

*A forradalmi
munkásmozgalom
Békés megyei
harcosai*

II.

**A kötet az MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívumának
gondozásában készült**

Lektorálta

BAKÓ ÁGNES

az MSZMP KB Párttörténeti Intézetének ny. igazgatóhelyettese

Felelős kiadó

NAGY JENŐ

az MSZMP Békés megyei Bizottságának titkára

A forradalmi munkásmozgalom Békés megyei harcosai

II.

MSZMP BÉKÉS MEGYEI BIZOTTSÁGA
BÉKÉSCSABA, 1985

Szerkesztő bizottság
NAGY JENŐ (a bizottság elnöke)
KOVÁCS FERENCNÉ (a bizottság titkára)
SZABÓ FERENC (főszerkesztő)
KÖRMENDI JÁNOS
LEINER GYULA
TAKÁCS LÁSZLÓ
ZALAI GYÖRGY

Az életrajzokat írták

BALOGH GYÖRGY	KERESZTÉNYI TIBOR	SZAKÁCS MIHÁLY
BANKÓS CSABA	KÖRMENDI JÁNOS	SZATHMÁRI IMRÉNÉ
CZEGLÉDI IMRE	LEINER GYULA	TAKÁCS LÁSZLÓ
CSEUZ IMRE	LOVÁSZ GYÖRGY	TÍMÁR IMRE
DÁVID MÁTYÁS	MARIK DÉNES	TÓTH LAJOS
ENYEDI G. SÁNDORNÉ	MARSI LÁSZLÓ	VARGA DEZSŐ
FORMAN ISTVÁN	MIKLYA JENŐ	VÁGI JÓZSEF
GECSÉNYI LAJOS	MOLNÁR PÁLNÉ	VERASZTÓ ANTAL
HÉVVÍZI SÁNDOR	SZABÓ FERENC	

A mutatókat összeállították

Balogh György, Lukovics György és Zalai György

A kötet munkálataiban közreműködtek

Brachna János, Mazán Györgyné, Podina Péterné

Tipográfia és kötésterv

Kállai Julia

A Békés megye forradalmi munkásmozgalmának történetét tervszerű kutatásokkal feltáró munka 1967-ben kezdődött. Az első évek eredményeként két tanulmánykötet jelent meg: 1969-ben „A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919”, majd öt év múlva „Békés megye 1944–45-ben” címmel. E két összefoglaló jellegű mű mellett megyei kiadásban is számos tanulmány, feldolgozás és forráspublikáció foglalkozott az agrár-szocialista mozgalmakkal; az ellenforradalmi korszak munkásmozgalmával, s a felszabadulás utáni évek népi demokratikus fejlődésével. A tanulmányok egy része önálló kiadványként, más része város- és községtörténeti kötetben, valamint folyóiratokban megjelenve segítette megyénk forradalmi múltjának megismerését, kapcsolódva a mozgalmortörténeti kutatás országos műhelyeinek számunkra is iránymutató eredményeihez.

A megyei pártbizottság végrehajtó bizottsága 1976-ban számba vette az addigi eredményeket és állást foglalt a munka folytatása és kiszélesítése mellett. Szükségesnek tartotta a kutatómunka kiterjesztését a munkásmozgalmomban kiemelkedő tevékenységet végzett személyek életútjának feltárására és mozgalmi tevékenységének bemutatására. Határozatot hozott arra, hogy az elkészült életrajzok gyűjteményes kötetben jelenjenek meg.

Már az első számbavételnél mintegy kilencszáz személy életútjának és mozgalmi tevékenységének kutatása látszott indokoltnak. A megyei pártbizottság mellett működő megyei Munkásmozgalmi-történeti Bizottság munkacsoportot szervezett a megye történetének feltárásában már korábban is részt vett nem hivatásos kutatókból. 1977-ben e területen is megkezdődött a munka. Első eredményeként 1980-ban kiadásra került „A forradalmi munkásmozgalm Békés megyei harcosai” című kötet. Az abban közölt életrajzok nagy többsége azt a küzdelmet tárta elénk, amely a század első két évtizedében folyt az elnyomás, kizsákmányolás ellen, a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelméért; a Magyar Tanácsköztársaság védelmében. Kisebb számban kaptak helyet a kötetben az 1919 utáni évtizedek munkásmozgalmának harcosai. Megörökítésre kerültek azok is, akik az 1956. évi ellenforradalom leveréséért, a munkáshatalom megvédéséért életüket áldozták.

A kutatómunka azóta folytatódott s lehetővé tette, hogy megjelenjen immár a második életrajzkötet, melyet hazánk felszabadulásának 40. évfordulója jegyében adunk közre. Meg vagyunk győződve arról, hogy e könyv is újabb lehetőséget nyújt megyénk munkásmozgalmának megismeréséhez.

E második kötetben közölt életrajzok többsége az 1919 utáni ellenforradalmi időszakot fogja át. A mozgalmi életpályák keretében új ismereteket nyújtanak a megye városaiban, községeiben működő szakszervezetek, földmunkás egyletek, szociáldemokrata pártszervezetek helyzetéről, tevékenységéről, az illegalitásban küzdő kommunista párttal való kapcsolatokról. Az életrajzok sajátos formában tükrözik a megye

munkásmozgalmát, kapcsolódását az országos, sőt nemegyszer az országhatáron túli forradalmi harcokhoz. E kötetben is helyet kapott számos olyan személy életútja, akik a felszabadulás után kapcsolódtak be a munkásmozgalomba.

A nyolc éve folyó feltáró és feldolgozó kutatómunka eredményeként közreadott két életrajzkötet segítségével hatszáznál több olyan személy pályája, mozgalmi tevékenysége válik megismerhetővé, akiket méltán tekintünk a forradalmi munkásmozgalom Békés megyei harcosainak. Felszabadulásunk 40. évfordulója alkalmával hálás kegyelettel emlékezünk e könyv lapjain is példaadó életükre, küzdelmeikre.

Ezúton fejezzük ki köszönetünket e kötet készítéséért a létrejötté érdekében dolgozó munkacsoport minden tagjának, az őket segítő párt-, állami és társadalmi szervezetnek, a felhasznált forrásokat őrző megyén kívüli és megyei közgyűjteményeknek, a kötetben szereplő személyek emlékező és segítő hozzátartozóinak és volt harcostársaiknak. Megkülönböztetett köszönettel tartozunk könyvünk lektorának, Bakó Ágnes elvtársnőnek, sokoldalú segítségéért és tanácsaiért.

Kötetünk az előző kiadvány munkálatai során kialakított szervezési gyakorlat szerint készült. Követjük a korábbi kötet szerkesztő bizottsági utószavában vázolt tartalmi célkitűzéseket, szerkezeti és technikai megoldásokat. Módszereinket, adatgyűjtésünk megbízható voltát igyekeztünk csiszolni, más megyék hasonló vállalkozásainak tapasztalatait hasznosítani. A két kötet egybekapcsolódása jegyében az előző és a jelen kiadvány mutatóit összehangoltuk. Abban is, hogy a magyarázó, eligazító jellegű adatokat itt csak akkor közöljük, ha korábban nem említett szervezetekről, személyekről, fogalmakról esik szó.

**A Magyar Szocialista Munkáspárt
Békés megyei Bizottsága**

BÉKÉSSZENTANDRÁS, 1898. MÁJUS 29.
BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1964. JANUÁR 28.

Agrárproletár családban született. Édesapja kubikos-, napszámosmunkát vállalt, ennek jövedelméből igyekezett eltartani népes családját. Szűkösen éltek, ezért hat gyermeke is korán, nehéz munka végzésére kényszerült. Ábel Imre már elemi iskolai éve alatt keserves tapasztalatokat szerzett, hiszen gyermekként is hozzá kellett járulnia a család megélhetéséhez. Az iskola elvégzése után a szomszédos megye nagybirtokain summásként dolgozott, illetve napszámosmunkát vállalt szülőfalujában.

1916-ban behívták katonának, és 1918 októberéig az olasz fronton teljesített szolgálatot. A 33. Honvédezredben szolgált, ahol az orosz fronton is részt vett katonákkal barátkozott, akik történeteket mondtak el az 1917. évi oroszországi eseményekről. Beszéltek arról, hogy „elzavarták a cárt, és a szegények kezébe került a hatalom”. A beszélgetéseken való részvételért 42 napi fogdát kapott, eljárást indítottak ellene, ítélethozatalra azért nem került sor, mert az olasz front közben összeomlott. 1918. november 27-én tért vissza Békésszentandrásra.

Nehéz gyermekkorra, a fronton szerzett tapasztalatai, ismeretei egyértelműen meghatározták későbbi tetteit, ezek segítették ahhoz, hogy felismerje, mit kell tennie, kiknek az érdekeit kell szolgálnia.

1919 márciusában – a Tanácsköztársaság győzelmét követően – jelentkezett a Vörös Hadseregbe. A Békéscsabáról irányított toborzással a 6. vörös hadosztály 101. dandár-csoportjához került, a szarvasi járásiakkal együtt Békéscsabán szerelt fel. Először a szolnoki harcokban vett részt. Innen ezredét a cseh frontra vezényelték. A katonai szolgálat során szerzett tudása, valamint a szolnoki harcokban kitűnt helytállása, embersége alapján az I. zászlóalj I. századának II. szakasza parancsnokává léptették elő. Csapata első ütközetére Salgótarján és környéke védelmében került sor, de hősiiesen harcoltak Losonc és Kassa térségében is. A csehszlovák ellenállás leküzdésében a 6. hadosztály példásan helytállt, és nagy győzelmet aratott, elfoglalta Kassát.

A diplomáciai tárgyalások hatására, a tanácsok országos gyűlése határozatára fegyverszünetre került sor az északi fronton. Megkezdődött a visszavonulás a Tisza felé. A tiszántúli, elsősorban a viharsarki vöröskatonák örültek, hogy szülőfalujuk felszabadítására indulhattak. Ábel Imre is részt vett a harcokban Szolnoknál, a tiszai átkelésnél, az eredményes előrenyomulásban. A kezdeti eredmények után az árulás és a tülerő következtében visszavonulásra kényszerültek. Budapestre kerültek, ahol beteg lett, felgyógyulásáig, 1919. augusztusig kórházban ápolták.

A Tanácsköztársaság leverése után, 1920-ban mint tényleges sorkatonának a nemzeti hadseregben kellett szolgálatot teljesítenie, 1921. október 3-án Kőszegen szerelt le.

A Horthy-korszakban a Vörös Hadsereg harcaiban való részvételért politikailag megbízhatatlanként kezelték, ez határozta meg mind az ő személyes, mind családja sorsát is.

1923-ban nősült meg, felesége ismerte a Tanácsköztársaság alatti tevékenységét, amellyel egyetértett, támogatta férje politikai nézeteit, aktívan segítette őt munkásmozgalmi tevékenységében. Házasságukból három gyermek született. Nagyon nehéz körülmények között nevelték gyermekeiket, hiszen munkaalkalom nagyon kevés volt, de a Horthy-rendszerben egy politikailag megbízhatatlan ember részére még nehezebb volt a munkavállalás. Mindenféle indokkal igyekeztek Ábel Imrét akadályozni. Ő azonban az egyik legnehezebb fizikai munkát végezte, a kubikosok sorsát vállalta. Békésszentandrásan nagyon sok nincstelen ember volt, akiknek helyben csak napszámos-munkára nyílt lehetőségük, ez azonban sok-sok megaláztatással járt. A szabad, tiszta emberi életre vágyó emberek ezért szívesebben vállalták a földmunkások sorsát, a munka utáni vándorlással együtt járó, nagyon nehéz kubikosmunkát, mert összefogással, jó szervezéssel sokkal emberibb munkakörülményeket teremthettek maguknak. Sokan közülük a Földmunkások Országos Szövetsége tagjai voltak.

Ábel Imre nagyon jól tudott emberekkel bánni, tekintélye volt körükben, amit elsősorban jó munkájával, politikai tisztánlátásával és nem utolsósorban jó kedélyével vívott ki magának. A földmunkások hallgattak rá. Ábel Imrét Békésszentandrásan a mezőgazdasági cselédek, a kubikosok igen nagyra becsülték. Rendkívül bátor kiállásúnak, segítőkésznek ismerték. Még a csendőrök is félték a tekintélyétől. Annak ellenére, hogy sok esetben lefogták és súlyosan bántalmazták, mindig megmondta véleményét, azt még az utcán is – mások jelenlétében – a csendőrök arcába vágta. Rendezvényeken, a választások alkalmával mindig nyíltan kiállt elvei mellett. Ezért lett a kubikosok egyik vezetője (bandagazda). Elsősorban nagy összetartás jellemezte. Kiálltak egymásért, segítették egymást. A munka utáni beszélgetések is összekovácsolták őket. Ez az egység, távol szülőfalujuktól, biztonságot nyújtott, megosztották egymással gondjaikat, de ha kellett, még a kenyeret is.

Különösen a 30-as évek végén, a II. világháború kitörése előtt azonban egyre nehezebben tudott elhelyezkedni. A község vezetői mindent megtettek annak érdekében, hogy akadályozzák munkájukat. 1938-ban pl. a Fűzfőn épülő hadianyaggyár építkezésén kapott munkát békésszentandrási kubikosokkal együtt. Amikor erről a főjegyző tudomást szerzett, azonnal intézkedett az építésvezetőségnél, és egy héten

belül, az 1919-es tevékenységéért, mint „veszélyes politikai elemet” elbocsátották, néhány hasonló múlttal rendelkező társával együtt.

A felesége a faluban működő Munkáskör gondnoka volt évekig, így mindketten rendszeresen részt vettek a rendezvények szervezésében. A csendőrség folyamatosan figyelemmel kísérte Ábel Imre tevékenységét, aki ennek ellenére minden lehetőséget megragadott arra, hogy politikai nézeteit másokkal elfogadtassa, megismertesse. A csendőrség viszont el akarta hallgattatni. A legbrutálisabban az 1941-es választási munkában való részvételét torolták meg. Olyan súlyosan bántalmazták, hogy a veréstől kiszakadt a bal dobhártyája. Maradandó testi fogyatékossgot okoztak ezzel neki, azon túl, hogy 17 napig fekvőbeteg volt a kínzások következtében.

Az ország felszabadítása Budapesten érte, ekkor ott dolgozott. 1945 januárjában belépett a kommunista pártba. Hazatért szülőfalujába, májusban a demokratikus rendőrség kötelékébe került, ahol községi rendőrparancsnok lett. 1946–1948-ig a Földmunkások Országos Szövetsége helyi szervezetében a kubikos szakosztály elnöke volt.

A tanácsok megalakulásától, 1950-től tanácstaggá választották, ez is népszerűségét, tekintélyét tükrözte. 1951-től a községi TŰZÉP-telep vezetőjeként, majd a malom cseretelepén dolgozott.

Helytállását, politikai elkötelezettségét bizonyította azzal, hogy 1956-ban fegyverrel védte a munkáshatalmat, és aktívan részt vett a párt újjászervezésében. 1957-ben nyugdíjba vonult, de a párt munkájában még évekig részt vett, amíg egészségi állapota azt lehetővé tette.

1959-ben a Magyar Tanácsköztársasági Emlékérem kitüntetésben részesült, ezzel ismerték el munkásmozgalmi tevékenységét.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 50. fond.

MSZMP Békés m. Biz. PTO iratai.

Szabó Ferenc: A Vörös Hadsereg szervezése és harcai a Viharsarokban. A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. Szerk.: Szabó Ferenc, Békéscsaba, 1969. 218., 245.

Ábelovszki János

MEZŐBERÉNY, 1893. JANUÁR 4.

MEZŐBERÉNY, 1977. DECEMBER 28.

Szülei uradalmi cselédek voltak. Az elemi iskola után – 18 éves koráig – ő is az uradalomban dolgozott, majd a helyi téglagyárban helyezkedett el.

1914-ben behívták katonának, az I. világháború alatt a fronton harcolt. 1918 novemberében tért haza. Belépett a Károlyi-kormány által létrehozott nemzetőrségbe.

A sokszor megalázott cselédember örömmel üdvözölte a Tanácsköztársaság győzelmét. Amikor a tanácshatalom veszélybe került, jelentkezett a Vörös Hadseregbe. Az északi fronton harcolt, majd a visszavonulás után a déli fronton teljesített szolgálatot.

A Tanácsköztársaság leverése után Mezőtúrra internálták. 3 hónapig volt táborban, ahol a kegyetlen bánásmód még nagyobb ellenállásra ösztönözte. Amikor az internálásból hazatért, nem kapott a községben munkát, ezért az otthonától távol kubikosmunkán, vasútépítkezésen dolgozott. A nagyon nehéz fizikai munka megedzette. A változtatás szükségességét felismerve lépett be a Földmunkások Szakszervezetébe. Részt vett a különböző megmozdulások szervezésében. A szakszervezet jó mozgalmi iskola volt, megalapozta politikai felkészültségét, 1931-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba. Igen aktívan kapcsolódott a pártmunkába. A választások előtt nagyon komoly agitációt folytattak a Szociáldemokrata Párt tagjai. Ábelovszki János mint bizalmi tevékenykedett. Tiltott összejöveteleket szervezett, amelyeken a szociáldemokrata jelölt mellett agitáltak, felkészültek a választásra. Amikor a mezőberényi téglagyárban munkát kapott, itt folytatta a szervezkedést. Baloldali magatartása miatt mint „veszélyes elemet” elbocsátották, és kitiltották a téglagyárból. Még ez a drasztikus eljárás sem készítette visszalépésre, 1936-ban tüntetést szervezett a nyilasok ellen. A háború kitörése után tovább tevékenykedett. A Moszkvai Rádió magyar adásait hallgatta, és az így szerzett információt terjesztette.

A felszabadulással egyidőben belépett a Kommunista Pártba. Munkásmozgalmi tapasztalatait jól hasznosította. Tekintélyét bizonyítja, hogy a két munkáspárt egyesü-

lése után pártcsoportvezetőnek – bizalminak – választották. A proletárdiktatúra győzelméért folytatott harcban nagy lelkesedéssel vett részt.

1949-ben, amikor napirendre került a mezőgazdaság szocialista átszervezése, a volt uradalmi cseléd termelőszövetkezetet alapított. Az Aranykalász Tsz-ben dolgozott nyugdíjazásáig.

1956-ban, az ellenforradalom idején kiállt a közös vagyon védelméért, a szocializmus ügyéért. Elsők között kérte átigazolását a Magyar Szocialista Munkáspártba.

Nyugdíjba vonulása után is sok társadalmi munkát végzett. Felesége egész életében támogatta mozgalmi tevékenységét, a Szociáldemokrata Pártba is együtt léptek be, együtt harcoltak.

Ábelovszki János munkásságát 1959-ben a Tanácsköztársasági Emlékérem, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetéssel ismerte el pártunk és kormányunk.

Molnár Pálné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma PTO iratok, 1. fond.

MSZMP Nagyközségi Bizottság iratai, Mezőberény.

MSZMP Városi Bizottság iratai, Békéscsaba.

BÉKÉS, 1897. SZEPTEMBER 12.
BUDAPEST, 1973. SZEPTEMBER 4.

Életpályája helyből indult, ügyvédi családból származott. 1935-ben változtatott vezetéknévét. Elemi iskolai valamint középiskolai tanulmányait helyben végezte, a Szegedi Kis István Gimnáziumban érettségizett.

1916-ban behívták katonának, s gyors kiképzés után a frontra került. A harctéren úgy ismerték, mint a szegényemberekkel együttérző hadapródot, majd tisztet.

A világháború utolsó éveiben az orosz fronton harcolt, s itt esett hadifogságba. Szovjet-Oroszországban azonnal a munkáshatalom mellé állt. Munkája eredményeként a Vörös Hadsereg törzstiszti iskolájára küldték. Katonai szolgálatot Krasznójarszk, Vlagyivosztko, Petrográd körzetében teljesített, fontos megbízatásokat végrehajtva.

Az ellenforradalom hatalomra jutása után érkezett haza, s banktisztviselőként dolgozott. Korabeli lehetőségeihez mérten támogatta az illegális kommunista mozgalmat. Szinte rendszeresen anyagi támogatást nyújtott a munkásmozgalom számára. Mozgalmi tevékenysége elsősorban a vidék felé irányult, ez irányba kapott indíttatást családi köréből, s viszonylag kisebb volt a lebukás veszélye is. Közvetlen helyi kapcsolata csak a legmegbízhatóbb néhány mozgalmi vezető irányába épült ki.

A II. világháború eseményeit viszonylag nagyobb megpróbáltatások nélkül vészelte át. A felszabadulás után részt vett a helyi MKP létrehozásában és megszervezésében. A pártharcok idején részt vett a jobboldali irányba tolódó polgári pártok elleni küzdelemben.

Az államosítások idején Budapestre került a Magyar Nemzeti Bank kötelékébe. Jelentős szerepet játszott a vidéki fiókhálózatok államosításában.

Nyugdíjas éveit Budapesten töltötte, ott érte a halál.

Leiner Gyula

FÁBIÁNSEBESTYÉN, 1911. DECEMBER 6.
OROSHÁZA, 1974. MÁJUS 18.

Nincstelen urasági cselédek voltak a szülei, akiknek nyolc gyermekük született. Apja 1919-ben meghalt, a családot édesanyja tartotta el, a már kereső idősebb testvérek támogatásával.

Albert Pál is a cselédek sorába lépett 11 éves korában. Tizenhét évig volt cseléd különböző nagybirtokokon Orosháza és Szentes között. 1939-ben Rákóczi-telepre nősült, és oda költözött a feleségéhez. Ezután a felszabadulásig kubikosként kereste kenyerét.

Már 1934-ben megismerkedett a Rákóczi-telepi Szabó Jánossal és id. Sin Sándorral, majd később Sinkó Sándorral és Komóczi Sándorral. Csatlakozott a kubikosbandájukhoz. Ekkor, ezeknek az embereknek a hatására kapcsolódott be a munkásmozgalmába, tőlük kapta az agitációs feladatokat. Az 1939. évi választáson, bár neki nem volt választójoga, agitált a szociáldemokrata jelölt Farkas István mellett, és a kormánypárti Csizmadia András ellen. Rákóczi-telepen Szabó Sándorhoz, Szentetornyán Szekeres Pál kovácsmesterhez járt hallgatni a moszkvai Kossuth Rádió adásait, terjesztette a híreit. Igyekezett népszerűsíteni a Szovjetuniót, a szocializmus építésében ott elért eredményeket.

1944 végén jelentkezett a Magyar Kommunista Párt orosházi szervezetébe, ahova 1945 elején fel is vették. Hamarosan jelentkezett a demokratikus hadseregbe, ahol 1945. november végéig teljesített katonai szolgálatot. A földosztásnál 6 hold földet kapott, ezen gazdálkodott szinte minden felszerelés nélkül 1949-ig. 1949. június 9-én ő is részt vett a szentetornyai Petőfi Termelő Szövetkezeti Csoport megalakításában.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésével egyidőben, annak hatására parancsoló igényként merült fel a tagosítás szükségessége. Albert Pált a párt javaslatára a tagosítási bizottság elnökévé nevezték ki. Még 1949 végén rövid ideig az Orosházi Állami Gazdaság igazgatója is volt, innen 1950. január 1-ével a Csabacsüdi Állami Gazdasághoz

került, annak vezetője lett. 1951 őszén Szombathelyre küldték 10 hónapra iskolába, ahol az állami gazdaságok leendő vezetőit képezték. Az iskola elvégzése után rövid ideig a Békés megyei Állami Gazdaságok Trösztjének volt személyzeti vezetője, majd 1952–53-ban az Árpádalmi ÁG igazgatójává nevezték ki. Ezután a szentesi sertéshizlálónak lett a telepvezetője. 1954–55-ben a Nagymágocsi ÁG raktárosaként dolgozott. 1955 októberében Hódmezővásárhelyre került. Ott kitűnő eredménnyel végezte el a hathónapos tsz-előnképző iskolát.

Az ellenforradalom leverésében fegyveres karhatalmistaként vett részt, és 1957 májusáig teljesített szolgálatot a szentesi járási karhatalmi egységnél.

1957 májusában Dévanyára helyezték, és kinevezték a Gyapjútermelő Vállalat gazdasági vezetőjévé. 1959. április 1-étől nevezték ki a székkutasi Új Élet Tsz agronómusává. Tevékenyen részt vett a mezőgazdaság szocialista nagyüzemi átszervezésében.

1961-ben egészségi állapota hirtelen megromlott, 1962-ben rokkantsági nyugdíjba küldték. A szívbetegségből nem tudott kigyógyulni, kétszer szívtrombózist kapott. Élete utolsó éveiben munkaképtelen, mozogni alig tudó emberként élt.

A munkásmozgalomban 1939-től vett részt. Az MKP tagja volt 1945-től, azután a Magyar Dolgozók Párjának, majd 1956 novemberétől a Magyar Szocialista Munkáspártnak lett a tagja. Amíg az egészsége engedte, tagja volt a Munkásórségnek is.

Kitüntetései: Munkás–Paraszt Hatalomért Érdemérem 1957, 10 éves Szolgálati Érdemérem 1968, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Orosháza Városi Bizottsága PTO Albert Pál személyi anyaga.

Ary Róza: Küzdelmes negyedszázad az orosházi Petőfi Tsz-ben. Orosháza, 1974. 23.

Madarász Ilona tejüzemi dolgozó orosházi lakos, Albert Pál nevelt lányának szóbeli közlése.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY-PUSZTA,
1900. JÚNIUS 16.
OROSHÁZA, 1979. JÚLIUS 22.

Szülei Antali István és Ács Zsuzsanna, a vásárhelyi pusztán voltak tanyások. Öt gyermekük közül Antali József volt a legidősebb. Mivel a tanyásbéresnek az egész gazdaság dolga, baja a nyakába szakadt, alig várta, hogy dologra fogható családja legyen. Antali József már gyermekkorában megtanulta, milyen a más tarlóján élő emberek sorsa. Azért feladták iskolába, úgy végezte el a hat elemi, mint a szegény gyerekek általában, ha a szükség úgy kívánta, iskolaév közben is munkára fogták. Édesapja az első világháború elején az orosz fronton harcolt, ahol hamarosan hadifogságba esett. Antali József tizennégy éves korától a sokgyermekes család létfenntartásáért dolgozott.

A tanács hatalom győzelmét fiatalon érte meg. Úgy érezte, neki is szólt a felhívás: „Fegyverbe, fegyverbe!” 19 évesen önként jelentkezett vöröskatonának. Gyomára majd Dévaványára került. A kiképzés után először a 101-es dandár csoport állományában, majd karhatalmi században harcolt. Századát Jászberénybe, a Vörösőrség megerősítésére vezényelték. 1919. július 20-ától mint rendfenntartók vettek részt a románok elleni tiszai offenzívában. Antali József rajvezető a Törökszentmiklós környéki harcokban megsebesült. A fegyveres harcot nem tudta tovább folytatni, de rendületlenül bízott a „munkások és földműves szegények uralmának” megvalósulásában. Budapesten, majd Szombathelyen volt kórházban. A Tanácsköztársaság leverése után internálták, szabadulása után visszatért Orosházára, ahol rendőri felügyelet alá helyezték. Hol itt, hol ott kapott munkát. Eleinte kocsisként, majd seprőgyári munkásként dolgozott. A 20-as évek elején egy időre megszakadt a kapcsolata a mozgalommal.

1924-ben megnősült. Felesége, Márkus Franciska szintén szegény családból származott. Antali József 1928-tól a felszabadulásig önálló bérkocsis volt Orosházán. 1935-től újra – több vonalon is – bekapcsolódott az illegális munkába. Ismét tagja lett a Földmívelő Egyletnek, ahol a fiatalok vezetője volt. Gyakori vendége volt az Orosházi Munkás

Othonnak, ahol elvtársaitól illegális megbízásokat kapott. Többször szállított Budapestről Orosházára illegális sajtótermékeket és rölapokat. Mint bérkocsis sokoldalú segítséget nyújtott a Budapestről hozott könyvek, brosúrák, rölapok terjesztésében is. Amikor 1944. április 2-án Orosházán a baloldaliakat a meszeskisközi iskolába internálták, Antali József veszélyes feladatot vállalt, leveleket csempészett be az internáltakhoz.

Felesége egyik alapító tagja volt az 1944. december 5-én megalakult Orosházi Dolgozó Nők Demokratikus Szövetségének. (Később MNDSZ.)

Antali József 1945. április 17-én belépett az MKP-ba. Megalakulásakor tagja lett a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetségének. A felszabadulástól 1950-ig, feleségével együtt, a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség székházában voltak gondnokok. Antali József tagja volt az MKP, majd az MDP Rendező Gárdájának, az utóbbiban szakaszparancsnok helyettesi tisztséget viselt.

1951-től 1953-ig a Belföldi Szállítmányozási Nemzeti Vállalatnál dolgozott. Munkája mellett aktív társadalmi tevékenységet folytatott. 1953-tól nyugdíjba vonulásáig a Szálloda és Vendéglátóipari Vállalat dolgozója volt. Az MSZMP alapszervezet vezetőségében propagandista, majd szervezőtitkári feladatokat látott el. 1954-től a Magyar–Szovjet Társaságban is vállalt feladatokat. Hosszú évekig népi ülnökként segítette a bíróság munkáját.

Antali József munkásmozgalmi tevékenysége 1935-től folyamatos volt. Nyugdíjas korában körzeti alapszervezetben dolgozott tovább. Példája nyomán családjában a munkásmozgalmi tevékenység hagyománnyá vált. A megkezdett úton fiai haladnak tovább.

Munkásmozgalmi tevékenységének elismeréseként 1959-ben a Tanácsköztársasági Emlékérem, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetésben részesült.

Verasztó Antal

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond. PTO anyag.

Felesége, özv. Antali Józsefné Orosháza, Táncsics Mihály u. 13. sz. alatti lakos birtokában levő iratok és szóbeli közlése.

BÉKÉSSÁMSON, 1893. JÚNIUS 10.
BUDAPEST, 1977. DECEMBER 18.

Agrárproletár családban született. Elődeit a Károlyi grófok telepítették le Hódmezővásárhelyről, mint dohánykertészeket, a család háza a Szárazér melletti legrégebbi békéssámsoni utcában állt. Arany Tóth Lajosnak, négy testvérével együtt, sivár és nehéz gyermekkor jutott. A család megélhetése érdekében neki is végig kellett járnia a földmunkások faira váró „lépcsőfokokat”: a libapásztorkodástól a nyári részesmunkáig.

21 éves volt, amikor kirobbant az első világháború. A nagyváradi „közös” (császári és királyi) ezredhez kellett bevonulnia. A lövontatású tüzérségnél szolgált, a családi emlékezet szerint az olasz fronton, esetleg más frontokon is harcolt. A monarchia hadseregének felbomlása után, 1918 őszén került haza szülőfalujába. 1919-ben meghásozott. A szomszédos nagykopáncsi püspöki uradalomban dolgozó egyik cseléd leányát vette feleségül. Házasságukból két gyermek született. Az ellenforradalmi rendszer szűken mért földreformja során alig egy hold földet kaptak. A Horthy-rendszerben részint ennek, másrészt a felesége révén örökségként jutott, hasonlóképpen vagyonszármazékkal terhelt „reformföldnek” a megműveléséből, különösen pedig a környéken (elsősorban a Szárazér szabályozásánál) végzett kubikosmunkából tudta szűkösen eltartani a családját.

Arany Tóth Lajos az osztálytudatos szegényparaszt szemével nézte a világot. Ebben különösen a közösen végzett kubikosmunkák során hallottak erősítették meg. A munkásmozgalomba történő bekapcsolódását az 1929-ben kezdődött gazdasági válság nyomán felerősödött elégedetlenség nyomán engedélyezett falusi szociáldemokrata pártszervezés keretében 1930-ban ismét megalakult békéssámsoni SZDP-szervezetben folyó baloldali politikai munka tette lehetővé. A helyi szervezet legális kereteket nyújtott a politikai agitációhoz, a proletár érdekvédelem, a szociális követelések képviseléséhez. Arany Tóth Lajos igen aktív munkát végzett a pártszervezetben, s annak 1934-ben

történt hatósági feloszlata után is a mozgalom résztvevője maradt. Gyakori kapcsolatban állt Cseszkó Sándorral, a község baloldali szocialista vezetőjével, majd pedig az orosházi Keresztes Mihállyal, az SZDP kerületi titkárával, a Viharsarok kiemelkedő mozgalmi irányítójával. Politikai tevékenysége a sorstársai közötti osztálytudatos felvilágosító és szervező munka ismert módszereivel folyt: a legális munkássajtó terjesztése, az illegális sajtótermékek továbbítása és megbeszélése, összejövetelek szervezése útján, a harmincas évektől kezdve pedig a moszkvai rádió magyar nyelvű adásainak meghallgatásával és továbbításával. Az 1937. évi nagyarányú viharsarki illegális kommunista és baloldali szocialista lebukások Békéssámsont nem érintették, de a helyi mozgalom hatósági megfigyelése erősödött.

A második világháború idején kora miatt már nem hívták be katonának. Cseszkó Sándorral és csoportjával Arany Tóth Lajos továbbra is kapcsolatban állt, értesült az illegális KMP illetve a Békepárt álláspontjáról, célkitűzéseiről. Olvasta a Szabad Szót, szervezte a tiltott rádióhallgatásokat, a szóbeli agitációt. Megfontoltságával, szerény, de határozott magatartásával ebben az időben a község földmunkásai körében elismérést szerzett.

Békéssámszon felszabadulása után a község politikai életének egyik legtevékenyebb személyisége lett. Az azonnali proletárdiktatúrát akaró törekvések kudarca után, 1944. november 14-én megalakult békéssámsoni kommunista pártszervezet őt választotta elnökévé, ezzel is elismerve kezdeményező szerepét. A jó politikai érzékkel dolgozó Horváth Vince titkár Budapestre távozása után, már 1945 nyarán, Arany Tóth Lajos vette át a titkári teendőket is. A demokratikus átalakulás sürgető tennivalóinak irányítását a község népe, a koalíciós pártok vezetői szívesen bízta rá. Ennek tükré, hogy őt választották meg az 1945. február 5-én megalakult helyi Nemzeti Bizottság élére, majd tavasztól fogva neki jutott a földreform végrehajtásának irányítása is. A sok igénylő ügyeit teljes pártatlansággal képviselte. Annyira, hogy saját maga részére földet nem igényelt. Tagja volt a megye első demokratikus törvényhatósági bizottságának is, annak 1945 márciusi megalakításától fogva.

A koalíciós időkben az MKP irányvonalát követte, a helyi közhangulatra igen jó hatást jelentő mértéktartással. Ez méginkább megalapozta emberi és vezetői tekintélyét. Bírói működése során az addig nagyon elhanyagolt, lemaradt település fejlesztésében igen fontos eredményeket sikerült elérnie, nemegyszer fáradhatatlan utánjárással. Kiemelkedik ezek közül a település bekötése a vasúti hálózatba (keskeny vágányú vasút épült Tótkomlóstól Békéssámsontig), továbbá a község villamosítása.

A helyi tanács megalakulásakor, 1950. október 22-én, Arany Tóth Lajost választották Békéssámszon első tanácselnökévé. Munkáját, a lakosság nagy többségének bizalmát élvezve, a község további felemelése irányában akarta folytatni. A személyi kultusz időszakában azonban elsősorban az utasításos módszerekkel dolgozó agrárpolitika végrehajtását, a feszített begyűjtési és termelési tervek mindenáron való teljesítését kívánták tőle. A kényszerítő módszerek idegenek voltak tőle, látta a reális helyzetet. Amikor a 60. életévét betöltötte, elhatározta, hogy nyugdíjba vonul. 1953. május 15-i

hatállyal felmentését kérte. Lemondását elfogadták, anélkül, hogy érdemeiről megemlékeztek volna.

1953 vége körül családjával együtt Budapestre költözött. Miután a megfelelő nyugdíjhoz szükséges szolgálati idővel nem rendelkezett, s egyébként is folytonos tevékenységhez szokott ember volt, az Állatforgalmi Vállalatnál felvásárló telepvezetői állást vállalt, a főváros egyik külső kerületében. Az 1956. évi ellenforradalmi lázadás idején a munkáshatalom védelmében lépett föl. A lakóhelye szerinti (II. kerületi) egyik MSZMP-alapszervezetbe azonnal belépett, amikor a szervezés megkezdődött, s 63 éves fejjel kérte felvételét a munkásőrségbe is. Kora miatt a munkásőrségtől egy idő múlva leszerelt, mint pártmunkás és áldozatkész közösségi ember azután is fáradhatatlanul szervezett, segített alapszervezetében és lakókörzetében. A halála előtti években a Lósport Vállalatnál vállalt munkát, hogy az élet forгатagában lehessen. Rövid betegeskedés után fejezte be életét. A Farkasréti temetőben nyugszik.

Arany Tóth Lajos élete és mozgalmi pályafutása a lenini szocializmus ügyéért minden áldozatra kész, igazi közösségi ember útjának példája. Fiából és leányából is az ő nyomdokait követő pártmunkásokat nevelt.

Szabó Ferenc

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond. (PTO betűrendes iratok.)

BML Békéssámsoni Nemzeti Bizottság jkv 1945. febr. 5, 25, 28.

BML Békéssámsoni község képv. test. jkv 1945–1950.

BML Békéssámsoni Községi Tanács üléseinek jkv 1950–1953.

BML Orosházi Járási Tanács V. B. jkv 1991/1953.

Békés megye 1944–1945-ben. Szerk.: Dér László és Szabó Ferenc. Békésszabadság, 1975. 203, 229. (Molnár Pálné tanulmánya.)

Leánya, Keresztes Mihályné, Budapest, II. Volkmann u. 10. sz. lakos közlései (1984)

Fia, Arany Tóth Lajos ny. járási pártbiz. első titkár, Gyula, Béke sugárút 21. sz. alatti lakos közlései (1984).

BÉKÉS, 1894.
BUDAPEST, 1957.

Édesapja gazdasági cseléd – kanász – volt a Wenckheim uradalom berkei részében. Szülei – társadalmi- gazdasági helyzetük ellenére – az elemi iskola után beíratják a helyi gimnáziumba. Itt érettségizett, majd nyomdásznak tanult. Az I. világháború közepén behívták katonának, s frontszolgálat után csak 1918-ban került haza. Békésen a szakmában dolgozott a forradalmak alatt.

A román megszállás idején Békéscsabára járt dolgozni az egyik nyomdába. Itt került szoros kapcsolatba a korabeli szociáldemokrata munkásmozgalommal. Tagja lett a nyomdászok szakszervezetének és a szociáldemokrata pártnak még 1920-ban. Munkatársai beválasztották a békéltető bizottságba, hol törvényes keretek között védte a munkások érdekeit. A gazdasági fellendülés éveiben biztosnak látszó munkahelye 1931-ben megszűnt. Békésen és Békéscsabán jelentős mozgalmi kapcsolatokat épített ki a korabeli munkásvezetőkkel. Csabán Botyánszki Pálné, Klenk Frigyes jelentették az összeköttetést, Békésen Vári András, Sóstarics Lajos. Részt vett a helyi gazdasági-politikai mozgalmak szervezésében és irányításában az erősödő osztályösszetűzközések idején. Nevéhez fűződik a békési aratósztrájk szervezése 1930-ban. Részt vett politikai irányzatú röplapok nyomtatásában és terjesztésében.

A csendőrség sokszor zaklatta rövid idejű letartóztatással, kihallgatásokkal, rendőri felügyelet alatt tartották.

Még Budapesten is évekig csak kisegítőként kapott munkát a gazdasági fellendülés kezdeti éveiben. Csak 1937-től lesz állandó munkahelye a Franklin nyomdában, s több társadalmi megbízást vállalt. A munkáspártok egyesülésével az MDP tagja lett. Munkáját kitüntetései is jelzik és értékelik.

Tulajdonosa volt a Munka Érdemrend ezüst fokozatának, és megkapta a Kiváló Dolgozó kitüntetést.

Leiner Gyula

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Ardelean János kézzel írott önéletrajza, feladta visszaemlékezései.

SEGESVÁR, 1922. JANUÁR 22.
OROSHÁZA, 1972. JANUÁR 31.

Vasutascsaládban született. Nagypja, édesapja a vasútnál különböző beosztásokban dolgozott. Az elemi iskolát Újszéken, a középiskolát Székelykeresztúron a főgimnáziumban végezte 1942-ben, majd a kolozsvári egyetem hallgatója volt, tanulmányait a második világháború miatt félbeszakította. Még ebben az évben Orosházára került, ahol Tóth Benedek terménykereskedőnél kifizető lett.

1943-ban a Pusztaszentetornyán elhelyezett szentetornyai községházán irodai gyakornok volt, majd a felszabadulás után irodatiszt lett.

1944-től 1946-ig a Magyarországi Szociáldemokrata Párt tagjaként mint propagandista végezte munkáját. Aztán a Kommunista Pártba kérte felvételét.

1945-ben házasságot kötött Marton Juliannával. E házasságból egy fiúgyermekük született.

1948-ban áthelyezték Orosházára – a városi tanácsnál különböző beosztásokban dolgozott, majd az ipari és műszaki osztály vezetője lett.

A Magyar Dolgozók Pártja javaslatára 1954 őszén egyéves pártiskolára küldték, amelyet Budapesten végzett el. Ez az iskola agitációs-propagandaképzést adott. Ezután a megyei pártbizottság politikai munkatársa lett Békés megyében, és egyben a pártiskola előadójaként tevékenykedett.

Az ellenforradalom ideje alatt a pártiskola feloszlott, a megyebizottság az orosházi városi pártbizottságra osztotta be munkára. Itt is az agitációs és propagandamunka volt a feladata. Az ellenforradalom ideje alatt több elvtársával együtt felhívásokat, plakátokat készített, s ragasztotta ki éjszaka a városban. A megalakuló munkásőrségnek kezdettől tagja volt. Társadalmi megbízatása sokrétű: a munkásőrség mellett a városi polgári védelemnél is aktívan dolgozott. 1957-től ismét Orosházán a városi tanács ipari-műszaki csoportját vezette. Önmagával szemben igényes volt: politikailag, szakmailag képezte magát.

Tagja volt a városi pártbizottságnak, a fegyelmi bizottságnak, volt alapszervezeti párttitkár, majd vezetőségi tag. Ellátta a városi oktatási bizottság vezetői teendőit is. A rábízott feladatok eredményes végrehajtását bizonyítják az elismerő, dicsérő oklevelek, amelyeket élete során kapott. Emberi magatartását a szerénység, a becsületesség jellemezte. Árus János fiatalon, 50 éves korában hirtelen elhunyt.

Kitüntetései: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970, Honvédelmi Érdemérem 1970.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond. PTO munkásmozgalmi anyag.

MSZMP Orosháza városi Bizottság PTO nyilvántartás, önéletrajz.

Felesége, Árus Jánosné, született Marton Julianna írásos közlései (Orosháza, Gyopárosfürdő).

Babos József

ENDRÓD, 1894. FEBRUÁR 9.
ENDRÓD, 1979. AUGUSZTUS 5.

Szülei uradalmi cselédek voltak. 11 testvérével együtt uradalmi birtokokon dolgozott.

1916-ban behívták katonának, az olasz fronton harcolt a háború végéig.

1919-ben elsők között fogott fegyvert a tanács hatalom védelmében. A 68. gyalogezred katonájaként részt vett többek között Szajol, Szolnok, Körmöcbánya környéki harcokban.

A Tanácsköztársaság megdöntése után mezőgazdasági munkásként, kubikosként dolgozott, így került kapcsolatba a mozgalommal.

1921-ben az endrődiekben is megfogalmazódott a szocialista szervezkedés egyetlen lehetőségeként a Szociáldemokrata Párt irányításával működő Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége helyi csoportja megszervezésének gondolata.

1921 decemberében Babos József is alapító tagja a szervezetnek.

1922-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba, ahol bizalmiként tevékenykedett.

1926-tól 1927-ig tagja a Magyarországi Szocialista Munkáspártnak is.

Ettől kezdve legöntudatosabb társaival együtt illegális körülmények között dolgozott: röplapokat terjesztett, a választások időszakában folytatott agitációs tevékenységet.

A rábízott nem könnyű feladatokat mindig becsületesen, legjobb tudása szerint látta el.

Hunya István így írt róla: „rendkívül becsületes, rendes kubikos ember volt”.

1944-ben a helyi Magyar Kommunista Párt alapító tagjaként találkozhatunk vele. A párt rövidesen megbízta a Földmunkás Szakszervezet helyi csoportjának megszervezésével. Ezt a munkát nagy kedvvel és lelkesedéssel végezte – közmegegyezésre.

1945 tavaszán újabb feladatot kapott: a Földigénylő Bizottság tagja, majd elnöke volt. Nagy emberséggel, ha kellett keményen, harcosan látta el e fontos tisztségét is.

E megbízatása mellett 1946-tól 1950-ig a községi képviselőtestület tagja, valamint

a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége küldöttként – felosztatásáig – a helyi Nemzeti Bizottság egyik vezéregyénisége.

E nem kevés társadalmi megbízatása mellett példászerűen munkálkodott 10 kh juttatott földjén.

1948-ban ő is érezte, tudta: a mezőgazdaság jövője a szövetkezeti nagyüzem. Fáradhatatlan harcosa, agitátora a termelőszövetkezeti mozgalomnak. Maga a Béke, majd a Dózsa Tsz tagjaként dolgozott. Társadalmi munkája ez időszakban (1950–1960) községi tanácsstag.

Az 1956-os ellenforradalom napjaiban – idős kora ellenére – az elsők között kért fegyvert, amit 1957 tavaszától több mint 10 évig viselt becsülettel a munkásőrségben.

Kitüntetései: Magyar Szabadság Érdemrend bronz fokozat 1957, Tanácsköztársasági Emlékérem 1959, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970.

Cseuz Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1. fond.

MSZMP Békés megyei Bizottsága PTO RP/6888 sz.

MSZMP Békés megyei Bizottsága PTO/208 sz.

Hunya István: Emelt fővel. Budapest, Táncsics Kiadó, 1974.

CSORVÁS, 1883. OKTÓBER 26.
KONDOROS, 1971. MÁJUS 12.

Agrárproletár családból származott. Szülei uradalmi cselédek voltak, akik nagyon nehéz körülmények között nevelték gyermekeiket. A nincstelenség, a család szűkös anyagi helyzete arra kényszerítette Bacsa Andrást, hogy már gyermekkorban munkát vállaljon, ezzel is enyhítve a szülők terhén. Az elemi iskola elvégzése után a Geiszt-nagybirtokon dolgozott mint summás, cseléd, időszaki munkás. Az uradalomban élő cselédek sorsa nagyon nehéz volt. A keresetük, mint mondták „az éhenhaláshoz sok, a megfelelő életfeltételek megteremtéséhez kevés” volt.

A korabeli viszonyok, a kizsákmányolt munkások helyzete, a csorvási földmunkások körülményei mindjobban hatottak rá, és megmutatták számára az egyedüli helyes utat. 1912-ben belépett a Szociáldemokrata Párt csorvási szervezetébe.

Felesége hozzá hasonló sorsú szegény családból származott, aki férje munkásmozgalmi tevékenységét rokonszenvvel támogatta, mindig figyelemmel kísérte. Kondorosra költöztek, de a csorvásiakhoz fűződő kapcsolata nem szakadt meg, hiszen együtt dolgoztak és harcoltak a Geiszt-birtokon.

1919-ben, a Tanácsköztársaság győzelme után a községi direktórium tagjává választották. Belépett a Vörös Hadseregbe, hogy fegyverrel védje a munkáshatalmat. Az északi harcokban vett részt, Kassa, Eperjes térségében. A győzelmes északi hadjárat lelkesítette. Majd a Tisza mentén harcoltak, és a túlerő miatt visszavonulásra kényszerültek.

A Tanácsköztársaság leverése után letartóztatták, internálták. Kiszabadulása után, mint politikailag megbízhatatlan, feketelistára került. A főszolgabíró, a falu vezetői tudták, hogy őt nem lehet megnyerni az ellenforradalmi Horthy-rendszer támogatására.

A két világháború közötti időszakban, de főleg a 30-as évektől gyakran volt munka

nélkül. Még ez sem készítette arra, hogy feladja elveit, érezte és tudta, harcolnia kell a kizsákmányoló társadalmi rend megdöntéséért.

A munkásgyűléseken, a pártban és a szakszervezetben az volt a fő beszédtema, hogyan lehetne legalább annyit keresni, hogy ne nélkülözzön a család. Geiszt Gyula földbirtokos 1919-ben 30 kat. hold földet szétosztott, de a Horthy-rendszer első intézkedései folytán visszakapta azt. Bacsa András és társai azon vitatkoztak a politikai összefüveteleken, mit kellene tenni, hogy újra a szegényeké legyen a föld.

Bátor, határozott kiállása miatt harcostársaival – Kiszely Pál, Karsai János – együtt többször a községi fogdába zárták, elzárással büntették. A mérhetetlen nyomor és kizsákmányolás ellen küzdöttek.

Bátor, szókimondó, tekintélyes ember volt, nem tudott hallgatni, ha igazát kellett védenie. Ezért is képviselte a kondorosi munkásokat 1935-ben a gyulai főispánnál. 35 tagú küldöttség tagjaival keresték meg az államigazgatás legmagasabb rangú megyei vezetőjét, munkát követeltek.

A felszabadulás után a Magyar Kommunista Párt tagja lett. Határozottan kiállt a párt falusi politikája mellett. Részt vett a földreformért folytatott harcban, majd a földosztásban. Elsők között szervezte a mezőgazdasági szövetkezeteket, aktív felvilágosító munkája nyomán sokan választották a községben a közös gazdálkodás útját. Meg volt győződve arról, hogy akkor a legeredményesebb a meggyőzés, ha maga is példát mutat. Ezért belépett a kondorosi Vörös Október Termelőszövetkezetbe. Személyes helytállása, a termelőszövetkezeti mozgalom megerősítésében, majd 1956-ban az ellenforradalom alatt a közös vagyon védelmében tanúsított magatartása bizonyítja hűségét és következetes helytállását a párt politikája mellett. „A szocializmus ügye mindannyiunk érdeke, ezért érdemes és kell dolgozni” – mondta. Így is élt és dolgozott egész életében felesége támogatásával, aki a nőmozgalomban végzett igen eredményes munkát.

A Tanácsköztársasági Emlékérem és a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetésben részesült.

Molnár Pálné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. és 50. fond.

MSZMP Békés m. Biz. PTO iratai.

Nagyközségi Pártbizottság iratai, Kondoros.

CSANÁDAPÁCA, 1886. NOVEMBER 7.
CSANÁDAPÁCA, 1975. AUGUSZTUS 11.

Szegényparaszt-családból származott. Már fiatalon megismerkedett az Orosháza környéki falvak földmunkás mozgalmaival. 1904 és 1909 között családja révén közvetlenül is kapcsolódott a Várkonyi vezette Független Szocialista Párt helyi szervezetéhez, részt vett annak rendezvényein. Az első világháború megpróbáltatásai és az 1918–19-es események hatására vált igazán önállóan gondolkodó és cselekvő forradalmárrá. A direktórium hívó szavára önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe, ahol az 52. vöröszászlóalj kötelékében harcolt. A Tanácsköztársaság megdöntése után Besenyei Józseffel, Bozsó Gáborral és más elfogott vöröskatonákkal együtt elítélték. Négy hónap börtönbüntetését Szegeden, a Csillag börtönben töltötte le. Hazaérkezése után csendőri felügyelet alá helyezték.

A Horthy-fasizmus ideje alatt mezőgazdasági részesmunkás, napszámos volt a Csanádapáca környéki tanyákon. A külterületről gyakran bejárt Apácára, és folyamatosan tartotta a kapcsolatot a baloldali gondolkodású emberekkel. A csendőrök a tanyán is többször ellenőrizték, zaklatták. Igen szerény körülmények között tartotta fenn kilenc-tagú családját.

A felszabadulást követően az elsők között lépett be a Magyar Kommunista Pártba. Aktív részt vállalt az 1945–48 közötti pártküzdelmekben. 1948-ban, a Magyar Dolgozók Pártja helyi szervezetének létrejötte után tagja lett a falu vezetésében nagy szerepet játszó új községi képviselőtestületnek. Párttiszsége mellett, mint kommunista bíró felelős szerepet vállalt a közelet szervezésében. A tanácsok megalakulásakor póttanács-tag, később rendes tanács-tag volt 1967-ig. 1951–53 között a tanács mezőgazdasági ügyintézője, különböző munkabizottságok tagja, az 1960-as évek elején a Hazafias Népfront Bizottság elnöke volt.

Az 1956-os események idején helytállt, az MSZMP újjászervezését követően idős kora ellenére tanácsaival több éven át igen aktívan segítette a közeletet kezdő fiatalokat,

kellő frissességgel kísérte figyelemmel a nagy politikai, társadalmi, gazdasági, kulturális változásokat.

Az első proletárdiktatúra idején tanúsított harcos helytállásáért és a felszabadulást követő folyamatos, aktív pártmunkájáért az MSZMP Békés megyei Bizottsága 1919-től ismerte el munkásmozgalmi múltját.

Körmendi János

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.

Miklya Jenő: Csanádapáca. Csanádapáca, 1962. 81. 105.

Bacsa János, Csanádapáca, Jambrik u. 2. sz. alatti lakos szíves közlése.

A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. Szerk.: Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1969. 363.

TISZAFÖLDVÁR, 1919. SZEPTEMBER 2.
BÉKÉSCSABA, 1976. AUGUSZTUS 31.

Édesapja kétholdas szegényparaszt volt, négy gyermekét nem tudta taníttatni. Ezért Bácsmegi Gábor – testvéreihez hasonlóan – az elemi iskola elvégzése után napszámosként dolgozott. Majd egy borkereskedésben helyezkedett el, ahol autó-, illetve árukísérő lett. Itt tetszett meg neki az autóvezetés, 18 éves korában jogosítványt szerzett, gépkocsivezetőként helyezkedett el.

1944 májusában mint tartalékost Szabadkára hívták be. Június hónapban a szovjet frontra vitték. Itt élelmezési gépkocsivezető lett, a közvetlen harcokban nem vett részt. A frontról a visszavonulás során még ugyanez év szeptemberében Budapestre került, ahonnan Kecskemétre vezényelték azt a katonai egységet, amelyben szolgálatát teljesítette. A szovjet csapatok előrenyomulása folytán ismét Budapestre került, ahol már nem vett részt a harcokban. A főváros bekerítése után, 1945 januárjában csapatukkal önként átálltak, és a szovjet hadsereg oldalán vállalták a harcot. Rövid kiképzés után a németek elleni küzdelembe kapcsolódtak be. Bácsmegi Gábor megsebesült, aknaszilánk érte. 1945. május 20-án, a háború végén tért haza.

1945. június 1-én jelentős változás következett be életében, rendőri szolgálatra jelentkezett. 1945-ben lépett be a Kommunista Pártba.

A rendőrségen először mint őrszem, majd bűnügyi nyomozóként teljesített szolgálatot Tiszaföldváron. 1947-ben Kunszentmártonba, 1949-ben Szolnokra helyezték. 1950-ben került a békéscsabai rendőrkapitányságra. Megszerette a nyomozói munkát, meggyőződéssel védte a munkásosztály hatalmát. Szakmailag és politikailag is képezte magát. 1952-ben elvégezte a bűnügyi tiszti iskolát, 1954-ben 5 hónapos pártiskolán tanult. Szakmai és politikai munkáját elismerték, 1953-ban a Békés megyei Rendőrfőkapitányság Bűnüldözési Osztálya vezetőjévé nevezték ki, ebben a beosztásban az ellenforradalom kitöréséig dolgozott. Időközben – 1956-ban – a Belügyminisztérium szervezésében 5 hónapos politikai tanfolyamot végzett.

Az ellenforradalom idején hősiessen helytállt a proletárhatalom védelméért. 1956 decemberében Sarkadra vezényelték, ahol a munkáshatalom megszilárdulásáig, 1957 januárjáig teljesített szolgálatot. A rend helyreállítása után, január 22-én visszatért Békéscsabára, ahol nagy elismerés várta. A Békéscsabai Városi Kapitanyság vezetőjévé nevezték ki.

Állandóan képezte magát, úgy érezte, gyarapítania kell általános műveltségét, szakmai és politikai ismereteit. Óriási kitartással tanult és dolgozott. Meg volt győződve arról, hogy csak ilyen módon lehet eredményt elérni. 1957-ben érettségizett a békéscsabai Rózsa Ferenc Gimnáziumban. A mindennapi rendőrségi szolgálat maradéktalan teljesítése mellett nagyon nehéz feladatot vállalt. Beiratkozott a Szegedi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karára, és 1964-ben sikeresen elvégezte azt, jogász lett. Tanulmányai eredményesen segítették szakmai munkáját. A feszített tempó, az állandó készenlét csak olyan nyugodt és biztos családi háttérrel valósulhatott meg, amelyet felesége biztosított. A kiegyensúlyozott, hivatását szerető, jól képzett vezetőt munkatársai szerették és tisztelték. Jó kapcsolatot teremtett kollégáival, sokat beszélgetett velük, vitákra is sor került, de az egyszerű és közvetlen vezető mindig érveivel, nagy szakmai és politikai műveltségével győzte meg őket. Ez a kiváló emberi tulajdonság is hozzájárult ahhoz, hogy elismerjék.

Elismerésre méltó társadalmi, politikai tevékenysége. A városi tanács tagjaként, választói bizalmának megfelelően sokat tett választókerülete érdekében. Megválasztották az MSZMP városi Végrehajtó Bizottság tagjának. Ezt a munkát is nagy kitartással, jó színvonalon végezte.

Elismerésre méltó az, ahogyan a fiatalokkal foglalkozott, nagy figyelmet fordított tanításukra. Egyszerűségével, közvetlenségével jó példát mutatott nekik. A szegényparaszt fiúból lett alezredes élete végéig hűséggel szolgálta a dolgozó népet, amelynek bizalmából lett a város egyik vezetője.

30 évet töltött a szocialista törvényesség szolgálatában, de a munka és tanulás mellett még a sportra is jutott ideje. Élénk érdeklődéssel figyelte a város sportéletét. Szívesen látogatta az Előre Spartacus rendezvényeit. 10 évig volt a megyei labdarúgó szövetség elnöke. Emellett a Közlekedési és Közbiztonsági Tanács elnöki funkcióját is ellátta.

1974-ben nyugdíjba vonult, de továbbra is aktív pártmunkát végzett, jó kapcsolatot tartott volt munkatársaival. Nagyon jól tükrözi eredményes és kiváló munkáját kitüntetések sora. 1951-ben a Közbiztonsági Érem bronz fokozata, 1960-ban a Közbiztonsági Érem arany fokozata, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem és az Árvízvédelemért Érem, 1973-ban a Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozata kitüntetésben részesült. Megkapta a Szolgálati Érdemérmét 15, 20 és 25 éves szolgálatáért. Több alkalommal belügyminiszteri és főkapitányi dicséretben részesült.

Molnár Pálné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.

MSZMP Békés m. Biz. PTO kádernyilvántartás II. kategória 17. tekercs.

Fekete József r. alezredes, a Békés megyei Rendőrfőkapitányság személyzeti osztályvezetője visszaemlékezése.

Felesége: Dr. Bácsmegi Gáborné, Békéscsaba, Dózsa Gy. u. 36. sz. alatti lakos közlése és a birtokában levő iratok.

Balázs János

NAGYSZÉNÁS, 1904. AUGUSZTUS 6.
NAGYSZÉNÁS, 1979. JÚLIUS 14.

Szegényparaszt-család legidősebb gyermeke (három testvére volt). Édesapja az első világháborúban katona. Az édesanyának segítenie kellett a család ellátásában. Ezért csak négy elemít végez, „nem hat elemít, mivel keresetemre is szükség volt” – emlékezik. Kezdetben libapásztor, 13 éves korban már kiséres.

A háború végén hazajött az édesapa. Alkalmi munkákkal, részaratással biztosították a család megélhetését.

A fiatal Balázs János munkahelyein többször is felemelte szavát az igazság mellett. „...Mi is emberek vagyunk...” és hasonló kijelentések legtöbbször alapul szolgáltak, hogy elküldjék avagy „aljas kommunistának” nevezzék. Ezek a momentumok tovább szilárdították harcosságát. Amikor a községben megalakult a csendőrőrs, és őt is felszólították, lépjen soraikba, válasza már ez volt: „...inkább dolgozok, de apagyilkos nem leszek...” Az elcsattant két pofon csak növelte a gyűlöletét a csendőrökkel szemben.

A gazdasági világválság éveiben került szervezett kapcsolatba a munkásmozgalommal. 1932-ben belépett a Szociáldemokrata Párt nagyszénási szervezetébe. (Munkásmozgalmi tevékenysége ettől elismert.) Most már szervezett munkásként vett részt a párt munkájában. Olvasta és terjesztette a Népszavát, továbbá tiltott könyveket, brosúrákat. Választások alkalmával a kormánypárt ellen, az SZDP mellett agitált. Részt vett a Vörös Segély akcióiban. Gyűjtött és adakozott a bérharcban álló családok megsegítése érdekében. A csendőrség is észrevette tevékenységét, figyelte, zaklatta, feljelentette és a bíróság többször is 5-10 napi vagy 1-2 hónapi elzárásra ítélte.

A rendszer megbélyegezettje lett. Alkármit mondott, „azonnal kommunista lázítónak neveztek” – írja, nem kapott állandó munkát, így elég sokat nélkülözött a családja. Egyik harcostársa így jellemezte: „Amióta ismerem, mindig az igazságért harcolt, amit büntetéssel és munkanélküliséggel sújtottak, de nem tántorítottak meg.” Magatartásá-

val többször is igazolta ezt. Pl. 1935-ben a Szarvas–Orosháza közötti országút kövezésére került sor. Közölték vele, hogy csak akkor veszik fel, ha belép a Magyar Élet Pártjába. Válasza: „...elvemet és munkatársaimat soha nem adom fel.” Maradt továbbra is az alkalmi munka. Az 1930-as évek végén nem ment ki Németországba dolgozni. Indoka az alábbi: „...a lakás nagyon kéne, mert árendás házban lakom, de a hitleri munkáért nem megyek ki és nem hagyom megteveszteni az eszmémet...”

A háború alatt otthon volt, s folytatta fasiszta- és háborúellenes agitációját, forrásul felhasználva a Kossuth Rádió híryanagát. 1944 szeptemberében „besorozták” mint olyat, aki nem volt katona, és elindították a front felé. Szarvas határában sikerült megszöknie és szerencsésen hazaérnie. Otthon sikerrel bujkált, és így a felszabadulás otthon érte.

A felszabadulás után az elsők között lépett be a Szociáldemokrata Pártba. Az újjáépítésben, az élet, a termelés elindításában tevékenyen kivette részét. A földosztás során három hold földet kapott, mint újjagza igyekezett példát mutatni.

A két munkáspárt egyesülésekor határozottan a kommunista párt politikáját tette magáévá.

Kiemelkedő munkát vállalt a mezőgazdaság szocialista átalakításában. Ő maga 1950-ben lépett a termelőszövetkezetbe. A pártpolitikában jelentkező helyi hibák ellen többször felemelte tiltakozó szavát. Mindvégig megtartotta elvhűségét. Ez határozta meg az 1956-os ellenforradalom alatt is tevékenységét. Védte a termelőszövetkezet vagyonát, „a párházat több napon át fegyverrel őriztem” – írja.

Az elsők között kérte átigazolását a Magyar Szocialista Munkáspártba.

1959-ben tüdőbeteg lett, kórházba került.

1962-ben leszázalékolták. Ettől az időtől kezdve a pártmunkában akkor, amikor és amit tudott, szívesen elvégzett. Többször is kijelentette idős korában: „...az eszme vezetett és vezet...”, „...a proletárdiktatúráért most és mindenkor kiálltam és kiállok.”

Kitüntetései: Szocialista Hazáért Érdemrend, Munka Érdemrend ezüst fokozata, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma, 46. fond.

Balázs Pálné Major Anna

BÉKÉSSZENTANDRÁS, 1908. ÁPRILIS 8.
SZEGED, 1983. MÁRCIUS 16.

Szegényparaszt-családból származott. Hatan voltak testvérek. Édesapja, a legidősebb fiútestvére az I. világháborúban esett el. Édesanyja öt gyermekkel maradt egyedül, nagyon nehéz körülmények között nevelte fel őket. A gyermekeknek nagyon fiatalon dolgozniuk kellett. Kanásznak, libapásztornak, cselédnek álltak be.

Anna az elemi iskola elvégzése után Budapesten volt cseléd, de annyira keveset keresett, hogy édesanyja kérésére rövid időn belül hazatért, és testvéreivel együtt otthon dolgozott.

Elsőként bátyja kapcsolódott be a munkásmozgalomba, vezető szerepet töltött be a békésszentandrási baloldali szervezkedésben.

1927-ben ment férjhez a szarvasi Balázs Pálhoz, aki szintén részt vett a munkásmozgalomban, 1931-től elismert a párttagsága is. Házasságukból négy gyermek született.

Balázs Pálnét családi indíttatása – valamennyi testvére a munkásmozgalom harcosa – és férje aktív politikai tevékenységének hatása arra ösztönözte, hogy maga is bekapcsolódjék a mozgalomba. Férje oldalán vett részt az illegális munkában. Elsősorban férje tevékenységét támogatta, üzeneteket közvetített, részt vett a párt rendezvényein.

A felszabadulás után az MKP kondorosi szervezetének lett a tagja. A nőmozgalom szervezése volt egyik fontos feladata. Az MNDSZ egyik lelkes, aktív harcosa, a községi szervezet megalapítója volt. Nagyon szerette ezt a munkát. Sok-sok rendezvényt, ünnepséget szerveztek, mind a nők, mind a gyermekek részére. Később ő lett a gazdasági vezető, sokat tett azért, hogy a gazdálkodáshoz szükséges anyagi javakat előteremtsek. Ha pl. a gyermekeket akarták megajándékozni, teadélután szerveztek, és annak bevételeit fordították erre. A nagy évfordulókon, munkásünnepségeken díszítették a párházat, az egész falut, hogy ünnepélyessé tegyék, jó hangulatot

teremtse nek. Lelkes volt, sohasem volt fáradt, pedig gyermekeit is el kellett látnia. Rá minden körülmények között számítani lehetett.

Férje 1945 után a közigazgatás helyi szervében, majd a megalakuló tanácsban vezető beosztást kapott. Segítője, méltó társa volt. A felszabadulást követő igen jelentős politikai harcokban, elsősorban a választások során sokat dolgozott. Kisgyűléseket szervezett, sőt gyakran azok előadójaként szerepelt. Lakásukat is rendelkezésre bocsátotta ilyen rendezvények céljára.

A munkáshatalom megszervezése, majd megerősítése idején sok országos és megyei vezető járt Kondoroson is. Szálloda a községben nem volt, ezért ő gondoskodott az elvtársakról. Lakásukon elszállásolta és ellátta őket. Így vette igénybe vendégszeretetét pl. Marosán György és Keresztes Mihály is.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek szervezésében aktívan közreműködött. Eljárt a békekölcsön jegyzésnél. A kondorosi földművesszövetkezet egyik megalapítója, majd igazgatósági tagja volt.

Minden rábízott feladatot, társadalmi tevékenységet szívesen végzett. Közben biztosította férje számára a nyugodt otthon-léghőrt, felelősségteljes munkájához.

Gyermekeit szeretettel, nagy gonddal nevelte. Erejéből jutott testvére, Mladonyiczki Pálné – akinek férje mártírhalált halt – és családja segítésére is.

Az emberek szerették, tisztelték a mindenkin segítőt, mindig jókedvű, optimista asszonyt, az elvhű kommunistát.

1969-ben Tápéra, majd 1980-ban Szegedre leányához költöztek. Ekkor már súlyos beteg volt.

A párthoz, a munkásmozgalomhoz való hűségét, eredményes tevékenységét sok-sok dicséret, elismerő oklevél is bizonyítja. 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetésben részesült.

Molnár Pálné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma PTO iratok, 1. fond.

Nagyközségi Pártbizottság iratai, Kondoros.

Leánya, Waldmann Józsefné és férje, Balázs Pál, Szeged, Csongrádi út 102. sz. alatti lakosok levélbeli közlése, 1983.

GYULAVÁRI, 1901. AUGUSZTUS 8.
GYULAVÁRI, 1978. JÚNIUS 2.

Bálint Ferenc elvtárs agrárproletár szülők gyermeke volt. Édesapja, idősebb Bálint Ferenc az akkori gyulavári uradalomnál dolgozott napszámosként. Édesanyja – Fekete Sára – szintén minden alkalmi munkát elvállalt a marokszedéstől a cselédeskedésig. Általában a két szülő nem egyszerre volt alkalmazásban, így az egyik napról a másikra kellett megélniük szűkös anyagi viszonyok között. Az édesanya a picinyke kertben is dolgozgatott, és piacra járva kevés kis pénzzel tudta kiegészíteni a család jövedelmét.

Az elemi iskolák elvégzése után Bálint Ferenc is szeretett volna tovább tanulni, de ez anyagi lehetőségek híján nehézségekbe ütközött. Szülei azonban – a saját szájuktól vonva meg inkább a falatot – felajánlották további taníttatását. Ő viszont inkább beállt cselédnek, hogy szüleinek és testvéreinek a segítségére lehessen.

Végül a gyulavári uradalomban helyezkedett el ő is. Itt állandó és jogosult napszámosként alkalmazták, nem utolsósorban rendkívüli kitartó munkája, fáradtságot nem ismerő vállalkozókedve alapján.

Nyladozni kezdett az értelme is, s amit addig ösztönösen tett, ráébredt arra, hogy munkájának csak társak segítségével és további tanulással van értelme.

Ezek után 1936-ban belépett a helybeli Szociáldemokrata Pártba, s lehetőleg minden megbeszélésen, szemináriumon részt vett. Felfigyeltek rá a pártban is, főleg tudni vágyására. Nem sokkal utána különböző pártmegbízatásokat, feladatokat kapott. Mivel ő volt az egyedüli cselédember, az uradalom cselédei és a Szociáldemokrata Párt helyi vezetői között ő tartotta fenn a kapcsolatot. Így rábízták a párt propagandaanyagának, röplapjainak terjesztését, s ő ezeknek tartalmát is el tudta magyarázni a sokszor írástudatlan cselédeknek. Ezen megbízatásokon kívül még nagyon eredményes munkát végzett a választásokon is, főleg miután utcabizalminak is megszavazták.

A háború alatt életútja a szokásos rend szerint alakult, vagyis behívták katonának, szolgálatot teljesített. Majd felmentést kapott. Így érte a felszabadulás a saját falujában.

Már ebben az évben, vagyis 1944-ben belépett a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetébe. Mint bizalmi tevékenykedett a pártban is. Minden esetben számítottak nagyon aktív, lelkes és lelkiismeretes munkájára, és nem is csalódtak benne. A termelőszövetkezetek szervezésének egyik leglelkesebb agitátora lett. S mikor végezetül 1953-ban a helyi termelőszövetkezet is megalakult, ennek is egyik alapító tagja lett. Mint brigádvezető végezte munkáját a továbbiakban, és nem is vágyott magasabb posztra.

1956-ban bátran kiállt a szocialista társadalmi rend mellett, és utána aktívan részt vett a párt újjászervezésében. Soha vezetői babérokra nem áhítozott, de a pártmunkákban, a munkahelyi feladatok végrehajtásában lelkiismeretes volt és példamutató.

Nagyon nehéz körülmények között ledolgozott évei után végül 1966-ban ment nyugdíjba. 1975-ben megkapta a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmet.

Marsi László

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.: PTO. ABC-s munkásmozgalmi anyag.

MSZMP Gyulai Városi Bizottságának iratai.

Bálint Ágnes – testvére – visszaemlékezései Gyulán, 1980-ban. Szóbeli közlés.

Balogh József

MAGYARBÁNHEGYES, 1924. MÁJUS 24.
GYULA, 1979. MÁJUS 16.

„A Petőfi-brigád, ama régi március utolsó napján, ott 1945-ben, semmi kétség, áthelyeződött a legendák világába...” – írták a Petőfi-brigád c. 1968-ban megjelent könyv befejező részében a fenti sorokat a szerzők, Baki Ferenc és Vébel Lajos.

Arról a brigádról van szó, amelyik 1944. december 31-én egy kis magyar faluban, a Siklós melletti Kiscsányban, mint a Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg XV. brigádja Petőfi Sándor nevét vette fel.

A Petőfi-brigád hősiess partizánharcait könyvek, novellák, visszaemlékezések, versek százai örökítették meg.

A Petőfi-brigád felderítője volt Balogh József is, a magyarbánhegyesi hétgyermekes szegényparaszt fia. A hét gyermek közül csak hárman maradtak életben, két leány és egy fiú. Hétéves volt, mikor meghalt az édesapja. A négy elemi elvégzése után, 14 éves korától Hász Antal magyarbánhegyesi földbirtokán dolgozott édesanyjával és leánytestvéreivel együtt. 18 éves volt, mikor ciroktermelő munkára Kossuthfalvára költözött a család. Jobb megélhetést ott sem tudtak maguknak biztosítani. Mikor 1943-ban sorozásra került, és katonai szolgálatra alkalmasnak találták, több társával együtt elhatározta, hogy nem vonul be, hanem megszökik, és a jugoszláv partizánokhoz megy. Ezen elhatározásában idősebb munkatársai, a magyarlakta területeken is megjelenő, partizánharcra hívó rölapok és partizáncsoportok is segítettek. Gyakori volt abban az időben, hogy Kossuthfalván és környékén a községekben fényes nappal 20-30 fős partizáncsoportok jelentek meg. Népgyűléseket hívtak össze, s harcostársakat toboroztak. Így került közéjük Balogh József is.

A fiatal, egészséges, jó képességű gyereket rövid kiképzés után felderítőnek osztották be. Balogh József az iránta támasztott követelményeknek megfelelt. Elismert jó partizán, kitűnő felderítő volt. Felettese, partizántársai bíztak benne. A tűzkeresztségen történő átesés után Harkány, Siklós, Bolmán, Beremend, Pakarc környékén, majd

a Dráva partján végig harcolt. A bolmáni harcok során átlőtték a kezét. 1945 első napjaiban Civilháza környékén olyan súlyosan megsebesült, hogy felderítő társai nem vihették magukkal. Polgári lakosokra bízta, akik gondozták, ápolták, s megmentették az életét. Ott érte a felszabadulás.

Családját közben hazatelepítették Magyarbánhegyesre. 1945 őszén ő is visszatért a szülőfaluba, s még az évben belépett a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetébe. Földet nem kapott, mert mire hazaért, már befejeződött a földosztás.

1946-ban megnősült. Tizenhárom gyermekes magyarbánhegyesi szegényparaszt egyik leányát, Benkő Annát vette feleségül. Házasságukból két gyermek született, s mindkettőt becsületesen felnevelték.

Házassága után kérte a párt és államhatalom helyi vezetőit, hogy részére juttassanak valamennyi földet. 1946-ban kapott is két hold földet. Ebből megélni nem tudott, ezért ősztől tavaszig Budapesten szállodák, mozik, színházak fűtését vállalta, s mint fűtő dolgozott. 1947-ben személyi ellentétek miatt kilépett a pártból. 1956-ban bátran kiállt a rendszer védelmében. Érvelt, vitatkozott az ellenforradalmárokkal, s mikor megalakult a fegyveres karhatalom, az elsők között, önként jelentkezett társadalmi rendünk fegyveres védelmére.

1966-ban meglevő két hold földjéhez még 2 holdat vett.

1957-től felesége a földdel a helyi termelőszövetkezetbe lépett be. Ő a Mezőkovács-háza és Vidéke ÁFÉSZ kőművesbrigádjában dolgozott.

Még 1975-ben a Magyar Szocialista Munkáspárt magyarbánhegyesi vezetői felkeresték Balogh József elvtársat. Megbeszélték, tisztázták a régi sérelmeket. Ennek következményeként felvételét kérte a pártba. Még abban az évben fel is vették.

1977-ben megbetegedett. A harcok, a háborús viszontagságok, a nehéz fizikai munka megviselték. Leszázalékolták, 53 éves korában rokkantnyugdíjba vonult.

Balogh József több éven keresztül tagja volt a helyi tanácsnak, a tanács végrehajtó bizottságának, több társadalmi szervezetnek és a Magyar Partizán Szövetségnek.

Munkássága elismeréseként a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága párttagságának kezdetét és folyamatosságát 1945-től elismerte. 1974-ben a „Fegyverrel a Hazáért”, 1976-ban a „Magyar Partizán Emlékérem” kitüntetések kaptak meg.

Balogh György

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Felesége, özv. Balogh Józsefné nyugdíjas, magyarbánhegyesi lakos közlése. 1983.

Fia, ifj. Balogh József gépkocsivezető, magyarbánhegyesi lakos közlése. 1983.

Baki Ferenc – Vébel Lajos: Petőfi-brigád. (Visszaemlékezések.) (Novi Sad) 1968. Fórum, 185.

BÉKÉS, 1895. SZEPTEMBER 2.

BÉKÉS, 1978. JÚLIUS 1.

Hétgyermekes uradalmi cseléd gyermekeként született. Gyermekekeit a csorvási uradalomban töltötte, 1909-ben költöztek vissza Békésre a Szélső utca 42. sz. alá. 1910-ben meghalt az édesapja, rá is a cselédgyerekek sorsa várt. 15 éves korában elszegődött Wenckheim báró vizesfási birtokára hónaposnak. Utána a Szolnok megyei Helfferder Jenő háromezer holdas birtokán cselédeskedett. Az első világháború kitörése után önként jelentkezett katonának. Háromhetes kiképzést kapott mint hajótűzér, utána Versecré került a 2. honvéd tüzérezredhez. Előbb Krakkó, majd Tarnów vidékén kerültek bevetésre. Egy gránátszilánktól lábsérülést szenvedett. A besztercebányai katonai kórházban ápták, majd visszakérült Tarnówba.

1919-ben a forradalom hírére a harctéren felbomlott a rend, a katonák szétszéledtek. Az olasz frontról indult haza, Szentesen leszerelt és jött Békésre. Itthon belépett a vörösohángba, ahol Gregor József volt a parancsnok. Mint vöröskatoná harcolt a román királyi csapatok ellen. Békésen a körgátnál, majd később Szolnokon. A túlerőben levő ellenség elől Budapestig vonultak vissza. A Tanácsköztársaság bukása után Budapestről gyalog indult haza, szerencsétlenségére nem tudott civil ruhát szerezni, így a román katonák felismerték, elfogták, és kíméletlenül megbotozták, amiért a Vörös Hadseregben harcolt.

1919 őszén nősült meg, feleségül vette Mészáros Máriát. Három gyermekük született, de egyik sem maradt életben. Megházasodva Vizesfásra ment hónapos cselédnek, majd aratómunkásnak. A téli hónapokban erdei munkát végzett.

1922-ben tagja lett a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége helyi csoportjának, 1931-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba. A Szociáldemokrata Párt 1935-i feloszlása után a Népkörben tevékenykedett, ahol hetenként összejöveteleket, felolvasásokat tartottak baloldali folyóiratokból. Közben kubikosmunkát vállalt

a Körösgát töltésénél, majd hét évet töltött a vízügynél szintén kubikosmunkán. Kubikosként dolgozott Békésen kívül Budapesten, Örkényben és Tatabányán is.

C. Balogh Sándor a földmunkásmozgalom érdekes tagja. Hivatalos vezető soha nem volt, de robusztus alakja, ereje és hangja sokszor tett jó szolgálatot a munkások ügyének. Politikai összejöveteleken, tüntetéseken sokszor játszott a „közbeszóló” szerepét. Hangja még a tömeg hangját is túlszárnyalta. Mindig bátran nyilvánított véleményt. Egy alkalommal bérvíta közben a gazdatisztet is felpofozta.

1939-től 1944-ig titokban szervezte a Moszkvai Rádió magyar adásainak hallgatását, a hallottakat munkatársai körében terjesztette. Bátor kiállásának sokszor vették hasznát nemcsak közvetlen munkatársai, hanem egész Békés lakossága. Például 1944. október első napjaiban a visszavonuló magyar csapatok a malomvégi körgátnál akarták felállítani tüzerállásaikat. C. Balogh Sándor a tisztek füle hallatára beszélt le a katonákat, hogy elkerüljék a védtelen lakosság okatlan pusztítását. Ugyancsak sok ember köszönhette neki életét azok közül, akiket az utolsó napokban beszélt le a bevonulásról, arra hivatkozva, hogy napok alatt ideérnek a szovjet csapatok. Az ejtőernyős partizánok békési határban való leszállásának idején a féltői határban dolgozott Csatári Mihály csapatában. Munka közben azon tanakodtak, hogyan tudnának nekik segíteni, hova lehetne őket elrejteni a hajtóvadászat elől.

A felszabadulás Békésen érte. 1945-től 1947-ig tagja volt az MKP-nak, de állandó vidéki kubikosmunkája miatt tagsága megszakadt.

Kivételes fizikai adottságainak köszönhette, hogy még 65 éves korában is egy brigádban dolgozott fiatal kubikosokkal. Eredetileg a Rákóczi út 44. sz. alatt laktak albérletben. Felesége sokat betegeskedett, férje távolléte alatt nem volt aki ápolja, így bekerült a békési szociális otthonba. 1962-ben ment nyugdíjba, és felesége kívánságára ő is a szociális otthon lakója lett. Itt is tevékeny ember volt, egészen haláláig. Munkásmozgalmi múltját 1932-től ismerték el szakszervezeti tevékenysége alapján. Életútjának elismeréseként megkapta a Szocialista Hazáért Érdemrend kitüntetését.

Dávid Mátyás

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond. PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag.

Dr. Balanyi László: Békési veteránok c. pályaműve, Békési Városi Könyvtár, 329. P. 23.

Testvére, C. Balogh János békési lakos közlése.

Pető Mátyás nyugdíjas, Békés, Szarvasi u. 12. sz. alatti lakos közlése.

BÉKÉSCSABA (CSABASZABADI),
1911. SZEPTEMBER 21.

PUSZTAOTTLAKA, 1969. OKTÓBER 16.

Életútja azonos a két világháború közötti időben a nincstelen proletárok millióinak életútjával. De különbözik abban, hogy Balta András elvtárs 22 évesen bekapcsolódott a munkásmozgalmába, ahol tapasztalatokat szerzett, megedződött és felkészült a még nagyobb feladatokra.

Szülei agrárproletárok. Három gyermeket neveltek, közülük András a legidősebb. Apja betegen jött haza az első világháborúból, itthon 75%-os rokkanttá nyilvánítták. A 6. elemi után szülei gazdasági cselédnek adták, hogy keresetével a család megélhetését segítse. Kétévi cselédeskedés után alkalmi munkát vállalt Békéscsabán, majd időnymunkásnak, summásnak szegődött. A gazdasági válság végén, 1933-ban sikerült bejutnia a Bohn téglagyárba. Ettől kezdve a tavaszi hónapokban a téglagyárban, nyáron csépléshez szegődött, így kereste meg a család számára az évi kenyeret, majd ősszel szezonmunkára Schneider Ignác baromfitelepén kap alkalmazást. Ekkor került kapcsolatba a földmunkás szakszervezettel, majd a munkások szervezett mozgalmával. A mozgalmi munkában megismerte Nyilas András, Blahut János és Huszár Pál elvtársakat. Részt vett sztrájkok szervezésében, tüntetéseken, röplapok terjesztésében. A harmincas években megtartott választások alkalmával összekötő bizalmi feladattal bízták meg.

A II. világháború alatt háborúellenes agitációt végzett, röplapokat terjesztett, valamint a moszkvai rádió magyar nyelvű adásainak híreit.

A felszabadulás 1944. október 6-án Békéscsabán érte. Decemberben már látogatójegye volt a megalakult MKP-ba, 1945. február 16-án megkapta tagsági könyvét is. A párt felhívására jelentkezett a demokratikus hadseregbe. 1945. március 23-án be is vonult Hajmáskérre, de a háború rövidesen véget ért, csapategységük nem került bevetésre. Május 26-án hazajött.

A földosztás során Csabaszabadiban kapott 9 800 szögöl földet, ezen kezdett új

életet. Rengeteg társadalmi munkát vállalt: az MKP területi alapszervezetének titkára, az UFO SZ, majd a DÉFOSZ helyi vezetője. 1949-ben a csabasabadi Béke Tsz alapító tagja, majd az alapszervezet párttitkára, a tsz vezetőségi tagja. Fáradhatatlanul dolgozott mindenhol, ahol szükség volt munkájára. Hogy munkája minél hatékonyabb legyen, gyarapította politikai és szakmai ismereteit. Elvégzett egyhónapos pártiskolát, 3 hetes mezőgazdasági szaktanfolyamot.

Az ellenforradalmi események idején kommunistához méltóan védelmezte a termelőségvetkezet vagyonát. Elsők között jelentkezett az MSZMP-be, majd munkásőrként szolgálta a szocializmus ügyét, 9 évig volt aktív tag, csak súlyosbodó betegsége miatt helyezték tartalékos állományba. A termelőségvetkezetben 18 éven át dolgozott termelőmunkában, s amikor azt már bírta gyengülő szervezete, éjjeliőrként igyekezett hasznos tevékenységet végezni.

Balta András elvtárs a pártnak egyszerű, de mindig aktív, tettere kész harcosa volt. Azok közé az elvtársak közé tartozott, akikről a felszabadulás utáni első évtizedben ismert volt, hogy gyermekeikkel gyakran hetekig nem tudtak beszélni, mert azok reggel még aludtak, amikor édesapjuk már dolgozni ment, és mire este hazajött, olyan késő volt, hogy a gyerekek már aludtak.

Munkásmozgalmi tevékenységét az MSZMP 1933-tól ismerte el. Haláláig tagja volt a pártnak.

Szathmári Imréné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma 1. fond.

PTO ÁBC-s anyag

Baranyi József

BATTONYA, 1906. JÚLIUS 8.
DOMBEGYHÁZ, 1961. JÚLIUS 31.

Nincstelen szegényparasztok voltak a szülei, napszámosmunkából tartották el a népes családot. Tizenketten voltak testvérek, nagy nyomorúságban éltek. Négyéves korában meghalt az édesapja. Baranyi Józsefet mostohaapja ismertette meg egész fiatalon a szocialista tanításokkal. Négy elemi iskolát végzett ugyan, de olvasni nagyon szeretett. 1958-ban írott visszaemlékezésében így írt erről: „Többet olvastam tudományos könyveket, mint iskolaiakat.”

1922. május elsejét a battonyai szocialisták tüntetéssel ünnepelték. A felvonuláson már a fiatal Baranyi József vitte a munkásmozgalom vörös zászlóját. A helyi csendőrség a munkástüntetést szétverte, a tüntetés szervezőit, így őt is a csendőrsre kísérte, ahol nagyon megverték. Ettől kezdve állandó zaklatásoknak volt kitéve. Munkásmozgalmi tevékenységének kibontakozását azonban nem tudták megtörni. Összejöveleteket szervezett, felolvasásokat tartott. 1926-ban belépett a Szociáldemokrata Párt battonyai szervezetébe. Pártmegbízatása a pártsajtó terjesztése volt. 1927-ben tiltott sajtótermékek terjesztésén rajtakapták és ezért 15 napi elzárással büntették. A sajtótermékek engedély nélküli terjesztéséért később is több alkalommal felelősségre vonták.

1928-ban kapcsolatot talált az illegális körülményei között működő Magyar Kommunista Párthoz, de a Szociáldemokrata Párt legális lehetőségeit használta ki a továbbiakban is a pártmunkában. 1930 januárjában engedély nélkül nagygyűlést szerveztek Battonyán, s ezen több mint 600 személy vett részt. Ennek a gyűlésnek a megszervezéséért nyolcnapi elzárásra ítélték. Még ugyanebben az évben egyike volt a nyári aratósztrájk szervezőinek. Megindult ellene a hatósági hajsza. Minden lépését nyilvántartották, a földbirtokosoknak és a battonyai nagygazdáknak megtiltották, hogy alkalmazzák őt, megélhetést jelentő munkát adjanak számára. Időközben megnősült, két gyermeke született. A család nagy nyomorban élt a 30-as években, s a biztosabb megélhetés és munkaalkalom reményében Dombegyházra telepedtek át.

Dombegyházán is azonnal bekapcsolódott a szervezkedésbe. Kapcsolatot kerestek és találtak az illegalitás körülményei között is igen aktív tevékenységet folytató nagykamarási kommunistákkal, akik brosrákkal, tanácsokkal látták el őket. Megkísérelték Dombegyházán megszervezni a Földmunkások Országos Szövetsége helyi csoportját, ennek működését azonban a hatóságok azzal az indoklással nem engedélyezték, hogy feltételezésük szerint a kommunisták fedőszerveként működne.

Az 1931-es országgyűlési képviselőválasztás előkészületeiben Baranyi József vezetésével akciót kezdeményeztek egy szociáldemokrata képviselőjelölt megválasztására. Aláírásokat gyűjtöttek. Ennek hírére a csendőrség őrizetbe vette, s bár szabadon bocsátották, de lakását éjjel-nappal őrizték, azt nem hagyhatta el, nem volt szabad kimennie az utcára.

1932-ben tömegfelvonulást szervezett a községben, s az SZDP keretében folyó országos akció részeként memorandumot fogalmazott meg és juttatott el az előljáráshoz, követelve a statárium megszüntetését és a kormány lemondását. Ennek a memorandumnak a szövegét több mint 500 ember írta alá, s az átadásnál mintegy 700 fő volt jelen. Tiltott felvonulás szervezéséért újra nyolc nap elzárásra ítélték.

Baranyi József szervező tevékenységének eredményeként 1936-ban az illegális kommunista párttagok száma 15-re emelkedett a községben. A második világháború kirobbanása idején határozottan felléptek a háború ellen. 1941 októberében 12 társával együtt letartóztatták. Több mint két hétig kínozták őket, majd Budapestre vitték őket a Margit körüti fogházba. Két év fegyházban eltöltendő szabadságvesztésre ítélték. Kiszabadulása után sem térhetett haza, a nagykanizsai és kisbéri internáló táborba internálták.

1945. március 27-én Kisbéren érte meg a szovjet csapatok megérkezését. Hazatért Dombegyházra, s a Magyar Kommunista Párt dombegyházi szervezetének alapító tagjaként tevékenykedett. Sajnos, a Horthy-korszakban ért bántalmak miatt egészségi állapota egyre inkább megromlott. Egy, az ötvenes évekből származó orvosi jelentés szerint felvetődött annak a lehetősége is, hogy fél tüdejét ki kell venni. A földosztáskor négy hold földet kapott, de megművelni nem tudta. Elsőként lépett be a termelőszövetkezetbe, de betegsége miatt teljesen munkaképtelenné vált.

Az MSZMP régi párttagok ügyeivel foglalkozó bizottsága párttagságát visszamenőleg 1926-tól ismerte el, s részére személyi nyugdíjat állapított meg. 1961. július 31-én halt meg Dombegyházán. Kitüntetése a „Szocialista Hazáért” érdemrend.

Takács László

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma. 1. fond: PTO munkásmozgalmi anyag, 1. dosszié.

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma 46. fond: Visszaemlékezések.

Baráth Jánosné Lagzi Judit

BÉKÉSCSABA, 1899. SZEPTEMBER 12.
OKÁNY, 1970. JÚLIUS 15.

A Lagzi család Békéscsaba proletárnegyedében, Jaminában élt. Itt született Lagzi Judit is, ahol édesapja téglagyári munkás volt. A század első évtizedeiben a téglagyári munka idényjellegű. Ez a nagy testi erőt kívánó és az időjárás viszontagságainak kitett földmunka az ott dolgozók testi erejét alaposan igénybe vette. A jaminai elemi iskola elvégzése után a kis Judit előbb a családi háztartásban dolgozott, majd az első világháború alatt a férfi munkaerő pótlásaként beállt téglagyári munkásnak. Itt dolgozott az 1920-as évek elejéig, amikor összegyűjtött keresményével Szegedre távozott, ahol a bábaképző intézetben szülésznői oklevelet szerzett.

Első munkahelye az okányi Bölcsipusztá volt, ahol a nagybirtokon élő pusztai cselédasszonyok egészségügyi tanácsadója és gyermekeik világrasegítője lett. Míg Békéscsabán a szervezett munkásság körében a szociális helyzet valamivel jobb volt, itt a legjobban kizsákmányolt agrárproletárság nyomorúságos sorsával ismerkedhetett meg. Ez a tapasztalat egész további életére kihatással volt, és meghatározta közösségi és politikai magatartását az úri osztály ellenében. Bölcsiben ment férjhez Baráth János munkáshoz, akivel élete végéig együtt volt.

1931-ben beköltöztek Okányba, ahol az ideiglenesen engedélyezett szociáldemokrata pártszervezet tagjai sorába lépett, s amelynek illegálisan pártmunkása maradt a betiltás után is. Kapcsolatát a békéscsabai szervezettel a háború során is fenntartotta.

Okányban is hamarosan ismertté vált hivatása révén. 1935-től az Egészségházban folyó rendelések során a községi orvosok munkatársaként mindent megtett a gyermekhalandóság csökkentése és az anyák védelme érdekében.

Szervezte a moszkvai rádió magyar adásainak csoportos hallgatását és az ott hallott hírek terjesztését. Foglalkozásával együtt járó mozgásszabadsága lehetővé tette, hogy mindenhová bejáratos legyen. Így sikeresen szervezte az illegális találkozókat, terjesz-

tette a kiadványokat és a nemzetgyűlési választások során az ellenzéki képviselők támogatására hívta fel a megbízható szavazókat.

Egy idő múltán a csendőrség is felfigyelt a barátságos és mindenki által szeretett születésnő politikai szervező munkájára. Rádióját több ízben elkobozták, megfigyelés alatt tartották és 1943-ban három hónapig naponkénti jelentkezésre kötelezték.

A felszabadulás előtt, a zsidóüldözések során igyekezett minden segítséget megadni az Okányból elhurcoltaknak. A váradi gettóba is bejutott, ahová több ízben vitt élelmet, orvosságot és jó szót.

1944 őszén, amikor Okány is felszabadult, elsőként jelentkezett a kommunista pártba, melynek élete végéig tagja maradt. Foglalkozása mellett társadalmi funkciókat is vállalt. Az alakuló MNDSZ, a nők demokratikus szervezetének elnökévé választják. A hivatásához közel álló Vöröskereszt Egyletnek titkára volt évekig. Később, amikor egy kislányt örökbe fogadnak, mert családi életük gyermektelen volt, a Szülői Munkaközösség elnökévé választják.

Baráth Jánosné közéleti személyiség volt haláláig, aki főként az új világ adta lehetőségek során tette azt, amit elvárt tőle a társadalom. Tagja volt a tanácsnak is, ahol képviselte a nőket, az egészségügyet és a haladást.

Miklya Jenő

FORRÁSOK:

Adatközlők: Leánya, Ökrös Istvánné, Szeghalom, Dózsa utca 21. sz. alatti lakos
Férje, Baráth János, Okány, Bocskai utca 15. szám alatti lakos (1983 tavaszán).

GÁDOROS, 1907. DECEMBER 20.

GÁDOROS, 1976. JANUÁR 17.

Földmunkás szülők gyermeke. Az elemi iskola elvégzése után napszámos, részesmunkás és kubikos Gádoros környékén. Mint kubikos került kapcsolatba a munkásmozgalmal. Nem lett tagja a helyi Szociáldemokrata Pártnak, de rokonszenvezett eszméivel és munkájával.

A második világháború időszaka tette politikailag tudatossá. Elítéli a háború pusztításait, antifasisztává válik. Hallgatja a Moszkvai Rádió adásait, és a híryanagot terjeszti ismerősei körében. Katona volt, de elég hamar sikerült hazajönnie.

1945 májusában lépett be a Kommunista Párt helyi szervezetébe (párttagsága ettől elismert). Most már szervezett munkásként dolgozott régi harcostársaival. A helyi Földigénylő Bizottságnak tevékeny tagja volt. Megalapozott véleményei nagyban segítették a bizottság reális állásfoglalásait.

Ugyancsak tagja lett a Földmunkás Szakszervezetnek. Itt mindenkor a párt politikáját képviselte, hangoztatta.

1949-ben politikai ismereteinek bővítése érdekében háromhónapos pártiskolát végzett Békéscsabán.

1950-től bizalmas munkakör betöltése várt rá: az Orosházi Járási Tanács Mezőgazdasági Osztályának lett a személyzeti vezetője. Ezt a funkciót 1958-ig látta el. Ebben a minőségében sokat tett a termelőségmozgalmak érdekében.

1956-ban felismerte az ellenforradalom igazi célját. Aktívan vett részt a rend helyreállításában. Előbb karhatalmista, majd munkásőr volt.

Súlyosbodó betegsége a munka csökkentésére készítette, emiatt vagyonőrként dolgozott. A pártmunkából haláláig kivette részét.

Kitüntetései: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Lovász György

FORRÁS: MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

GÁDOROS, 1910. AUGUSZTUS 31.

GÁDOROS, 1974. DECEMBER 31.

Szülei földmunkások voltak. A család nehéz anyagi helyzete miatt csak négy elemi-t végzett. Korán kellett munkát vállalnia. Mint napszámos, majd kubikos dolgozott Gádoroson és környékén. Több alkalommal dolgozott az ország különböző részein.

Egyrészt édesapja révén, másrészt a kubikosmunka során került közelebb a munkás-mozgalomhoz. Szervezett munkásként nem tevékenykedett, de a helyi Szociáldemok-rata Párt megmozdulásain részt vett és agitált az eszme mellett.

Felismerte a háború céltalanságát, elítélte azt. Mindinkább tudatosodott benne, hogy szervezett munkásként végezzen politikai munkát. Ezzel is magyarázható, hogy 1944 őszén a Magyar Kommunista Párt gádorosi szervezetének alapító tagja lett (párttagsága ettől elismert).

Már mint párttag vesz részt fegyveres „rendőrként” a rend helyreállításában, az élet megindításában.

A két párt egyesülése után Gyopároson részt vett hathetes pártiskolán.

A községben elsőként agitált a mezőgazdaság szocialista átalakítása mellett. 1949-ben belépett a Gerő Ernő Termelőszövetkezetbe (ma Petőfi Tsz). A szövetkezet vezetőségi tagja, majd párttitkárként dolgozik annak szilárdításán.

Az ellenforradalom nehéz napjaiban pontosan tudta, hol a helye és mi a feladata. Mint karhatalmista, fegyverrel vesz részt a konszolidáció nem könnyű munkájában.

Tíz évig volt munkásór.

Megromlott egészsége (kisebb agyvérzés) miatt mind kevesebb munkát tudott vállalni, s egészsége haláláig tovább romlott.

Kitüntetése: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem

Lovász György

FORRÁS:

Benkő Pál

BÉKÉSCSABA, 1927. MÁJUS 15.
BÉKÉSCSABA, 1976. NOVEMBER 15.

Munkáscsaládból származott. Szülei nehéz körülmények között nevelték hét gyermeküket.

Az elemi iskola elvégzése után, 1941-től 1943-ig a békéscsabai Such Téglagyárban helyezkedett el, ahol édesapja is dolgozott. 1943-ban a jóeszű fiú álma teljesült, szakmát tanulhatott. A békéscsabai Alföldi Első Gazdasági Vasút műhelyében lakatos inas lett. 1946-ban szerezte meg a segédlevelet. Ezt követően a MÁV Fűtőházban, mint lakatos-segéd kapott munkát. Megszerette a vasutat, nehéz, de igen szép szakmáját örömmel művelte, egész életét végigkísérte a szakma szeretete.

A munkásmozgalomba is a vasútnál kapcsolódott be, a felszabadulás után. Előbb az ifjúsági szervezetben, majd a Kommunista Pártban végzett lelkes és igen aktív munkát. A pártnak 1945-től volt tagja. Ahogyan egyre több tapasztalatot és tudást szerzett, úgy kapott mind nagyobb feladatokat. 1945 szeptemberében a békéscsabai vasúti alapszervezet vezetőségi tagjává, 1948-ban titkárává választották. 1950-ben 6 hetes pártiskolára került, ahol elméleti tudását gyarapította. Ennek sikeres elvégzése után a Magyar Dolgozók Pártja Békés megyei Bizottságára hívták, ahol előbb titkári referens, majd a Szervezési Osztály politikai munkatársa lett. A vasúthoz fűződő hűségét és munkatársai, vezetői elismerését tükrözi, hogy a pártapparátusba kerülésekor sem vált meg a MÁV-tól. Fizetés nélküli szabadságot kapott, amelyet minden évben meghosszabítottak. Eredményes pártmunkáját bizonyítja, hogy egyre nőtt ez az idő. A MÁV rendszeresen előlépteti, legmagasabb rangja a MÁV főtanácsos lett, amelyet 1973. szeptember 1-én nyert el.

Igen magas színvonalú és eredményes pártmunkát végzett. Rendszeresen gyarapította tudását, mind egyénileg, mind iskola rendszerű oktatásban.

1953-ban Budapesten egyéves pártiskolát végzett, ezt követően ismét a megyei pártbizottságon dolgozott. 1956-ban az ellenforradalom idején becsülettel állt ki

a szocializmus ügye mellett. Részt vett a párt újjászervezésében, majd 1957-től 1961-ig visszatért ismét a MÁV-hoz, a békéscsabai Vasúti Csomópont pártbizottsági titkára lett. 1961-ben újból a megyei pártbizottság apparátusába került, az Ipari és Közlekedési Osztályon a közlekedési és kereskedelmi ágazat politikai irányításának segítése tartozott a feladatai közé. Kiválóan végezte munkáját. Mindig lelkiismeretesen, ember-ségesen dolgozott a rábízott feladatok megvalósításán. Munkatársai, vezetői tisztelték és szerették. A párthatározatok végrehajtását irányította, segítette és ellenőrizte. A párt politikájához való hűségét, elkötelezettségét bizonyította azzal is, hogy a mezőgazdaság szocialista átszervezésében is aktívan közreműködött. 1962-ben, amikor a mezőgazda-sági termelőségvetkezetek megszilárdítása volt a cél, a kötegyáni Petőfi Tsz-ben dolgozott 8 hónapig pártmunkásként, a megyei pártbizottság megbízása alapján.

A nehéz és komoly feladatot eredményesen látta el. Jó kapcsolatteremtő képessége, embersége a legnehezebb problémák megoldásához is hozzásegítette. A kedves moso-lyú, megnyerő modorú, logikusan érvelő, korán öszülő férfi tekintélyt szerzett a mező-gazdasági dolgozók körében. Ő, aki munkatársaival mindig jó kapcsolatot alakított ki, könnyen beilleszkedett a falusi emberek közösségébe is.

Feladata elvégzése után visszatért a megyei pártbizottság apparátusába. Tovább képezte magát, 1973-ban eredményesen elvégezte a Marxista-Leninista Esti Egyetem szakosító tagozatát, főiskolai diplomát szerzett. Széles körű ismereteivel segítette a MÁV, a VOLÁN, a Közúti Igazgatóság párt- és gazdasági vezetésének munkáját. A megyei Forgalmatszervező Bizottság aktív tagja volt. Rá mindig számítani lehetett, a hozzá tartozó terület üzemének, vállalatának dolgozóival, vezetőivel, a főhatóságok képviselőivel is kiváló munkakapcsolatot alakított ki.

Feleségét is a mozgalomban ismerte meg, aki segítette és támogatta felelősségteljes munkáját. További sikeres és eredményes tevékenységét akadályozta meg a kegyetlen halál, amely fiatalon elragadta.

Az ellenforradalom alatti helytállásáért a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérem kitüntetését kapta meg. Színvonalas, eredményes munkásságáért 1957-ben a Kiváló Vasutas, 1970-ben a Munka Érdemrend bronz fokozata, a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem és az Árvízvédelemért érem kitüntetésben részesült. A mezőgazdaság szocialista átszervezéséért 1960-ban kapott külön elismerést. 1971-ben a közlekedési miniszter dicsérő oklevéllel jutalmazta tevékenységét.

Molnár Pálné

FORRÁSOK

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma 1. fond.

MSZMP Békés megyei Bizottsága PTO Kádernyilvántartás II. kategória, 17. tekercs

Felesége, Benkó Pálné, a Békés megyei Népi Ellenőrzési Bizottság munkatársa, Békéscsaba, Derkovits sor 13. I. em. 8. sz. a. lakos közlése, 1983.

Benkő József

OROSHÁZA, 1900. JÚNIUS 4.
OROSHÁZA, 1979. JANUÁR 11.

Föld nélküli mezőgazdasági munkáscsaládban született. Apja, Benkő József 3-4 hold földet bérelt, télen sertéskereskedőknél dolgozott. Édesanyja, Jároli Julianna fiatalon meghalt tüdőgyulladásban, amikor a fia 6 éves volt. Apja másodszor is megnősült, és a mostohaanya mellett az elemi iskolás fiúnak nagyon rossz sora volt. 12 éves korában elment bennlakó kosztos szabóinasnak, hogy otthonról szabaduljon. A háború kitörésekor a mesterét elvitték katonának, ő az anyai nagyszüleihez költözött, ekkor elvégezte a 4 polgárit.

1918 nyarán besorozták és elvitték katonának Bécsbe, onnan az olasz frontra. Októberben ismét Bécsben volt az alakulatával együtt. Az egységből több mint százan megszöktek. A tábori csendőrök azonban Pozsony mellett elfogták őket, és Budapestre kísérték foglyaikat. Október 30-án értek a fővárosba, ahol még aznap este kiszabadították őket. Szabadulása után Benkő József is részt vett autón, fegyverrel a többi bebörtönzött katona kiszabadításában, október 31-én az őszirózsás forradalomban. A forradalom sikere láttán hazajött. Itthon bevásárolták a katonatanácsba, belépett a Magyarországi Szabó Munkások és Munkásnők Egyesülete orosházi csoportjába. 1919 elején önként bevonult katonának, de március közepén leszerelték.

A Tanácsköztársaság kikiáltása után a katonának hívó plakátok hatására úgy érezte, hogy neki is harcolni kell a szegényeket elnyomók és a külső intervenció ellen, ezért az elsők között jelentkezett a Vörös Hadseregbe. Orosházáról az első csoportban kb. 350 jelentkező állt be vöröskatonának. Először Kissenőn harcolt az előrenyomuló román királyi hadsereg ellen. 1919. május elején alakulatával Putnokról indulva részt vett a magyar Vörös Hadsereg győzelmes északi hadjáratában. Kassa visszafoglalása után ő is tagja volt a Kun Bélát és Münnich Ferencet fogadó díszszázlójának. Ezután ezredük folytatta a cseh burzsoá csapatok üldözését, és felszabadította Szepesváralját is. Itt érte őket a fegyverszünet híre, innen kellett visszavonulniuk. Július végén ezrede

részt vett a reakciós tisztek által elárult tiszai ellentámadásban, ahonnan sikerült Benkő Józsefnek ép bőrrel kikerülnie. Az alakulatával Budapesten esett a román királyi hadsereg fogságába. Tápiósüllyáson volt három hónapig hadifogolytáborban, utána elengedték. Teljesen legyengülve ért haza.

Megerősödése után szabósegédként dolgozott különböző mestereknél. Részt vett a szabómunkások szakszervezeti csoportja működésének engedélyezéséért vívott küzdelemben. A későbbi években különböző tisztségeket töltött be a szakszervezeti csoportban: megválasztották könyvtárosnak, dolgozott a csoport jegyzőjeként. Az újra engedélyezett működés megkezdése után belépett az Orosházi Szociáldemokrata Pártba.

1923. május 6-án alapító tagként részt vett az Orosházi Munkás Otthon Szövetkezet létrehozásában egy részvény tulajdonosaként.

A szabómunkások szakszervezeti csoportja Orosházán mindig osztályharcos szellemű volt. A húszas évek elején az infláció vágtatásában az árak emelkedését igyekeztek magasabb bérek kivívásával követni. A mesterek ennek hatására a legöntudatosabb, legharcosabb szabómunkásoknak nem adtak munkát. Közülük néhányan: Benkő József, Németh István, Nagy Lajos és még mások megalakították az Orosházi Szabómunkások Termelő Szövetkezetét 1922. május 4-én. A szövetkezet műhelye a Tánicsics Mihály utca végén volt, közösen vettek nagyobb tétel szövetet, hogy tudjanak választékot nyújtani, és közösen, egy műhelyben dolgozva tettek eleget a rendeléseknek. A társulás életképesnek bizonyult, munkájuk is akadt, meg tudtak élni belőle. Azonban 1925. szeptember 9-én éjjel kirabolták a műhelyüket, a tettesek szinte az összes szövetet elvitték. Az elrabolt érték kb. 6000 munkaóra értékével volt egyenlő. A tetteseket soha nem sikerült felderíteni, az elrabolt holmik nem kerültek elő, a szövetkezet tönkrement. Ezután Benkő József kiváltotta az iparendélyt, és kisiparosként dolgozott 1950-ig, munkaalkalmat és menedéket nyújtva a más mestereknél haladó nézetük vagy osztályharcos magatartásuk miatt nem alkalmazott szabómunkásoknak. Egyike volt az orosházi munkásmozgalomban részt vevő számos baloldali kisiparosnak, akik kiszélesítették a munkásmozgalmat.

1925. május elsején a rendőrség a különböző szakszervezeti helyiségekben lefoglalta az MSZDP „Magyarország öntudatos munkásságához” címzett röpiratát, amely a jobboldali pártvezetők kirohanásait tartalmazta az MSZMP ellen. A küldemény Rajki Sándor pártelnök címére érkezett, aki néhány ember segítségével szétszította a szakszervezeti csoportok között. Az ügy kivizsgálása során a rendőrség Benkő Józsefet is kivallatta. Vallomása szerint részt vett a röplapok szállításában, de tartalmukat nem ismerte, törvénybe ütköző cselekedetet nem követett el, a röplapokat nem terjesztette. Így nem vonták felelősségre.

Tagja volt a Petőfi Dalárdának is.

1934-ben anyai nagyapja után kevés pénzt örökölt, amiből kis, egy szoba-konyhás házat vett, ahol élete végéig élt. Itt ismerkedett meg a szomszédok között Szemenyei Gy. Lászlóval, akinek megengedte, hogy leveleit hozzá címezzék, akinek több megbeszélésre átengedte a lakását, ezeken részt vett, abban a meggyőződésben, hogy az illegális

KMP-vel került kapcsolatba. Az 1937. júniusi nagy kommunista lebukás során őt is letartóztatták a csendőrök. 1938 márciusában a szegedi királyi törvényszék 1 hónap börtönbüntetésre ítélte, amit 1940 januárjában a szegedi Csillag börtönben töltött le.

1939-ben és 1940-ben is behívták „fegyvergyakorlatra” katonának. 1941 nyarán ismét behívták, és alakulatával bevetették a Szovjetunió elleni támadásba. A gyorshadtesttel, mint szállító, egészen a Donyecig ment, 1941 karácsonyán azonban leszerelték és hazaengedték.

Ezután az olvasott Népszava-cikkek alapján igyekezett a fasiszta propaganda hatását ellensúlyozni, agitált a háború és a parasztokat sújtó beszolgáltatások ellen.

1944. április elején őt is bekísérték a meszes-kisközi iskolába. Onnan május elején elengedték, de rögtön behívót kapott Hajdúnánásra munkaszolgálatra. Két hét után elengedték. Rendőri felügyelet alá helyezték, minden vasárnap jelentkezni kellett a községházán. 1944 szeptemberében ismét behívták Hajdúnánásra a 462. különleges munkásszázadhoz, amelynek tagja volt akkor Veres Péter, Szobek András. Amikor meghallották, hogy Orosháza fölszabadult, október 12-én ötödmagával megszökött Hajdúböszörmény határából. Két hét gyaloglás után szerencsésen haza is érkezett Németh Mihállyal, Juhász Lajossal, Pipis Józseffel és Sinka Lászlóval.

Hazatérése után belépett a Magyar Kommunista Pártba.

1950-ben több társával megalakította a Szabó Kisipari Termelő Szövetkezetet, amelynek alapszervezeti párttitkára és üzemvezetője volt 1954-ig. Ekkor látásának meggyöngülése miatt szakmája gyakorlását abbahagyta. Ezt követően Tatársáncan a Magtermeltető Vállalatnál, majd az Állami Gazdaság szállósi kerületében dolgozott Gyulamezőn. Az ellenforradalom idején fegyverrel a kezében védte az állami gazdaság vagyonát.

A mezőgazdaság szocialista átszervezésének idején fáradhatatlanul agitált a közös út mellett. Majd a párt szavára belépett a Dózsa Tsz kertészetébe, és ott dolgozott egyszerű munkásként. 1965 nyarán ment hivatalosan nyugdíjba, de utána még évekig dolgozott. Nyugdíjasként is minden alkalmat megragadott, hogy gazdag élettapasztalataiból minél többet átadjon a fiatalabbaknak. Szellemi frissességét mindvégig megőrizve élete végéig aktív párttag volt.

Benkő József 1918 óta vett részt a munkásmozgalomban. 1938-tól folyamatosan tagja volt a pártnak.

Kirüntetései: 1959. Tanácsköztársasági Emlékérem, 1961. Elismerés a mezőgazdaság szocialista átszervezéséért, 1967. Szocialista Hazáért Érdemrend, 1970. Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

PI A 867. f. 1 – n – 111

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma 1. fond

MSZMP Orosháza Városi Bizottsága PTO Benkő József anyaga

BML Békés vm. alispánjának általános iratai MMI 17.208/1925.

**MSZMP Orosháza Városi Bizottság Munkásmozgalomtörténeti Bizottsága gyűjteménye 103/1/1979.,
183/1980., 132/1980.,**

Orosháziaiak a forradalomért. Orosháza, 1979. 2–6.

Benkő József visszaemlékezése 1975. február 5-én (a szerző gyűjtése)

Bor Imréné (sz. Benkő Irén) egészségügyi asszisztens, orosházi lakos (Benkő József lánya) szóbeli közlése.

Berki János

TORNYA, 1910. ÁPRILIS 30.

PUSZTAFÖLDVÁR, 1980. DECEMBER 3.

Az Arad környéki uradalmakban dolgozó nincstelen szülők gyermeke. A helyváltotással járó napszámos, majd kubikos életmóddal már fiatalon találkozott. A szervezett mozgalommal először a kubikosmunkán találkozott.

Eszmélése és a szervezett mozgalomba kerülése a nagy világgazdasági válság idejére esik. 1932-ben a Tornyán megalakult kommunista sejtnek a tagja. 1937-ben, mint tégláégető munkás került kapcsolatba Valaczkai Józseffel, a pusztaföldvári illegális mozgalom egyik vezetőjével. 1938-ban telepedett le a községben. Román állampolgársága miatt kevésbé ismerte a hatóság és a lakosság, így a vezetőktől kapott megbízatásokat – elsősorban a kommunista segély címén összegyűjtött élelmet – zavartalanul eljuttathatta a rászorulóknak. Valaczkai Józseffel együtt részt vett a Keresztes Mihály és Dumitrás Mihály által tartott összejöveteleken. A helyi pártszervezetnek nem volt tagja, de azt anyagilag végig támogatta.

A község felszabadulását követően, 1945 februárjában ötödmagával jelentkezett az új demokratikus hadseregbe. Hazatérése után még ebben az évben belépett a Magyar Kommunista Pártba. Mint önkéntes katona a földosztás során 5 katasztrális hold földet kapott, ezen dolgozott 1948 végéig, amikor feleségével együtt belépett a falu határában elsőként megalakított Dózsa Tsz-be. Itt az 1949-ben megalakult pártalapszervezet vezetőségi tagja lett. Az 50-es években pedig mint állattenyésztési brigádvezető dolgozott, közben mint tanácstag a községi közéletben is tevékenykedett. A termelőszövetkezeti mozgalomnak élete végéig lelkes híve volt. 1969-ben rokkantsági nyugdíjba került, de a pártrendezvényeken ezután is rendszeren részt vett 1977 őszéig, amikor súlyos agyvérzés következtében teljesen munkaképtelenné vált.

Körmendi János

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma 1. fond

MSZMP Pusztaföldvár Községi Pártbizottság, nyilvántartási anyag.

A tanácsok Békés megyében 1950–1975. Békéscsaba, 1975. 226.

SARKAD, 1895. OKTÓBER 7.
GYULAVÁRI, 1976. MÁRCIUS 27.

Kora ifjúságától mezőgazdasági munkát végzett, földműves napszámosként, gazdasági cselédként dolgozott. Az első világháború alatt katonai szolgálatot teljesített, majd amikor 1918. november elején lakóhelyére, Gyulaváriba hazatért, bekapcsolódott a forradalmi mozgalmakba. 1919. március végén önként jelentkezett a Vörös Hadseeregbe, részt vett a felvidéki harcokban. Amikor 1919 őszén hazatért, előbb a románok vették őrizetbe, majd az ellenforradalmi rendszer elrendelte internálását. Egy évet töltött internáló táborban. Internálása megszűntetése után is hetenként kellett jelentkeznie a csendőrsőn, ahol több ízben tettelegesen bántalmazták.

A húszas évek végéig állandó csendőri megfigyelés alatt tartották, bármilyen politikai tevékenység folytatását lehetetlenné tették számára. A húszas-harmincas évek fordulóján a súlyos gazdasági válság a gyulavári földműves szegénység korábban tétlen tömegeit is aktivizálta és bekapcsolta a forradalmi munkásmozgalmakba. Bertók Károly is elérkezettnek látta az időt, hogy újból politikai tevékenységet folytasson. 1931-ben az elsők között lépett be a községben megalakult szociáldemokrata pártszervezetbe. Állandó pártmunkát végzett, lakókörzeti pártbizalmiként tevékenykedett, terjesztette a párt propagandaanyagait, az országos képviselőválasztási és a községi képviselőtestületi választások alkalmával pontosan végrehajtotta a pártszervezettől kapott feladatokat. A gyulavári községi pártszervezet feloszlásáig, 1936-ig volt pártbizalmi, majd az 1936–1944. években az illegális pártcsoport tagjaként tevékenykedett. Több alkalommal vett részt mezőgazdasági sztrájkok szervezésében, kitartóan harcolt munkástársai bérköveteléséiért. Részt vett a Népszava előfizetésgyűjtési akcióban. A felszabadulásig a csendőrsőn állandó megfigyelés alatt tartotta, bár illegális mozgalmi munkájára vonatkozó terhelő bizonyítékot nem tudtak ellene beszerezni.

A Magyar Kommunista Párt gyulavári szervezetének egyik alapító tagja volt 1944. októberében. Több mint tizenöt éven át pártvezetőségi tag, majd 1970-től haláláig

pártcsoportvezető volt. Az 1956-os ellenforradalom leverése után elsőként jelentkezett a Magyar Szocialista Munkáspárt gyulavári szervezetében tagként, részt vett a pártmunka megindításában.

Kitartóan tevékenykedett a termelészövetkezeti mozgalom szervezésében és megszilárdításában, a „Viharsarok” mezőgazdasági termelészövetkezet alapító tagja volt. Az ellenforradalom után a szétzilált Lenin Termelészövetkezet megszilárdításában fejtett ki jelentős tevékenységet.

1970-ben Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel tüntették ki.

Marik Dénes

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Gyulai Városi Bizottsága nyilvántartása és életrajzi adatai

Daka István: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt gyulai szervezetének története 1930 és 1944 között.

Gyula társadalma és munkásmozgalma 1919–1944. Szerk.: Szabó Ferenc. Gyula, 1982. 204.

Besenyei József

CSANÁDAPÁCA, 1889. MÁJUS 26.
CSANÁDAPÁCA, 1966. JANUÁR 31.

Szegényparaszt családból származott. Félárván hamar megismerte a nincstelenséget. Már fiatalon megismerkedett a század első évtizedében meg-megújuló agrármegmozdulásokkal, a földmunkásszövetség agitációjával. Az első világháború megpróbáltatásait a Balkánon, illetve az olasz fronton élte át. Hazatérve, 1918 őszén azok közé tartozott, akik mielőbbi földosztást követeltek és vártak a polgári demokratikus kormánytól. A direktórium hívó szavára önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe. Az 52. vöröszászlóalj kötelékében több ütközetben részt vett. Az ellenforradalmi erők Kalocsán fogták el, majd a kiskőrösi fogolytáborba került. Innen nem jöhetett haza, mert mint kommunista vezetőt elítélték, és 13 hónapot a szegedi Csillag börtönben töltött le.

A Horthy-fasizmus 25 éve alatt többször összeütközésbe került a csendőrséggel. Mint ácsmester sok helyen megfordult, sok emberrel találkozott, és ez lehetőséget adott arra, hogy a környező községek munkásmozgalmi vezetőivel is kapcsolatot tartson. Már a börtönbüntetését közvetlenül követő időszakban az újjászerveződött földmunkásszövetség keretében kapcsolatot épített ki a pusztaföldvári vezetőkkel, Mátó Ernővel, Valaczkai Józseffel, általuk később az orosházi illegális mozgalom vezetőivel. Orosházán a Rákóczi-telepi földmunkásokkal volt személyes kapcsolata Csicsely János révén.

Csanádapácán 1924-ben alakult meg legálisan a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége, amely a szegény ácsnak is – aki a földosztásért mindig szót emelt – szervezeti életet biztosított. Kapcsolatai, megnyilvánulásai miatt 1928-ban és a világválság éveiben is hatósági megfigyelés alatt állt, ami azt jelentette, hogy munkához is ritkán jutott. A választások idején mindig aktívan agitált a baloldali jelölt mellett.

1944-ben a felszabadulást közvetlenül megelőző időben mint megbízhatatlan egyént internálták, majd katonai behívót kapott. Hajdúnánáson, a büntetőszázaddal együtt

volt Szobek Andrással és Kovács Jánossal (Tótkomlós). Novemberben került haza, így ott lehetett a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetének megalakításánál (1944. november 25.). A párt megbízásából a község első kommunista bírója volt. 1945 márciusában a Földigénylő Bizottság elnökeként 362 fő igényét – több évtizedes küzdelmének célját – igyekezett kielégíteni 1113 kat. hold föld kiosztásával. Családjának 6 hold föld jutott, ezen gazdálkodott 1959-ig.

A közéletben élete végéig aktívan részt vett: alapító tagja volt a községi FMSZ-nek; 1948-ban a pártegyesülést követően beválasztották az új községi képviselőtestületbe; a tanácsok megalakulásától kezdve haláláig tanácstag volt. Példamutatóan helytállt 1956-ban is, amikor az ellenforradalom megfosztotta tanácstagságától. Több társával együtt azonnal a kiutat kereste a válságból, és a szervező munkához fogott.

Pártunk 1919-től ismerte el munkásmozgalmi múltját. 1959-ben a Tanácsköztársasági Emlékéremmel tüntették ki.

Körmendi János

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma 1. fond,

Miklya Jenő: Csanádapáca. 1962. 81. 87. 99. 105. 160.

Nagy Sándorné Besenyei Margit, Csanádapáca, Jókai u. 5. sz. alatti lakos szíves közlése.

A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. Szerk.: Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1969. 363.

Bimbó Gábor

BÉKÉS, 1885. OKTÓBER 4.

BÉKÉS, 1964. MÁJUS 20.

Bimbó Gábor a lakosság legszegényebb rétegéhez tartozó, sokgyermekes kosárfonó családba született. Gyermekfejjel megtanulta szülei szakmáját, amihez élete végéig hű maradt. Kortársaihoz hasonlóan ő is sokat volt katona. Huszárként végigharcolta az első világháborút, majd 1917-ben Oroszországba került. Három évig Moszkvában és Leningrádban teljesített katonai szolgálatot, ahol közelről nemcsak szemlélője, hanem aktív részese is volt a forradalmi eseményeknek. Mint később sokszor mesélte, munkás szívének nagyon tetszett, ami akkor Szovjet-Oroszországban történt.

1921-ben a csóti internálótáborot megjárva került haza. Itthon az állandó rendőri felügyelet fogadta. Még szerencséje volt, hogy szakmáját itthon is tudta folytatni. Hogy a szakmájának megfelelő képesítése is legyen, 1935-ben megszerezte a segédlevelet. Műhelye baloldali érzelmű barátainak a találkozóhelye volt, ahol sokat mesélt a Szovjet-Oroszországban látottakról. 1931-ben bekapcsolódott a Békésen akkor megalakuló SZDP munkájába. Szervezőmunkát elsősorban a kosárfonók körében fejtett ki.

1944 őszén a szovjet városparancsnokság mellett tolmácsként hasznosította orosz nyelvtudását. A közigazgatás újraszervezésének idején községi rendőri feladatokat is ellátott. 1945 decemberében belépett az MKP-ba, és folyamatosan végzett pártmunkát haláláig. 1950-től 1956-ig a Békés megyei Kosáripari Vállalatnál dolgozott, ahol igen nagy szakmai megbecsülést vívott ki magának.

1951-ben először, 1953-ban pedig már másodszor kapta meg a sztahanovista kitüntetést. A szakma többszörösen kitüntetett kiváló dolgozójaként ment nyugdíjba 1956-ban. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulója alkalmából az MSZMP Békés megyei Bizottsága 1957. november 7-én Elismerő Oklevél-lel jutalmazta 1917-1921-ben vívott internacionalista harcáért.

Dávid Mátyás

FORRÁS: MSZMP Békési Városi Biz. Archívuma.

TÓTKOMLÓS, 1896. SZEPTEMBER 29.

TÓTKOMLÓS, 1952. MÁRCIUS 18.

Nincstelen földművesek, napszámosok voltak a szülei. Boldoczki Mihály életútjának indulása hasonló volt sok száz sorstársáéhoz. Szerencsés volt, mert szülei mindent elkövettek, hogy gyermeküket taníttassák. Azt remélték, ha ez sikerül, elkerülheti a nehézéletű kisemmizettek sorsát. Hiszen tudták, hogy gyermekükre is kettős elnyomás vár. A nincstelent, ha ráadásul nemzetiségi is volt, kétszeresen sújtotta az úri Magyarország. A polgári iskola második osztálya után a szülők nem bírták tovább. 12 éves korában, fájó szívvel napszámosnak küldték fiukat.

21 évesen nősült, napszámoslányt vett feleségül. Később sikerült annyit összekuporgatniuk, hogy egy kevés földet vegyenek. Életük azonban ettől nem sokkal lett könnyebb.

Hamar kapcsolatba került a baloldaliakkal. Részt vett a Földmunkás Otthon (Munkásotthon) vezetőségének munkájában, az agrárproletárok, kisbirtokosok szervezésében, a haladó szocialista tanok terjesztésében. A harmincas évek végén a Munkásotthon, a haladó hazai irodalom mellett járatta az Amerikai Munkás című lapot is. Hozzájutottak Lenin: Állam és forradalom című munkájához. 1937-ben elhatározták, hogy a Szabad Szón keresztül kapcsolatba lépnek a Kommunisták Magyarországi Pártjával. A szerkesztőségbe Boldoczki Mihályt delegálták. Így sikerült kapcsolatba kerülni néhány haladó íróval: Veres Péterrel, Féja Gézával, Szentiványi Miklóssal, továbbá olyan politikusokkal, mint Iliás Ferenc és Donáth Ferenc, akik később személyesen is jártak Tótkomlóson.

Később a Békepárt szervező, nevelő munkájában vettek részt, terjesztették a párt röpiratait a csendőrszuronyok árnyékában, egészen a felszabadulásig.

A felszabadulás után részt vett a Földigénylő Bizottság munkájában, majd a megyei szövetkezeti mozgalomban dolgozott, segített, szervezte az állattenyésztést. Nagy

igyekezettel tett eleget munkahelyi és társadalmi feladatainak egészen haláláig, mely sajnálatosan hamar szólította el.

A felszabadulást követően, 1947 decemberében magas kitüntetést kapott a függetlenségért és szabadságért vállalt harca elismeréséül. Megkapta a Szabadság Érdemrend ezüst fokozatát.

Timár Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma 1. fond. ABC-s munkásmozgalmi anyag.

Szincsk György–Lugosi Mátyás: Tótkomlós negyedszázados története 1944–1970. Gyula, 1972. 10.

Kitüntették az ellenállási mozgalom paraszthőseit. Szabad Föld, 1947. december 25.

Lánya: Tuska Pálné Boldoczki Mária tótkomlói lakos közlése, 1983.

BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1900. DECEMBER 27.
BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1965. SZEPTEMBER 19.

Szegényparaszt családból származott. Édesapját korán elvesztette, ezért az elemi iskola elvégzése után a család megélhetésének elősegítése érdekében mezőgazdasági cseléd lett. 18 éves kora után munkát keresve járta az országot, kubikosként dolgozott.

Lelkesen fogadta a Tanácsköztársaság győzelmét. Amikor a munkáshatalom veszélybe került, jelentkezett a Vörös Hadseregbe. A 6. vörös hadosztály 101. dandár-csoportjával először a tiszántúli harcokban vett részt, majd a felvidéki frontra került, Salgótarján és Kassa térségében vett részt a cseh burzsoá erők elleni sikeres hadjáratban. Az antant nyomására a diplomáciai tárgyalások hatására fegyverszünet lépett érvénybe az északi fronton, a tanácsok országos gyűlése határozata alapján. Elrendelték a Vörös Hadsereg visszavonulását a demarkációs vonalakra. Az 5., 6. és 7. vörös hadosztályok Szolnok térségében gyülekeztek és július 20-án erőteljes tűzérsgéi tűz után megindult az általános támadás. A kezdeti sikerek ellenére a túlerő és a belső árulás miatt, súlyos harcok után visszavonultak. Budapestre vezényelték a 6. hadosztályt, melynek katonája volt. A proletárhatalom viharsarki vöröskatonái teljes odaadással, hősiessen harcoltak.

Az 1920-as évektől Bontovics János ismét kubikosként, napszámosként dolgozott. Hű maradt a népi hatalom eszméjéhez. Az 1920-as években nem volt önálló szervezete a községben a Szociáldemokrata Pártnak, ezért a szarvasi szervezettel építettek ki kapcsolatot. Választások alkalmával az MSZDP szarvasi szervezetének irodája működött Bontovics János lakásán. Az itt tartott megbeszéléseket sokszor megzavarta a rendőrség.

1930-ban megalakult az MSZDP községi szervezete, amelynek elsőik között lett tagja. Tagsági viszonya 1944-ig folyamatosan fennállt. Tevékenységére az aktivitás volt jellemző. Az 1931-es választáson pl. mint utcabizalmi dolgozott. 1932-ben az ínségmunka igazságtalan elosztása miatt a szociáldemokraták tüntetést szerveztek, a csend-

ország azonban a felvonulást szétverte. Részt vett 1936-ban az aratómunkások megmozdulásában. 1938-ban a Duzzasztómű építésénél szervezett bérkövetelési sztrájk egyik szervezője volt, amely miatt elbocsátották. Röplapokat terjesztett, a földmunkások szervezetében is lelkesedéssel vállalt és végzett minden megbízást.

1945-ben a felszabadulás után létrejött MKP községi szervezet alapító tagja. Ezekben az időkben legkiemelkedőbb tevékenysége a földreform végrehajtásában való részvétele. A földigénylő bizottság tagja volt. A földigénylő bizottság a parasztság jogainak védelmezőjévé vált a földreform végrehajtásában és a kiosztott földek megvédésében. A nagy társadalmi átalakulásban ezért kimagasló hely illeti meg a földigénylő bizottságokat, azok tagjait.

Bontovics Jánosnak a közigazgatás demokratizálásáért folytatott tevékenysége is külön elismerésre méltó. A megyében 1946-ban a népi demokratikus erők ellen fokozódott a burzsoa erők ellenállása. A közigazgatásban meghúzódó reakciós elemek a vagyonos rétegek igényei szerint igyekeztek értelmezni a rendelkezéseket. A közigazgatás demokratizálására irányuló hangulatot úgy próbálták ellensúlyozni, hogy rágalomhadjáratot indítottak a baloldali vezetők ellen. Ezért hajnalig tartó taggyűlésen követelték a kommunisták a helyzet megváltoztatását. Békésszentandráson tüntetést is szerveztek Bontovics János vezetésével és követelték a közigazgatás megtisztítását a reakciós elemektől. Ezt a helyi nemzeti bizottság intézkedése alapján el is érték.

Az 1950-es években a Budapesti Hídépítő Vállalatnál dolgozott. Munkáját igen eredményesen végezte, elnyerte a sztahanovista címet és kiváló dolgozó kitüntetésben is részesült. Munkatársai szerették példamutató munkavégzése, határozott egyénisége miatt. Jó kapcsolatot tudott velük kialakítani, politikai kérdésekben mindig határozott volt, a párt politikája mellett kiállt. A vállalati fegyelmi bizottság tagja volt, majd szakszervezeti főbizalmivá választották.

1956-ban az ellenforradalom idején is határozottan állást foglalt a szocializmus ügye mellett, részt vett az ellenforradalmárok eltávolításában. A munkásmozgalmában egész életében folyamatosan, aktívan részt vett, támogatta és segítette őt ebben felesége is, aki 1945-től a kommunista párt tagja volt.

Eredményes mozgalmi tevékenységét államunk a Tanácsköztársasági Emlékéremmel ismerte el.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma 1. és 50. fond

Nagyközségi Pártbizottság iratai, Békésszentandrás

Szabó Ferenc: A Vörös Hadsereg szervezése és harcai a Viharsarokban. A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. Békéscsaba, 1969. 209–261.

Keresztes Mihály: Az első lépések. Budapest, 1968. 150–164.

OROSHÁZA, 1884. DECEMBER 7.
OROSHÁZA, 1967. DECEMBER 16.

Nincstelen földmunkások voltak a szülei. Hat testvérével együtt korán megismerték a család keserű kenyerét. Szüleik ezt a népes családot eltartani nem tudták. Emiatt ahogy csaperedtek fel a gyermekek, úgy mentek el a szülői háztól.

Az elemi iskola 4 osztályát végezte el. 18 éves volt, amikor részt vett gróf Berthold Lipótné birtokán a cséplőmunkások sztrájkjában. A megtorlás nem maradt el: 1902-ben Orosházán 26 nap börtönbüntetést kapott a részvétel miatt.

A munkásmozgalommal 1906-ban ismerkedett meg. Ekkor lett tagja a földmunkások szövetségének. E mozgalmon belül több aratási sztrájk szervezésében vett részt. A földmunkások szövetsége orosházi csoportját 1910-ben a hatóság feloszlatta. Több kérelmüket elutasítva végül 1914 tavaszán újra engedélyezték a szövetség működését.

A Tanácsköztársaság megdöntése után Boros Ádám és társai legfontosabb feladatuknak azt tartották, hogy újból életre keltsék és működőképpessé tegyék a földmunkások szövetségét. Ezt a hatóság hosszas huzavona után engedélyezte. Boros Ádámot vezetői tagnak választották, ez tette lehetővé, hogy 1921-ben küldöttként részt vehessen a szentesi földmunkás kongresszuson.

Sokoldalú munkát végezt, amit bizonyít az is, hogy az orosházi baloldali ellenzék pótagjelöltje volt az 1929. októberi törvényhatósági bizottsági választáson. Többszöri megszakításokkal tagja volt a Szociáldemokrata Pártnak. A balszárnyhoz tartozott. A földmunkások szövetségében érvényesítette a baloldal politikai elgondolásait.

Az 1932-es nagy orosházi proletártüntetés egyik szervezője és irányítója volt. Részt vett a Szociáldemokrata Párt választási küzdelmeiben. A második világháború ideje alatt szoros kapcsolatot tartott fenn az illegális kommunisták orosházi csoportjának tagjaival, akiktől rölapokat és sajtótermékeket kapott terjesztésre.

A csendőrség több ízben tartott házkutatást lakásán. A felszabadulás után az első küzött lépett a Kommunista Pártba. Pártmegbízatása az volt, hogy a földmunkás

szövetségén belül nyeri meg a szegényparasztságot a Magyar Kommunista Párt agrárpolitikájának.

1952-ben Orosházán az Építőipari Vállalathoz ment dolgozni és ezzel egyidőben az építőmunkások szakszervezetének lett a tagja. Az ellenforradalom ideje alatt a vállalaton belül harcolt a munkáshatalomért. Részt vett a párt újjászervezésében.

1959. augusztus 1-én, 75 éves korában ment nyugdíjba, és 83 éves korában ért véget harcos élete.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. arch. 1 fond. PTO munkásmozgalmi anyag

Népszava, 1921. október 4.

BML Alispáni ált. iratok 3163/1925.

BML Orosházi járási főszolgabírói iratok. Egyesületi ügyek 3557/1937.

Orosházi Friss Újság 1929. október 29. 2. oldal

Orosháza története. Szerk.: Nagy Gyula. Orosháza, 1965.

OROSHÁZA, 1906. SZEPTEMBER 23.

OROSHÁZA, 1970. JÚNIUS 4.

Szülei mezőgazdasági munkával foglalkozó napszámosok voltak. Édesapja az első világháborúból hadirokkantként került haza. Ez nehezítette a család életét, mert csak könnyebb munkát tudott végezni. Ketten voltak testvérek. A 6 elemi iskolai osztály elvégzése után a mezőgazdaságban kanászként dolgozott. 1919-ben tímárinasnak szegődött el, de nem szabadult fel, mert 1924-ben bevonult katonának, ahonnan 1926-ban szerelt le. Ekkor lépett be a Szociáldemokrata Pártba. Leszerelése után egy ideig munkanélküli volt, majd 1927-ben sikerült a vasútnál pályamunkásként elhelyezkednie. A MÁV-nál nem dolgozott sokáig, mert kitudódott, hogy a Szociáldemokrata Párt tagja. Ezt követően alkalmi napszámosként kereste kenyerét.

1929-ben megnősült és e házasságából két fia született. Hosszas keresgélés után 1937-ben a téglagyárban kapott munkát, ahol először kézi téglaverő volt. A gyárban szoros kapcsolatba került az építőmunkások szervezetével, amelynek 1938-ban lett a tagja. E szervezet kereteiben fejtette ki többoldalú munkáját. 1939-ben a szakszervezet vezetőségi tagja lett. Több alkalommal vett részt bérkövetelési harcokban. E küzdelmekből kiemelkedik az 1941. június 6-án elindított bérkövetelés. A Dénes Lajos és Társa Téglagyár vezetősége a főszoigabíróhoz fordult panasszal, mert 30 munkás béremelést kért. A munkások egyértelműen kijelentették: ha kérésüket nem teljesítik, akkor 15 nap múlva beszüntetik a munkát. A gyár vezetősége Boros Sándort nevezte meg kezdeményezőnek, felbújtónak. A gyár vezetősége azt is tudni vélte, hogy az egész bérmozgalmat a Szociáldemokrata Párt irányítja Boros Sándoron keresztül. „Onnan kap utasításokat és az itteni munkásokat metelyezi” – írták a főszoigabíróhoz küldött levelükben és kérték az ügy mielőbbi és hatásos elintézését. Az igazság az, hogy a gyár vezetői attól tartottak, a bérmozgalomnak nemcsak gazdasági, hanem politikai háttere is van. Félték attól, hogy e munkásmegmozdulás átterjed a többi gyártelepre is. A főszoigabíró az egész ügyet „sügös” jelzéssel az orosházi csendőrsre küldte, ahol

nagy apparátussal megindult a nyomozás ebben az ügyben. A munkások egységesen és szilárdan azt vallották, hogy „csak béremelési követelésük volt munkaadójukkal szemben, amelyet közülük senki sem szervezett”. Ennek ellenére Boros Sándort megfigyelés alatt tartották, többször csendőri zaklatásnak, házkutatásnak tették ki. 1942-ben felesége viszonylag fiatalon meghalt, és két kis fiút hagyott hátra: a kisebbik ekkor 5 hónapos volt. Az év végére rendeződött a család sorsa azzal, hogy Boros Sándor második felesége vállalta a gyermekek felnevelését.

A felszabadulás jelentős változást hozott életében. Az elsők között lépett be a Kommunista Pártba, de nem maradt hűtlen a szakszervezeti mozgalomhoz sem. 1945-ben az orosházi I. számú téglagyár üzemi bizottságának a tagja, majd annak elnöke. Tovább is a gyárban égetőként dolgozott. Az államosítás időszakában következetesen harcolt a párt politikájának megvalósításáért. 1952 januárjában jó munkája eredményeként sztahanovista címet kapott. Még ebben az évben a párt javaslatára a dévaványai téglagyár helyettes telepvezetője lett. Itt 6 hónapot dolgozott. Családja ugyanis Orosházán maradt és ezért kérte visszahelyezését.

1956-ban a téglagyárban az ellenforradalmárok nemcsak tisztségeiből váltották le, hanem munkahelyéről is elbocsátották. November 4-e után igen aktívan hozzáfogott a párt újjászervezéséhez.

1963-tól a városi szakmaközi bizottság titkári feladatát látta el, nagy körültekintéssel, emberséggel.

Kitüntetései: 1970. Felszabadulási Jubileumi Emlékérem, 1970. Szakszervezeti munkáért arany fokozat.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Arch. 1. fond: PTO munkásmozgalmi anyag

BML Orosházi főszolgabírói iratok 6345/1941.

Felesége, Boros Sándorné született Darula Julianna szóbeli közlése, valamint férje személyi iratainak adatai, Orosháza, Északi sor 1.

OROSHÁZA, 1901. MÁRCIUS 3.
OROSHÁZA, 1979. MÁRCIUS 23.

A viinarsarki kommunisták első nemzedékének derékhadához tartozott, töretlen osztálytudattal, bátran küzdött a párt céljaiért, az elnyomó rend megdöntéséért. A felszabadulás utáni évtizedekben az élet sűrűjében, nagy politikai felelősséggel és példás munkával szolgálta a szocializmus építésének ügyét. Szerénységével, segítőkész közösségi magatartásával elvtársai, munkatársai körében nagy megbecsülést szerzett.

Édesanyja, Botos Julianna Kardoskúton szakácsnő volt. Az elemi iskola négy osztályának elvégzése után az orosházi polgári iskolába járatta a fiát. Botos Sándor a négy polgárit követően – javában állt az első világháború – szerszámlakatos-tanonc lett Tóth Sándor jónevű orosházi mester Tass utcai műhelyében. Inasévei alatt a Thék Endre alapította Előd utcai tanoncotthonban kapott helyet. 1920-ban tett segédvizsgát. Ezt követően a harmincas évekig különböző helybeli cégeknél dolgozott, legtöbbet a Tóth-malomban. Gondos munkájáért, szakértelméért mindenütt szerették.

1927-ben megnősült. Felesége, Hegedüs Róza varrónő, egy ácssegéd lánya, 1919-ben a nőmozgalomban szerepet vállalt, így munkahelyéről elbocsátották. Férjhezmenetele előtt évekig háztartási alkalmazottként dolgozott Budapesten. 1930-tól női szabó műhelyt nyitott. A mozgalomban férjével együtt vett részt.

A gazdasági válság idején Botos Sándor is csak átmenetileg kapott munkát, felesége is alig keresett, nehezen éltek, elégedetlenek voltak. Ilyen légkörben találkozott össze Botos Sándor a kommunista szervezkedés miatt Budapestről kitoloncolt Kun Lászlóval, egykori polgári iskolai osztálytársával. A felsőipariskolát (ma főiskolának felel meg) végzett, komoly mozgalmi tapasztalatokkal rendelkező Kun kommunista sejtet szervezett. 1933-tól kezdve gyakori vendég volt Botosék Vásárhelyi utcai (ma Szabó Dező utca) lakásán. Illegális kiadványokat hozott, azokat körbeadta elolvasásra, hozzájuk kapcsolódva szeminárium jellegű beszélgetéseket vezetett. Éjjel előtt meghallgatták a moszkvai rádió magyar nyelvű adását, s azt is megtárgyalták. A rádió-

hallgatások idején Botosék házának ablakaira belül paplanokat szegeztek, hogy a rádió hangja ne szűrődjön ki. A ház saroképület volt, az óvatosságot ez is indokolta. A Botos-házaspárhoz Németh Mihály és Dumitrás Mihály is csatlakozott, továbbá Kolarik Ede, Nagy János és Juhász Lajos is.

Az 1937-es nagy viharsarki lebukás Botos Sándort is magával sodorta. 1937. június 22-én este a csendőrség letartóztatta, majd brutális vallatás után június 26-án Szegedre, a Csillag börtönbe vitték át. Az ellene emelt vád szerint Kun László Budapestre való visszatérése (1935) után is részt vett a szervezkedésben, és sógorával, Hegedüs Jánossal együtt vezették a sejtet, újabb tagok bevonásával. Az ügyész vádirata külön kiemelte a tiltott rádióhallgatást. A szegedi törvényszéken tartott pörben született döntés Botos Sándort tízhónapi fogházra és egyesítendő politikai jogvesztésre ítélte. A büntetést egy cellában töltötte a kommunista agitáció miatt három hónapra ítélt Vági Józseffel.

Kiszabadulása után sógorával, aki ács volt, dolgozott együtt. Egy időre rendőri felügyelet alá helyezték, hetenként jelentkeznie kellett. Munkát nehezen kapott. 1939 után Kun Lászlóval sikerült helyreállítani az illegális kapcsolatot, az ő révén ismét rendszeresen hozzájutottak az illegális KMP kiadványaihoz. Az 1937-ben szétvert kommunista csoport ismét megszerveződött.

Az 1941. évi internálási hullám idején nem vitték el. A háború alatt ismerősei, munkatársai körében németellenes és szovjetbarát agitációt folytatott. A csendőrség számon tartotta őt, mint börtönviselt kommunistát. 1944. április elején, a német megszállást követő letartóztatások során, őt is a meszes-kisközi evangélikus központi iskolában tartották fogva. Május 6-án munkaszolgálatra szóló behívót kapott Berettyó-újfaluba, a 6203. sz. büntetőszázadba. Onnan 1944. október 9-én több társával együtt megszökött, de elfogták és továbbvitték. (Mint munkaszolgálatos élte át Debrecen első nagy bombázását a pályaudvaron 1944-ben.) A munkaszolgálatos század parancsnoka 1945 márciusában Kőszegen szélnek eresztette őket. Botos Sándor elindult hazafelé, de Székesfehérvárott szovjet hadifogságba esett. A hadifogságból 1948 júliusában tért haza.

Régi harcostársai megbecsüléssel fogadták. A magánkisipar visszaszorítása és az ipari szövetkezetek alakítása hamarosan napirendre került Orosházán is. Szabó Péter, Szabó Ferenc, Botos Sándor és még néhány társuk kezdeményezésére, mindössze hatszáz forint „tőkével” 1949. január 15-én a Pacsirta és a Bajcsy-Zsilinszky utca sarkán álló nevezetes Katona-féle lakatos- és mérlegkészítő műhelyben megalakult az Orosházi Vasipari Szövetkezet. A tagok száma 11 lakatosból és 8 más szakmájú iparosból állott. Botos Sándor kezdettől fogva igazgatósági tag és párttitkár volt a szövetkezetben, amely egy idő múlva a Szarvasi útra került át, s ott fontos üzemmé nőtte ki magát. 1956-ban nagy része volt abban Botos Sándornak, hogy a szövetkezetben nem szakadt meg a munka, sikerült megőrizni a nyugalmat. A megalakuló MSZMP-be azonnal belépett. 1960-ban nyugdíjba vonult. Érdemei elismeréseként rendkívüli személyi nyugdíjat állapítottak meg részére. Mint nyugdíjas is részt vett a közéletben. Tizenöt éven át népi ülnök volt.

Botos Sándor harcos és dolgoz életét a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel és

a Munka Érdemrend ezüst fokozatával ismerte el a szocialista rend. Nagy örömet szerzett neki, hogy 75. születésnapján a megyei pártbizottság külön levélben köszöntötte.

Szabó Ferenc

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

CSML Szegedi Csillag börtön rabtörzskönyve 762/1937. tk. sz.

BML Orosházi főszolgabíró ir. 2760/1938.

BML A szegedi kir. ügyészség 27.887/1937. sz. vádirata és a szegedi ítélőtábla B. II. 544/1938. sz. ítélete.

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond. PTO betűrendes anyag.

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond: Dr. Vági József és özv. Hegedüs Jánosné visszaemlékezései.

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig. Bp., 1968.

Orosházi Vas-Műanyag Ipari Szövetkezet 1949–1974. 25 év története. Szerk.: Seleszt Ferenc. Orosháza, 1974.

Felesége, özv. Botos Sádorné, Orosháza, Hámán Kató u. 18. sz. a. lakos közlései és a birtokában levő személyi iratok.

Botyánszki Andrásné Hrabovszki Ilona

BÉKÉSCSABA, 1905. OKTÓBER 10
SZEHALOM, 1974. MÁJUS 14.

Békéscsabai napszámos szülők gyermeke. Szülei úgynevezett „répások” voltak: répa-művelést vállaltak részes munkásként. Három gyermekük közül Ilona volt a legfiatalabb. Elvégezte az elemi iskola hat osztályát, azután szüleivel együtt dolgozott mezőgazdasági napszámosként.

1926-ban ment férjhez. Férje 11 éves korában árván maradt, ettől kezdve mezőgazdasági munkás és béres volt. Továbbra is mezőgazdasági munkából éltek. 1931–1933 között tanyások voltak: tanyai szállást kaptak, s ezért a tanya körüli teendőket látták el: földet, jószágot gondoztak. Botyánszkiné hamarosan megismerkedett a gyári munkával is. Munkához nehezen lehetett jutni, így több gyárban is dolgozott: a Hubertus Kötöttárugyárban, a Rokkában, a Bohn-féle téglagyár szárítórészlegében, a Schneider Ignác és társa-féle baromfifeldolgozóban. A munkásmozgalommal ekkor került kapcsolatba, elsősorban a téglagyári munkások szervezkedése hatott rá. 1933 körül vették fel a Soroksári Textilipari Rt. békéscsabai gyárába – mostani nevén a Pamutszövőbe – szövőnőnek. 1935-ben több társával együtt munkanélkülivé vált, s Szegeden a Magyar Kender-, Len- és Jutaipari Rt. szegedi gyárában kaptak munkát. Még azon a nyáron férje is követte, a gyárban gépkezelő munkás lett, s tagja volt a munkásdalárdának is. 1938-ig maradtak Szegeden. Botyánszkiné baloldali sajtótermékek, rölapok terjesztésében vett részt. Bár erre dokumentumunk nincs, gyermekei jól emlékeznek arra, hogy édesapjuk féltette az anyát az illegális munka esetleges következményeitől. Ez otthon többször szóbeszéd tárgya volt.

1938-ban a gazdasági konjunktúra idején ismét volt munkásfelvétel a békéscsabai Merkurban, s miután biztosították a Szegeden dolgozó békéscsabaiakat, hogy folyamatosan lesz munkájuk, a csabai munkások visszajöttek a Merkurba. Havonta felmondtak ugyan – így nem kellett társadalombiztosítási díjat fizetni a munkásokért –, de ettől kezdve megszokás nélkül ez lett a munkahelye. Jó szövőnő volt,

lánya, fia is vele dolgozott a gyárban. 1939 körül szakszervezeti lapok terjesztésében vett részt. Fiai ma is emlékeznek, mennyire tartottak az esetleges rendőri razziától, a lebukástól.

A Kommunista Pártnak már 1944 októberében tagja lett, sőt két fiát is – tizenhét, illetve tizenöt és fél évesen – magával vitte a pártba. A Pamutszövőben a megalakuló üzemi bizottság tagjává választották, így részt vett a gyár munkásellenőrzésében. Természetesen továbbra is gépen dolgozott. Amikor Valuch Jánost, az üzemi bizottság addigi elnökét a gyár igazgatójává nevezték ki, Botyánszkiné lett az üzemi bizottság elnöke, s éveken át betöltötte ezt a funkciót.

1945-ben a földosztás alkalmával 8 katasztrális hold földet kaptak, így a gyári munka mellett néhány évig földet is műveltek.

1948-tól a városi közigazgatásban a mezőgazdasági ügyek vezetője, 1951-ben a szlovák kollégium igazgatójává nevezték ki. 1952-ben az ÜVÉRT békéscsabai lerakatának lett a vezetője, s ebben a beosztásban dolgozott 1960-ban történt nyugdíjba vonulásáig.

Munkája mellett tevékenyen részt vett a mozgalmi életben is. 1944–1945-ben, a kerületi pártszervezetek alakulásakor a III. kerületi alapszervezetnél végzett pártmunkát. A pártszervezet titkára akkor Terpitkó András volt. Több éven át tagja volt a megyei és városi pártbizottság fegyelmi bizottságának. Szívügyének tekintette a nőmozgalomban való részvételt is. Az MNDSZ-ben, majd a Városi Nőtanácsban alakulásától kezdve aktívan dolgozott, utóbbinak vezetőségi tagja s egyik bizottságának több mint egy évtizeden át elnöke is volt.

Nyugdíjba vonulása után ismét több időt tudott pártmunkára fordítani, s amikor az a megtisztelő feladat érte, hogy a III. kerületi alapszervezet titkárává választották, szívesen tért vissza ahhoz az alapszervezethez, amelynek létrejöttében egykor maga is közreműködött.

Botyánszki Andrásné a proletárasszony életútját járta végig a nélkülözéstől az illegális munkán át a felelős tisztségek betöltéséig. Mindig ott dolgozott, ahova a párt állította, s feladatát mindenkor legjobb tudása szerint végezte, meggyőződéssel, a munkásosztály iránti elkötelezettséggel.

Czeglédi Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Városi Bizottsága. Botyánszki Andrásné személyi anyaga.

Fiai, Botyánszki András és János, békéscsabai lakosok közlései.

Gyebnár Jánosné, Békéscsaba, Penza ltp. 21. közlése.

Bottyán János

GÁDOROS, 1905. ÁPRILIS 25.

GÁDOROS, 1981. SZEPTEMBER 11.

Nincstelen földmunkás szülők gyermeke. A családban haladó, munkásmozgalmi hagyományokat ápoltak. A szülők nem keresztelték meg gyermeküket, s amikor 1912-ben az édesanya meghalt, „egyházi szertartás nélkül, piros szemfedéllel temettük el, ami nagy feltűnést keltett a községben” – írja Bottyán János. Az első világháború sújtja a családot, az apa csak a háború végén jön haza.

A Tanácsköztársaság helyi (gádorosi) győzelmére odafigyel a tizenkilenc éves fiatalember. „Nem mindent értettem, de azt kiszűrtem magamban, hogy a szegények életkörülményeit akarják javítani” – vélekedik az első napokról. Később „az idősebbektől tudtam meg, hogy a munkások, a szegények győztek” – írta, ekkor kezdte pontosabban látni a proletárdiktatúra jelentőségét.

Ilyen előzmények után proletárszemmel ítélte meg a fehérterrort, a Horthy-korszak munkásokat, dolgozókat elnyomó politikáját. Ő maga napszámosként dolgozott, míg 1924-ben bevonult katonának a szegedi huszárokhoz. Leszerelés után dolgozott, 1930-ban nősült.

Gádorosan a munkásmozgalmak a húszas évek elején lassan ismét megindult. Újjászerveződött a Földmunkássegylet, amely „erősen hatósági irányítás alatt működött” – írja Bottyán János. Mindennek ellenére bizonyos szervezettséget jelentett és alapja lett a mozgalom erősödésének.

„Előbb ugyan ösztönösen, később pedig növekvő tudatossággal az elnyomottak felszabadításáért folytatott harchoz csatlakoztam” – vallotta magáról. Alapító tagja lett az SZDP gádorosi szervezetének 1931-ben (ettől fogva ismerték el párttagságát is). Visszaemlékezéseit olvasva pontosan az olvasó elé tárul a helyi pártszervezet feladatainak összegzése: káderek felkutatása, tudatalakítás és a marxista eszmék terjesztése.

A szervezet igen tevékenyen kezdett a munkához és az eredményes is volt, 150 szervezett tag és a szélesedő tömegbázis ezt igazolta. Talán ezzel is magyarázható, hogy

a helyi hatóságok 1932-ben bezárták a párt helyiségét. A vezetőket zaklatták, a tagságot pl. azért büntették meg öt pengőre, mert elmentek a munkásotthonba. Bottyán János és harcostársai keresték a kapcsolatot az illegális kommunista párttal. 1937-ben többeket letartóztattak. A letartóztatottak között volt Bottyán János is. Az ellenük emelt vád: „...az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló bűntett elkövetése.” Az ítélet egyhónapos börtön Szegeden és rendőri felügyelet.

Szabadulás után, konspirációs módszerekkel, tovább dolgozott, és „nagyon sok embert megnyertünk a mozgalomnak, még ha nem is tevékenykedtek aktívan, de velünk tartottak.” Ezzel magyarázza azt, hogy utóbb, az 1945-ös választásokon a kommunista párt Gádoroson a szavazatok 50,8 %-át kapta.

1940-ben internálták. Szabadulása után óvatosabban, de változatlanul dolgozott a mozgalomban.

1944-ben behívták katonának, de mint megbízhatatlant munkaszolgálatos századba osztották. Sárospatakon építkezésnél dolgozott. Kereste a kapcsolatot a kommunista mozgalommal. Ekkor még nem kommunista, de antifasiszta ellenálló. Gyöngyös majd Dunakeszi a következő állomás, az utóbbiról szökik meg.

1945. január 13-án jött vissza Gádorosra. Itthon belépett a Kommunista Pártba és a rábízott feladatokat oldotta meg. Ezekről így ír: „Önkénteseket toboroztam az új hadseregbe” (három hónapig ő is katona Hajmáskéren), „a helyi Nemzeti Bizottságban a pártot képviseltem”. Nem tartotta könnyű feladatnak, „mivel nagy politikai harc folyt itt, a Nemzeti Bizottságban kisebbségben voltunk, de a tömegek mellettünk álltak.” Mind az 1945-ös, mind az 1947-es választásokra alaposan készültek. Az eredmény nem maradt el (1947-ben 48 %-os volt Gádoroson a kommunista pártra adott szavazatok aránya).

1948-ban a két munkáspárt helyi szervezeteinek egyesülését előkészítő bizottság tagja. Ebben az évben egyhónapos pártiskolát végzett Békéscsabán.

1949 januárjától 1950. január 1-ig járási párttitkár.

1950. január 1-től 1951. december 31-ig Békéscsabán az Állami Gazdaságok Megyei Központjában területi szervezőként dolgozott.

1952 januárjától a Kereki Állami Gazdaságban a személyzeti munkával megbízott igazgatóhelyettes.

Idősebb kora, alacsony végzettsége nagyobb feladatok ellátására kevésbé tette alkalmassá. Ezt mérlegelve jött haza Gádorosra. Belépett a termelőszövetkezetbe, ott fogatosként dolgozott. Mozgalmi és pártmunkájának tapasztalatait a termelőszövetkezet vezetésében és az Orosházi Járási Pártbizottság tagjaként gyümölcöszttette.

1956-ban pontosan felismerte az ellenforradalom célját, hogy „nemcsak a hibák kijavításának gondolata állt fenn, hanem a rendszer megváltoztatására törekednek”. Ez adta az erőt ahhoz, hogy küzdjön az ellenforradalom ellen. Több elvtárssal „megmentették” a termelőszövetkezetet. „Erőnkől nemcsak a községen belüli rendcsinálásra tellett, hanem segíteni tudtuk a járási, a megyei ellenforradalmi tevékenység megfékezését.”

A konszolidáció idején mint a megyei karhatalom tagja tevékenykedik, majd munkásór.

1960-tól a termelőszövetkezet függetlenített párttitkára.

Nyugdíjazása után társadalmi munkásként segíti a község politikai életét.

Kitüntetései: Szocialista Hazáért Érdemrend, Munka Érdemrend ezüst fokozata, Szolgálati Érdemérem, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma, 46. fond.

BUDAPEST, 1934. AUGUSZTUS 6.

BUDAPEST, 1956. OKTÓBER 24.

Bozvári Imre tízéves volt, mikor tüdőgyulladás következtében meghalt az édesanyja. Öccsével együtt Gyöngyösre, nagyszüleihez került, ők nevelték. Általános iskolai tanulmányai befejezése után szakmunkástanuló lett. A marósszakmát tanulta ki. A szakképzettség megszerzése után Egerben helyezkedett el a Finomszerelvén Gyárban. Ott tanfolyamot végzett és automata beállítóként dolgozott tovább. Csendes, nyugodt természetű ember volt. Keresetéből rendszeresen küldött nagyszüleinek, akiket nagyon szeretett. Még iskolás korában belépett a DISZ-be, munkába lépés után tagja lett a szakszervezetnek.

1954-ben Budapesten a Ganz Vagon és Gépgyárban, kazánrobbanás következtében meghalt az édesapja.

Ugyanabban az évben behívták katonának, a BM határőrséghez. Előbb Sopronban, majd Dombegyházán teljesített sorkatonai szolgálatot. Parancsnokai és katonatársai tisztelték és szerették, mert fegyelmezett, kötelességtudó, pontos ember volt. Munkaszeretete, közösségi és emberi magatartása, a közösség érdekében végzett munkája kiemelte őt társai közül.

Az 1956-os ellenforradalom kitörésének hírére több társával együtt a dombegyházi határőrsről Budapestre vezényelték. Október 24-én, az esti órákban érkeztek a fővárosba. Olyan feladatot kaptak, hogy a Kilián laktanyába befészkelődő ellenforradalmár csoportot számolják fel. Egységük az Üllői úton az Iparművészeti Múzeum környékére vonult fel. A feladat végrehajtása előtt felderítésre volt szükség. E feladatra Bozvári Imre két társával önként jelentkezett. A feladat végrehajtása közben az egyik épület ablakából golyószóró-sorozatot kaptak. Mindhárman súlyosan megsebesültek. Bajtársaik a Korvin Ottó kórházba vitték őket. Bozvári Imrén már nem lehetett segíteni, fröléseibe belehalt. A kórház udvarán temették el, majd onnan a Mező Imre úti

temetőbe vitték, ahol több társával együtt, katonai díszsírhelyen helyezték örök nyugalomba.

Bozvári Imre az 1956-os ellenforradalom hősi halottja. Ő a legtöbbet, fiatal életét áldozta fel társadalmi rendünk védelmében, népe szabadságáért. Emlékét megőrizték és példaképül állították a későbbi nemzedékek elé. Gyöngyösön a KISZ Városi Ifjú Gárda zászlóalj vette fel a nevét. Dombegyházán a határőrs falán emléktábla hirdeti emlékét. Halála után a belügyminiszter alhadnaggyá léptette elő. A Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékéremmel, a Vörös Csillag Érdemrenddel és a Ságvári Endre Éremmel tüntették ki.

Balogh György

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

A Magyar Kommunista Ifjúsági Szövetség Gyöngyösi Városi Bizottsága írásos tájékoztatása. 1980.

Hunyadi Károly: A munkás-paraszt hatalom védelmében. Bp. 1981. Zrínyi Kiadó. 44.

Forradalmi, munkásmozgalmi, felszabadulási emlékhelyek Békés megyében. É. n. Hazafias Népfront és KISZ Békés megyei Bizottsága kiad. Lapszámozás nélkül. Lásd: Dombegyház címszót.

Bögre Zsigmond

KÖRÖSLADÁNY, 1891. JÚNIUS 8.
BUDAPEST, 1963. JÚNIUS 8.

Nyolcgyermekes kisbirtokos parasztcsaládból származott. Szülei – Bögre Imre és Bak Zsófia – 4 hold földön gazdálkodtak, de a népes család fenntartása megkövetelte napi áramosmunka végzését is. A gyerekeknek is hamar dolgozniuk kellett, így Zsigmond is 12 éves korától, 6 osztály elvégzése után mezőgazdasági munkát végzett.

Az első világháborúban tüzéerként szolgált. A Tanácsköztársaság kikiáltása után a Forradalmi Kormányzótanács felhívására önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe és a 41. vörös tüézérezred katonájaként harcolt a magyar Tanácsköztársaságra támadó román és csehszlovák intervenciós csapatok ellen.

Az 1919. június 24-én kitört budapesti ellenforradalmi lázadás leverésében részt vevő vöröskatonák között több körösladányi származású is volt, így Láncki József, Jónás Sándor, Gurmai Gyula, Gurmai László, Tóth Zsigmond, Bak Gábor. Bögre Zsigmondnak, aki ekkor az Engels laktanyában tartózkodott, sikerült a ludovikás ellenforradalmi tisztek hatalmába került laktanyából megszöknie és csatlakoznia az ellenforradalmárok lázadásának leverésére küldött vöröskatonákhoz.

Így ő is fegyverrel harcolt a lázadó ellenforradalmárokkal szemben. A győzelem után társaival együtt sikerült leleplezni Vildner Oszkár századost, aki az ellenforradalom híve volt.

A Tanácsköztársaság megdöntése után Bögre Zsigmondot is letartóztatták a fehérterroristák. Egy ellenforradalmár tiszt kivégzése ügyében többször kihallgatták, ami egyet jelentett a különböző brutális kínzásokkal, ütlelegésekkel. A kommunista Bögre Zsigmondot azonban nem tudták megtörni, nem vallott. A közel egy évig tartó „vizsgálat” alapján 4 évi börtönre ítélték, mely időt a sopronkőhidai és a szegedi börtönben töltötte le. A kegyetlen vallatások és kínzások, ütlelegések következtében megromlott a látása és a hallása, a veséjét ért ütések miatt pedig vesebántalmakban szenvedett élete végéig. Börtönbüntetése idején egy ideig Mezőhegyesre kényszermun-

kára vitték több politikai fogolytársával együtt. Egy alkalommal sikerült óreiket lefegyverezniük és Romániába szökniük. Brassóig jutottak, ahol a román hatóságok elfogták és visszatoloncolták Magyarországra.

1923-ban szabadult a börtönből. Hazatért Körösladányba, megnősült. Az akkor 17 éves vésztői Szabó Zsófiát vette feleségül 1924-ben. Házasságukból hét gyermek született. 1924-től kilenc éven keresztül a Kárász grófi uradalomban, Fokközön dolgozott, csődörös volt. Vöröskatona múltja miatt minden héten jelentkeznie kellett a csendőrsőn. 1932-ben Körösladányba költöztek Fokközből. Tagja lett a Szociáldemokrata Párt körösladányi szervezetének. A család megélhetéséért nagygazdánál havi bérért dolgozott, nyáron aratott és csépett, alkalmanként kubikosmunkát vállalt.

1944 szeptemberében kommunista múltja miatt internálták Babinszki Pállal és Hervai Istvánnal együtt Hajmáskérre. Innen tovább hurcolták őket Nyugatra. A szovjet csapatok mentették meg életüket, Ausztriában szabadították meg őket a nyilasoktól. 1945. április 12-én ért haza Körösladányba.

1945. szeptember 30-án lett a Magyar Kommunista Párt körösladányi szervezetének tagja, tagkönyvének száma 592 439.

1949-ig a földosztáskor kapott öt hold földön gazdálkodott, majd a Zalka Máté Termelőszövetkezet tagja lett és ott dolgozott 1955-ig, amikor nyugdíjas lett.

1949-től nem volt tagja a Magyar Dolgozók Pártjának, nem értett egyet az akkori pártvezetőséggel. 1956 után ismét kapcsolatba lépett a párttal, egyetértett a Magyar Szocialista Munkáspárt célkitűzéseivel, politikájával, de már betegsége és idős kora miatt nem kérte felvételét.

1960-ban feleségével együtt Üllőre költöztek. Súlyos betegsége gyógyíthatatlan volt, Budapesten 1963-ban halt meg.

1959-ben megkapta a Tanácsköztársasági Emlékérem kitüntetését.

Bankós Csaba

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

MSZMP Körösladányi Bizottsága irattára.

A proletárhatalomért. Békés megyei vöröskatonák visszaemlékezései. Szerkesztette: Varga Dezső. Békéscsaba, 1959.

Végh Mihály: Adatok Körösladány történetéhez. Sárréti Írások. Szerkesztette: Miklya Jenő. Szeghalom, 1965. 226–232.

Felesége, özv. Bögre Zsigmondné (született Szabó Zsófia) budapesti lakos közlése.

ENDRŐD, 1903. JÚNIUS 15.

ENDRŐD, 1934. ÁPRILIS 16.

A magyar munkásmozgalom fiatalon meghalt mártírjainak táborába tartozik. Kubikos családok gyermeke volt, aki a vidéki munkanélküliség miatt a mezőgazdasági, ipari és szőlőipari munkát kénytelen volt megpróbálni és abbahagyni.

A munkásmozgalomba már 15 évesen bekapcsolódott, szülőhelyén a haladó, forradalmi erők táborában találjuk. A földet követelő 1918-as tömegtüntetésekben vett részt Endrődön. 1925-ben a Vági-féle MSZMP helyi csoportjának megalakításában vett részt. 1926 januárjában a gyanúsított röplapterjesztők között volt, s ettől kezdve a csendőrség következetesen figyelte. Többször kihallgatták, zaklatták és megkínozták.

A gazdasági válság idején tovább súlyosbodott az endrődi agrárproletariátus helyzete, a 1930–1933 között 50-60%-os volt a munkanélküliség. A KMP illegális falusi szervezettsége ekkor újból felerősödött, s túlnőtt az endrődiek kapcsolata a község, a megye határain. A községben lezajlott munkanélküli-tüntetésekben Bradák Lajos is részt vett.

1933-ban a csendőrség az endrődi munkások vezetőit letartóztatta, köztük az alig 30 éves Bradák Lajost. Budapesten a Markó utcai fogházban vallatták. A vizsgálati fogság alatt együtt raboskodott Bella Elek, Szabó Péter és Polányi Máté elvtársakkal. A bántalmazások következtében kialakuló súlyos szervi betegségei végleg felőrölték egészségét. A kínzások következtében halt meg. Igaz ügyért áldozta életét.

Szakács Mihály

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Endrődi Községi Bizottsága iratai. Gyebnár József nyugdíjas, gyomaendrődi lakos közlése.

Forrás: Az endrődi földmunkásmozgalom történetének fő vonásai az ellenforradalmi rendszer

szelvény. Endrődi csendőrsortűz. Szerk.: Orbán Sándor és Szakács Kálmán. Budapest 1975. 95–97.

NAGYKAMARÁS, 1904. DECEMBER 14.
GYULA, 1980. FEBRUÁR 2.

Nidermaier István néven született. Ezt a nevet viselte ötéves koráig. Akkor, 1909-ben édesapja, a bánkúti József főhercegi uradalom kőművese, munka közbeni balesetben meghalt. Édesanyja négy gyermekkel maradt özvegyen. A fiatal Istvánt Braun Antal gyermektelen föld nélküli szegényparaszt örökbe fogadta és nevére íratta. A fiatal Braun István libapásztor, kanászbojtár, napszámos, alkalmi munkás volt. Tanyán laktak. Nevelőapja vagyoni helyzetére jellemző volt, hogy élete során harmincháromszor költözött, míg végül 1924-ben Eleken kis családi házat tudott építeni.

A fiatal Braun István mindössze négy elemi iskolát végzett. 1924-ben a bánkúti uradalom cséplőmunkása volt. Ott ismerkedett meg Schreirer Magdolnával, egy almáskamarási szegényparaszt tizenötéves lányával. Az ismeretségből szerelem, majd 1925 októberében házasság lett. A menyasszony apja, Schreirer Ádám 1906-tól szervezett munkás volt. A házasság előtt egy kikötése volt, hogy a fiatalok templomban nem esküdhetnek. A fiatal Braun ezt elfogadta. Mikor a főszolgabíró megtudta a szándékukat, külön levélben hívta fel a figyelmüket a templomi esküvőre. Ők erre nem voltak hajlandók. Az akkori Arad megyében ők voltak az első pár, akik nem tartottak templomi esküvőt. Emiatt az előjáróság előtt megbélyegzett emberek lettek. Házasságukkal elérték, hogy egy koldusból kettő lett. Mindketten napszámba jártak. Közben Braun István kőművesek mellett tanulta a szakmát, és segédvizsgát tett. Almáskamarásra költöztek, ahol 1929-ben egy kis házat vettek. Schreirer Ádám az almáskamarási Szociáldemokrata Párt vezetője volt, s lakásán volt a párt befizetőhelye is. Vejét, Braun Istvánt fokozatosan ismertette meg a mozgalommal, az akkori vezetőkkel – Takács József, Tuli István, Szeder Ferenc, Bechler Péter, Nyisztor György, Farkas Imre, Kotroczó József és másokkal – akik rendszeresen jártak Almáskamarásra előadásokat tartani. Javasolta vejének azt is, hogy fizessen elő a Népszavára, és rendszeresen olvassa annak cikkeit.

1929-ben áruálás folytán Schreier Ádám lakásán a csendőrök házkutatást tartottak, és a pártdokumentumokat és az összes pártbélyeget lefoglalták. Gyakorlatilag a párt ezzel meg is szűnt. Ők azonban egymással és a budapesti központtal tovább tartották a kapcsolatot. Összekötőjük Schreierék egyik közeli rokona, Poszt Ádám volt, aki később Elekfalvira magyarosította a nevét, s a budapesti rendőrség kötelékében szolgált.

Nyisztor György javaslatára még ugyanabban az évben újjászervezték a pártot. A befizetőhelyet, azaz a pártszervezet helyi központját Braun Istvánékhöz helyezték át. Braun elvtárs lakásán, az Ince pápa utca 375. szám alatt (ma Szabadság u. 21.) 1930. január 1-én tehát ismét működni kezdett a Szociáldemokrata Párt helyi szervezete. Braun elvtárs szedte be a párttagdíjakat, árulta a pártkiadványokat, szervezte a titkos összejöveteleket. Felesége a szervező, összekötő, hírvívó munkát végezte. Őt a mozgalomban az elvtársak csak „Lencsi” néven ismerték. Közben ők is gyanúsak lettek... Házkutatást tartott náluk a csendőrség. Semmit nem találtak, mert a párt anyagát ők a szomszédban tartották, egy boltos mészraktárában, a darabos mész alatt. Braun elvtársat 1931-ben letartóztatták, vallatták, kínozták. Mindenáron azt akarták megtudni tőle, hogy kik a párt tagjai a községben. Eltörték a bordáját, kiverték a fogát – vállatás közben. Ő azonban elvtársait nem árulta el. Szabadon engedése után továbbfolytatta pártszervező és irányító munkáját. A harmincas években Makón, Hódmezővásárhelyen, Békéscsabán szervezett szociáldemokrata gyűléseken vett részt több társával együtt. Almáskamaráson lakásukon többször házkutatást tartottak a csendőrök, de semmit nem találtak. 1938 után a párt működését hivatalosan nem engedélyezték. Ők azonban tovább dolgoztak. 1943-ban a nagykamarási Fehér János és az orosházi Keresztes Mihály elvtársakon keresztül kapcsolatot teremtettek a Békepárttal, s annak háborúellenes rölapjait terjesztették. 1944-ben a Volksbund szervezésű összejöveteleket, az általuk szervezett sorozást igyekeztek megakadályozni.

Braun elvtárs életét családi tragédiák is nehezítették. A rossz körülmények, betegség, éhezés következtében 1925–1938 között hat gyermekét temette el. 1939-ben Braun elvtársat behívták katonának. Általános testi gyengeség miatt azonban hazaküldték. A sok nélkülözéstől és veréstől ekkorra már gyomorbeteg is volt.

A felszabadulást követő napokban Keresztes Mihály részvételével alakult meg a Magyar Kommunista Párt almáskamarási szervezete. Braun elvtárs vezetőségi tag, pénztáros, gazdasági vezető lett. Közben 1940-ben megszületett 7. gyermekük, Magdolna, aki életben maradt.

Úgy látszott, hogy a sok szenvedés után boldogan élhet a felszabadult országban a Braun házaspár és családja is. Ez azonban nem így történt.

1945. január 2-án Almáskamarás községből minden 16–45 év közötti német anyanyelvű férfit, köztük Braun elvtársat is, nemzetközi megegyezés alapján a Szovjetunióba, Ukrajnába vittek háború utáni helyreállítási munkára. Felesége csak 1945 nyarán kapott hírt férjéről.

Braun elvtársnő négy hold földet kapott. Ő csak kettőt igényelt, mert úgy érezte, ennyit bír megművelni. Sajnos, annyit sem művelhetett.

A potsdami egyezmények alapján 1946 áprilisában mint német anyanyelvűeket őt és kislányát Nyugat-Németországba, Ulm városába telepítették ki. Hosszú utánjárás, tiltakozás, kérvényezés után sikerült elérnie, hogy hivatalosan visszatérhessen Magyarországra. Almáskamarás, Mezőkovácsháza, a budapesti toloncház után, Farkas Imre volt szociáldemokrata képviselő közbenjárására 1947. március 13-án térhetett vissza Almáskamarásra kislányával együtt. Lakásuk foglalt volt. Testvéröccsénél húzták meg magukat, s régi elvtársaik támogatásából éltek. 1948. július 16-án hazatért Braun elvtárs is. Visszakapták lakásukat, s mindketten dolgozni kezdtek.

A Magyar Dolgozók Pártjába együtt kérték átigazolásukat. Nem voltak sértődött emberek. 1949-ben az almáskamarási Sallai Termelőszövetkezet alakulása alkalmával Braun elvtárs az 5., felesége a 6. belépő tag volt. Braun elvtárs a termelőszövetkezet intéző bizottságának a tagja, majd 1950-től párttitkára, felesége a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége helyi szervezetének a titkára volt. 1954-ben Braun elvtárs Békéscsabára került pártiskolára. Annak elvégzése után a Megyei Tagosító Bizottság elnöke lett. Faluról falura járt a termelőszövetkezeteket szervezni.

Később Almáskamaráson a termelőszövetkezet kőművesbrigádjának a vezetője, a községi tanács és a végrehajtó bizottság tagjaként dolgozott.

1956-ban fegyveres őrség tagjaként védi a termelőszövetkezet vagyonát elvtársaival együtt. Közben az ellenforradalmárok a lakását feldúlták. Egy nap és egy éjjeli bujdosás után az ellenforradalmárok elfogták. Nagyon megverték, s utána megengedték neki, hogy a termelőszövetkezetben rakodómunkásként dolgozzon.

Az ellenforradalom után a Magyar Szocialista Munkáspárt alapító tagja feleségével együtt Almáskamaráson. Újból megválasztják a termelőszövetkezet párttitkárának. Tagja lett a mezőkovácsházi Járási Pártbizottságnak, a Hazafias Népfront járási és községi elnökségének, a földművelőszövetkezet igazgatóságának is.

Az eltelt évek, a kínzások és megverések, a nehéz munka megviselték Braun elvtárs egészségét. 1965. július 1-én, 61 éves korában nyugdíjba vonult. Nyugdíjas korában a pártban, tanácsban, népfrontban és más társadalmi szervezetben dolgozott úgy, ahogyan egészségi állapota engedte.

1977-ben Almáskamarásról Mezőkovácsházára költöztek, ahol egyetlen gyermekük férjével és családjával élt.

Braun elvtárs munkásságát, munkásmozgalmi tevékenységét, párttagságának kezdetét és folyamatosságát a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1930-tól ismerte el.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1967-ben a Szocialista Hazáért Érdemrend, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetések adományozta részére. A földművelésügyi miniszter 1970-ben Kiváló Termelőszövetkezeti Tag kitüntetésben részesítette. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága a nép szolgálatában végzett eredményes munkássága elismerésül felszabadulásunk 20. évfordulóján Emléklap-ot adományozott részére. A felsoroltakon kívül még 12 emléklap, oklevél tulajdonosa volt.

Gyulán a kórházban halt meg. A Békés megyei és a mezőkovácsházi járási pártbi-

zottságok saját halottjuknak tekintették, temetéséről végakarátának megfelelően gondoskodtak.

Földi maradványait hamvasztás után 1980. február 20-án a mezőkovácsházi köztemetőben helyezték örök nyugalomra.

Balogh György

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Archívuma, 1. és 46. fond.

Felesége, özv. Braun Istvánné nyugdíjas, mezőkovácsházi lakos közlése. 1983.

Gazsó János MSZMP községi titkár, nagykamarási lakos közlése. 1983.

Népszabadság, 1980. február 6.

Békés megyei Népszás, 1980. február 23.

Buzás Imre

KÖRÖSLADÁNY, 1898. SZEPTEMBER 25.
BUCSA, 1975. FEBRUÁR 11.

Kilencgyermekes agrárproletár családból származott. Négy elemi iskolai osztályt végzett. Tizenkét éves korától dolgozott. Halála előtt titokban készült búcsúzó levelében írta: „Állandóan cseléd vótam és kubikus”. A Merán grófi birtokon lett első béres, a Büngösd majorban.

1916-ban besorozták katonának, 36 hónapot szolgált a 10. császári és királyi gyalogezrednél. Harcolt az orosz és az olasz fronton. 1918 őszén tért haza Körösladányba.

A Tanácsköztársaság idején vöröskatona lett, a VI. hadosztály 33. gyalogezred 3. zászlóaljának 4. századában szolgált. Búcsúzó levelében erről így írt: „1919-ben önként mentem a Vörös Hadseregbe, ott leharcoltam a 133 napot”. Az Arad, Szikszó és Eperjes környéki harcokban vett részt. A Tisza menti harcokban a románok elfogták, több társával együtt 17 hónapig Romániában, Moldvában internáló táborban tartották fogva, többször megbotozták őket.

1920 novemberében térhetett vissza Körösladányba, ahol csendőrségi felügyelet alá került. 1921-ben négy hónapra az úgynevezett nemzeti hadsereg munkásszázadába sorozták be. Az ezt követő évekről így emlékezett búcsúzó levelében: „Onnét mikor hazajöttem, megint a kubikos talicskát kellett elővenni, mert még cselédnek sem vettek fel, hogy vöröskatona vótam.”

1922-ben belépett a körösladányi Földmunkás Egyletbe, amelyben vezetőségi tagnak választották meg.

Egyik szervező-alapító tagja volt 1931-ben a Szociáldemokrata Párt körösladányi szervezetének, s mint utcabizalmi tevékenykedett. Az illegalitásba kényszerített párt-szervezetben is bent maradt, ő volt az összekötő a körösladányi és köröstarcsai szervezet között. Terjesztette a Szociáldemokrata Párt kiadványait, röpiratait, nyomtatványait.

1923. január 27-én kötött házasságot az akkor 20 éves Tóth Margittal. Említett búcsúzó levelében így emlékezett: „1923-ban megnősültem, és idáig – (1975) – a hitves

társammal leküzdöttük ezt a néhány évet. Ebben oszt vót jó is, rossz is...”. Négy gyermeket neveltek fel.

A második világháború idején behívták katonának, részt vett az észak-erdélyi bevonulásban, de frontra nem került, rövidebb ideig határőr szolgálatot kellett teljesítenie. 1944-ben már otthon volt, és egy gazdag parasztnál cselédeskedett.

Az 1945-ös év nagy változásokat hozott az ő életében is. 1945. március 11-én belépett a Magyar Kommunista Pártba, tagsági könyvének a száma 64 889. Ebben az évben Újladányba költöztek. A földosztáskor 9 hold földet kapott, újjgazda lett, és 1950-ig egyénileg gazdálkodott. Testvérével, Istvánnal együtt az Új Barázda Termelőszövetkezet alapító tagja volt, és onnan ment nyugdíjba 1963-ban, még utána is eljárt dolgozni könnyebb munkára a termelőszövetkezetbe.

1956 után az átjelentkezés elmulasztása miatt párttagsága megszakadt. Az ellenforradalomban megtevédt emberek és a tudatos ellenforradalmárok közti különbséget ekkor még nem ismerte fel. Elvtársaival sokat vitatkozott, s végül véleményét megváltoztatta, 1961-től tagja lett a Magyar Szocialista Munkáspártnak. 1957-től önkéntes rendőr is volt.

Elvtársai, ismerősei szerint szűkszavú, kevés beszédű ember volt. Rendkívül lelkiismeretes, fegyelmezett, család- és munkaszerető, becsületes jellemvonásai miatt nagy tekintélye volt az őt ismerők előtt. 1975-ben szívinfarktus következtében hirtelen halt meg Bucsán, ahol leányáéknál lakott.

Körösladányban, szülőfalujában temették el, társadalmi temetésen búcsúztak tőle rokonai, elvtársai, ismerősei.

Kitüntetései: Tanácsköztársasági Emlékérem, 1958, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem, 1970.

Bankós Csaba

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma, 1. fond. PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag.

Leánya, Balogh Imréné (született Buzás Julianna) és veje, Balogh Imre belügyi dolgozó, debreceni lakosok közlései és a náluk őrzött személyi iratai.

Chudy Ferenc

BUDAPEST, 1896. SZEPTEMBER 1.
SZEGBALOM, 1980. JÚLIUS 20.

Szülei szegény sorsú munkások voltak, akik mindent elkövettek azért, hogy gyermekük többre vigye, mint ők vitték. Szakmát akartak adni a kezébe, ezért az elemi iskola elvégzése után pékinasnak adták. A századfordulót követő években talán úgy gondoltak, hogy a pékmesternek mindig lesz mit ennie. Akkor még nem tudhatták, hogy gyermekük később nem éri be ezzel, s dolgozótársai kenyeréért is harcolni fog.

Az inasévek után a dunántúli Sümegre került cselédnek. 1914-ben az olasz fronton súlyosan megsebesült, csak csodával határos módon maradt életben. Felépülése után megszökött, és egészen a háború végéig bujdosott a frontszolgálat elől.

A Tanácsköztársaság idején – a plakátok, népgyűlések hívó szavára – felutazott Budapestre, és jelentkezett a Vörös Hadseregbe. A hadügyi népbiztosság védelmére osztották be. Sokszor nyílt alkalma személyesen látni Landler, Kun, Szamuely és Stromfeld elvtársat.

Chudy Ferenc részt vett az 1919-es harcokban, a felvidéki hadjáratban. Harcolt Tokaj és Eger körzetében – immár századparancsnokként – az ellenforradalmárok és a román csapatok ellen. A front összeomlása után tizedmagával fegyveresen bujkált, át akart jutni Szovjetországba. Mivel ez nem sikerült, a csoport szétszéledt, ő pedig hazaindult, s néhány nap múlva el is jutott Sümegre. Itt ismerkedett meg későbbi feleségével, Vitai Katalinnal. Munkát vállalt egy sütőüzemben. Horthy pribékjei azonban nem sokáig hagyták nyugton. A Tanácsköztársaság idején végzett tevékenysége miatt többször becsúszták, megkínózták, elítélték, bebörtönözték. Egy alkalommal fogolyként Budapestre kísérték, ott sikerült megszöknie őrzőitől és elvegyülni a tömegben. Mellé szegődött a szerencse, hazajutott. Később, egy éjszaka leple alatt kapcsolatba lépett feleségével. Eltervezték, hogy Ausztriába, Grácba szöknek, ami – kalandos körülmények között – 1923-ban sikerült is.

Hónapokkal később tértek haza. A csendőrök Sopronban elfogták, mint szovjet

kémet bíróság elé állították. A bíróság először halálra ítélte. Újabb tárgyalás után – bizonyítékok hiányában – felmentették, 6 havi elzárásra ítélték, melyet Sopronban töltött le. Ezt követően Budapestre, majd Gyulára ment, remélve, hogy ott nem folytatódik az üldöztetés. Péksegéd lett a Soltész-féle sütőüzemben. 1925-ben feleségével együtt Sarkadra költözött. Kapcsolatot teremtett Pásztor Imre és Marcsó János elvtársakkal, akik a helyi munkásmozgalom fő szervezői voltak.

1931-ben részt vett az SZDP szervezet létrehozásában, és 1933. december 30-ig annak titkára volt. Ekkor a letartóztatás elől Csehszlovákiába menekült. 1934 nyarán visszajött Sarkadra. A csendőrök letartóztatták, Budapestre szállították, és újabb kínzásoknak vetették alá. Az ekkor átélt bántalmazások látható nyomait élete végéig viselte. Ezt követően állandó csendőri felügyelet alatt állt, egészen a felszabadulásig, és postát sem kaphatott.

A felszabadulás után, 1944. október 10-én alapító tagja volt a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetének. A pártban egy ideig mint vezetőségi tag, később mint alapszervezeti titkár dolgozott. Élete nyugodtabb lett. Folytatta szakmáját, többedmagával pékszővetkezetet alapított.

1956-ban a szocialista rend melletti kiállásáért ismét tettelesen bántalmazták. Az elsők között kérte átigazolását az MSZMP-be, és annak aktív szervezője volt. Tagja lett az MSZMP Sarkadi Járási Intéző Bizottságának. Részt vett a munkásörsg szervezésében, 1964. december végéig a századparancsnok politikai helyettese volt. Egészségi állapotának romlása miatt kellett leszerelnie.

Gyakran hívták a fiatalok, hogy beszéljen életéről, a múltról. 1965-ben meghalt a felesége. Szervezete fokozatosan gyengült. 1975-ben lányához költözött Szeghalomra. Öt évvel később, 84 évesen, tüdőgyulladást kapott, s ezt már nem bírta ki Chudy Ferenc elvtárs megfáradt szervezete.

Hősi életéért, helytállásáért megkapta a Magyar Szabadság Érdemrend, a Tanácsköztársasági Emlékérem, a Kiváló Munkásör Emlékérem és a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetését.

Timár Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma, 46. fond.: Chudy Ferenc visszaemlékezése.

MSZMP Békés megyei Bizottság, 1. fond.: PTO anyag.

A proletárhatalomért! Békés megyei vöröskatonák visszaemlékezései. Emléktől a Tanácsköztársaság 40. évfordulójára. Szerkesztette: Varga Dezső. Békéscsaba, 1959. 120–123.

Tanulmányok Sarkad múltjából. Szerkesztette: Komoróczy György. Gyula, 1971. 204., 206., 219.

A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. Szerk.: Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1968. 360.

Lánya, özv. Erki Istvánné Chudy Katalin szeghalmi lakos közlése, 1983.

BATTONYA, 1885. MÁRCIUS 20.

BATTONYA, 1964. AUGUSZTUS 19.

Battonyai agrárproletár családból származott, apja napszámosember volt, édesanyja a háztartást vezette. Hármán voltak testvérek, közülük egy az első világháború idején eltűnt. Már kora fiatalságában apjával együtt arató részesmunkás volt, legtöbbször nyaranta a mezőhegyesi állami birtokon kaptak kevés megélhetést biztosító munkát. Édesapját fiatalon elvesztette, így a család eltartásának gondja rá hárult. Mint családfelelőst, nem hívták be sorkatonai szolgálatra.

A világháború második évében azonban besorozták, a galíciai frontra került, ahol megsebesült, így három hónap elteltével leszerelték. Felgyógyulása után azonban újra behívót kapott, Csehszlovákia irányították, ahol a 101. „közös” gyalogezred katonáihoz csatlakozott. Innen Szerbiába, majd az olasz frontra vezényelték egységét. Több időt töltött Czakó Péter Tirolban is. Itt fertőző betegséget kapott, kórházba került, majd Szegedre irányították. Felgyógyulása után megjárta a román frontot is. Később egységét az orosz frontra irányították, itt érte a Nagy Októberi Szocialista Forradalom híre.

Csaknem egy év kellett ahhoz, hogy hazakerüljön Battonyára. Hazatérése után felvette a kapcsolatot a község szociáldemokrata érzelmű munkásaival, s amikor megalakult Battonyán a Nemzeti Tanács, Kocsis Sándorral együtt őt is tagjává választották. Tagja volt a battonyai nemzetőrségnek és a járási Nemzeti Tanácsnak is. A Tanácsköztársaság idején a vörösőrségnél teljesített szolgálatot, jelentős szerepe volt abban, hogy rend és fegyelem uralkodott Battonyán.

A Tanácsköztársaság idején vállalt szerepe miatt 1920-ban letartóztatták, két hetet töltött a szegedi Csillag börtönben. Hazatérése után rendőri felügyelet alá helyezték, tevékenységét állandóan szemmel kísérték.

A Horthy-korszakban illegális pártmunkát végzett, belépett a Szociáldemokrata

Pártba. Az 1930-as évek közepén kapcsolatot kerestek a nagykamarási kommunista pártszervezettel.

Battonya felszabadulását követően a Kommunista Párt battonyai szervezetének tagja lett. A földosztáskor nem kapott földet, családjának eltartásáról fuvarosként gondoskodott.

1959-ben, a Tanácsköztársaság kikiáltásának 40. évfordulóján az Elnöki Tanács a „Tanácsköztársasági Emlékéremmel” tüntette ki.

Takács László

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

Takács László: Battonya a Tanácsköztársaság idején. (A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. Békéscsaba, 1969. c. kötetben. 283–301.)

Csikkelly Miklós

ENDRŐD, 1926. FEBRUÁR 27.
ENDRŐD, 1976. JANUÁR 14.

Uradalmi agrárproletárok gyermeke. A nagybirtokon élte gyermekéveit, ott kényszerült megszokni a korai fizikai munkát. Érdeklődéssel, igazán jó értelmi képességével pótolta osztályhelyzetéből adódó iskoláztatási elmaradottságát.

A község felszabadulásától a baloldali ifjúsági szervezetek megalakításában vett részt Endrődön. 1945 tavaszán önkéntes katonai szolgálatra jelentkezett a megalakuló demokratikus hadseregbe. 1948-tól, leszerelése után, bekapcsolódott az MDP községi munkájába. 1949-től a termelőszövetkezetek szervezésében vett részt, s 1950-től az Új Barázda Tsz tagja lett.

1952-ben az endrődi tanács elnökhelyettesévé választották, s ezt a megbízatását 1956-ig töltötte be. Az ellenforradalom idején durván eltávolították beosztásából. 1958 őszétől megbecsülésül az Endrődi Községi Tanács elnökévé választották. Megbízatása igényes teljesítéséhez szakmai végzettséget szerzett, elvégezte a Tanácsakadémiát. 1957-től munkásőr lett, az alakuló gyomai zászlóalj szervezésében kiemelkedő szervező munkát végzett.

1969-ben felmentését kérte állami tisztségéből. Ezután újból termelőszövetkezetben dolgozott. Először az Új Barázda Tsz párttitkára, majd az egyesülés után személyzeti felelős lett. Munkája mellett állandóan fejlesztette ideológiai-politikai felkészültségét, diplomát szerzett a Marxista-Leninista Esti Egyetem szakosító tagozatán.

A tanácsi és pártmunkában fáradhatatlanul dolgozott, múlhatatlan érdemei voltak a mezőgazdaság szocialista átszervezésében és fejlesztésében. Fiatalon, alig 50 évesen távozott az élők sorából.

Kitüntetése: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Szakács Mihály

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Gyomaendrődi Nagyközségi Bizottsága iratai. Gyebnár József nyugdíjas visszaemlékezése.

SZARVAS, 1893. DECEMBER 13.
CSABACSD, 1966. AUGUSZTUS 12.

Sokgyermekes agrárproletár családba született. Az anyagi gondok, az állandó létbizonytalanság korai munkavállalásra kényszerítették. Volt kispásztor, kanász, kisbéres és béres, s a rossz őszi és téli időben, amikor kevesebb volt a mezei munka, elemi iskolába járt. Gyermekkor nélkül lett felnőtt.

Az I. világháborúban 1915–1918 között a keleti fronton harcolt, s az orosz forradalmak hatására alakul ki baloldali felfogása és magatartása. A Tanácsköztársaság idején a tiszaí fronton vöröskatoná, részt vett a szolnoki csatában.

A proletárhatalom bukása után nem kapott munkát. Titkos összejöveteleken vett részt Szarvason és a szarvasi tanyavilágban. Ezeket a veszélyes összejöveteleket változó helyeken tartották, határozott baloldali programmal. A választások előtt illegális anyagot terjesztettek, távolabbi céljaikról, vágyaikról beszélgettek.

1939-ben, a német–lengyel háború idején, újból behívták a Horthy-hadseregbe. A hazánkba menekülő lengyel katonákat humanus közvetlenséggel „őrizte” a szerencsi gyűjtőtáborban. A háború alatt is tagja maradt a szarvasi földmunkások szervezetének, illetve az SZDP-nek.

A felszabadulás után az MKP alapító tagja, a községi földigénylő bizottság elnöke. 1948-tól a termelőszövetkezetek megalakításáért agitált. 1949-től az örménykúti Béke Tsz elnöke, majd a Csabacsüdi Állami Gazdaság párttitkára volt nyugdíjazásáig.

1956-ban az újjászerveződő párt első tagjai és védelmezői közé lépett. Csányi Mihály elvtárs munkásmozgalmi tevékenységét és pártmunkáját Tanácsköztársasági Emlékéremmel és más munkahelyi kitüntetésekkel jutalmazták.

Szakács Mihály

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága PTO/167/5:647.

Csányi Mihály, Csabacsüd, Ságvári u. 37. sz. alatti lakos, fia visszaemlékezése.

Csapó Mihályné Németh Erzsébet

GYULA, 1887. NOVEMBER 2.
OROSHÁZA, 1929. JANUÁR 22.

Szülei, Németh József és Zsódi Rozália, Orosházán születtek, 1882-ben itt is kötöttek házasságot. Németh József foglalkozására nézve honvéd őrmester volt. Mivel a katonai hivatás gyakorlása ritkán járt együtt a tartós helyhezkötöttséggel, így a szülők lakhelye többször változott.

Erzsébet Gyulán született. Öten (?) voltak testvérek. Németh Erzsébet fiatal éveiről keveset tudunk. A család 1893-ban már Budapesten élt, édesapja ekkor postaszolga volt. Erzsébet itt végezte elemi iskoláit. 17 éves korában varrónő volt, későbbiekben nyomdász képesítést szerzett. Fiumében is megfordult, de munkavállalásra vonatkozó adatokról nem tudunk. 1908 nyaráig budapesti lakos volt, még ebben az évben Orosházára költözött.

Erre a tényre egykori harcostársa, özv. Takács Józsefné így emlékezett vissza: „1908-ban, 28 éves koromban találkoztam Csapó Mihálynéval (Németh Erzsébettel), aki néhány évvel fiatalabb volt nálam. Sorsunk hasonló volt, ismeretségünk hamarosan barátsággá fejlődött. Elősegítette ezt az is, hogy azonos volt a véleményünk a nyomorúságtól való megszabadulás és minden más kérdésben. Hamarosan a szociáldemokrata párt tagjai lettünk”.

Németh Erzsébet 1909. április 3-án Orosházán kötött házasságot Csapó Mihállyal. Férje szegényparaszt családból származott. Maguk is a szegény emberek életét élték. Csapóné Orosházán az 1910-es években nyomdász szakmunkásként dolgozott a Mitla-sovsky-féle nyomdában. Aktívan bekapcsolódott a szociáldemokrata nőcsoport munkájába. Amikor férjét 1914-ben elvitték katonának, három gyermek gondja szakadt a nyakába, de nehéz sorsa nem gátolta abban, hogy a szegények védelmére keljen. Szerette az embereket. A nők körében a társadalmi igazságtalanságok eredetét igyekezett magyarázni. Az így felvilágosított nők egy csoportjának élén a fősolgabíróhoz is felment kenyeret követelni.

Az egyre nehezebbé váló élet Csapónét az elnyomottak szószólójává tette. 1918 őszén, mikor kitört az őszirózsás forradalom, együtt örült a változást remélőkkel. Csakhamar kiderült, a Nemzeti Tanács sem tudott gyökeresen változtatni a rossz körülményeken. Továbbra sem volt munkaalkalom. Sokan – közöttük Csapóné is – munkánélküli segélyből tengődtek. Csapóné mégis rendületlen hittel és lelkesedéssel támogatta az új világot. Az egykori hivatásos katona lányában egy életre szóló elhatározás fogalmazódott meg: úgy érezte, segítenie kell abban, hogy a falusi szegénység is elindulhasson a társadalmi, gazdasági felemelkedés útján. A jó ügy érdekében mindig készen állt a cselekvésre. Megtalálta helyét a mozgalomban.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt helyi nőcsoportjának volt az elnöke. Az 1919. január 5-i orosházi proletárnőgyűlésen Csapóné szervezkedésre buzdította a nőket. A gyökeres politikai változtatások híve volt. Az 1919-es esztendő fordulópontot jelentett Csapó Mihályné életében. Megsokszorozta erejét. A Tanácsköztársaság kikiáltása után, az 1919. április 7-én megtartott tanácsválasztáson az orosházi IV. választókerületben bizalmi nő volt. Népszerűségére jellemző, hogy bár a hivatalos listán nem szerepelt, ennek ellenére 69 szavazatot kapott. – Férje, aki a 101-es gyalogezredben szolgált, időközben beállt a Vörös Hadseregbe.

A tanácsválasztásokat követően a szociáldemokrata nőcsoport – elnöknője vezetésével – már május elseje méltó megünneplésének előkészítésén szorgoskodott. Csapóné erős akarattal, nagy ambícióval vezette a csoportot. Az amúgy is lelkes asszonyokat munkájával, beszédeivel még nagyobb eredmények elérésére buzdította. „A szocialista asszonyoknak nem szabad meghátrálni. Nemcsak családunkért, hanem mindenkiért dolgoznunk kell, mert így építjük a boldogabb jövőt” – hirdette –, és ebben a szellemben is dolgozott. Sajnos 1919. május elseje ünneplés nélkül maradt, mert Orosháza román megszállása már 1919. április 28-án bekövetkezett. Csapó Mihályné aznap még beszédet tartott az asszonyoknak: „Ne féljete! Ha bejönnek a románok – tiltakozásul –, az ablakokat piros virágokkal díszítjük ki.”

Az imperialista megszállók első cselekedeteihez tartozott, hogy a kommunista és baloldali hazafiakat letartóztatták. Sajnos Orosházán segítők is akadtak. Lázár Lajos, az akkori jegyző virágcsokorral fogadta a román királyi csapatokat. Kérésére még aznap a Polgári Körbe hurcolták Csapó Mihálynét, és kegyetlenül megkorbácsolták. Rettenetes kínokat állt ki, mégis, amikor megkérdezték tőle: „Harcolsz-e még a kommunizmusért?” – Ő erre igennel felelt. – Újabb huszonöt ütést mértek rá. Jóakarói Torda bérkocsis fogatán lepedőben vitték haza szőlőbeli lakására. Nyolcéves fia, Béla ült mellette a kocsiban, mivel férje bujkálni kényszerült.

A testét elborító szörnyű sebek több hétig tartó állandó orvosi kezelés hatására gyógyulni kezdtek, de egészsége megrendült. A hatalom kegyetlenkedése nem törte meg, ő példásan kitartott igaza mellett. Élete végéig betegen, de töretlen lélekkel megmaradt hűséges szocialistának. Az 1920-as években különösebb munkásmozgalmi tevékenységet nem fejtett ki. Férjével együtt piacozással foglalkoztak. Lovaskocsival gyümölcsöt, zöldségfélét szállítottak a környező községek piacaira. 1921-ben Csapóné, élete kockáztatásával megszülte ötödik gyermekét, Gézát.

1924-ben szőlőközi lakásukról a Sámsoni utcára költöztek. Mivel így közelebb kerültek a község központjához, néha bejárt régi munkahelyére, a Mitlasovszky-féle nyomdába, ahogy ő maga mondta: „betűt szedni és politizálni”. Egészsége mindinkább alábbhanyatlott. 1928-ban már súlyos tüdőbajjal került a gyulai kórházba, majd szanatóriumba.

Csapó Mihálynét 1929. január 22-én bocsátották el a gyulai kórházból. Megkínzott beteg testéből Orosháza közelében – fia karjai közt –, a vonaton szállt ki az élet. Nem érhetett meg egyetlen szabad május elsejét sem. Halálát férje, öt gyermeke és Orosháza szegényei siratták. (Férje egy évvel élte túl felesége halálát.)

A Sámsoni utcát, melyben utolsó éveit élte, az MNDSZ és a környékbeli lakosok kérelmére Orosháza város Tanácsa 1956. július 1-ével, az 1919-es években a munkásmozgalomban kitűnt Csapó Mihálynéről nevezte el.

1957. március 24-én Orosházán bensőséges ünnepi találkozón órá emlékeztek volt harcostársai és az ifjú kommunisták. Az Orosházi Üveggyárban szocialista brigád viseli nevét.

Csapónénak akkor állítunk igazi emléket, ha az ő szellemében, példája nyomán haladunk a szocializmus útján.

Verasztó Antal

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

PI. Archívuma, 603. fond. 6/9 őrzési egység. 73., 75.

MSZMP Orosházi Városi Bizottság. PMO 3/2/81.

Orosháza Városi Tanács, 82/1956. (VI. 1.) V. B. sz. határozat.

Nőmunkás, 1919. január 15. A nők politikai szervezkedése. II. Vidék.

Fáklya, 1947. május 1/15. 9/10. Összevont szám. Kállay Istvánné: Májusi emlékezés. 10.

Orosházi Hírlap, 1957. március 28.

Orosházi Hírlap, 1959. január 29. 1919-re emlékezünk.

Fia, Csapó Béla, Szeged, Jósika u. 19. szóbeli és levélbeli közlése.

Csató Jánosné Pálinskás Ilona

BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1899. MÁRCIUS 17.
BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1980. DECEMBER 19.

Agrárproletár családból származott, kilencen voltak testvérek. Nagyon nehéz körülmények között éltek. Ezért korán, már hatéves korában munkavégzésre kényszerült, libapásztor volt. Emiatt mindössze az elemi iskola négy osztályát tudta elvégezni, ezt is úgy, hogy közben kora tavasztól késő őszig dolgozott.

12 éves korától summás, cseléd. A szegény lányok sorsa ebben az időben az övével azonos volt, hiszen már gyermekként dolgozniuk kellett, kizsákmányolták, sokszor megalázták őket.

1922-ben ment férjhez. Házastársa napszámos, kubikos volt, aki aktívan bekapcsolódott a munkásmozgalomba. Igyekezett feleségét meggyőzni arról, hogy nem szükségszerű nyomorban és megaláztatásban élni. Házasságukból három gyermek származott, egyik fiuk a II. világháborúban halt meg.

Sok millió hasonló sorsú asszonnyal azonosan a felszabadulás változtatta meg alapvetően Csató Jánosné életkörülményeit. Férje hatására egy szebb, örömtelibb élet reményében döntöttek úgy, hogy elsőik között lépnek be a kommunista pártba. Aktivitását azzal ismerték el, hogy pártcsoport-bizalmivá választották, 1945-től 1950-ig látta el ezt a tisztséget. Pártmunkája igen eredményes volt, ezért 1946-ban azt a megbízatást kapta, hogy működjön közre a nőmozgalom szervezésében. A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége helyi szervezetében, megalakulásától vezetőségi tagként dolgozott. A kedves, megnyerő modorú, kellemes külsejű asszonyt szerették és tisztelték, kikérték véleményét, igényelték segítségét. Gyűjtést szervezett a hadiözvegyek és árvák megsegítésére a kommunista asszonyokkal együtt, gyermekrendezvények, kirándulások, kulturális programok jelzik nőmozgalmi munkáját.

A helyi Nemzeti Bizottságba is beválasztották, aktivitására jellemző, hogy e fontos megbízatása mellett, amely 1946–1949-ig tartott, 1948-tól 1954-ig a földművesszövetkezet igazgatóságában is tevékenykedett. Lelkes agitátor, a begyűjtés, a termelőszövet-

kezet szervezésében is részt vett. Felismerte a kollektív gazdálkodás előnyeit, ezért az 1955-ben alakuló Május 1. Mezőgazdasági Termelészövetkezet vezetőségében is tisztséget vállalt.

Politikai tisztánlátását bizonyítja, hogy 1956-ban az ellenforradalom támadása idején bátran kiállt a közös vagyon védelméért. Részt vett a pártszervezet újjászervezésében, 1957–1959-ig a pártvezetőség tagja volt. A már nem fiatal asszony aktivitása töretlen volt, egészen 1967-ben bekövetkezett betegségéig. Csak ekkor kérte nyugdíjazását. Még betegen is figyelemmel kísérte a község életét, a pártszervezet, a termelészövetkezet munkáját, az eredmények lelkesítették. Nehéz, munkával teli életét, a rendszerhez való hűségét, kitartását, aktív pártmunkáját a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel ismerte el hazánk.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 50. fond.

MSZMP Békés m. Biz. PTO iratai.

BÉKÉSCSABA, 1926. FEBRUÁR 14.

BÉKÉSCSABA, 1983. MÁRCIUS 24.

Agrárproletár családból származik. Édesapjának mindössze 2 kat. hold földje volt, emellett napszámosmunkát vállalt.

A jóeszű, értelmes fiú kiváló eredménnyel végezte az elemi iskolát. Hasonlóan kitűnt a polgári iskolában is, ahol tandíjmentességet kapott kitűnő tanulmányi eredménye alapján. Nagyon szeretett volna tovább tanulni, ezért nyáron fizikai munkát vállalt, hogy a középiskolai tanulmányokhoz szükséges költségeket előteremtse. 1945-ben érettségizett – hasonlóan jó eredménnyel, mint korábbi tanulmányai során – a kereskedelmi középiskolában.

A fasizmus ellen agitált, ezért 1944 májusától szeptemberig Kunmadarasra munkaszolgálatra rendelték, mint politikailag megbízhatatlant. 1945-ben kapcsolódott be a munkásmozgalomba, a MADISZ keretein belül tevékenykedett. 1946-ban belépett a Szociáldemokrata Pártba. Aktívan részt vett a két munkáspárt egyesülésének előkészítésében, mint az Egységbizottság tagja.

Az érettségi után a közigazgatásba került, a városi számvevőségen dolgozott. 1948-ban a párt javaslatára a Belügyminisztérium szervezésében közigazgatási tanfolyamot végzett Kaposvárott. (Ekkor a közigazgatás még a BM irányítása alatt állt.) A szakmai tanfolyamon is kitűnt jó felkészültsége, ezért annak befejezése után Békéscsaba város tervelőadója, majd pénzügyi osztályvezetője lett. Állami munkája mellett igen aktív politikai tevékenységet is kifejtett, ezért 1949-ben beválasztották az MDP békéscsabai városi végrehajtó bizottságába.

A tanácsok megalakulásakor – 1950-ben – városi tanácstaggá választották, 1957-től pedig a megyei tanács és a végrehajtó bizottság tagja volt. A város lakosságának bizalma mellett a megye párt- és állami vezetői is elismerték kiváló képességeit, szakmai felkészültségét, ezért 1950-ben a megyei tanács tervosztály munkatársává, majd 1952-től az osztály vezetőjévé nevezték ki.

A szocialista tervgazdálkodás kezdeteitől vett részt a megye gazdasági életében. Az óriási felelősséggel járó megbízatást magas színvonalon, nagy hozzáértéssel, igen eredményesen látta el. Mindig arra törekedett, hogy a megye, a népgazdaság érdekeinek megfelelő döntések szülessenek. A megye életében jelentős változások következtek be közigazgatási irányító munkája idején. Rendkívül jó emberi kapcsolatokat tudott kialakítani. Munkatársai, vezetői szerették és tisztelték. Állandóan képezte magát, ezért politikai és szakmai felkészültsége egyre gyarapodott. Elvégezte a pártfőiskolát és közigazgatási tanulmányokat folytatott. Mindig kitűnt alapossága, gyors és logikus gondolkodása.

1956 októberében az ellenforradalom idején kommunistához méltóan viselkedett. Népszerűségére figyelemmel az ellenforradalmárok különböző bizottságokba kívánták bevonni. Ő a szocialista törvényességre hivatkozva megtagadott minden együttműködést az ellenforradalmi erőkkel. Vállalta a megyei pártbizottság székházának védelmét, tagja volt annak a brigádnak, amely ezzel a feladattal alakult.

A párt újjászervezésében igen jelentős munkát végzett. Elsők között jelentkezett át a Magyar Szocialista Munkáspárt tagjai sorába. Kezdeményező szerepe volt a tanácsi alapszervezet megalakításában. Pártmunkájára is a magas színvonal jellemző. Tagja volt a megyei revíziós bizottságnak.

A pártfőiskolán és önképzéssel szerzett ismereteit jól hasznosította propagandistaként. Megyei pártnapok kiváló előadója volt.

1959-ben, elismerve addig végzett kimagasló tevékenységét, a megyei tanács elnökhelyettesévé választották. Az 1959-ig irányítása alá tartozó tervgazdasági munkán túl olyan fontos területek kerültek a tevékenységi körébe, mint a pénzügyi-költségvetési, ipartelepítési, kommunális-ellátási, munkaügyi, építési, közlekedési és vízügyi ágazatpolitikai feladatok és az ezekkel kapcsolatos fejlesztések. Valamennyi területtel voltak már korábban kapcsolatai. Az így megszerzett tudást jól hasznosította új munkakörében. Minden feladatot nagy körültekintéssel és felelősséggel látott el. Egyértelműen megállapítható a főhatóságoktól kapott elismerésekből az általa végzett munka színvonala. 1981-ig, nyugdíjba vonulásáig 11 alkalommal nyerte el a különböző miniszterek által adományozott Kiváló Dolgozó kitüntetést.

Vezetési stílusa demokratikus volt. Biztosította az irányítása alá tartozó osztályok és vállalatok önállóságát, bátorította kezdeményezéseiket. A magas, kisportolt alakú, jó megjelenésű, határozott és következetes, kiváló kapcsolatteremtő képességgel rendelkező férfit vezetői és munkatársai, a választópolgárok tisztelték és becsülték. Nemcsak hivatalos ügyekben kérhették ki szakvéleményét, de személyes problémáikkal is felkereshették. Ajtaja mindig nyitva állt és tőle telhetően mindenben segített.

A feszített munkatempó sajnos kikezdte egészségét. Állapota nem javult, ennek ellenére bejárt dolgozni. Szívóssága, akaratereje segítette abban, hogy – sokszor fájdalmai ellenére is – elvégezze feladatát. Elvtársai sokat segítettek neki, azonban betegsége egyre jobban elhatalmasodott, 1981-ben nyugdíjba kényszerítette. Munkatársai, harcostársai még betegsége alatt is kikérték szakmai és emberi tanácsait.

Fájdalmait a tőle megszokott derűvel próbálta elviselni. Fiatalon ragadta el a halál. Az egész megye gyászolta, emlékét kegyelettel őrzi.

Eredményes munkásságát, a megye fejlődése érdekében kifejtett tevékenységét számos kitüntetéssel ismerték el.

A már említett miniszteri kitüntetésekén túl megkapta a Munka Érdemérmet, egy alkalommal a Munka Érdemrend ezüst, két alkalommal a Munka Érdemrend arany fokozatát, a KISZ-érdemérmet, a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmet, a Tanácsi Munkáért kitüntetés arany fokozatát és a Szocialista Magyarországért Érdemrendet.

Molnár Pálné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. PTO iratai

MSZMP Békés m. Biz. Kádernyilvántartása

NAGYBÁNHEGYES, 1897. NOVEMBER 1.
OROSHÁZA, 1980. MÁRCIUS 29.

A család Kisiratosról került Nagybánhegyesre. Szülei cseléd-, napszámosemberek voltak, akiknek négy gyereken kívül semmijük nem volt. Apja 1914-ben meghalt. Így az öt elemi elvégzése után a többi nincstelen parasztszülő gyermekéhez hasonlóan neki is dolgoznia kellett. 1915-ben behívták katonának. 1916-ban Besszarábiában, 1917-ben a Piavenál teljesített frontszolgálatot. Az ottani nyomor, az emberi kiszolgáltatottság előbb elkeserítette, majd mindjobban elgondolkoztatta, s ennek eredményeként elszánt gyűlölet alakult ki benne azok iránt, akik mindezt okozták. A monarchia összeomlása után alakulatát Budapestre vezényelték, majd leszerelték. Ő hazatért szülőfalujába, Nagybánhegyesre.

A Tanácsköztársaság idején a helyi direktórium mellett tevékenykedő kommunális bizottság tagjává választották. E tevékenységét jóformán meg sem kezdte, máris arra volt szükség, hogy fegyvert fogjon a Tanácsköztársaság védelmére. Önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe. Részt vett a felvidéki harcokban, Kassa és Eperjes felszabadításában, majd a szolnoki ütközetben. Román fogságba került, ahonnan három hónap múlva megszökött s hazatért Nagybánhegyesre. Ott letartóztatták s a Tanácsköztársaság ideje alatt végzett tevékenységéért négy hónapra internálták. Büntetését Kecskeméten töltötte le, majd visszatért Nagybánhegyesre s ott megnősült. Forgó Zsófiát, egy ötgyermekes aratómunkás egyik lányát vette el. A házasságból három gyermek született. Egy még kiskorában meghalt, a másik kettőt becsületesen felnevelték.

1920–25 között feleségével alkalmi munkából éltek. Csicsely János ugyanis Nagybánhegyesen és környékén állandó jellegű munkát nem kapott, mert baloldali nézetei miatt állandó csendőri megfigyelés alatt állott.

1925-ben nagy szerencse érte. Chován Károly főjegyző közbenjárására egy hold földet kapott. Ennek oka az volt, hogy a főjegyző fiával 1919-ben együtt volt vöröskatoná, s ezt később mikor őt internálták, nem árulta el.

1929-ben Nagybánhegyesen is megalakult a Szociáldemokrata Párt. Csicsely János a pártba nem léphetett be, mert csendőri felügyelet alatt állott. A párt vezetőivel azonban kapcsolatban állott, tőlük feladatokat kapott. Összekötőként dolgozott, a megyesegyházi, végegyházi, mezőkovácsházi pártszervezetek vezetőivel tartotta a kapcsolatot. Különböző központi utasításokat, rölapokat, a Sarló és Kalapács c. újság, a moszkvai emigránsok lapjának ide került példányait, a Föld és Szabadság című újságot, „Munkát, kenyeret” feliratú rölapokat, szemináriumi anyagokat terjesztett az említett pártszervezetek között.

1932. április 7-én a községi pártvezetőség kezdeményezésére egyik aktív szervezője volt annak a tüntetésnek, melyet az aratási szerződések rossz feltételei ellen folytattak. A tüntetés után letartóztatták s kétnapi elzárásra büntették. Még az évben a Szociáldemokrata Párt jelöltje a makói Kotroczó József képviselő mellett korteskedett, mint választói bizalmi dolgozott. 1936-ban a bíró és az előjáróság törvénytelen megválasztása ellen szervezett tüntetés aktív résztvevője volt. Ezért újból letartóztatták és 10 napi elzárással büntették. Munkássága kiterjedt a Népszava, a Föld és Szabadság című lapok előfizetőinek gyűjtésére, tiltott kisgyűlések szervezésére, majd a moszkvai rádió magyar nyelvű adásainak hallgatására, s a hallottak terjesztésére. Lakásán a csendőrség több esetben tartott házkutatást. Rendszerint semmi terhelő anyagot nem találtak nála, de ilyenkor, mint veszedelmes kommunista lázítót mindig megverték. 1938-tól az előjáróság javaslatára minden évben behívták katonának. Katonai szolgálatot teljesített a Felvidéken, Délvidéken s részt vett az erdélyi bevonulásban is.

A felszabadulás Nagybánhegyesen érte. 1944 októberében egyik alapítója volt a Magyar Kommunista Párt nagybánhegyesi szervezetének. Tagja volt a párt vezetőségének, a Nemzeti Bizottságnak, a község képviselőtestületének, a nagybánhegyesi földművesek megbízásából a községben megalakult Újbirtokosok és Földhözjutottak Országos Szövetsége (UFOSZ) és a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége (FÉKOSZ) helyi szervei vezetőségének is. A két munkáspárt egyesítésének előkészítésében aktív munkát vállalt. Elsők között kérte átigazolását a Magyar Dolgozók Pártjába. 1949-ben többedmagával szervezte és megalakította a ma is meglevő Zalka Máté Termelőszövetkezetet. A tagság elnöknek választja meg. Két évig elnöke a termelőszövetkezetnek. Közben fizikai munkát végez. Az elnöki funkciók ellátásáért havonta öt munkaegység tiszteletdíjban részesült. E tiszteletdíját 1952-től 15 munkaegységre emelték fel. Még az évben, idős korára, betegségére való tekintettel kérte az elnöki funkció alóli felmentését. Továbbra is a termelőszövetkezet dolgozója maradt, növényápolói munkakörben dolgozott, úgy ahogy egészsége megengedte. Közben ellátta az elnökhelyettesi feladatkört és tagja volt az igazgatóságnak is.

1956-ban az ellenforradalom alatt naponta megjelent munkahelyén. Dolgozott, munkatársait is munkára biztatta. Megakadályozta a termelőszövetkezet közös vagyonának a széthordását, tevékenyen részt vett a rend helyreállításában. Megalakulásától 1962-ig, a nyugdíjba vonulásáig tagja volt a községi tanácsnak, több éven keresztül a végrehajtó bizottságnak is.

Csicsely János elvtárs munkásmozgalmi tevékenységének kezdetét és folyamatosságát

gát a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1932-től, párttagságát 1945-től ismerte el. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1958-ban a Munka Érdemrend ezüst fokozata, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem, 1959-ben a Tanácsköztársasági Emlékérem kitüntetések adományozta részére. Munkahelyén két alkalommal kapott Kiváló Termelőszövetkezeti Dolgozó kitüntetést.

Orosházán kórházban halt meg 83 éves korában. Temetésén a család tagjain kívül ismerősei, elvtársai búcsúztak egy szerény, öntudatos kommunista harcostól, akinek munkássága és egész élete példakép lehet a jelen és jövő nemzedéke előtt.

Balogh György

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Biz. Archívuma, 1. fond.

Fia, ifj. Csicsely János, vízműtársulati igazgató, mezőkovácsházi lakos közlése. 1983.

BÉKÉSCSABA, 1904. SZEPTEMBER 18.

BÉKÉSCSABA, 1981. FEBRUÁR 11.

Szegénysorsú munkáscsaládban született. Édesapja a vasútnál dolgozott. Mindent megtett annak érdekében, hogy kiváló képességű fiát taníttassa. Az elemi iskola elvégzése után beíratta a polgári iskolába. Már az ennek elvégzéséhez szükséges pénz előteremtése is komoly nehézséget okozott családjának, ezért nem tudott gimnáziumban tovább tanulni, szakmát választott. Kőműves lett, 1925-ben szabadult, segédlevelet szerzett. Ekkor lépett be az építőmunkások szakszervezetébe. A békéscsabai helyi szervezetben végzett eredményes szervező munkájáért jegyzőnek választották.

1925-ben tagja lett a Szociáldemokrata Pártnak is, amelynek baloldali magja kommunista sejtet alkotott. Gálik András vezetésével tevékenykedtek. Illegális találkozókra, rendezvényeikre a Bandika-fánál és a Veszei-hídnál került sor. Csicsely János egyik legaktívabb résztvevője volt e csoportnak.

1929-ben a fiatalok nevelésével bízták meg. Sokat olvasott, önképzéssel mind nagyobb tudásra tett szert.

A Trefort utcai Munkásotthon volt a békéscsabai baloldali munkásság központja. Itt folyt az ifjúság marxista képzése, szemináriumokat, kulturális előadásokat szerveztek. Eszperantó tanfolyam, szavalókórus működött itt. A szavalókórus tagja volt Csicsely János is. A 30-as évek elején igen jelentős volt a békéscsabai ifjómunkások szervezkedése. Csicsely János nagy műveltségével, egyszerűségével tekintélyt vívott ki körükben. Személye tiszteletet parancsolt.

Tevékenységre a rendőrség is felfigyelt. 1932-ben nagy támadást indítottak a kommunistagyanús munkások ellen. Az ifjómunkások tevékenységének erősödése miatt házkutatásokra, letartóztatásokra került sor. Kommunista szervezkedés miatt Csicsely Jánost is letartóztatták. Az volt a vád ellene, hogy a csabai ifjómunkások között folyó szervezés egyik vezetője. 4 hónapi fogházbüntetésre ítélték, amelyet a szegedi Csillag börtönben kellett letöltenie. Kiszabadulása után 2 évig állt rendőri felügyelet alatt.

Ezzel is akadályozták tevékenységét. Mivel Békéscsabán az állandó megfigyelés miatt nem tudott létezni, 1935-ben Budapestre költözött. Itt is bekapcsolódott a mozgalmi munkába, 1938-tól ismét a MÉMOSZ tagja lett és a szakszervezetben végzett elismerésre méltó tevékenységet. Igen jó szónok volt. Nyugodtan, higgadtan érvelt, történelmi, irodalmi ismereteit jól hasznosította. Rengeteg verset tudott. Idézetekkel színesítette felszólalásait, előadásait.

1944-ig élt és dolgozott Budapesten, ekkor visszatért szülővárosába. Itt helyezkedett el, előbb az építőiparban, majd a MÁV-nál dolgozott.

1947-ben a MÉMOSZ szervezésében Jugoszláviába ment dolgozni. A legjobb munkásokat választották erre a munkára. 1948 végén tért haza, az építőipari vállalatnál helyezkedett el, ahol 1949-ben az üzemi bizottság titkárává választották. Még ugyanebben az évben a vállalat függetlenített szakszervezeti titkára lett. 1951-től a Szegedi Építőipari Tröszt személyzeti vezetője, majd a 65/1. sz. vállalat igazgatója volt 1954-ig. A Magyar Dolgozók Pártjának 1950-ben lett tagja, mert úgy érezte, hogy a két párt egyesülése után sok jobboldali szociáldemokrata lépett be érdekből a pártba.

1955-ben ismét Békéscsabára került. Az építőipari vállalat anyagbeszerzője lett. Az ellenforradalom idején is itt dolgozott. Határozottan kiállt a szocializmus ügye mellett. Kíméletlenül szembeszállt az ellenforradalomban részt vevőkkel. Az ellenforradalom leverése után az MSZMP-alapszervezet alapító tagja volt, vállalati párttitkárrá választották.

1957 márciusában a vállalat képviselőjében – Medovarszki Mátyással együtt – részt vett a városi pártértekezleten, ahol a munkásörség megszervezésének szükségességéről döntöttek. Elsők között lépett a munkásörség kötelékébe, meggyőződése volt, hogy a fegyveres munkások meg tudják védeni hatalmukat.

Nyugdíjazás után is részt vett a pártmunkában, mint egész életében, sokat tett ekkor is a fiatalok megnyeréséért, párttaggá nevelésükért.

Egész életében szerény volt, harcostársai elismeréssel emlékeznek rá, a munkásmozgalomban szerzett érdemeivel sohasem kérkedett. Fáradhatatlan volt, ha a pártért, a munkásörségért, a munkatársaiért kellett tenni.

Nem alapított családot, életét a mozgalomnak szentelte. Idős korában is elkísérte elvtársai, volt munkatársai szeretete, testvére családja körében igazi családi légkörben élehetett.

Eredményes munkásságát 1957-ben a Magyar Szabadság Érdemrend bronz fokozata, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetéssel ismerték el.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond

MSZMP Békéscsabai Városi Bizottsága PTO iratai

Bálint Ferenc–G. Vass István: A békéscsabai munkásmozgalom dokumentumai 1890–1944. Békéscsaba, 1971. 68–69., 94.

Dr. Blahut János, Békéscsaba, Egressy u. 14. sz. alatti lakos közlése

Andó György: A Békés megyei Állami Építőipari Vállalat története. Békéscsaba, 1971.

Andó György, Békéscsaba, Bem u. 34. sz. alatti lakos visszaemlékezése

GÁDOROS, 1887. JANUÁR 26.
OROSHÁZA, 1976. NOVEMBER 27.

Szülei, Csicsér Mihály és Szudár Mária uradalmi cselédek voltak, Gádoros (akkor még Bánfalvának hívták) környékén levő nagybirtokon dolgoztak. Csicsér János is arra kényszerült, hogy már gyerekkorában munkába álljon, uradalmi cseléd lett ő is.

A katonaidő letöltése után Csanádapácára nősült, feleségül vette Katona Juliannát. Házasságukból két leány született, Julianna és Rozália.

Az első világháborúba őt is behívták, a keleti fronton orosz hadifogságba esett, ahonnan 1918-ban jött haza.

A Tanácsköztársaság kikiáltása után vörösörnek jelentkezett. A román királyi csapatok közeledtével a tanácshatalom vezetői és katonái visszavonultak a községből. Orosháza városparancsnoka, Jakubik József számon kérte tőlük a község értékeit, amit rendelet szerint el kellett volna hozniuk. Minthogy ez nem történt meg, Csicsér Jánost harmadmagával lovaskocsin visszaküldte. A faluban maradt csendőrök ellenálltak, ezért lefegyverezték őket, és utána elhozták a községi bankból a 60 000 koronát és a kincstári folszerelést, és rendben leadták.

A Tanácsköztársaság dicsőséges honvédő harcaiban a 33. gyalogezred soraiban harcolt Mezőtúr, Szolnok, majd Miskolc, Salgótarján és Kassa térségében.

A Tanácsköztársaság leverése után internálták. A román királyi hadsereg kivonulása előtt szabadon engedték, majd az ellenforradalmi rendszer helyi szerveinek megszervezése után 1920. április 20-án társaival együtt letartóztatták. Zsarolás vádjával állították őket bíróság elé, mert a román királyi hadsereg elől Csanádapáca község kincstári értékeit elmenekítették. A bíróság Csicsér Jánost 1 év börtönbüntetésre ítélte, aminek letöltése után 1921. április 16-án szabadult.

1923-ban Csanádapácán Besenyei József, Szabó Sándor és Csóti István elvtársakkal megpróbálták megalakítani a Magyarországi Szociáldemokrata Párt csanádapácai szervezetét, azonban a községben nem éltek ipari munkások, így nem működhetek sokáig,

hiszen a Bethlen–Peyer paktumban az MSZDP jobboldali vezetése lemondott a földmunkásság szervezéséről.

A folytonos csendőri zaklatások elől 1927-ben családjával Szentetornyára költözött. Itt is napszámosként élt, alkalmi munkákat vállalt, nyáron aratni és csépelni járt a környező uradalmakba.

Szentetornyán is bekapcsolódott a mozgalmi életbe. Pesti Mátyással, Kovács Antallal és Fazekas Istvánnal 1932-ben részt vett az MSZDP helyi szervezetének megalakításában és engedélyeztetésében. Részt vett az 1932. április 7-i nagy orosházi tüntetésen, amire Szentetornyáról részben ő szervezte a résztvevőket, és a többi hasonló akción.

A második világháború alatt az orosz forradalmakról szerzett tapasztalatai alapján igyekezett cáfolni a Szovjetunióról terjesztett rágalmakat.

A felszabadulás után belépett a Magyar Kommunista Pártba. 1949-ben alapító tagja volt a Rákóczi-telepen megszervezett Vörös Csillag Termelőszövetkezeti Csoportnak, majd vezetője egy ideig. 1951–54 között a Magyar–Szovjet Társaság szentetornyai szervezetének volt a titkára, 1954 után bekapcsolódott a Hazafias Népfront munkájába. Sok társadalmi szerv munkájában játszott aktív szerepet.

Az 1956-os ellenforradalom idején háromszor dúlták föl a lakását az ellenforradalmárok.

A Magyar Kommunista Pártba 1945-ben lépett be, az egyesülés után az MDP tagja lett. 1956 decemberétől a Magyar Szocialista Munkáspárt tagja volt haláláig.

Kitüntetései: Kiváló Termelőszövetkezeti Tag, 1955., Tanácsköztársasági Emlékérem, 1959., Kiváló Termelőszövetkezeti Tag, 1970., Felszabadulási Jubileumi Emlékérem, 1970., Kiváló Termelőszövetkezeti Dolgozó, 1971.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma, 1. fond

MSZMP Orosházi Városi Bizottsága, PTO, Csicsér János anyaga

Özv. Kiss Imréné kiszombori lakos, Csicsér János leányának írásbeli közlése

Csik Mihály

CSANÁDPALOTA, 1902. JANUÁR 10.
OROSHÁZA, 1972. JÚLIUS 29.

Apja uradalmi kovács, anyja varrónő volt. Négyen voltak testvérek. Gyermekéveit Csanádpalotán, a békéssámsoni uradalomban és Orosházán töltötte. Az elemi iskola hatodik osztályának elvégzése után lakatostanoncnak adták. 1918-ban, még mint tanonc lépett be a vasas szakszervezetbe – tagsága később megszakadt. 1919 őszén Orosházáról a fővárosba ment munkát keresni. Mivel állandó munkát nem kapott, alkalmi munkákat volt kénytelen vállalni. 1920-ban újra belépett a Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetségébe. 1922-ben kapott először állandó munkát Budapesten a Magyar–Belga Fémipari Gyárban, ahol segédmunkásként dolgozott. A szakszervezet központjától azt a feladatot kapta, hogy a gyárban dolgozó munkásokat szervezze be a szakszervezetbe. Csik elvtárs ezt a feladatot két elvtársa segítségével, eredményesen teljesítette. A szervezés után sztrájkba léptek, melynek eredményeképpen 10%-os béremelést sikerült kiharcolniuk. A bérsztrájk után a gyár vezetőinek sikerült felkutatni a szervezőket, köztük Csik Mihály elvtársat is azonnali hatállyal elbocsátották.

A Magyar Acélárugyárban kapott munkát, de csak egyetlen napot dolgozhatott, mivel feketelistára került, elbocsátották. Ettől kezdve csak alkalmi munkából tudta eltartani magát. Szakszervezeti tagságát a legnehezebb időkben is fenntartotta. 1924-ben Orosházán alapított családot. Feleségével három gyermeket neveltek fel.

1927-ben az orosházi Pipis-féle malomban kapott munkát. Új munkahelyén tapasztalt szakszervezeti-mozgalmi elvtársakkal került kapcsolatba. A malom tulajdonosai a gazdasági válság előjeleit látva, kihasználva a munkanélküliség és a mezőgazdaságban uralkodó alacsony bérvizonyok lehetőségét, példátlan kizsákmányolásba kezdtek. Munkásaikat – elbocsátás terhe mellett –, díjazás nélküli vasárnapi munkára kényszerítették. Az egyébként is alacsony, tizenöt-húszfilléres órabéreket pedig 25%-kal csökkenteni akarták.

Tiltakozásul a fenti intézkedésre, Csik Mihály és Kiss Ferenc elvtársak összehívták az üzem dolgozóit, a munkásgyűlésen a bérek emelését, a vasárnapi munka különdíjazását követelték. Egyhangúlag megtagadták az ingyenmunkát. A sztrájk hatására elérték, hogy vasárnap „csak” éjszaka kellett dolgozniuk. A sztrájkszervezés miatt Csik Mihályt elbocsátották. Évekig állás nélkül szenvedett, alkalmi munkából és inségmunkából tartotta el családját. 1935-ben – volt munkaadói figyelmeztetése ellenére – Fiam Dezső és Társa, orosházi műszerészek felvették állandó munkára. Csik Mihály ekkor már kapcsolatban volt az illegális mozgalommal. Mint műszerész, több rádiót alkalmassá tett a moszkvai rádióadások vételére. A háború éveiben a moszkvai Kossuth Rádió hétfői adásainak hallgatását szervezte. 1942-ben, feljelentés alapján, rádióját elkobozták, rádióengedélyét bevonták. A csendőrség ezt követően még két alkalommal házkutatást tartott a lakásán. Bár a kutatás nem vezetett eredményre, munkaadóját felszólították, mondjon fel neki.

Csik Mihály ekkor iparigazolványért folyamodott és önálló kisiparos lett. A szakszervezetben keresztül tovább folytatta illegális mozgalmi tevékenységét, gyakran eljárt a Munkásotthonba. A német megszállás után, 1944. április elsején Orosházán őrizetbe vett elvtársait, saját személyi szabadságának veszélyeztetése árán is többször meglátogatta. A felszabadulás után 1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba. Amikor megalakult a Magyarországi Vas- és Fémmunkások Országos Szabad Szakszervezetének helyi szervezete, kisiparosként is vezetőségi taggá választották.

A munkásmozgalomban szerzett tapasztalatai nagyobb feladatok ellátására is alkalmassá tették. 1949-től 1954-ig az Orosházi Gépállomás igazgatója volt. 1954-től nyugdíjazásáig az orosházi Vas- és Kályhaipari Vállalatnál dolgozott. Egészsége megromlott, de közéleti és politikai tevékenysége egy percre sem szakadt meg, a vállalat alapszervezetének titkáráként nagy gondot fordított a politikai nevelésre. Utolsó éveiben az aktív társadalmi tevékenységtől visszavonultan élt.

Munkásmozgalmi tevékenységét a Magyar Szocialista Munkáspárt 1920-tól ismer-te el.

A Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetésben részesült.

Verasztó Antal

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.

MSZMP Orosházi Városi Bizottság PTO anyag

GYULA, 1903. NOVEMBER 18.

GYULA, 1981. JÚNIUS 11.

Nincstelen földmunkás családból származott. Apja kubikos, de alig akadt munkája. Hatéves korára öten voltak testvérek. Szülei nehéz gazdasági helyzetén az anyai nagymama segített úgy, hogy Ferencet ötéves korában magához vette. Így került a Fehér-Körösi Ármentesítő Társulat békési gátórházába, ahol nagyapja gátőr volt. Hatéves korában már hasznát tudták venni, mert nyáron a jószágokat legeltette, őrizte. Nagymama hirtelen halála miatt visszakerül a szülői házhoz. Elvégzi az elemi iskola 4. osztályát, majd 11 éves korában az apja éves cselédnek szerződött. Haza nem mehetett, túrnie kellett a megaláztatást, a nehéz fizikai munkát.

1917-től a Braun és Czinczár tűzifa-nagykereskedőnél volt kifutó. Az 1918-as polgári forradalom másnapján a cég kifizette bérét és elbocsájtotta. Másnap belépett a nemzetőrségbe, de csak a laktanyán belüli könnyű munkákkal bízták meg. A nemzetőrség egy hónap múlva elvonult Gyuláról. Szülei nem engedték, hogy a csapattal menjen ő is. Így 1919 tavaszán kénytelen volt újra elszegődni egy kulákhöz.

1920-ban szakított a cselédelettel. Építkezéseken dolgozott segédmunkásként, majd a víztársulatoknál végzett földmunkát. Ezt a munkahelyet szerette, mert a kubikosok munkabére megközelítette az építő-szakmunkások munkabérét. A kubikosmunkával járó változatos életmód tetszett a fiataloknak, akiknek nem volt lehetőségük szakmát tanulni. Közel hét évet dolgozott kubikmunkán. Idős, tapasztalt kubikosok mellett nem csak a szakmát ismerték meg. Munkaszünetben, főzés közben szó esett a szovjet rendszerről, a földosztásról. Az 1917. évi forradalomról szenvedélyesen beszélt kubikos társuk, Szász Ferenc, aki egész a Bajkál tóig eljutott.

A rendszeres kubikmunka a világgazdasági válság kibontakozásával megszűnt. Munkanélkülivé váltak, ínségmunkára szorultak. Gyulán az első ínségmunka kubikosok részére 1929. január-február hónapban kezdődött. A várost körülvevő védősáncokon dolgoztak. A csoport vezetője Kurta János volt. Ő sűrűn hangoztatta, hogy hiába

elégedetlenkednek, ha szervezetlenek. Megismertette velük a földmunkásszövetségi szervezet megalakulásának részletes szabályait.

1929. február első napjaiban Gombkötő József lakásán újjalakították a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége gyulai szakcsoportját. A szakcsoport elnöke Gombkötő József, a vezetőség tagjai pedig: Kurta János, Salamon Ferenc, Gerebenics János, Tarkó Mihály, Gáleg György, Csiszér Ferenc, Kurta Ferenc és Fazekas István lettek. Az ülésről szabályszerű jegyzőkönyvet készítettek, amit néhány nap múlva eljuttattak Békés megye alispánjához azzal a kéréssel, hogy vegye tudomásul a csoport újjalakulását. Kérésüket az alispán elutasította. Fellebbezésüket a Belügyminisztériumban szintén elutasították.

Ilyen hatósági mesterkedésekkel akadályozták meg a gyulai földmunkások legális szervezeti életét, és kényszerítették a földmunkásokat az illegális szervezkedésre.

Így 1930 elején ő is belépett a szociáldemokrata pártszervezetbe. Király Endre hozzásegítette az illegálisan terjesztett marxista könyvekhez és folyóiratokhoz. Akkor került kezébe (ma is családi ereklye) Acsádi Ignác: A magyar jobbágyság története című haladó polgári műve, valamint Stolte Istvánnak ugyanerről a témáról írt broszúrája.

Az 1930. szeptember 1-i gyulai tüntetés egyik szervezője. A tüntetést szétverték ugyan a karhatalom emberei, a munkásmozgalom mégis ezután kezdett erősödni. Megerősítette a munkásöntudatot és megnövelte a szervezkedésre vonatkozó készségüket. A hatóságok így kénytelenek voltak tudomásul venni, hogy határozott változás észlelhető a földmunkásság magatartásában. Egy idő után Bagi Sándor akkori városi műszaki tanácsos behívatta hivatalába, s a következőket mondta: Tudomásom van arról, hogy az ínségmunkások között komoly propagandamunkát fejt ki, majd így fenyegetőzött: minden lehetőségem megvan arra, hogy elhallgattassam. A fenyegetőzés ellenére sem szűnt meg az ínségmunkások közötti propagandamunka és szervezkedés. Ennek az lett a következménye, hogy Csiszér elvtárs sűrűn volt a rendőrség „vendége”, majd Gyulán már nem is kapott munkát.

Budafokon 1935-ben nagyobb útépitési munka kezdődött. Írt a vállalkozó cégnek, hamarosan választ is kapott rá. A cégnek szüksége volt 11 kubikmunkásra, s ők azonnal el is indultak. A brigádtagokat ő válogatta össze a régi szervezett munkásokból.

Munkaszüneti napokon bejártak a Földmunkások Országos Szövetsége Dob utca 90. szám alatt levő helyiségébe. Ott figyeltek arra, hogy egy fiatal ember igen érdeklődik utánuk. Kikérdezte őket, mely vidékről valók, szervezett munkások-e? Végül feltette a kérdést, hogy ha ilyen illegális anyagot szerezne, elvinnék-e és kiosztanák-e a munkatársaik között? A megbízást minden további nélkül elvállalták. Amikor eljöttek együtt a szervezetből, a Kertész utcánál azt mondta új ismerősük, hogy itt várjanak egy rövid ideig, és eltűnt egy mellékutcaiban. Mintegy 15 percig vártak, amikor ismerősük ismét megjelent. Két csomagot kaptak tőle, amit a kubikostalicskába tettek. Sötétedés után kibontották a csomagot és látták, hogy röplapok vannak benne. Reggel megfigyelték, hogy társaik is megtalálták a röpiratokat, és valószínű el is olvasták. A röpiratok a Rákosi-per ítéletáblai tárgyalásáról közöltek adatokat. A röplapok közül sok megmaradt, azokat hazahozták, és 1936 tavaszán a Fekete-Körösi Ármentesítő Társulatnál,

Vizesfás mellett végzett munkák alkalmával juttatták el munkatársaikhoz. (Az ismeretség később barátsággá alakult.)

1944. augusztus közepén a gyulai Városerdő területén megkezdődött az erdő irtása. Régi barátjai közreműködésével sikerült neki is munkát vállalnia. Igaz, hogy a munkabért nem pénzben, hanem természetben fizették. Szeptemberben, 27-én megkapja ő is a behívóparancsot. Nem tudja, mit tegyen. Végül úgy dönt, hogy nem fog bevonulni. A felszabadulás szülővárosában éri.

1944. október 6-án életének egy új szakasza kezdődik. Megalakult Gyulán is a Magyar Kommunista Párt alapszervezete. Ő is egyik alapító tagja volt 1944. október 15-én. December 17-én a városházán tartott gyűlésen dr. Blanár László, a Nemzeti Bizottság elnöke az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe őt és Hollósi Mihály elvtársat javasolta, melyet a jelenlevők egyhangúlag elfogadtak. A gyulai képviselők december 20-án reggel indultak a szovjet katonai parancsnokság által rendelkezésükre bocsátott gépkocsin Debrecenbe, hogy részt vegyenek az Ideiglenes Nemzetgyűlés december 21-i megnyitásán és tárgyalásain.

Hazajövet szülővárosában a földigénylő bizottság tagja. 1947-ben Pestre költözik. A fővárosban a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetségének titkára. Ebből a munkakörből került át a Földművelésügyi Minisztériumhoz. 1954-ben kinevezték a Hortobágyi Halgazdaság igazgatójává. Hat évig dolgozott a Hortobágyon. Az 1956-os ellenforradalom idején az elsők között jelentkezett munkásörnek. Itteni tevékenysége alapján választják 1960-tól a MEDOSZ vezetőségébe. Nyugdíjba vonulásáig itt dolgozott. 1978-ban hazatért Gyulára. Itt halt meg 1981. június 11-én.

Munkája elismeréseként számos kitüntetés birtokosa. Többek között a Munka Érdemérem, a Magyar Népköztársasági Érdemérem, a Szocialista Hazáért Érdemrend, a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem, a Szakszervezeti Munkáért kitüntető jelvény arany fokozata, a Munka Érdemrend ezüst fokozata tulajdonosa volt.

Marsi László

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

BML Alispáni iratok 24 878/1929. sz. elutasító határozat

BML Főispáni bizalmas iratok 2010/1930. sz.

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma, 46. fond.

Három szabad évtized Gyulán 1944–1974. Szerk. Marsi Gyula és Szabó Ferenc. Gyula, 1975. 26.

Virágh Ferenc: A Békés megyei szegényparaszttság és a munkásság helyzete, küzdelme az ellenforradalmi korszakban. (1919–1933.) Békéscsaba, 1964.

Békés megye 1944–45-ben. Szerk.: Dér László és Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1975. 95–97.

Felesége özv. Csizsér Ferencné, szül. Komáromi Mária, Gyula, Budapest krt. 58. sz. alatti lakos rendelkezésünkre bocsátott anyaggyűjtése.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY
(VÁSÁRHELYKUTAS, MA: SZÉKKUTAS),
1871. MÁRCIUS 10.
BUDAPEST (MÁTYÁSFÖLD),
1929. MÁRCIUS 9.

A magyar munkásmozgalom, különösen a szociáldemokrata földmunkásmozgalom ismert országos vezetője, ellentmondások között zárult életpályával. Megítélése már életében végletek szerint történt, s nem ok nélkül. Tevékenységének bemutatásában az egyes főbb pályaszakaszait meghatározó vonásokból indulhatunk ki. Kiemeljük Csizmadia mozgalmi tevékenységének megyénkhez szorosabban kapcsolódó pozitív másfél évtizedét, ugyanakkor vázlatosan jelezzük fokozatosan kialakuló politikai és emberi tragédiájának, végül a mozgalommal történt szembefordulásának okait és lépcsőfokait is.

Agrárproletár-sorból, tehetséggel, szorgalommal, jó szervező és előadó készséggel, marxista ismeretekkel a hazai mozgalom második jelentős vezetői generációjába küzdött föl magát. Alapvető érdemeket szerzett abban, hogy a marxista munkáspártnak a magyarországi agrárproblémák iránt érzéketlen vezetőivel szemben sikerült elfogadtatni a földmunkásság politikai és érdekvédelmi szervezésének szükségességét. Mint lapszerkesztő, szocialista költő és író nevéhez is több emlékezetre méltó, a mozgalmat a kor viszonyai között jól szolgáló alkotás fűződik. Egyesek szerint a falusi és mezővárosi szegénység körében a legkedveltebb szónokok közé számították, ízes és szemléletes, közérthető előadásmódja miatt.

Mozgalmi népszerűsége, költői sikerei egy idő után elkapatták. A pártfegyelmet érzékeny természete folytán nem mindig tartotta meg, összeférhetetlen és egyénieskedő magatartást tanúsított.

A vásárhelykutasi bakterházban született, apja vasúti őr volt az 1870-ben megnyitott vasútvonal megállójánál, amely akkor még a Sámsoni tanyák nevet viselte. Rövidesen Orosházára költöztek. Anyja módosabb házakhoz mosni járt és más alkalmi munkákat vállalt, hogy a vasutas apa szerény fizetését kiegészíthesse. Csizmadia Sándor a négy elemi iskolai osztály elvégzése után dolgozni kényszerült, a pásztorgyerektől a cseléd-

kedéscén át, a napszámos és részes munkás életig mindent végigcsinált. Katonaidejét saját közlése szerint Békéscsabán töltötte le, s azok között a katonák között volt, akiket az 1891. május eleji első agrárszocialista megmozdulások ellen kirendeltek. A hadsereg-ből 1892-ben szerelt le, hazatért Orosházára. A szocialista mozgalom ebben az időben az ún. kivételes állapot miatt teljes illegalitásban volt, de a hatóságok nem bírták megtörni. A fiatal Csizmadia személyes tapasztalataitól indítva 1894-ben lépett be az akkor alakult orosházi szociáldemokrata pártszervezetbe. Hamarosan Budapestre küldték az SZDP központi vezetősége tudtával, hogy ott mozgalmi gyakorlatot szerezhessen, tanulhasson. Igen szorgalmasan tájékozódott, képezte magát, megismerkedett az ipari munkás szocialistákkal. Időnként hazajárt, előadásokat, beszámolókat tartott a tömegesen sorra kerülő tiltott esti gyűléseken. A fővárosi tapasztalatok alapján megismertette az orosháziakkal a hatósági zaklatások kivédését elősegítő jogi tudnivalókat is. 1895 januárjában közel négyszáz példányt osztogatott szét az utcán az általános választójogot követelő szocialista röpiratból Orosházán, amiatt eljárás indult ellene.

Orosházi tevékenysége időszakára esik annak a törekvésnek a kibontakozása, amely Várkonyi István biztatására indult el. Várkonyi, jól látva azt, hogy az SZDP központi vezetése nem merte támogatni a földmunkásság szélesebb körű és önálló szervezését, az orosháziak révén akarta elérni a külön földmunkáskongresszus összehívásának elfogadását a pártvezetőségben. A pártvezetőség szándékai ellenére Orosházán alakult meg a kongresszus előkészítő bizottsága 1895 őszén. A bizottság fő ügyintézője Csizmadia lett, Várkonyi Istvánnal barátságban. Várkonyi elképzelései és az orosházi agrárproletárság legöntudatosabb részének helyzetmegítélése, követelései, továbbá a szocialista program ismerete és a földmunkásság viszonyaihoz alkalmazása egyaránt megfogalmazást kapott Csizmadia legelső, 1896 februárjában Orosházán kiadott kis könyvében „A földművelő munkásság helyzete és feladata” címmel. A nagy életismerettel, szenvedélyes hangvételben megírt kiadványt a hatóságok több helyütt elkobozták. A kis könyv általános népszerűsége, továbbá az, hogy az MSZDP 1896. májusi kongresszusán Csizmadia volt a földmunkások mozgalmát tárgyaló napirend előadója, tekintélyt adott neki. Huszonöt évesen beválasztották az országos pártvezetőségbe, Várkonyi Istvánnal együtt. Az említett orosházi előkészítő bizottságra s annak táborára támaszkodva – a pártvezetőség földmunkásellenes többségével szemben – Várkonyi 1896. augusztus 29-én megindította a Földművelőt, az első agrárproletár lapot, Csizmadia szerkesztésében. Ez azt is jelentette, hogy Várkonyi irányzata lényegileg szakított az MSZDP-vel.

Csizmadia Sándor válaszüt elé került: vagy Várkonyi radikális vonalát követi, vagy pedig az MSZDP mellett marad. Az orosháziak jó részének véleményével szemben az utóbbit választotta. Ez átmenetileg rontotta a népszerűségét, különösen amiatt, hogy Várkonyit és híveit több esetben élesen támadta. Ugyanakkor a budapesti esküdtszék előtti sajtóperében (1896. december 1-én) tanúsított öntudatos és bátor fellépése, a földmunkásság nyomorának és jogtalanságának megdöbbentő tényeit feltáró védőbeszéde igen széles körben megbecsülést szerzett neki. (Ekkor háromhavi fogházra és súlyos pénzbüntetésre ítélték.) Ekkoriban már ismét Budapesten lakott.

A kettészakadt földmunkásmozgalom szociáldemokrata ága, amelynek soraiban igen tekintélyes, bátor harcosok is maradtak, s amely a Várkonyi István vezette Független Szocialista Párt elleni brutális hatósági fellépés (1898) után fontos szerepet játszott, 1899 nyaráig dacolt a kormányterrorral. Kongresszusokat tartott, s Földművelők Szaklapja, majd Világsszabadság címen rövid életű lapokat adott ki – mindkét esetben Csizmadia szerkesztésében. Személye a hatósági üldözés egyik fő célpontja volt, benne látták a földmunkások legfőbb országos szervezőjét. 1898-ban kiutasították Budapestről, hazatért Orosházára, majd visszaköltözött Kiszpestre. Még abban az évben izgatás címén másfél esztendei fogházra ítélték. Mint üldözött szocialista vezetőt távollétében választották újra a pártvezetőség tagjává az 1899. évi kongresszuson; s külön a földmunkások ugyanazon évi kongresszusán az ún. 11-es bizottságba, tiszteletbeli tagként. 1898 őszén a Szeged központú agrármozgalom is Csizmadiát szánta az újra kiadni akart Világsszabadság szerkesztőjének. A börtönben töltött időt elsősorban nyelvtanulásra használta föl, elsősorban németül és franciául tanult.

Kiszabadulása után visszatért a mozgalomba. Az évenkénti pártkongresszusokon mindig nagy többséggel beválasztották a pártvezetőségbe. Népszerűsége tovább nőtt. 1901-ben a Népszava munkatársa lett, egyúttal az agrárkérdések gyakran megnyilatkozó „szakértője” is a lapnál. 1902-ben a fővárosból szóló kiutasítását végleg visszavonták, s már előtte is felfüggesztették. Az 1902. évi pártkongresszuson az első magyarországi szociáldemokrata pártprogram kidolgozására kiküldött hétagú bizottságba választották be. (Az elkészült programot az 1903. évi kongresszus el is fogadta. Gyengeségei, reformer jellege közismert. A program a földosztást elutasította.) Ezek a századforduló körüli esztendők a szociáldemokrata mozgalom apályát jelentették, a párt helyett a szakegyleti szervezkedés került előtérbe, a közvetlenebb érdekvédelmi és önképzési célok jegyében. Az SZDP vezetésében a megalkuvók álltak előtérben, s elhatalmasodtak a klikkharcok.

Csizmadia Sándor elégedetlen volt a pártvezetőséggel, vállalta a nyílt fellépést is. Bár folyamatosan tagja volt a vezetőségnek, az ülésekre 1904 körül el sem járt. Az 1905. évi kongresszuson a pártban uralkodó abszolutisztikus irányítást, a véleménysszabadság hiányát keményen bírálta. Már az előző esztendőben a párton belül kialakult baloldali ellenzékkel – Szabó Ervinnel, Vágó Bélával és társaikkal – szimpatizál, Garami Ernővel, Weltner Jakabbal és a többiekkel szemben. Annál is inkább, mert 1904 decemberében a Népszavától elbocsátották, az utcára került. Mindezek nyomán, nem kis mértékben Szabó Ervinnel kialakult tartós barátsága alapján is, a polgári progresszió néhány jeles képviselője is kapcsolatba került Csizmadiával. (Szabó Ervin nemcsak első jelentősebb verseskönyve, az 1903-ban kiadott Küzdelem sajtó alá rendezésében segítette, hanem a kötetet – túlértékelve – a német szocialista sajtóban is népszerűsítette.) Az eszmei sokféleség Csizmadiát is megzavarta, számos hazai szocialistával ő is elfogadta az ideális anarchista Batthyány Ervin gróffal való együttműködést, a földmunkáslap (az 1905 szeptemberében Csizmadia szerkesztésében újraindult Világsszabadság) kiadásához adott támogatást.

A szociáldemokrata földmunkásmozgalom önálló formában történő újraszervezése

érdekében 1905–1906-ban betöltött szerepe Csizmadia mozgalmi pályafutásának igen-csak a legutolsó kiemelkedően pozitív része. Ekkor ismét hivatott vezetőjének látta őt a földmunkásság öntudatos rétege. Az 1903 tavasza óta tartó előkészítés után 1905 tavaszán ismertette Csizmadia az országos földmunkás értekezlet előtt a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége alapszabályainak tervezetét, a földmunkás lap újraindításának tervét. A szövetség a kormányzati válság idején engedékenyebb, s eleve taktikázó kormányval kompromisszumot kötve alakult meg 1906. január 7-én. (Csizmadia izgatásért elítélve éppen a váci fogházban ült.) A hosszú ideje tartó mozgalmi apály után a szervezet létrejötté igen fontos esemény volt, egyben az önálló földmunkás-mozgalom elismerését is jelentette az SZDP-ben. Az alakuló ülésen a mai Békés megye területéről hét település képviselői voltak jelen, de néhány hónap múlva közel húsz községben létrejött a helyi szervezet. Az 1906. évi tömeges aratósztrájkok a szövetség helyi csoportjai útján elterjesztett bérkövetelések alapján zajlottak le. Csizmadia és a szövetség központja, az SZDP országos vezetői a sztrájk méreteitől meg is riadtak. A hatósági megtorlás igen súlyos volt, a szövetség szervezeteit sorra betiltották. Az akkori Békés megyében 16 csoportból 12 megmaradt, Csanád megyében 13-ból mindössze 3. 1907-től kezdve Csizmadia – bár a szövetség elnöke maradt – egyre több következetlenséggel, sértődöttséggel látta el feladatait. Nem volt képes higgadtan mérlegelni mások véleményét, tekintélye mögé bújva hatalmi szóval akarta saját változó véleményeit elfogadtatni.

Sértődöttsége elsősorban abból táplálkozott, hogy 1907-től ismét éles ellentétbe került a Garami–Weltner féle ortodox pártvezetőséggel, annyira, hogy bár az 1907. évi pártkongresszuson a vezetőségválasztás során ő kapta a legtöbb szavazatot, megválasztását nem fogadta el, illetve kijelentette: a vezetőségi üléseket nem fogja látogatni. Az említett ellentét más vetületben is kifejezésre jutott, súlyosan megrongálva Csizmadia már megingott tekintélyét: az 1909-ben lebonyolódott Csizmadia–Ady vitában. A vita lényege abban állt, hogy Csizmadia a maga agitációs célzatú, gyakran nehézkes (több esetben azonban valóságos átélésről és költői tehetségről tanúskodó) szocialista verseivel a Népszavában monopolhelyzetet kívánt, s a pártlapban is publikáló Ady verseit a maga szemszögéből nézve megtámadta. A pártvezetőség nem adott igazat Csizmadia-nak, aki emiatt mellőzöttnek érezte magát. De irigykedve tekintett a lapban szereplő más munkásköltőkre is. Lehetséges, hogy igaza van Buchinger Manónak, aki szerint Csizmadia egyénisége ettől kezdve torzult el végképpen. 1907-ben a pártkongresszus őt bízta meg egy átmeneti agrárprogram kidolgozásával ill. előkészítésével. A programtervezetet 1908-ban publikálta, de kongresszusi tárgyalását ő maga nem javasolta. 1911-ben Jócsák Kálmánnal, Somogyi Bélával és Ágoston Péterrel együtt külön-külön ismét elkészítették az agrárprogram tervezetét, de az egységesítés elmaradt, az 1913. évi kongresszus végképp levette a napirendről. 1912-ben egy hónapig az olasz földmunkás szövetkezeteket tanulmányozta Csizmadia, de tapasztalatai nem voltak egyértelműek.

Az első világháború Csizmadiát súlyosan érintette: a nagyon visszaesett mozgalom lapját, a Világzsabadságot, 1917 áprilisáig ő szerkesztette s elnöke volt a földmunkások szövetségének is addig, akkor viszont mindkét tiszteről lemondott. Meghasonlítás az

hozta magával, hogy az SZDP 1917. évi kongresszusán (az ún. „bizalmas kongresszuson”) ismét súlyosan megbírálták őt a pártvezetőség tagjai. Az ok: egy 1915. évi határozat alapján megtiltották neki, hogy a polgári lapokba írjon, s ő ezt nem vette figyelembe. Keserűségét növelte, hogy egyik fia meghalt a fronton, a másik is tönkremenve került haza. Garami és társai újra meg újra támadták, személyeskedve bírálták. Válaszaiban a helyes elvi álláspont nemegyszer megnyilatkozott, de többnyire elnyomták a személyre szóló, aprólékoskodó visszavágások. A földmunkások szövetségében korábbi lemondását semmisnek tekintve elnökösködött, megfáradtan és bizalmatlanul a radikálisabb vezetők – mint Nyisztor György vagy Jócsák Kálmán – iránt.

Csizmadia Sándor mozgalmi pályáján az 1918–1919. évi forradalmak hónapjai hozták meg a tragikus fordulatot. Az őszirózsás forradalom utáni időkben jórészt felengedett passzivitásából, az 1918. november 10-i országos földmunkás értekezleten a földosztás mellett nyilatkozott, de annak módjáról és továbbviteléről nem beszélt. Tagja lett a Szociáldemokrata Földmunkások és Kiszgazdák Tanácsa tisztagú végrehajtó bizottságának, újra ő szerkesztette a nevében megváltozott földmunkás szövetség lapját, a Világszabadságot. Akkor került nehéz helyzetbe, amikor a falusi tömegek az őszirózsás forradalom eredményeit tovább akarták vinni, s a KMP hatására a politikai élet balratalódása felélénkült. 1918. december 12-től ő lett a Károlyi Mihály vezette kormány földművelésügyi államtitkára. E minőségében a polgári rend védelmében kellett fellépnie: a magasabb bérért sztrájkolni kívánó földmunkásokat, a mielőbbi földosztást sürgető szervezeteket törvénytiszteletre, türelemre intette, elítélte a forradalmi erőszakot. Ezen intézkedései miatt már akkor sokszor árulónak mondták őt korábbi harcostársai. A Tanácsköztársaság kikiáltása, a KMP és az SZDP egyesülése után Csizmadia lett a négy földművelésügyi népbiztos egyike. A proletárdiktatúrával eleve nem értett egyet, magatartását ellenforradalmi színezetűnek ítélték, emiatt 1919. április 2-án házi őrizetbe került s a tanács hatalom megdöntéséig az alatt élt.

A Tanácsköztársaság leverése hírére Csizmadia azonnal átvette a földmunkások szövetsége vezetését. Már 1919. augusztus 3-án közzétette, hogy az SZDP-től teljesen független szervezetet akar. Bár az újrászerveződő SZDP vezetőségi tagjának tekintették, 1919. október 23-án kilépett a pártból. A Friedrich-kormányban hajlandó lett volna földművelésügyi államtitkárságot vállalni, s a politikai terveihez nyújtott kormányhittel fejében kész volt a földmunkások szövetségét nemzeti alapon álló, kormánytámogató párttá átszervezni. Több hónapon át tartó tárgyalások és vádaskodások után a szövetség kettészakadt: az SZDP-hez hű szárnyra és Csizmadia csoportjára. A vita 1920 áprilisában zárult, a két szárny újra egyesült, Csizmadia az elnökségről végképp lemondott. Szerepelni vágyása, hiúsága nem hagyta nyugodni: gyorsan létrehozta régi tekintélye és kapcsolatai maradványaira támaszkodva az ún. Magyar Nemzeti Munkáspártot, s az 1920. évi képviselőválasztáson az orosházi kerületben jelöltként lépett föl. Ellenfele a kiszgazdapárti Csizmadia András volt. A döntő fordulóban leadott közel 22 ezer szavazatból több mint 13 ezret ő kapott. Ebben hajdani népszerűsége éppúgy szerepet játszott, mint a „nemzeti alapra helyezkedés” hangsúlyozása. Áruló voltának megismertetése, demagógiájának leleplezése sok gondot okozott az orosházi és kör-

nyékbeli szocialista mozgalomnak. 1922-ben már nem lépett föl a választáson, a Horthy-rendszernek nem volt rá szüksége. Igazság címen kiadott munkásellenes lapja is megbukott.

A kudarc sorozat után, mint megvetett hitvány ember, akinek már sehol sem volt hite, teljesen visszavonult. Mátyásföldön élt, alkoholizált is. Néhány régi híve 1924-ben még megpróbálta visszacsempészni a földmunkásszövetség vezetésébe, de a baloldallal – Hunya István, Tisza Antal és mások – ezt megakadályozták. Élete utolsó éveiben kétszer érte agyvérzés, nyelvrákban is szenvedett. Egyes közlések szerint öngyilkos lett. Rákoskeresztúron temették el.

Kemény, kegyetlen igazság, de az emigrációban Csizmadia halálhíréről értesülő Kunfi Zsigmond véleményét kell elfogadnunk: Csizmadia, sajnos, későn halt meg. Életútja nem kevés tanulságot kínál. Mi, itt a szülővidéken, pályájának pozitív szakaszait számítjuk bele munkásmozgalmunk tiszteletet érdemlő hagyományaiba.

Nem lehet feladatunk itt költői és írói teljesítményének külön elemzése. Versei, novellái, regénykísérlete számunkra úgy is fontosak, mint a viharsarki mozgalomban szerzett élményeinek megörökítései, mint a mozgalomtörténet, a földmunkás élet forrásai. Számon tartjuk néhány kitűnően sikerült agitációs füzetét is, továbbá azt, hogy a Szabó Ervin szerkesztette kétkötetes Marx és Engels válogatásban Engels három fontos munkáját – így A német parasztforradalom címűt is – ő fordította magyarra. S a Marseillaise dallamára ő írta a „Nem lesz a tőke úr mirajtunk...” kezdetű, nemzedékeken át ismert munkáshimnusz.

Szabó Ferenc

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Népszava, 1904. február 11–23. „A mi hőseink” c. cikksorozat (Szerzője valószínűleg Csizmadia Sándor).

Orosházi Újság, 1903. június 14.

A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai II–III–IVa–IVb–V. köt. Bp., 1954–1969.

Népszava, 1929. március 12. Meghalt Csizmadia Sándor.

Szabó Ervin levelezése 1893–1904 ill. 1905–1918. Szerk.: Litván György és Szűcs László. Bp., 1977, 1978.

Tanúságtevők II. Visszaemlékezések a magyarországi munkásmozgalom történetéből 1905–1918. október.

Vál. és szerk.: Petrák Katalin. Bp., 1976. 210–219. (Jócsák Kálmán visszaemlékezése.)

Társadalmi Lexikon. Szerk.: Madzsar József Bp., 1928. 116.

Buchinger Manó: Küzdelem a szocializmusért. Emlékek és élmények. Bp., év n. (1946?) 92–108.

Takács József: A földmunkásmozgalom története. Harminc esztendő. Bp., 1926.

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig. Bp., 1968. 31–34.

Hunya István: Emelt fővel. Bp., 1974. 124–125.

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond: Soós Béla (1972) és Sinkovicz Mihály (1976) visszaemlékezései.

Orosházi Friss Újság, 1920. július 1.

Földmunkás- és szegényparaszt-mozgalmak Magyarországon 1848–1948. Szerk.: Pölöskei Ferenc és Szakács Kálmán. I–II. köt. Bp., 1962.

Szakács Kálmán: Mezőgazdasági munkás-érdekképviselés 1896–1944. Bp., 1981.

Erényi Tibor: Szocializmus a századelőn. Tanulmányok a magyarországi munkásmozgalom történetéből. Bp., 1979.

Bárány Ferenc: A viharsarki munkásmozgalom az ellenforradalmi rendszer első évtizedében. Bp., 1982. 92–96.

Orosháza története. Szerk.: Nagy Gyula. Orosháza, 1965. (Szabó Ferenc, Fancsovits György és Elek László fejezetei.)

Elek László: Csizmadia Sándor munkássága. (Előadás az 1981-ben Orosházán tartott „Agrárszocializmus Magyarországon” c. ülészakon.)

Varga Lajos: Viták és ellentétek az MSZDP 1900-ban történt szakadásának előestéjén. Párttörténeti Közlemények 1983. 4. sz. 3–44.

Komlós Aladár: A magyar költészet Petőfitől Adyig. Bp., 1980. (2. bőv. kiad.) 393–404. Ugyanott további irodalom.

GYULA, 1904. FEBRUÁR 24.

BÉKÉSCSABA, 1967. FEBRUÁR 15.

Az elemi iskola elvégzése után – hasonlóan a többi agrárproletár fiatalhoz – mezőgazdasági munkásként dolgozott a medgyesegyházi és környéki parasztgazdaságokban. Ha más munka nem akadt, elment Magyarbánhegyesre sarat taposni, vályogot vetni. E munkák során megismerte nemcsak az embert nyomorító munkaadókat, hanem sorstársait is, akik közül igen sokan a morgolódás mellett megpróbáltak valamit tenni is sanyarú helyzetük javítására.

Ilyen tetre kész, agilis ember volt Medgyesegyházán Moravszki Mátyás és Vandlik János, akik szívesen fogadták társukká a politizáló falubelit. Mindjárt feladatokkal is megbízták. Illegális megbeszélésekre hívta össze a földmunkások szakszervezetének tagjait és szimpatizánsait, agitált a szociáldemokrata képviselőjelölt mellett, rölapokat helyezett el, plakátokat. Szigorúan ügyelve arra, nehogy rajtuk üssenek a portyázó csendőrök, őrszolgálatot teljesített a gyűlések színhelye körül. Ha szükség volt rá, más helységekből Medgyesegyházára érkező, a rendszer által nemkívánatos elemeknek minősített mozgalmi munkásokat rejtegetett tanyai otthonában.

A helyi szociáldemokrata vezetők egyre felelősségteljesebb munkákkal bízták meg. 1935-től Csjernyik elvtárs volt a medgyesegyházi tanyai agitátor, aki kenyérkereső munkája mellett mindig időt kerített, hogy a tanyai lakosság körében terjessze a Népszavát, megbeszélje a politikai híreket, híveket toborozzon a munkásmozgalom részére.

Útja törvényszerűen vezetett 1945-ben a Magyar Kommunista Pártba, amelynek helyi szervezetében bizalmi, pártvezetőségi tag lett. A földosztás során kapott 10 hold földjén gazdálkodott a felszabadulás után, és nem feledve mozgalmi múltját, tisztséget vállalt az Újbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetségében, a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetségében, segítette a sok gazdasági gonddal küszködő újbirtokosokat, kisparasztoikat.

A párt mozgósító szavára lelkesen fogott a mezőgazdasági termelőszövetkezet szervezéséhez. Az elsők között lépett be a közös gazdaságba 1952-ben.

1956-ban sem tántorodott meg, aggódva figyelte az ellenforradalmárok tevékenységét, bátran hangoztatta a szocializmushoz való hűségét. Emiatt azután sűrűn zaklatták, üldözték, házkutatásokkal igyekeztek megfélemlíteni. Nem sikerült. Tovább dolgozott a mozgalomban, szervezte a Magyar Szocialista Munkáspártot, hű maradt a termelőszövetkezeti mozgalomhoz, amelyhez egészen haláláig tartozott.

Keresztényi Tibor

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.

Fia, Csjernyik János osztályvezető, medgyesegyházi lakos közlése, 1983.

Dr. Csűrár József

OROSHÁZA, 1919. OKTÓBER 17.
BUDAPEST, 1978. AUGUSZTUS 11.

Édesapja, Csűrár Demeter még az első világháború előtt Orosházára szegődött el béresnek. Itt alapított családot, feleségül vette az orosházi Csapó Rozáliát. Volt újságárus, dolgozott téglagyárban. A felszabadulás után földet kapott, majd belépett a termelőszövetkezetbe. Termelőszövetkezeti nyugdíjasként halt meg. Felesége téglagyári munkás volt.

Második gyermekük a József nevet kapta. Az elemi iskola elvégzése után cselédként dolgozott gazdag parasztnál. 1935-ben lett cipészinás Szemenyei Pál műhelyében, amikor tehette, segített apjának az újságkihordásban. Szemenyei Pál hatására kapcsolódott be aktívan a munkásmozgalomba. Rendszeresen bejárta a munkásotthonba, noha ez inasoknak tilos volt, és a sűrű csendőri ellenőrzések miatt veszélyes is. Először üzenetek továbbítását bízták rá, amit feltűnés nélkül megtehetett. Az alacsony, vékony testalkatú, de fizikailag erős fiút Keresztes Mihály az Orosházi Munkás Testedző Kör ökölvívó-szakosztályába irányította, amelynek aktív versenyzője lett. 1936-ban azt a feladatot kapta, hogy az iparitanuló-iskolában végezzen propagandamunkát, hogy minél több fiatal járjon be rendszeresen a munkásotthonba. Szervezésére megnőtt az otthont látogató inasok száma. 1937-ben azonban számuk a tanonciskola igazgatójának fenyegetésére lecsökkent. 1937 őszén ugyanez az igazgató megszervezte a tanoncok önképzőkörét, amelynek a vezetőségébe bekerült Csűrár József is. Őrá bízták az ünnepi beszéd elmondását az 1938. március 15-i iskolai ünnepélyen. A beszéd megírásához Keresztes Mihály és Szemenyei Pál adott neki segítséget. Az elmondott beszéd nagyon tetszett a tanulóknak, de a tanároknak nem, mert utána megpofozták.

1938 júniusában azt a feladatot kapta, hogy Tóth József ifjú munkással szervezze meg az Orosházi Munkás Testedző Kör baloldali érzelmű sportolói a nyilasok helyi alakuló gyűlésének megghiúsítására. A 48-as Kör udvarán, a Thököly utca 5. szám alatt megrendezett nyilasgyűlésre Mezőberényből is érkeztek nyilasok. A szocialista munká-

sok és fiatal sportolók több csoportban helyezkedtek el, közbeszólásokkal zavarták a szónokokat, nem hallgattak el a fenyegetésekre. Ellenálltak, amikor el akarták őket távolítani, aminek verekedés lett a vége, s ebbe egyre többen kapcsolódtak be. Ennek láttán a felügyelő főszolgabíró berekesztette a gyűlést. Következő vasárnap a csendőrök bekísérték, de hamarosan megjelent a csendőrségen dr. Klein Andor, az orosházi szociáldemokrata pártszervezet ügyésze, aki megakadályozta a további verést.

1939-ben szabadult mint cipészsegéd. Vizsgamunkájával a végzős tanoncok szakmai versenyén harmadik helyezést ért el. Majd félévig Székesfehérváron dolgozott, azután visszatért Orosházára.

1940. november 21-én ő verte le Petrics Józseffel és Joós Antallal a nyilaspárt cégtábláját, majd néhány utcával arrébb összetaposva az árokba dobták.

1940. december elsején behívták katonának. A kiképzés után tizedesi rendfokozatot kapott. A mozgalmi tevékenysége nem szakadt meg, igyekezett maga körül szimpatizánsokból egy csoportot kiépíteni. 1942 elején megtalálták nála a Népszava 1941. évi karácsonyi számát. Munkásmozgalmi múltja miatt lefokozták, a „Népszava” miatt kétheti szigorított fogdát kapott. Ekkor történt, hogy egy részeg katonaorvos vitamininjekció helyett benzint fecskendezett be neki, ami a szívét nagyon megviselte, valamilyen sebészeti beavatkozást is végrehajtottak emiatt rajta, ezért nem vitték ki a frontra. Felgyógyulása után ismét bekapcsolódott a mozgalmi életbe, ami ekkor számára röpcédulák szórását és jelszavak írását jelentette. Többször sikerült illegálisan elhagyni a laktanyát, és ezeket az alkalmakat használta ki. Az 1943. április 14-én szétszórt röplapokon német- és háborúellenes kommunista jelszavak voltak. Május 10-én hasonló tartalmú plakátokat függesztettek ki. Négy nappal később „Le a háborúval!” feliratokat találtak a csendőrök több helyen krétával a falra írva. Ezt a munkát Szemenyei Pál szervezte és hangolta össze. Nagy jelentőségű munka volt ez, hiszen még a kormányzó és a miniszterek számára készült úgynevezett baloldali összesítőbe is bekerült, de a csendőrök – bár széles körű nyomozást folytattak – nem találták meg a tetteseket.

1943 nyarán leszerelték Csurár Józsefet, és Nagyszalontára ment dolgozni. Ott ismerkedett meg Mados Margittal, akivel összeházasodtak. Házasságukból három gyermek született.

1944. március 19-e, a német megszállás után ismét behívták katonának Orosházára. Az ő százada adta az őrséget a meszes-kisközi iskolában, ahol a szocialista mozgalom legismertebb alakjait tartották „védőőrizet” alatt. Bár őt nem osztották be őrségbe munkásmozgalmi múltja miatt, mégis segítségére tudott lenni az elvtársaknak: élelmet, cigarettát, újságot, a legfrissebb rádióhíreket be tudta küldeni nekik. Katonatársaitól hallotta azt a meglepő hírt, hogy a csendőrök szétkergették az iskola előtt randalírozó nyilasokat.

1944 szeptemberében egységét is harcba vetették. A 19. gyalogezred 9. századának 3. szakasza, ahol ő is szolgált, Világosnál Horváth Mihály szakaszparancsnok vezetésével letette a fegyvert. Hadifogságba került, majd 1945. május elseje után elvégezte Krasznogorszkban a hathónapos antifasiszta iskolát. Ezután hazakerült.

Feleségével 1946-ban költöztek Nagyszalontáról, Romániából Magyarországra, Orosházára, ezt követően másfél évig cipészként dolgozott otthon.

1947-ben lett pártfunkcionárius Orosházán, a következő évben belépett a Belügyminisztérium hivatásos állományába, és ott teljesített szolgálatot 1970-ig, nyugdíjazásáig. A dolgozó nép szolgálatát, a proletárdiktatúra védelmét nehéz körülmények között, magas fokú hivatástudattal látta el. 1950 után különböző vezetői beosztásokat töltött be hazánk különböző részein. Az 1956-os ellenforradalom idején párttaghoz méltóan mutatott példát, fegyverrel a kezében védte a dolgozó nép hatalmát.

A szolgálati feladatok ellátása mellett minden lehetőséget felhasznált arra, hogy munkatársai körülményeit megismerje, és gondjaikon segítsen. Beosztottai jóakarátú, kommunista vezetőnek tartották. Munkájára a szorgalom, magatartására a szerénység volt a jellemző. A rábízott feladatokat mindig igyekezett maradéktalanul elvégezni, ennek elismeréseként számos kitüntetésben és dicséretben részesült. Több ciklusban volt alapszervezeti párttitkár.

Példát mutatott a tanulásban. 1963-ban befejezte a szegedi József Attila Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Karán a tanulmányait, elvégezte a Marxista–Leninista Esti Egyetemet. Sikerrel végzett a Szovjetunióban az egyéves szakmai iskolán.

Tagja volt a Magyar Partizán Szövetségnek.

A munkásmozgalomban 1935 óta vett részt, azóta volt tagja a pártnak is.

1970-ben meggyengült egészségi állapota miatt kérte nyugállományba helyezését, majd 1978-ban elhalálozott. A Belügyminisztérium saját halottjává nyilvánította.

Kirüntetései: 1957. Magyar Népköztársasági Érdemérem ezüst fokozata, 1957. Kiváló Szolgálatért Érdemérem, 1957. Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérem, 1957. Magyar Partizán Emlékérem, 1959. Szolgálati Érdemérem, 1963. Kiváló Szolgálatért Érdemérem, 1965. A Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozata, 1968. Szocialista Hazáért Érdemrend, 1968. Szolgálati Érdemérem, 1968. A Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozata, 1969. A Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozata, 1970. Felszabadulási Jubileumi Emlékérem, 1970. Kiváló Karhatalmi Szolgálatért jelvény.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

PI A 651. f. 6/1943. ó. e. 29., 35., 38.

PI A 867. f. 1 – k – 388.

A Belügyminisztérium Személyzeti Csoportfőnökségének tájékoztatása (53-26/2/1983.)

Orosházaiak a haladásért. Orosháza, 1983. Dr. Forman István: Kormánypártok és haladó mozgalmak Orosházán 1939–1944. 42., 47., 51., 54.

Orosházi Friss Hírek 1940. november 22. Leverték a nyilaspárt cégtábláját.

Dr. Csurár József visszaemlékezése 1975. február 15. (a szerző gyűjtése.)

Dr. Csurár József írásos közlése (a szerző tulajdonában).

Özv. dr. Csurár Józsefné, budapesti lakos közlése.

GYULA, 1883. MÁRCIUS 23.
BUDAPEST, 1962. MÁRCIUS 5.

Asztalossegéd. Szegény gyulai iparoscsalád gyermeke volt, Aradon tanulta a mesterségét, s mint frissen szabadult segéd ott kezdett bejárogatni a Munkásképző Egyletbe. Az első szálak hamarosan kötelekké erősödtek, melyek elválaszthatatlanul fűzték a munkásmozgalomhoz. 1902-ben már Budapesten tagja lett az MSZDP-nek és a famunkás szakszervezetnek. A pártban kapcsolatba került a vasutasok, vasúti munkások szervezőivel, s biztatásukra költözött le 1910-ben Sátoraljaújhelyre, ahol a vasúti műhelyben vállalt munkát. Küldetésének célja a hatóságok által a párt- és szakmozgalomtól egyaránt eltiltott munkások közötti agitáció, szervezés volt. Tevékenységét siker koronázta, mely az első világháború éveiben érlelődött meg. 1917 és 1918 folyamán több sikeres sztrájkot, tiltakozó akciót sikerült a műhelyben megszerveznie. Ekkor már azonban nemcsak a vasúti munkások, hanem az egész város szervezett munkásságának egyik elismert vezetője.

1918 őszén a polgári demokratikus forradalom idején a sátoraljaújhelyi Nemzeti Tanács alelnökévé választották, részt vett a munkástanács munkájában is. Decemberben a KMP soraiba lépett.

A proletárdiktatúra kikiáltása után a megyei direktórium elnöke. Tisztségében az áprilisi választások is megerősítették. Küldöttként képviselte megyéjét a tanácsok országos gyűlésén. A Tanácsköztársaság megdöntése után letartóztatták. Az ellenforradalmi bíróság 10 évi fegyházra ítélte.

A rabságtól Szovjet-Oroszország mentette meg a fogolycseré keretében. Moszkvában különböző faipari üzemekben dolgozott. Aktív tagja volt a magyar kommunista emigránsok szervezetének, a Magyar Klubnak. A második világháborúban fegyverrel harcolt Moszkva védelmében.

1945 decemberében hazatért. Itthon a MÁV Istvántelki Járműjavító Főműhelyének egyik vezetője, majd a vasutasszakszervezet elnöke, illetve a KPM Vasúti és Vasútpolitikai Osztályának munkatársa volt 1957 januárjában bekövetkezett nyugdíjazásáig.

Szülővárosában emlékére utcát neveztek el.

Gecsényi Lajos

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Gyulai Városi Bizottsága közlése.

Az itt közölt életrajz megjelent: A szocialista forradalomért.

A magyar forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő harcosai. Szerk.: Bakó Ágnes. Budapest, 1975. 113–114. old.

GYULA, 1905. JÚLIUS 17.
BÉKÉSCSABA, 1973. JÚNIUS 30.

Napszámos szülők gyermeke. Négy elemi végzett. 1919-ben cipészinas lett Gyulán, de mestere embertelen magatartása miatt átszökött Nagyváradra, s ott szabadult fel 1923-ban. Tagja lett a bőripari munkások szakszervezetének. Munkát azonban alig kapott. Volt borbélyinas, körhintás legény és más alkalmi munkás. 1925-ben Budapestre jött, s szakmájában helyezkedett el. Szakszervezeti tagságát folytatólagosan elismerték, az 1927-i választásokon azonban az ellenzékre szavazott, s az új vezetőség kizárta a szakszervezetből.

Mivel szakszervezeti tag nem lehetett, hogy kapcsolata ne szakadjon meg a munkásmozgalommal, több munkáskórusban énekelt. 1931-ben tagja lett a könyvkötők és az építők énekkarának. A baloldali ellenzéki mozgalom megerősödésének éveit voltak ezek az évek, s a munkáskórusok a mozgalmi élet egyik lehetőségét jelentették. Szerepléseikkel, együttlétükkel komoly mozgalmi munkát tudtak kifejezni. 1933-ban Bécsben is szerepeltek az eszperantó világkongresszuson.

1937-ben a Gereben cipőgyárban kapott munkát, s újra tagja lett a szakszervezetnek. A gyárban szakszervezeti bizalmi is volt, ettől az évtől kezdődik SZDP-tagsága is. Az 1937-i szociáldemokrata és szakszervezeti megmozdulásokra a kormány megtorló intézkedésekkel válaszolt. Csüri Ferenc is közel állt a lebukáshoz, a gyanúsítottak listájára került, a házkutatás alkalmával azonban terhelő bizonyítékot nem találtak lakásán, így felmentették. 1938-ban belépett a bőrös- és a vasasénekkarba, vezetőségi tag is volt. Vidéki szerepléseik alkalmával komoly felvilágosító munkát tudtak végezni.

1943-ban a csepeli Weiss Manfréd Művekbe vonultatták be munkaszolgálatosnak. Az alumínium-hengerműben dolgozott. 1944 októberében – Magyarországnak a háborúból való kiugrási kísérlete idején – belépett a XIV. kerületi, zuglói karhatalmi egységbe. Tulajdonképpen partizáncsoport volt ez, partizánakciókra képezték ki őket,

bevetésükre azonban már nem került sor. Szálasi uralomra jutása után Csúri Ferenc illegalitásban élt, barátai rejtegették.

Még 1944-ben tagja lett a Magyar Kommunista Pártnak. Amikor a Gereben cipőgyárban is megindult a munka, megszervezte a pártszervezetet, s üzemi párttitkár lett.

1946-ban nősült, három fiú- és három leánygyermekük született.

1949 márciusában az Áruraktározási Hivatalhoz került vezető gondnoknak. 1953-ban otthagytá a vasasénekkart, mert Pilis községbe helyezték az ottani áruraktár vezető gondnokaként. Pilisen községi párttitkár is volt.

1956 januárjában nevezték ki a békéscsabai áruraktár vezető gondnokává. Pártmunkát a IV. kerületi alapszervezetben végzett, az alapszervezet gazdasági felelőse volt. 1956 novemberében az MSZMP városi bizottságának alakuló ülésén ő képviselte a IV. kerületet, s megbízást kapott a kerületi alapszervezet újjászervezésére. Egy ideig alapszervezeti titkár is volt. 1962. január 1-én, amikor a Békéscsabai Konzervgyár építkezése elindult, ide helyezték át gondnoknak, s itt dolgozott 1965. december 31-ig, nyugdíjba vonulásáig.

A következő évben Szocialista Hazáért Érdemrenddel tüntették ki.

Csúri Ferenc elkötelezte magát a munkásmozgalommal. Akár a dalosmozgalomban, akár a szakszervezetben munkálkodott a dolgozók érdekében, mindig a jövőt tartotta szem előtt. S amikor egyszerű munkásemberként nagyobb feladatokkal bízta meg a párt, vállalta az áldozatot. Élete igazi munkásélet volt.

Czeglédi Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Tóth Gábor: Ellenzéki politikai mozgalmak a Tiszántúlon a harmincas években. 1929–1939. Budapest, Akadémiai Kiadó. 1982.

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond. Csúri Ferenc visszaemlékezése. 1972. március 1. (Gyűjtötte Krisztoff Andrásné.)

OROSHÁZA, 1904. MÁJUS 26.
NAGYSZÉNÁS, 1984. FEBRUÁR 11.

A földmunkáscsaládból származó Darók Mihály első forradalmi emlékei 1918–1919-ből származnak, amikor ő is elment édesapjával a Hercz vendéglőbe, a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége orosházi csoportjának helyiségébe, amely a mai Kossuth Lajos utcán volt. Itt figyelte a Tanácsköztársaság napjaiban a Magyarországi Szocialista Párt helyiségében folyó szervező munkát is. Az itt hallottak egy életre szólóan a tudatába ivódtak.

1919 decemberében szerződött le asztalosinasnak. Olyan műhelybe került, ahol csak szervezett munkások dolgoztak, akiktől szakmailag is, politikailag is sokat tanult. Ekkor a korona inflációja miatt a famunkások állandó harcot voltak kénytelenek vívni azért, hogy munkabérüket szinten tarthassák. 1920 és 1923 között tizenegy bérmozgalmat indítottak az orosházi famunkások, ezek során hatszor sztrájkolni is kényszerültek! Ezek az osztályharcos évek egy életre szólóan elkötelezték Darók Mihályt a szocialista munkásmozgalom mellett.

1923-ban lépett be a Magyarországi Famunkások Szövetsége 49. sz. orosházi csoportjába. 1927-ben már a csoport titkárává választották. Ebben az évben lépett be az Orosházi Szociáldemokrata Pártkörbe. Osztályharcos magatartásáért az orosházi asztalosmesterek hamarosan bojkott alá helyezték, és szülőfalujában nem kapott a szakmájában munkát. Ezért Budapestre ment dolgozni, ahol szintén a szakszervezeti mozgalomban dolgozott, ami miatt sokszor volt munka nélkül.

1933. október 7-én feleségül vette Ravasz Etelt, akivel első leányuk megszületéséig, 1937-ig Budapesten lakott. Akkor hazaköltöztek Orosházára.

A világgazdasági válság nyomorúságos éveiben az orosházi famunkások sem tudták a szakszervezeti csoportot anyagilag fenntartani, ezért azt Békés vármegye alispánja 1934-ben feloszlatta. Újjászervezésére 1936-ban került sor. A 8 órás munkaidő kivívásáért, a magasabb munkabérért folytatott küzdelmekbe Darók Mihály is bekapcsoló-

dott, többször is ő tárgyalta az első fokú iparhatóság képviselőjével, a szolgabíróval a szakszervezeti csoport megbízásából.

1941-ben a Szociáldemokrata Párt orosházi vezetőségi tagja volt. A fasiszta Németország Szovjetunió elleni támadását Magyarország is követte. A fasiszta Bárdossy-kormány egyidejűleg megsemmisítő csapást akart mérni a legális munkásszervezetekre is. Ezért tartóztatták le Keresztes Mihály internálása után 1941 szeptemberében a helyi szociáldemokrata pártvezetőséget, és vallatták őket két hétig a tűzéraktanyában. A helyi pártszervezetet betiltani nem sikerült, Darók Mihályt is elengedték, csak 2 elvtárs ellen emeltek vádat. Ekkor mentette meg Darók Mihály Dumitrás Mihály elvtársat a csendőröktől. Valahogy meghallotta, hogy keresik, és kerékpáron megelőzve a csendőröket, riasztotta Dumitrás Mihályt, aki egy cséplőbandában dolgozott a tanyavilágban.

Darók Mihály alapító tagja volt 1927-ben az orosházi Petőfi dalárdának, amikor hazakerült, akkor is bekapcsolódott a dalárda munkájába.

1944. április elején őt is internálták a meszes-kisközi iskolába. Előtte a nála levő pártiratokat az egyik szomszédjánál elrejtette, majd a felesége elégette azokat. Szabadulása után őt is rendőri felügyelet alá helyezték.

Orosháza felszabadulása után, október 9-én munkára jelentkezett a községházán. Részt vett a lakosság tűzifaellátását biztosító fakitermelésben és az elhagyott javak felleltározásában. Az elsők között lépett be a Magyar Kommunista Párt 1944. október 14-én megalakult orosházi szervezetébe, ahol a 49. számú tagkönyvet kapta. Hamarosan újjászervezték a faipari munkások szakszervezeti csoportját, amelynek a titkárává választották. A megalakult új községi képviselőtestületben ő volt a szakszervezetek egyik képviselője. 1945-ben Rákóczi telepen részt vett a földosztásban. Jóleső érzéssel látta az új birtokosok örömet, bizakodását. Kivette részét a felszabadulás utáni első választást megelőző agitációból is. A választás során a Vörösmarty utcai iskola választási bizottságának volt a tagja.

1948-ban megalakították a Famunkások Termelő Szövetkezetét, amit a Békéscsabai Magasépítő Vállalathoz csatoltak. 1950-ben Budapestre ment dolgozni a 41. Állami Építőipari Vállalathoz. Előbb a szakmájában dolgozott, majd toborzófelelős lett. Járt az országot, igyekezett a vállalat munkaerő-ellátását biztosítani. 1952-ben az üzemi bizottság titkárává választották. 1954-ben a Magtermeltető Vállalat tatársánci telepére vezényelték a jobb szakemberellátás biztosítására. Itt asztalosként dolgozott.

1955-ben a Szőlősi Állami Gazdaságba került méhésznek. Az ellenforradalom idején védte a gazdaság vagyonát. 1957 novemberében átlépett az Orosházi Vegyesipari Ktsz-be, ahol ismét a szakmájában dolgozott. Azt a részleget, ahol dolgozott, 1963. decemberében a Békéscsabai Faipari Ktsz-hez csatolták, így Darók Mihály onnan ment nyugdíjba 1964. júniusban.

Darók Mihály elvtárs a munkásmozgalomban 1923 óta vett részt, 1927 óta volt párttag. Egyszerű harcosa volt a kommunista mozgalomnak, aki napi anyagi gondjai

mellett mindig a szocializmus ügyéért dolgozott. 1956–57 telén kiemelkedő munkát végzett a Magyar Szocialista Munkáspárt megszervezésében.

Kitüntetései: 1967. Szocialista Hazáért Érdemrend, 1970. Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Orosházi Városi Bizottsága PTO, Darók Mihály személyi anyaga.

BML Orosházi járási főszolgabíró iratai 4921/1927.

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig. Bp. 1968. 209–210.

Orosháziaiak a népi hatalomért. Orosháza, 1980. 21–26.

A törvényszék elítélt négy orosházi munkást, mert profanizálták az erdélyi indulót, s az angol, valamint az orosz rádióállomás híreit legépelték és továbbították. Mi történt az orosházi munkásokban? Orosházi Friss Hírek, 1942. január 22.

Cserei Pál: Újabb kori történelmünk egyik kovácsa. Békés megyei Népújság, 1977. november 3., 5.

Özv. Darók Mihályné orosházi lakos szóbeli közlése.

BÉKÉS, 1903. MÁJUS 11.

BÉKÉS, 1976. DECEMBER 16.

Agrárproletár család gyermekeként született Békésen. Elemi iskolai tanulmányainak befejezése után szülei molnártanulónak adták. A segédlevél megszerzése után 1926-ban került kapcsolatba a munkásmozgalommal. A gyomai Kner Nyomdából kerékpárral hordta a mozgalmi sajtótermékeket és plakátokat Békésre. 1931-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba, és tagja maradt 1935-ig, annak helyi szervezete betiltásáig. A pártalapszervezet megszűnése után is kapcsolatban maradt a mozgalommal, átjárt Mezőberénybe a szemináriumokra, mint pártolótág rölapokat terjesztett. 1937-ben belépett a Malomipari Munkások Szakszervezetébe, 1940-től irányította a békési szervezet munkáját. 1937-től 1943-ig rendszeresen részt vett Békéscsabán a Trefort utcában tartott gyűléseken és összejöveteleken. 1938-ban a csendőrök letartóztatták, mert marxista folyóiratokat és brosúrákat találtak nála, de mást nem tudtak rábizonyítani, így rövid idő után kiengedték. Titokban rendszeresen hallgatta a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait. Igen célratörő és sokirányú tevékenységet végzett. Dolgozott a Malomipari Munkások Országos Szövetségében, terjesztette a Népszavát és a Malomipari Munkások Lapját, szervezte a „Molnárok és malommunkások válságalapja” javára történő gyűjtést, hogy sztrájkoló társaikat segíthessék.

Aktív résztvevője volt a bérharcoknak. A malomipari munkásokat öt kategóriába sorolták, a békésiek az ötödikbe kerültek, ahol a legkevesebbet keresték. Szívós harc árán sikerült elérni, hogy az Iparügyi Minisztérium a harmadik kategóriába sorolja őket. Bátor kiállásának, munkatársai megbecsülésének köszönhető, hogy 1943-ban ő képviselte Békés és környéke malomipari munkásait a szakszervezet 40 éves jubileumán Budapesten rendezett ünnepségen.

1944-ben belépett az MKP-ba, de továbbra is főleg szakszervezeti vonalon dolgozott. 1945-ben a Malomipari Dolgozók Szakszervezetének helyi elnöke lett, majd különböző

tisztségeket töltött be. A felszabadulás után a megye több malmában is dolgozott, de mindig visszatért Békésre. 1963. június elsején ment nyugdíjba. Munkásmozgalmi tevékenységét 1931-től ismerték el.

Dávid Mátyás

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.: PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag.

MSZMP Békési Városi Biz. gyűjteménye.

NAGYKAMARÁS, 1895. OKTÓBER 27.
OROSHÁZA, 1980. AUGUSZTUS 27.

Ahhoz a nemzedékhez tartozott, amely végigszenvedte századunk első felének minden borzalmát, átélte a két világháborút.

Nagykamaráson, ebben a viharsarki községben egyetlen embert tartottak számon kommunistaként. Őt aztán annyira, hogy meg is kapta a kommunista jelzöt előnévként. Ami persze nem azt jelenti, hogy ebben a minőségében egyedül lett volna. De a kisembert, köztük a kisparasztot ezer dolog tartotta vissza a politizálástól, s még annál is több attól, hogy baloldali hírbe keveredjék. A csendőrök testközelségben éltek a falu népével, s nemhogy politikai szervezkedésről, még arról is tudomást szereztek, ha valamelyik iskolásgyerek elmaradt a vasárnapi miséről. Aki ilyen szoros ellenőrzés alatt vállalta a szociáldemokrata pártot, majd az illegalitást, az akkor is figyelemre méltó személyiség – valaki – volt, ha később nem lett belőle ismert közéleti vezető. Ilyen személyiség volt Dékány András.

Szülei középparasztok voltak. Az apja 15 hold földet örökölt, később szerzett is hozzá, egy időben negyven holdon gazdálkodott. A negyven holdra viszont 15-en voltak gyerekek, tizenegy fiú, négy lány. Dékány András ötödiknek született.

A családot az összetartás, a szervezettség, a pontosság és a hangyaszorgalom jellemezte, a család a falu példaképe lett.

Az első világháborúban a Dékány családból öten vettek részt. Dékány András 1915-ben vonult be, és néhány hét kiképzés után az orosz frontra került.

1915 szeptemberében esett orosz hadifogságba. Fogolytársaitól hallott először a munkásmozgalmi kérdésekről, a hadifogságban lett hazafi, ott ismerkedett meg az eszmével. Kikerült Szibériába, egészen a kínai határhoz. 1916-ban az északi Jeges-tengerhez mentek vasutat építeni. Egy olyan barakkban lakott, ahol vasmunkások, asztalosok, más iparosok voltak, mind szociáldemokraták. A barakkban minden este szeminárium volt.

Eljutott a Kaukázusba, a Fekete-tenger partjára is. Itt érte a Nagy Októberi Szocialista Forradalom. Megnyíltak a fogolytábor kapui, indulhattak haza. Hajóval átjutottak Törökországba, onnan Romániába. Romániában hónapokig megfigyelés alatt állottak, nem kommunisták-e. Dékány András 1918. augusztus 20-án lépte át szülőháza küszöbét.

1920-ban nősült meg. Még három évig otthon kellett dolgoznia feleségétől. 1923-ban építettek egy tanyát maguknak, a fiatalok megkezdhatték az önálló életet.

Tagjai lettek a földmunkások szakszervezetének, a szociáldemokrata pártnak. Az 1930-as évek valamennyi választási harcában részt vettek. Legsikeresebb harc az 1932-es volt, a lakosság jelöltjét, egy velük érző embert tudtak a bírói székbe ültetni. Dékány András községi esküdt lett.

A község négyezernyi lakosából háromszázhusz volt a szociáldemokrata párt tagja. A pártvezetőségbe Dékány Andrást is beválasztották. Két idősebb fiuk követte szüleit, ők is párttagok lettek. A párt titkára – Bojtos Sándor – feljárt Budapestre instrukcióért. Ságvári Endrével tartották a kapcsolatot. 1941 nyarán a nagykamarási pártvezetőség az ifjúságot szervezte, agitált a németek ellen. Szemináriumvezetőt kértek Ságvári Endrétől, aki Deák Liviát küldte Nagykamarára. Dékányék tanyáján jöttek össze a fiatalok a marxizmusról, az osztályharcról, a békéről beszélgetni.

1941. november 24–28. között a csendőrség nagy apparátussal házkutatásokat tartott a községben. Természetesen Dékányék tanyáját sem hagyták ki. Megtalálták Ságvári Endre egyik levelét! A családfőt bekísérték a községházára, ahová mintegy harminc nagykamarásit összegyűjtöttek, ahonnan Békéscsabára szállították őket. Két hónapig vallatták a csoport tagjait, szalmát adtak fekhelyül, nem engedték mosdani a fogva tartottakat, köztük Dékány András egyik öccsét, Istvánt, két fiát, Károlyt és Andrást.

Békéscsaba–Margit körüti katonai börtön–Váci fegyház a letartóztatottak útja. 1942. július közepén folyt a tárgyalás. Dékány András nyolc – az egyik fia tíz, a másik fia hét – hónapot kapott.

A börtönben töltött hónapokról írta: – „Nagyon sok jó elvtárral megismerkedtem, főleg a délvidékiekkel. Nagyra becsültek engem, mivel tudták azt is, hogy két fiammal vagyok bezárva, meg azt is mondhatom, hogy talán a legidősebb voltam köztük... A délvidéki elvtársak nagyon vígkedvűek voltak. Már este verték a falat és mondták, hogy Dékány bácsi, énekeljen már. Nagyon szerették a magyar nótát. Meg is mondták az öcsémnek is, meg a többieknek, az egész alföldiek között nincs még egy olyan jókedvű ember, mint az öreg Dékány.”

A felszabadulás után, 1944. október 20-án megalakították a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetét. Párttitkár 2 évig, a Nemzeti Bizottság, a Földigénylő Bizottság elnöke lett Dékány elvtárs. 1945 tavaszán küldöttséget vezetett Debrecenbe, az ideiglenes kormányhoz, megsürgetni a földosztást.

1947-től 1949-ig országgyűlési képviselő volt. 1949. június 5-én megalakították

a termelőszövetkezetet, amelynek 1950 őszéig az elnöke volt. 1950 őszétől 1955-ig állami gazdaságokat irányított. Több mint húsz éven át tartott tanácstagsága.

Kitüntetései: Munka Érdemrend arany fokozata (1965), Szocialista Hazáért Érdemrend (1967), Felszabadulási Jubileumi Emlékérem (1970).

Keresztényi Tibor

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond.

Népszabadság, 1972. március 29–április 2. Kékesdi Gyula: Optimista vallomás.

Nők Lapja, 1979. március 31. Fenákel Judit: A család mi vagyunk.

NAGYKAMARÁS, 1899. NOVEMBER 10.

GYULA, 1976. JÚNIUS 16.

A nagykamarási munkásmozgalom kiemelkedő személyiségének, Dékány András elvtársnak az öccse, a tizenöt Dékány közötti tizenegy fiú egyike, aki András bátyja nyomában járt, vele együtt érlelődött szocialistává.

Négy testvérével együtt ő is elszenvedte az első nagy világégést, két évet töltött el az olasz fronton. Leszerelése után szülei földjén serénykedett, segített nekik eltartani a sok gyermeket. Természetesen észrevette a nagyobb fiú lázas, jobbítani akaró tevékenységét, sokat beszélgettek egymással arról, hogyan, miként kellene a kisemmi-zettek szemét kinyitni, ráébreszteni arra őket, elviselhetetlen sorsuk megváltoztatására harcba kell indulni összefogva, nem lenyelni, ami részük szóban és tettben az ellenforradalmi rendszerben.

1928-ban a földmunkások szakszervezetének, 1932-ben a szociáldemokrata pártnak lett a tagja. Mindkét szervezetben olyan értékes nevelő, felvilágosító munkát végzett, amelynek alapján többször képviselhette elvtársait a Csanád–Arad–Torontál megyei szociáldemokrata értekezleteken. Élénken figyelt, szorgalmasan jegyeztetett a tanácskozáson, és otthon szorgalmasan továbbadta a hallottakat, cselekvésre ösztönözte harcostársait.

Résztevője volt Deák Livia nagykamarási szemináriumainak, terjesztette az ott hallottakat, mint ahogy terjesztette a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait, kitartásra buzdítva az olykor-olykor csüggedőket.

Kommunista magatartása miatt 1941. november 24-én őt is letartóztatták Nagykamaráson. Bátyjával, unokaöccseivel és a fiával együtt hallgatták ki brutális körülmények között Békéscsabán, majd átkísérték a Margit körüti katonai fogházba. A katonai bíróság hűtlenséggel és hazaárulással vádolta. Hiába utasította vissza a vádat – hiszen soha nem volt hűtlen, és soha nem árulta el dolgozó népe hazáját –, 8 hónap fegyházra ítélték. 1942. július 16-án hagyta maga mögött a börtön kapuját, végre szabad lett!

Nemsokára, 1944 tavaszán behívták katonának. Egy vonatosztaghoz osztották be, katonalovakat hajtott, szállította a muníciót.

Észak-Magyarországon érte faluja felszabadulásának híre. Nem habozott egy pillanatra sem, 1944 végén megszökött osztagától, hazament Nagykamarásra. Kitörő örömmel fogadta a család, a párt. Mindjárt bevonták a pártmunkába, munkát és földet kapott a Földigénylő Bizottságban, tagja lett a Nemzeti Bizottságnak.

A helyi tanács megalakulásakor tanácstag lett, 1954–1958 között tanácselnök-helyettes. Az ellenforradalom idején is a helyén maradt, bátran ellenforradalomnak nevezte az októberi eseményeket. A Magyar Dolgozók Pártja megszűnése után a Magyar Szocialista Munkáspárt szervezője lett. Kivette részét a mezőgazdaság szocialista átszervezéséből is, segített az Új Élet Tsz létrehozásában. Hatvanöt éves korában kezdte el jól megérdemelt nyugdíjas életét.

1970. április 4-én vette át a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmet.

Keresztényi Tibor

FORRÁS:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond.

SZARVAS, 1885. NOVEMBER 3.

SZARVAS, 1980. JÚNIUS 7.

Hároméves korában elvesztette édesanyját, így nagynénje nevelte. Elemi iskoláinak elvégzése után a szegény családok gyermekeinek igen nehéz életét élte. Előbb kanász, majd béres különböző gazdáknál. Ebben az időben „...bátyám és apám beszélgetése folytán hallottam a munkásmozgalomról...” – írja visszaemlékezéseiben. Még nem tudatosan, de érezte, hogy neki is ott a helye. Ezek a beszélgetések, az ő kezdeményezésére mind sűrűbbek, és az ő tudatosodásában mind eredményesebbek. Keresi azt a szervezetet, ahol tevékenykedhet.

1904-ben többen megalakították a Munkásegyletet. Ennek előadásain mindig ott volt, és igen gyakran központi előadókat hallgatott. (Pl. Weltner Jakab, Bokányi Dezső, Nyisztor György.) Ezek az előadások tovább szélesítették ismereteit, szilárdították meggyőződését.

A Szarvason megalakult (1906) földmunkás szakszervezetnek is alapító tagja. A széles körű tagszervezésnek volt az eredménye, hogy fél év alatt négyszáz tagja lett a helyi csoportnak. Ő ebből tevékenyen kivette részét. Május elsején a piactéren gyűlést tartottak, utána a ligetbe vonultak. „Munkát, kenyeret!” „Tízórai munkaidőt!” „Títkos választójogot!” – ezt követelték. Orosházi és gyulai harcostársak is részt vettek ezen a megmozduláson. A munkáskövetelések mellett a hazafiúi érzés is hatott a munkások körében. Éppen ő fogalmazta meg álláspontjukat: „Hazafiak leszünk mindig és nem hazátlan bitangok.”

Az első világháborút megelőző esztendőik igen mozgalmasak voltak az életében.

1910-ben Budapesten dolgozott. A különböző munkásszervezetek által rendezett előadásokat rendszeresen hallgatta.

1911-ben a sarkadi aratósztrájk miatt huszonegy napi elzárásra büntették.

1912–1913-ban ismét Budapesten dolgozott, részt vett kisebb sztrájkokban. Egy alkalommal a rendőr kardlappal megütötte.

A világháború alatt katona volt, és csak a háború végén tért haza.

Eddigi munkásmozgalmi múltja, a háborús tapasztalatai egyértelművé tették, hogy az 1918–1919-es események idején hol a helye. Tagja volt a helyi nemzetőrségnek, a direktóriumnak, majd a Vörös Hadseregnek.

A Tanácsköztársaság leverése után rendőri felügyelet alá helyezték. 1920. március 21-én letartóztatták. Két hónapi vizsgálati fogság után szabadon engedték, de a rendőri felügyelet megmaradt.

A Horthy-korszak idején ott dolgozott, ahol munkát kapott. Mindenhol szervezkedett, agitált, felvilágosított. Mindezt gyakran illegálisan, igen nehéz körülmények között végezte.

A helyi Szociáldemokrata Pártnak kisebb megszakításokkal 1944-ig tagja volt. A párt munkájában részt vett. A választáskor szervezte a dolgozókat, agitált a párt jelöltje mellett. Röplapokat, sajtótermékeket terjesztett, „...igen aktív tagja a mozgalomnak...” – írja egyik harcostársa.

Az 1930-as évek második felében a békésszentandrási duzzasztó munkálatain vett részt. Munkásmozgalmi tevékenységét „megyeközüvé” tette. Ugyanis több megye különböző helyeiről is dolgoztak ott kubikosok, és azokkal építette ki kapcsolatait.

Az 1937-es nagy viharsarki „lebukáskor” ő is gyanús, házkutatást tartanak nála, de bizonyíték hiányában, bár gyanús maradt, nem tartóztatták le.

1940-ben, mint megbízhatatlant, katonai szolgálatra hívták be. A háború éveiben hol katona, hol itthon volt.

A felszabadulás itthon érte. Hatvanéves korában tevékenyen kivette részét a rendcsinálásban, a helyreállításban. Belépett a Kommunista Párt helyi szervezetébe, annak harcos tagja lett. Pártszervező, népnevelő, választáskor agitátor, és sok apróbb megbízatás jelezte pártmunkáját.

1948-ban a Táncsics Termelőszövetkezet alapító tagja. A szövetkezetben szervező- és pártmunkát végzett.

Hetvenévesen pártnyugdíjasként vonult kissé megpihenni. 1956-ban ismét a termelőszövetkezetben volt, s ahogy ő írja: „...az ellenforradalmárokkal szemben mint kommunista megálltam a helyemet azzal, hogy nem engedjük a termelőszövetkezet vagyonát széthordani...” Fegyveresen is védte a néphatalmat.

Mint nyugdíjas mindaddig végzett pártmunkát, amíg egészsége megengedte. Valóban ráillik egyik jellemzésének egy mondata: „...Munkásmozgalmi tevékenysége folyamatos és állandó volt s messzemenően elvhű...”

Kitüntetései: Munka Érdemrend ezüst fokozata, Tanácsköztársasági Emlékérem, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

BATTONYA, 1897. JÚNIUS 21.
OROSHÁZA, 1967. SZEPTEMBER 3.

Szegényparaszti családban született Battonyán. Édesapja Mezőhegyesen volt gazdasági cseléd, édesanyja pedig a háztartást vezette. Heten voltak testvérek, s a nagy létszámú család eltartása nem kevés gondot okozott a szülőknek. Így már kisgyermek korában segített édesapjának, együtt jártak dolgozni.

Doba Péter az elemi iskola hat osztályát elvégezte, majd a család úgy határozott, hogy mesterségre taníttatják. Aradra került egy kazánkovácsmesterhez inasnak, nála segédlevelet is szerzett. Önálló mesterré válását azonban megakadályozta az első világháború kitörése. 1915-ben behívták katonának, s néhány hónapos kiképzés után a frontra küldték. Előbb Albániában harcolt, majd Dalmáciában, még később az olasz hadszíntérre került, s itt teljesített katonai szolgálatot. Amikor hírért vette a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelmének, megszökött alakulatától. 1918-ban Sopronon keresztül érkezett meg Budapestre, s ott érte az őszirozás forradalom.

1919-ben önként belépett a Vörös Hadseregbe. Szegedre került a 2. lovas tüzérezredhez. Egy darabig ott teljesített szolgálatot, majd 29 társával együtt elhatározta, hogy a fővárosba mennek, és ott jelentkeznek katonai szolgálatra. Felkeresték Szamuely Tibort, aki társait kormányőri szolgálatra osztotta be. Tekintettel Doba Péter tanult mesterségére, ő az első páncélvonatra kapott beosztást, ahol ágyúkezelő lett. Ezzel a páncélvonattal Kecskemétre mentek, és felvették a harcot az ellenforradalmárokkal. Ezt követően Makón lefegyverezték a csendőrséget, és a zsákmányolt fegyvereket Budapestre szállították. Budapesten Doba Péter rövidebb ideig titkos hírvivői szolgálatot is teljesített. Ezt követően a második páncélvonat parancsnokhelyettese lett. Ezzel a páncélvonattal Tótvárad, majd Soborsin térségében harcoltak. Elhatározták, hogy Budapestre térnek vissza, Szolnokon, majd Szajolban álltak meg. Itt felvették a páncélvonatra Rákosi Mátyást, Böhm Vilmost és a Tanácsköztársaság bányaugyi népbiztosát. Budapesten már az a hír fogadta őket, hogy a Vörös Hadsereg a jelentős túlerővel

szemben nem bocsátkozhat újabb harcokba. Mindenkinek saját belátására bízták, hogy legjobb akarata szerint cselekedjék.

A Tanácsköztársaság vérbe fojtását követően Doba Péter Budapesten maradt, álnéven bujkált. Takács Árpád néven vállalt munkát, azonban felismerték, és az ellenforradalmárok letartóztatták. Előbb rendőri felügyelet alá került, majd vádat is emeltek ellene, s hathónapi börtönbüntetésre ítélték. A szegedi Csillag börtönben raboskodott hat hónapig.

Kiszabadulása után hiába keresett munkát Budapesten. Elhatározta, hogy külföldre emigrál. Néhány évet Csehországban, majd Németországban töltött.

1932-ben tért haza Magyarországra. Azonnal belépett a Szociáldemokrata Pártba. Visszaemlékezések azt bizonyítják, hogy igyekezett kapcsolatot teremteni az illegális körülményei között tevékenykedő kommunistákkal is. Az 1930-as évek végén hazatért szülőfalujába, Battonyára. A Szociáldemokrata Párt battonyai szervezetének aktív tagjává vált.

1944 őszén Battonyán érte meg a felszabadulást. Még ugyanebben az évben Szegedre került, és a szegedi rendőrségnél jelentkezett szolgálatra. A demokratikus rendőrség kötelékén belül a „Bokor-csoportnál” szolgált, kerékpáros rendőri szolgálatot teljesítettek, felléptek a feketézők, spekulánsok ellen. Egészen 1948 májusáig teljesített ott szolgálatot. Közben belépett a Magyar Kommunista Pártba.

1948-ban családjával együtt ismét hazakerült Battonyára. Nyáron cséplőgépnél dolgozott mint etető, majd a Földművelésügyi minisztériumnál dolgozott. Tagja volt haláláig a Magyar Kommunista Pártnak, majd a Magyar Dolgozók Pártjának, 1956 után a Magyar Szocialista Munkáspártnak.

Igen nagyra kell értékelnünk, hogy 1956-ban az ellenforradalom elleni harc újból fegyverbe szólította. Részt vett az ellenforradalmárok elleni küzdelemben, haláláig a munkásőrségnek is tagja volt.

1959 márciusában a Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Tanácsköztársasági Emlékéremmel tüntette ki.

Takács László

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottságának Archívuma. Visszaemlékezések. 46. fond.

Az életrajz megírásánál figyelembe vettük felesége, özv. Doba Péterné (Budapest, 1024, Keleti Károly u. 15/C sz. alatti lakos) szíves közléseit is.

GYULAVÁRI, 1896. SZEPTEMBER 20.
SZEHALOM, 1975. OKTÓBER 30.

Nyolcgyermekes agrárproletár családból származott. Alig töltötte be a nyolcadik életévét, amikor édesapja meghalt s így, bár jó értelmi képességekkel rendelkezett, az elemi iskola 4. osztályának elvégzése után, 10 éves korától kezdve napszámba kellett mennie, dolgoznia kellett az uradalomban.

1915 májusában besorozták katonának. A 101. császári és királyi gyalogezredben szolgált. Megjárta az első világháború szerb, orosz, olasz és román frontjait. 1918 novemberében Gyulán teljesített fegyveres szolgálatot.

1919 áprilisában önként lépett be a Vörös Hadseregbe, és részt vett a Tanácsköztársaság honvédő harcaiban. A csehszlovák intervenciós csapatokkal Hidasnémetinél vívott ütközetben megsebesült, és a miskolci kórházba került. Felgyógyulása után, 1919 őszén visszatért Gyulaváriba.

1920. január 3-án feleségül vette Nagy Katalint. Két gyermekük született. (Fiuk a Magyar Néphadsereg tisztje lett, leánya ÁFÉSZ-dolgozó.)

A Nagyatádi-féle földosztáskor kapott 2 hold föld több gondot „termett”, mint hasznot. Csak napszámos- és kubikosmunkával tudta biztosítani családjá megélhetését. A gyulavári uradalomhoz elszegődött aratók szószólójaként magasabb bért követelve összeütközésbe került az uradalom intézőjével. A bírósági per után az uradalomnál már nem is vállalt munkát.

1931-ben a Szociáldemokrata Párt gyulavári szervezetének tagja lett, utcabizalmiként tevékenykedett, illegális gyűléseket, választási harcokat szervezett, pártkiadványokat terjesztett. A pártszervezet betiltása után is résztvett az illegális gyűléseken, sőt azokra kisleányát is elvitte, aki szavalt és édesapjával együtt énekelte a mozgalmi dalokat. Gyakoriak voltak a csendőri ellenőrzések, zaklatások.

1944-ben munkaszolgálatra hívták be. 1944 decemberében szovjet fogságba esett, és 1945 júliusában jött haza.

1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba, pártbizalmiként végzett pármunkát.

A földosztáskor 2 hold földet kapott, így ettől kezdve a 4 holdas birtokon gazdálkodott egyénileg 1952-ig. Ebben az évben alakult meg a gyulavári Új Élet Termelőszövetkezet, melynek ő is egyik alapítója volt.

Az 1956-os ellenforradalom idején a félrevezetett emberek meggyőzésén fáradozott. Az ellenforradalom leverése után az MSZMP politikai céljait ismertette, magyarázta. 1958-ban ismét tanácstagga választották. Tagja volt a termelőszövetkezet 2. számú üzemegysége pártvezetőségének és a községi pártbizottságnak.

Optimista, jókedélyű, társaságot kedvelő ember volt, szépen énekelt, és nagy tehetséggel citerázott. Sokat dolgozott a szocialista Magyarországért. Akik ismerték, szerették, becsülték és bíztak benne. 1972-ben leányához költözött Szeghalomra, ott is halt meg 1975-ben. Gyulaváriban, életének és munkásságának helyszínén, nagy részvétel bűcsúztak tőle rokonai, elvtársai, ismerősei.

Kitüntetései: Tanácsköztársasági Emlékérem, 1959, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970.

Bankós Csaba

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1. fond. PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag.

Leánya, dr. Baji Ferencné (Dobra Róza) szeghalmi lakos szóbeli közlése

BÉKÉSCSABA, 1899. ÁPRILIS 23.

BÉKÉSCSABA, 1953. ÁPRILIS 21.

Munkáscsaládból származott. Szülei nehéz körülmények között nevelték. Az elemi iskola elvégzése után a kőfaragó-kőműves szakmát tanulta. 1915-ben szabadult, ezután különböző építkezéseken dolgozott segédként.

Nagyon fiatalon kapcsolódott be a munkásmozgalomba, belépett a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége helyi szervezetébe. A baloldali érzelmű munkásfiatal útja egyenesen vezetett a kommunista pártba. Békéscsabán 1919. január 6-án alakult meg a kommunista párt alapszervezete, amelynek Dobroczi György is tagja lett. Örömmel fogadta a Tanácsköztársaság kikiáltását. Az ellenforradalmi támadás leverésére elsők között jelentkezett a Vörös Hadseregbe. Békéscsabán Andrássy Gyula városparancsnok felhívására március 28–29-én mintegy ezer csabai munkás lépett a Vörös Hadseregbe, hat századot alakítottak belőlük. A 6. hadosztállyal előbb a cseh fronton, majd a tiszántúli harcokban vett részt. Dobroczi György a románok elleni harcban tüdőlővést kapott, életveszélybe került. Amikor felgyógyult, már az ellenforradalmi erők voltak uralmon. A ceglédi internálótáborba vitték, ahol egy évig tartották fogva rettenetes körülmények között. Mindennaposak voltak a verések, a brutális bánásmód, a kegyetlenkedések. Innen Szegedre internálták, ahonnan Békéscsabára irányították, utazási igazolványát a hírhedt Prónay, az ellenforradalmi különítményesek egyik parancsnoka írta alá. Hazatérése után egy évig rendőri felügyelet alá helyezték. Rendszeresen jelentkeznie kellett a rendőrségen, és csak külön engedéllyel hagyhatta el a várost.

A rendőri felügyelet megszűnése után is mint politikailag megbízhatatlant kezelték, ezért csak ritkán kapott munkát. Megélhetése érdekében iparendélyt váltott, és kőfaragóként dolgozott.

A súlyos megtorlás ellenére sem volt hajlandó arra, hogy nézetein változtasson. Az

építőmunkások szakszervezetében tevékenykedett aktívan. Bátor kiállású, szóki-
mondó volt. Rendszeres kapcsolatot tartott a Gyuska János vezette kommunista sejttel.

A II. világháború kitörésekor újból rendőri felügyelet alá került. 1939-ben rémhír-
terjesztés vádjával bíróság elé állították, mivel támadta a háborút, a német fasiszmust.
A szovjet rádió magyar nyelvű adásait hallgatta és terjesztette annak híreit. A békéért,
a független Magyarországért, a proletárhatalom megteremtéséért hívta harcba osztá-
lyostársait. Amikor ez a rendőrség tudomására jutott, 1941-ben elkobozták a rádióját.
Azonban ez sem akadályozta abban, hogy továbbra is ellenálljon. A Békepárt röpiratait
eljuttatták Dobroczi Györgyhöz is, aki az azokban foglaltakat terjesztette: „Ne
engedelmeskedjete a behívásoknak! Indítsatok irtóháborút a német betolakodók
ellen! Semmiféle formában ne támogassátok őket, de ártsatok nekik, ahol csak
tudtok!”. 1944. április 3-án éjszaka elhurcolták, kegyetlenül megverték a rendőrségen,
és szigorított rendőri felügyelet alá helyezték. 1944 nyarán a Békéscsabáról internált
harcostársai családtagjai részére segítséget szervezett. Ennek hatására járadékszerűen
támogatták őket a szakszervezetek.

Békéscsaba 1944. október 6-án felszabadult. Az illegális harcokban részt vett, az
ellenállásban kipróbált elvtársak, a marxizmus-leninizmus alapvető tanításainak ismer-
ői, október 8-án megalakították a kommunista pártszervezetet a sok vihart látott
munkásotthonban. A vezetőségbe beválasztották Dobroczi Györgyöt is. 1944 végén
a megye egyik legerősebb kommunista alapszervezete a békéscsabai volt. Irányították
a megyei pártmunkát, a környező községek innen kértek segítséget. A pártszervezet
széles körű politikai munkája során elsősorban azt tudatosította, hogy a Vörös Hadse-
reg barátja és felszabadítója a magyar népnek, ezért nagyon fontos feladat a szovjet
hadsereg katonáinak támogatása. Dobroczi György egyik feladata a Vörös Hadsereg
katonáinak élelmiszerral való ellátása volt.

A két munkáspárt egyesüléséig az I. kerületi kommunista alapszervezet titkára.
A közigazgatás kádereit az első hetekben az 1919-es vöröskatonák, az illegális kommu-
nisták soraiból választották ki. Így lett Dobroczi György a közellátásért felelős
a városban, a Közellátási Hivatal vezetőjévé nevezték ki. Jelentős segítséget nyújtott
Békés megye az éhező, nyomorgó főváros lakosainak. Élelmiszert juttattak Budapest-
nek és a bányászoknak. Dobroczi György szervezte és vezette a gyűjtést.

Kimagasló érdemei voltak a feketézők elleni harcban is. Közélelmezési ellenőr, majd
mint gazdasági rendőr teljesített szolgálatot. 1946-ban a gazdasági rendőrség vezetésé-
vel bízták meg.

Hivatali munkája mellett továbbra is aktív pártmunkás. Tapasztalatai hasznosítására
a megyei pártbizottság alapszervezetek patronálására kérte fel. A szilárd, elvhű kom-
munista mindig maradéktalanul teljesítette megbízatásait. Határozott egyénisége
emberséges magatartással párosult. Elvtársai szerették és tisztelték.

Nagy érdeme, hogy a felszabadulást követő időszakban sokat tett a háború sújtotta
város vérkeringésének megindításában.

A tanácsok megalakulásakor tanácstaggá választották, méltó volt választói bizalmára. Sajnos korai halála megakadályozta abban, hogy élvezhesse is munkája gyümölcsét, alig kilenc évet élhetett a szabad Magyarországon.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.

MSZMP Városi Bizottsága PTO iratai, Békéscsaba.

Népszabadság, 1974. október 8. Kommunista gyűlés Békéscsabán.

dr. Tibori János: Békéscsaba története a Körös-kultúra idejétől a felszabadulásig. Békéscsaba, 1960. 136., 138.

Dr. Blahut János, Békéscsaba, Egressy u. 14. sz. alatti lakos közlése.

Fia, Dobroczi György békéscsabai lakos közlése.

Dobrotka Pál

KONDOROS, 1903. FEBRUÁR 12.
KONDOROS, 1978. FEBRUÁR 4.

Proletárszülők gyermeke. Apja felnőttként tanulta ki a kőművesszakmát, nagyobb gyermekei mellette dolgoztak, hogy a hétgyermekes család megélhetéséhez hozzájáruljanak. Apja ötvenéves törlesztésre földet vásárolt, de a kamat fedezetének biztosítása is óriási terhet jelentett a családnak.

1917-ben ismerkedett meg a munkásmozgalommal. Kondoros községben orosz hadifoglyok dolgoztak, tőlük hallott először a háború borzalmairól.

1919-ben a Tanácsköztársaság leverése után a községet román katonák szállták meg. Garázdálkodásuk megfékezésére több társával összefogott.

1925-ben az MSZDP agitátorokat küldött a kondorosi tanyavilágba, alapszervezet létrehozását szerették volna elérni. Munkájukat siker koronázta, Dobrotka Pál apjának tanyáján megalakult a negyventagú alapszervezet. Ez igen pozitív eredmény, ha figyelembe vesszük, hogy a község belterületén is működött MSZDP-szervezet. 1930-ig a tanyán élő párttagok sok rendezvényt szerveztek, elsősorban a szemináriumok színvonala és az általuk elért politikai műveltség volt figyelemre méltó. Bebizonyították, hogy a szegényparasztnak körében hogyan lehet eredményes agitációs munkát végezni. A szociáldemokraták nagy érdeme, hogy a tanyára is eljutottak központi és megyei előadók, hogy sokan olvasták a Népszava cikkeit. A nehéz körülmények között élő szegények olyan kérdésekre kaptak választ, amelyeket már sokszor megfogalmaztak magukban, ismeretük a világról, a gazdaságról, a politikáról kiteljesedett, öntudatuk megnőtt, tudatosan vettek részt a baloldali akciókban, elsősorban a választások idején.

1930-ban azonban a csendőrség felfigyelt aktivitásukra, megfélemlítéssel, veréssel, fenyegetéssel próbálták szétzilálni a csoportjukat. Néhányan meghátráltak, de a többség a belterületi szervezethez kapcsolódott. Az első időszakban a megtorlás miatt vigyázniuk kellett, de Dobrotka Pál és társai ezután is aktív pártmunkát végeztek.

A kondorosi MSZDP-alapszervezet igen eredményesen működött. Legkiemelkedőbb az agitációs és propagandatevékenységük volt. A választásokon mindig a baloldali jelöltjét támogatták a kormánypárti jelölttel szemben. Még azok is részt vettek a választások előkészítésében, akik nem kaptak szavazati jogot. Röpcédulákat terjesztettek, a választási plakátokat éjszakánként átfestették, házról házra járva agitáltak.

A II. világháború idején – bár fokozódott a terror – a baloldaliak nyíltan hangoztatták elveiket. Dobrotka Pál is állandó megfigyelés alatt állt, zaklatták, bűnvádi eljárást kezdeményeztek többször is ellene. Internálással fenyegették, mint politikailag megbízhatatlant kezelték. Ennek ellenére tovább szervezett és agitált. 1942-ben pl. Marosán Györgyöt hívták meg előadónak, akinek a kül- és belpolitikai kérdésekről szóló tájékoztatása sokat segített a helyiek pártmunkájában, a felvilágosításban.

Dobrotka Pál és társai tudták, hogy a németeket legyőzik. Információikat a moszkvai Kossuth rádió magyar nyelvű adásaiból szerezték, azokat házi agitáció során is terjesztették.

A felszabadulás után a megalakuló MKP-szervezet alapító tagja. Az új élet megszervezésében jelentős munkát vállalt. A földosztáskor megvalósult nagy álma, 6 kat. hold földet kapott, 1950-ig azon dolgozott. Ekkor belépett a Dolgozók Termelőszövetkezetébe, amelynek haláláig tagja volt. Mint párttag sokat tett a demokrácia kibontakoztatásáért. A legnehezebb időszakban is bátran és keményen kiállt a dolgozók ügyeiért, taggyűléseken ostromozta a túlkapásokat, az embertelen és politikai hangulatot hátrányosan befolyásoló intézkedéseket.

1956-ban, az ellenforradalom idején a közös vagyon védelméért harcolt. Nehéz, munkával teli életét, munkásmozgalmi tevékenységét több kitüntetéssel is elismerték. 1956-ban Kiváló Dolgozó, 1967-ben a Szocialista Hazáért Érdemrend, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetésben részesült.

Molnár Pálné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma. 1., 46., 50. fond.

Nagyközségi pártbizottság iratai, Kondoros.

Dr. Drégely (Dreyer) József

MEZŐHEGYES, 1887. SZEPTEMBER 23.
SZEGED, 1957. AUGUSZTUS 31.

Apja parasztszármazású volt, lakatosnak tanult. Lakatossegédként hívták be katonának, ahol egy patkolóműhelybe került. Előbb patkolókovács-vizsgát tett, majd megszerezte a gyógykovács-szakképesítést, végül az állatorvosi diplomát is. 1911-ben Szeged főállatorvosaként halt meg.

Fia, Drégely József középiskolai tanulmányait a szegedi piaristáknál végezte. Érettségi után Budapesten, a Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karán szerzett diplomát, majd később a kolozsvári tudományegyetemen állatorvosnak tanult.

Jogi tanulmányait felhasználva 1913-ban Szegeden a rendőrségen helyezkedett el, rendőrfogalmazó beosztásban. 1915-ben rendőrkapitánynak nevezték ki.

Gyermekkorában Mezőhegyesen nevelkedett. Rendőri szolgálata során szinte naponta találkozott a nyomorral, a szociális helyzetük miatt méltatlankodó, tenni akaró emberekkel. Fokozatosan megismerte a nyomort, s ezzel párhuzamosan a szociális eszméket, a szociáldemokrata törekvéseket. Sokat olvasott, tanult. Az elméletekben megtanult eszméket mindjobban magáévá tette.

Az őszirózsás forradalom idején, 1918 őszén egyik aktív résztvevője Szegeden a rendőri állomány Nemzeti Tanácshoz való átállításának. Ő jelentette be a rendőrség belépését a Szociáldemokrata Pártba. 1919-ben a Tanácsköztársaság idején Csongrád megye vörösr dandárparancsnokának nevezték ki. Szeged francia megszállása után ő embereivel Szeged-Rókus állomás környékén tevékenykedett. A franciák által leszerelt szegedi gyárak gépeit, gépalkatrészeit, üzemanyagot, fegyvert és lőszert, melyeket lezárva vagonokban Franciaországba akartak szállítani – ő embereivel felnyitatta. Az értékes rakományokat a Tanácsköztársaság Vörös Hadserege részére juttatta el. A vagonokba a Szeged környéki tanyákról összeszedett trágyát és más értéktelen anyagot rakatott s azokat szállította Franciaországba. Később a központi Vörös Őrség parancsnokságán nyomozótiszti beosztásban tevékenykedett.

1919. március 27-én a szegedi direktórium az ellenforradalmi támadás elől Kiskunfélegyházára vonult vissza. Drégely József Szegeden maradt, és megfigyeléseket végzett a franciák magatartásáról, az ellenforradalmi szervezkedésekről, a munkásság hangulatáról. Mindezekről a szegedi Forradalmi Bizottságot (külvárosi direktóriumot) rendszeresen tájékoztatta. Ez április 1-én köszönetét fejezte ki Drégely elvtársnak tevékenységéért. A direktórium úgy döntött, hogy Drégely elvtárs ne maradjon Szegeden, mert ott részére igen veszélyes a helyzet. Kiskunfélegyházára ment, s ott Szeged város külterületi Vörös Őrségét szervezte. A proletárhatalom megdöntése után elfogták. A szegedi törvényszék ötös tanácsa 1920. február 28-án a B 2985/1919/37. sz. ítéletével – „... a személyi szabadság megsértésének büntette és hivatali hatalommal való visszaélés vétsége miatt...” kétévi fegyházra és rendőrkapitányi hivatala elvesztésére ítélte. Büntetését letöltötte, de nem szabadult ki. Makón a szegedi törvényszék B 6487/1920./12. sz. ítéletével 1921. október 11-én újabb négyévi börtönre ítélte jogerősen. A szegedi Csillag börtön 3009. törzsszámú rabja volt. 1923. február 21-én szabadult amnesztiával. Politikailag jogvesztett lett, rendőri megfigyelés alá került. 1924-ben a szegedi Orion Bőrgyárban helyezkedett el. Ott egy évig tímárinas, háromévig segéd, majd tanulása eredményeként osztályvezető, gyárvezető s végül cégvezető volt.

1934-ben nősült. Felesége Palczner Ilona. Házasságukból utód nem származott.

A szociáldemokratákkal kapcsolatot tartott, de az illegális munka az állandó megfigyelés miatt szinte lehetetlenné vált a részére. 1939-ben az Orion Bőrgyár hadiüzem lett. Drégely József időben figyelmeztette a baloldali érzelmű embereket a gyáron belüli fokozódó veszélyre. A front közeledtére a gyár vezetői elmenekültek. A felszabadulás után a gyár Drégely József vezetésével kezdte meg a termelést. A szovjet Vörös Hadsereg részére termeltek. Eredményes munkájuk elismeréseként a szovjet katonai parancsnokság dicséretben részesítette őket. 1945. október 1-ig az Orion Bőrgyár igazgatója volt. Utána jelentkezett a szerveződő demokratikus rendőrség kötelékébe. Még az évben rendőr alezredes, majd rendőr ezredessé léptették elő s a szegedi rendőrkapitányság osztályvezetőjévé nevezték ki.

Drégely József felelősségteljes beosztása mellett nagy gondot fordított a rendőri állomány általános és szakmai műveltségének fejlesztésére. Rendőri munkája mellett jelentős kultúrmunkát is végzett. Társadalmi munkában 1945–1953 között rendőrzene-kart, színjátszó és népitánc-csoportot szervezett és irányított. Hangversenyeket, műsoros esteket tartottak Szegeden és környékén, többször szerepeltek a rádió műsorában is. Fellépéseik bevételének összegeit gyermekintézmények segítésére, az első időkben újjáépítési célokra juttatták el.

Drégely Józsefet 1953. február 1-én, negyvenegy évi rendőri szolgálat után, idős korára való tekintettel a belügyminiszter nyugállományba helyezte.

Az 1956-os ellenforradalom idején fegyvert fogott, úgy vett részt annak felszámolásában. Tapasztalatával, szakmai tudásával is segítette a karhatalmi erők újjászervezését.

Munkássága elismeréseként 1946. szeptember 10-én a politikai rendészeti osztály eredményes vezetéséért írásbeli dicséretet kapott. 1948-ban országos főkapitányi, 1951-ben megyei kapitányi dicséretben részesült. Kítüntették a Közbiztonsági Érem

bronz és arany fokozatával, a Köztársasági Érdemérem ezüst fokozatával, a 48-as díszéremmel. Jogosult volt a „Kiváló Tanuló” jelvény viselésére.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága munkásmozgalmi tevékenységét 1919-től, párttagságának kezdetét 1945-től ismerte el.

Balogh György

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Drégely József személyesen írt életrajza, 1933. április 27. A Csongrád megyei Levéltárban.

Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből. 1917–1919. Szerk. Gaál Endre. Szeged, 1969., 89.

Csongrád megye forradalmi harcosainak életrajzi gyűjteménye. Szerk.: Rácz János. Szeged, 1973. 32.

Földes Péter: Szamuely szegedi bajtársa. (Drámai küldetés c. regényéből részlet.) – Délmagyarország, 1963. július 31.

Földes Péter: Drámai küldetés. Szamuely Tibor életregénye. Bp., 1963. Kossuth Kiadó. 175–180.

Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1944–1945. Szerk. Rácz János. Szeged, 1970. 613.

NAGYSZÉNÁS, 1899. SZEPTEMBER 19.
SZARVAS, 1977. JANUÁR 19.

Agrárproletár család gyermeke. A hat elemi elvégzése után béreskedett, cselédeskedett.

1928-tól több mint három évtizeden keresztül kubikosként dolgozott. Így került kapcsolatba a munkásmozgalommal is. 1929-től ismerték el munkásmozgalmi tevékenységét. A fővárosban kezdte meg mozgalmi munkáját, amely abból állt, hogy a gyárak környékén röplapokat terjesztett. E munkája révén kapcsolatban volt az illegális kommunista párttal.

Egyrészt a munka jellegéből adódóan, másrészt mozgalmi tevékenysége miatt váltogatta, illetve kénytelen volt váltogatni munkahelyeit. Dolgozott Erdélyben vasútépítésnél, Malomréten laktanyaépítésen, Gomboson hídkiemelésnél, itthon kubikmunkán. Valamennyi munkahelyén folytatott röplapterjesztő és felvilágosító munkát. Ő maga így emlékszik vissza: „A szarvasi kubikmunkán a vízmester távollétében hallgattam a rádióban a híreket, és erről tájékoztattam a munkán dolgozókat.” Vidéki munkái során kereste a kapcsolatot a baloldali, a kommunista munkásokkal. Új ismereteket, röplapokat, információkat gyűjtve azokat állandóan továbbadta, nem feledkezett meg a szarvasi munkásokról sem. Amikor hazajött családjához, minden alkalommal hozott röplapokat, ami nem volt veszélytelen vállalkozás. Egyik harcostársa, Sulyán Mihály így emlékszik vissza: „Amikor Szarvasra jött, mindig találkoztunk, és minden alkalommal illegális nyomtatványokat vettem át tőle továbbterjesztésre.” Amikor a malomréti laktanya építésén dolgozott (1940-ben) kereste és meg is találta a kapcsolatot az ungvári kommunistákkal.

A röpiratok terjesztése mellett egyéb feladatokat is kapott, s azokat rendre megoldotta. Egy alkalommal a párt egyik illegális sokszorosító gépét kellett biztonságosabb helyre szállítani. Ezt az igen veszélyes feladatot rábízták, és meg is oldotta. Nem

véletlen írta róla a fent említett harcostársa: „minden egyes pártfeladatát párthűen végre is hajtotta.”

Több alkalommal is jelentkezett a szociáldemokrata pártba, de ahogy ő mondta, „a párt vezetőinek jobbszárnya minden esetben elutasított.” Hasonló dolog történt vele más vonatkozásban is. Itthon látogatta a szarvasi munkásotthon rendezvényeit, de a szociáldemokrata vezetők „eltanácsolták mint kommunistát”.

Munkahelyein részt vett a bér- és egyéb mozgalmakban. Így pl. 1935-ben Pesten béremelésért harcoltak, 1937–38-ban Százhalombattán kiharcolták, hogy természetben kaptak húst, zsírt, 1941-ben a ferihegyi útépitésen dolgozva béremelést követeltek, 1942-ben a szeretfalva-dédai vasútépitésnél agitált a háború és a fasizmus ellen.

Ezzel a tevékenységével magára irányította a rendőrség figyelmét. Többször házkutatást tartottak lakásán, rendőri felügyelet alá helyezték, és volt eset, amikor bántalmazták is. Egy ilyennek lett következménye, hogy jobb fülére elvesztette hallását.

A háború éveiben nem volt katona. A német- és háborúellenes agitáció mellett 1944-ben gyakran lebeszélte a munkaszolgálatra behívottakat a bevonulásról, és javasolta nekik, hogy hol rejtőzzenek el.

A felszabadulás felkészülten érte. Az elsők között jelentkezett a Kommunista Pártba és bizalmiként teljesített pártmunkát.

Továbbra is kubikosként dolgozott, főleg a fővárosban az építkezéseknél. Amikor itthon volt, rendszeresen részt vett a párt rendezvényein.

Az ellenforradalom Pesten érte, felismerte annak lényegét. Igyekezett hazajönni. Ez sikerült neki, és a karhatalom megalakulásának tevékeny résztvevője lett. „A pártházban állandó fegyveres szolgálatot teljesítettem” – emlékezik vissza.

1959-ben ment nyugdíjba. Ettől az időtől kezdve itthon végzett pártmunkát, amennyire egészségi állapota engedte.

Egész életének, tevékenységének tömör összefoglalását adja egyik harcostársa, amikor ezt írta: „meggyőződéses kommunista volt... komoly, öntudatos ember.”

Kitüntetései: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem (1970), Munkás-Paraszt Hatalomért (1957).

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

OROSHÁZA, 1906. JÚLIUS 31.
OROSHÁZA, 1983. JANUÁR 20.

Dumitrás Mihály a vihasarki kommunisták első generációjának kiemelkedő tagja. Tevékenysége öt és fél évtizedet fog át, az illegalitás legnehezebb időszakától a szocialista építés sikeres évtizedeiig. Osztályhűségével, a proletariátus pártjának megingathatatlan és minden áldozatra kész szolgálatával, nagyszerű emberségével és példás puritánságával, közvetlenségével a mozgalom régi harcosainak legmarkánsabb jellemvonásait testesítette meg. Egész életét, minden energiáját a munkásosztály, a néphatalom ügyének szentelte. Ha kellett, kemény harcossággal, határozottsággal s mindig szoros kapcsolatban az élet valóságával a kommunista emberközpontúság szellemében. Nagy tapasztalatú, mély életbölcsestől áthatott, töretlen tekintélyű vezető volt.

Családja múltját író öccse, Darvas József 1939-ben megjelent szociográfiája, az Egy parasztcsalád története révén szinte az egész ország ismeri. Édesanyja, Kabódi Zsuzsanna tősgyökeres orosházi zsellérek utódja; édesapja, Dumitrás József a századfordulón cselédként került Orosházára Bihar megyéből.

Dumitrás Mihály édesapja az első világháborúból nem tért vissza, édesanyja – aki író fiát túlélve több mint kilencvenévesen halt meg – elképzelhetetlen nehézségek közepette, a máról holnapra élés szorításával küzdve nevelte föl öt gyermekét.

Dumitrás Mihály hat elemi osztályt végzett. Amint kenyérkereső munkára lehetett fogni, dolgozott. Módosabb parasztok tanyáin pásztorkodással kezdte, majd évekig cselédként szolgált. A naponkénti megalázásokat nehezen viselte (az ő cselédsorsa is közvetlen forrása lett a Vízkeresztől szilveszterig című Darvas-regénynek), s megpróbált kitörni, önállósulni. 1924 tavaszától 1927 február végéig bognárinas volt Kovács Antal helybeli mesternél, igen csekély bér mellett. Kocsigyártó, karosszériakészítő segédként szabadult föl. Ezt követően hol a szakmájában kapott munkát, hol pedig aratást, cséplést, kukoricatörést stb. vállalt megélhetése érdekében. A II. világháború alatt, már a mestervizsga birtokában, saját műhelyt is nyitott.

Legkorábbi mozgalmi élményei a Tanácsköztársaság időszakához kapcsolódtak: tanúja volt a falu végéig, az ott álló családi házig is eljutott lelkesedésnek, hallotta Csapó Mihályné megkorbácsolásának hírért a proletárhatalom megdöntése után. Az 1920-as évek elején újrászervezett munkásmozgalommal az eszperantó nyelv iránti érdeklődése révén került kapcsolatba, 1927 körül. Több fiatal orosházi munkás együtt ismerkedett az eszperantóval, s a munkásotthonban jöttek össze, ahol a helyi SZDP- szervezet meg a szakszervezeti csoportok is működtek. Dumitrás Mihály a famunkások csoportjának tagja lett. Amikor a nemzetközi nyelv ismeretében előrehaladt, levelezni kezdett. Partnerei között volt egy francia ifjúkommunista eszperantista is, aki különféle baloldali kiadványokat is küldött neki, s kapcsolatot keresett a Párizsban dolgozó orosházi származású Dér Istvánnal, a Francia Kommunista Párt tagjával.

1928 után teljesen szétvált a polgári és a munkás eszperantista mozgalom Magyarországon. Az utóbbi a baloldali, nemegyszer az illegális kommunista küzdelmek fedőszerve is lett. A Munkás Eszperantó Egyesület agilis titkára, Gisitz Endre fiatal pesterzsébeti bőripari munkás, az orosháziakat közvetlenül támogatta a baloldali irányvonal érdekében, Dumitrás Mihállyal tartva a közvetlen kapcsolatot. A Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete orosházi csoportja hivatalosan 1930. január 19-én alakult meg 25 taggal. Dumitrás Mihály a vezetőség tagja lett, majd rövidesen a megalakuló délmagyarországi eszperantó titkárság vezetését is rábízták. Ekkor már kifejezetten a nyelv körüli lehetőségek mozgalmi felhasználása került előtérbe. E célból kapcsolatot teremtettek a békéscsabai Viznyiczai Jánossal is. A két csoport a munkás eszperantistákat megosztó vitát – hogy a III. Internacionálét vagy az ún. „két és feles” centrista internacionálét támogassák-e – a III. Internacionálé irányvonalának elfogadásával zárta le. Eszperantó fordításban olvasták John Reed: Tíz nap, amely megrengette a világot című könyvét. A munkás eszperantó egyesület felső vezetésébe beépült besúgó közlései alapján Dumitrás Mihályt szemmel tartották, az 1931-ben Bécsbe induló nevezetes kirándulóhajóról (utasai a váci börtön előtt és Bécsben tüntetést rendeztek) a rendőrség leszállította. Az eszperantó munkásegyesület országos betiltása, az orosházi csoport hatósági feloszlatása időszakában Gisitz Endre résztvételével az egyik orosházi tanyán illegális találkozót tartottak, ahol a kommunista internacionálé követését újra kimondták. Ezzel összhangban a harmincas évek elején az illegális KIMSZ befolyása alatt álló Országos Ifjúsági Bizottság orosházi csoportjának szervezését is vállalta Dumitrás Mihály.

Az illegális kommunista mozgalomba Darvas József szervezte be, aki a tanítói oklevél megszerzése után a fővárosba került, s ott a Madzsar József vezette szemináriumokon talált kapcsolatot a KMP-vel. 1932-ben Darvas és E. Kovács Kálmán a Madzsar-csoport tagjaiként agitáltak Orosházán. Amikor ugyanabban az évben lebuktak, Dumitrás Mihály is a kommunistagyanúsak listájára került. Darvas József javaslatára kereste föl Dumitrás Mihályt a francia földről hazatért Dér István, s előkészítette, hogy az 1931-ben (kommunista szervezkedésért elszenvedett börtönbüntetése után) Orosházára hazatoloncolt Kun László illegális csoportjához tartozzon. Dumitrás Mihály vállalta az illegális munkát, s beszervezte Németh Mihályt is, aki szintén aktív

eszperantista volt. Közben Dumitrás mintegy két évig Egerben dolgozott egy karosszéria-készítőnél. Ott is létrehozott egy eszperantó csoportot, amelyet hamarosan feloszlattak. 1936-ban visszatért Orosházára. (1935-ben rövid időre Gyulára katonának is behívták.)

A Kun László vezette kommunista setjnek Hegedüs János, Botos Sándor, Bacsur Imre, Németh Mihály és Kolarik Ede volt a tagja Dumitrás Mihályon kívül, majd Szabó Pétert is megnyerték. A csoport tagjai Kun László és Dér István révén megismerték az illegális munka célját és módszereit. Rendszeresen hallgatták a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait, olvasták az illegális és legális munkássajtót, szemináriumokat szerveztek. Az SZDP kereteit felhasználva szélesebb körben folytattak agitációt. Balog Imrét, Süle Józsefet és Bors Lászlót is beszervezték ennek nyomán. Amikor az Orosházán és környékén létrejött másik illegális szervezkedést a beépített áruló révén felfedezték a nyomozók, egy Kolarik Edénél talált „Kommunista ábécé” alapján a Kun-csoportra is rábukkantak. Házkutatás után Dumitrás Mihályt is letartóztatták a csendőrnnyomozók. Egy héten át embertelen kínzásokat élt át az akkori községháza udvarában álló épületben, a hírhedt hetes cellában. Mintegy 150 viharsarki kommunistát és baloldali szocialistát tartóztattak le 1937 június–júliusában. Dumitrás Mihályt elsősorban a Darvas József útján fenntartott budapesti kapcsolatról faggatták, sorozatos brutalitásokkal. Vértes Györgyöt Budapesten ugyanezért vallatták. Egyikük sem árulta el a mozgalmat.

1937. június 24-i letartóztatása után július 2-án vitték át a szegedi Csillag börtönbe. A 120 vádlott ellen folyó monstre pörben 1938. március 5-én született szegedi törvényszéki ítéletben Dumitrás Mihályt héthónapi fogházbüntetésre ítélték az állam és társadalom törvényes rendjének felforgatására irányuló bűntett miatt, az 1921. évi 3. tc. alapján. Több mint nyolchónapos vizsgálati fogságával a büntetést kitöltöttnek vették. A börtönben Rákosi Mátyás szomszédságában volt a cellája. A napi híreket a házimunkásként szabadabban mozgó Apró Antaltól tudta meg, akit szintén kommunista tevékenységért tartottak fogva.

Az 1937 nyári tömeges lebukás súlyos veszteségeket okozott a viharsarki mozgalomnak, de nem jelentette annak felszámolását. A börtönből szabadulók óvatosabbak lettek, hiszen naponta ellenőrizték, megfigyeltették őket. Az 1938 márciusában hazatérő Dumitrás Mihály és író öccse testvéri kapcsolata egyben mozgalmi összeköttetést is jelentett. Az SZDP kereteit szintén újra kihasználták. A fasizmus veszélyének növekedése, a háborús készülődés, majd a háború kirobbanása a mozgalmi tevékenység erősítését, az antikommunista propaganda visszaverését követelte. 1940-ben Dumitrást újra behívták katonának, de mint megbízhatatlant rövidesen leszerelték és átmene-tileg rendőri felügyelet alá helyezték.

Ez idő tájtól Darvas József révén „szennyes ruha” feliratú postacsomagokban többször kapott legális és illegális mozgalmi kiadványokat továbbterjesztés céljából. Bors László műszerésszel Budapest és Orosháza között kerékpáros illegális futárszolgálatot vállaltak: este Darvas Józseftől átvették az illegális anyagokat, meghallgatták az eligazítást, reggel korán elindultak, estére hazaérkeztek, s még akkor éjjel megoldották

az elosztást. A fontos iratokat, nyomtatványokat a kerékpárok vázába rejtették. (Dumitrás kerékpárja ma is látható a Darvas-emlékházban.)

Dumitrás Mihály azt a feladatot is kapta, hogy Gádoroson, Nagyszénáson és Pusztaföldváron segítse, szervezze a KMP szellemében folyó agitációt. A moszkvai rádióadók közös meghallgatása, a Népszava cikkeinek felolvasása és megtárgyalása volt a beszélgetések visszatérő programja. Pusztaföldváron a csendőrök többször megverték Dumitrás elvtársat, mert a parasztság szervezését veszedelmesnek tartották.

Az 1941. évi tömeges letartóztatást sikerült megúsznia; a határban csépett (gépetető volt), figyelmeztették, a csendőrök nem találták meg. Kónya Lajossal együtt a kistarcsai internálótáborban meglátogatták Keresztes Mihályt, hogy tanácsait kérjék. 1941-ben felutazott a fővárosba, hogy megnézhesse a Szovjetunió pavilonját a nemzetközi vásáron, a tanúja volt annak is, amikor a Szovjetunió ünnepélyesen visszaadta a negyvennyolcas zászlókat.

1943-ban értesült a Békepárt megalakulásáról. Eredményes agitációt folytatott a parasztok között – műhelyében számosan megfordultak – annak érdekében, hogy tartsák vissza a gabonát, ne adják a háború támogatására. Darvas József kérésére mintegy ötszáz címet küldött Orosházáról a Békepárt rölpapjainak, az 1942-től kiadott illegális Szabad Népnek a postázásához. E sajtótermékek tömegesen érkeztek Orosházára 1943/44 folyamán, a lakosság minden rétegéhez.

A német megszállás után, 1944 áprilisában, Dumitrás Mihályt is internálták. Az orosházi Meszes közti iskolából Keresztes Mihállyal, Kónya Lajossal együtt Nagykanizsára vitték, ahol Marosán György és Kis Károly is internálásban volt. A táborból kiadták munkára a kisbéri állami birtokra. Annak vasdinnyei majorjában bognárként dolgozott. A szovjet csapatok közeledtével internálása megszűnt, de a nyilasok mint katonaszökevényt elfogták és bevonulási parancsot kapott. A Mosonmagyaróvár közeli Halászi községben érte a felszabadulás 1945 márciusában. Hamarosan elindult hazafelé, de szovjet hadifogságba esett. A romániai Focșani nagy gyűjtőtáborba került, de már 1945 júniusában hazaengedték.

A demokratikus átalakulás kilencedik hónapját élő Orosházán régi elvtársai nagy örömmel fogadták, s azonnal fontos politikai feladatokat kapott. Az 1945 novemberi választásokon ő volt Kelet-Csanád MKP-felelőse. 1946 februárjában Kónya Lajos után ő lett az MKP orosházi járási titkára. E tisztségben nagy éleslátással, elvhűséggel dolgozott, nemegyszer igen bonyolult viszonyok között. Kíméletlenül fellépett a reakció ellen, de megbecsülte valóban demokrata beállítottságú koalíciós partnereit. Személyes tekintélyével is előkészítette a két munkáspárt egyesülését Orosházán, ő volt az egységbizottság elnöke.

1948. május 22-én az MDP javaslatára őt választották meg Orosháza város polgármesterének. Programadó beszédében a legszélesebb társadalmi egyetértésre alapozott várospolitikát hirdetett meg. Polgármestersége alatt a város fejlesztése érdekében fontos lépések indultak el (megkezdődött a korszerű vágóhíd építése, amihez nagy kapacitású hűtőház is csatlakozott volna, az elfogadott tervek szerint új kórházat kapott volna a város, üzemtelepítési tervek is születtek), amelyeket 1950-től kezdve a felsőbb

szervek sorra lefűjtak. Dumitrás Mihály városi tanácselnökként, majd az orosházi járási tanács elnöki tisztségében (1953-tól) kommunista meggyőződéséhez híven, a nép között élve irányított. Az ötvenes évek első felének ellentmondásait – mint azt Darvas József több írása bizonyítja – ő is tapasztalta. 1956-ban az ellenforradalmárok leakarták tartóztatni, hivatala ellátásában is akadályozták őt.

A munkáshatalom megvédéséért már november 4-e előtt összefogó kommunisták egyik vezéralakja volt. Az ellenforradalom leverését követő konszolidációban, korábbi tisztségében, alapvető szerepet töltött be a városban és környékén. Különösen az agrárpolitika tanulságait vonta le. A terinelőszövetkezeti mozgalom teljes győzelmében nagyon fontos része volt. Nem félt a személyes vitáktól, volt türelme az emberek meggyőzéséhez. A pártélet és a közélet, a kultúra szinte minden területén fáradhatatlanul dolgozott, megtartva a rá jellemző puritán életmódot. Továbbra is a családi házban lakott édesanyjával együtt. Hivatalába gyalog járt be, s eközben felnőttekkel, gyerekekkel szívesen beszélgetett, kérdéseik elől sohasem tért ki. 1968-ban nyugdíjba vonult, de ez közösségi munkájában nem okozott változást: 1950 óta s 1968 után is tagja a megyei pártbizottságnak, a megyei tanácsnak, a járási pártbizottság végrehajtó bizottságának. Hosszabb időn át a megyei pártfegyelmi bizottság elnöke is volt. Résztvett a megyei munkásmozgalom-történeti bizottság munkájában is.

Darvas József 1973 decemberi elhunyt, majd édesanyja halála súlyosan megrázta. A közügy szolgálatának, emberi kötelességének érezte, hogy Darvas emlékezetének megőrzését segítse. Önzetlenül, egyszobás tanácsi bérlakásra cserélve, a rokonságot sajátjából kifizetve irodalmi emlékház céljaira ajánlotta föl a Dózsa György u. 74. számú családi házat, amelyben 1979 decemberében meg is nyílt az állandó Darvas-kiállítás. Élete végén alapítványt tett abból a célból, hogy annak kamataiból országos rangú díjakat kaphassanak a Darvas nyomdokait követő írók, szociográfusok, kiemelkedő népművelők. Utolsó hónapjait kórházban kellett töltenie. Amíg öntudatánál volt, csak a közügyek foglalkoztatták.

Dumitrás Mihály kommunista életútját, elvhűségét, eredményes munkáját számos kitüntetéssel ismerte el az Elnöki Tanács. Megkapta a Magyar Szabadság Érdemrendet, a Partizán Emlékérmet, három ízben a Munka Érdemrend arany fokozatát és a Szocialista Hazáért Érdemrendet, valamint a Szocialista Magyarorszáért kitüntetést. 1983. január 29-én az orosházi alvégi temetőben tartott búcsúztatásán ritkán látott tömeg adta meg neki a végső tiszteletet.

Szabó Ferenc

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

- BML A szegedi kir. ügyészség 27887/1937. sz. vádirata, a szegedi ítéltábla B II. 544/1938. sz. ítélete.
BML Orosházi Ipartestület tanoncszerződések nyt. 1924/25.
BML Orosháza képviselőtestületi jkv. 186/1948, 1949–1950.
CSML Szegedi Csillag börtön rabtörzskönyve, 788/1937. tk. sz.

- MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond. Dumitrás Mihály visszaemlékezései, 1971, 1980.
- Dumitrás Mihály 1974-ben felvett visszaemlékezései dr. Forman István kérdéseire. (MSZMP Orosházi Városi Biz. gyűjteménye)
- Dumitrás Mihály megjelent írásai: 1. Fegyelmi nélkül. Emlékezés a kezdetre. Szerk.: Varga István. Békéscsaba, 1970. 45–54. 2. Az 1937. évi nagy viiharsarki illegális kommunista letartóztatások 30. évfordulójára. Békési Élet, 1969. 2. sz. 327–329. 3. Egy nemzedék hitvallása. Békési Élet, 1978. 1. sz. 13–16. 4. A délmagyarországi eszperantó titkárság tevékenységéről. Tanúságtévők IV. a. Vál. és szerk.: Petrák Katalin. Bp. 1981. 396–402. 5. Alföldi nyár, 1937. Orosházán és környékén. Békés megyei Néptűjság, 1967. június 21–24. Tóth Lajossal.
- Darvas József: Nyaralási napló. Gondolat, 1937. 6. sz.
- Orosháza története. Szerk.: Nagy Gyula. Orosháza, 1965. 647–656. (Fancsovits György fejezete)
- Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig. Bp. 1968.
- Bálint Ferenc: A Békés megyei eszperantó mozgalom válogatott dokumentumai, 1925–1934. Gyula, 1969.
- Svéd László: Az Országos Ifjúsági Bizottság helye a magyar munkásmozgalomban. Párttörténeti Közlemények, 1981. 3. sz. 61.
- Bárány Ferenc: A viiharsarki munkásmozgalom az ellenforradalmi rendszer első évtizedében. Bp., 1982.
- Pintér István: A Szociáldemokrata Párt története 1933–1944. Bp., 1980.
- Serfőző Lajos: A KMP tevékenysége a munkás kultúr- és sportmozgalomban (1925–1945). Bp. 1963.
- Nagy János: Az 1937. évi letartóztatások és a viiharsarki szocialista mozgalom. Békési Élet, 1978. 1. sz. 3–9.
- Szabó Ferenc: Gondolatok az 1937. évi viiharsarki illegális kommunista és baloldali szocialista mozgalom történeti értékeléséhez. Békési Élet, 1978. 1. sz. 9–13.
- Forman István: Kormánypártok és haladó mozgalmak Orosházán 1939–1944. Orosházaiak a haladásért. Orosháza, 1983. 40–61.
- Kékesdi Gyula: Vallatás Orosházán. Népszabadság, 1965. október 3.

TARNÓC (NYITRA MEGYE),
1901. AUGUSZTUS 15.
BÉKÉS, 1980. JÚNIUS 23.

Népes felvidéki munkáscsalád gyermekeként született, heten voltak testvérek. Régi munkásmozgalmi családi hagyományokat örökölt, édesapja is a Szociáldemokrata Pártnak volt a tagja. Elvégezte a 6 osztályos elemi népiskolát, majd a szegénysorsúaknak megfelelően tizenkét éves korában munkába állt, a helyiérdekű mezőgazdasági vasútnál. Az első világháború alatt a helyi eternitgyárban vállalt munkát. Katonai behívására nem került sor. Fiatalon tagja lett az építők szakszervezetének, s rövidesen bizalminak választották meg társai. Lakó- és munkahelye Csehszlovákia megalakulásával az új utódállamhoz került. A CSKP megalakulása után Tarnócon a magyar kisebbségi munkások és parasztok 1921-ben életre hívták a helyi alapszervezetet. Az alapítók között van Ember Vendel, aki a helyi pártszervezet ifjú munkás gárdájának vezetője tagja lett.

A húszas években saját falujában a mész-homok-tégla és palagyárban dolgozott. A gazdasági fellendülés éveiben a helyi bérkövetelési mozgalom élére állt, a munkásság elismert vezetőjévé lett. Az évtized második felében gróf Hunyadi László birtokán dolgozott napszámos és részesaratóként.

A gazdasági világválság során Tarnócon 1928-ban, 1931-ben és 1932-ben jelentős munkásmegmozdulásokra került sor, követelvény a munkanélküli segílyt. A munkásság mindennapi harcában (gazdasági és politikai) nemcsak részt vett, hanem 1928-tól községi párttitkárként szervezte és irányította. Tevékenységével néhány felszabadulás utáni kiadvány is foglalkozott Csehszlovákiában.

A német fasiszta veszély növekedése a 30-as évek második felében a demokratikus erőket közös fellépésre kényszeríti. 1938. szeptember 8-án Tarnócon a CSKP KB antifasiszta tüntetést szervezett aratóünnepség keretében, melyen közel 20 000-en vettek részt. Ember elvtárs 9 napi börtönbüntetést kapott a szervezésért.

Az I. bécsi döntéssel Tarnóc visszakerült Magyarországhoz, ahol a munkásmozga-

lom kíméletlen üldözése egyre fokozódott. Ennek ellenére 1940-ben az illegális keretek között fellendült a pártmunka a visszatért területeken, amit csak a tömeges lebukások állítottak meg.

1941-ben bátyja révén Budapestre került, ahol családot alapított. Káposztásmegyeren a téglagyárban dolgozott, részt vett az 1942. évi sztrájk szervezésében. 1944-ben büntetőszázadba került, lövészárkokat, úttorlaszokat építettek.

A felszabadulás után, 1945 februárjában került Békésre, rövidesen az MKP tagja, majd a II. kerületi alapszervezet titkára lett. 1949-től tagja lett az MDP községi és járási pártbizottságának, majd 1967-ig a végrehajtó bizottságban is dolgozott. Közel negyedszázadig – a megalakulástól kezdődően – tanácstagként is tevékenykedett.

1949-től a békési Terményforgalmi Vállalat raktárosaként kereste megélhetését öttagú családja számára.

Az ellenforradalom idején egyértelműen kiállt szocialista rendszerünk mellett, fegyveresen védte a pártházat. Alapító tagja volt a békési munkásórség alegységének.

A konszolidáció szakaszában a község vezető testületeiben jelentős szerepet vállalt a mezőgazdaság szocialista átszervezésében.

Aktív munkáséletét 1962-ben nyugdíjba kerülésével fejezte be, társadalmi élete és munkássága még a hetvenes évek közepén is élénk volt.

Kitüntetései: 1956. Szocialista Munkáért Érdemérem, 1967. Szocialista Hazáért Érdemrend, 1970. Felszabadulási Emlékérem.

Leiner Gyula

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Roják Dezső: Akik nem hajtottak fejet. Délslóvakia kommunistáinak illegális harca a fasizmus ellen (1938–45) Bratislava, 1963.

Dr. Balanyi László: Egy tarnóci veterán visszaemlékezései.

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma, 1. fond: PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag.

BOROSJENŐ, 1901. MÁRCIUS 17.
VÉGEGYHÁZA, 1963. JANUÁR 8.

Családja munkát keresve, a jobb megélhetés reményében került Nagybánhegyesre. Cselédnek, dohánykertésznek szegődött az apja, Montágh Ákos nagybánhegyesi birtokára. A hét gyermek közül ő volt a legfiatalabb. Apja és egy bátyja az első világháborúban meghaltak. Ő hat elemiit végzett, s utána 12 éves korától rendszeresen dolgozott. Lőrinc bátyja 1919-ben önként jelentkezett vöröskatonának, a harcokban valahol eltűnt. Másik bátyja a második világháborúban halt meg.

1919-ben ő is jelentkezett a Vörös Hadseregbe, de bevonulására nem került sor, mert a községbe bevonultak a román királyi csapatok. E jelentkezéséért később a csendőrök letartóztatták és megverték. Nem ítélték el, később katonának sem hívták be, mert három leánytestvérét és édesanyját tartotta el. Munkaadója is közbenjárt érdekében, hogy ne hívják be, mert jó munkás volt. 1920-tól 1927-ig a nagybánhegyesi Montágh birtokon cselédeskedett. 1927-ben ott ismerkedett meg Szemán Mária végegyházi parasztlánnyal, akivel még az évben házasságot is kötöttek. Házasságukból három gyermek született, mindhármat becsületesen felnevelték.

1928-ban Végegyházára költöztek, felesége szüleinek a házába. Életének legnehezebb két éve következett ezután. Ő, az erős fizikumú férfi nem kapott munkát. Ennek egyszerű oka volt. A férfi napszám napi egy pengő, a női pedig csak 80 fillér volt. A felesége járt dolgozni, hogy legyen miből megélniök. Ő odahaza az 1928-ban és 1929-ben született gyermekeit gondozta. Közben sokat olvasott, tanult, képezte önmagát. Ekkor figyeltek fel rá a végegyházi Szociáldemokrata Párt tagjai. Felkeresték, maguk közé hívták. 1930-ban belépett a Szociáldemokrata Pártba.

Rölapok és sajtótermékek terjesztésével, szóbeli agitációval bízták meg. Feladatuk kapta azt is, hogy a hatósági plakátokat szedje le és semmisítse meg. Egy ilyen akciója során a csendőrök elfogták. Egy hónapi börtönbüntetésre ítélték, melyet Battonyán töltött le. A börtönbüntetés nem rettentette meg. Kiszabadulása után folytatta moz-

galmi tevékenységét. 1933-ban, mikor a Szoiciáldemokrata Párt végegyházi szervezetet feloszlatták, több pártvezetőt, köztük őt is letartóztatták. Ismét egyhónapi börtönre ítélték. Kiszabadulása után Végegyházán nem kapott munkát, a csendőrök állandóan zaklatták, figyelték. Ezért családjával együtt visszaköltözött Nagybánhegyesre. Hét évig, 1940-ig éltek ott, cselédként dolgoztak a Montagh-féle birtokon. Közben megismerkedett a nagybánhegyesi szociáldemokratákkal. A nagybánhegyesi és végegyházi szociáldemokraták között összekötő szerepet töltött be. Rölapokat, sajtótermékeket, szóbeli üzeneteket közvetített a két község között.

Végegyháza felszabadulása után, 1944 őszén feleségével együtt mint alapító tagok léptek be a Magyar Kommunista Pártba. Tagja volt a Földigénylő Bizottságnak. Hat hold földet kapott s azon gazdálkodott 1949-ig. A két munkáspárt egyesülése után feleségével együtt kérték átigazolásukat a Magyar Dolgozók Pártjába. 1949-ben felesége a hat hold földdel belépett a termelőszövetkezetbe. Engelhardt elvtárs a párt megbízásából 1948-tól a községi bírói funkciót töltötte be. Úgy érezte, nem neki való ez a munkakör. Kérte a párt vezetését, mentesítsék őt e munkakör alól. A tanácsok megválasztása után 1950 ősztől felmentették. A földművesszövetkezet egyik italboltjának vezetésével bízták meg. E munkakörben dolgozott 1963-ig, nyugdíjba vonulásaig. 1956-ban az ellenforradalom alatt több esetben is megkeresték az ellenforradalmárokat s követelték tőle, hogy az italbolt kulcsát adja át, vagy menjen velük s az italkészletet szolgáltassa ki nekik. Ő erre nem volt hajlandó. Kényszeríteni nem merték, félték tőle, hiszen jól megtermett, fizikailag erős ember volt. A rend helyreállítása után a Magyar Szocialista Munkáspárt tagja lett feleségével együtt. Hatvankét éves korában vonult nyugdíjba, de a földművesszövetkezet vezetésében, a helyi tanácsban, a község több társadalmi szervezetében haláláig tevékenykedett.

Munkája elismeréseként több oklevelet, törzsgárda és kiváló jelvényt kapott. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága munkásmozgalmi tevékenységének kezdetét 1930-tól, párttagságát 1945-től ismerte el.

Balogh György

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Archívuma. 1. fond.

Felesége, özv. Engelhardt Jánosné (Szemán Mária) nyugdíjas, végegyházi lakos közlése. 1983.

BÉKÉS, 1893. NOVEMBER 30.
GYULAVÁRI, 1977. ÁPRILIS 6.

Nagyon szegény, vándorlással munkát kereső és sok-sok emberöltőig visszavezethető kubikos-napszámos családból származott.

Részesen volt – mint annyi más hasonló kubikosember – a korszak minden nehézségének, az éhezésnek, a napról napra való élésnek, és az állandó félelemnek a munkanélküliségtől vagy egy balesettől.

Napszámosors, majd katonaság, hadifogság, létbizonytalanság. Kis család, melynek ellátásáért erejét képes volt teljesen kimeríteni, és a legnagyobb öröme végül is a nehezen fölhúzott kis házascska volt Gyulaváriban.

Lázadozott nyomorúságos sorsa ellen, s Gyulaváriban sok jó barátot és elvtársat talált, kik ugyanily módon, de bővebb politikai ismeretekkel rendelkezve vállalták a küzdelmet a munkásosztály jobb életéért.

1931-ben bekapcsolódott a község munkásmozgalmi életébe és akkor lépett be a Szociáldemokrata Pártba. Először csupán a gyűlésekre járt el, vitakörökön vett részt, majd a pártvezetőség megbízta a propagandaanyagok terjesztésével. Ezen megbízatásának olyan lelkiismeretesen eleget tett, hogy nem sokkal utóbb utcabizalminak választották. Mint ilyen, nagyon komoly és felelősségteljes munkát végzett a propagandaanyagok terjesztésében. A választási harcokban a párt mellett agitált, házról házra járván, s nem csupán részt vett, hanem másokat is szervezett olyan – bár a párt által szervezett, mégis tiltott – gyűlésekre, melyek az akkori hatóságok figyelmét magukra vonták. Különösen figyelemmel kísérték és a csendőrorsön jelentkezési kötelezettséget róttak rá.

1941-ben, a Szovjetunió megtámadása után, mivel Erdődi András elvtárs túl volt a korhatáron, katonai szolgálatra nem hívták be. Azonban a figyelmüket egy percre sem vették le róla. Agitációs munkáját a hatóságok mind rosszabb szemmel nézték, s nem egy alkalommal részesítették hivatalos és komoly figyelmeztetésben.

Az ország német megszállása után, 1944 áprilisában őt is internálták. Az ok közismert baloldali elkötelezettsége és munkája volt. Így került Nagykanizsára az internáló táborba, ahol nagyon keservesen húzta le a háború utolsó évét. Majdnem aznap szabadult ki, mikor az egész ország is megszabadult a fasiszta béklyótól. Az akkori nagyon rossz közlekedési viszonyok között elindult hazafelé és 1945. április 7-én lépte át szűkebb hazája, Gyulavári határát.

Hazatérve első útja a családhoz vezetett, de ott még meg sem melegedve a község kommunista pártszervezetét kereste fel. Miután akkor már a Magyar Kommunista Párt is rendelkezett alapszervezettel, Erdődi András elvtárs nem a régi pártszervezetébe, a Szociáldemokrata Pártba, hanem az újba, az MKP-ba kérte tagfelvételét, illetve tagságának folyamatos elismerését.

A Kommunista Párt helyi vezetői jól ismerték Erdődi András elvtárs munkáját, és nagyon sok ajánló került, kik mind javasolták felvételét. Sőt, azonnal megbízatást is adtak neki, természetesen megint csak azon a vonalon, amit szeretett és eddig is csinált, vagyis propagandista lett.

Innen már úgy látszott, hogy sima lesz az útja. Azt a munkát végezte, amit legjobban elsajátított és közben mind jobban megismerkedett környezetével. Mint munkás, soha nem engedett egy jottányit sem elveiből, most is a szegények oldalán állt. S bár a párt által rá rótt feladatokat minden esetben lelkiismeretesen végrehajtotta, nem értett egyet az árpolitikával. 1948-ban a tagrevízió során Erdődi András elvtársat a nyílt bírálattal miatt kizárták a tagok sorából. Kritikáját nem fogadták el.

Magánmunkát végzett ezután, kis családi, háztáji földjén dolgoztatott. Majd – miután a mezőgazdasági termelőszövetkezetek nagyobb lehetőséget kaptak – 1952-ben úgy látta, hogy a párt politikája közelebb került ahhoz az elképzeléshez, amit ő is vallott régi munkásmozgalmi emberként. Belépett az akkori Új Élet Mezőgazdasági Termelőszövetkezetbe. A szövetkezetnek aktív tagja volt egészen 1956-ig. Az ellenforradalom időszaka alatt is kiállt a szövetkezet mellett, agitált a szövetkezetek hatékonysága, megmaradásuk érdekében. Bár – nem csupán csak az ő, hanem sok régi jó elvtárs munkája ellenére – a szövetkezet feloszlott, részt vett az ellenforradalom után az új Petőfi Termelőszövetkezet megalakításában, alapító tagként.

1962-ben ezen mezőgazdasági termelőszövetkezetből ment nyugdíjba. Attól kezdve állandóan gyengülő egészsége csak a háztáji munkákat engedte meg neki, figyelme az unokák felé fordult. Lassan elmaradozott a gyűlésekről, s 1977. április 6-án elhunyt.

A felsőbb pártszervek munkásmozgalmi tevékenységét 1931-től ismerték el.

Marsi László

FORRÁS:

MSZMP gyulavári szervezete: Erdődi András életrajza, Gyulavári, 1978.

GYULAVÁRI, 1897. MÁJUS 12.
GYULAVÁRI, 1976. AUGUSZTUS 11.

Szülei nagyon szegény földművesek voltak. A kicsinyke földterületen édesapjának – Erdődi Sándornak – és édesanyjának – Bagó Eszternek – 11 éhes szájról kellett gondoskodnia. Így azután érthető, hogy az édesapa a saját földjének megmunkálásán kívül úgyszólván erejét felülmúlva dolgozott más gazdáknál, ahol napszámba járt, fát vágott és bármiféle egyéb munkát is elvégzett. Bizony, a család csak elég későn este tudott együtt lenni, de ez a kis közösség összetartozásáról és szép családi életéről az egész községben nevezetes volt.

Amint az egyik gyerek annyira felcseperedett, hogy munkába állhatott, természetesen azonnal elszerződött valamelyik gazdag birtokoshoz. A minimális iskolákat kijárva még arra is volt gondja az édesapának, hogy taníttassa a gyermekeit. Így azután majdnem valamennyi fia szakmát szerzett, a lányai a harisnyagyárban dolgoztak és csupán a két legidősebb fiú maradt meg a földmunka mellett.

A fiatal Erdődi István a napszámosmunkája során csakhamar megismerkedett a szocializmus eszméjével. Nagyon sokszor kapcsolódott bele a beszélgetésekbe munkatársaival – kik közül sokan voltak a szociáldemokrata párt tagjai – egészen addig, míg elhatározta a pártba való belépését. Erre 1931-ben került sor. Nemsokára a szociáldemokrata párt gyulavári szervezetének vezetőségi tagja lett. Tevékenysége az agitáció és a propaganda területére összpontosult. Így terjesztette a szocialista kiadványokat, broszúrákat. A későbbiek folyamán a betiltott könyveket szintén eljuttatta a párttagokhoz, vagy pártonkívüli – de megbízható – emberekhez. A célja az volt, hogy fenntartsa a bizalmat a pártban, annak munkája melletti kiállásban, és főleg a reményt ne hagyja ellankadni.

Mikor azután megjelentek az illegális könyvek, röplapok, egyéb sajtótermékek, ezeknek a kézhez juttatásából ugyancsak kivette a részét. A szemináriumot akkor már betiltották. A munkásoknak viszont szükségük volt rá! Így a napi politikai ismereteket

Erdődi elvtárs előadásából – melyek természetesen szigorúan titkos és biztosított helyeken történtek – megtudhatták. Persze végig egy fő forrásra épültek ezek az előadások, mégpedig a moszkvai rádió magyar nyelvű adásaira. Ő ezeket rendszeresen hallgatta, s jegyzeteket készítve majdnem szó szerint tudta továbbadni hallgatóságának. Így érthető, hogy a hallgatók közül egyre többen kötelezték el magukat a baloldaliság mellett.

1936-ban a pártszervezet betiltása után sem állott el ennek a feladatnak az immár hatóságilag is tiltott folytatásától. Bár az igaz, hogy agitációs munkája zártabb és óvatosabb lett, de soha nem szünetelt. Ez az óvatosság és zártság abban mutatkozott meg, hogy a hallgatókat immár nem egy nagyobb csoportban, hanem vagy négyszemközt, vagy 2-3 fős kis csoportokban igyekezett meggyőzni álláspontjáról, mely természetesen megegyezett az illegális párt álláspontjával is.

Négy gyermeke miatt nem hívták be, de pártmunkája már régen szemet szűrt a hatóságnak. Először csak figyelmeztetésben részesítették tiltott agitáció miatt. Másodízben már rendszeresen alkalmazták a csendőrségi házkutatásokat, melyet Gyulavári, Rákóczi Ferenc utca 10. szám alatti lakásán többször is végrehajtottak. Majd felforgató tevékenysége miatt minden hét hétfőjére jelentkezési kötelezettséget róttak ki rá.

Már úgy látszott, hogy meg fogja úszni a háborút, mikor a németek megszállták Magyarországot 1944 márciusában. Ennek folyamán különleges eljárásokat folytattak le a magyar hatóságok minden baloldali, vagy azokkal akár csak szimpatizáló személlyel szemben. Így Erdődi elvtársat is internálták. A vád ellene az aktív baloldali tevékenység, felbújtás, kommunista agitáció volt. Letartóztatása után azonnal be is osztották egy munkászászlóalj büntetőszázadába. Innen sikerült neki – ami keveseknek – megszöknie. Ez már a nyilas uralom alatt, 1944 őszén történt. Hosszú bujkálás után végre november végén hazajutott az akkor már felszabadult Gyulaváriba.

Még jóformán ki sem fújta magát, mikor jelentkezett az itt is megalakult Magyar Kommunista Pártba. Pár heti munka után beválasztották a Járási Termelési Bizottságba, melynek elnöke lett. Ugyancsak ekkor választották meg a Földigénylő Bizottságba is tagként.

Minden funkciójának eleget tett és nagyon tevékenyen vett részt a szövetkezeti mozgalomban. Nemcsak ezen utóbbi munkája, hanem már az előzőekben is aktív, tevékeny és alkotó munkája miatt a Gyulaváriban megalakult termelőszövetkezet elnökéül egyhangúlag Erdődi István elvtársat választották. Megbízatásában igyekezett helytállni és kerek tíz évig vezette ezt a mezőgazdasági termelőszövetkezetet, melynek eredményességéről nem csupán okiratok, oklevelek, elismerések, hanem a tagok anyagi felemelkedése is bizonyosággal szolgált.

A tanácsok megalakulásától a Gyulavári Községi Tanács Végrehajtó Bizottságának tagja volt. Később betegség miatt ezen tisztségét átadta egy nála fiatalabb elvtársnak huszonöt év után.

A Magyar Kommunista Párt, majd a Magyar Dolgozók Pártja tagsága után az 1956-os ellenforradalom már súlyos betegen találja. Ekkor immár majdnem hatvan esztendő volt, s így betegségére és korára való hivatkozással nem lépett be az MSZMP-be

azonnal. Kissé felgyógyulva idővel újra részt kezdett venni a közösségi életben, eljárt a gyűlésekre, szabad pártnapokra és újra visszalépett a pártba. Ez 1960-ban történt. Feladatául agitációs-propagandista munkát kapott, mely feladatokat egészen az 1976 augusztusában bekövetkezett haláláig el is látott.

A munkásmozgalmi múltját 1931-től ismerték el. Kitüntették a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel és a Munka Érdemrend bronz fokozatával.

Marsi László

FORRÁSOK:

MSZMP Békés Megyei Bizottsága Archívuma. 1. fond.

MSZMP Gyulai Városi Bizottsága nyilvántartásai.

Erdődi István: Rövid életrajz. 1974. Szerző birtokában.

Csiszér Ferenc gyulai lakos: Visszaemlékezések. Szóbeli közlés, 1983.

Gáleg Mihály: Emlékek, barátok. Visszaemlékezések. Írásbeli közlés, 1981. Budapest.

Szikés Antal: Gyulavári emlékek. Gépírásos visszaemlékezések, 1972.

Erdődi Sándor, nevezett fia, visszaemlékezései. Gyula, 1984.

Farkas Pál

TÓTKOMLÓS, 1889. MÁJUS 7.
OROSHÁZA, 1970. DECEMBER 28.

Hétgyermekes nagycsaládban nevelkedett. Szülei a korabeli társadalmi ranglétra alsó fokán álltak, cselédsorban élő napszámosok voltak. Gyermekkorában félhónapos bérért kanászbojtárnak kellett mennie az urasághoz. A felnőttkort elérve pályamunkás lett. Az első világháború idején munkaszolgálatra vitték a Dunántúlra. Onnan – 3 hét után – megszökött. 26 évesen kötött, második házasságából 5 gyermek született. A család 1918-ban Pusztaszöllőre költözött. Még ebben az évben bekapcsolódott a Szociáldemokrata Párt munkájába. Itt végzett munkája miatt az intéző – a Tanácsköztársaság leverése után – elküldte őt az uraságtól. Tótkomlóra költözött és megismerkedett az ottani baloldaliakkal. Hudák Andrással, Kovács Jánossal, Molnár Jánossal, Hírka Jánossal és társaikkal együtt hallgatták a moszkvai rádió adásait, illegális összejeveleteket szerveztek, terjesztették a marxista irodalmat.

A felszabadulás után az elsők között lett tagja a Magyar Kommunista Pártnak. Alapszervezeti vezetőségi tagnak választották. A párt megbízásából több fontos feladatot oldott meg. Megbízták a magyar–német közös olajfűrés vagyionának felügyeletével. Ott volt a Földművesszövetkezet szervezői és Viharsarok Termelőszövetkezet alapítói között. 1946–47-ben a Földművesszövetkezet igazgatóságának elnöke volt. Innen ment át 1949-ben a termelőszövetkezethez, s ott dolgozott nyugdíjazásáig. Környezetében mindenki szerény, szorgalmas, becsületes emberként tisztelte.

Tímár Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1. fond: ABC-s munkásmozgalmi anyag.

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 24. fond.

Fia, Farkas Pál tótkomlósi lakos közlése, 1983.

NAGYVÁRAD, 1896. MÁRCIUS 12.

GYULA, 1976. JÚLIUS 20.

Kiskereskedő családból származott. Kereskedelmi középiskolai tanulmányait a haladó szellemű szülővárosában végezte. Kereskedőnek készült, tanulmányai végeztével szülei üzletében dolgozott, de az első világháború eseményei, az azt követő forradalmi mozgalmak pályamódosításra kényszerítették. 1915-ben katonai szolgálatra vonult be, az orosz frontra került, ahol hadifogságba esett. Azok között a magyar hadifoglyok között harcolt, akik az orosz forradalom hatására bekapcsolódtak a forradalmi mozgalmakba és fegyveresen küzdöttek az orosz testvérekkel együtt. Harkov környékén harcolt a vörösök oldalán 1917 végétől 1918 őszeig mint az I. partizánkülönítmény katonája. 1919 elején tért haza, önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe, részt vett harcaiban. A proletárforradalom leverése után letartóztatták, a forradalom alatti tevékenysége miatt büntető eljárást indítottak ellene, hathavi börtönbüntetésre és öt évi közügyektől való eltiltásra ítélték. Büntetett előélete miatt állandó állásváltogatásra kényszerült, hol mint fizikai munkás, hol mint magántisztviselő dolgozott 1922–1928 között Okányban, Békésen, Sarkadon, 1929–1938 között Adonyban, Zagyvarékason, Tápiógyörgyén uradalmakban és magáncégekknél. A harmincas évek közepén került kapcsolatba a szociáldemokrata pártmozgalommal, 1938-tól kezdve volt tagja a Szociáldemokrata Pártnak.

1938-ban Gyulán a Bor- Sör- Szeszkereskedelmi Részvénytársaságnál kapott könyvelői állást. Gyulai alkalmaztatása idején is fenntartotta kapcsolatát a Szociáldemokrata Párt központjában dolgozó Vámos Ilonával, akitől rendszeresen kapott pártkiadványokat, melyeket megbízható gyulai párttagok között terjesztett.

Farkas József nevű fia a pestszenterzsébeti szociáldemokrata szervezet ifjúsági szervező titkára volt, akit baloldali tevékenysége miatt később a fasiszták kivégeztek. Fiától kb. 1930-ig rendszeresen kapott Vörös Segély bélyegeket, amiket megbízható körökben árusított.

Mozgalmi tevékenysége miatt az államrendőrség állandó megfigyelés alatt tartotta. 1939-től 1944-ig majd minden évben munkaszolgálatra hívták be. Munkaszolgálatból tért haza Gyulára 1944. november 8-án. Azonnal belépett a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetébe, párttag maradt haláláig.

1944 november közepén a városi rendőrség keretében politikai osztályt állítottak fel, melynek vezetésére a pártszervezet kijelölése alapján Farkas Sándor kapott megbízást. Amikor 1945 júniusában a rendőrség kivált a városi igazgatásból és a demokratikus államrendőrség megkezdte működését, Farkas Sándor rendőrszázadosi rangban a politikai rendőrség vezetője maradt. Az államrendőrségen 1947 végéig dolgozott. Munkaköréhez tartozott a gyulai központi internáló tábor felállítása és tevékenységének rendőri ellenőrzése. 1947 végétől 1956 júniusáig a városi tanács pénzügyi osztályának vezetője volt. Ebből az állásából vonult első ízben nyugdíjba.

Az 1956-os ellenforradalmi lázadás idején hű maradt a párthoz, eredményes munkát fejtett ki a Magyar Szocialista Munkáspárt szervezésében.

Amikor 1958 elején a gyulai Járási Népi Ellenőrzési Bizottságot életre hívták, a pártszervezet kijelölése alapján a bizottság vezetőjének nevezték ki. A bizottságba később beolvadt a városi Népi Ellenőrzési Bizottság. Jelentős érdemeket szerzett a városi és járási népi ellenőrzés kifejlesztésében. 1964-ben vonult véglegesen nyugdíjba, de ezután is még éveken át népi ellenőrként tevékenykedett.

Kitüntetései: 1959. Tanácsköztársasági Emlékérem, 1970. Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Marik Dénes

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Marik Dénes: Város a front mögött. Gyula, 1957. 48.

Marik Dénes: Gyula története a felszabadulástól a fordulat évéig (1944–1948). Három szabad évtized Gyulán.

Szerk.: Marsi Gyula – Szabó Ferenc. Gyula, 1975. 37–38.

MSZMP Gyulai Városi Bizottsága nyilvántartása és közlése.

BÉKÉSSZENTANDRÁS,

1911. OKTÓBER 20.

BÉKÉSSZENTANDRÁS, 1980. ÁPRILIS 29.

Egész életét meghatározta származása, szülei sorsa. A nincstelen cselédfiúból – aki ráébredt arra, hogy mit kell tennie a vele azonos sorban élő tömegek helyzetének megváltoztatásáért és fegyvert fogott hazája felszabadításáért is – a szocialista magyar rendőrség főhadnagya lett. Küzdelmes élete szép példája a hazáját, osztálytestvéreit szerető forradalmárnak.

Az I. világháború tragikusan érintette a Fazekas család életét: édesapja elesett, öt gyermeke és felesége gyászolta. Édesanyja óriási erőfeszítéssel igyekezett eltartani gyermekeit, napszámosmunkát vállalt és a 3. kat. hold föld művelésével próbált megfelelő körülményeket biztosítani családjának. A nehéz sorsú asszony felismerte, hogy a Tanácsköztársaság győzelme a proletártömegek sorsának megváltoztatását, jobbra fordulását segíti elő. Ezért is vállalta, hogy a községi munkástüntetésen ő vigye a vörös zászlót. A Tanácsköztársaság bukása után a királyi román intervenciós csapatok megszállták Békésszentandrást. Besűgés folytán édesanyját elfogták és a községhezán súlyosan bántalmazták, megbotozták. Kiszabadulása után hetekig ápolták a szomszédok. Imre fiában, de valamennyi gyermekében gyűlöletet váltott ki ez a brutalitás.

A család nagyon nehéz körülmények között élt. Ez kényszerítette Fazekas Imrét is arra, hogy már gyermekként dolgozzon. Kiscseléd lett, majd az elemi iskola 6. osztályának elvégzése után béresként dolgozott a módosabb gazdánál. Megelégedve a cseléd-sorsot, 1929-ben kubikosmunkát vállalt. A vele azonos körülmények között élőkhez hasonlóan járta, sokszor gyalogosan, az országot, munkát keresve.

A községben 1930-ban alakult meg a Szociáldemokrata Párt helyi szervezete, amelynek elnöke Hegedűs Imre volt. A szociáldemokraták főleg a fiatalokat igyekeztek megnyerni. Egyik legeredményesebb módszerük a házi agitáció volt, amelynek keretében Népszava-előfizetőket is gyűjtöttek, de elsősorban érdemi beszélgetéseket folytattak a munkások helyzetéről, problémáiról. A szociáldemokrata párt nagy hangsúlyt

fektetett a képzésre, gondolkodásra ösztönözött, hogy a munkások önállóan is el tudjanak igazodni a politikai és gazdasági harcokban, világosan lássák az összefüggéseket. Nagyon eredményes volt a Békésszentandrás Dalkör és Munkásszínjátszó Csoport működése, amelybe Fazekas Imrét is bevonták. Itt hallott előadásokat, itt ismerkedett a zenével, a dalkör tagjaként sokszor szerepelt a községi március 15-i, május 1-i ünnepségeken, sőt a környező helységeken is.

Fazekas Imrét elsősorban az agitációs munkába vonták be, a munkás dalkörben tevékenykedett, a választások előkészítésében is jelentős szerepet vállalt. A csendőrök gyakran részt vettek a dalárda próbáin, ahonnan többször bekísérték az őrre, hogy „kezelésbe vegyék”. A rájuk jellemző brutalitással bántalmazták, mint annyi más baloldali érzelmű társát. Egy alkalommal úgy megrugdosták, hogy csizmasarokkal beszakították a fejét. Ennek nyomát élete végéig viselte.

1931-ben, katonai szolgálata letöltése után, a nagy munkanélküliség miatt nem tudott elhelyezkedni, ez a tény is az ellenállásra ösztönözte, 1933-ban belépett a Szociáldemokrata Pártba. A harmincas évek közepén a magyar munkásmozgalom központi gondolata az antifasiszta munkásegység megteremtése volt. Hegedűs Imre és az MSZDP helyi szervezetének más vezetői közvetlen kapcsolatot tartottak a községből származó és a fővárosban letelepedett elvtársak révén a budapesti kommunistákkal. Így kerültek propagandaanyagok, rölapok a községbe. Tehát Békésszentandrás is felismerték a baloldali agrárproletárok, munkások az egységes cselekvés, összefogás szükségességét. A csendőrség tudott erről, hiszen Kiszely Mihályt tetten érték, amikor a Pestről (Szécsi Istvántól) kapott rölapokat Hegedűs Imrének átadta. Az 1935-ös választások során Békésszentandrás és Öcsöd között mint futár-összekötő kapott feladatot.

1936 őszén Budapesten szerzett munkát egy építkezésen, mivel részt vett az itt szervezett sztrájkban, szülőfalujába toloncolták és hetente kellett jelentkeznie a rendőrségen. Ezzel a „feketelistára” került, amely a felszabadulásig kísérte, választójogot egyetlen választáson sem kapott.

Erdély és a Felvidék visszacsatolásakor behívták katonának, majd hazaküldték.

1939-ben megnősült, felesége cseléd, majd szőnyegszövő volt, aki mindig támogatta férje pártmunkáját.

Mint politikailag megbízhatatlant, 1941-ben munkaszolgálatra hívták be. 1942-ben betegsége miatt hazaengedték.

A II. világháború idején az MSZDP helyi szervezete rendezvényeit betiltották, a vezetőség legaktívabb tagjait – Hegedűs Imrét, Balla Andrást – internálták. Minden, az ellenforradalmi rendszert, a háborút bíráló kijelentést megtoroltak.

1944-ben ismét katonai behívót kapott, a szovjet frontra vitték, majd a szlovákiai részen az élrelmezési osztagnál teljesített szolgálatot. A határozott és bátor, jól képzett, a munkásmozgalmi harcokban megedzett fiatal férfi társaival együtt kapcsolatba került a szovjet és magyar partizánokkal. Úgy döntöttek, hogy átállnak és a szovjet csapatokkal együtt harcolnak szülőhazájuk felszabadításáért. Egy héten belül az ukrán partizánrezd keretében már bevetésre kerültek. 1944 decemberében Debrecenben megalakult

az Ideiglenes Kormány. 1945. január 10-én hét harcostársával együtt jelentkezett a kormányórságba. 1945 júliusában, amikor a kormány Budapestre költözött, leszerelt és a demokratikus rendőrséghez kérte felvételét. 1945. szeptember 1-én Békésszent-andrás őrsparancsnokává nevezték ki. Itt teljesített szolgálatot 1949 októberéig, ekkor ugyanis ismét a kormányórság kötelékébe került. 1956. október 30-án az ellenforradalmárok a pártközpontból hurcolták el, súlyosan bántalmazták. Az ellenforradalom értékeléséről készült első kiadványban – a Fehér könyvben – megjelent fénykép az ellenforradalmárok fegyveres kíséretében mutatja be elhurcolását. A csendőrök csizmájának nyoma mellett, az arcán levő forradás jelezte az ellenforradalmárok „kézjegyét”. Halálra ítélték négy társával együtt. November 4-én a szovjet csapatok segítségével kiszabadult. Az életét mentették meg, amely annyiszor veszélybe került kommunista elvei miatt. 1957 júliusától 1958. október 1-ig újból a kormányórságnál teljesített szolgálatot, de betegsége miatt nyugdíjba kényszerült. Feleségével visszatért szülőfalujába. Egyre jobban romló egészsége folytán nem tudott már bekapcsolódni a mozgalmi munkába, de érdeklődése, hűsége a munkáshatalom, a szocializmus ügye iránt haláláig megmaradt.

Katonai díszpompával temették, utolsó útjára elkísérte a falu lakossága és harcostársai, akik tisztelték és szerették a bátor kommunistát, a partizánt, akitől sok-sok szenvedéssel és megpróbáltatással teli életéért díszsortúzzal búcsúztak. Kitüntetései-nek sora is bizonyítja azt az elismerést, amellyel munkásmozgalmi tevékenységét kísérték: 1947-ben a Szabadság Érdemrend bronz fokozata, 1954-ben a Magyar Partizán Emlékérem, 1957-ben a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérem, 1964-ben a Csehszlovák Szocialista Köztársaságtól emlékérem, 1968-ban a Szocialista Hazáért Érdemrend és a Munka Érdemrend ezüst fokozata, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetésben részesült.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma 1., 45., 46., 50. fond

Községi Pártbizottság iratai, Békésszentandrás

Pintér István: A Szociáldemokrata Párt története 1930–1944. Bp. Kossuth, 1980. 114.

KISPEREG, 1904. MÁJUS 25.

MEZŐHEGYES, 1973. NOVEMBER 28.

Szülei cselédek voltak, akik Kisperegen és környékén a különböző gazdáknál dolgoztak. Fegyverneki József a többi cselédgyerekhez hasonlóan mindössze hat évet járt iskolába. Fiatal korától pásztorkodott, majd béres, részesmunkás volt. Többnyire a földbirtokosok tanyáin lakott, a falusi és városi életről keveset tudott, a világ, az ország eseményeit nem ismerte.

Tizenhat éves kamaszfiú volt, mikor életébe beleszólt a történelem. Akaratlanul is hazát kellett cserélnie. A trianoni békeszerződés után Kispereget Romániához csatolták. Nem értette, nem tudta ő még akkor, hogy tulajdonképpen mi is történt. Nem ismerte a Magyar Tanácsköztársaság eseményeit, az azt megelőző világháború befejezését. Az ő életében nem történt változás. Ő továbbra is béres maradt, robotolt a más földjén. Behívták katonának. Két évig teljesített szolgálatot a román királyi hadseregben. Ott éreztették vele először, hogy ő magyar, s azért mert magyar, alábbvaló ember mint katonatársai. Ott került kapcsolatba olyan emberekkel, akik forradalomról, földosztásról beszéltek, akik szociáldemokratáknak, sőt kommunistáknak vallották magukat.

Leszerelése után 1926-ban megnősült. Kovács Erzsébetet, egy kisperegi föld nélküli cseléd lányát vette feleségül. Házasságukból 1930-ban egy fiúgyermek született. Közben a kisperegi tanyavilágba is eljutottak a forradalmi eszmék. Előbb egy egy nagygazda istállójában, később egy-egy cselédember kis tanyáján jöttek össze nyolcan-tizen beszélgetni, politizálni, rádiót hallgatni, újságot olvasni. Fegyverneki József bátyjával, Sándorral járt ezekre az összejövetelekre.

A harmincas évek közepén nagy szerencse érte, mert bekerült a községházára kézbesítőnek. A szervezett összejövetelekre továbbra is eljárt. Ezekre már nagyobb helyekről, városokból jártak ki vitavezetők. Csoportjukat, mivel hivatalos engedélyük nem volt a működésre, maguk között csak „Rózsa Sándor bandája” néven nevezték.

A harmincas évek vége felé a román hatóságok a magyar származású férfiakat mind gyakrabban vezényelték „koncsetra” munkára. Ez 3–4 hónapos alkalmankénti kényszermunka volt. Részben ez elől menekülve, részben a szervezett összefüggéseken hallottak alapján határozta el Sándor bátyja, hogy családjával együtt átszökik Magyarországra. Úgy is cselekedett 1939-ben s Mezőhegyesen a 39-es majorban telepedett le. Fegyverneki József hivatalosan kért áttelepülési engedélyt. Mivel ezt nem kapta meg, 1941-ben családjával együtt ő is átszökött a határon. A battonyai előjáróságon jelentkezett. Mándokra internálták. A magyar hatóságok ott gyűjtötték össze az ország területére illegálisan érkező munkásokat, amíg nem tudták őket valamelyik gazdaságba elhelyezni. Fegyverneki Józsefet és családját Sándor bátyja magához vette Mezőhegyesre. Öt hónapig együtt laktak. Azután Fegyverneki Józsefet a gazdaságban béresként alkalmazták. Cselédlakást kapott, s két ökröt bízta rá, azokkal dolgozott a felszabadulásig.

A felszabadulás után már tudta Fegyverneki József, hogy hol a helye. Belépett a Magyar Kommunista Pártba. Pár hónapig munkaszolgálatos rendőr volt. Ez azt jelentette, hogy a Mezőhegyesre internált környékbeli földbirtokosok s egyéb reakciós elemek őrzését végezte. A földosztáskor négy hold földet kapott, s azon gazdálkodott. Az egyéni gazdálkodás közepette hamar felismerte, hogy a mezőgazdaságban is a szövetkezeteké a jövő. Kezdeményezte Mezőhegyesen a Törekvő Termelőszövetkezet megalakítását. A szövetkezet tagsága elnöknek választotta meg. Az 1956-os ellenforradalom idején az ellenforradalmárok a termelőszövetkezetet feloszlatták, a közös vagyont szétthordták. Fegyverneki Józsefnek volt ereje és bátorsága ahhoz, hogy az ellenforradalom után a termelőszövetkezetet újjászervezze, a közös vagyont visszaszeresse. A tagság az újjászervezett termelőszövetkezet elnökének is őt választotta meg.

Gazdaságirányító munkája mellett tagja volt a községi pártbizottságnak, a tanácsnak, a tanács végrehajtó bizottságának.

A mezőgazdasági termelőszövetkezetek fejlesztése során gazdasági okokból a Csongrád megyei nagyéri és a mezőhegyesi Törekvő termelőszövetkezeteket 1962/63-ban egyesítették. Az egyesítés után Fegyverneki József nyugdíjba vonult. Eredményes munkássága, szervezőképessége, elvhűsége elismeréseként többször részesült kitüntetésben.

Balogh György

FORRÁSOK:

Illyés László, az MSZMP Mezőhegyesi Községi Bizottsága titkára írásbeli közlése. 1981.

Özv. Fegyverneki Sándorné, sógornője, mezőhegyesi lakos közlése. 1983.

Fehér János

NAGYKAMARÁS, 1902. JÚNIUS 6.
BUDAPEST, 1955. NOVEMBER 5.

„Egyszerű és tiszta, izzó szavak, felfigyel mindenki: fiatal földműves legény beszél. Olyanok a szavai, mint a búzavirág, beszéde a mezők illatát leheli... Fehér Jánosnak hívják, a zsebe tele van novellákkal, versekkel...” – írta a Népszava 1932. június 28-án.

Nyolcgyermekes kisparaszti családból származott. Mint a család első gyermeke, alig tizenhárom évesen – mivel édesapját a háborúba vitték – beteg édesanyjáról és testvéreiről kellett gondoskodnia, ezért a kitűnő képességű gyermek nem valósíthatta meg hőn óhajtott vágyát, nem tanulhatott tovább az elemi iskola után.

A nagykamarási gazdag parasztnál, majd Habsburg József főherceg bankúti birtokán cselédeskedett. Szószólója lett kizsákmányolt társainak, bátran, szókimonddéan érvelt érdekükben. Emiatt azonban feketelistára került, az uradalomban nem kapott többé munkát.

Lázasan kereste a kiutat a nyomorúságból. Olvasott, vitatkozott, házi agitációkat szervezett. Kapcsolatba került tapasztalt nagykamarási mozgalmi munkásokkal, Szántó Andrással, az Urbán testvérekkel.

1927-ben megalakult a községben a földmunkások szakszervezete, amelynek Fehér János lett a vezetője. A csendőrök sorozatban tartották lakásán a házkutatást. Az egyik ilyen házkutatás során pályás gyermekét kidobták a bölcsőjéből, hogy azt is átkutathassák, tiltott kiadványokat kereslessenek benne.

A zaklatások nem jártak eredménnyel, nem törték meg, nem hagyott fel tevékenységével, sőt 1928-ban létrehozta a községben a szociáldemokraták helyi szervezetét. Továbbra is olvasott, tanult, tanított és írt is. Írásai jelentek meg a Föld és a Szabadságban, a Népszavában az alföldi munkás kilátástalan helyzetéről, a tavaszi és az őszi faluról. Egyik cikkének egy közmondás adta a címét: „Üres konyhának bolond a gazdasszonya.”

1929 augusztusában részt vett a szociáldemokrata párt hódmezővásárhelyi értekezletén. Fel is szólalt azon, szervezkedési szabadságot követelt.

1931-ben „engedély nélküli, szélsőséges irányú gyűlésen való részvétel” miatt 30 napi elzárásra ítélték.

Azért, mert a szociáldemokraták nagykamarási helyi szervezetében vezető szerepet töltött be, mert képzett pártagitátor volt, mert újságcikkeket merészelt írni a munkások érdekében, mert meggyőződéses szociáldemokratának vallotta magát – a hatóságok minden tekintetben megbízhatatlannak tartották, politikai szempontból kifogás alá esett. Minden nap – hétköznap és vasárnap is – hat kilométerre gyalogolnia kellett, jelentkeznie a csendőrségen. Emellett igen gyakran ellenőrizték otthonában is. Nemegyszer megfenyegették, kijelentve, hogy unják már a folytonos ellenőrzést és egy napon majd „szökés közben” véget vetnek ennek.

Üldöztetése fokozódott, megpofozták, a környéken sehol nem kapott munkát. 1938-ban elhagyta szülőfaluját, Kondorosra költözött. Jóformán még meg sem melegedett új lakóhelyén, már a csendőrségre hívták, hogy megismerkedjenek vele... Puskatussal ütlegelték. Kitoloncolták a községből. Szegedre ment dolgozni, ahol facsemeték eladásából éldegélt, természetesen nem hagyta abba a mozgalmi tevékenységet.

Szolgált a pártpropagandát, szervezett, agitált, biztatta a csüggedőket, akik már fáradni kezdtek a harcban.

Hiába volt a rendőri felügyelet, az állandó üldözés, a fizikai és lelki kínzás, Fehér János rendületlenül hitt abban, hogy egyszer eljön az elnyomott nép szabadsága.

A várva várt idő elérkezett! 1944. október 6-án Kondoros felszabadult. Most már szabadon, megsokszorozódott energiával folytatta a munkát abban a rendszerben, amit megálmodott, amiért harcolt. Konyecsnyi György, Mladonyiczki György, Balázs Pál, Hajdú Mihály és más kondorosi elvtársakkal megalakította a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetét, amelynek porpagandistája lett. Kinevezték a helyi rendőrőrs parancsnokává.

Tapasztalt pártmunkásra volt szükség a megye székhelyén, ezért 1946-tól a Magyar Kommunista Párt Békés megyei Bizottságának politikai munkatársa lett. Budapestre küldték innét pártiskolára, amelyet elvégezve az Újbirtokosok és Földhözjuttatottak Országos Szövetsége létrehozásába vonták be. A szövetség alakuló kongresszusa a szervezési osztály vezetőjévé választotta. Később a Földművelésügyi Minisztériumba került. Itt is megtartotta szókimondó vonásait, s bizony sokszor kemény szavakkal bírálta a minisztérium olyan szakembereit, akik nem sokat tettek az új rendszer mezőgazdaságáért, parasztjaiért.

„Aki ganajjal veszi magát körül, maga is azzá fog válni!” – mondta az egyik minisztériumi párttaggyűlésen azoknak, akik megfélemeztek hovatartozásukról és úgy kezdtek élni, cselekedni, mint az egykori szolgabírók. Mehetett segédmunkásnak

a budapesti Csavárarugyárba... Kiváló dolgozó, kiváló propagandista lett itt, és a Magyar–Szovjet Társaság helyi szervezetének titkárává választották.

1955-ben a pártközpontból két elvtárs kereste fel az őt ért sérelmek orvoslása végett. Elkéstek... Beteg volt, már beszélni sem tudott.

Keresztényi Tibor

FORRÁSOK:

Népszava, 1932. június 28. Ünnepek az Alföldön. A békéscsabai Munkásotthon fölavatása.
Nagyközségi Pártbizottság iratai, Nagykamarás, 1982.

ENDRÓD, 1888. OKTÓBER 5.

ENDRÓD, 1970. JANUÁR 2.

Szegénysorsú, sokgyermekes családban született. Az elemi iskola hosszúra nyújtott szüneteiben mezőgazdasági cseléd volt. Ifjú éveitől nehéz kubikos munkát végzett.

Az I. világháborút végigharcolta az orosz fronton, majd sebesülten orosz fogságba került. 1917-ben részt vett a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban. 1918-ban 2 hónapos propagandistaiskolán vett részt a lengyel Mieliczben. Innen hazajött, de ekkor Magyarországon már forradalom volt. A Tanácsköztársaság kikiáltását Endrődön élte át. Kapcsolatba került a Kommunisták Magyarországi Pártjának helyi csoportjával, tagja lett a Vörös Őrségnek és a direktóriumnak. Nagy igyekezettel, fáradságot nem ismervé végezte megbízatását.

Az intervenciósok támadása idején a cseh burzsoá hadsereg ellen Salgótarján környékén, a belső ellenforradalom leveréséért Szolnokon harcolt. Súlyosan megsebesült.

A Tanácsköztársaság leverése után román fogságba került, múltjáért internálták. A vádat az ellenforradalmi rendszer írásos tanúvallomással nem tudta alátámasztani, ezért elítélni sem tudták, de szabadulása után rendszeres rendőri felügyelet alá helyezték.

1925-ben részt vett a községben illegálisan alakuló pártsejt munkájában. Baloldali szellemben agitált az országgyűlési választások idején, vállalta a Vágiék által kiadott röplapterjesztést. Az 1930-as évek Vörös Segély-akcióiban sikeresen szervezett, gyűjtött az üldözöttek és hozzátartozóik részére. 1943-ban letartóztatták, 1944-ben pedig internálták.

1944 októberétől az MKP újjáalakulását az elsők között segítette. Munkájával nagyban hozzájárult az 1944. október 15-i endrődi 49 fős alakuló létszám gyors növekedéséhez, ami az 1945-ös választások idején 1300 főt mutatott. A pártszervezés mellett Fekécs elvtársnak nagy szerepe volt a földigénylő bizottság előkészítő és végrehajtó munkájában.

Az 50-es évektől egészségi állapota romlott, lassan visszahúzódott a közéletből, de haláláig szellemi frissességgel figyelte a szocialista országépítő munkát. Hosszú és áldozatkész forradalmi tevékenységéért megkapta a Tanácsköztársasági Emlékérem kitüntetést.

Szakács Mihály

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Hunya István: Emelt fővel. Bp. 1974.

Hunya István: Hármass próbatétel. Bp. 1982.

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.

BML Békés vm. alisp. ir. 2140/1920.

MSZMP Gyomaendrődi Bizottsága irattára.

GYULAVÁRI, 1903. JÚNIUS 1.
GYULAVÁRI, 1977. JANUÁR 1.

Szegényparasztesaládból származott. Hat elemi osztályt végzett, jó tanuló volt. Fiatal korától mezőgazdasági munkát végzett, földingatlanlannal azonban az 1945. évi földreformig nem rendelkezett. Kiosztott földjét családjával együtt művelte. A húszas évektől kezdve Gyulaváriban a földforgalom igen nyomott volt, leginkább egy hold körüli ingatlanok cseréltek gazdát, nincstelen földmunkás csak kivételes esetben szerezhetett földtulajdont. Fekete József is főleg kubikos munkát végzett a felszabadulásig. Kubikostársai körében tudatosult benne a munkásösszetartás, a szervezkedés fontossága. A húszas években azonban olyan erős hatósági nyomás nehezedett Gyulaváriban az agrárproletárokra, hogy sem földmunkásszakcsoportot, sem szociáldemokrata párt-szervezetet akkor még nem alakíthattak.

Amikor a községben 1931-ben megalakult a szociáldemokrata pártszervezet, elsőik között lépett be a párt tagjai közé. Előbb pártbizalmiként, később vezetőségi tagként tevékenykedett 1936-ig, a községi pártszervezet feloszlataáig. 1936 után sem szüntette be politikai tevékenységét, tagja volt az illegális pártcsoportnak, tiltott szemináriumokat szervezett, részt vett az illegális megbeszéléseken. Kubikostársai között tiltott sajtótermékeket, rölapokat terjesztett. Vörös Segély-bélyegeket árusított. 1940-től rendszeres hallgatója volt a moszkvai rádió magyar nyelvű adásainak és a rádióadások hírányagát kubikostársai között terjesztette. Országgyűlési képviselőválasztások alkalmával aláírásokat gyűjtött szociáldemokrata, illetve az ellenzéki jelölt ívére, a községi képviselőválasztások alkalmával mint bizalmi agitált és gyűjtött szavazatokat. A negyvenes években állandó csendőri megfigyelés alatt állott, lakásán több alkalommal tartottak házkutatást.

Gyulaváriban 1944 októberében részvételével alakult meg a Magyar Kommunista Párt községi szervezete. A pártszervezetben több mint másfél évtizeden át vezetőségi tagként dolgozott. Az 1956-os ellenforradalom idején is derekasan helytállt. Az ellen-

forradalom leverése után részt vett a Magyar Szocialista Munkáspárt községi szervezésének munkájában. Jelentős tevékenységet fejtett ki a mezőgazdaság szocialista átszervezésében is.

Kitüntetése: 1970. Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Marik Dénes

FORRÁSOK:

MSZMP Gyulai Városi Bizottsága nyilvántartása és közlései.

BÉKÉSCSABA, 1891. OKTÓBER 21.

BÉKÉSCSABA, 1978. OKTÓBER 22.

Munkásszülők gyermekeként született 1891. október 21-én Békéscsabán. Apja építőmunkás volt, anyja Csicsely Ilona. Az elemi iskola elvégzése után asztalosinasnak adják. A fiatal, jóvágású és erős testalkatú fiú csakhamar ifjú kollégái szóvivője lesz. Bátor, szókimondó céltudatos magatartásával kivívja környezete figyelmét és tiszteletét maga iránt. Idősebb, baloldali beállítottságú szaktársai csakhamar bevonják a munkásmozgalmába, és Filipinyi János 18 éves korában (1909-ben) már tagja a Magyarországi Famunkások Szövetségének (tagkönyvszáma: 51 871). Sőt a békéscsabai csoport vezetőségi tagja, majd 1922-től annak elnöke. Vezetésével vívják bérharcaikat a famunkások a városban.

Az őszirozsás forradalom Aradon éri. Onnan hazajön, s a Rajz Bútorgyárban helyezkedik el. Mint a helyi famunkásszövetség vezetőségi tagja, s a gyár műhelybizalmija szervezi szaktársai megmozdulásait a nemrég alakult Nemzeti Tanácsban működő jobboldali politikusok ellen, akik visszafelé akarják forgatni a történelem kerekét. Gyűléseken leplezik le a reakciósokat, és felhasználják ellenük a helyi szociáldemokrata sajtót. A felháborodás még a proletárdiktatúra előtt kisöpri a város vezetéséből a burzsoázia képviselőit.

Még 1919 elején Békéscsabán át Szegedről Aradra utazik egy francia (szenegáli) katonákkal megtömött vonat, akik a demarkációs vonalon állomásozó magyar egységeket akarják megtámadni a front mögötti állásokból. Filipinyi János sok száz csabai munkással együtt fegyvert ragad, és lefegyverzik, majd vagonokba zárják az intervenció katonákat.

A proletárdiktatúra kikiáltása után szocializálják a fontosabb üzemeket, s a direktórium Filipinyi Jánost a László és Wernel-féle asztalosüzem termelési biztosának nevezi ki. A Tanácsköztársaság megdöntését követően elfogják, átadják a megszálló román

királyi csapatoknak mint a munkások egyik izgatóját a proletárdiktatúra idején, és Brassóba internálják. Csaknem egy év múlva érkezik vissza Békéscsabára, és nyomban bekapcsolódik a munkásmozgalomba. 1922-ben a famunkások szakszervezetének elnökéül választják Békéscsabán. Ez évben belép a szociáldemokrata pártba, s rövidesen annak is az elnöke lesz. Ezt a funkciót 1930-ig tölti be. Mint pártvezető, tagja lesz a város képviselőtestületének és a megyei törvényhatósági bizottságnak. Ezekből a legális funkciókból nyíltan és hangos szóval képviseli Békéscsaba munkásságának érdekeit, küzd a párton belüli baloldal erősödéséért. 1925-ben kisipari engedélyt vált ki, és az ipartestületi ellenzék harcainak szervezője lesz.

A város reakciós vezetői minden ürüggyel és erővel igyekeznek visszaszorítani a munkásmozgalom előretörését és lehetetlenné tenni annak vezetőit. Filipinyi ellen először 1924-ben indít eljárást a magyar királyi rendőrség békéscsabai kapitánysága. A 889-es iktatószámú aktája szerint azzal vádolják, hogy irányítása alatt „politikai jellegű gyűléseket tartanak az SZDP-ben... rendőrhatalósági engedély nélkül”. Bizonyíték hiányában azonban felmentik. Másodízben 1925. november 14-én állítják bíróság elé 11 társával együtt. A rendőrség 74 röpcédulát szedett össze Erzsébethelyen, mely „Magyarország munkásságához” címmel a proletárok helyzetét, jogait és követeléseit taglalta, s harcra buzdított. A röpcédulát a Magyarországi Szakszervezeti Tanács, a Magyarországi Szociáldemokrata Párt parlamenti frakciója írta alá. Ennek, valamint az Ifjómunkás című lap példányainak engedély nélküli terjesztését igyekeztek Filipinyiék rábizonyítani. Eredménytelenül. Ismét felmentették az egymásért kiálló „vádlokat”.

A fasizmus erősödésével fokozódik Békéscsabán is az ellenzéki csoportok tevékenysége. Habár Filipinyi János a szociáldemokrata pártban és a szakszervezetben betöltött vezető funkciójától kényszerűségből megválk, a kisiparosoknál és a képviselőtestületben annál agitatívabb tevékenységet folytat. Ennek következményeként internálják először 1940-ben, majd 1944-ben Hajdúnánásra.

A szovjet csapatok előretörése, a délkeleti országrészek felszabadítása 1944 októberében azonban már Békéscsabán találja Filipinyi Jánost, aki az internáló táborból megszökik. A Viharsarok fővárosában egyik alapító tagja lesz a kommunista párt városi szervezetének.

A felszabadulás után a párt megbízásából fontos funkciókat tölt be. 1949-ig mint rendőr őrnagy a BM kötelékében a békéscsabai rendőrség parancsnoka. 1949-ben arra szólítja a párt, hogy a faipari dolgozók veterán képviselőjeként szervezze meg Békéscsabán a faipari szövetkezetet. Ez sikerrel jár. Ezt követően a magasépítés vertikális üzemének szervezésével bízzák meg több társával együtt, 1950 végén a Békés megyei Beruházási Vállalat létrehozásával, annak igazgatója lesz. 1953-ban a békéscsabai tanács városgazdálkodási osztályvezetőjévé nevezik ki. Ekkor kapja meg a Munka Érdemérmét. 1956-ban 65 éves korában megy nyugdíjba, de társadalmi munkáját a városi tanácsban és a pártban ezután sem hagyja abba.

Filipinyi János munkásmozgalmi múltját 1909-től ismerték el, párttagsága pedig 1922-től datálódik. A Szocialista Hazáért Érdemrend tulajdonosa volt. Hosszú szenvedés után 87 éves korában halt meg Békéscsabán.

Varga Dezső

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma 1., 45., 46. fond.

Varga Dezső: A proletárhatalomért! Békés megyei vöröskatonák visszaemlékezései. Békéscsaba, 1959.

SZARVAS, 1903. JANUÁR 31.
CSABACSD, 1980. DECEMBER 26.

Szülei cselédként szolgáltak a szarvasi Schwarz-uradalomban. Három testvérével együtt igen korán dolgozniuk kellett.

Mindössze 16 éves, amikor beállt a Vörös Hadseregbe. A Tanácsköztársaság megdöntése után gépészinak állt: mindig vonzódott a gépekhez, de természetesen csak ez a tevékenység nem elégítette ki. Nyitott szemmel járva, tapasztalva a társadalmi igazságtalanságokat, látva az uradalmi cselédek sanyarú helyzetét, úgy érezte, tennie kell neki is valamit a változtatás érdekében.

1928-ban kapcsolódott be a mozgalomba. Ekkor már nős (1925-ben kötött házasságot), és tudta, hogy agitációs tevékenysége a Szociáldemokrata Párt jelöltje mellett a biztosnak látszó gépészi állás elvesztésével jár. Így is történt. Még abban az évben elbocsátják állásából. Apró javításokból, alkalmi munkákból tudja családját fenntartani.

Felesége visszaemlékezése szerint vasárnaponként rendszeresen bejárt a szarvasi Szociáldemokrata Párt gyűléseire.

Soha nem jött onnan üres kézzel, táskájában könyvek, illegális sajtótermékek lapultak.

Ezeket barátaival Tusjak Istvánnal, Hlaczki Lászlóval, Valastyán Istvánnal olvasgatták, tanulmányozták.

Velük együtt hozta létre 1932-ben a Szociáldemokrata Párt csabacsüdi szervezetét.

1944-ben behívták katonának, majd szovjet fogságba került. Itt nagy hasznát vehette tanult szakmájának, szívesen javította a háborúban tönkrement gépeket.

A fogságból hazatért mozgalmi embert a megváltozott új világ 5 kh földdel várta, 1947 november 20-án. Hazajövetele másnapján már munkába állt. Nagy szükség volt a gépek javításához értő, ügyes munkáskézre.

1949-től a szarvasi gépállomáson dolgozott. Itt kitűnt szorgalmával, hozzáértésével.

Alig egy év múlva a gyomai gépállomás főgépészeként végzett komoly, felelősségteljes irányító munkát.

A két munkáspárt egyesülése előtti előkészítő munkában vállalt szerepet. 1948 júniusától az MDP tagja.

Az 1956-os ellenforradalom első napjaiban fogott fegyvert, példát mutatva ezzel fiatal elvtársainak is.

1963-ban vonult nyugdíjba. 1978-ban 75. születésnapján levélben köszöntötte az MSZMP Békés megyei Bizottsága, elismerését fejezve ki ezzel is több évtizedes mozgalmi munkájáért.

Munkásmozgalmi tevékenysége 1928-tól, párttagsága 1932-től volt elismert.

Kitüntetései: Kiváló Dolgozó 1956, Tanácsköztársasági Emlékérem 1959. Szocialista Hazáért Érdemrend 1968, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970.

Cseusz Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága, PTO 15 694.

Népszabadság, 1980. december 29.

Felesége (özv. Filyó Jánosné, Csabacsüd, Petőfi S. ut 12. szám alatti lakos) szíves közlése.

OROSHÁZA, 1929. FEBRUÁR 3.
BUDAPEST, 1956. OKTÓBER 23.

Édesapja, Földesi János cipészsegéd, feleségül vette Orosházán Verasztó Etelkát, aki cselédlány volt. A házasságkötés után ipart váltottak ki, foltozó-javító cipészként egyedül dolgozott. Házasságukból két gyermek született, szerény jövedelmükből igen szűkösen éltek.

Mindössze 7 éves volt, amikor édesapja 1936-ban Gyulán tüdőbajban meghalt. Ezután a család helyzete anyagilag egyre nehezebb és rosszabb lett.

Édesanyjuk alkalmi munkából tartotta el őket. Genge, leromlott szervezete nem sokáig bírta ezt a megerőltető munkát, és 1937-ben ő is meghalt. A rokonok egy évig nevelték a két gyermeket, de anyagi helyzetük miatt 1938-ban az állami gyermekmenhely gondozásába adták őket. Szarvas környéki tanyára kerültek nevelőszülőkhöz – ahol igen keményen dolgoztatták őket.

A felszabadulás után jelentkezett, hogy részt akar venni a főváros újjáépítési munkáiban. 17 évesen így került Budapestre, ahol a Magyar Kommunista Párt tagja lett.

1948-ban a párt javaslatára tisztképző iskolára került, ahol nagy szorgalommal tanult. Az iskolát kitüntetéssel végezte el, s aztán politikai tisztként dolgozott. Budapesten teljesített szolgálatot, közben elvégezte a pártfőiskolát. 1954-ben kinevezték a Zrínyi Miklós Katonai Akadémia marxizmus-leninizmus tanszéke vezető tanárává. 1956. október 23-án a Magyar Rádió védelmére kirendelt törzstiszti alakulat parancsnokaként hősi halált halt.

Felesége ebben az időben szülte meg gyermeküket, amelyet ő már sohasem látott meg. Halála után helytállásáért őrnagyi rangot kapott.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

SZARVAS, 1897. MÁRCIUS 22.

SZARVAS, 1978. FEBRUÁR 25.

Szegényparaszt szülők tizedik gyermeke. A család nehéz anyagi helyzete miatt már kiskorában megismerkedett a bér munkával. Elemi iskolásként a nyári szünetben libapásztor, kisbéres, később részesarató, cséplőmunkás majd kubikos.

Az első világháború idején tizennyolc évesen bevonult katonának.

1918 őszén, a polgári demokratikus forradalom győzelme után tért haza. A háború borzalmai és egyéb tapasztalatok világossá tették előtte a forradalom győzelmének jelentőségét és még inkább a Tanácsköztársaságét. Ő maga így fogalmazott: „önként jelentkeztem a Vörös Hadseregbe, mivel a vívmányok veszélyben forogtak...” A 46-os vörös ezred 2. zászlóaljával ment a felvidéki frontra. Részt vett a dicsőséges északi hadjárat harcaiban. Harcolt többek között Salgótarján, Fülek, Losonc, Miskolc, Kassa felszabadításáért.

A felvidéki visszavonulás után harcolt a román fronton is. A leverés után, ahogy ő mondta: „mi volt a vörös katona sorsa? Internálótábor!” Valóban neki is ez jutott osztályrészül. A ceglédi internálásból 1919 decemberében tért haza. „Itthon még további meghurcoltatásban, botozásban, kényszermunkában volt részem” – írta. Mindennek ellenére kitartott a baloldali eszme mellett.

1920-tól a földmunkások szakszervezetének tagja, munkásmozgalmi tevékenysége is ettől kezdve elismert.

Mint pártunkívüli az országgyűlési választások alkalmával szervezi a külkerületi parasztságot a szociáldemokrata párt jelöltje mellett.

1938-ban csendőri felügyelet alá helyezték. 1940-ben büntetőszázadba hívták be, majd 1944-ben internálták. Így a háború borzalmaait ismét végigélte.

Hazatérése után az elsők között jelentkezett a kommunista pártba és mindjárt felelősségteljes feladatokat kapott. Tagja lett a Földigénylő Bizottságnak, az Igazoló

Bizottságnak. Ilyen jellegű tevékenysége mellett 1945 tavaszán széleskörű agitációt fejtett ki a földek megművelése, bevetése érdekében.

1949-ben közgyám lett, ezt a munkáját is a mély humanizmus hatotta át.

Tevékenyen kivette részét a termelőszövetkezetek szervezéséből ugyanúgy, mint az ellenforradalom leveréséből és az eszmei zűrzavar felszámolásából.

Nyugdíjasként is vállalt pártmunkát, és ahogy írta visszaemlékezéseiben: „tevékenységemet osztályhelyzetem és meggyőződésemmel határozta meg”.

Kitüntetése: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem (1970).

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma 46. fond.

NAGYBESENYŐ, 1913. SZEPTEMBER 27.
KÖRMEND, 1980. JANUÁR 13.

Ősei Nyitra megyéből, a Vág völgyéből települtek Végegyházára az 1810-es években. Egy idő után a rossz megélhetés miatt Bihar megyébe, Nagyvárad külső kerületébe, Nagybesenyőre költöztek. Ott édesapja Gajdos József az Ortutay család birtokán számadó volt. Tizenkét gyermekéből csak kettő maradt életben. A többiek részben gyermekkorban, nagyobb részük azonban 15-20 éves korban járványos betegség áldozata lett. A román megszállás után 1921-ben költöztek vissza Végegyházára. Ott négy kishold, gyenge, rossz minőségű földet kaptak. Azon gazdálkodott az apa, s próbált negyedmagával megélni.

Gajdos János Végegyházán kezdte meg népiskolai tanulmányait. Öt évet elvégzett, a hatodikat csak félig, mert már dolgoznia kellett. Apjával, anyjával, idősebb lánytestvéreivel együtt ő is szezonmunkára járt Baranya, Fejér, Tolna megyékbe, majd répamunkásként dolgoztak Kisújszálláson, Sarkadon és Mezőhegyesen. Nyáron aratási munkát is vállaltak. Közben édesapja sokat mesélt neki az orosz forradalomról, a Tanácsköztársaságról.

Tizenkilenc éves volt, mikor 1932-ben jelentkezett a földmunkások szakszervezete végegyházi csoportjába. A végegyháziak felfigyeltek rá, hívták, s ő még abban az évben belépett a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetébe. Pártmegbízatásként előbb figyelő feladatot kapott. Ha meglátta a csendőröket, értesítette a gyülekező elvtársait. Mire a csendőrök odaértek, a pártösszejövetel békés beszélgetéssé, vagy éppen kártyázgató emberek összejövetelévé változott át. Később agitációval, röplapok és a pártsajtó terjesztésével, majd utcabizalmi feladatok ellátásával bízták meg. Részt vett a végegyházi munkát, kenyeret követelő, Mezőkovácsházára szervezett felvonulásában. A harmincas évek második felében Misota Mihály, Faragó János irányításával a választási agitációt szervezte. A község különböző részein felolvasó esteket szervezett, s ezeken a Népszava, a Föld és Szabadság c. újságokból, a párt által terjesztett

röplapokból s különböző brosúrákból olvastak fel. Tevékenysége a hatóságoknak feltűnt. Csendőri felügyelet alá helyezték. Minden vasárnap jelentkeznie kellett a községházán. Ha a jelentkezést elmulasztotta, a csendőrök bekísérték és megverték.

1935-ben megnősült. Felesége 11 gyermekes proletárcsaládból származott. Házasságukból egy gyermek született.

1941-től éjszakánként Keresztes Mihály orosházi pártvezető előadásaira szervezte a végegyházi proletárokat. Munkahelyi agitációt folytatott. A háború ellen beszélt. Igyekezett lebeszélni az embereket az adófizetésről. A fiatalokat arra biztatta, hogy ha katonai behívót kapnak, ne vonuljanak be, inkább bujkáljanak idehaza. Ha mégis bevonulnak, ne harcoljanak, adják meg magukat. Ő azonban megszökött, s Végegyházán ismerősei, elvtársai segítségével bujkált a felszabadulásig. A felszabadulás után alapító tagja volt a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetének, tagja volt a vezetőségnek. 1947-ben agitációs propagandanfolyamot végzett Mezőkovácsházán. Szemináriumvezető volt a községben 1954-ig. Vezető szerepe volt a községi földművesszövetkezet megszervezésében. 1947-ben földművesszövetkezeti boltvezető, majd 1949-től ügyvezető elnök lett. 1955-ben termelőszövetkezeti elnöknek választották meg. 1956-ban fejszéssel, baltákkal felfegyverkezve id. Sarus Jánossal, Paulik Józseffel együtt védtek a közös vagyont, nem engedték azt széthordani. 1957-től a termelőszövetkezet raktárosa, brigádvezetője volt. Betegsége következtében 1965-ben leszázalékolták, rokkantnyugdíjas lett. Egészségi állapotától függően tovább dolgozott a község társadalmi szervezeteiben, a földművesszövetkezet ügyvezető elnökségében.

Munkássága elismeréseként 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel tüntették ki. A Magyar Szocialista Munkáspárt munkásmozgalmi tevékenységét 1932-től, párttagságát 1945-től ismerte el.

Balogh György

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma. 1. fond.

MSZMP Mezőkovácsházi Bizottsága irattára.

Fia, ifj. Gajdos János belügyi dolgozó, körmendi lakos írásos közlése. 1983.

GYULA, 1889. ÁPRILIS 20.

GYULA, 1966. MÁJUS 26.

Gáleg György elvtárs édesapja hivatásos kubikos volt, ami akkoriban azt jelentette, hogy a környező községeken túl is együtt vándoroltak különböző munkáscsoportokban vagy akkori elnevezésük szerint bandákban. Felszerelésük a talicska volt, a lapáttal és az ásóval. Az édesanya – Rózsa Mária – eközben a ház körül vette ki a részét a munkákból, hiszen hét éhes gyermeket kellett ellátnia. Hihetetlen volt a teherbírása, hogy a hét gyermek mellett még alkalmi munkákat, mosásokat is vállalt. A gyermekek közül a nagyobbacsók már tudtak segíteni a ház körül, a kertben, valamint fát vágtak, és rőzsét hordtak. Így azután nagy nehézségekkel bár, de mégis tudta iskoláztatni a gyermekeket.

Gáleg György is elvégezte a négy alsó osztályt, de nem sokkal később már édesapja keze alá dolgozott. 15 éves korától fogva már ő is kapott kubikmunkát, és a 16. születésnapjától immár rendes kubikos lehetett, vagyis teljes napszáért dolgozhatott.

Az Osztrák–Magyar Monarchia hadseregébe 1912-ben hívták be. Az általános kiképzés után a tábori tüzérséghez vezényelték. Ennél a fegyvernemnél aránylag több munkás volt, mint földműves vagy kubikos, s így tulajdonképpen ekkor ismerkedett meg a munkásosztály öntudatával és a munkásmozgalom alapjaival – bajtársai segítségével. Megismerhette egyben a szocializmus alapjait, célkitűzéseit a közös beszélgetések alapján.

Ekkor döbönt rá arra a tényre, hogy mind a munkásság, mind a szegényparasztság egy kizsákmányoló osztály igájában él, és ez a tudat tette őt a későbbiekben igazi munkásmozgalmi harcossá.

Az 1914-es szarajevói merénylet és az ebből kipattant háborús ürügy még a hadseregben találja Gáleg Györgyöt. Hadtestével áthelyezik az orosz frontra. Itt színmagyar ezredbe kerül az előző közös hadtest után. Innen dobják át a magyar egységeket az olasz hadszíntérre, Isonzóba, ahol a nagy csatában is részt vesz. Az olasz fronton van akkor

is, mikor a monarchia összeomlása elkezdődik. 1918. október 19-én elhagyja a frontot bajtársaival együtt. Minden kerülő utat mellőzve tér haza Gyulára november 6-án. Még ebben az évben megnősült. Házasságából három gyermeke született.

Munkalehetőséget biztosítanak neki a régi helyén, de csökkentett bérrel. A köztársaság kikiáltása utáni remények hamar szétfoszlanak előtte is. Különböző gyűléseken elégedetlenségének hangot is adott. Viszont annál kitörőbb örömmel üdvözli társaival együtt a Tanácsköztársaságot. Nagy erővel dolgoznak az ármentesítési munkálatokon, mikor a Tanácsköztársaság felhívást bocsát ki a proletárdiktatúra védelmére. Az első között van, akik a felhívásra azonnal jelentkeznek a Vörös Hadseregbe. Természetesen a tüzérséghez kéri a beosztását. Itt szolgál kiképzőként egészen májusig. Majd kéri magát harcoló egységekhez. Kérésének helyt adnak és először részt vesz a diadalmas északi hadjáratban a cseh burzsoá csapatok ellen, sőt azok támadásait visszaverve részt vesz Kassa és Epcrjes felszabadításában is. Majd a Tisza vonalán kerül szembe a román királyi haderővel.

A Tanácsköztársaság leverése után Gáleg György kerülő utakon került haza 1919. szeptember 5-én szülővárosába. Gyula akkor a román királyi hadsereg felügyelete és ellenőrzése alá tartozott. Gáleg Györgyöt gyanússá tette a katonaruha, ezért őrizet alá vonták. Ez időközönkénti jelentkezést rótt rá a román katonai hatóságnál, s egyben azt is, hogy bármikor tarthattak nála a lakáson ellenőrzést, házkutatást. Sőt családtagjainál is. Azonkívül mindig tudnia kellett a tartózkodási helyét, hogy hol, melyik munkaszakaszon dolgozik, és gyakran ellenőrizték is ezeket. A minden vasárnapi jelentkezést az év végével eltörölték. 1920-tól elhagyhatta már a város területét is, ezért bejárhatta az ország különböző tájait, és nyitott szemmel és füllel figyelte a más vidékeken lakó szegényparaszto, agrárproletárok és munkások életét. Végül állandó munkát kapott a gyulai vízitársulatnál. Nem sokkal később már egy csoportnak a vezetője – úgynevezett gátórgazdája – lett.

Gyulán és környékén az erőteljesebb baloldali munkásmozgalom csak akkoriban bontakozott ki. Egyelőre csak titkos szervezkedés és agitáció folyt, bár marxista szemlélettel, de nem központosítva. Ezekben a beszélgetésekben játszott vezető szerepet Gáleg elvtárs, nemcsak munkásmozgalmi szerepe, tapasztaltsága, hanem eddigi ismeretei, suggesztív beszédei, meggyőző példáinak felsorolása által is.

1929-ben Gyulán is megalakult a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének helyi csoportja, melybe Gáleg elvtárs is belép. Hozza magával munkatársainak zömét, kik közül többen váltak a munkásmozgalom hű tagjaivá. Az említett csoport vezetőségi tagjává választották, és ezen megbízatásának 1936-ig eleget is tett.

1929-től kezdve – bár főleg a szegényparaszto, kubikosok között végzi eredményes szervező munkáját – agitációs tevékenysége kiterjed már az ipari munkásság körére is. Belép a Szociáldemokrata Pártba. Aktívan vesz részt az ipari munkásság sztrájkjainak, tüntetéseinek szervezésében, sőt irányításában is. Így Szikes Antallal együtt vállal vezető szerepet az 1930-as szeptember 1-i tüntetésen is. Ők irányítják a tüntetők menetét. Az akkori óriási dekonjunktuurában elhangzó „Munkát! Kenyeret!” jelszó magával ragadja a város lakosainak többségét. Ez a tüntetés megmutatta a munkásság

egyesített erejét is egyrésztől, másrészt bizonyította a Szociáldemokrata Párt baloldali aktivitását, jó szervező munkáját, mely már nemcsak az ipari, hanem a földmunkások és a nincstelenek összefogására is kiterjedt. Gyulán ekkor tudatosodott először szemléletes erővel a „Világ proletárjai, egyesüljetek!” jelszó.

A rendőrség kardlappal verte szét a tüntetőket. Gáleg György is kapott egypár lapos ütést. A rendőrség brutális fellépése azonban nem okozott törést benne, hanem növelte elszántságát a munkásság körében az agitációs munkákban. Különösen fokozta a tevékenységét akkor, mikor közeledtek a választások, és ő szervezte a Szociáldemokrata Párt megbízásából a párt mellett szavazók táborát. Nagyszerű előadókészségével, ideológiai tudásával, meggyőző példáival sok tétovázót térített a pártra szavazók közé.

Ezen a választáson egyébként a szavazatszedő bizottság ellenőreként is tevékenykedett a pártok közös jelölése és az SZDP megbízása alapján. Beszédeiben a párt balszárnyát képviselte, s valamennyi SZDP által szervezett gyűlésen, összejövetelen részt vett. Az ott hallottakat tovább terjesztette munkatársai, ismerősei között. Számos esetben tartott maga is kis gyűléseket, ahol főleg a moszkvai rádió híreit adta tovább vagy magyarázta.

Az 1930-as évben még több kubikossztrájkot irányított, illetve szervezett. A hatóság ezt már nem bocsátotta meg neki, s baloldali listára kerülvén újra feléledtek a rendőrségi zaklatások. Ezentúl ismét megjelentek a nap bármely szakában a nyomozók, és a személyi motozástól a házkutatásig felvonultatták repertoárjukat.

Munkahelyéről el-elbocsátják, majd újra visszaveszik. Végre a Gyulai Folyammérnöki Hivatal véglegesíti a harmincas évek végén előző munkájában bandagazdaként. Majd 1940-ben már gátőrgazda.

A háború alatt tovább dolgozik, agitációs munkáját folytatja, és Csizsér Ferenc elvtárral együtt ő értesíti a gyulaiakat a Békepárt megalakulásáról, majd ő ismerteti a „szeptemberi röplap” tartalmát is, mely a Magyar Front éltetésével és az MKP aláírásával jelenik meg 1944-ben.

Gyulán éri a felszabadulás. Bár eddig is tagja volt a Földmunkások Országos Szövetségének és a Szociáldemokrata Pártnak, de most a Gyulán is megalakuló Magyar Kommunista Párt soraiba lép be alapító tagként, melyről az 1944. november 1-én kiadott, 11-es sorszámú ideiglenes tagsági könyvecskéje is tanúskodik.

Még határozottabban elítéli az egyéni pártok szervezését, és amellet agítál, hogy a munkások és a parasztok úgy fogjanak össze, ahogyan a Békepárt azt annak idején hirdette. 1945-ben bekapcsolódik a reakció elleni harcba. Majd tevékeny részt vállal és szervez a közigazgatás demokratizálásáért 1946 elején folyó tüntetésben. Ezután a földreform megvédésének az ügye következik.

Tagja volt a földigénylő bizottságnak. Szerénysége itt is kitűnik, mert a legminimálisabb 4 kataszteri hold földet kapja meg. A későbbiek folyamán ezzel is belép a termelőszövetkezetbe.

A MKP Gyula-Máriafalva alapszervezetében vezetőségi tag volt. Majd ezen csoport vezetője is. A FÉKOSZ és a DÉFOSZ városi vezetőségi tagja, a helyi Földművesszö-

vetkezetnek pedig igazgatósági tagjává választották meg annak megalakulásakor. Ugyanakkor népi ülnökként is részt vesz a bíróságon különböző ügyekben,

Agitál a megalakuló földművesszövetkezetek mellett, a termelőszövetkezetek mellett. Belép ő is földjével a Petőfi Mgtsz-be. Agitációival és személyes példamutatásával több ingadozót is meggyőz a közösség előnyeiről.

1956-ban a forrófejűek lehűtésén fáradozik, és ő maga tovább végzi munkáját a pártszervezetében. A konszolidáció idején újra agitatori munkát végez.

Még a felszabadulás után elkezdte ismereteit gyarapítani. Az elsők között kapcsolódott be a pártoktatásba, tanulmányozta a politikai könyveket. A párt folyóiratait, napilapjait nagyon alaposan olvasta, hogy tudását tovább is tudja adni.

Mivel a nehéz kubikos munka nem múlhatott el nyomtalanul, utolsó éveiben már nagyon beteg volt. 1966. május 26-án hunyt el Gyulán, a Kölcsey utca 14 sz. alatti házában.

Egyéb oklevelei és kitüntetései mellett a Tanácsköztársasági Emlékéremmel is kitüntették.

Marsi László

FORRÁSOK, IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottságának Archívuma, 1. fond: PTO ABC munkásmozgalmi anyag.

A gyulai munkásmozgalom a felszabadulás előtt. (Gyulai Városi PB feljegyzése.)

Csiszér Ferenc: Emlékezés a felszabadulás előtti évekre. Kézirat.

Szikes Antal: Emlékeim a felszabadulás előtt. Kézirat.

Gáleg György munkakönyve. (A szerző tulajdonában.)

Gáleg György gyulai párttagsági könyve. (A szerző tulajdonában).

Elekes György gyulai lakos, nyugalmazott vízmester visszaemlékezései 1983-ban. Szóbeli közlés alapján.

Özv. Szikcs Antalné gyulai nyugdíjas visszaemlékezései, 1982-ben. Szóbeli közlés.

NAGYSZÉNÁS, 1891. MÁRCIUS 10.
OROSHÁZA, 1975. JÚLIUS 14.

Sokgyermekes paraszti családban született. Édesapja, Gálik János, gróf Károlyi pálmateri birtokán volt 40 éven keresztül béres. A kis Gálik József is itt kezdett a világra eszmélni, itt járta ki az elemi iskola hat osztályát.

Az elemi iskola elvégzése után sorsa ugyanúgy alakult, mint a többi maga korabeli pajtásáé, dolgoznia kellett. Az alig serdülő fiú napszámosként kereste kenyerét, ezzel is segítve a nagy létszámú család megélhetésének gondjain. A napszámos munka azonban eléggé esetleges, bizonytalan volt, s gyakran előfordult, hogy nem tudott hová elállni dolgozni. Tizenöt éves korában a hasonlóan nehéz körülmények között élő falubeli munkanélküliekkel felkerült Kassára. Itt egy villanyszerelő vállalatnál sikerült elhelyezkednie. Kassán és környékén a villanyhálózat kiépítésén dolgoztak. Nyaranta a vállalata engedélyezte számára, hogy hazatérjen Nagyszénásra, és részt vehessen az aratási munkálatokban.

Az 1906-os évben azonban az aratás nem úgy zajlott le, ahogyan azt a földmunkások remélték és eltervezték. Ekkor zajlott le a mezőgazdasági munkásság és a szegényparasztság egyik legnagyobb csatája az őket kizsákmányolók ellen. A termés kiemelkedő volt, a munkabért viszont a birtokosok rendkívül alacsonyan állapították meg. Az aratómunkások az alacsony munkabért nem fogadták el, sztrájkolni kezdtek. A földbirtokosok és a hivatalos szervek a sztrájkot úgy próbálták letörni, hogy a vezetőket lecsukatták, és a Felvidékről hozattak munkásokat. Nagyszénáson például dohánypajtába csukták be a sztrájkolók egy részét, más részét pedig, mint Pálmateréről is, Orosházára vitték, ahol egy hétig be voltak zárva, miközben csendőrok vigyáztak rájuk.

Gálik József, aki szintén részt vett az aratómunkások bérharcában, ez után a nyár után nem ment vissza Kassára dolgozni, hanem inkább Budapestre utazott, hogy ott próbáljon szerencsét. Budapesten 1912-ig dolgozott. Először egy tatarozóvállalatnál,

később pedig az Újlaki Téglá- és Mészégető Vállalatnál. Innen vonult aztán be katonának Bosznia-Hercegovinába 1912. augusztus 25-én. Itt a katonaságnál érte azután az első világháború. 1914-ben Montenegróban, 1915-ben az olasz hadszíntéren harcolt, majd újból Szerbiába vitték őket. 1918 nyarán súlyosan megsebesült. Sebesült bajtársaival együtt a Csehországban levő Neuhausba került, s itt volt egészen az őszirózsás forradalom kitöréséig. Neuhausból a forradalom kitörésének hírére huszonötöd magával megszökött, és kerülő úton hazatért szülőfalujába.

Nagyszénáson a nemzetőrség tagja lett, később a vörösörségé. Nemzetőri igazolványát a Szegedi Magyar Nemzetőri Parancsnokság állította ki 1919. január 21-i dátummal, miszerint Gálik József nemzetőr, volt 101. ezredbeli szakaszvezető a „Nagyszénási Nemzetőrség bizalmi férfia”. Mint a fegyveres erők bizalmija, rövidesen a direktóriumnak is tagja lett. Később Pálmater, valamint a szintén Nagyszénáshoz tartozó Mihálytelek községi birtokrendezője, termelői biztosaként tevékenykedett. Kisajátíttatta az uradalmi nagybirtokokat, és átadta a volt cselédeknek.

Sajnos Nagyszénást és környékét is rövidesen megszállták a román királyi csapatok. Gálik Józsefet és elvtársait a falu akkori vezetői bejelentésére 1919. június 4-én a csendőrség letartóztatta, Szarvasra kísérte, ahol aztán átadták őket a románoknak. Augusztus 10-én Szarvasról elindulva Kolozsváron át Bukarestbe vitték fogságba, ahol négy hónapon keresztül vasúti építkezéseken dolgoztatták őket. A táborban és az építkezéseken sikerült román elvtársakkal megismerkedniük, akiktől néhányan hamis eltávozási papírokat kaptak, olyat, amit később a még Magyarországon tartózkodó román katonák is elfogadtak. Egy ilyen dokumentum segítségével sikerült azután megszöknie a fogságból 1919. november 25-én.

Hazatért Nagyszénásra, ahol a már előzőleg kitanult cement- és cserépkészítő szakmában dolgozott társulások alapon. Falujában megválasztották a Polgári Olvasókör jegyzőjének, majd egyike lett azoknak, akik megalakították a Dénes István-féle Földműves Munkáspárt helyi csoportját. A választások alkalmával aktívan részt vett a baloldali agitációban. 1930-ban Orosházára költözött, Polgár Emil építő- és tüzelőanyagkereskedőnél dolgozott mint cementmunkás, 1948-ig. Még 1930-ban belépett a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségébe, s ennek helyi szervezetében tevékenykedett. 1935-től kezdve a vezetőségnek is tagja lett. Önéletrajzából kiderül, hogy aktív részese volt a politikai megmozdulásoknak, gyűléseknek, szemináriumoknak, részt vett a sztrájkok, bérmozgalmak szervezésében és részben az irányításában is.

A felszabadulás az ő számára is az új életet jelentette. 1945-ben az elsők között lépett be a Magyar Kommunista Pártba. Ettől az évtől kezdve pártbizalmi feladatokat is ellátott. 1945-ben lépett be ismét a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségébe is. 1948-ban földhaszonbéres lett, de amikor Orosházán megalakult az Új Élet Tsz, ő is belépett. Erre az elhatározó lépésre, mint tagkönyvéből is kiderül, 1950. augusztus 24-én került sor. A munkás- és szakszervezeti mozgalomban edződött Gálik József a térszben is a vezetők sorába került, megérdemelten. A tsz pártcsoportjának megalakításában, mely rövidesen alapszervezetté alakult, tevékeny szerepet vállalt. Elvtársai az alapszervezet vezetőségi tagjának választották. A korábbi évek harcos

kiállítását, önfeláldozó, a közösségért végzett munkáját a termelőszövetkezet tagsága is messzemenően elismerte. Amikor 1951. január 6-án a tsz közgyűlésén a vezetőket megválasztották, a következők kaptak bizalmat a tagságtól: Szőke Molnár József lett az elnök, Gálík József, Rideg Erzsébet, Poór István és Kókai Imre intéző bizottsági tagok.

A tsz-ben különböző munkakörökben dolgozott. Volt brigádvezető (például az 1950-es évek legelején a gyapotos brigádnál), szakszervezeti titkár, elnökhelyettes. Amikor Szőke Molnár József egyéves elnökképző iskolán volt Zsámbékon, ez alatt az idő alatt a tsz munkáját Gálík József irányította. Nem volt könnyű dolga a kezdeti időszakban sem a termelőszövetkezetnek, sem önmagának. A közös gazdálkodást meg kellett tanulni, s ráadásul az 1952-es évben az időjárás sem volt kedvező. A nyár száraz, aszályos, az őszi viszont rendkívül csapadékos volt. A tagság pedig, melynek egy része csak kényszerűségből lépett be a térszbe, nem járt ki rendszeresen dolgozni. Erről a nehéz időről Tóth Lajos: Küzdelmes évek című könyvében így idézi Gálík József szavait: „A Szőke Józsi elnökképző iskolára küldték. Hirtelen nyakamba szakadt a sok munka. Nehéz volt összetartani az embereket. Annyi eső esett akkor ősszel, hogy fele is elég lett volna a nyáron. Nem tudtuk idejében elvetni a búzát... A gyűléseken is sokszor nekem támadtak. De jó tanácsot nem adtak, csak támadtak. A régebbi tagok nem! Inkább sajnáltak, de az ő hangjuk nem volt elég erős. Meg kedvesezgettek voltak ők is.” (i. m. 55–56).

Mégis minden nehézség ellenére az Új Élet Tsz egyre inkább megerősödött az elkövetkező néhány évben. Ekkor azonban egy újabb próbatétel következett az ország és ezen belül a tsz, a fiatal közös gazdaság számára is, az 1956-os ellenforradalom. Nagyon sok tag megtévedt ezekben a nehéz időkben, jó néhányan a közösből való kilépés mellett foglaltak állást. De idézzük tovább a tsz krónikáját: „A kilépők egy része önkényesen vinni kezdte a takarmányt, noha az elszámolás még meg sem kezdődött. Bonyolította a helyzetet, hogy a kilépők az ellenforradalmi propaganda hatására nem törődtek a közös vagyonnal, az állattenyésztők közül sokan elhagyták munkahelyüket. A bentmaradmi szándékozókra nagy munka nehezedett. Gondozni kellett az állatállományt, de a magtár és a görék környékét is védeni kellett. Néhány név idekívánczik a szövetkezet érdekében ekkor éjt nappallá tévők közül: Szőke Molnár József elnök, Kun István, Gálík József, Süle József, Hanzus József, az egész építőbrigád és sokan mások. A december 18-i vezetőségi ülésen... a szövetkezet létét – nem létét latolgatták... – Nem azért hoztuk ezt létre, hogy feloszlassuk! – védte a volt bérlők, agrárproletárok érdekeit Gálík Józsi bácsi is az ellenzőkkel és a kompromisszumot keresőkkel szemben. – Menjetek, de mi maradunk! És szövetkezet is lesz, nemcsak itt, máshol is!”

Gálík Józsefnek igaza lett. Az ellenforradalom leverése után a tsz-ek nemcsak hogy megmaradtak, hanem egyre inkább meg is erősödtek, az orosházi Új Élet Tsz pedig az országosan is kiemelkedő eredményekkel büszkélkedő mezőgazdasági üzemek sorába lépett. Hogy ez így alakult, ahhoz ilyen, a nehéz helyzetekben is helytálló, rendíthetetlen, a közös érdekért küzdve megalkuvást nem ismerő emberek példája kellett, mint amilyen Gálík József is volt. Ő, akinek munkásmozgalmát pártunk 1919-től ismerte el,

és akinek egész életét a másokért végzett munka, a közös ügyért való tenniakarás jellemezte, annyi küzdelmes év után a termelőszövetkezet elnökhelyetteseként ment nyugdíjba 1958-ban.

Munkája elismeréseként 1955-ben megkapta a „Kiváló Termelőszövetkezeti Tag” kitüntető jelvényt, munkásmozgalmi tevékenységéért pedig 1959-ben a „Tanácsköztársasági Emlékérem”-mel tüntették ki. 1970-ben újabb elismerésben volt része, megkapta a „Felszabadulási Jubileumi Emlékérem” kitüntetést. Nyugdíjas évei alatt is megbecsülés övezte, köztiszteletnek örvendett. Nyolcvannégy éves korában, 1975. július 14-én halt meg.

Hévvizi Sándor

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond

Tóth Lajos: Küzdelmes évek (Orosháza, 1970).

Szántó Kovács Múzeum Évkönyve, 1959. Szerk.: Nagy Gyula, Orosháza, 1959., Nagy Gyula: Az 1906-os Orosháza környéki nagy aratósztrájkok a nép emlékezetében (127–133).

Fiának, Gálik Ede és családjának tulajdonában levő dokumentumok.

BÉKÉSCSABA (MEZŐMEGYER) 1911.
AUGUSZTUS 27.
SZEGHALOM, 1980. JÚLIUS 1.

Kisparaszti családban született, a hat gyermek közül másodikként. Ilyen népes családban akkoriban szó sem lehetett arról, hogy a gyermek továbbtanuljon. A 6. elemi osztály elvégzése után asztalosinas lett a békéscsabai Reisz- bútorgyárban. A segédlevelet 1928-ban kapta meg, majd segédként is ott dolgozott néhány évig. A harmincas években Filipinyi János, majd Kocziha Mihály mestereknél dolgozott. Nem változtatta gyakran munkahelyét, szorgalmas volt, amiért becsülték. 1934-től 36-ig sorkatonai szolgálatot teljesített Gyulán, a kerékpáros zászlóaljnál.

1936-ban került kapcsolatba a munkásmozgalommal. Ekkor lett tagja a Magyarországi Famunkások Országos Szövetsége békéscsabai csoportjának, ahol előbb a könyvtáros, majd a pénztáros tisztséget töltötte be. E szakszervezetnek a felszabadulásig folyamatosan tagja volt. 1941-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba, ahol rövidesen beválasztották az ellenőrző bizottságba. Ekkor Belanka Pál és Filipinyi János elvtársakkal dolgozott együtt.

Munkáját, fejlődését folyton megzavarták a katonai behívások. Ahhoz a korosztályhoz tartozott, amelyet 1938-tól rövidebb-hosszabb időre tartalékos szolgálatra hívtak be. 1944-ben a frontra vitték, ahol alkalmas időben átszökött a szovjet csapatokhoz. Mint békéscsabai szlovák, könnyen elsajátította az orosz nyelvet, és a fogságban tolmács volt a szovjet hatóságok és a magyar foglyok között.

A fogságból 1947 szeptemberében jött haza, és azonnal bekapcsolódott a mozgalomba. Belépett a Magyar Kommunista Pártba, és munkát vállalt a faipari dolgozók szakszervezetében. Mint asztalos régi mesterénél, Kocziha Mihálynál vállalt munkát, s még 1947-ben letette a mestervizsgát is. A megváltozott társadalmi rendszer arra is lehetőséget nyújtott neki, hogy aktívan bekapcsolódjék az ifjúság nevelésébe. 1949-ben mint gyakorlati oktató, műhelyvezető dolgozott a békéscsabai I. számú általános

iskolában. Nagyon megszerette ezt a hivatást. Amikor 1950-ben megindult a dolgozók esti középiskolája, a jó képességű, szorgalmas elvtárs élt a lehetőséggel, jelentkezett az építőipari technikumba, és az 1953–54-es tanévben technikus oklevelet szerzett. Szakmai ismereteinek gyarapítása mellett nem hanyagolta el ideológiai fejlődését sem. Egyéves marxista esti tanfolyamot végzett. Ekkor már a híd- és vízműépítési technikumban dolgozott mint főműhelyfőnök. Élethivatásnak tekintette az ifjú nemzedék nevelését. Tanítványait a szakma szeretetére, annak minél alaposabb elsajátítására oktatta, nevelte. Eredményes oktató-nevelő munkáját bizonyítják a kapott elismerések. 1953-ban megkapta a „Közoktatásügy Kiváló Dolgozója” címet, ezenkívül miniszteri dicsérő oklevelet, igen gyakran jutalmat. Ebben a munkakörben dolgozott nyugdíjazásáig, 1971. december 31-ig.

Akik ismerték, úgy emlékeznek rá, mint a szocializmus ügyének elkötelezett, fáradhatatlan harcosára. Érdemei elismeréséül 1967. április 15-én megkapta a Szocialista Hazáért Érdemrendet, 1970. április 4-én a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmet.

Galisz Pál elvtárs munkásmozgalmi tevékenységét a MSZMP 1936-tól, párttagságát 1941-től ismerte el. Haláláig tagja volt a pártnak.

Szathmári Imréné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1. fond. PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag.

Felesége, Galisz Pálné Gyebrovski Judit által közölt rövid életrajz és a birtokában levő dokumentációs anyag, 1983.

SZARVAS, 1912. FEBRUÁR 26.
NAGYSZÉNÁS, 1963. JANUÁR 11.

Hatgyermekes szegényparaszt családban született. Édesapja az első világháborúban meghalt, ez nagyban nehezítette a család életét. 12 éves korától kanász, béres volt, majd napszámos, aratómunkás, kubikos. A kubikosokkal való megismerkedéskor „elhatároztam, hogy az osztályharc útjára kell lépnem” írja. Ezt meg is tette, „... fiatalon kereste és meg is találta a kapcsolatot a munkásmozgalommal, és ahol csak tudott, segített az idősebb elvtársaknak a mozgalom vitelében...” – így jellemezte egyik harcostársra.

Huszonhat évesen lépett a Szociáldemokrata Párt nagyszénási szervezetébe. Már ezt megelőzően is, de ettől kezdve még „lelküimeretesebben képviselte a párt által reá bízott feladatokat...” Részt vett a párt választási harcaiban, plakátokat ragasztott, mint bizalmi agitált a párt jelöltje mellett. Egyik helyi szervezője és aktív résztvevője a Vörös Segély akcióinak, amelynek keretén belül anyagiakkal is támogatta a rászorultakat.

A második világháború alatt agitált a háború ellen, amelyhez információit a moszkvai rádió adásaiból merítette.

A felszabadulás itthon érte. A helyi kommunista párt alapító tagja. Több évig VB tag Nagyszénáson. A földosztás során nyolc hold földet kapott. Mint újjgazda 1949-ben az elsők között lépett be a helyi Lenin Termelőszövetkezetbe. 1951-ben részt vett Békéscsabán egyhónapos pártiskolán.

Családja kezdettől fogva a termelőszövetkezetben dolgozott, őt elismerésként megbízták a Földművelőszövetkezet pénztárosi teendőivel.

Az 1956-os ellenforradalom idején megállta helyét. Elsők között lépett be az újjászervezett pártba. Teljes szívvel és elvhűséggel végezte megbízatásait és pártmunkáját viszonylag korán bekövetkezett haláláig.

Lovász György

FORRÁS:

Dr. Garas (Grünwald) Nándor

MÁD, 1884.
PRÁGA, 1930.

Igen szegény, sokgyermekes családban élte gyermekkorát. Házitanítóként sokat segített családja gondjain. Kiváló tanuló volt. Tanítói, tanárai korán felismerték nem mindennapi képességeit. Zsidó vallása ellenére lehetővé tették számára, hogy katolikus gimnáziumban érettségizzen, illetve ott kezdje tanulmányait. Érettségi vizsgájának minden tantárgyát latin nyelven tette le, kitűnő eredménnyel. Kora ifjúságától fogva újságírással foglalkozott, bár dolgozott egy ügyvédi irodában is. Az első világháború idején haditudósítóként működött. Ő szerkesztette a „Ludvig Bakák” (a cs. és kir. 65. gy. e. tábori újságja volt ez, amelyet az ezredparancsnokság kéthetenként adott ki Lembergben) című lapot.

Orosházára a direktórium megalakulása előtt érkezett megbízatással. Feladata volt az ország e területén megjelenő politikai lapok megfigyelése, irányítása. Az orosházi Néperő című lapot Flór József hívta életre – kezdetben a szerkesztést egy bizottság végezte, majd Garas Nándor lett a lap szerkesztője. Ezenkívül részt vett a Szegeden megjelenő Délmagyarország című lap irányító, szervező munkájában is. 1919. április hó 7-én Orosházán a város Munkás-, Katona- és Földműves Tanácsa választást tartott, amelyen ő hivatalos jelölt volt és 8008 szavazatot kapott, valamennyi jelölt közül a legtöbbet.

Ezen a napon a Forradalmi Kormányzótanács 26. számú rendeletével Orosházát a városok sorába emelte.

A Tanácsköztársaság ideje alatt nősült meg. Feleségül vette Flór Margitot, aki az orosházi nőmozgalom megszervezésében tevékenykedett: a kulturális területet irányította, szavalódélutánokat rendezett.

Keresztes Mihály „Napnyugtától – napkeltéig” című könyvében azt írta : „Garas elvtárs kommunista újságíró volt, lelkesítő írásaival segítette a proletárdiktatúra ügyét, a napi problémák megoldását.”

A Tanácsköztársaság megdöntése után a Garas család vidéken és Budapesten hamis papírokkal bujkált. Segítséggel Sátoraljaújhelynél átszöktek Csehszlovákiába. Először Nagymihályon (mai neve Mihalovec) telepedtek le. Kapcsolatai révén lapoktól különböző megbízásokat kapott, így megélhetésük biztosított volt. Később családjával együtt Prágába költözött. Munkája során megismerkedett – később pedig közelebbi kapcsolatba került – Masaryk köztársasági elnökkel.

Kiváló nyelvérzéssel rendelkezett. Egy összejövétel alkalmával, nagyobb társaság előtt fogadott az elnökkel, hogy egy hónap leforgása alatt megtanul cseh nyelven. A fogadást megnyerte, ezt követően tette le a doktorátust a prágai egyetemen. A latin nyelv mellett anyanyelvi szinten beszélt orosz, német, angol, francia és spanyol nyelven. Elfogadhatóan beszélt a lengyel és a szerb-horvát nyelvet is.

Halálát fiatalon, 46 éves korában agydaganat okozta. Életének megmentése érdekében Masaryk elnök kérésére Gleichenbergben az orvosok mindent elkövettek, sajnos megmenteni nem tudták.

Halála után felesége és Pál nevű fia Ungvárra költözött. A család sorsa szomorúan alakult: az édesanya vakbélgyulladás következtében meghalt, a fiú Ungváron maradt, de a második világháború idején munkaszolgálatra hívták be. A felszabadulást szerencsésen megérte, mint tolmács dolgozott a szovjet katonai parancsnokságon, majd Budapesten telepedett le és a rendőrségnél tevékenykedett. Ismeretlen tettesek 1946-ban megölték.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

PIA 603 f (6) (9) ö. e.

BML Orosháza város Direktóriumának iratai 3603/1919. 3604/1919.

Orosházi Friss Újság 1930. október 28.

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkelteig. Kossuth Könyvkiadó 1968. 15, 18. old.

Sógora, Flór László, Budapest III. ker. Vörösvári u. 3. III. 15. szám alatti lakos írásos közlése.

Gellai József

ENDRÓD, 1896. MÁRCIUS 19.
BUDAPEST, 1956. FEBRUÁR 14.

Szegényparaszti családból származott. Az I. világháború kitöréséig apja gazdaságában dolgozott.

1917-ben behívták katonának.

1919-ben az első hívó szóra jelentkezett a Tanácsköztársaság védelmére.

1920-tól minden községi választási harc tevékeny részese, az SZDP jelöltje mellett korteskedett.

Tagja volt az endrődi Polgári Körnek, de a legbaloldalibb erőkkkel tartott szoros kapcsolatot.

A községi választások során a későbbiekben is mellettük fejtett ki agitációt. Neki is köszönhető volt, hogy több proletár származású került be a képviselőtestületbe.

1932-ben az endrődi kommunisták – mint a hatóságok előtt kevésbé gyanús elemet – megbízták, hogy hozza el számukra a fővárosból az illegális sajtótermékeket.

Ezt a megbízatást maradéktalanul, nem kevés leleményességgel teljesítette is.

A gyenge egészségű Gellai József nehéz fizikai munkát nem végezhetett, a szüleitől örökölt földeske jövedelméből tengette életét.

Az 1942-es letartóztatási hullám már őt sem kerülte el, április 14-én több társával együtt letartóztatták illegális sajtótermékek terjesztéséért és Budapestre, a Margit-körúti fegyházba hurcolták. A kegyetlen kínzások nem törték meg.

Mivel semmit nem tudtak rábizonyítani, augusztus 6-án kiszabadult, hazatért szülőfalujába, várva a felszabadulást.

1944 októberében ő is alapító tagja az MKP helyi szervezetének. Később a tagság bizalmából vezetőségi tag, majd két évig titkár.

1950-ben családi okból Budapestre költözött. A főváros egyik kerületében – Rákosszentmihályon – aktív munkájával, Endrődön szerzett tapasztalataival járult hozzá az

Augusztus 20. Tsz megalapításához. Itt dolgozott szerényen, csöndben – úgy, ahogy addig is élt – haláláig, 1956 februárjáig.

Eltársai, harcostársai a mozgalom egyszerű, halk szavú, de határozott, jó politikai érzékkel megáldott tagjaként emlékeznek rá.

Mozgalmi tevékenysége 1919-től, párttagsága 1944-től volt elismert.

Cseuz Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma 1. fond

M. Kir. Honv. Min. Vkf. Bíróságának H/160/1942. sz. parancsa Gyebnár József, Gyomaendrőd, Bartók Béla út 3. szám alatti lakos birtokában.

Endródi csendőrsortúz 1935. Szerkesztette: Orbán Sándor, Szakács Kálmán. Kossuth Kiadó Budapest, 1975.

GYULAVÁRI, 1897. ÁPRILIS 11.

GYULA, 1973. DECEMBER 3.

Törpebirtokos családból származott. Családja később Gyulán telepedett le, itt végezte iskoláit. Ingatlan vagyonnal nem rendelkezett, 1921-ben a földreform során Máriafalván házhelyet kapott, melyen később az Arany János utca 60. számú házát építette fel. Ez a lakása a harmincas években sok illegális találkozó helye volt. Korán kapcsolatba került a máriafalvi földmunkások baloldali vezetőivel, Salamon Ferencel, Gáleg Györggyel, minthogy maga is állandóan földmunkásként dolgozott. Később Tarkó Mihállyal és Csiszér Ferencel is együtt tevékenykedett a gyulai földmunkásszervezkedés kiterjesztésén. (A munkásmozgalomban való részvételét 1928-tól ismerték el.) Amikor 1929-ben a gyulai földmunkás szakcsoportot Gombkötő József és társai újjászervezték, a szakcsoport tagja lett. 1930-tól a szociáldemokrata pártszervezet baloldali csoportjában tevékenykedett, részt vett a helyi pártszervezet minden fontosabb politikai mozgalmában, az 1930 szeptember elsejei felvonulásban, a harisnyagyári sztrájk támogatásában.

A harmincas évek elejétől az államrendőrség megfigyelés alatt tartotta. 1934 áprilisában a gyulai munkások egyes kommunista érzelmű vezetői elhatározták május elseje megünneplését. A szervezkedés értelmi vezetői, szervezői Salamon Ferenc, Csiszér Ferenc és Gerebenics János földmunkásvezetők voltak. A tervnek megfelelően május elsején kisebb csoportosulásban vettek részt, az ünnepelés fő programpontja az 1919-es vértanúk sírjainak felkeresése volt, ahol virágcsokrokat helyeztek el. Az államrendőrség ez ügyben a szervezők ellen kihágási eljárást folytatott le, Gerebenics Jánost tiltott gyűlésen való részvétel miatt 12 napi elzárásra ítélte, amit le is töltött.

Gondot fordított az önművelésre, a marxista elmélet elsajátítására is. Azon kevés gyulai munkásvezetők közé tartozott, akik átjártak Békéscsabára a munkásotthonban tartott szemináriumokra.

1935-ben Csiszér Ferencel együtt Budafokon dolgozott útépitésen. Vasárnapon-

ként bejártak a Földmunkások Országos Szövetsége Dob utcai helyiségébe, ahol megismerkedtek egy magát megnevezni nem kívánó fiatal munkással, aki – miután tájékozódott baloldali meggyőződésükről – ellátta őket illegális nyomtatványokkal, amiket előbb budafoki munkahelyükön, majd Gyulán és Vizesfáson megbízható kubikostársaik között terjesztettek.

1943-ban Budapestről a Kommunista Párt, ill. a Békepárt aláírásával ellátott röplapokat kapott és terjesztett.

1944. október 15-én részt vett a gyulai kommunista pártszervezet megalakításában. Később a máriafalvai pártalapszervezet titkára volt. Ezenkívül különböző társadalmi tisztségeket is ellátott. Jelentős szerepe volt a gyulai földművesszövetkezeti mozgalom felvirágoztatásában, az ötvenes években a szövetkezet igazgatójaként dolgozott. 1959-ben a földművesszövetkezeti állásából ment nyugdíjba.

Kitüntetései: 1968: a Munka Érdemrend ezüst fokozata, 1970: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Marik Dénes

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Virágh Ferenc: A Békés megyei szegényparasztság és földmunkásság helyzete, küzdelme az ellenforradalmi korszakban 1919–1933. Békéscsaba 1964. 121.

Marik Dénes: Gyula története a felszabadulástól a fordulat évéig 1944–1948. Három szabad évtized Gyulán. Szerk.: Marsi Gyula–Szabó Ferenc. Gyula, 1975. 17, 43.

Marik Dénes–Marsi László: Az illegális Kommunisták Magyarországi Pártja tevékenységének hatása a gyulai munkásmozgalomra. Gyula társadalma és munkásmozgalma 1919–1944. Szerk.: Szabó Ferenc. Gyula, 1982. 144, 147, 152, 157.

Daka István: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt gyulai szervezetének története 1930 és 1944 között. Gyula társadalma és munkásmozgalma 1919–1944 i. m. 206, 224–225.

Marik Dénes: A gyulai szakszervezeti mozgalom. Gyula társadalma és munkásmozgalma i. m. 276, 279, 281.

Csiszér Ferenc volt gyulai lakos, szakszervezeti vezető szóbeli közlései.

ÁCS, 1856

EGYESÜLT ÁLLAMOK, 1934–1939 között

A számos tekintetben talányos sorsú Gintner István személyében az Alföld legelső képzett szocialista szervezőjét, legkorábbi marxistáját tisztelhetjük. Ő volt az első olyan munkás vezető a Viharsarokban, aki tudatos szocialista agitációt, nevelő munkát folytatott mezővárosi kézművesek és agrárproletárok körében, közvetlen kapcsolatot teremtve a hazai munkásmozgalom fejlődő, szélesedő szervezeteivel, annak vezetőivel. Eszmei nevelő, felkészítő munkájának úttörő szerepét már a mozgalomtörténet múlt század végi kutatói (Ecseri Lajos), a földmunkás szervezkedések egykori vezetői (Csizmadia Sándor, Takács József) megállapították. A felszabadulás utáni történeti munkák (forráskiadványok és feldolgozások) a kortársi véleményeket teljes egészében megerősítették. Ma már látjuk, hogy Gintner az 1880-as és 1890-es években tájunkon ahhoz hasonló küldetéstudattal vetette el a szocialista eszme magvait, mint Gorkij Pável Vlaszovja Az anya című regényében. Gintner pályafutásában számos homályos szakasz van még, amelyek világosabbá tétele talán sohasem érhető el.

Az ismeretlen származású Gintner István a Komárom megyei Ács községben született, házasságkötésekor bevallott életkora alapján 1856-ban (esetleg az előző esztendőben). Húszéves korán alig túl, 1876 végén kerülhetett a kiegyezés utáni fellendülés kezdetén tartó Orosházára. Mint „komáromi illetőségű órás” 1877. január 2-án kérte orosházi lakosítását, azaz a település lakosai közé való hivatalos bejegyzését, hogy iparendélyt kaphasson. Lakosítása az év októberében történt meg.

Első közéleti szereplései az akkori helyi fórumokon történtek. 1882-től dokumentálható, hogy tagja volt az Orosházi Függetlenségi Olvasó Népkörnek, a szegényparasztság és a szegényebb kisiparosok 1868 óta fennálló, Táncsicsot annak idején nagy lelkesedéssel támogató olvasókörének. A plebejus irányvonalat követő népkör tagsága 1885-ben a fiatal Gintnert választotta elnökének egy esztendőre. 1892-ben és 1900-ban a kör választmányi tagjai sorában szerepelt. Az Orosházi Függetlenségi Olvasó Népkör

együttal a 48-as pártion belüli helyi baloldalt is tömörítette, s fontos szerepe volt abban, hogy 1884–1896 és 1901–1910 között a munkásság jogaiért, szociális helyzetének javításáért időnként szót emelő Veres József nyerte meg a mandátumot az orosházi választókerületben, negyvennyolcas programmal. Gintner közszereplésének másik fóruma az 1884-ben alakult ipartestület volt, ahol 1886-ban vezetőségi (előjárósági) taggá választották.

Nem tudjuk, hogy Gintner István Komáromban vagy másutt hogyan ismerte meg a kor szocialistáit, a többnyire németül olvasható szocialista irodalmat, a munkássajtót. Minden bizonnyal kapcsolatban állt az 1878-ban létrejött két munkásszervezet (a Nemválasztók Pártja ill. a Magyarországi Munkáspárt) egyikével, s érdekükben Orosházán szervező munkát is kifejtethetett. Amikor a két irányzat 1880 májusában marxista és lassalleánus program alapján Magyarországi Általános Munkáspárt néven egyesült, annak kongresszusán a Gintner körüli orosházi csoport is képviseltette magát, tájunkról egyedül. Az Általános Munkáspárt magyar nyelvű lapjában, a Népszavában, 1885 novemberében a Gintner-csoport nyílt levelet intézett Veres Józsefhez: hajlandó-e a parlamentben követelni az állampolgári jogegyenlőséget? Veres elzárkózott a válaszadástól.

A Gintner körül szerveződött kis csoportban folyó beszélgetések, az osztálytudatot megeremtő, szemléletformáló együttlétek tartalmáról – még a résztvevők személyes közlései alapján – egy 1911-ben megjelent cikksorozatában a Világszabadság névtelen szerzője (szinte biztos, hogy Csizmadia Sándor) tudósít. Tőle tudjuk, hogy Gintner „néhány intelligensebb földmunkást megnyert az eszmének, de jelentősebb eredményt hosszú ideig nem érhetett el. Az első szocialista földmunkásokat nem is annyira a szocializmusra való törekvés, mint inkább valami általános tudásvágy jellemezte.” Egyes ateista művekből (pl. Büchner: Erő és anyag c. könyvéből) részleteket tanultak be, s azokat a piacon vagy a közös munkák alkalmával elmondták. A hatóságok nem törődtek velük, a vallásos emberek idegenkedtek mondanivalójuktól. A Népszavát rendszeresen olvasták és megbeszélték, s eljutottak hozzájuk a szocialista agitációs füzetek is. A szocialista jövőt többek között Bellamy: Visszapillantás 2000-ből az 1887-ik évre című utópisztikus regénye alapján próbálták felrajzolni maguknak, a kifejezett elméleti kérdéseket is elvonatkoztatás nélkül közelítették meg. Mindezek érthető módon évtizedek múlva is hasonló szemlélettel foglalkoztatták a földmunkásságot, mint azt Hunya Istvánnak az 1920 utáni endrődi mozgalomról szóló emlékezései bizonyítják (Emelt fővel, 1974). A kör tagjai közül Kunos József, Gáliczki Gergely, Szalai Antal, Szalai István és Szőke Molnár Lajos nevét ismerjük. A csoport magvetésének tükre, hogy az orosházi lapok esetenként a szocializmus kérdéseivel is foglalkoztak már a nyolcvanas években, s ha ezt többnyire meghamisító célzattal tették, szemenszedett rágalmakat már nem írhattak le a nevetségessé válás veszélye nélkül.

Amikor a hazai szocialista vezetők figyelme az agrárproletárok helyzetére is kezdett kiterjedni, Gintnerre természetesen számíthattak. Ő és képzetesebb társai 1889 áprilisától kezdve több orosházi helyzetleírást küldtek be a Népszavához a földmunkások kereseti viszonyairól, a helyi nazarénus gőzmalom kiuzsorázó munkarendjéről.

A kapcsolat folytatásaként a II. Internacionálé határozata alapján 1890-ben először megünnepelt fővárosi május elsején két orosházi földmunkás is részt vett, egyben tanácsokat is kértek a munkások vezetőitől a szervezkedésre nézve. Ennek nyomán 1890. május 26-án 630 taggal megalakult az Orosházi Munkáskör a Függetlenségi Olvasó Népkör helyiségében, az ev. templom melletti Bulla-házban, kifejezett munkás érdekvédelmi célkitűzésekkel. A munkáskörnek Gintner volt a szellemi irányítója, de vezető tisztséget nem vállalt benne. Az új szervezetben 1890 őszétől, a mezőgazdasági munkák befejeződése után élénkült meg a tevékenység.

A Magyarországi Szociáldemokrata Párt 1890. december 7–8-i alakuló kongresszusán Gintner István és Vági György, a tanyai gyerekek tanításával is foglalkozó napszámos, a munkáskör jegyzője képviselte az orosháziakat. Gintner a földmunkások kizsákmányolásának, időszakos munkahiányának tényeit ismertette felszólalásában, az alábbi konklúzióval: „A jobbágyságot és a robotot eltörölték, de a valóságban mégis fennáll.” A kongresszuson Engelmann Páltól, Csillag Zsigmondtól és Kürschner Jakabtól kapott közvetlen útmutatásokat a további szervezésre. Mindinkább előtérbe került a helyi agitációban a munkabérek emelése, s a munkáskörök hálózatának kiépítésével az egész vidék beszerzése. Az 1891 tavaszán megélénkült szervezés a hatóságok brutális ellenlépéseit váltotta ki, a nagybirtokosok védelmében. Lehetetlenné tették az orosházi SZDP-szervezet 1891. április 12-ére kitűzött megalakulását, s a feszült légkörben elérkezett a véres május elseje, a munkástüntetés szétverése. Gintner nem volt a letartóztatottak vagy a sebesültek között. Vági Györggyel együtt őt is kihallgatták ugyan, de nem tudtak ellene vádat emelni. A megmozdulások után életbe léptetett rendkívüli állapot idején Gintner a jelek szerint visszavonult a nyilvánosságtól. Ezt talán az is magyarázza, hogy már a feszült hónapokban, 1891. március 30-án kötött házasságot Molnár Terézia 22 esztendőes özvegyasszonnyal (mindketten az unitárius egyházhoz tartoztak, Szemenyei Pál szerint azért, hogy az orosházi papok alá nem akartak tartozni; unitárius lelkész ui. legközelebb csak Hódmezővásárhelyen volt), s műhelyével, megélhetésével is foglalkoznia kellett. Mozgalmi kapcsolatait nem szakította meg.

1894. április 22-én, a Szántó Kovács vezette megmozdulás napján, Orosháza főterén megalakult az SZDP helyi szervezete. Gintner jelenlétéről nem tudunk, bár szervező munkája kétségtelen. Vélhetőleg a vásárhelyi eseményeket követő megtorlástól tartva 1894-ben átmenetileg az akkor Esztergom megyei Csolnok községbe (Dorog közelében) költözött. Az orosházi főszolgabíró tudta róla, hogy az orosházi munkások oda is eljártak hozzá a mozgalmat irányító tanácsokért. Pontosán nem tudjuk, mikor tért vissza. 1897. január 31–február 2-a között az SZDP földmunkás kongresszust tartott – engedve az orosháziak évek óta hangoztatott követelésének, szemben a külön útra térő, radikálisabb Várkonyi-iránnyal –, ahol Gintnert a szintén orosházi Szemenyei Imrével és Szalai Istvánnal együtt az országos végrehajtó bizottság egyik tagjává választották. Gintner, a mozgalmi pályáján emelkedő Csizmadia Sándorral együtt, az SZDP keretein belül kiépített földmunkásmozgalom híve maradt. A párt országos vezetői már nem benne látták a jövő emberét, de az is valószínű, hogy csalódott a falusi

mozgalmat lebecsülő vezetőkben. Elveihez hűséges maradt, a szervezkedéstől sem vonult vissza, az irányító szerepet azonban azok vették át, akik körülötte felnőttek. 1898. november végén Csizmadia Sándorral együtt szerepelt egy orosházi szocialista gyűlésen, a szociáldemokrata programot ismertették. Gintner Bokányi Dezső 1896-ban elhangzott orosházi beszédére (képviselőjelöltként lépett föl) emlékeztette a hallgatóságot, s kiemelte az általános választójognak a nőkre történő kiterjesztése szükségességét.

1898 vége körül Gintner mozgalmi pályája törést mutat. Az SZDP országos vezetésében folyó klikkharcok, az 1898 nyarától bekövetkezett földmunkásmozgalmi apály egyaránt arra készítették, hogy más utakat keressen. 1898 decemberében a községi képviselőtestületi választások során ő kapta a legtöbb szavazatot az akkor még külterület Szöllők kerületben, a helyi közéletben azonban nem tudott szélesebb szerepet kapni így sem. 1901 januárjában kiment az Egyesült Államokba, de rövidesen visszatérhetett, mert 1903 októberében újra arról adott hírt a helyi újság, hogy Chicagóba utazott. 1907-ben ismét Orosházán élt, órásműhelye jövedelméből. Az év végén újra beválasztották a képviselőtestületbe. A községi jegyzőkönyvekből végigkísérhető, hogy 1913 júliusáig esetenként részt vett az üléseken (1910-ben újfent megválasztották), de csak elvétve szólalt föl, akkor bírálta a vezetés igazságtalanságait, időhúzásait.

1903-ban az SZDP-vel szakító Mezőfi-irányzat, az ún. újjászervezett szociáldemokrata párt Orosházán is megalakította helyi szervezetét „Szabadság Egylet” néven. Gintner ebbe lépett be, a nyilvánosság előtt azonban nemigen szerepelt. Szemenyei Pál visszaemlékezése bizonyítja, hogy az egyletben Gintner szívós nevelő munkát folytatott. Szemenyei tőle vette a Kommunista Kiáltvány magyar nyelvű kiadását, s arról is ír, hogy a pap- és egyházellenes oktatást Gintner ugyanúgy folytatta, mint negyedszázaddal korábban.

1914-től kezdve haláláig Gintner életét nagy homály fedi ma még. 1913 júliusa után végleg kivándorolt az Egyesült Államokba, feleségével együtt. Gyermekük nem volt. Az USA-ban töltött éveiről mindössze néhány közvetett adatunk van, nem tudjuk, hogy részese volt-e az ottani szocialista mozgalmaknak, a magyar szervezetekbe belépett-e. Valószínűleg Chicagóban élt. 1932 végén elhunyt apósáról még megemlékezett az egyik orosházi lapban közzétett köszönetnyilvánítással, 1934 júliusában a felesége hirdetés útján árulta a régi tehénlegelőben levő hat hold földjét, apja utáni örökségét. A legutolsó nyom: 1939-ben özvegy Gintner Istvánné haza kívánt települni Orosházára mint hontalan. Az Alföld első szocialistája így valamikor 1934 és 1939 között fejezte be életét, valahol Amerikában. (Az özvegy 1939. évi kérvénye nem maradt fenn, ügye még 1941-ben is elintézésre várt. A háború miatt hazatérése elmaradt, nyilván amerikai földben nyugszik ő is.)

Szabó Ferenc

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond. Szemenyei Pál visszaemlékezései, 1962.

Csongrád m. Levéltár Hódmezővásárhelyi Fiókleveletára, Hódmezővásárhelyi unitárius egyházközség esketési anyakönyve, 1891.

BML Békés vm. főisp. ált. ir. 477/1891, kigy. munkásmozg. 212/1904.

BML Békés vm. alisp. elnöki kigy. munkásmozg. ir. 162/1894.

BML Békés vm. alisp. iktatókönyv 9366/1941. sz. bejegyzés.

BML Orosházi főszolgabíró ir. 11.392/1939.

BML Orosháza község iktatókönyve 1877. január 2-i 8. sz. bejegyzés.

BML Orosháza előlj. tanácsulési jkv. 1877. október 10.

BML Orosháza képviselőtestületi ülések jkv. 274/1907, 100/1908, 196/1910, 141/1913.

Népszava, 1889. ápr. 28, okt. 27, dec. 1. 1890. dec. 30. 1891. jan. 16. 1891. ápr. 3, ápr. 17.

Orosházi Közlöny, 1885. dec. 5.

Orosházi Újság, 1882. márc. 19. 1886. máj. 3. 1888. jan. 29. 1890. máj. 25, jún. 1, dec. 14. 1891. jan. 4. 1892. jan. 2. 1898. dec. 4, dec. 11. 1900. jan. 7. 1901. febr. 3. 1903. okt. 4. 1907. dec. 1. 1909. febr. 28. 1912. szept. 22.

Orosházi Friss Újság, 1933. febr. 16. 1934. júl. 6.

Világ szabadság, 1911. okt. 21., nov. 4. „A magyarországi földmunkásmozgalom történetéből. Egy kis vázlat.” (Valószínű szerzője Csizmadia Sándor.)

A Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai II. 1890–1900. Bp. 1954. 57, 398.

Ecseri Lajos: Az alföldi földmunkáskérdés és a mezőgazdasági válság. Bp. 1898. 88, 98.

Takács József: A földmunkásmozgalom története. Harminc esztendő. Bp. 1926. 18.

Zatykó András: Az Orosházi Függetlenségi és 48-as Politikai Párt Olvasókör 60 éves története (1868–1928). Orosháza, 1928. 26.

Nagy Dezső: Az orosházi agrárproletár mozgalom kezdetei (1867–1891).

A Szántó Kovács Múzeum évkönyve 1963–64. Szerk.: Nagy Gyula. Orosháza, 1965. 75–83.

Orosháza története. Szerk.: Nagy Gyula. Orosháza, 1965. 455–496.

Szabó Ferenc: A szocialista munkásmozgalom előzményei és kezdetei Békés megyében. Vásárhelyi Tanulmányok VII. Szerk.: Bíró József és László József. Hódmezővásárhely, 1977. 85–93. (Az újabb szakirodalom jegyzékével.)

Dr. Forman István orosházi kutató közlései, 1982–1983.

Koszorús Oszkár orosházi kutató közlései, 1982.

SZARVAS, 1901. ÁPRILIS 21.

SZARVAS, 1980. MÁJUS 3.

Szülei agrárproletárok voltak, akik szűkös anyagi körülmények között nevelték gyermekeiket. Ez tette szükségessé, hogy a gyermekek is korán kezdjenek dolgozni.

Béresként indult el az önálló életben, majd kubikos lett.

Fiatalon került kapcsolatba a munkásmozgalommal. A Tanácsköztársaság lényegét megértette és önként jelentkezett vöröskatonának. Részt vett a szolnoki csatában és a felvidéki harcokban.

A Tanácsköztársaság leverése után internálták, majd évekig rendőri megfigyelés alatt volt. Munkásmozgalmi tevékenységét 1919-től ismerték el.

A Horthy-korszakban igen gyakran munkanélküli, így nevelte három gyermekét. A választások idején legtöbbször fogdába került „mint nem kívánatos felforgató elem...”

Alkalmi munkásként részt vett a béremelést követelő mozgalmakban. Ugyancsak részt vett a május elsejei megmozdulásokban.

A felszabadulás után tagja lett a Kommunista Pártnak. Az alapszervezetén belül mint bizalmi végezte pártmunkáját.

A termelőszövetkezetek alakításával egyetértett, mint tag, nyugdíjazásáig ott dolgozott.

Mindvégig kitartott a párt politikája mellett, azt védelmezte és terjesztette a maga módján.

Kitüntetései: Tanácsköztársasági Emlékérem, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Lovász György

FORRÁS:

Gombkötő József

GYULA, 1894. MÁRCIUS 16.
BUDAPEST, 1940. ?

Szegényparaszt családból származott, már kora ifjúságában megismerte a nyomort és nélkülözést. Hat elemi iskolát végzett, tizenhárom éves korában asztalostanulónak szerződött Volent Mihály asztalosmester műhelyébe, aki már a tízes évek elejétől kezdve a gyulai baloldali szociáldemokrata pártmozgalom egyik vezetője, szociáldemokrata városi képviselőtestületi tag volt. A Volent műhelyben több, később a helyi munkásmozgalomban vezető szerepet vállalt asztalos nevelődött. Gombkötő József is e műhelyben ismerkedett meg a szocialista eszmékkel, a szocialista pártmozgalomnak haláláig hű harcosa maradt. Tanoncideje letöltése után tagja lett a faipari munkások gyulai ifjúsági csoportjának és alig töltötte be tizennyolcadik évét, amikor belépett a faipari munkások gyulai szakcsoportjába. 1923-tól, budapesti tartózkodása idején már részt vett a szociáldemokrata pártmozgalomban.

1921-től 1926-ig budapesti asztalosüzemekben dolgozott, kapcsolatot teremtett baloldali szociáldemokrata pártszervezőkkel. 1926-ban tüdőbajban súlyosan megbetegedett, munkaképtelenné vált, betegsége miatt szakmájában többé nem dolgozhatott. Betegsége miatt felesége elhagyta, a bíróság házasságukat felbontotta. Mint rokkantnyugdíjas tért haza Gyulára. Minthogy orvosai szabad levegőn végzett könnyebb munkát ajánlottak számára, nyugdíja kiegészítésére alkalmi földmunkákat végzett, így került kapcsolatba a máriafalvi földmunkások vezetőivel. Máriafalván Garay utca 6. számú lakása illegális munkástalálkozó helye volt. 1927-ben elvállalta a földmunkáscsoport befizetőhelyének pénztárosi teendőit. Emiatt a rendőrség több ízben házkutatást tartott lakásán, több ízben zaklatták a szakcsoport más vezetőivel együtt. Részt vett a földmunkás szakszervezet gyulai csoportjának újjászervezésében, 1929-től a helyi csoport titkáráként tevékenykedett.

Azt követően, hogy bekapcsolódott a földmunkásmozgalomba, a Vági-párt élénk agitációt folytatott a földmunkásmozgalom helyi szervezeteiben a megyében. Gomb-

kötő Józsefnek budapesti munkavállalása idejéből kapcsolatai voltak a párt vidéki szervezőivel. A „Magyarországi Szocialista Munkáspárt” aláírással ellátott röpiratokból néhány példányt személyesen hozott le Budapestről és osztott szét megbízható gyulai csoporttagok között. Szociáldemokrata pártkapcsolatai révén 1927. november 10-én tíz példányt kapott a „Szózat a föld népéhez” című szociáldemokrata röpiratból, amit szét is osztott. Az ügyészség tiltott röpiratterjesztésért rendelt el ellene kihágási eljárást, aminek során elzárás büntetésre ítélték.

1930 nyarán budapesti útjáról visszatérve összehívta máriafalvi lakására a gyulai földmunkások baloldali vezetőit, akik előtt beszámolt a Parasztinternacionálé magyarországi tevékenységéről, a működés irányelveiről szerzett bizalmas értesüléseiről. Az egybegyűlték elhatározták, hogy a gyulai szakcsoport tevékenységét a jövőben a Parasztinternacionálé eszméinek szellemében fejtik ki.

Az 1929. évi megyei törvényhatósági bizottsági választáson a Szociáldemokrata Párt hivatalos listáján a gyulai első számú szavazókörzetben a lista élén indult, mellette póttagként dr. Blanár László szerepelt. A szociáldemokrata lista nagy szótöbbséggel nyert a választáson. Gombkötő József a teljes ciklus alatt képviselte a gyulai munkásokat a megyei törvényhatósági bizottságban. Tagja volt a Szobek András és Keresztes Mihály által vezetett törvényhatósági szociáldemokrata frakciónak. A mezőgazdasági munkások érdekeinek képviselőjeként több küldöttséget vezetett a megye vezetőihez. Tagja volt a gyulai városi képviselőtestületnek is, miután az 1929. évi szociáldemokrata listán városi képviselőnek választották meg.

A húszas évek közepétől a gyulai szociáldemokrata mozgalom balszárnyának egyik vezetője volt. Különösen sokat tevékenykedett a munka nélküli mezőgazdasági munkások helyzete javítása érdekében, minthogy 1925 tavaszától a városban mintegy 1600–1800 mezőgazdasági munkás nem talált munkaalkalmat. 1929-től ismételt kérelmeket terjesztett elő az alispáni hivatalba a gyulai földmunkás szakcsoport újjáalakulásának engedélyezése érdekében. Beadványát ismételten elutasították, míg végül is 1932 tavaszán a gyulai szakcsoport működését hivatalosan engedélyezték.

1939-ben tüdőbaja annyira elhatalmasodott, hogy munkásmozgalmi tevékenysége folytatására képtelenné vált. 1940-ben, aránylag fiatalon érte a halál.

Marik Dénes

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

BML Békés vm. alispáni általános iratok 20.312/1923.

BML Békés vm. főisp. iratok 91/1927.

BML Békés vm. főisp. bizalmas iratok 1927. novemberi rendőri jelentés.

PIA 651. f/5–1927. július 11.

Bárány Ferenc: A viharsarki munkásmozgalom az ellenforradalmi rendszer első évtizedében. Budapest, 1982. 162.

Marik Dénes–Marsi László: Az illegális Kommunista Magyarországi Pártja tevékenységének hatása a gyulai munkásmozgalomra. – Gyula társadalma és munkásmozgalma 1919–1944. Szerk. Szabó Ferenc. Gyula, 1982. 145, 146, 147, 149, 152.

Csipes Antal–Marik Dénes: A Szociáldemokrata Párt politikája és a szociáldemokrata mozgalom Gyulán 1920–1929. Gyula társadalma és munkásmozgalma i. m. 187, 192, 194.

Daka István: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt gyulai szervezetének története 1930 és 1944 között. Gyula társadalma és munkásmozgalma i. m. 206, 225, 232.

Marik Dénes: A gyulai szakszervezeti mozgalom 1919–1944. Gyula társadalma és munkásmozgalma i. m. 259, 260, 261.

NAGYSZÉNÁS, 1913. NOVEMBER 15.
OROSHÁZA, 1972. MÁJUS 17.

Gonda János 1913. november 15-én született Nagyszénáson, szegényparaszti családban. Édesapja Gonda András, édesanyja Szlávik Erzsébet volt. Elemi iskoláit szülőfalujában végezte.

Az iskola elvégzése után neki is már fiatalon munkába kellett állnia, mint annyi más szegénysorsú gyermeknek a falujában. A munkásmozgalomba 1939-ben kapcsolódott be, mozgalmi tevékenységét később ettől az évtől kezdődően ismerték el. Ebben az évben lépett be a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetébe is.

Már a felszabadulás előtt is különböző pártmegbízatásoknak tett eleget, agitált, gyűléseket szervezett, terjesztette a baloldali irodalmat és a röpiratokat. A Nagyszénásra érkező, az agrárproletároknak előadást tartó elvtársakat legtöbbször ő fogadta és kísérte el a gyűlés színhelyére. Részt vett a Vörös Segély akcióban is, pénzt és élelmet gyűjtött. 1943-tól, az SZDP helyiségének bezárásától kezdődően a párt tagjaival illegális kapcsolatot tartott fenn. A csendőrség egy esetben letartóztatta tiltott sajtótermékek terjesztéséért. Büntetőeljárást azonban nem indítottak ellene bizonyítékok hiánya miatt. Nem sokkal később viszont újból letartóztatták, és Gyulára az úgynevezett Paradicsom-majorba internálták. Itt brutális módon megkínózták, vallatták, a testét összevissza szurkálták. A kínzások nyomait, a családtagok visszaemlékezése szerint, egész életén át lehetett látni a testén. A táborban még az internáltak megtizedelésére is sor került. Ebből a rendkívül súlyos helyzetből közvetlenül a szovjet csapatok Gyulára érkezése előtt sikerült egyik fogolytársával úgy megmenekülniük, hogy amikor egy szamaras lóréval tejet vittek be a városba, útközben megszöktek.

A felszabadulás után Gonda János Nagyszénáson a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége (DÉFOSZ) helyi vezetője volt. Még 1945-ben belépett a kommunista pártba, s ugyanebben az évben meg is nősült. 1950-ben a család Csorvásra költözött. Fiuk 1949-ben még Nagyszénáson, Erzsébet nevű lányuk 1950-

ben már Csorváson született. Itt külterületen laktak, tanyán, az úgynevezett Hityke-vagy másképpen Gálik-majorban, és a helyi Szabadság Tsz-ben dolgoztak. Gonda Jánost megválasztották a tsz párttitkárának és a községi pártszervezet ellenőrző bizottsága elnökének.

Az 1950-51-es években pártiskolán volt néhány hétig Gyulán, majd hat hónapig Budapesten. Amikor Szluka András elnök ebben az időben elnöki iskolán volt, Gonda János vezette elnökhelyettesként a termelészövetkezetet. Az 1956-os ellenforradalom idején üldözték, menekülnie, bujdosnia kellett. Az ellenforradalom leverése után minden erejét a tsz javainak a visszaszerzésére és a normalizálódó munkarend visszaállítására fordította.

1957 tavaszán kilépett a tsz-ből és Budapestre ment dolgozni a Betonútépítő Vállalathoz. Többek között a Férihegyi repülőtér építkezésein is dolgozott. Nem sokáig bírta azonban a családtól való távollétet, ezért 1958-ban otthagyta Pestet és visszatért Kiscsákóra, ekkor ugyanis már ott éltek. Felesége még 1957-ben belépett az itteni Törekvés Tsz-be, mely később egyesült az orosházi Új Élet Tsz-szel. Gonda János 1960. május 6-án szintén ennek a tsz-nek a tagja lett. A közös gazdaságban növénytermesztőként dolgozott. A szövetkezetben nagyra becsülték lelkiismeretes munkájáért. Megválasztották a tsz ellenőrző bizottsága tagjának, és ugyancsak tagja lett a pártvezetőségnek is.

Gonda Jánost a közösségi élet rendkívül érdekelte, inspirálta a másokért végzett munkára, elkötelezett tagja volt pártunknak. Hozzá tartozói szerint e „témakörben” még verseket, sőt színdarabokat is írt, amelyek azonban az évek folyamán már elkallódtak. Bár gyenge fizikumú volt, munkáját fáradtságot nem ismerve, hiánytalanul elvégezte. Janecska István nyugdíjas tsz-elnök és Plesovszki János munkatársa szerint Gonda János végtelenül szorgalmas ember volt, aki mindig maximálisan dolgozott. Az értekezleteken, párttaggyűléseken mindig a közösség érdekeiért emelt szót, ugyanakkor életvitelét, gondolkodását a rugalmas szemlélet jellemezte.

Több évtizedes munkásmozgalmi tevékenységéért államunk 1970-ben a „Felszabadulási Jubileumi Emlékérem”-mel tüntette ki.

Nyugdíjas kora előtt, 1972. május 17-én halt meg.

Hévvizi Sándor

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

Özvegy Gonda Jánosné és gyermekei visszaemlékezései

Janecska István nyugdíjas tsz-elnök közlései

Plesovszki János kiscsákói nyugdíjas közlései

GÚTA, 1903. FEBRUÁR 18.
BUDAPEST, 1977. JÚLIUS 29.

Gyermekezeit és ifjúkorát Szlovákiában töltötte. A család fő megélhetési forrását az édesanyja által örökölt 2 kh. föld jelentette. Hatan voltak testvérek. 13 éves korában már ő viselte a családfenntartás terheit, s hamarosan summás lett.

16 éves volt, amikor belépett a földmunkás szakszervezetbe. Megválasztották bizalmi minak. Ebben a minőségében két alkalommal sztrájk szervezésében vett részt. 1923-ban földbérli szövetkezetet alakítottak. Hosszú huzavona után sikerült földet bérelniük a hercegrímás birtokából, s ezen a földön évekig gazdálkodott a szövetkezet. Gógh Gábor e szövetkezetben 21 évesen a felügyelő bizottság tagja lett. Fentiek miatt a Felvidék elfoglalása után, 1938-ban letartóztatták és eljárást indítottak ellene.

Nem sokkal később tagja lett a Móricz Zsigmond olvasókörnek, ahol – a kulturális munka mellett – módot találtak politikai felvilágosításra, a Horthy-rendszer elleni szervezkedésre is. Kapcsolatba kerültek a Parasztszövetség földmunkás szakosztályával. Gógh Gábor itt találkozott 1940-ben Dobi István elvtárral. Az ő hatására kapcsolódott be 1943-ban az ellenállási mozgalomba.

A felszabadulás után – a párt megbízásából – egy 5 fős bizottság tagjaként segítette a gazdasági élet beindulását. 1947 júniusában áttelepült Tótkomlóra. Belépett a pártba és különböző tömegszervezetekben dolgozott. Részt vett a Földművesszövetkezet, a DÉFOSZ, majd a termelőség szövetkezet szervezésében és vezetésében. 1956-ban az ellenforradalmárok őrizetbe vették. Kiszabadulása után segítette a konszolidáció kibontakozását. Éveken át alapszervezeti párttitkár volt, a tótkomlósi Alkotmány Termelőség szövetkezetben.

Nyugdíjas éveiben Budapestre költözött gyermekeihez, ahol 74 éves korában hosszú, súlyos betegség után hunyt el.

Érdemeiért Kiváló Szövetkezeti Munkáért kitüntetést kapott.

Tímár Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archivuma 1. fond. ABC-s munkásmozgalmi anyag.
Lánya, Tóth Lajosné tótkomlói lakos közlése, 1983.

BÉKÉS, 1889. JÚLIUS 28.
KISHÁRSÁGY, 1965. DECEMBER 5.

Uradalmi béres gyermekeként született Wenckheim gróf tarhosi birtokán. Az elemi iskola elvégzése után ő is oda állt be napszámosnak. A mozgalommal, a szocializmus eszméivel a napszámosok, aratómunkások ismertették meg, amelyekkel egy életre eljegyezte magát. Tizennyolc éves korában már részt vett az 1906-os aratósztrájkban. 1914-ben behívták katonának, a fronton hamar kiábrándult az értelmetlen pusztításból. Sebesülése miatt a háború vége előtt hazakerült, az utolsó hónapokat a békéscsabai kórházban töltötte, semmiképp nem akart visszamenni a frontra. Még 1918-ban belépett az SZDP-be. Már ebben az időben sok marxista könyvet olvasott, kitűnt társai közül tájékozottságával, katonai érdeklődésével.

A KMP létrejötte után Őri Sándorral együtt tervbe vették a kommunista párt helyi szervezetének a megalakítását. Összegyűjtötték az orosz frontról hazatért katonákat, tartottak néhány összejövetelt, de a pártot nem sikerült megalakítani.

1919-ben a Tanácsköztársaság mellé állt, beállt vöröskatonának. Békésen az 1919 áprilisában megtartott választáson 1524 szavazattal megválasztották a Direktórium tagjává, ahol a városparancsnok helyettese, később városparancsnok lett. Összeült a tanácsülés, hogy a Direktórium felügyelete alatt hozzájárasson a közigazgatás átszervezéséhez. A proletárforradalom vívmányainak védelmére életre hívták a Forradalmi Törvényszéket, amelyben négy társával együtt Gregor Józsefet is szavazóbírónak jelölték.

1919. április elején országszerte folyt a toborzás a Vörös Hadseregbe. Békésen Gregor József tartott nagyhatású beszédet, amelyben felszólította a dolgozókat, hogy siessenek a szorongatott helyzetben levő Tanácsköztársaság segítségére. Beszédét így fejezte be: „Tudjuk, kik voltak katonák a háború alatt. Lépjetek be a Vörös Hadseregbe!” Mint ötszáz vöröskatona parancsnoka maga is mindent megtett a munkáshatalom védelméért. Mint városparancsnok az utolsó percig tisztségében maradt. A mene-

külsőre összegyűlt vöröskatonának kiadta a parancsot, hogy minél több anyagi értéket vigyenek magukkal, mert szüksége lesz ezekre a Vörös Hadseregnek. Irányításával hajtottak el a tarhosi határból negyven szarvasmarhát, több száz juhot és sertést és egy ménest. Ugyancsak magukhoz vettek a békési bankból 420 ezer korona készpénzt, több milliót érő értékpapírt, amit átadtak a Központi Munkástanácsnak. Mindenről nyugtát adtak, amit nyolcan írtak alá, de azért a tettéért később csak Gregor Józsefet vonták felelősségre. Békés védelmét a Kettős-Körös hídjánál és a gyulai úton kísérelték meg biztosítani. Az előretörő román csapatok ágyúkkal lőtték a főleg kézfegyverekkel felszerelt vörös alakulatokat. A túlerő láttán, a város lakóinak védelmében Gregor József kiadta a parancsot a tűz beszüntetésére. Felszólította katonáit, hogy aki tovább akar harcolni, az vonuljon Mezőberény felé. A református templom tornyára kitűztette a fehér zászlót. Amikor az utolsó katona is elhagyta Békést, odaköszönt a főszolgabíró-nak: „Viszontlátásra főbíró úr. Mi győzni fogunk és vissza is jövünk még!” Sajnos, erre már nem került sor. A Tanácsköztársaságból még hátralevő időt vöröskatonaként a szerb határon szolgálta végig.

A Tanácsköztársaság megdöntése után elfogták és „izgatás büntette, személyes szabadság vétsége miatt” a Gyulai Királyi Törvényszék két év börtönbüntetésre ítélte, amit a váci országos fegyházban töltött le. Szabadulása után szigorú rendőri felügyelet alá helyezték, mindennap jelentkeznie kellett még két évig.

Közben napszámosként kereste kenyerét. Hogy az állandó zaklatás elől meneküljön, Dunántúlra költözött és az almamelléki uradalomban vállalt munkát. Itt dolgozott 1945-ig, amikor belépett a Kommunista Pártba. Hamarosan megválasztották községi párttitkárnak. 1956-ban idős kora ellenére az elsők között fogott fegyvert az ellenforradalmárok ellen, majd belépett a Munkásőrségbe is.

Mozgalmi tevékenységéért megkapta a Felszabadulási Emlékérem és a Tanácsköztársasági Jubileumi Emlékérem kitüntetések.

Dávid Mátyás

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

BM Békés megyei alispáni iratok 2140/1920.

BML A Gyulai Királyi Törvényszék B. 1906/1919. sz. jegyzőkönyve.

Dr. Balanyi László: Békési veteránok. Békés, 1972. Békési Városi Könyvtár, 329. P. 23. (kézirat)

Gulyás Sándor: A Tanácsköztársaság napjai Békés községben. Békés, 1965. 56.

Virágh Ferenc: A Békés megyei szegényparaszttság és a munkásság helyzete, küzdelme az ellenforradalmi korszakban (1919–1933.) Békéscsaba, 1964. 229.

Leánya, Jambrik Ferencné, Szentlászló községbeli lakos közlése.

BÉKÉS, 1894. SZEPTEMBER 8.
TARHOS, 1975. NOVEMBER 23.

Egy agrárproletár családban született fiatal eszmélését, munkásmozgalomba való bekapcsolódásának természetes útját, és a Horthy-korszak törvényszerű üldöztetését tárja elénk Gulyás Imre élete.

Az elemi iskola elvégzése után kosárfonó segédlevelet szerzett 1912-ben Békésen. Szakmáját nem sokáig gyakorolhatta, mert szakmai betegséget kapott, ezután ácsinasnak szegődött Budapestre. Itt került kapcsolatba a munkásmozgalommal, belépett az építőmunkások szakszervezetébe. Katonai szolgálatát az 5. vartüzér ezred 9. századában kezdte meg 1914-ben. Hamar kiábrándult a háborúból, mert Gál József békési baloldali építőmunkás katonatársával hamar rájöttek, hogy a magyarokat mindig olyan frontszakaszokra vezényelték, ahonnan az osztrákokat veszélyessége miatt már ki-vonták.

1918-ban került haza, azonnal bekapcsolódott a békési építőmunkások mozgalmába, ahol hamarosan vezetőségi taggá választották. 1919-ben természetesen a Tanácsköztársaság mellé állt. Előbb vörösőr, majd vöröskatona a 33. vörös gyalogezredben. 1919 áprilisában részt vett a román királyi csapatok elleni ütközetben, majd fokozatosan visszavonultak Mezőberény, Mezőtúr, Szolnok felé. Kecskeméten rendezték soraikat és Salgótarján védelmére indultak, mert arról meg a cseh burzsoá csapatok támadtak. Heves utcai harcok után visszafoglalták a bányát, majd Miskolcot is és győztesen vonultak Kassáig. Itt a 6. hadosztály 33. gyalogezred 3. zászlóaljának 3. századában szolgált.

A Tanácsköztársaság leverése után előbb Budapesten bujdosott, majd az üldöztetések elől vidékre menekült. Helységről helysére vándorolva rövid ideig munkát vállalt, így érkezett haza Békésre. Közben az építőmunkások szakszervezetét betiltották. A tiltás ellenére Gál József és Szabó Lajos társával újjászervezte. A békéscsabai építőmunkásokkal is tartotta a kapcsolatot.

Amikor a Szociáldemokrata Párt elhatározta a vidéki szervezetek létrehozását, részt vállalt azok szervezésében. 1931-ben a békési szervezet alapító tagja, vezetőségi tagja, majd Olcsvári Gábor lemondása után a pártszervezet elnöke annak megszűnéséig. Szenvedélyesen agitált a párt jelöltjei mellett, a baloldali program megvalósításáért. 1931-ben a választások idején rölapokat terjesztett, tetten érték és feljelentették az ügyészségen. Az 1932-ben Gyulán megtartott tárgyaláson mint a társadalmi rend felforgatóját börtönbüntetésre ítélték. A második tárgyaláson a párt ügyvédje olyan hatásos védőbeszédet tartott, hogy büntetését háromévi szigorú rendőri felügyeletre változtatták. Ez alatt az időszak alatt naponta felkeresték a csendőrök. Gulyás elvtársnak a munkásmozgalomból való kikapcsolása olyan sokat jelentett volna a rend urainak, hogy Érden családi házat ajánlottak fel neki, ha odaköltözik. Ezt a lehetőséget a megpróbáltatások ellenére sem fogadta el, pedig ebben az időben nagyon rossz körülmények között élt családjával együtt. Wenckheim gróf tarhosi birtokán vállalt bognári munkát, de a rendszeres megfigyelését itt is folytatták. Ennek ellenére tartotta a kapcsolatot a békési Vári és Győri elvtársakkal. Szervezte a moszkvai rádió magyar adásainak hallgatását a majori munkások között.

A felszabadulás Tarhosen érte. Azonnal hozzáfogott az MKP megalakításához. 1944 őszén Tarhosen az MKP alapító tagja, vezetőségi tag, haláláig párttag. 1945-ben megérte több mint húszéves harcának eredményét: mint a Földigénylő Bizottság tagja maga is részese lehetett a nincstelenek ezreit nyomorban tartó grófi birtok szétesztésének. Néhány hold földjén gazdálkodott 1949-ig. Mozgalmi múltja a termelőszövetkezetek szervezése idején sem hagyta cserben. 1949-ben a tarhosi Petőfi Termelőszövetkezet alapító tagja lett.

A termelőszövetkezetben dolgozott különböző beosztásokban nyugdíjba vonulásáig. Munkásmozgalmi tevékenységét 1919-től ismerték el 1961-ben. Érdemei elismerésül megkapta a Tanácsköztársasági Emlékérmét.

Dávid Mátyás

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma 1. fond. PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag.

MSZMP Békési Városi Biz. Archívuma, Gulyás Imre visszaemlékezése 1972. június 6.

TÓKETEREBS, 1908. ÁPRILIS 25.
OROSHÁZA, 1970. DECEMBER 28.

Háromgyermekes nincstelen szegényparaszt családban született. Szülei a Zemplén megyei Tóketerebesről 1919-ben költöztek Orosházára. Gyermekeiket a hat elemi osztály elvégzése után kőművestanoncnak adták. 1926-ben felszabadult, segédként különböző magánvállalkozóknál dolgozott. 1929-től Szegeden, majd 1932-től a felszabadulásig Orosházán. 1930-ban családot alapított. Házasságukból egy leánygyermek született.

A munkásmozgalommal az építőipari munkások révén került kapcsolatba. 1930-ban belépett a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége helyi csoportjába. Rövidesen beválasztották a vezetőségbe, a szakszervezetben szívesen foglalkozott az ifjúsággal. Részt vett a szakszervezet által szervezett sztrájkokban, bérkövetelési megmozdulásokban és ezek szervezésében. 1939-ben, mint a MÉMOSZ helyi csoportjának választmányi tagja – 1940-ban számvizsgálója –, szoros kapcsolatban állt a Szociáldemokrata Párt balszárnyán dolgozó elvtársakkal. Több illegális összejövetelen vett részt, később a szakszervezetben is szervezett ilyen összejöveteleket. A választási harcokban bizalmiként tevékenykedett.

A felszabadulás után 1944-ben Orosházán belépett a Magyar Kommunista Pártba. A MÉMOSZ-csoport tagjaival együtt, az elsők közt jelentkezett újjáépítési munkára, de a szervező és rendfenntartó munkából is kivette részét. Aktív szervezője volt a falujáró mozgalomnak, fáradhatatlanul végezte a rábízott feladatokat.

1946-tól a baromfiiparban dolgozott. 1949 szeptemberében a Magyar Dolgozók Pártjának javaslatára a Vörös Akadémiára került (Gazdasági és Műszaki Akadémia), ahol szakmailag továbbképezhette magát. Az akadémia elvégzése után, 1951 júniusában az Élelmezési Minisztérium a szegedi Vágóhíd főmérnökévé nevezte ki. 1952-ben már a Törökszentmiklósi Baromfifeldolgozó Vállalat igazgatója volt. Lendülete, energiája nem csökkent, ennek ellenére 1955-ben a sárvári Baromfifeldolgozó Vállalat-

hoz helyezték telepfelügyelői beosztásba. Ebben a kitartását, elvhűségét próbára tevő időszakban is kommunistához méltóan állt helyt. Az ellenforradalmi események is Sárváron érték. Az ellenforradalmi lázadás leverését követően, 1956. december 31-én áthelyezését kérte az orosházi Baromfifeldolgozó Vállalathoz.

Ez a dátum sorsfordulót jelentett Gulyás János elvtárs életében. Megindult a harc a szocialista megújulásért. Új munkahelyén néhány hónapig karbantartó kőművesként dolgozott, majd művezetői beosztást kapott. Gulyás János mint tapasztalt mozgalmi ember, világosan látta, hogy a politikai harc a munkahelyekre tevődött át. Az újjászervezett üzemi pártalapszervezet titkáráként minden erejével és politikai tapasztalatával a pártalapszervezet erősítésén fáradozott.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Orosházi Városi Bizottsága Gulyás János elvtársat, mint osztályhű, tapasztalt gazdasági vezetőt, 1958 júniusában az újonnan létesült Orosházi Magtisztító Telep vezetőjének javasolta. Gulyás János elvtárs nyugdíjba vonulásáig ebben a beosztásban végezte munkáját. Vezetésének ideje alatt az üzem többszöri átszervezésen ment keresztül, mely név és felügyeleti szerv változással járt együtt. Irányítása alatt az üzem eredménytervét rendszeresen teljesítette. Vezetői munkája mellett több társadalmi megbízatást is ellátott.

Pártmunkát mint az orosházi Járási Pártbizottság tagja végzett. Nagyon figyelt arra, hogy az üzemi alapszervezet munkáját megfelelően segítse. Tanácsstag volt. A Hazafias Népfront tagjaként a tanácsválasztások munkáját is segítette. Gulyás János életét a politikai feladatok megoldása és a munka tette teljessé.

Röviddel nyugdíjba vonulása után megbetegedett, betegsége meggátolta a további aktív munkában. Munkásmozgalmi tevékenységét a Magyar Szocialista Munkáspárt 1936-tól ismerte el.

Több évtizedes eredményes munkássága elismerésül 1958-ban a Munka Érdemrend bronz fokozata, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetésben részesült.

Verasztó Antal

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Orosházi Városi Bizottság, PTO anyag

BML Orosházi járás főszb. ir. Egyesületi ügyek. 2 455/1940

Vetőmagtermeltető és Értékesítő Vállalat Délmagyarországi Területi Központ 1. sz. Üzeme, Orosháza, személyzeti anyag

Felesége, özv. Gulyás Jánosné, Szolnok, Ságvári krt. 73. sz. alatti lakos levélbeli közlése

FÖLD, KENYÉR, SZABADSÁG

(A Magyar Kommunista Part 1945 február
11-iki debreceni nagygyűlésén tartott beszéd)

SZARVAS, 1907. JÚLIUS 15.

SZARVAS, 1980. MÁJUS 30.

Szegény agrárproletár szülők gyermeke. Korán megismerkedett a nehéz fizikai munkával. Béresként, napszámosként különböző helyeken dolgozott. Később kubikmunkára ment, így csaknem az egész országot bejárta.

1932-ben belépett a földmunkások szakszervezetébe, munkásmozgalmi múltja ettől kezdve elismert.

Nem volt tagja az SZDP-nek, de munkáját segítette. Rölapokat, propagandaanyagot hordott szét az ország különböző részeibe, pl. a százhalombattai gátépítésen dolgozó szarvasi munkásoknak.

A választások alkalmával összekötőként, bizalmiként dolgozott. A csendőrök többször behívták és tetteleg is bántalmazták, „mivel ismerték aktív tevékenységemet...” Huzamosabb ideig volt csendőri megfigyelés alatt. Munkát sem igen kapott a háború éveiben.

A felszabaduláskor belépett a Kommunista Pártba. Előbb pártvezetőségi tag, majd a Szarvasi Állami Gazdaság egyik kerületében párttitkár lett.

Az ellenforradalmat elítélte, védte a közös vagyont. A párt újjászervezésében tevékenyen vett részt. Továbbra is mint párttitkár végzett pártmunkát.

Nyugdíjazása után társadalmi munkásként segítette a párt munkáját.

Kitüntetése: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma 1. fond.

Gyebnár Illés

ENDRŐD, 1923. OKTÓBER 17.

BUDAPEST, 1947. AUGUSZTUS 5.

Agrárproletár szülők gyermeke volt. Az elemi iskola elvégzése után Kurilla Bálintnál tanulta ki a cipésmesterséget.

Mestere politikával is aktívan foglalkozó iparosember volt. A műhelyben gyakran adtak találkozót egymásnak az elégedetlen endrői agrárproletárok.

A kisinas igen korán megismerkedett így a mozgalom helyi gondjaival. Rövidesen ő is olvashatta a műhelyben található marxista könyveket. A visszaemlékező szerint szabadidejét szinte kizárólagosan ez a tevékenység töltötte ki.

1939-től tagja lett a földmunkásszövetség helyi csoportjának, később részt vett a Vörös Segély gyűjtési akcióban, a háborúellenes agitációban.

1944 októberében ő is részt vett az MKP helyi szervezetének megalakításában. Később vezetőségi taggá választották.

Mozgalmi munkájának újabb területe a falusi fiatalok tömörítése, a MADISZ helyi szervezetének létrehozása volt.

Mint a MADISZ községi szervezetének titkára igen eredményes munkát végzett. Erre a felsőbb pártszervek is felfigyeltek: a tehetséges, autodidakta cipészsegédet 1947-ben az MKP Központi Vezetőségének Agitációs és Propaganda Osztályára nevezték ki politikai munkatársnak.

Itt is a rá jellemző kitarással, fáradtságot nem ismervé végezte a rábízott feladatokat.

1947 augusztusában egy politikai rendezvényen vett részt. A gyűlés végeztével lakására indult, de sohasem ért haza. Néhány nap múlva a Duna vetette fel holttestét. Minden valószínűség szerint politikai gyilkosság áldozata lett.

A párt saját halottjaként temettette el a Rákoskeresztúri temetőben.

Cseuz Imre

FORRÁS:

ENDRÓD, 1916. SZEPTEMBER 20.

ENDRÓD, 1980. DECEMBER 20.

Nincstelen proletárszülők gyermeke volt, heten voltak testvérek, Mihály a legidősebb. Szülei háza az endrődi illegális kommunista mozgalom egyik központja. Édesapja, Gyuricza Pál az egyik kommunista pártsejt vezetője, édesanyja Gyuricza Pálné (Adamik Rozália) is a mozgalom kiemelkedő egyénisége. Már gyermekkorában meghatározó élményt jelentenek számára az otthon látottak, hallottak.

Igen korán, 12 évesen mezőgazdasági cseléd, majd kubikos, később munkája a fővároshoz kötötte.

Amikor munka nélkül volt, Endrődön tartózkodott. Ő is bekapcsolódott a röplapok terjesztésébe, részt vett a Vörös Segély gyűjtésében.

1937–1942 között a Földmunkás Szövetség helyi szervezetében is tevékenykedett.

1942-ben több endrődi kommunistával, édesanyjával és testvéreivel együtt őt is letartóztatták. Két hétig tartották fogva a csendőrök, kegyetlenül megkínozták.

Pár nappal szabadon bocsátása után azonnal behívóval a frontra került.

1943-ban leszerelt. 1943–44 között az Ajka-Csingervölgyi bányában dolgozott. Itt kapcsolatot keresett és talált az ottani munkásmozgalmi szervezőkkel, részt vett a háborúellenes agitációban.

1944. október 6-án, a felszabadulás már a lakóhelyén találta. Édesanyjával együtt részt vett a kommunista párt megszervezésében. A vezetőség tagjának választották, majd megbízták a helyi rendőrség megszervezésével, később kinevezték parancsnokává.

1945 tavaszán a politikai rendőrség kötelékébe irányították. 1947-ben saját kérésére leszerelték.

1947–52 között a Békés megyei Zöldség- és Gyümölcsfelvásárló Vállalat dolgozója. Ebben az időszakban – fiatal kora ellenére – sokat betegeskedett.

Családi okból 1952-ben Balatonfüredre költözött. Itt tsz-tagként dolgozott 1952–56 között.

1956-ban ismét jelentkezett a rendőrség állományába. Körzeti megbízottként teljesített szolgálatot Balatonföldváron nyugdíjazásáig, 1971-ig.

Élete utolsó éveiben betegsége miatt szociális otthonba került.

Mozgalmi munkáját mindig a munkásosztály érdekeinek megfelelően, nagy lelkesedéssel, elhivatottsággal végezte.

Kitüntetése: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970.

Cseuz Imre

FORRÁSOK:

Gyebnár József, Gyomaendrőd, Bartók Béla út 3. szám alatti lakos közlése és feljegyzései.

ENDRŐD, 1888. FEBRUÁR 13.

ENDRŐD, 1944. FEBRUÁR 12.

Szegény és sokgyermekes munkáscsalád fia. Az Endrőd környéki parasztgazdánál szolgált kora tavasztól késő őszig. Az elemi iskola befejezése után nehéz földmunkát végzett.

Az I. világháborúban az orosz fronton harcolt, sérülten tért haza. 1918-ban lépett be az Endrődön alakuló kommunista pártszervezetbe. A Tanácsköztársaság idején a Kassa–Miskolc közötti harcokban vett részt, majd a Szolnok visszafoglalásáért indított offenzívában.

Az ellenforradalmi rendszer idején gyűlölettel és megvetéssel tekintett a rendszer uraira. Az újból szerveződött földmunkás szakszervezet munkájába 1923 után bekapcsolódott. 1925-ben az MSZMP helyi csoportjának tagja lett, de a csendőrség előtt nem volt titok, hogy a csoport tagjai kommunisták. Ekkor szoros kapcsolatba került Hunya István, Polányi Máté és Dávid Vince elvtársakkal.

Az 1930-as években a frakciókra szakadt endrődi szocialista mozgalom összefogásán fáradozott. Vállalta a rendkívüli kockázatot, helyet adott a titkos összejöveteleknek, a tiltott könyvtárnak. Erről Keresztes Mihály személyes kapcsolataik, élményeik alapján számol be. Az alig 45 éves Gyuricza Pál ekkor már „vékony, sovány ember volt, mélyen ülő, fényes szeme és sárga arcszíne betegségről árulkodott. Súlyos asztma kínozta ezt a harcos szellemű kubikost” – írja 1933-as első találkozásukról Keresztes Mihály. Családjával együtt szervezett, kapcsolatot tartott a központi szervekkel.

1942-ben lakását feldúlták, feleségét, gyermekeit letartóztatták, őt súlyos betegsége miatt nem hurcolták el. A megpróbáltatások és a veszély ellenére továbbra is tartotta a kapcsolatot a központtal, s továbbra is helyt adott a titkos összejöveteleknek.

Harcos, példamutató helytállása során betegsége nem kímélte, a régen várt felszabadulást nem élte meg. Élete a felszabadulást segítette elő.

Szakács Mihály

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Gyomaendrődi Bizottsága irattára

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig. Bp., 1968.

Gyebnár József, nyugdíjas gyomaendrődi lakos közlése

*Özv. Gyuricza
Pálné
Adamik Rozália*

ENDRŐD, 1895. SZEPTEMBER 2.
ENDRŐD, 1981. JÚLIUS 8.

Sokan ismerték Endrődön Róza nénit a felszabadulás előtti kommunista mozgalom résztvevői közül. Ma is élő egykori harcostársai neve hallatán felragyogó arccal emlékeznek nagyszerű emberi tulajdonságaira, a kiváló kommunista asszonyra. Nem az emlékezet szépíti meg alakját. Minden róla ismert adat, felkutatott emlék, emlékezés, vélemény ezt igazolja.

„Gyuriczáné nemcsak hűséges feleség, hanem férjének méltó harcostársa is volt, aki példásan állhatatos volt ügyünk iránt” – így emlékezett rá Dávid Vince elvtárs, az endrődi illegális kommunista sejt egyik vezetője.

Törvénytelen gyermek volt, édesanyja cselédlány. Féléves korától hányódott egyik nevelőszülőtől a másikig. Iskolába mindössze 1 évig járhatott, írni-olvasni nem tudott.

Később, 17 éves koráig cselédként szolgált. Életének meghatározóivá váltak ezek a szenvedésektől, megalázottságtól terhes évek.

1912-ben ismerkedett meg Gyuricza Pál kubikossal. Rövidesen házasságot kötöttek. Boldog házasságukból hét gyermekük született.

A nagy család megélhetéséhez szükség volt az ő munkájára is. A háztartás vezetése mellett nyáron férjével együtt dolgozott az aratási-cséplési munkákban.

Az I. világháború a Gyuricza családtól is megkövetelte áldozatát: férje 1918-ban súlyosan megsebesült. Sérüléséből soha nem épült fel, fizikai munkát többé nem végezhetett. Így ezután a család gondjainak nagyobbik fele Gyuriczáné vállára nehezedett.

Férje – betegsége ellenére is – 1919-ben fegyvert fogott a Magyar Tanácsköztársaság védelmében. 1919 augusztusától októberig román fogságban szenvedett, ahol betegsége súlyosbodott.

Ezután férjével együtt neki is gyakran kellett jelentkeznie a csendőrsön.

A megaláztatás, a nehéz sors, igazságvágya irányította férje oldalán a mozgalom mind

tudatosabb vállalására. Az 1922. évi választási harcokban vállalt először politikai munkát.

1927-től Endrődön is mind nehezebb körülmények között végezhatték azt, megszűntek a mozgalom legális keretei.

Gyuricza Pál a községi kommunista pártsejt vezetője lett. A szervezet gazdasági ügyeit Gyuriczáné intézte beteg férje helyett. Feladata volt továbbá az illegális sajtó terjesztése is, melyet igen körültekintően és eredményesen látott el.

1932-ben az endrődi szocialista mozgalom kiemelkedő alakjának, Hunya Istvánnak sikerült a Szovjetunióba szöknie. Családját Gyuriczáné fogadta be, megosztva velük az utolsó falatokat is.

1935-ben ő értesítette Hunya Istvánt a csendőrsortűz áldozatairól: „Gyuricza Pálné ...óvatosan értesített a hét halotról és a sebesültekről” – emlékezett később a címzett.

Férje betegségének súlyosbodása után – a 30-as évek végétől – már önálló feladatok végzésére is vállalkozott: egyik kezdeményezője a Földmunkások Országos Szövetsége endrődi szervezete újjáalakításának. A hatóságok félrevezetése céljából a kommunista pártsejt tagjait is e szervezetbe tömörítették. A csendőrök, megneszelve a dolgot, ezután mind gyakrabban tartottak házkutatást Gyuriczáék szegényes családi házában.

1938 után – az egyre nehezebbé váló körülmények ellenére – sem csökkent Gyuriczáné mozgalmi munkájának intenzitása.

Ezekről az évekről így emlékezett: „Az 1932–42 közötti években férjemmel együtt szervezői voltunk a Vörös Segély-gyűjtésnek. Mintegy 15-20 elvtárs járult hozzá Endrődön... Az összegyűjtött összeget eljuttattuk illegális úton a párt központjába Keresztes Mihály irányításával.” (Erről Keresztes Mihály is szól könyvében.)

A II. világháború első éveitől fő feladata a háborúellenes röpiratok terjesztése volt.

1941 őszén felső kapcsolatuk Ságvári Endre volt, ezt természetesen Gyuriczáné csak a felszabadulás után tudta meg.

1942 áprilisában a legkisebb gyermekek kivételével az egész családot letartóztatták. Velük együtt akkor „bukott le” Szabó Péter, Kurilla Bálint, Smiri István, Hornok István is – többek között. Ez a debreceni 6. csendőrnnyomozó alosztályparancsnokság által irányított akció következménye volt. Két héten keresztül vallatták, kínozták őket, de vallomást nem sikerült kicsikarni belőlük.

Az ekkor már súlyosan beteg férjének szervezete nem bírta elviselni az izgalmakat, a megpróbáltatásokat, 1944 februárjában meghalt.

A község felszabadulása után Gyuriczáné három legidősebb gyermekével lépett alapító tagként a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetébe. A Horthy-korszakban szerzett tapasztalatait igen jól tudták hasznosítani elvtársai. Korábbi megbízatásainak mintegy folytatásaként sajtófelelős, majd pártbizalmi lett.

Jelentős szerepe volt az MNDSZ helyi szervezetének létrehozásában, a Vöröskereszt megszervezésében.

Kiváló érdemeként tarthatjuk számon, hogy gyermekeiből becsületes munkásembereket, aktív párttagokat nevelt.

Élete, munkája példaként szolgál a felnövekvő nemzedék előtt, tiszta egyszerűsége, másokért mindig kiálló, áldozatokat vállaló magatartása emlékét nem hagyja feledésbe merülni.

Kitüntetései: Szocialista Hazáért Érdemrend 1969, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970.

Cseuz Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága PTO/3806/8.

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig Bp., Kossuth 1968.

Endródi csendőrsortűz 1935. Szerkesztette: Orbán Sándor, Szakács Kálmán. Kossuth Kiadó, Budapest, 1975.

ALMÁSKAMARÁS, 1885. ÁPRILIS 14.
MAKÓ, 1954. JANUÁR 20.

Apja, Hack János falusi kovácsmester, aki fiát is iparosnak szánta. Fa-autókarosszéria készítő, asztalos, bognár mesterséget tanult. Szakmájából azonban nem tudott Almáskamaráson megélni. A környező községekben végzett szakipari munkákat. 1913. szeptember 7-én Medgyesbodzásra megnősült. Moldoványi Ágneszt vette el, majd a jobb megélhetés reményében Makóra költöztek. A házasságukból egy leánygyermek származott.

A munkásmozgalommal a szakma tanulása és gyakorlása során ismerkedett meg. Makón már ismert baloldali szocialistaként kapcsolódott be a munkásmozgalomba. Tagja lett a Szociáldemokrata Pártnak, majd megalakulása után a Kommunisták Magyarországi Pártjának.

1918. december 3-án a Makói Munkástanács Hack Ádámot a leszerelési bizottságba választotta be. December 9-én jegyzőkönyvileg kéri a munkástanács Hack Ádámot, több társával együtt, hogy küldöttségileg keressék fel a munkástanácsba jelölteket és kérjék fel azokat a jelöltség elfogadására. Hack Ádám mint a munkástanács tagja vállalta és végrehajtotta e feladatot. 1919. január 30-án Bodor Sándor, a Makói Munkástanács elnöke vezetésével küldöttség kereste fel a csendőröket, követelvén a fegyvereik átadását. A csendőrök a fegyvereiket nem adták le, hanem brutális módon a küldöttségbe géppuskáztak. Hat halott és több sebesült áldozat lett. A halottak temetésén február 1-én mintegy 5-6 ezer ember vett részt. A munkástanács nevében Hack Ádám tartott nagyhatású búcsúbeszédet.

Hack Ádám fáradhatatlanul dolgozott, szervezett, felvilágosító propagandamunkát végzett. A Vörös Hírlap 1919. április 9-i számában „Megválasztották a makói szovjetet” című cikke arról tudósított, hogy megválasztották a Makói Városi Tanács tagjait s közöttük volt Hack Ádám is.

A Tanácsköztársaság leverése után köröző levelet adtak ki ellene. Elfogták. A vádat

elejtették ellene, nem állították bíróság elé, hanem rendőri megfigyelés alá helyezték. Hack Ádám akkor Budapestre költözött. Ott kapcsolatot keresett és talált az illegális kommunistákkal. Röpiratokat szállított Makóra, majd a húszas évek közepén ő is visszatért. A rendőrség állandóan szemmel tartotta. Egy rendőrségi feljegyzés a következőket tartalmazza róla: „Hack Ádám volt kommunista társaival összeköttetést tart és viselkedése alapján feltehető, hogy titokban továbbra tevékenykedik a kommunizmus érdekében.” Nem tévedett a rendőrség. 1931-ben Hack Ádámot rendőrségi besúgás alapján letartóztatták. Még az év decemberében a budapesti büntető törvényszék kéthónapi fogházra ítélte. Szabadulása után továbbra is rendőrségi megfigyelés alatt állt. Hack Ádám azonban nem hátrált. Kommunistának vallotta magát s a baloldali szociáldemokratákkal együtt elsősorban az eszperantó mozgalmon keresztül tartotta a kapcsolatot az illegális Kommunista Párttal.

Az eszperantó csoportot 1934-ben feloszlatták, de egy kisebb része kapcsolatban maradt egymással. Beszerezték a „Dolgozók Lapja” néhány példányát, hallgatták a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait. Megismerték és másokkal is igyekeztek megismertetni a népfrontpolitika fő vonásait. Kapcsolatot tartottak a népi írókkal, a különböző pártokkal. Az egyre fasizálódó országban azonban a demokratikus erők nem tudtak nagy tömegeket mozgó akciót szervezni.

A makói rendőrkapitányság 1940-ben egy belügyminiszteri jelentésben felsorolja a makói kommunisták vagy kommunistagyanús személyek nevét, közöttük Hack Ádámét is.

Hack Ádám ekkor már 55 éves volt. Életének nagyobbik részét a kommunizmus eszméjének szentelte. Látván a sikertelenséget, a fokozódó terrort és nyomort, megfáradt ember lett. Az eszmével nem fordult szembe, de ő maga visszavonult a mozgalmi munkától. 1940-től mozgalmi tevékenységét nem ismerjük.

Balogh György

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Török Zoltánné, tanácsi kirendeltségvezető, almáskamarási lakos közlése. 1983.

Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből. 1917–1919. Szerk. Gaál Endre, Szeged, 1969., 201., 203., 216., 217.

Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből 1919–1944. Szerk. Serfőző Lajos. Szeged, 1977., 67.

Makó, az első felszabadult magyar város. Szerk. Tamasi Mihály. Makó, 1969., 82., 97., 138., 197.

Tamasi Mihály: A forradalmi mozgalom makói harcosai. Makó, 1977., 6–7.

Csongrád megye forradalmi harcosainak életrajzi gyűjteménye. Szerk. Rácz János. Szeged, 1973., 43.

Vörös Hírlap. Makó, 1919. április 27. sz. – Hack Ádám: A forradalom nagy ügye. c. cikke

Hajkó Pál

TÓTKOMLÓS, 1905. AUGUSZTUS 11.
TÓTKOMLÓS, 1954. OKTÓBER 20.

Szülei hatholdas kisbirtokon gazdálkodtak. Így vált lehetővé, hogy gyermekük a négy polgári iskolát elvégezhesse. Ezután molnárius lett a malomban. Mégsem lett molnár, s ebben egészségi állapota is közrejátszott. Szervi szív baja volt, veséjével is sokat betegeskedett. Könnyebb munkát kellett keresnie. Ezért hosszabb időn át gyógygynő-vény-felvásárlóként dolgozott.

A munkásmozgalomba már a felszabadulás előtt bekapcsolódott. Képezte magát és terjesztette a haladó kiadványokat. Ennek és rátermettségének volt köszönhető, hogy a felszabadulást követően a településen pártunk egyik legsikeresebb, legsokoldalúbb, legmegbízhatóbb agitátora, szónoka volt. A lakosság többségét kitevő szlovák nemzetiségű lakosság előtt meggyőzően tudott érvelni a párt nemzetiségi politikája, gazdasági, társadalmi célkitűzései mellett. Részt vett a Földigénylő Bizottság munkájában, majd a mezőgazdasági dolgozók szakszervezetének titkára lett. A DÉFOSZ egyik vezetőjeként részt vett a nagyüzemi gazdálkodásra való áttérés előkészítésében. Az iránta megnyilvánuló megbecsülés jele volt, hogy megválasztották a Magyar–Szovjet Baráti Társaság községi titkárának. Ezt a munkáját is nagy igyekezettel és eredményesen végezte. Pártunk hű agitátora volt egészen – szervi szív bajából eredő – korai haláláig.

Tímár Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 24. fond.

Szincsek György–Lugosi Mátyás: Tótkomlós negyedszázados története 1944–1970. Tótkomlós, 1972., 17.

Lugosi Mátyás tótkomlói lakos írásos közlése, 1983.

Testvére, Sebők Jánosné Hajkó Anna tótkomlói lakos közlése

NAGYVÁRAD, 1900. FEBRUÁR 23.
BUDAPEST, 1970. JANUÁR 27.

Egész alacsony sorból indult, majd fontos értelmiségi irányító állásokban tevékenykedett. Apja előbb gazdasági cseléd volt, később 1900 közepétől, 1918-ban bekövetkezett haláláig levélhordóként állott alkalmazásban a gyulai postahivatalban. Csorvási parasztlány anyja tizenöt gyermeknek adott életet, akik közül tízet fel is nevelt. Iskoláit nagy nehézségekkel, nélkülözések között, nagyjából önmagából szerzett keresményei segítségével végezte el. Már a gyulai gimnáziumban kitűnt éles eszével, szorgalmával. 1918 februárjában kapott jeles érettségi bizonyítványt, miután március elején katonai szolgálatra kellett bevonulnia. Mire katonai kiképzése befejeződött, bekövetkezett az októberi katonai összeomlás, ezért harctérre már nem került, novemberben leszerelték. 1918 őszétől kezdve hosszabb időn át tüdőbajjal szanatóriumban kezelték, betegségébe a húszas évek alatt több ízben visszaesett.

1921 elején amerikai rokonai támogatásával kihajózott az Egyesült Államokba, ahol New Jersey államban mintegy nyolc hónapig gyári munkásként dolgozott. Miután nem bírt beilleszkedni az amerikai életformába, visszatért Gyulára.

1922 szeptemberében beiratkozott a budapesti orvosi egyetemre, de egy év múlva belátta, hogy megrendült egészségi állapota miatt, állandó nyomorgások közepette az orvosi tanulmányait befejezni nem tudja, ezért 1923 szeptemberében átiratkozott a jog- és államtudományi karra, ahol nem kellett az előadásokat rendszeresen hallgatnia, így Gyulán a szülői házban tartózkodhatott és csak vizsgákra kellett az egyetemre felutaznia.

Azon kevés gyulai haladó szellemű egyetemi hallgató közé tartozott, aki Király Endre révén rendszeresen hozzájutott illegálisan terjesztett, a bécsi magyar emigráció kiadásában megjelentetett marxista könyvekhez, folyóiratokhoz és más brosúrákhoz.

1925-ben megszerezte a jogi doktorátust. Ügyvédjelöltként sikerült elhelyezkednie. 1928-ban megnősült. 1930 áprilisában ügyvédi irodát nyitott.

1933 júniusában a baloldali szociáldemokrata dr. Erdődi Lajos gyulai ügyvédet – akit a Széll Jenő és társai elleni kommunista szervezkedés miatti büntetőperben a budapesti büntetőtörvényszék fogházbüntetéssel sújtott, felfüggesztette politikai jogai gyakorlását, az Ügyvédi Kamara kizárta tagjai közül – dr. Hraskó ügyvédi irodájában gépiróként alkalmazta. 1933-tól 1944-ig dr. Erdődi révén a gyulai és környékbeli baloldali munkásvezetők nagy számban fordultak meg ügyvédi irodájában.

1944. október 7-én tagja volt annak a polgári küldöttségnek, amely a reggeli órákban tárgyalást folytatott a városba bevonult szovjet katonaság parancsnokaival. Ugyanazon nap megbízást kapott az újjáalakuló városi igazgatásban a „városi büntetőbíró” állásának betöltésére, miután a járásbíróság beszüntette működését. Ezt az állását 1944. október 31-ig töltötte be, majd átkerült a megalakult megyei közigazgatásba, ahol a megyei főjegyző munkakörének ellátásával bízták meg. Szobek András főispáni kinevezése után főjegyzői munkaköre mellett dr. Hraskó Gyula volt a főispán, úgyszintén mint a megyei közellátási kormánybiztos állandó gyulai helyettese, minthogy a főispán egy héten három nap Békéscsabán vezette az ott székelő közellátási kormánybiztoságot.

Részt vett a Gyulán 1944. október 15-én megalakult Kommunista Párt alakuló ülésén. Szikes Antal megválasztott párttitkár mellett, mint helyettese ő végezte az összes adminisztratív teendőket. 1945-től kezdve a pártszervezet bizalmából különböző igazoló bizottságokban látta el a jogi képesítésű tag feladatát.

1946 decemberében berendelték a belügyminisztérium igazgatási rendészeti osztályára. 1947. január elsejétől mint a Magyar Kommunista Párt delegáltja a Népbíróságok Országos Tanácsa állandó tanácsstagjaként, 1948 elejétől augusztus haváig a II. Tanácsának elnökeként működött. 1948. augusztus 2-től november 3-ig az Igazságügyi Minisztérium elnöki osztályát vezette, később a Népjóléti Minisztérium elnöki főosztályának vezetését látta el.

Ezt követően a Legfelsőbb Bíróság bírójává nevezték ki, ahol 1968. évi nyugdíjazásáig dolgozott.

Budapesti pártszervezetében 1948–1949. években pártmunkás, szakszervezeti felelős, majd szemináriumi ellenőrként tevékenykedett.

Marik Dénes

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Önéletrajzok dr. Hraskó Gyuláné budapesti lakos őrizetében

Dr. Marik Dénes: Város a front mögött. Gyula város felszabadulásának története. Gyula, 1957. 12., 13., 22., 30., 32., 47., 48.

Dr. Marik Dénes: Arcok a gyulai munkásmozgalomból: dr. Blanár László. Gyula, 1971., 36–38.

Marik Dénes: Gyula története a felszabadulástól a fordulat évéig (1944–1948) Három szabad évtized Gyulán.

Szerk.: Marsi Gyula–Szabó Ferenc. Gyula, 1975., 18., 21., 43., 52.

FÜZESGYARMAT (BUCSA),

1898. FEBRUÁR 18.

FÜZESGYARMAT, 1979. DECEMBER 25.

Szegényparaszti családból származott. Édesapja Hegedüs Elek napszámos, kubikos, majd Springer báró birtokán volt cseléd; édesanyja Szelei Mária, akinek öt gyermeke született. Édesapja 1904-ben meghalt, így hatéves korától félárva. A hiányosan elvégzett négy elemi osztály után, tízévesen munkába kellett állnia. Tizenhét éves koráig karcagi parasztnál szolgált: pásztorkodott, kisvillás, kisszolga, nagyszolga lett.

1916-ban bevitték katonának, és lőszerszállító kocsiként teljesített szolgálatot. 1918. október 27-én az olasz fronton, a Piavénál, olasz hadifogságba került, és 1919 karácsonykor tért haza. Napszámosként dolgozott. 1920-ban megnősült, de ez a házassága nem sikerült. Válás után 1922 és 1925 között Budapesten dolgozott különböző helyeken. A Hoffher-gyárban volt segédmunkás, amikor munkatársai, akkori barátai hatására, akik szervezett munkások voltak, kapcsolatba került a munkásmozgalommal, a pestlőrinci szociáldemokrata alapszervezetbe járt. 1925 tavaszától hazatért Füzesgyarmatra és jó fizikumú, erős férfi lévén út- és gátépítéseken kubikosként dolgozott. 1927-ben másodszor nősült.

1927-től tagja lett a füzesgyarmati Földmunkás Egyletnek, tíz éven át tagja volt a vezetőségnek.

1931-ben belépett a Szociáldemokrata Párt füzesgyarmati szervezetébe, mely ebben az évben alakult meg. Itt is vezetőségi tagnak választották. A pártszervezet betiltása után is végzett pártmunkát több elvtársával együtt. Illegális gyűléseken vett részt, ezért háromszor is bíróság elé idézték. Röplapokat terjesztett, olvasta a Szociáldemokrata Párt kiadványait. Csendőri megfigyelés alatt volt, s a községi jegyzőnél is gyakran kellett jelentkeznie.

A második világháború idején elvtársaival együtt titokban hallgatta a külföldi rádiók magyar nyelvű adásait, nem hitt a horthysta propagandának. Ebben a háborúban is

részt vett. Németországban az amerikai csapatok fogságába esett. Magyar Ádámmal és még egy társával megszöktek a fogságból, 1946. március 6-án érkezett haza.

1946. március 10-én, hazatérése után négy nappal, már a Magyar Kommunista Párt tagja lett. Elvtársai tisztelték, tekintélye volt. Pártvezetőségi tagnak, majd községi párttitkárnak választották. Hatalmas munkát végzett, rengeteg feladatot oldott meg eredményesen. A megalakult földművelőszövetkezet igazgatósági tagja lett.

1949. szeptember 15-én egyike volt a füzesgyarmati Vörös Csillag Termelőszövetkezet létrehozóinak. A tagság őt választotta meg a termelőszövetkezet első elnökének. Ezt a tisztséget 13 hónapig töltötte be, azután brigádvezetőként dolgozott tovább az egyre fejlődő és ma már országosan jó hírű, Békés megye egyik legnagyobb és legeredményesebb termelőszövetkezetében.

Az első tanácsválasztáson, 1950. október 22-én, tanácstagként beválasztották a füzesgyarmati községi tanácsba. Eredményes tanácstagi munkáját bizonyítja az a megbízólevél is, amely igazolja, hogy 1958. november 16-án a 29. számú községi tanácsi választókerületben Füzesgyarmat község tanácsának tagjává megválasztották.

Az ellenforradalmi események ellen az elsők között lépett fel. 1957 januárjában fiával együtt a munkásőrség egyik alapítója Füzesgyarmaton. Párttagsága folyamatos volt.

Hatvanéves korától szíve gyengélkedni kezdett, megérezte azokat a küzdelmes éveket, azt a rengeteg munkát, amelyet Hegedüs Mátyás is fáradhatatlanul végzett a szocializmus magyarországi győzelméért és fejlődéséért szűkebb hazájában, Füzesgyarmaton. 1962-től munkaképtelen volt, állandóan gyógyszereket kellett szednie.

81 éves korában halt meg. Határozott egyéniség, őszinte, szókimondó ember volt, elvhűségével, a szocializmus ügyéért végzett fáradhatatlan munkájával kivívta elvtársai, munkatársai, ismerősei tiszteletét, megbecsülését.

Eredményekben gazdag munkáját pártunk és államunk kitüntetésekkel is elismerte:

A munkásőrségben végzett munkájáért országos parancsnoki dicséretet kapott (1959), megkapta a Munkásőr Emlékjelvényt (1963), a Mezőgazdaság Kiváló Dolgozója kitüntetését (1974), továbbá a „Szocialista Munkáért” Érdemérmet (1960).

Bankós Csaba

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1. fond. PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag

Fia, ifj. Hegedüs Mátyás termelőszövetkezeti tag, füzesgyarmati lakos közlése és birtokában levő személyi iratai

Hidasi (Hanyecz)

Illés

ENDRŐD, 1902. NOVEMBER 9.
KONDOROS, 1980. JANUÁR 11.

Nincstelen, agrárproletár családból származott. Édesapja, aki a Szociáldemokrata Párt 1905-ben alakult endrői szervezetének alapító tagja volt, az I. világháborúban halt meg. Kapcsolata a munkásmozgalommal befolyásolta fia egész életét. Szomorú és nehéz, munkával teli gyermekora, ifjú éveit alatt szerzett tapasztalatai meghatározták politikai nézeteit. Egyértelműen a szegények sorsának megváltoztatásáért harcolt, követve apja példáját. A családi háttér miatt a Horthy-Magyarországon politikailag megbízhatatlannak tartották.

Az elemi iskola négy osztályát tudta csak elvégezni, már tízéves korában munkát vállalt. Előbb cseléd, majd arató-cseplő munkás lett. 1927-ben nősült meg, felesége hasonló sorsú munkáscsaládból származott. Házasságkötésük után a kondorosi Geist-uradalomban dolgoztak nagyon rossz kereseti viszonyok mellett. A kilenctagú család – hét gyermekük volt – megélhetése igen nehéz volt.

Körülményei egyre jobban szükségszerűvé tették, hogy aktívan bekapcsolódjon a munkásmozgalomba. 1936-ban lett tagja a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének. Balázs Pál és Szendi Pál voltak közvetlen harcostársai, akikkel együtt agitált a párt politikája mellett. Már 1936-ban részt vett egy sztrájk szervezésében, amikor az uradalomban dolgozó csoportja nem kapott megfelelő járandóságot az elvégzett munkáért. Megtagadták a férges szalonna átvételét. A csendőrök a tőlük megszokott brutális módszerrel – veréssel – próbálták „befolyásolni” a munkásokat. Az elégedetlenkedőknek azt kiabálták: „Parasztnak jó az, pláne ha piszkos kommunista, az a fontos, hogy zsíros legyen”. Az ilyen és hasonló bánásmód további ellenállásra sarkallta.

A II. világháború éveiben az MSZDP-szervezetek minden megmozdulását megtoolták, alig engedélyeztek rendezvényeket, 1944 márciusától pedig a Szociáldemokrata Párt is illegálisba kényszerült. Ezért kiscsoportos foglalkozásokat szerveztek, hogy

a rendőrséget, csendőrséget megtévesszék. Balázs Pál és Karsai János lakásán tartották a megbeszéléseket, így kisebb volt a lebukás veszélye. A legaktívabb párttagokat mégis internálták, koncentrációs táborba hurcolták, köztük Mladonyiczki Pált is, aki soha többé nem tért vissza. Az itthon maradottak tovább agitáltak, hallgatták a szovjet rádió magyar nyelvű adásait, így értesültek a keleti fronton és a többi hadszíntéren, valamint a nemzetközi politikában végbement változásokról, a hallottakat továbbadták.

Kondoroson – a felszabadulást követően – 1944. november 1-én megalakult a Kommunista Párt helyi szervezete, amelynek egyik alapító tagja Hidasi Illés volt. Aktívan bekapcsolódott a pártmunkába, a szovjet parancsnokságon segített, ahol mint népőr vállalt szolgálatot. Tagja volt a párt Rendező Gárdájának is.

1950-ben a Geist-uralom helyén létrehozták a Petőfi Termelőszövetkezetet, szervezésében nagy részt vállalt, maga is az alapítók közé tartozott. „Ott lettünk gazdák, tulajdonosok, ahol egykor cselédek, kizsákmányolt senkik voltunk. Ennek a megváltozott helyzetnek tükröződnie kell munkánkban, eredményeinkben, a felelősségvállalásban is” – mondta tagtársainak.

1956-ban az ellenforradalom idején részt vett a közös vagyon védelmében. Belépett a Munkásőrségbe. „Nincs vége a harcnak, szükség van további helytállásunkra, nem engedjük a munkáshatalmat felszámolni” – mondotta.

A szocializmus ügyéhez való hűségét, hazaszeretetének elismerését több kitüntetéssel fémjelzi. 1957-ben Kiváló Munkásőr, 1967-ben a Szocialista Hazáért Érdemrend, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetésben részesült.

Molnár Pálné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. és 46. fond.

Hidasi Illés visszaemlékezése. MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 50. fond.

Nagyközségi Pártbizottság iratai, Kondoros

KUNÁGOTA, 1901. FEBRUÁR 4.
KUNÁGOTA, 1969. MÁRCIUS 16.

Szegény proletárcsaládból származott. Szüleinek nyolc gyermekük született. Édesapját 1914-ben behívták katonának, s a frontról csak 1918-ban került haza. Akkor megváltották a megalakult Nemzeti Tanács tagjának. Határozatot hoztak, hogy Bíró Albert kunágotai birtokát felosztják. Földmérő nem volt, ezért ő és legidősebb fia, György elvállalták és a birtokot a nincstelenek között felosztották. A Tanácsköztársaság leverése után édesapjának a földosztás miatt menekülnie kellett. Erdélyben élő öccsénél húzta meg magát, s csak akkor tért haza Kunágotára, mikor általános amnesztiát hirdettek.

Hornok György bár részt vett a földosztásban, menekülnie nem kellett. A kunágotai földbirtokosoknál azonban munkát nem kapott, hiszen egy vörös földosztó kommunista fia nem volt kívánatos személy a munkaadók előtt. Ezért 1922-ben kőművestanulónak ment. 1926-ban felszabadult s Budapestre ment dolgozni. Még az évben tagja lett a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségének. Idősebb szaktársai felkarolták, segítettek, munkához juttatták. Ebben az évben vett részt az első szervezett tüntetésben. Elvtársai megbízásából az anyalföldi gyárak előtt röpcédulákat szórt a munkaidő végén, mikor a munkások özönlöttek ki a gyárból. Más alkalommal öt-tízperces röpgyűlést tartott. Ezeken összefogásra, magasabb bérkövetelésekre, szociális kedvezmények követelésére biztatta a munkásokat. Mire a rendőrségnek feltűnt az őt hallgató tömeg, és odamentek megnézni, hogy mi van ott, nem volt semmi. Akkorra ugyanis ő eltűnt a tömegben.

1926-ban megnősült. Árva pesti lányt vett el feleségül. Házasságukból négy gyermek született. Kettőt felneveltek, kettő meghalt.

Nehéz életük volt. Sokat volt munka nélkül. A Vörös Segély munkájába is bekapcsolódott. Gyűjtött a bebörtönzöttek hozzátartozóinak megsegítésére is.

1938-ban Kunágotára költöztek. Kunágotán és környékén dolgozott a szakmájában.

Kapcsolatot alakított ki a dombegyházi, nagykamarási földmunkásokkal, szociáldemokrata párttagokkal. A csendőrök figyelték, többször figyelmeztették, hogy ne barátkozzon a kommunistagyanús személyekkel. A csendőrök zaklatása elől visszaköltözött Budapestre. Ott máról holnapra élt, állandó munkát nem kapott. Mozgalmi kapcsolatait felújította, a háború ellen agitált. Budapest bombázása után biztonságosabbnak látta, ha családjával együtt visszatér Kunágotára.

Kunágotán érte a felszabadulás. A felszabadulást követő napon szovjet katonák elvitték Tiszaföldvára hídát építeni. Négy hét után hazaengedték. Hazaérkezése után azonnal jelentkezett a Kommunista Pártba. 1946-ban egyhónapos pártiskolára küldték Elekre. Azt sikeresen elvégezte. Tagja lett a párt helyi vezetőségének, s közben szakmájában dolgozott. Aktív pártmunkát végzett a földosztás, a választások, a két munkáspárt egyesítése, a termelőszövetkezetek szervezése, a tanácsválasztások előkészítése, a kunágotai társadalmi és tömegszervezetek szervezése és működtetése terén. 1956-ban az ellenforradalmárok letartóztatták. Egy nap és egy éjjel fogva tartották, halállal fenyegették, de végül is elengedték. A Magyar Szocialista Munkáspárt újjászervezésének egyik helyi kezdeményezője, az Ideiglenes Intéző Bizottság elnöke volt. Községi alapszervi titkárnak választották meg. E tisztséget 1958-ig töltötte be, ekkor visszaköltözött Budapestre, s ott kőművesként a szakmájában dolgozott 1962. május 1-ig, nyugdíjba vonulásáig.

Nyugdíjas korában ismét Kunágotára költözött. Megfáradt, beteges ember lett, aki már nem tudott a fiatalabb vezetőkkel együtt dolgozni. Életének utolsó éveiben a társadalmi és közélettől visszavonult. Párttagságát haláláig fenntartotta.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Békés megyei Bizottsága 1957-ben munkásságát elismerő oklevéllel méltatta. 1962-ben az Építőipar Kiváló Dolgozója kitüntetésben részesült.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága munkásmozgalmi tevékenységét 1927-től, párttagságát 1928-tól ismerte el.

Balogh György

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1. fond.

Unokája, Sztranyánszki György, üzemi munkás, kunágotai lakos közlése. 1983.

NAGYSZÉNÁS, 1898. DECEMBER 20.

KASZAPER, 1962. OKTÓBER 13.

A családban ő volt a legkisebb, a tizennegyedik gyermek. Apja részesmunkás, anyja háztartásbeli foglalkozású. Ő testvéreivel együtt már hatéves korában libapásztor, később apja mellett részesmunkásként dolgozott. Iskolába keveset járt, mert dolgoznia kellett. Mikor nem volt munka, akkor azért nem tudott az iskolába menni, mert nem volt ruhája, cipője. A gyermek és ifjúkor neki csak robotot, a kimerítő munkát juttatta osztályrészü. Nagyszénásról a család Csanádapácára költözött, ő is ott nevelkedett fel. Onnét hívták be az aradi huszárokhoz katonának 1916-ban. Örült a katonai behívónak, mert úgy érezte, hogy a kimerítő robottól szabadítja meg. Öröm volt számára az is, hogy a huszárokhoz került, hisz már gyermekkorában nagyon szerette a lovakat. Öröme nem sokáig tartott, mert hamarosan a frontra vezényelték. Több véres ütközetben vett részt. 1918-ban a hadsereg felbomlása után leszerelt, hazatért szülőfalujába.

Még abban az évben megnősült. Marek Teréziát, egy csanádapácai szegényparaszt lányát vette feleségül. A házasságból négy gyermek, kettő fiú és kettő leány született.

1919-ben egyik szervezője, alapítója, majd vezetőségi tagja a csanádapácai direktóriumnak. Mikor a román támadásról értesültek, akkor az ő javaslatára lefegyverezték a helyi csendőrséget, hogy legyen fegyverük.

Az intervenciós román királyi csapatokat nem várták be. Önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe. Erős, a sok fizikai munkában megedződött ember volt, ezért futárszolgálatra osztották be. A Vörös Hadsereg valamennyi frontján megfordult, mindig bátran viselkedett, a parancsokat teljesítette. A Tanácsköztársaság leverése után országos körözést adtak ki ellene. Ő nem mert hazatérni a családjához, Budapestre ment, s ott bujdosott, álnéven élt.

Az ellenforradalmi rendszer megerősödését látván elhatározta, hogy nem bujdosik tovább. 1922-ben önként jelentkezett a hatóságoknál. A csanádapácai csendőrség lefegyverzéséért kétévi börtönbüntetésre ítélték. A büntetést Szegeden a Csillag börtönben töltötte.

tönben letöltötte. Szabadulása után politikailag megbízhatatlan, állandó megfigyelés alatt álló ember lett. Hiába dolgozott jól, munkát csak ritkán kapott, mert a munkaadók nem nézték jó szemmel, hogy őt sűrűn felkeresték a csendőrök.

A jobb megélhetés reményében 1929-ben Kaszaperre költözött. Közben két fiúgyermeke meghalt. Kaszaperen megtakarított pénzéből s némi kölcsönből lovat vásárolt, s fuvarozásból élt a felszabadulásig. A munkásmozgalommal közben nem volt kapcsolata. Ő nem kereste a kapcsolatot, őt sem keresték az elvtársak – hiszen tudták, hogy veszedelmes kommunistaként, politikailag megbízhatatlanként tartották nyilván, a hatóságok állandóan figyelték, illetve figyeltették.

Kaszaper felszabadulása után pár nappal, 1944 őszén a Kommunista Párt alapító tagjai között tevékenykedett, majd a megalakult párt egyik vezetője lett. Pártmegbízasként olyan feladatot kapott, hogy patronálja a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség helyi szervezetét. Szívesen vállalta és végezte e munkát. A fiatalok szórakozása, nevelése érdekében elhatározták, hogy filmszínházat létesítenek. Filmvetítő gépre azonban nem volt pénz. Ekkor Horváth István eladott egy saját tulajdonát képező tehenet, s annak az árából vásárolta meg a fiatalok részére a vetítőgépet.

Tagja volt a Földigénylő Bizottságnak, szervezte a földművesszövetkezetet, majd a két munkáspárt egyesülésének előkészítésén dolgozott. A társadalmi, politikai munkán kívül fizikai munkát végzett a legszívesebben. Mint többször mondta, ő ehhez értett a legjobban. Mindenütt ott volt, ahol társadalmi munkát kellett végezni. Nem csak a vetítőgépet vette meg a mozihoz, segített az épületet is felépíteni. A földművesszövetkezet megalakulása után heteken keresztül dolgozott társadalmi munkában a különböző építkezéseken. 1949-ben a termelőszövetkezetek szervezése mellett agítált. Példát is mutatott, mert elsőik között lépett be a helyi termelőszövetkezetbe. A termelőszövetkezetben már nem tudott huzamosabb ideig dolgozni. A sok kimerítő fizikai munka, a háborúk és társadalmi változásokkal járó idegeskedés, meg az eltelt idő, megviselték egészségét. Több mint tíz évig élt súlyos betegen családja körében, 1962-ben bekövetkezett haláláig. Emléke a kaszaperi elvtársak között ma is él, fényképe több veterán elvtárs képével együtt dicsőségtáblán van elhelyezve a pártszékházban.

Balogh György

FORRÁSOK:

MSZMP Járási Bizottsága irattára, Mezőkovácsháza.

MSZMP Községi Bizottsága irattára, Kaszaper.

Leánya, Horváth Terézia (özv. Kovács Károlyné) nyugalmazott iskolaigazgató, soproni lakos közlése. 1982.

GYULAVÁRI, 1888. DECEMBER 30.

GYULAVÁRI, 1974. JANUÁR 28.

Szegényparasztesaládból származott, később mint törpebirtokos mezőgazdasági munkát is végzett. A gyulavári agrárproletárok vezetője, Megyesi Péter hívei közé tartozott, és már a húszas évek közepétől kezdve az ő irányítása alatt tevékenykedett.

A munkásmozgalomban komolyabb szervező munkát akkor fejtett ki, amikor 1932-ben a gyulavári szociáldemokrata pártszervezetbe belépett. Munkásmozgalmi tevékenységét ez időtől kezdve ismerték el. Már belépésének első évében pártmunkát végzett, agitációs munkában vett részt, Népszava előfizetőket gyűjtött. Az országgyűlési és községi képviselőtestületi választások alkalmával a baloldali jelöltek mellett agitált. Amikor 1942 januárjában Gyulaváriban az illegális kommunista szervezkedést a csendőrség leleplezte, és tizenhét baloldali vezetőt letartóztatott, anyagilag támogatta az elhurcolt pártvezetők családtagjait. 1941-től 1944-ig lakásán, az Iskola utca 8. szám alatti házában illegális összejöveteleket tartottak, az esti órákban szervezeten együtt hallgatták a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait és bizalmas körben terjesztették. A csendőrség állandóan figyelte tevékenységét. Többször zaklatták politikai magatartásáért. 1944 végén belépett a Kommunista Párt gyulavári szervezetébe. Az 1956-os ellenforradalom után részt vett a Magyar Szocialista Munkáspárt helyi szervezetének megalakításában. Haláláig tagja maradt a pártnak.

1959-ben lépett be a gyulavári Lenin Mezőgazdasági Termelőszövetkezetbe. 1960-tól a termelőszövetkezeti mozgalom megszilárdítása érdekében tevékenykedett.

Kitüntetése: 1970. Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Marik Dénes

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Gyulai Városi Bizottsága nyilvántartása és közlései.

Marik Dénes–Marsi László: Az illegális Kommunisták Magyarországi Pártja tevékenységének hatása a gyulai munkásmozgalomra. Gyula társadalma és munkásmozgalma. Szerk. Szabó Ferenc, Gyula, 1982. 160-161.

GYOMA, 1909. OKTÓBER 16.
BÉKÉSCSABA, 1978. NOVEMBER 4.

Szülei zsellérek voltak, a környék uradalmaiban dolgoztak. Később könnyebb megélhetést keresve, édesanyja Békéscsabára költözött, ahol csak mint házi cseléd tudott elhelyezkedni egy iskola igazgatójánál, ahol hűséges szolgálataért lakást is kapott, így gyermekét is magához vehette, aki addig a gyomai nagyszülőknél nevelkedett.

Az elemi iskola 6. osztályának elvégzése után, 1922-ben Békéscsabán Ellmann Adolf szabómesterhez került inasnak 4 évre. Ezekre az évekre úgy tekintett vissza írásos visszaemlékezésében, mint a soha vissza nem térő, gondtalan ifjú kor éveire. Őt is bentkosztos inasnak szerződtették, ami azt jelentette, hogy 4 évig a mesterrel azonos kosztot evett. Annak ellenértékében természetesen el kellett végezni a szakma tanulása mellett a takarítást, fűtést, a kész öltönyök szállítását stb. De az ő helyzetében óriási jelentősége volt annak, hogy édesanyjának nem kellett az ő élelmezéséről gondoskodni. Négyévi inaskodás alatt megtanulta a szakmát, amelyből „kitűnő” minősítéssel vizsgázott. Ígéretet kapott a mestertől, hogy segédként is ott dolgozhat. Egy évig dolgozott, de akkor, 1927-ben már érezhetővé váltak a közelgő gazdasági válság jelei, kevesebb lett a szabóságban a munka. Budapestre ment szerencsét próbálni, de csak néhány hétre tudott munkát kapni. Ismét visszajött Békéscsabára, ahol édesanyjával lakva legalább lakbért nem kellett fizetnie. Akkoriban a szabóság olyan szakma volt, ahol évente csak néhány hetet dolgozhattak, szezonban.

1928-ban kapcsolódott be a munkásotthon életébe, tagja lett a munkásdalárdának, később a szavalókórusnak is. Ott megismerkedett Blahut János szaktárssal és más hasonló korú munkásokkal. Jó hatással volt rá az a tudat, hogy ezeknek a fiataloknak is hasonló a sorsa, mint az övé. Együtt szórakoztak, a nyomdászszakszervezetből könyveket hordtak olvasni, mellyel ismereteiket gyarapították. A fiatalok között tartalmas barátságok szövődtek. Ez volt a kezdet, amely meghatározta további életét.

Bekapcsolódott az ifjúsági mozgalomba, előadásokat hallgatott, később a sajtó és

a rölapok terjesztésében vett részt, választások idején jelszavakat festett. 1933-ban lépett be a Szociáldemokrata Pártba, és mint párttagnak, már komolyabb brosrák olvasására is volt lehetősége. Az olvasott művekből megismerte a munkásosztály helyzetét, később szemináriumokat is hallgatott. Eszperantó tanfolyamra járt, amelyet Vizsnyiczai János vezetett. Így formálódott világnézete, gyarapodtak ismeretei a világ dolgairól, a gyakorlati munkában gazdagodtak tapasztalatai. 1934–44-ig az SZDP városi végrehajtó bizottság tagja volt.

1936-ban Lipták Pál, Blahut János és Zsíros György elvtársakkal megalakították a békéscsabai szabók szakszervezetét. Budapestről Répa Károly jött az alakuló ülésre és adott segítséget a szervező munkához. Még abban az évben sztrájkba léptek, amely eredménnyel végződött. Az addig érvényes 12 filléres órabért 25 fillerre emelték. Ez a siker nagy hatással volt a szakmára. A sikeres sztrájk után többen kérték felvételüket a szakszervezetbe. Ebben az időben pártmegbízatása elsősorban a szakszervezetben végzendő munka volt.

A felszabadulás után Belanka Pál, Botyánszky András elvtársakkal együtt alapító tagja volt az újjászervezett szociáldemokrata pártnak, ahol 1948-ig, a két munkaspárt egyesüléséig, majd az MDP-ben 1954-ig a városi vb tagja volt. Pártmunkát továbbra is a szakszervezetben végzett, a városi szakmaközi bizottság titkára lett. Nagy rutinnal, lelkesedéssel végezte ezt a munkát. Jól tudta hasznosítani a mozgalmi munkában szerzett tapasztalatokat. Emellett tagja volt a földigénylő bizottságnak, az igazoló bizottságnak, a népbíróságnak, a képviselő testületnek. Sokféle feladattal terhelték, de akkor még fiatal volt, soha nem hivatkozott arra, hogy fáradt. Eredményes munkát végzett, mint a Munkaerőtartalékok Hivatalának helybeli elnöke. Munkamódszerére jellemző volt a türelem, a megértés. Szerteágazó tennivalói közben gyakran megtörtént, hogy egyes emberek saját személyes, de számukra segítség nélkül megoldhatatlan gondjaikkal keresték fel. Soha nem utasított vissza senkit, nem hivatkozott elfoglaltságára, pedig az volt bőven. Türelmesen meghallgatta a hozzá bizalommal forduló embereket. Ha ismerősei megjegyzéseket tettek, hogy így szétforgácsolja idejét, módszerét a következőkkel indokolta: az ő tennivalóihoz viszonyítva ezek az ügyek valóban csak apró dolgok, de annak az embernek ez a legnagyobb gondja. S az emberek gondjain segíteni kell. És mindenkinek segített, vagy megoldással ha tehette, vagy tanáccsal.

Az a fajta vezető volt, aki elméleti, szakmai ismereteit folyton gyarapítani igyekezett. 1948-ban 1 hónapos, később 3 hónapos pártiskolát végzett, majd 3 hónapos közigazgatási tanfolyamra küldték.

1948-ban részt vett az üzemek államosításában, majd 1950–52-ben a Békéscsabai Ruhagyár igazgatója volt. Bár eredményesen dolgozott, mint a vállalat igazgatója, 1952 márciusától 3 évig a megyei tanács XII. osztályára helyezték, s a munkakönyvekkel kapcsolatos ügyeket bízták rá. Onnan ismét a szakszervezeti apparátusba került, mint a Megyei Tanács Közalkalmazottak Szakszervezetének függetlenített elnöke dolgozott. Az ellenforradalom után ezt a státust megszüntették. Horváth elvtárs ismét vállalatához került; a Szörme- és Kézműipari Vállalat igazgatójává nevezték ki. Nagy

lendülettel fogott a munkához, komoly gazdasági eredményeket értek el. Ezt a nagy iramot azonban gyengülő egészségével már nem bírta. Két év múlva kérte felmentését, és művezetői munkába való áthelyezését. Kérését meghallgatták, és 1959. január 1-től nyugdíjazásáig itt dolgozott. Ekkor, gazdasági munkája mellett, 8 éven át az üzem alapszervezetének titkára is volt.

Gyenge fizikumú, de fáradhatatlanul dolgozó kommunista volt Horváth elvtárs. Mindig oda küldték, ahol a legnagyobb szükség volt türelmes, megértő, mindig emberségesen cselekvő vezetőre.

Horváth Lajos elvtárs párttagságát és munkásmozgalmi tevékenységét az MSZMP 1933-tól ismerte el. Haláláig tagja volt a pártnak. Érdemei elismeréséül többször részesítették kitüntetésben. 1967. május 1-én megkapta a Szocialista Hazáért Érdemrendet, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmet, és nyugalomba vonulásakor a Munka Érdemrend ezüst fokozatát.

Szathmári Imréné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

Leánya, Unyatszki Andrásné Horváth Klára békéscsabai lakos szóbeli közlése, valamint kitüntetési igazolások. 1983.

Horváth Lajosné Krnács Mária

BÉKÉSCSABA, 1914. OKTÓBER 23.
BÉKÉSCSABA, 1976. DECEMBER 20.

Vagyontalan szegény szülők gyermeke, édesapja napszámos volt, édesanyja a háztartást vezette. Édesapja 1919-ben mint vöröskatona harcolt a Tanácsköztársaság idején.

Mint a szegény emberek gyermekei általában, ő is csak a 6 elemi osztályt végezhette el, dolgoznia kellett. 1928-ban a békéscsabai dohánybevéltőben kapott munkát. Ez idényszerű munka volt, állandót kellett keresnie. Sikerült bejutnia a Hubertus Kötszövőgyárba, ahol mint gépi varró dolgozott 1951-ig, amikor megromlott egészségi állapota miatt könnyebb munkára tették, üzemi adminisztrátor, teremírnok lett. Ebben a munkakörben dolgozott nyugdíjazásáig, 1968. december 31-ig.

A Hubertusban került kapcsolatba a munkásmozgalommal. 1932-ben belépett a textilmunkások szakszervezetébe, melynek tevékeny tagja volt. Részt vett az 1932-ben lezajlott, béremelésért folytatott sztrájkban, melyet Botyánszky Pálné elvtársnő irányított. Sztrájktagyájuk a munkásotthon volt. Horváthné elvtársnő akkor az összekötő feladatát látta el. Mint bizalmiak dolgoztak együtt: Máté Mátyásné, Branyiczky Jánosné, Jeszenszky Judit és Kazár Judit elvtársnőkkel. Horváthné ekkor a rendőrség a sztrájkban való aktív szervező munkáért letartóztatta, de Botyánszky Pálné és Szobek András közbenjárására szabadon engedték.

1933–35-ben részt vett a szociáldemokrata párt által szervezett, de a kommunisták által irányított eszperantó tanfolyamon, melynek előadója Vizsnyiczai János elvtárs volt. Tagja lett a munkásotthonban működő szavalókórusnak, melynek vezetője Spicz József elvtárs. A harmincas években megtartott választások alkalmával a szociáldemokrata párt irányításával dolgozott: röplapokat terjesztett, gyűlések szervezésében tevékenykedett.

1938-ban részt vett Budapesten az OIB által szervezett politikai összejövetelen, ami kirándulással volt egybekötve. A békéscsabai csoport vezetője Blahut János volt. Később beválasztották az SZDP nőbizottságába is, terjesztette a Nőmunkást és

a Népszavát. Férjével együtt, aki akkor már aktív tagja volt a szociáldemokrata pártnak, a munkásotthon állandó látogatója és tevékeny aktivistája. Férje a Szocialista Hazáért Érdemrend kitüntetésre lett.

A felszabadulás után ő is belépett az SZDP-be, és aktív pártmunkásként dolgozott. A reábízott feladatokat a tőle megszokott igényességgel végezte mind a pártalapszervezetben, mind a szakszervezetben, amíg egészségi állapota engedte. Jó munkájáért sokszor kapott elismerő oklevelet, jutalmat. 1970-ben megkapta a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetését.

Horváth Lajosné elvtársnő munkásmozgalmi tevékenységét az MSZMP 1932-től ismerte el. Haláláig tagja volt a pártnak.

Szathmári Imréné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1. fond; PTO ABC-s anyag.

Leánya, Unyatinszky Andrásné Horváth Klára békéscsabai lakos tulajdonában levő dokumentációs iratok. 1983.

BÉKÉSCSABA, 1904. JANUÁR 15.

BÉKÉSCSABA, 1976. JÚNIUS 16.

Szegény, tizenkét gyermekes kisiparos családból származik. Édesapja csizmadiamester volt. Amikor elvégezte az elemi iskolát, asztalosszakmát tanult Reisz Miksa bútorgyárában. Itt szerzett segédlevelet is.

Békéscsabán – a Tanácsköztársaság leverése után nem sokkal – már 1920 márciusában tovább folytatta tevékenységét az építőmunkások, a famunkások, a nyomda-, a bőr-, valamint a textilipari munkások szakcsoportja.

Hricsovinyi Pál 1920-ban belépett a famunkások szakszervezetébe, amelynek munkájába is aktívan bekapcsolódott.

1920-ban családot alapított, felesége textilmunkás volt, aki élete végéig segítette férje mozgalmi munkáját.

A békéscsabai munkások helyzete, életszínvonala a háború előttihez viszonyítva ekkor kedvezőtlenebb volt. Igen nehéz körülmények között dolgoztak, a legegyszerűbb higiéniai követelményeket sem biztosították munkaadóik. Annak ellenére, hogy a munkaidő az üzemek többségében napi 10-12 óra volt, a bérek rendkívül alacsonyak, nagy volt a munkanélküliek száma. Sok esetben nem kapott munkát ő sem, ezért kubikosként dolgozott, sőt a kenderáztatónál is vállalt munkát. Itt szerzett súlyos ízületi betegsége egész életében végigkísérte, idősebb korára mindkét lába megbénult. A maga és munkástestvérei körülményei ellenállásra, harcra készítették a fiatal asztalos.

1922-ben a munkanélküliség miatt Budapesten próbált elhelyezkedni, szakmáját szerette volna folytatni. Sikerült munkát szereznie a fővárosban, és itt kapcsolódott be a KIMSZ tevékenységébe. Röplapot terjesztett, sok esetben sikerült a rendőrség elől megszöknie, azonban 1923-ban „rajtakapták” és letartóztatták. Rettenetesen megkínozták, majd 10 napi elzárásra ítélték, és kitiltották Budapestről. 1923-tól ismét Békéscsabán élt.

A városban az 1920-as évek elején a szervezett munkásoknak még állandó helyisége sem volt, a munkásmozgalom fejlődése, fellendülése érdekében 1922 októberében munkásotthon építését határozták el. A szervezett munkások félnapi keresetüket ajánlották fel, de – köztük Hricsovinyi Pál is – az építőmunkából is kivették részüket. 1923. december 30-án ünnepélyes keretek között nyithatták meg a munkásotthont, ettől kezdve a munkásotthon volt a helyi munkásság szervezeti életének központja. Kulturális és politikai rendezvényein rendszeresen részt vett Hricsovinyi Pál. Itt szerzett ismeretei megalapozták elméleti tudását.

A forradalmi munkásmozgalom fellendülése az uralkodó osztály heves ellenállását váltotta ki. 1925-ben Békéscsabán is betiltották több szakszervezet helyi csoportjának működését, így a Faipari Munkások Szakszervezete helyi csoportját is. A munkások mozgalmát azonban nem lehetett és nem is tudták megakadályozni. A veszélyt vállalva tovább szervezkedtek. Sztrájkokat szerveztek, agitáltak. Hricsovinyi Pál részt vett minden megmozduláson, így többek között 1927. augusztus 10-én Reisz Miksa bútorgyárában a 24 órás sztrájk szervezésében is. Béremeléseket követeltek, harcuk sikerrel járt, a munkáltatóval megegyezésre jutottak. Az eredmény újabb követelésre ösztönözte a Reisz-féle bútorgyár munkásait, akik 1928. július 7-én ismét sztrájkba léptek, de bérkövetelésüket megtagadták. Hricsovinyi Pál sok-sok hasonló megmozdulást szervezett. Tekintélye volt munkatársai előtt, a jó szakmunkást becsülték munkájáért, és tisztelték bátor kiállásáért.

1930. szeptember 1-én a KMP és a Szakszervezeti Tanács felhívására tüntetést szerveztek Békéscsabán is, munkát és kenyeret követeltek. Reggel 9-kor kezdték meg a gyári munkások és agrárproletárok a felvonulást. A rendőrség csak délre tudta kiszorítani a tömeget a főtérről, délután mintegy háromszázan átvonultak Gyulára. A főispáni hivatal előtt az alispán fogadta őket, a munkások küldöttségének tagja volt Hricsovinyi Pál. Munkát követeltek. A rendőrség nem mert velük szembeszállni a tömegre való tekintettel, mely rendőri kísérettel, forradalmi dalokat énekelve, fegyelmezetten vonult vissza Békéscsabára.

A békéscsabai munkásság baloldali mozgalmainak központja a már említett Trefort utcai munkásotthon volt. Itt működött egészen a felszabadulásig – többek között – a famunkások helyi csoportja. A munkásotthon eredményes tevékenysége komoly hatással volt a megye egész munkásmozgalmára. Hricsovinyi Pál idős korában is szeretettel emlékezett az itteni rendezvényekre, a marxista szemináriumokra, az előadásokra. Az itt tapasztalt összefogás buzdította a további munkára.

Aktívan vett részt a választásokon is, mint a Szociáldemokrata Párt és a szakszervezet összekötője tevékenykedett.

A munkások nyomora egyre fokozódott, sok volt a munkanélküli, családjuk éhezett. Ezért további ellenállásra kényszerültek. A városban szigorúan ellenőrizték a szakszervezetek munkáját, azonban ez sem akadályozza Hricsovinyi Pált abban, hogy munkatársai érdekében szóljon. Többször vezetett küldöttséget a polgármesterhez munkaalkalmak létesítését követelve.

A II. világháború alatt is agitált a háború ellen. Röplapokat terjesztett elvtársaival

együtt. A rendőrségi jegyzőkönyvből megállapíthatóan „Talpra magyar! Le a kormánnyal!” szövegű, sarló-kalapácsos rajzos rölapokat foglaltak le Békéscsaba munkás lakta kerületeiben.

Tevékenysége során egyre közelebb került a kommunista párt politikájához, ezt tükrözi, hogy a felszabadulás után két nappal Békéscsabán, 1944. október 8-án megalakult kommunista helyi szervezetnek azonnal tagja lett. A Nemzeti Bizottság munkájában is aktívan részt vett.

Sajnos nem tudott sokáig tevékenyen dolgozni, mert a fiatalon szerzett betegsége akadályozta ebben. Tolókocsiba kényszerült, hallása is erősen megromlott. Sokat olvasott, pótolni igyekezett azt, amit nem tudott fiatalabb korában, sok szépirodalmi, történelmi tárgyú könyvet olvasott.

A békéscsabai VI. kerületi alapszervezethez tartozott. Haláláig érdeklődött a párt ügye iránt, és amikor már a pártrendezvényeket sem tudta látogatni, elvtársai, régi harcostársai felkeresték, tájékoztatták.

1970-ben munkásmozgalmi tevékenységét a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel ismerték el.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Városi Bizottsága PTO iratai, Békéscsaba.

Molnár Pálné–Szekeres Béla: Adalékok a békéscsabai munkásmozgalom két világháború közötti történetéhez. Tanulmányok Békéscsaba történetéből. Szerkesztette: Kristó Gyula és Székely Lajos. Békéscsaba, 1970. 286, 288, 293–294, 304.

Fia, Hricsovinyi Pál igazgató, Békéscsaba, Szív u. 6. sz. alatti lakos közlése, 1983.

Dr. Blahut János és Blahut Jánosné, Békéscsaba, Egressy u. 14. sz. alatti lakosok közlése.

OROSHÁZA, 1897. AUGUSZTUS 15.

OROSHÁZA, 1959. DECEMBER 18.

Szülei a viharsarki agrárproletárok nehéz életét éltek, hat gyermeket neveltek. Jagri Mihály a hat elemi elvégzése után nem tanulhatott szakmát, a család szűkös anyagi helyzete napszámosmunkára kényszerítette. Az I. világháború kitörése után, 1914 végén a monarchia a nagy veszteségek pótlására újabb korosztályokat mozgósított – még tizennyolc éves sem volt, mikor behívták katonának. – Szegeden utász kiképzést kapott. A kiképzés után előbb a szerb, majd az olasz frontra került. Az olasz fronton egyik támadás alkalmával az épülő pontonhídról a Piave folyóba esett. Tüdőgyulladás-sal került kórházba. Betegsége súlyossá vált, melynek következtében hadirokkanttá minősítették és leszerelték.

Az őszirózsás forradalom eseményei Orosházán érik. A Tanácsköztársaság kikiáltása után szülővárosában az elsők között jelentkezett vöröskatonának. A 4-es bihari vadász-ezredbe osztották be. Részt vett a Szolnokot megszállva tartó ellenforradalmi lázadók szétverésében, megsebesült, de rövidesen újra beállt a sorba. A kiskörei harcok idején megbízhatósága és bátorsága miatt lovasfutár szolgálatra osztották be. A Tisza menti harcokban Fegyvernek–Karcag–Kisújszállás térségében harcolt.

Mikor az ellenforradalmár tisztek árulása, valamint a román királyi csapatok túlereje következtében egysége visszavonulásra kényszerült. Jagri Mihály néhány elvtársával Budapestre menekült. Mire a fővárosba értek, újabb alakulatokhoz való csatlakozásra már nem volt lehetőségük. Újra menekülnie kellett. Budapestről több heti bujkálás, éhezés után lerongyolódva gyalog érkezett vissza Orosházára. A szülői háznál dagadt lábairól úgy kellett levágni a csizmát.

Hazatérése után rendőri felügyelet alá helyezték. Hosszú ideig rendszeresen jelentkeznie kellett a hatóságoknál. Napszámosmunkából tartotta fenn magát. 1921-ben megnősült. Mivel felesége, Ágoston Etelka is szegény családból való volt, továbbra is nehéz körülmények közt éltek. Alig adódott munkaalkalom, ezért 1922-ben Endrődre

költöztek, de reményeik itt sem váltak valóra, néhány hónap múlva visszaköltöztek Orosházára.

Jagri Mihály életében az állandó munkalehetőség hozott változást. A húszas évek derekától téglagyári munkás lett. Előbb az orosházi Szikora-féle, majd a Kristó-féle téglagyárban volt cserépverő munkás. Munkája állandóságát háborúban szerzett betegsége veszélyeztette. Nehezen bírta a megerőltető fizikai munkát, többször betegeskedett. Szunnyadó tehetsége ez idő tájt bontakozott ki, festegetni kezdett. Naiv festőként tartották számon. A harmincas évektől gyakran eljárt az orosházi munkásotthonba. Itt került közelebbi kapcsolatba a munkásmozgalom helyi vezetőivel, személyes barátság fűzte Birkás Imréhez, Dumitrás Mihályhoz, Janovics Imréhez és más elvtársakhoz is. 1936-ban egyidejűleg lett tagja a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak és a Magyar Építőmunkások Országos Szövetségének. Mint téglagyári munkás aktívan részt vett a szakszervezeti mozgalomban. 1940-ben a MÉMOSZ orosházi csoportjának helyettes jegyzője volt.

Az 1930-as évek végén az orosházi Szalai-féle cirokseprőgyárban kapott könnyebb munkát. Nem sokáig élhetett ezzel a lehetőséggel, mert a II. világháború kitörése után ismét behívták katonának. Az orosz frontra került, betegsége ismét kiújult, ezért leszerelték. Néhány héttel Orosháza felszabadulása előtt érkezett haza családja körébe. A felszabadulás után egyik alapító tagja volt Orosházán a Magyar Kommunista Pártnak. Élen járt a párt újjászervezésében, tagtoborzó munkájáért pártdícséretben részesült. Az államosításkor Jagri Mihály elvtársat a párt mint elvhű, tapasztalt kommunistát, egykori munkahelyére, az orosházi Kristó-féle téglagyár vezetőjének javasolta.

Mint munkásigazgató több éven át eredményesen vezette az üzemet. Munkatársai tisztelték és szerették, újra régi elvtársaival dolgozhatott együtt, de most már az annyira áhított új élet megteremtéséért. 1948-tól 1956-ig töltött be vezetői tisztségeket. Vezetői készsége, szakmai tudása politikai megbízhatósága alapján előbb kiemelt munkásigazgató, majd rövid ideig a téglagyári tröszt vezérigazgatója volt Szegeden. Ekkor tíz téglagyár felügyeletét látta el.

Az 50-es években életének talán legnehezebb szakaszát élte. – Többször elkedvetlenedett, de a reményt nem adta fel. Egy ideig Hódmezővásárhelyen, majd Csongrádon volt gyárigazgató. Mint párttag is aktívan tevékenykedett. Szabad idejének jelentős részét a párt- és szakszervezeti munkának szentelte. Életének ebben az időszakában csak hetenként egyszer tudott hazautazni Orosházán élő családjához. Jagri Mihály elvtárs munkáját élmunkás, sztahanovista, majd Kiváló Dolgozó kitüntetésekkel ismerték el. A megfeszített munka kikezdte egészségét, egyre többet betegeskedett.

1956-ban Csongrádon volt igazgató, két téglagyár vezetését látta el. Az ellenforradalom idején mint ismert kommunista vezetőt kikezdték, fenyegették, mikor tarthatatlanná vált a helyzete, kénytelen volt a gyárat elhagyni. Ismét menekülés lett a sorsa. Az ellenforradalom elől való bujkálás közben erősen meghűlt, régi betegsége kiújult és súlyossá vált.

Az ellenforradalom leverése után, mivel egészségi állapota nem volt kielégítő, nyugdíjazását kérte. Betegsége csak az üzemi munkától tartotta távol, nyugdíjba

vonulása után is rendszeresen végzett pártmunkát. Jagri Mihály elvtárs egyéniségét a harccság, szerénység és elvhűség jellemezte. Mint életútjából is kitűnik, becsülettel kivette részét a munkából és a harcból.

Párttagságát a Magyar Szocialista Munkáspárt 1936-tól ismerte el. A Szocialista Hazáért harcolt, élt.

A Tanácsköztársasági Emlékérem birtokosa volt.

Verasztó Antal

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

BML. Orosházi járás főszb. ir. Egyesületi ügyek, 2.455/1940.

Orosházi Friss Újság: 1937. április 4.

Veje, Sutóczki Mihály ny. határőr alezr. Miskolc, Hadirokkantak u. 18. alatti lakos szóbeli és levélbeli közlései.

MEZŐHEGYES, 1901. FEBRUÁR 9.
BÉKÉSSÁMSON, 1975. NOVEMBER 25.

Szülei a századforduló idején a mezőhegyesi állami méneshirtokon gazdasági cseléd-ként dolgoztak. Már fiatalon ez a sors várta őt is Mezőhegyesen, majd a Békéssámszon környéki parasztgazdaságokban.

A szervezett mozgalommal és az új társadalmi rend kivívásának lehetőségével 1918 végén és 1919 elején került először kapcsolatba. Cseszkó Sándorral és csaknem egy századra való agrárproletár békéssámszonival együtt a Tanácsköztársaság hívó szavára az elsők között jelentkezett vöröskatonának. Gyalogosként küzdött az új rend védelméért a betörő román ellenforradalmi erőkkel szemben. Kenderes alatt súlyosan megsebesült, egyik lábára megrokkant. Az elkötelezettségnek ezt az örök jegyét nagy türelemmel viselte a megaláztatások időszakában; élete végéig ez adott erőt számára, hogy töretlen hűséget esküdjön a kommunista mozgalomnak, és erejéhez mérten kivége részét a mindennapi küzdelemből is.

A tanácshatalom megdöntése utáni években nehezen talált munkát Sámszonban és környékén. 1930-ig legtöbbször a Károlyi-birtokon dolgozott. Ekkor rövid időre Mezőhegyesre ment szerencsét próbálni. Hazatérve bekapcsolódott az újrakezdő baloldali mozgalomba. A Szociáldemokrata Párt helyi csoportjának tagjaival, elsősorban Cseszkó Sándorral, Miskolci Jánossal, Dobsa Józseffel tartott szoros kapcsolatot. Kimagasló munkát nem tudott végezni, ebben nemcsak rokkantsága játszott közre, hanem az is, hogy közben őt gyermekről kellett gondoskodnia.

1941-től bekapcsolódott a moszkvai rádió magyar nyelvű adásainak hallgatásába. Ennek hatása alatt várta és köszöntötte a felszabadulást. 1944 októberében a közel ezer fővel megalakuló tömegpártnak, majd a februárban ténylegesen megalakuló Kommunista Pártnak alapító tagja volt. Tíz társával együtt már a földreform előtt, 1944 őszén földet osztottak.

Nyolc hold juttatott földjén gazdálkodott 1949-ig. Az ebben az évben alakult Vörös

Csillag Termelőszövetkezetnek alapító tagja volt. Nyugdíjazásáig szorgalmasan, nagy akarattal dolgozott a közösben, miközben a mozgalmi feladatoknak is eleget tett. Az 1956-os események alatt szilárd meggyőződése mellett kitartott, ott volt a párt újjászervezésénél. Választott funkciókat nem töltött be, de 1919-től haláláig a sámsoni emberek nemcsak a külső személyiségjegyek alapján, hanem egész lényében az új társadalmi rend mellett küzdő, a párt célkitűzéseit mindenkor hűségesen követő, a határozatokat megbízhatóan végrehajtó közkatonának ismerték, és ma is így él emlékezetünkben.

Pártunk 1919-től ismerte el munkásmozgalmi múltját. Helytállásáért megkapta a Tanácsköztársasági Emlékérmét (1959) és a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmét (1970).

Körmendi János

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Biz. Archívuma, 1. fond.

MSZMP Békéssámson Községi PB nyilvántartási anyag.

Ifj. Jáhn Mihály, Békéssámson, Vöröskatonák u. 68. sz. alatti lakos szíves közlése.

A Tanácsköztársaság Békés megyében, 1919. Szerk.: Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1969. 363.

ENDRÓD, 1901. AUGUSZTUS 4.

ENDRÓD, 1964. DECEMBER 10.

Szegényparasztcsaládból származott. Szüleinek két hold földje volt. Maga is feles és bérelt földön gazdálkodott.

1919-ben – 18 éves korában – vöröskatonának jelentkezett.

A Tanácsköztársaság megdöntése után, 1920-ban alapító tagja volt a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége helyi csoportjának.

1925-ben jött létre Endrődön a Vági-féle MSZMP helyi csoportja illegális körülmények között. Az MSZMP rölapjainak terjesztésében ő is részt vett.

Tagja volt a harmincas évek elejétől működő helyi szociáldemokrata pártszervezetnek is, amely – ha kevés lehetőséget is nyújtott a baloldaliak számára – mégis az egyetlen legális tevékenységi forma volt.

A választási harcok időszakában minden alkalommal bizalmi munkát vállalt, tevékenyen agitált a baloldal jelöltjei mellett. A harmincas években részt vett a Vörös Segély gyűjtésben. 1934-től a legális keretek között működő Földmunkás Egylet tagja, ahol rendszeresen terjesztette az illegális kommunista párt rölapjait.

A II. világháború éveiben társaival rendszeresen hallgatta a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait, továbbadta híreit. 1945-ben az MKP soraiba lépett. Pártmegbízatásának megfelelően a szakszervezetben fejtett ki tevékenységet. 1953-tól a községi tanács dolgozója.

1957-től haláláig a munkásörög tagjaként teljesített szolgálatot.

Utolsó megbízatása – az 1950-es évek végétől – az endrői vöröskatonák klubjának irányítása. A visszaemlékezők szerint kemény, harcos ember volt és maradt haláláig.

Cseuz Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága PTO 329/2.

Gyebnár József, Gyomaendrőd, Bartók Béla út 3. szám alatti lakos szíves közlése.

Janovics Imre

OROSHÁZA, 1902. MÁJUS 31.

OROSHÁZA, 1982. JÚLIUS 30.

A nyolcvanéves korában elhunyt Janovics Imre 1921 óta vett részt a munkásmozgalm-ban, és 1922 óta volt tagja a pártnak.

Édesapja Janovics Sándor napszámos volt, 1906-ban, fiatalon halt meg. Édesanyja mosni, meszelní járt, hogy négy gyermekét felnevelhesse, akik közül egy odamaradt a világháborúban, egy még gyermekkorában meghalt hastífuszban. Szülei a Szöllőközi úton, a mai Csizmadia Sándor úton laktak, abban a házban, ahol Imre fiuk lakott haláláig.

A hat elemi elvégzése után Janovics Imre a Tafler seprűgyárban dolgozott raktári munkásként, majd a Melega malomban volt kifutó, belekóstolt a molnár mesterségbe is. 1917-ben kőművestanonc lett Hajdu Györgynél. Az inasiskolában Biró Sándor osztályfőnök sokat beszélt nekik a jövőről. Az őszirózsás forradalom eseményei, majd a Tanácsköztársaság orosházi fennállásának rövid 38 napja alatt történtek mély hatást gyakoroltak a társainál idősebb, érdeklődőbb tanoncra, aki felszabadulása után igyekezett tudatosan élni az életét.

Amikor megkapta segédlevelét, belépett a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége orosházi helyi csoportjába. Itt együtt dolgozott a helyi szakszervezeti csoportot alapító szaktársakkal, akiktől sokat tanult, eszmeileg, politikailag fejlődött. Bekapcsolódott a színjátszó csoportba. 1921. június 5-én, az OMTK zászlóavatásán rendezett műkedvelő előadásán ő is fellépett. Sokáig volt az OMTK egyik pénztárosa.

1922-ben belépett a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba. Ebben az évben április 19-én tartotta a helyi építőmunkás szakcsoport az első negyedévi gyűlését, és az erről készített jegyzőkönyv egyik hitelesítője ő volt, ami nagy megtiszteltetésnek számított, és jó munkával kellett kiérdemelni. 1924-ben már tisztséget is kapott, a vigalmista gárda tagjává választották. Ekkor már az építőmunkások húshagyókeddi batyusbáljait

és szezonzáró bográcsos vacsoráit harminc éve rendezték meg. Hasonló kisebb tisztségeket töltött be a harmincas évek elejéig.

1926-ban megnősült, feleségül vette Kis Etelt, akivel 56 évig példás családi életet élt. Házasságukból egy kislány született. Felesége a harmincas évek elején szintén bekapcsolódott a munkásmozgalomba.

Az első világháborút követő infláció Orosházán az építőiparban csak rövid fellendülést hozott, hiszen a községben évente alig több mint tíz házat építettek. Így az építőmunkások sokszor kényszerültek máshova elmenni dolgozni, és nyaranta a mezőgazdaságban munkát vállalni. Janovics Imre cséplőbandába állt be minden nyáron, hogy megkeresse családjának a kenyérrevalót.

1933. március 26-án a Szociáldemokrata Párt orosházi tisztújító közgyűlése vezetőségi taggá választotta. 1934-ben a helyi MÉMOSZ-csoport elnökévé választották. Ettől kezdve mindkét szervezet vezetőségében folyamatosan dolgozott a betiltásig. 1934 szeptemberében ő nyitotta meg azt a nagy építőmunkás-gyűlést, amelyen Szakasits Árpád az építőmunkások gazdasági válság utáni helyzetéről és a fasiszmus elleni szocialista szolidaritás szükségességéről beszélt. 1934 novemberében ő is szerepelt „a polgárok és munkások választási blokkjá”-nak jelöltlistáján a megyei törvényhatósági bizottság választott tagjainak választásakor. Ezúttal azonban nem sikerült megismételni az 1929-ben aratott sikert, a haladó erők népfront jellegű listája kisebbségben maradt, a helyi uralkodó körök minden eszközt bevetve győzelmet arattak.

1935 februárjában Janovics Imre vezette a MÉMOSZ-csoport tárgyalóküldöttségét a kőműves- és építőmesterek szakosztályával a kollektív szerződésről folytatott tárgyaláson. A tárgyalások sikerrel jártak, 1935-re a munkáltatók garantálták a három évnél kevesebb gyakorlattal rendelkező segédeknek a 20 filléres, a több gyakorlattal rendelkező segédeknek a 24 filléres órabért napi 10 óra munkaidőre. A járási főszolgabíró kormányutastásra ekkor már évek óta nem engedélyezett szociáldemokrata népgyűlést. Ezért találták ki azt, hogy megünneplik az építőmunkás szakszervezeti csoport fennállásának harmincadik évfordulóját. Az ünnepségre egy évvel később került sor, a díszközgyűlést Janovics Imre nyitotta meg. Résztvevői együtt tettek tanúbizonyságot a szocialista eszmék mellett.

1936-ban Janovics Imrét a MÉMOSZ Központi Vezetőségének tagjává választották, és ezt a tisztségét megtartotta 1954-ig. Ebben a minőségében többször kapott feladatot a környező falvakban az építőmunkás szakszervezeti befizetőhely, majd szakszervezeti csoport létrehozására, például Tótkomlóson, Csorváson. Ezekben az években kezdett el méhészkedni, ami egyrészt kevéske anyagi többletjövedelmet jelentett, másrészt így módon kijátszva a csendőrök éberségét, illegális összejövetelek tartására is módot adott. A második világháború idején pedig a méz egy részét illegális segély céljaira küldték Budapestre. A MÉMOSZ-központban működő illegális kommunista csoport tagjaival: Apró Antal, Somogyi Miklós, Fodor Gyula, Török János, Reszegi Ferenc és Birkás Imre elvtársakkal szorosan együttműködött, tőlük kapott irányítást, majd 1944-ben felvilágosító rölapokat is.

Az idős szaktársakkal együtt dolgozva többször hallotta, hogy az illegális tevékenysé-

get feltétlenül legális mozgalmi munkával kell álcázni, mert így a hatóságok előtt van mire hivatkozni. Ennek szellemében igyekezett dolgozni a felszabadulás előtt, ezért amikor le is tartóztatták, lényeges vádat nem tudtak ellene emelni. Az 1937-es kommunista lebukás során őt is letartóztatták, megverték, de nem vallott elvtársai ellen. A szegedi királyi ügyészség vádiratában a vádlottak hetedik csoportjában szerepel a neve azzal a váddal, hogy tudott a szervezkedésről, de nem jelentette azt föl. Ezért két hét szabadságvesztésre ítélték, de politikai jogait nem korlátozták.

1937-ben a MÉMOSZ országos akciója során a dunántúli építőmunkás-kongresszus után az alföldi építőmunkás-kongresszust Orosházán rendezték meg október 17-én. A házigazda helyi szakszervezeti csoport jegyzőjeként ő volt a főszervezője ennek az országos méretű és jelentőségű megmozdulásnak, amely az építőmunkás-mozgalom fellendítését és további kiszélesítését célozta. A kongresszuson elmondott fölszólalásában azt követelte, hogy vonják vissza az uradalmak és gyárak házilagos építkezését engedélyező rendeletet, hogy ezáltal az építőmunkásoknak több munkaalkalmuk legyen.

1938-ban ismét sikeres bérharcot vívott a helyi építőmunkás-szakcsoport, és elérték azt is, hogy a 8 órás munkaidő bevezetésével sem csökkent a fizetésük. Ennek a bérharcnak szintén Janovics elvtárs volt a vezetője, mozgatója. 1939 márciusában ismét a helyi pártszervezet végrehajtó bizottságának tagjává választották. A világháborút megelőző években, amikor a német fasiszta külpolitika ideiglenesnek szánt területi döntésekkel igyekezett a fasiszta Magyarországot a maga oldalára állítani, az építőmunkásokat is többször behívták katonának „fegyvergyakorlat”-ra, ez a szakszervezeti tagokat is érintette. A budapesti központtal való folyamatos kapcsolattartás érdekében Janovics elvtárs lett az „ügyvezető” pénztáros, aki levelezett a központtal.

Az 1940. március 17-én megtartott orosházi kerületi építőmunkás-értekezletnek ő volt az egyik szervezője és a jegyzőkönyv egyik hitelesítője. Felszólalásában vándorkönyvtárak felállítását követelte, és sürgette, hogy adjanak fuvarkedvezményt az építőanyag-hiányban szenvedő alföldi községeknek. Ez év szeptemberében megszervezték a hadbavonultak családjainak segélyezését is.

1941 májusában a budapesti MÉMOSZ-központoz írt levelében új címekeket kért, nehogy feltűnést okozzanak az egy címre érkező csomagok, amelyeket a Vörös Segély céljaira küldött föl. 1941 augusztusában letartóztatták tiltott gyűlések tartása miatt, de egy hét múlva elengedték.

1944. április 2-án őt is letartóztatták és internálták a meszes-kisközi iskolába, majd rendőri felügyelet alá helyezve szabadon engedték.

A felszabadulás után azonnal jelentkezett az új élet megszervezésére, a pártépítést kapta feladatául. A Magyar Kommunista Párt október 14-i hivatalos megszervezésekor beválasztották a vezetőségbe, és a pénzügyek felelőse lett. A tagdíjak beszédésén túl az ő feladata volt az elhagyott ingóságok őrzése és a propagandakönyvek és -füzetek beszerzése és terjesztése is. Pártmunkásként dolgozott 1946-ig. Akkor megszervezték az Építőipari Szövetkezetet, amelynek ügyvezetője volt. Az államosítás után ez a szövetkezet beolvadt az Orosházi Magasépítő Vállalatba, ahol művezetőként, telepvezető-

ként dolgozott. 1954-től 1962-ig a Fővárosi Építő Vállalatnál dolgozott művezetőként, és a pártalapszervezet vezetőségi tagjaként. Ekkor is hetente hazajárt Orosházára.

Nyugdíjba vonulása után 1965-ben bekapcsolódott itthon a pártmunkába, és haláláig aktívan dolgozott, segítette a város fejlődését.

Tagja volt a Partizán Szövetségnek.

Kitüntetései: 1955. Kiváló Szolgálatért és Magyar Partizán Emlékérem, 1967. Szocialista Hazáért Érdemrend, 1970. Felszabadulási Jubileumi Emlékérem, 1970. Munka Érdemrend arany fokozat, 1982. Szocialista Magyarországért Érdemrend.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

PI A 666. f. IV. 194/1922., 1924., 1937., 1938., 1939., 1940., 1941., 1944.

PI A 651. f. 6/1937. ó. e. 234.

BML Orosházi járási főszolgabíró iratai 6411/1938., 2455/1940. 2511/1940.

BML Orosháza község iratai 6025/1935.

MSZMP Orosházi Városi Bizottsága Munkásmozgalom-történeti Bizottság gyűjteménye 132/1980.

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig. Budapest, 1968. 41., 261., 280.

Orosházaiak a haladásért. Orosháza, 1938. Dr. Forman István: Kormánypártok és haladó mozgalmak

Orosházán, 1939–1944. 39., 41., 60., 71., 75., 77., 78., 79., 94., 95., 98.

Orosházaiak a népi hatalomért. Orosháza, 1980. 62–65.

Orosházi Kis Tükör, 1921. június 12. Az OMTK zászlóavatása.

Orosházi Friss Újság, 1933. március 28. Közgyűlés a szociáldemokrata pártban.

Népszava, 1934. szeptember 18. 10. Nagy építőmunkás-gyűlés Orosházán.

Orosházi Friss Hírek, 1934. november 22. Listák a megyebizottsági választásokra.

Népszava, 1935. május 21. 5. Munkásünnep Orosházán.

Orosházi Friss Újság, 1937. október 19. Szervezzék meg az országos építőipari tanácsot.

Orosházi Friss Újság, 1939. március 14. A szociáldemokraták tisztújító gyűlése

Janovics Imre visszaemlékezése az MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívumában.

Janovics Imre visszaemlékezése 1974. május 17-én (a szerző gyűjtése).

Özv. Janovics Imréné nyugdíjas orosházi lakos szóbeli közlése.

Jászenszki Judit

BÉKÉSCSABA, 1899. MÁJUS 22.

BÉKÉSCSABA, 1982. JANUÁR 16.

Szegény munkáscsalád gyermeke, édesapja cipészsegéd volt. Nem tanulhatott, hiszen szülei anyagi helyzete miatt erre nem volt lehetősége. Gyermekként – 12 éves korában, az elemi iskola elvégzése után – nehéz fizikai munka végzésére kényszerült, a Bohn-téglagyárban helyezkedett el.

1916-ban a Hubertus Kötszövőgyárban kapott munkát, textilmunkás lett. Látvá a munkásnők nehéz helyzetét, felismerte az összefogás szükségességét, és 1918-ban a textilmunkások szakszervezetének tagja lett. A határozott, bátor fellépésű, igen szerény és kedves nő, aki vállalta munkatársai érdekeinek védelmét, hamarosan a szervezet egyik vezetője lett. 1921-ben a Magyarországi Textilmunkások Szakszervezete békéscsabai helyi csoportjának elnökévé választották. A város minden textilmunkása ismerte és szerette.

E funkciót 1921–1932-ig látta el. 1923-ban lépett be a Szociáldemokrata Pártba, amelynek 1932-ig volt tagja. Vezetése alatt több sztrájkra, tüntetésre került sor.

A KIMSZ lapja, az Ifjú Proletár Békéscsabára is eljutott, a rendőrség 1924. március 21-én, a Tanácsköztársaság likvidálásának évfordulóján az SZDP helyiségében és a vezetőségi tagok lakásán házkutatást tartott. Ennek folytán kilenc szakszervezeti csoport – köztük a textilesek – ellen is vizsgálatot rendeltek el. A lap illegális terjesztése miatt bíróság elé állították Jászenszki Juditot is. Tíznapos elzárással és pénzbírsággal sújtották.

A baloldal nagyfokú ellenőrzése, megmozdulásainak elnyomása ellenére sem adta fel a harcot.

A munkások munkakörülményeik, bérük rendezését követelték, az ezért szervezett sztrájkok nem jártak mindig sikerrel, de ez még nagyobb ellenállásra készítette Jászenszki Juditot és munkatársait. A békéscsabai munkásság baloldali mozgalmainak központja a Trefort utcai munkásotthon volt. Itt működött a munkás eszperantó

tanfolyam, a szavalókórus, a Békéscsabai Általános Munkásdalkör. Itt gondoskodtak az ifjúság marxista képzéséről, szemináriumokat, kulturális előadásokat szerveztek, terjesztették a „100%” című folyóiratot. A munkásotthon eredményes tevékenysége nagy hatással volt a megye munkásmozgalmára is. A sztrájkok idején elbocsátott munkások és családjuk számára Jeszenszki Judit gyűjtést szervezett, a Munkásotthonban ebédet biztosítottak számukra. Erről még a Békés megyei Közlöny is hírt adott. Botyánszki Pálnéval – az SZDP országos hírvé helyi vezetőjével – együtt több alkalommal a munkások küldöttségének vezetőjeként tárgyalt a főispánnal. A szakszervezet legalitásának biztosítását, több munkaalkalmat és a végzett munkával arányos bért követeltek.

Jeszenszki Judit nemcsak Békéscsabán, de a környező helységekből is tevékenykedett. Mezőberényben és Gyulán a Columbia gyárában bizalmi testület létrehozását segítette elő. Emiatt a rendőrség Gyulán őrizetbe vette és két napra bezárták.

A KMP és a Szakszervezeti Tanács felhívására 1930. szeptember 1-én az üzemekben nem vették fel a munkát. Békéscsabán a gyári munkások és agrárproletárok vettek részt tüntetésen. A munkáslakta peremvárosból, Jaminából induló földmunkások és téglagyári munkások menetéhez csatlakoztak Jeszenszki Judit vezetésével a Hubertus Kötszövőgyár munkásnői. A Körösvidék 1930. szeptember 2-i számában a textil munkások létszámát 450-re becsülte.

Békéscsabán 1931 nyarán alakult meg a kommunista sejt Friedmann Béla vezetésével. Ők kezdeményezték 1931-ben a Hubertus Kötszövőgyár dolgozóinak béremelési sztrájkját, amelyben 350 textil munkásnő vett részt. Fő szervezőjük Jeszenszki Judit volt. A sztrájk tanyája a munkásotthon volt, ahová a kommunisták felvilágosító szövegű illegális rölapokat juttattak el a munkásnők részére. A textil munkások küzdelmének egyik kiemelkedő megmozdulása a Bedeaux-rendszer elleni sztrájk volt. A Mercur Szövőgyár munkásai 1932. november 14-én sztrájkba léptek és két héten keresztül – november 28-ig – nem vették fel a munkát. Sztrájkjuk eredménnyel zárult: kiharcolták a pénzbüntetés eltörlését és átlagosan 5–10%-os béremelést értek el. Jeszenszki Juditot, a szakszervezet helyi csoportjának elnökét, a szervezők egyikét berendelték a városi rendőrkapitányságra. Kommunistának „bélyegezték” és kitoloncolással fenyegették. A polgármester Szeder Ferenc szociáldemokrata országgyűlési képviselőt „rendcsinálásra” szólította fel. Ő is „megrótta” Jeszenszkiéket a központ tudta nélküli sztrájkért. Jeszenszki Judit és társai azonban nem engedtek, ezért járt sikerrel megmozdulásuk.

Munkahelyéről, a Hubertus Kötszövőgyárból baloldali tevékenysége miatt elbocsátották. Rendőri felügyelet alá helyezték, fekete listára tették, Békéscsabán sehol sem kapott munkát. Emiatt arra kényszerült, hogy elhagyja szülővárosát, Budapestre költözött, a szakszervezet munkájába kapcsolódott be. Kapcsolatot tartott a békéscsabaiakkal. Újságokat, rölapokat, tiltott könyveket juttatott szülővárosába. Tapasztalataival segítette az itthoniak munkáját.

A felszabadulással egy időben, 1945-ben belépett a kommunista pártba, pártmunkásként dolgozott. A régi, szervezett munkások körében óriási tekintélye volt, megbe-

csülték közéleti munkáját. Hazahívták. Nyugdíjazása után a Textilmunkások Szakszervezete Megyei Bizottsága mellett működő nyugdíjasbizottság vezetője lett. Emberiségesen foglalkozott a nyugdíjasok, idősök problémáival, de tapasztalatait igyekezett a fiataloknak is átadni. Szerették egyszerűségéért, meggyőző, logikus érveléséért, emberszeretetéért. Fáradhatatlanul dolgozott. Fontos feladatának tekintette a textilmunkások szakszervezete történetének feldolgozását. Visszaemlékezéseket, fényképeket gyűjtött a két világháború közötti időszak eseményeiről, úgy érezte, hogy az utókornak ismernie kell a munkásmozgalom történetét, harcait.

Nem alapított családot, egyedül élt. Életét a mozgalmi munka töltötte ki, idős korában unokahúgával lakott együtt, aki hűségesen ápolta, gondozta őt.

Munkája elismeréseként 1965-ben a Szakszervezeti Munkáért kitüntetés arany fokozatát, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetést kapta meg.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma 33., 1., fond

MSZMP Városi Bizottság PTO iratai, Békéscsaba

Békés megyei Közlöny 1932–1939. évi számai a békéscsabai textilmunkások küzdelmeiről

Tanulmányok Békéscsaba történetéből. Szerkesztette: Kristó Gyula és Székely Lajos. Békéscsaba, 1970.

Molnár Pálné – Szekeres Béla: Adalékok a békéscsabai munkásmozgalom két világháború közötti történetéhez 294–297.

GÁDOROS, 1911. DECEMBER 13.
MISKOLC, 1965. NOVEMBER 23.

Agrárproletár szülők egyetlen gyermeke volt. Édesapja 1919-től szervezett munkás volt, ezért többször kellett munkahelyet változtatnia.

Juhász Ferenc az elemi iskola öt osztályát Gádoroson végezte el. 14 éves korában apja asztalostanulónak adta. Gádoroson tanulta a szakmát, ahol 1927. december 31-én asztalossegéd lett. A szakmájában nem tudott elhelyezkedni, s ezért előbb helyi kisbirtokosoknál, majd az árpádalmi Berthold birtokon mint mezőgazdasági munkás, napszámos, majd téglagyári segédmunkás dolgozott.

A különböző munkahelyeken már a harmincas évek elején kapcsolatba került a munkásmozgalommal. A gádorosi elvtársak kisebb megbízásokat adtak neki. Országgyűlési választások alkalmával kellett agitálnia. A Szociáldemokrata Pártba 1935-ben vették fel. Még ez évben országgyűlési választások alkalmával 1500 ajánlót kellett szerezni a párt jelöltjére. Félő volt, hogy az ajánlók listáját a csendőrök elkobozzák. Ezért Juhász elvtárs önként vállalta, hogy azt éjjel beviszi Orosházára. Vállalását teljesítette is. 1936-ban csoportos újságrendelést szervezett a Szabad Szó című lap előfizetésére, melyet akkor a falukutató népi írók, Darvas József, Szabó Pál, Veres Péter stb. szerkesztettek és írtak. A lapot az előfizetők részére ő vitte el éjszakánként.

1936 októberében megnősült. Kovács Esztert, nincstelen agrárproletár szülők lányát vette feleségül. Házasságukból hat gyermek született. Kettő már a felszabadulás után. Mind a hat gyermeket becsületesen felnevelték, valamennyit taníttatták. Három felsőfokú, három középfokú képzést szerzett.

1937-ben az árpádalmi uradalomban dolgozott. Ehetetlen kenyeret kaptak enni. Ő ezt kifogásolta s ezért felbujtás címén csendőri eljárást indítottak ellene. Munkahelyéről elbocsátották. 1938-ban a nagyszénási bér munkából küldték el, bérkövetelés miatt. Az 1939-es országgyűlési választások alkalmával nyílt szavazáson nem volt

hajlandó a kormány képviselőjére szavazni. Ettől kezdve kommunistagyanús személy lett. A jegyző nyíltan lekommunizálta. 1941–1942-ben csoportos újságvásárlás miatt a csendőrök több esetben házkutatást tartottak nála. A kézbesítésre váró újságokat el is kobozták tőle. Rölapokat, más mozgalmi jellegű kiadványokat soha nem találtak nála, bár ezeket is terjesztette. Munkát egyre kevesebbet kapott, ezért 1943-ban jelentkezett kubikosmunkára Havasmezőre, Besztercére, ahol erődépítési munkát végzett. Ezen a munkahelyen zsidó munkaszolgálatosokkal került egy munkahelyre. Mikor fegyveres őrségbe akarták beosztani a zsidók őrzésére, azt nem vállalta. Ezért nehezebb munkát adtak neki. 1944-ben katonai behívót kapott, s mint kommunistagyanúst munkaszolgálatos századba osztották be. A munkaszolgálatos századdal Gödöllőre került, majd Ónódra. 1944. november 10-én a munkaszolgálatos századtól megszökött. Budapestre ment, ahol sikerült hamis papírokat szereznie, melyek segítségével a Belvárosi és Balaton kávéházakba helyezkedett el konyhai mosogatónak. Ott érte a felszabadulás. Gyalog indult haza a családjához Gádorosra. Útközben a szovjet csapatok elfogták és hadifogolynak tekintették. Gödöllő – Cegléd – Jászberény útvonalon vonultak, s közben sikerült onnan is megszöknie.

1945. július 5-én, betegen érkezett haza Gádorosra. Ott belépett a Magyar Kommunista Párt gádorosi szervezetébe. A helyi vezetők ismerték, bevonták a munkába s szeptemberben már a vezetőség tagja lett. Kapott három hold földet s a korábban meglevő kettővel együtt öt hold földön kezdett gazdálkodni. 1946 tavaszán a gádorosi pártszervezet titkárává választották. Még az évben előbb háromhetes, később háromhónapos pártiskolára küldték Budapestre. Öt hold földjével 1948-ban belépett a gádorosi termelőszövetkezetbe. Ott nem sokat dolgozott, mert 1948. május 1-től függetlenített községi párttitkárnak választották meg. 1948 októberében Szeghalomra helyezték, ahol a Magyar Dolgozók Pártja Járási Pártbizottságának első titkára lett. Ebben a munkakörben dolgozott 1953. március 21-ig. Ekkor állásából felmentették és a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége szigorú megrovásban, pártbüntetésben részesítette. Mindezt a termelőszövetkezetek terén elkövetett állítólagos túlkapásokról. 1953 áprilisától novemberig az Állami Gazdaságban dolgozott mint fizikai munkás. Közben az igazát kereste, mert mint mondotta, mindig úgy járt el a munkájában, ahogyan azt a párt politikája megkívánta.

1953 novemberében Mezőkovácsházára helyezték el a Mg. Gépállomásra politikai felelősnek. Rövid idő elteltével ott függetlenített párttitkárnak választották meg. 1955-ben a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége Mezőgazdasági Osztálya által szervezett zsámbéki mezőgazdasági szaktanfolyamot végezte el. Még ez évben a Mezőkovácsházi Járási Pártbizottságra helyezték, ahol a mg. gépállomások és mezőgazdasági termelőszövetkezetek felelőse lett. 1956-ban Budapestre a Karolina úti pártiskolára küldték tanulni. Tanulmányait a kirobbant ellenforradalom miatt nem fejezhette be. Visszatért Mezőkovácsházára a családjához. Ott az ellenforradalmárok halálra keresték, de nem találták meg, mert elvtársai segítettek neki elrejtőzni. Az ellenforradalom leverése után jelentkezett a Mezőkovácsházi Járási Pártbizottságon, ahol párt- és tömegszervezeti felelősként dolgozott. 1957–1958-ban a korábban elkezdett, az ellen-

forradalom miatt be nem fejezett egyéves pártiskolát elvégezte Budapesten. 1959–1962 között a Magyar Szocialista Munkáspárt Marxizmus–Leninizmus Esti Egyetemén szerzett oklevelet.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Ellenőrző Bizottsága a korábban kapott szigorú megrovás pártbüntetését felülvizsgálta és azt 1961. november 14-i ülésén eltörölte.

Juhász Ferenc elvtárs 1950. május 20-án eredményes propagandamunkájáért a Magyar Dolgozók Pártja Központi Bizottsága elismerő oklevelét kapta meg. Az Országos Béketanács a magyar békemozgalom aranyjelvényét adományozta neki. 1951. március 31-én a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Magyar Népköztársasági Érdemérem arany fokozatával tüntette ki. 1960 januárjában a Magyar Szocialista Munkáspárt elismerő oklevelét kapta meg a mezőgazdaság szocialista átszervezése terén végzett munkájáért. 1962. január 13-án a honvédelmi tömegmunka területén végzett munkájáért kapott elismerő oklevelet. 1964. október 26-án a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa a Munkaérdemrend bronz fokozatával tüntette ki. 1965. november 23-án jó munkája elismeréseként pártmunkás küldöttséggel jutalomutazásra ment Csehszlovákiába. Hollóstető mellett autóbuszuk megcsúszott és szakadékba zuhant. Juhász Ferenc elvtárs a baleset következtében életét veszítette.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága Juhász Ferenc elvtárs párttagságát 1945-től, munkásmozgalmi tevékenységét 1935-től ismerte el.

Balogh György

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1. fond.

Leánya, Gara Jánosné (Sz. Juhász Erzsébet) egészségügyi adminisztrátor, békéscsabai lakos közlése. 1983.

MEDGYESEGYHÁZA, 1900. ÁPRILIS 1.
BUDAPEST, 1976. JANUÁR 31.

Agrárproletár szülők hét gyermekének egyike, aki az elemi iskola 6 osztályának elvégzése után azonnal kenyérkeresővé vált, folytatva azt a munkát, amelyet az iskolai szünidőkben már megkóstolt. Nem válogatott, oda ment dolgozni, ahol munkát kapott. 18 éves koráig volt kanász, béres, kubikos, vályogvető, arató.

1918-ban katonai szolgálatra hívták be. Nem sokáig vett részt a vilégháborúban, 1918. november 1-e már olasz hadifogságban találta. Egy év múlva jöhetett vissza Magyarországra, de nem érkezett meg Medgyesegyházára, mert a királyi román hadsereg 1920 februárjáig hadifogolyként őrizetben tartotta.

A román fogolytáborból való szabadulása után itthon Habsburg József főherceg bánkúti uradalmában lett mezőgazdasági cseléd. Sorsa ott összehozta a hasonló sorsúakkal, a hasonló gondolkozásúakkal, a medgyesegyházi munkásmozgalom vezetőivel: Moravszki Mátyással, Melis Jánossal, Katona Vincével.

1928-ban belépett a földmunkás szakszervezetbe. Tagokat toborzott, illegális röpiratokat terjesztett, ellenzéki képviselőjelöltek érdekében korteskedett, plakátokat ragasztott, szakszervezeti bizalmiként tevékenykedett. A hatóságok, a csendőrség megfigyelés alatt tartotta, korlátozták mozgási lehetőségeit, sűrűn nem hagyhatta el a lakását, megfosztották a választójogtól. 1932-ben Moravszki Mátyással együtt 10 napot a gyulai fogházban raboskodott mozgalmi tevékenysége miatt.

1943-ban ő fogadta Bajcsy-Zsilinszky Endrét, Kossa Istvánt és Sallai Imrét, akik a Függetlenségi Front helyi csoportjának megalakítása céljából érkeztek Medgyesegyházára.

1944. október 20-án tizenhatedmagával megalakította a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetét. 1944. november 5-én a Szakszervezeti Bizottság földmunkásszekciójának, később a dolgozó paraszti rétegek érdekvédelmi tömegszervezetének, a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetségének lett a tagja.

A földosztáskor hat hold földet kapott. A rendőrség megalakulásáig a helyi karhatalom parancsnoka volt, eréllyel lépett fel a rendbontók, feketézők ellen.

1950-ben tanácsstag lett, másfél éven keresztül tanácselnök-helyettesként tevékenykedett. 1962-ig volt tanácsstag.

Szervezője, vezetőségi tagja lett a helyi földművesszövetkezetnek, termelőszövetkezetnek. A gazdasági vezetői funkciója mellett pártalapszervezeti vezetői tisztségeket is betöltött.

Az 1956-os ellenforradalom idején fegyverrel védte a nép hatalmát. Hogy Medgyesegyházán nem történtek nagyobb atrocitások, Juhász elvtársnak is köszönhető. Az ellenforradalom leverése után azonnal bekapcsolódott a párt újjászervezésébe, a Magyar Szocialista Munkáspárt helyi szervezetének létrehozásába.

Juhász János elvtársnak, a párt régi harcosának a nép szolgálatában kifejtett munkájáért a felszabadulás 20. évfordulóján a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága díszoklevelet, a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa pedig 1970. április 4-én Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetést adományozott.

Keresztényi Tibor

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Biz. Archívuma, 1. fond.

Unokaöccse, Csjernyik János osztályvezető, medgyesegyházi lakos közlése, 1983.

Veje, Mészáros Mihály vegyipari munkás, monori lakos családi adatai, 1983.

Juhász József

SZENTETORNYA, 1927. SZEPTEMBER 23.
BÉKÉSCSABA, 1983. MÁJUS 14.

Szegényparasztesaládból származott. Szülei a felszabadulás előtt uradalmi cselédként dolgoztak, 1943-tól napszámosmunkát végeztek. A felszabadulás után a földosztás során kapott földön gazdálkodtak 1949-ig, ekkor mint a Szántó Kovács szövetkezet alapítói a kollektív gazdálkodás útjára léptek. 1945-ben mindketten beléptek a Kommunista Pártba.

Szülei sorsa, világnézete jelentősen befolyásolták gondolkodását. Az elemi iskola elvégzése után kőművestanonc lett, 1944 őszén szabadult fel, mint segéd. A felszabadulást követően fiatalon, 18 éves korában a Kommunista Párt tagja lett és ifjúsági vezetőként dolgozott 1945. március 21-ig. Ekkor a párt hívó szavára önként jelentkezett a demokratikus hadseregbe, vállalta a fasiszták elleni harcot. Az ország felszabadulása után még további fegyveres szolgálatot teljesített, 1947-ben szerelt le.

Hazatérése után ismét az ifjúsági szervezetben vállalt társadalmi munkát. Már ekkor kitűnt, hogy tehetséges, vezetésre alkalmas. 1949-ben Tatára ifjúsági titkárképző iskolára küldték, amelyet igen eredményesen végzett el. Tanulmányai befejezése után a MINSZ megyei titkára lett Békéscsabán. A megyei pártbizottság is felfigyelt igen jó agitációs készségére, nézeteit mindig logikusan és alaposan megindokolta, meggyőzte társait az általa képviselt helyességéről. Jó fellépésű, megnyerő modorú fiatal férfi volt, aki tekintélyt vívott ki magának. Munkáját lelkiismeretesen, gondosan végezte, ezért is került 1950-ben a megyei pártbizottságra, ahol az agitációs és propagandaosztály politikai munkatársa lett. 1953-ig ebben a beosztásban dolgozott.

Képezte magát, sokat tanult. Ismeretei továbbfejlesztése érdekében 1953-ban elkezdte tanulmányait a 2 éves pártfőiskolán. Itt is kitűnt akarásával, egyre több ismeretet szerzett. A marxizmus-leninizmus elméletét magas színvonalon kívánta elsajátítani. A főiskola elvégzése után az MDP mezőkovácsházi járási pártbizottsága másodtitkára lett. Új feladatát is a tőle megszokott, jó színvonalon látta el.

A harcedzett, jó elméleti felkészültségű politikai vezető az 1956-os ellenforradalom alatt kommunistához méltóan viselkedett. A közös vagyon védelme érdekében a szentetornyai Petőfi Mezőgazdasági Termelőszövetkezetben lett párttitkár. Vállalta a harcot az addig elért eredmények megvédéséért.

1957-ben a Vöröskereszt megyei titkárává választották, ezt a tisztséget 1958-ig töltötte be. Ekkor ismét pártmunkás lett, a békéscsabai városi pártbizottság agitáció- és propagandafelelőseként tevékenykedett.

Juhász József pártmunkáját egyre színvonalasabban, eredményesebben végezte, ezt bizonyítja, hogy mind felelősségteljesebb munkakörbe került. Elméleti felkészültsége, vezetői alkalmassága, az emberekhez való viszonya, kapcsolatteremtő készsége, a pártmunkában szerzett gyakorlati tapasztalatai alapján 1967. augusztus 1-gyel kinevezték a Magyar Szocialista Munkáspárt Békés megyei Bizottsága Oktatási Igazgatósága igazgatójává. 16 évig volt a megye politikai oktatását szervező és irányító intézmény megbecsült vezetője.

Egyszerű és közvetlen emberi, elvtársi magatartásáért mind munkatársai, mind hallgatói tisztelték és szerették. Nagy tekintélyt vívott ki magának, mert mindig kész volt az új ismeretek megszerzésére. A növekvő követelményeknek eleget tudott tenni. 1969-ben továbbképzésen vett részt a politikai főiskolán, az 1975/76-os tanévben elvégezte a főiskola kiegészítő szakát, emellett önképzéssel is egyre nagyobb tudásra tett szert. Szűkebb szakmai területével, a munkásmozgalom történetével tudományos szinten foglalkozott. Ezt a tárgyat oktatta is. Tanítványai mindig nagy érdeklődéssel hallgatták előadásait, jó pedagógus volt.

Egyik tanulmányában írta: „szükséges, hogy minden vezető politikai végzettséggel, ideológiai felkészültséggel rendelkezzen és rendszeresen vegyen részt a politikai továbbképzésben, mert csak így tudjuk megvalósítani azt a követelményt, hogy, aki politikai síkon intézkedik, az számoljon döntéseinek gazdasági hatásával, aki viszont gazdasági kérdésekben dönt, mérlegelje a politikai körülményeket”. Ő szerint fordított különös súlyt arra, hogy a mindenkori követelményeknek megfelelően felkészültsége.

Vezetése idején teremtdtek meg a lehetőségek arra, hogy az oktatási igazgatóságon a tanításon kívül elméleti kutatást is folytassanak. Jó kapcsolatot épített ki a Politikai Főiskola és a József Attila Tudományegyetem marxista tanszékeivel, ezzel lendületet adott a tudományos munkának.

Az MSZMP Békés megyei Bizottsága Oktatási Igazgatósága a kutatók legjobb munkáit Tanulmányok... címen évente publikálta. A kiadványt Juhász József szerkesztette nagy gondnal és körültekintéssel.

A már idézett tanulmányában megfogalmazta a vezetőkkel szembeni követelményeket, ő maga is ezek szellemében élt és dolgozott. Aktív közéleti tevékenységet fejtett ki, erkölcsileg feddhetetlen volt, életmódja megfelelt a szocialista erkölcs követelményeinek, helyesen élt a rábízott hatalommal, örködött a közélet tisztasága felett, érvényre juttatta és fejlesztette a szocialista demokráciát munkaterületén.

1982-ben megromlott egészségi állapotára tekintettel kérte nyugdíjazását. Azt ter-

vezte, hogy nyugdíjasként is – erejéhez mérten – segíteni fogja a pártmunkát. Elképzelése azonban sajnos nem válhatott valóra. Egészségi állapota gyorsan romlott és néhány hónappal a megérdemelt pihenés megkezdése után meghalt. Felesége és két gyermeke mellett – akiket nagyon szeretett és mindig példanutatóan gondoskodott róluk –, elvtársai és sok-sok tanítványa mély megrendüléssel gyászolják.

Eredményes munkáját több kitüntetéssel ismerték el. Így 1950-ben a Magyar Népköztársasági Érdemérem ezüst, 1965-ben a Munka Érdemrend ezüst, 1970-ben a bronz fokozatát, ugyancsak 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmét, 1975-ben a Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozatát kapta meg, 1978-ban az Oktatásügy Kiváló Dolgozója lett.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. PTO iratok. Kádernyilvántartás 17. tekercs.

Tanulmányok... 1977. Szerk.: Juhász József, Békéscsaba, 1977. Juhász József: A politikai képzés és továbbképzés rendszerének időszéri kérdései 145.

OROSHÁZA, 1901. MÁJUS 2.
OROSHÁZA, 1973. MÁJUS 10.

Gyopárhalmán, Orosháza külterületén született, földműves napszámoscsaládban. Az édesapjának, Juhász Mátyásnak egy kishold földje és egyszoba-konyhás háza volt. Fiát már tízéves korában cselédnek adta.

Az ifjú Juhász Mátyás mögött már 8 éves cselédmúlt állt, amikor 1919 elején belépett a földmunkás szövetkezetbe. Szabadulni akart a kiszolgáltatottságtól, a megalázásoktól. A Tanácsköztársaság hívó szavára ő is beállt vöröskatonának, és a 101. gyalogezredben szolgált. Szolnokon, Salgótarjánban, Miskolcon és Kassán harcolt az idegen burzsoá csapatok ellen.

A Magyar Tanácsköztársaság leverése után a román királyi csapatok fogságába került, és egy évig volt hadifogoly. Amikor a román királyi csapatok 1920 elején kivonultak, a vöröskatonák táborát a magyar csendőröknek adták át. Juhász Mátyás ekkor szabadult, hetenkénti jelentkezési kötelezettséggel.

Hazatérése után földmunkásként dolgozott. 1926-ban feleségül vette Niethammer Franciskát, egy fiú- és egy leánygyermekük született.

A lehetőségekhez képest részt vett a szentetornyai mozgalomban. Itt a Földművelő Egyletben a tagok nagyobb része vöröskatona volt, Juhász Mátyás is beiratkozott. Ez amolyan fedőszervként működött, amikor a Magyarországi Szociáldemokrata Párt szentetornyai csoportja be volt tiltva.

1930-ban részt vett Kakasszéken a Zselénzaky-uradalomban szervezett földmunkássztrájkban, amiért 5 nap elzárást kapott.

1931-ben, amikor Szemenyei Pál kísérletet tett a képviselőválasztáson való indulásra, és a jogosultság bizonyítására ezer választópolgár őt támogató aláírását kellett benyújtani, Juhász Mátyás is részt vett az aláírások gyűjtésében.

1932-ben ő is részt vett az MSZDP szentetornyai csoportjának megszervezésében, ahol Pesti Mátyás, Tohai István és Kovács Antal elvtársakkal dolgozott együtt.

A második világháború idején a fenti elvtársakkal együtt, azok útmutatása alapján agitált a háború és a beszolgáltatások ellen, népszerűsítette a Szovjetuniót.

1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba. Ott szervezőként és bizalmiként dolgozott. A földosztáskor 6 kh földet kapott, amelyen 1949-ig gazdálkodott. Akkor belépett az Október 6. Termelőszövetkezeti Csoportba. 1950-ben, amikor a csoport akkori elnöke, Szverle Imre gazdasági akadémián tanult, ő helyettesítette az elnöki tisztségben. 1951-től 1955-ig az Október 6. Termelőszövetkezeti Csoportban a Magyar Dolgozók Pártja alapszervezetének titkáráként dolgozott.

Az ellenforradalom idején a lakását feldúlták az ellenforradalmárok. 1956 decemberében Szverle Mihállyal, Juhász Józseffel és Németh Sándorral ő szervezte Szentetornyán újjá a pártot. Részt vett a szocialista nagyüzemi mezőgazdaság létrehozásáért folytatott szervező munkában. 1958-tól két cikluson át tanácstagként dolgozott lakóhelye fejlődéséért.

A tsz-ben, a kertészetben dinnyét termelt. Még nyugdíjasként is kijárt dolgozni, amíg az egyre elhatalmasodó cukorbaja engedte.

Egyszerű földműves ember volt, kétszer vett részt egyhónapos pártiskolán. Rengeg apró munkát végzett a szocialista szövetkezeti parasztság nevelésében.

A munkásmozgalomban 1919-től vett részt. 1945-től folyamatosan tagja volt az MKP-nak, az MDP-nek és a Magyar Szocialista Munkáspártnak.

Kitüntetései: Kiváló szövetkezeti tag 1955, Tanácsköztársasági Emlékérem 1959, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

MSZMP Orosházi Városi Bizottsága PTO Juhász Mátyás személyi anyaga.

Ary Róza: Küzdelmes negyedszázad az orosházi Petőfi Tsz-ben. Orosháza, 1974. 33.

Farkas Istvánné (sz. Juhász Franciska) orosházi lakos, Juhász Mátyás lánya, közlése.

BATTONYA, 1895. FEBRUÁR 18.
BÉKÉSCSABA, 1979. JÚLIUS 25.

Szülei mint gazdasági cselédek szolgáltak Battonyán, Bíró Bertalan uraságnál. Fiatalon árvaságra jutott. Édesapját, aki állatgondozó volt az uraságnál, egy megvadult bika ölte meg. Kalmár István ekkor alig töltötte be a nyolc évet, még csak a 2. elemi osztályba járt. Édesanyja özvegyen nehezen nevelte gyermekeit, ezért István nem járhatott tovább iskolába, segítenie kellett a család eltartásában. Édesanyja kisbéresnek adta, s ettől az időtől kezdve ette a béreses, gazdasági cselédek szűkös kenyerét.

Az első világháború idején Cserepespusztán szolgált, onnan vonult be Aradra, a 3. huszárezredhez, majd kiképzés után az orosz frontra került. Ott esett hadifogságba, majd a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelme után belépett a Vörös Hadseeregbe. Két évig harcolt a forradalom védelmében.

1919-ben jött haza, de édesanyját nem találta Cserepespusztán: Családjával – időközben – könnyebb megélhetést keresve, Békéssámszonba költözött. Ő is ott telepedett le, megnősült, és a húszas-harmincas években ott cselédeskedett. A hajdani huszár, a lovakkal bánni tudó ember, legtöbbször fogatos volt.

1944 áprilisában költözött családjával Póstelekre, ahol szintén urasági cselédként dolgozott. A felszabadulás itt érte, 1944. október 6-án.

A felszabadulással fordulat kezdődött a sok ínséget látott gazdasági cseléd sorsában. Elők között volt, aki 1945-ben belépett az MKP-ba, részt vett a földosztásban. Ő is kapott 5 kh. földet, amelyre egy kis házat épített. Ez volt életében az első olyan otthon, amelyet a magáénak mondhatott.

Később pósteleki házában az egyik fia maradt a családjával, ő a másik fiával 1951-ben Gerlára költözött. Itt a Magvető Tsz egyik alapító tagja, szervezője, agitátora lett. A gazdaságban szintén fogatosként dolgozott nyugdíjazásáig. Tisztséget nem viselt, csak aktivista volt, akire mindig számítani lehetett. Arról nincs adat, hogy a két háború

közötti időben részt vett volna a mozgalomban. Mozgalmi tevékenységét 1945-től ismerték el.

Internacionalista múltjáért a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa 1970-ben a Harci Érdemekért Emlékéremmel tüntette ki. Ugyancsak 1970-ben megkapta a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetését. Haláláig tagja volt a pártnak.

Szathmári Imréné

FORRÁSOK:

MSZMP Békéscsabai Városi Bizottsága nyilvántartása.

Fia, Kalmár István gerlai lakos, kubikos, DÉGÁZ-nyugdíjas által szóban közölt rövid életrajz. 1983.

SZENTETORNYA, 1908. MÁRCIUS 22.

OROSHÁZA, 1984. MÁRCIUS 17.

Kaluzsa Pál az Orosháza környéki tanyavilágban született, édesapja uradalmi kocsis, édesanyja napszámos volt. Szülei szocialista érzelműek voltak, anyja 1919-ben tagja volt a Magyarországi Szocialista Pártnak, és a nőmozgalomban a háztartási alkalmazottak (cselédlányok) egyik bizalmijaként dolgozott.

Kaluzsa Pál már nyolcéves korától nyári pásztornak szegődött, majd 1921-ben éves cselédként dolgozott. Ősszel azonban kényszeregyezséget kötött a munkaadó gazdájával, és 1921 októberében leszerződött 4 évre csizmadiainasnak. Már inasévei alatt kapcsolatba került az ifjúsági mozgalommal, így felszabadulása után, 1925. október 1-én belépett a Magyarországi Cipész- és Csizmadia Munkások és Munkásnők Szakegylete orosházi fiókjába. Itt az évek során volt szervező, tagnyilvántartó, könyvtáros, de mindig harcos szakszervezeti tag. Amikor a szakmájában nem kapott munkát, akkor a kőművesek mellett napszámosként vagy mezőgazdasági munkásként dolgozott. Krajcsovics Lajos cipésmestertől, aki 1922 után tért haza Szovjet-Oroszországból hadifogságból, hallott közvetlenül a Nagy Októberi Szocialista Forradalomról, a bolsevikokról, Lenin kimagasló tevékenységéről.

1927 januárjában lépett be az orosházi szociáldemokrata pártszervezetbe. Részt vett a mai Kossuth Lajos utcán vett épület munkásotthonná történő átalakításában. A katonai behívó elől vidékre ment dolgozni, de a sorkatonai szolgálatot nem tudta elkerülni. 1930-ban félévi katonai szolgálatot teljesített. Ekkor is agitált katonatársai között a Horthy-rendszer népelnyomó politikája ellen, kapcsolatban állt a Magyarországi Szociáldemokrata Párt szegedi szervezetével.

Leszerelése után a szakmájában nem kapott munkát. Az orosházi szociáldemokrata pártszervezet kivívta, hogy a leszerelt katonákat ínségmunkára osszák be. Kaluzsa Pál itt Németh József szabósegéddel a párt megbízásából az ínségmunka csoporton belül szervező és nevelő munkát végzett. 1932. február 26-án az ínségmunkások tüntettek

a községházán. A főjegyzővel tárgyaló öttagú küldöttség vezetője Kaluzsa Pál volt. Ígéretet kaptak, hogy hetente 3 nap szervez a község ínségmunkát.

1932-ben a cséplés után munkát kapott egy csizmadiamesternél. 1934-ben megnősült, felesége Rosta Julianna háztartási alkalmazott lett. Odaköltözött a feleségéhez, aki édesanyjával lakott egyszoba-konyhás házban a Nagyatádi telepen.

1936-ban az Abelesz-cipőgyárban folytatott sikeres bérharc után a különböző kisműhelyekben dolgozó segédek közül 52 bérharcot kezdett. A sztrájkbizottság tagjai Petrics József és Dauda János, elnöke Kaluzsa Pál volt. A sztrájk sikeresen végződött, 10 filléres órabérvitátást értek el. 1936-tól az Orosházi Cipészek és Csizmadiák Szövetkezetében dolgozott először bér munkásként, majd tagként. Itt is folytatta a szocialista agitációt, népszerűsítette a Szovjetuniót, cáfolta a nyilasok demagógiáját.

1941 júliusában a járási főszolgabíróaságon őt is nyilvántartásba vették, mint baloldali érzelmű egyént. 1942. május elsejét meg akarták ünnepelni a szövetkezeten belül néhányan, de tervüket besúgták, így a csendőrök Kaluzsa Pált is néhány napra „őrizetbe vették”. 1944. április 6-án internálták a meszeskisközi iskolába. Ott ő is részt vett az internáltak, vagyis Orosháza legjobb munkás-sakkozóinak sakkversenyén. Két hét fogvatartás után rendőri felügyelet alá helyezve szabadon engedték. 1944. szeptember 10-én arról értesült, hogy a Gestapo össze akarja szedni a baloldaliakat, ezért a csorvási tanyavilágba, az egyik ismerőse tanyájára húzódott vissza.

Orosháza város felszabadulása után azonnal jelentkezett munkára. 1944. október 14-én részt vett a Magyar Kommunista Párt orosházi szervezetének megalakításában. A III. kerületi alapszervezet propagandistája, majd titkára lett. A közellátási csoportban dolgozott.

1948-ban az MKP orosházi járási bizottságának függetlenített munkatársa lett. 1949. augusztus 15-én feladatuk kapta a megyei földhivatal átszervezését, a földrendezés végrehajtása után a Békés megyei Tanács V. B. Mezőgazdasági Osztályára, majd az Igazgatási Osztályra került, ott dolgozott előadóként, majd főelőadóként nyugdíjazásáig, 1968-ig.

Az ellenforradalom leverése után részt vett a néphadsereg újjászervezésében és a munkásőrség megszervezésében. Az orosházi munkásőrség egyik alapító tagja volt, és 1982 januárjáig hűen látta el a haza és a nép védelmét. Akkor meggyengült egészségi állapota miatt leszerelt.

Egy fia és egy leánya van, mindketten párttagok. A felesége 1945 óta párttag. A leánya követi apja példáját: ő is munkásőr.

Kaluzsa Pál 1927 óta vett részt a munkásmozgalomban. A pártnak 1936-tól haláláig hű tagja volt.

Kitüntetései: 1966. Honvédelmi Emlékérem, 1967. Szocialista Hazáért Érdemrend, 1970. Felszabadulási Jubileumi Emlékérem, 1975. Munka Érdemrend arany fokozata, 1966. Szolgálati Érdemérem 10 éves, 1971. Szolgálati Érdemérem 15 éves, 1976. Szolgálati Érdemérem 20 éves, 1981. Szolgálati Érdemérem 25 éves.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

PI A 651.f. 3/1936 – 2 – 141.516.

PI A 651.f. 6/1936. augusztus 14. és augusztus 21./3./

MSZMP Orosházi Városi Bizottsága PTO Kaluzsa Pál személyi anyaga

Orosházi Munkásmozgalom-történeti Bizottság gyűjteménye 1977/3.; 1977/43.; 282/1983.;

Dr. Forman István: Kormánypártok és haladó mozgalmak Orosházán 1939–1944. Orosházaiak a haladásért. Orosháza, 1983. 41., 48.

Orosházaiak a népi hatalomért. Orosháza, 1980. 65–68.

Orosházi Friss Hírek, 1936. augusztus 13. Megegyezéssel végződött az orosházi cipéssztrájk.

Kaluzsa Pál visszaemlékezése (1974. február 8.) (A szerző gyűjtése).

Özv. Kaluzsa Pálné orosházi lakos szóbeli közlése

Földet kaptál! Adj kenyeret!

Kányik Pál

A földigénylő bizottságok jó munkát végeztek: néhány nap múlva nem lesz üri birtok az Alföldön, a Duna-Tisza közén, a Felvidéken. Nemokára nem lesz a Dunántúlon sem.

Az új honfoglalás befejezéséhez közeledik.

Paraszatok! Földművesek!

A föld azé lett, aki megművelte! Műveljétek hát meg! Ne maradjon felszántatlan, bevetetlen egy talpalatnyi föld sem! Vessétek be a földeket! Immár a magotokét vetitek be! A haszon a tiétek lesz! Az fog aratni, aki idejében vetett!

A nemzet földet adott — adjatok kenyeret a nemzetnek!

Az ipari munkásság támogatta a parasztság harcát a földért — támogassátok az ipari munkásságot: adjatok neki kenyeret!

CSORVÁS, 1909. OKTÓBER 26.

PUSZTAFÖLDVÁR, 1977. DECEMBER 19.

Szülei szlovák származású uradalmi cselédek voltak a Csorvás környéki birtokokon. Édesapja az első világháborúban meghalt; mint árvagyerek két testvérével együtt a gyulai nevelőintézetbe került. A fiatalkori Körösladány, Csorvás, Orosháza környéki cselédévek után az 1930-as évek második felében telepedett le Pusztaföldváron. Feleségével együtt kommenciós cselédként dolgozott 1945-ig.

A munkásmozgalomba 1939-ben kapcsolódott be Varga József, Gyenge András révén. Elsősorban agitációs és propagandatevékenységet folytatott, a képviselőválasztások idején választási megbízottként dolgozott, szervezett. Gyakran járt be Orosházára Keresztes Mihályhoz, Bors Lászlóhoz, Dumitrás Mihályhoz utasításokért, instrukciókért, megjelent az orosházi pártszervezet rendezvényein. Ott volt az orosházaiak által irányított illegális összejöveteleken, ahol a marxista irodalommal és a szervezeti kérdésekkel foglalkoztak.

A felszabaduláskor ott volt a Magyar Kommunista Párt szervezői között, az 1944. október 28-án megalakult pártszervezetnek alapító tagja. Három évig 3 hold juttatott földön gazdálkodott, 1949-ben a szomszédos állami gazdaságba ment dolgozni. 1953-ban lépett be a pusztaföldvári Dózsa Tsz-be.

Az 1956-os események során helytállt, részt vett a rend helyreállításában és a párt újjászervezésében. A termelészövetkezet pártalapszervezetének végig aktív tagja volt, feleségével együtt a községi szintű közéleti szereplést is vállalták. 1963-ban rokkantsági nyugdíjba került. Szerény anyagi körülmények között két családot nevelt fel a társadalomnak.

Körmendi János

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Biz. Arch. 1. fond.

TORNYA, 1891. MÁJUS 5.
BATTONYA, 1968. SZEPTEMBER 4.

A Battonya melletti, ma Romániához tartozó Torna községben született, Apja eredeti neve Kláju József, édesanyja Kaudersz Hermina. Szatócsüzletük volt Tornyan, ugyanakkor a család néhány hold földön gazdálkodott is. Szülei kisgyermekkorában elváltak, s őt előbb Tornyan élő nagyszülei nevelték. 1900-ban, apja halála után Battonyára került. 1905-ig anyja gondoskodott róla, majd 1905-ben édesanyját is elvesztette, így az anyai nagyszülők lettek gondozói. Anyai nagyszülei is kiskereskedők voltak Battonyán, s az ő közvetítésükkel került Aradra egy nagykereskedőhöz kifutófiúként. Az elemi iskola elvégzése után polgári iskolába írták Battonyán, majd Nagyikindán és Szegeden tanult.

1912-ben újoncként Nagyváradra vonult be katonának, de a békéscsabai „közös” 101. ezrednél teljesített szolgálatot. Katonaidejének letöltése után továbbszolgálatra jelentkezett, őrmesteri rendfokozatot ért el.

1914-ben, az első világháború első évében a szerbek elleni harcba vetették be, majd Lemberg közelében az orosz hadszíntérre került. Itt azonban térdlövést kapott, s sebesülteként a budapesti katonai kórházba szállították. Felgyógyulása több hónapot igényelt, s a kórházból előbb Békéscsabára irányították ezredéhez, nem sokkal később az olasz frontra vezényelték. Rövidebb ideig Csehszágban is tartózkodott. A fronton újra megsebesült, s kétszeri sebesülésére való tekintettel hátországi könnyebb szolgálatra osztották be. Aradon érte az őszirózsás forradalom híre.

A katonaságot otthagynva Battonyára ment, s Czibulás Sándorral és Gazsi Lajossal együtt megalakították a nemzetőrséget. Kapitány Dezsőt a battonyai Nemzeti Tanács is tagjává választotta. A Tanácsköztársaság kikiáltása után a Vörösőrség őrsparancsnoka lett Battonyán, s egészen 1919. április 27-ig, amikor is a román királyi csapatok megszállták Battonyát, ezt a tisztségét megtartotta. Jelentős szerepe volt abban, hogy a proletárdiktatúra rövid fennállásának idején rend és fegyelem volt Battonyán.

A Vörösréség természetesen részt vett a helyi direktórium akcióiban. A battonyai földbirtokosok magtárait köztulajdonba vették, s az azokból rekvirált terményeket és élelmiszereket a rászorultak között osztották ki. A Vörös Hadsereg részére is lefoglaltak a készletekből.

1919. április utolsó napjaiban a csendőrök letartóztatták Battonyán. Szegedre vitték a Csillag börtönbe, ahol hat hónapot töltött vizsgálati fogságban. Ez a fél év azért volt jelentős Kapitány Dezső életében, mert több börtöntársa a Horthy-korszak üldözöttei közé tartozott. A Tanácsköztársaság battonyai eseményeiben szerepet játszó perét Battonyán tartották a községházán, nyilvános tárgyaláson. Kapitány Dezső büntetését a vizsgálati fogsággal kitöltöttnek tekintették, de a bírósági tárgyalás után rendőri felügyelet alá helyezték. A vádindítványban az ellene felhozott vádpont elsősorban az úri osztály ellen való izgatás volt.

1921-ben egyik fogolytársa közvetítésével, hamis igazolvánnyal a Dunántúlra ment. Szombathelyen belépett a rendőrség szervezetébe, beosztását azonban arra használta fel, hogy segítse a baloldali érzelmű bajba jutottakat. A második bécsi döntés után Nagyváradra helyezték, ott teljesített szolgálatot, míg az ottani egyik rendőrőrmester fel nem jelentette a Gestapónál, 1943-ban. A Gestapo üldözése elől szökve Budapestre menekült, s ott bujdosott egész a felszabadulásig. Természetesen a rendőrség kötelékéből minden nyugdíj nélkül azonnal elbocsátották.

1945 októberében az új, demokratikus rendőrség kötelékébe került, főhadnagyi rangot kapott. 1949-ben századossá léptették elő. 1950-ig, nyugdíjazásáig a makói rendőrkapitányságon teljesített szolgálatot.

Kapitány Dezső 1918–1919-ben a Szociáldemokrata Párt, 1945–1948-ig a Magyar Kommunista Párt tagja, 1956 novemberétől 1968-ig a Magyar Szocialista Munkáspárt tagja volt. Battonyán munkásmozgalmi tevékenysége alapján nagy tisztelettel emlékeznek róla.

Takács László

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

MSZMP Békés m. Bizottságának Archívuma, 46. fond.

Takács László: Battonya a Tanácsköztársaság idején. A Tanácsköztársaság Békés megyében, 1919. Békéscsaba, 1969. 283–301.

SZARVAS, 1899. FEBRUÁR 4.
KONDOROS, 1971. JÚLIUS 16.

Agrárproletár családból származott, öten voltak testvérek, édesapjuk a kondorosi uradalomban cselédként dolgozott. A sokgyermekes család megélhetése nagyon nehéz volt, ezért már hétéves korától előbb az iskolai szünetekben, majd annak elvégzése után egész évben kanász, béres volt. 1918-ban hívták be katonának, Hódmezővásárhelyre vonult be. Századát az olasz frontra vezényelték, ahol megsebesült, Budapesten kórházban ápolták, 70%-os hadirokkantnak minősítették. Innen került haza Kondorosra.

A munkásmozgalomba 1922-ben kapcsolódott be, kezdetben a Földmunkás Szövetségben tevékenykedett, 1923-ban lépett be a Szociáldemokrata Pártba, melynek helyi szervezete ekkor alakult meg a községben. 12 évig vezetőségi tag volt, a szervezet pénztárosi teendőit látta el.

Az 1922. évi nemzetgyűlési választások előkészítésében aktívan részt vett, ajánlásokat gyűjtött a baloldal képviselőjére, Vági Istvánra. Sajnos, nem járt eredménnyel munkájuk a fokozódó terror miatt, hiszen sok MSZDP-tagnak nem volt szavazati joga. Sőt, a választás idején a csendőrök megkérdezték a szavazóktól is, hogy kire akarnak voksolni, és aki nem a kormánypárt jelöltjére akart, be sem engedték a szavazóhelyiségbe.

1924-ben aratósztrájkot szerveztek a Geist-uradalomban, munkabéremelést és a munkafeltételek javítását követelték.

Karsai János a pártszervezet minden megmozdulásában aktívan részt vett, ezért a csendőrök állandóan zaklatták, megfigyelés alatt tartották. Röplapterjesztésért egy ízben 50 pengőre büntették, több alkalommal elzárásra ítélték.

A Szociáldemokrata Párt szervezete sokat tett tagjai művelődéséért, tájékoztatásáért. Rendszeresen központi előadókat hívtak meg a rendezvényekre, szemináriumokra, így eljutott a községbe Marosán György is, akinek gyűjtőhangú beszédére sokáig emlékez-

tek. A szervezet aktivitását jelzi, hogy pl. 1935-ben 45 kérvényt küldtek a szolgabíróknak rendezvények, gyűlések engedélyezésére.

A háború éveiben a kondorosi szervezet igen aktív volt. Agitáltak a munkásegység mellett, összefogásra, ellenállásra buzdítottak. Sorra járták a házakat, mindenkinek, akihez bekopogtak, külön-külön elmagyarázták: ez a háború nem a mi háborúnk. Az egyszerű emberek ebben a háborúban elvéreztek, elvéreznék.

A csendőrség megfigyeltette, hogy kik járnak rendszeresen a Szociáldemokrata Párt helyiségeibe, névsort állítottak össze és a legaktívabbakat, vagy akiket agitáláson tetten értek, internálták. Az itthon maradottak – közöttük Karsai János – az üldözés ellenére is vállalták a pártmunkát.

1945. november 1-én az MKP tagja lett. Aktivitását, helytállását, felkészültségét nagyra értékelték, beválasztották a nemzeti bizottságba, amelynek elnöke lett. De elnöke volt a földigénylő bizottságnak is.

1947–49-ig a Magyar Kommunista Párt kondorosi szervezetének titkára volt. Ebben az időben a személyi kultusz kezdetén, a kialakult bizalmatlanság légkörében több elvtársával együtt kizárták a pártból, mert fellépett a visszásságok ellen.

Társaival együtt azonban elvhúsege töretlen maradt, 1949-ben belépett a termelőszövetkezetbe és amennyire egészségi állapota engedte, ott dolgozott. 1956-ban az ellenforradalom idején, személyes sérelmén felülemelkedve helytállt a munkáshatalom megvédésében.

Pártbüntetését felülvizsgálva tisztázták ügyét, 1957-ben rehabilitálták.

Munkásságáért, harcokkal és áldozatokkal teli életéért a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetésben részesült.

Molnár Pálné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma 1., 46. és 50. fond.
Nagyközségi Pártbizottság iratai, Kondoros.

REFORMÁTUSKOVÁCSHÁZA, 1902.

JANUÁR 2.

REFORMÁTUSKOVÁCSHÁZA, 1980.

MÁRCIUS 4.

Édesapja az első világháborúban kapott sebesülésébe belerokkant. Édesanyja is beteges volt. A szülők a négy gyereket nem tudták eltartani. Legkisebb öccse tüdőbajban meghalt, őt nagyszülei, majd nagynénje nevelte. Később állami menhelyre került, onnét Magyarbánhegyesre vitték nevelőszülőkhöz. Iskolába csak akkor mehetett, ha nem kellett a libákra, sertésekre vigyáznia.

17 éves volt, mikor nénje magához hívta Temesvárra. Nénjének férje ott a vasútnál dolgozott. Őt is sikerült elhelyeznie a vasútnál fűtőházi dolgozónak. Ott ismerkedett meg egy fiatal borbélysegéddel, aki szintén pályamunkásként dolgozott. Az ott dolgozó fiatalokból ifjúsági csoportot szervezett, és rendszeresen előadásokat tartott nekik. Szabotálasra, sztrájkra biztatta őket. Megrongálták a mozdonyokat, a városban kirakatokat vertek be. Egy alkalommal a munkásotthonban tartott politikai előadás alkalmával a csendőrök rájuk törtek, és letartóztatták őket. Kihallgatás és egy-két pofon után őt elengedték, mert még nem volt 18 éves. Ettől kezdve Temesváron alkalmi munkából élt. 1921-ben elhatározta, hogy hazatér Magyarországra. 1922-ben ért haza szülőfalujába Reformátuskovácsházára. Híre megelőzte, mert alig érkezett meg, már hívták a községházára, és közölték vele, hogy ha jót akar magának, akkor ne politizáljon. Közölték azt is, hogy minden vasárnap délelőtt 10 órakor jelentkeznie kell a községházán. Kaskötő Jánosnak ekkor még Magyarországon nem voltak mozgalmi kapcsolatai. Ennek ellenére nagy nehezen tudott vitéz Bene Gyula végegyházi birtokán elhelyezkedni cselédnek. A községházán nem kellett már jelentkeznie.

1926-ben megnősült, szegényparaszt lányát vette feleségül. Házasságukból három gyermek, két fiú és egy leány született. Nősülése után Nagybánhegyesre költöztek, ahol Montagh nevű földbirtokoshoz szerződtek cselédnek. Rövid ideig tartó cselédeskedés után visszatértek Reformátuskovácsházára, s ott a szülői házban telepedtek meg. 1931-ben alapították meg a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetét, melynek ő is tagja,

sőt vezetőségi tagja volt. Alkalmi munkából éltek. Később Kaskötő elvtársnak sikerült elhelyezkednie földmunkára a mezőhegyesi útépítéshez. Ott nem sokáig dolgozhatott, mert jogtalan bérlevonások miatt szót emelt. Ezért a munkások lázítása, sztrájkra való biztatás miatt elbocsátották. Megtakarított pénzén némi kölcsön és hitel igénybevételevel két hold földet vásárolt. Ezen különböző zöldség- és hagymamagok termesztésével foglalkozott, melyeket jó áron tudott értékesíteni. Így gazdálkodott a felszabadulásig. A felszabadulás után részt vett a Magyar Kommunista Párt szervezésében, tagja volt a Nemzeti Bizottságnak, később a Begyűjtési Bizottság elnöke lett. 1945–1948 között részt vett a választások előkészítésében és végrehajtásában, a két munkáspárt egyesítésében. 1946-ban meghalt a felesége. 1948-ban a Reformátuskovácsné Földművelésszövetkezet ügyvezető elnökének választották meg.

1956-ban, mikor az ellenforradalom híre Reformátuskovácsnéra is eljutott, a boltból hazafelé tartva a nyílt utcán egy ellenforradalmár leköpködte, többször súlyosan megfenyegették.

A vészterhes napok elmúltával, mikor sok ember megrendült bizalmát kellett visszaszerezni, Kaskötő János példát mutatott. A fenyegetések, rémisztgetések ellenére elsőként igazolt át a Magyar Szocialista Munkáspártba. A reformátuskovácsné Dózsa Termelőszövetkezetbe, melynek 1949-ben alapító tagja volt, függetlenített párttitkárnak választották meg.

Közben gyermekei felnőttek, a családi házat elhagyták. Ő is megöregedett, a régi betegsége kiújult, s így 1965-ben a reformátuskovácsné Dózsa és a mezőkovácsné Új Alkotmány termelőszövetkezetek egyesítésében való aktív közreműködés után 63 éves korában rokkantnyugdíjba vonult.

Kaskötő János elvtársnak a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1967-ben a Szocialista Hazáért Érdemrend kitüntetését adományozta. 1969-ben a helyi termelőszövetkezet kiváló dolgozója, 1970-ben pedig a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetéseként kapta meg.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága munkásmozgalmi tevékenységét 1919-től, párttagságának folyamatosságát 1930-tól ismerte el.

Balogh György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Biz. Archivuma, 1. fond.

Id. Kaskötő János személyes visszaemlékezése 2x45 perces magnetofonkazettán.

Fia, ifj. Kaskötő János üzemmérnök, mezőgazdász, mezőkovácsné lakos közlése. 1983.

MEZŐHEGYES, 1903. JÚNIUS 5.
VÉGEGYHÁZA, 1980. AUGUSZTUS 12.

Végegyházán mindenki ismerte. Idősek, fiatalok Mihály bácsinak, Miska bácsinak szólították. Ismerték, szerették, bíztak benne az emberek. Pedig nem is volt végegyházi születésű. Hétgyermekes mezőhegyesi cselédember volt az apja, aki bárhogyan is igyekezett dolgozni, a hét gyermekből csak hármat tudott felnevelni. A többiek 1-2 éves korukban betegségben, orvosi ellátás és gyógyszer hiánya miatt meghaltak.

Egy saját kezű életrajzában így írt önmagáról: „Én hat elemi iskolát jártam, jó közepes tanuló voltam. Ma is tisztelettel emlékszem vissza Barta Szabó Imre tanítóra, aki igazi 48-as eszmét vallott. Énekórákon mindig 48-as dalokat énekeltetett velünk, de szívesen beszélt Rákóczi és Kossuth szabadságharcairól is.” Ilyen benyomásokkal eszmélt, ilyen útravalóval távozott az iskolából a mezőhegyesi cseléd gyereke.

A következő élménye már megrázóbb, drámaibb. Tizenegy éves, amikor 1914 őszén édesapját behívták katonának, s azután négy évig nem is látta. A lakás miatt az anyjának kellett a gazdaságban dolgoznia. Nem lettek hadisegélyesek, hanem fél bért kaptak. Tizenkét éves korában ő is cseléd lett. Ott azt tapasztalta, hogy a katonai szolgálat alól felmentett gazdasági cselédek elvakultan hajtották végre az urak minden parancsát, nehogy behívják őket katonának. Visszaemlékezésében így írt erről: „Énbelőlem már nem tudtak jó rabszolgát nevelni... Mikor elértem azt a kort, hogy meg bírtam a saját érdekem védeni, bizony az ököljoghoz folyamodtam...” Meg is szűnt a cselédelete. A gazdaságtól mint engedetlen, szófogadatlan fiatalembert elküldték.

1919-től 1924-ig Mezőhegyesen a cukorgyárban dolgozott, majd 1924 májusában megnősült. Végegyházi szegényparaszt lányát vette feleségül, aki szüleitől egy fél házat örökölt, az is gazzal volt fedve. Mikor Kasza Mihály 1924-ben elment jelentkezni a végegyházi előljáróságához, hogy a községbe költözik, a jegyző a következő szavakkal fogadta: „Minek jön ide? Miből fog megélni? Van itt elég koldus maga nélkül is.”

Alkalmi munkából, napszámból éltek. Jöttek a gyerekek, egymás után három. A felesége idős szüleit is ők tartották el, s így a család hét főre szaporodott.

Amikor a végegyháziak megtudták, hogy cselédélete milyen körülmények között szűnt meg, felkeresték, munkához segítettek. 1926. december 15-én tizenegy végegyházi társával együtt ment Mezőkovácsházára, hogy a főszolgabírótól engedélyt kérjenek a Szociáldemokrata Párt megalakítására Végegyházán. Nehezen, de az engedélyt megkapták. Attól kezdve a helyi vezetők szemében nem kívánatos személy lett. Négyen-öten összefogtak, úgy rendelték meg és olvasták a Népszavát. A harmincas évek második felétől rendszeressé váltak lakásán a házkutatások, sűrűn látogatták a csendőrök. Ő akkor már rendszeresen hallgatta a moszkvai rádió magyar adásait, s a hallottakat terjesztette is. Rölapokat terjesztett, a háború ellen agitált. 1944 elején a katonai behívót kapott fiatalokat, azok családját kereste fel rendszeresen. Igyekezett meggyőzni a fiatalokat, hogy ne vonuljanak be. Címeket ajánlott, ahol a háború végéig megbújhatnak. Egyik ilyen alkalommal feljelentették. A csendőrök letartóztatták és Battonyára vitték. A feljelentésen kívül semmi bizonyíték nem volt ellene, ezért három nap elteltével hazaengedték.

1944. november 5-én alakult meg a Magyar Kommunista Párt helyi szervezete. A párt alapítója, szervező titkára, a Nemzeti Bizottságnak tagja, a községi Földosztó Bizottságnak elnöke Kasza Mihály elvtárs volt. Ő és családja hét hold földet kapott. Azon gazdálkodott, közben eredményesen szervezte a pártot, melynek taglétszáma 1948-ra Végegyházán elérte a 700 főt.

A két munkáspárt egyesítésénél még Végegyházán volt. Ott lett tagja a Magyar Dolgozók Pártjának. 1948 második felében a Csanád vármegyei Mezőgazdasági Igazgatósághoz hívták dolgozni Makóra. Állattenyésztési főfelügyelőként ott dolgozott 1950. augusztusáig. Akkor visszatért Végegyházára, s ott termelészövetkezetet szervezett. 1953-ig a termelészövetkezet elnöke volt. 1953-ban a begyűjtéssel voltak problémák, ezért Kasza elvtársat pártmegbízatásként begyűjtési ellenőrnek alkalmazták. 1956-ban tanácselnöki iskolára küldték, s annak elvégzése után 1961-ig a végegyházi Községi Tanács elnöke volt. Az ellenforradalom alatt is munkahelyén, a községi tanács élén állott. Tekintélyével, érveivel el tudta intézni, hogy a községben különösebb rendbontásra nem került sor. 1961-ben a termelészövetkezethez kellett jól képzett, tapasztalt vezető, olyan aki ért az emberekhez és a mezőgazdasághoz is. A pártvezetőség javaslatára megint Kasza elvtárs lett a termelészövetkezet elnöke. Ott dolgozott 1965-ig, nyugdíjba vonulásáig.

Nyugdíjba ment, de nem pihenőbe. Nyugdíjasként a Hazafias Népfront községi bizottságának az elnöke, a békemozgalom lelkes híve, a földművesszövetkezet vezetőségének aktív tagja, a tanács és a végrehajtó bizottság tagjaként tevékenykedett.

A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1957-ben a Magyar Szabadság Érdemrend bronz fokozata, 1967-ben a Szocialista Hazáért Érdemrend, 1970-ben a Munka Érdemrend ezüst fokozata, s szintén 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem

kitüntetésekkel jutalmazta. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága munkásmozgalmi tevékenységének és párttagságának a kezdetét és folyamatosságát 1926-tól ismerte el.

Balogh György

FORRÁSOK:

Kasza Mihály kézzel írt önéletrajzi részlete, 31. 1979.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága régi párttagok ügyeivel foglalkozó bizottsága 1961. április 19-i ügyirata, melyben Kasza elvtárs munkásmozgalmi múltját és párttagságát elismerték.

Békés megye Tanácsa mezőgazdasági osztálya 1963. november 20-i igazolása Kasza elvtárs Csanád megyei alkalmazásáról.

Felesége, özv. Kasza Mihályné (Búza Margit) nyugdíjas, végegyházi lakos közlése. 1983.

Katona János

CSANÁDPALOTA, 1896. JANUÁR 25.
MEZŐKOVÁCSHÁZA,
1980. DECEMBER 17.

Szüleinek nyolc hold földjük volt. Mivel ezen a birtokon a hat gyerekkel nem tudtak megélni, a saját föld mellett feles, haszonbéres földet vállaltak megművelésre. Édesapja János fiát a hat elemi elvégzése után csizmadiatanulónak adta. Katona János két évig tanulta a csizmadiamesterséget Nagylakon, majd Csanádpalotán cipésznek tanult tovább. 1912-ben cipészsegéd lett. Két évig dolgozott, mikor 1914-ben behívták katonának. Még az év végén orosz fogságba esett.

1917-ben önként jelentkezett a szovjet hadseregbe. A moszkvai tüzérezred első tüzérbrigádjába került beosztásba. Közvetlen tanúja, résztvevője volt a moszkvai és Moszkva környéki harcoknak, a forradalom győzelmének. Bátor magatartásáért, hősies helytállásáért őt és magyar társait 1918-ban azzal jutalmazták, hogy lehetővé tették részükre a hazatérést Magyarországra.

1918 őszén az őszirozsás forradalom idején érkezett haza szülőfalujába. Tagja lett a nemzetőrségnek, majd önként jelentkezett a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregébe. Harcolt a dicsőséges északi hadjáratban, majd a szentesi-szolnoki harcokban.

A Tanácsköztársaság leverése után egy ideig bűjdosnia kényszerült. Elfogták s a harcokban való önkéntes részvételéért 1921-ben négy hónapra internálták. Büntetése letöltése után csendőri felügyelet alá került, a községet nem hagyhatta el. Megbélyegzett, börtönviselt ember, veszedelmes kommunista hírében állott, s a csendőrök gyakran látogatták. A szakmájából nem tudott megélni, mert olyan hangulat alakult ki körülötte, hogy a csendőröknek még az is gyanús személy volt, aki vele javíttatta a cipőjét. Ezért a csendőri felügyelet megszűnte után 1922-ben Mezőkovácsházára költözött. Megnősült, szakmájában dolgozott, hogy feleségét és házasságukból született leánygyermekét el tudja tartani.

1927-ben Mezőkovácsházán egyik kezdeményezője volt a Szociáldemokrata Párt helyi szervezete megalakításának, majd annak vezetőségi tagja volt. A pártszervezet

összekötője, propagandistája volt. Végegyházán, Nagybánhegyesen, Kaszaper-pusztán tartott előadásokat, szervezte az embereket, a pártszervezeteket.

1932-ben a Szociáldemokrata Párt Központi Vezetősége felszólította tagjait, hogy minden településen, ahol pártszervezet működik, küldöttség jelenjen meg a közigazgatás helyi képviselőjénél, és adjon át egy tiltakozó memorandumot a párt aktivistáinak üldözése ellen. Katona János elvtárs megszervezte, hogy a végegyházi és mezőkovácsházi párttagok együtt vonuljanak fel Mezőkovácsházára. A memorandumot a főszolgabírónak adták át, s egyúttal munkaalkalmat, munkát, kenyeret is követeltek maguknak. Felvonulásuk sikeres volt. Több mezőkovácsházi és végegyházi szegényparaszt jutott munkához az úgynevezett nagybánhegyesi szenesút építése során.

A felvonulás után annak szervezőit, köztük Katona Jánost is letartóztatták. A szervezkedés kezdeményezését és vezetését nem tudták rábizonyítani, börtönbüntetést nem kapott, de a csendőrök nagyon megverték. Ettől az időtől kezdve, tehát 1932-től minden héten kedden a főbírónál, csütörtökön a csendőrorsön kellett jelentkeznie, hogy szervezkedő, felforgató tevékenységet ne tudjon végezni. Jelentkezési kötelezettségét 1939-ben megszüntették. A hatóságok úgy ítélték meg, hogy már nem agitál, nem lázít a rendszer ellen. Tévedtek. 1940-ben feljelentés alapján letartóztatták, és fegyveres testület ellen való izgatás címén kéthónapi börtönbüntetésre ítélték. Ez az izgatás abban állt, hogy több mezőkovácsházi fiataalt arra biztatott, hogy ne vonuljanak be katonának. 1944 áprilisában újabb feljelentés alapján ismét letartóztatták. Háború- és testületellenes izgatás vádjával került bíróság elé. Mint visszaesőt egy évre ítélték. Nagykanizsára az internáló táborba vitték. Ott töltötte le büntetését, s közben megismerkedett Rónai Sándor, Marosán György és más elvtársakkal – s sokat tanul tőlük.

1945 áprilisában szabadult és tért vissza Mezőkovácsházára családjához. 1945-ben belépett a Magyar Kommunista Párt mezőkovácsházi szervezetébe. Alapszervezeti vezetőségi tag, propagandista, titkár, majd a megalakult Nemzeti Bizottság alelnöke, a szakszervezet elnöke, a párt járási választmányának a tagja volt. A gépállomások megszervezése után a Mezőkovácsházi Gépállomás pártpropagandistája, majd alapszervezeti párttitkára volt. 1956-ban munkahelyén megakadályozta a sztrájkot, majd azt, hogy a gépeket, gépalkatrészeket az emberek ne hordják szét. Az ellenforradalom után a Magyar Szocialista Munkáspárt helyi szervezetébe első között lépett be. A pártnak tagja volt haláláig, s míg mozogni tudott, eljárta a pártgyűlésekre, hogy tapasztalatai átadásával igyekezzen segíteni fiatalabb elvtársait. Életének utolsó éveit mint megbecsült, elismert munkásmozgalmi veterán töltötte el Mezőkovácsházán.

Katona János elvtárs munkásmozgalmi tevékenységét a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1919-től, párttagságának kezdetét 1932-től ismerte el.

A Nagy Októberi Szocialista Forradalomban való részvételéért a harcokban tanúsított bátor helytállásáért a Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa 1967-ben a Harci Érdemérem kitüntetésben részesítette. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1967-ben a Szocialista Hazáért Érdemrend, 1969-ben a Tanácsköztársasági Emlékérem, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel tüntette ki.

Balogh György

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Biz. Archívuma, 1. és 46. fond.

Leánya, Lovas Jánosné munkás, budapesti lakos írásbeli közlése. 1982.

Zsótér László, az MSZMP nagyközségi bizottsága titkárának közlése. 1982.

**Tanulmányok... 1976. Az MSZMP Békés megyei Bizottsága Oktatási Igazgatósága kiadványa. Békéscsaba
179.**

DOMBIRATOS, 1900. MÁRCIUS 24.
MEDGYESEGYHÁZA,
1961. SZEPTEMBER 14.

Édesapja a dombiratosi Ráth-birtok dohánykertésze volt, akinek két házasságából tizennyolc gyermeke született. Vince volt a tizenharmadik. Dombiratoson az elemi iskola öt osztályát végezte el, azután már dolgoznia kellett. Úgy nőtt fel, hogy húszéves koráig nem hagyta el a községet. Addig is többet volt a határban, mint a faluban.

1921-ben behívták katonának. Békéscsabára került egy katonai cipőjavító műhelybe. Ott dolgozott leszerelésig, s közben megtanulta a szakmát. Leszerelése után szakvizsgát tett, és cipéssként dolgozott tovább. Műhelyt nyitni nem tudott, ehhez nem volt elég pénze. Békéscsabára járt dolgozni, majd piacozó kisiparos volt, aki a lakásán dolgozott. A piacozás során új világot ismert meg. Megismerte a munkásmozgalmat, a Tanácsköztársaságban rejlő tanulságokat, leverésének okait. Hamar megtanulta tisztelni, szeretni, becsülni a munkatársait, gyűlölni a kizsákmányolókat. 1924-ben Békéscsabán belépett a Bőripari Munkások Szakszervezetébe. Ettől kezdve szervezett elvtársai irányításával harcolt. A Szociáldemokrata Párt békéscsabai szervezete vezetőinek ösztönzésére 1924-ben Dombiratoson megszervezte a pártot. Lakásán a konyhájában berendezett cipésműhely volt a „pártközpont” helye. Ott beszélhetett, agitálhatott, hiszen a községi előljáróság és a csendőrség azt hitte, hogy a cipők javításának elkészültét várják nála az emberek. 1929-től 1931-ig bedolgozó munkája révén többet tartózkodott Békéscsabán, mint Dombiratoson. Ezért ebben az időben a békéscsabai Szociáldemokrata Pártnak volt a tagja. Főleg propagandamunkát végzett, szóbeli agitáció, a pártsajtó és rölapok s különböző kiadványok terjesztése mellett.

1931. augusztus 23-án megnősült. Zubán Máriát, egy medgyesegyházai tizenegy családos kubikos egyik leányát vette feleségül. Házasságukból másfél évtizeddel később egy leánygyermek született. Dombiratoson laktak. A békéscsabai bedolgozói munkahely megszűnt, mert nem volt kereslet cipők iránt. Egy ideig Dombiratoson

javítási munkákból éltek. Felesége leánykorában varrni tanult, s így jól be tudott segíteni férjének a cipőfelsőrész készítésébe. Felesége húgának a javaslatára 1932-ben Medgyesegyházára, 1935-ben Szegedre költöztek. Egyik helyen sem volt jobb a megélhetés. 1936-ban visszaköltöztek Medgyesegyházára, s ott cipőjavítással, saját maguk által készített papucskok piacon való árusításával foglalkoztak. Katona Vince tagja lett a medgyesegyházai pártszervezetnek. 1938-ban a medgyesegyházai piacon árult, s közben hangosan szidta a rendszert. Letartóztatták, s izgatás és kommunista szervezkedésre való felbujtás miatt nyolcnapos elzárásra ítélték. 1941-ben a nagykanizsai Bojtos Sándorral tartott kapcsolata miatt ismét letartóztatták, s négyhónapi vizsgálati fogság után engedték szabadon. Közben megkínozták, megverték. Alig érkezett haza a vizsgálati fogságból, ismét letartóztatták és rendszerellenes szervezkedés, a fennálló társadalmi rend elleni izgatás vádjával tízhónapi börtönbüntetésre ítélték. 1942. október 20-án szabadult. A börtön nem törte meg. Szabadulása után mozgalmi munkáját ott folytatta ahol abba hagyta. 1944. április 5-én újból letartóztatták, és Nagykanizsára internálták kéthónapi időtartamra. Szabadulása után naponta jelentkezni kellett a csendőrségen.

1944 őszén Medgyesegyházán érte a felszabadulás. Alapító tagja volt a Kommunista Párt helyi szervezetének, a Nemzeti Bizottságnak. 1945 elején párttitkárnak választották meg. Részt vett a földosztás előkészítésében, ő maga is három hold földet kapott. Ezen a földjén 13 kvadrátos gyümölcsöst telepített. Közben szervezte a földműves szövetkezetet, tevékenykedett a két munkáspárt egyesítésén. Munkálkodott a mezőgazdaság szocialista átszervezésén. Példát is mutatott, mert 1949-ben egyik alapító tagja volt a Moravszki Termelőszövetkezetnek. Két évig dolgozott a termelőszövetkezetben, s azután súlyos beteg lett. Betegségéből felgyógyult, s egy dohánybolt vezetésével bízták meg. 1957-ben nyugdíjba vonult, majd hosszan tartó súlyos betegség után 1961-ben halt meg.

Katona Vince munkásmozgalmi tevékenységét a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1924-től, párttagságának kezdetét 1929-től ismerte el.

Számos elismerő és dicsérő oklevelet kapott. Mozgalmi munkássága elismeréseként a Szocialista Hazáért Érdemrend kitüntetést halála után már csak felesége vehette át, 1967. november 27-én.

Balogh György

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Biz. Archívuma, 1. fond.

Felesége, özv. Katona Vincéné (Zubán Mária) nyugdíjas, medgyesegyházi lakos közlése. 1983.

Leánya, Uhrin Mátyásné (Katona Mária Ibolya) postai dolgozó, medgyesegyházi lakos közlése, 1983.

BÉKÉS, 1906. DECEMBER 29.

BÉKÉS, 1976. OKTÓBER 13.

Nagyszámú mezőgazdasági napszámoscsaládból származott, tizennégy gyermekből heten nőttek fel, a többiek a korabeli egészségügyi viszonyok között csecsemőkorban meghaltak. A hét élő testvért igen nehéz körülmények közt nevelték a szülők. Édesapja korai halála miatt rokonokhoz került eltartásra Kecskeméti László. A korabeli viszonyok és egyéni helyzete miatt csak négy elemi járt, majd elszerződötték cipészinásnak. Mestersége meghatározta társadalmi helyzetét egész életére.

Tizennégy évesen került be szakszervezeti tagként a munkásmozgalomba, 1929-től már aktívja volt a szakma gazdasági-politikai szervezetének. A gazdasági válság idején aktivizálódott. A Szociáldemokrata Párt megalakulása után rögtön tagja lett, Békésen. A harmincas évek országgyűlési választásain a Szociáldemokrata Párt főkénteseként szerepelt.

Az SZDP szétzillesztése után az aktív tagok kisebb egységekbe tömörültek, s egy ilyen sejtnek lett a vezetője. Cipésműhelye adott helyet a szakma munkásmozgalomban részt vevő aktivistáinak. A helyi csendőrség éveken keresztül megfigyelés alatt tartotta.

1938-ban részt vett a békési cipészek munkabeszüntetésének mozgalmában, mely a kisiparosság jelentős gazdasági harci megnyilvánulása volt.

A világháború alatt a baloldali kisiparosok, munkások rendszeresen nála hallgatták a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait. A német megszállás után az elsők között a nagykanizsai táborba vitték internálni. A háború végén katona lett, s az összeomló fronton hadifogságba került. Később, 1949-ben került haza a Szovjetunióból. A két munkáspárt egyesülése előtt a Magyar Kommunista Pártnak lett tagja.

Első pártfeladatként megbízást kapott a volt hadifoglyok bajtársi szövetségének

megszervezésére, majd régi mozgalmi kisiparosként átvette a jelentős létszámú kisiparos-szövetség helyi csoportjának vezetését. Az ipartestület elnöki posztján sokat dolgozott sorstársai érdekében a párt politikájának megvalósításáért.

Leiner Gyula

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1 fond: PTO, ABC-s munkásmozgalmi anyag.

KONDOROS, 1894. JANUÁR 27.

KONDOROS, 1977. JÚLIUS 27.

Agrárproletár családból származott. Nyolcan voltak testvérek. Édesapja napszámból, alkalmi munkából igyekezett eltartani családját, de a gyermekek segítsége is szükséges volt ahhoz, hogy a család megéljen. Ezért Kenyeres Mihály az elemi iskola ötödik osztályának elvégzése után, 11 éves korában már kénytelen cselédnek állni. 1914-ig, az I. világháború kitöréséig, mezőgazdasági munkásként dolgozott, nehéz fizikai munkát végzett, sok megaláztatás érte. Lázadozott sorsa, a szegény, nincstelen proletárok helyzete ellen.

1914-ben munkaszolgálatra vitték, kocsis volt a hadseregben. 1918-ban a polgári demokratikus forradalom idején tért vissza szülőfalujába. Magukkal ragadták a forradalmi események, örömmel üdvözölte a Tanácsköztársaságot, és amikor védelmére harcba hívták, jelentkezett a Vörös Hadseregbe. Békécsabára a 6. vörös hadosztály 101. dandárceportjához vonult be. Előbb a román fronton, majd a Tiszántúlon, Nagykőrösön harcolt. Innen került az északi frontra, Losonc, Hidasnémeti és Kassa térségében küzdött. Beteg lett, két hónapig kórházban ápolták, felgyógyulása után Alsónémetinél az őrszázadban teljesített szolgálatot a Tanácsköztársaság leveréséig. Cegléden fogságba esett. Szabadulása után a ceglédi malomban vállalt munkát, ugyanis faluja román megszállás alatt állt. Amikor hazatérhetett, a Geisz-uradalomban sum-másként, arató-cseplő munkásként dolgozott. Az alkalmazásnál az intőző különös figyelmet fordított arra, hogy az uradalomban csak olyan kaphasson munkát, aki választások alkalmával a kormánypártra szavazott. Emiatt az 1922-es választást követően Kenyeres Mihállyal is összetűzésbe került, mert ő a munkáspárt jelöltjére adta le voksát.

Kenyeres Mihály 1928-ban belépett a Szociáldemokrata Pártba, ahol folyamatosan tevékenykedett. 1930-ban tagja volt annak a 11 tagú küldöttségnek, amely Urbán István vezetésével kérvényt nyújtott be a közösi előjáráságon, amelyben rendszeres

munkát, napi 8 órás munkaidőt, általános választójogot követeltek. Már a bejáratnál szuronyos csendőrök várták őket, de nem tudták megállítani a csoportot, amely a kérelmet a községi bírónak át is adta, aki tárgyalni próbált a küldöttséggel. A megbeszélésen részt vett a község főjegyzője is. Pártmegbízatusuk nem járt sikerrel, sőt a küldöttség tagjait jól megjegyezték maguknak – a kor szokásának megfelelően – a falu urai. Szavazati joguktól megfosztották, és ahol csak lehetett – elsősorban munkaalkalmak biztosításánál – akadályozták őket.

Ennek ellenére nem adták fel a harcot. Kenyeres Mihály is részt vett a megmozdulások szervezésében, a rendezvényeken, a szemináriumokon. Egyre tudatosabbá vált, osztályostársai helyzetét értékelve, harcuk szükségességét bizonyította. A legaktívabb megmozdulások a választások előtt voltak, itt bátran kiállt politikai nézetei mellett, az agitációban aktívan részt vett, annak ellenére, hogy választói jogosultsággal sem rendelkezett. Elvtársaival együtt házról házra járva próbálta meggyőzni a választásra jogosultakat az összefogás szükségességéről, a kormány politikája, vagyis a kormány-párt jelöltje elleni szavazásra biztatva őket.

A II. világháború éveiben tovább nőtt a terror a szociáldemokrata és a kommunista párt tagjai ellen. Megfélemlítéssel, kegyetlenkedéssel próbálták az ellenállást letörni. Azok, akik tudták: a háború igazságtalan, és a németek el fogják veszíteni, mégis ellenálltak. Közöttük volt Kenyeres Mihály is. Módszerük elsősorban a házi agitáció volt, a személyes beszélgetések során győzték meg a nincsteleneket osztályharcuk igazságos voltáról. Hallgatták a szovjet rádió magyar nyelvű adásait és a híreket továbbították. Támogatták az internáltak családtagjait, bátorították őket.

A felszabadulást követően 1944. november 1-én megalakult a Kommunista Párt helyi szervezete, az alapító tagok egyike Kenyeres Mihály. Részt vett az új élet megteremtésében, a földreformért folytatott harcban. A földosztáskor ő és családja 9 kat. hold földet kapott. Először életében végre a saját földjén gazdálkodhatott. Tudatos és világos politikai nézeteit jól tükrözi, hogy 1952-ben belépett a Micsurin Mezőgazdasági Termelőszövetkeztbe, felismerve a kollektív gazdálkodás szükségességét. A szövetkezet pártszervezetének vezetőségi tagja volt nyugdíjazásáig. Részt vett a szövetkezet megszilárdításában és védelmében, az ellenforradalom alatt kiállt a szocialista társadalom védelméért.

Munkásságát több kitüntetéssel ismerték el: 1957-ben a Tanácsköztársasági Emlékérem, 1967-ben a Szocialista Hazáért Érdemrend, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetésben részesült.

Molnár Pálné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívumma, 1., 46. és 50. fond

Nagyközségi pártbizottság iratai, Kondoros

L. MI A SZOCIALIZMUS ES MI A

...

...

II. MI A VÖRÖS REPUBLIKÁSNOK ES
MIT AKARNAK ?

Egy kötetnek ára: 50 kr.

BUDAPEST.

OROSHÁZA, 1821. február 11.
OROSHÁZA, 1887. december 25.

Kertész György személyében az utóbbi évtizedek agrárszocializmus-kutatása azt az összekötő láncszemet látja megtestesülni, amely a jobbágyvilágig visszanyúló paraszti elégedetlenséget Táncsics Mihály eszmevilágán át egybekapcsolta a viharsarki „földműves-szocializmus” kezdeteivel. Az igazságkereső, öntudatos agrárproletárok és kisparasztnak bátor szószólója volt, a politizáló, a helyi közélet demokratizálását kívánó zeallérek, kisemberek képviselője. Az 1860–1870-es években vívott küzdelmei ugyanarról a nagybirtok- és hatalomellenes töről fakadtak, mint a kor más ismert népvézereinek – a békéscsabai Zsibrita Jánosnak, a hódmezővásárhelyi Kérdő Mártonnak vagy a békési Somlyai Gábornak – a plebejus törekvései. Valamennyien a népi negyvennyolcas ellenzékiiség talaján álltak, a függetlenségi párt politikusaival csak esetenkénti kapcsolataik voltak. Kertész György azzal emelkedett ki közülük, hogy az utópista szocializmus számos tételét a forradalmi demokratizmussal ötvöző Táncsics elveit vallotta és hirdette, s több mint két évtizedes tevékenységével olyan időszakban is ébren tartotta a földművesszegénység szervezésének, közösségi erejének gondolatát, amikor szinte teljes mozgalmi apályról beszélhetünk az agrárproletariátus körében, s amikor az ipari munkásság marxista alapon történő szervezése még csak a jelentősebb városokban indult meg.

Kertész György jobbágycsalád fiaként született. Minden jel szerint kétkezi munkából élt. A fennmaradt levéltári adatok szerint az 1863. évi tragikus alföldi aszály miatt felerősödött elégedetlenség, a napszámból, kubikolásból, részes aratásból élő több ezres tömeg nélkülözését kísérő követelések érlelték őt népszószólóvá. Személyes sérelmeitől is hajtva a Budán székelő főhatóságokhoz írt kérelmeiben leleplezte a megye és Orosháza visszaéléseket elkövető, részrehajló közigazgatási vezetőit. A kivizsgálások a visszaéléseket eltussolták, Kertészt viszont veszedelmes izgatónak minősítették, mert panaszbeadványai másolatát a nép között terjesztette. Kertész György már ebben

az időben a börtönben felkereste Táncsicsot, s talán tanácsokat is kapott tőle.

Amikor az 1867. évi kiegyezést követően a szervezkedés lehetőségei javultak, Kertész György a politikából kizárt szegényparasztok és kisiparosok körében 18 taggal megalakította a népi ellenzékiiséget ápoló Orosházi Olvasó Népkört (1868). Ebből nőtt ki az a függetlenségi kör, amelynek 1885-ben a Viharsarok első képzett szocialistája, Gintner István órás lett az elnöke. Kertész és társai (nem egy esetben több mint kilencszáz aláírással) 1868 és 1870 között többször felléptek azért, hogy a helyi önkormányzat megválasztása demokratikusan történjék, mind a település élére, mind pedig a helyi evangélikus egyházban. Csak részeredményeket értek el, de megismerték a szervezeti összefogás erejét.

Kertész György kezdeményezésére az 1848 őszi orosházi földfoglalókat támogató „vörös republikánus”-nak a szavazati joggal rendelkező birtokos parasztság körében is meglevő népszerűségére támaszkodva került sor arra, hogy az orosházi választókerület képviselőjelöltjének 1868 őszén Táncsicsot kérték fel. A hosszú börtönbüntetésektől megtört Táncsicsot 1869. március 17-én nagy többséggel választották meg képviselőnek, javarészt Kertész és társai népfelvilágosító munkája nyomán. Táncsics „Aranytrombita” című lapja, amely az Általános Munkásegylet orgánuma is volt, és lassalleánus szocialista írásokat, a szocialista szervezkedés híreit közölte, de orosházi és környéki leveleket is közzétett, valószínűleg a szocialista eszme első olvasottabb terjesztője volt az Alföldön. Táncsics, mint képviselő, a Kertész György vezette szegénységet legjobban szorító elnyomáson a parlamentben elmondott interpellációkkal, beszédekkel is próbált változtatni. Biztatta a paraszti földszerző törekvéseket, a helyi igazgatás demokratizálása érdekében folyó akciókat. Hiába volt Kertész és társai küzdelme, az 1872 júniusában tartott választáson Táncsics vesztes lett. Ezt követően Kertész György és a nép az országos politika berkeiből nem kapott támogatást. Táncsicsal továbbra is kapcsolatot tartottak (segélyezték az elagott forradalmárt és családját), halála után megjelenő műveit a népkörben olvasták, tárgyalták.

1872 után Kertész György mindinkább magányos harcossá vált. A politikai küzdőtérrel a megyei és a helyi urak sorozatos törvénytelenességekkel szorították ki. (Választójogát is megvonták.) Kertész 1872-ben és 1875-ben megpróbálkozott az 1840-es években az orosházi zsellérség kisemmizésével végződött úrbéri pör felújításával. Kérvényével egészen Ferenc Józsefig eljutott, de hiába, a jogcsavaró huzavonák az őt támogató nép kedvét szegték. Az 1875-ben kezdődő politikai szélcsendet kihasználva a megye vezetői mániákus pörösködőnek minősítették Kertész Györgyöt, s ahol csak tudtak, bosszút álltak rajta. 1879-ben három hónapig börtönben tartották. A legközvetlenebb ellensége az az Eördögh Lajos orosházi főszolgabíró volt, aki az 1891-es véres május elseje idején oly dicstelen szerepet játszott. Eördögh így minősítette őt egy 1878-ban készült jelentésében: „nyughatatlan természetű, izgága s alattomosága miatt veszedelmes folyamodó... a társadalmi rend ellen intézett merényletért már börtönt is ült, s agya ma is communisticus földosztási tervektől föl.” 1884-ben kikényszerítették hatósági elmeorvosi vizsgálatát, hogy mint beszámíthatatlan személyt gondnokság alá helyezhessék. Ekkorra már családjától elszakadva élt (első feleségét fiatalon elvesztette,

második házassága is megszakadt), félreszorítva, magányosan. Nincs adatunk arra, hogy Gintner István éppen azontájt szerveződő szocialista csoportjával kapcsolata lett volna.

Kertész György élete tragikusan zárult: Vitába keveredett az utcán egy haragosával, egy vízhordó lajtossal, hozzá hasonló szegényemberrel. A veszekedés során a lajtos úgy fejbe ütötte Kertészt, hogy a sérülés miatt három nap múlva meghalt. Haláláról a megye félhivatalos újságja és a hivatalos jelentések egyaránt megemlékeztek, kiemelve, hogy „örökös perlekedési viszketegről s földosztási hajlamairól ismert”. Az agrárszocialista mozgalmakat előkészítő szerepét először Oláh György állapította meg, 1898-ban. Kertész és Táncsics sorsában számos hasonlóság volt: a hatalom mindkettőjüket el tudta választani az elégedetlen, de ösztönös tömegektől. Kertész küzdelmei, bár a jobbágykor módszereit is továbbvitték, tömeghatásukban előkészítették a szocialista mozgalom befogadását az agrárproletárok körében.

Szabó Ferenc

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Táncsics Mihály: Életpályám. S. a. rend. és bev.: Czibor János. Bp. 1949. 339–341.

Oláh György: Munkástügyünk. Gyula, 1898. 60–61.

Orosháza története. Szerk.: Nagy Gyula. Orosháza, 1965.

Pándi Pál: Korteszalok Táncsics Mihály mellett. Irodalomtörténet, 1949. 129–140.

Szabó Ferenc: Táncsics Mihály harcöstársa, az orosházi Kertész György. Békési Élet, 1984. 4. sz. (A bővebb irodalom és a levéltári források ebben részletezve.)

SIMONYIFALVA, 1914. SZEPTEMBER 18.
KONDOROS, 1957. FEBRUÁR 12.

Szülei agrárproletárok voltak. Édesapja kubikos és mezőgazdasági munkát végzett. Édesanyját korán – mindössze hároméves korában, elvesztette. Apja az I. világháború után, öt testvérével együtt itthon hagyva, Amerikába vándorolt. De nem tudott az idegen országban gyökeret verni, ezért hazatért. Az elemi iskola elvégzése után apjával együtt dolgozott, korán megismerte a kubikosok nehéz életét. Kezdetben vízhordó volt, majd ő is kubikos. Szomorú, nélkülözéssel terhes ifjú éveiben sokszor volt munka nélkül, a kubikos munka nem nyújtott biztos és állandó kereseti lehetőséget.

A felszabadulás alapvető változást hozott életében. 5 hold földet kapott a földosztás során, ezen dolgozott fáradtságot nem ismerve. A sok megaláztatás után az új körülmények vitték egyre közelebb a munkásmozgalomhoz. 1947-ben belépett a Kommunista Pártba. A jó eszű, sokat tapasztalt férfi aktívan bekapcsolódott a pártmunkába. Amikor a Kommunista Párt megkezdte a tartalékos tiszti állomány kiépítését, a néphez, a néphatalomhoz hű káderek kiválasztását, Keve Mihályt is behívták tiszti tanfolyamra.

A néphadsereg kötelékében nyílt először alkalma arra, hogy tanuljon. Általános műveltsége jelentősen gyarapodott, politikai, katonai ismereteket szerzett, világnézete tudatossá vált. Az iskolát kitűnő eredménnyel végezte el, hadnagyként szerelt le. A róla készült jellemzés jól tükrözi emberi magatartását, fogékonyságát, kitartását, katonai vezetésre való alkalmasságát: „Fegyelmezett, a parancsokat maradéktalanul végrehajtó, érdeklődő, szorgalmas elvtárs... A szolgálatban megköveteli a rendet és a fegyelmet, amit ő maga is mindenkor betart. Mint tapasztalt emberre, pártunk hű fiára szívesen hallgatnak nemcsak beosztottjai, de tisztársai is, hiszen példát mutat minden területen.”

1953-ban családot alapított. Felesége munkásszármazású, a párt tagja, aki azonos politikai nézeteket vallott férjével, munkáját támogatta. Egy évig Mezőtúron éltek,

majd fiúk születése után 1954-ben Kondorosra költöztek. Keve Mihály nagyon szerette családját. Felelősséggel és sok szeretettel gondoskodott róluk. Tanyán éltek, és a juttatott földön gazdálkodtak.

A párt munkájában aktívan részt vett. Kiváló agitátor, propagandista volt. Nagyon nehéz területen végezte politikai tevékenységét. A mezőgazdaság szocialista átszervezése érdekében a középparasztokat igyekezett meggyőzni a kollektivizálás előnyeiről. Jól ismerte gondolkodásukat, életüket, hiszen közöttük élt.

Elvhűségét, a proletárhatalom iránti elkötelezettségét bizonyítja, hogy az ellenforradalom idején nemcsak szavakkal, de tettekkel is kiállt a párt politikája mellett. Elsők között, önként jelentkezett a munkáshatalom megvédésére, a karhatalom tagja lett.

Békéscsabán teljesített szolgálatot, a legnehezebb területekre vezényelték egységét az ellenforradalmi erők felszámolására. Jól tudta – hiszen képzett marxista volt –, hogy veszélyes ellenfelekkel áll szemben, mert bevonulása előtt három alkalommal is fegyveres ellenforradalmárok támadtak rá politikai nézetei, pártmunkája miatt. Súlyosan bántalmazták, és amikor elengedték, családjá kiirtásával fenyegették.

1957. február 12-én hazautazott Kondorosra szabadságra. Egy háromtagú ellenforradalmi csoport – egyik tagja révén – (a velük szomszédos tanyán élt) tudomást szerzett erről. Elhatározták, hogy megölik, mert meg akarták szerezni a fegyverét. Az volt a tervük, hogy a tanyába vezető úton elfogják. Elképzelésük sikerült is, bár betért az egyik tanyába, hogy tejet vegyen családjának. Ezt követően eléálltak, egyikük, akit ismert, beszélgetni kezdett vele, míg a másik két férfi a háta mögé került, és a földre rántotta. Egyik lefogta, a másik kést rántott, és brutálisan több szúrással súlyosan megsebesítették. Még élt, amikor egy romos tanya mellé hurcolták, és a falat rádöntötték, hogy holttestét elrejtse. A nyomokat eltüntették, pálinkával meglocsolták a dulakodás helyszínét. Majd a fegyverével eltávoztak. Egy hét múlva találták meg, de gyilkosait csak négy év múlva sikerült leleplezni. A gátlástalan ellenforradalmárok még attól sem riadtak vissza, hogy a gyanút másra tereljék.

A terroristák szörnyű tetteikért bíróság előtt feleltek. A fegyvere vezetett nyomra, amely a kommunista katona kezében a rend és nyugalom helyreállításának eszköze volt, az ellenforradalmárok pedig bosszúra, a munkáshatalom elleni alattomos támadásra használták.

Keve Mihály a mindig vidám, jókedélyű ember, a határozott egyéniségű kommunista a legdrágábbat, életét áldozta szocialista hazája védelméért. Felesége, fia és elvtársai soha el nem múló szeretettel emlékeznek rá.

Mezőtúron helyezték örök nyugalomra. Szocialista hazánk postumus a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékéremmel és főhadnagyi előléptetéssel ismerte el tevékenységét, mártírhalálát.

Molnár Pálné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Bizottsága Arcívuma, 1. fond.

Nagyközségi Pártbizottság iratai, Kondoros.

A munkás-paraszt hatalom védelmében. Zrínyi Katonai Kiadó. 1981. 115.

Békés megyei Népújság, 1961. augusztus 10.

Felesége, Keve Mihályné, Mezőtúr, Beloiannis u. 25. tulajdonában levő iratok és szóbeli közlése, 1983.

VÉGEGYHÁZA, 1912. JÚNIUS 1.
VÉGEGYHÁZA, 1975. MÁRCIUS 10.

Föld nélküli napszámosszülők hat gyermeke közül ő volt a második. Mindössze az elemi iskola négy osztályát végezte el, mert tízéves korától dolgoznia kellett. Libapásztor, gyermekcseléd, később répamunkás, részes arató, majd homokbányász volt. A harmincas évek elején a mezőhegyesi cserépgyárban, majd Mezőhegyes körülkerítésénél a gránic oszlopainak leállításánál dolgozott.

1932-ben idősebb elvtársak hívására belépett a Szociáldemokrata Párt végegyházi szervezetébe. A csendőrzárór figyelésével, plakátragasztással, szóbeli agitációval bízták meg.

1934-ben megnősült. Faragó Erzsébetet, egy végegyházi szegényparaszt lányát vette feleségül. Apósa Faragó Mihály 1919-ben vöröskatona volt. Az ő révén még közelebb került a munkásmozgalomhoz. Házasságából két gyermek, egy fiú és egy lány született. A leánya fiatalon meghalt. A fiát becsületesen felnevelte.

1934-ben behívták katonának, de még az évben le is szerelték. Létszámfeletti volt. Ettől kezdve hosszabb-rövidebb időre többször behívták. A harmincas évek második felében rendszeresen átjárt Mezőhegyesre Kozák Jánoshoz, a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait hallgatni. A hallottakat mezőhegyesi és végegyházi ismerősei között terjesztette. 1944-ben ismét behívták, s a frontra vezényelték. A szovjet csapatok elől alakulatával Győrre vonult vissza. Ott megszökött, és a frontvonalon át gyalog tért haza Végegyházára 1945 áprilisában. Hazatérése után belépett a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetébe. Négy hold földet kapott, s azon gazdálkodott. 1947-től a végegyházi községvezetésénél, később a községi tanácsnál hivatalsegédként dolgozott. 1952 decemberétől Békéscsabán a kötöttárugyárban volt tűzoltó. 1953. július 1-én Viharsarok néven termelőségvetkezetet alakított Végegyházán. Ez azonban még abban az évben feloszlott. Ő a saját földjén gazdálkodott 1954-ig. Akkor a Magyar Dolgozók Pártja végegyházi községi alapszervezete titkárává választotta. E funkciót 1956-ig töltötte be. 1956-

ban bátran kiállt elvei mellett. Egyik alapítója, életrehívója volt a Magyar Szocialista Munkáspárt helyi szervezetének, s megalakulásától 1959-ig alapszervezeti titkára is volt. Közben 1958-ban ismét termelészövetkezetet alakít húsz fővel, s ennek elnöke. 1959-ben ez a termelészövetkezet egyesült a már korábban megalakult, jobb gazdasági alapokon működő Új Élet Termelészövetkezettel. 1963-ig a helyi földművesszövetkezet termelési felelőse, úgynevezett répafelelős volt. Ekkorra egészségi állapota megromlott, nehéz fizikai munkát már nem bírt végezni. Ezért a földművesszövetkezet végegyházi italboltjának vezetésével bízták meg. E munkahelyen dolgozott 1971. november 27-ig, nyugdíjba vonulásáig.

A párt- és gazdasági munkája mellett egész életében hű maradt a tűzoltósághoz. Mint tűzoltó törzsőrmester nevelte, tanította a fiatalokat. Ezért a munkájáért az Önkéntes Tűzoltó Szolgálati Érem 15 és 20 éves fokozata, majd 1971-ben a Tűzrendészeti Érem bronz fokozata kitüntetésekkel kapta meg. A Mezőkovácsháza és vidéke ÁFÉSZ 1970-ben a törzsgárdatagsága bronz fokozatával tüntette ki. A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága munkásmozgalmának kezdetét 1932-től, párttagságát 1945-től ismerte el.

Munkássága elismeréseként 1970. április 4-én a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetésbe részesült.

Balogh György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Biz. Archívuma, 1. fond.

Fia, Király István gyári munkás, végegyházi lakos közlése. 1983.

Kis János

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY,
1899. JANUÁR 16.
HÓDMEZŐVÁSÁRHELY,
1959. JÚNIUS 25.

A nagy vásárhelyi tanyavilágban élő napszámos házaspár nyolc gyermeke közül harmadikként látta meg Kis János a napvilágot. Szülei: Kis Sándor és Mucsi Jusztina egy távoli tanyát béreltek. Két kistestvére korán meghalt. Kis János 6-7 éves volt, amikor meghalt az édesanyja. Édesapja ismét megnősült, mert a hat gyermeknek anyja kellett. Csak nyolcéves korában engedte édesapja iskolába járni, mert az iskola messze volt. Négy elemi végzett. Édesapja cselédnek akarta állítani fiát, aki mesterséget akart tanulni.

A kis természetű, vézna, 12 éves gyerek férfiszabó inas lett Hódmezővásárhelyen. Inasévei alatt többet volt a konyhában mosogatni és takarítani, mint a műhelyben, ezért szabadulása után hamarosan máshol keresett magának munkát. Inasévei alatt nővérei támogatták anyagilag.

Az 1920-as évek elején Budapesten dolgozott, ott került kapcsolatba a munkásmozgalommal, és lett tagja a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak. 1926-ban jött Orosházára dolgozni. Itt hamarosan a szabómunkások orosházi csoportjának egyik irányítója lett, amely akkor a Csernok nagyvendéglő egyik különtermében tartotta összejöveteleit a Táncsics Mihály út 5. szám alatt. 1927-ben részt vett az orosházi Petőfi dalárda megalapításában, annak egyik választmányi tagja lett.

1928-ban ismét Budapestre ment dolgozni. Bejárt az Almásy térre, a Magyarországi Szabómunkások Szakszervezetébe, részt vett a különböző rendezvényeken, állandóan képezte magát. Többször volt munka nélkül. 1935-ben, 12 évi párttagság után kilépett a Magyarországi Szociáldemokrata Pártból, mert elégedetlen volt annak politikájával.

1937 nyarán Plenter Károly hívására jött ismét Orosházára dolgozni. A Dér szabóságban volt főlvétel, ott dolgozott 1945-ig. Nem volt ez nagy műhely, hat-hét segéd dolgozott ott. A visszaemlékező szerint ez elméleti képzettség terén kiemelkedett elvtársai közül, több illegális könyve is volt. Anyagi viszonyai lehetővé tették, hogy

járassa a Népszavát. A bérvitákban példamutatóan harcos volt. 1938 elején Orosházán belépett a Szociáldemokrata Pártba. Keresztes Mihály szerint az akkori szociáldemokrata párttagok között a baloldali szemléletéről ismerték Kis Jánost.

1939-ben már a Ruházati Munkások Országos Egyesülete orosházi csoportjának jegyzőjévé és a Petőfi dalárda titkárává választották. Szép, szabályos kézírással írt, tudott gépelni, és ezután ő írta a legkülönbözőbb kérvényeket, beadványokat, jelentéseket. 1941-ben az orosházi szociáldemokrata párt is jegyzőjévé választotta. 1941 szeptemberében tiltott gyűlések tartása miatt a csendőrök letartóztatták, több mint egy hétig tartották fogva a tüzérlaktanyában, de nem tudtak rábizonyítani semmit, nem vallott be semmit. Szabadon engedését munkatársai is siettették, mondván, hogy a helyi előkelőségek által záros rövid határidőre megrendelt magyaros öltözetek megvárásához az ő szakértelme nélkülözhetetlen.

1942 szeptemberében ő lett az orosházi Szociáldemokrata Párt levelezője, aki az SZDP Vidéki Titkárságával tartotta a kapcsolatot. Amikor 1943. március elején az orosházi Szociáldemokrata Párt tisztújító közgyűlését tartotta, Kis János a jelölő bizottság elnöke volt. Őt ekkor a pártszervezet pénztárosává választották. Ebben a tisztségben dolgozott a pártnak a német megszállás után bekövetkezett feloszlásáig.

1944. március 19-én a fasiszta német csapatok megszállták Magyarországot. Hamarosan megjelent a baloldaliak internálását elrendelő belügyminiszeri rendelet. Ennek alapján tartóztatták le Kis Jánost is április 3-án, és a meszes-kisközi iskolába zárták. A helyi szociáldemokrata pártszervezet feloszlása után itt számoltatták el a pártszervezet pénzével, ami a pénztárkönyv tanúsága szerint 37,02 pengő volt. Ezt azt összeget a hatóságok lefoglalták. Részt vett az internáltak között rendezett sakkversenyen.

A hatóságok jelentősnek ítélték meg Kis János mozgalmi tevékenységét és eszmei befolyását, ezért többedmagával Nagykanizsára internálták. Ott a szakmájában, szabóműhelyben dolgozott Kónya Lajossal együtt. Innen 1944 szeptemberében hazaengedték. Szabadulása után szülővárosába, Hódmezővásárhelyre ment, ott várta ki a felszabadulást.

A felszabadulás után hamarosan Orosházára érkezett, és 1944. november 3-án belépett a Magyar Kommunista Párt orosházi szervezetébe, ahol hamarosan a pártvezetőség tagjává választották. 1945. február 15-én kilépett a szabóságból és függetlenített pártmunkás lett. Előbb propagandista volt, majd titkárrá választották. 1945 júniusában már ő volt a Magyar Kommunista Párt orosházi alapszervezetének a titkára. Az alapszervezetben akkor 438 kommunista dolgozott, harcolt a népi hatalomért. Még abban az évben kinevezték a megyei pártiskola vezetőjévé. Innen küldték Debrecenbe pártiskolára.

A felszabadulás után szervezett első kommunista pártiskola elvégzése után Budapestre került, a MKP Központi Vezetőség nyilvántartási osztályán dolgozott. 1948-ban az akkor megszervezett Munkásmozgalmi Intézet archívumának lett a munkatársa, majd megbízott vezetője. Az archívum létrehozása Magyarországon korábban nem ismert, új típusú gyűjtőmunkát jelentett, amiben Kis János szakemberré vált. 1956 decemberéig, nyugdíjazásáig dolgozott ott. Az állandó ülőmunka, a szabók jellemző

testtartása megtámadták egészségét, már amikor másodszor Orosházára került, gerincferdülése volt, ami egyre jobban elhatalmasodott. 1956 nyarán kórházba került, az ellenforradalom idején súlyos betegen feküdt. 1956. december 27-én életkora és több súlyos betegsége miatt nyugdíjazását javasolták.

Nyugdíjazása után Hódmezővásárhelyre vonult vissza az egyik élő nővéréhez. Ott, amennyire az egészsége engedte, bekapcsolódott a konszolidáció munkájába: lelkiismeretesen, hittel és örömmel végezte az egyszerű emberek felvilágosítását, tájékoztatását, amíg a fizikai ereje engedte. 60 évesen halt meg súlyos betegségben.

Élete végéig nem nősült meg, egész lényét a pártmunkának rendelte alá. Munkatársai kellemes, barátságos embernek tartották, aki egyedül is tartalmas életet tudott élni. Hajlamos volt az aszkézisre, békekölcsönjegyzésnél kamatozót jegyzett, azt egyszerre kellett fizetni. Végtelen vitákat tudott folytatni munkatársaival, elvtársaival politikai-ideológiai-gazdasági kérdésekről. Szerényen visszahúzódva élt, önmagáról sohasem beszélt.

A munkásmozgalomban való részvételét 1932-től ismerték el folyamatosnak. A pártnak 1938-tól haláláig tagja volt. A felszabadulás előtt szabómunkások szakszervezetének, a felszabadulás után a Kereskedelmi és Pénzügyi Dolgozók Szakszervezetének, majd a Közalkalmazottak Szakszervezetének volt a tagja, nyugdíjazása után az építők szakszervezetének lett a tagja.

Kitüntetései: Magyar Népköztársasági Érdemérem arany és ezüst fokozata 1951-ben.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

PI A 658. f. 6/268. 6. e. 16., 34., PI A 867. f. 1 – s – 14.

MSZMP Csongrád megyei Bizottság Archívuma adattár.

BML Orosházi járási főszolgabíró iratai 4921/1927., 3485/1939. 3486/1939., 1401/1940.

BML Orosháza község iratai 4995/1944.

MSZMP Orosházi Városi Bizottsága Munkásmozgalom-történeti Bizottság gyűjteménye 282/1983.

Békés megye 1944–1945-ben. Szerkesztette Dér László és Szabó Ferenc. Békésesaba, 1975. Molnár Pálné:

A Magyar Kommunista Párt szervezeteinek megalakulása és szervezeti fejlődése Békés megyében a felszabadulástól 1945 őszéig. 203.

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig. Budapest, 1968., 41., 218.

Molnár Józsefné, Kis János unokahúga, budapesti lakos levélbeli közlése.

Plenter Károly nyugdíjas (munkatársa) közlése.

Szűcs Imréné hódmezővásárhelyi lakos, unokahúga levélbeli közlése.

BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1892. SZEPTEMBER 8.
BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1971. DECEMBER 15.

Szülei szegény napszámosok voltak. Korán megismerte a cselédek sorsát. Hatéves korától bojtár volt egy számadó juhász mellett. Nehéz, sok megpróbáltatással teli évek voltak ezek.

1913-ban behívták katonának. Békéscsabán a 101-es gyalogezredben töltötte le szolgálatát, 1917-ben térhetett haza falujába.

1919-ben megnősült, felesége is cseléd, napszámos munkát végzett, nyolc gyermekük született. Feleségét viszonylag korán elvesztette, egyedül kellett gondoskodnia gyermekeiről, akik ahogyan tudták, ellátták egymást, amíg édesapjuk nehéz munkával igyekezett megélhetésüket biztosítani. Sz. Kiss Andrást nagyon szorgalmas, becsületes, családját szerető férfinak ismerték, ez is hozzájárult ahhoz, hogy szerették és tisztelték.

1919-ben a Tanácsköztársaság győzelmét sok hasonló sorsú társával együtt nagy lelkesedéssel fogadta. Amikor vívmányai ellen támadás indult, jelentkezett a Vörös Hadseregbe. A Békés megyei vöröskatonákkal együtt előbb a román fronton, majd a sikeres északi hadjáratban küzdött. A belső árulás és a túlerő következtében a Tisza környéki harcok után lefegyverezték csapatukat. A Tanácsköztársaság leverése után Ceglédre internálták. 1920-ban szabadult. Visszatért szülőfalujába, ahol csendőri felügyelet alá helyezték. 1926-ig hetenként egyszer jelentkeznie kellett, a községet nem hagyhatta el, hogy „szem előtt legyen”. A szigorú csendőri felügyelet sem törte meg. 1923-ban tagja lett a Földmunkások Országos Szövetsége békésszentandrási csoportjának, majd annak vezetőségi tagjává választották. 1930-ban belépett a Szociáldemokrata Pártba. Pártmegbízatása elsősorban a földmunkások szervezete munkájának segítése volt. Munkásmozgalmi tevékenységében kiemelkedő a földmunkások művelődéséért folytatott szervező munkája. A helyi dalkör és munkás színjátszó csoport sok-sok rendezvénye előkészítésében, lebonyolításában vett részt. A központi és helyi előadók

által vezetett szemináriumok aktív résztvevője, maga is sokat tanul. Harca egyre tudatosabbá válik.

A barna, középtermetű, nagyon erős fizikumú Sz. Kiss András kubikosként dolgozott, nagy tekintélye volt munkatársai körében, akik nagyra becsülték szorgalmas, jó munkájáért, a politikai harcban folytatott áldozatos helytállásáért, bátor kiállásáért.

A Szociáldemokrata Párt a választások idején jelentős tevékenységet fejtett ki. Békésszentandrásan is mindig nagyon alapos előkészítő munkát végeztek a párt tagjai. A kormány politikája, a Horthy-rendszer ellen hangolták a falu szegény, agrárproletár lakosságát. Ajánló íveket gyűjtöttek az MSZDP jelöltjére.

Az 1931-es és az 1937-es béremelésért folytatott kubikossztrájk egyik szervezője volt. Küldöttséget vezetett a szarvasi járási főszolgabíróhoz a nagycsaládosok érdekében.

A háború éveiben is helytállt. Ezért 1942-től újra csendőri felügyelet alá került. Ez sem akadályozta meg abban, hogy a baloldali szervezkedést tovább folytassa. 1943-ban, amikor Szarka Józsefet, a munkásegylet baloldali vezetőjét internálták, Sz. Kiss András lépett a helyére, átvette az irányítást. Röplapokat terjesztettek, amelyeket Budapestről kaptak, agitáltak, a szovjet rádió híreit továbbították.

A felszabadulás után a községi MKP-szervezet alapító tagja. Elsősorban a földreform megteremtésében tevékenykedett, ő és családja 7 kat. hold földet kapott. A pártvezetőség tagjává választották és a dolgozó paraszti rétegek érdekvédelmi tömegszervezete, a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége helyi szervezetének elnöke lett. 1950-től két cikluson keresztül a tanácsban képviselte választói érdekeit.

A termelészövetkezeti mozgalom megalapításának egyik részese volt. Az 1951-ben alakult Béke Tsz alapító tagja. A szövetkezet pártalapszervezetének titkárává választották, 1959-ig folyamatosan betöltötte ezt a tisztséget. 1959-től 1962-ig a községi pártbizottság és végrehajtó bizottság tagjaként végzett kimagasló pártmunkát.

1956-ban, az ellenforradalom idején is megmutatkozott elvi szilárdsága, bátorsága. Kiállt a termelészövetkezeti mozgalom védelméért. Részt vett a mezőgazdaság szocialista átszervezésében, hittel és meggyőződéssel agitált mellette. Tekintélyével, a munkában bizonyított helytállásával sokakat meggyőzött.

1959-ben vonult nyugdíjba, de a pártmunkát haláláig töretlenül folytatta. A község politikai életében mindig meghatározó szerepe volt. Szerette az embereket, kiállt érdekeikért. Tevékenységét a Tanácsköztársasági Emlékéremmel és a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel ismerték el.

Molnár Pálné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívum 1. és 50. fond.
Nagyközségi Pártbizottság iratai, Békésszentandrás.

SARKAD, 1900. SZEPTEMBER 28.
OROSHÁZA, 1958. JÚLIUS 19.

Kiss Ferenc tizenhárom tagú szegényparasztcsalád gyermeke volt. Kora ifjúságától kezdve munkát adott kezébe a nincstelenség. A hat elemi osztály elvégzése után inaséveit a sarkadi Képiró-féle malomban töltötte. Felszabadulása után is itt dolgozott tovább. A fiatal molnárszegéd korán megismerkedett a Horthy-rendszer elnyomó szerveivel. 1922-ben tiltott eszmék terjesztéséért a bíróság elé állították, mert nemcsak olvasni tudott, hanem meg is értette amit olvasott.

1925-ben kötött házasságot. Felesége Ludvig Terézia, gyulai proletárszülők gyermeke volt, így továbbra is a szegénység volt osztályrészük. Rövidesen Orosházára költöztek, mivel itt fejlettebb malomipar volt.

Kiss Ferenc 1927-ben az orosházi Pipis-féle malomban dolgozott, amikor a malom tulajdonosai, kihasználva a munkanélküliség és a mezőgazdaságban uralkodó alacsony bérvizonyok adta lehetőségeket, példátlan kizsákmányolásra vetemedtek: Munkásait – elbocsátás terhe mellett –, ingyenes vasárnapi munkára kényszerítették. A tizenöt-húsz filléres órabérek pedig 25%-kal csökkenteni akarták. A fenti intézkedés elleni tiltakozásul Kiss Ferenc és Csik Mihály munkásgyűlést szerveztek az üzemben, ahol a bérek emelését, a vasárnapi munka különdíjazását követelték. A munkások egyhangúlag megtagadták az ingyenmunkát. A sztrájk hatására elérték, hogy a bérek nem csökkentek, s vasárnap „csak” éjjel kellett dolgozni. Kiss elvtárs már fiatal korában kapcsolatba került a szakszervezeti mozgalommal, de ebben az üzemben vált igazán tapasztalt szakszervezeti-mozgalmi munkássá. A munkások körében állandó felvilágosító munkát végzett, a szervezett akciókat igyekezett a munkások érdekeit képviselő politikai jellegű fórumokká változtatni.

1937-ben munkahelyén, elvtársaival megalakította a Malomipari Munkások Országos Szövetségének orosházi helyi csoportját. Az alakuló ülés Kiss Ferenc alapító tagot alelnökké választotta. Kiss Ferenc egyike volt azoknak az Orosházán dolgozó malom-

ipari munkásoknak, akik életük végéig hűek maradtak a szakszervezeti mozgalomhoz. Az 1938–1939-es években, mint szakszervezeti vezető, gyakran részt vett az orosházi munkások rendezvényeinek szervezésében.

Az 1940-es években nehéz körülmények közt folyt a szakszervezeti munka. Példa erre Kiss Ferenc elvtársnak egyik választmányi ülésen a központ képviselője előtt tartott tájékoztatója. „A vidéki szervezetek azért nem fejlődnek, mert hideg helyiségekben nyomorognak a szakcsoportok. Orosházi viszonylatban nem marad annyi pénzük a hozzájárulásból, hogy egy kiló fát vegyenek.” Kiss elvtárs világosan látta a háborús veszély jelentőségét és a nyilasok szakszervezet-ellenes hangulatkeltésének várható következményeit. Az ismétlődő katonai behívások Kiss elvtársat sem kímélték meg. 1941(?) -ben néhány hónapig katonai szolgálatot teljesített. A felszabadulás Orosházán, régi munkahelyén a Pipis-féle malomban érte. Kiss Ferenc Orosháza felszabadulása után, 1944. november 5-én lépett be a Magyar Kommunista Pártba.

Mivel Orosházán is a közellátás érdeke fűződött ahhoz, hogy a malmok üzemképesek legyenek és üzemeljenek, ennek érdekében Orosháza polgármestere – Keresztes Mihály –, 1944. október 10-én Kiss Ferenc személyében kinevezte az első termelési biztost. A születő új hatalomnak a munka megindítása, a gazdasági élet megszervezése adta a legfőbb feladatot. Felgyorsultak az események. Az MKP vezetősége 1944. november 12-re a Pipis-féle malomba összehívott mintegy húsz munkást és az alkalmazottakat, akik helyben voltak. Ezen az ülésen beszélték meg a malom működtetésével kapcsolatos tennivalókat. Az MKP Kiss Ferenc almolnár elvtársat bízta meg az ülés levezetésével. Kiss elvtárs közölte a jelenlevőkkel, hogy ez a malom az első, amely kenyérlisztet és takarmányféléket készít Orosháza és környéke lakosságának. Ezután javaslatot tett egy öttagú bizottság megválasztására, mely a malom működését lesz hivatva irányítani. A jelenlevők egyhangúlag Kiss Ferencet választották meg üzemi bizalminak. (Az üzemi bizottságok megalakulásáról szóló miniszteri rendelet csak 1945. február 15-én lépett érvénybe.)

Az általában 25-30 főt foglalkoztató malom tulajdonosa a felszabadulástól 1948-ig – a malmok államosításáig –, tisztviselőként az üzemben dolgozott.

1944. november 17-én ismét munkágyűlést tartottak, ezen Kiss Ferenc javasolta, alakítsák újjá a malomipari munkások helyi szervezetét. A javaslat alapján november 19-én megtörtént a Malomipari Munkások Országos Szövetsége helyi csoportjának újjáalakítása. (A szakszervezeti csoport létszámára vonatkozóan nincsenek adataink.) Feszített iramú évek következtek. Kiss elvtárs részt vett a malmok államosításában, 1948. május 1-vel az orosházi (Tóth-féle) malom igazgatójává nevezték ki. Mint munkásigazgató, szinte erején felül dolgozott, hogy a termelés zavartalanságát biztosítani tudják. Vezetése alatt a malom ötször volt élüzem. Először 1950-ben nyerték el a kitüntető címet.

Mint felelős vezető, számtalan módon igyekezett a malom termelékenységének fokozását elősegíteni. Javaslatára 1950-től kezdődően kéthetenként ötletnapokat tartottak, melynek eredményei meghaladták az eredeti elképzeléseket. Rengeteg használható javaslatot, újítást tudtak a termelés szolgálatába állítani. 1948-tól 1958-ig, az

orosházi malom termelési kapacitását – új gépek beállítása nélkül – közel a kétszeresére, napi 6,5 vagonról napi 11,5 vagon teljesítményre emelték. Kiss elvtárs felelősségteljes gazdaságirányító munkája mellett igen aktív társadalmi tevékenységet folytatott.

1950-től tanácstag, a városi tanács kommunista csoportjának volt a vezetője. 1955-től tagja volt a városi pártbizottságnak. 1956-ban is szilárdan helytállt. Az ellenforradalom anarchista tobzódása idején, már az első napokban leváltották tisztségéről, szolgálati lakását is azonnal el kellett hagynia.

Az ellenforradalom felszámolása után, 1956. november 10-én visszahelyezték a malom élére. Kiss elvtárs változatlan energiával és a szocializmus ügyébe vetett hittel látott munkához. Tudott határozott és megértő lenni. Kortársai úgy emlékeznek rá, mint aki kemény harcot folytatott egész életében a közösség érdekeiért. Orosházán a munkásárság 1957. március 14-én alakult meg. Kiss Ferenc elvtárs elsőként jelentkezett felvételre az orosházi vezetők közül. 1957 júniusában ugyancsak elsőként kezdeményezte a munkaverseny újjászervezését is. A Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány törekvéseivel egyetértve, a termelékenység fokozása érdekében, a szocialista munkaverseny jegyében az orosházi malomüzem párosversenyre hívta ki a békéscsabai István malomüzemet.

Kiss Ferenc öntudatos munkás és elvhű vezető volt. Ezernyi feladat várt volna még rá, mikor 1958. július 19-én munkahelyén elragadta a halál. Az orosházi malom udvarán ravatalozták fel. A temetési szertartás július 21-én a malom udvarán kezdődött, ahol Násztör Sándor, az MSZMP Orosházi Városi Bizottságának első titkára tartott búcsúbeszédet, majd több ezer ember részvételével megindult a gyászmenet a temető felé. A sírnál Sinkó Sándor, a városi tanács elnöke búcsúzott a drága halotttól. Személyében a mozgalom olyan harcosát veszítette el, akinek elvhűségére, segítőkészségére mindig lehetett számítani.

Az Elnöki Tanács Munka Érdemérem kitüntetésben részesítette.

Verasztó Antal

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.

Uo. 46. fond. Csik János és Jagri Mihály visszaemlékezése.

MSZMP Orosháza Városi Biz. Munkásmozgalom-történeti Biz. gyűjteménye.

BML Orosházi járás főszb. ir. Egyesületi ügyek. 1938/118.

BML Első Orosházi Hengermalom (Pipis testvérek) üzemi bizottsági jegyzőkönyvei 1944-1946.

Keresztes Mihály: Az első lépések. Bp., 1971., 25. old.

A szocializmus útján – Orosháza 1944-1974. Szerk.: Zilahi Lajos. Orosháza, 1974., 15. old.

Orosházi Hírlap: 1958. július 22. Búcsúunk tőled, Kiss elvtárs.

Leánya, Bánfi Ádámné Kiss Anna, Orosháza, Gyopár u. 2. sz. alatti lakos szóbeli közlése.

Rajki Árpád, Budapest, Százados u. 19. sz. alatti lakos levélbeli közlése. (MIMOSZ Orsz. Szöv. titkára).

Veress Károly, Orosháza, Birkás ltp. 7/e. alatti lakos, ny. malomigazgató szóbeli közlése.

KEVERMES, 1887. JÚNIUS 29.
KEVERMES, 1963. OKTÓBER 29.

Szülei nincstelen urasági cselédek voltak, akiknek kilenc gyermekük mellett állandó gondot okozott a mindennapi kenyér megkeresése. A gyerekek is cselédsorban nőttek fel, sok munkával, nélkülözéssel. Kiss István, mikor elemi iskolai tanulmányait befejezte, maga is cselédnek szegődött el. A kiszolgáltatottság, a nehéz munka arra ösztönözte, hogy tanuljon. Elhatározta, hogy ő gépésznek tanul. Az elhatározását tett követte, és 1913-ban Aradon gépészvizsgát tett.

1915-ben megnősült. Cselédlányt vett feleségül. Házasságukból két fiúgyermek született. Mindkettőt fel is nevelték. Még az évben behívták katonának, de két hónap múlva gyenge látása miatt alkalmatlanság címén leszerelték.

1918 őszén a kevermesi nemzetőrség tagja volt. 1919 tavaszán a helyi direktórium tagjának választották meg. Olyan feladatot kapott, hogy a község közellátása érdekében valamelyik uradalomból rekviráljon egy gépet és azzal a malmot üzemeltesse. Ezt a feladatot sikeresen megoldotta. A Tanácsköztársaság védelmére önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe. A második vörös gyalogezredben, a Felvidéken teljesített szolgálatot. Részt vett a szolnoki harcokban, s ott román fogságba esett. Néhány hónap múlva megszökött, és gyalog tért haza Kevermesre. Otthon nemcsak a családja, hanem a csendőrök is várták. Bujkált, később elfogták. Megkínózták, megverték, rendőri felügyelet alá helyezték. Ő azonban a mozgalmi munkával nem szakított. Megbízhatatlan személyként állandó megfigyelés alatt tartották.

A húszas években vásárolt egy ócska cséplőgép-garmitúrát, s azzal dolgozott 1936-ig. Az adót és rezsiköltségeket azonban nem bírta fizetni, s 1936-ban mindenét elárverezték. Úgy határozott, hogy Budapesten próbál szerencsét. Sikertől is elhelyezkednie egy kereskedelmi ügynökségen. 1937-ben egy személygépkocsi elütötte, és súlyos sérüléseket szenvedett. Hetvenszázalékos rokkantnak nyilvánították, és havi 25 pengő baleseti járandóságot ítélték neki. Visszaköltözött Kevermesre, s mivel ő teljes munkaképte-

lenné vált, felesége tartotta el. Régi barátaival tartotta a kapcsolatot betegen is. Agitált, olvasott, röpiratokat, illegális kiadványokat rejtegetett, illetve azok rajta keresztül jutottak el a megfelelő helyekre. 1944-ben letartóztatták, internálták, s előbb Hajdúnásra, majd onnan Debrecenbe vitték. Onnan a szovjet csapatok szabadították ki.

Felesége az átélt izgalmak következtében súlyos szívbeteg lett. Az ő egészsége is rohamosan romlott, látása fokozatosan gyengült.

Kiss István 1945-ben jelentkezett a Kommunista Párt kevermesi szervezetébe, ahová fel is vették. A földosztáskor öt hold földet kapott, melyet betegsége miatt nem tudott megművelni. Belépett a termelőszövetkezetbe, de egészségi állapota miatt ott sem tudott dolgozni. 1950-ben a helyi Terményforgalmi Vállalatnál helyezkedett el éjjeli őrnek. Egyévi munkaviszony után gyenge látása miatt e munkakört sem tudta ellátni. A helyi pártszervezetnek haláláig tagja volt, s egészségügyi helyzetétől függően kisebb pártfeladatokat, megbízásokat ellátott. Öntudatos, szerény, elvei mellett kitartó ember volt.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága munkásmozgalmi tevékenységét 1919-től, párttagságát 1945-től ismerte el.

1969-ben a Tanácsköztársasági Emlékéremmel tüntették ki.

Balogh György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, I. fond.

Pelle Ferenc helytörténész, tanár, kevermesi lakos közlése. 1983.

Tomanicska Zoltán, MSZMP Községi Bizottsága titkára, Kevermes, közlése. 1983.

OROSHÁZA, 1898. AUGUSZTUS 24.

OROSHÁZA, 1958. OKTÓBER 4.

Szegény munkáscsaládból származott. Édesapja kőművessegéd volt. Az elemi iskola 6 osztályát végezte el, utána szakmát tanult, követte édesapját: kőműves lett. 1914-ben szabadult fel, amikor már dúlt az első világháború. Édesapját már a frontra vitték, családjuk kenyérkereső nélkül maradt, ezért sürgősen munka után kellett néznie. A szakmájában helyezkedett el, s ezzel egy időben belépett az építőmunkások szakszervezetébe.

1916 májusában behívták Fiuméba katonai szolgálatra. Az őszirózsás forradalom már Orosházán érte. A Tanácsköztársaság megalakulása után jelentkezett vöröskatonának. A négyes számú bihari vörös gyalogezredhez került. Egységének katonái elszánt küzdelmet vívtak az ellenséggel Kisköre és Szolnok környékén. A Tanácsköztársaság megdöntése után számára is nehéz idők következtek: előbb a román katonák, majd később a magyar csendőrök zaklatták.

A munkásmozgalomtól e megpróbáltatások ellenére sem szakadt el. Már 1920-ban az építőmunkások szakszervezetében különféle megbízatásokat látott el. 1927-től a munkásotthon tagjai között található, ahol többször vezetőségi tisztséget is viselt. Részt vett több sztrájk szervezésében, irányításában. Az 1930-as években sztrájkbizottsági tag volt. Nagy szerepet játszott az 1930. szeptember 11-én Orosházán lezajlott nagy tüntetés szervezésében és irányításában.

A Szociáldemokrata Pártnak 1930-tól tagja volt, ott elsősorban agitációs feladatokat látott el, de részt vett a választási harcokban is. Állandó kapcsolata volt az építőmunkás szakszervezettel és a munkásotthonnal. Több illegális összejövetelen vett részt, az ott hallottakat terjesztette munkatársai között. Gyermekait is haladó szellemben nevelte. Amikor József nevű fiát kivitték a szovjet frontra, azzal indította el, hogy „az első adandó alkalommal menj át, ne harcolj a szovjetek ellen”. Ez sikerült is neki.

Sokszor volt munka nélkül, a munkaadók nem szerették, mert munkatársai érdeké-

ben többször szót emelt az igazságtalanság, az embertelenség és az alacsony bérek miatt. 1944 nyarán munkaszolgálatra hívták be Szolnokra. Itt az egész századot a németek rendelkezésére bocsátották. A front közeledtével a munkaszolgálatosokat mind hátrább vitték, így került ki Ausztriába, ahol hadifogoly lett. 1945 szeptemberében betegen érkezett haza családjához.

Betegségéből még fel sem gyógyult, máris a Magyar Kommunista Párt tagjai között volt. Az orosházi pártszékháznál gondnoki feladatok ellátásával bízták meg, és ezt a munkát 1948-ig, a két párt egyesüléséig látta el.

A Magyar Dolgozók Pártjának megbízásából az iparitanuló-otthon igazgatója lett, 1950-ig. Innen a magasépítő vállalathoz került munkavezetőnek. Itt érte az 1956-os ellenforradalom. Az ellenforradalom ideje alatt többedmagával fegyverrel őrizte az orosházi pártbizottságot. 1956. november–december hónapok folyamán részt vett az MSZMP és a karhatalmi egységek szervezésében. 1957. január 1-től május 16-ig Békéscsabán a karhatalmi egységénél teljesített szolgálatot. Leszereléskor jó munkája elismeréseként hadnagyi rendfokozatot kapott. Ezután Orosházán a munkásőrségnél dolgozott.

Kiss József elvtárs a párt egyszerű, becsületes, de mindig aktív munkása volt. Bármilyen megbízást kapott, azt lelkesen, töretlen hittel végezte. Munkásmozgalmi tevékenységét 1918-tól ismerték el.

Az ellenforradalom ideje alatt tanúsított bátor magatartásáért a kormány 1957-ben a Munkás-Paraszt Hatalomért érdeméremmel tüntette ki.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. 33. fond. 3 téma.

MSZMP Orosháza archívum 219/1981.

Fiai, dr. Kiss József nyugalmazott rendőr ezredes, Miskolc 3529, Mikes Kelemen út 9/A írásos közlése, Kiss Ferenc, Orosháza, Tánicsics Mihály u. 21. szóbeli közlése

SARKAD, 1894. SZEPTEMBER 2.
GYULA, 1981. MÁJUS 6.

Sarkadi munkáscsaládból származott, apja gépészként dolgozott, anyja kisparaszti család lánya volt. Sarkadi iskolai előtanulmányai után tanítóképzőt végzett, tanítói oklevelet szerzett. Mielőtt tanítóként elhelyezkedett volna, tényleges katonai szolgálati idejét kellett eltöltenie. Katonai szolgálata közben érte az első világháború kitörése, rövidesen frontra került, a háborút különböző frontokon harcolta végig. 1918. november elején főhadnagyként szerelt le. Belevetette magát a két forradalom politikai küzdelmeibe, elsőik között jelentkezett Budapesten a Vörös Hadseregbe, részese volt Kecskeméten egy csendőrezred leszerelésének, részt vett a felvidéki harcokban, majd a román királyi hadsereg elleni, Szolnok körüli védekező hadműveletekben. 1920 januárjában került vissza a szülői házba Gyulára. Szülei ugyanis a háború alatt beköltöztek Gyulára, Szentpálfalván vásároltak egy kis kertés házat.

A Tanácsköztársaság hónapjai alatt megszerezte a fontosabb marxista kiadványokat, könyveket, brosrákát, Marx és Engels műveit, magyar szerzők írásait, korabeli képeslapokat, újságokat. Ezeket olvasta, a felszabadulásig rejtegette, majd haláláig megőrizte. E művekből alapos marxista ismereteket szerzett.

Gyulára érkezése után előbb a román, majd a magyar csendőrségen kellett hetenként jelentkeznie, állandó megfigyelés alatt tartották mint a Vörös Hadsereg egyik századának helyettes parancsnokát. Emiatt tanítóként nem sikerült elhelyezkednie, öt évig volt állástalan, rászorulva csekély jövedelmű szülei tartására. Ez alatt az idő alatt hírlapírással próbálkozott, több írása jelent meg a Békés megyei Hírlap című gyulai ellenzéki hetilapban Kítán jelzéssel. Végül 1925-ben a pénzügyi igazgatásban sikerült állást szereznie. Ezt az állását töltötte be 1957-ig, nyugdíjazásáig. Gyulán és Szolnokon teljesített szolgálatot.

1942-ben katonai szolgálatra hívták be, előbb Szolnokon, majd Gyulán hadiüzemek termelésének ellenőrzését látta el. 1944 szeptemberében a gyulai Stéberl hentesárugyár

hadüzemi parancsnoka volt. Ebben a beosztásában nem hajtotta végre az üzem leszerelésére és Nyugatra való szállítására vonatkozó parancsot.

1945. februárban a Dunántúlon csapattestétől hátramaradva megadta magát a bevonuló Vörös Hadseregnek. Szovjet hadifogolytáborba került, ahol rövidesen a tábor magyar antifasiszta bizottságának tagjaként tevékenykedett, részt vett a demokratikus átnevelést szolgáló hadifogolyújság szerkesztésében.

1947-ben került haza a hadifogságból, Gyulára érkezését követően nyomban felvételét kérte a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetébe, haláláig a kommunisták sorába tartozott.

A pénzügyi szolgálatból megvált, belépett az egyik gyulai termelőszövetkezetbe; a gyulai termelőszövetkezetek egyesülése után a Köröstáj Mezőgazdasági Termelőszövetkezet tagja lett, majd mint nyugdíjas a szövetkezet egyik melléküzemágát vezette haláláig.

Élete utolsó évtizedében a gyulai veteránok körében, valamint a Magyar-Szovjet Baráti Társaság népszerűsítésében fejtett ki mozgalmi tevékenységet.

Két nemes szenvedélynek hódolt: a bélyeggyűjtésnek és az utazásnak. Tudományos rendszerességgel fejlesztette kora ifjúságától összegyűjtött, komoly értéket képviselő bélyegkészletét. Nyolcvanadik életéve betöltése után is évente két-három külföldi utat tett. Több ízben járt a Szovjetunióban, az európai szocialista államokban, Ausztriában, Görög- és Törökországban, Olasz- és Spanyolországban, a nyugati tőkés országokban. A szocialista embertípus nemes érdeklődésével gyűjtött maradandó élményeket.

1969 márciusában felesége váratlan halála rendítette meg egészségi állapotát, de hamar rendbe jött és túl a nyolcvanadik évén ritka szellemi és testi erőben élte utolsó éveit. 1981. május elején szívpanaszokkal fordult orvoshoz, kezelőorvosa kardiológiai kivizsgálásra küldte be a kórházba. Amikor a kórházi folyosó padján a vizsgálatra várakozott, hirtelen rosszul lett, a földre zuhant. A kórházi orvos már a beállott halálát állapította meg.

Kitüntetései: 1959. Tanácsköztársasági Emlékérem, 1978. Munka Érdemrend arany fokozata.

Marik Dénes

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

BML. Kiss Zoltán önéletrajzi feljegyzései, iratai
Vörös Zászló, 1969 (jubileumi emlékszáma).

CSORVÁS, 1890. MÁRCIUS 23.
KONDOROS, 1965. JÚLIUS 22.

Szülei a csorvási uradalomban voltak cselédek. Az uradalom majorjában laktak, fiuk itt járt iskolába, 6 elemi végzett. Neki is, mint annyi társának a szüleivel azonos sors jutott. Napszámos, summás lett az uradalomban. Már 15 éves korában a felnőtt kaszásokkal egysorban vágta a rendet.

Az 1906-os aratósztrájk idején ismerkedett meg a munkásmozgalommal. A magasabb bérért folytatott harc szervezői és vezetői Dohányos András és Hegyi Antal voltak. Venkheim Géza, a földbirtokos igyekezett leszerelni a mozgalmat, a gazdatiszten keresztül tárgyalt a munkásokkal, amikor ez nem vált be, a csendőrök közbelépését kérte. Az aratók azonban kitartottak. Kiszely Pál szerint ez a sztrájk döbbséget kért, hogy milyen erőt képviselnek a munkások, ha összetartanak és együtt lépnek fel, mert meg is lett az eredménye.

1911-ben vonult be a békéscsabai 101-es gyalogezredbe. Majd részt vett az I. világháborúban is, 1917-ben sebesülten tért haza. Ekkor avatatták a szociáldemokrata párt helyi szervezetének vörös zászlaját, a rendezvényen részt vett Csizmadia Sándor is, a Földmunkások Országos Szövetségének egyik vezetője. Az ünnepség nagy politikai demonstráció volt.

1918-ban a polgári demokratikus forradalom győzelme után megalakították Csorváson is a nemzeti tanácsot, Kiszely Pált annak tagjává választották.

A Tanácsköztársaság kikiáltását követően létrehozták a községi direktóriumot, Vörösrészt szerveztek. A falu lakossága örömmel üdvözölte a változásokat, elsősorban azt, hogy munkások lettek a helyi vezetők.

1919. május 10-én a román királyi csapatok megszállták a községet, megtorlás következett. 18 embert megbotóztak, közöttük Kiszely Pált is. Majd Orosházára vitték őket, ahol három hétig mindennap megverték a foglyokat. Békéscsabán állították hadbírószám elé öt társával együtt. Öt 9 hónapra internálták. Romániából való hazatérése

után mindössze néhány hetet tölthetett el családja körében, mert ismét letartóztatták, és a gyulai börtönben tartották fogva. Több mint öt hónap eltelté után hallgatták ki, a társadalmi rend megdöntésére irányuló felforgató tevékenységgel vádolták, 5 hónapos szabadságvesztéssel büntették.

1921-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba. A Horthy-korszak alatt nagyon nehéz volt az élete. Mint politikailag megbízhatatlant és a Szociáldemokrata Párt vezetőségi tagját az intéző nem alkalmazta, Csorváson sehol sem kapott munkát. Ez a tény szülőfaluja elhagyására kényszerítette, más községben próbált megélhetést keresni. Kondoroson uradalmi cselédként helyezkedett el a Geisz-birtokon. Hamarosan rá kellett jönnie, hogy Kondoroson is ismerik csorvási mozgalmi tevékenységét. Letelepedése után néhány héttel csendőrségi felügyelet alá helyezték. A csendőrségi zaklatások miatt 1935-től a felszabadulásig a Szociáldemokrata Pártnak nem tagja. Baloldali magatartása, a munkásegység melletti agitációja miatt 5–10 napra terjedő helyi kényszermunkára ítélték. A csendőrök minden megnyilvánulásáért belekötöttek, igyekeztek megalázni, félelmet kelteni benne, de nem engedett elveiből, azokért határozottan és bátran kiállt.

A felszabadulás után az MKP községi szervezetének alapító tagja, 1949-ig vezetőségi tag. Az agitációs és propagandamunkában kitűnt, ezért a választások idején jelentős feladatokat kapott. Választókerületi elnökként igen aktívan működött közre a Kommunista Párt sikeréért. Két évig gazdajegyző volt a községházán.

A földosztás során 8 hold földet kapott, sokat tett az újjáépítésért és a földhözjuttatottak érdekeinek védelméért. Politikai felvilágosító munkájával hozzájárult a dolgozó parasztság egységének, a munkás-paraszt szövetségnek az erősítéséhez.

1949-ben a személyi kultusz kezdeti időszakában, a bizalmatlanság légkörében több elvtárral együtt kizárták a pártból, mert fellépett a törvénytelenések ellen. 1957-ben rehabilitálták, a pártba azonban csak 1959-ben lépett be újra, és haláláig tagja maradt.

Részt vett a termelőszövetkezeti mozgalom szervezésében, a termelőszövetkezetek megszilárdításában. A Viharsarok, majd a Dózsa Tsz tagja volt, még 70 éves korában is aktívan dolgozott.

Megpróbáltatásokkal teli életét, munkásságát a Tanácsköztársasági Emlékérem kitüntetéssel ismerték el.

Molnár Pálné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma 1., 46. és 50. fond.

Nagyközségi Pártbizottság iratai, Kondoros.

MSZMP Békés m. Biz. PTO iratai.

TÓTKOMLÓS, 1923. MÁJUS 25.
BÉKÉSCSABA, 1983. ÁPRILIS 13.

Szülei agrárproletárok voltak. Édesapja, a nincstelen földmunkás, szorgalmasan látogatta a helyi földmunkásotthont. 1919-ben vöröskatonaként védte a Tanácsköztársaság vívmányait. A szülői házban abban a szellemben nevelkedett, hogy tenni kell és tenni lehet a kizsákmányolás ellen. Bár apja nem tudott tudományos magyarázatot adni a nyomorra, a nélkülözésre, a szegénységre, de egy dologban erősítette a fiát, hogy ezt a világot ne fogadja el megváltoztathatatatlannak.

Korán megismerkedett a Viharsarok kubikosainak forradalmi lendületével. Családi környezete és osztálytestvéreinek sorsa érlelték a társadalmi problémák iránt fogékony fiatalember gondolkodását, szemléletét.

Az elemi iskola elvégzése után részesarató, summás, majd kubikos lett. 1940-ben a Mezőhegyesi Cukorgyárban kapott munkát, mint répahányó munkás. Itt vett először részt bérkövetelési sztrájkban. Őt bízták meg azzal, hogy közvetítsen a gyárban sztrájkolók és a váltás között. Harcuk eredményesen zárult, de a sztrájk szervezői és legaktívabb résztvevői ellen eljárást kezdeményeztek. Klaukó Mátyást, mint fiatalalkorút azonnali hatállyal elbocsátották.

Nem volt véletlen, hogy az 1940-es bérkövetelési sztrájkban ilyen aktív volt, hiszen szülőfalujában 1939-től a munkásotthon ifjúsági tagozatának aktív tagja. Jó tanítómesterei voltak, az illegális Kommunista Párt tagjai: Hirka János, Susánszki Mihály, Boldoczki János és mások, akik rendszeresen foglalkoztak a fiatalok nevelésével.

A kommunista párt tagjai a szovjet rádió magyar nyelvű adásait hallgatták és a híreket továbbították. Felolvasást tartottak a betiltott szovjet írók műveiből. Vitaesteket szerveztek politikai kérdésekből. Ezeknek a rendezvényeknek volt résztvevője Klaukó Mátyás is. Választás idején plakátok, röplapok terjesztését kapta feladatul.

A levontekintésként nem jelent meg rendszeresen, bojkottálta azt, ezért a rendőrség

vezette elő és több napi fogdával büntette. A fiatal munkást ez az eljárás további ellenállásra ösztönözte.

1944-ben behívták katonának. Rövid kiképzés után Szentesről a frontra irányították egységüket, de ő harmadmagával még Szentesről megszökött.

1944. október 9-én már a felszabadult Tótkomlóra tért vissza. Azonnal bekapcsolódott a munkásmozgalomba. Tevékeny szervezője a földmunkás-szakszervezetnek. 1945. év elején belépett a Kommunista Pártba.

1946-ban a szakszervezet vezetőségi tagjává, majd a FÉKOSZ titkárává választották.

A földreform, a földosztás óriási változást hozott életében. 3 kat. hold földet kapott, ez a felszabadulás után kezdődött új élet egyik legfőbb bizonyítéka, eredménye volt. Tovább erősítette bizalmát a proletárhatalom iránt, ösztönzést, erőt adott a további harcához.

Klaukó Mátyás helytállása, politikai munkája egyre eredményesebb és figyelemre méltóbb lett. A mind nagyobb és újabb feladatokat magas színvonalon látta el. Szerény, de határozott egyénisége, lényegre törő látásmódja, jó kapcsolatteremtő készsége, szónoki képessége kiváló elméleti felkészültséggel párosult, amelyet önképzéssel, majd szervezett oktatásban való részvétellel szerzett meg. Nagyon sokat olvasott, pótolni akarta, amire gyermek- és ifjúkorában nem volt lehetősége. 1947–1965-ig a pártapparátusban, azt követően állami vonalon dolgozott.

Először Tótkomlós községben pártvezetőségi tag, majd 1949-ig párttitkár volt. Ezt követően a sarvasi járási pártbizottság titkára. 1950–52-ig a Pártfőiskola hallgatója. A legmagasabb politikai végzettség megszerzése után a megyei pártbizottság titkárává választották, ezt a tisztséget töltötte be 1956-ig. Mindössze hét év alatt lett a megye egyik politikai vezetője. E mögött a gyors felívelés mögött kiváló képesség és nagy szorgalom rejlik.

Életútja jó példája annak, hogy a szocializmus a tehetséges munkásfiatalok részére milyen lehetőséget biztosít, ha képességük, kitartásuk, elvi szilárdságuk és felkészültségük alapján vezetésre alkalmasak.

1956-ban, az ellenforradalom időszakában is bebizonyosodott a helyes döntés, amelynek alapján a megye politikai vezetői közé választották. Helytállt abban a vérzivataros időszakban is, amikor üldözték a kommunistákat, és meg akarták dönteni a munkáshatalmat. Az első vonalban küzdött, munkatársaival szervezte a pártot, és nagy része volt a gyors politikai konszolidációban.

Példamutató helytállása és elvi szilárdsága, embersége alapján 1957-ben a bizalom őt emelte az Ideiglenes Intéző Bizottság elnökévé, majd az MSZMP Békés megyei Bizottsága első titkárává. 1957–1965 között a megye politikai vezetője. Ez az időszak a megye történetében rendkívül jelentős. A mezőgazdaság szocialista átszervezése, a szocialista ipar megerősödése erre az időre esik. Fáradhatatlanul és következetesen harcolt a szocializmus ügyéért. Kiváló vezetői képessége kiteljesedett. Szilárd vezetőgárda és apparátus kovácsolódott ki körülötte. Továbbra is szerény, emberi magatartás jellemezte. Erkölcsileg feddhetetlen, különös gondot fordít a közélet tisztaságára, vezetési stílusa demokratikus. Ezt ismerték el a megye választópolgárai, amikor 1958-

ban országgyűlési képviselővé választották. Mint a legmagasabb államhatalmi, népképviselői fórum tagja nagyon sokat tett a megye fejlődése érdekében. Választói tisztelték, mint jó lokálpatriótát is, aki megyéje érdekében mindig készen állt.

1965-ben a megyei tanács elnökévé választották. Új tisztségében a korábbi tenniakarással dolgozott. Munkáját nagy felelősséggel, változtatlan odaadással, a párt politikájának és az országgyűlés, a kormány döntéseinek megfelelően végezte. Továbbra is jelentős pártfunkciókat töltött be. Megválasztották az MSZMP Központi Ellenőrző Bizottsága tagjává. Tagja a megyei pártbizottságnak és a párt végrehajtó bizottságának is. Ezek a tisztségek tovább növelték politikai felelősségét. Végzett munkájával kivívta a megye lakosságának megbecsülését és tiszteletét. Tevékenységét nagy hozzáértéssel és kommunista emberséggel végezte.

A növekvő politikai követelményeknek mindenkor megfelelt, meggyőződéssel szolgálta a munkásosztály hatalmát, a nép érdekeit, a párt politikáját. Mindig nyíltan kiállt a párt politikája mellett, harcolt a dogmatizmus és a revizionizmus ellen.

1978-ban egészségi állapota megromlott, nyugdíjazását kérte. 1979. január 1-én a megyei tanács elnöki tiszteből nyugdíjba ment, de közéleti funkcióit megtartotta. Továbbra is a tőle megszokott színvonalon látta el feladatait. Ily módon is bizonyította elkötelezettségét a párt, a dolgozó nép ügye iránt. Halála nagy veszteség Békés megyének, az egész országnak, a mozgalomnak. Békéscsabán, a munkásmozgalom kimagasló harcosai részére fenntartott temetőben helyezték örök nyugalomra. Temetésén harcostársai és munkatársai álltak díszőrséget. Az MSZMP Központi Bizottságát Korom Mihály elvtárs, a KB titkára képviselte.

Példamutató volt magánélete is. Fia édesapja örökébe lépett, pártmunkás, aki híven és következetesen dolgozik azért az ügyért, amelyet apja olyan eredményesen szolgált.

Klaukó Mátyás munkásságát számos kitüntetéssel ismerték el. 1954-ben a Munka Érdemrend arany fokozata, 1957-ben a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérem, 1959-ben a Magyar Szabadság Érdemrend ezüst, 1970-ben a Munka Érdemrend arany fokozata, a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem és az Árvízvédelemért Emlékérem, 1979-ben a Szocialista Magyarorszáért kitüntetést adományozták részére.

Molnár Pálné

FORRÁS:

MSZMP Békés m. Biz. PTO iratai.

OROSHÁZA, 1884. SZEPTEMBER 22.
? 1945.

A fasiszta fajgyűlölet, a barbár népirtás áldozatául esett dr. Klein Andor életútja a néptömegek felemelkedését szolgáló, széles látókörű, humanista szellemű, tenni akaró értelmiségi lét példája. Klein Andor világnézetét a demokrácia alapelveivel együtt a tudományos szocializmus ismerete és az azzal történt azonosulás formálta ki. Nagy műveltsége, a közügyekért, a művelődésért vállalt áldozatkészsége révén Orosháza szellemi életénck fellendítésében kezdeményező szerepet töltött be. Politikai tevékenységére a munkásosztály ügyének teljes átérzése a jellemző. Nem rajta múltott, hogy a meggyőződése szerinti nyílt politikai szereplésre élete nagyobb részében nem volt lehetősége.

Szülei két alföldi városból kerültek Orosházára. Apja, Klein Mihály cukrász- majd pékmester volt. Édesanyja, Fischhoff Száli, kiskunfélegyházi, apja pedig makói születésű. Az orosházi zsidó felekezeti iskolában elvégzett hat elemi osztály után az akkor még fiatal intézménynek számító helybeli polgári fiúiskola négy osztályát 1898-ban fejezte be. Képességeivel már akkor kiemelkedett néhány tárgyból (magyar, német, történelem, számtan-mértan, ének). Nem tudjuk, hol végezte a gimnáziumot. Az egyetem állam- és jogtudományi karát valószínűleg Budapesten látogatta, s vélhetőleg 1907-ben vagy 1908-ban szerzett oklevelet. Egyes közlések szerint a demokrata beállítottságú dr. Külley Pál orosházi ügyvéd irodájában gyakornokoskodott. 1912 júliusában a fővárosban sikeres ügyvédi vizsgát tett, s feltételezhető, hogy még abban az esztendőben megnyitotta saját ügyvédi irodáját.

A munka iránti megbecsülést a családi körből hozta magával, a munkásság szervezteit, a szocialista sajtót, a polgári progresszivitást részben egyetemi éve alatt ismerhette meg. Az ügyvédjelölti és az ügyvédi munka eleve sok lehetőséget nyújtott arra, hogy az élet mélyebb rétegeibe, a hatósági jogsértésekbe beletekintsen. Segítőkészségével, az anyagiasság kerülésével, barátságos modorával ügyvédként is hamar népszerűséget

szerzett Orosházán a munkásság, a kisiparosok, kiskereskedők, kis keresetű értelmiségiek körében. Ennek tükrre, hogy a település 1913 nyarán alakult első munkás sportegyesülete, az Orosházi Munkások Testgyakorló Köre (utóbb: Orosházi Munkás Testedző Kör) őt kérte föl ügyészének, azaz jogtanácsosának. Hasonló tisztségeit tiszteletdíj nélkül látta el. 1914-ben, az utolsó békeévben, ő tartotta a március 15-i orosházi képviselőtestületi ünnepséggel összekapcsolt cselédjutalmazás utáni beszédet.

Dr. Klein Andor életében az 1918–1919. évi forradalmak jelentettek nagy változást. Nem tudjuk, hogy az első világháború idején katonáskodott-e, 1918 novemberében mindenesetre már benne élt a helyi politikai események sodrában. Tagja lett az őszirózsás forradalom nyomán létrejött orosházi Nemzeti Tanácsnak, amely kezdettől fogva a Szemenyei Pál és Görbics László vezette munkásküldöttek és a polgári-gazdagparaszti erők összeütközéseinek színtere volt. Klein a radikális intézkedések, a gyökeres változások híveként a megyei Nemzeti Tanács 1918. november derekán tartott békéscsabai ülésén felszólalásával a Görbics László által előterjesztett földreform-javaslatot támogatta. (A javaslat válogatás nélkül minden ezer holdon felüli birtok térítés nélküli igénybevételét és tízholdas részletekben való sürgős kiosztását követelte, s a kormány elé került.)

A proletárdiktatúra győzelme után dr. Klein Andor az orosházi direktórium tagja lett. Fő feladatát a helybeli pénzüzetek köztulajdonba vételének végrehajtása és ellenőrzése jelentette.

A tanács hatalmat eltipró román királyi csapatok intervenciója elől elmenekült. A megszálló csapatok kivonulása után a gyulai királyi ügyészség nyomozást indított ellene, majd vád alá helyezte a Tanácsköztársaság idején vállalt szerepe miatt. Az eljárást csak 1928 tavaszán szüntették meg.

Dr. Klein Andor az ellenforradalmi bosszú elől az emigrációba menekült, 1919 közepe tájától 1928 áprilisáig Kassán élt. Ott a szlovák földön megjelenő legismertebb magyar ellenzéki napilapnak, a Kassai Újságnak volt a belső munkatársa, a törvényszéki rovat vezetője. A lap a haladó irányú Magyar Nemzeti Párt irányvonalát követte, a nevezetes Prágai Magyar Hírlap nyomdokain haladt. Klein kassai életszakaszának részletei még felkutatásra várnak. Nem tudjuk, hogy a Csehszlovákia Kommunista Pártja legálisan működő szervezetével vagy annak egyes tagjaival volt-e kapcsolata. Szemléletét a polgári demokráciát több vonatkozásban megvalósító csehszlovák republika politikai viszonyai lényegesen formálhatták. Egy idő után az emigrációból is felvette a kapcsolatot orosházi elvtársaival. Egy Görbics Lászlóhoz intézett, fennmaradt levele a cenzúra miatt virágnyelven bár, de a forradalmi változások eljövetelére vonatkozó, egyértelmű célzásokat tartalmaz: „süt a nap, szebben mint valaha, és ha őszre tél jön is, de télre tavasz!” Előtte jelezte: nem ír meg mindent, „amit írni kellene.” Levelében azt is közölte, hogy száz csehszlovák koronát küldött az orosházi munkásotthon támogatására.

Amikor 1928-ban az ellene emelt vádak elévülés miatt törölték, hazatért szülővárosába, és az év októberében ügyvédi irodát nyitott az akkori Terényi (ma: Dózsa György) és a Kossuth tér sarkán álló Pilis-házban. Miután széles körben ismerték és becsülték őt

Orosházán, nem volt nehéz beilleszkednie újra. A helybeli munkásság és az értelmiség zöme örömmel fogadta, kereste vele a kapcsolatot. Dr. Klein Andor belépett a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetébe, s a maga lehetőségei között mindent megtett a baloldali vezetők, az illegális KMP irányvonalát követő erők támogatása érdekében. Exponált vezető szerepet múltja miatt nem vállalhatott. A pártszervezet ügyésze lett, aki nagy jogi gyakorlatával sokat tudott segíteni a törvénytelen rendőri és csendőri zaklatásokkal szemben, a bírósági tárgyalásokon. Tekintélye, nagy tudása révén szívesen működött vele együtt a Károlyi Mihály elveit valló jeles orosházi lapszerkesztő, a szintén jogász dr. Mitlasovszky János, aki lapjában (az Orosházi Friss Újságban) a munkásmozgalom támogatója volt. A pártszervezetén belül dr. Bárány Aladár is jogi segítséget nyújtott. Klein általában szívesen vállalta a „szegények ügyvédje” feladatait, munkajogi perekben gyakran ingyen adott tanácsot, szívességből megírta a kérvényeket stb.

1936-ban az SZDP orosházi szervezete Fáklya címmel antifasiszta lapot indított, Keresztes Mihály szerkesztésében. A néhány számig jutott, nagy hatású újság összeállításában, a kéziratok csiszolásában folyamatosan részt vett, a szerző nélküli cikkek egy részét bizonyára ő írta.

Hazatérése után dr. Klein Andor az orosházi szellemi élet egyik mozgatója lett. Felfigyelt az első jelentős szociográfiájával országos elismerést szerzett Darvas József-re. Személyes kapcsolatukat megmaradt levelek dokumentálják. „A legnagyobb magyar falu” megjelenése után az egyik budapesti lapban Klein is méltatta a könyv bátorságát és igazságát. Szabó Pállal, dr. Sós Józseffel, Kohán Györggyel és más orosházi baloldali értelmiségiekkel összefogva, a békéscsabai „Aurora Kör” mintájára, 1936-ban Klein is részese volt annak a törekvésnek, amely az Orosházi Szépmíves Céh nevű társaságot létrehozta. A magas színvonalú, progresszív művészeti, irodalmi és tudományos programmal induló egyesület néhány nívós előadás, hangverseny, kiállítás és pár kiadvány után megszűnt. 1938 tavaszán még felmerült a lehetősége annak, hogy a József Attila szerkesztésében indult Szép Szó gárdája Orosházán is József Attila-estet tart. A kapcsolatot Bakó József tanító és író és Gergely Endre közbenjöttével Klein tartotta a Szép Szóval.

Az Orosházi Szépmíves Céh 1937-ben kiadott, egyetlen évkönyvében Klein Andor a XIX. század első feléből származó levéltári anyagokból kiemelt, színes helyi eseteket írt le. Ez akkortájt már erősen kibontakozó helytörténeti érdeklődésének a lecsapódása volt. Nemcsak széles körű dokumentációs és néprajzi gyűjtést végzett, hanem 1934-ben saját költségén (úgynevezett amatőr kiadásban) az Orosháza történetéről írt s először 1844-ben megjelent, értékes kis munkát, Balassa Pál alkotását is újra közzétette. Pár évvel később levelezőlapokon kiadta azokat a szövegeket, amelyek a vármegyei közgyűlési jegyzőkönyvben Orosháza 1744. évi újratelepedéséről szólnak. A település történetéhez sok forrást áttanulmányozott.

Életét nem anyagi bőségben töltötte, amit az is bizonyít, hogy 1937 őszén nagyobb összegű adóhátraléka miatt bútorait, rádióját, könyveit is lefoglalták. Az árverezéstől

végül sikerült megmenekülnie. Ügyvédi irodájában Görbics László leányának, Máriának biztosított kereseti lehetőséget.

A fasiszta zsidótörvények életbe léptetése, a II. világháború alatti politikai terror nagyon nehéz helyzetet hozott dr. Klein Andor számára is. 1941 nyarán alaptalanul megvádolták az emigrációban töltött évek miatt. Ügyvédtársa, dr. Torkos Béla kormánypárti képviselő, aki ismert antifasisztákkal is kapcsolatot tartott, de a hatóságok előtt is súlya volt, személy szerinti felelősséget vállalt érte, s azzal egy időre megmentette. 1942 áprilisában Szemenyei Pállal, Kaluzsa Pállal, Soós Gyulával és másokkal együtt letartóztatták, és egy időre internálták. A német megszállás után a kommunisták és baloldaliak 1944 áprilisi tömeges internálása idején újra elhurcolták. Az orosházi Meszes-közi evangélikus központi iskolából Dumitrás Mihállyal és más munkásvezetőkkel együtt előbb a budapesti gyűjtőfogházba, onnan pedig a nagykanizsai internálótáborba vitték. Az embertelen bánásmódot hősiesen viselte. 1944 vége felé a nagykanizsai táborból a zsidó származásúakat kiemelték és Sárvárra kísérték. Köztük volt dr. Klein Andor is. További útjáról nincsenek adataink, valamelyik haláltáborban ölték meg, talán német földön.

Történeti és néprajzi gyűjteményét 1944 májusában a tervezett orosházi múzeum, könyv- és levéltár részére két iskolaigazgató átvette és letétbe helyezte. Az anyag jó része átélte a háborút, és ma a közgyűjteményeket gazdagítja.

Példát mutató közösségi emberként és mártírként először 1946 tavaszán méltatta őt az MKP orosházi lapja. „Tehetséges, ügybuzgó elvtárs volt, és érzékeny veszteség, hogy eszméink győzelmét nem érthette meg. Sokat dolgozott igaz ügyünkért” – írja róla Keresztes Mihály.

Szabó Ferenc

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

BML Orosházi izr. anyakönyvi másodpéldányok gyűjt., 1884.

BML Orosházi polgári fiú- és leányiskola anyakönyvei, 1894/95–1897/98. tanév.

BML Orosháza képv. test. jkv., 72/1914.

BML Orosházi főszolgabíró ir., 9367/1937.

BML Orosháza község ir., 4573/1920, 7111/1944.

BML Orosháza előjárósági tanácsülési jkv., 62/1944.

BML Szabó Pál orosházi tanár és újságíró ir. f) állag, 9. doboz: Az Orosházi Szépműves Céhre vonatkozó iratok.

MSZMP Orosházi Városi Biz. Archívuma, 167/1980.

Koszorus Oszkár (Orosháza) gyűjteménye: Dr. Klein Andor 1941. aug. 5-i levele dr. Torkos Bélához. (A gyűjtő kiegészítő közléseivel.)

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond. Dumitrás Mihály, Kaluzsa Pál és Soós Béla visszaemlékezései. Az Orosházi Szépműves Céh évkönyve, 1937. Szerk.: Szabó Pál. Orosháza, 1937.

Orosházi Újság, 1912. július 21., 1913. június 22., 1918. nov. 24., 1928. október 21.

Orosházi Hírek, 1946. április 16.

Orosháza betűsoros lak- és címjegyzéke (Orosházi útmutató II.), Orosháza, 1931.

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig. Budapest, 1968. 17, 129.

Forman István: Kormánypártok és haladó mozgalmak Orosházán 1939–1944. Orosházaiak a haladásért. Orosháza, 1983. 39.

Orosháza története. Szerk.: Nagy Gyula. Orosháza, 1965. Elek László fejezete.

Magyar Zsidó Levéltár. Dr. Kovács Dezső adatgyűjtése az orosházi zsidók 1944. évi elhurcolásáról.

Özv. Molnár Györgyné Görbics Mária, Kazincbarcika, Szabó Lajos u. 20. sz. a. lakos levélbeli közlései, 1984.

Dr. Vranka József ny. orosházi ügyvéd levélbeli közlései, 1984.

Dr. Forman István tanár adatközlései, 1983.

ENDRŐD, 1899. MÁRCIUS 5.
ENDRŐD, 1967. FEBRUÁR 2.

Kisparaszt szülők gyermeke volt. Szerény, egyszerű gyermekkor után szülei mellett dolgozott, majd részarató és alkalmi munkás lett.

A világháborút átvészelte, a forradalmakat szimpátiával követte. Az ellenforradalmi korszakban a földműves-földmunkás csoportokkal kapcsolatba került, de aktív munkásmozgalmi tevékenységet nem fejtett ki még akkor. 5 kh. földjét hihetetlen szorgalommal és szeretettel művelte. A rög szeretete egész életútján végigkísérte.

A felszabadulás napjaiban és az azt követő hetekben, 1944. október 15-e után a demokratikus átalakulás odaadó, aktív harcosa. Belépett a Magyar Kommunista Párt endrődi szervezetébe. Hamarosan a pártvezetőség tagja, majd több esetben a községi párttitkári teendőket is ellátta. Hatékonyan és higgadtan irányította az MKP választási küzdelmét az 1948-as fordulat évéig.

A földművesszövetkezeti mozgalom lelkes híve volt, aki az új ipari növényi kultúrák elterjesztése területén mulhatatlan érdemeket szerzett. A termelőszövetkezetek alakításának élharcosa Endrődön, 1950 januárjában 5 kh. földjével a Béke Tsz-be lépett, brigádvezető lett. Az alakulás után türelemmel, és a paraszti sors felemelkedésébe vetett szilárd meggyőződéssel összetartásra ösztönözte tagtársait a nehéz 1953-as és 1956-os években. Tagja volt a termelőszövetkezeti vezetőségnek és a pártalapszervezet vezetőségének. Szülőhelyén általános köztisztviselőként élt, több cikluson keresztül tagja volt a községi pártszervezet és tanács vezető testületeinek.

Fiatal korától súlyos asztmabetegség gyötörte, fizikai állapota egyre romlott, de a közéletben haláláig dolgozott.

Szakács Mihály

FORRÁSOK:

MSZMP Gyomaendrődi Bizottsága iratai.

Gyebnár József nyugdíjas, gyomaendrődi lakos közlése.

Kneifel Ádám

GYULA, 1894. DECEMBER 8.

GYULA, 1973. DECEMBER 3.

Munkáscsaládból származott, családtagjai részben építómunkások, részben szegény-parasztok voltak. Kőművessegéd képesítést szerzett. Mint fiatal kőművessegéd 1919 januárjában lépett be a Magyarországi Építómunkások Országos Szövetsége gyulai csoportjába, melynek haláláig tevékeny tagja volt. 1919. március végén önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe, fegyverrel harcolt a Tanácsköztársaság megvédéséért. Emiatt hazatérése után zaklatásoknak volt kitéve, állandó rendőri jelentkezésre kötelezték.

Kiváló kőműves szakmunkás volt, jó szervezőképességgel is rendelkezett. Ezek a tulajdonságai képesítették arra, hogy a húszas évek elejétől kezdve a több mint ötszáz gyulai építómunkás egyik vezetőjévé küzdötte fel magát. 1923-tól 1943-ig az építómunkás szakcsoportban vezetőségi tagként tevékenykedett, az építómunkás érdekvédelmi akciónak egyik vezetője volt. Szervezője volt 1923-ban, a nagy munkanélküliség időszakában a gyulai építómunkások külföldi munkavállalásának. Megszervezte 190 gyulai kőműves- és ácssegéd romániai munkavállalását. Ez az akció azon hiúsult meg, hogy az alispáni hivatal megtagadta a munkanélküli építómunkások számára útlevél kiadását.

A gyulai építómunkások a haladó munkásmozgalom legszervezettebb csoportjához tartoztak. Kneifel Ádám Pettner Andrással és Lindeisz Jakabbal együtt arra törekedett, hogy szélesebb frontot teremtsenek a baloldali munkásmozgalomnak, ezért 1925 végén Szakszervezeti Bizottságot létesítettek közös harc folytatása végett. Ez a bizottság három gyulai szakszervezeti csoportot egyesített: az építómunkások, a faipari munkások és a vas- és fémipari munkások szakszervezeti csoportját. A Szakszervezeti Bizottság 1927 végén szüntette be működését, mert egyre erősebb hatósági nyomással kellett szembenéznie.

Kneifel Ádám 1929. október 27-én részt vett Szegeden a kerület építómunkás

szakcsoportjainak értekezletén, ahol egységes dél-alföldi munkabér és munkaidő kiharcolásában állapodtak meg. Ettől kezdve 1940-ig Kneifel Ádám több gyulai építőipari bérkövetelési sztrájk irányítója és szervezője volt. Egyik irányítója volt az 1930. szeptember elsejei nagy gyulai munkástüntetésnek. Kőműves társai részére több mint tíz éven át tartott röpgyűléseket, politikai szemináriumokon vett részt. Fiatalabb éveiben tagja volt az építőmunkások kultúrgárdájának, énekkarának és színjátszó csoportjának.

Állandó kapcsolatban állott a szociáldemokrata balszárny gyulai vezetőivel. A tőlük kapott rölapok, brosrák, könyvek terjesztésével segítette munkájukat. Városi képviselőtestületi választások alkalmával mint bizalmi végezte a rábízott munkát. Baloldali munkásmozgalmi tevékenysége miatt több ízben beidézték a rendőrségre, napokon át fogva tartották, tettelesen bántalmazták.

1945 elején lépett be a Kommunista Pártba, és amíg egészségi állapota engedte, tevékeny pártmunkás volt. Az 1956-os őszi ellenforradalom napjaiban szilárdan kiállt a munkáshatalom mellett. Elsők között kérte átigazolását a Magyar Szocialista Munkáspártba, majd az új pártszervezet megszilárdításáért tevékenykedett.

1950 és 1956 között a városi tanács építőipari részlegének munkavezetőjeként dolgozott. 1956-ban vonult nyugdíjba.

Kitüntetései: 1955. Tanácsköztársasági Emlékérem., 1970. Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Marik Dénes

IRODALOM:

Marik Dénes: A gyulai szakszervezeti mozgalom 1919–1944. Gyula társadalma és munkásmozgalma 1919–1944. Szerk.: Szabó Ferenc. Gyula, 1982. 250.

Bárány Ferenc: A viharsarki munkásmozgalom az ellenforradalmi rendszer első évtizedében. Budapest, 1982. 50, 172, 179.

Kocziha János

BÉKÉSCSABA, 1888. OKTÓBER 29.
BÉCS, 1976. (?)

Édesapja és édesanyja üzemi munkások voltak. Arra törekedtek, hogy gyermekeik szakmát tanuljanak. Így lett 11 éves korában asztalosinas Kocziha János a békéscsabai Reisz Bútorgyárban. Az inasok reggel 5-től este 7-ig dolgoztak. A művezető gyakran megpofozta az elégedetlenkedő inasokat. A nehéz munka és a kegyetlen bánásmód miatt a fiatalok szervezkedtek. A Három nyolcas nevű vendéglőbe jártak. A famunkások szakszervezetének összejöveteleit a vendéglőben tartották. 1903-ban 45 társával sztrájkot szerveztek. 1906-ban, látva az összefogás szükségességét, belépett a szakszervezetbe. Jelszavuk az volt, hogy a munkások akkor kapjanak munkakönyvet, ha már a szakszervezetnek tagjai. Hamarosan bizalmivá választották, és a Szociáldemokrata Pártba is belépett, amelynek megszaktításokkal tagja volt a felszabadulásig. Munkás turistacsoportot alakított szaktársaival, ennek keretében művelődtek, politizáltak. A hátizsákban sokszor vittek röpcédulát. Hamarosan rájött munkaadója és a rendőrség is arra, hogy a munkások ellenállásának egyik szervezője, ezért nem tudott Békéscsabán elhelyezkedni. Előbb Budapesten, majd Kassán dolgozott.

1911-ben a kassai Korompai Vasgyárban három hétig tartó sztrájkban vett részt, jobb munkakörülményeket, magasabb bért követeltek. A munkásmozgalom aktivitása miatt statáriumot rendeltek el. Ez sem ingatta meg azonban Kocziha Jánost és munkatársait. Veszélyes feladatot is vállalt, hogy a városban cirkáló rendőrök és csendőrök mellett két elvtárssal együtt további kitartásra buzdító röplapokat vitt Kassáról Korompóra. Fiatalos lelkesedéssel, bátran, harcrakészen teljesítették feladatukat. Ez a bátorság, a mozgalomba vetett hite és bizalma egész életében végigkísérte.

1914-ben, az I. világháború kitörésekor behívták katonának. Még ugyanebben az évben fogságba esett. Hét évig volt orosz hadifogoly. Ez alatt az idő alatt megismerte az oroszországi munkásmozgalom eredményeit. Amikor hazatért, ismét bekapcsolódott az itthoni mozgalomba. A szociáldemokrata alapszervezet igen eredményesen működött.

dött, ennek munkájában és a szakszervezeti életben – elsősorban propagandistaként – dolgozott. 1944. október 6-án, Békéscsaba felszabadulásakor szülővárosában tartózkodott, belépett a Kommunista Pártba. Aktívan vett részt az új élet megindításában, a szabad Magyarország építésében. Tekintélyére jellemző, hogy három nappal a felszabadulás után – október 9-én – megválasztották az ideiglenes városi tanács tagjává. A közigazgatás újjászervezésében is közreműködött. A pártmunkában a propagandatevékenységet meghatározónak tartotta. Ő maga is sokat agitált. Világos, logikus, egyszerű okfejtését mindenki megértette.

Hosszabb ideig a városi tanács lakáshivatalában dolgozott, majd 1958-ban Budapestre, a XIII. kerületbe költözött. Fiával élt együtt. Amikor fiát Bécsbe, diplomáciai szolgálatra küldték, őt is magával vitte, ott halt meg, de Budapesten helyezték örök nyugalomra.

Munkásmozgalmi tevékenységét 1906-tól, ezen belül párttagságát 1944-től ismerték el. Tevékenységéért a Szocialista Hazáért Érdemrend és a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetésben részesült.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Városi Bizottsága, Békéscsaba iratai.

Dr. Tibori János: Békéscsaba története a Kőrös-kultúra idejétől a felszabadulásig. Békéscsaba, 1960. 152.

Dr. Blahut János ny. tanácselnök, Békéscsaba, Egressy u. 14. alatti lakos közlése.

Kocsis György

BATTONYA, 1884. SZEPTEMBER 22.

BATTONYA, 1968. OKTÓBER 29.

Román nemzetiségű agrárproletár-családból származott, apja nincstelen földmunkás, anyja a háztartást vezette, de ő is napszámba járt, hogy a hét gyermek ellátásáról szerényen gondoskodni lehessen. Kocsis György volt az egyedüli fiútestvér, s természetes, hogy a hat elemi iskolai osztály elvégzése után neki is azonnal munkába kellett állnia, hogy a család sorsán segíthessen. Együtt jártak apjával a mezőhegyesi ménesbirtokra, a gazdasági cseléd nehéz sorsát vállalták, nyaranta egy-egy kubikoscsapathoz csatlakozva az ország más vidékeire is elkerültek. 1905-ben sorkatonai szolgálatra hívták be, tekintettel azonban arra, hogy apja halála után családfenntartó volt, nem sokkal később leszerelték. Az első világháború kitörésének első évében, 1914-ben újra behívták katonai szolgálatra. Ő is, mint a többi Battonyáról bevonult katona, a békéscsabai 101-es ezredhez kapott beosztást. Még ugyanebben az évben az orosz frontra vezényelték. Galíciában harcolt 1915-ig. 1916-ban egységét a román frontra vezényelték át, ezt követően pedig az olasz frontszakaszra került. Egyike volt azoknak, akik megjárták Doberdó sok szörnyűségét is.

1918-ban, sok viszontagság után, hazatért szülőfalujába, Battonyára. Mint Oroszországból hazatért egyént, veszélyesnek tartották a községben, s rendőri megfigyelés alá helyezték. Ennek ellenére kapcsolatot teremtett a battonyai szociáldemokratákkal, s belépett ebbe a pártba. Az 1918-as polgári demokratikus forradalom időszakában már kapcsolatot teremtett Kocsis Sándorral, Nádházy Bertalannal, a battonyai direktórium későbbi vezetőivel. Amikor Battonyán megalakul a községi Direktórium, annak szűkebb, ötös bizottságának is egyik tagjává választják. A Tanácsköztársaság battonyai eseményeiben tevékenyen részt vett. Több társával együtt részt vett a Beliczay-birtok és a Ráth-gazdaság magtárainak, raktárainak köztulajdonba vételében, a rászorult battonyai szegények élelmiszerekkel történő ellátásában. Természetesen ezért a cselekedetért a Tanácsköztársaság bukása után felelősségre vonták. Az úri osztály elleni

izgatással vádolták. 1919. áprilisának végén Aradra menekült, ahol felismerték és letartóztatták, majd börtönbe vetették. Kiszabadulva hazatért Battonyára, itt azonban újra letartóztatták, s a Tanácsköztársaság idején vállalt szerepéért a helyi bírósági tárgyalás hathónapi fogházbüntetésre ítélte. Büntetését a szegedi Csillag börtönben töltötte le. Kiszabadulása után egy évig rendőri megfigyelés alatt tartották.

A Szociáldemokrata Párt battonyai szervezetével kapcsolata a Horthy-korszakban sem szakadt meg. Különösen a második világháború kirobbanásának évétől aktivizálódtak Battonyán a Tanácsköztársaságban is szerepet játszó munkásmozgalmi egyéniségek. Kocsis Györgyék háza a falu legszélső utcájában volt, így kiesett a hatóságok látószögéből, ezért az összejövetelek egy részét itt tartották. Rendszeresen hallgatták a moszkvai Kossuth-adó híradásait. 1942-ben egy nagy felháborodást kiváltó eset történt Battonyán. A hadba vonultak feleségei felkeresték Fodor Manó községi jegyzőt, s panaszt emeltek, hogy családjaik éheznek. A jegyző a korabeli visszaemlékezések tanúsága szerint azzal a megjegyzéssel küldte el az asszonyokat, hogy ha nincs mit enniük, akkor menjenek legelmi. Nem sokkal később a jegyző egy névtelen, fenyegető levelet kapott ezzel a kijelentéssel kapcsolatban. A helyi rendfenntartó szervek mindent megtettek annak érdekében, hogy a levélíró nyomára bukkanjanak. A szálak Kocsis Györgyhez vezettek. Íráspróbát vettek tőle, s a csendőrök tetteleg is bántalmazták. 1944. kora őszén váratlanul behívták katonának azokat a battonyai munkásmozgalmi egyéneket, akiket a hatóságok nyilvántartottak. Mezőkovácsházára vezényelték őket, itt Kocsis György hírül vette, hogy a felszabadító Vörös Hadsereg alakulatai már Battonya határába értek. Mezőkovácsházán megszökött egységétől, hazajött Battonyára, szeptember 23-ig ismerőseinél bujkált, s csak a község teljes felszabadulása után keresett kapcsolatot a szociáldemokratákkal. Azok a társai, akiket Mezőkovácsházáról továbbvittek, a második világháború utolsó hónapjaiban elpusztultak.

1945-ben a földosztáskor 5 hold földet kapott. Amikor megalakult a Magyar Kommunisták Párt battonyai szervezete, Kocsis György azonnal belépett tagjai sorába. 1960-ig egyénileg gazdálkodott, majd belépett a Dózsa Mezőgazdasági Termelőszövetkezetbe.

Munkásmozgalmi tevékenységéért 1968-ban a Szovjetunió Legfelső Tanácsa őt is kitüntette a „Harci érdemekért” érdeméremmel. 1968-ban bekövetkezett haláláig elismert és megbecsült veteránként tartották nyilván Battonyán. A család még ma is bekeretezve őrzi azokat az emléklapokat, amelyeket az MSZMP Békés megyei Bizottsága a KMP megalakulásának 40. évfordulója, valamint a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 50. évfordulója alkalmából adományozott Kocsis Györgynek. Haláláig tagja volt a Magyar Szocialista Munkáspártnak.

Takács László

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

Battonya a Tanácsköztársaság idején. (A Tanácsköztársaság Békés megyében, 1919. c. kötetben, 283–301.)

Puja Frigyes: A felszabadult Battonya. (Gondolat Kiadó, 1979.)

IRTVÁNYOS, 1904. JÚLIUS 27.
OROSHÁZA, 1979. DECEMBER 27.

A felvidéki bányavidékről Budapestre, majd onnan Orosházára került Kolarik Ede a Viharsarok egyik legtapasztaltabb, legképzettebb kommunista harcosa volt az ellenforradalom negyedszázadában. Az élete értelmét jelentő mozgalmi tevékenysége az 1918–1919. évi forradalmaktól a szocialista társadalom építésében maradandó sikereket hozó évekig hatvan esztendőig fogott át, generációkat kapcsolt össze. Önzetlenségével, szerénységével, tanítani és segíteni akarásával a kommunista embertípus vonásait testesítette meg.

Kétesztendő volt mindössze, amikor apja bányalégrobbanás áldozata lett. Addig is nehéz volt a család élete, ezzel még nyomorúságosabb lett. Édesanyja, Visnyovszki Mária, férje halála után öt gyermekével Budapestre költözött, s az ott vállalt munkából próbálta fenntartani a családját. Ede fiát egy időre kénytelen volt árvaházba adni. Kolarik Ede az árvaház segítségével elvégezte a polgári iskolát, majd 1916-ban kereskedőtanuló lett, 1919-től kereskedősegédként dolgozott.

Mozgalmi pályájának 1932-ig tartó első szakasza a fővároshoz kapcsolódott. Az 1918. évi őszi forradalom utáni politikai pezsdülésben a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban hadifogolyként részt vevő és bolsevik beállítottsággal hazatérő Lajos bátyja útmutatásai alapján találta meg a helyét. 1919. január 18-án belépett a KIMSZ tagjai közé, s hamarosan hathetes agitációs tanfolyamot végzett. Terjesztette a szövetség röplapjait már a Tanácsköztársaság kikiáltása előtt. A proletárdiktatúra idején a munkásfiatalokat toborozta a Vörös Hadsereg soraiba. Mint lőszerrakodó részt vett a ludovikások és a dunai monitorok ellenforradalmi lázadásának leverésében.

A Tanácsköztársaság megdöntése Kolarik Ede családjából mártírokat követelt: Rudolf bátyját a Budapestre bevonuló intervencióssok letartóztatták. A háromheti kínzás után kiszabadulva rövidesen meghalt. Egy másik bátyját, aki önkéntes vöröskaton volt, Romániába internálták, majd amikor hazafelé hozták, kidobták a robogó

vonatból, összezúzta magát, és megfagyott. A vörösörök soraiba állt Lajos bátyja a háborúban szerzett maláriában halt meg.

Kolarik elvtárs, mint a fehérterror ellenére újrászervezett KIMSZ tagja, már 1920–1921-ben röplapokat, falragaszokat terjesztett. Csoportjával ragasztotta ki ez idő tájt például az Országház körüli szobrokra a „Vigyázz, vigyázz Horthy Miki! Jön még rád a bolsevik!” szövegű plakátokat. 1930-ig lebukás nélkül dolgozott Kolarik Ede a KIMSZ-ben, illetve abban a kommunista sejtben, amelyhez Rónaszéki Ferenc, Mokó Dániel, Mokó János, Horváth Imre, Horváth Ferenc és Horváth János is tartozott. A csoport tagjai a kommunista mozgalom teljes önállóságának útját követték, a szociáldemokrata szervezeteket semmiféle formában nem támogatták.

1930-ban, a nevezetes szeptember elsejei százezres munkástüntetés után, Kolarik Edét kommunistagyanúsként letartóztatták. Három hétig a Mosonyi utcai laktanyában, tíz hónapon át pedig a Margit körüti fogházban tartották vizsgálati fogságban. Kiszabadulása után a megfigyelendők listájára került.

A Margit körüton kezdődtek Kolarik elvtárs orosházi kapcsolatai, amikor ott az egyéves fogházbüntetését töltő Kun Lászlóval megismerkedett. Kun 1932-ben szabadult, Budapestről kitiltották, hazatoloncolták Orosházára. Az illegális párt utasítására Orosházára költözött ugyanabban az évben Kolarik Ede is. Felső kapcsolata Rónaszéki Ferenc és Szabó Imre volt. A Kun László és Dér István kezdeményezésére megindult orosházi szervezkedés tagjai szívesen fogadták maguk közé. Italmérést nyitott Orosháza bónumi részén, alová a Rákóczi-telepek is közel voltak, viszonylag kedvező helyzetet tudtak teremteni az illegális munkához.

Kolarik Ede és társai személyes leszállítással vagy Horváth Imrétől származó postacsomagban sok illegális sajtóterméket (például egy-egy alkalommal 50-100 példány Új Szót) kaptak terjesztésre. Rendszeresen, gyakran Hegedüs Jánoséknál hallgatták a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait, előadásokat, szemináriumokat tartottak. A legtöbbet olvasott mű, amit részletesen meg is tárgyaltak, „A kommunizmus ábécéje” volt. Törődtek a környékbeli szervező és agitációs munkával is, gyalog jártak ki Nagyszénásra, Gádorosra, Csorvásra illegális összejövetelekre. Alkalmi előadóként Mokó Dániel is megfordult Kolarik Ede csoportjában. Voltak kapcsolataik Ámon Károly és Weisszhaus Aladár irányzatával. Botos Sándor, Bacsur Imre, Szabó Péter is járt a Kolarik és Hegedüs vezette sejtbe, továbbá Pipis József, Nagy János, Juhász Lajos és mások. Befolyásuk két-háromszáz proletárra terjedt ki.

Az igen eredményes illegális agitációt a beépített áruló közlései alapján bekövetkezett 1937. évi nagy viharsarki lebukás szakította meg. 1937. június 20-án délelőtt a csendörök Kolarik Edét a lakásán tartóztatták le. A házkutatás során illegális sajtótermékekre bukkantak, megtalálták az említett, agyonolvasott kommunista ábécét is. Július 2-án Kolarik Edét is a szegedi Csillag börtönbe vitték, előtte azonban Orosházán mindennap megkínozták, annyira, hogy három hétig inget vagy cipőt felvenni sem tudott. A kihallgatások Szegeden is folytatódtak, azonban őt sem tudták vallomásra kényszeríteni. A Csillagban úgy osztották be a kommunistákat a cellákba, hogy

súlyosabb köztörvényes bűnöket elkövetőkkel kerüljenek össze. Így akarták megakadályozni, hogy a politikai elítéltek érintkezessenek egymással.

Az 1938-ban tartott háromhetes tárgyaláson a közönség megtapsolta a védőügyvéd beszédét, mire a szegedi törvényszék büntető tanácsának elnöke zárt tárgyalást rendelt el. Kolarik Edét egyévi fogházra ítélte az osztálybíróság. Egy idő után feltételeken szabadlábra helyezték, de megfigyelés alatt maradt. Gyanúsnak találták, emiatt a hátralevő időt is le kellett töltenie. 1939 februárjában szabadult. Ezt követően nehéz helyzetbe került: állandó megfigyelés alatt tartották, elhelyezkedni nem tudott (ítalmelési engedélyét megvonták), felesége elhagyta. Budapesten talált munkát, de gyakran hazajárt Orosházára továbbra is, s személyileg tartotta fenn a korábbi mozgalmi kapcsolatokat. A szociáldemokraták a munkásotthonból kitiltották, hogy a csendőrség gyanúját fel ne keltse a megjelenése. 1940-ben kis fűszer-csemege boltot nyitott a Táncsics Mihály utcán, amely egyben illegális találkozóhely is lett.

1940 nyarán őt is internálták, s az alföldi megyék munkásmozgalmi és más radikális ellenzéki vezetőivel együtt heteken át a szentetornyai határba eső Eötvös-majorban felállított táborban őrizték. Öt napig enni sem adtak nekik a tábori csendőrök. Kiszabadulása után éjszaka gyakran ellenőrizték őt otthonában. A boltban így is megtalálta a módját annak, hogy a parasztokat lebeszélje a beszolgáltatás teljesítéséről, s a háború menetéről a moszkvai és a londoni rádió útján szerzett értesüléseket terjessze.

A német megszállás után, 1944. március 21-én őt is újra internálták. A Meszeskisközi ev. központi népiskolából Botos Sándorral együtt Berettyóújfaluba vitték, a 623. sz. különleges munkásszázadhoz, amely inkább büntetőszázad volt. Mint a század katonája élte át Debrecen első nagy bombázását, megsebesült, hathetes ápolásra szorult. A századdal együtt Szombathelyre, onnan Sopronba vitték.

Sopron környékén szovjet hadifogságba esett, Odesszába került. 1946-ban jött haza. Itthon addigra második házassága is felborult. Nem keseredett el, mert megvalósulni látta mindazt, amiért annyit szenvedett és küzdött. Azonnal belépett az MKP orosházi szervezetébe, s ott minden pártmunkát szívesen és fáradhatatlanul vállalt: előadásokat tartott, a választási harcokat segítette, szervezett, tanított.

Egy ideig kiskereskedő volt, majd a Fűszért Vállalat orosházi fiókjának dolgozója lett. Mint a munkahelyi alapszervezet párttitkára (1974-ig töltötte be ezt a tiszteket) a dolgozók nevelésével, személyes gondjaikkal is sokat törődött. 1956-ban vonult nyugdíjba. Az ellenforradalom leverése utáni konszolidációt teljes erejével támogatta, a megalakuláskor belépett az MSZMP tagjai sorába. Harmadik házasságában végre megtalálta a családi harmóniát. Nyugdíjasként is aktív részese volt a közéletnek: tagja volt a tagfelvételeket elbíráló városi pártépítő bizottságnak, s végre több időt szentelhetett régi kedvtelésének is a városi szimfonikus zenekar első hegedűseként. Élete utolsó öt esztendejében betegsége súlyosabbá vált, csak tolokocsival tudott közlekedni.

A munkásosztály ügyének szentelt életútját államunk többek között a Szocialista Hazáért Érdemrenddel, a Munka Érdemrend ezüst fokozatával ismerte el. Tulajdonosa volt a Tanácsköztársasági Emlékéremnek és a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremnek is.

Szabó Ferenc

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

CSML A Szegedi Csillag börtön rabtörzskönyve, 792/1937. tk. sz.

BML A szegedi kir. államügyészség 27887/1937. sz. vádirata és a szegedi ítélőtábla B. II. 544/1938. sz. ítélete.

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond: PTO betűrendes anyag.

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond: Kolarik Ede, özv. Hegedüs Jánosné és Soós Béla visszaemlékezései, 1972.

MSZMP Orosházi Városi Biz. Archívuma, 302/1/1983. (Kolarik Ede visszaemlékezései, 1973.)

Kolarik Ede 1974-ben dr. Forman István által felvett visszaemlékezései.

Orosháza története. Szerk.: Nagy Gyula. Orosháza, 1965. (Fancsovits György fejezete.)

Hollós Ervin: Rendőrség, csendőrség, VKF 2. Budapest, 1971. 191–197.

Forman István: Kormánypártok és haladó mozgalmak Orosházán 1939–1944. Orosházaiak a haladásért. Orosháza, 1983. 46–63.

Özv. Kolarik Edéné, Orosháza, Munkácsy Mihály u. 14. sz. alatti lakos közlései, 1984.

ENDRŐD, 1915. SZEPTEMBER 1.
ENDRŐD, 1958. OKTÓBER 22.

Édesapja kubikos volt, akinek hét katasztrális hold földje is segítette a család megélhetését.

Mezőgazdasági cselédként, napszámosként dolgozott, valamint apja halála után művelte kevéske földjüket.

1945 előtt munkásmozgalmi tevékenységét nem ismerjük. 1945-ben belépett az MKP-ba, az öregszőlői területi pártszervezet vezetőségi tagjának választotta.

1949-ig kubikos, majd a Petőfi Tsz alapító tagja. Pártvezetőségi tagként végezte folyamatos pártmunkáját. Az itt kifejtett eredményes tevékenysége alapján 5 hónapos pártiskolára küldték Budapestre.

1956-ban az elsők között fogott fegyvert a munkás-paraszt hatalomért, nagy odaadással és kitartó munkával, fáradtságot nem ismerve szervezte, irányította az MSZMP helyi szervezetének létrejöttét.

Haláláig – 1958-ig – községi titkárként igen sokat tett a konszolidáció sikeréért.

Égészségi állapota már korábban is gyenge volt. Az ellenforradalom időszakában és utána végzett megfeszített munkája következtében beteg lett, két operáción esett át, 1958-ban, 43 éves korában meghalt.

Szerény, halk szavú ember volt. Érdemeként elsősorban a mezőgazdaság szocialista átszervezésében kifejtett tevékenységét, eszmei, politikai szilárdságát, a legnehezebb időszakban végzett állhatatos munkáját tartják számon Gyomaendrődön.

Cseuz Imre

FORRÁS:

Gyebnár József, Gyomaendrőd, Bartók Béla út 3. szám alatti lakos szíves közlése.

MEZŐHEGYES, 1908. ÁPRILIS 7.
GYULA, 1980. MÁJUS 16.

A mezőhegyesi állami ménesbirtokon élt és dolgozott Komóczi Imre gulyás és felesége: Horváth Erzsébet. Hét gyermekük született, akik közül a legfiatalabb a Sándor nevet kapta. Az apa már az első világháború előtt tagja volt a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak, és gyermekei előtt többször kikelt annak programja, a „fokozatos fejlődés” jelszava ellen.

Komóczi Sándor is az uradalmi cselédek gyermekeinek szokásos életét élte: télen iskolába járt, nyáron állatokat őrzött. Három elemi iskolai osztályt végzett. Tizenöt éves korában szerződött le először egész évre uradalmi cselédnek. Öt cselédév után letöltötte katonaidejét. Szülei 1927-ben költöztek az egyik lányuk után Orosházára, Rákóczi-telepre. A katonaidő letöltése után Komóczi Sándor is itt telepedett le, és alkalmi munkásként, kubikmunkán, arató-cséplőmunkásként, mikor hol kapott munkát, kereste kenyerét. Csorvásról nőtült, feleségül vette Fehér Ilonát, családjuk nem született, ők tartották el Komóczi Sándor szüleit.

A kubikosbandában együtt dolgozott Szabó Jánossal, Sinkó Sándorral, Nagy Jánossal, akik megismerve őt, bevonták a szocialista mozgalomba. Apjával együtt vett részt az illegális összejöveteleken. Ő hírszerző, összekötő feladatokat kapott. Részt vett a földmunkás szakszervezeti csoport megalakítására tett kísérletben. 1934-ben belépett az Orosházi Szociáldemokrata Pártba, hogy leplezze az illegális munkáját. Ugyanis ettől az évtől kezdve Kolarik Ede által vezetett illegális kommunista csoportban dolgozott. Képezte magát a Kolarik Ede kocsmájában tartott illegális gyűléseken, id. Sin Sándor házában rendezett illegális összejöveteleken. 1934-ben ifj. Sin Sándorral gyalog mentek Budapestre. Ott, Zuglóban egy illegális szemináriumon összekötő munkára képezték ki, de a szemináriumot nem tudták befejezni, mert felfedezte a rendőrség, és el kellett menekülniük. Budapesten Horváth József, az Új Szó szerkesztője, Horváth György és Kohári György voltak a felső kapcsolatai. Tőlük

illegális sajtótermékeket hozott le többször, amiket a fentiekén kívül Benkő Józsefnek és Erdei Andrásnak továbbított. Az egyik sógora, Pleskovics Antal, Pusztaszőlősen volt dinnyetermelő az uradalomban, és volt egy világvevő rádiója. Komóczi Sándor egyik megbízatása az volt, hogy szombat éjjel menjen el oda, hallgassa ott meg a moszkvai rádió magyar nyelvű adását, és számoljon be róla az elvtársaknak. Később Sinkó Sándorral együtt jártak rádiót hallgatni.

Az 1937-es viharsarki nagy kommunista lebukás során őt is letartóztatták, 21 napig volt a csendőrnnyomozók fogságában, akik többször brutálisan megverték. A szegedi királyi ügyészség azzal vádolta konkrétan, hogy „Szemenyei Gy. László megbízásából ifj. Sin Sándorral együtt Budapestre utazott, s ott a mozgalom érdekében Kohári Györggyel tárgyalt.” Általában pedig az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására és az úgynevezett proletár társadalmi osztály uralmának kizárólagos erőszakos létesítésére irányuló mozgalmakban tevékenyen részt vett, azokat előmozdította, annak célkitűzéseit helyeselte. 3 hónapi börtönbüntetésre ítélték, amit Orosházán, a csendőrség fogdájában töltött le.

1937-ben Poór István, Rajki József, id. Boros Sándor és Boros Ádám elvtársakkal kísérletet tett a Magyarországi Földmunkások Szövetsége orosházi csoportjának újjászervezésére. A benyújtott kérelmüket nem hagyták jóvá, fellebbezésüket elutasították.

1938 őszétől kezdve behívták minden „országgyarapítás” alkalmával „fegyvergyakorlat”-ra. 1940-ben behívták Gyomára munkaszolgálatra, de két nap múlva hazaküldték. A második világháború idején is, amikor lehetőség nyílt rá, bejárt az orosházi Munkásotthonba ifj. Sin Sándorral. Juhász Lajossal, Bajnóczi Jánossal, Pipis Józseffel együtt terjesztette a moszkvai Kossuth Rádióban hallott híreket a szimpatizánsok között, agitált a háború és a fasizmus ellen, a Szovjetunió mellett.

1944 elején Vésztő mellé, Daruszigetre ment a sógorával kertészkedni. Onnan hozták vissza a csendőrök és zárták be őt is a meszes-kisközi iskolába, ahol egy hónapig volt internálva. Szabadulása után rendőri felügyelet alá helyezték.

A felszabadulás után jelentkezett a Magyar Kommunista Pártba, és a párt utasítására 1944. november 10-től 1946 végéig a demokratikus rendőrségen teljesített szolgálatot. Akkor Bonyhádra költözött feleségével együtt, mert ott kaptak földet. Ott gazdálkodott, tagja volt a pártvezetőségnek. 1948-ban szövetkezetet alakítottak, amelyben elnökhelyettesnek választották meg. Azonban elfogta a honvágy, és visszaköltözött feleségével Orosházára, Rákóczi-telepre.

1949-től 1964-ig az Orosházi Gépállomáson dolgozott traktorosként, majd brigádvezető lett. 1964-ben a Vörös Csillag Tsz-be került traktorosnak, majd műhelymunkás lett. Innen ment nyugdíjba 1973-ban.

A munkásmozgalomban való részvételét 1934-től ismerték el. A pártnak 1934 óta volt tagja.

Kitüntetései: Szocialista Hazáért Érdemérem 1968, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Orosháza Városi Bizottsága PTO, Komóczi Sándor személyi anyaga.

MSZMP Orosháza Városi Bizottság Munkásmozgalomtörténeti Bizottság gyűjteménye, 132/1980., 163/1980.

BML Orosházi járási főszoigabíró iratai, Egyesületi ügyek 3557/1937.

Orosháziaiak a haladásért. Orosháza, 1983. Dr. Forman István: Kormánypárt és haladó mozgalmak Orosházán 1939–1944. 63–65.

Komóczi Sándor visszaemlékezése 1975. február 7-én. (A szerző gyűjtése.)

Sinkó Sándor visszaemlékezése 1975. február 2-án. (A szerző gyűjtése.)

Özv. Komóczi Sándorné nyugdíjas, orosházi lakos közlése.

Kóti Kálmán

SZEGHALOM, 1893. OKTÓBER 26.
BUCSA, 1969. OKTÓBER 25.

Szülei dohánymunkások, „kukások” voltak, akik hat gyermeket neveltek fel. Iskolába nem járt, hosszú ideig tanyán laktak, amelytől a legközelebbi iskola is több mint 10 kilométerre volt. Gyermekkorától kezdve dolgozott. Előbb szüleinek segített a dohányföldeken, majd 20 éves korától kubikosmunkát végzett. Budapestre, Mátyásföldre és Gödöllőre járt el kubikolni Kóti Kálmán is a többi bucsai kubikossal együtt. Ez a kemény, nehéz munka formálta, alakította világnézetét, jó iskolának bizonyult.

Az első világháborúból 1918 őszén került haza több társával együtt Bucsára. Megdöbbenve tapasztalta a nyomort, éhínséget odahaza. Az éhező szegények, hadiözvegyek, árvák számára báró Fould-Springer uradalomból kértek segílyt és búzát, a báró azonban nem adott. Ekkor erőszakkal vittek el búzát és azt megöröltetve mintegy 200 bucsai szegény családnak osztották szét. Követelték a bárói uradalomban az elmaradt bérek kifizetését is. Ezekért az eseményekért bíróság elé állították Kóti Kálmánt és társait: Varga Bálintot, Takács Albertet, Bányai Albertet, Hegedűs Mátyást. Kétévi börtönre ítélték.

A Tanácsköztársaság kikiáltása után a munkáshatalom mellett agitált, szervezett és vöröskatona lett. A román intervenciós csapatok előrenyomulása miatt Bucsán rövid időn belül vége lett a Tanácsköztársaságnak. Elfogták és négyévi börtönbüntetésre ítélték. Kommunista múltja miatt szabadulása után nehezen kapott munkát.

1932-ben tagja lett a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének, titkárhelyettesé választották. A bucsai szegényparasztság megmozdulásaiban aktívan részt vett.

1944 áprilisában Kistarcsára internálták, onnan Hajdúnánásra vitték. Hajdúnánásról öt társával megszökött és 1944 decemberében a már felszabadult Bucsára érkezett vissza. Egyik alapító tagja lett a Magyar Kommunista Párt bucsai szervezetének. 1945 tavaszán 9 hold földet kapott és 1950-ig azon gazdálkodott. Jelentős szervező munkát végzett a termelőszövetkezet megalakításáért. 1950-től a Petőfi Termelőszövetkezet

tagja volt. A termelőszövetkezetben dolgozott haláláig. Elvtársai, ismerősei komoly, megfontolt, erélyes embernek ismerték meg, aki jó kapcsolatokat tudott elvtársaival kialakítani. Váratlanul, agyvérzés következtében halt meg 76 éves korában.

Kitüntetése: Tanácsköztársasági Emlékérem, 1959.

Bankós Csaba

FORRÁSOK:

Fia, Kóti Kálmán nyugdíjas, Bucsá Szondi u. 19. sz. alatti lakos szóbeli közlése.

Leánya, özv. Zsíros Mihályné (született Kóti Margit) szeghalmi lakos szóbeli közlése.

MÁGOCS, 1884. JANUÁR 16.
OROSHÁZA, 1973. JÚNIUS 5.

Kovács Antal szülei cselédek voltak a Károlyi grófok uradalmában, ő a katonai szolgálat letöltése után megnősült, és Szabad-Szent-Tornyára költözött, ahol feleségének háza és két kataszteri hold földje volt. Házasságukból egy fiú és három lány született. Az első világháborúban az orosz és olasz fronton harcolt gyalogosként, súlyosabb sérülés nélkül ért haza.

1919-ben a Magyar Tanácsköztársaság vívmányainak védelmezésére ő is jelentkezett vöröskatonának. Az 51. vörösőr zászlóaljba osztották be, amelynek állománya orosháziakból és környékeliekből állt. Részt vettek Kalocsán és Soltvadkerten a kuláklázadás leverésében. A Tanácsköztársaság leverése után hat hónapra internálták, majd két évre rendőri felügyelet alá helyezték, minden vasárnap jelentkeznie kellett a rendőrségen.

1922-ben belépett a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba. Részt vett az 1922-es választási küzdelemben, szervezett, agitált a szociáldemokrata jelölt, Farkas István mellett. 1923-ban belépett a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége orosházi csoportjába, és tagja volt akkor is, amikor a hatóságok a csoport működését betiltották, és csak befizetőhelyként működött tovább.

550 négyszögöl földet örökölt, mellette még a Szendrey majorban kukoricát vállalt negyedes művelésre, nyáron aratni ment, hogy családjának a kenyeret biztosítsa.

1932-ben részt vett az MSZDP szentetornyai szervezetének megalakításában, és annak betiltásáig tevékeny tagja volt. 1932-ben tiltott gyűlés tartása miatt 14 napra elzárták. Minthogy a szentetornyai pártszervezetnek ő volt a gondnoka, többször rendeztek nála titokban gyűlést, hozzá jártak rádiót hallgatni Pesti Mátyás, Tohai István, Csákvári Tamás és más elvtársak. A betiltás után ő is bejárt Orosházára a munkásotthonba, több orosházi elvtárs járt ki hozzájuk. Munkáját mindig a baloldali elvtársak útmutatásai alapján végezte.

A második világháború idején megnőtt a moszkvai Kossuth rádió hallgatása és az alapján végzett propagandamunka jelentősége, Kovács Antal a Szentetornya környéki tanyavilágban szervezte, hogy minél többen hallgassák a moszkvai rádió adását. Ezért többször ítélték 10–15 napi elzárásra.

A felszabadulás után belépett a Magyar Kommunista Pártba. 1949-ben belépett a Petőfi Termelőszövetkezeti Csoportba, és ott dolgozott nyugdíjazásáig. Részt vett a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek létrehozásáért folytatott szervező munkában.

Felesége halála nagyon megviselte. Élete utolsó éveiben Julianna lányánál, özv. Bor Mihálynénál élt, sokat köszködve különböző betegségekkel.

A munkásmozgalomban 1919 óta vett részt. 1945-től haláláig folyamatosan tagja volt az MKP-nak, MDP-nek, majd a Magyar Szocialista Munkáspártnak.

Kitüntetései: Tanácsköztársasági Emlékérem 1959, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970.

Forman István

FORRÁSOK:

MSZMP Orosháza Városi Bizottsága PTO Kovács Antal személyi anyaga.
özv. Bor Mihályné (sz. Kovács Julianna) orosházi lakos, lánya, közlése.

Kovács Géza

OROSHÁZA, 1904. OKTÓBER 31.
KECSKEMÉT, 1974. MÁRCIUS 26.

Népes családból származott, öten voltak testvérek. Szülei nagy gonddal és szegénységgel küzdve nevelték fel gyermekeiket. Kovács Géza jó képességű gyermek volt az iskolában, kitűnt szorgalmával és példamutató magatartásával. Nagy nehézségek árán a polgári iskola négy osztályát elvégezte – szülei továbbtaníttatni nem tudták. Férfiszabó inasnak ment el. Felszabadulása után szabósegédként dolgozott.

1929-től Deutsch László és társa orosházi készruha-kereskedőnél hosszabb ideig volt alkalmazásban. A munkásmozgalommal már inasévei alatt ismerkedett meg. A Szociáldemokrata Párt mellett működő ifjúsági szervezetben dolgozott. 1929-től a textilmunkások szakszervezetének lett aktív tagja és ez időtől kezdve a Szociáldemokrata Pártban is tevékenykedett. 1936-ban részt vett Farkas István szociáldemokrata párti képviselőjelölt választási küzdelmében. Szavazókat szerzett, bátran agitált. Meggyőzően magyarázta a párt bal oldalának politikai koncepcióját.

1940-től a párt megbízásából a textilmunkások szakszervezetében szemináriumi füzeteket, brosrákat, sajtótermékeket terjesztett széles körben. Környezetében szót emelt a háború, a német politika és a nyilasok ellen.

E politikai magatartása miatt 1944-ben a debreceni 6203. számú büntetőszázadba vonultatták be. Vele voltak Orosházáról Kolarik Ede, Boros Sándor és Hegedűs János elvtársak is.

1944. október első napjaiban Debrecenből Sopronba irányították a büntetőszázadot. Fegyvernek községnél az éj leple alatt négy társával együtt megszökött. Bujkálva, nehéz, viszontagságos körülmények között, lefogyva, lerongyolódva érkezett haza Orosházára.

1945 márciusában a magyar demokratikus hadseregbe önként jelentkezett és vonult be azzal a céllal, hogy a német fasizmus ellen harcoljon. Egységük Ausztriáig jutott el, s ott tisztogató hadműveletekben vettek részt. 1946 őszén szerelt le. Hazajöve-

tele után újból a régi munkahelyén, a készruha-kereskedőnél kapott munkát és itt dolgozott az államosításig.

1949-ben a Magyar Államvasutak orosházi üzemegységéhez került, ahol több szakmai tanfolyamot végzett el kiváló eredménnyel. 1952-ben háromhónapos pártiskolára Budapestre küldték, s ennek elvégzése után 1953-ban az orosházi pályafenntartási főnökség pártszervezetének a titkárává választották. Munkáját mindig becsülettel végezte, mind politikai, mind a szakmai területen. Munkatársai éppen ezért tisztelték, szerették.

1956 áprilisában a vasúti főosztály javaslata alapján egyéves pártiskolára került, amelyet 1956 szeptemberében Budapesten el is kezdett. Tanulását az 1956-os ellenforradalom miatt meg kellett szakítania.

A pártiskoláról november 7-én érkezett haza Orosházára. A városi pártbizottság azzal a feladattal bízta meg, hogy munkahelyén, a vasútnál kezdje meg a Magyar Szocialista Munkáspárt szervezését. Munkája eredményes volt, erős alapszervezetet hoztak létre, amelynek titkára lett. E feladatát 1973-ig, nyugdíjba vonulásáig ellátta.

Kitüntetései: Kiváló Dolgozó kitüntetés 1959, 1963, 1966, 1968, 1970, Érdemes Vasutas kitüntetés 1965.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Arch. 1. fond. PTO munkásmozgalmi anyag.

MSZMP Orosháza városi PB PTO nyilvántartás és önéletrajz.

Fia, Kovács Géza, Szigetszentmiklós, Munkásőr u. 12/E. fsz. 3. szám alatti lakos írásos közlése.

Kovács Imre

SZENTETORNYA, 1901. FEBRUÁR 28.
OROSHÁZA, 1973. MÁJUS 8.

Szegény, föld nélküli paraszt gyermekeként látta meg a napvilágot. Hatan voltak testvérek, valamennyien korán cselédsorsra jutottak. Szolgáltak nagygazdáknál, uradalmakban.

Az elemi iskola 6 osztályát végezte el. 1918 őszén két bátyjával együtt nemzetőrként dolgozott, majd 1919-ben a Tanácsköztársaság létrejötte után mindhárom fiútestvér jelentkezett a Vörös Hadseregbe. Részt vettek a Szolnok környéki harcokban a román intervenciós csapatok ellen.

A Tanácsköztársaság leverése után Kovács Imrét a román királyi csapatok elfogták és Bukarestbe szállították. Négyhónapi fogság után megszökött, bujdokolva, gyalog elindult haza. Viszontagságos körülmények után érkezett haza Szentetornyára. Itthon a csendőrségnél heti két alkalommal kellett jelentkeznie.

1921-ben megnősült, feleségül vette Csalári Etelkát, s e házasságból négy fiúgyermekük született.

1922-ben Szentetornyán megalakították a földmunkásszövetség helyi csoportját, s ott dolgozott 1926-ig. Az 1930-ban megalakuló Szociáldemokrata Párt alapító tagja volt, amely 1933-ig működött, a hatóság további működését nem engedélyezte. A munkásmozgalommal levő összeköttetése azonban nem szakadt meg: az orosházi szociáldemokratákkal tartotta a kapcsolatot. A Népszava rendszeres olvasója és terjesztője volt. Az országgyűlési választások idején aktívan részt vett a párt jelöltje melletti agitációban. Ez időben a nehéz gazdasági helyzet következtében egy keresetből igen szűkösen lehetett csak hattagú családot eltartani. 1938-ban felesége meghalt. Négy kiskorú gyermekkel maradt özvegyen. Őket egy rövid időre rokonoknál volt kénytelen elhelyezni. 1940-ben újból megnősült, e házasságába a felesége egy fiúgyermeket hozott.

1942-től többször behívták katonának, s ez a körülmény csak tovább nehezítette

a most már héttagú család életét. A munkásmozgalommal ebben az időben sem szakadt meg a kapcsolata. Elvtársaival együtt hallgatták a Kossuth rádió adásait, amelyet akkor Moszkva sugárzott. 1944 nyarán újból katonai behívót kapott, de a parancsnak nem tett eleget, különböző helyeken bujkált, majd a front közeledtével a román határon átszökve találkozott a szovjet csapatokkal. Velük együtt harcolva jött vissza Szentetornyára. Ennek alapján később tagja lett a Magyar Partizán Szövetségnek. A felszabadulás után a demokratikus rendőrségnél dolgozott.

Szentetornyán a Magyar Kommunista Párt alapító tagja volt. Az alig 16 éves Imre fiát is magával vitte és kérte a felvételét a pártba. Fia 1945-ben jelentkezett a demokratikus hadseregbe.

1945-ben a földreform során ő is kapott földet, s azon gazdálkodott 1949-ig, amikor is a párt elkezdte szervezni a közös gazdaságokat, s az elsők között lépett a termelőszövetkezeti csoportba. Itt dolgozott éveken keresztül és több pártmegbízatást is teljesített. Később az orosházi Magtermeltető Vállalathoz került, nyugdíjba is onnan ment.

A nehéz, küzdelmes élet erejét, egészségét megrongálta, és nyugdíjas éveinek nagy részét betegesen töltötte. 1973-ban halt meg. Az MSZMP városi bizottsága és a Partizán Szövetség saját halottjaként temették el.

Kitüntetései: Tanácsköztársasági Emlékérem 1959, Fegyverrel a Hazáért partizán emlékérem 1959.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. arch. 1. fond. PTO munkásmozgalmi anyag.

MSZMP Orosháza Városi Bizottság PTO iratai 1960.

Fiai, Kovács István, Nyíregyháza, Gádor B. u. 15. szám és Kovács Sándor, Békéssámszon, Rákóczi u. 32. alatti lakosok írásbeli közlése.

Kovács János

DEREKEGYHÁZA, 1906. ÁPRILIS 29.
OROSHÁZA, 1973. SZEPTEMBER 21.

Földműves családban született, öten voltak testvérek. Édesapja, Kovács István 1919-ben a helyi direktórium tagja volt Derekegyházán. Emiatt a családnak 1920-ban el kellett hagynia az urasági bérletet, Szentetornyára költöztek. Kovács János a hat elemi iskola elvégzése után szintén földmunkásként kezdte eseményekben gazdag életútját.

1932-ben Szentetornyán tagja lett a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak. Részt vett a választási munkában, a párt röpiratainak és egyéb agitációs anyagainak terjesztésében. Mikor 1935-ben a hatóság az MSZDP szentetornyai szervezetét feloszlatta, az ottani elvtársak – köztük Kovács elvtárs is –, a Gyopárhalmi Olvasókörnek lett tagja. Az olvasókörben zömében volt MSZDP-tagok vagy velük azonos politikai nézeteket valló emberek gyűltek össze. Az olvasókörben Kovács János politikai meggyőződésének megfelelően, az MSZDP baloldali politikájának igyekezett híveket szerezni. A felszabadulásig gyakran bejárt Orosházára az MSZDP-be és az ott kapott utasítások szerint tevékenykedett.

A felszabadulás után 1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba. 1945 februárjában az Orosházához tartozó Rákóczi-telep MKP párthelyiségében éjszakába nyúló viták közepette tisztázódtak a gondolatok, s váltak egyértelműbbé a tennivalók. Megalakították a földigénylő bizottságot. A bizottság elnökévé Kovács Jánost választották. Kovács János jelentős szerepet vállalt a kakasszéki és árpádalmi uradalom közel 100 hold földjének felosztásában.

Az események gyorsan követték egymást. 1945 telén Rákóczi-telepen a földműves-szövetkezetek életrehívásának feltételei is megérlelődtek. Ezt követően került sor 1946. március 16-án az alakuló ülésre, melyen egyhangúlag Kovács Jánost választották meg a földművesszövetkezet elnökévé. Kovács János életútja ettől kezdve összefonódott a szövetkezeti mozgalommal. A földosztáskor kapott 6 hold földjét 1948-ban, amikor

Rákóczi-telepen megalakult a Vörös Csillag Termelőszövetkezet, az elsők közt adta be a közösbe.

1949-ig elnöke, majd ezt követően 1951-ig ügyvezető elnöke volt a Rákóczi-telepi, majd – az egyesülés után –, az orosházi földművesszövetkezetnek is. 1951-ben a földművesszövetkezetek járási központjának elnökévé nevezték ki.

1948-ban pártiskolára, majd 1952-ben szövetkezeti vezetőképző iskolára küldték. Még ebben az évben a Békés megyei Szövetkezetek Szövetsége járási titkári teendőkkel bízta meg. Kovács János magatartását az elvhűség, az egyszerűség és szerénység jellemezte. Az ellenforradalommal szemben a szövetkezeti mozgalom védelmében tanúsított helytállásáért a Megyei Szövetkezeti Központ 1957-ben emléklappal tüntette ki.

Rendszeresen és folyamatosan végzett pártmunkát. 1958-ban az MSZMP járási Revíziós Bizottságának tagjává választották. Tagja volt a Megyei Szövetkezeti Központ járási választmányának, a Járási Tanácsnak, valamint a tapács ipari és kereskedelmi állandó bizottságának is. Aktív közéleti ember volt. Munkáját becsülettel és nagy felelősségtudattal végezte. Elismerés és megbecsülés vette körül. Mi sem bizonyítja ezt jobban, mint az a tény, hogy nyugdíjba vonulásának évében, 1967-ben a Szövetkezetek Békés megyei Központja 4 éves időtartamra felügyelőbizottsági taggá választotta.

1970-ig a megyei Választmány tagjaként is tevékenykedett. Halála előtt egy évvel, 1972-ben az orosházi Általános Fogyasztási, Értékesítő és Beszerző Szövetkezet küldöttgyűlési különbizottságának tagjaként erejéhez mérten, nyugdíjas korában is tovább dolgozott a szövetkezeti mozgalomért.

Feleségével, a földműves családból származó Radics Annával – akivel 1932-ben kötöttek házasságot –, három leánygyermeket neveltek fel.

Kovács János munkásmozgalmi tevékenységét a Magyar Szocialista Munkáspárt 1932-től ismerte el. A szövetkezeti mozgalomban végzett munkáját számos oklevéllel, négy alkalommal pedig a Kiváló Földművesszövetkezeti Dolgozó kitüntetéssel jutalmazták.

Kitüntetései: A Magyar Népköztársasági Érdemérem bronz fokozatát 1951-ben, a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmét 1970-ben kapta meg.

Verasztó Antal

FORRÁSOK:

MSZMP Orosháza Városi Biz. Munkásmozgalom-történeti Biz. gyűjteménye: 13/1/1977., 13/2/1977., 13/3/1977., 13/4/1977.

Leánya, Kovács Mária, Orosháza, Huba u. 16. sz. alatti lakos birtokában levő iratok és szóbeli közlése.

BÁNKÚT, 1895. NOVEMBER 13.
GYULAVÁRI, 1960. NOVEMBER 25.

A nagykamarási születésű Kovács József szülei uradalmi cselédek voltak. Nem sokkal a születése után édesapját a gyulavári uradalomba helyezték át. Ugyancsak az uradalomban kapott munkát édesanyja is. Apja Gyulaváriban nagyon hamar elismert ember lett tudása és nagy munkabírása alapján. Ezért megválasztották az akkori Munkásegylet vezetőségi tagjának is. 1907-ben már képviselőtestületi tagként szerepelt és egyben a falu bírójául is őt választották.

Kovács elvtárs az elsők között kapta meg a behívóparancsot 1914-ben, így alaposan kivette a részét az I. világháborúból. Eddig csak tanult, melynek befejezte után mezőgazdasági munkákban vett részt. Katonaideje alatt kezdte érezni először hovatarozását, s azt is, hogy nem a munkások érdekeiért van ez a háború.

Az őszirózsás forradalom idején már aktívan vett részt Budapesten a katonák közötti agitációkban. A Tanácsköztársaság felhívására falujában az elsők között jelentkezett a Vörös Hadseregbe, ahol tárt karokkal fogadták, ismervén katonai szaktudását. Nem is olyan sokára már rajparancsnokként került bevetésre a felvidéki harcokban. A Salgótarján körül dúló csatáknak egyik résztvevője volt. Majd – követve a Vörös Hadsereg útját és közben szakaszparancsnoknak előlépve – a román királyi haderő fogságába esett. Innen tudott végre hazatérni falujába az 1920-as év végén.

Ezek után két évig megfigyelés alatt állt a csendőrség részéről, s mint ilyent, többször vetették alá kihallgatásnak.

1926-ban megalakult Gyulaváriban is a Magyarországi Szocialista Munkáspárt, vagyis az úgynevezett „Vági-féle csoport”. Belépett a tagok közé. Majd az 1931-ben alakuló Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének maga is alapító tagja lesz, s egyben nagy tekintélyével több tagot is beszervez a pártba. A pártszervezetben előbb bizalmi-ként, majd vezetőségi tagként látja el feladatait. Szervezési munkákkal bízzák meg, és

nagyrészt neki köszönhető, hogy 1936-tól itt már a Szociáldemokrata Párton belül több mint harmincan képviselték a kommunistákat.

A második világháború alatt több alkalommal is behívták katonának rövidebb-hosszabb időszakra. 1944-ben a felszabadulás újra Gyulaváriban érte. Mint volt vöröskatona azonnal jelentkezett a szovjet katonai parancsnokságon, ahol nagy örömmel fogadták és beosztást is adtak neki. Így először a Vörös Hadsereg kezdeményezése folytán megalakított nemzetőrség tagja lett, majd nem sokkal később annak a kinevezett parancsnoka.

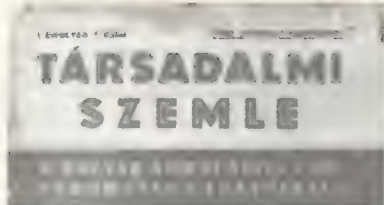
Ennek a megbízatásának is a tőle megszokott lelkesedéssel és ügybuzgalommal tett eleget. Majd megalakult a Magyar Kommunista Párt helyi szervezete, nem utolsósorban Kovács elvtárs közreműködésével, hiszen a helyi pártszervezet alapító tagja is volt. A vezetőség tagjaként dolgozott, a káderügyek tartoztak hozzá. Ezen megbízatásában meg is maradt. Ugyancsak nagyon sok munkát végzett ez időszakban a földigénylő bizottságban is.

1946 végén nagyon súlyos betegség támadta meg, és többé ilyen aktívan már nem tudott munkát végezni. Hosszas szenvedés után 1960-ban elhunyt.

Marsi László

FORRÁSOK:

MSZMP Gyulai Városi Bizottságának iratai.

Kovács József

PANKOTA, 1905. MÁJUS 7.
NAGYKAMARÁS, 1976. DECEMBER 26.

Mint oly sok nagykamarásinak, Kovács József szüleinek sem volt annyi földje, hogy el tudta volna tartani a családot, hogy biztos megélhetést tudott volna nyújtani a felcseperedő gyerekeknek. Így aztán másutt kellett keresni a kenyérrevalót, a környék nagygazdájánál, a bánkúti uradalomban, erdőgazdaságban. Minden nemzedék talpa sebes volt a nyári búzatarlótól. Nagyszülő, szülő, gyermek együtt hajladozott a más földjén, kaszált, markot szedett, kévéket cipelt, keresztekert rakott, kapált, kukoricát tört, répát egyelt és szedett, végezte a „megszokott” robotot.

Ahogy Kovács Józsefet az apja, ő is korán munkára fogni kényszerült gyermekeit. Ha lánya a tűző napon már nagyon elfáradt és panaszkodott, Kovács elvtárs felsóhajtott: „Hej, istenem, miért nem adtál nekem százpengős életet!” Filléres élete volt.

A főhercegi birtokon társai nevében is többször állt elő magasabb bérköveteléssel, sztrájkjal fenyegetőzve. Előfordult, hogy magára maradt, ilyenkor aztán útilaput kötöttek a talpára Bánkúton, mehetett az eleki sváb nagygazdákhoz tizenketted részért aratni, s aratás után átvenni a járandóságot, az ocсуval kevert kis búzát.

A harmincas évektől kezdve sűrűn kézbesítette számára a katonai behívót a postás, szinte minden évben bevonultatták rövidebb-hosszabb időre. Ilyenkor még több panasz szállt fel Kovácsék portájáról. Nagyon várták vissza a családfőt, aki nem akart másutt, távolabb munkát keresni, azt hajtogatta, ő inkább éheznek, de szülőfaluját nem hagyja el, nem változtat lakóhelyet.

A különböző munkahelyeken, a katonaságnál a sajátjához hasonló sorsú emberekkel találkozott. Ez, no és az élénk nagykamarási munkásmozgalmában tevékenykedők hatása elvezette a helyi szociáldemokratákhoz 1934-ben. Lakásán összejöveteleket tartottak, hallgatták a szovjet rádió magyar nyelvű adásait, megbeszélték közös dolgait, kidolgozták a választások idejére a pártszervezetben végzendő munkát. Ebből a munkából Kovács elvtársra a pártkiadványok terjesztése, a plakátok ragasztása, az

antifasiszta tartalmú röpcédulák Almáskamaráson, Medgyesegyházán, Pusztatottlakán való elhelyezése jutott. A sötétség leple alatt rótt a dúlőutakat, vitte a szellemi táplálékot a szóra éhes elvtársainak. Sietnie kellett, virradatra otthon lenni, mert várt rá a dolog.

Hívatlan vendégként gyakran a házba toppantak a „kakastollasok”. Mindig üres kézzel távoztak, nem tudtak belekötni a családfőbe, mert az egész család segített eltüntetni a tárgyi bizonyítékokat. 1941 novemberében pl.: a házkutatásra érkező csendőrök csak a tiltott papírok füstjét láthatták, Kovácsné fűtés közben hirtelen a kemencébe vetette az írományokat.

A felszabadulás után tette a dolgát, most már legálisan. Szervezte a Magyar Kommunista Pártot, a termelőszövetkezetet, végezte a munkásmozgalmi közkatona feladatait. Nem viselt funkciókat, „csak” élt-halt a proletárhatalomért. A szocializmus ügye mellett agitált az 1956. októberi napokban is. Bár az ellenforradalmárok tettelegesen bántalmazták is, hű maradt meggyőződéséhez.

1945 előtt és utáni munkásmozgalmi tevékenysége elismeréséül 1970. április 4-én megkapta a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmet.

Keresztényi Tibor

FORRÁS:

MSZMP Nagykamarási Községi Bizottsága iratai.

Leánya, H. Nagy Dezsóné Kovács Mária Magdolna ny. tsz-tag, nagykamarási lakos közlése, 1983.

Kovács Károly

CSANÁDAPÁCA, 1920. NOVEMBER 27.
KASZAPER, 1979. DECEMBER 20.

Édesapja, a csanádapácai cipésmester, hat gyermekét a cipők javításából nehezen tudta eltartani. Édesanyja a hat gyermek mellett munkát nem vállalhatott. Így a hat gyermek közül a legidősebbet, Károlyt fiatal korában a kaptafa mellé kellett ültetni, hogy a szakmát kitanulja s közben keressen, segítsen a család eltartásában. A mezőgazdasági munkák idején apja a vásárhelyi pusztán vállalt részesmunkát, a legidősebb fia, Károly ott is mellette dolgozott.

Ilyen körülmények között érthető, hogy a fiatal Károly a segédvizsgát csak 1942-ben tette le. Addig a hat elemi és szakma mellett megismerte az élet iskoláját is. A kis cipésműhelyben, a mezőgazdasági munkák során sokfajta emberrel találkozott, sokat hallott és sokat tanult a társadalmi igazságtalanságokról, a létező másfajta világról, arról, hogy másként is lehetne élni.

A segédlevéllel nem sokat lendített a saját és családja sorsán, mert még 1942-ben behívták katonának. Két évig katonáskodott Kevermesen. 1944 őszén, mikor le kellett volna szerelnie, alakulatát a frontra vezényelték. Hadtestük csak a Kárpátokig jutott el, ott 1945 márciusában fogságba esett. A hadifogoly katonákat felszólították, hogy jelentkezzenek az újonnan szervezett magyar hadseregbe. Kovács Károly jelentkezett. Felesége birtokában van az alábbi szövegű emléklap: „Magyar 6. Honvéd Gyaloghadosztály. – Emléklap. – Igazolom, hogy Kovács Károly honvéd, aki Csanádapácán 1920. született, anyja neve: Bárdos Borbála, a német elnyomás és a fasizmus ellen az ország felszabadítására szervezett új magyar hadseregben a harcoló alakulathoz szolgáltatételre önként jelentkezett s mint a magyar 6. honvéd Gyaloghadosztály tagja 1945. március 14-től 1945. december 14-ig a 18. gyalogezred, 11. zászlóalj-ban tényleges katonai szolgálatot teljesített. Népünk szabadságáért vállalt önkéntes szolgálata emlékére ezt az emléklapot számára kiadom. – Gyulafirátót. 1945. december 14. Hadosztályparancsnok helyett: Karácsony József szds.” Kovács Károly leszerelt s visszatért

családjához, de nem Csanádapácára, hanem Kaszaperre, mert közben a család a jobb megélhetés reményében oda költözött.

Kaszaperen már egy változó, átalakulóban levő új világ fogadta. Hazatérte után jelentkezett a Magyar Kommunista Párt kaszaperi szervezetébe, ahová azonnal fel is vették. Bekapcsolódott a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség kaszaperi szervezete munkájába. Ott a fiatalok között csakhamar népszerű lett, s még az évben titkárrá választották. Tanult és közben a szakmájában dolgozott. Szemináriumokra járt, a pártban hallottakat, tanultakat az ifjúsági szervezetben adta tovább. 1948-ban a két párt egyesülése mellett agitált, elsőként kérte átigazolását a Magyar Dolgozók Pártjába. Részt vett a termelőszövetkezetek szervezésében. 1949-ben fizikai munkásként ő is termelőszövetkezeti tag lett.

1950-ben, mikor Mezőkovácsházán megalakult a Járási Tanács, oda hívták dolgozni. A kereskedelmi csoport vezetője lett. Nem sokáig, mert faluja visszahívta. 1950. október 1-én Kaszaperen tanácselnöknek választották meg. 1951 márciusában behívták katonának. 1952. január 1-én tartalékos főhadnagyként szerelt le és tért vissza a kaszaperi tanács élére. Emberi magatartása, tudása miatt még ellenségei is tisztelték. 1956-ban az ellenforradalmárok munkája végzésében megakadályozták, de nem bántották. Az ellenforradalom után részt vett a párt ujjaszervezésében, a fegyveres karhatalom megszervezésében. 1960-ig tanácselnök, attól kezdve 1977-ig, nyugdíjba vonulásáig tanácsitkárként dolgozott. Munkája mellett elvégezte a középiskolát, érettségizett, majd 1957-ben öthónapos, 1965-ben egyéves tanácsakadémiát végzett. Tanácsi munkája mellett pártpropaganda-munkáját végezte nagy lelkesedéssel. Szemináriumokat vezetett, a hallgatók és a felsőbb szervek elismerése mellett.

1951-ben megnősült. Feleségét, egy kaszaperi szegényparaszt lányát, Horváth Terézt az ifjúsági szervezetben ismerte meg. Együtt léptek be a pártba, elvtársak, barátok is voltak. Felesége elvégezte a tanítóképzőt s hosszú ideig a kaszaperi általános iskola igazgatója, a községi könyvtár tiszteletdíjas vezetője volt. Házasságukból egy fiúgyermek született.

Kovács Károly munkáját mindig pontosan, lelkiismeretesen végezte. Ennek bizonyítéka az is, hogy munkakönyvi bejegyzései alapján több mint harminc esetben kapott dicséretet és pénzjutalmat. Egészsége megromlott, s 57 éves korában kordedvezmény-nel vonult nyugdíjba, 1977 júliusában. Nyugdíjas korában kedvenc szórakozásának, az olvasásnak hódolt. Saját szórakozására írogatott is, de publikálási szándéka nem volt. Tervezte és készült rá, hogy feldolgozza Kaszaper község történetét. Erre azonban már nem került sor, mert rövid, de nagyon súlyos betegség után 1979. december 20-án meghalt.

Munkássága elismeréseként 1970. április 4-én a Munka Érdemrend bronz fokozatával és a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel tüntették ki. 1971. november 7-én a Békés megyei Tanácstól a Tanácsi Munkáért kitüntetés bronz fokozatát, 1972. augusztus 20-án e kitüntetés ezüst fokozatát, majd 1975. január 13-án az arany

fokozatát kapta meg. A Magyar Népköztársaság Minisztertanácsa 1975 októberében a 25 éves Tanácsi Munkáért kitüntető jelvényt adományozta részére. 1977. augusztus 20-án a Békés megyei Tanács ismét a Tanácsi Munkáért kitüntető jelvény arany fokozatával tüntette ki.

Balogh György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Biz. Archívuma, 1. fond.

Felesége, özv. Kovács Károlyné (Horváth Teréz) nyugdíjas iskolaigazgató, soproni lakos közlése. 1982.

NAGYKAMARÁS, 1900. FEBRUÁR 23.

NAGYKAMARÁS, 1980. JÚLIUS 21.

A kis földdel rendelkező parasztcsalád fia dédelgetett álma volt elemi iskolás korában: kerékgyártómester lesz! El is ment tanoncnak, de nem valósíthatta meg álmát: közbeszólt az I. világháború, mesterét elvitték katonának. Csatlakozott a bánkúti uradalomban is dolgozó szüleihez, időnymunkásként tengette életét.

A nagykamarási földmunkások hatására 1917-ben belépett a Földmunkások Szakszervezetének helyi csoportjába. Tevékenysége a szakszervezetben 1919. április 5-től azért szünetelt, mert több nagykamarási fiattal Orosházára ment, a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének katonái lettek. Kecskeméten, Ócsán, Alsónémediben képezték ki őket. 1919. július 3-án estek át a tűzkeresztségen, a Szolnok körüli harcokban vettek részt. Mint ismeretes, a harcból a románok kerültek ki győztesen, a Vörös Hadsereg visszavonult. S. Kovács Mihály elvtárs is teljesítette a parancsot, Rákosszentmihályig fegyvermeztelen az alakulatával tartott. Ott azonban a rend felbomlott, a katonák összetartó erő híján szétszéledtek.

1920. február 11-én a hazafelé tartó katonát a románok elfogták, hadbíróság elé állították és 12 napi elzárásra ítélték. A büntetés letöltése után érkezett vissza szüleihez Nagykamarára.

Igen sokáig megfigyelés alatt tartották, nem mozoghatott szabadon. Az ellenforradalmi rendszer konszolidálása idején hozzáfogtak a földmunkás szakszervezet újjászervezéséhez. Sikerült is létrehozni 1925-ben a szervezetet, amely 1928-ig működött a községben. Nem maradt a falu szervezet nélkül, mert 1928-ban megalakult a Magyarországi Szociáldemokrata Párt helyi csoportja. S. Kovács elvtárs nem kapott tagkönyvet, mivel a pártvezetők úgy határoztak, jobb ha nem szerepel a tagnyilvántartásban, mert így többet tud tenni a párt érdekében a parasztlakosság és a kisiparosok között.

Annak ellenére, hogy nem szerepelt a nyilvántartott szociáldemokrata párttagok névsorában, nem maradt ki egyetlen választási agitációból és más pártmunkából sem:

rölapokat sokszorosított, propagandaanyagot terjesztett a szomszédos községekben is. „Söprűt a nyilasoknak!” – hirdette az egyik, kézírással sokszorosított rölap.

A felszabadulás után alapító tagja lett a Magyar Kommunista Párt nagykamarási szervezetének, 1945-től 1964-ig községi pártvezetőségi, illetve pártbizottsági tag, elnöke a Nemzeti Bizottságnak. Tagja volt a Földigénylő Bizottságnak, a községi képviselőtestületnek is. 1946–48 között községi törvénybíró, 1948–1950 között községi bíróként vett részt a lakosság bizalmából a közeletben. 1950-től kezdve 1972-ig képviselte választóterületét a községi tanácsban.

Éveinek száma nem tudta akadályozni közéleti tevékenységében, még 79 évesen is dolgozott, a községi vízműtársulat elnöki tisztét töltötte be.

Mindig büszkén viselte kitüntetéseit: a Tanácsköztársasági Emlékérmét és a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmét.

Keresztényi Tibor

FORRÁS:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond.

MEZŐKOVÁCSHÁZA, 1896. JÚNIUS 18.
BÉKÉSCSABA, 1980. MÁRCIUS 8.

Korán árvaságra jutott, 8 éves volt, mikor édesapja meghalt. Özvegy édesanyjával Békéscsabára költöztek, remélték, hogy a városban könnyebb lesz a megélhetés. Édesanyja kiskereskedéssel foglalkozott, de az alkalmi tevékenység nagyon szűkösen jövedelmezett. A 4 elemi és 2 polgári osztály elvégzése után lakatosmesterséget tanult Klein Vilmos békéscsabai lakatosmesternél. A Békéscsabai Ipartestület 1913. június 2-án állított ki számára segédlevelet, melyben a lakatosmesterségben tanúsított előrehaladását „kitűnő” minősítéssel jegyezte be.

Itthon nem tudott elhelyezkedni, felment Budapestre, néhány hónapig ott dolgozott, ahol kapcsolatba került a vasas szakszervezettel. Az első világháború kitörése után visszajött Békéscsabára. 1916-ban behívták katonának, majd az olasz frontra vezényelték. Ott rövidesen megsebesült, majd hazajött. Felgyógyulása után ismét katona lett, ekkor a 101-es gyalogezrednél szolgált 1918 végéig. 1919 tavaszán többedmagával jelentkezett a Vörös Hadseregbe, a Miskolc körüli harcokban vett részt, de mivel megbetegedett, hazajött.

A Tanácsköztársaság leverése után nagyon nehezen tudott munkát kapni. Esetenként alkalmi munkát végzett, majd Balog István lakatos és mérlegkészítővel közösen vállaltak munkát. Jelentős változást hozott életében, hogy sikerült elhelyezkednie 1922-ben a Rokka Kötszövőgyár Rt-nél, és 8 évig ott dolgozhatott, mint lakatos. A gazdasági válság idején ismét munkanélküli. Évekig csak 1-2 napos alkalmi munkákat tudott találni, s ebből tartotta el családját. Csak 1933. szeptember 2-án kapott ismét állandó munkát, ekkor került a városi villanytelepre, ahol előbb mint vasipari segédmunkás, majd 1937–1949-ig mint gépapoló dolgozott.

A szakszervezeti mozgalomban 1920-tól tevékenykedett rendszeresen. A Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetsége által 1920. január 13-án kiállított tagkönyvének száma: 48711, a 4. csoportnál. Tagságát folyamatosan megtartotta.

1922-ben belépett a szociáldemokrata pártba, melynek 1944-ig, annak feloszlatásáig tagja volt. A 20-as években tagja lett a párt helyi szervezete végrehajtó bizottságának, mely tisztségében 7 évig tevékenyen dolgozott Filipinyi János, Belanka Pál, Vantara György és Mazán János elvtársakkal együtt. Ezekben az években volt tagja – mint a párt jelöltje – a városi képviselőtestületnek, és 1929-ben vármegyei törvényhatósági bizottsági taggá is választották. Országgyűlési választások idején pártmegbízásokat kapott, a baloldal jelöltje mellett agitált, gyűléseket szervezett, plakátokat ragasztott, röpcédulákat osztott. Ezekbe a munkákba bekapcsolta feleségét és később Sándor nevű fiát is. Visszaemlékezésében írja, hogy a harmincas években egyik választás alkalmával, amikor a párt megbízásából a jaminai szavazóhelyiség bizalmija volt, a csendőrök puskatussal összeverték. A választási agitációban végzett tevékenysége miatt többször zaklatták a rendőrségen, bírósági tárgyalása is volt, ahol 1 hónapi elzárásra ítélték, de végül a büntetést felfüggesztették.

A felszabadulás után az elsők között kapcsolódott be a mozgalom újjászervezésébe. Ismét tagja lett a Szociáldemokrata Pártnak, ahol 1948-ig, a két munkáspárt egyesüléséig a városi végrehajtó bizottság tagja volt. Az MDP-ben is beválasztották ebbe a tisztségébe.

Munkahelyén 1950-ig szakmai beosztása gépapoló, társadalmi munkát mint ütitkár végez. A Villamos Műveknél történt belső átszervezés után 1950–52-ig személyzeti vezetőként dolgozik, majd 1953-tól nyugdíjazásáig, 1960-ig, irattáros. Az 1956-os ellenforradalmi események idején kommunistához méltóan viselkedett. Ideje legnagyobb részét az Erőműnél töltötte, bár munkaköre szerint akkor már nem oda tartozott, vigyázva arra, hogy folyamatos legyen az áramszolgáltatás. November 4-e után elsők között volt, akik a párt újjászervezéséért dolgoztak. Ekkor az alapszervezet titkárának választják, ezt a tisztséget azonban nem sokáig töltötte be, hiszen akkor már 60 éves volt. Tagja lett a munkásórségnek, ahol szolgálatait később magas kitüntetéssel ismerték el.

1960-ban csak munkavállalóként vonult nyugdíjba, de a mozgalomban tovább dolgozott, mint a Hazafias Népfront IV. kerületi elnökségi tagja, a Vas- és Fémipari Dolgozók Szakszervezete megyei bizottságának tagja, munkásőr, választások idején a szavazatszedő bizottság elnöke. Mint folyton tevékenykedő, fáradhatatlan ember él munkatársai emlékezetében.

Kitüntetései: Munka Érdemrend 1959, Tanácsköztársasági Emlékérem 1959, Szocialista Hazáért Érdemrend 1967, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970, A Haza Szolgálatáért Emlékérem arany fokozata 1979.

Kovács Sándor elvtárs munkásmozgalmi tevékenységét az MSZMP 1919-től ismerte el, párttagságának keltét 1922-től. Haláláig tagja volt a pártnak.

Szathmári Imréné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma 1. fond. PTO anyag.

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma 46. fond.

Felesége, Kovács Sándorné Kudlák Ilona, Békéscsaba, Balassa u. 8. szám alatti lakos tulajdonában levő dokumentációs anyagok. 1983.

Fia, Kovács Sándor nyugalmazott tanító, békéscsabai lakos szóbeli közlése. 1983.

Görbics Gézané Dobra Judit, volt munkatársa, békéscsabai lakos szóbeli közlése. 1983.

Takács István, volt munkatársa, békéscsabai lakos szóbeli közlése. 1983.

BÉKÉS, 1892. OKTÓBER 30.

NAGYSZÖLLŐS, 1943. MÁRCIUS 18.

Az apa napszámból keresett kurta forintjaiból élő M. Kovács-családban igen nagy becsülete volt a kenyérnek a négy gyerek előtt. A biztosabb megélhetést keresve édesapja Gyulán beállt rendőrnek, de parancsnokaival való összetűzése miatt hamar leszerelték. Utána Sándor fiával bognársegédként dolgozott Békésen. Kemény munka mellett is csak nehezen, máról holnapra tudtak megélni. Szegénysége miatt M. Kovács Sándor csak felnőtt korában tudta megszerezni a bognár-kerékgyártó oklevelet. Ezután Wenckheim gróf tarhosi birtokán vállalt munkát a szakmájában. Közben letöltötte tényleges katonaidejét az 1. huszárezrednél.

A munkásmozgalomba aktívan 1919-ben kapcsolódott be. A Tanácsköztársaság kikiáltása után beállt vöröskatonának. Gregor József parancsnoksága alatt harcolt a román királyi csapatok ellen Békésen, majd fokozatosan visszavonulva Szolnokon és Budapesten. A Tanácsköztársaság bukása után állandó rendőri felügyelet alatt állt hosszú ideig. Feketelistára került, munkanélküli lett. Ennek ellenére bekapcsolódott a mozgalmi munkába. Az SZDP megalakításának a szervezését még 1931 előtt elkezdték. A békésiek két főt delegáltak Hódmezővásárhelyre Olcsvári Gábor és Jakucs Ferenc személyében, ahol elhatározták a vidéki szervezetek megalakítását. 1931-ben Békésen is megalakult az SZDP helyi szervezete, tagja lett M. Kovács Sándor is. Olcsvári Gábor építőmunkás lett a vezetője. A párt megalakulása után a helyi hatalmaságok mindjárt üldözőbe vették vezetőit. Ettől kezdve Olcsvári Gábor sem kapott munkát, ezért lemondott. A pártelnöki tisztséget ekkor M. Kovács Sándor vette át.

Munka nélkül ő sem bírta sokáig, elődjének sorsára jutott, ugyanúgy, mint az őt követő Gulyás Imre. Ekkor a középparasztnak tekinthető, tehát önálló Vári Andrásra bízták a párt vezetését. M. Kovács elvtárs arra kényszerült, hogy önállósítsa magát, hogy keresethez jusson. Így mozgalmi tevékenységét is nyugodtabban folytathatta, műhelye a párttagok találkozóhelye lett. Markáns, határozott egyéniség volt, jó szónok

és jó szakmunkás. Agitált, rölapokat terjesztett és részt vett a választási harcokban. Közben súlyos hörghurutot kapott, amivel a szervezete nem bírta, szakmáját nem tudta tovább folytatni. A hatóságok zaklatása elől is menekülve, gyógyulásában is bízva 1941-ben Nagyszöllőse települt át, ahol erdőmunkát vállalt. Betegsége csak nem gyógyult, még rövid ideig dolgozott, és Nagyszöllősen halt meg 1943-ban.

Dávid Mátyás

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Biz. Archívuma 1. fond. PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag.

MSZMP Békési Városi Biz. Archívuma.

Leánya, M. Kovács Róza, Békés, Álmos u. 9. sz. alatti lakos közlése.

NAGYKAMARÁS, 1897. AUGUSZTUS 15.
NAGYKAMARÁS, 1976. SZEPTEMBER 15.

Szegényparaszt szülei hat gyermeket neveltek fel nyomorúságos körülmények között. A gyermekek az ősök és a tavaszok idején már kinn voltak a határban, pedig az iskola padjában lett volna a helyük. Köböl elvtárs jó tanuló volt, a libapásztorkodás, kanászkodás okozta iskolai mulasztásokat pótolni tudta, elvégezte a hat elemi. Az iskola után azonnal kenyérkeresőnek állt be, megkezdte József főherceg bánkúti birtokán a részesmunkások sanyarú életét. Életében kétszer volt távolabb szülőfalujától: az I. világháború idején, és amikor a Délvidék megszállására bevonultatták fogathajtónak.

Az I. világháborút sebesülés, fogság nélkül átvészelte. Leszerelése után jött a megélhetéshez alig-alig elegendő munka. A húszas években minden gondolatát, idejét a nehéz fizikai megterhelés foglalta el, munkaadói gondoskodtak arról, hogy ne legyen egy szabad perce másra gondolni. 1932-ben a nagykamarási földmunkás szakszervezetiek, szociáldemokraták kinyitották a szemét, maguk közé vették. Megkezdte a mozgalmi munkát, részt vett a választási harcokban, más agitációkban, a kevermesi út melletti lakását illegális összejövetelekre szívesen felajánlotta. Szervezte a május elsejék megünneplését, szavazólapokat hordott szét éjjel azoknak, akikről azt gondolták, a szociáldemokrata jelöltre fogják leadni voksukat, ha beszélgetnek velük, rá lehet venni erre őket.

Bizony igen sokszor átgyalogolt Almáskamarásra, Kunágotára, hogy az ottaniakat is a kormánypárti jelölt ellen hangolja, aláírásokat gyűjtsön a Szociáldemokrata Párt jelöltje mellett. Sűrűn borsot tört a kormánypártiak orra alá, eltávolította falragaszaikat az utcákról.

1938-tól kezdve – mert az egyik helyi szövetkezeti igazgatósági választáson több beleszólási jogot kért a szövetkezet ügyeibe – háborgatták a csendőrök. Rájöttek arra is,

hogy háza be nem jelentett tanácskozások színhelye. Emiatt bántalmazták, megakadályozták munkavállalását, házkutatásokkal zaklatták.

Munkájában segítették leányai is, akiket igyekezett szocialistává nevelni. A lányok az utcán a barátjaikkal beszélgettek, míg a lakásban folyt a szociáldemokraták tanácskozása. Ha felbukkant a látóhatáron a csendőr, elkezdtek hangosan veszekedni a barátnők. A nagy hangot bent meghallották, s mire a járőr megérkezett, Kőböléknél nem talált vendégeket. Hiába kutattak, nem találtak egyetlen kompromittáló iratot sem. Azok a lányok iskolatáskáiban lapultak, ott nem keresték őket.

1944. október 20-án a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetének egyik alapító tagja lett. A földosztás során kapott 8 hold földjén végre a maga ura lett, magának, családjának dolgozott. Nem kellett agitálni, örömmel vállalta a termelőségvetkezeti tagságot, másokat is belépésre buzdított.

Az 1956-os ellenforradalom idején le „vén kommunista”-zott, munkásmozgalmi harcos megérdemelten vette át 1970. április 4-én a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmet.

Keresztényi Tibor

FORRÁS:

MSZMP Nagykamarási Bizottsága iratai, 1982.

Leánya, Vámos Jánosné Kőből Margit nyugdíjas, nagykamarási lakos közlése, 1983.

OROSHÁZA, 1898. JÚLIUS 11.
BÉKÉSCSABA, 1974. JÚLIUS 4.

Szegény napszámos szülők gyermekeként, hatodmagával nevelkedett a szülői háznál. Édesapja, Köcze Mihály 1891-ben részt vett Orosházán a legendás agrárszocialista megmozduláson. Később erről és további küzdelmeiről az apa sokat beszélt fiainak. Ennek hatására a gyermekek korán megismerkedtek a munkásmozgalommal.

1913-ban cipésztanulónak adták, 1915-ben megkapta a szakmunkás-bizonyítványt és mellé dicséretes szorgalmáért az I. díjat jelentő három pár csizmát és dicséző oklevelet. Tanult szakmáját nem sokáig gyakorolhatta, mert 1916-ban, 18 évesen bevonultatták katonának és kivitték az olasz frontra, ahonnan szerencsésen hazakerült.

A munkásmozgalomba 1918 őszén kapcsolódott be először, amikor belépett a Magyarországi Cipész-Csizmadia Munkások és Munkásnők Szakegyesületébe, ahol rövidesen vezetőségi taggá választották a higgadt, megfontolt, de mindig következetesen cselekvő fiatal munkást. 1922-ben bérharcot vívtak, akkor nem sok sikerrel. Őt lázítónak bélyegezték, ezért Orosházán nem tudott elhelyezkedni. Ekkor költözött Békéscsabára. Itt szintén bekapcsolódott a szakszervezeti mozgalomba, vezetőségi taggá választották és a kultúrmunka irányítására kapott megbízást. Megszervezte a 80 tagú kultúr csoportot, amellyel amatőr színvonalon emlékezetes sikereket értek el. Megőrzött fényképek bizonyítják sikereiket. A színjátszó megmozdulások alkalmasak voltak a munkásszolidaritás elmélyítésére. Köcze Pál nevéhez fűződik az első vidéki Munkás Sakk-kör megszervezése, amely ugyancsak jól szolgálta a munkásfiatalok nevelését. Többször megtörtént, hogy a sakk-kör összejöveteleit politikai oktatással kapcsolták össze.

1923-ban tagja lett a szociáldemokrata pártnak is, de később ez a kapcsolat megszakadt. A cipésszakszervezetben folytatott gyakori bérharcok miatt később nem kapott munkát, kénytelen volt 1924-ben iparendélyt kérni, és egyedül dolgozó kisiparosként tevékenykedett tovább. A húszas-harmincas években a cipész-, szabószakmában

a munkanélküliségből való menekülés volt a kisiparos státusz. Bár ekkor már mesterként dolgozott, de nem szakította meg kapcsolatát a mozgalommal, ahol elsősorban a kultúrszervező munkában tevékenykedett, és a szocialista kisiparosokat szervezte.

1939-től több ízben behívták katonának, ahol mint egészségügyi teljesített szolgálatot. 1942-ben a frontra vezényelték, ahol fogságba esett és 1945 szeptemberében került haza.

Miután hazajött, azonnal belépett a szociáldemokrata pártba, ahol erejéhez mérten vállalt munkát. Míg ő a fronton, illetve fogságban volt, felesége vezette a műhelyt és tartotta el szűkösen három gyermeküket. Mikor hazajött, előbb ő is műhelyében dolgozott, és tagja lett a kisiparosok bőripari szakosztályának, de kereste szakmájában a közös tevékenység egyéb útját. 1949-ben belépett a Békéscsabai Cipész Kisiparosok Termelő Szövetkezetébe, melynek nyugdíjazásáig szorgalmas, tevékeny tagja volt. Jó munkájáért többször kapott oklevelet. Szerény, önzetlen, a közösségért mindig szívesen tevékenykedő mozgalmi ember volt.

Köcze Pál elvtárs munkásmozgalmi tevékenységét az MSZMP 1923-tól ismerte el. Az Elnöki Tanács 1970-ben Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel tüntette ki. Haláláig tagja volt a pártnak.

Szathmári Imréné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma, 1. fond: ABC-s munkásmozgalmi anyag.

Tibor János: Békéscsaba története a Körös-kultúra idejétől a felszabadulásig. Békéscsaba, 1960. 153.

Felesége, Köcze Pálné Szák Erzsébet békéscsabai lakos szóbeli közlése és a birtokában levő dokumentációs anyag, 1983.

Köteles József

BÉKÉSSZENTANDRÁS, 1906. ÁPRILIS 17.
BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1982. MÁRCIUS 12.

Agrárproletár családból származott. 1914-ben, az I. világháború kitörése után édesapját behívták katonának, soha többé nem tért vissza, meghalt a fronton. Legidősebb fia, József mindössze 12 éves volt, amikor a család eltartása teljesen ráhárult. Apja munkáját kellett folytatnia, ha gondoskodni akart édesanyja és négy kisebb testvére megélhetéséről. Cselédként dolgozott 1919-ig. A községben élő, hasonló sorsú társaival együtt kubikos munkát vállalt. Ennek során kapcsolódott be a munkásmozgalomba is. Szülei és a saját sorsa a fennálló rend elleni harcra ösztönözték.

1929-ben nősült, házasságukban négy gyermek született. Nem akarta, hogy a gyermekei is majd az ő sorsára jussanak, hogy megalázzák, kizsákmányolják őket. A Földmunkások Országos Szövetségének lett a tagja.

A Szociáldemokrata Párt helyi szervezete 1930-ban alakult meg a községben, melybe belépett Köteles József is. A pártszervezet dalkört és munkásszínjátszó csoportot szervezett, amely a munkások művelődését segítette elő. A község baloldali érzelmű lakossága itt ismerkedett meg a párt célkitűzéseivel, az itt szervezett szemináriumok alapozták meg sokuk elméleti felkészültségét, és elősegítették, hogy a munkások tisztán lássanak politikai kérdésekben. A gazdasági válság ebben az időben alig jutott túl a mélypontra. A munkanélküliség – különösen a téli hónapokban – szinte az éhhalál küszöbére sodorta az agrárproletárokat. A kubikosok gyalog járták az országot munkát keresve. Ritkán jártak eredménnyel, akkor is rövid ideig dolgozhattak csupán. A szocialista munkásszervezetek ellen fokozódott a terror, egymást érték a brutális rendőri, csendőri fellépések, és nemcsak a kommunisták, de a szociáldemokraták, a Népszava előfizetői, olvasói, terjesztői, a gyűléseken vagy egyéb akciókban résztvevők ellen is. A munkanélküliség enyhítésére ínségmunkát szerveztek a községben, egyheti munka bére 5 kg fekete liszt volt. Az MSZDP tagjait gyakran kihagyták még ebből is, tiltakozásukra a főjegyző válasza az volt: „Egyétek meg azt, amit a pártban

főztetek!”. Amikor Budapesten munkát kapott, sztrájkban való részvétel miatt elbocsátották. 1934–1938 között – megszakításokkal – az Ármentesítő Társulatnál és a helyi duzzasztómű építésén dolgozott.

Köteles József azok közé tartozott, akik akkor is megmaradtak aktív szocialistának, amikor a mozgalomhoz tartozás üldöztetést jelentett. Pl. nem kapott szavazati jogot, ennek ellenére minden választás előtt és alatt részt vett a szervezésben és az agitációban. Plakátot ragasztott, ajánlási íveket íratott alá, a jobboldali pártok plakátjait éjszaka ellentétes értelműre „javította át”.

Az 1938-as választási törvény szinte megoldhatatlan nehézség elé állította a pártot. Jelentősen csökkentette a választásra jogosultak számát. Elbocsátással, adóhátralékok azonnali behajtásával, végrehajtással stb. fenyegették meg a választókat, ha a baloldalra adják szavazatukat. A szociáldemokrata szavazók késve, sok esetben megszégyenítés után kapták meg a hatósági engedélyt a szavazásra jogosultságra.

Köteles József és társai, bár választójogot az 1939-es választás alkalmával sem kaptak, tovább agitáltak az MSZDP mellett. Az ő és sok-sok társa munkájának eredménye volt, hogy a pártra szavazók száma ugyan országosan csökkent, de Békés megyében 1935-től viszonyítva emelkedett. Amikor Fűzfőn a lőporgyár építésénél munkát kapott, mint kommunistát és megbízhatatlant 3 hét múlva elbocsátották. Hasonló volt a sorsa 1941–42-ben is az erdélyi vasút építésekor. Az építést felügyelő katonai parancsnokság intézkedésére innen is elküldték.

1943-ban az MSZDP helyi szerve illegálisba kényszerült, a vezetőket internálták, minden rendezvényt betiltottak. A párttagok kiscsoportos összejeveleteket szerveztek, hallgatták a szovjet rádió magyar nyelvű adásait, megvitatták a háborús eseményeket. Az agitációban a megnyerő mosolyú, barátságos Köteles József igen aktívan vett részt. Az alacsony termetű, barna férfi logikus érveivel meggyőzte hallgatóit arról, hogy a németek elvesztik a háborút. Felvázolta egy olyan kor lehetőségét, amelyben lesz megfelelő munkaalkalom, nem alázzák meg az embereket, szabadon élhetnek. Valósággal magával ragadta hallgatóságát. Ez a képessége egyik nagy erénye volt.

1944 őszén repülőtéren építésén dolgozott szülőfalujában, amikor egy bombatámadás során megsebesült.

A község felszabadulása után, 1945. január 15-én alakult meg az MKP alapszervezete, ekkor belépett a pártba. Első feladta a földművelők szervezetének újjászervezése volt.

A pár ifjúsági szervezetének létrehozásában is komoly érdemei vannak. Beválasztották a nemzeti bizottságba is. 1948-ban mint az egyik alapító tag belépett az első termelőszövetkezeti csoportba. 1950-től vezetőségi tag, 1951-től pedig a termelőszövetkezet elnöke volt. Ebben a rendkívül nehéz időszakban is helytállt, embersége, politikai tisztánlátása egyértelműen azt bizonyították, hogy bízni lehet benne, mindig kiállt a dolgozókért. A termelőszövetkezet szétszórt földterületen gazdálkodott, a mostoha körülmények miatt nagyon nehezen éltek tagjai. Jól látta ezt Köteles József és a szövetkezet párttitkára is. Mindent megpróbáltak, hogy a beszolgáltatás súlyos, sokszor a megélhetést is veszélyeztető terheitől megszabadítsák a tagságot. Nem értettek egyet azzal, hogy azok a dolgozó parasztok, akik az ország kenyerét megterme-

lik, szűkösen éljenek, jegyre kapják kenyerüket. 1952 őszén feljelentették mindkettőjüket a közellátás veszélyeztetése miatt. Büntető eljárás indult ellenük, a Legfelső Bíróság is foglalkozott ügyükkel. A pártból kizárták őket. 1953-ban Szabó Pál író tudomást szerzett meghurcolásukról, ezért az MDP Központi Bizottságához fordult. Közbenjárására 1953 nyarán rehabilitálták Köteles Józsefet a párttitkárral együtt, személyesen keresték fel és adták át részére tagsági könyvét.

1953-ban a Petőfi Termelőszövetkezet elnökhelyettese lett, ebben az időben már viszonylag jobb körülmények között dolgoztak. 1956-ban az ellenforradalom ideje alatt, amikor sokan a termelőszövetkezetek szétesztését követelték, kiállt a közös vagyon védelméért és – ahhoz hasonlóan, ahogy egész életében – logikus érveivel meggyőzte a tagságot a kollektív gazdálkodás szükségességéről.

Aktívan részt vett az ellenforradalom leverésében, a párt újjászervezésében.

1957-ben munkásór lett, ezzel is bizonyította a munkáshatalomhoz való hűségét, és vállalta, ha kell, fegyverrel is részt vesz a szocialista Magyarország megvédésében. 1969-ban nyugdíjba ment, de a munkásórságban 1971-ig – amíg egészségi állapota engedte – vállalta a szolgálatot.

Következetes, elvhű magatartásáért tisztelték és szerették az emberek, hallgattak rá, jó vezetőnek tartották. A legnehezebb években is bebizonyította, számíthatnak rá, feladatait mindig kommunistához méltón látta el. Ezt bizonyítják kitüntetései is. 1955-ben a Kiváló Termelőszövetkezeti Tag, 1965-ben a Kiváló Munkásór, 1968-ban a Szocialista Hazáért Érdemrend, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetést kapta meg, 1971-ben a Munkásórság Országos Parancsnoksága elismerésében részesült.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, I., 46., 50. fond

Nagyközségi pártbizottság iratai, Békésszentandrás.

Pintér István: A Szociáldemokrata Párt története 1930–1944. Bp. 1980. Kossuth, 195–205.

SZARVAS, 1879. NOVEMBER 14.

SZEGED, 1930. NOVEMBER 9.

Hatgyermekes szegény iparos család harmadik gyermeke. Apja könyvkötőmester volt Mezőberényben, majd Szarvason telepedett le, ott alapított családot (felesége Benczur Julianna). Krecsmarik Endre gyermekkori élményei Szarvashoz kötődnek. Az elemi iskola négy és a gimnázium nyolc osztályát is ott végezi el. Benka Gyula, a szarvasi gimnázium jeles igazgatója segíti tudományos érdeklődésének és korán megnyilvánuló írói hajlamának kibontakozását.

A budapesti egyetem bölcsészkarán kezdte el tanulmányait. A szarvasi származású, már akkor is tudós, híres Melich János professzor támogatásával került az Eötvös Kollégiumba. Közben – kiváló rajztehetsége révén – a Képzőművészeti Főiskolával is próbálkozott. Végül is földrajz–természettan szakos középiskolai tanári diplomát szerzett.

A politikai élettel korán kapcsolatba került. Már az egyetemen intenzíven részt vett az egyetemi ifjúság progresszív szervezkedésében, illetve vezetésében. A „Békés megyei Egyetemi Ifjak Köre” elnöke volt 1902-ben. Vezetésével az egyetemi ifjúság lelkesen csatlakozott az ellenzéki képviselők parlamenti interpellációjához: a magyar honvédség nemzeti szellemének és külsőségeinek biztosítását követelve. Hazafias ünnepélyeket szervez az egyetemen. Ezeken általában ő beszélt, mert kiváló szónok is volt.

Egyetemi évei alatt kezdett írogatni. A dualizmus kori társadalmi problémák, nemzeti gondok, az ifjúság felelősségének-felelőtlenségének kérdései foglalkoztatták. Megnyilatkozásait a századeleji társadalmi, politikai élet szigorú kritikája jellemzi.

A haladó társadalmi gondolatok jegyében buzdított, amikor a hazai nemzetiségiek megbecsülését és gyermekeik támogatását szorgalmazta. Igen jó pedagógiai felkészültséggel serkentett a hazaszeretetre nevelés kiterjesztésére.

Krecsmarik Endrét már a felnőtté érés időszakában, egyetemista korában is felvilá-

gosult szemlélet, alapos tudásvágy, a társadalmi mozgás, a haladó közéletiség dinamizmus a lelkesítette. Mindenek fölött a gyakorlati eredmények, a közhasznú cselekedetek embere volt.

Tanári diplomáját Cholnoky Jenő professzor írta alá 1906-ban.

Krecsmarik Endre tanári munkáját 1907 őszén kezdte el szarvasi ev. tanítóképzőben. Teljesen hivatásának élt. Demokratikus szemlélete és puritán magatartása következtében került a zajos „társadalmi” életet, nem volt tagja a helyi úri kaszinónak sem. Mint írja, ehhez sem pénze, sem ideje nem volt. Minden energiáját tanítványainak nevelése és a tudományos búvárkodás kötötte le.

Igényes, de humánus pedagógus. Ad és követel, tanít és nevel. Az életre készíti elő a leendő tanítókat. Pedagógiai ars poetikája: „A hivatásos pedagógus teljes munkát csakis akkor végez, ha nemcsak a nép gyermekeit, de magát a népet is a társadalom fejlődését elősegítő nevelésben és oktatásban részesíti”.

Példát mutat arra is, hogyan kell a felnőttek művelését szolgálnia a pedagógusnak. 1908 elején, kezdeményezésére megalakult a helybeli pedagógusok és a különféle foglalkozási ágak vezetőiből „A szarvasi iparosok, ipari munkások és földművesek Szabad Lyceuma”. Ennek titkáráként fáradhatatlan buzgalommal szervezte az ismeretterjesztő előadásokat, amelyekre gyakran ezernél is több hallgató gyűlt össze. Felvetette egy közművelődési célú „munkásgimnázium” megalakításának szükségességét is. Anyagiak híján ez azonban nem valósulhatott meg.

Tanítványait bevonta régészeti kutatásaiba és antropológiai kísérleteibe. (Rózsás, Öszlő, Szappanos – ásatásainak kedvelt és eredményes helyei.) Munkásságát számos publikáció őrzi, igazolja. Az országos szaklapok mellett a helyi újságok (Szarvas és Vidéke, Szarvasi Hírlap, Szarvasi Lapok) kedvelt írója. 1912-ben lett a Szarvas és Vidéke felelős szerkesztője. Számtalan tudósítás, cikk, esszé, költemény jelzi írói és szerkesztői munkásságának termékenységet. Stílusa olvasmányos, mondanivalója a bátor és kemény társadalombírálat. Ezért az uralkodó körök részéről sok támadás érte. Válasza haladó társadalompolitikai állásfoglalásának összegezése: „Mi őszinték és igazságosak vagyunk! Megalkuvást nem ismerünk! A kritika csípős ostorával sújtunk oda, ahol javítani, tisztogatni kell, de viszont a legnagyobb készséggel és önfeláldozással támogatunk minden önzetlen, nemes törekvést. Ez volt a mi vezérlő elvünk a múltban is, ez a jelenben is, de a jövőben sem lesz más irányító eszménk”. Kemény, következetes állásfoglalása haladó politikai értékeket hordoz, s a későbbi forradalmár jellemző személyiségvonásaira utal.

Az 1910-es évek elején – az országszerte élesedő politikai küzdelmek hatására, Krecsmarik Endre, egyéb munkája mellett – egyre aktívabban kapcsolódik be a politikai életbe. Őt is, mint a legjobbakat, a társadalmi-gazdasági élet nyomasztó feszültségei mindinkább arra készítették, hogy a munkásság felé forduljon. Teljes meggyőződéssel írja, hogy „a szociális forrongásokat elítélni nem lehet”. Lándzsát tört „a fizikai és szellemi munkások” sorsának javítása mellett, „egy szűkebb csoport kiváltságos érdekei” ellenében.

A háborús előkészületek, a militarizáció következtében fokozódó nyomor, a mun-

kasság osztályharcos elszántsága iránti megbecsülést váltott ki benne. „Elégedetlenség” c. írása megrázó erejű kifejezése a dolgozók helyzetének és elszántságának: „Komor hangulat borul kedélyünkre, s az élet sivársága fojtogat bennünket, mikor kérges munkáskezek ökölbe szorulva emelkednek a magasba, nem áldást, boldogságot kérve, de kenyeret követelve s átkot szórva az elnyomókra... Az üres gyomor alapján rázhatja meg az egész emberiséget”. A világháborús évek keserveire, a fokozódó társadalmi-gazdasági problémákra a szocialista eszmékben talált megoldást: „A szocializmus bizonyos magasabb célú törekvések, áldásos hatású átalakítást előidézni hivatott szociális eszmék helyes értelmezése”. A dolgozók jobb megélhetését és a demokráciát várta. „A szocializmus az emberi jogok igazságos elosztásáért s az emberi jólétnek mindenre kiterjedő javáért folytat nemes harcot... egyetértő munkássággal tör előre a fejlődés útján”.

Haladó nézeteinek bátor hangoztatásáért sok üldöztetésben volt része. 1917 őszén felettesei felfüggesztették állásából; fegyelmi vizsgálatot indítottak ellene. Kitiltották még az iskolai könyvtárból is. Keservesen jegyzi le, hogy „A legtisztább és legfenségebb világban, a tudás világában való szabad mozgást” is megakadályozták számára. Csak az ifjúság állt ki bátran mellette. Tanáruk felmentése érdekében szerkesztett beadványukban így jellemezték őt: „Bennünket mindig csak igazra, jóra s nemesre oktattott, s önfeláldozó munkás, kötelességtudó emberekké nevelt”. Reakciós ellenfelei azonban nem engedtek, Krecsmarikot vizsont nem tudták megtörni.

De jött a „tisztító vihar”. Az 1918-as „őszirózsás” polgári demokratikus forradalmat a társadalmi igazságszolgáltatás előhírnökének tekintette. „A felkelő napot nem lehet a láthatár alá szorítani! Fog még virradni is!” Igaza volt. Átlépve 1919 küszöbét, a szarvasi szocialistákéval együtt Krecsmarik Endre politikai radikalizmusa is erősödött. A proletárforradalom előseleként ezt írta: „Felkelt a nap! A barázdákkal szántott arcok keserű könnye felszáradt. Az igazság mérlegének hatalmas karja az elnyomott szegényt méltósággal emeli a magasba; a fennhéjázó, milliói között elbizakodott zsarnokokat pedig a pokol mélységébe csapja”.

A Tanácsköztársaság kikiáltását, a szocialista forradalom békés győzelmét Szarvas lakossága viharos lelkesedéssel fogadta. A munkástanács és a Szocialista Párt, illetve a direktórium és annak kulturális bizottsága keretében Krecsmarik Endre nagy ambícióval munkálkodott. Szervezte a pedagógusok „Vörös Szakszervezetét”, az iskolák államosítását, az ifjúság önkormányzati alapon álló szocialista diákszövetségét, a Pepi-kert közcélú használatát, a 60 tagú városi tanács választását, segítette a Vörös Hadseregbe való toborzást. Még színházügyi bizottságot is alakított. Közben „szakszerű kommunista előadásokat” tartott. S mint „a direktóriumnak tanügyi tagja, magára vállalja a május 1-i vörösnépeély szervezését.”

Erre azonban Szarvason már nem kerülhetett sor. A 36 napos heroikus munka folytatását megakadályozta a román királyi csapatok intervenciója. Krecsmarik Endre nem menekült el Szarvasról. Április 28-án a románok fogságába került. Ismét hosszú és kínos megpróbáltatásokkal gyötörték őt, és a mindig nehéz anyagi helyzetben élő családját. „Krecsmarikot, a főkommunistát” bírói ítélet, majd fegyelmi eljárás alapján

„állásának és nyugdíjának jogerős elvesztésére” ítélték (1921.). Ezt követően alkalmi munkából élt. Alkalmazták pl. a szegedi egyetem és múzeum régészeti ásatásainak munkálatainál. Fiatalon, 51 éves korában hunyt el. A nekrológ így búcsúztatta: „... Mélységesen kulturált, nemesen érző szenzibilis lelke megtörött az oktalan hajszában, az igazságtalan sérelmekben és társadalmi megbántottságban...”

A szocialista utókor becsüli emlékét. A szarvasi úttörőház méltó névadót választott az ő személyében.

Tóth Lajos

IRODALOM:

Tóth Lajos: Krecsmarik Endre élete és munkássága. Szarvas, 1969.

BÉKÉSCSABA, 1907. NOVEMBER 20.

BÉKÉSCSABA, 1960. MÁRCIUS 15.

Szegény munkáscsaládból származik. Már kisgyermekkorában dolgozni kényszerült, a család megélhetéséhez kellett hozzájárulnia azzal, hogy az iskolai szünetekben kisbéreskedett a város módos gazdáinál. Édesapja 1916-ban – az I. világháborúban – elesett.

Édesanyja mindent megtett annak érdekében, hogy fia tanulhasson. Komoly eredménynek számított: szakmát tanulhatott. Kőművesinas lett az elemi iskola elvégzése után. Amikor 1927-ben segédként felszabadult, építési nagyvállalkozóknál helyezkedett el. A munkanélküliség miatt nem mindig kapott szülővárosában munkát, ezért vándorlásra kényszerült. Az ország különböző építkezésein dolgozott, így Budapesten, Fűzfőn, sőt Erdélyben is, Borsán.

Az a tény, hogy már 7 éves korában dolgoznia kellett, valamint a keserű inasévek, a vándorlás, a munkanélküliség, ellenállásra, harcra készítették. Bátor kiállásáért munkatársai becsülték és tisztelték. A fiatal munkás a marxizmus elméletével, az osztályharc módszereivel Békéscsabán ismerkedett meg. Részt vett a munkásotthon létrehozásában mint szervező, de kétkezi munkájával annak építéséből is kivette részét.

Nem tűrte a megaláztatást, nemcsak a maga, de munkatársai érdekeiért is bátran fellépett. „Veszélyes elemnek” tartották, „piszkos kommunistának” bélyegezték. Ezért sok esetben volt munka nélkül. Több alkalommal azzal adták kezébe a munkakönyvét: „fizetett ellenséget nem tartunk.”

A csabai munkásotthon nemcsak nevében, de szellemében is a baloldali munkások otthonává vált. Krisztoff András itt lett ösztönös ellenállóból tudatos, szervezett munkás. 1927-ben lépett be a Magyarországi Építőipari Munkások Országos Szövetségébe (MÉMOSZ). A mindössze 20 éves fiatal munkás felismerte az összefogás szükségességét, azt, hogy szervezeten sokkal eredményesebb az ellenállás.

1936-ban Budapesten kapott ismét munkát, 1937–38-ban a Közmunka Tanács építkezésén dolgozott, ahol főbizalmivá választották.

1937-ben lett a Szociáldemokrata Párt tagja. A VIII. kerületi pártszervben végzett aktív munkát. Tagokat toborzott, a párt, és szakszervezeti rendezvényekre mozgósított. Tudása egyre gyarapodott. Sokat jelentett számára, hogy a baloldali mozgalom kiváló felkészültségű vezetőivel, propagandistáival találkozhatott, részt vehetett előadásain. A vasas székházba járt, ahol gyakran volt tanúja és résztvevője a szociáldemokrata bal- és jobboldal összecsapásának. Peyer „szónoklatát” pl. több alkalommal is közbekiáltásokkal igyekeztek megzavarni, volt, amikor az előadás emiatt kudarcba fulladt.

Mivel Budapesten sem tudott elhelyezkedni, hazatért Békéscsabára. Itt aratási-céplési munkát végzett nyaranta a nagygazdáknál, és napszámot vállalt.

A II. világháború éveiben a munkásmozgalom Békéscsabán is nehéz helyzetbe került. A rendőrség minden megmozdulást súlyosan megtorolt. Krisztoff Andrást azonban ez sem készítette arra, hogy feladja elveit, továbbra is aktívan harcolt. Sokat tevékenykedett mások megsegítésére. Ezekben az években sokan voltak börtönben, sok elvtársat internáltak. Az ő családjuk megsegítésére fogtak össze. Pénzt és élelmet gyűjtöttek számukra. Krisztoff András a kommunista Gyuska János családjának támogatását kapta – többek között – feladatul. Késő este és korán reggel végezte a gyűjtést, és ilyenkor juttatta el a családokhoz az adományt. Ebben sokat segítette őt felesége is – akivel 1932-ben kötött házasságot –, aki élete végéig támogatta férje mozgalmi munkáját.

1942–43. években Borsán, laktanya építésén kapott munkát. A hadiüzemi tevékenység miatt a dolgozókkal való bánásmód még durvább és kegyetlenebb volt, mint bármely más munkahelyen. Egyes munkavezetők még tettelegesen is bántalmazták a munkásokat. Krisztoff Andrást igazságérzete, osztályos társai iránt érzett felelőssége ellenállásra, tiltakozásra készítette. Emiatt elbocsátották.

A német megszállás alatt is ellenállásra buzdított. Békéscsaba munkáskerületében, „Jaminában” laktak, Bessenyei utcai lakásukon hallgatták a moszkvai és londoni rádió magyar nyelvű adásait. A híreket továbbította elvtársainak, agitált a háború ellen, a béke megteremtéséért.

1944 őszén behívót kapott, azonban nem vonult be katonának, sőt mindenkit arra biztatott, hogy ne tegyen eleget a felhívásnak. Több ismerőst meggyőzött a háború értelmetlen voltáról, velük együtt bujkált, pedig ebben az időben a katonaszökevényeket halálra ítélték.

A felszabadulást követően – a város 1944. október 6-án lett szabad – október 8-án megalakult Békéscsabán a Magyar Kommunista Párt városi szervezete. Az alapítók között volt Krisztoff András is. 1945-ben Blahut János volt a titkár, ugyanis Gyuska Jánost az MKP Központi Vezetősége a megyei titkári teendőkkel bízta meg. Az öt főből álló megyei bizottság egyik tagja Krisztoff András, tömegszervezeti felelős lett.

Elméleti tudását tovább gyarapította, 1947-ben kéthónapos pártiskolát végzett Budapesten. Lelekesen kapcsolódott be a pártmunkába. Szinte éjjel-nappal aktívan

tevékenykedett. Fáradhatatlanságát jól tükrözi, hogy a békéscsabai építőipari vállalat kőműveseként dolgozott, emellett végezte pártmegbízatásait, igen eredményesen és színvonalasan. 1945–1948 között a szakmaközi bizottság titkára és a szakszervezetek megyei titkárhelyettese volt társadalmi munkában. 1949-től a vállalatnál művezetői beosztásba került, majd 1951. június 1-ig a vállalat pártalapszervezeti titkára lett.

Ezt követően a Mezőtúri Építőipari Vállalat megbízott igazgatójaként dolgozott, rövid idő múlva pedig – 1951. december 13-án – a Gyöngyösi Magasépítő Vállalat igazgatójává nevezték ki. Ebben a beosztásban 1954-ig tevékenykedett. Ekkor visszatért szülővárosába, és élete végéig az itteni építőipari vállalat művezetője volt.

1956-ban az ellenforradalom idején is hű maradt a szocializmus eszméjéhez. Bátran kiállt elvei mellett. Az ellenforradalom leverését követő nehéz időben a szovjet hadsereg parancsnokságától kapott kijárási engedéllyel plakátokat ragasztott, jelszavakat festett. Pártmunkájába András fiát és menyét is bevonta.

Amikor megalakult a munkásőrség, fiával együtt tett esküt amellett, hogy ha szükséges, fegyverrel is megvédi a munkáshatalmat. Az első munkásőrszázad tagjai voltak.

Családját – két gyermekük van – is a szocializmushoz való hűségre nevelte. Felesége és gyermekei harcostársai is voltak, párttagok, akik vele együtt tevékenykedtek.

Krisztoff András jól képzett, tisztán látó, következetes kommunista volt, aki a párttól kapott feladatokat maradéktalanul igyekezett teljesíteni. Egyenes jellemű, határozott egyéniség volt, makacsnak ismerték, de mindig jó ügy mellett állt ki. Mint műszaki vezető sok fiatallal foglalkozott, megtanította őket nemcsak a szakmára, de a munka szeretetére is. Humanitására jellemző, hogy egy-egy magányosan, árván élő fiatal meghívott a családjához, aki a hét végét náluk töltötte. Családtagként fogadta őket, sokat foglalkozott velük. Ezért is tisztelték munkatársai, elvtársai.

1959-ben súlyosan megbetegedett, kórházba, majd szanatóriumba került. 1959 őszén teljesült a vágya: a Szovjetunióba utazhatott. Orvosa elengedte a kéthetes útra. Nagy várakozással készült, és sok-sok élménnyel tért haza. Azonban néhány hónap múlva állapota súlyosra fordult, rövidesen – mindössze 52 éves korában – elhunyt.

Utolsó útjára sok elvtársa, barátja, munkatársa kísérte el. A halál korán ragadta el, még nagyon sokat tehetett volna a szocializmus megteremtéséért a rá jellemző kitartással és szenvedéllyel.

Munkásságát számos elismerő-dicsérő oklevéllel jutalmazták.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, MKP fond 1948. június 8. Jelentés.

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.

Molnár Pálné: A Magyar Kommunista Párt szervezeteinek megalakulása és szervezeti fejlődése Békés megyében 199–200. Békés megye 1944–1945 Békéscsaba, 1970. Szerk.: Dér László és Szabó Ferenc.

Üzemi bizottságok a munkáshatalomért 1944–48. Táncsics, 1966. 308–309., 708.

Andó György: A Békés megyei Állami Építőipari Vállalat története. Békéscsaba, 1970. 73–73.

Felesége, Krisztoff Andrásné, Békéscsaba, Kulich Gy.-ltp. 20. C I. 2. sz. alatti lakos visszaemlékezése, 1984.

A családtagok tulajdonában levő iratok (plakátok, tagsági könyvek, megbízólevelek, küldöttigazolványok)

Kulich Mihályné *Pék Teréz*

CSEPREG, 1894. DECEMBER 7.
BÉKÉSCSABA, 1965. JÚLIUS 20.

Édesapja Pék Vendel uradalmi zsellér volt, édesanyja Tóth Rozália háztartásbeli. Hét gyermeket neveltek fel igen nehéz körülmények között. A nehéz munka, a sok nélkülözés megviselte az édesapa szervezetét, aki fiatalon meghalt. Korán jutott árvaságra.

A 19 éves fiatal leány, Pék Teréz 1913-ban Bécsbe ment munkát keresni, ahol csak háztartási alkalmazottként tudott elhelyezkedni. Ott ismerte meg későbbi férjét, Kulich Mihályt, aki szabósegéd volt. Rövidesen összeházasodtak, és első gyermekük, Gyula, Bécsben született 1914 januárjában. Az első világháború kitörése után hazajöttek Magyarországra, Dobozon telepedtek le, ahol férje szülei laktak. Férjét rövidesen behívták katonának, kivitték a frontra, és csak 1917-ben került haza súlyos betegen. Ismét együtt volt a család. A két szorgalmas, dolgozó ember otthon akart teremteni magának. A férj a szabómesterséget folytatta. Szerencséje volt, hogy mind a férfi-, mind a női szabóságot megtanulta, így gyakrabban jutott munkához, felesége segített neki, és ellátta a háztartást. Közben a család létszáma három további gyermekkel gyarapodott, így már hat ember eltartásáról kellett gondoskodniuk.

Férje, akinek a megfeszített munka tovább gyengítette maradék egészségét, 1923-ban meghalt. A család kenyérkereső nélkül maradt. Ekkor a legidősebb gyermekük mindössze 9 éves. A gyöngye, törekeny asszony 4 gyermekével megélhetési lehetőség reményében Békéscsabára költözött. Árendában laktak, alkalmi munkákat vállalt. Elsősorban mosás-vasalás volt az, ahol alkalmazták. De más munkát is vállalt. Jól tudott főzni, lakodalmakba járt szakácsnőnek, télen disznótorba böllérazszonynak. Mindent elvállalt, amiért pénzt kapott, hogy gyermekeit elláthassa. Az özvegyiség első éveiben átmenetileg a négy gyermek közül csak a legidősebb, Gyula és a legfiatalabb, Jolán, a kislány volt vele. A két fiút, Lajost és Jánost átmenetileg a rokonoknál helyezte

el. De amikor kialakította szerény, ám tiszta kis otthonukat, magához vette mind a négyet, mert ő akarta felnevelni gyermekeit.

Nagyon nehéz életük volt, hiszen a gyenge fizikumú édesanyának 4 folyton éhes, fejlődő gyermekről kellett gondoskodnia. Nappal a munkaadóknál dolgozott, éjjel saját háztartását látta el, alig volt ideje a pihenésre.

1930-ban jelentős változás történt a kis család életében azzal, hogy megismerkedtek Botyánszky Pálnéval, akivel akkor szomszédságban laktak. A sorsközösség – Botyánszky-né is egyedül nevelte 4 gyermekét – hamarosan meleg barátság forrása lett. A gyermekek is összebarátkoztak. Együtt jártak a munkásotthonba művelődni és szórakozni. Az édesanyának akkor még nem volt erre ideje, a gyerekek azonban – különösen a két idősebb fiú, Gyula és Lajos – rendszeresen eljártak a szervezett munkások közé.

1944-ben, Békéscsaba felszabadulása után bekapcsolódott a mozgalomba, 1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba, és már akkor is elsősorban a nőmozgalomban tevékenykedett. Ekkor már, miután gyermekeit felnőtte nevelte, a szabad hazában könnyebben élhetett volna, de el kellett viselnie azt a felmérhetetlen fájdalmat, hogy két fiát, Gyulát és Lajost elveszítette. (Gyulát, akit kommunista meggyőződéséért börtönöztek be, majd a dachau koncentrációs táborban pusztítottak el, Lajos 1944 nyarán lépett a jugoszláv partizánok közé, így harcolt a fasizmus ellen, és halt hősi halált.) Az édesanya ezt a nagy fájdalmat úgy próbálta ellensúlyozni, hogy teljes erejével kapcsolódott be az új, az igazságosabb társadalom építéséért folytatott küzdelembe. Megválasztották az MNDSZ, majd annak jogutódja, a Nótanács városi és megyei elnökévé, ahol kedvességéért, segítőkészségéért tisztelték, szerették. Volt népi ülnök, a megyei pártbizottság tagja, az MSZMP VII. és VIII. kongresszusán Békés megye egyik küldötte, a Magyar Partizánszövetség tagja 1947 óta. Kedves egyéniségével, fáradhatatlan tevékenységével mindenhol ott volt, ahol szükség volt munkájára.

Felmerül a gondolat: mi adott erőt ennek a munkásságnak ahhoz, hogy pusztán a saját két dolgos kezére támaszkodva, gyermekeinek szerény, de boldog családi otthon teremtett, ahol fizikailag és érzelmileg harmonikusan fejlődtek? Milyen ember volt a forrón szeretett „Anyus”, ahogyan gyermekei hívták? Leánya így emlékezik rá: „Mindig vidám volt, nagyon szeretett bennünket. Mikor kicsik voltunk, még arra is szakított időt, hogy meséljen nekünk. Jól beosztotta az idejét, nappal dolgozni járt, este otthon mosott, de hajnalban már vasalt. Bennünket is a munkára, rendszerességre szoktatott. Szeretett moziba járni, oda mindig együtt mentünk. Ha kirándultunk a Bandika fához vagy Szanazugba, akkor velünk jött. Nagyon szeretett olvasni, kedvenc írója Zola volt. Az Aurora kör könyvtárából hordtuk neki a könyveket. Vasárnap délután szakított egy kis időt az olvasásra.” Így él emlékezetükben.

Kulich Mihályné eredményes munkájáért többször kapott kitüntetést. 1955-ben a Munka Érdemrendet, 1965. március 20-án a Munka Érdemrend arany fokozatát, megyei tanácstól a „Társadalmi Munkáért” arany fokozatát.

Haláláig tagja volt a pártnak.

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma, 1. fond.

Leánya, Puskás Mihályné Kulich Jolán békéscsabai lakos által közölt rövid életrajz és a birtokában levő dokumentációs anyag. 1983.

Gyebnár Jánosné Terpitkó Ilona békéscsabai lakos szóbeli közlése. 1983.

OROSHÁZA, 1901. JÚNIUS 25.
BUDAPEST, 1965. MÁRCIUS 19.

A kiteljesedett illegális kommunista mozgalom első magvetője, szervezője Orosházán, Dér Istvánnal együtt. A munkásosztály ügyének kiemelkedően képzett, nagy tapasztalatú, bátor és önfeláldozó harcosa. A viharsarki kommunisták első nemzedékének egyik karakteres vezető egyénisége, akinek egész életét a töretlen meggyőződés, az elvhűség vezérelte.

Apja, Kun István, ismert orosházi kőművesmester volt, aki négy kőműves fiával együtt dolgozott, s 94 évesen hunyt el, 1958-ban. Anyja, Nagy Julianna, a népes családra fordította minden erejét.

Kun László 1915-ben végezte el Orosházán a polgári iskolát, majd 1920-ban Szegeden az ún. felsőipari iskolát, amely a mai műszaki főiskolák színvonalán álló képzést nyújtott. Az oklevél megszerzése után Magyarországon nem tudott elhelyezkedni, emiatt Ausztriában, Németországban és Csehszlovákiában próbált szerencsét, de csak rövid időre alkalmazták. 1920 őszén hazatért, s hamarosan munkát kapott a fővárosi villamosvasútnál: a Pálffy téri elektromos központ elektrikusa lett. (Előtte pár hónapig napszámos volt a győri vagongyárban.) Budapesti munkahelyével sem volt megelégedve, így kortársai jórészenek példáját követve ismét külföldön keresett megélhetést: 1921 tavaszán átszökött Romániába. Először Bukarestben vasbetonszerelő volt, azután pedig Moreni helységben az Astră Romană olajtársaság villanszerezője, utóbb üzemvezetője. A román-magyar viszony alakulása miatt 1922 őszén továbbment Bulgáriába, ahol 1925 végéig munkát talált: Burgaszban malomgépész, Szófiában „hotelelektrikus”, majd egy gépgyárnál mérnöki beosztást kapott. Hazatérése után néhány hónapig ismét a munkanélküliség fenyegette. 1926-ban végre révbe érkezett: az Egyesült Izzónál, a nemzetközi rangú vállalat mérnöki majd pedig a gépszerkesztési osztályán alkalmazták, 1930 márciusában történt első letartóztatá-

sáig. Élete úgy alakult, hogy majd csak 1948 decemberében térhetett vissza az Egyesült Izzóba, újra a gépszerkesztési osztályra.

A fennmaradt ítéletábrái ítélet indokolása és tömör önéletrajza szerint Kun László 1929 elején az Alkoholelles Munkásszövetségben egy Csernát nevű („Simon” mozgalmi álnevet viselő) kommunista szervező útján került kapcsolatba az illegális KMP-vel. (Az SZDP-nek már 1919-ben tagja lett. Az Alkoholelles Munkásszövetséghez azért vonzódott, mert annak Madzsar József irányítása alatt kifejezetten baloldali jellege volt.) Kun László az illegális mozgalomban a „Kazár” álnevet kapta. Tevékenységének fő területe első lebukásáig Újpest volt. (Ott is lakott.) Az Egyesült Izzónál együtt dolgozott Hajdú Györggyel, aki saját lakásán az illegális Ifjú Proletárt szerkesztette. Kun javaslatára a mozgalom céljára Újpesten külön lakást béreltek, s abba átköltöztek. Csatlakozott hozzájuk Csók Bálint, s kapcsolatban álltak egy Dénes nevű kommunista szervezővel is. Kun elvtárs a sajtóterjesztői munkát sikeresen végezte. A lakásban került sor az ún. északkerületi illegális pártvezetőség egyik ülésére is. A csoport 1930. március 21-ére a Berliini térre tüntetést szervezett volna, de az azt előkészítő találkozó utáni napon, március 20-án, tagjait letartóztatták. Kun Lászlót első és másodfokon egyesztendei, harmadfokon tízhavi fogházra és háromévi hivatalvesztésre ítélték, politikai jogait is felfüggesztették. Kiszabadulása (1931. január 20-a) után három évre kitiltották Budapestről, és hazatoloncolták Orosházára.

Orosházán részben édesapjánál dolgozott, részben alkalmi munkát vállalt. Szülőhelyén már 1931 őszen megkezdte a tájékozódást az illegális szervezkedéshez. Nagy segítséget jelentett számára, hogy 1932-ben a Francia Kommunista Párt tagja, a Párizsból kiutasított, ugyancsak orosházi származású, Budapesten élő asztalosmunkással, Dér Istvánnal Orosházán kapcsolatot épített ki. Dér illegális nyomtatványokat hozott Kunnak terjesztés céljából, majd együtt beszervezték a mozgalomba Boros Jánost, Hegedüs Jánost, Dumitrás Mihályt, Németh Mihályt és Tóth Sándort, továbbá Botos Sándort, Kolarik Edét. Dér István Tömpe Istvánnal is összekötötte Kun László csoportját. Az illegális sejt széles körű ideológiai nevelő munkát folytatott, rendszeres szemináriumokat tartott, a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait hallgatta, és megvitatta, majd az SZDP kereteit, a helybeli munkásotthon lehetőségeit kihasználva felvilágosító tevékenységet vállalt a KMP politikája szellemében. Fontos volt a Szovjetunió népszerűsítése is. Olvasták, terjesztették Károlyi Mihály: Tiétek a föld c. munkáját.

1935 májusában Kun László visszatért a fővárosba, hogy a mozgalom érdekeit szolgálni tudja. Mint kőműves napszámos tartotta fenn magát, az Egyesült Izzóba nem vették vissza. Az év júliusában Dér István is felköltözött a fővárosba, miután katonaidét kitöltötte. Ezt követően Kun László Budapestről személyes találkozások és levelezés útján irányította az orosházi sejtet, Hegedüs János és Botos Sándor segítségével. 1937 áprilisában pár hónapra visszatért Orosházára. Az illegális találkozót ekkor Szabó Péter lakásán tartották meg. Kun Rónaszéki Ferencsel, Weissshauss Aladárral és Mokó Dániellel is kapcsolatot tartott az orosházi sejt érdekében Budapesten, a frakciós

törekvéseket nem érzékelhette súlyosan. Weissshauss „két és feles” irányzatának lényege csak jóval később vált világossá.

A mozgalomba beépült besúgó révén 1937 nyarán az ellenforradalmi rendszer erőszakszervei súlyos csapást mértek a viharsarki illegális kommunista és baloldali szocialista mozgalomra. A tömeges lebukások során, 1937. június 22-én, az orosházi kínvallatásokat irányító csendőrnyszervezők Budapesten Kun Lászlót is letartóztatták. Orosházára hozták, megverték, de hiába vallatták. Társaival együtt július 2-án reggel Szegedre, a Csillag börtönnek nevezett kerületi fogházba szállították. A vizsgálatok azután ott folytak. A viharsarki kommunisták és baloldaliak elleni nagy pörben dr. Valentiny Ágoston látta el a védőügyvédi tiszteket. Védőbeszédét a tárgyalás hallgatósága megtapsolta. A kegyetlen eszközökkel végigvitt ún. „nyílt nyomozás” a szociáldemokraták és a haladó polgári körök bizonyos mértékű tiltakozását váltotta ki, s ennek többen hangot is adtak. A Népszava több cikkben mutatta be a csendőri erőszakot, Takács Ferenc hódmezővásárhelyi SZDP-képviselő Orosházán a vallatások színhelyén járt, és tapasztalatai alapján interpellációt terjesztett elő a parlamentben. Szeder Ferenc részt vett a lefogottak szegedi törvényszéki tárgyalásán a hallgatóság soraiban, s ott volt Mitlasovszky János is, a Károlyi Mihály híveként küzdő orosházi lapszerkesztő. A szociáldemokraták és a progresszív polgárok nem a kommunistákat védték, de a fehérterrorra emlékeztető viszonyok leleplezésével a megkínzottak iránt rokoszenvet keltettek, s legalább a látszat-törvényesség fenntartására kényszerítették a nyomozó szerveket. Az illegális KMP nevében a Prágában kiadott Dolgozók Lapja közölt cikket a viharsarki kommunisták elleni hajszáról.

Kun Lászlót első fokon – 1938 márciusában – kétévi és háromhónapi fegyházra ítélték, majd a legfelső fórumon két évre szállították le a büntetését. 1939. augusztus 13-án, a második világháború előestéjén léphetett ki a Csillag börtön kapuján. Hogy megélhessen, kitanulta a lakatos-bádogos szakmát. Részint e szakmából, másfelől alkalmi munkából élt. 1942-ben nyolc hétre katonának hívták be, de a hadseregben az iskolai végzettsége alapján őt megillető karpaszományos címtől is megfosztották politikai múltja miatt. Az illegális szervező munkát a megnehezedett háborús körülmények között is folytatta, mozgalmi kapcsolatait fenntartotta. A háború menetét figyelve biztos volt a fasiszta Németország vereségében.

1944. január 10-én Kun Lászlót ismét behívták katonának az orosházi alakulathoz. Egysége 1945. április 1-én Nyugat-Dunántúlon fogságba esett. Kun László az ukrainai Csernigov egyik fogolytáborában hamarosan egy munkacsapat vezetője lett, majd előbb ott, azután Kijevben bízták meg egy mérnöki iroda irányításával. 1947 őszén egy fogolytábor antifasiszta bizottságának elnöke lett, a következő év elejétől pedig tábor-propagandista. A hadifogságból 1948. szeptember 10-én érkezett haza, s decemberben visszakerült az Egyesült Izzóba, ahol 1950 májusáig dolgozott mérnöki beosztásban. A hadifogságból visszatérve házasságot kötött Horváth Gizellával, s megtalálta a családi élet harmóniáját. Egy fiuk van.

Hazatérése után azonnal belépett az MDP tagjai sorába, párttagságát 1929-től igazolták. Munkahelyén 1950 elején pártcsoportelnök lett. A személyi kultusz idősza-

kában egyedül az elvhűség vezette, a maga személyes példájával is arra törekedett, hogy a munkahelyén dolgozókat megnyerje a szocializmus ügyének. De nehezen tudta elfogadni a korszakban nem ritka ellentmondásokat. 1950 májusában kiemelték: a Nehézipari Minisztérium híradástechnikai főosztálya főmérnöke lett. Alig kilenc hónapig bírta el ezt a beosztást, 1951 februárjában saját kérésére áthelyezték őt a Hőtechnikai Kutatóintézethez önálló kutatói státusba, hogy találmányait megvalósíthassa. 1952 elejétől 1953 nyaráig az intézmény párttitkára is volt. A következő években az intézet olyan munkatársai támadták őt, akik 1956-ban sorra disszidáltak. Az 1956. évi ellenforradalom idején a munkahelyéről kizárták, de már november 10-én felvette a munkát. 1957 márciusában a kutatóintézet MSZMP-alapszervezetének egyik alapító tagja volt, pártvezetőségi tag lett. 1958. október 27-én az MSZMP KB Régi Párttagok Bizottsága felvette a központi nyilvántartásba.

Találmányait a szocialista építés szolgálatába akarta állítani, de méltatlanul elgáncsolták. 1954 és 1957 között tíz bejelentett találmányát fogadták el, mindet az ún. aprószemcsés hőcseréléses technológia körében. Üzemi kísérleteit a Vörös Csillag Traktorgyárban és a Csepeli Fémműben végezte.

A megérdemelt nyugdíjat nem sokáig élvezhette. Az MSZMP V. Kerületi Bizottsága és a Magyar Partizán Szövetség saját halottjának tekintette. Az újpesti Megyeri úti temetőben lévő sírját körülálló elvtársai, tisztelői között ott voltak orosházi harcostársai, szülővárosa pártbizottságának küldöttei is.

Harcos életét két alkalommal ismerték el a Szocialista Munkáért Érdeméremmel (1955, 1958), s tulajdonosa volt a Partizán Emlékéremnek is.

Szabó Ferenc

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

CSML. A szegedi Csillag börtön rabtörzskönyve 791/1937. tk. sz.

BML. A szegedi kir. államügyészség 27. 887/1937. sz. vádirata és a szegedi ítélőtábla B II. 544/1938. sz. ítélete.

BML. Orosházi járási főszolgabíró ir. 655/1943. Kigy. m.-mozg. ir. (Itt található a Kun László ellen 1931-ben hozott ítélet.)

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond: Kolarik Ede, Németh Mihály, Soós Béla és Szabó Péter visszaemlékezései, 1971, 1972. Dumitrás Mihály visszaemlékezései.

MSZMP Orosházi Városi Biz. Archívuma, 185/1980. (Kun László 1959. október 31-én kelt önéletrajza és más dokumentáció.) 302/1/1983. Kolarik Ede visszaemlékezései, 1973.

Orosháza története. Szerk.: Nagy Gyula. Orosháza, 1965. (Fancsovits György fejezete.)

Hollós Ervin: Rendőrség, csendőrség, VKF 2. Bp., 1971. 191–197.

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig. Bp., 1968. (Ajánlható még a Dumitrás Mihály életrajzánál felsorolt további irodalom is.)

Felesége, Kun Lászlóné Horváth Gizella, Budapest IV., Pozsonyi u. 6/A lakos közlései és a birtokában lévő dokumentumok, 1984.

Esti Budapest, 1956. január 24.

Népszabadság, 1959. június 6.

ENDRŐD, 1890. DECEMBER 16.

ENDRŐD, 1957. FEBRUÁR 7.

Kisiparos családból származott. Cipésmesterséget tanult. A segédlevél megszerzése után vándorbotot kézbe véve járta az országot, életre szóló tapasztalatokat szerzett.

Az 1920-as évek elején – megunva a vándorlást – összegyűjtött pénzén önálló cipésműhelyt nyitott Endrődön. Véglegesen itt telepedett le.

A vándorló évek alatt kötelezte el magát a mozgalom mellett.

Az I. világháború és a két forradalom élményei hatottak szemléletére.

1925-ben csatlakozott a Kommunista Párthoz.

Megbízatása a helyi ipartestületben, a polgári körben meglévő legális lehetőségek keretei közötti agitáció volt. Kapcsolata volt a Földmunkás Szövetség helyi szervezetével is.

Tevékenysége – minden óvatossága ellenére – nem kerülte el a hatóságok figyelmét. 1942-ben letartóztatták, majd internálták.

Kiszabadulása után, 1943-ban ismét letartóztatták. A vád: „egy rendbeli, az 1937. X. törvénycikk II. paragrafusában meghatározott folytatólágosan elkövetett valótlan hír terjesztésének vétsége”.

A cipésműhelyben – a vádirat szerint – 18 társával együtt rendszeresen hallgatták a moszkvai rádió adásait, „éltették a szovjet rendszert, szembe állították azt az ittenivel, s ez alkalmas volt arra, hogy a kommunizmust kedvező színben tüntessék fel, és annak Magyarországon való bevezetés iránt vágyódást keltsen” – folytatódik a vádirat.

A szegedi főügyész Kurilla Bálint ügyét áttette a katonai bírósághoz, mely több évi internálással sújtotta.

Az internáló táborból a Vörös Hadsereg katonái szabadították ki.

1944 október végé tért haza. Nyomban bekapcsolódott a munkába, az MKP tagjaként.

Tagja lett a pártvezetőségnek – többször is helyettesítette a községi titkárt.

A Nemzeti Bizottság, az Igazoló Bizottság is elnökévé választotta. Nagy politikai érzéssel, diplomáciai készségével tűnt ki ezekben az években, jól alkalmazta tapasztalatait a népi demokráciáért vívott történelmi időszakban.

1946-ban egyik szervezője volt az ENCI Cipőipari Szövetkezet elődjének, a Cipész Szövetkezetnek.

Párttagságát 1925-től ismerték el.

Cseuz Imre

FORRÁSOK:

1287/1943. IX.20./K.Ü sz. ügyirat másolata Gyebnár József birtokában.

Cserép Mátyás, Gyomaendrőd, Mohácsi út 13. szám alatti lakos szíves közlése.

Láncai József

KÖRÖSLADÁNY, 1896. OKTÓBER 16.
KÖRÖSLADÁNY, 1971. MÁJUS 21.

Agrárproletár családból származott. Szülei – K. Nagy Eszter és Láncai János – napszámosok, cselédek voltak. Édesanyja 1908-ban meghalt, s az akkor alig 12 éves fiúnak állandó munkát kellett vállalnia, cseléd lett a grófi uradalomban.

Írni, olvasni, számolni elemi fokon megtanult a községi iskola első három osztályában. Ennél több osztályt jó értelmi képességek birtokában sem végezhetett, a családja szegénysége ezt nem tette lehetővé.

19 évesen megnősült, felesége Földi Juliánna lett. Házasságukból öt gyermek, négy leány és egy fiú született.

Családjával együtt napszámosként, majd felesbérlokként dolgozott a Körösladány határában levő Sebes-éri és Folyás-éri gazdagparashti birtokokon.

Munkásmozgalmi tevékenysége 1918-ban kezdődött. Ekkor a Szovjet-Oroszországból hazatért Frankó Mihállyal együtt az orosz szocialista forradalom mellett agitált. 1918 őszén egyik vezetője volt a körösladányi községi csendőrlaktanyát megtámadó tömegnek. A csendőrök visszatérése után menekülnie kellett.

Budapestre ment s a postánál helyezkedett el: postakocsi, szállítómunkás lett. 1919 februárjában a Földmunkások Szövetségéből átlépett a Magyarországi Munkások Országos Szövetségébe. Az ezt bizonyító tagsági könyv (Mitgliedsbuch) száma: 25 335. A Tanácsköztársaság kikiáltása idején tehát Budapesten élt, önként jelentkezett vöröskatonának.

A VI. hadosztály 53. vadász zászlóaljában szolgált, mint rajparancsnok. Fegyverrel kezében harcolt a Tanácsköztársaságot támadó ellenforradalmárok ellen. Ő is ott volt azon vöröskatonák között, akik 1919. június 24-én és 25-én leverték a Ludovika Katonai Akadémia lázadó ellenforradalmár tisztjeit, tisztjelöltjeit és a lázadó monitorokat menekülésre kényszerítették. Mellette harcoló elvtársai közül 16-an meghaltak, és ő is részt vett június 29-én a hősi halált halt vöröskatonák temetésén. A Tanácsköztársas-

ságra támadó, az antant támogatásával nacionalista célokért harcoló intervenció s román seregek elleni törökszentmiklósi és szolnoki ütközetekben is harcolt.

Az ellenforradalmi rendszert hatalomra segítő antant katonai túlerő megdöntötte a Magyar Tanácsköztársaságot. A fehérterror kegyetlen időszaka következett 1919 augusztusától. A szolnoki ütközetben a lábán megsérült Láncki Józsefet is elfogták és őt hónapig, 1919. augusztus 3-tól 1919. december 24-ig internáló táborban Szolnokon, a 68-as kaszárnyában fogva tartották. Hazatérése után a munkásmozgalomban továbbra is tevékenyen részt vett, a körösladányi munkásegylet alelnöke volt 1921 és 1931 között. Az 1931. november 11-én megalakult körösladányi szociáldemokrata pártszervezet egyik alapító tagja volt, beválasztották a pártvezetőségbe, alelnök lett. Elvtársai-val együtt illegális pártmunkát végzett, gyűléseket szervezett, gyűléseken vett részt, olvasta és terjesztette a Szociáldemokrata Párt Körösladányba eljutott kiadványait. A csendőrség megfigyelés alatt tartotta, többször kihallgatták. Részt vett a választási harcokban, 1935-ben a kormánypárti képviselő plakátjainak megsemmisítésében.

A második világháború idején a körösladányi szociáldemokraták és kommunisták igyekeztek községükben ellenállási mozgalmat kialakítani. Láncki József és elvtársai közösen hallgatták a moszkvai és a londoni rádiók magyar nyelvű adását, így értékelték a háború menetének eseményeit, változásait s ennek alapján végeztek felvilágosító munkát. 1944-ben sikerült több körösladányi lakost lebeszélni a bevonulásról s azután bújatták, segítették őket. Eredményesen agitáltak a kiűritési parancs teljesítése ellen és igyekeztek megcáfolni a szovjet Vörös Hadseregről és a szovjet katonákról hivatalosan propagált rémhíreket.

Körösladány felszabadítása után rövid időn belül megkezdődött a Magyar Kommunista Párt körösladányi szervezetének létrehozása. A pártszervezet egyik szervezője és alapítója. Párttagsági könyvének száma: 64 631, a belépésének hivatalos ideje: 1944. december 10. A kommunista párt helyi szervezetének vezetőségi tagja lett, s az ezt követő években aktív pártmunkát végzett.

Elvtársai tisztelték, szerették, mint meggyőződéses kommunistát, sokat próbált osztályos társukat, aki rendkívül becsületes, igazságszerető, a közösségért sokat vállaló ember volt.

Egyik alakítója, formálója lett a felszabadított szülőfalu, Körösladány új életének. Az 1946. március 2-án létrehozott földművesszövetkezet és az 1949. február 4-én megalakított Zalka Máté Termelőszövetkezet alapító tagja volt.

Küzdelmes élete eredményeit örömmel látta, tapasztalta. 1962 után már nyugdíjas-ként élt. Gyermekei, akik édesapjuk kommunista életének társai és folytatói lettek, boldogulása az ő boldogságát is jelentette.

Kitüntetése: Tanácsköztársasági Emlékérem.

Bankós Csaba

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1. fond, PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag

MSZMP Körösladányi Bizottsága irattára.

Végh Mihály: Adatok Körösladány történetéhez. Sárréti Írások. Szerkesztette: Miklya Jenő. Szeghalom, 1965. 226–232.

Végh Mihály: Körösladány felszabadulásának története. Sárréti Írások II. Szerkesztette: Miklya Jenő. Szeghalom, 1977. 156–159.

Leánya, Nemes Jánosné (Lánczi Erzsébet) Körösladány, Árpád u. 20. sz. alatti lakos szóbeli közlése.

László (Ludvig) Mátyás

GYULA, 1900. AUGUSZTUS 24.
GYULA, 1951. MÁJUS 25.

Elvtársak!

Minden proletár munkás azonnal jelentkezzon!

a vörösörség

szolgálatába, melynek kötelékébe tartozik a
volt csendőrség, rendőrség, pénzügyőrség,
határrendőrség, helyi nemzetőrség és vasúti
biztosító nemzetőrség, kiknek kötelességük
az ország belsejében a

proletár közvagyon

megőrzése és a rend fenntartása.
A vörösörség szolgálatába életkorra tekintet
nélkül minden szervezett munkás
azonnal jelentkezzen a toborzó bizottságra

22-en délelőtt 9 órától.

**A vörösör
toborzóbizottsága**

Már elődei is jól képzett kőművesek voltak, akik több jelentős gyulai középület felépítésén dolgoztak. A családi hagyományt követte, amikor maga is a kőművesmesterséget tanulta ki. Mint fiatal kőművessegéd vonult be katonai szolgálatra 1918 március elején, rövid kiképzés után került az olasz frontra, amikor még tizennyolcadik évét sem töltötte be. Az összeomlaskor került haza Gyulára, ahol részt vett tüntetésekben, felvonulásokon. Önként jelentkezett vöröskatonának, a Szolnok körüli harcokban román fogságba esett, a hadifogságból 1920-ban szabadult. Nemsokára megnősült, házasságából Erzsébet nevű lánya született.

A munkásmozgalomban való részvétele 1925-től kezdve van elismerve. 1925 és 1928 között a gyulai építő- és földmunkások szervezésében tartottak a Wiszt-vendéglőben összejöveleteket. Szervezője volt a húszas-harmincas években sztrájkoknak, tömegmegmozdulásoknak. A harmincas évek elején címére is érkeztek Vörös Segély bélyegek, melyeket értékesített, a harmincas évek végén és a negyvenes évek elején illegális röplapokat kapott postán, melyek szétosztásában tevékenykedett.

1930-ban lépett be a Szociáldemokrata Pártba, melynek az 1944 évi feloszlatásáig tagja volt. 1935-től a Magyar Építőmunkások Országos Szövetsége gyulai szakcsoportjában is tevékenykedett, 1936-tól a szakcsoport vezetőségi tagja, majd pénztárosa, 1940-től ellenőre volt. A szakcsoportban végzett munkájában Szikes Antal baloldali irányvonalát támogatta. Amikor 1944 áprilisában Szikes Antalt és társait őrizetbe vették és internálták, ő járt el kiszabadításuk érdekében, a fellebbezések elkészítésére megbízást adott, útiköltséget gyűjtött budapesti eljárások céljára.

A Gyula felszabadítását követő napon László Mátyás képviselte a város munkásságát abban a küldöttségben, amely tárgyalásokat folytatott a szovjet katonai parancsnokságon. 1944. október 15-én részt vett a Magyar Kommunista Párt gyulai szervezetének megalakításában. Megalakulásától haláláig tagja volt a pártszervezet városi bizottságá-

nak, előbb mint szakszervezeti összekötő, később mint közigazgatási felelős. 1945 januárjában a Magyar Építőmunkások Országos Szövetsége gyulai szakcsoportjának elnöke lett. Kezdeményezésére alakították meg 1947-ben az Építőmunkások Termelő Szövetkezetét, amelynek államosításáig elnöke volt. 1948-tól 1951-ig a Magyar–Szovjet Művelődési Társaság és a Szabadságharcos Szövetség vezetőségi tagjaként fejtett ki tevékenységet. Elméletileg is képzett, erős akaratú, céltudatos vezető egyéniség volt.

1945 februárjában mint építési munkavezető került Gyula város építési osztályának alkalmazásába, 1950–1951-ben a városi építési és közlekedési osztály vezetője volt. A már korábban is fennállott gyomorfekély betegsége 1951-ben súlyosbodott, ez okozta korai halálát.

Marik Dénes

IRODALOM:

Dr. Marik Dénes: Város a front mögött – Gyula város felszabadulásának története. Gyula, 1957. 12, 22.

Marik Dénes: Gyula története a felszabadulástól a fordulat évéig (1944–1948) Három szabad évtized Gyulán.

Szerk.: Marsi Gyula – Szabó Ferenc. Gyula, 1975. 17, 43.

Csipes Antal – Marik Dénes: A Szociáldemokrata Párt politikája és a szociáldemokrata mozgalom Gyulán 1920–1929. Gyula társadalma és munkásmozgalma 1919–1944.: Szabó Ferenc, Gyula, 1982. 190.

Marik Dénes: A gyulai szakszervezeti mozgalom 1919–1944. Gyula társadalma és munkásmozgalma i. m. 276.

TÓTKOMLÓS, 1892. AUGUSZTUS 7.

TÓTKOMLÓS, 1973. MÁJUS 17.

A legszegényebb sorsú parasztcsaládok igen sovány kenyere jutott számára. Alighogy elkezdte az iskolát, nyolcéves korában már szolgálni adták. Gazdag parasztcsaládoknál dolgozott, mint kanász. Két évvel később már „előléptették”, évi bérrel dolgozó mezőgazdasági cselédnek. Nem sokkal később béres lett, aztán napszámosként, sum-másként dolgozott egészen a felszabadulásig. 1915-ben megnősült. Házasságából két gyermek született.

A Tanácsköztársaság eseményei őt is magukkal ragadták. Ekkor döbrent rá: nem törvénytörő, hogy gyermekeinek ugyanolyan szomorú sors jusson, mint az övé volt. Jelentkezett a Vörös Hadseregbe, Békéscsabán lett vöröskatona. Kikerült a frontra és végigharcolta szinte az egész Tanácsköztársaságot. Augusztusban román fogságba esett. Budapestre vitték, s ezután Horthyék tartották fogva 1920-ig. 1923 után segítette a tótkomlói Munkásotthon létrehozását és működését. Megismerkedett szervezkedő, tiltott politikai írásokat olvasó, terjesztő baloldaliakkal. 1929-ben alapító tagja volt az újjáalakult Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének. Tiltott összejövetelekre járt, szemináriumokat szervezett. Illegális munkája során együtt dolgozott Hudák András-sal, Kovács Jánossal, Molnár Jánossal és társaikkal.

1933-ban 30-an lebuktak, és Lehoczky Istvánt 30 napi elzárásra ítélték. Szabadulása után ott folytatta, ahol abbahagyta. Részt vett a szociáldemokraták munkájában, hallgatta és terjesztette a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait, terjesztette az illegális sajtót és könyveket, plakátokat ragasztott.

A felszabadulás után, 1945 januárjában lépett be a Magyar Kommunista Pártba. A párt tótkomlói szervezete két hónappal korábban alakult meg. 1949-ben alapító tagja volt a helyi Viharsarok Termelőszövetkezetnek. Ezután életének, sorsának alakulása szorosan kapcsolódott a szövetkezethez. Része volt a közös gazdálkodás kezdeti nehézségeinek legyőzésében, az első eredmények elérésében. Ha kellett agitált,

vitatkozott, végezte pártmegbízását, de a termelőmunkában is mindig jó példát mutatott. 1956-ban fegyverrel a kezében védte a közös vagyont. Az MSZMP-be elsőként kérte átigazolását. A termelőszövetkezettől ment nyugdíjba 1958-ban egészségének romlása miatt. Életének utolsó másfél évtizedében súlyos beteg volt. Vigaszt nyújtott számára, hogy láthatta küzdelmének, munkájának eredményeit.

Áldozatos munkásmozgalmi tevékenységéért megkapta a Tanácsköztársasági Emlékérem, a Mezőgazdaság Kiváló Dolgozója és a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetését.

Tímár Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma 1. fond. ABC-s munkásmozgalmi anyag.

MSZMP Békés megyei Bizottsága PTO anyag.

Szincsek György – Lugosi Mátyás: Tótkomlós negyedszázados története. Tótkomlós, 1972. 35.

DOMBEGYHÁZA, 1881. AUGUSZTUS 29.
SZEGED, 1925. ÁPRILIS 4.

Nincstelen háromgyermekes zsellérek voltak a szülei. Édesanyja korán meghalt, apja újból megnősült. A mostohaanya nem tűrte a három gyereket. Ezért a fiatal Lengyel János a négy elemi elvégzése után különböző helyeken cselédeskedett, majd Szegedre költözött, s ott elszegődött „teljes ellátással” suszterinasnak. Mikor szakmájában felszabadult, egy pinceszobai albérletbe költözött. Fiatalon kapcsolódott be az 1891-ben megalakult Cipésszegedek Szakegylete munkájába. A századforduló táján végképp elkötelezte magát a munkásmozgalommal. Részt vett a bőripari munkások sztrájkharcának szervezésében. Az 1905–1906-os nagy szakmai sztrájk egyik vezetője volt. 1909-ben egy titkos választójogot követelő tüntetésen letartóztatták. A szegedi városháza pincéjébe vitték, megverték, majd szabadon bocsátották.

Lengyel János állandóan tanult. Marxista műveltségét a szociáldemokrata szemináriumokon bővítette. Szorgalmát és tudásszomját bizonyította, hogy magánúton elvégezte az akkori polgári iskola négy osztályát. A politikai érdeklődés mellett szakmájában is többre törekedett. Heckmann Istvánhoz, a szakma nagy öregéhez járt szabást és felsőrészkészítést tanulni. A kultúra iránti érdeklődése is nagy volt. 1907-ben egyik alapítója, majd vezetőségi tagja volt a Szegedi Általános Munkás Dalegyletnek. Abban az időben csak Szegeden működött az országban „Szabad Munkás Iskola”. Ebben az iskolában felnőtt munkások természettudományt, szociológiát, politikai-földrajzot, jogi ismereteket, irodalmat, művészetet, szónoklattan tanulhattak. Lengyel János is az iskola hallgatói közé tartozott. Az „Alkoholmentes Munkásszövetség” 1906-ban alakult meg Szegeden. Lengyel János e szövetségnek is tagja és aktívja volt. A szövetség elvei alapján munkatársait a józan életre ösztönözte, az iszákosságot öntudatos munkásembertől idegen jelenségnek tartotta.

1912-ben megnősült. Felesége, Sándor Mária, hajóács leánya, aki férjének minden

politikai tevékenységében hűséges segítőtársa volt. Négy gyermekük született. Mind a négy a munkásmozgalom harcosa lett.

Lengyel Jánost a szakma legjobbjai között tartották nyilván. Ahogyan akkor mondták, első osztályú cipész volt. Házasságkötése után a jobb megélhetés reményében mégis abbahagyta a szakmát és a vasútnál helyezkedett el. Éjjeliőr, majd vonatfékező lett.

1918 őszén Szegeden a MÁV-nál megalakult Munkástanács tagjának választották meg. 1919. április 14-én pedig a szegedi Munkások, Katonák és Földművesek Tanácsának tagja lett. 1919. június 15-én sztrájk szervezésében vett részt. Ezért letartóztatták, egyhónapi börtönbüntetésre ítélték. Szabadulása után állásából elbocsátották, foltozó-suszterként lakása konyhájában berendezett műhelyében dolgozott tovább. A Tanácsköztársaság leverése után Lengyel Jánost is letartóztatták. Vizsgálati fogság után szabadon engedték, de rendőri felügyelet alá helyezték és bűnvádi eljárást indítottak ellene.

Senki nem gondolt akkor arra, hogy a rendőri megfigyelés alatt álló Lengyel János a lakásán bújtatta Beloczerkovszki Antal orosz emigránst, a szegedi direktorium tanácsának tagját. Tíz hónapi bújtatás után vasutas elvtársai segítségével Csehszlovákián keresztül Bécsbe szöktették őt. Lengyel János lakásán dolgozták ki a Kommunisták Párt titkárának, a direktorium tagjának Udvardi Jánosnak, valamint Barta Lászlónak a szökési tervét is. Lakásuk (Szekeres u. 18.) az illegalitásban működő kommunisták gyülekezőhelye volt. A Lengyel-házaspár segítségével sikerült a felsoroltakon kívül még sok halálrakeresett kommunistát a Szovjetunióba juttatniok. Tökéletes konspirációval dolgoztak, melynek szabályait nemcsak az elvtársak, de a Lengyel-gyerekek is ismerték és betartották. A baloldali szocialista, kommunista mozgalom csaknem valamennyi jelentősebb alakja megfordult ezekben az években Lengyel Jánoséknál.

1920. november 26-án osztály elleni izgatás büntetével vádolta meg a Szegedi Királyi Ügyészség. A vádirat szerint 1919. szeptember 8-án a Szeged-Rókus vasúti állomás épületének személyzeti helyiségében 16–18 vasúti alkalmazott jelenlétében a Tanácsköztársaság visszaállítása érdekében, háború idején, nyilvános gyülekezeten élő szóval a vagyonos és értelmiségi osztály ellen gyűlöletre izgatott. A tárgyalást 1921. december 2-án a Tanácsköztársasági pereket tárgyaló hírhedt „ötös tanács” folytatta le. Lengyel János védekezését maga látta el. Védőügyvédre nem volt pénze, a hivatalból kirendelt védőt pedig visszautasította. A tárgyaláson Lengyel János a bíróság előtt is kommunistának vallotta magát. Elmondotta, hogy a Tanácsköztársaságot ugyan leverték, de az eszme tovább él. Védőbeszédét azzal fejezte be: „... Uraim, majd a végén csattan az ostor.” A vád részéről a tanúk nem vallottak ellene. Az 1920-ban hozott amnesztiarendelet ekkor már érvényben volt. A bíróság végül is megállapította, hogy Lengyel János vádlott a kommunizmus elveivel érzelmi közösségben van. Az ellene felhozott vádak azonban nem találta bizonyítottaknak, így felmentették.

Lengyel János 1922–1923 körül a „Rekord” cipőüzembe került dolgozni. Ez akkor 10–12 főt számláló kis üzem volt. Több politikai üldözött baloldali érzelmű személy volt közöttük. Lenin halálakor Lengyel János méltatta életútját a kisüzem dolgozói

előtt. Beszédében kiemelte, hogy mit köszönhet a magyar proletariátus Leninnek. Ismertette az oroszországi forradalom eseményeit, párhuzamot vont a magyar és az orosz események között.

1924 végén lakásukba költözött Héger Mihály cipész, a munkásmozgalom egyik kiváló harcosa. Mosókonyhájukban rendezték be a cipésműhelyét. Különös cipésműhely volt az. Nemcsak a cipők javításán fáradoztak ott, hanem az élet megjavításán is. Héger Mihály ugyanis a Kommunista Párt titkos nyomdáját kezelte. A rölapok ezreit nyomtatták és juttatták el a munkások közé, a Lengyel-család segítségével. Árulás következtében a nyomda nyomára bukkant a csendőrség. A házkutatás azonban eredménytelen maradt, mert akkorra a nyomda már Katona Antal kertész lakásán működött.

1925 tavaszán Szegeden is megkezdődtek az előkészületek egy új osztályharcos pártszervezet megalakítására. A Magyarországi Szocialista Munkáspártot Ladvanszki József és Lengyel János kezdték szervezni. A párt megalakulását Lengyel János már nem érte meg. Súlyos betegség következtében 1925. április 4-én meghalt.

Abban az időben a temetési engedélyeket a plébánián adták ki. Ezért Lengyel elvtárs temetésén is elengedhetetlen volt a pap jelenléte. A papi ceremónia után a Bőripari Munkások Országos Szervezete nevében Ferenczi József búcsúzott barátjától, elvtársától, harcostársától. Beszédét a következő szavakkal fejezte be: „... a zászlót, mely kiesett kezedből, mi felvesszük és diadalra visszük...” Ezek után elhelyezte a koporsón a harcostársak piros rózsából készült, piros szalaggal átkötött koszorúját. A Szegedi Általános Munkás Dalegylet Beethoven „Miért oly bús” kezdetű gyászdalát énekelte. A szöveg azon soránál, mely eredetileg így hangzik „...kedves halott isten veled...” a kórus úgy énekelte „...kedves halott béke veled...” A pap a koszorút és a szócserét kifogásolta, majd a koporsó elé állt és kijelentette, addig nem lesz temetés, míg a vörös koszorút e koporsóról el nem távolítják. Az incidensnek a temetésen jelenlevő munkások erélyes fellépése vetett véget, melynek hatására a pap elhagyta a temetőt. A temetőben a párt nevében Olejnyik József búcsúzott a fiatalon elhunyt Lengyel Jánostól, akit az Internacionálé hangjaira helyeztek örök nyugalomba.

A Szegedi Új Nemzedék 1925. április 7-i számában a temetésről így írt: „...A szociáldemokraták féktelen izgatásai ma már minden határt túllépnek, nincs olyan hely, ahol a hazafias magyar ember meghúzódhatna veszedelmes izgatásaik elől. Legújabban egyházi szertartásoknál is megjelennek, izgató beszédet mondanak, vörös szalagos koszorút helyeznek az elhunyt elvtársuk koporsójára... Felhívjuk a rendőrség figyelmét, hogy figyelje meg az elvtársak temetését és akadályozza meg, hogy máskor előforduljanak ilyen temetések, tüntetések, melyek felborulással fenyegetik a polgárok nyugalma...”

A Népszava is megemlékezett Lengyel elvtárs haláláról és így írt: „...szegedi elvtársaink hétfőn temették nagy részvéttel Lengyel János bőripari munkás elvtársunkat, aki fáradhatatlan harcosa volt a proletár eszmének. A szakszervezeti és politikai mozgalomban egyaránt értékes munkát végzett... Az egyházi szertartást végző pap, a bőripari munkások vörös koszorúja miatt incidenst rögtönzött a temetésen...”

Az eszme, amelyért Lengyel János küzdött, valósággá vált. Munkáját tovább folytatták felesége, gyermekei, elvtársai. Szegeden az alsóvárosi temetőben sírját 1957-ben emlékművel jelölte meg a pártszervezet. Szeged-Ságvári lakótelep egy „Lengyel udvar” néven őrzi emlékét. Születésének századik évfordulóján, 1981-ben a Szegeden megjelenő Délmagyarország című lap tisztelettel és igaz hálával emlékezett meg a példamutató életű, nagyszerű munkásmozgalmi személyiségről.

Balogh György

FORRÁS ÉS IRODALOM:

Csongrád megyei Levéltár. Mj. Városi Tanács VKG. Oszt. iratai 112/1955. sz.

Válogatott dokumentumok Csongrád megye munkásmozgalmának történetéből. 1917–1919. Szerk.: Gaál Endre. Szeged, 1969. 442. 501. 1.

Csongrád megye forradalmi harcosainak életrajzi gyűjteménye. Szerk.: Rácz János. Szeged, 1973. 61–62. 1.

Lengyel Mária: Apámról. Somogyi Könyvtári Híradó. Szeged,. 1971. 1. sz.

Leánya, Lengyel Mária nyugdíjas, szegedi lakos közlése. 1983.

1889?

BÉKÉSCSABA, 1945. JANUÁR 14.

Nehéz életrajzot írni olyan emberről, akinek tevékenysége 1919-cel befejeződött, s az utána itt töltött néhány hónapjára is alig lehet visszaemlékezőt találni. Lestyán György élete ilyen volt.

Már születési adatait sem sikerült tisztázni. Amikor meghalt, 56 évesnek írják, így 1889-ben vagy e körül kellett születnie. Békéscsaba négy egyházának anyakönyvében azonban születési bejegyzése nem található. Édesapja Lestyán György, édesanyja Fajó Anna volt.

Az ácsmesterséget tanulhatta, mert az anyakönyvben ácssegédként szerepel. Minden bizonnyal a békéscsabai munkásmozgalom ismert harcosa lehetett, különben nem bízták volna meg a Tanácsköztársaság kiltiáltása után a Vörös Őrség parancsnokságával. A Vörös Őrség feladata a belső rend fenntartása volt. Ha be tudnánk mutatni a békéscsabai Vörös Őrség tevékenységét, Lestyán György munkásságáról is képet kaphatnánk. A Vörös Őrség iratai azonban nem maradtak meg.

Volt szomszédja visszaemlékezése szerint a román királyi csapatok az 1919. április 26-i bevonulás után Lestyán Györgyöt elfogták, s Doboz felé kísérték. Harmadmagával sikerült megszöknie.

Emigrálni kényszerült. Adatközlőm és a pártbizottsági életrajzi feljegyzés szerint is előbb Szlovákiában, majd a Szovjetunióban élt.

Nem ismerjük pontosan visszatérésének dátumát sem. Vannak, akik 1938–1939-re és 1942–1943-ra teszik békéscsabai megjelenését – így volt szomszédjának fia is –, s itt alkalmi munkából élt. Valószínűbb, hogy csak 1944 végén tért haza feleségével, Skirta Annával és fiával vagy fiaival. (Nem emlékeznek rá pontosan, hogy egy vagy két gyermeke volt-e. Felesége oroszul beszélt, így minden valószínűség szerint a Szovjetunióban nősült meg.) Apja, idős Lestyán György többször emlegette a két világháború

között, hogy fia a Szovjetunióban él. Apja tanyájára költöztek a Szarvasi úti híd bal oldalánál levő három tanya egyikébe (Csorvási út 4.)

Csabai élete rövid ideig tartott. Részt vett még a Magyar Kommunista Párt békéscsabai szervezetének megalakításában. 1945. január 14-én délelőtt 9 órakor a Szarvasi úti hídon jött át, s egy teherautó halálra gázolta. Halálának oka „belső elvérzés”.

Férje halála után felesége gyermekével együtt visszatért a Szovjetunióba.

Lestyán György emlékére 1962-ben a III. kerületben utcát neveztek el. Halála után a Szocialista Hazáért érdemrenddel tüntették ki.

Czeglédi Imre

FORRÁSOK:

MSZMP Városi Bizottsága. Lestyán György személyi irata.

Volt szomszédjának fia, Tolnai György, Csorvási út. 6. sz. közlése.

Andó György, a Békés megyei Építőipari Vállalat osztályvezetőjének közlése.

867721

Előnév: Lindeisz Jakab

Csalónévi és da helye: GYULA

Foglalkozás: Építőmunkás

Csokaszervezői tag: 1922 OCA

Kiallítás kette: 1922

P H

GYULA, 1892. AUGUSZTUS 24.

GYULA, 1970. JÚLIUS 5.

Kőműves családból származott, apja is jó kőműves szakmunkás volt, aki több gyulai középület és magánház felépítésén dolgozott. Fia is a kőművesmesterséget tanulta, előbb apja mellett dolgozott, majd haláláig kőművessegéd volt. Már 1911-ben belépett a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége gyulai szakcsoportjába, szakszervezeti tagságát élete végéig megtartotta. Munkásmozgalmi tevékenységét teljesen leköötötte a szakszervezeti munka. A legnehezebb években, előbb az ellenforradalmi korszak kezdő időszakában, majd a harmincas években a nagy gazdasági válság idején képviselte munkástársai gazdasági érdekeit. A gyulai építőmunkások nemcsak a jó szakmunkást tisztelték személyében, de azt a csoportvezetőt is megbecsülték, aki lankadatlanul küzdött társai gazdasági helyzetének javításáért. Több helyi építőmunkás sztrájk szervezésében vett részt 1921-től kezdődően.

Részen tevékenységének köszönhetően erősödött meg a gyulai építőmunkások szervezettsége, aminek eredményeként már 1922-ben a megyei átlagnál magasabb béreket értek el, majd 1923 végén már három kg búza árának megfelelő pénzbeli órabért harcoltak ki. A gyulai szakcsoport szervezettségére jellemző, hogy 1922 évben már 220 körüli szakmunkás tartozott tagjai sorába.

Házasságából két gyermek származott, Ferenc fia a gyulai gimnázium tanára.

Két kőművestársával együtt 1925 végén Szakszervezeti Bizottságot hoztak létre közös gazdasági célok elérésére és szervezeti tevékenységük erősítésére. A bizottság három gyulai szakszervezeti csoportot egyesített, az építőmunkások, a faipari munkások és a fémipari munkások szakcsoportját. Ez a bizottság 1927 végéig hangolta össze a három baloldali munkáscsoport érdekvédelmi tevékenységét.

Lindeisz Jakab az 1920-as évek elejétől a gyulai építőmunkás szakcsoport vezetőségéi tagja volt, pénztárosként működött 1944 március végéig, a helyi szakcsoport feloszlata-ságáig. A szakcsoport feloszlata-sa után bezárták korábbi hivatalos helyiségét. A helyiség

lepecsételése előtt Lindeisz Jakab Zöldi utca 5. számú háza egyik szobájában helyezte el ideiglenesen a szakcsoport könyvtárát és más felszerelési tárgyait. Itt találkoztak illegálisan a német megszállás ideje alatt a szakcsoport vezetőségi tagjai.

Ezen helyiségben alakult meg 1944. október 15-én a Magyar Kommunista Párt gyulai szervezete. Az alapítók között volt Lindeisz Jakab is, aki haláláig a párt tagja maradt.

A felszabadulást követően az építómunkás szakcsoport vezetőségi tagjaként tevékenykedett. Később a megalakult Gyulai Építőipari Szövetkezet ügyvezetőjeként dolgozott, majd 1950-től 1952-ben bekövetkezett nyugdíjazásáig a békéscsabai Magasépítési Vállalat dolgozója volt. A későbbiekben már csak párt- és szakszervezeti tevékenységet folytatott.

Kitüntetései: 1962. „Felszabadulásért” Emlékérem, 1970. Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Marik Dénes

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Marik Dénes: Város a front mögött. Gyula város felszabadulásának története. Gyula, 1957. 22.

Bárány Ferenc: A viharsarki munkásmozgalom az ellenforradalmi rendszer első évtizedében. Budapest, 1982. 53, 55, 122, 132, 172.

MSZMP Gyulai Városi Bizottság nyilvántartása és közlései.

MISKOLC, 1892. NOVEMBER 10.
AUSCHWITZ, 1944. JÚNIUS ?

Munkáscsaládból származott, apja államvasúti mozdonyvezető, régi szociáldemokrata párttag volt, a miskolci körzetben a szocialista vasutasok mozgalmának egyik szervezője, aki tagja volt a Vasutasszövetségnek, részt vett az 1918-as országos vasutas-sztrájkban. Fia már a szülői házban szocialista szellemű nevelést kapott, mint szabósegéd bekapcsolódott a szociáldemokrata ifjúsági mozgalomba, majd az első világháborúban teljesített katonai szolgálata befejeztével, 1918 novemberében a szociáldemokrata párt tagja lett. Tevékeny résztvevője volt Miskolcon az 1918–1919-es forradalmi mozgalmaknak, emiatt nem számíthatott arra, hogy szülővárosában iparigazolványt kap, ezért 1920 elején Gyulán telepedett le.

1920. április 24-én kapott Gyula város polgármesterétől iparigazolványt szabó mesterség folytatására. Első szabóműhelye lakásán, a Thezarovits utca 12. számú házban volt. A véletlen úgy hozta, hogy lakása pontosan szemben volt dr. Blanár László városi orvos, a közismert baloldali szociáldemokrata rendelőjével, míg az utca elején, a Jókai utca sarkán dolgozott műhelyében Király Endre, a másik vezető baloldali szociáldemokrata, vízvezeték-szerelő. Így e két baloldali szociáldemokrata vezetővel került szorosabb kapcsolatba azután, hogy letelepedését követően átigazolták a gyulai szociáldemokrata pártszervezetbe.

A helyi pártszervezet vezetőségétől a munkásteddzés megszervezésére kapott megbízást. Gyulán 1913-ban alakult a Gyulai Atlétikai Club, az úri sportegyesület, ahol az ipari munkások nem találhattak sportolási lehetőséget, ezért 1920-ban a szakszervezetek és az ipartestület kezdeményezésére megalakult a Gyulai Ipari Munkások Testedző Egyesülete, amelybe 1922-ben több kereskedelmi alkalmazott is belépett, ezért nevét Gyulai Testedző Egyesületre változtatták. 1920-tól 1943-ig az Egyesület intézőjeként működött Lindenfeld Albert, beosztásában komoly eredményeket ért el a gyulai munkáspárt megszervezésében és kifejlesztésében.

A húszas évek közepén szabóműhelyét a Wenckheim Béla utca 6. számú (ma Béke sugárút 14.) házba helyezte át. Az újabb szabóműhelye már két helyiségből állott, egy utcai üzlethelyiségből és egy udvari műhelyből. Az udvari műhely a húszas évek közepétől a harmincas évek végéig rendszeres baloldali illegális találkozók színhelye volt, melyen gyakran részt vettek dr. Blanár László, Király Endre, Ottlakán Tivadar, Pettner András, Mezőfi István és más helyi, baloldali munkásmozgalmi vezetők.

Lindenfeld Albertnek jelentős szerepe volt az illegális marxista könyvek, folyóiratok, újságok terjesztésében is. Vasutas kapcsolatait felhasználva a kötegyáni vasútállomáson át Nagyváradról kerültek birtokába az Aradi Viktor szerkesztésében 1925-ben indult „A jövő társadalma” című kommunista folyóirat és más marxista sajtótermékek, Erdélyben magyar nyelven kiadott szovjet regények. 1932-ben az ő közvetítésével jutott el a gyulai munkásmozgalom baloldali vezetőihez a nagyváradi „Tömegkultúra” néhány példánya.

1944. június közepén Gyuláról feleségével együtt Auschwitzba deportálták, ahonnan nem tért vissza.

Marik Dénes

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

BML A Gyulai Ipartestület iparlajstroma A/20.

Scherer Ferenc: Gyula város története II. Budapest, 1938. 400.

Dr. Marik Dénes: Arcok a gyulai munkásmozgalomból: Dr. Blanár László. Gyula, 1971. 17, 20.

Csipes Antal – Marik Dénes: A Szociáldemokrata Párt politikája és a szociáldemokrata mozgalom Gyulán 1920–1929. Gyula társadalma és munkásmozgalma 1919–1944. Szerk.: Szabó Ferenc. Gyula, 1982. 187, 188, 190, 206.

SZARVAS, 1901. OKTÓBER 4.

SZARVAS, 1970. JÚLIUS 4.

Kisparaszti család gyermeke. Heten voltak testvérek, az öt hold föld nem biztosította a család megélhetését. Ő is mint a többi testvére korán megismerkedett a bér munkával. Már tízéves korában szolgált mint libapásztor, kanász, s kiscselédként segített a család anyagi helyzetén.

Az első világháború évei tovább súlyosbították a helyzetet. A nélkülözés, az elégedetlenség, a felnőttek beszélgetései irányították figyelmét a társadalmi problémák felé. Ha nem is tudatosan, de megérezte 1918. október 31-nek és 1919. március 21-nek a jelentőségét. 1919-ben a parasztság körében folyó szervezkedés résztvevője.

Visszaemlékezései szerint a forradalmi időszak ébresztette rá, hogy szakmát tanuljon, és így kerüljön közelebb a munkásosztályhoz, a munkásmozgalomhoz.

A cipész szakmát választotta. 1922-ben lett segéd, majd 1940-ben önálló kisiparos. Mind a szakmában, mind egyéb területen végzett alkalmi munkákat.

Az 1920-as évek végén került kapcsolatba a munkásmozgalommal. A Szarvason működő „Építőipari Munkások Világosság Dalkar” tagja lett. Ez a dalkar a munkás kultúrmozgalom egyik vidéki bázisa volt. Előadásai gyakran mély politikai tartalmat hordoztak. A dalkar tagjai automatikusan a szociáldemokrata párt tagjai is voltak. Ezért fogalmazhatott az egyik aktív tag a következőképpen: „... A dalkar tagjainak legnagyobb része szervezett munkás is volt és végzett politikai munkát...”

A dalkar Litauszki Mihály számára is a politikai iskolát jelentette. Ezért is tudott tudatosan, tevékenyen részt venni az országgyűlési választások politikai előkészítő és lebonyolító munkájában mint agitátor, utcabizalmi.

A második világháborút elítélte, a moszkvai Kossuth Rádió adásait hallgatta és terjesztette.

A felszabadulás után belépett a Kommunista Pártba és aktívan bekapcsolódott tevékenységébe.

1946 januárjában kéthetes pártiskolán vett részt, és mint szemináriumvezető több éven keresztül terjesztette a párt eszméjét, politikáját.

1948. november 30-án feladta önálló kisiparos státuszát és 1949-ben belépett a Szarvasi Cipész Ktsz-be. Kezdetől fogva részt vett a szervező és irányító munkában, és később mint a ktsz párttitkára, annak politikai megerősítésén fáradozott.

Az 1956-os ellenforradalmat mélységesen elítélte. Fegyveresen vett részt a rend helyreállításában. A munkásőrség alapító tagja és haláláig az is maradt.

Nyugdíjaztatása után mint propagandista és mint munkásőr végzett pártmunkát.

Kitüntetései: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem (1970), Munkás-Paraszt Hatalomért (1957).

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma 1. fond.

ENDRŐD, 1906. MÁRCIUS 17.

ENDRŐD, 1979. MÁJUS 5.

Szegény napszámos szülők gyermeke. Ő maga is napszámos és cseléd, így fiatalon ismerte meg a rövid alvás, a fizikai fenytés által behatárolt proletársorsot. Baloldali gondolkodású apja nagy hatással volt eszmei fejlődésére.

Az 1920-as években az Endrőd környéki tanyasi köröket látogatta, szervezte, majd az 1930-as években titokban a moszkvai rádióadásokat hallgatta. Kapcsolatba került Polányi Máté, Szabó Péter csoportjával, s ő is részt vállalt a Magyarországi Szocialista Munkáspárt aláírású rölapok terjesztésében. Ezért megfigyelés alatt tartotta a csendőrség, de bizonyítékok híján elítélni nem tudták.

A felszabadulás után, 1944. október közepén, az elsők között tagja lett a szerveződő MKP-nak. 1945 tavaszától a politikai rendőrséghez kapott beosztást. Aktívan részt vett a háborús és népellenes személyek elfogásában és bíróság elé állításában. Később az államvédelmi alakulatokhoz vezényelték, de 1957-ben betegsége miatt századosi ranggal nyugállományba helyezték. Leszerelése után munkásörnek jelentkezett, majd a gyomai munkásőrszázad helyettes parancsnoka 1966-ig.

1957 és 1970 között a Községi Pártbizottság tagja Endrődön, az átlagosnál jóval több pártmunkát végzett, hittel és meggyőződéssel.

Kitüntetései: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem, Haza Szolgálatáért Érdemérem.

Szakács Mihály

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

BML Békés vm. alisp. ir. 2251/1926.

MSZMP Gyomaendrőd-i Bizottsága iratai

Endrőd község mozgalmi tevékenysége 1935-től 1975-ig. Összeállította: Gyebnár József. (Kézirat)

Löbl Sándor

BERLIN, 1903. FEBRUÁR 21.
SZEGED, 1944. AUGUSZTUS 30.

Szüleinek a kiléte tisztázatlan. A berlini állami menhely még nagyon kicsiny korában adta át Magyarországnak, mivel az akkor még meglevő igazolásai alapján édesapja magyar származású volt. Így tehát Magyarországon nevelkedett állami gondozottként. Majd mint lelencet adták ki „nevelésre” a Kávási családnak Gyulaváriba. Ez természetesen egyszerű mindenes cselédsorsot jelentett, s bár a gazdának bizonyos jobb életvitelt kellett volna biztosítania a gyermek számára, ez mindig az illető gazda jóindulatától függött. Akkoriban a hatóságok egyáltalán nem vették szigorúan a lelencszerződések betartását, főleg a gazdák szempontjából nézve.

Kávásiéknál 1914-ig nevelkedett, s utána több nagygazdához szegődött el cselédnek. Közöttük volt többek között a Sánta család Gyulán, majd Horváth Mihályék családjá Gyulaváriban.

Nagyon nehéz volt akkoriban a cselédsors. Neki viszont a legnehezebb időszak és egyben a legkeservesebb is a Horváth Mihályéknál eltöltött idő volt. Náluk enni csak maradékot kapott, a legkisebb vétségért is nagyon megverték. Látástól vakulásig, azaz hajnaltól késő estig kellett dolgoznia. Lakása az istálló felső részében volt, bár jó melegben, de világítani és ezzel együtt olvasnia nem lehetett.

Ebben a helyzetben érte el a nagykorúságot, mikor is a szerződését felbontották és teljesen a saját lábára kellett állnia. Ezért 1925-től kezdve részesmunkásként és kubikos-napszámosként élt tovább Gyulaváriban.

Annyira össze tudta szedni magát anyagilag, hogy gondolhatott a nősülésre. Ez 1926-ban bekövetkezett. Házasságából négy gyermeke született, kik közül három még ma is él. Valamennyien a párt aktív tagjai ma is.

1938-ban, mint napszámos, vitába keveredett azzal a Horváth Mihály gazdával, kinél gyermekkorában szolgaként dolgozott. Mint munkás, kevesellte a napszámként adott

bért, sőt, a szolgálategény korából még visszamaradt – ki nem fizetett – bér egy részét is követelte.

Ennek a vitának végül is pereskedés lett a folytatása. A per Lőbl Sándor hátrányára ért véget, mivel egy pár hamis tanú felvonultatásával a nagygazdának adott igazat a bíróság. Sőt, mivel követelését tovább is fennen hangoztatta, ezt az osztálybíróság rágalmazásnak tekintette a volt munkaadójával szemben, és ezért fogházbüntetésre is ítélte. Akkor ugyanis már baloldalisága miatt is ferde szemmel nézték tevékenységét.

Lőbl elvtárs a munkásmozgalommal az 1930-as évek elején került kapcsolatba. 1931-ben, vagy 1932 elején lépett be a Szociáldemokrata Párt gyulavári szervezetébe. Mint tag, részt vett az agitációkban. Terjesztette a propagandaanyagokat, brosrúkat. Részt vett a választási plakátok ragasztásában. Rendszeresen olvasott és nem csupán lapokat és haladó irodalmat, hanem az akkoriban tiltott irodalmi munkákat is. Részt vett politikai tárgyú előadásokon, munkásgyűléseken, szemináriumokon is. A párt által adott megbízatásait és feladatait mindig nagyon lelkiismeretesen teljesítette. Túl sok keserűség és gyűlölet halmozódott fel benne a Horthy-fasizmusmal szemben, de mindig várta sorsának a jobbra fordulását és ebben bízott.

Pártbeli tevékenysége miatt került az uradalomnál a feketelistára, s emiatt többé nem is kapott már állandó munkalehetőséget a grófi birtokon. Így kényszerítve volt nyári idénymunkákat vállalni különböző helyeken a cséplések idején, vagy nagygazdák nál végzett napszámosmunkát.

A zsidótörvények megszavazása után még rosszabbra fordult helyzete. Egyrészt a nagygazdák okot leltek a mellőzésére, ha munkáról volt szó, másrészt már nem csupán „szoci” volt elkönyvelésének az alapja, hanem származása miatt is több zaklatásnak volt kitéve. Így pártmunkáját kénytelen volt óvatosabban végezni.

1942-ben munkaszolgálatra hívták be. Szeghalomra került. A felesége kérte a parancsnoktól hazaengedését. Az meg is ígérte azon feltétellel, ha hivatalos igazolást hoznak a községi elöljárótól, mely szerint Lőbl elvtárs rendes, szorgalmas és a fennálló rendszerrel lojális ember. Az asszony igyekezett is ezen igazolást megszerezni, de az akkori főjegyző megtagadta. Sőt, nemcsak származása miatt, hanem elsősorban szociáldemokrata párttagsága miatt. Ugyanakkor közölték vele, hogy a férje általában elégedetlenkedő, lázító és a rendszerrel szembenálló, megbízhatatlan ember.

Lőbl Sándor elvtársat 1943-ban pár hét szabadságra hazaengedték, majd újra elhurcolták. Először Budapestre került, majd nem sokkal később Szegedre. A szegedi táborparancsnokság értesítése szerint 1944 augusztusában koponyaalapi törést szenvedett és sérülésébe belehalt. Halálának részletei nem ismeretesek. Szegeden van eltemetve.

Marsi László

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

MSZMP Gyula városi Bizottsága írásbeli közlése.

Szabó László budapesti lakos visszaemlékezései szóbeli úton Budapesten, 1981. januárban.

Magyarország 1890. évi 11. sz. törvénye

1890

Magyarország 1890. évi 11. sz. törvénye

1. 1890. évi 11. sz. törvénye

Gyula, 1890. február 3.

1. 1890. évi 11. sz. törvénye

VÖRÖS ZÁSZLÓ

Magyarország 1890. évi 11. sz. törvénye
Gyula, 1890. február 3.

Az olvasóközönséghez!

Ertesztjük az olvasóközönséget, hogy a helyi Forradalmi Néphatalom határozata folytán a Gyula, Dobó Ferenc küldetésében és szerkesztésében megjelent „Dobó” című hetilap irányát és szerkesztését átvettük. A helyi nyomdaként kapható levél és papírok mikénti felhasználása felett a sajtóügyi népbiztos határoz.

A lap címe ezután „VÖRÖS ZÁSZLÓ” lesz, megjelenési idejében változás nem

GYULA, 1889. FEBRUÁR 3.

GYULA, 1976. NOVEMBER 22.

Egész családja agrárproletárokból állott, kora ifjúságától mezőgazdasági munkás, napszámos, gazdasági cseléd volt, később kubikosként dolgozott. Az első világháborúban katonai szolgálatot teljesített, négy éven át különböző frontokon harcolt. Az összeomlásakor szakaszvezetőként szerelt le és került haza Gyulára. Az 1918. november 2-án megalakult gyulai katonatanács egyik hangadója, különösen a karhatalmi század katonái között rendelkezett befolyással. A gyulai 1919. március 15-i forradalmi jellegű tömegfelvonuláshoz ő szervezte meg a vörösőrség csatlakozását. A március 23-i gyulai népgyűlés elhatározta vörösgárda felállítását, melynek megszervezésére két katonatársával együtt Luda Mátyás kapott megbízást. 1919. április 23-án az elvonuló katonasággal együtt távozott a városból. Részt vett a Vörös Hadsereg felvidéki harcaiban.

A Tanácsköztársaság megdöntése és a Vörös Hadsereg feloszlása után tért haza Gyulára. A román ténnyeljárásnyomás nyomában letartóztatta és a Brassóban levő katonai börtönbe szállíttatta el. Amikor onnan elbocsátották, a magyar ellenforradalmi hatóságok vették őrizetbe. A helyi polgári körök szemében még 1920-ban is Luda Mátyás a „vad forradalmár” megtestesítője volt, már a neve is rettegetést keltett. Úgy is bántak el vele. A gyulai büntetőbíróóság forradalmi tevékenységéért előbb kétévi, majd újabb vádemelés folytán további héthónapi börtönbüntetésre ítélte, amit a szegedi Csillag börtönben töltött le. Szabadulása után internálták, majd éveken át rendőri felügyelet alatt tartották. A rendőrség minden lépését figyelte, minden május elseje előtt napokon át rendőrségi fogdában őrizték.

Békéscsabán 1931 február havában a Franciaországból hazatért egyetemista, Friedmann Béla kommunista szervezetet hozott létre, melynek sikerült érintkezésbe lépni a Titkársággal. A szervezkedést ki kívánták terjeszteni Gyulára is, ahol a szervezők Luda Mátyással vették fel a kapcsolatot. Az államrendőrség egyik békéscsabai besúgójának sikerült beépülnie a mozgalomba s a szervezkedés minden mozzanatáról értesít

tette a rendőrséget. Egyik titkos összejövetel alkalmával, amin Luda Mátyás mint rendőri felügyelet alatt álló nem vehetett részt, a rendőrség a szervezkedés összes résztvevőit letartóztatta. Később Luda Mátyást is őrizetbe vették. A szegedi ügyészség vádiratot adott ki a szervezkedésben részt vevő összes letartóztatott ellen, azonban az 1932 január elején megtartott büntető főtárgyaláson a törvényszék Luda Mátyást, aki már 1931 júniusától letartóztatásban volt, bizonyítékok hiányában felmentette és szabadlábra helyezte. Kiszabadulása után újból rendőri felügyelet alá helyezték.

Amíg Luda Mátyás letartóztatásban volt, felesége a Vörös Segélytől rendszeres segélyezésben részesült. Ez volt az előzménye annak, hogy Luda Mátyás 1932 áprilisában Budapestről Vörös Segély bélyegeket kapott értékesítés végett, valamint különböző illegális propagandaanyagot is juttattak el hozzá. Miután Gyulán állandó szoros megfigyelés alatt állott, ezért az illegális röpiratokat Dobozon terjesztette Hegedüs Mátyás földműves és Balogh Mátyás műszerész dobozi lakosok segítségével. A röpiratterjesztés mellett sejtszervezéssel is megpróbálkoztak. A dobozi csendőrség rájött a szervezkedésre és beszállította őket a gyulai ügyészségre. Mindhármukat letartóztatták és az eljárás lefolytatása végett átadták a szegedi ügyészségnek. A szegedi törvényszék Luda Mátyást, mint a szervezkedés kezdeményezőjét és irányítóját, az 1934. március 22-én megtartott tárgyaláson kétévi börtönbüntetésre ítélte. Luda Mátyásnak az illegális kommunista mozgalommal való közvetlen kapcsolatára utal az a körülmény is, hogy a szegedi tárgyaláson az illegális Kommunista Párt állandó védője, dr. Molnár René budapesti ügyvéd látta el védelmét.

1938 őszétől kezdve minden jelentősebb politikai esemény alkalmával a rendőrség őrizetbe vette és hosszabb-rövidebb ideig őrizetben tartotta, hol internálták, hol rendőri felügyelet alatt tartották. 1944 tavaszától szeptember végéig a hajdúszoboszlói internáló táborban tartották fogva. Onnan szökött meg és október 8-án tért haza Gyulára.

Luda Mátyás személyes balsorsa, hogy bár megérte a felszabadulást, de az állandó üldözések, bebörtönzések, internálások következtében idegei felmondták a szolgálatot, egészségi állapota miatt politikai tevékenységet már nem folytathatott. Állandó gondozásra, ápolásra szorult. Felesége halála után mint magával tehetetlen beteg került be a gyulai szociális otthonba, ahol a gondos ápolás még éveken át életben tartotta.

Marik Dénes

IRODALOM:

Hunya Sándor: Adatok a Tanácsköztársaság gyulai történetéhez Gyula, 1959. 10, 18.

Virágh Ferenc: A Békés megyei szegényparasztság és a munkásság helyzete, küzdelme az ellenforradalom korszakában 1919–1933. Békéscsaba, 1964. 227, 238.

Békésmegyei Közlöny, 1934. március 22.

Marik Dénes: Az 1918–1919 évi forradalmi mozgalmak néhány gyulai szereplője. Két forradalom fényei 1918–1919. Szerk.: Szabó Ferenc. Gyula, 1979. 43–44.

Marik Dénes – Marsi László: Az illegális Kommunisták Magyarországi Pártja tevékenységének hatása a gyulai munkásmozgalomra. Gyula társadalma és munkásmozgalma 1919–1944. Szerk.: Szabó Ferenc. Gyula, 1982. 141, 149, 150.

ENDRŐD, 1913. DECEMBER 20.
VÁC, 1979. JÚNIUS 15.

Egyszerű, de törekvő szegény parasztszülők gyermeke. A 6 elemi kitűnő eredménnyel végezte, majd mezőgazdasági cseléd lett. 1934-től a Hármaskörös gépépítési munkálataiban vett részt. Tapasztalt, idősebb munkatársai megismertették a baloldali nézetekkel, az erősödő német befolyás veszélyeivel.

1942-től behívták a 2. magyar hadseregbe, s a szovjet frontra vitték. 1944 tavaszán fogságba került, ott jelentkezett a partizánképző iskolába. 1944 őszén társaival a Kárpátokban került bevetésre a Vörös Hadsereg oldalán, így vett részt hazája felszabadításában.

Hazaérkezése után a Magyar Államrendőrség megszervezésében vett részt, főhadnagyként dolgozott 1948-ig. 1948–49-ben az Endrőd-Öregszőlői Földművesszövetkezet szervezését végezte, annak ügyvezető elnöke lett. 1950-ben, a tanácsok megalakulásakor Endrődön tanácsagnak választják, illetve a tanács elnöke 1958 végéig. Az 1956-os ellenforradalom a Tanácsakadémián érte. Hazatért szülőhelyére és fegyvert fogott a szocialista rend védelmére. 1956. november 7-én újból átvette a tanács irányítását. A községi viszonyok konszolidálásában nagy szerepe volt, a türelmes és következetes politika híve maradt a kétfrontos harcban. 1957-ben, a munkásőrség megalakulásakor azonnal jelentkezett szolgálatra, és 1958 végéig a gyomai járási munkásőrszázad parancsnokhelyettesi feladatait látta el. 1959-től nyugdíjazásáig Szad község tanácselnöke.

Kitüntetései: Szocialista Hazáért Érdemrend, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Szakács Mihály

FORRÁSOK:

MSZMP Gyomaendrődi Bizottsága iratai.

Gyebnár József nyugdíjas, gyomaendrődi lakos közlése.

Major János

BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1904. FEBRUÁR 21.
BUDAPEST, 1983. MÁJUS 16.

Szülei szegényparasztok voltak. Hat gyermekük és négy hold földjük volt. Apja 1916-ban a szerb, bátyja 1918-ban az olasz fronton esett el. Ő már hatéves korában libapásztornak szegődött, hogy édesanyjának segítsen fiatalabb testvéreit felnevelni. Hat évig kanász volt, majd cseléd lett. Az állandó munka mellett csak az elemi iskola hat osztályát végezhetette el. A húszas évek elején édesanyja ösztönzésére került fel Budapestre lakatostanulónak. Ott került kapcsolatba az ifjúsági mozgalommal. Rendszeresen eljárt az ifiestekre, gyakran szerepelt a rendezvényeken, és hamarosan belépett a Vas- és Fémmunkások Szövetségébe. A szakma elsajátítása után visszatért Békésszentandrásra. Cséplőgépnél gépész, majd a helyi malom gépésze lett. 1929-ben Magyarbánhegyesen a Ferenczi-féle malomban vállalt gépészi állást. Magyarbánhegyesen ismerkedett meg Rózsa Gizellával, az ottani ácsmester varrónő lányával. Az ismeretségből házasság lett. 1930-ban Budapestre költöztek, bízván abban, hogy ott mindketten a szakmájukban tudnak dolgozni.

Major János tűzhelylakatos lett egy kis műhelyben. Felesége a Braun-varrodában helyezkedett el, és bedolgozó munkát is vállalt kisiparosoknál. Major János felvette a kapcsolatot a már korábban megismert elvtársaival, és ismét bekapcsolódott a mozgalmába. Feleségét is bevonta a mozgalmi munkába. Az 1930-i szeptemberi nagy tüntetésen már együtt vettek részt. Közben Major János balesetet szenvedett, munkaviszonya megszűnt. Felgyógyulása után nem tudott a szakmájában dolgozni. Tejkihordó, alkalmi munkás lett. Gyakran volt munkanélküli.

1932-ben Gárdos Mariska, az ismert szocialista munkásvezető kereste fel őket a Szociáldemokrata Párt részéről. Elmondta, hogy a párt megbízásából jött, és mindkettőjüket meghívta egy a vasas székházban tartandó előadásra. Másnap és azután még nagyon sokszor ott voltak és hallgatták Gárdos Mariska, Ligeti Borbála és mások előadásait. Még ebben az évben mindketten tagjai lettek a Szociáldemokrata Pártnak.

Először előfizetőket gyűjtöttek a Népszava részére, majd mind szorosabb kapcsolatba kerültek a kommunistákkal együttműködő baloldali párttagokkal. Tevékenységük kiszélesedett, bevonták őket az illegális munkába. Röplapokat terjesztettek, jelszavakat festettek falra, kerítésre, járdára. Röpgyűléseket szerveztek a munkába menő, vagy a gyárból távozó dolgozók között. Rendszeresen ott voltak a tüntetéseken, a munkás majálisokon, sport- és kulturális rendezvényeken. Kirándulásokra jártak, s részt vettek az ilyen alkalmakkor szervezett szemináriumokon.

Major János felesége 1937-ben leánygyermeknek adott életet. A szülés után beteg lett, s 1942-ig a szervezett munkában nem tudott részt venni. Major János feleségét és családját gondozta. Munkahelyén szakszervezeti bizalminak és pénztárosnak választották meg. Tagja lett a Szalmás Piroska által vezetett kórusnak. 1942-ben, felesége felgyógyulása után ismét együtt végezték a mozgalmi munkát. A háború ellen agitáltak. Röplapokat terjesztettek. 1944-ben Mandli Jenőné párttagot és nővérének két fiát – valamennyien zsidó származásúak voltak – bújtatták a lakásukon, és mentették meg életüket a saját életük kockáztatásával.

A felszabadulás után feleségével együtt lépett be a Magyar Kommunista Párt VIII. kerületi szervezetébe. Major Jánost beválasztották a Nagybudapesti Pártbizottságba. 1945. október 27-én Vas Zoltán akkori nemzetgyűlési képviselő, Budapest közellátási kormánybiztosa magyar és orosz nyelvű igazolvánnyal látta el, hogy „... az ország egész területén élelmiszereket, élő vagy vágott állatokat vásároljon...” Budapest élelmezésére. Major elvtárs a Budapesti Gázművek dolgozója volt. Hét végén, vasárnap és ünnepnapokon feleségével együtt vett részt a romeltakarító munkákban, a főváros újjáépítésében, a falujáró mozgalomban, a választások előkészítésében és lebonyolításában. Együtt kérték átigazolásukat a Magyar Dolgozók Pártjába is.

1949-ben Major János a párt megbízásából a Belügyminisztériumba került dolgozni. 1951-ig ott fontos feladatokat látott el. 1951–1952 között a Helyiipari Minisztérium osztályvezetője, 1952–1956 között a Város és Községgazdálkodási Minisztérium vezető állású dolgozója volt.

1956-ban az ellenforradalom idején is bejárt dolgozni. Az ellenforradalmárok által felkínált funkciót nem fogadta el. A párthoz hű maradt. Feleségével együtt 1957-ben lépett be a Magyar Szocialista Munkáspártba. 1957-től 1964-ig, nyugdíjba vonulásáig ismét a gázművek dolgozója volt.

Nyugdíjba vonulása után, 1967-ben felesége kérésére visszatértek Magyarbánhegyesre. Ott kertes házat vásároltak. Mindketten részt vettek a Magyar Szocialista Munkáspárt magyarbánhegyesi szervezete munkájában. A helyi tömegszervezetekben is aktívan tevékenykedtek.

Major János felesége 1981-ben meghalt. Felesége halála után annak nővérével lépett házastársi viszonyba. Vele élt élete végéig. 1983 elején megbetegedett, Budapestre vitték kórházba, ahol rövid szenvedés után meghalt. Végakarátának megfelelően Magyarbánhegyesen első felesége mellé temették el.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága Major János elvtárs munkásmozgalmi tevékenységét és párttagságát 1932-től ismerte el, 1967-ben a Szocialista Hazáért Érdemrenddel tüntették ki.

Balogh György

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Biz. Archívuma, 1. fond.

Major János személyes visszaemlékezése. 1983.

Major Jánosné Róssa Gizella

MAGYARBÁNHEGYES,
1905. AUGUSZTUS 6.
MEZŐHEGYES, 1981. FEBRUÁR 19.

Édesapja, a magyarbánhegyesi ácsmester, azok közé tartozott, akikről József Attila így írt: „... s kitántorgott Amerikába másfélmillió emberünk...” A szakmából a nyolc gyermeket és feleségét eltartani nem tudta, ezért 1906-ban Amerikába ment munkát vállalni. Terve az volt, hogy egy kicsit összeszedi magát, azután családját is kiviszi. A nagy tervből a valóság az lett, hogy annak is örült, hogy 1910-re össze tudott gyűjteni keresetéből annyi pénzt, melyen visszajöhetett Magyarországra a családjához.

Gizella a családban a hetedik lány volt. A hat elemi elvégzése után libapásztor, majd néniével együtt Békéscsabán varrótanuló volt. 1926-ban mindketten segédlevelet szereztek. Hazatértek Magyarbánhegyesre, s ott a szülői háznál varrással foglalkoztak. Jó hírű szakemberek voltak, csakhamar 7-8 varrólányt is alkalmaztak, kis manufaktúra-szerű üzemük volt. A környező földbirtokosoknak, a község jobb módú gazdáinak a lakásukra is eljártak varrni. Így éltek 1929-ig.

1929-ben Gizella férjhez ment Major János gépészhez, aki Budapesten tanulta a szakmát, s ott ismerkedett meg a munkásmozgalommal is. A házasságkötés után 1930-ban Budapestre költöztek. Majorné a Fekete- és a Braun-varrodában helyezkedett el. Munkája mellett bedolgozó munkát is vállalt szezonszerűen a különböző mestereknél. Férje tűzhelylakatos, tejkihordó, majd alkalmi munkás volt. Férje felújította a korábbi mozgalmi kapcsolatait, és feleségét is bevonta a munkába. 1932-ben egy este a lakásukon vendéget kaptak. Gárdos Mariska, az ismert szociáldemokrata nőmozgalmi vezető kereste fel őket. Azért jött, hogy meghívja őket a következő estére a tőlük nem messze levő vasas szélházbba, ahol érdekes előadásokat hallgathatnak. Másnap és azután még sok-sok este mindketten ott voltak, és hallgatták az előadásokat. 1932-ben mindketten beléptek a Szociáldemokrata Pártba. Major Jánosné általában férjével együtt vett részt a mozgalmi munkában. A Népszava számára gyűjtöttek előfizetőket, aktív résztvevői voltak a mozgalom különböző rendezvényeinek. 1934-ben az osztrák munkások

melletti tüntetésre is együtt indultak el. A tömegben a férje mellől elsodródott. Mikor a tüntetés során elkiáltotta magát: „Elvtársak! Ne hagyjátok magukra az osztrák munkásokat!” – ebben a pillanatban karon ragadta egy férfi, s egy percen belül már a szomszéd utcában álló rendőr kocsi benn volt. Egy éjszakán át vallatták. Ő azt állította, hogy a tömeg sodrásában véletlenül tartóztatták le. Másnap reggel elengedték.

Major Jánosné 1937-ben leánygyermeket szült. A szülés után súlyos beteg volt, így mozgalmi munkáját 1942-ig nem tudta folytatni. 1942-től a felszabadulásig férjével együtt tovább dolgozott a mozgalomban. A háború ellen agitáltak, üldözötteket bűjtattak és mentettek, sokszor a saját életük kockáztatásával is.

1945-ben férjével együtt lépett be a Magyar Kommunista Pártba. A szakmájában dolgozott, közben a IX. kerületi Magyar Nők Demokratikus Szövetségének vezetőségi tagja volt. Hétvégeken férjével együtt a falujáró mozgalmakban vett részt. 1948-ban a IX. kerületi Magyar Nők Demokratikus Nőszövetsége vezetőjének, majd még az évben a IX/7 körzet párttitkárának választották meg. Közben házkezelősnél is dolgozott mint közvetítő. Az 1956-os ellenforradalom idején is bejárta a munkahelyére és dolgozott. Az ellenforradalmi események elveiben nem rendítették meg. Férjével együtt kérték átigazolásukat a Magyar Szocialista Munkáspártba. 1956-tól 1967-ig szakmájában, a Vörös Október Férfiruhagyárban dolgozott. Ott szakmai munkája mellett hosszú ideig üzemi pártbizalmi volt. 1967-ben nyugdíjba vonult. Férjével együtt úgy határoztak, hogy visszatérnek Magyarbánhegyesre. Ott kis kertes házat vásároltak. A pártszervezet és a helyi tömegszervezetek munkájában mindketten aktívan részt vettek.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága Major Jánosné elvtársnő munkásmozgalmi tevékenységét és párttagságának kezdetét 1932-től ismerte el. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1967-ben a Szocialista Hazáért Érdemrenddel, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel tüntette ki.

Balogh György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Biz. Archívuma, 1. és 46. fond.

Férje, Major János nyugdíjas, magyarbánhegyesi lakos közlése. 1983.

ENDRŐD, 1901. JÚNIUS 12.
ENDRŐD, 1979. DECEMBER 12.

Föld nélküli kubikoscsalád gyermeke. Ő is a nehéz munkát, az egész embert igénylő „kubikos mesterséget” végezte az I. világháború idején.

A Tanácsköztársaság idején édesapja az endrődi direktórium tagja, ő pedig alig 18 évesen önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe. Augusztus 1-ig harcolt, s ezért 8 hónapig internálta az ellenforradalmi rendszer. 1922-ben belépett a Földmunkás Egyletbe, melynek 1945-ig aktív tagja volt. 1925-től a Vági István vezette MSZMP tagja, majd annak feloszlata után az MSZDP-ben kommunista szellemben agitál.

1926-ben illegális sajtótermékek terjesztése miatt letartóztatták, s hosszabb ideig vizsgálati fogságban tartották. A gyomai járási főszolgabíró „... a magyar állam és nemzet megbecsülése elleni vétséget, és osztály elleni izgatás büntettét...” igyekezett Majoros János terhére felróni.

Szabadulása után az ország több pontján szervezett és szított a földmunkások között béremelési sztrájkokat. Közben az MSZDP választási sikerét segítette agitációs munkájával, s anyagilag is támogatta a Vörös Segélyt. Ezért a rendszer „feketelistájára” került, állandóan zaklatták.

A község felszabadulása után azonnal belépett az MKP-be, elnöke lett a FÉKOSZ helyi szervezetének. A Debrecenben ülésező Ideiglenes Nemzetgyűlésben szülőhelyét képviselte, lelkes támogatója volt a nagybirtokrendszer felszámolásának, a földosztó mozgalomnak.

A helyi politikai, gazdasági átalakulás élén állt. Több fontos helyi testület, bizottság tagjaként, illetve vezetőjeként multhatatlan érdemeket szerzett a szocialista rend kialakításában, védelmében és megszilárdításában. 1956-ban bátran védelmezte a proletárhatalmat.

Kitüntetései: Tanácsköztársasági Emlékérem, Munka Érdemrend, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Szakács Mihály

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. PTO/334/2

BML. Békés vm. alisp. ir. 1502/1926.

BML. Gyomai járási főszb. ir. 623/1926.

MSZMP Gyomaendrődi Bizottsága iratai.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY,

1895. DECEMBER 16.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY, 1976. ÁPRILIS 6.

Szülei szegény, vagyontalan emberek voltak. Édesapja molnárként dolgozott a századforduló környékén megerősödő vásárhelyi malomiparban. Az elemi iskola befejezése után Maksa Sándor is molnár lett a hódmezővásárhelyi Bayern cégnél. A földmunkás-mozgalom, de különösen a malomipari dolgozók szervezett élete, a szakszervezeti mozgalom már fiatalon nagy hatást gyakorolt rá. Az első világháború megpróbáltatásai, az orosz hadifogság még inkább elkötelezték a szervezett mozgalom, a változtatni akarás mellett. Hazatérte után azonnal bekapcsolódott a Molnár- és Malomipari Dolgozók Szakszervezetének tevékenységébe, ahol a 20-as években aktív harcosa volt a szervezetnek. 1923. május 1-től a Szociáldemokrata Párt tagjaként még szélesebb kapcsolatokat épített ki a fennálló rend intézkedései ellen szót emelő baloldali beállítottságú emberekkel. Illegális összejöveteleken vett részt, röpcédulákat terjesztett. Az igazságtalanságok miatt többször összeütközésbe került munkáltatóival, mígnem 1929-ben a jobb megélhetés reményében megvált Hódmezővásárhelytől, és Békéssámsonba költözött, ahol mint molnár dolgozott tovább az akkori Németh-malomban. Áttelepülése után még egy ideig tartotta a kapcsolatot a vásárhelyi illegális mozgalom tagjaival, de folyamatos szervezeti életet nem élhetett. Ehhez 1944 októberétől, a község felszabadulásától kezdve nyílt meg újra a lehetősége.

1944–45-ben az elsők között kapcsolódott be aktívan a község demokratikus átalakulásába. Tagja volt a Nemzeti Bizottságnak, felelősséggel munkálkodott az élelmiszerellátás megszervezésén. A Földigénylő Bizottságban a demokratikus földreform végrehajtásáért tevékenykedett. Alapító tagja, szervezője, majd vezetője volt a földműves-szövetkezetnek. A felszabadulást közvetlenül követő időszakban a Szociáldemokrata Pártnak, majd a Kommunista Pártnak lett a tagja. Párttagságát a felsőbb pártszervek 1945-től ismerték el folyamatosan.

Szilárd politikai meggyőződéséről tett tanúbizonyságot az 1956-os ellenforradalom

idején is. Részt vett a párt újjászervezésében, majd a községi pártbizottság és a Hazafias Népfront munkájában, közben aktívan dolgozott a község kereskedelmi életének fellendítésén.

A termelőszövetkezeti átszervezés idején nagy akarattal, tenniakarással, szervezőként vett részt az agitációban és a tényleges termelőmunkában. 1960-ban az Új Barázda Tsz üzemi pártalapszervezetének titkára, majd 1962-ben a Béke Tsz és az Új Barázda Tsz egyesüléséből létrejött Hunyadi Tsz párttitkára lett. Töretlenül dolgozott a párt határozatainak végrehajtásán, az emberek meggyőzésén.

Nyugdíjva vonulását követően is nagy részt vállalt a politikai munkából; mindig szem előtt tartva a lakosság életkörülményeinek javítását.

Tevékenységet 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetéssel ismerték el.

Körmendi János

FORRÁSOK:

MSZMP Békéssámszon Községi PB nyilvántartási anyag.

Arany Tóth Jánosné sz. Maksa Eszter, Békéssámszon, Szabadság u. 65. sz. alatti lakos szíves szóbeli közlése.

TÓTKOMLÓS, 1893. NOVEMBER 28.
TÓTKOMLÓS, 1958. SZEPTEMBER 28.

Maliga András nincstelen, napszámoscsaládban született. Már kisgyerekként dolgoznia kellett, hogy ezzel is enyhítse a megélhetési gondokat. Tanyasi libapásztor volt, majd később, 12 éves korától maga is napszámos. 20 éves volt, amikor kitanulta a kazánfűtést, -szerelést. Ebben a szakmában dolgozott különböző uradalmakban, több éven keresztül. Ezután sikerült szülőfalujában, Tótkomlóson elhelyezkednie a Pipis-testvérek bértermében. Itt kapcsolódott be az illegális mozgalomba 1925-ben. Társaival, Hudák Andrásal, Hudák Andrásnéval, Kurusta Pállal, Kurusta Jánossal, Domjanszki Jánossal, Domjanszki Jánosnéval, Pipis Jánossal illegális újságokat olvas-tak és terjesztettek.

Rendszeresen összejöttek hétfőn esténként, s valamelyikük lakásán a moszkvai rádió adásait hallgatták. Ezeket az összejövételeket gyakran Maliga Andrásék lakásán tartották. A csendőrök sejtettek valamit, mert többször tartottak razziát a lakásukon, azonban mindannyiszor eredménytelenül. Ebben nem kis szerepe volt Maliga András feleségének, aki mindig találékonyan segített eltüntetni a rádiót, a tiltott újságokat és az áruló nyomokat. Mindig megértő, segítő társa volt férjének az illegális munkában.

A felszabadulás után, 1944. november 14-én, ott volt a Magyar Kommunista Párt tótkomlósi szervezete alapítóinak sorában. Részt vett a párt szervezésében, politikájának megvalósításában. Munkahelye továbbra is a malomban volt. Egészségi állapota korán megromlott. Rokkantsági nyugdíjat állapítottak meg számára. Többszöri agyvérzést követően távozott családja és elvtársai köréből.

Tímár Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Szincsik György–Lugosi Mátyás: Tótkomlós negyedszázados története, 1944–1970. Tótkomlós, 1972. 16.
Fia, Maliga András tótkomlósi lakos közlése, 1983.

Beschreibung der Krankheit: Nephrose II
 von 9.11.1974 bis 6.12.1974 ist Patient in
 Poliklinik intern II 21.12.1974 ist Patient

amelyen a földművelésügyi néphiztos kikéldöttje fog előadást tartani. Mindössze öt legrselyesebb

VÉSZTŐ, 1981. FEBRUÁR 11.

Amikor a Szociáldemokrata Párt működését lehetetlenné tették, a munkásság a Kisgazdapárt felé orientálódott. Főleg azután, hogy a párt a nevében felvette a „földmunkás” megjelölést is. Ennek hatására a Munkásegylet vezetői és tagsága szervezetileg is belépett a pártba, és ennek vezetőségében Marhás István is helyet kapott.

A nehéz, a sokszor elviselhetetlen gazdasági helyzet mindenkit érintett, de az agrárproletárság életkörülményei voltak a legkilátástalanabbak. Hogy mégis mertek hinni egy jobb világban, egy igazságosabb rendszerben, az a hit sokaknak erőt, kitartást adott a megpróbáltatások elviselésére.

Amikor a II. világháború alatt a Békepárt vidékre is kiterjesztette befolyását, Marhás István címére is érkeztek propagandanyomtatványok.

A felszabadulás után az MKP alapítója és a vezetőségnek is tagja. A Rábai által irányított szektás kommunista pártvezetés sok kárt okozott nemcsak Vésztőn, hanem megeszerte is. Ezért ezt a csoportot 1945 márciusában eltávolították a párt éléről.

Marhás István a Földigénylő Bizottság elnökhelyettese volt, és a felszabadulás előtt szerzett 4 hold földhöz 8 holdat kaptak 1945-ben. Ezen a területen fia segítségével gazdálkodott egészen 1949-ig, amikor megalakították a Haladás Termelőszövetkezetet, melybe ő is belépett. A későbbi egyesülések után a Petőfi Tsz-be ment át, ahol bátyja volt az elnök. Itt az építőbrigádban dolgozott nyugdíjaztatásáig (1963-ban). Haláláig a párt tagja.

Kitüntetése: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Miklya Jenő

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Vésztő története. Szerk. Szabó Ferenc. Vésztő, 1973. Leiner Gyula és G. Vass István fejezete.
Fia, Marhás István és menyee, Varga Irma, Vésztő, Iméri u. 7. sz. alatti lakosok közlése.

ENDRŐD, 1909. AUGUSZTUS 31.

ENDRŐD, 1934. JÚLIUS 2.

„Sok hozzá hasonló bátor, fiatal kommunistára lett volna szükségünk Endrődön is” – mondják a már idős harcostársai.

Kétholdas parasztember gyermekeként született. Maga is kora gyermekkorától cseléd, uradalmi munkás. A nélkülözés, a megaláztatás, a kilátástalan helyzet, az ösztönös lázadás készítette a szegény kubikosfiút arra, hogy 16 évesen kérje felvételét az MSZMP helyi szervezetébe.

Az idősebb, tapasztalt elvtársak mellett elsősorban tanult, forgatta a rendelkezésre álló illegális sajtótermékeket, figyelmesen hallgatta tapasztalataikat.

1926-ot írtunk. Endrőd V. kerületében, a Kocsor-hegyi határrészben – ahol lakott – megalakult 5-6 elvtárs részvételével egy kommunista pártsejt. Ide kérte felvételét.

A visszaemlékezők Dávid Vince nevére emlékeznek e közösségből.

A fiatal fiú minden áldozatra, munkára kész volt a mozgalomért, ám a többiek féltették, fiatal még.

Alig töltötte be 18. évét, teljesül kívánsága: megkapta első pártmegbízatását. Röplapok terjesztése, plakátragasztás, gyűjtés a Vörös Segély számára volt a feladata.

Egy más vonatkozású dokumentumból tudjuk valószínűsíteni, milyen veszélyesnek tartotta a Horthy-rendszer a következő, általa is terjesztett röpiratokat:

„Agitációs füzetek

Földművesek! Alkalmazottak! Kispolgárok!

A szakadék mélyéről”

Tevékenységre fiatalos türelmetlensége, óvatlansága miatt igen gyorsan fény derült. A csendőrök házkutatást tartottak nála, állandóan zaklatták. A sejt vezetői néhány év múlva mégis tanyájukon helyezték el a párt egy egyszerű sokszorosítóját.

Egy újabb házkutatás során tetten érték, a gyomai csendőrsre hurcolták. Innen

Szegedre, a hírhedt Csillag börtönbe szállították. Kegyetlen, szadista kínzásokkal próbálták vallomásra bírni, de nem vallott elvtársaira.

Ezeket a megpróbáltatásokat már nem tudta elviselni amúgy is legyengült szervezete.

Fogvatartói – állapotának ismeretében – nem kísérleteztek a bírósági eljárás lefolytatásával, szabadon engedték.

Néhány hónapi súlyos betegség után, a kínzások következményeként meghalt.

Még 25 évet sem élt...

Élete, állhatatossága valamennyi kommunista fiatal számára igaz példaként szolgálhat.

Cseuz Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

BML. Békés megyei alispáni iratok, 2251/1926. XII. 8.

Cserép Mátyás, Gyomaendrőd, Mohácsi út 13. szám alatti lakos közlése.

Dávid Vince, Gyomaendrőd, Vöröshadsereg út 18. szám alatti lakos szíves közlése.

Szabó Ferenc: Az endrődi földmunkásmozgalom történetének fő vonásai az ellenforradalmi rendszer éveiben. Endrődi csendőrtűz 1935. Szerk.: Orbán Sándor és Szakács Kálmán. Bp., 1975.

ÜTMUTATÓ

A KÖZLEKEDÉSI POLITIKAI ISMERLÉK

HALLGATÓI SZÁMÁRA

IV

A KÖZLEKEDÉSI POLITIKAI ISMERLÉK
KÖZLEKEDÉSI POLITIKAI ISMERLÉK
A KÖZLEKEDÉSI POLITIKAI ISMERLÉK
KÖZLEKEDÉSI POLITIKAI ISMERLÉK
KÖZLEKEDÉSI POLITIKAI ISMERLÉK

KÖZLEKEDÉSI POLITIKAI ISMERLÉK
A KÖZLEKEDÉSI POLITIKAI ISMERLÉK
KÖZLEKEDÉSI POLITIKAI ISMERLÉK
KÖZLEKEDÉSI POLITIKAI ISMERLÉK
KÖZLEKEDÉSI POLITIKAI ISMERLÉK

SZENTETORNYA, 1917. JÚLIUS 23.
OROSHÁZA, 1977. DECEMBER 16.

Szülei uradalmi cselédek voltak. Édesapja az 1920-as években újra fellendülő orosházi és környéki földmunkásmozgalomnak, majd a baloldali szociáldemokrata mozgalomnak aktív tagja volt. Tevékenységéért egy év börtönre ítélték, a felszabadulást közvetlenül megelőző időszakban csendőri felügyelet alá helyezték. Ez a közvetlen családi mozgalmi háttér mély nyomokat hagyott a fiatal Marion Sándorban is.

A felszabadulás előtt – szüleihez hasonlóan – uradalmi cseléd, napszámos, alkalmi munkás volt. A második világháború éve alatt kétszer is behívták katonai szolgálatra. 1944 végén szovjet hadifogságba került. A Szovjetunióban, a fogolytáborban antifasiszta tanfolyamon vett részt. Ez játszott szerepet abban, hogy közvetlenül az 1945-ös magyarországi választások előtt hazaindították. Közben megbetegedett, kórházba került, így csak 1946. február 10-én ért haza. Meggyőződéséből eredően és szülei hatására azonnal belépett Szentetornyán az MKP helyi szervezetébe. Még ebben az évben megválasztották alapszervezeti párttitkárnak.

Megélhetését 3 kh juttatott föld jövedelme biztosította. Azok között a volt agrárproletárok között volt, akik korán felismerték azt, hogy megélhetésük legfőbb forrása a szövetkezés. Tevékeny közreműködésével 1949-ben megalakították a helyi termelőszövetkezeti csoportot, amelynek elnöke lett.

1949 októberétől – a párt javaslatára – a DÉFOSZ megyei titkárságán dolgozott rövid ideig mint propagandista. Innen tartalékos tiszti tanfolyamra került Tapolcára. Főhadnagyi rendfokozattal avatták tisztté, ezt követően kinevezték a határőrség sarkadi századának parancsnokává, majd az orosházi határőrkerület nevelési és személyügyi tisztje lett. Ezekben az években a határőrkerület pártbizottságának tagja volt.

Létszámcsoökkentés miatt 1956 februárjában leszerelt. Márciusban Csanádapácán a Haladás Tsz elnökévé választották. Itt érte az ellenforradalom. A zavaros hetek, hónapok alatt az első perctől kezdve hű maradt a párthoz, tevékeny részt vállalt a rend

fenntartásában, a közös vagyon védelmében. Novemberben 25 társával együtt megalakították az MSZMP helyi szervezetét. Egyhangúlag őt választották az intéző bizottsági elnökének. A párt hívására azonnal jelentkezett a karhatalomba; mint századparancsnok dolgozott annak feloszlatásáig. Ezt követően Csanádapácán községi függetlenített párttitkárnak választották meg. Ebben a funkcióban dolgozott 1962-ig. A termelőszövetkezeti átszervezésben aktív részt vállalt. Az újonnan alakult tsz-ek megerősítését és a pártszervezetek kiépítését az MSZMP Orosházi Járási Bizottságának munkatársaként segítette 1962-től 1969-ig. Közben képezte magát: 1964-ben elvégezte a mezőgazdasági technikumot, majd a Marxista–Leninista Esti Egyetemet.

1969-től Kardoskúton a Rákóczi Tsz függetlenített párttitkára – egyben a községi pártvezetőség titkára – volt. 1976 márciusában korkedvezményes nyugdíjat kapott, amelyet nagyon rövid ideig élvezett.

Pártunk 1946-tól ismerte el munkásmozgalmi munkáját. Harmincéves eredményes mozgalmi tevékenységéért 1975-ben a Munka Érdemrend ezüst fokozatával tüntették ki.

Körmendi János

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Arch., PTO nyilvántartási anyag.

MSZMP Orosháza Járási Bizottsága, PTO nyilvántartási anyag.

SARKAD, 1907. JÚNIUS 18.
BUDAPEST, 1973. AUGUSZTUS 19.

Édesapja hentes- és mészárossegéd volt, aki később mint mészárosmester kereste kenyerét. A család 1910-ben Békéscsabán élt. 1912-ben Budapestre, majd az első világháború kitörésekor, 1914-ben az édesanya és két gyermeke (Márton Sándor és húga) Nagyváradra költözött. 1917-ben Újpestre mentek lakni, ahol az édesanya piaci árusként dolgozott. Az apa 1918. novemberében tért haza a frontról.

A fiatal Márton Sándor, aki jó eszű, gyors felfogó képességű gyermek volt, az újpesti Könyves Kálmán Reálgimnáziumban érettségizett 1925-ben. Már szinte gyermekfejjel elkötelezte magát a munkásmozgalommal. 1923–24-ben kapcsolódott be az ifjúsági mozgalomba, gyakran eljárt a munkásotthonba, vasárnaponként pedig részt vett az ifi-kirándulásokon, ahol tíz-tizenkét diáktársával együtt a marxizmust magyarázgatták egymásnak. A jól tanuló fiatalembert szülei nagy nehézségek árán is igyekeztek támogatni felsőiskolai tanulmányaiban. Bár Magyarországon a származása miatt nem vették fel az egyetemre, mégis sikerült továbbtanulnia. Prágában iratkozott be az orvosi egyetemre 1925-ben. Márton Sándor azonban nemcsak az egyetemi tananyaggal ismerkedett meg ez alatt az idő alatt. Tevékenyen részt vett a kommunista ifjúsági szervezet munkájában. 1926-ban felvették a KIMSZ tagjai sorába. Munkásmozgalmi életét hivatalosan innen számítjuk. A Kommunisták Magyarországi Pártjának 1929-ben lett a tagja. Nyaranta és a tanítási szünetekben hazajárt Újpestre, és közben illegális iratokat csempészett magával. Prágában a kommunista frakcióban együtt dolgozott Schönherz Zoltánnal, aki később az illegális KMP kiemelkedő harcosa lett. 1928. szeptember elejétől kezdődően Márton Sándor pártmegbízatásként éppen Schönherz Zoltán lakásán fordította le magyarra az Inprekorr (Internationale Presse Korrespondenz, a Komintern sajtótájékoztatója) összegyűjtött példányaiból a Komintern IV. kongresszusának teljes jegyzőkönyvét. Márton Sándor a csehszlovák elvtársakkal is gyakran találkozott. 1929 tavaszán Prágában egy körzeti pártértekezleten, amelyen ő is

jelen volt, a rendőrség razziát tartott. Az igazoltatás után kihallgatás következett, melynek végén ugyan nem utasították ki Csehszlovákiából, de politikai tevékenysége miatt azt „tanácsolták” neki, hogy negyvennyolc órán belül hagyja el az országot. Szerencséjére ügyét nem adták át a Horthy-rendőrségnek, és így bár hazajövele után rendőri megfigyelés alatt tartották, különösebb baja ebből itthon nem származott. A rokonság és főleg a kívülállók úgy tudták, hogy az orvosi egyetemet anyagi nehézségek miatt kellett otthagynia. A tanév közbeni (a rendőrség számára gyanús) hazajövetel miatt őt kihallgató rendőrtanácsosnak, aki, mint később kiderült, azonos volt Schweinitzer (Sombor) Józseffel, a Horthy-féle politikai rendőrség hírhedt vezetőjével, azt vallotta, hogy édesapja az eddigi önálló iparát beadta, anyagilag nem tudja tovább támogatni, ezért kénytelen volt Prágát elhagyni. Párizsba fog menni, ahol nagyobbak a kereseti lehetőségek, és ott beiratkozva az egyetemre a tanulás mellett dolgozni fog.

Itthoni tartózkodása alatt Márton Sándor természetesen rendszeresen találkozott az elvtársaival. Újpesten egyes kommunista pártcsoportoknak Lenin tanításaiból tartott előadásokat. Eljárt a munkásotthonba is, az eszperantó és az Alkoholelleses Munkásszövetség csoportjába. Ekkor lett tagja a Magánalkalmazottak Szakszervezetének is. 1929 őszén valóban elutazott Párizsba, azzal a céllal, hogy ott folytassa orvosegyetemi tanulmányait. Közben egy ipari kemenceépítő és -javító vállalkozónál szerzett magának munkát. Megérkezése után első dolga volt, hogy kapcsolatot keressen a Franciaországban élő magyar kommunistákkal, de a francia elvtársakkal is. Már ott tartózkodása első hetében belépett a CGTU-ba (Confédération Générale du Travail Unitaire = Egységes Általános Munkásszövetség). A kultúrmunkába kapcsolódott be, az úgynevezett „kéklblúzosok”, a munkászubonyosok kulturális csapatának lett a tagja. Ebben az időben itt élt és folytatta munkásmozgalmi szervező tevékenységét Karikás Frigyes („Virág”), az illegális Kommunista Párt egyik vezetője is, akivel Márton Sándor közelebről is megismerkedett. Itt dolgoztak ez idő tájt a mozgalomban többek között Pór Márton, Hedrich Károly, Tömpe István, Tarr Imre, Gereblyés László, Szabó elvtársak. Márton elvtárs ebben az időben az illegális munkába „Maros” néven szerepelt. Nemcsak a kultúrmunkában, de az ifjúsági mozgalom szervezésében is igen aktívan részt vett. Ezt mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy az Union Federale des Etudiants (diákszervezet) magyar részlegének a szervezésével bízták meg. A párizsi magyar szekció vezetőségében agitációs propagandatitkár volt, majd később a „Párizsi Munkás” című lap szerkesztőségi titkára. A mozgalmi életben, itt Franciaországban ismerkedett meg első feleségével Gold-Dreikurs (Dobos) Jolánnal, aki a Román KP tagja volt 1928 óta. Márton Sándor több nyelven beszélt, szinte anyanyelvi fokon. Így például jól tudott franciául is, ezért részt vett a francia pártszervezet sejt munkájában is. Egy ilyen kerületi párhelyiségben tartott gyűlésen, amikor éppen a Communardok falánál tartandó emléktüntetés előkészítését beszélték meg, bukott le 1931 elején. A rendőrség letartóztatta, majd négy héten keresztül vallatta. Mivel kommunista párttagságát nem tudták rábizonyítani, ezért mint „anarchista szervezőt” örökre kitiltották Franciaországból. 1931 márciusában egy detektív felügyelete alatt áttették

a belga határon. Belgiumban mintegy fél évig tartózkodott, majd 1931. augusztus 20-án Bécsből tért haza egy személyszállító dunai hajóval, így kerülve el szerencsésen az itthoni letartóztatást.

Újpesten élt, dolgozott, továbbra is aktívan részt vett az illegális mozgalomban. Feleségével együtt rölapokat és üzemi lapokat szerkesztett és sokszorosított, a kis nyomda az ő lakásukban volt. Mint az északi kerület propagandistája gyakran vezetett elvtársainak szemináriumokat is. 1932-ben a Kommunista Párt Központi Titkársága mellett működő agitációs propagandabizottságban az oktatási ügyekkel foglalkozott. Fő pártmunkája az oktatás, a felvilágosítás volt. Ez volt az az időszak, amikor egy pártsejtbe tartoztak József Attilával, az azóta hallhatatlanná vált nagy költőnkel.

1933-ban a nehéz gazdasági helyzetben alig tudott munkához jutni, ezért a pártvezetőség hozzájárulásával, munkaszerződéssel Palesztinába ment dolgozni az ottani szakszervezeti építőipari szövetkezetbe. Márton Sándor itt is folytatta illegális mozgalmi tevékenységét, részt vett a haifai pártszervezet munkájában. 1936-ban azonban az ottani hatóságok elfogták, majd kommunista tevékenysége miatt kiutasították az országból. 1936-tól 1941-ig újból Újpesten dolgozott. Az első két évben csak különböző kisegítő munkát talált, végre 1938-ban bekerült az Industria Szörmeárugyárba üzemkőművesnek. Ebben a gyárban dolgozott 1941-ig. Ekkor azonban a Horthy-rendőrség, illetve a VKF defenzív osztálya már a nyomában volt. Ennek ellenére illegális mozgalmi munkáját egy pillanatra sem hagyta abba. Pártutasításra még 1936-ban bekapcsolódott a cionisták magyarországi mozgalmába azzal a céllal, hogy a marxistának hirdetett, valójában nacionalista, antimarxista szervezetet szétrombolják, és a szervezetbe bekerült ifjakat lehetőleg átneveljék, megnyerjék az igazi marxizmus számára. Márton Sándor és elvtársai munkája végül is sikerrel járt. Ugyancsak pártutasításra 1939-től lejárt a munkásotthonba, a bőrösök szakszervezetébe, ahol szervező munkát fejtett ki és előadásokat tartott. Ebben az időben a mozgalomban „Fekete” néven szerepelt.

1941-ben, miután a rendőrségi nyomozás egyre közelebb került hozzá, családjával együtt elköltözött Erdélybe, Besztercére, ahol a cserépkályha- és kerámiagyárban dolgozott üzemkőművesként. A rendőrség végül is itt bukkant a nyomára, elfogták és 1942. október 16-án elhurcolták. Először Szentendrére került, majd onnan a 109/26. különleges munkaszázadba „vágták” be. Ez tulajdonképpen büntetőszázad volt. Rendkívüli viszontagságok közepette, mint munkaszolgálatos élte át a második világháború nagy részét a megtámadott Szovjetunióban. A németek visszavonulásakor Lengyelországba, Csehszlovákiába, végül vissza Magyarországra szállították őket. 1944. szeptember 20-a körül Orosházára került a munkaszolgálatos század. A századon belül még 1943 januárjában kialakult egy kommunista kollektíva, melynek vezetője Ránki (Roxi) József és Márton Sándor lett. Orosházánál 1944. október 6-án, a szovjet csapatok nagy támadásakor megszöktek úgy, hogy az egyik keretlegényt magukkal vitték „biztosíték-ként”. Szökés közben Szentetornya határában fegyvereket találtak, melyeknek mintegy két óra múlva az életüket is köszönhatték. Az történt ugyanis, hogy egy kisebb csoport SS-el találták szembe magukat, azikkel aztán tűzharcba keveredtek. Két német elesett, a többi kereket oldott. Alig egy órával ezután találkoztak a szovjet csapatokkal,

akikhez, miután igazolták magukat, mintegy 25-en fegyveresen átálltak. Ennek a kis csapatnak a vezetője Ránki (Roxi) József, politikai biztosa pedig Márton Sándor volt.

Orosházán átállásuk után az újonnan kinevezett városparancsnokhoz, Voronyin őrnagyhoz vitték őket, ahol ők ketten azt a megbízást kapták, hogy a város és környéke közigazgatásának a megszervezésében segítkezzenek. Így kapcsolódtak be az orosházi és a környékbéli nagy átalakulás munkájába. Márton Sándor a párt és a közigazgatási szervező munkában segítkezett. Keresztes Mihállyal, a város újonnan megválasztott párttitkárával járták a járás falvait, hogy elősegítsék a Kommunista Párt helyi szervezetének megalakítását, és a helyi közigazgatás megszervezését. Szegeden ugyancsak nem sokkal később megalakult a Dél-magyarországi Területi Pártbizottság, melynek titkára Keresztes Mihály, az agitációs propagandaosztály vezetője pedig Szirmai István lett. Márton Sándor a területi bizottságban mint vidéki szervező tevékenykedett. Időközben szerzett tudomást arról a súlyos veszteségről, amely őt érte – feleségét és két kisgyermekét 1944-ben a Gestapo kivégezte. (M. S. – így írja a visszaemlékezésében.)

Márton Sándor 1945. január 24-től májusig a szeghalmi járási MKP titkára, májustól 1946. július 25-ig pedig az MKP Békés megyei PB káderosztályának a vezetője volt. Ettől kezdve azonban életútja, munkássága újból elszakadt megyénktől. 1946 második felében Budapestre helyezik, ahol egyhónapos pártiskolákat vezetett, utóbb a BSZKRT-nál. Időközben újból megnősül, második felesége az orosházi születésű Dénes Margit lett. 1948 februárjától 1949 júliusáig az MDP Központi Vezetősége oktatási osztályának politikai munkatársa, instruktora. 1949 júliusától 1955 májusáig újabb felelős beosztásba került, az MTI kül- majd belpolitikai szerkesztőségének turnusvezetője lett. Még ez év májusában áthelyezték Szolnokra, ahol először az MTI szolnoki szerkesztőségének a vezetője, később a szolnoki rádió ottani stúdiójának a vezetőjeként dolgozott. 1955 októberétől már újból Budapesten élt, az „Új Kisipar” című lap főszerkesztője volt. Az 1956-os ellenforradalom leverésében kezdettől fogva fegyveresen vett részt. Az egyik partizánegység tagjaként harcolt Budapest különböző részein. November 4-től a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány sajtó- és tájékoztató munkájában vett részt, illetőleg a Tájékoztatási Hivatal osztályvezetőjeként tevékenykedett.

1957 májusától a Külügyminisztériumban dolgozott. Ez év októberében Jugoszláviában az UNESCO európai regionális konferenciáján vett részt mint a magyar küldöttség titkára. 1958 márciusától a berlini nagykövetségünkön volt sajtóattasé 1961. október-novemberéig, amikor is visszatért Magyarországra. 1962-ben a Magyar Néphadsereg kötelékébe került olyan fontos munkakörbe, ahol érvényesíteni tudta gazdag nyelvtudását és széles körű nemzetközi ismereteit. 1963-tól emellett még a Magyar Partizánszövetségben is dolgozott, a nemzetközi osztályon, ahol az Ellenállók Nemzetközi Szövetsége (FIR) lapjának a tudósítója volt. Rendszeresen oktatta az újságírókat előadóként, s ugyancsak komoly feladatokat vállalt a TIT munkájában is. 1968-ban ment nyugdíjba mint néphadseregünk őrnagya. 1973-ban halt meg, a néphadsereg saját halottjának tekintette. A Farkasréti temetőben helyezték örök nyugalomra, elvtársai, partizántársai mellé.

Márton Sándor rendkívül küzdelmes, állandó veszélyekkel teli életet élt. Ő mindezt átgondoltan, felelősséggel vállalta. Vállalta a felszabadulás előtti korszak lebukással fenyegető időszakát, a második világháború munkaszolgálatát, az 1945 utáni újjászervezési feladatokat és pártmegbízásokat, az ellenforradalom elleni fegyveres harcot. Népünk és kormányunk messzemenően elismerte elévülhetetlen érdemeit a szocialista Magyarországért vívott küzdelemben, melyet kitüntetései is bizonyítanak.

Kitüntetései: Magyar Népköztársasági Érdemérem arany fokozata 1950, Magyar Partizán Emlékérem 1955, Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérem 1957, Munka Érdemrend arany fokozata 1958, Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozata 1965, Szocialista Hazáért Érdemrend 1967, Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozata 1968, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970, Vörös Csillag Érdemrend 1970.

Hévvizi Sándor

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP PIA 867. f. 1-g 39 (Gál Sándor visszaemlékezése).

MSZMP PIA 867. f. 1-k-4o2 (Kemény Józsefné sz. Pataki Franciska visszaemlékezése).

MSZMP PIA 867. f. 1-m-4 (Márton Sándor visszaemlékezései: Köztünk maradt, Prágai képek Schönherz Zoltánról).

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig (Bp., 1968., 287–295).

Keresztes Mihály: Az első lépések (Bp., 1971).

Vadász Ferenc: Tenyérnyi ég (Bp., 1970., 41–42).

Vagyunk az Ifjú Gárda. Emlékezések az ifjómunkás-mozgalomra (Bp., 1969., 142–145).

Özv. Márton Sándorné Dénes Margit tulajdonában levő dokumentumok (köztük Márton Sándor önéletrajza is).

Matalik Emil

Jegyzőkönyv.

-19- 173

Megszült a Magyar Kommunista Párt szlovakkomlói partszervezetének 1946 május 3-án tartott rendsz. havi taggyűlésén.

Matalik Emil elvters megnyitja a gyűlést, ádvózi a megjelenteket, majd bejelenti a program pontjait. A munkák a Mátérda egy csoportja elenekli a "Good életünk" c. indulót.

Az uszaker e. hozszoob beszédben a pártfegyveleml, a tagok viselkedéséről az uccat, az egyeni kezdemenyésekről, stb beszél. Beszédében megemlíti azt, hogy mennyire segít a reakcióknak az, amikor azt látjuk, hogy a partbók a taggyűléseken és más helyen elhagyott beszédüket, a partbók cselekedeteit az uccén kritizálják meg, és szavazor nem úgy kritizálják, ahogy azt kellene. Kritikának helye van, de a kritikát nem tudjuk alkalmazni, akkor az rossz. Szavazor kapcsolatban kijelentette, hogy a partbók a taggyűléseken és más helyen elhagyott beszédüket, a partbók cselekedeteit az uccén kritizálják meg, és szavazor nem úgy kritizálják, ahogy azt kellene. Kritikának helye van, de a kritikát nem tudjuk alkalmazni, akkor az rossz.

HUTTI, 1890. NOVEMBER 21.
TÓTKOMLÓS, 1961. MÁJUS 24.

Matalik Emil a Felvidékről származott, ott töltötte gyermekéveit és ifjúságát is. Fiatal korában vándorüvegesként csoportosan járták a falvakat, hátukon cipelve az üveget és a felszerelést.

Az első világháborúban orosz fogságba esett. Részt vett a polgárháborúban. Három év múltán került haza. 1918-ban Békéscsabán kötött házassága nem bizonyult tartós-nak. Néhány havi együttélés után elváltak. Mint üvegező-képkereztető kisiparos Tótkomlóson talált megélhetést. Az ipartestületben gyakran bírálta társai előtt a dolgozókat sújtó rendelkezéseket, a rossz életkörülményeket, anyagellátást, a választási rendszer visszasságait, a korrupciós rendszert. Hamarosan ismertté vált baloldali nézeteiről. A helyzet még tovább romlott a háborús években. Az előljáráóság intézkedései mindig a baloldaliakat, kommunistákat, szociáldemokratákat sújtották, akár az élelmiszerjegyek, akár az anyagok elosztása volt soron.

A felszabadulás idején tolmácsként segítette a szovjet katonák munkáját, a közigazgatás megszervezését. Belépett a Magyar Kommunista Pártba, majd 1948. május 15-e után a Magyar Dolgozók Pártja tótkomlói szervezetének gazdasági vezetője volt. Mindig kiállt a párt, a néphatalom, a magyar-szovjet barátság mellett. Ezt tette 1956-ban is, amikor szembeszállt az ellenforradalmárokkal Tótkomlóson. Ezt követően is különböző funkciókat töltött be. Éveken át a KIOSZ helyi szervezetének elnöke volt 1961 májusáig.

Család híján meglehetősen elhagyatottan élt öreg napjaiban.

Tímár Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 24. fond.

Szincsök György–Lugosi Mátyás: Tótkomlós negyedszázados története 1944–1970. Tótkomlós, 1972. 17.

Lugosi Mátyás tótkomlói lakos írásos közlése, 1983.

Asztalos János tótkomlói lakos közlése, 1983.

PUSZTAFÖLDVÁR, 1893. MÁRCIUS 7.

PUSZTAFÖLDVÁR, 1980. JÚNIUS 26.

Agrárproletár szülők gyermekeként született. Cselédként már fiatalon ráészmélta a századelő társadalmi igazságtalanságaira. Az Orosháza környéki és a pusztaföldvári nincstelenek megmozdulásai, a földmunkások aratósztrájkjai, a résztvevőkkel kialakult kapcsolat mély nyomokat hagyott egyéniségében. Az első világháború idején a Pusztaföldváron és a környező településeken szervezett kisebb napszámos- és cselédmegmozdulásokban már aktívan részt vett. 1918 őszén a polgári demokratikus forradalom hatására kibontakozó helyi pártalakítási törekvésekben, az utcai zászlóbontásban és a november 2-i tüntetésen az idősebb, tapasztalt szervezőkkel együtt tevékenykedett.

A Tanácsköztársaság vezetőinek és a pusztaföldvári direktórium tagjainak hívó szavára hatvannyolc társával együtt önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe. A békéscsabai felszerelés után a Karancshegy, Salgótarján környéki harcokban északon a csehek ellen, az Alföldön, Fegyvernek környékén a román királyi csapatok ellen harcolt. Hazatérése után meghurcolták, több hónapig csendőri felügyelet alatt állt. A megpróbáltatásokat követően családot alapított. Ez a mozzanat még következetesebb kitartásra ösztönözte a baloldali mozgalom mellett. 1920-ban újjáalakult a földmunkásszövetség pusztaföldvári csoportja, amely szinte pártfeladatokat teljesített a helyi és a környékbeli földmunkások körében. Az 1920-as évek elején Mátó Ernő Valaczkai Józseffel a kaszaperi szervezkedőkkel tartott fenn folyamatos kapcsolatot. Szervezett társai révén kötődött a csanádapácaiakhoz is, mindenekelőtt Szömőrei Lajoshoz, Fehér Lajoshoz és Besenyei Józsefhez.

A pártalapításnak kora ifjúságától híve volt. 1928-ban ott volt a Szociáldemokrata Párt helyi csoportjának megalakításánál, az elkövetkező években pedig a párt többszöri újjászervezésének és szinte minden szervezett tevékenységének cselekvő részese volt úgy is mint a párt gazdasági ügyintézője. Szélesedett községen kívüli személyes

kapcsolata, mindenekelőtt az orosháziakkal, Keresztes Mihállyal és Dumitrás Mihállyal. A tőlük kapott tiltott marxista könyveket, röplapokat, sajtót terjesztette a környező községekben és Pusztaföldváron. Orosházára gyakran járt be az illegális és egyéb szervezett rendezvényekre, de a környékbeli tanyai összejöveteleken is ott volt. Azok közé tartott, akik minden évben megünnepezték május elsejét, ezért több alkalommal bezárták 2-3 napra a községháza börtönébe. Szervezte a több községre kiterjedő választási agitációkat a baloldali jelöltek mellett.

Az 1930-as évek második felében felerősödő illegális kommunista megmozdulásokba még több tudatossággal, elszántsággal és hittel vett részt: a moszkvai rádió magyar adásainak hallgatása, a rendszerellenes plakátok ragasztása, a háborúellenes röpiratok terjesztése, a Vörös Segély-akciók, az éjszakai gyülekezőhelyek előadásai olyan kommunista egyéniséggé formáltak, aki már egy új társadalmi rend eljövetele mellett tudta felsorakoztatni agitációs érveit. A második világháború éveitől kezdve felerősödött ez irányú tevékenysége. 1944 áprilisában ezért Valaczkai Józseffel, Bokor Lászlóval és Gyenge Istvánnal együtt internálták; először helyben, majd Orosházán tartották fogva. Hazakerülése után állandó csendőri felügyelet alatt állt a község felszabadulásáig.

1944. október 18-án megalapítója és vezetőségi tagja lett a Magyar Kommunista Párt pusztaföldvári szervezetének. Aktív szervezője volt az 1945-ben életre hívott Földműves Szövetkezetnek, majd 1948-ban a Wenckheim-uradalom László-majorjában megalakult Dózsa Tsz-nek. 1955-ben ment nyugdíjba, de a termelőszövetkezet pártalap-szervezetének haláláig aktív tagja volt.

Kitüntetései: Szocialista Hazáért Érdemrend (1955), Szocialista Munkáért Érdemérem (1959), Felszabadulási Jubileumi Emlékérem (1970).

Körmendi János

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma, 1. fond.

Pusztaföldvár Községi Pártvezetőség nyilvántartási anyag.

Gyimesi István–Vetró Ráfáel: A mozgalom története Pusztaföldváron. Kézirat, 21.

Szakács Kálmán: Mezőgazdasági munkás-érdekvépviselet 1896–1944. Táncsics Könyvkiadó, 1981. 417.

A Tanácsköztársaság Békés megyében, 1919. Szerk.: Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1969. 366.

OROSHÁZA, 1902. MÁRCIUS 10.
OROSHÁZA, 1982. MÁJUS 8.

Orosházi agrárproletár családból származott. Szülei, Matula András és Horváth Róza hat gyermeket neveltek. Matula Sándor, akárcsak a többi gyermek a családban, a hat elemi osztály elvégzése után különböző alkalmi munkák vállalásával igyekezett hozzájárulni a család ellátásához. Csak tizenhét éves korában tudott elszerződni Gyurik Pál orosházi asztalosmesterhez tanoncnak. 1922-ben szabadult, mint fiatal segéd azonnal belépett a Magyarországi Famunkások Országos Szövetségébe. Különböző magánvállalkozóknál dolgozott, 1924-ben Szegeden, 1925-től 1927-ig Orosházán.

A kevésszavú szerény fiatalember a szegényekért való tenniakarás vágyát hordozta magában. 1926-ban részt vett a szakszervezet által szervezett bérkövetelési sztrájkokban. 1927-től 1930-ig Budapesten a Palágyi-féle RT bútorgyárában faipari munkásként dolgozott. Aktív munkásmozgalmi tevékenységet fejtett ki. Az 1930-as évek elején csatlakozott az illegális kommunista mozgalomhoz. (Személyes kapcsolatait nem sikerült felderíteni.) Az ifjúmunkások illegális összejövetelét látogatta.

1931-től 1937-ig, ha volt munka, Orosházán Szabó Péter ismert, régi mozgalmi múlttal rendelkező asztalosmesternél dolgozott. Szabó Péter műhelye az 1930-as években az illegális csoport tagjainak találkahelye volt. Ott rendszeres vitákat, szemináriumokat tartottak, cserélték egymás között az illegális könyveket, folyóiratokat. Matula Sándor Vörös Segély-bélyeget és tiltott sajtót terjesztett. Aktív propagandista volt. A fellendülőben levő munkásmozgalommal szemben a hatóságok brutálisan léptek fel. 1934 áprilisában-májusában – többek között – betiltották a Magyarországi Famunkások Szövetsége Orosházi Csoportjának működését is. Illegálisba kényszerültek. Matula Sándor rendszeresen kapott megbízatásokat illegalitásban dolgozó kommunista elvtársaitól. Egyike volt azoknak, akik Szabó Péter műhelyében megszervezték a moszkvai Kossuth rádió magyar nyelvű adásainak hallgatását.

Matula Sándor a proletárcsaládból származó Bacsa Ilonával 1936-ban kötött házasságot.

ságot. Szegényen éltek, ha a szakmában nem volt munka, aratni, csépelni jártak. Hacsak tehette rendszeresen részt vett a munkásotthon összejövetelein. A mozgalom szerény katonája volt. Az 1937-es nagy viharsarki letartóztatások alkalmával „az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására irányuló vétség miatt” Matula Sándor elvtársat is letartóztatták. 14 napot töltött fogházban, szabadulása után rendőrhatalósági védőőrizet alá helyezték, mert egyénisége és magatartása „állambiztonsági szempontból” kifogás alá esett.

Ismét munka nélkül maradt, alkalmi munkákból és mezőgazdasági idénymunkából tartotta fenn családját. A negyvenes évektől a felszabadulásig Szabó Péter és Gubicza Sándor orosházi asztalos kisiparosoknál dolgozott. A német megszállás után Matula Sándor is ott volt az 1944. április elsején őrizetbe vett baloldaliak között. 18 napig tartották fogva, szabadulása után a felszabadulásig rendőri felügyelet alatt állott.

A felszabadulást követően újult erővel kapcsolódott be a mozgalmi munkába. 1944-ben belépett az Építő-, Fa- és Építőanyagipari Dolgozók Szakszervezetébe. 1945 áprilisától volt a Magyar Kommunista Párt tagja. Mint szervezett munkás önként jelentkezett újjáépítő munkára. A rohammunka befejeztével a fővárosban maradt, 1948-ig a Magyar Építőmunkások Országos Szövetségének Építőipari Termelőszervezetében dolgozott. Még ebben az évben hazajött Orosházára, ahol az Orosházi Faipari Munkások Termelő Szervezetének ügyvezetője lett. A szervezetet 1949-ben államosították, ettől az időtől kezdve Békéscsabai Magasépítési Nemzeti Vállalat néven működött tovább. Matula Sándor új beosztást kapott, az asztalosüzem vezetésével bízták meg. A mozgalmi munkából továbbra is kivette részét, a szakszervezetben vezetőségi tagként, a pártalapszervezetben bizalmiként végzett munkát.

1951–1953-ig a Budapesti Bútorértékesítő Vállalat orosházi boltjának volt a vezetője. Közben – 1952-ben – egyéves pártiskolát végzett. 1953-tól nyugdíjba vonulásáig a Kertészeti Magtermeltető és Vetőmagtermeltető Vállalat tatársánci gazdaságában – később Szöllősi Állami Gazdaság – dolgozott. Az 1956-os események is itt érték. Az ellenforradalom ideje alatt példamutató magatartást tanúsított, de az események megrendítették, elbizonytalanodott. Nem kérte átigazolását a Magyar Szocialista Munkáspártba. Mint a Mezőgazdasági és Erdészeti Dolgozók Szakszervezetének tagja továbbra is aktív társadalmi tevékenységet folytatott. A gazdaság Kiváló Dolgozója volt.

Matula Sándor elvtárs munkásmozgalmi tevékenységét a Magyar Szocialista Munkáspárt 1930-tól ismerte el.

Verasztó Antal

FORRÁSOK:

PI. Archívuma, 867. fond. 1-n-125. Nagy György visszaemlékezése.

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.

MSZMP Orosházi Városi Bizottság, PMO. 3/2/81.

MSZMP Orosháza Városi Biz. Munkásmozgalom-történeti Biz. gyűjteménye.

Orosháziak a haladásért. Orosháza, 1983. 93. Verasztó Antal: Adatok az Orosházi Munkásotthon Szövetkezet történetéhez.

A forradalmi munkásmozgalom Békés megyei harcosai. Békéscsaba, 1979. 514. Vági József: Szabó Péter életrajza.

Matus István

ERDŐGYARAK, 1898. SZEPTEMBER 11.
GYULA, 1979. ÁPRILIS 28.

Apja cselédember volt. A gyerekek közül István volt a legidősebb. Amint gyarapodni kezdett a család, a szülőknek jobb megélhetést kellett keresniük. Így jöttek Sarkadra mindjárt a századfordulót követően. A jobb megélhetésből nem lett semmi, csak a gyerekek száma nőtt egyre, míg nem a tizenegyedik is megszületett. Közülük hárman meghaltak, a felnőttkort csak nyolcan érték meg.

Matus István öt elemi iskolai osztályt végzett. Sorstársaihoz hasonlóan már kisgyermekként napszámba kellett járnia. Hamarosan gulyásbojtár lett az uradalomban. Kitört az első világháború, s őt 18 éves korában behívták katonának, kiküldték a frontra. Édesapjával két évvel később találkozott – a fronton.

A Tanácsköztársaság idején jelentkezett a Vörös Hadseregbe. A déli frontra került, részt vett – többek között – a Csongrád környéki harcokban. A románok bevonulása után a vizesfási tanyákon élt, édesapjával az erdőre járt fát vágni. Így úszta meg ideig-óráig a felelősségre vonást. Rövidesen azonban mégis csendőri felügyelet alá helyezték. Mielőtt azonban erre sor került volna, behívták katonának.

Gyakorlatozás közben bőven kaptak a lábukba számarkóró töviseket a sámsoni dombokon. A lakosság azonban mégis Horthy-katonáknak tartotta alakulatukat, szidták és köpködték őket Debrecenben. Mikor azonban a század rázendített a forradalmi indulóra, nyomban megváltozott a helyzet, s a karhatalomnak kellett beavatkoznia.

1925-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba, és – kisebb megszakításokkal – 1944-ig tagja maradt. A pártban agitációs munkát végzett. Később mint bizalmi dolgozott. Röplapokat, folyóiratokat terjesztett. Horthy csendőrei tehát bőven találtak okot, hogy zaklassák. Már nőtlen korában csendőri felügyelet alatt állt, előbb hetenként, majd havonta kellett jelentkeznie. Némegyszer a csendőrök maguk mentek helyébe. Előszeregettel zaklatták, különösen választások idején, éjjel a lakásán. Csoportos összejövete-

leken nem vehetett részt, kitiltották az olvasókörökből is. Munkaadói üldözték. Hiába tette le a gátóri vizsgát, vöröskatona múltjára hivatkozva nem alkalmazták. Volt kubikos, napzámos, kifutó, mindenes.

A 20-as években kötött első házasságából három gyermek született, akikkel néhány év után özvegyen maradt. Egy évvel később másodszor is megnősült. Második felesége – előző házasságából – két gyermeket vitt magával. A gyermekek száma tehát ötre nőtt. A családfő ekkortájt dinnyés volt a Vári-földön, a gróf birtokán.

A felszabadulás után az elsők között lépett be a Magyar Kommunista Pártba, és bekapcsolódott a szövetkezeti mozgalomba. Tagja volt a Sarkadi Földmunkás Szakszervezet első vezetőségének, és a Sarkadi Szakszervezetek Termelő-, Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezete felügyelőbizottságának. A helyi termelőszövetkezet párttagsága hamarosan megválasztotta alapszervezeti titkárnak. A család már-már elfelejtette a felszabadulás előtti idők zaklatásait, amikor az 1956-os ellenforradalom alatt egy éjszaka felriasztották őket, bezúzták ablakaikat. A feleség, aki évtizedeken át kitartóan elviselte a múltbeli megpróbáltatásokat, segítette férjét illegális munkájában, ezt a megpróbáltatást már nehezebben viselte. A rémület éjszakája maradandó károsodást okozott szervezetében.

Közben felnőttek gyermekeik. A lányok férjhez mentek, fiuk megnősült, rendőr lett, jelenleg őrnagy. Matus elvtársnak egészen idős koráig dolgoznia kellett, mert akkor még, mint termelőszövetkezeti tag, nem volt jogosult nyugdíjra. Ezért végül kérte méltányossági nyugdíj megállapítását, s ezt meg is kapta.

Életét az igazságtalanság ellen vívott harcra tette fel. Ez vezérelte a múltban, az illegális munkában, de a felszabadulást követően is. Mindig elragadták indulatai, ha úgy érezte, hogy az igazság csorbát szenvedett. Szókimondásával nemcsak híveket, ellenfeleket is szerzett magának. Halálával a párt bátor katonáját veszítette el. Érdemeit több kitüntetéssel ismerték el. Többek között megkapta a Tanácsköztársasági Emlékérmét és a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmét.

Tímár Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1. fond. ABC-s munkásmozgalmi anyag.

Tanulmányok Sarkad múltjából. Szerk.: Komoróczy György. Gyula, 1971. 518.

Fia, Matus István rendőrőrnagy, fegyvergyarmati lakos írásos közlése.

GYULAVÁRI, 1889. OKTÓBER 5.

GYULAVÁRI, 1962. JÚLIUS 12.

Éppen a legforrongóbb időszakok előtt, Gyulaváriban, Békés megye akkori székhelyének nagyon szegény szomszéd falujában született egy kora őszi napon, egy mezőgazdasági munkás családjában. Az apró kis ház, a körülötte levő kis kert és a kis családi földterület nem tudta eltartani a családot, s ezért a családfenntartó és a nagyobb gyerekek alkalmi munkákat is vállaltak, hol mezőgazdasági jelleggel, hol pedig egyéb földmunkával. A ház körüli kertben, a kis családi földön ezalatt a kisebb testvérek dolgoztak, édesanyjuk – Szilágyi Julianna – vezetésével és szárnyai alatt, s így tudták tartani a lelket a nagy népeségű famíliában.

Mikor kissé felerdült Megyesi Sándor, s értelme nyiladozni kezdett, a munkák segítettek hozzá, hogy észrevegye előbb ösztönösen, majd pár barátja, ismerőse segítségével is az akkori társadalom kirívó ellentéteit, s így az igazságszeretete és érzelmeinek követelése szerint is bekapcsolódott a munkásmozgalomba már 1906-ban. résztvevője lett az agrárszocialista mozgalom szervezésének: az aratósztrájkok résztvevője volt, sőt az agrártüntetések egyik szervezője, vezetője is.

Majd eljöttek a választások, és ekkor Megyesi Sándor elvtárs a kormánypárt elleni agitáció egyik legtevékenyebb aktívájává nőtt fel.

Mivel állandó munkára ezen tevékenysége után nem sok reménye lehetett, különböző mezőgazdasági és egyéb munkálatoknál igyekezett maga és családja részére is a megélhetést biztosítani. Amikor csatornázási, vízügyi munkálatok voltak Gyulán; természetesen részt vett a kubikosok munkálataiban is. Ott több, akkor már szocialista párttaggal ismerkedett meg. Ez a további munkájára is rányomta bélyegét.

Családot alapított. Házasságából három gyermeke született. Legidősebb fia – Sándor – később a munkásmozgalom mártírja lett.

A helybeli munkásegyletben akkor már hosszú éveken keresztül dolgozott id. Megyesi Sándor vezetőségi tagként. Lehetőségei szerint minden munkát elvállalt, hogy

gyermekai magasabb felkészültséggel léphessenek be az életbe. Így mindhárom gyermekének biztosítani tudta az övénel magasabb iskolai végzettséget, s bár csak egy fia végezhetett el a gimnáziumot érettségivel, a többiek is befejezték a polgári iskola összes osztályát.

1931-ben megalakult Gyulaváriban is a Szociáldemokrata Párt helyi szervezete. Id. Megyesi Sándor ennek az előkészítésében és szervezésében is részt vett, s úgyszintén a megalapításában is. Vezető szerepet vitt benne végig. Egészen 1942-ig a párt tagja volt. Dolgozott mint bizalmi, agitátor és szervező is. E munkáját a legnagyobb felelősséggel látta el, először a családból egyedül, majd Sándor fiával együtt, kit szintén átitatott a munkásmozgalom szeretetével. Fia még szélesebben értelmezte ezt a harcot, mint az édesapja. Ő nagyon nehéz szervező munkát vállalt a KIMSZ-ben, és ez a szervezés nem csupán Gyulavárra terjedt ki, hanem a környező községek között például Dobozra, Nagykomarásra, Almáskomarára is!

Ságvári Endrével is kapcsolatban volt fia, mégpedig közeli és személyes kapcsolatban. Ennek nyomán bontakozhatott ki Gyulaváriban egy háborúellenes kommunista mozgalom, melyben a fiú legnagyobb és legközvetlenebb segítője maga az apa volt.

Ez a mozgalom – bármilyen illegális módon is próbálták szervezni –, hogy ilyen nagy hullámokat vetett, a hatóságoknak is szemet szúrt. Munkájukra felfigyelt a katonai elhárító osztály, és 1942 januárjában mind Megyesi Sándor elvtársat, mind fiát, Sándort is őrizetbe vették. Békéscsabára szállították az apát és a fiát, természetesen külön-külön.

Itt egy hónapig voltak őrizetben, hol mindkettőjüket sikertelen vallatásnak vetették alá. Ezt a vallatást később egyszerre végezték, kínzással és veréssel egybekötve és apa-fiú egymás szeme láttára. Majd fiát Budapestre szállították, a Margit körúti fogházba. Ifj. Megyesi Sándort két és fél évi börtönre ítélték, majd bevonultatták és a frontra küldték, ahol nyomtalanul eltűnt.

Megyesi elvtárs majdnem háromhónapos kínzás, vallatás után feltételelesen visszanyerte a szabadságát, de a továbbiak folytán is rendőrségi felügyelet alatt maradt. Vagyis rendszeres időközönként jelentkeznie kellett mind a gyulai rendőrkapitányságon, mind a gyulavári csendőrsőn. Akkoriban megszorodtak a lakását éjszaka is ellenőrző „felügyeleti” látogatások.

A vallatások és kínzások, verések nagyon megviselték. Mindig az elnyomottak pártján állt, az egyszerű nép jogaiért harcolt, s a békét hirdette mindenekelőtt. 1943. december 15-én hivatalosan is eltűntnek nyilvánították Sándor fiát.

Megyesi elvtárs az elsők között volt Gyulaváriban, akik a felszabadulás után megalakult Magyar Kommunista Párt sorait erősítették. Mint párttag, ott is különböző vezetőségi funkciókat látott el, sőt a tanácsok megalakulásáig végig a község választott főbírája volt.

Közben egészsége folyamatosan romlott. Nem csupán a nehéz sors volt az, mely ezt rongálta, hanem a Horthy-elhárítás embereinek kemény vallatási módszereinek következményei is. Így lassanként már nem tudott folyamatos munkát vállalni a pártszervezetben. A fentiekhez hozzájárult feleségének egyre aggasztóbb egészségi állapota.

Otthon nem lehetett más ápoló, csak Megyesi elvtárs. Így arra az elhatározásra jutott, hogy mivel nem tudja kivenni a részét százszázalékosan a pártmunkából, s feleségének is szüksége van egy állandó ápolóra, kéri kilépésének engedélyezését. Így 1953 végén kilépett az MDP-ből.

A későbbiek folytán egészségi állapota még jobban romlott, elgyengülése folytán már alig tudott kilépni lakásából. 1962. július 12-én a Gyulavári, Mártírok útja 9. sz. alatti házban elhunyt.

Megyesi elvtárs munkásmozgalmi múltját 1906-tól elismerték. Nemcsak mozgalmi ember volt, hanem nagyon jó szervező is. Nem csupán ő, hanem a fia is a munkások felemelkedéséért élt és harcolt. S nem csupán a fiát nevelte kommunistának, hanem sok-sok gyulavári és környékbeli kommunista is az ő ösztönzésére tette meg első tudatos lépéseit.

Marsi László

FORRÁSOK:

MSZMP Gyulai Városi Bizottsága adatai és közlése.

BÉKÉSCSABA, 1902. AUGUSZTUS 8.
BÉKÉSCSABA, 1973. SZEPTEMBER 9.

Békéscsabai munkáscsaládból származott. Apja kőművessegéd, anyja háztartásbeli volt. Öt fiú- és két leánygyermeket neveltek fel a szűkös keresetből. Az elemi iskola hat osztályának elvégzése után egy ideig kénytelen volt cselédként szolgálni, míg végre szakmát tanulhatott: 1917-ben ácsinas lett, s 1920-ban szabadult. Mint ácssegéd, szabadulása után belépett a MÉMOSZ szakszervezetbe, s az építőmunkások szakszervezetének haláláig folyamatosan tagja volt. Aktivitását, mozgalmi tevékenységét bizonyítja, hogy fiatalon – 1924-ben – a szakszervezet vezetőségi tagjává választották. Ezekben az években a szakszervezeti és szociáldemokrata mozgalom gyakran összefonódott. Így történt ez Mészáros Mihály mozgalmi életében is: 1920–1925 között a Szociáldemokrata Párt békéscsabai szervezetében is tevékenykedett. Mozgalmi munkásságát szakszervezeti tagságának kezdetétől, 1920-tól számítjuk.

Mint ácssegéd különböző mesterembereknél dolgozott, de Békéscsabán nem mindig akadt munka, ezért néhány évig Budapesten volt kénytelen munkát vállalni. Nőtlen maradt, baráti köréből is kevesen élnek, így élete történetét nehéz nyomon követni.

1945. május 5-én megalakult a békéscsabai Építőmunkások Termelőszövetkezete, az alapító tagok között ott találjuk Mészáros Mihály nevét is. A termelőszövetkezet jogutódja a Békés megyei Építőipari Vállalat lett, ahol egy ideig tanoncoktatóként, majd nyugdíjazásáig ácsként dolgozott. 1962-ben ment nyugdíjba.

1945 óta volt párttag. Megérte, hogy MÉMOSZ-tagságának 50 éves emlékére 1970-ben a jubileumi emléklapot megkaphatta, s ugyancsak 1970-ben tüntették ki a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel. Munkatársai szerény, csendesén dolgozó, mindenkihez jószavú embernek ismerték.

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Városi Bizottsága. Mészáros Mihály személyi anyaga. Önéletrajza 1958. február 16-i keltezéssel.

Békés megyei Állami Építőipari Vállalat. Személyzeti osztály. Mészáros Mihály önéletrajza 1950. február 15-én és 1953. szeptember 8-án.

Andó György: A Békés megyei Állami Építőipari Vállalat története. Békéscsaba é. n. 7. és 97.

Unokaöccse, Szikora János, a Békés megyei Beruházási Vállalat dolgozójának közlése.

Mesőji (Macskási)

István

CSANÁDAPÁCA, 1897. AUGUSZTUS 27.

GYULA, 1970. FEBRUÁR 28.

Munkáscsaládból származott, apja gépész volt, aki cséplőgépvezetéssel és -javítással foglalkozott. Gyulán végezte iskoláit és itt tanulta ki a borbélymesterséget. Az első világháború éveiben, 1916-ban kapcsolódott be a munkásmozgalomba, összeköttetésbe került Dundler Károly asztalossal, Beleznai Sándor nyomdással, Grünfeld Jakab képerreztető üzemvezetővel, a gyulai munkásmozgalom 1919-es mártírjaival. Ők nevelték és vezették be a munkásmozgalomba. (Munkásmozgalmi tevékenységét 1919-től ismerték el.)

A Tanácsköztársaság gyulai egy hónapja alatt vöröskatoná volt, politikai megbízottként cenzori teendőket látott el a gyulai postahivatalban, Bátкаи Pál vöröskatonával felváltva. Amikor Gyuláról csapatával együtt elvonult, az egyik gépkocsizó alakulatnál irányítóként tevékenykedett; Várnai József gyulai gépkocsivezetővel élelmet fuvaroztak a vöröskatonák és az ellátatlan lakosság részére. A felvidéki harcokban fegyverrel is részt vett Harsányi Demeter gyulai vöröskatoná oldalán.

A forradalmak leverése után Gyulára tért haza, hónapokon át minden vasárnap jelentkeznie kellett a csendőrségen. Többször előfordult ilyen alkalmakkor, hogy feliratot tűztek a hátukra ezzel a szöveggel: „Így járnak a vöröskatonák!”, és végigsepertették velük a Városház utcát. Később is, egész a felszabadulásig állandó rendőri megfigyelés alatt állott. 1928–1929-ben részt vett a gyulai építőmunkás- és földmunkás-vezetők által szervezett illegális összejöveteleken. Az 1930. szeptember elsejei gyulai tömegtüntetés alkalmából a rendőrök kardlapozása előtt több munkás talált menedéket a mai Béke sugárúton volt borbélyműhelyében.

Az 1930–1944 közötti időszakban állandó pártkapcsolatban állott dr. Blanár László orvossal, Király Endre vízvezeték-szerelővel, Szikes Antal kőművessel, dr. Erdődi Lajos volt ügyvéddel, valamint több gyulavári szociáldemokrata vezetővel.

1944 áprilisában több baloldali munkásvezetővel együtt őt is előállították a rendőr-

ségre, ahol internálási eljárást szándékoztak ellene folyamatba tenni, de később, bizonyítékok hiányában, megszüntették ellene a rendőri eljárást.

A felszabadulás első napjaiban jelen volt a Vas Zoltán részvételével a megyeháza nagytermében rendezett politikai gyűlésen. Nemsokára belépett a megalakult kommunista pártszervezetbe. A pártban gazdasági vezetőnek választották meg. 1949-ben pártmegbízás alapján a városi olajútó üzembe helyezését szervezte meg. 1949. szeptember 1-től 1959 júniusáig a gyulai József Attila tudószanatórium munkásigazgatójaként tevékenykedett. 1959 júliusától nyugdíjazásáig a gyulai Járási Tanács pénzügyi osztályán előadóként dolgozott.

Kitüntetései: Tanácsköztársasági Emlékérem, 1969-ben a Munka Érdemrend ezüst fokozata.

Marik Dénes

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Marik Dénes–Marsi László: Az illegális Kommunisták Magyarországi Pártja tevékenységének hatása a gyulai munkásmozgalomra. – Gyula társadalma és munkásmozgalma 1919–1944. Szerk.: Szabó Ferenc. Gyula, 1982. 156–157.

MSZMP Gyulai Városi Bizottsága nyilvántartása és közlései.

GYEPES, 1907. MÁJUS 2.
OROSHÁZA, 1979. JÚNIUS 24.

Hatgyerekes szegényember fiaként látta meg a napvilágot. Szülei: Mihucz Tivadar és Nyisztor Katalin korán elhaltak. Mihucz Lászlót testvéreivel együtt a rokonok nevelték. Hétéves korától nyaranta libapásztorkodott. Nem sokáig járhatott iskolába, mert a tanítóját elvitték katonának az első világháborúba.

1918-ban került erre a vidékre, Újvárosra kiscselédnek. 1919-ben szerződött Pusztaföldvára, ahol azután élete legnagyobb részét töltötte. A húszas években cselédként dolgozott különböző gazdagparasztoknál. 1929-ben, a mezőgazdasági válság első évében már nem sikerült éves cselédnek elszerződnie. Ezután napszámba járt özv. gróf Wenckheim Dénesné 1900 kataszteri holdas pusztaszöllősi uradalmába. A tisztartó 1930-ban kevesebbet fizetett a napszámért, mint az előző évben. Mihucz László néhány társával összebeszélte, hogy az előző évi napszámért kérik, de a tisztartó nem tárgyal velük, elküldte őket.

1932. november 27-én házasságot kötött Szokolai Máriával, odaköltözött a feleségéhez és az anyósához. Ekkor lett először saját otthona. Egy leányuk született. A magyar állampolgárságot 1943 novemberében kapta meg. Emiatt nem hívták be katonának sem.

A világgazdasági válság nehéz évei után, a harmincas évek közepétől négyen: Bokor László, Mátó Ernő, Mihucz László és Valaczkai József összefogtak, és az utóbbi címére közösen jártatták a Népszavát. Brachna Györgyhoz jártak fülhallgatós rádiót hallgatni.

1938-ban megalakították a Magyarországi Szociáldemokrata Párt pusztaföldvári szervezetét. A pártszervezet helyisége Varga István házában volt, és a pártszervezet a német megszállásig működött. Ezekben az években Mihucz László ismét a pusztaszöllősi uradalomba járt napszámba, a munkaszünetekben a Népszavából olvasott föl. Eljárt Kaszaperre, segített ott is megalakítani a szociáldemokrata pártszervezetet. Gyűjtött a Vörös Segély részére. Bejárt Orosházára a munkásotthonba. Ezért csendőr-

ségi megfigyelés alá helyezték, vallatták. 1944 áprilisában őt nem tartóztatták le, így az internált elvtársakkal azok családtagjain keresztül ő tartotta a kapcsolatot.

1944 októberében a felszabadulás után őt küldték be az elvtársai Orosházára, hogy tárgyaljon a tennivalókról. A kapott útmutatás alapján társaival együtt megalakította a Magyar Kommunista Párt pusztaföldvári helyi szervezetét, tagja lett a helyi Nemzeti Bizottságnak. A földosztó bizottság tagjaként mérte a földet 1945 márciusában. 5 kishold földet kapott. A földosztás után szervezték a termelés beindítását, hiszen sok újjgazdának, akik korábban napszámosok, cselédek voltak, semmi földművelő eszköze nem volt.

Alapító tagja volt a Pusztaföldvári Földművesszövetkezetnek, amelynek vezetésében Orosházára költözéséig különböző feladatokat látott el.

1948-ban társaival együtt III. típusú termelőszövetkezeti csoportot alapított, amely 1949-ben Dózsa György nevét vette föl. Megalakították a Magyar Dolgozók Pártjának a termelőszövetkezeti csoportbeli pártszervezetét, közösen vetettek és arattak. Megszervezték az üzemi konyhát, ahol az aratóknak főztek, Mihucz Lászlóné volt az egyik szakács. Egy ebéd 4 forintba került. Mihucz László először sertésgondozó volt, majd növénytermesztő lett. 1953-ban nem ingott meg, továbbra is tagja maradt a termelőszövetkezetnek. 1956-ban fegyverrel a kézben vigyázott a rendre. Szövetkezeti tagként dolgozott tovább, részt vett a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek létrehozásáért folytatott szervező munkában. A Dózsa Tsz-ben dolgozott 1967-ig, amikor nyugdíjba ment.

1979-ben feleségével Orosházára költözött, lányuk és unokájuk után. Itt halt meg 1979-ben tüdőembóliában.

Mihucz László 1938 óta vett részt folyamatosan a munkásmozgalomban. 1944-ben alapító tagja volt az MKP pusztaföldvári szervezetének, ezután az MDP-nek, majd az ellenforradalom után az MSZMP-nek. 1938-tól kezdve az SZDP-ben dolgozott, az akkori körülmények között az illegalitás határán. A felszabadulás után a falusi pártmunka szerteágazó, ezernyi feladatát látta el hűséggel, lelkiismeretesen, a legteljesebb odaadással.

Kitüntetései: Szocialista Hazáért Érdemrend 1967, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Orosházi Városi Bizottsága PTO, Mihucz László személyi anyaga.

A pusztaföldvári Dózsa Tsz 25 éve. Orosháza, 1973.

Özv. Mihucz Lászlóné nyugdíjas, orosházi lakos közlése.

Vecsey Kornél pusztaföldvári lakos közlése.

BÉKÉSCSABA, 1897. OKTÓBER 17.
BÉKÉSCSABA, 1970.

Szegényparaszt-családból származott. Hat testvérével együtt a család szegényesen élt. Az elemi iskola hat osztályát végezte el. Tizenkét éves korában „boltos”inasnak adták szülei. Inaskodása hosszú ideig tartott, 4 évet és 3 hónapot töltött le, amikor 1913-ban tizenhat évesen felszabadult.

1915-ben sorozták be katonának, a haditengerészethez irányították. Fiatal, mindössze tizennyolc éves, amikor a frontra került. A tengerészeknél mint bűvár teljesített szolgálatot.

1918-ban a front összeomlásakor jött haza Békéscsabára. A polgári demokratikus forradalom után a szakszervezetek keretein belül megalakult egy karhatalmi század. Mitykó elvtárs annak tagjaként a fegyveres szolgálaton kívül ellátta a század bizalmi feladatait is. A Károlyi-kormány ideje alatt a demarkációs vonal több szakaszán teljesített szolgálatot. A Tanácsköztársaság megalakulása után jelentkezett a Vörös Hadseregbe. Részt vett az északi hadjárat sikeres harcaiban. A visszavonulás után küzdött a román intervenciós csapatok ellen. Nehéz harcokat vívtak a túlerővel szemben a hullámzó frontvonalon a térség többször cserélt gazdát. Az összeomlás után román fogságba került és 10 hónapra internálták. Hazajövele után a magyar hatóságok 1920-ban rendőri felügyelet alá helyezték.

Ebben az időben különböző munkahelyeken dolgozott, de a szakszervezetnek mindig tagja volt. 1923-ban megnősült, ezután a malomiparban helyezkedett el, s ott különféle munkákat végzett, majd malomszerelő asztalossá képezte magát. 1927-től a felszabadulásig egyedül volt szakszervezeti tag a békéscsabai István Malomban – emiatt sok-sok kellemetlenség érte.

Kezdetben a famunkás szakszervezethez tartozott, majd a felszabadulás után az ÉDOSZ-hoz.

A Horthy-rendszer időszakában bizalmiként vett részt sztrájkokban, bérkövetelésekben, de több ízben volt szervezője, irányítója is e megmozdulásoknak.

A felszabadulás itthon érte. 1944-ben az elsők között lépett be a Magyar Kommunista Pártba. Mozgalmi tevékenysége sokirányú volt: az alapszervezetnél vezetőségi és fegyelmi bizottsági tagként végezte lelkiismeretes munkáját.

A szakszervezetnél is több feladatot látott el. Részt vett 1949-ben az első sztahano-vista kongresszuson, ahol kormánykitüntetést kapott.

Éveken keresztül ellátta a Szakszervezetek Megyei Tanácsának és az ÉDOSZ területi bizottságának elnöki tisztségét. Dolgozott a Hazafias Népfront Városi Bizottságának vezetőségében is. Nyugállományba vonulása után is aktív társadalmi életet élt.

Kitüntetései: Munka Érdemrend bronz fokozata 1949, Kiváló Dolgozó 1956, Tanácsköztársasági Emlékérem 1959.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma, 1. fond. PTO ABC-s munkásmozgalmi anyagok.

MSZMP Békés megyei Bizottság PTO, 5. filmtekercs. Nyilvántartó.

MEDGYESEGYHÁZA,
1898. AUGUSZTUS 4.

MEDGYESEGYHÁZA, 1973. MÁJUS 2.

Medgyesegyháza község előljárósága a főjegyző aláírásával, 1942. február 1-én az eleki „nagyságos” főszolgabíróhoz jelentést küldött Mojdisz János magatartásáról: „Tisztelettel jelentem, fent nevezett a következő kijelentéseket tette: »A jelenlegi rendszer nem jó, Oroszországban a rendszer jobb. Majd jön Sztálin, és akkor másképp lesz.« Szeret politizálni, s szélsőséges elveket vall.”

Az eleki főszolgabíró 1944. április 3-án megint kénytelen volt Mojdisz Jánossal foglalkozni. Az almáskamarási, az eleki, a medgyesbodzási, a nagykamarási és a medgyesegyházi vezető jegyzők, valamint az illetékes csendőrőrsparancsnokok jelenlétében a járás ura ismertette a belügyminiszter rendeletét, amely a kommunistagyanús, valamint az állambiztonsági és közbiztonsági szempontból veszélyes baloldali elemek internálására vonatkozott. A megjelentek két almáskamarási (Kráder József, Stumpf József), két medgyesbodzási (Hankó Mátyás, Kucsor Lajos), két nagykamarási (M. Szántó András, Szücs Ferenc), egy pusztáottlakai (Vidovenyecz Tamás) és három medgyesegyházi (Bohus Pál, Katona Vince, Mojdisz János) „egyén” internálásának szükségességét állapították meg.

1944. április 4-én már ki is adták a 2869/1944. számú főszolgabírói, internálási ügyben hozott véghatározatot, amelyben Mojdisz Jánost lakóhelyéről kitiltották, és a kitiltás időtartamára rendőrhatalósági őrizet alá helyezését rendelték el. A főszolgabíró a további eljárás végett megkereste a m. kir. rendőrfőkapitányság fogház- és toloncügyi osztályát. A véghatározat az internálást azzal indokolta, hogy Mojdisz János szélsőséges érzelmű, a kommunista eszmékkel rokonszenvező, azt terjesztő egyén, aki köztudomásúan a baloldali gondolkozású vezető egyénekkal tart fenn állandó érintkezést, ezért a közrendre és közbiztonságra veszélyes személy.

1944. május 24-én szabadult a nagykanizsai toloncházból Mojdisz elvtárs.

Nem a negyvenes években kezdődött baloldalisága. Már 1922-ben a földmunkások

szakszervezetébe vezetett az útja a fiatal agrárproletárnak, aki 1919-ben már átélte azt az időt, amikor emberszámba vették a dolgozót. Szerette volna visszahozni a proletárhatalmat, szeretett volna segíteni a húszas, harmincas évek nyomorultjain. Aratósztrájkok szervezésében való közreműködést vállalt a Medgyesegyháza környéki földbirtokokon, kulákgazdaságokban, sztrájkokra felszólító röplapokat terjesztett a mezőhegyesi állami ménesbirtokon. Közben a képviselőválasztások baloldali jelöltjei mellett agitált, hordta szét a szociáldemokraták plakátjait.

A nagykamarási munkásmozgalmi elvtársakon keresztül kapcsolatot keresett és talált Ságvári Endrével is (ez az az érintkezés, amelyről az internálási véghatározat indoklásában is olvashatunk), hogy létrehozza a medgyesegyházi baloldali ifjúság szervezetét.

A harmincas évek végétől a felszabadulásig községi mezőőri teendőket látott el, sokszor megfordult a községházán, sokféle olyan információt szerzett, amit eredményesen fel tudott használni mozgalmi munkájában.

Ott volt 1944. október 20-án a medgyesegyházi kommunisták pártszervezetét létrehozó taggyűlésen, utóbb vezetőségi tagként dolgozott a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége helyi csoportjában, a magyar mezőgazdaság korszerű átszervezésében vett részt tevékenyen. Segítette megteremteni a medgyesegyházi gépállomást, sokat tett a szövetkezeti mozgalom kifejlesztéséért és annak minél magasabb fokra való emeléséért.

Mindezek után nem csodálható, hogy 1956-ban az ellenforradalmárok kutattak utána, szerették volna számonkérni. Kénytelen volt néhány hétig rejtőzködni.

Két évtizeden keresztül tanácstagként is részt vett a községpolitika kialakításában, végrehajtásában.

1969. március 19-én a Magyar Szocialista Munkáspárt Békés megyei Bizottsága Mojdisz elvtársnak a hosszú éveken át kiválóan végzett pártmunkája elismerésül az Eredményes Pártmunkáért emléklapettet adományozta. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1970. április 4-én Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetésben részesítette.

Keresztényi Tibor

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.

Fia, Mojdisz János ny. raktáros, medgyesegyházi lakos családi iratai, 1983.

MEDGYESEGYHÁZA, 1920. JÚLIUS 27.
OROSHÁZA, 1980. JANUÁR 4.

Szegényparaszt szülők hét gyermeke közül a hatodik. Már gyermekkorában dolgozott. Az elemi iskolai nyári szünetekben libapásztor, kanász, majd időszakos mezőgazdasági munkás volt Mezőhegyesen. Napszámos, részesarató, kubikos, vegyipari segédmunkás, kifutó – dobálta az élet.

A létbizonytalanság vezette azok közé az emberek közé, akik a nagyobb darab kenyérért, az emberibb sorsért vállalták a Horthy-rendszer nehéz megpróbáltatásait.

Budapesten, 1941-ben lett a Vegyipari Munkások Szakszervezetének a tagja, vált szervezett munkássá. Az érdeklődő, nyitott szemmel járó fiatalembert bevonták a Ságvári Endre vezette ifjúsági mozgalomba. Szorgalmasan tanult, látogatta Ságvári szemináriumait. Részt vett a vasasok budapesti tömegdemonstrációin, háziagitációin, ahol a függetlenségért, a németektől való elszakadásért, a háborúba lépés ellen emelte fel szavát.

A megtorlás nem váratott magára: 1942. január 19-én letartóztatták, hazaszupolták Medgyesegyházára. Innét a csendőrök bevitték a békéscsabai laktanyába, ahol kínzó vallatás alá vetették. Nem boldogultak vele. A Margit körút, Vác volt a következő két állomás. 1942. július 11–13-án folyt haditörvényszéki tárgyalása. 42 társával állt a törvényszék előtt hűtlenség, hazaárulás és szabotálásra való felhívás vádjával. Hat hónap fogvatartás után – bizonyítékok hiányában – felmentették.

A fegyházból való szabadulását csendőrségi megfigyelés, munkanélküliség követte.

1943. októberében katonai szolgálatra vonultatták be Csíkszeredára. Túlélni a háborút! – ez vezérelte tetteit. Sikerült! 1945. január 27-én hetedmagával átszökött a Vörös Hadsereghez. Hadifogolyként kezelték, a Kijev melletti hadifogolytábor lakója lett, építette a város lerombolt házait azok helyett, akik romba döntötték.

A hadifogságból 1946 februárjában szabadult. Medgyesegyházán folytatta munkás-mozgalmi tevékenységét. Belépett a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetébe, ahol

ifjúsági felelős lett. A megalakult MADISZ titkárává választották. 1947-ben a MADISZ I. kongresszusának küldötte, a Centenárium Emlékbizottság titkára.

Egyik szervezője és alapítója a medgyesegyházi Moravszki Mátyás Termelészövetkezetnek.

Hivatásos pártmunkássá lett 1949. április 1-től. A Csanád megyei, majd a Békés megyei Pártbizottság politikai munkatársaként mezőgazdasági kérdésekkel foglalkozott.

Medgyesegyházán szükség volt helyi ismeretekkel rendelkező, tapasztalt pártvezetőre, ezért 1954. április 1-én a községi pártbizottság titkárává választották. 1958. augusztus 30-ig töltötte be tisztségét, mert ekkor a mezőkováczházi járási pártbizottság mezőgazdasági osztályvezetője lett. Innét került pártosztályvezetőként a Gödöllői Agrártudományi Egyetemre. Az egyetemet kitűnő eredménnyel végezte el 1963-ban. Az egyetem után járási tanácselnök-helyettes volt Mezőkováczházán 1967-ig. A medgyesegyháziak ekkor választották meg a helyi termelészövetkezet elnökének. 1973-ban a Békéscsabai Konzervgyár termeltetési osztályvezető-helyetteseként vonult rokkantsági nyugdíjba. Mint nyugdíjas sem tétlenkedett, részt vállalt a községpolitika alakításában.

1957. november 7-én a Magyar Szabadság Érdemrend bronz fokozatával tüntették ki.

Keresztényi Tibor

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.

Molcsán Pálné Ancsin Mária

BÉKÉSCSABA, 1900. DECEMBER 23.
SZEGHALOM, 1978. AUGUSZTUS 14.

Apja napszámos, kubikos volt, aki a nyomor elől kivándorolt Amerikába, itthagyva feleségét és 6 gyermekét. Ilyen körülmények között a 6 elemi elvégzése után munkát kellett keresnie, hogy segítsen édesanyjának a család fenntartásában. Munkát kapott a Selyemfonodában (Mercur Szövőgyár Rt. elődje), ahol 3 évig dolgozott. 1919-ben a Dohánybevéltőben kap munkát, 1922-től a Hubertus Kötszövőgyárba kerül, ahol 1950-ig dolgozik különböző üzemrészekben, mint fizikai munkás. A Hubertusban kapcsolódott be a munkásmozgalomba. Tagja lett a textilmunkások szakszervezetének, és rövidesen terembizalmivá választották.

Részt vett a 30-as évek bérharcaiban, sztrájkjaiban, melyeket abban az időben Botyánszky Pálné szervezett, irányított. Fontos megbízatása volt a baloldali sajtó: a Népszava, a Nőmunkás, a röplapok és plakátok terjesztése. A választások idején ellenzéki agitátor volt. A háború idején a moszkvai rádió magyar adásainak rendszeres hallgatója és a hírek terjesztője. Minden mozgalmi megbízatást elvállalt és azt becsületesen elvégezte, amiért munkatársai becsülték, tisztelték.

A felszabadulás után azonnal hozzálátott, most már legálisan, a szakszervezet szervezéséhez. Már 1944 decemberében üzemi főbizalminak választották munkatársai. 1945 márciusában belépett a Magyar Kommunista Pártba és ott folytatta szervező tevékenységét. 1945-ben a városi képviselőtestület tagjává választják. Mind az 1945-ös, mind az 1947-es országgyűlési választások alkalmával kisgyűléseket szervezett, agitációs munkát végzett. Közben gondot fordított elméleti politikai ismereteinek bővítésére, egyhónapos pártiskolát végzett. 1948-ban a III. kerületben, ahol lakott, alapszervezeti titkárrá választották. Munkamódszerére jellemző volt, hogy jó kapcsolatot épített ki a kerület üzemével, intézményeivel. Ugyanebben az időben az MDP városi bizottság nőfelelőse, városi választmányi tag, népi ülnök, 1954-től tanácstag. Ez

a fáradhatatlan asszony mindenütt ott volt, ahol szükség volt munkájára. Eredményes tevékenységéért többször kapott dicsérő oklevelet, jutalmat.

1950-ben fontos pártmegbízatást kapott: személyzeti előadó lett a MÁV Gazdasági Vasútnál. Itt dolgozott 1956 márciusig, nyugdíjazásáig. Az ellenforradalmi események után az elsők között jelentkezett a III. kerületi pártszervezetben, ahol ismét aktív munkát végzett. Ekkor és a továbbiakban elsősorban a nőbizottság munkájában tevékenykedett. A 70-es években megromlott egészségi állapota miatt felmentették a pártmunka végzése alól.

Érdemei elismerésül 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel tüntették ki.

Molcsán Pálné elvtársnő munkásmozgalmi tevékenységét a Magyar Szocialista Munkáspárt 1922-től ismerte el. Haláláig tagja volt a pártnak.

Szathmári Imréné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma 1. fond. PTO ABC-s személyi anyag

Horváth Jenőné Aradi Zsófia szóbeli közlése. 1983.

Hricsovinyi Lajosné Istók Dorottya szóbeli közlése. 1983.

Gyebnár Mihály szóbeli közlése. 1983.

CSORVÁS, 1906. SZEPTEMBER 22.

GÁDOROS, 1980. AUGUSZTUS 4.

Elemi iskoláinak elvégzése után igen fiatalon kezdett dolgozni a Szegedi Kenderipari Rt kiskiráltsági uradalmában. „Már ezidő alatt felháborodtam a kevés keresetért” – írja visszaemlékezéseiben. A nyomorból kereste a kiutat.

1926-ban baleset érte, amely életre szóló nyomot hagyott, nehéz fizikai munkát nem végezhetett. Szüleinél dolgozott.

Két tényező hatására került kapcsolatba a munkásmozgalommal. Egyrészt megismerkedett régi munkásmozgalmi harcosokkal, „később azok a találkozások havonta rendszeressé váltak”; másrészt „a felvilágosító könyvek hatására”. Szeretett olvasni, hisz „a jobb könyvekből feltárult előttem az élet Gádoroson kívüli része is.”

A Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének alapítói között volt. A felosztatás után is összejöttek magánházaknál, vállalva a letartóztatás veszélyét. Ezeken az összejöveteleken a parasztság életével foglalkozó könyveket elemezték, pl. Futóhomok, Puszták népe.

Az 1930-as évek közepén kapcsolatba került az orosházi illegális kommunista mozgalommal. Az 1937-es „lebukást” ő sem kerülte el. Letartóztatták, de bizonyítékok hiányában felmentették. Ez mintegy erőt adott neki és a háború éveiben tovább fokozta tevékenységét. Többször megfordult Budapesten és az ott kapott információkat, anyagokat terjesztette a községben. A hatóságok ismét figyelték és ahogy ő írja: „nehezebbé vált a munkám, mivel a csendőrök lépten-nyomon figyeltek, zaklattak.”

A felszabaduláskor alapító tagja a Kommunista Párt helyi szervezetének. Pártmunkaként „hozzá is láttam az ifjúsági szervezet magjának kiépítéséhez.” Foglalkozott az ifjúság szervezésével, nevelésével, akciók szervezésével. Kultúr csoportot szervezett, amely Gádoroson és környékén szerepelt. Ugyanígy a sportcsapatot is. E nevelőmunkának lett az eredménye, hogy huszonhat fiatal belépett a pártba.

1946 végén kéthónapos pártiskolát végzett Békéscsabán, már mint a községi párt-alapszervezet titkára.

1947–1949 között Szeghalom községben párttitkár. Erről a munkájáról így ír: „...életem egyik legnehezebb korszaka volt”, viszont megelégedéssel állapítja meg az ő és a többi párttag munkájának eredményeként a következőket: „...az aprómunkák elintézésével fokozódott a kommunista párt tekintélye...”

1949 végén ismét otthon volt, megszervezte a Magyar–Szovjet Művelődési Társaság helyi szervezetét, annak vezetője lett. Az 1950-es évek elején felelős tisztségeket töltött be: 1951–1953 között a Zsadányi Állami Gazdaság igazgatója.

1953–1954 között a gádorosi termelőszövetkezet párttitkára, majd 1957-ig elnöke. Az ellenforradalom „lélektani szempontból okozott ugyan sok problémát, de a termelőszövetkezetet szétbomlasztani nem tudta” – emlékezik vissza.

1957-ben egészségi okok miatt mondott le az elnökségről. Továbbra is ott dolgozott, más, könnyebb beosztásban.

1963 januárjában a község függetlenített könyvtára lett, innen is ment nyugdíjba 1967-ben.

Az „állami” tisztségek mellett soha nem hagyolta el a párt- és társadalmi munkát. Több mint két évtizeden keresztül a párt- és KISZ-oktatás szeminárium- vezetője volt. Több cikluson keresztül pártbizottsági tag, tanácsstag.

Igaza van egyik méltatójának, amikor így fogalmaz: „...a párthoz való hűségét, a zaklatások ellenére, élete végéig megtartotta.”

Kitüntetései: Szocialista Hazáért Érdemrend, Felszabadulási Jubileumi Emlék-érem.

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma 46. fond.

SZARVAS, 1901. FEBRUÁR 1.
SZARVAS, 1979. OKTÓBER 28.

Agrárproletár családban született. Heten voltak testvérek. Ez nagyban meghatározta egyrészt a család anyagi helyzetét, másrészt a gyerekek sorsának alakulását. Ő is az ilyen családok gyermekeinek szokványos életét élte. Fiatalon kanász, kiscseléd volt, így járult hozzá a család megélhetéséhez.

Elég fiatalon felfigyelt a munkásmozgalom helyi rezdüléseire. 1918-ban belépett egy, a tanyavilágban működő ifjúsági olvasó egyesületbe. Az itt lezajlott beszélgetések és egyéb információk hatására ismerte fel a forradalmi időszak lényegét.

1919 tavaszán önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe. A 46. vörös ezredben harcolt a felvidéki csatákban. A visszavonulás után a román fronton is harcolt és ott esett fogságba. A fogságból 1920 január végén szabadult.

Itthon a megszokott élet várt rá és csendőri felügyelet, zaklatás, munkanélküliség. Alkalmi kubikosmunkán tudott elhelyezkedni, majd később állandó jelleggel ez lett a kereseti forrása. Ő ennek nagy jelentőséget tulajdonított. Ezt írta: „Mint kubikos ismerkedtem meg igazán a munkásmozgalommal és kapcsolódtam tevékenységébe...”

Az 1920-as években kisebb megszakításokkal tagja volt a szociáldemokrata pártnak, 1931-től folyamatosan.

A tanyavilágban fejtett ki politikai munkát. Agitált, beszélgetéseket szervezett, plakátokat, röpiratokat terjesztett. Lakása állandó jellegű gyülekezőhelye volt a megbeszéléseknek.

Az országgyűlési választások alkalmával állandó szervező és bizalmi munkát fejtett ki. Ahogy írta: „bízta, hogy választáskor sikerül egy erős ellenzéket bevinni, aki minket képvisel.” Az esetenkénti sikertelenség nem törte le, újból kezdte az agitálást, a szervezést.

Elméletileg is képezte magát, mind otthon, mind a munkában igen sokat olvasott.

„A Népszavát rendszeresen olvastuk. Esetenként három munkacsapat is összejött, a tartalmat elemeztük és értékeltük” – írja visszaemlékezésében.

1944-ben a helyi szociáldemokrata pártszervezet feloszlott, a vezetőség rábízta az okmányokat, amelyeket a felszabadulás után hiánytalanul átadott az újjáalakult vezetésnek.

1945-ben lett a Kommunista Párt tagja.

A termelőszövetkezetek szervezéséből tevékenyen kivette részét. A helyi Táncsics Termelőszövetkezet tagja lett és onnan is ment nyugdíjba.

Az ellenforradalom alatt tudta feladatát: „szerveztem a közös vagyon védelmét” – írja.

Nyugdíjas korában mind kevesebbet tudott vállalni a pártmunkából súlyosbodó betegsége miatt.

Kitüntetései: Szocialista Hazáért Érdemrend, Tanácsköztársasági Emlékérem, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

NAGYMÁGOCS, 1896. ÁPRILIS 24.
OROSHÁZA, 1975. JÚNIUS 18.

Muladi János szülei cselédek voltak a Szendrey majorban, a mágocsi határban. Fiukra is hasonló sors várt, ő is elindult a cselédek útján. 1914-ben azonban, 18 éves korában egy szóváltás után leütötte az intézőt, aki utána a csendőrökkel úgy megverette, hogy három hétig nem tudott felkelni az ágyból. Így az év végén beköltöztek Szentetornyára, napszámosként éltek tovább.

1915-ben Muladi Jánost is behívták katonának, olyan kísérőlevéllel, hogy 1918 októberében került csak először haza. Nem is ment vissza Károly király seregébe.

Az őszirózsás forradalom győzelme után azonban ő is jelentkezett a Károlyi-kormány hadseregébe. Az ideiglenes magyar–román határra, Borossebesre osztották be a határt őrizni. A román királyi csapatok 1919. április 16-án megindított támadásának hatására alakulata fölbomlott. Muladi János is menekült haza, de arra vigyázott, hogy ne kerüljön román fogságba, így május elején ért csak Szentetornyára.

1919 őszén megnősült, felesége Tunyogi Rozália lett, két leányuk született. Továbbra is Szentetornyán lakott. Alkalmi munkásként, napszámosként dolgozott, nyáron arató- és cséplőbandában igyekezett az egész évre való kenyeret megkeresni.

1922 májusában a Magyarországi Szociáldemokrata Párt Farkas István személyében képviselőjelöltet állított az orosházi választókerületben. Az első választás után pótválasztást írtak ki Farkas István és a kormánypárt színeit képviselő helyi gazdagparaszt, Csizmadia András között. A választási harc közel egy hónapja alatt Muladi János összekötő volt az orosházi szociáldemokraták és a szentetornyai elvtársak között. A választást a haladó erők minden erőfeszítése ellenére hihetetlen erőszakossággal és korábban nem ismert demagógiával a kormánypárti jelölt nyerte meg.

1925-ben sikerült állandó munkát kapnia, kocsis lett a Pipis testvérek malmában. Ez állandó jövést jelentett a községben, ami lehetőséget adott feltűnés nélküli üzenet, levél és csomag továbbítására. Így dolgozott Orosházán a felszabadulásig. Pesti

Mátyás és Kovács Antal elvtársakkal összefogva együtt járatták a Népszavát, együtt vitatták meg a cikkeket, és igyekeztek az olvasottakat terjeszteni.

1932-ben rövid időre sikerült Szentetornyán megalakítani az MSZDP helyi csoportját, Muladi János is belépett, és a párttagoknak magyarázta azt, amit a Népszavában olvasott. A hatóságok azonban csak egy évig engedték a pártszervezet működését.

1934-ben Hegedűs János elvtárs beszervezte a Kolarik Ede körül csoportosuló illegális kommunista csoportba. Muladi János bekapcsolódott a csoport munkájába. Ő szállította az illegális könyveket és brosrúkat. 1937-ben a lebukást sikerült elkerülnie.

A második világháború kitörése után ő is eljárt hallgatni a moszkvai Kossuth Rádiót, továbbította az ott hallott híreket, küzdött a fasiszta propaganda hazugságai ellen.

A felszabadulás után népnevelő feladatot kapott, csoportbizalmiként dolgozott. Részt vett a földosztásban, 5 hold földet kapott. 1945-ben belépett a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetébe, és az Újgazdák és Földhözjuttatottak Országos Szövetségének helyi csoportjába. Mozgalmi feladata nem változott. 1949. június 6-án ő is részt vett a III. típusú Petőfi Tsz csoport megalakításában Szentetornyán. A szervezetben is maradt. Szakmai hozzáértését bizonyítja, hogy lóhajtással vázát nyert az Országos Mezőgazdasági Kiállításon. 1956 után is tagja maradt a szervezetnek, állatgondozóként dolgozott. Részt vett a szocialista mezőgazdasági nagyüzemek megszervezéséért folytatott kampányban. 1960-ban ment hivatalosan nyugdíjba, de még évekig nappali örként dolgozott a szervezet központjában.

A munkásmozgalomban 1919 óta vett részt. 1945 óta volt tagja a Magyar Kommunista Pártnak, majd 1948-ban belépett a Magyar Dolgozók Pártjába. Az ellenforradalom után az MSZMP tagja lett és maradt hű harcosa haláláig.

Muladi János életútja a forradalmi munkásmozgalom egyszerű katonájának a sorsa, aki életében mindig a szocialista eszmék győzelméért küzdött.

Kitüntetése: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Orosházi Városi Bizottsága. PTO, Muladi János anyaga.

Ary Róza: Küzdelmes negyedszázad az orosházi Petőfi Tsz-ben. Orosháza, 1974. 23.

László Istvánné (sz. Muladi Mária) orosházi lakos, Muladi János lányának szóbeli közlése.

BÉKÉS, 1895. NOVEMBER 14.

BÉKÉS, 1974. JÚLIUS 4.

Agrárproletár család gyermeke, szegény szülők leszármazottja. Kitűnő szellemi képességek birtokában az elemi iskola elvégzése után szülői akaratra kosárfonónak tanult. A szakmaszeretet azonban a géplakatosság felé húzta. Elment az uradalomba dolgozni, hogy a választott pályához az anyagiakat előteremtse. Tizenhét éves korában állt be géplakatos inasnak. Iparitanuló-éveit még be sem fejezte, 1915 márciusában besorozták katonának. Két hónapot dolgozott a felmentésre jogosító MÁV-nál Temesváron, végül saját akaratából mégiscsak katona lett a közös hadseregben. Békéscsabáról Budweisbe került, majd szakemberként a Skoda művek munkása lett, felmentése után itt kapcsolódik be a munkásmozgalomba. 1917-ben társaival együtt megalakítják az osztrák Vas- és Fémmunkás Szövetség helyi magyar csoportját, mely részt vett a sok nemzetiségű vasmunkások sztrájkjában.

1918 tavaszán lejárt katonai felmentése, s bevonult ezredéhez. Háromhónapos géppuskás-kiképzés után az olasz frontra került, s november 6-án felgyógyultan ért haza. Az őszirózsás forradalom után tagja lett az SZDP-nek, s bekapcsolódott a forrongó közéletbe. Szép írása és kitűnő fogalmazási készsége révén több szervezetnek is jegyzője lett. Mint szakszervezeti delegált a helyi Munkás Tanács tagja lett, melyben az élelmezési és népruházati ügyeket intézte.

A Tanácsköztársaság idején a városi direktórium lakásügyi biztosa. A román megszállás elől Nagykovácsra ment, ahol a Vörös Hadsereg 33. gyalogezredének önkéntese lett, s végigharcolta az északi hadjáratot.

Hogy elkerülje a megtorlást a Tanácsköztársaság bukása után, csak 1920 végén tért haza, az amnesztiáig Vésztőn, Komádiban, Zsadányban és Békéscsabán dolgozott. A Horthy-rendszerben mozgalmi munkát az ipartestületben végzett, melynek közel másfél évtizedig alelnöke volt.

Az 1935-ös országgyűlési választási harcban az SZDP-jelölt támogatását szervezte. A második világháború alatt mint háborúellenes politizálót ismerték a községben.

A felszabadulás után – 1945 februárjában – belépett a kommunista pártba. Részt vett a vas- és fémmunkások szakszervezetének létrehozásában, az ipartestület jegyzője lett. Tevékenykedett az igazoló bizottságban, a párt a megyei törvényhatóságba delegálta. 1945 szeptemberében a vasas szakszervezet kongresszusán Békés küldötte.

1945 őszén, az első demokratikus választáskor a választási bizottság elnöke volt, majd a kommunisták képviselőjeként a Nemzeti Bizottság vezetője lett. 1946-ban a mintegy 4 ezer főt számláló községi kommunista pártszervezet titkárává választották, s függetlenített funkcionáriusként dolgozott 1949 márciusáig.

A szocializmus alapjainak lerakása időszakában különféle gazdasági területeken dolgozott nyugdíjba vonulásáig. Az ellenforradalom idején helytállt öntudatos munkásként. A Tanácsköztársasági Emlékérem tulajdonosa volt.

Leiner Gyula

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. és 46. fond.

GYULAVÁRI, 1897. SZEPTEMBER 20.
GYULAVÁRI, 1972. MÁJUS 8.

Szegényparaszti családból származott és később is ahhoz a gyulavári szegényparaszti réteghez tartozott, amely a községben a politikai mozgalmak társadalmi alapját alkotta. A húszas években olyan erős társadalmi nyomás nehezedett a gyulavári szegényparasztságra, hogy legöntudatosabb tagjainak is csak csekély lehetőségük volt politikai aktivitás kifejtésére. Ezért Nagy István is csak akkor kapcsolódott be a szervezkedésbe, amikor 1931-ben megalakult a községben a szociáldemokrata pártszervezet és abba párttagként felvételt nyert. Munkásmozgalmi tevékenysége ez időtől kezdve van elismerve. Rendszeresen végzett pártmunkát, a pártvezetőség által rábízott feladatokat maradéktalanul végrehajtotta. Legális párttevékenységét 1936-ig, a községi pártszervezet feloszlásáig végezte. Ezután illegális pártszervező tevékenységet folytatott, illegális sajtótermékek terjesztésében vett részt. Több tiltott gyűlés szervezését bízták rá, az illegális összejöveteleket megszervezte, azokon maga is részt vett. Rendszeres kapcsolatokat tartott fenn Medgyesi Péterrel, Lengyel Lajossal, Horváth Józseffel, a helyi munkásmozgalom vezető embereivel.

1938-tól 1944-ig a gyulavári ellenzéki listán megválasztott községi képviselőtestületi tag volt. Ezekben az években a húsztagú községi képviselőtestület háromnegyed része baloldali munkásmozgalmi vezetőkől állott, akik a szociáldemokrata célkitűzéseket képviselték és sok esetben szereztek érvényt követeléseiknek a községi közéletben.

1944 októberében azok között volt, akik hozzákezdtek a gyulavári kommunista pártszervezet megszervezéséhez. A pártszervezet alapító tagjai sorába tartozott. Haláláig tagja maradt a pártnak, rendszeresen végzett pártmunkát.

Az 1956-os ellenforradalom idején is hű maradt a párthoz, majd az ellenforradalom

leverése után a Magyar Szocialista Munkáspárt helyi szervezetének megszervezésében tevékenykedett. A termelészövetkezeti szervezés idején is a közös gazdaságok megalakítása és megszilárdítása érdekében munkálkodott.

Marik Dénes

FORRÁS ÉS IRODALOM:

MSZMP gyulai Városi Bizottsága nyilvántartása és közlései.

Daka István: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt gyulai szervezetének története 1930 és 1944 között.

Gyula társadalma és munkásmozgalma 1919–1944. Szerk. Szabó Ferenc. Gyula, 1982. 212.

MEZŐBAJ, 1899 ?
GYULAVÁRI, 1971. OKTÓBER 7.

Agrárproletár családból származott. Szülei tízéves korában költöztek át Mezőbajból Gyulaváriba. Az első világháború utolsó éveiben katonai szolgálatot teljesített, majd 1919 tavaszán mint a békéscsabai 101-es gyalogezred vöröskatonája a kassai és hidasnémeti harcokban vett részt. Gyulaváriba hazatérve hónapokon át csendőrségi jelentkezésre kötelezték.

A húszas évek elejétől különböző munkahelyeken kubikosmunkát végzett. 1926-ban kubikosmunkák alkalmával került kapcsolatba endrődi és szentesi szervezett földmunkásokkal, akik felvilágosították, meggyőzték arról, hogy a gyulavári földmunkások életében nem hozhat javulást a nyomorúságos életük miatti elégedetlenség és tiltakozás, hanem szervezkedniük kell Gyulaváriban is. Munkatársai tanításai hatására vett részt ettől kezdve az illegális földmunkás-szervezkedésben, szerepe volt 1931-ben a gyulavári földmunkások kubikosztrájkjának szervezésében. Munkásmozgalmi tevékenységét 1931-től kezdve ismerték el.

Amikor 1931-ben megalakult a Szociáldemokrata Párt gyulavári szervezete, nyomban belépett a párt tagjai közé, minden megmozdulásában támogatta a pártszervezetet. Párttagsága akkor szűnt meg 1936-ban, amikor a gyulavári pártszervezetet hatósági intézkedésre feloszlatták. Ettől kezdve illegális párttevékenységet folytatott, főleg Szilágyi József, Szilágyi Lajos és Varga Lajos baloldali volt párttagokkal állott szoros kapcsolatban.

1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba, a két munkáspárt egyesülése után a Magyar Dolgozók Pártja tagja lett. Az 1956-os ellenforradalom idején hű maradt a párthoz. A Magyar Szocialista Munkáspárt községi szervezetének megalakítása után az elsők között jelentkezett átigazolásra. Haláláig tevékeny tagja volt a községi pártszer-

vezetnek. Részt vállalt az 1945-ös földreform lebonyolításában. Az 1950-es évek elején a községi tanácsrendszer népszerűsítése érdekében tevékenykedett. A termelőszövetkezeti mozgalom megszilárdítása érdekében is sokat dolgozott.

Marik Dénes

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Gyulai Városi Bizottsága nyilvántartása és közlései.

Marik Dénes – Marsi László: Az illegális Kommunisták Magyarországi Pártja tevékenységének hatása a gyulai munkásmozgalomra. Gyula társadalma és munkásmozgalma 1919–1944. Szerk.: Szabó Ferenc. Gyula, 1982, 159.

OROSHÁZA, 1906. OKTÓBER 7.
OROSHÁZA, 1975. DECEMBER 24.

Napszámos családban született, négyen voltak testvérek. Tízéves korában már kanász volt, a hat elemi iskola elvégzése után a nincstelenség napszámosmunkára kényszerítette. Csak tizennyolc éves korában tudott elszerződni kőművestanoncnak.

1927-ben leteltek inasévei, ekkor kapta első munkakönyvét. Még ebben az évben belépett a Magyar Építőmunkások Országos Szövetségébe, de tagsága különböző munkaviszonyai miatt 1935-ig többször megszakadt. 1929-ben megnősült, szegény családból való lányt vett feleségül, így továbbra is nehezen éltek. Évekig dolgozott Budapesten és Szentesen. 1933-ban hazajött Orosházára. Mivel itt is kevés volt a munka, elszegődött nyári mezőgazdasági munkára.

1935-től újra MÉMOSZ tag, az első tisztújításon beválasztották a vezetőségbe. Évekig volt a szakszervezet könyvtárosa, majd pénztárosa. Részt vett az építőipari munkások több sztrájkmozgulásában, bérkövetelési akciókban és azok szervezésében. Nagy István munkásmozgalmi tevékenységét a Magyar Szocialista Munkáspárt 1935-től ismerte el.

Megszakításokkal a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak is tagja volt. A választási munkában nemcsak mint szakszervezeti vezető, de mint bizalmi is tevékenykedett, segítette az MSZDP agitációs munkáját. A Munkásotthon tagjaként több évig dolgozott az otthon kultúrgárdájában.

1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba. Rövidesen a fővárosba ment, hogy részt vállaljon Budapest újjáépítéséből. 1948-ban belépett az Orosházi Építőipari Munkások Termelőszövetkezetébe. Ezt követően a Szegedi Építőipari Szövetkezetben dolgozott. 1950-ben tért vissza Orosházára. A Magasépítési Nemzeti Vállalatnál helyezkedett el. Új vállalata 1952-ben egyéves Központi Építőipari Munkavezetőképző Iskolára küldte Budapestre. Az iskola elvégzése után néhány évig kőműves művezető-

ként dolgozott. A vállalat 1955-ben történt átszervezésekor Nagy Istvánt létszámfeleltetvé nyilvánították, így új munkahely után kellett néznie.

1955-től nyugdíjaztatásáig az Orosházi Városi Tanács különböző üzemeiben dolgozott. 1956-ban az orosházi Diana fürdő üzemvezetője volt. 1957-ben háromhónapos pártiskolát végzett. Az Orosházi Városi Tanács Út- és Épületkarbantartó Üzeméből ment nyugdíjba, ahol szakszervezeti munkavédelmi felelősként dolgozott.

Nagy István egyéniségét az egyszerűség és becsületesség jellemezte. 1956-tól 1958-ig az MSZMP alapszervezet titkára volt.

A rábízott feladatokat mindig felelősséggel és állhatatossággal végezte. Nyugdíjas-ként az orosházi I-es számú körzeti alapszervezetben csoportbizalmiként dolgozott tovább.

A Felszabadulási Jubileumi Emlékérem birtokosa volt.

Verasztó Antal

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, I. fond.

BML Orosházi járás főszb. ir. Egyesületi ügyek. 1357/1939.

Felesége, özv. Nagy Istvánné Orosháza, Patak u. 20. sz. alatti lakos szóbeli közlése.

BÉKÉS, 1885. DECEMBER 25.

BÉKÉS, 1979. MÁRCIUS 28.

Nagy János életútjában egy olyan, még a múlt században született proletár életútját kísérhetjük végig, aki munkás élete mellett hamar megtalálta az utat a munkásmozgalomhoz, s törvényszerű volt számára, hogy mindig az elnyomottak ügye mellé álljon. Nemcsak ösztöneire hallgatott, hanem kitartóan tanult, sokat olvasott. Végigharcolta a Nagy Októberi Szocialista Forradalmat, elnyerte a Vörös Hadsereg őrnagyi rangját. Szovjetunióbeli gazdag tapasztalatait pedig még több mint harminc évig tudta kamatoztatni itthon az új társadalmi rend megteremtésében.

Békésen született, hatgyerekes proletárcsaládban. Már hatéves korában kiadták a szülei tanyára pásztornak, így csak négy osztályt sikerült elvégeznie. A rossz bánásmód miatt 16 éves korában otthagyta a gazdát, elment kubikolni az Ung völgyi vasútépítéshez. Itt ismerkedett meg a szentesi kubikosokkal, akik Bécsbe hívták vasútépítéshez a jobb kereset reményében. Belépett a szakszervezetbe. Ügyeiket egy Pulai Árpád nevű, Magyarországról baloldali szervezkedés miatt már korábban kitiltott nyomdász intézte, akitől igen sokat tanult. Hamarosan részt vett az első tüntetésben is, amit Bécs polgármestere ellen szerveztek. Különösen népszerűtlen volt a polgármester a kubikosok körében, mert barbár embereknek nevezte őket.

1906-ban behívták katonának Békéscsabára, a császári és királyi 101-es gyalogezredhez. Innen az ausztriai Bruckba, majd Bécsbe került. Bécsben kijárt egykori kubikostársaihoz, szívesen olvasgatta a társaitól kapott baloldali lapokat, amit a laktanyán belül szigorúan titokban kellett tartani. A katonaságnál távirásznak képezték ki, így kézenfekvő volt, hogy leszerelése után 1909-ben távirásként helyezkedjen el a piski vasúthoz. Itt azonban csak két hónapig dolgozhatott, mert nem volt pénze az előírt egyenruha megvásárlására. Utána Vulkánba került, ahol szénbányában vállalt munkát. Hamarosan letette a robbantómesteri vizsgát is. Itt dolgozott 1914-ig.

Az első világháború újra a hadseregbe szólította. 1914-ben hívták be frontszolgá-

latra, előbb a szerb, majd az orosz frontra. A mezőlaborci híd védelménél esett fogságba 1914. november 24-én. Mint hadifogoly a mongol határ közelébe, Sztretenckbe került. 1915 augusztusában elindultak haza, de csak Cseljabinszkig jutottak. Kiderült, hogy olyanok a körülmények, hogy a hazautazásról szó sem lehet. Jekaterinburgba került, ahol korábbi bányász tapasztalata alapján bányagépkezelő lett. Munkájával olyannyira meg voltak elégedve, hogy hamarosan bizalmi beosztást kapott: rábízta a tábor élelemmel való ellátását. Hogy bizalmi beosztását elláthassa, nemcsak beszélni, hanem írni és olvasni is megtanult oroszul. 1917-ben zavaros lett a helyzet, a tábor feloszlott, elindultak haza. Csak Tyumenig jutottak, mert a fehérek felrobbantották a hidat. Továbbmenni nem tudtak, vagy munkába álltak, vagy vöröskatonának. Nagy elvtárs huszonhatodmagával beállt a Vörös Hadseregbe. Őt választották meg parancsnoknak. Sokan csatlakoztak hozzájuk, egész zászlóaljat alakítottak ki. Tyumenben találkozott Csibor Mátyás és Csapó László békési katonatársakkal. Rátermettségük alapján 1918-ban Csapó Lászlóval együtt tiszti iskolára küldték őket Omszkba.

A tiszti iskolát 1919-ben Moszkvába helyezték. Moszkvai tartózkodásához fűződik a Lenin elvtárrsal való találkozás élménye. A tiszti iskolán rendszeresen rendeztek vitaesteket, egy ilyen vitaestet látogatott meg Lenin is. A forradalommal kapcsolatos érvei, szuggesztív egyénisége maradandó hatással voltak Nagy elvtársra is. Ha a helyzet úgy kívánta, a harcokba bevetették a tiszti iskolásokat is. Grúziában, Arcenbanszkaja környékén harcoltak a fehérek ellen. A tiszti tanfolyam közben Bakuba költözött, itt vizsgáztak. Nagy elvtársat előbb alhadnaggyá, majd hadnaggyá avatták. Addigi eredményei alapján meghívták a felső hadi iskolába, előbb Bakuba, majd Moszkvába. Az iskola elvégzése után fontos megbízást kapott: Rákosi és Raab elvtársak hazaküldték azzal a megbízással, hogy vegye fel a kapcsolatot az itthoni 19-es vezetőkkel. Útközben Bécsújhelyen kellett volna találkozni az összekötőjével, akitől a részletes információkat megkapta volna. Mivel nem sikerült az összekötővel kapcsolatot teremteni, jelentkezett az egyik Magyarországra induló csoporthoz. Felfedték a kilétét, megkínózták és a dunántúli Csót községben levő fogolytáborba vitték, itt töltött 42 napot. 1921 őszén tért vissza Békésre, ahol megfigyelés alatt állt, hetenként kétszer jelentkeznie kellett a rendőrségen. Ennek ellenére tartotta a kapcsolatot a békési tizenkilencesekkel.

1923-ban mint kubikos kötött házasságot Pataki Rebekával. Három gyermekük született, kettő még ma is él. Családját vasútépítésnél, rizstelepeken vállalt munkából tartotta el. Érdekes, ahogy a Sarkadi Cukorgyár vasútépítéséhez bekerült: A munkásokat felvevő mérnökkel együtt harcolt a Vörös Hadseregben, felismerték egymást, de korábbi találkozásukat titkolni kellett, mert ez mindkettőjük vesztét okozta volna. Természetesen továbbra is tartotta a kapcsolatot a baloldali elvtársakkal, de nyíltan nem politizálhatott. Jellemző mozzanat, hogy 1931-ben, amikor Békésen újra engedélyezték az SZDP működését, első lépésük az volt, hogy Nagy Jánosnál házkutatást tartottak. Nem is lépett be a pártba, de a gyűléseikre eljárt, csak a névsorukban nem szerepelt.

A felszabaduláskor nagy előnye volt, hogy szót értett a szovjet katonákkal. Barátságosak voltak vele, különösen, amikor kiderült a nyelvtudás oka, hogy a Vörös

Hadseregben harcolt. 1944. október 6-án parlamenterként ment a bevonuló szovjet alakulatok elé, a református templom tornyára kitűzte a fehér zászlót. Ettől kezdve tolnácsként dolgozott a városparancsnokságon. Tagja volt a község közigazgatási életét beindító Tízes Tanácsnak. Később Gyulára került a „Kontroll Komisszióhoz” tolnácsnak. Közben hozzákezdtek a Kommunista Párt megalakításához. A Kommunista Párt békési szervezete 1944. november 23-án alakult meg, Nagy elvtárs alapító tagja volt. Az első tíz tagkönyvet ünnepélyesen adták át december 12-én, ekkor kapta meg tagkönyvét Nagy elvtárs is, mint vezetőségi tag. Később különböző vezetői beosztásokat látott el. 1948-tól 1950-ig községi bíró volt, ő volt Békés utolsó községi bírója.

A tanácsok megalakulásakor a végrehajtó bizottság tagja lett, igen nehéz időszakban volt a mezőgazdasági osztály vezetője, egyben a személyi ügyeket is ő intézte. Az 1956-os ellenforradalom idején rövid időre elűldözték munkahelyéről. A Munkásórség megalakulásakor magas kora ellenére belépett a fegyveres testületbe, a harmadik szakasz parancsnoka lett. A mezőgazdasági osztály dolgozójaként megkapta a Mezőgazdaság Kiváló Dolgozója kitüntetést. Munkásmozgalmi tevékenységét 1918-tól ismerték el.

Eseményekben gazdag pályafutását, áldozatos politikai tevékenységét, a kommunista eszmékért vívott aktív harcát magas kitüntetések egész sora jelzi:

- 1967-ben, Lenin halálának évfordulóján Szegeden tiszteletbeli Komszomol-taggá avatták.

- Felszabadulásunk 25. évfordulóján Felszabadulási Emlékéremmel tüntették ki.

- Megkapta a Szocialista Hazáért Érdemrend kitüntetést.

- A szovjet Vörös Zászló Érdemrend tulajdonosa.

Nyugdíjas korában is aktív látogatója volt a párt- és társadalmi rendezvényeknek. 90. évén túl is friss volt, a fiatalok körében tartott sok élménybeszámolón ismertette meg hallgatóit majd egy évszázad eseményeivel, a nemzetközi munkásmozgalom keserű, veszélyes, végül is eredményt hozó küzdelmeivel.

Dávid Mátyás

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Biz. Archívuma, 46. fond. PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag.

Dr. Balanyi László: Békési veteránok c. pályaműve. Békési városi Könyvtár, 329. P. 23.

Emlékezés a kezdetre. Szerk.: Varga István, Gyula, 1970. Nagy János: Békés község felszabadulása, 123–127.

Dr. Pankotai István: A Békési Nemzeti Bizottság története. Békési Városi Könyvtár, 329. P. 23.

Békés megyei Népujság, 1977. szeptember 7. 4. Veteránok üdvözllete.

Nagy János saját életrajza.

Leánya, B. Kovács Sándorné nyugdíjas kosárfonó, Békés, Csap u. 28. sz. alatti lakos közlése.

BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1897. MÁRCIUS 20.
BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1980. MÁRCIUS 20.

Agrárproletár családból származott. Az elemi iskola elvégzése után mezőgazdasági cseléd és kubikos volt. Nehéz sorsa miatt, a jobb és szabad élet reményében a Tanácsköztársaság védelmére fegyvert fogott. Vöröskatonaként a felvidéki harcokban Salgótarján és környéke védelmében, Eperjes visszafoglalásában vett részt, később a román intervenció ellen Szolnoknál harcolt, részt vett az eredményes tiszai átkelésben, mint a 6. hadosztály 101. ezredének katonája. A belső ellenforradalmi erők és a túlerő miatt elkeseredett viharsarki vöröskatonákat Kun Béla és Münnich Ferenc július 31-én Újszászon kereste fel. Kun Béla beszédet tartott, további küzdelemre buzdított, de a fáradt, bizalmukat veszített katonákat nem tudta meggyőzni a belső bomlasztás és az egyre erősödő rémhírterjesztés miatt. A 6. hadosztály Budapestre vonult vissza, ahol a Tanácsköztársaság leverése után Nagy János Andrást elfogták és az Üllői úti laktanyába hurcolták, ahonnan megszökött.

Nem tért vissza szülőfalujába, Budapesten keresett munkát. A vasas szakszervezet segítségével – melynek 1919–1944 őzéig tagja maradt – sikerült elhelyezkednie. Előbb szénhordó, majd kazánfűtő lett. Rendszeresen eljárt a Magdolna utcai vasas székházba, ahol nagyon sokat tanult. Műveltsége gyarapodott, politikai felkészültsége egyre magasabb színvonalú lett. Sokat olvasott, az egyébként rendkívül erős fizikumú, alacsony termetű, jó szervező képességgel rendelkező férfit azért szerették és tisztelték, mert világos, logikus érvei meggyőzték társait elképzelései helyességéről.

Ezért támaszkodott rá a vasas szakszervezet is elsősorban a sztrájkok szervezésében. A sztrájkok a munkafeltételek javításáért, a 8 órás munkanap biztosításáért, magasabb bérekért folytak. Tapasztalataira más ágazati szakszervezetek is igényt tartottak.

1921-től évente többször hazalátogatott Békésszentandrásra, ahol elsősorban a helyi munkásegylet balszárnyával épített ki kapcsolatot. A Budapesten dolgozó, baloldali mozgalmakban részt vevő munkások igen nagy hatással voltak a község szervezett

dolgozóira. Hegedűs Pál, Tóth Pál, Szécsi István, Kiszely Mihály és Nagy János András is sokat segítettek a földmunkások, a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének, a kommunista sejtnak a községben. Röplapokkal, egyéb propagandaanyagokkal látták el őket, üzenetet közvetítettek.

Nagy János András az 1931-es választások előkészítésében is részt vett Békésszent-andráson, még a szavazás napján is a Szociáldemokrata Párt jelöltje mellett agitált, ezért a szavazóhelyiségben a csendőrök puskatussal verték meg. Az 1933–36-os években a május 1-i ünnepségek megszervezésében is aktívan közreműködött.

A föld nélküli parasztok számára a család egész évi kenyerének biztosítására nem volt más lehetőség, csak az, hogy aratást vállaltak, cséplésnél dolgoztak. A gazdák és a cséplőgép tulajdonosok ezt a kiszolgáltatottságot kihasználva igyekeztek minél jobban leszorítani a béreket. Ezért állandó volt a bérmozgalom, amely sok esetben aratási és cséplési sztrájkhoz vezetett. Az aratásra és cséplésre való felkészüléskor a feszültség növekedett, az osztályharc felélénkült.

Az 1934-es cséplés idején az egész községre kiterjedő sztrájkot Nagy János András szervezte, a cséplőgéptulajdonosok bérleszorító akciója ellen. A sztrájk sikerrel végződött.

Nagy János András gyakran volt munka nélkül, mint veszélyes „vörös agitátort” mindenhol elbocsátották. Ennek ellenére tovább harcolt. 1938-ban Békésszent-andráson a duzzasztómű építésénél béremelési sztrájkot, 1939-ben pedig a részes aratók sztrájkját szervezte meg.

Az SZDP budapesti és helyi szervezete közötti kapcsolat biztosítása a háború alatt is töretlen, egészen Hegedűs Imre, a békésszentandrásai szervezet elnökének 1944. évi letartóztatásáig. Ekkor a további lebukások elkerülése végett ez az eredményes együttműködés megszakadt.

1945-ben a községi MKP-szervezet alapító tagja. Szakszervezeti tevékenysége tovább tart, mint kiváló szervezőt és meggyőző erejű szónokot a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége helyi szervezetének titkárává választották. 1946–48 között az MKP szervezet titkára, 1948–50-ig pedig mint törvénybíró tevékenykedik a községi előjárásán.

A jobboldali pártokkal való harcokban is kitűnt. Ő képviselte a kommunistákat a szociáldemokrata és a kiskazda párttal folyó vitákban.

1950–52-ig az Orosházi Járási Tanács dolgozója, az 1952–1956-ig terjedő időben pedig Békésszentandrás tanácselnök-helyettese.

Az ellenforradalom ellen fegyverrel harcolt a munkáshatalom védelmében. 1956 októberétől 1957 májusáig önkéntes rendőrként teljesített szolgálatot. Részt vett a párt újjászervezésében.

1957-ben nyugdíjba vonult, de a pártmunkát tovább folytatta, amíg egészségi állapota engedte, mint pártvezetőségi tag, majd pártcsoportvezető, de leginkább mint rendszerünk lelkes agitátora.

Eredményes munkáját a Tanácsköztársasági Emlékérem és a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetéssel ismerték el.

Molnár Pálné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma 1. és 50. fond

Nagyközségi Pártbizottság iratai, Békésszentandrás

A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. Szerk.: Szabó Ferenc, Békéscsaba, 1969.

Szabó Ferenc: A Vörös Hadsereg szervezése és harcai a Viharsarokban 209–261.

SIMONFALVA, 1902. MÁRCIUS 8.
NAGYKAMARÁS, 1970. JANUÁR 22.

Munkanélküliség, éhezés, üldözés volt a sorsa a munkásmozgalom kiemelkedő nagykamarási személyiségének. Napokon keresztül ácsorgott az eleki „köpködő”-n, hogy családjának más is jusson, ne csak héjas krumpli, hogy feleségének ne kelljen sírva, rimánkodva, megalázkodva könyörögnie, hogy ha a férjének nem is, de legalább neki juttassanak egy kis munkát. Csattant az ellenforradalom ostora az egész családon. Kommunista apja miatt a kislányát, Máriát csúfolták, megverték felbízott társai. „Jól tették!” – volt a csendőrök válasza, ha jelentették a tettlegességet. A testi nyomorúság volt az oka, hogy a felesége – mindenkor és mindenben a harcos férj mellett állva, segítve őt – 5 magzatát nem tudta kihordani, életképtelen koraszülötteket hozott a világra. Hogy is lehetett volna jól táplált az anya, hogy lakhatott volna egyszer is jól, hiszen tengették csak életüket, mert kommunista voltak miatt nagyon-nagyon ritkán volt kenyérük. Ha véletlenül keresethez jutottak, „dözsöltek”, zsírt, cukrot vettek: 10 deka zsírt, 1/8 kiló cukrot... Lesték otthon, mikor tojik a tyúkocská, hogy eladhassák a tojást és „élet”-et vegyenek.

Miért volt ez a siralmas állapot? Azért, mert H. Nagy Pál elvtárs még tizenhét éves sem volt, de már a vöröskatonák között forgatta a fegyvert, védte a proletárhatalmat, harcolt a jobb létért, a nagyobb darab kenyérért. Nagy darab kenyér gyermekkorában sem jutott neki, uradalmi cseléd szülei képtelenek voltak nagyot szelni a kicsiből.

Kun Béla lelkesítő beszédei is hatottak rá, az utolsó pillanatig harcolt. Egy fehér banda fogságába esett Székesfehérvár környékén. Arra akarták kényszeríteni, hogy álljon be közéjük. Megtagadta, nem cserélte fel a zászlót, ezért 45 napon át kínozták, majd hazatoloncolták. Otthon az intervenció román csendőrség, majd a Horthy-csendőrség ellenőrizte minden lépését. Hosszú időn keresztül naponta kétszer kellett jelentkeznie a csendőrségen. Bántalmazták, robotoltatták, megakadályozták, hogy fizető munkát kapjon.

1921-ben illegális gyűléseken való részvétel miatt többször bezárták. 1922-ben besorozták a Horthy-hadseregbe, megpróbálkoztak ott is a betörésével. „Vörös!” volt a neve. 1924-ben engedték csak haza, szaporítani a munkanélkülieket. Igaz, időnként tudott csak kenyeret keresni, de 1925-ben a földmunkások szakszervezetében szervezkedik már. 1928-ban tagja lett a szociáldemokrata pártnak, baloldali agitációt végzett, terjesztette a párt tanításait, a választási harcok agilis munkása lett. Egyetlen '30-as év nem múlt el anélkül, hogy ne került volna csendőrök elé.

1939-től a háború végéig távol tartották otthonától, katonai szolgálatot kellett teljesítenie. Mint baloldalival bántak vele a hosszú öt év alatt. Csak 1944-ben sikerült megszöknie a Szeged és Dorozsma közti harcok során.

Nagykamaráson mindjárt a kommunisták közé sietett, 1945-ben párttag lett. A megalakult termelőszövetkezetben dolgozott, most már végre volt állandó munkahelye és munkája, most már nagyobb karéj kenyeret szelhetett, most már nem dekánsként kellett a zsírt, cukrot vásárolniuk, nem kellett háborgatni a fészekben ülő tyúkot.

1956-ban szilárdan helyállt, védte a termelőszövetkezetet, végezte a kommunista párt újjászervezését.

A forradalmi munkásmozgalomban több évtizeden át végzett munkájáért Tanácsköztársasági Emlékérem kitüntetést kapott.

Keresztényi Tibor

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46 fond.

Felesége, H. Nagy Pálné nyugdíjas, nagykamarási lakos közlése, 1982.

Leánya, Vágó Andrásné nyugdíjas, szegedi lakos közlése, 1982.

BÉKÉS, 1898. SZEPTEMBER 10.

BÉKÉS, 1969. NOVEMBER 4.

Agrárproletár család gyermeke, szülei uradalmi cselédek voltak. Kortársaihoz hasonlóan ő is fiatalon kezdte a fizikai munka végzését. Tényleges katonai szolgálatát a 16. huszárezrednél kezdte meg. Az első világháború végén a Károlyi-kormány időszakában az Athéne nevű görög hajón szolgált, Odesszából Brajlába szállították a magyar hadifoglyokat. Leszerelése után hazatért Békésre, 1918-ban kapcsolódott be a munkásmozgalomba.

A Tanácsköztársaság idején aktív harcos volt. A románok bevonulása után elárulták, hogy az egyik felvonuláson ő vitte a vörös zászlót, ezért letartóztatták és az életére törtek. Egy véletlennek köszönhető, hogy sikerült megmenekülnie. A Tanácsköztársaság bukása után társaihoz hasonlóan ő is nehezen kapott munkát évekig. Sokat küzdött a munkanélküliség ellen, beadványokat fogalmazott, küldöttségeket szervezett a munkanélküliek érdekében.

1931-ben belépett a helyben is megalakuló Szociáldemokrata Pártba. A párt feloszlása után a tanyai lakosság szervezője volt. Kerékpárral járta a tanyavilágot, agitált a tarhosi és bélmegyeri nincstelenek között a baloldali jelöltek mellett. Kapcsolatot tartott a mezőberényi szociáldemokratákkal is, mozgósított az ottani gyűlésekre. Volt alkalom, hogy 200-an is elindultak Mezőberénybe, de nem mindenkinek sikerült odaérni, mert a csendőrség már figyelte őket és igyekezett átjutásukat megakadályozni. Munkahelyén, a tarhosi Wenckheim-birtokon is figyelték. Egy alkalommal az intéző észrevette, hogy a Népszavát olvassa, ezért három évig nem kapott munkát, de még téli erdőirtást sem. Baloldali tevékenységéért megfosztották szavazati jogától is.

1945-ben belépett az MKP-ba, rendező gárdista lett. Feladatát a tanyavilágban is lelkiismeretesen ellátta, hiszen korábbi illegális tevékenysége területén otthonosan mozgott, ismerte az embereket. Földosztáskor három hold földet kapott, ezen gazdálkodott. 1949 szeptemberében alakították meg Tarhoson a berkei részen az I. típusú

Petőfi Termelőszövetkezeti Csoportot, amelybe 35 család lépett be és 400 holdon kezdték meg a közös gazdálkodást. A termelőszövetkezet első elnökének Nánási Jánost választották meg. Egyre többet betegeskedett, lemondott elnöki funkciójáról, egy ideig az ellenőrző bizottságnak volt az elnöke a szövetkezetben. Utolsó éveiben állatgondozóként, takarmányosként dolgozott szerényen, nagy szorgalommal.

Munkásmozgalmi tevékenységét 1931-től ismerték el.

Dávid Mátvás

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma 1. fond. PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag.

MSZMP Békés Városi Biz. Archívuma.

Dr. Balanyi László: Békési veteránok c. pályamunkája, Békés, 1972.

Dr. Buzás Gábor nyugdíjas, Békés, Magyar u. 6. sz. alatti lakos közlése.

?, 1885. ?

OROSHÁZA, 1944. MÁRCIUS 16.

Németh András 1885-ben született. A korabeli egyházi és községi anyakönyvekben nem szerepel a neve, születésének az évszámát is csak a halotti anyakönyv őrzi. Legvalószínűbb azonban, hogy Orosházán született, hiszen édesapja, Németh András, édesanyja, Sin Zsuzsanna volt, s a szülők családneve tipikusan orosházinak tekinthető. Életrajzát, munkásmozgalmi tevékenységét csak hézagosan sikerült felderíteni, hiszen ő maga 1944 tavaszán halt meg, felesége – Bokor István orosházi veterán közlése szerint – jóval azelőtt, gyermekei pedig nem voltak.

Mindezek ellenére a reá vonatkozó hiányos dokumentumok és visszaemlékezések alapján is egy harcos, öntudatos forradalmár alakja körvonalazódik ki előttünk.

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig című könyvéből ismeretes, hogy Németh András az 1910-es évek elején a Szikora-téglagyárban dolgozott. A szervezett földmunkások egyik vezetőjeként ismerték el, később ő lett az orosházi földmunkások szervezetének az elnöke. Ekkor már tagja volt a Szociáldemokrata Pártnak is, és rendszeresen járatta, olvasta a Népszavát. Az 1918-as, majd az 1919-es forradalmi eseményekből igen aktívan kivette a részét. Ez idő tájban a földmunkások állandó gyülekező helyén, a Hercz-féle vendéglő nagytermében a fő vitatéma a földreform volt.

Németh András a Tanácsköztársaság ideje alatt az orosházi direktórium tagja lett. Amikor 1919. április 14-én Gyulán megalakították a Békés megyei Munkás-, Katona- és Földműves Tanácsot, ennek a tanácsnak Németh András is tagja lett a szintén orosházi Görbics Lászlóval együtt. Ugyancsak mindkettőjüket beválasztották a tanács Intéző Bizottságába is. A Békés megyei Levéltárban Németh Andrásnak több olyan levele is megtalálható, amelyben 1919 február–márciusában dr. Füzesesséry Zoltán megyei kormánybiztosnak küldte a Békés megyei bérmegállapító és békéltető bizottságba javasolt delegáltak névsorát. E levelekből tudjuk, hogy Németh András rendszeres, szoros kapcsolatban volt a Földmunkások és Kisgazdák Országos Szövetségének

központi vezetőségével is. Orosházán a Tanácsköztársaság rendszere még annyi időt sem ért meg, mint az ország központibb vidékein. Amikor a román királyi csapatok közelebből veszélyeztették a várost és környékét, Németh András is fegyvert ragadott a Tanácsköztársaság védelmében, belépett a Vörös Hadseregbe. Ő lett az 52. Vörösrő Zászlóalj politikai biztosa.

A Tanácsköztársaság leverése után elvtársaival együtt őt is letartóztatták, s a gyulai ügyészség fogházába kísérték be. Túlnyomó részük hamarosan szabadlábra került, és a több évi szabadságvesztésre ítélték is – mint Görbics László és Németh András – büntetésük kisebb részének letöltése után, amnesztia révén szabadultak. Az 1920-as év őszén Orosházán is újjáalakult a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetségének helyi csoportja. Bár a földmunkáscsoportot a helyi hatóság 1926 júliusában feloszlatta, tevékenységét befizetőhelyként tovább folytathatta. A járási mezőgazdasági bérmegállapító bizottságban olyan régi, harcos földmunkások foglaltak helyet, mint: Boros Sándor, Horváth József, Németh András, Pór István és mások. Németh András tevékenységét a hatóságok is megkülönböztetett figyelemmel kísérték.

Németh András éber, nyugodt, öntudatos, a mozgalmi munkában rendkívül tapasztalt elvtárs volt. Ő volt az, aki Keresztes Mihálynak, Orosháza SZDP-titkárának már 1936 tavaszán felhívta a figyelmét arra, hogy Szemenyei Gy. László egyik estén a csendőralhadnagy lakására ment és csak másfél órai tartózkodás után távozott onnan. Hangot adott annak a véleményének, hogy Szemenyei Gy. László hatósági provokátor, s jó lesz vigyázni vele. Németh Andrásnak ez az éles szemű megfigyelése az 1937. évi július eleji nagy letartóztatások alkalmával be is igazolódott. A csendőrség ekkor Orosházáról és környékéről 250 szegényparasztot, kubikost, kisiparost állított elő. 131 kommunista és szociáldemokrata ellen vádat emeltek, és július 26-án a Szegedi Ítéltábla kilenc vádlottat 1-től 3 és fél évig terjedő szabadságvesztéssel sújtott. Kiderült, hogy valóban Szemenyei volt az, aki a csendőrséget informálta az orosházi Gyopáros-tónál megrendezett munkástalálkozó időpontjáról.

Németh András részt vett minden, a földmunkások, munkások által szervezett megmozdulásban, akár bérharcról, akár pedig ünnepi összejövetelről volt szó. Keresztes Mihály, Kiss János, Boros Sándor társaságában egyike azon aláíróknak, akik rendőrhatalmási engedélyt kértek 1938. április 24-re, vasárnap délutánra, hogy a munkásotthon nagytermében nőnapot tarthassanak. 1939-ben az SZDP orosházi szervezete végrehajtó bizottsága tagjává választották.

Kaluzsa Pál visszaemlékezése szerint ez időben a földmunkások Homok utcai helyiségében Boros Sándor és Németh András elvtársak többször tartottak előadást a tudományos szocializmusról, a marxizmusról.

Németh András elvhűségét, megfontolt életszemléletét, politikai tisztánlátását híven tükrözi egy, a mezőgazdasági munkabékekről érdeklődő adatgyűjtő ív mellékleteként küldött válasza, melyet 1943. február 24-én írt a Szociáldemokrata Párt titkárságára, Budapestre, a Conti utcába. Ekkor már javában tartott a második világháború. Németh András az adatgyűjtő ív kitöltésén túl a következőket írta: „Tisztelt elvtársak. Itt küldöm az adatgyűjtő ívet. Elég hiányosan van kitöltve, de nem lehet minden kérdésre

válaszolni, különösen Orosházán, mert itt mondhatni, hogy talán egyetlen földmunkás sincs, aki az egész évet a mezőgazdaságban dolgozná végig. Itt a földmunkás az év túlnyomó részét az iparba mint kisegítő dolgozza meg, így azután nagyon nehéz minden kérdésre válaszolni, sőt egyáltalán nem is lehet, én megpróbáltam, és erre az eredményre jutottam, mert hisz nincs olyan munkás, aki minden keresetét feljegyezne (nem is érdemes, mert év végén talán a guta ütné meg, ha látná, hogy miből kell neki megélni) tehát nem vagyunk rá kíváncsiak. Én pl. kerestem hozzávetőleg 550–600 pengőt ápr. 15 – december 21-ig leszámítva a vasárnapokat és egyéb napokat, úgy 200 napot biztosan megdolgoztam, tehát átlag 3 pengő, és pedig én elég jól kerestem, de nem a mezőgazdaságba. Hogy mi maradt meg, hát semmi, nem is elég! Ezt az ívet ott is azok tudják legpontosabban kitölteni ahol is akik nagy birtokon dolgoznak, de itt nálunk nincsen csak kisbirtok és a kis paraszt egy kanász és az egy béressel végeztet minden munkát. Egy bizonyos, hogy bárhol dolgozza is a földmunkás az egész évet át, abból a keresetből nem tudja rendes életmóddal eltartani magát és a családját, de ez részben az ő hibája is, mert annyira közömbös a saját sorsa iránt is, hogy nem lehet felrázni ebből a tespedésből, amibe leledzik. Tehát elvtársak, ha azt a hiányos adatot fel lehet használni, fel használják, nem tudtam jobbat összeállítani. Maradok barátsággal: Németh András VI. ker. Jászai H. u. 1. sz.”

Németh András az elvhű, öntudatos munkásmozgalmi ember tipikus képviselője volt. Elvtársaiért mindenkor felelősséget érzett, bármilyen nehéz helyzetben is kiállt mellettük. Gyermekfejjel átélté az 1891-es orosházi véres május elsejét, a helyi földmunkásság törekvéseinek, követeléseinek szószólója, később vezetője lett, fegyverrel harcolt a Tanácsköztársaságért, és még 1943-ban, a második világháború közepette is azt hangsúlyozta, hogy a munkásságnak többet kell tennie saját felemelkedése érdekében.

Azt, amiért egész életén keresztül küzdött, a munkásság, parasztság hatalomra jutását, az új, szocialista Magyarország megszületését, ő már nem érthette meg. Nem sokkal a felszabadulás előtt, 1944. március 16-án halt meg.

Hévvizi Sándor

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP PIA 658. f-5/251. ó. e. (Németh András adatlapja és levele),

MSZMP PIA 867. f-1-k-388. (Kaluzsa Pál visszaemlékezése),

MSZMP PIA 867. f-1-n-111 (Németh Mihály visszaemlékezése),

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma 46. fond. (Görbics László visszaemlékezése).

BML. Békés vármegye direktóriumi iratai 1078/1919., 1096/1919.

BML. Békés vm. alisp. ált. ir. 1926/17208.

BML. Orosházi járás főszb. ir. 4126/1938.

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig (Bp. 1968., 8–9, 13, 26–27, 29, 167, 176).

Szántó Kovács Múzeum Évkönyve, Orosháza, 1959. Szerk.: Nagy Gyula.

Fancsovits György: Az első világháború háborúellenes mozgalmi, az 1918-as őszi forradalom és a Tanácsköztársaság Orosházán és környékén, 133–159.

Békés megyei Népszava 1919. április 15.

Orosházi Friss Újság 1939. március 14.

Bokor István orosházi veterán szóbeli közlései.

IKERVÁR, 1910. JÚLIUS 2.
OROSHÁZA, 1964. OKTÓBER 18.

Ikerváron, az úgynevezett Antónia-majorban született. Édesapja egy nagybirtokon szolgált, uradalmi gulyás volt. 1914-ben az első világháború kitörésekor bevonult katonának. A keleti hadszíntéren, az orosz fronton harcolt. Fogságba esett, Oroszországba került, ahonnan csak évek múlva térhetett haza, betegén.

Németh István édesanyja hat gyermeket nevelt fel a majorbeli cselédház egyetlen szobájában és abban a fél konyhában, amely közös volt egy másik ugyanolyan szegénysorsú családdal. Kijárt a földekre, a mezőre dolgozni, télen pedig varrást is vállalt, hogy az elenyészően kevés bért valamennyire is pótolja. Rendkívül nehéz körülmények között, igen szegényesen éltek. Németh István gyakran elmesélte feleségének és gyermekeinek, hogy ebben az időben bizony húst, tejet alig-alig láttak otthon az étkezések alkalmával.

A gyermekek közül István volt a legidősebb, ő került leghamarabb iskolába, amely a majortól mintegy hat kilométerre volt. Özvegye visszaemlékezése szerint sokszor emlegette, hogy az iskolai uzsonnája és ebédje legtöbbször egy kisebb és egy nagyobb szelet üres kenyér volt.

Németh István csak az elemi iskolát végezhetett el ekkor, mert mihelyt felcseperedett, munkába kellett állnia. Erre annál is inkább nagy szüksége volt a családnak, mivel a másik fiútestvér, az öccse, beteg lába miatt csak ülőfoglalkozást tanulhatott ki, a nehezebb fizikai munkát nem bírta. Amikor a kisebbik testvér férfisزابóként felszabadult, végre Németh István is elmehetett Sárvárra villanyszerelő tanulónak. Itt járt a közegei iparostanonc iskolába 1928 és 1931 között. Igen szorgalmas, igyekvő, jó eszű tanuló volt, az iskolát jó eredménnyel végezte el. Mint a bizonyítványából kiderül, tanulóévei alatt a Vasvármegyei Elektromos Művek Részvénytársaság sárvári üzemének szerelőtanoncnaként dolgozott. A nagy gazdasági válság ideje alatt, 1931. október 3-án lett villanyszerelő. Szolgálati bizonyítványából kitűnik, hogy 1932. február 26-tól

1935. január hó 30-ig villanyszerelői és transzformátorkezelői minőségben, beosztásban Pápán, a dunántúli kisvárosban a Pannónia Áramszolgáltató Részvénytársaságnál dolgozott. Innen került azután 1935. február 1-vel Orosházára nagyon jó ajánlólevéllel, ahol a Tóth Gőzmalom és Villamostelep rt. alkalmazta.

Németh István munkáját mindig a pontosság és a lelkiismeretesség jellemezte. Ezért is merte ajánlani volt pápai felettese az orosházi cégnek, mint a számlálók felülvizsgálathoz és a hibás mérők kijavításához maximálisan hozzáértő és megbízható szerelőt. Hűségét munkahelyéhez mi sem bizonyítja jobban, minthogy élete végéig ennek az üzemnek, melynek ugyan a neve az idők folyamán többször is megváltozott, volt a dolgozója. 1937 novemberétől már műszerészként dolgozott a villanytelepen, miközben szakmailag állandóan bővítette tudását. 1940. február 6-án Budapesten villamoskezelői vizsgát tett jó eredménnyel.

Időközben kitört a második világháború, melynek befejezése után gazdaságilag és társadalmilag is alapvető fordulat állott be hazánk történetében. Németh István a becsületesen elvégzett munkán túlmenően az új társadalom kialakításában, formálásában is részt akart vállalni. Ezért döntött úgy, hogy 1945. május elsején belép a Szociáldemokrata Pártba. Ennek a pártnak a tagja volt 1948-ig, s ezen idő alatti tevékenységét a Magyar Kommunista Párttal való együttműködési törekvés jellemezte. A két párt egyesülése után a Magyar Dolgozók Pártjának tagja lett. Még 1945. január 6-tól az orosházi Vas- és Fémipari Munkások Szakszervezetének lett a tagja, majd az év szeptemberétől a Magyarországi Vas- és Fémmunkások Országos Szabad Szakszervezetének a soraiba lépett.

Ekkor már az üzem főszerelőjeként dolgozott, s időközben munkatársai az üzemi bizottság elnökévé választották. Precíz, pontos munkáját, az elvtársaihoz, munkatársaihoz való emberséges viszonyát, vezetési rátermettséget mutató közéleti tevékenységét államunk oly módon ismerte el, hogy az államosításkor, 1948. április 16-án kinevezték a Békés-Csanádi Villamossági rt. vállalat telepvezetőjévé.

Állandó szakmai önképzését társadalmi tevékenysége, közéleti megbízásai mellett is folytatta. 1951. január 11-től 1952. június 23-ig a Tiszántúli Áramszolgáltató Vállalatnál megtartott műszaki káderképző tanfolyamot látogatta, melynek tantárgyaiból jóra megfelelt. 1953. szeptember 24-én kinevezték üzemvezetőnek a Délmagyarországi Áramszolgáltató Vállalat orosházi telepére. Ez azt jelentette, hogy újólág megerősítették vezetői munkakörében. 1955. június 15-én az erőművek és hálózatok üzemviteli szabályzatából, 1963. június 14-én pedig biztonságtechnikából tett eredményes vizsgát. Az 1956-os ellenforradalmi események idején nagy szerepe volt abban, hogy az üzemben nem történt semmiféle rendbontás. Alapos szakmai tudása és a munkája iránti nagyfokú érdeklődése arra ösztönözte, hogy belépjen a Magyar Elektrotechnikai Egyesületbe, melyre 1963-ban sor is került. Életét a család és a munka szeretete mellett a közösségért végzett feladatok vállalása jellemezte. Fontos pártmegbízatásként ő volt az MSZMP orosházi szervezete revíziós bizottságának az elnöke. A mindennapok rendszeres feladatait kifogástalanul és kiemelkedően oldotta meg, munkáját munkaköri felettesei és államunk is elismerte. 1953. november 7-én megkapta a „Villamos-

energia-ipar Kiváló Dolgozója” kitüntető jelvényt. 1961-ben, mint a Dél-magyarországi Áramszolgáltató Vállalat törzsgárda tagja, megkapta a villamosenergia-ipar ezüst fokozatú hűségjelvényét. 1963. április 9-én, kedden pedig az Orosházi Hírlap aznapi számából a város lakossága megtudhatta, hogy a Népköztársaság Elnöki Tanácsa hazánk felszabadulása 18. évfordulója alkalmából kiváló munkája elismeréséül Németh Istvánnak a DÁV orosházi üzeme vezetőjének a Magyar Munka Érdemérem kitüntést adományozta.

Áldozatos munkája e nagyszerű elismerését Németh István elvtárs sajnos nem sokáig élvezhette. Egy évvel később, 1964. október 18-án hirtelen ragadta el a halál, alig 54 éves korában. Töretlen ívű munkaszeretete és a közösségért végzett fáradozása példaként szolgálhat az utókor számára.

Hévvizi Sándor

FORRÁSOK:

MSZMP Orosháza Városi Bizottsága Munkásmozgalmi Történeti Bizottság gyűjteménye 201/1981.
Németh István özvegye tulajdonában levő írásos dokumentumok és a visszaemlékezése férjére.
Orosházi Hírlap, 1963. április 9.

Németh János

ENDRŐD, 1912. AUGUSZTUS 3.
ENDRŐD, 1980. JÚLIUS 8.

Endrődi agrárproletár szülők gyermeke volt.

Az 1930-as évek elején, fiatalon került a mozgalommal kapcsolatba.

A helyi földmunkásegylet vezetőségi tagjaként képviselte az endrődi kubikosokat. Kapcsolatban volt az illegálisban levő kommunistákkal: Polányi Mátéval, Szabó Péterrel, Kurilla Bálinttal és másokkal.

Mint gyanús elemet 1935-től több esetben behívták katonai szolgálatra. A keleti fronton töltötte az 1942–44-es éveket.

1944 őszén sikerült megszöknie, így a község felszabadítása már otthon találta.

A kommunista párt alapító tagja. A közrend és közbiztonság védelmére a párt a rendőrség kötelékébe küldte.

1946 végéig teljesített szolgálatot, ekkor saját kérésére leszerelték.

Ezt követően 1951-ig a DÉFOSZ helyi vezetője volt.

1951–53 között az ÁFÉSZ igazgatóságának elnöke.

1953-ban belépett az endrődi Dózsa Termelőszövetkezetbe.

Addigi munkája elismeréseként, a tsz párttagjainak bizalmából megválasztották függetlenített alapszervezeti titkárnak.

Ezt a funkcióját 15 évig nagy lelkesedéssel, ügybuzgalommal látta el, de utána is, 1974-ig a pártvezetőség tagja maradt.

Az ellenforradalom időszakában a elsők között fogott fegyvert a munkáshatalom védelmében.

1957 márciusától 1968 végéig a munkásőrségben teljesített szolgálatot, rajparancsnokként.

1948–75 között tagja volt a községi és járási pártbizottságnak.

1950–1973-ig községi tanácstagként képviselte körzetét.

Kitüntetései: Munka Érdemérem, Szolgálati Érdemérem, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970, Kiváló Termelőszövetkezeti Dolgozó.

Cseuz Imre

FORRÁSOK:

Timár Gergely, Gyomaendrőd, Baross ut 15. szám alatti lakos szíves közlése.

Gyebnár József, Gyomaendrőd, Bartók Béla ut 3. szám alatti lakos szíves közlése.

Németh József

OROSHÁZA, 1913. MÁRCIUS 19.
OROSHÁZA, 1976. DECEMBER 5.

Szülei szegényparasztok voltak, édesapja az első világháborúban meghalt. Négyen voltak testvérek. A hat elemi osztály elvégzése után korán megismerkedett a munkás-élet nehézségeivel. Két testvére és anyja korai halála után, 1928-ban testvérével árván maradtak.

Németh József 1929-ben kőművestanoncnak szerződött Dimák Antal orosházi kőművesmesterhez. Amikor 1932-ben a szakmáját értő és szerető fiatalember segédként felszabadult, a munkanélküliség miatt nem mindig tudott a szakmában elhelyezkedni, ezért mezőgazdasági időnyomunkát is vállalt.

1936-ban behívták katonának. A gyulai határvadász zászlóaljnál teljesített tényleges szolgálatot. Még ebben az évben megnősült. Felesége, Tóth Erzsébet szintén szegényparasztcsaládból származott. Házasságukból egy leánygyermek született.

Németh József 1938-tól haláláig szakszervezeti tag volt. 1940–1944-ig, a Magyar Építőmunkások Országos Szövetsége helyi csoportjának pénztárosa volt. A szakszervezetben mindig a baloldal mellett dolgozott. Részt vett a választási harcokban és bérmozgalmakban.

A felszabadulás után azonnal bekapcsolódott az új élet megteremtésébe. Az elsők közt lépett be az 1944. október 14-én megalakult Magyar Kommunista Párt helyi szervezetébe. Meggyőződésből vállalt feladatait mindig legjobb tudása szerint igyekezett teljesíteni. 1944–1946-ig, az újonnan szervezett rendőrség kötelékében, rendőrként teljesített szolgálatot. Alapító tagja volt az 1947-ben létrehívott Orosházi Építőmunkások Termelőszövetkezetének. A szövetkezetet 1949-ben államosították. Előbb: Orosházi Magasépítési Nemzeti Vállalat néven, majd 1952-től 1954 decemberéig 65/2. sz. Építőipari Vállalatként működött tovább. Németh József a szövetkezet alapításától a vállalat utolsó önálló évéig különböző munkaköröket töltött be. Belépéskor kőművesként, majd normásként, munkaerő-felelősként és végül művezetőként dolgozott.

Mozgalmi és termelési feladatait példamutatóan végezte. Ezért több ízben különböző továbbképzésekre javasolták.

Tagja volt a vállalati MDP alapszervezet vezetőségének. Egyhónapos pártiskolát végzett Békéscsabán. A párt javaslatára 1952-ben Tapolcára küldték, tisztiiskolára. A tisztiiskoláról hadnagyi rendfokozattal tért vissza vállalatához. Rövidesen újabb iskolára küldték Budapestre. Itt elvégezte a minisztérium által szervezett egyéves Központi Építőipari Munkavezetőképző Iskolát. Az iskola elvégzése után már csak rövid ideig dolgozhatott művezetőként, mert a vállalat önállósága megszűnt, s az újabb, 1955-ös átszervezéskor Németh József a létszámfelettiek listájára került.

Ekkor kezdődött Németh József szakoktatói pályafutása. Első ízben Kazincbarcikán a 112-es Iparitanuló Intézetben tanított szakoktató-mesterként. Itt érte az ellenforradalom. Kazincbarcikán egyik alapítója, 1959-ig pedig tagja volt a munkásórságnak. Ezzel egy időben az intézeti alapszervezetben vezetőségi tagként tevékenyen részt vett a politikai munkában.

1959-ben áthelyezését kérte Békéscsabára. A 611-es Iparitanuló Intézetben hat éven keresztül folytatta oktatói tevékenységét. Pártmunkásként is kivette részét a feladatokból.

1965-től nyugdíjba vonulásáig szülővárosában, Orosházán a 612-es Ipari Szakmunkásképző Intézetnél volt szakoktató. Mindvégig tagja volt a pártvezetőségnek. Politikai, szakmai és pedagógiai vonatkozásban egyaránt komoly tapasztalatokkal rendelkezett. Közel két évtizedes oktató-nevelő munkáját a legnagyobb odaadással és hivatása iránti szeretettel végezte. Tanulóiból nem csupán szakembereket, hanem becsületes, hazájukat szerető hazafiakat kívánt nevelni.

Életét a szerénység, az eszméhez való hűség és fáradhatatlan tenniakarás jellemezte. Munkájáért 1955-ben a „Szocialista Építésért”, 1956-ban a Munkaerőtartalékok Hivatala Kiváló Dolgozója kitüntetését kapta. Kiváló társadalmi munkájáért 1963-ban kapott intézeti elismerést.

Németh József munkásmozgalmi tevékenységét a Magyar Szocialista Munkáspárt 1938-tól ismerte el. A Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetésben részesült.

Verasztó Antal

FORRÁSOK:

MSZMP Orosháza Városi Biz. Munkásmozgalom-történeti Biz. gyűjteménye.

612. sz. Ipari Szakmunkásképző Intézet, Orosháza: személyzeti anyag.

Felesége, özv. Németh Józsefné, Orosháza, Kazinczy u. 4. sz. alatti lakos szóbeli közlései.

BÉKÉS, 1895. DECEMBER 18.

BÉKÉS, 1963. JÚLIUS 7.

Régi, sokgyermekes kubikoscsaládból származott. A népiskola elvégzése után számára is csak az igen nehéz munkát kívánó, s a rendszertelen életet jelentő foglalkozás maradt. Dolgozott helyben, kubikolt Budapest környékén. Tényleges katonai szolgálatát huszárként kezdte, s mint tényleges katona rögtön a szerb frontra került az 1914-ben kitört világháborúban. Végigharcolta a világégés különböző frontjait, s csak 1918-ban az összeomlás után került haza. Itthon került kapcsolatba a forradalmasodó tömegmozgalmak vezetőivel s belépett a szociáldemokrata pártba. A Tanácsköztársaság idején aktív szereplője volt a békési közéletnek. Vörösörként védte az új szocialista belső rendet, majd vöröskatonaként román fogságba került. A katonai vezetés veszélyes személyként kezelte, ezért közel egyévi fogságot mértek rá. Itthon sokáig csendőri felügyelet alatt állt.

A fogolytáborból való hazajövele után 9 gyermekes családjára nehéz idők vártak. Úgy ítélte meg, hogy a nagy család eltartásához a földbérlet jobban hozzásegíti, mint a rendszertelen kubikmunka. Bizony elég sok nehézségbe került, amíg a mindennapi kenyerét az asztalra tehetette.

A gazdasági válság során fellendülő munkásmozgalommal maga is aktivizálódott. 1931-ben a helyben alakult szociáldemokrata párt tagja lett. Mozgalmi tevékenységét behatárolta azonban betegeskedése.

A pártmunka során közeli kapcsolatba került Polányi Mátéval, az endrődi szegénység egyik vezetőjével.

A harmincas évek végén a nyílt mozgalmi munkát felváltja a félig illegális tevékenység. Jelentős szerepet vállalt a Társadalmi Szemle, Marxizmus, a 100% című folyóiratok terjesztésében. Munkáját igen nagy körültekintéssel végezte, s így sikerült elkerülnie a lebukást.

A felszabadulás után az MKP helyi csoportjának egyik, alapító tagja, a szegénypa-

rasztság harcainak támogatója. Egészségi állapota a negyvenes évek végén egyre romlott, mind kevesebbet tudott vállalni a közéletből. Gátolta a tanyasi életforma is társadalmi szereplését.

A személyi kultusz éveiben párttagsága megszűnt, mely nemcsak életformájából, hanem a korabeli politikai viszonyokból is következett.

Megkapta a Tanácsköztársasági Jubileumi Emlékérmét.

Leiner Gyula

FORRÁSOK:

Oláh Jánosné – felesége – visszaemlékezései.

Ombodi István

KÖRÖSLADÁNY, 1886. JÚNIUS 4.
KÖRÖSLADÁNY, 1972. OKTÓBER 5.

Édesanyja, Kovács Eszter négy gyermekét egyedül igen nehéz körülmények között nevelte föl. Édesapja, Ombodi Károly, fuvarozással biztosította a megélhetést. 1890-ben elvált feleségétől, a gyermekek édesanyjuknál maradtak. Az édesanya a községi iskolában vállalt takarítást, az édesapa nem nagyon tudta segíteni gyermekeit, így azok nagy szegénységben nőttek fel.

A nyomorúság is siettette leánytestvérei korai férjhezmenetelét, akik azután ha szerény mértékben is, de segítették édesanyjukat és két kisebb testvérüket.

Ombodi Istvánnak már gyermekkorában állandó munkát kellett vállalnia, napszámosként, kubikosként, részesaratóként dolgozott. Korán megnősült, de nehéz élete nem változott, minden munkalehetőséget meg kellett ragadni. Így több alkalommal is vállalt tuskóírtást egyéves földhasználatért.

Ami változást, alapvető fordulatot hozott volna Ombodi István és proletártársai életében: a Tanácsköztársaság, az ország keleti részén, a Tiszántúlon nagyon rövid ideig tartott a román intervenciós csapatok előrenyomulása miatt: 1919. március 31-től 1919. május 1-ig. Épp csak felvillant a jobb, emberibb élet lehetősége a körösladányi szegényparasztság előtt.

1918 őszén mintegy 500 körösladányi társával együtt került haza az első világháborúból. Rózsa János vezetésével a frontról hazatért katonák a Földművelő Munkásegyesületben gyülekeztek. Köztük volt Ombodi István is. Az orosz példa és a budapesti események nyomán Körösladányban is balratolódás ment végbe ekkor. A munkásegylet tagságának többsége tagja lett a Kommunisták Magyarországi Pártja körösladányi szervezetének. 1919. április 2-án alakult meg Körösladányban a 22 tagú direktórium, melynek elnöke Rózsa János, titkára Sánta Péter lett. Ombodi István is tagja volt a direktóriumnak, amely legfontosabb feladatának a rend, a törvényesség biztosítása mellett elsősorban a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének ellátását tekintette.

Ombodi István forradalmi eréllyel jelentős munkát végzett: részt vett vöröskatonák toborzásában, a Vörös Hadsereg számára lovakat biztosított, élelmiszert gyűjtött és szállított. A direktórium megbízásából ő volt az, aki az urasági erdőből az intéző tiltakozásával, fenyegetésével nem törődve négy vágás erdőt osztott ki a körösladányi szegényeknek, s így sikerült enyhíteni az elsősorban és legjobban a legszegényebbeket sújtó tüzelőhiányon.

1919. május 1-én az antant érdekeit kiszolgáló román intervenciók csapatok bevonulásával megszűnt Körösladányban a Tanácsköztársaság időszaka. Bevonulásuk után a románok lefoglalták az otthon maradt, a Tanácsköztársaság idején a munkás- és szegényparaszterdekekért cselekvő embereket. Rózsa János, a direktórium elnöke, és Ombodi István, a direktórium tagja, igazuk tudatában nem menekültek el. A románok mindkettőjüket elfoglalták, megbotozták és Bukarestbe hurcolták, ahol naponta megverték őket.

Ombodi István tizenöt napot siralomházban töltött, de végül nem végezték ki, kétévi börtönre ítélték. A románok ezután kiadták a Horthy-rendszer hatóságainak.

A halálbüntetéstől megmenekült, újra otthon volt, de a szenvedések, az állandó csendőri zaklatások, a Tanácsköztársaság idején végzett forradalmi tevékenység miatti gyakori munkanélkülisége következtében a mozgalmi életben már nem vett részt olyan aktívan, mint azelőtt. Ennek ellenére kommunista múltja miatt csendőri felügyelet alatt állt, állandó ellenőrzést, zaklatást kellett elviselnie. Sokszor kellett megalázkodnia a nagygazdák előtt is, ha munkához akart jutni. Ha nem sikerült az aratásban és céslésben munkát kapnia – és múltja miatt ez többször megtörtént – akkor elmaradt az a 8–10 mázsa búza, ami ha szűkösen is, de biztosította a kevés élelmet a családnak a következő aratásig.

A felszabadulást követően Ombodi István is újjazda lett és 1954-ig egyénileg gazdálkodott, ekkor lépett be a termelőszövetkezetbe. Ekkor már 68 éves volt, de még több éven keresztül dolgozott az öregek brigádjában.

Bankós Csaba

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Körösladányi Nagyközségi Bizottsága irattára.

Végh Mihály: Adatok Körösladány történetéhez. Sárréti írások. Szerkesztette: Miklya Jenő. Szeghalom, 1965. 226–232

A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. Szerkesztette: Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1969. 137.

Fia, Ombodi Sándor nyugdíjas, körösladányi lakos közlése.

**FEGYVERBE!
FEGYVERBE!**

BÉKÉS, 1883. ÁPRILIS 7.

?

Néhány holdas paraszti családból származott. A népiskola 6 osztályát Békésen végezte, ott szerzett gépészsakmát a 3 éves ipariskolai tanulmányok és munka alapján. A segédlevél birtokában a korabeli hagyományok alapján vándorútra kelt, s bejárta a monarchia nagy részét. Dolgozott a Skoda-gyárban és Bécsben egyaránt. Szakmai képzettségének gyarapodásával beilleszkedett a korabeli szociáldemokrata munkásmozgalomba s kitűnő szónokká vált.

Az első világháború 1915 tavaszán magával ragadta, s a 101. gyalogezred katonájaként kikerült a frontra, hol fejsérüléssel kórházba került, majd hadiüzemi beosztást kapott.

Békésre 1918-ban, a katonai összeomlás után került, s bekapcsolódott a forradalmi eseményekbe, s fokozatosan annak egyik legfőbb irányítójává vált. Januárban már a Szociáldemokrata Párt egyik ismert vezetője. A téli hónapoktól kezdődően erős vetélkedés folyt a párt vezetésének megszerzéséért.

A március 23-án alakult öttagú direktórium első emberének Öri bizonyult. Politikai kérdésekben a legképzettebbnek és legjáratosabbnak látszott, tekintélynek örvendett a széles néprétegek előtt, s a magyar munkásmozgalomban is.

Az április 8-án lebonyolított választáson, és az azt követő közvetett felsőbb szintű szavazásokon – járás, megye – mindenütt szerepelt, sőt április közepén a Tanácsok Országos Gyűlésébe is delegálta megyénk, most már városunk képviselőjében.

A Tanácsköztársaság alatti működésére jellemző volt az átgondoltság, a közügyekhez való hozzáértés, a mérsékelttség a dolgozó emberekkel szemben. Április 26-án a román támadás idején elhagyta a várost, s Budapestre ment.

Az ellenforradalom hatalomra jutása után közel egy évig Budapesten és vidéken próbált elrejtőzni a várható megtorlás elől. Sajnos 1920. augusztus 19-én Szeghalmon lefogták, s a következő nap Gyulára szállították. A „Gyulai Királyi Törvényszék 1920.

szeptember 21-én kelt... ítéletével zsarolás büntette vétsége miatt 4 évi fegyházra ítéltetett és 5 évi hivatalvesztés"-büntetést kapott. 1921. május 20-án igazságügyi miniszteri rendelettel a váci fegyintézetbe szállították, majd ez év december 24-én a 199/1922. sz. BM. rendelet alapján amnesztiában részesült.

Az ellenforradalmi Horthy-rendszerből hamarosan politikai emigrációba távozott a tengeren túlra, Argentínába.

A fennmaradt szóbeli emlékek szerint ott is folytatta mozgalmi tevékenységét, amiért halálra ítélték és kivégezték.

Leiner Gyula

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

BML főisp. ir. 225/1911.

BML főisp. biz. ir. 913/1919.

BML alisp. ir. 2140/1920.

BML alisp. ir. 21/1920.

BML Fogháztörzskönyvi Napló. Törzskönyvi szám 501.

Csabai Napló, 1919. április 15.

Békésmegyei Népszava, 1919. április 4.

Gulyás Sándor: A Tanácsköztársaság napjai Békés községben. Békés, 1959.

PUSZTASZENTTORNYA,
1902. DECEMBER 30.
GÁDOROS, 1979. NOVEMBER 3.

A visszaemlékezések nyomán a megszokott kép tárul elénk. Hol cselédsorsban élő, hol napszámosmunkával kenyeret kereső édesanya nevelte fiát.

Elemi iskoláinak elvégzése után ő maga is napszámosként dolgozott. Alig húszévesen figyelemmel kísérte az 1919-es eseményeket. Azok lényegéből még nem sokat értett. A leverés után az idősebbek, a mozgalomban résztvettek elbeszéléseiből értette meg a Tanácsköztársaság törekvéseit, a Horthy-korszak elnyomó politikáját.

Ezek az élmények, munkatársaival való kapcsolata, a saját sorsának alakulása hozta közelebbi kapcsolatba a munkásmozgalommal. A gazdasági világválság éveit ezt a kapcsolatot tovább szilárdították.

1931-ben alapító tagja az SZDP gádorosi szervezetének. Hűséggel és nagy igyekezettel vett részt a párt tevékenységében.

A szervezet feloszlata után továbbra is vallja párttagságát. „A feloszlata után azokkal tartotta a kapcsolatot, akik illegalitásban tevékenykedtek” – olvashatjuk róla az egyik jellemzésben. Az illegalitásban dolgozó és a kommunistákkal kapcsolatot tartó harcostársaktól kapott röpiratokat, broszúrákat tanulmányozta és terjesztette munkatársai körében. Ez a tevékenysége a háború alatt kibővült háborúellenes agitációval.

A felszabadulás itthon érte. Mindjárt felismerte, hogy hol a helye, hol tud legtöbbet segíteni.

1944. november elsején tagja lett a Kommunista Párt helyi szervezetének. Mint párttag vett részt az újjáépítésben, az élet megindításában.

Korán felismerte a mezőgazdaság szocialista átszervezésének jelentőségét. Az elsők között lépett be a termelőszövetkezetbe, amelynek már 1949-ben párttitkára lett. Mindvégig a párt politikájához való hűséggel végezte „szakmai” és politikai munkáját.

1956 nyarán a sok nélkülözés és munka kikezdte egészségét. Tüdőbajban megbetegedett. Az 1956-os ellenforradalomról csak informálódott, elítélte azt.

1957-ben leszázalékolással ment nyugdíjba. Ahogy egészségi állapota engedte, úgy vett részt a társadalmi munkában, néhány évig mint pártcsoport bizalmi. Munkáját mindenkor pontosan, pártszerűen, elvhűen végezte.

Kittüntetése: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

NAGYBÁNHEGYES, 1902. NOVEMBER 9.
OROSHÁZA, 1981. JANUÁR 5.

Szülei: Páli János és Mitrik Rozália vagyontalan uradalmi cselédek kevéssel fiuk születése után költöztek a szentetornyai Montagh-birtokra. Édesanyja hamar meghalt, édesapja újra nősült, mostohájának már volt három gyermeke.

Még nem járt iskolába Páli János, amikor az apja libapásztornak állította. Iskolás éveit alatt is minden nyáron pásztor volt. Az elemi iskola elvégzése után évescseléd lett. 1919-ben Gyopárhalmán bekapcsolódott az ifjúsági mozgalomba.

Az ellenforradalmi korszakban a nincstelen földmunkások tipikus életét élte: volt részesarató és cséplőmunkás, a vasútnál pályamunkásként dolgozott, elvállalt minden alkalmi munkát, napszámba járt. 1926-ban megnősült, feleségül vette Baksa Erzsébetet, két gyermekük született. 1934-től kezdve különböző kereskedőknél volt árukihordó és pénzbeszedő kocsis. Ez már kicsivel több keresetet jelentett.

A földmunkásmozgalomba az 1930-as évek elején kapcsolódott be, időse Sin Sándor és Bajnóczi János elvtársakkal rendszeresen bejártak Orosházára a munkásotthonba. Mint a falut rendszeresen járó fuvarosmunkás, feltűnés nélkül továbbított üzeneteket az elvtársaknak.

1944. szeptember végén a hatóságok fölszólítására Szentetornyáról nemcsak a levették, hanem a katonakorúak is „visszavonultak” a Vörös Hadsereg elől, többek között Páli János is. Az első éjszakát a Gádoros határában levő Werner-majorban töltötték. Ott az idősek, többek között Páli János rábeszélésére is, a szökés és a visszatérés mellett döntöttek, és kb. 50–60 férfi visszajött.

Szentetornyára 1944. október 8-án mentek a szovjet csapatok. 1944 őszén megalakították a helyi földmunkások a Földmunkások Országos Szövetségének szentetornyai csoportját, közhasználatú néven a földmunkásszakszervezetet. Elnöke Gugolya Balázs lett, pénztárosává pedig Páli Jánost választották. 1944 novemberében a közeli uradalmak földjéből a föld nélküli földmunkásoknak 1 évi haszonbérbe 2–3 holdnyi területet

mérték ki, amit mindenki úgy művelt, ahogy tudott. Ő két holdat kapott, felét kukoricával, felét búzával vetette be.

1945 januárjában belépett a Magyar Kommunista Párt szentetornyai szervezetébe. A pártszervezet szorgalmazta a földosztást, végrehajtására 25 tagú földigénylő bizottságot választottak, amelynek vezetőségi tagja volt Páli János is. Fölosztották a Haraszi-, a Montágh-nagybirtokokat, néhány kulák és elmenekült fasiszta földjét. A berendezést is felleltározták, és az igénylők között elosztották, csakúgy, mint a lebontott épületek anyagát. Ő 6 kataszteri hold szántóföldet kapott. 1945 májusában a földmunkások szakszervezetéből megalakult a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége helyi szervezete száznál több taggal.

A fellépő munkanélküliség miatt Szentetornyán is felállították a munkaközvetítő irodát, és Páli Jánost választották meg az iroda vezetőjének. Ez részben tiszteletdíjas állás volt, havi 70 forint fizetéssel. Családja megélhetését a kapott föld biztosította.

1949. június 9-én megalakult a Petőfi termelőszövetkezeti csoport, amelynek elnöke még az ősz folyamán Páli János lett. A legnehezebb időkben két évig dolgozott a III. típusú szövetkezet élén. Sok növényt kellett termesztetni, gépük alig volt, minden munkát kézi erővel végeztek, majdnem egész nyáron át arattak. A járási párt- és állami vezetés gyakori ellenőrzésekkel és hetente tartott értekezletekkel ún. paraszttaktívák-
kal igyekezett segítséget adni a szövetkezeti csoportok vezetőinek.

Jó szervező munkája alapján 1951. június 20-án a városi tanács mezőgazdasági osztályvezetőjévé nevezték ki. 1952 márciusától a tanács kommunális üzemének vezetését bízták rá, ezekből lett a Községgazdálkodási Vállalat. 1956-tól a pusztaszentetornyai tanácsai kirendeltség vezetője lett, innen az igazgatási osztályra került előadónak. 1962-ben ment nyugdíjba.

Szakmai felkészültségével kivívta munkatársai elismerését. Munkájában következetes, határozott állásfoglalású volt, szerette intézni a dolgozók ügyes-bajos dolgait. Nyílt, őszinte jellemnek ismerték az ügyfelek és felettesei is. Igen sok munkát végzett a dolgozó parasztok körében a mezőgazdaság szocialista nagyüzembe való átszervezése céljából.

Az MKP-nak 1945-től volt tagja, 1948-tól az MDP-nek, majd 1956 novemberétől az MSZMP tagja volt haláláig.

Kitüntetései: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970, Emléklap hazánk felszabadulásának 30. évfordulója alkalmából 1975, Emléklap a szövetkezeti mozgalomban végzett munkáért 1979.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Orosháza Városi Tanács V.B. Személyi anyagok gyűjteménye.

Orosháziaiak a népi hatalomért. Orosháza, 1980. 99–104.

Ary Róza: Küzdelmes negyedszázad az orosházi Petőfi Tsz-ben. Orosháza, 1974. 27–29.

özv. Páli Jánosné nyugdíjas orosházi lakos közlése.

DÉLMAGYARORSZÁG

A Magyar Nemzeti Függetlenség Frontja

Balogh István dr.
Függőleges Felelős

Szerkesztőbizottság:

Erdős Ferenc
Kisvárdai Függetlenség

Révai János dr.
Kisvárdai Függetlenség

Megjelenik a földreform rendelet

Már meg is kezdődnek az igénybevételek és kiosztások.

Előkezeltek a haradrulók, nyíltak és háborús bűnösök birtokait. Megkezeltek a földművelési igénybe kell venni a 100 holdon felüli birtokokat. A 1920-ig a föld birtokait teljes egészében igénybevevők. A paraszti birtok 200 ha-ig, azaz a földművelési igénybevevők. A földművelési és gazdasági birtok.

KEVERMES, 1900. AUGUSZTUS 16.
MEZŐHEGYES, 1979. MÁJUS 18.

Földnélküli szegényparaszt szülők gyermeke volt. Kilencéves korában már a mezőgazdaságban dolgozott. Liba- és sertéspásztor, lóhajtó, majd béres és részesmunkás volt. 1918-ban behívták katonának és az olasz frontra vezényelték. Megbetegedett és leszerelték. 1919–1920-ban betegségével bajlódott, dolgozni és aktív közéleti tevékenységet végezni nem tudott. Betegségéből felgyógyulván béresként dolgozott 1926-ig. A megerőltető mezőgazdasági munkát nem tudta végezni, ezért 1926-ban a kevermesi malomban helyezkedett el segédmunkásnak. Korábbi munkahelyein, de főleg a malomban ismerkedett meg a munkásmozgalommal. 1931-ben kapcsolódott be a kevermesi szociáldemokrata mozgalomba. Választások alkalmával szervezte az ellenzéki képviselőkre szavazók táborát. Gyűléseket szervezett, olvasta és terjesztette a Népszavát, a pártkiadványokat. 1931-ben a kevermesi malom leégett, ezért munkahelye megszűnt. A vasútnál helyezkedett el. Ott minden ledolgozott három hónap után felmondtak neki, hogy ne kelljen őt véglegesen alkalmazni. Battonyán kubikmunkát vállalt. Korábbi betegsége miatt azonban azt nem tudta végezni.

A kevermesi malom felépülése után 1933-tól ismét ott helyezkedett el. 1934-ben egyhetes sztrájkot szervezett, mert a tulajdonos nem fizette rendszeresen a bérüket. A sztrájk eredményes volt. Munkabérüket visszamenőleg megkapták, sőt némi bér-emelést is kiharcoltak. Ettől kezdve a község vezetői felfigyeltek baloldali tevékenységére, de eljárást bizonyítékok hiányában nem indítottak ellene. 1939-től a felszabadulásig négyszer hívták be katonának. A frontra nem került, mert betegsége miatt minden esetben felmentették. Hátszági szolgálatra kommunista magatartása miatt nem találták alkalmasnak.

A felszabadulás után tagja lett a Magyar Kommunista Párt kevermesi szervezetének, a Nemzeti Bizottságnak, a község képviselő testületének. Tagja volt a Földigénylő Bizottságnak, a helyi földművelésszövetkezetnek, s közben a földosztáskor kapott

földjén gazdálkodott. 1949-ben a Magyar Dolgozók Pártja községi alapszervezete titkárának választották meg. 1951-ben az akkorra államosított kevermesi malom üzemvezetésével bízták meg. Közben egyhónapos pártiskolát végzett Békéscsabán. 1952 májusában Kevermesen tanácselnöknek választották meg. 1955 januártól párttitkárnak választották. Az 1956-os ellenforradalom ideje alatt is példamutató helytállást tanúsított. Ennek eredménye lett, hogy 1957 márciusában a helyi Petőfi Termelőszövetkezet párttitkárának választották. A termelőszövetkezetben végzett munkájáért a Kiváló Termelőszövetkezeti Tag kitüntetésben részesült.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága munkásmozgalmi tevékenységének kezdetét és folyamatosságát 1931-től ismerte el.

Balogh György

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Biz. Archívuma, 1. fond.

Pelle Ferenc tanár, helytörténész, kevermesi lakos közlése. 1983.

Tomanicska Zoltán, az MSZMP községi titkára, kevermesi lakos közlése. 1983.

SARKAD, 1881. MÁRCIUS 21.

SARKAD, 1969. MÁRCIUS 30.

Szegényparaszt családban született. Korán megismerte a nehéz fizikai munkát. Ifjúkorától napszámos volt az uraságnál. 1905-ben nősült, a házasságából két leánygyermek született. Egyikük érkezése egybeesett az I. világháború kitörésével. Az ifjú apa megkapta a behívót, kiküldték a frontra, ahol orosz fogságba esett. Négy év múlva, 1918-ban került haza Szovjetoroszországból. Itthon kommunistaként, az ellenzék tagjaként kezelték, nem alaptalanul. 1919. február 15-én Sarkadon bevásztatták a Néptanács tagjai sorába. A szociális ügyek intézésével bízták meg. Később fegyvert fogott, vöröskatonaként harcolt a Tanácsköztársaság védelmében. A román királyi csapatok bevonulása után 3 napra elzárták, majd mozgásában korlátozták.

A két világháború között napszámébérből és a szülői kisbirtok jövedelméből élt a családja.

1920-ban Sarkadon részt vett a Munkásegylet megszervezésében, melynek 350 tagja volt. Azt tűzték ki célul, hogy politikailag neveljék a munkásokat. E szervezetet 1922-ben – Földművelő Munkásegylet néven – újjáalakították. Az új alapszabály már munkásmozgalmi tapasztalatokat tükrözött. Pásztor Imre elnöknek is része volt ebben. Az Egylet létszáma annyira megszaporodott, hogy hamarosan másik helyiségről is gondoskodnia kellett. 1925-ben megvonták az Egylet működési engedélyét. Indokként jelölték meg, hogy politikai tevékenységet fejtett ki, politikai pártként, szovjet pénzből működött. Ettől kezdve Pásztor Imrét állandóan figyelte a csendőrség. Többször őrizetbe vették és súlyosan bántalmazták. De a fokozódó terror idején is talált módot szervező-felvilágosító munkájának folytatására. A kerületi olvasóköroket használták fel erre. A Szociáldemokrata Párt baloldalának szervezését 1930-ban kezdték el Chudy Ferencsel. Emiatt, továbbá a Népszava és tiltott könyvek terjesztéséért egyhavi börtönre ítélték. 1932-ben ugyanezért a községházára vitték, félholtra verték és hadbíróság elé állították. Egy hónapra ismét börtönbe került, Gyulára.

A felszabadulás után – immár 63 évesen – nagy lendülettel segítette a kibontakozást. Megválasztották nemzetgyűlési képviselőnek, a Földigénylő Bizottság elnökének, a Földmunkás Szakszervezet díszelnökének. A Magyar Kommunista Párt tagjaként vett részt a Nemzeti Bizottság munkájában. Múltja, tekintélye, munkája révén elősegítette az új rend iránti bizalom kibontakozását. A két munkáspárt egyesülése után a Magyar Dolgozók Pártja helyi szervezetének elnöke lett.

Betegsége később megakadályozta abban, hogy folytassa aktív mozgalmi munkáját. Érdemeiért Tanácsköztársasági Emlékérmét kapott.

Tímár Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága PTO anyag.

BML Cséffa-Nagyszalontai járás főszolgabírói iratai 298/1922., 356/1924.

Tanulmányok Sarkad múltjából. Szerk.: Komoróczy György. Gyula, 1971. 101., 197–198., 204–206., 223., 249., 515–516., 518.

A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. Szerk. Szabó Ferenc, Békéscsaba, 1968. 360.

Dokumentumok a termelészövetkezeti mozgalom Hajdú-Bihar megyei történetéhez. Szerk.: Gazdag István, Debrecen, 1977. 11.

Lánya, Hízó Józsefné Pásztor Julianna sarkadi lakos közlése, 1983.

BÉKÉSSZENTANDRÁS,

1903. FEBRUÁR 4.

BÉKÉSSZENTANDRÁS, 1980. ÁPRILIS 16.

Szülei napszámosok voltak, édesapja sokszor dolgozott kubikosként. A család nehéz anyagi helyzete miatt már gyermekként munkát vállalt, az akkori szokásoknak és lehetőségeknek megfelelően libapásztor, kisbéres volt. Az elemi iskola elvégzése után előbb a szarvasi, majd a békésszentandrási malomban dolgozott segédmunkásként 1944-ig. Középtermetű, de nagyon erős fizikumú férfi volt, ilyenre edzette a nehéz fizikai munka.

Házasságából hét gyermek származott, családja eltartása óriási erőfeszítést kívánt. Rengeteget kellett dolgoznia, hogy a létminimumot biztosítani tudja.

A felszabadulást sok hasonló sorsú társával együtt nagy lelkesedéssel fogadta. A politizáló munkások és agrárproletárok két évtizeden át a Tanácsköztársaság emlékéen, a szocialista elveken és a szovjet rendszer példaképen nevelődtek. Ezeknek az embereknek a szovjet katonák jelenléte a szocializmus építésének megvalósulását jelentette. Pásztor Károly a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetének alapító tagja lett. Lelkesedése és tettvágya, egyénisége igen nagy segítséget jelentett a pártszervezet számára, különösen a földreformért folytatott harcban. A mindent kifejező tartalmas jelszót, „Föld, kenyér, szabadság!” nagy örömmel fogadta. „Rajtunk múlik, milyen lesz az új világ” – hangoztatta Pásztor Károly.

A minisztertanács 1945. március 17-i ülésén elfogadta a nagybirtokrendszer megszüntetéséről és a földművesnép földhözjuttatásáról szóló rendeletet. A szegényparasztok elismerően nyilatkoztak a kommunista párttól, amelynek történelmi érdeme, hogy megszületett a földreform-törvény. A földigénylő bizottságok eredményesen működtek közre a földreform végrehajtásában és a kiosztott földek megvédésében.

A hétgyermekes Pásztor Károly szemében is megjelentek az örömkönnyek, amikor az első között földhöz jutott. 1945 őszén volt először alkalma, hogy saját földjébe vesse a gabonát. Neki is nehézséget jelentett, mint valamennyi úgazdának a vetőmag, az

igavonó állatok, a szükséges szerszámok, gépek hiánya. Mindezek ellenére az úgazdák úrrá lettek a nehézségeken. Békésszentandrásan mindig nagy esemény volt az aratás, hiszen a szegény emberek nagy része ilyenkor kereste meg az egész évi kenyerét. Ez mindig nagy feszültséggel járt, állandó volt a bérmozgalom, az aratási, cséplési sztrájk. 1945 nyarán más volt az aratás, nagy gazdasági és politikai jelentőségét a haladó erők diadalának tekintették.

Szilárd hit, nagy aktivitás jellemezte a felszabadulás utáni években a kommunista párttagokat. Pásztor Károly párttitkár, majd vezetőségi tag volt. Minden feladatot maradéktalanul teljesített, még a kevésbé népszerűeket is. Nem ismert fáradtságot. 1950-ben a tanácsok megalakulásakor eddigi tevékenységét ismerve tanácstaggá választották, de tagja lett a járási tanácsnak és a járási pártbizottságnak is 1954-ig.

A mezőgazdaság kollektivizálásában szintén nagy érdemei voltak. A termelőszövetkezetek szervezésének egyik úttörője és vezetője volt. Az 1951-ben létrejött Béke Termelőszövetkezet alapító tagja, 1951–1958-ig elnöke volt. A gyenge adottságú szövetkezetben óriási nehézségeket kellett leküzdeni az eredményekért. Nagy-nagy lelkesedése, meggyőződése arról, hogy jó úton jár, magával ragadta a tagságot. Mindig eredményesen befolyásolta őket. Ezzel lelket öntött a kételkedőkbe, a nehézségek miatt csüggedőkbe.

A felszabadulás tette őt ilyenné. Annak tudata, hogy jó ügyet, a szocializmus ügyét szolgálja. Következetes hitét bizonyítja az ellenforradalom alatt kifejtett magatartása is. Az ő és harcostársai segítségével sikerült megvédeni a közös vagyont. „Nem engedhetjük meg, hogy szétszórják, semmivé tegyék a keserves munkával megteremtett anyagi javakat!” – mondotta a termelőszövetkezet vagyonát szétosztani akaróknak.

Amikor az 1956-ban újjászervezett Kisgazdapárt helyi szervezete a munkáshatalom elleni tüntetésre hívta fel a lakosságot, Pásztor Károly – Ábel Imre, Csátó Jánosné és mások segítségével – megszervezte a kommunisták ellentüntetését. Ez a kiállítás hitvallás volt az újonnan megalakult Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány mellett. Egyéni bátorsága is példamutató volt, forradalmi tett, a szocializmus ügye melletti állásfoglalás volt az, ahogyan a párt zászlaját és a pártszervezet iratait megvédte. Nem akarta, hogy az ellenforradalmárok kezébe kerüljön. Éjszaka kiskorú leányával együtt a párthelyiségből talicskán szállította el a páncélszekrényt, mivel annak kulcsa a vidéken lakó párttitkárnál volt és így nem tudta kivenni az iratokat. A vörös zászlót a derekára, az inge alá csavarta, úgy vitte el. Veszélyes cselekedet volt ez azokban a vészterhes napokban.

Az ellenforradalom leverése után aktív résztvevője volt az MSZMP alapszervezet megalakításának és a termelőszövetkezetek egyesítésének. 1957–1960-ig a községi pártbizottság tagja. Ekkor törés következett be mozgalmi életében, mert a tanácselnökkel történt nézeteltérése miatt kizárták a pártból. Amikor ügye tisztázódott, harcostársai visszahívták, de nem vállalta a párttagságot. Tekintélyére jellemző, hogy pártonkívüliként is a termelőszövetkezeti ellenőrző bizottság, majd a szociális bizottság tagjává választották, 1978-ig látta el e tisztséget. 1960-ban nyugdíjba vonult. Nagyon súlyos beteg volt, mindkét lábát amputálni kellett. Betegsége ellenére mindig figyelemmel

kísérte a párt ügyét, az őt meglátogató barátainak mondta – „nincs párttagsági könyvem, de az eszméhez hű vagyok”. Gyermekait is úgy nevelte, hogy valamennyien a szocializmus ügyének elkötelezett hívei. Párttagok, fiai a honvédség, rendőrség kötelékében teljesítenek szolgálatot, lánya a területi pártmunkában viszi tovább sokat szenvedett édesapjuk tanítását és példáját.

Molnár Pálné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 50. fond
MSZMP Békés m. Biz. PTO iratai
MSZMP Községi PB iratai, Békésszentandrás
Keresztes Mihály: Az első lépések. Bp. 1971.

BÉKÉS, 1919. OKTÓBER 15.
BÉKÉSCSABA, 1971. ÁPRILIS 12.

Szülei a szegényparaszti réteghez tartoztak, apja kubikos és kosárkötőként kereste öt gyermeke számára a kenyeret. A családi helyzetből fakadóan Pataki elvtársnak korán munkát kellett vállalnia, a gazdasági válság nehéz éveiben.

A hat elemi elvégzése után időszakos gazdasági cseléd a békési nagygazdánál, téli foglalkoztatás nélkül. 1937–1940 között főleg a dobozi és a gerlai uradalomban dolgozott idénymunkásként, de vállalt munkát építkezéseken kubikosként, útépitési munkákban vett részt Csákberényben, Bodajkon, Iszkaszentgyörgyön.

Tényleges katonai szolgálatát Orosházán töltötte. A sorköteles évek letöltése után, 1942 december 27-én a frontra vezényelték. Közel két évig harcolt a szovjet fronton, s csak 1944 márciusában vezénylik haza. A front közeledtével ismét behívót kapott, és az erdélyi harctérre irányították. A Romániába benyomuló honvédségi alakulat tagjaként többen – és ő is – átszöktek a Vörös Hadsereghez, s hadifogságba kerültek. A hadifogolytáborban antifasiszta iskolát végzett, s a munkásmozgalom elkötelezett-jévé válik.

A hadifogságból 1947. augusztus 14-én tért haza. Dolgozott kubikosként, volt részecserató, cséplőmunkás és kosárkötő. Hazatérése után belépett az MKP-ba, s 1949 végén hathetes pártiskolára irányította a községi pártszervezet, majd apparátusába fogadja.

A személyi kultusz nehéz éveiben, az ellenforradalom alatt és után 1965-ig pártbizottsági munkatárs és párttitkár Békésen. Ezt követően a földművelésszövetkezet járási elnökeként dolgozott. Munkája mellett igen nagy gondot fordított igényes önképzésére, továbbtanulására. A békési gimnázium levelező tagozatán érettségizett, az ellenforradalom évében öthónapos pártiskolát végzett. 1963-ban esti egyetemre járt.

1967-ben a községi tanács elnökének választotta meg a testület, mely funkcióban érte korai halála.

Személyére jellemző volt a céltudatosság és szerénység. Elnöksége idején sokat tett a városi szerepkörhöz szükséges feltételek megteremtéséért. Feleségével együtt, közösen öt gyermeket neveltek fel, s indítottak el az élet útján.

Munkájának társadalmi elismerését jelezték a különböző állami kitüntetések. Tulajdonosa volt az Árvízvédelemért Emlékéremnek, a Szocialista Munkáért Érdeméremnek, s megkapta a Munka Érdemrend bronz fokozatát.

Leiner Gyula

FORRÁSOK:

Pataki Istvánnak – fiának – visszaemlékezése.
Személyi dokumentumok.

VÉGEGYHÁZA. 1898. MÁRCIUS 28.
VÉGEGYHÁZA, 1974. AUGUSZTUS 3.

Négygyermekes napszámosszülők gyermeke volt. Az elemi iskola hat osztályának elvégzése után 1914-től ő lett a család eltartója, mert édesapját behívták katonának. 1916-ig napszámos és szezonmunkás volt a Mezőhegyesi Állami Gazdaságban. 1916-ban behívták katonának. Kétévi katonáskodás után 1918-ban hazatért szülőfalujába. 1919-ben vörösőrnek jelentkezett, majd a Vörös Hadseregben harcolt. A Tanácsköztársaság leverése után bujdosott, majd 1921-ben hazatért Végegyházára. 1922-ben megnősült. Sariczki Máriát, egy mezőhegyesi cseléd lányát vette feleségül. 1923-ban egy fiúgyermekük született. Nősülése után a Mezőhegyesi Kendergyárban dolgozott. Onnan azonban elbocsájtották, mert nyílt szavazás alkalmával nem volt hajlandó az előljáróság jelöltjére szavazni. A háborúban kapott kis ezüst vitézségi érmére egy hold földet kapott. Azt el kellett adnia, hogy legyen miből megélniük. Feleségével együtt Mezőhegyesen tudott újabb munkához jutni, hathónapos munkán. Mezőhegyesen mint részes és időszakos munkás mindig a dolgozók érdekeit képviselte. Nem értett egyet az igazságtalanságokkal, szót emelt nemcsak a maga, hanem dolgozótársai érdekvédelmében is.

1926. december 15-én ő is ott volt azon tizenegy végegyházi földmunkás között, akik megalakították a községben a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetét. 1932-ben tagja volt annak a tüntető menetnek, melyet a végegyházi nincstelenek a helyi Szociáldemokrata Párt kezdeményezésére szerveztek. A menet Mezőkovácsházára vonult Vásárhelyi főszolgabíróhoz, munkát, kenyeret, megélhetési lehetőséget követelni. Még az évben részt vett a Földmunkás Szövetség végegyházi csoportjának megalakításában, s annak vezetőségi tagja volt 1935-ig. Ekkor a csoportot a hatóságok feloszlatták, majd működését betiltották. A Szociáldemokrata Párt végegyházi szervezetének 1937-ig, betiltásáig volt a tagja. A párt betiltása után illegálisan végezte baloldali tevékenységét. 1939-től Mezőhegyesen Kozák János lakásán a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait hallgatta,

s a hallottakat terjesztette. Később Birkás Imre és Keresztes Mihály elvtársak találkozóit szervezte a végegyházi elvtársakkal.

1942-ben behívták katonának. Három hónap eltelte után mint megbízhatatlant leszerelték.

1944 őszén Végegyházán a Kommunista Párt alapító tagja volt. Részt vett a Földosztó Bizottság munkájában, ő maga is 5 hold földet kapott s azon gazdálkodott 1952-ig. Akkor az Új Élet Termelőszövetkezet tagja lett. Még az évben a szövetkezet tagsága megválasztotta elnöknek. 1956 végéig volt a szövetkezet elnöke. Az ellenforradalom alatt bátran kiállt a szövetkezet védelmében. Nem az ő hibája, hogy 1957 elején a szövetkezet feloszlott. Paulik elvtárs ismét egyéni gazdálkodó lett. Közben tagja lett a Magyar Szocialista Munkáspártnak, majd a szövetkezet újjáalakítása után ott dolgozott 1962-ig. Ekkor 64 éves korában betegség miatt leszázalékolták s mint rokkant nyugdíjas nyugdíjba vonult.

Paulik József elvtárs egyetlen fiát is kommunistának nevelte. 1945-ben együtt léptek be a Kommunista Pártba, s azóta is párttag, munkásör, több kitüntetés tulajdonosa a fia is. Id. Paulik József elvtárs munkásmozgalmi tevékenységét a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1927-től ismerte el. Mozgalmi munkásságának elismeréseként 1969-ben a Tanácsköztársasági Emlékéremmel, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel tüntették ki.

Balogh György

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1. fond.

Szénási Sándor, az MSZMP községi titkára, végegyházi lakos közlése, 1983.

Fia, ifj. Paulik József tsz-nyugdíjas, végegyházi lakos közlése, 1983

MEZŐBERÉNY, 1918. SZEPTEMBER 4.

MEZŐBERÉNY, 1971. DECEMBER 31.

Ennek a viszonylag fiatalon elhalt elvtársunknak életútja bizonyíték arra, hogy nehéz történelmi időkben az élet olyan helyzeteket teremt, amelyek felülmúlnak minden képzeletet. A leírt epizódok izgalmas kalandnak tűnnek, pedig az átélt valóságnak csak morzsái.

A kezdet a maga idejében szokványos. Szegény munkásszülők gyermeke, tízen voltak testvérek, de csak ketten éltek meg a felnőtt kort. Kétéves volt, amikor édesapja meghalt. Hatéves korától kezdve édesanyja minden nyáron iskolaszünetben kisbéresnek szegődött, hogy legalább a téli ruhára valót megkeresse. A 6. elemi osztály elvégzése után már éves cselédnek szegődött. Öt éven át ette a kiscselédek keserű kenyerét, majd 17 éves korában a MÁV szolgálatába került pályamunkásnak. Szakmát szeretett volna tanulni, ezért 19 éves korában kőművesinasnak állt be Mezőberényben, Főgel Ádám kőművesmesterhez. 21 éves volt, amikor segédként szabadult.

1940-ben vonult be sorkatonai szolgálatra. 4 évig katona volt, 1944-ben szakaszvezető a 3. hegyivadász zászlóaljnál, ahol felderítő kiképzésben vett részt. A fronton 1944. május 7-én rajával együtt átment a szovjet hadsereghez. A szükséges formaszűkítés elvégzése után, rövidesen már a szovjet hadsereg oldalán harcol, megbízásokat kap. Felderítő tevékenységet végzett a magyar és német frontszakaszon egy magyar felderítő tiszttel együtt. 1944 júliusában megsebesült, de rövid kórházi ápolás után ismét kiment a frontra. Jól végzett szolgálatért kétszer tüntették ki. 1944 augusztusában ejtőernyős kiképzést kapott, majd több esetben küldték át a határon az Ungvár – Munkács környéki erdőségekbe. Összekötője volt a magyar és szovjet partizánoknak. Október elején egy 4 tagú csoporttal vetették be Sárospatak és Sátorajújhely környékén. Ott építették ki támaszpontjukat. Neki az volt a feladata, hogy megnyugtassa a lakosságot, ne féljenek a várható eseményektől. Október 29-én áruházzal lebuktatták a támaszpontot s annak tagjait: egy szovjet őrnagyot, egy századost, Verát, a rádióst és

őt, a polgári felderítőt elhurcolták. Az árulást a sárospataki főiskola akkori erdésze követte el. A szovjet elvtársakat állítólag fogolytáborba kísérték. Őt Kassára, a fogházba, majd novemberben Budapestre a Margit körüti katonai fogházba. Csak vallatások sorát szenvedte át, bírósági tárgyalása nem volt. December első felében Sopronkőhidára szállították. Ott a börtönben házi munkára osztották be és volt némi mozgási lehetősége. Láta a börtönben Bajcsy-Zsilinszky Endrét és a többi magyar foglyot, jugoszláv partizánokat. És látta a hóhért, aki egy őrzető volt, s aki 10 pengőt és 1 liter bort kapott egy kivégzésért. A börtönben flekktifusz ütötte fel a fejét, s ez átmenetileg megzavarta a börtön életét.

1945 márciusában a politikai foglyokat az SS Németországba hurcolta, április 15-én amerikai fogságba kerültek. Május 10-én indulhatott haza Magyarországra. Május 20-án, amikor Sopron határállomáson igazoltatták a szovjet csapatok, nem hitték el neki, hogy ő nem orosz, mert hogy jól beszélt oroszul. Kérte, kísérjék Sopronkőhidára, ahol megmutatja, hová vésett be cirillbetűs szöveget az ajtófélfába. A vésett szöveget megtalálták, de arra a kérdésre nem adhatott választ, mert esküje kötötte, hogy milyen kapcsolata volt a szovjet hadsereggel. Így került ki ismét a Szovjetunióba, előbb Bakuba, majd Kijevbe, ahol évekig tartott, amíg kérésére lehetőséget kapott, hogy az általa megnevezett katonai fórum elé vezették, ahol elmondhatta az 1944-es megbízatás és lebukás körülményeit.

1950. december 10-én tért haza Magyarországra. Szakmájában vállalt munkát Békéscsabán, a Magasépítő Vállalatnál, itt dolgozott 1954. október 10-ig. 1955-ben a mezőberényi Petőfi Tsz-ben vállalt munkát, mert családja ott lakott.

Mezőberényben 1956. május hónapban segédrendőri szolgálatra jelentkezik, fel is vették, de mint volt partizánt, októberben elbocsájtották. November 4-én behívták a pártba és 5-én már fegyverrel a kezében teljesített szolgálatot. A szovjetek mellett dolgozott, mint tolmács. 1957. január 15-én szerelt fel, most már mint hivatásos rendőr a mezőberényi őrsön.

1958-ban rendkívüli előléptetésben részesítették, 1959-ben beiskolázták 6 hónapos őrsparancsnokképző tiszthelyettesi tanfolyamra. Többször teljesített tolmács feladatot. Jó munkájáért több esetben kapott dicséretet, jutalmat. 1962. május 10-én törzsrörmesterré léptették elő. A mezőberényi őrsön teljesített szolgálatot, mint őrs-ügyeletes 1967. augusztus 31-ig, amikor megromlott egészségi állapota miatt, 49 éves korában rokkantsági nyugdíjba helyezték. Utolsó rendfokozata: főtörzsrörmester.

Kitüntetései: Szolgálati Érdemérem 1957-ben és 1959-ben.

Az MSZMP-nek 1956-tól haláláig tagja volt. Munkásmozgalmi termékenységét 1944-től ismerték el.

Szathmári Imréné

FORRÁS:

Békés megyei Rendőrfőkapitányság személyi nyilvántartási anyaga. 1983.

Petri Mátyás

FEKETEBÁTOR, 1909. FEBRUÁR 15.
VÉSZTŐ, 1976. JÚLIUS 17.

Apja román (Pantea Péter), anyja szlovák (Sztach Éva), őt magát Pintye Péternek nevezték és csak akkor változtatta meg a nevét, amikor úttörként megyei alkalmazásba került.

A szülők uradalmakban élők, ott dolgozó béresek. Az első világháború előtt költöztek Bélmegyerre, ahol a Bleier-birtokon éltek. Sinka István is ott élt és önéletrajzában így írt róluk: „Onnan ismertem...Pántya Pétert... Napról-napra éltek csak s a ruha éppen hogy nem szakadt le róluk... mennyi szakadatlan küzdelem, éhség, ruhátlanság, könyörgés, és elkopás húzódik meg... e név mögött...”

1925-ben Vésztőre költöztek, ahol megtakarított pénzéből a Mikszáth utcában házat vásárolt 1929-ben. Két év múlva megnősült, amikor a félárva Satus Margitot feleségül vette. Ebből a házasságból két gyermekük született.

Ettől kezdve útépitések kubikosmunkáján dolgozott időszakai munkásként, nyaranta pedig arató- és cséplőmunkás. A munkásmozgalomba is ekkor kapcsolódik be. A Szociáldemokrata Párt két évig legalitást kapott falun és Petri Mátyás is beiratkozott.

1940-ben az állam szolgálatába állt, úttör lett. Előbb a szeghalom-halaspusztai úttörházba és területre kapott megbízást, de egy év után visszaköltöztek Vésztőre, ahol Okány határáig volt úttör.

Jó munkásnak tartották, szerették Bélmegyeren is (akkor Kárászmegyer), de később is előmunkás, vállalkozó volt. Tudott érdemben tárgyalni a munkaadókkal és meg tudta védeni a jogait, mert sokat olvasott, tanult, hogy ne csaphassák be csapatát.

Vésztőn kapcsolatba került a Marhás testvérekkel, Pardi Istvánnal, akik a baloldali mozgalomba és megmozdulásokba bevonták.

A felszabadulás után alapító tagja a kommunista pártnak, de egyelőre az úttőri foglalkozást nem hagyja ott.

Az 1945-ös választást megelőző békéscsabai nagygyűlésen Rákosi Mátyás, mint

listavezető volt a párt főszónoka. Ezen a megmozduláson a vésztőiek is megjelentek, akiket ott lefényképeztek. Ennek felhasználásával választási plakátok jelentek meg, melyen fel lehetett ismerni Petri Mátyást, feleségét és Margit nevű leányukat és természetesen más vésztőieket is.

A két munkaspárt egyesülése után, amikor megalakultak az üzemi pártalapszervezetek, Petri Mátyást községi párttitkárnak választották. Egyévi lelkiismeretes munka után 1949-ben lemondott és személyzetisnek visszament az Útfenntartó Vállalathoz. Két év után ismét kikérték a vállalatból és 1951 szeptembertől tanácselnöknek választották. Az egyik legnehezebb történelmi időszakban vállalta a községi vezetést.

Petri Mátyás másfél évig vesződött a felsőbb hatóságokkal, és tűrte osztályos társainak nem éppen hízelgő megjegyzéseit. 1953. március végén lemondott elnöki posztjáról.

Előbb a Terményforgalmi Vállalatnál és egyéb más munkahelyen kereste a megélhetést. 1956 után Kótpusztán dolgozott és onnan ment nyugdíjba.

Később Fáspusztára járt nyugdíjasként az erdészetbe, ahol jóformán haláláig hasznosította munkaszeretetét, szorgalmát. Párttagságát élete végéig megőrizte. Legfeljebb a megbecsülést hiányolta.

Kitüntetése: Felszabadulási Jubileumi Emlékérem, 1970-ben.

Miklya Jenő

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Vésztő története. Szerk.: Szabó Ferenc. Vésztő, 1973.

Rábai Kálmán és Rábai Kálmánné sz. Marhás Zsuzsanna Vésztő Jókai u 25. sz. alatti lakosok visszaemlékezései 1980. március 27-én. Adatgyűjtő és a gépelt kézirat lejegyzője: Fehér Sándor, Vésztő.

Adatközlők: Leánya Csüllög Sándorné sz. Petri Margit és veje Csüllög Sándor, Vésztő, Bethlen u. 25. szám alatti lakosok.

BÉKÉSCSABA, 1891. AUGUSZTUS 22.
BUDAPEST, 1979. NOVEMBER 20.

Munkáscsaládból származott. Az elemi iskola elvégzése után szabóinas lett. A segédlevél megszerzését követően nem talált munkát szülővárosában, Budapesten próbált állást szerezni. Itt sem tudott megfelelően elhelyezkedni, ezért elhatározta, hogy külföldre megy. Ausztriában, majd Németországban próbált szerencsét. 1908-ban, 17 éves korában Franciaországba utazott, ahol a párizsi Lafayette áruházban kapott állandó munkát, szabósegédként dolgozott.

Franciaországban kapcsolódott be a munkásmozgalomba. Egyik munkatársa, az orosz származású Maximovics Misa, aki szintén a munkanélküliség elől ment külföldre, Vlagyimir Iljics Lenin szemináriumaira hívta el. Lenin ekkor Párizsban tartózkodott, Petrovicski Pál tehát a marxizmus-leninizmus eszméjével Lenin személyes tanítása alapján ismerkedhetett meg. Egész életében büszkeséggel és meghatódva beszélt arról az óriási élményről, amelyet a Leninnel való többszöri találkozás jelentett. Amikor a szemináriumra beiratkozott, Lenin Petrovicski Pál nevére utalva azt mondta, lehetne akár orosz is. A magyar és az orosz néptömegek sorsa azonos, harcolni szükséges a jobb, a kizsákmányolásmentes rendszerért. Látogatójegyét minden alkalommal aláírta.

A jóeszű szabómunkás kiváló elméleti alapokat kapott. Amikor kitört az I. világháború, hazatért, Budapesten helyezkedett el. Itt is aktívan kapcsolódott be a mozgalmi munkába. A Szociáldemokrata Pártban és a szakszervezetben dolgozott. Párizsi jegyzetei alapján előadásokat tartott, szemináriumokat vezetett.

Az 1918 novemberében megalakult Kommunisták Magyarországi Pártjának tagja lett. Mint kommunista tért vissza Békéscsabára, ahol segített a helyi alapszervezet megalakításában. A városban aktívan működő, forradalmi, baloldali csoport működött a Szociáldemokrata Párton belül. Rájuk számított ő és a budapesti Somló Dezső is, igen helyesen, ugyanis 1919. január 6-án – mint arról a Vörös Újság január 11-i száma is

beszámolt – Békéscsabán megalakult a kommunista pártszervezet. Titkárrá Czibor Istvánt választották, Petrovszki Pálnak is bizalmat szavaztak, a vezetőség tagja lett, dr. Domokos Józseffel és dr. Székely Lajossal együtt.

A proletárdiktatúra győzelme után, 1919. március 23-án a két munkáspárt egyesüléséből létrejött Szocialista Párt megyei szervezete is megalakult, amely a reakció képviselői szerint is „pár hónap alatt olyan hatást gyakorolt... a békéscsabai népre, mint senki más”.

A békéscsabai forradalmárok eredményes kapcsolatot építettek ki a budapestiekkel. Egyik összekötőjük Petrovszki Pál volt. A fővárosiak sok kiadvánnyal, röplappal segítették a csabaiak tevékenységét. Paróczai Jánossal és Urbán Mihállyal együtt a direktóriumba is beválasztották, mint termelési biztosnak az üzemek államosítása, az árueosztás és a pénzügyek intézése tartozott a hatáskörébe. Államosították a Reisz Bútorgyárat, a Hubertus Kötszövőgyárat és a Mercur Selyemfonógyárat.

1919. április 7-én tartották Békéscsabán a városi tanácsi választásokat. A nagy tekintélyt kivívott, jó elméleti felkészültségű Petrovszki Pált a Városi Intézőbizottság tagjává választották. Szerette volna megkezdeni a termelőszövetkezetek szervezését is, azonban erre nem kerülhetett már sor, Békéscsabára bevonultak a királyi román csapatok.

Ezt követően Budapestre ment, ahol a Tanácsköztársaság leverése után mint szabósegéd helyezkedett el. Amikor lehetővé vált, ismét bekapcsolódott a mozgalmi munkába, a felszabadulásig elsősorban a szakszervezetben tevékenykedett. Itt is elméleti tudását kamatoztatta, igen jó előadó volt, ezért főleg propagandamunkájára számítottak. A felszabadulás Budapesten érte. Részt vett a főváros újjáépítésében. A felszabadulással egyidőben belépett a kommunista pártba. A mozgalomban szerzett tapasztalatai, jó felkészültsége, kiváló emberi tulajdonságai alapján a Földművelési Minisztériumba hívták. Családja mindig támogatta munkáját. Fia a Szovjetunióban tanulhatott, tudományos fokozatot szerzett. Petrovszki Pált ez örömmel töltötte el, bizonyítékát látta annak, hogy harca nem volt hiábavaló, hiszen fia és még sok ezer fiatal előtt megnyílt a tanulás lehetősége, úgy érezte, vannak, akik tovább folytatják azt a harcot, amelyet ő és harcostársai megkezdték.

Nyugdíjba vonulása után is aktív pártmunkát végzett. Amikor szülővárosába rokoni látogatásra érkezett, mindig felkereste harcostársait, barátait, elvtársait, érdekelte, hogyan alakul, fejlődik a város.

Eredményes munkásságát a Tanácsköztársaságért Emlékérem, a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem és több miniszteri kitüntetéssel is elismerték.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Városi Bizottság PTO iratai, Békéscsaba.

Tibori János: Békéscsaba története a Kőrös-kultúra idejétől a felszabadulásig, Békéscsaba, 1960. 96., 156.

Molnár Pálné: Munkásmozgalom Békés megyében 1918–1919..

A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. Szerkesztette: Szabó Ferenc, Békéscsaba, 1969.

BUDAPEST, 1909. OKTÓBER 2.

MAGYARBÁNHEGYES, 1981. FEBRUÁR 3.

Édesapja vasöntő volt, aki miután munka közben megsérült, rokkant kezével is folytatta a munkát, hogy feleségét és két gyermekét el tudja tartani. Szervezett munkás volt. Igyekezett fiai kezébe is szakmát adni. Ezért a gyermek Pinczel István elemi iskolai tanulmányainak a befejezése után vas- és fémesztergályos-tanuló lett s ebben a szakmában szabadult fel. Fiatal munkás volt még, mikor részt vett az első sztrájkban. Előbb csak csendes megfigyelő. Később idősebb szaktársai kisebb megbízatásait teljesítette. Üzeneteket vitt, részt vett a sztrájkórság munkájában. 1930-ban katonai szolgálatra hívták be. A hegyi tüzéreknel teljesített szolgálatot. Leszerelése után az Urlich és Társa cégnél a szakmájában kezdett dolgozni. Több sztrájkban vett részt, többnek a szervezője, irányítója is volt. A sztrájkok beszüntetése vagy letörése után gyakran elbocsátották. Ilyenkor dolgozott a Déli pályaudvaron, a Repülőgépgyárban és még sok helyen. Jó szakember volt, így mindig akadt munkája. 1936-ban belépett a Vasas Szakszervezetbe s ettől kezdve munkája is szervezettebbé vált. A sztrájkok szervezése, irányítása mellett olyan feladatokat is kapott, hogy hosszan tartó sztrájkok ideje alatt szervezzék gyűjtéseket a nagycsaládos munkatársak anyagi segítésére. Ezeket a feladatokat rendre sikerrel megoldotta.

1934-ben megismerte Vass Margitot, egy battonyai szegényparaszt egyik lányát, aki a jobb megélhetést keresve került szülőfalujából Budapestre. Az ismeretségből barátság, a barátságból szerelem lett. Házasságot 1936-ban kötöttek, a házasságukból utód nem született.

Az 1940-es évektől Pinczel István igyekezett az üldözötteken segíteni. Tanácsokat, címeket, álnévre kiállított igazolványokat adott nekik, vagyontárgyaik megőrzését vállalta.

1945 nyarán jelentkezett és felvételt nyert a Magyar Kommunista Párt kispesti szervezetébe. 1949-ben munkahelyéről kiemelték és a Nehézipari Minisztériumba

helyezték előadónak. 1950-től az Országos Találmányi Hivatal, majd 1951-től a Műszaki Tájékoztatási Hivatal, 1953-tól a Kohó- és Gépipari Minisztériumban dolgozott előadó illetve főelőadóként. Az 1956-os ellenforradalom alatt is bejárta a munkahelyére. Aktívan részt vett a párt újjászervezésében, a pártélet beindításában, tagja lett a Magyar Szocialista Munkáspártnak.

1957. január 31-én a Kohó- és Gépipari Minisztériumot átszervezték s így munkaköre megszűnt. A megnövekedett feladatok, az állandó tanulás elfárasztották. Ezért kérte, hogy visszamehessen a termelőmunkába az esztergapad mellé. Kérését teljesítették, s 1957. április 8-tól az Albertfalvai Cérnagyár esztergályosaként dolgozott. 1957-től a felesége is a gyárban helyezkedett el. 1971-ben mindketten egyidőben vonultak nyugdíjba. 1971-ben kispesti lakásukat szanálták. Úgy határoztak, hogy a lakásukért kapott pénzen valahol vidéken vesznek egy kisebb kertes házat, s ott élnek le hátralevő életüket. Így kerültek Magyarbánhegyesre. Pinczel elvtárs a magyarbánhegyesi párt-szervezetben egy évtizedig még aktívan dolgozott. 1980-ban megbetegedett. Kórházba került, lábát amputálták, de az életét nem tudták megmenteni. Pinczel István 1945-től volt tagja a pártnak. Szorgalmas, öntudatos ember volt, aki mindig, minden körülmények között példamutatóan teljesítette a rábízott feladatokat.

Munkahelyén és a munkásmozgalomban kifejtett tevékenysége elismeréseként többször kapott oklevelet és emléklapot. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1970. április 4-én a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel tüntette ki.

Balogh György

FORRÁSOK:

MSZMP Mezőkovácsházi Járási Bizottság irattára. 1983.

MSZMP Magyarbánhegyesi Községi Bizottsága irattára. 1983.

Felesége, özv. Pinczel Istvánné (Vass Margit) nyugdíjas, magyarbánhegyesi lakos közlése. 1983.

TÓTKOMLÓS, 1906. MÁJUS 30.

TÓTKOMLÓS 1978. JÚNIUS 15.

Édesapja, Pipis Mihály már 1906-ban a Szociáldemokrata Párt vezetőségi tagja volt. Szoros kapcsolatot tartott Áchim L. Andrással. Szobája falán őrizte a parasztszervező arcképét. A Tanácsköztársaság idején a tótkomlói direktórium elnöke volt. Április 26-án a román katonák lefoglalták nála az Áchim L. András portrét. Őt meghurcolták, börtönbe csukták és sokáig rendőri felügyelet alatt állt.

Pipis Mátyás 8 éves korában dolgozott először másnál. El kellett szegődnie kanásznak. Később volt mindenféle cseléd, s közben az elemi iskola hat osztályát tudta elvégezni. Kitanulta a géplakatos mesterséget. Tanoncbizonyítványát 1921-ben kapta meg.

21 éves korában nősült. Felesége is szegényparaszt családból származott. Édesapja nyomdokain haladva korán bekapcsolódott a munkásmozgalomba. 1928-tól 1944-ig tagja volt a tótkomlói munkásotthonnak. 1929-től 1932-ig a Szociáldemokrata Párt tagja volt. A párt betiltása után illegális pártcsoportokban folytatták a moszkvai rádió magyar nyelvű adásainak, Bokányi Dezső előadásainak hallgatását. A csendőrség is tudomást szerzett tevékenységéről. Ettől kezdve gyakran zaklatták, üldözték, rendőri felügyelet alá helyezték. Nehezebb körülmények között folytatták a Társadalmi Szemle, a marxista irodalom, utóbb a Béképárt röplapjainak terjesztését, szemináriumok szervezését. 1940-től részt vett a Béképárt háborúellenes röplapjainak sokszorosításában is.

A fejszabadulás után elsőként között volt a Magyar Kommunista Párt tagjainak sorában. 1949-ben alapszervezeti párttitkárnak választották a VI. kerületben. A Haladás Termelőszövetkezetbe az alapítás évében, 1950-ben lépett be. 1951–52-ben a községi termelési bizottság elnöke volt.

Az ellenforradalom idején fegyverrel védte a néphatalmat. Az MSZMP-be 1956

novemberében kérte átigazolását. A községi pártbizottság tagja volt két évtizeden át. 1958-ban lett munkásőr és tíz évig látott el aktív fegyveres szolgálatot.

Egészségi állapota 1970-től fokozatosan rosszabbodott. 1971-ben nyugdíjba ment. Érdemeit, helytállását több magas kitüntetéssel ismerték el. Megkapta a Magyar Haza Hűséges Szolgálatáért kitüntetés bronzérmét, a Munkásőr Emlékérem és a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetését.

Tímár Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1. fond.: ABC-s munkásmozgalmi anyag.

Szincsk György–Lugosi Mátyás: Tótkomlós negyedszázados története 1944–1970. Tótkomlós, 1972. 7., 8.

Felesége, Pipis Mátyásné tótkomlói lakos közlése, 1983.

Szincsk György tótkomlói lakos írásos közlése, 1983.

OROSHÁZA, 1900. MÁJUS 7.
OROSHÁZA, 1954. MÁRCIUS 25.

Agrárproletár szülők második gyermeke volt. Korán cselédsorba kényszerült, a hat elemi osztály elvégzése után tizenkét éves korában kanász, majd béres lett. Tizenkilenc éves koráig ette a cselédek panaszos kenyerét. 1919-ben megértette: eljött a munkások társadalma. Az orosházi direktórium felhívására önként jelentkezett vöröskatonának.

Először a Vörös Hadsereg 6/31. vadász zászlóaljához kapott beosztást, majd az 1. hadosztály kötelékében részt vett a dicsőséges északi hadjáratban. A harcokban megsebesült, a proletárhatalom leverésének híre kórházban érte, egy ideig bujkálni volt kénytelen. 1920-ban tért vissza Orosházára, a cirokseprűgyárban kapott munkát. Poór István rövidesen bekapcsolódott a munkásmozgalomba. Még ebben az évben belépett a Magyarországi Szociáldemokrata Párt helyi szervezetébe, melynek 1924-től egy ideig alelnöke is volt. 1922-ben kötött házasságot. Felesége Süle Róza, szintén szegény családból származott. Helyzetüket nehezítette, hogy Poór István 1924-ben munka nélkül maradt, nyolc éven keresztül alkalmi munkából tartotta el családját. Amikor újra állandó munkát talált, évekig kocsis, majd ismét seprűgyári munkás lett.

Poór István a harmincas évektől a felszabadulásig tevékeny részt vállalt a helyi földmunkásság baloldali tömegeinek szervezésében. 1930-ban a fokozódó munkanélküliség elleni orosházi tüntetések egyik szervezője volt. Az Orosházi Szociáldemokrata Párt 1932-ben a végrehajtó bizottság tagjává választotta. Igen aktívan vett részt a földmunkások orosházi csoportjának munkájában, melynek 1932–1944-ig volt elnöke. Egyike azoknak, akik sokat tettek az agrárproletárok politikai képviseletéért és érdekeinek védelméért. 1933 márciusában az MSZDP évi rendes közgyűlésén Poór István azt javasolta: írjon fel a vezetőség a párt parlamenti frakciójának, hogy a földművelésügyi miniszternél járjon el a lehetetlenül alacsonyan megkötött gazdasági munkás szerződésnek megakadályozása érdekében.

1937-ben megkísérelte újjászervezni társaival a Magyarországi Földmunkások Szö-

vetségének orosházi csoportját, de nem hagyták jóvá a megalakulást. Fellebbezésüket a minisztériumban is elutasították. Szervező munkája során nemegyszer összeütközésbe került a hivatalos hatalommal. Példa erre, hogy 1940. október 8-án a nagyszénási csendőrőrs Poór István elvtársat kormányzósértés miatt a szegedi királyi ügyészséghez följelentette. (A följelentés következményeiről nincs tudomásunk.)

A felszabadulás után a Magyar Kommunista Párt orosházi szervezetének egyik alapítója volt, 1945-ben a pártbizottság tagjává is megválasztották. Mint a helyi Nemzeti Bizottság tagja, részt vett a közigazgatás újjászervezésében. Az MKP kezdeményezésére az előljárárság és a párt küldöttei Orosházán 1944. november 1-én megtartották a felszabadulás utáni első tanácsulést. A korabeli jegyzőkönyv tanúsága szerint, „az MKP részéről az alábbiak voltak jelen: Rajki József, *Poór István*, Szemenyei Pál, Csik János.”...

Ebben az időszakban a munka megindítása, a gazdasági élet megszervezése adta a legfőbb feladatot. A párt irányításával megindult az őszi betakarítás megszervezése. A mezőgazdasági termények: kukorica, cukorrépa és egyéb takarmányfélék betakarításának megszervezéséről Poór István elvtársnak kellett gondoskodnia. Felesége a Demokratikus Nőszövetség életrehívásának előkészítő munkáiban vett részt. Egyik alapító tagja volt az 1944. december 5-én megalakult orosházi Dolgozó Nők Demokratikus Szövetségének.

„Poór István 1944 decemberében a járási földmunkásdelegáció vezetőjeként Debrecenből visszafelé minden faluban gyűlést tartott”, olvashatjuk egy korabeli visszaemlékezésben. Tény, hogy Poór István elvtárs közéleti tevékenységét nem csak a helyi szervek értékelték. 1944 decemberében az Ideiglenes Nemzetgyűlésnek is tagja lett. Képviselőként mindvégig az MKP által meghirdetett demokratikus nemzeti újjászülés programját támogatta. Tagja volt a törvényhatósági bizottságnak, kiemelkedő eredménnyel látta el az orosházi Földigénylő Bizottság elnöki tisztét. Megválasztása után kijelentette: nem kér földet, hogy senki se vádolhassa részrehajlással.

Amikor 1945. március 15-én megjelent a kormányrendelet a földosztásról, azonnal megkezdték a földigénylők összeírását. Az orosházi Földigénylő Bizottság nehéz helyzetben volt, mert a több mint ezer igénylőnek hatezer hold földre lett volna szüksége, de csak 3400 hold felosztható föld állt rendelkezésre. (Az igénylőknek csak mintegy a fele, 446 család jutott földhöz.)

Poór elvtárs folyamatos aktív, politikai és közéleti tevékenységet fejtett ki. 1946-tól 1949-ig tagja volt a városi képviselőtestületnek. 1947-től 1949-ig a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetségének, majd a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetségének járási titkáráként is dolgozott.

1949-től a Békés vármegyei Mezőgazdasági Igazgatóságon előadói, majd osztályvezetői minőségben is odaadó következetes munkát végzett. Mivel munkája és társadalmi megbízatásai a megyeszékhelyhez kötődtek, családjával együtt Gyulára költözött. Az első ötéves terv végrehajtása megyénkben is hatalmas lendülettel indult. Ez a lendület a közéletben is éreztette hatását. Poór István elvtársat a Földművelésügyi Minisztérium 1950. február 3-án a járási mezőgazdasági osztály vezetőjévé nevezte ki. A tanácsi

szervezet megalakulása után az osztály főelőadója lett. Az első tanácsválasztás alkalmával Gyulán tanácstaggá választották.

1952-ben visszatért szülővárosába, néhány hónapig az Orosháza–Pusztaszentetornyai Tangazdaságban politikai munkatársként dolgozott. Utolsó munkahelyén, a Békéscsabai Belföldi Szállítmányozási Vállalat orosházi kirendeltségén már nem lehetett években mérni tevékenységét. 1954 márciusában bekövetkezett hirtelen halálával a mozgalom egy elvhű kommunistát, tevékeny, áldozatkész közéleti harcosát veszítette el.

Póór István munkásmozgalmi tevékenységét a Magyar Szocialista Munkáspárt 1930-tól ismerte el.

Verasztó Antal

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

PI. Archívuma, 651. fond. 6/1940. október 18. (V/51. lap.)

Uo. 867. fond. 1-L-118. Laszli Pál Nagyszénás, visszaemlékezése.

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.

Uo. 46. fond. Csik János visszaemlékezése.

MSZMP Orosháza Városi Biz. Munkásmozgalomtörténeti Biz. gyűjteménye. 108/1979.

BML Orosházi járás főszb. ir. Egyesületi ügyek. 3557/1937.

Orosháza története. Szerk.: Nagy Gyula, Orosháza, 1965. 704., 705. Darvas József: A felszabadulástól napjainkig. (1944–1964)

Orosháziak a népi hatalomért. Szerk.: dr. Forman István. Orosháza, 1980. 76. Keresztes Mihály visszaemlékezése.

Orosháziak a haladásért. Orosháza, 1983. 101. Verasztó Antal: Az orosházi demokratikus nőmozgalom történeti áttekintése (1944–1948.)

Orosházi Friss Újság. 1932. március 8. Az SZDP közgyűlése.

Orosházi Friss Hírek. 1933. március 28. A régi vezetőség maradt a helyén az orosházi szociáldemokratáknál. Felesége, özv. Póór Istvánné Orosháza, Bajcsy-Zsilinszky u. 2. sz. alatti lakos szóbeli közlése.

NAGYKAMARÁS, 1900. FEBRUÁR 2.

NAGYKAMARÁS, 1952. SZEPTEMBER 27.

Nagyfejű Prókai Istvánnak hívták Nagykararásan, mert könyvtára volt otthon és olvasmányairól beszélgetett is. Gondolatait papírra is vetette, olykor verssorokba szedve. „Egyszer eljön majd az idő, leszünk boldogok, Mikor a szív felderül, s minden szem ragyog” – írta egyik versében.

Hogy a szív felderüljön, hogy minden szem ragyogjon – dolgozott a nagykararási mezőgazdasági munkás. Tagja, majd hosszú éveken keresztül vezetőségi tagja volt a helyi szociáldemokratáknak. A pártban kifejtett tevékenysége miatt állandóan zaklatták, rövidebb-hosszabb időre letartóztatták. Szinte minden lépését figyelemmel kísérték a csendőrök. Ha az utcán szóba állt valakivel, már ráförmedtek: – Már megint szervezi a szociáldemokratákat!?

Felesége, kislánya segített a mozgalmi munkában az apának. A felesége eljárt vele a gyűlésekre, segített az illegális anyagok terjesztésében, örködött a megbeszélések idején. A kislánya az egyik alkalommal éppen zsákba gyömöszölte és elátni készült apja illegális iratait (leveleket, amelyeket Prókai elvtárs országosan ismert személyiségektől kapott), amikor a csendőrök hirtelen betoppantak házkutatást tartani. Meglátták a zsákot cipelő gyermeket, megkérdezték, mit visz. Nem jött zavarba Rozika, rávágta: – Rohadt káposztát.

Az 1941-es nagykararási letartóztatások őt sem kerülték el. A békéscsabai vallatás során úgy elverték a talpát, hogy sokáig nem tudott csizmát húzni a lábára.

A faluból tanyára költözködtek, hogy szabadabban mozoghassanak, hogy nyugodtabban tarthassák meg összejöveteleiket.

Az üldözés elől hiába költözködtek a Dunántúlra, ott is rátaláltak Prókai Istvánra. A hajdúnánási internáló táborba zárták, ahonnét csak a felszabadulás után szabadult. A táborban írta:

Fájó sóhajunk az égig felér,
Odahaza az asztalon van-e még kenyér,
Nem nélkülöz-e a jó anya meg a kisgyermek,
Tudnak-e még mosolyogni otthon a szemek...

Az internáló táborból Nagykamarásra visszajőve első útja a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetébe vezetett, ahol nagy örömmel fogadták a sokat tapasztalt, sokat szenvedett elvtársat. Rögtön bevonták a Földigénylő Bizottságba, majd rövidesen alapszervezeti titkárnak választották meg, 1948-ban a kommunista párt községi titkára lett. Munkálkodott a Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt egyesülésének előkészítésében. Az egyesülési taggyűlést a községben 1948. március 12-én tartották. A két párt egyesülését kimondó taggyűlés jegyzőkönyvét a kommunisták részéről Prókai elvtárs írta alá.

Alapító tagja volt 1952-ben a Visinszkij téesznek. Nem sokáig gyönyörködhetett az újból mosolyogni tudó szemekben...

Keresztényi Tibor

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond.

Leánya, Farkas Lajosné Prókai Rozália nyugdíjas, szegedi lakos közlése, 1982.

BÉKÉS, 1893. JÚLIUS 13.

BÉKÉS, 1965. JÚNIUS 10.

Az agrárproletár családok gyermekeinek szokásos életével kezdődött az ő élete is. Az elemi iskola elvégzése után napszámosnak, majd cselédnek állt el Wenckheim gróf tarhosi birtokára. Az első világháború vége felé hívták be katonának, hamarosan orosz fogságba került. Alig értek ki Oroszországba, kitört a forradalom. Hamar rájött, hogy az elnyomottak, a grófi cselédek és az orosz muzsikok sorsa azonos, az ő helye a vörösök oldalán van. Katonatársaival együtt belépett a Vörös Hadseregbe és különböző harcterekben harcolt a Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelméért. A harcok megszűnése után kerülő úton, már a Tanácsköztársaság leverése után ért haza Békésre. Újra a tarhosi Wenckheim-birtokon cselédeskedett 1934-ig. A szovjet hatalom győzelméért vívott harcáról természetesen mélyen hallgatott, itthoni tevékenységéért pedig nem tudták megvádolni.

1935-től öt hold földet bérelt és azon gazdálkodott 1939-ig. A gazdasági helyzet romlása, a rossz termés miatt a haszonbéres földből nem tudta eltartani a családot, ezért Székesfehérvárra ment a vasútépítéshez kubikosmunkára, majd 1941-ben Balatonfűzfőre a löporüzem építéséhez szintén kubikosként. 1942-ben a háborús építkezések a Szeret-Dédai vasútépítéshez szólították.

1944-ben mégis kiderült, hogy részt vett a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban. Mint gyanús személyt Óradnára internálták, ahonnan 1944 októberében sikerült megszöknie. Békésen érte a felszabadulás. 1944 novemberében belépett az MKP-ba, orosz nyelvtudását a szovjet városparancsnokság melletti tolmácsolással hasznosította.

1946-ban újra földet bérelt és ezen gazdálkodott. 1948-ban az akkor megalakuló Tarhosi Gépállomás dolgozója lett. Egy év múlva belépett a tarhosi Petőfi Termelőszövetkezetbe, ahol fogatosként dolgozott 1960-ig, nyugdíjba vonulásáig. Napi munkája mellett részt vett a pártalapszervezet megalakításában és a vezetőség munkájában.

Eredményes mozgalmi múltjára tekintettel a párttól nyugdíjkiegészítést kapott. 1957-ben a megyei pártbizottságtól a Nagy Októberi Szocialista Forradalom 40. évfordulója alkalmából, tevékenysége elismeréseként díszoklevelet kapott.

Dávid Mátyás

FORRÁSOK:

MSZMP Békés Városi Biz. Archívuma.

Felesége, Pusztai Mihályné, Budapest, XI. Mérnök u. 37/c. sz. alatti lakos közlése.

Rábai Imre

VÉSZTŐ, 1897. MÁJUS 28.
GYULA, 1970. FEBRUÁR 26.

Békés megye és Vésztő munkásmozgalmának sokak által megkérdőjelezett személyisége. Szépirodalomtól a történelmi könyvekig, magánvéleményektől a Bankett c. dokumentumfilmig sokféle, homlokegyenest ellenkező jellemzések hangzottak el róla. Ellentétes vélemények; szenvedélyes felmagasztalások és lebecsülő, deheroizáló pocs-kondiázások közepette él emléke Vésztőn és a környező községekben.

Szülei (Rábai Imre és Almási Zsófia) a vésztői társadalom azon rétegébe tartoztak, akik vállalkozó kedvűek, feltörni vágyóak voltak. Édesapja a századforduló agrárszocialista mozgalmainak ismert alakja. A Várkonyi-féle Független Szocialista Párt helyi agitátora, a Földmívelő című pártlap levelezője. Ő és társai (Pardi G. Bálint, Mike János stb.) majd az 1918–1919-es forradalmak helyi vezetői, míg gyermekeik vöröskatonák és a felszabadulás utáni községi vezetés reprezentánsai.

A szülők hat gyermeke (3 fiú és 3 leány) közül Imre a sorban harmadik. Asztalosnak tanul, 1909-től 1912-ig helyben, majd Budapesten képezi magát. Az első világháború során Nagyváradra vonul be a műszakiakhoz. Fogságba nem esett és nem sebesült meg. A monarchia felbomlásakor ő is hazatér és a helyi megmozdulásokban aktívan közreműködik. A tanácsköztársaság kikiáltásakor apja előbb az ideiglenes, majd a megválasztott direktórium elnöke. A fiatalok, a katonaviseltek a Vörös Hadseregbe léptek. Rábai Imre a borosjenői harcokban, az előretörő román királyi csapatok feltartóztatásában vett részt Károly nevű testvérével. Majd ők is részt vettek a további hadjáratokban, egészen az 1919. júliusi kisújszállási harcokig. Előbb Pesten, majd Vésztő környékén bújkáltak a román csapatok kivonulásáig. Édesapja vendéglős volt a MÁV-állomás környékén, előbb bérleti alapon, majd saját épületben. Mint azt oly sokan megtették az 1920-as évek során, Imre 1922-ben Törökországba szerződött vasútépítési munkára, ahol Smírnában lakott és szakmájában dolgozott. Onnan tíz év múlva Dél-Amerikába

vándorolt két évre és 1936-ban tért vissza onnan. Előbb Budapesten telepedett le, ahol feleségül vette Tóth Karolín pápai születésű szakácsnőt.

A hazahozott és a felesége által megtakarított pénzből egy török rendszerű vendéglőt építtetett, melyben hat vendégszoba volt. Látogatott, jól menő üzlete volt ez Rábainak. Az illegális pártmunkájáról hallgatnak a krónikák és a visszaemlékezők. Ebből az időből annyi ismert, hogy a II. világháború során őt is behívták katonának és onnan sértetlenül hazatért. Az 1944. február 14-i, Vésztőn rendezett földmunkáskongresszuson részt vett és annak szervezésében közreműködött.

A felszabadulást követően Rábai Imrénél gyűltek össze a baloldali érzelmű vésztőiek közül néhányan. Így Andor Gergely a későbbi parasztpárti vezető is és még 7-8 társa. Elhatározták, hogy a kommunista szervezetet a Komlódi-féle elhagyott épületben hozzák létre.

Elképzelhető, hogy a csabai kommunisták biztatására és sürgetésére kezdték meg a pártszervezést, a tagtoborzást. Október 27-én alakult meg az MKP vésztői szervezete. A megválasztott vezetőség zömében 19-es vöröskatonákból, a vésztői direktorium tagjainak gyermekeiből állott. Rábai Imrét elnökké választották, de mellette szerepet kaptak a volt földmunkásügyi vezetők is. A kezdeményező szerepet azonban Rábai és társai ultrabalos módon képviselték.

Az a történelmi tény, hogy a kommunisták irányításával indult meg Vésztőn a kibontakozás. A legtöbb esetben a kelleténél is keményebben fellépő Rábait az menti, hogy rendszerint a legszegényebb réteg érdekében fáradozott. Az ő érdeme, hogy a lakosság ellátása az akkori körülményekhez képest kielégítő volt.

Hatalmaskodása, a megyei és országos felettesek utasításainak, intézkedéseinek semmibevétele akkor kezdődött, amikor a helyi szovjet parancsnok segítségével felfegyverezték a polgárőrséget, a későbbi rendőrséget. Igaz, a határban rendet teremtettek, a fegyveres rablókat lefegyverezték, bezárták és csírájában megakadályozták a feketézést.

Nem tudták azonban meggátolni az elhagyott házak, lakások, gazdaságok, üzletek kifosztását, az egyes népitéletek, límcselek kirobbanását. Ellentétbe kerültek Szobek András kommunista főispánnal is, akit nem ismertek el felsőbb hatóságnak. Azzal érveltek, hogy Szobek ács munkavezetőként hajszolta a beosztott munkásokat a kárpátjai építkezéseken, ahol összeütközésbe kerültek vele. Ennek tudták be Szobek András ellenszenvét a Rábai-csoporttal szemben.

Szemtanúk leírása és szóbeli emlékezéseik szerint Rábai olyan anarchiát, szabadosságot teremtett maga körül és a községben, ami megkérdőjelezte a kommunista vezetés jó hírét. Az ellenfelek kezébe pedig olyan érveket adott, amiből elrettentő példákat statuáltak a baloldali vezetés ellen. Különösen az Ötös Bizottság szerepe volt kifogásolható, melyet a helyi önkényeskedés megtestesítőjeként emlegettek. Hiába tárgyaltak Rábaival Debrecenben, hiába járt nála Keresztes Mihály Orosházáról, nem használt a jó szó, az elvtársi figyelmeztetés.

Végül a megyei vezetés lefogatta, internáltatta, és amikor Vésztőn ez alatt rendezték a körülményeket, őt is elbocsátották. Vendéglőjében dolgozott a továbbiakban és a pártélettől visszahúzódott.

Miklya Jenő

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Vésztő története. Szerk.: Szabó Ferenc. Vésztő, 1973. G. Vass István fejezete.

Csoór István: Hegy és göröngy. Budapest, 1970.

Bankett c. dokumentumfilm. MRT, 1981.

Rábai Kálmán és feleségének, Marhás Zsuzsanna, Vésztő, Jókai u. 25. sz. alatti lakosok magnószalagra mondott visszaemlékezése a szerző tulajdonában (1983. július).

KIBÉD, 1911. DECEMBER 20.
SZOLNOK, 1978. AUGUSZTUS 31.

Erdélyben született, Udvarhely megyében. Édesapja falusi kovácssegéd volt, de falujában megélni nem tudott, azért a bányába ment dolgozni. Több helyen megfordult, leghosszabb időt a zsilvölgyi bányákban töltött el. Tagja volt a bánya- és kohómunkások szakszervezetének. A forradalmi időszakban aktívan dolgozott. Lupényban a párt megbízásából bírói feladatokat látott el. A Tanácsköztársaság megdöntése után hosszú ideig zaklatták, kínozták a román királyi csendőrök. A kínzások elől bujkálnia kellett, falvakban, hegyek között talált menedéket – ekkor már családja nélkül, egyedül élt. Ez a sok szenvedés és megpróbáltatás kikezdte egészségét. 1925-ben elméje elborult és nemsokára meghalt.

Édesanyja Bálan Mária volt, aki Lupényban dolgozott, mint bánya külszíni napszámos – később pedig mint takarítónő kereste meg a kenyerét maga és hat gyermeke számára.

Raduly Zsigmond négy elemi iskolát végzett. 1925-ben kovácsinasnak szegődött és 1927. október 5-én szabadult fel. Nem a szakmájában, hanem a bányában kapott munkát, kezdetben napszámos, majd később bányakovács lett. 1927 novemberében lépett a vas- és fémmunkások szakszervezetébe és a Román Szociáldemokrata Pártba.

1929-ben megválasztották a helyi csoport szakszervezeti titkárának. A munkásmozgalmi tevékenységéért a csendőrök állandóan üldözték, ezért kénytelen volt Lupény bányatelepét elhagyni és visszament szülőfalujába. Itt a vasútnál mint alkalmi pályafenntartó és útjavító munkás dolgozott. 1933 márciusában tényleges katonai szolgálatra vonult be Moldvába, Barlad városába. Az ezrednél ismerték munkásmozgalmi tevékenységét, ezért több megaláztatást, tényleges bántalmazást szenvedett el. A háromhónapos kiképzés után az ezred villanytelepén mint gépész dolgozott. 1934. januárban egy reggel a villanytelepen letartóztatták és arra akarták kényszeríteni, hogy németül írt leveleket fordítson át román nyelvre. Mivel a parancsnak nem tudott eleget tenni

(hiszen németül soha nem tudott), ezért azon a napon többször megverték – majd kerékkötő láncsal bilincseltek össze a két bokáját, így dolgozott a villanytelepen tovább, hét és fél hónapig. 1934 novemberében mint közkatona leszerelt. 1935-ben visszament a lupényi bányába, ott csillás és segédvájár lett, de tovább dolgozott a bányamunkások szakszervezetében és a Román Szociáldemokrata Pártban.

1936. május 31-én megnősült, feleségül vette Illés Zsuzsannát, akit Lupényban ismert meg. 1940 szeptemberében román állampolgárságáról lemondott és kérte Magyarországra való települését. A határátlépés után Kolozsváron és Szamosfalván létesített menekülttáborban éltek. Innen családjával együtt Brennbergbányára mentek, ahol mint segédvájár dolgozott 1941. február elejéig. Innen Várpalotára került, ahol egy hathónapos vájártafolyamot végzett el. Várpalotán három ízben volt letartóztatva: 1942-, 1943- és 1944-ben. Ebben az időben bérköveteléseket szervezett és vezetett.

A szovjet hadsereg 1945. március 21-én szabadította fel Várpalotát. Bányásztársaiával együtt megszervezték a Magyar Kommunista Pártot, melyben 1945. április 1-től a pártszervezet ifjúsági vezetője lett, feladata volt a MADISZ szervezetének a létrehozása, melyet május 15-ig mind Várpalotán, mind Pétfürdőn, Csetényben, Csópusztán és Inótán sikeresen meg is szervezett.

1945 júniusában a pártszervezet függetlenített titkárának választották meg, még ez év őszén egy héthetes bentlakásos pártiskolát végzett el.

1946. november 26-án a párt javaslatára Perecesbányára helyezték – közben megbízást kapott, hogy a dorogi szénmedencében készítse elő, szervezze meg az üzemi bizottsági választásokat. Miután ezt a megbízást is sikerrel végrehajtotta, Budapestre, a Karolin úti központi pártiskolára küldték továbbtanulni. Ezt az iskolát 1947 áprilisában végezte el és újból visszakerült Várpalotára, ahol a pártszervezet titkára lett. Az 1947-es választásokon a Magyar Kommunista Párt képviselőnek jelölte. A választások eredményeként pótképviselő lett Veszprém megyében.

1948. március 14-én a párt javaslatára felhelyezték Budapestre, a bányaközpont tarifaosztályára, ahol 1949. december 21-én „Kiváló munkás” kitüntetést és pénzjutalmat kapott. 1950 elején a Bányaanyag Beszerző Vállalat szerszám-műszaki osztály vezetője lett. Itt nem sokáig dolgozott, mert 1950-ben katonai behívót kapott Tapolcára, a tartalékos tiszti tanfolyamra. Ennek elvégzése után hivatásos állományba került és 1950. augusztus 1-én Komáromban lövész főhadnagynak avatták fel. Felavatása után Kaposvárra, a 12. lövészezredhez osztották be a 2. zászlóalj 4. század parancsnokának.

1950 októberében miniszteri parancsra a Honvéd Akadémia kétéves tagozatának hallgatója lett. 1952 februárjában (még az Akadémiát be sem fejezte) előléptették századossá és ezzel egy időben Kecskemétre helyezték, a 3. lövészhadtest hadművelési osztály vezetőjének. Munkáját legjobb tudása szerint végezte – ezt bizonyítja az, hogy 1952. november 7-e tiszteletére őrnaggyá léptették elő. Az 1956-os ellenforradalom Kecskeméten érte. Ebben a zavaros időben tisztességgel helytállt. Az első hívó szóra jelentkezett a karhatalomba és ott teljesített szolgálatot.

1957 nyarán Szentendrére vezényelték, az ott működő tiszthelyettesi iskola törzsapa-

rancsnoka lett. Majd az iskolát 1963-ban Békéscsabára helyezték át – itt a kiképzési osztály vezetője és a tanszékvezető feladatait látta el, 1967-ig. Ez év őszén 56 éves korában nyugállományba vonult. Szakmai munkája mellett széles körű társadalmi munkát fejtett ki, volt alapszervezeti párttitkár, pártbizottsági titkár, pártvezetőségi tag, politikaifoglalkozás-vezető.

Tagja volt a Magyar Bányamunkások Szakszervezetének, a Szabadságharcos Szövetségnek, a Magyar–Szovjet Baráti Társaságnak. Nyugállományba való helyezése után is aktívan dolgozott, a Fegyveres Erők Nyugdíjas Klubjának elnöke, a megyei munkásörtség társadalmi munkása, a II. kerületi pártalapszervezet vezetőségi tagja volt.

Munkavégzés közben nem ismerte a fáradságot, nagyon sokat dolgozott – a munkájának szentelte az életét.

Odaadó, hű katonája volt a pártnak és híven szolgálta hazáját. Kevés szabad idejét a családjának szentelte, rajongásig szerette őket. Felesége és leányai emlékében a férj, az édesapa ma is úgy él, mint a becsület, a tisztesség és szerénység jelképe. Ma sem felejtették el, a búcsúzáskor azt mondta: „Sietek vissza, este 8-ra itthon leszek”. Nem rajta múlt, hogy ígéretét nem tudta megtartani. Halálát egy tragikus autóbusz-baleset okozta: A Fegyveres Erők Klubja kirándulást szervezett Szilvásváradra, útközben Füzesgyarmatnál vonattal ütköztek össze. Ő nem halt meg azonnal – a mentők Szolnokra vitték, pár napig élt még, de súlyos sérülései miatt életét megmenteni már nem tudták.

Kitüntetései: 1949. Kiváló Munkás, 1950. Kiváló Munkáért jelvény, 1953. Kiváló Szolgálatért Érdemérem, 1957. Munkás-Paraszt Hatalomért Érdemérem, 1960. Szolgálati Érdemérem, 1961. A Haza Szolgálatáért Érdemérem arany fokozata, 1964. A Haza Szolgálatáért Érdemérem ezüst fokozata, 1965. Szolgálati Érdemérem (15 év után), 1969. Közbiztonsági Érdemérem, 1970. Kiváló Szolgálatért Érdemérem, 1977. Közbiztonsági Érdemérem arany fokozata.

Tényleges katonai szolgálata alatt huszonhat alkalommal részesült dicséretben, illetve jutalomban kimagasló munkájáért.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

Magyar Néphadsereg Békés megyei Hadkiegészítési és Területi Parancsnokság, 54/59/1977. 222/21/1977. sz. irat.

Raduly Zsigmond életrajza

Felesége, Raduly Zsigmondné, Békéscsaba, Kulich Gy. tér 3. f. 2. sz. alatti lakos szóbeli közlése.

OROSHÁZA, 1894. FEBRUÁR 20.

OROSHÁZA, 1963. NOVEMBER 6.

Rajki József szobrászművész egyszerű szegényparaszti családban született. Elemi iskoláját szülőfalujában végezte el igen jó eredménnyel, s ugyancsak itt járt a polgári iskolába is, mint bizonyítványai alapján tudjuk, magántanulóként. Nagyon jó tanuló volt. A polgári iskola elvégzése után önkéntesen jelentkezett a magyar királyi honvéddandárba hadapródnak. 1916. február 16-án Pécsen vizsgát tett és képesített hadapród lett. A szolgálati helye Csehszlovákiában, Neuhausban volt.

Rajki József érdeklődése a művészetek, különösen a festészet és a szobrászat iránt korán megnyilatkozott. Kezdetben versírással is próbálkozott, s hogy szép sikerrel, bizonyítja Csizmadia Sándor költő cikke, bírálata, aki az Orosházi Friss Újság 1913. február 26-i számában dicséri verseit („Rajki Jóska versei”). Ugyanakkor ebben az évben már kiállítása volt Orosházán a Kisbirtokos Szövetségben, ahol festményekkel, akvarellekkel, szobrokkal jelentkezett. Nem volt tehát véletlen, hogy később beiratkozott az Országos Magyar Iparművészeti Iskolába (Iparművészeti Főiskolára). Harmadéves rendes növendék volt, amikor a forradalmi események miatt félbeszakította tanulmányait. Az igazsághoz tartozik, hogy az 1918/19. évi tanév végi bizonyítványa alapján 1919. június 13-án a tanári testület határozatával pótvizsgára utasítják. Ebben nagymértékben közrejátszhatott az a tény, hogy Rajki József Orosházán az 1919-es forradalmi események egyik aktív résztvevője volt.

Az 1919. április 7-én Orosházán felvett jegyzőkönyv tanúsítja, hogy a község Munkás-, Katona- és Földműves Tanácsa tanácstagjainak megválasztása alkalmával Rajki József egyike volt a bizalmi férfiaknak. A III. kerületi szavazóhelyiségben (a Dózsa György út és az Oláh István utca sarkán) a szavazatszedő bizottság mellett tevékenykedett ebben a minőségében. A választások után az ötven tagú Forradalmi Bizottságnak (Munkéstanácsnak) ő is tagja lett. Bor Imre ezt írja Rajki József életének

erről a szakaszáról: „...Rajki József 1919-ben tagja lett a Magyarországi Kommunista Pártjának. Mint vöröskatoná az egyik ezred politikai megbízottja volt.”

1919. július 30-án Budapesten megnősült, feleségül vette Szerák Mária Julianna budapesti lakost. Egy 1919. szeptember 1-én kelt igazolójegy segítségével, mely egy hónapig volt érvényes, ebben a nehéz időszakban is nyugodtan utazhatott az országon belül. Egyik 1919. december 20-i orosházi újságban pedig már azt olvashatjuk, hogy a Polgári Olvasókör könyvtártermében, Orosházán újból kiállítást rendeztek rajzaiból, festményeiből és szobraiból.

Az 1920-as évek elején iparostanonc volt és ennek alapján később a majolika- és agyagiparszakmában helyezkedett el, kezdetben mint agyagiparos segéd. Hódmezővásárhelyen rövidesen önállóan dolgozott, majd dolgoztatott saját műhelyében, mint agyagiparos. Műhelye a Tóalj utca 9. szám alatti házban volt a IV. kerületben. Hozzáértő munkáját olyan híres művészek is igénybe vették, mint Medgyessy Ferenc szobrászművész, aki Rajki Józseffel égettette ki alkotásainak másolatát. Rajki József természetesen önniagra is rendszeresen, folyamatosan alkotott. 1926 közepén részt vett az Orosházán felállításra kerülő Hősök szobra pályázatán (első világháborús emlékmű), ahol bár pályamunkáját nem fogadták el, de kisebb díjjal jutalmazták. Ugyanazon év októberében viszont nagy lehetőséget kapott saját maga művészi továbbképzésére. Orosháza községe tanulmányi segílyt szavazott meg számára egyéves időtartamra. Így sikerült kijutnia Párizsba, ahol a régi korok és a kortársak művészetével ismerkedhetett meg közelebbről. Rajki József azonban nemcsak a művészi alkotásokat tanulmányozta, hanem nyitott szemmel figyelte a korabeli Franciaország társadalmi viszonyait, problémáit is. Ő, aki vöröskatonaként harcolt a Tanácsköztársaságért, és szobraiban elsődlegesen az egyszerű falusi agrárproletárokat, munkásokat örökítette meg, nem tudott érzéketlen lenni a francia kétkezi munkás mindennapi gondjait illetően sem. Levelében, 1927. február 25-én így ír szüleinek: „Újabb nagy munkáselbocsátások vannak, ami bizony nagy nyomorúságot szül a munkásság körében. Én nem iratkoztam be semmiféle egyesületbe, mert nem azért jöttem Párizsba, hogy politizáljak, hanem hogy tanuljak.” Ugyancsak szüleit „nyugtatja” a következő, 1927. március 25-i levelében is, ily módon: „A múlt héten volt a magyaroknak nagy gyűlése, Károlyi Mihály tartott beszédet Bethlen ellen, de mi semmiféle gyűlésre nem megyünk el, én többet nem akarok politizálni. Itt Párizsban sok kommunista is van, egy szép háromemeletes házban van a pártiroda. Vörös zászló leng a kapu felett, s rá van írva franciául, hogy ...éljen a szovjet köztársaság... Itt a franciáktól azt is megtanulja az ember, hogy a hazáját szeresse. Itt szabadság van, de koldusok és szegények itt is vannak, pedig ez az egyenlőség hazája volna. A gazdagnak itt is jól megy, a szegény itt is nyomorog.”

Az olyan ember, aki komolyan gondolja, hogy többet „nem akarok politizálni”, ezeket a dolgokat ily módon nem írta volna le. Ezek a gondolatai is elárulják, egész munkássága pedig bizonyítja, hogy Rajki József a kétkezi dolgozók, a gyakran kisemizettek szószólója volt a maga művészi eszközeivel.

Párizsból 1927 közepén tért haza feleségével és az ott alkotott szobraival együtt. Az Orosházi Újság 1927. július 4-i száma arról tudósít, hogy szobrai megmaradtak az

érthetőség mellett. Az Orosházi Friss Újság 1929. december 25-i számának tudósítója pedig így ír munkáiról: „Ott állnak előttem a magyar falu zsánerképei. A dolgozó ember különféle variációi. A pillanatra megálló utcaseprő, a zsákemelő munkás, a szűrös atyafi, a birkózó legények, mellettük a gyermekét szoptató anya, a varrónő, a jár a baba...”. Ekkor már Budapesten a Műcsarnokban és a Nemzeti Szalonban is részt vett kiállításokon. 1930 novemberében a fővárosban a Nemzeti Szalonban megnyílt csoportkiállításon a kritika elismerően nyilatkozik alkotásairól.

Maga Rajki József 1932-ben, II. gyűjteményes kiállításán ezeket írta: „Célkitűzésem: magyar jellegzetességeket plasztikában rögzíteni. Modelljeim: föld szeretetében nevelkedett, mostoha sorstól edzett emberek. Propagandának szánom munkásságom, hirdetem fajom fizikai és lelki töretlenségét.” Ezt az elvét, hitvallását bizonyították az olyan szobrai, mint a Napszámos, a Marokverő, a Zsákoló, az Ásó ember, a Falverő stb. Mind-mind a való életből kiragadott típusok.

1934-ben Rajki József Orosházán váltotta ki iparendélyét műkö és cementáru készítésére, valamint eladására. Valamivel később, 1937-ben már tagja a Magyar Képzőművészek Egyesületének. Négy szobrát kivitték a Párizsi Világkiállításra is. Időközben kitört a második világháború. 1939-től kezdve mint tartalékos hadnagyot rövidebb-hosszabb időszakokra behívták katonai szolgálatokra. A háború ideje alatt egyébként őstermelőként próbált megélni, de a művészi alkotómunkát sem hagyta abba teljesen, mert tudjuk, hogy 1944-ben tagja volt a Nemzeti Szalon Művészeti Egyesületének.

A felszabadulás szülőfalujában, Orosházán érte. Elvtársai, régi harcostársai emlékezve Rajki József Tanácsköztársaság alatti szerepére, és ismerve művészi elhivatottságát, az akkori időkben alapvető fontosságú feladat ellátásával bízták meg. Vas Zoltán, Budapest közellátási kormánybiztosa, aki pár nappal azelőtt Orosházán tartózkodott egészen rövid ideig, Rajki Józsefet kinevezte Békés, Csanád és Csongrád megyék vásárlási biztosává. A Gazdasági Hivatal vezetője lett, komoly felelősség hárult rá. Amikor az Orosháza és Vidéke Termelő és Értékesítő Szövetkezet 1945. május végén újjáalakult és Dolgozók Szövetkezete néven kezdte meg működését, a szövetkezet ügyvezető igazgatója újólag Rajki József lett.

Alapító tagja volt a megalakuló MKP-nak is. Ügyszintén tagjává választották a Magyarország felszabadult részén megjelenő első kommunista napilap, az Orosházán kiadott „Népakarát” szerkesztő bizottságának is. A szerkesztő bizottság tagjai névszerint a következők voltak: Keresztes Mihály, Rajki József, Sulyán György, Szemenyei Pál. A lapot Palotás Béla szerkesztette. Rajki József közellátási, közéleti tevékenysége 1947-ig tartott, utána újból visszatért a művészeti életbe. Az igazsághoz tartozik, hogy az idősödő mester alkotói munkásságában ekkor már bizonyos törés állt be. Ennek a korszaknak is vannak azonban kiemelkedő művei, mint például a Tótkomlóson álló Szovjet Hősi Emlékmű reliefsje, a Petőfiről, Táncsicsról, Oláh Istvánról készült mell-szobra, a Jókairól és Katona Józsefről készült alkotásai.

1954-ben az érdeklődők újból megcsodálhatták munkáit, mivel ez évben gyűjteményes kiállításon mutatták be terrakotta népi alakjait, portréit. Élete utolsó éveit az

önálló alkotások létrehozásán túlmenően a fiatal, feltörekvő művészgeneráció tanítása jellemezte. Vezetője volt Kerti Károly festőművésszel együtt az orosházi képzőművészeti szakkörnek, amelynek keretében oktattatták, tanították a művészetek iránt fogékony, tehetséges fiatalokat. Rövid ideig Békéscsabára is átjárt az ottani művészeti szabadiskolásokat oktatni. Akkori tanítványaik közül azóta többen országosan elismert képzőművészekké váltak.

Életét, munkásságát bizonyos ellentmondásosság jellemezte. Önkéntes tartalékos hadapród volt a magyar királyi hadseregben, majd vöröskatona a Tanácsköztársaság védelmében. Önálló iparos, népi kerámiákat is gyártó vállalkozó, ugyanakkor eléri az országos hírnevet, mint eredeti tematikájú, látásmódú szobrász. Részt vett rövid időszakokra a második világháború eseményeiben, mint tartalékos hadnagy, majd főhadnagy, de a felszabadulás után az elsők között lépett be a kommunista pártba, s felelősséggel teljesítette megbízatását Orosháza új szellemű életének a megindításában.

Ha nem felejtjük el, hogy művészi hitvallása egész életén át a mostoha sorsú, az élet nehéz perceiben, a mindennapok kemény munkáiban edzett emberek, a munkások, agrárproletárok bemutatása volt, bizton mondhatjuk, hogy Békés megye munkásmozgalmának kiemelkedő alakjai között tarthatjuk őt számon.

Hévvizi Sándor

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP PIA. 603. f-6/9. órási egység 73–75.

BML Orosháza képv. test. jkv. 33/1927.

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig (Bp., 1968., 274, 284).

Szántó Kovács Múzeum Évkönyve. Orosháza, 1959. Szerk.: Nagy Gyula, Fancsovits György: Az első világháború háborúellenes mozgalmi, az 1918-as őszi forradalom és a Tanácsköztársaság Orosházán és környékén. 133–159.

Művészeti Lexikon (Bp., 1968., IV. 19.).

Az orosházi Juhász Balázs Gyűjtőklub Évkönyve 1978–1979. (Bor Imre: Rajki József emlékeztetője, 70–81).

Orosházi Friss Hírek: 1913. XI. 16, 1929. XI. 21, 1930. XI. 7, XII. 16.

Orosházi Újság: 1926. VI. 6, X. 28, 1927. II. 13, VII. 4, 1928. II. 13.

Orosházi Friss Újság: 1913. II. 26, 1919. XII. 20, 1929. XII. 25, 1933. X. 27, 1936. IV. 12, 1937. II. 28.

Dr. Zilahy Lajos megnyitó beszéde (Rajki József kiállításán).

Koszorús Oszkár: Az orosházi tanyavilág bolthálózata és áruellátása a felszabadulás után (Orosháza, 1983 – kézirat).

Orosháza Városi Tanács V.B. Műv. Oszt. tulajdonában levő dokumentumok.

Szabó Géza és felesége (Oh. Csalogány u. 15.) tulajdonában levő dokumentumok Rajki József hagyatékából.

Lipták Pál megyei könyvtárigazgató szóbeli közlése.

OZORA, 1909. MÁJUS 13.
BUDAPEST, 1953. JANUÁR 17.

Ránki – művésznevéen Roxi – Józsefet életének egy fontos szakasza alapján joggal tartjuk számon a forradalmi munkásmozgalom viharsarki harcosai között, ugyanúgy, ahogy ott töltött kétesztendei munkássága nyomán Vas megye is tisztelettel őrzi emléktét. Életműve, kommunista pályájának példája az egész magyar népé; megbecsülésének hőfokát külön emeli, hogy az ország két távoli megyéje az egykori közvetlen kapcsolat fényében is szólhat róla. Másutt megjelent életrajzának és a művészi munkásságáról szóló irodalom eredményeinek itt csak a legfontosabb tényeit, megállapításait foglaljuk össze, részletesebben kívánjuk bemutatni ugyanakkor az Orosházához kötődő mintegy tíz hónapját.

Az Illyés Gyula munkásságából oly ismert, szelíd dunántúli táj szülötte volt. Apja szabómesterséget folytatott. Ránki József a székesfehérvári főgimnáziumban, 1927-ben szerzett érettségi bizonyítványt. Művészi adottságaira, rajzkészségére már ekkor felfigyeltek. Haladó szellemű apja a Horthy-Magyarországnál demokratikusabb politikai berendezkedésű Csehszlovákiába küldte továbbtanulásra. Be is iratkozott a Brnoban működő műszaki egyetem építészeti karára, bár tanulmányai helyett szívesebben foglalkozott a rajzolással, a modern művészeti irányzatok megismerésével. Különösen a weimari Németországnak azokat az avantgarde művészeit tanulmányozta és követte, akik a groteszk, szatirikus ábrázolás eszközeivel a tőkés rend leleplezésére törekedtek. Végül abba is hagyta egyetemi tanulmányait Ránki József, s művészi munkából, újságírásból tartotta fenn magát Brnoban, mind több megbecsülést szerezve alkotásaival.

A történelmi légkört árasztó morvaországi városban, a legálisan működő Csehszlovákia Kommunista Pártjának az értelmiség soraiban végzett munkája nyomán találkozott először Ránki József a mozgalommal, a világgazdasági válság feszültségeket hordozó időszakában. A Hitler hatalomra jutása utáni hónapokban közvetlenül érzékelte

Csehszlovákia veszélyeztetett helyzetét, a polgári demokrácia ingatag voltát. 1933-ban a gyors hazatérés mellett döntött.

Budapesten nem könnyű helyzetbe került, mert a magyar újságok és kiadók megijedtek mondanivalója baloldali töltésétől. Hogy megélhessen, reklámgrafikai munkákat vállalt, köztük nem egy kitűnő plakátot, amelyek újszerű ötleteikkel és stílusukkal emelkedtek ki.

Hazatérése után kapcsolódott be az illegális és a legális munkásmozgalomba. 1935-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba, s azzal szinte egy időben tagja lett az előző esztendőben alakult Szocialista Képzőművészek Csoportjának. A szocialista realizmus alapján álló, kommunista, szociáldemokrata és progresszív polgár művészeket tömörítő csoportosulásban az illegális KMP-t Goldmann György, a kiváló szobrász és művésztszártsai mellett Madzsar József, majd Vértes György szemináriumai képviselték. Az 1942-ig fennálló csoport 1934-től kezdve több kiállítást rendezett, amelyeken zömmel agitatív erejű, proletár témájú alkotások szerepeltek, köztük Ránki (Roxi) rajzai, karikatúrái is. Az 1942-ben tartott „Szabadság és a nép” című nagy kiállítást a csoport megbízásából Roxi szervezte. A rendőrség a vasasok szakszervezeti házában három nap múlva bezáratta a tárlatot, s elkobozta a „18 művész 48 rajza” című albumot, annak éles antifasiszta mondanivalója, németellenes tartalma miatt. Az albumok egy részét Roxi megmentette és terjesztette. Részt vett Roxi az illegális KMP céljait szolgáló, olcsó, de szép külsejű könyvek kiadására életre hívott s 1940–1943 között működő Codex Kiadó könyveinek illusztrálásában is.

1942-ben, a fasiszta zsidótörvények végrehajtása során, munkaszolgálatra hívták be. Ukrajnába került századában már 1943-ban kialakult egy kommunista csoport, amelyet ő és Márton Sándor szervezett. Szovjetföldön, majd Lengyelországban dolgoztak, embertelen bánásmód mellett. A rajzolást a munkaszolgálat idején is folytatta. A szovjet csapatok előnyomulása miatt 1944. szeptember derekán Orosháza környékére kerültek, katonai célú földmunkákat végeztek velük. 1944. október 6-án, a vidékünket felszabadító szovjet támadást látva, Roxi és mintegy 25 társa megszökött. Egy keretlegényt magukkal vittek, majd Szentetornya határában fegyvert szereztek, egy kisebb visszavonuló német egységgel tűzharcot vívtak. Még aznap találkozott a felszabadító katonákkal és soraikba állva tértek vissza Orosházára.

Orosházán Ránki (Roxi) József azonnal kapcsolatot talált a település életét gyorsan megszervező, a pártszervezetet megalakító kommunistákkal és felajánlotta tudását, tapasztalatait. A párt vezetői szívesen fogadták és a felszabadult területek legelsőként kiadott kommunista napilapja, az öt számot megért orosházi Népakarat körül adtak neki feladatokat. A Demartsik nyomdában készülő újság formai alakítása mellett az 1944. október 15-én megjelent első számba „Beszélgetés egy orosz katonával” címmel riportot is készített Roxi. A riportalany, Alexej Grisin 25 éves moszkvai technikus, aki önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe, meggyőző válaszokat adott a szovjet életre vonatkozó kérdéseire. Lehetséges, hogy a rövid életű lap más, név nélküli cikkei is Roxi tollából származtak. A Népakarat megszűnése után az 1944. december elején indult Orosházi Hírek c. demokratikus lap cikkírói között szerepelt. Fáradhatatlanul vállalt

minden feladatot, különösen kulturális területen. Az orosházi ipartestületben rendezett 1944-es szilveszteri műsornak ő vállalta a vezetését, Ady és József Attila verseit tanította be munkás- és diákfiataloknak. Méltó társa volt szintén Orosházára került feleségének, Balázs Anna írónőnek, aki 1944 végétől kezdve az asszonyok részére szemináriumokat tartott, a közéleti szereplésre készítve fel a nőket. Roxi portrékat rajzolt az orosházi pártszervezet tagjairól is.

1945 júniusában Roxi még az orosháziak képviselőjeként vett részt a szegedi újságíró-tanácskozáson, de hamarosan máshová szólították a feladatok: a fővárosba került, a kereskedelem- és közlekedésügyi minisztérium sajtóosztályára. Mint tapasztalt újságíró, onnan küldték 1946-ban Szombathelyre, a Szabad Vasmegye szerkesztőjének. A lapot 1948-ig szerkesztette, amikor az Országos Tervhivatal sajtóosztályára vitték. Onnan került át a Magyar Nemzet szerkesztőjének, s 1951-ben tovább: a Független Magyarország főszerkesztőjének. Alig működhetett ott, máris át kellett vennie a Kulturális Kapcsolatok Intézete osztályvezetői tisztét, 1952-ben. Az akarata ellenére történt, sorozatos változások megviselték. Különösen hiányzott neki a művészi alkotó munka. Életkedve megkopott, bizalmatlanságot érzett maga körül. Hirtelen szívroham végzett vele.

A sajátos stílust kialakított Roxi-karikatúrák, mozgalmi grafikák a kommunista művész tudatosságának és nagy tehetségének a tükrözői. Halála után először 1956 áprilisában a Kossuth klubban Körner Éva rendezésében láthatta a közönség életműve jelentősebb darabjait. A kiállítás meglepetést keltett. Azt bizonyította, hogy a felszabadulás utáni években Roxinak nem elsősorban szerkesztői munkát kellett volna biztosítani, hanem az alkotási lehetőséget. Nagy visszhangot váltott ki 1963 decemberében tartott szombathelyi emlékkiállítása is. Neve ma már elismerő jelzőkkel szerepel a hazai szocialista művészet történetében, szélesebb körű népszerűsítése azonban még az utókorra vár.

Szabó Ferenc

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Népakarat (Orosháza), 1944. október 15–20.

Orosházi Hírek, 1944. december 28.

Kulcsár János: Ránki (Roxi) József. Ki a jövőnek vet magot... Vas megye munkásmozgalmának kiemelkedő harcosai. Főszerk.: Rácz János. Szombathely, 1978. 255–260.

Oelmacher Anna: Roxi (Ránki) József emlékkiállítása. Művelt Nép, 1956. április 29.

Oelmacher Anna: A szocialista képzőművészet nyomában. Bp. 1975.

Körner Éva rövid összefoglalása az 1963. évi szombathelyi kiállítás meghívójában.

Párczer Ferenc. A „Codex” története. Magyar Nemzet, 1983. március 17.

Orosháziak a népi hatalomért. Kommunisták emlékezései az 1944–45-ös eseményekre. Szerk.: Forman István. Orosháza, 1980.

Szóke Lajosné és Vági József visszaemlékezései.

Szabó Ferenc: A felszabadult Magyarország első kommunista napilapja, a Népakarat (Orosháza, 1944. október 15–20). Magyar Könyvszemle, 1965. 43–47.

Művészeti Lexikon. Főszerk.: Zádor Anna és Genthon István. IV. köt. Bp., 1968. 179.

NAGYSZÉNÁS, 1893. FEBRUÁR 8.
SZOLNOK, 1976. MÁRCIUS 24.

Szülei szegényparasztok voltak, ezért már gyermekként dolgozni kényszerült. Az iskolai nyári szünetekben, majd az elemi iskola elvégzése után kisbéres, cseléd. 1913-tól a Geist-uradalom földjén időszaki munkás. Kukorica, cukorrépa-kapálás, betakarítás, aratás, cséplés idején mint részesmunkás, summás dolgozott. A legnehezebb mezőgazdasági munkák óriási erőfeszítést kívántak, a munkaidő pirkadattól késő estig tartott. Ezt a nehézséget tovább fokozta a munkásokkal való rideg és megalázó bánásmód, a munkakörülmények. Aratáskor, csépléskor pl. a szabad ég alatt volt a szállásuk.

1913-ban az endrődi Hunya István és csoportja az aratás idején szintén itt dolgozott, aratási sztrájkot szerveztek, ehhez kapcsolódtak a kondorosi munkások is. A csendőrség lépett közbe, a vezetőket Orosházára hurcolták, a többi résztvevőt pedig kizárták az aratási munkából.

Az I. világháború kitörése után, 1914-ben a debreceni huszárezredbe sorozták be. 1915-ben az olasz frontra került, júniusban megsebesült és hazatért. Felgyógyulása után 1917-ben ismét az olasz frontra vitték, ahol a Piavei összeomlás után hadosztálya Magyarországra vonult vissza.

A Tanácsköztársaság győzelmét örömmel üdvözölte, nagy lelkesedéssel kapcsolódott be a politikai munkába. A megalakult helyi direktórium elnöke lett. A román megszállás elől a szarvasi direktórium tagjaival együtt Budapestre ment, itt lépett be a Vörös Hadsereg első tüzérezredébe.

Részt vett az Országház védelmében, majd Gödöllőn az ellenforradalmi csoportok felszámolásában.

Hadosztályuk ezután a sikeres felvidéki harcokban vett részt, Vácról Salgótarjánba vonultak, majd Miskolcon, Kassán, Bátfán küzdöttek. A kezdeti sikerek után a fegyverszünet megkötését követően Szolnok térségében még felvették a harcot a román

csapatok ellen, eljutottak Mezőtúr és Gyoma területére. Az árulás és a túlerő következtében visszavonultak, Budapestre rendelték a hadosztályt, amelyet a Petőfi laktanyában szereltek le.

Réda Mihályt internálták, a mezőtúri fogolytáborban raboskodott. A Horthy-korszak idején sok megpróbáltatásban volt része, ennek ellenére aktivitása töretlen. 1922-ben az MSZDP kondorosi szervezetének megalakításában vett részt. A szervezet megalakítói közül Mladonyiczki György és Fábri János voltak a legközvetlenebb munkatársai.

Az 1922-es választáson a Szociáldemokrata Párt képviselőjét kívánták jelölni, akit székéren juttattak be a községbe, mert a csendőrök még az utakat is figyelték. A választási törvény szerint kétezer ajánló kellett ahhoz, hogy a választáson indulhasson, sajnos nem sikerült ennyi aláírást összegyűjteniük.

Igen jó kapcsolatot tudott az emberekkel kialakítani, sokukat megnyert a munkásmozgalom ügyének, ezért az 1923-as tisztújításon a helyi szervezet új vezetői: Urbán István, Trabach János és Réda Mihály lettek.

1923–1929-ig a csendőrség polgári alkalmazottjaként, loápolóként dolgozott. Az itt szerzett értesüléseit jól hasznosították a pártszervezetben, eredményesen ki tudták védeni a hatóság támadásait.

1945-ben belépett a Kommunista Pártba, a pártépítő szervező munkában aktívan részt vett. A termelészövetkezeti mozgalom kibontakozása idején elsőként lépett a szövetkezetbe, ahol példamutatóan dolgozott. Vezetőségi taggá választották, lelkesedésére, munkájára mindig számítani lehetett.

1956-ban, az ellenforradalom idején – idős kora ellenére is – részt vett a közös vagyon védelmében. Majd az MSZMP-szervezet munkáját segítette.

Munkásmozgalmi tevékenységét a Tanácsköztársasági Emlékérem kitüntetéssel ismerték el. 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmet kapta meg.

Molnár Pálné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma 1., 46. és 50. fond.

Nagyközségi Pártbizottság iratai, Kondoros.

OKÁNY, 1883. AUGUSZTUS 27.
VÉSZTŐ, 1961. JANUÁR 29.

Nagyszalonta és Vésztő egyik jelentős munkásmozgalmi vezetője volt. Korán bekapcsolódott a munkásmozgalom fővárosi és vidéki eseménytörténetébe.

Fiatalon került Budapestre műszerészinasnak, ahol az idősebb szaktársai megismertették vele a marxista irodalom egyes kiadványait. Különböző szocialista jellegű gyűléseken, összejöveteleken vett részt. Felszabadulása után – mint segéd – tagja lesz az 1903-ban alakult vas- és fémmunkás szakszervezetnek.

A kor szokásának megfelelően a mestervizsgára készülő segéd vándorútra kelt és tapasztalatokat gyűjtött a monarchia vagy a külföld mestereinél. Így tett Rikk József is, aki a Kárpátaljára utazott. Ungváron részt vett a helyi Szociáldemokrata Párt megalakításában és kiépítésében. Szervezte a munkásokat, hogy bérezésük, választójogi és szociális helyzetük javítása érdekében küzdjenek a tőkés ellen.

Az első munkásmegmozdulások sikerrel jártak, de Rikk Józsefet rendőri felügyelet alá helyezték. Majd a Munkácson történt vasúti robbantás után őt is gyanúsítják a tett elkövetésével. Hosszas nyomozati és vallatási tortúra után kétévi börtönre ítélték. Büntetésének letöltése után négy évig katona volt, majd ezt követően Nagyszalontára távozott. Időközben, 1908-ban, feleségül vette az okányi Kósa Juliannát, akitől tudomásunk szerint egy leánya született. Szalontán szintén bekapcsolódott a politikai életbe és hamarosan a helyi Szociáldemokrata Párt elnökévé választották. Még az első világháború előtt beválasztják a Bihar megyei szakszervezeti bizottságba is.

A világháború kitörésekor elrendelt általános mozgósítás során ő is bevonult. Előbb az olasz, majd az orosz fronton harcolt, ahol 1916-ban fogságba esett. A taskenti fogolytáborba szállították, ahonnan az orosz forradalom során beállt a Vörös Hadsegeregbe. Onnan 1919 tavaszán tért haza és a rövid életű nagyszalontai munkáshatalom eseményeiben vett részt.

A királyi Románia katonai intervenciója elől Okányba, majd onnan Vésztőre mene-

kül családjával. Itt átvészeli a román megszállást, de később elfogják, bíróság elé állítják és öt éves büntetését Gyulán és Szegeden tölti le. Szabadulása után – 1927-ben – ismét Vésztőn telepedik le, iparendélyt vált ki. Mivel állandó megfigyelés alatt áll, így az illegális pártmunkáját csak nagy óvatossággal tudja végezni.

A felszabadulás után a kommunista párt alapító tagja, és az alakuló ülés egyik felszólalója. Rábai Imre körében vezetőségi tagja a pártnak. Amikor azonban ez a vezetőség egyik hibát a másokra halmoz, akkor őt is félreállítják a vezetésből. Ettől függetlenül haláláig tagja marad a pártnak ez a szocializmusért élő-haló, fanatikusan másokért és az eszméért harcoló munkásember.

Miklya Jenő

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Vésztő története. Szerk.: Szabó Ferenc. Vésztő, 1973.

Rábai Kálmán, Vésztő, Jókai u. 25. sz. a. lakos 1983 júliusában elmondott emlékezése.

BÉKÉSCSABA, 1905. AUGUSZTUS 2.

BÉKÉSCSABA, 1963. JÚNIUS 18.

Munkáscsaládból származott. Édesapja ácssegéd volt. Ketten voltak testvérek. Iskolai végzettsége négy polgári, ennek befejezése után ácsszakmát tanult.

Már inaskorában kapcsolatba került a szakszervezettel. 1922-ben szabadult fel s még ez évben belépett a Magyar Építőmunkások Szövetségébe, melynek 1930-ig folyamatosan tagja volt. 1930-tól 1943-ig többszöri megszakításokkal továbbra is szakszervezeti tag maradt. A megszakítások oka mindig a munkanélküliségből adódott. A szakszervezetben éveken keresztül a jegyzői feladatokat látta el, végtelen nagy figyelemmel és precizitással. Aktívan dolgozott ezenkívül az ifjúsági mozgalomban. Részt vett gyűlések szervezésében, széles körben terjesztette a munkásfiatalok között az akkor megjelenő Társadalmi Szemlét.

1932-ben a békéscsabai ifjúsági mozgalmon belül árulás történt, több ifivezetőt és elvtársat a rendőrség őrizetbe vett. Akik nem buktak le, azok sürgősen illegalitásba vonultak s kerültek minden találkozást. A felszabadulástól sokat várt, nagy reményeket fűzött hozzá, és igaz hittel, nagy lelkesedéssel fogott a munkához.

1945-ben a MÉMOSZ keretén belül megalakították a Békéscsabai Építőmunkások Anyagbeszerző és Értékesítő Szövetkezetét, melynek Sajben Pál alapító és egyben igazgatósági tagja is volt. E szövetkezet munkásai részt vettek 1946-ban az Endrődön újjáépített Körösi-híd munkáiban. Ezért miniszteri külön dicséretet kaptak.

1945 januárjától a Magyar Kommunista Párt tagjai között végezte sokoldalú munkáját. Önzetlenül vállalt minden pártmunkát. E megbízatásainak legjobb tudása szerint tett eleget. Munkahelyén volt káderes, pártvezetőségi tag és propagandista. 1948-ban az államosítások idején a szövetkezetből Magasépítési Vállalatot hoztak létre. E vállalatnál az anyagosztály vezetője lett, majd 1950–1955-ig a vállalat személyzeti osztályának vezetője volt. E feladatát nagy odaadással és körültekintéssel végezte. Igényes volt

önniagával és másokkal szemben is. Munkahelyén semmi lazaságot nem tűrt el. Következézetesen kiállt embertársai mellett, ha úgy látta, hogy igazuk van.

1955-ben más vezetői beosztásba akarták helyezni – ezt nem vállalta –, inkább visszament eredeti szakmájába. Felsőnyomáson az Állami Gazdaságnál dolgozott három évig. 1958-tól az iskolák gondnokságánál mint karbantartási brigádvezető tevékenykedett. Bárhol dolgozott, bármilyen beosztásban, számára mindig a munka volt a legfontosabb, a legelső. Éppen ezért nagyon nehezen viselte el, hogy viszonylag fiatalon, 55 éves korában súlyos betegséget kapott. Háromévi szenvedés után, 58 évesen meghalt.

Életét számtalan elismerő oklevél, dicséret, jutalom kísérte végig.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Arch. 1 fond: PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag.

Fia, Sajben Pál, Békéscsaba, Penza ltp. 1. 6/24. sz. alatti lakos szóbeli közlése.

KISVÁRDA, 1875. AUGUSZTUS 19.
BUDAPEST, 1956. JÚNIUS 29.

Szülei 1880-ban kerültek Orosházára. Édesapja szabósegéd volt, keresete csak szűkösség megélhetést biztosított a család számára. Hat elemi iskolai osztályt végzett. Anyagi körülményei nem tették lehetővé, hogy tovább tanuljon. Szülei kereskedőtanoncoknak adták.

1891-ben 16 éves volt, amikor május elsején részt vett a földmunkások békés felvonulásán, amelyet a hatóság a csendőrséggel, sőt a Békéscsabáról kivezényelt katonasággal brutálisan szétveretett. „Lovascsendőrök belovagoltak a tömegek közé, ütötték-verték, kardlappal az ártatlan, senkinek sem vétő férfiakat, nőket.” Ez a véres esemény egész életére, világszemléletére kihatással volt.

1901-ben a Magyar Királyi Államvasutakhoz került. Már 1904-ben részt vett a vasutassztrájkban. Ezt a nagy sztrájkot csak úgy tudták letörni, hogy Tisza István miniszterelnök a vasutasokat katonai szolgálatra hívatta be. Tagja volt a Szociáldemokrata Pártnak, bár ezt a szolgálati szabályzat tiltotta.

1918 elején Orosházára került vissza. A vasútnál raktárosi feladatokat látott el. A polgári demokratikus forradalom aktív részese volt. A vasúton belül megszervezte a szakszervezetet és ezzel egy időben tagja lett a munkástanácsnak.

A forradalom utáni időben bírálta a Szociáldemokrata Párt vezetését, opportunisták megalkuvó politikájáért. „A Magyar Tanácsköztársaság kikiáltását Orosházán 1919. március 22-én dobszó útján hozták a lakosság tudomására.” Itt is megalakult a város új vezetősége: a direktórium. Orosháza város Munkás-Katona és Földműves Tanácsának tagjait 1919. április 7-én választották meg. A Forradalmi Kormányzótanács 26. számú rendeletének 5. §-a alapján a választandó tanácsstagok számát 25 ezer lakos után 25 főben állapították meg. Tekintettel a város kiterjedtségére, több szavazatszedő bizottságot hoztak létre. A IV. kerület „bizalmi férfiai” között dolgozott Salgó Lajos is. A szavazás reggel 8 órától 20 óráig tartott megszakítás nélkül.

Salgó Lajos a hivatalos jelöltek között ezen a választáson 5955 szavazatot kapott és így a direktórium tagja lett.

A törvényesség védelme érdekében megalakult az orosházi forradalmi törvényszék, amelynek elnökévé nevezték ki. A forradalmi törvényszék működését a járásbíróság hivatalos helyiségében tartotta. Körülbelül 9-10 esetben jártak el, többnyire közönséges bűncselekményeket és gazdasági kártevők ügyét vizsgálták és hoztak ügyükben ítéletet.

1919. április közepén a burzsoá román hadsereg megindította a Tanácsköztársaság ellen a támadását. A megszállás elől az orosházi direktórium tagjai felsőbb parancsra visszavonultak.

Salgó Lajost a Belügyi Népbiztossághoz osztották be szolgálatra. A Tanácsköztársaság megdöntése után Orosházára tért vissza. Ott a román katonai hatóság letartóztatta. Bukarestbe szállították, innen megszökött. Budapesten bujkált, de a rendőrség hamarosan a nyomára bukkant és így kénytelen volt Romániába szökní. Aradon telepedett le. Felesége és öt gyermeke Orosházán maradt. Több megpróbáltatást, szenvedést állt ki a család, amíg sikerült az édesapa után kitelepülni. Aradon megbízhatatlannak tekintették, állampolgárságot nem kapott, alkalmi munkából tartotta el szűkösen a családját. Romániában kereste a kapcsolatot az illegálisan működő munkásmozgalmal. 1944. augusztus 23-a után pártjuk kilépett az illegalitásból és szabadon működött. Salgó Lajos ebben az időben az aradi pártszervezet titkári feladatát látta el. A felszabadulás lehetőséget teremtett a hazajövetelre. 1944. november 1-én családjával együtt visszatelepült Magyarországra.

Itthon első dolga volt, hogy a Magyar Kommunista Párt orosházi szervezeténél jelentkezzen munkára. Keresztes Mihály, az akkori párttitkár megbízta, hogy a MÁV területén vegyen részt a rend helyreállításában. Mint vasúti megbízott dolgozott, munkája eredményeképpen egy erős szakszervezet kezdte meg működését, amelynek elnöke volt. Munkája során több feladatot látott el egyidőben. Az MKP megbízásából részt vett a Nemzeti Bizottság munkájában, az igazoló bizottság elnöki tisztjét töltötte be. Megválasztották pártbizottsági tagnak, majd képviselőtestületi tagnak is. Ezenkívül a Vöröskereszt ügyvezető és a Népjóléti Bizottság elnöki feladatait is ellátta. A párt gazdasági ellenőre, sőt egy ideig a néphivatal vezetését is ellátta.

Salgó Lajost a Magyar Államvasutak Igazgatósága rehabilitálta 1946. május 31-ével és kinevezte főellenőrnek. Ezzel egy időben nyugdíjazták is, mivel már 71 éves volt.

Gyermekei úgy emlékeznek édesapjukra, mint nagy munkabírásu, végtelenül becsületes, őszinte, igazságszerető, józan életű emberre, aki őket is ilyen szellemben nevelte.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

PIA 603 f (6) (9) ö. e.

BML Orosháza város Direktóriumának iratai 2899-3990/1919.

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig. Kossuth Könyvkiadó 1968. 15, 19. old.

MKP Orosháza taggyűlés jkv. 1945. február.

MKP Orosháza taggyűlés jkv. 1945. május 26.

Salgó Lajos 1951-ben készült önéletrajza

Fia, Salgó István, Budapest, Róbert Károly krt. 24. szám alatti lakos írásbeli közleménye.

NAGYKAMARÁS, 1888. OKTÓBER 1.
NAGYKAMARÁS, 1970. MÁRCIUS 2.

Közelebb volt már a hatvanadik, mint az ötvenedik születésnapjához a felszabadulás-kor. Tanúja volt a Ferenc József-i időknek, végigszenvedte a két világháborút, küzdött két forradalomban, két ellenforradalomban. Eseményekben dús életének legemlékeztetesebb, legörömtelibb évei azok voltak, amikor tehetett is az emberekért valamit, amikor valamilyen szervezethez tartozott. Tagja volt a Kommunisták Magyarországi Pártjának, a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak, a Magyar Kommunista Pártnak, a Magyar Partizán Szövetségnek, a Magyar Szabadságharcos Szövetségnek, a föld- és erdőmunkások szakszervezetének.

Négy uradalmi lakást kiszolgáló közös konyhán ette a gazdasági cselédek keserű kenyerét. Akkor lépte át először faluja határát, amikor 1914-ben behívták katonának. Csak 1918. december 15-én tudta levetni a katonaruhát, amelyet a négy év alatt alaposan elviselt. Örült, hogy a néptől idegen érdekekért rákényszerített harcot abbahagyhatta. Ám újra harcba indult, de most már a saját és embertársai boldogulásáért vette fel a küzdelmet.

Mint kommunista propagandista járta a faluját és a környező községeket, vitte a híreket a Tanácsköztársaságról. Konspirációs tevékenysége olyan sikeres volt, hogy az ellenforradalom nem tudott vádat emelni ellene, sokáig nem került kézre.

Az egyik legaktívabb nagykamarási szociáldemokrata volt. A községet a szociáldemokraták körzetekre osztották fel, és az egyik ilyen körzetnek volt a pártmegbízottja. Vitte a tagokhoz a pártszervezet határozatait, segítette végrehajtásukat, választási felelős volt, agitált a szociáldemokrata jelölt mellett, bérkövetelésekre szervezte a bánkúti uradalom cselédeit. A második világháború idején a moszkvai rádió magyar nyelvű adásainak hallgatását szervezte meg.

Bérmennyire is rejtőzött azonban, 1939-ben is, 1941-ben is „begyűjtötték”, de nem tudtak rábizonyítani semmit, 8 illetve 9 nap fogság után elengedték. Annyit éltek

a helyi hatalmasságok, hogy Sallai elvtárssal egyetlen munkaadó sem állt szóba. Újból átlépte a falu, a megye határát, a balatonfüzfői papírgyárban sikerült elhelyezkednie.

1944. október 20-a Nagykamaráson találta, egyik alapítója lett a kommunista pártszervezetnek, később vezetőségi tagja, majd a pártbizottság fegyelmi bizottságának elnöke. Sallai elvtárs hozta létre a községben a Magyar Szabadságharcos Szövetség helyi szervezetét, elnökként irányítva a honvédelmi tömegszervezetet és munkáját.

Nagyon fájt neki, hogy 68 éve és betegsége miatt a Magyar Szocialista Munkáspártban már nem tudta tartani a zászlót.

Betegágyán fekve, könnyezve vette át 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmet.

Keresztényi Tibor

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond.

Leánya, Dobrovitz Józsefné nyugdíjas, nagykamarási lakos közlése

MEZŐBERÉNY, 1907. SZEPTEMBER 10.
MEZŐBERÉNY, 1976. DECEMBER 29.

Édesapja kőműves volt, amikor fia született, egyébként napszámosként élt. Anyja Kulich Gizella, Kulich Gyula rokona. Az apa elesett az I. világháborúban, így leánytestvérével együtt az anya tartotta fenn a családot mosásból. Két polgárit végzett, utána cipészinas lett mostohaapjánál. Négy év múlva szabadult. Mint cipészsegéd több mesternél dolgozott Mezőberényben, Füzesgyarmaton és Budapesten. 1934-ben részt vett a mezőberényi bőrös sztrájk szervezésében. Nyaranként – sok más vidéki iparoshoz hasonlóan – céslőgépnél dolgozott, így kereste meg az egész évre való gabonát.

1938-ban házasodott, mezőberényi textilmunkásnőt vett feleségül.

A második világháború elején, 1939-ben, baloldali érzelme és tevékenysége miatt katonai szolgálatra hívták be. Újabb behívás után végigharcolta a világháborút. 1945. április 4-én a csehszlovákiai Brünn mellett hadifogságba került, s Romániába a focsani hadifogolytáborba szállították. Szeptember 4-én a tábor felosztatása alkalmával szabadult 7000 társával együtt. Néhány nap alatt sikerült hazaérniük.

Még 1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba, s mint régi mozgalmi ember 1946-tól a rendezőgárda helyettes parancsnokaként, 1947. január 2-től pedig parancsnokaként tevékenykedett. A Magyar Kommunista Párt 1947. február 12-i békéscsabai megyei konferenciáján harmadmagával képviselte a mezőberényi kommunistákat.

Alapító tagja volt a mezőberényi Cipész Ktsz-nek, majd a ktsz ideiglenes felbomlása után a PATEX mezőberényi gyárában kazánfűtőként dolgozott. Felesége ugyanott az üzemi bizottság titkára, majd 15 éven át párttitkár volt.

1954. február 6-án Schidt Györgyöt a mezőberényi nagyközségi tanács elnökévé választották, s 12 éven át töltötte be ezt a tisztséget. Munkáját a nagyközség iránti szeretet és felelősség irányította, nagy szerepet vállalt a termelőszövetkezetek alapításában és erősítésében, a nagyközség fejlesztésében. Fiával együtt munkásör volt, később

ízületi betegsége miatt a munkásőrségről le kellett mondania. Utolsó éveiben már botjára támaszkodva járt be munkahelyére.

1966. július 1-én ment nyugdíjba. Munkája elismeréseképpen a Munka Érdemrend bronz fokozatát, a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmét kapta meg, a nagyközség pedig a „Mezőberényért” kitüntetéssel hálálta meg hosszan tartó, áldozatkész munkásságát.

Czeglédi Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Városi Bizottsága, Békéscsaba. Schidt György személyi anyaga.

Mezőberény története I. Szerk.: Szabó Ferenc. Mezőberény, 1973. 437.

Békés megye 1944–45-ben. Szerk.: Dér László és Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1975.

Felesége, Schidt Györgyné Vidó Erzsébet és fia, Schidt György mezőberényi lakosok közlése.

Volt fogolytársa, Kolozsi Gyula, a Békés megyei Tanács nyugdíjasának közlése.

Simon Ferenc

SZEGHALOM, 1907. JANUÁR 26.
DACHAU? (NÉMETORSZÁG), 1945.

A két világháború közötti magyar munkásmozgalom egyik kiemelkedő alakja. Kiválóan képzett, jeles szónoki adottsággal rendelkezett, kiemelkedő szervezőerő és a tömegekre ható megjelenés jellemezte személyiségét. Akik ismerték, azok elragadtatással emlegették szuggesztív előadásait, felszólalásait és meleg bariton énekhangját.

Simon Ferenc édesapja falusi cipész volt, aki négy fiút és három leányt nevelt föl. Ferenc a legfiatalabb a sorban. A két legidősebb testvére órásnak tanult, míg a fiatalabbak az édesapjuknál tanulták ki a mesterséget. Amikor mint segéd letette a vizsgát, Franciaországba ment tudását bővíteni. Hazatérte után – 1925-ben – az ország nehéz gazdasági helyzete miatt lehetetlen volt elhelyezkednie még Budapesten is. Így 1927-ig kisebb-nagyobb megszakításokkal Szeghalmon tartózkodott és a helyi ipartestület kulturális munkájában vett részt. Ennek vezetője az a Zsila Gyula tanító volt, akit a forradalmak idején vállalt szerepe miatt menesztettek állásából. Ő az ipartestület fiataljait énekkarba és színjátszókörbe toborozta. A visszaemlékezők szerint Simon Ferenc néhány népszínműben vállalt szerepet, de legnagyobb sikerét a Juhászlegény, szegény juhászlegény című énekes darabban aratta. A címszerepet alakító Simon Ferencet a korabeli helyi újság színikritikusa dicsérőleg méltatja. Zsila Gyuláról úgy emlékeznek a még élő szereplők, hogy minden szünetet kihasználva „a szocializmusról, Marxról és Engelsről, az eljövendő új világról” beszélt, agitált és politikailag oktatta a fiatalokat. Valószínűleg Zsila Gyula volt Simon Ferenc első ideológiai agitátora.

1927-ben véglegesen letelepedett Budapesten, ahol rövid időn belül belépett a bőrsők szakszervezetébe. Hamarosan kapcsolatot keresett és talált a kommunisták illegális szervével és őt is bevonták a szakszervezeti vezetők továbbképzésébe. A kommunisták a szakszervezeteken belül így próbálták teret nyerni, befolyást szerezni a munkásság irányításában.

Simon Ferencet társai jó szakmunkásnak ismerik, aki mindig megfelelően képviselte

érdekeiket a munkaadókkal szemben. Az elvtársai is nagyra becsülték szorgalmát, jó memóriáját, elméleti tudását. Kétirányú munkát végzett. 1931-től szervezte az illegális kommunista pártot és ennek befolyásán munkálkodott a szakszervezetben belül. Másrészt a bőripari szakszervezet ellenzéki, baloldali munkáját irányította mint vezetőségi tag, alelnök.

A rendőrség 1932. május elsejétől tartotta megfigyelés alatt. Ekkor kétnapi elzárást kapott „kommunista szervezkedés” vádjára. Másodszor 1934-ben azzal gyanúsították, hogy a Rásó-féle kommunista szervezkedésben vett részt. Több napi eredménytelen vallatás után szabadlábra helyezték. Ezután egy időre illegalitásba vonult. Hivatalosan csak 1940-ben mentették föl a vád alól.

Harmadszor 1942. május 8-án bukkott le, mert a vád szerint részt vett a kommunista párt által indított függetlenségi mozgalomban. Ettől kezdve haláláig a Horthy-rendőrség, utóbb a Gestapo foglya.

Ügye katonai bíróság elé került, ami kilátástalanná tette sorsát, mert ezen fórum előtt reménytelen vállalkozás volt a védelem minden érvelése. Az utolsó szó jogán hosszabb beszédben vázolta az ország helyzetét, jövőjét és a munkásosztály történelmi elhivatottságát.

Hét évre ítélték és büntetését a váci fegyházban kellett letöltenie. A foglyokat a felszabadító szovjet hadsereg közeledtére 1944. október 15-én Komáromba irányították. Itt adták át a Gestapónak, akik Dachaubá szállították őt és társait. A visszaemlékezők szerint Lenin születésnapján még ő tartott megemlékezést a táborban (I. 21.), de ezt követően egy csoporttal őt is bevagonírozták, és azóta semmi hír nem maradt róluk. Légitámadás vagy kivégzés sorsára kerültek? Nem lehet tudni. Halála a munkásmozgalom nagy vesztesége. Szeghalmon emléktábla, utcanév, Budapesten szakmunkásképző intézet őrzi emlékét.

Miklya Jenő

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

A magyar szabadságért. A Magyar Kommunista Párt vértanúi. Bp., 1946.

Száz esztendő harcai. Olvasmányok a bőripari dolgozók mozgalmainak történetéből. Bp., 1966.

Miklya Jenő: Simon Ferenc (1907–1945) életrajza. Körösmenti Honismereti Közlemények, 1969. 3. sz.

Friss Istvánné: Simon Ferenc. A Szocialista Forradalomért. A magyar forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő harcosai. Szerk.: Bakó Ágnes. Bp., 1975.

Szél György, a „Simon Ferenc” Bőripari Tanulóintézet igazgatójának gyűjtése. Visszaemlékezők írásos vallomása másolatban a szeghalmi Helytörténeti Gyűjteményben.

Felesége, Simon Ferencné szóbeli visszaemlékezése, Miklya Jenő feljegyzéseiben (Bp. Erzsébet királyné út 26.), 1969-ben.

Testvére, Vighné Simon Róza szóbeli visszaemlékezése Miklya Jenő feljegyzéseiben. (Szeghalom, Árpád u. 26.)

SZARVAS, 1887. SZEPTEMBER 18.
ÖRMÉNYKÚT, 1971. DECEMBER 10.

Szülei szegényparasztok voltak, 4 kat. hold földön gazdálkodtak. A nyolcgyermekes család megélhetése nagyon nehéz volt, ezért Skorka András mint annyi más szegénysorsú gyermek, már hétéves korától munkára kényszerült. Előbb mint kiscseléd, béres, majd alkalmi munkásként aratásnál, cséplésnél dolgozott.

1909-ben vonult be katonának, a békéscsabai 101-es gyalogezredben teljesített szolgálatot. 1914-ben az I. világháború kirobbanása után az olasz fronton harcolt, ahonnan 1918-ban tért haza. Rengeteg szenvedést látott és élt át maga is, érezte, hogy a háború igazságtalan célért folyik. Ez is hozzájárult ahhoz, hogy egyre inkább közeledett a munkásmozgalomhoz. Több év telt el azonban addig, amíg aktívan bekapcsolódott a harcba. 1935-ben lépett be a földmunkások szövetségébe és még ugyanebben az évben tagja lett a Szociáldemokrata Párt szarvasi szervezetének is. A szarvasi szervezet állandó megbízottjaként Örménykúton dolgozott. Nehéz körülmények között tevékenykedett, mert a középparasztok körében agitált, akiket nehezen lehetett megnyerni a Szociáldemokrata Párt politikájának, hiszen félték a megtorlástól, féltették vagyoniukat. Kisgyűléseket szervezett, amelyeken a szarvasi szervezet és az MSZDP központi előadói mozgósítottak az ellenállásra. A társadalmi változások szükségességéről, a gazdasági-technikai fejlődésről, irodalomról, művészetekről tartottak előadásokat.

A választások idején is aktív szervező munkát végzett mint bizalmi. Bátran kiállt még a csendőrökkel szemben is, akik mindent megtettek annak érdekében, hogy a választók ne a szociáldemokrata képviselőjelöltre szavazzanak.

1936–1937-ben állandóan zaklatták, a csendőrök többször házkutatást tartottak nála. 1937-ben nagy letartóztatási hullám söpört végig Békés megyében, ekkor tartóztatták le harcostársát, Korbely Mihályt is. Bár Skorka Andrásnál nem találtak semmiféle bizonyítékot, tevékenysége alapján politikailag megbízhatatlannak tartották. Ezért

sokszor került hátrányos helyzetbe, nem kapott munkát. A Szociáldemokrata Pártnak kisebb megszakításokkal 1944-ig volt a tagja.

1945-ben az elsők között lépett a kommunista pártba, szervezte a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetségének helyi szervezetét, amelynek 1945 májusától 1948 decemberéig vezetőségi tagja is volt. Az MKP falusi politikáját támogató, a földreform eredményeinek védelmében működő szervezet sokat tett a volt mezőgazdasági munkások és cselédek érdekében. Amikor 1948. december 18-án a FÉKOSZ és az UFOSZ egyetértésével létrejött a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége, Skorka Andrást a helyi szervezet elnökévé választották. Ennek keretén belül igen sokat tett a falusi munkásság és a dolgozó parasztok szakmai és politikai ismereteinek bővítéséért.

1950-ben példamutatása és szervezőmunkája eredményeként megalakult Örménykúton az Egyetértés Termelőszövetkezet. Mint a szövetkezet alapító tagja sokat tett a kollektivizmus megszilárdításáért, 1956-ban bátran kiállt a közös vagyon védelméért. Meggyőzte a kételkedőket, hogy nem volt hiábavaló a nehéz és küzdelmes munka, az együttes tevékenység, a termelőszövetkezeti mozgalom szükségszerű a szocialista mezőgazdaság megteremtésével.

1950-ben a tanácsok megalakulásával egyidőben tanácstaggá választották, emberi magatartása, felkészültsége, határozott egyénisége volt az, amiért választói bíztak benne. A községet nyolc évig képviselte a járási tanácsban is. Haláláig az örménykúti Egyetértés Termelőszövetkezet tagja volt.

Munkásságát a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel ismerték el.

Molnár Pálné

FORRÁS:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. és 50. fond.

Skorka János

NAGYSZÉNÁS, 1910. AUGUSZTUS 10.
OROSHÁZA, 1982. MÁRCIUS 17.

Szülei uradalmi cselédek, földmunkások voltak. Még tízéves sem volt, amikor a jobb életért küzdő földmunkások vezetőinek üldözését közvetlenül tapasztalta. Édesapja a Tanácsköztársaság idején Nagyszénáson tagja volt a községi direktóriumnak, ezért a román katonai megszállás után mint forradalmárt internálták, annak megszűnése után több évig csendőri felügyelet alatt volt. Látni apja üldözését, már gyermek korában ösztönösen kialakult benne az elnyomó hatalommal szembeni gyűlölet, mely tudatosodott benne a munkásmozgalomban való részvételkor.

Az elemi iskola elvégzése után előbb bognár-, majd ácsszakmát tanult, ezt követően 1929-től a felszabadulásig ácsszakmunkásként dolgozott. A munkásmozgalomban 1936-tól vett részt, amikor tagja lett az építőmunkások szakszervezete orosházi csoportjának, ahol Csik János és Janovics Imre szakszervezeti vezetők irányításával, mint bizalmi tevékenykedett. Rendszeresen képezte magát, részt vett a szakmai, politikai továbbképzésben, melynek során a marxista eszmék elkötelezett híve lett. A szociáldemokrata pártba 1938-ban lépett be, ettől kezdve a helyi választási harcokban végzett aktív pártmunkát.

A felszabadulás után Orosházán bekapcsolódott a politikai életbe. A kommunista párt helyi szervezetének alapító tagja volt. A párt a helyi rendőrkapitányság politikai osztályára küldte a fasiszta, az ellenforradalmár csoportok felszámolásának végzésére. Itt társaival együtt fáradtságot nem ismerő aktivitással dolgozott, jelentős érdemei voltak abban, hogy Orosházán és környékén a fasiszták, az ellenforradalmárok nem zavarhatták a gyorsan konszolidálódó politikai életet.

Orosházáról 1945-ben a magyar államrendőrség vidéki kapitányságához került, az ország különböző területein dolgozott, mint államvédelmi nyomozótiszt. Előbb hadnagyi, majd századosi rendfokozatban. Az 1956-os események idején Békéscsabán részt

vett az ellenforradalmárok elleni harcban. Ezt követően a Békés megyei Rendőrfőkapitányságon dolgozott 1957-ben történt nyugdíjazásáig.

Nyugdíjasként is aktívan tevékenykedett, nagy volt benne a tenniakarás. Néhány éven át óraadó tanárként Békéscsabán a technikumban, majd az iparitanuló-intézetben dolgozott. Az 1960-as évek elején visszaköltözött Orosházára, itt családi házat épített, a kertjében dolgozott, amíg abban betegsége meg nem akadályozta.

Skorka János elvtárs egész életében a szocializmus ügyének elkötelezett híve volt. Báttran kiállt a szocialista eszmék védelmében, a rábízott feladatokat ingadozás nélkül, következetesen végrehajtotta.

Munkásmozgalmi tevékenységének elismeréseként a Szocialista Hazáért Érdemrend, Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérem, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetésben részesült.

Vági József

FORRÁS:

MSZMP Orosházi Városi Bizottsága Munkásmozgalmotörténeti Bizottságának gyűjteménye 161/1980, 281/1–22/1983.

GYULA, 1888. AUGUSZTUS 20.

GYULA, 1959. JÚLIUS 20.

Munkáscsaládból származott, már asztalosipari-tanuló korában megismerkedett a szocialista eszmékkel. 1910-től tagja lett a Faipari Munkások Országos Szövetsége gyulai csoportjának, melynek 1923-tól kezdve titkáráként tevékenykedett. Szervezőképességének eredménye volt, hogy már 1923-ban a szakcsoport tagjainak létszáma hatósági és rendőri zaklatások ellenére 37 fő volt.

1919 januárjától kezdve a Szociáldemokrata Párt gyulai szervezetének tagja, később a vezetőségbe is beválasztották. 1924-től a helyi pártszervezet gazdasági ügyeit intézte.

A húszas évek elejétől a gyulai szociáldemokrata pártmozgalomban gyakran élesen szemben állt egymással a haladó felfogású, harcos magatartású balszárny a megalkuvó jobbszárnyal. Solymosi János egyik csoportosuláshoz sem tartozott, feladatának a két ellentétes irányzat egyeztetését, a néha fenyegető pártszakadás megakadályozását tartotta. Miután a pártbeli balszárny vezetőinek is teljes bizalmát bírta, a műhelye melletti helyiséget ismételten illegális találkozók rendelkezésére bocsátotta.

Asztalosműhelye a húszas évek közepétől a Városház utca 9. számú ház udvarában volt, a műhelyhez két szoba is tartozott. Ezt a két általa bérelt szobát 1932 őszétől ingyenesen a gyulai munkásotthon rendelkezésére bocsátotta összejövetelek céljára, majd amikor hatósági kényszerítésre a szociáldemokrata pártszervezet a Corvin utca 4. szám alatti házból kiköltözött, a műhelye melletti egyik szobát a pártszervezet részére engedte át. Itt volt a pártszervezet hivatalos helyisége 1944 márciusáig.

1945 elején jelentős szerepe volt a gyulai szociáldemokrata pártszervezet újjászervezésében. 1944. október 15-én a szociáldemokrata pártszervezet korábbi balszárnyának legtevékenyebb vezetői alapították meg a Kommunista Pártot, ahová a pártszervezés első hónapjai alatt sok volt szociáldemokrata párttag lépett be. Már ez a folyamat is kétségtelenné tette az 1944 márciusában feloszlott Szociáldemokrata Párt újjászervezését, amit nehezített az is, hogy a pártszervezet volt renegátjai is megpróbálkoztak új

szociáldemokrata pártszervezet felállításával. Miután a Nemzeti Bizottság 1945. március elején a Barát-frakció pártalapítását nem vette tudomásul, Abaházi András és Solymosi János tettek bejelentést a Nemzeti Bizottsághoz, és kérték az általuk újjászervezett pártszervezet elismerését. A Nemzeti Bizottság 1945. március 16-án tartott ülésén engedélyezte az általuk újjászervezett pártszervezet működését, és felhívta a pártszervezetet, hogy a Nemzeti Bizottságba és a városi képviselőtestületbe küldjék be kiküldötteiket.

Solymosi János 1946-tól kezdve Király Endrével és Tarkó Mihállyal együtt hiába küzdött a pártszervezet korábbi munkásösszetételének felhígítása ellen. Abaházi András és a vele egyetértő jobboldali párttagok tevékenysége következtében a pártba egyre több nem odavaló elem került be, így a pártszervezet egyre inkább jobbra tolódott, és a jobboldali Kisgazdapárttal együtt lépett fel a baloldali törekvések ellen. Solymosi János és baloldali érzelmű tagtársai hiába közdöttek e folyamat megállítása ellen. A két munkáspárt egyesüléséig Solymosi János azok közé a gyulai szociáldemokrata vezetők közé tartozott, akik a két munkáspárt tagsága közötti összhang megteremtéséért tevékenykedtek. A két munkáspárt összeolvadása után párttevékenységét a Magyar Dolgozók Pártja soraiban folytatta. Az 1956-os ellenforradalmi események sem ingatták meg a párthoz való hűségében.

Marik Dénes

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

BML. Békés vm. alisp. ált. iratok 3163/1925.

Dr. Marik Dénes: Város a front mögött, Gyula város felszabadulásának története. Gyula, 1957. 38., 55.
Daka István: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt gyulai szervezetének története 1930 és 1944 között. Gyula társadalma és munkásmozgalma. Szerk.: Szabó Ferenc. Gyula, 1982. 220–221.

Somló Dezső

GYULA, 1884. OKTÓBER 14.
MOSZKVA, 1923. DECEMBER

Még egészen fiatalon szülővárosából Nagyváradra került, ahol bekapcsolódott a munkásmozgalomba. 1902-ben az MSZDP és a kereskedelmi alkalmazottak szakszervezetének tagja lett. 1904-ben a KAOSZ nagyváradai csoportjának titkára. Egyik szervezője az élesdi szocialista tüntetésnek, melyet a csendőrség brutálisan szétvert. Tevékenységéért a bíróság akkor négyévi börtönrre (fellebbezés után három év) ítélte. 1908 nyarán szabadult a fogságból, s ekkor Budapestre utazott.

A fővárosban, mint tisztviselő a Budapesti Munkásbiztosító Pénztárnál kapott munkát. Mint kitűnő szónok és szervező aktívan részt vállalt a párt- és szakszervezeti mozgalomból is. Éveken át titkára, illetve tagja volt az MSZDP Fővárosi Végrehajtó Bizottságának, az Alkoholelleses Munkásszövetség vezetőségének. Különösen sokat fáradozott a kereskedelmi alkalmazottak szervezésén. Egy ideig titkára volt a KAOSZ segédmunkás-szakosztályának is. A tizes évek elejétől több írása jelent meg – főleg szociális, lakásügyi, egészségügyi problémákról – a Népszavában, valamint a Szocializmusban. 1913-ban egyik első kezdeményezője és szervezője volt a Munkások Irodalmi és Művészeti Országos Szövetsége megalakításának, ahol több éven át (1913–1919) az elnöki tisztséget is betöltötte. 1917 novemberében a vegyipari munkások szakszervezetének titkára, a Vegyipari Munkás című lap szerkesztője lett. 1918-tól egyik titkára volt a VAOSZ-nak is.

Ez évben szoros kapcsolatba került a munkásmozgalom baloldali csoportjaival. Tevékenyen részt vett a polgári demokratikus forradalom előkészítésében. A forradalom után a Budapesti Munkástanács tagja. Kezdeményezője (majd vezetője) volt az MSZDP-n belül egy önálló baloldali ellenzéki csoport (Magyarországi Független Szocialisták Csoportja) megalakításának. A KMP létrejöttékor elsőik között csatlakozott, s a Központi Bizottság tagjává választották. 1918 decemberétől a párt titkárságán

dolgozott. 1919 februárjában őt is letartóztatták, s csak a proletárdiktatúra kikiáltásakor szabadult ki a fogházból.

A Tanácsköztársaság idején márciustól június végéig az Országos Lakáshivatal vezetője. Óriási szerepe volt abban, hogy a rövid néhány hónap alatt munkások ezrei jutottak egészséges, tágas lakáshoz.

Az ellenforradalom győzelme után letartóztatták, s a bíróság 15 évi fegyházbüntetésre ítélte. A fogságból 1921 októberében a szovjet fogolycsere szabadította ki. Moszkvába érkezése után súlyosan megbetegedett, s többé már nem gyógyult fel.

Gecsényi Lajos

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Az itt közölt életrajz megjelent: A szocialista forradalomért. A magyar forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő harcosai. Szerk. Bakó Ágnes. Budapest, 1975. 628/629.

NAGYSZÉNÁS, 1902. JÚLIUS 14.
BUDAPEST, 1970. JÚLIUS 8.

Nagyszénáson született vagyontalan szülők gyermekeként. Édesapja iparosember volt, aki fiatalon, még 1914-ben meghalt. A gyermek Soós Gyula elemi iskolai tanulmányait az akkor Nagyszénáson tanító Czabán Samunál kezdte. Tanítója nagy hatással volt reá. Később, amikor Czabán Samu Csehszlovákiába települt át, akkor is gyakran váltottak levelet egymással. Apja halála után az alig 12 éves gyermeknek dolgoznia kellett, beállott cukrászinasnak Orosházára. A szakmából való felszabadulása után itt élt és dolgozott egészen 1949. január 1-ig.

Már fiatal korában megismerkedett a munkásmozgalommal. Az elsők között lett tagja 1919 tavaszán az ifjúkommunisták pártjának, a KIMSZ-nek. A Tanácsköztársaság védelmére önként, alig 17 évesen jelentkezett vöröskatonának. A 30. Vörös Gyalogezredben szolgált. Gyomán kaptak kiképzést, majd Szentés, Csongrád, Örkénytábor, Cegléd térségében védték a proletárdiktatúrát. A Tanácsköztársaság bukása után Romániába hurcolták, ahol 13 hónapig volt fogságban. Volt Bukarestben, Moldvában az úgynevezett Pokol-táborban, Sipotán az általuk Halál-tábornak nevezett táborban, hidat épített a Szeret folyón. Minden percben a szökés gondolata foglalkoztatta, azonban erősen őrizték őket. Mégis egyik alkalommal sikerült megszöknie, azonban elfogták és 25 botütésre ítélték. Szerencséjére ebből csak 13-at kellett elszenvednie. Végre 1920 végén hazatérhetett Orosházára, ahol ettől kezdve állandó rendőri felügyelet alatt állott. Ez a tény azonban nem akadályozta meg abban, hogy továbbra is részt vegyen a munkásmozgalomban. 1919-től volt tagja az illegális kommunista pártnak, 1921-től pedig az SZDP tagja lett. 1923-ban belépett az ÉDOSZ tagjainak sorába, s ennek egészen haláláig a tagja is maradt. Idők folyamán a szakszervezet vezetőségébe is beválasztották. 1926–27-ben kapcsolatba került Budapesten Czwikl Frigyesselel Tihanyi Miklóssal ÉDOSZ-titkárré. Kun László mérnök volt az összekötőjük. Ettől az időtől kezdve az illegális röplapokat, agitációs nyomtatványokat,

könyveket és a különböző végrehajtható feladatokat, szempontokat innen kapták. Az Orosházára lekerülő iratokat, nyomtatványokat Soós Gyula rendszeresen terjesztette. 1926-ban társaival oly módon ünnepelték meg május 1-ét Gyopároson, hogy a Népszavát tüntetőleg címlapjával kifelé tették a zsebükbe. Ebben az időben a munkásmozgalmi élet egyik legális lehetősége az eszperantó mozgalom volt. Soós Gyulát az orosházi eszperantó csoport egyik legkiválóbb tagjaként ismerték.

Maga az eszperantó mozgalom Orosházán az 1920-as évek elején fejlődött ki, mintegy 40 taggal. A résztvevők a nyelvtanuláson túlmenően igen élénken politizáltak is. Soós Gyula azonban nemcsak az eszperantónak, hanem a szintén mozgalmi jellegű alkoholelles mozgalomnak is egyik szószólója volt. Az Orosházi Friss Újságban, az 1927. március 11-i számban jelent meg ezzel kapcsolatban is egy cikke „Alkoholelles mozgalom Orosházán” címmel. A tanulást és az ezzel elérhető felvilágosultabb gondolkodást próbálta elérni, segíteni azzal is, hogy analfabétákat oktatót ingyenesen. Gyakran járt fel Budapestre, s ott is részese volt a különböző munkásakcióknak. Így például 1930-ban a fővárosban utcai tüntetéseken vett részt. 1932-ben a választások alkalmával kifejtett rendszer elleni agitáció vádjával letartóztatták. Ugyancsak vád alá helyezték őt is 1937-ben a gyopárosi találkozó utáni Orosházán történt nagy letartóztatási hullámban. Ekkor négyhónapi börtönbüntetésre ítélték. Gyakran megtörtént, hogy május 1-ét, a nemzetközi munkásság nagy ünnepét a vele egy elvet valló elvtársaival börtönben kellett eltöltenie. A kor akkori urai így próbálták félelmükben megelőzni a tüntetést, a rendszer elleni megnyilatkozásokat. Soós Gyulának elvhűségért, a jobb jövő megvalósításáért folytatott küzdelméért meg kellett ismerkednie a különböző börtönökkel. E letartóztatások alkalmával olyan ismert elvtársak voltak a rabtársai, mint Rónai Sándor, Kiss Károly, Marosán György, Dumitrás Mihály. Mindezek a zaklatások azonban nem bírták sem az erejét, sem egy jobb jövőbe vetett hitét megtörni. Minden alkalmat megragadott, hogy felvilágosítsa az embereket, neveljen, agitáljon a Horthy-rendszer ellen.

1940. január 2-án be kellett vonulnia a szegedi Csillag börtönbe, a szegedi királyi törvényszék 4583/1937. szám alatt hozott ítélete alapján négyhavi büntetése letöltésére. Ugyancsak a letartóztatás, az internálás volt a része a II. bécsi döntés idején, 1940. augusztus 25-től szeptembr 4-ig. Kolarik Ede harcostársa visszaemlékezéséből tudjuk, hogy ekkor mintegy 260-ad magukkal Orosházán az úgynevezett Eötvös-majorban tartották őket fogva. 1944. április 2-án újólá elfogták, májusban pedig Nagykanizsára internálták, ahonnan csak szeptember közepén szabadult. A táborban először irodai munkára fogták be, ahol Rónai Sándor elvtárssal nagyon sok ottani harcostársuk priuszát elégették. Szeptember 16-án térhetett vissza Orosházára, mely nem sokkal később, október 6-án felszabadult.

Soós Gyula kezdettől fogva részt vállalt az új rend megteremtésében, kialakításában. Dolgozott a romeltakarításoknál és elsőik között lépett be a megalakuló kommunista pártba. Ekkor szervezték meg Orosházán a politikai rendőrséget is, amelynek szintén egyik tagja volt. Közben tanult, állandóan képezte magát. 1945–46-ban a polgári iskolát végezte, 1946-bn közigazgatási alkalmassági bizonyítványt szerzett, 1947-ben

pedig bentlakásos pártiskolára küldték három hónapra Békéscsabára, amelynek elvégzése után Orosházán igyekezett megoldani a párt által reá bízott feladatokat. Agitált, szemináriumokat tartott az új, felszabadult Magyarország megerősödése érdekében. 1949-ben behívták Budapestre az akkor alakuló Néphadsereg Törzstiszti-Főtiszti Tanfolyamára. Ennek az évnek az áprilisában politikai tisztté avatták és egyben kinevezték a Honvéd Központi Kórház politikai tisztjévé. Munkája mellett 47 évesen járt a gimnáziumba és később a Marxista–Leninista Esti Egyetemre (1960-ban végezte ez utóbbit). 1953-ban a Sztálin Akadémia hallgatója volt, mely után 1954–55-ben Orosházán a Kiegészítő Parancsnokság járási politikai tisztje lett. 1956 legelején Budapestre a Kilián-laktanyába helyezték, ahol az úgynevezett építőzászlóaljnak lett a politikai tiszthelyettese. Ebben a laktanyában és beosztásban szolgált, amikor október 23-án Pesten kitört az ellenforradalom. E nehéz, súlyos napok krónikáját Soós Gyula visszaemlékezéséből tudjuk részletesen. (Társadalmi Szemle 1981/10. októberi száma.) Október 27-én a Zrínyi Akadémián jelentkezett, ahol egy tartalékszázlójába osztották be. A zászlóaljat, illetve annak kisebb csoportjait többször bevetették a felkelők ellen. Részt vett a Róna utcai ellenforradalmárokkal szembeni harcban, rendszeresen állt őrséget a józsefvárosi telefonközpontnál és a Szabad Nép székházánál.

November 8-án sikerült eljutnia a Partizán Szövetségbe, ahol 9-től kezdve szervezett módon határozták meg a további teendőket. Ő harmincadmagával a rendőrfőkapitányságra ment, ahol még aznap megalakították az úgynevezett R (razzia) csoportot. Soós Gyula a Vaszl-csoport tagja lett. A fegyveres banditák, rendzavarók, betörők ellen sok veszélyes vállalkozás részese volt. Számtalan lövöldözött tettek ártalmatlanná, ők fésülték át a pályaudvarokat és fogták el tömegesen a börtönökből kiszabadult köztörvényes bűnözőket is. Ugyanakkor azonban segítettek a munka, a rendes mindennapi élet beindításában is. Az R-csoport tagjának lenni ebben az időben rendkívül veszélyes megbízatás volt, Soós Gyula szavaival élve, aligha akadt volna olyan biztosító társaság, amely akkor velük életbiztosítást kötött volna. Amikor a helyzet már kissé kezdett megszilárdulni, Soós Gyula visszakérte magát a honvédségi karhatalomhoz. Erre december 28-án kerülhetett sor. Ekkor a Zrínyi-laktanyába, majd onnan a IX. kerületi rendőrkapitányságra került. Amikor a karhatalmi alakulatokra a helyzet stabilizálódása után már nem volt szükség és feloszlott, Soós Gyula elvtárs az Első Forradalmi Honvédtiszti Ezredhez került. Később a Flottilla Országos Központi Szentárának lett a politikai tisztje egészen nyugdíjaztatásáig. 1962-ben a Néphadsereg alezredeseként ment nyugdíjba, amikor már a hatvanadik életévét is betöltötte. Már előzőleg kivételes korengedéllyel felvették az Eötvös Loránd Tudományegyetem Jogi Karára, ahol 1966-ban jogi doktorátust szerzett. 1967-ben pedig eszperantó nyelvoktatói vizsgát tett. Nyugdíjas korában is számtalan társadalmi megbízatásnak tett eleget. Így például Budapest főváros 87. körzetének volt a tanácstagja 1962-től haláláig, ahol 1100 választója ügyeit intézte lelkiismeretesen és eredményesen. Társadalmi munkatársként dolgozott a VI. kerületi Pártbizottságon, a Hazafias Népfront, a Partizán Szövetség, a Magyar–Szovjet Baráti Társaság különböző funkcióiban. A Markó utcai bíróságon

népi ülnök, a TIT-ben politikai előadó volt. Hitvallása szerint nyugdíjas kommunista nincs, s ő ezen elv szerint élt és cselekedett.

E küzdelmes, veszélyes helyzetekben is bővelkedő, rendkívüli aktivitást felmutató élet végére a halál 1970. július 8-án tett pontot. Néphadseregünk saját halottjának tekintette, Farkasréten a Munkásmozgalmi Parcellában temették el. Egész életét az új, szocialista társadalomért való küzdelem, a megalkuvást nem ismerő harc jellemezte.

Népünk és kormányunk a következő kitüntetésekkel ismerte el bátor helytállását és munkásságát: Magyar Partizán Emlékérem (1955), Szolgálati Érdemérem (1956), Munkás-Paraszt Hatalomért Érdemrend (1957), Szolgálati Érdemérem (1959), Tanácsköztársasági Emlékérem (1959), MSZBT Aranykoszorús Jelvény (1962), Haza Szolgálatáért Érdemérem (1962), Szocialista Hazáért Érdemrend (1967), Munka Érdemrend ezüst fokozata (1968), Proletárdiktatúra Fegyveres Szolgálatáért (1969), Haza Szolgálatáért Érdemérem (1970), Felszabadulási Jubileumi Emlékérem (1970), MSZBT Aranykoszorús Jelvény (1970).

Hévvizi Sándor

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP PIA 867. f. 1-k-449.

MSZMP PIA 867. f. 1-s-14 (Soós Gyula iratai)

MSZMP PIA H-k-378 (Kolarik Ede visszaemlékezése)

BML Orosházi járás főszb. ir. 4141/1936, 1716/1940, 3362/1944.

MSZMP Orosháza Városi Bizottsága Munkásmozgalmi Történeti Bizottság gyűjteménye 27/1977.

Társadalmi Szemle XXXVI. évf., 1981/10. (Dr. Soós Gyula: A Kilián-laktanya tisztje az ellenforradalom tobzódásáról és leveréséről. 63–68).

Orosházi Friss Újság, 1926. február 13. (Az eszperantó mozgalomról), 1927. március 11. (Alkoholellesenes mozgalom Orosházán), 1928. január 15. (Felhívás).

A két munkáspárt nyílt levele

valamennyi szervezethez és tagjához

(Fülszám)

A Magyar Kommunista Párt és a Szociáldemokrata Párt (tovább rövidítve: KKP és SZDP) közötti viszonyokról és a két párt közötti együttműködésről és a két párt közötti együttműködésről.

Az ideiglenes nemzeti gyűlés és a nemzeti kormány, a hatalom birtokosa és a népi hatalom, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok és szervezetek. Ennek a feladatát a legfontosabb feladat a két munkáspárti szervezet.

Minél hamarabb, lehetőleg az az országban, ahol a két párt közötti együttműködés a legfontosabb feladat. A két párt közötti együttműködés a legfontosabb feladat.

végső céljára irányul. Ennek a két párt közötti együttműködéséről és a két párt közötti együttműködéséről.

Az ideiglenes nemzeti gyűlés és a nemzeti kormány, a hatalom birtokosa és a népi hatalom, a Magyar Nemzeti Függetlenségi Frontba tömörült pártok és szervezetek. Ennek a feladatát a legfontosabb feladat a két munkáspárti szervezet.

MURASIKLÓS, 1902. JÚNIUS 10.
BUDAPEST, 1968. ÁPRILIS 10.

Tősgyökeres munkáscsalád gyermekeként született a mai Jugoszlávia területén. Népiszkolai tanulmányait szülőföldjén végezte, majd Csáktornyan polgári iskolába járt. Itt lett lakatos szakmunkás tanuló is. Igen jó szakmai alapokat szerzett, ami egész életére kihatott. Művelt szakmunkásnak ismerte környezete, aki korán érdeklődött a politikai kérdések iránt is.

A trianoni békeszerződés után Budapestre került az Ikarus gyárba, ahol szakmájában dolgozott. A fővárosban került kapcsolatba a korabeli munkásmozgalommal.

Családi körülményei – felesége idevaló – hozták Békésre letelepedni. Önálló kisiparosként szakmájában dolgozott a felszabadulás utánig.

A harmincas évek elején fellendülő munkásmozgalomnak Békésen egyik jeles alakja lett, szoros kapcsolatot tartva Vári András helyi szociáldemokrata vezetővel. Lakása illetve műhelye a baloldali összefüggések rendszeres színhelye lett. Neve – a korabeli Békési Hírlapban – többször is szerepelt negatív értékeléssel az uralkodó köröktől.

A szociáldemokrata párt megszűnése után kisebb munkás, kispolgári csoport élén szervezte a moszkvai rádió magyar nyelvű adásainak hallgatását, a hallottak szeminaryumszerű feldolgozását. Jelentős szerepet vállalt az olvasóköri politikai érdeklődésének felkeltésében is. A csendőrség rendszeres megfigyelés alatt tartotta, s 1943 őszén egy malomvégesi körben tartott beszédéért elfogták, s Nagykanizsára internálták.

Az internáló táborból 1944 nyarán szabadult, így itthon érte a felszabadulás. A szociáldemokrata párt megszervezője, s egészen a munkáspártok egyesüléséig titkára. 1944 decemberében az előkészítő bizottság képviselőként jelölte az Ideiglenes Nemzetgyűlésbe. A párton belül általában a balszárnyat képviselte, s a kommunistákkal való együttműködés híve volt. Egyetértett az egységes munkásmozgalom megteremtésének gondolatával, s erre felkészítette a békési baloldali szociáldemokratákat.

Az ötvenes évek elején Budapestre költözött. Az ellenforradalom után az elsők közt jelentkezett a munkásórségbe, ahol nyugdíjba vonulása után gondnoki állást vállalt, melyet egészen haláláig ellátott.

Leiner Gyula

FORRÁS:

Pető Mátyás anyaggyűjtése és visszaemlékezése.

GYULA, 1908. JANUÁR 3.
BUDAPEST, 1973. OKTÓBER 7.

Édesapja kőműves volt és édesanyjának rokonsága is. Öten voltak testvérek, két fiú és három lány. A lányok valamennyien a gyulai harisnyagyárban dolgoztak. Legidősebb testvére – Terus – akkor már aktív szakszervezeti vezető volt. Éppen emiatt a rendőrség elég gyakori vendég volt náluk házkutatások, ellenőrzések ürügyén Terus sztrájszervezési és egyéb agitációs munkái miatt. Bizony, elég gyakran fordult meg Terus is a rendőrség épületében hosszabb-rövidebb „vendégeskedésre”.

Az első világháború kitörésekor édesapját és bátyját is behívták katonának. Így már rákényszerült tizenegy éves korában a munkára. Egy kereskedőhöz szegődött el kifutófiúnak.

A háború vége felé még nagyon nehéz volt a megélhetésük, hiszen csak a legidősebb nővér keresetére lehetett bizton számítani. Romlott a kenyér minősége, csökkentek a fejadagok. Így az édesanyja több társnőjével együtt elment a város polgármesteréhez, több és jobb minőségű kenyeret követelve. Emiatt anyját egy hétre bebörtönözték.

A háború vége, majd a Tanácsköztársaság bukása után tudott csak hazatérni édesapja. Gyulán viszont román királyi katonai megszállás volt és munkalehetőség nem került. Így tehát édesapja egy másik városban helyezkedett el, ahová elkísérte fia is. Mivel ez csak nyári időnymunka volt, nemsokára hazakerültek, ahol Steigerwald Frigyeszt ugyanaz a kereskedő szerződtette le inasnak, akimél régebben kifutófiú volt. 1924-ben kapta meg a segédlevelet. Ugyanakkor nyomták a kezébe a felmondását, mert bére növekedett volna és ezért tovább nem alkalmazták. Hosszú időn át élt alkalmi munkákból, vagy ha édesapjának munkája volt, neki segített.

Ilyen munkakeresés folytán szegődött el a téli hónapokra Debrecenbe a Hangya Szövetkezethez. Majd Budapesten próbált szerencsét. Ott lépett be a Kereskedelmi Alkalmazottak Szakszervezetébe, és egy Rózsa utcai fűszer- és csemegeboltban kapott állást. Ott annyira megerőltette magát a 80 kilós zsákok emelgetésével, hogy belebete-

gedett. Hazajött Gyulára, ahol kisegítőként tudták csak alkalmazni a gyulai Köztisztviselők Szövetkezetében. Ez havonta csak 8 napi elfoglaltságot jelentett.

Akkoriban Gyulán 30–34 fiatal kereskedelmi alkalmazott dolgozott. Benne felvetődött az a gondolat, hogy meg kellene itt is alakítani a szakszervezetet. Szervező útja nem találkozott osztatlan lelkesedéssel, mert főleg az idősebb szaktársak nem támogatták. Indokuk főleg az volt, hogy a szakszervezet elnevezéssel nem engedélyezné úgysem a város vezetősége. Ellenben ajánlottak más elnevezéseket. Így alakult meg a kereskedelemben dolgozó ifjak „Kultúregylete”. Itt már ugyan egy kis egységről volt szó, de nagy eredményeket nem tudtak elérni politikai síkon. Például akkor nem sikerült csökkenteni a mindennapi 12–14 órás munkaidejüket, sem nem harcolták ki a szabadnapot. Az egyesület elnökének őt választották meg. Sűrűn tartottak kultúrrendezvényeket, rendszeresen vitatták saját és általános kereskedelmi problémáikat. Többszöri kérelmek után néha sikerült kisebb-nagyobb eredményeket elérni. Végül nagy sikernek könyvelhették el, mikor a vasárnapot az ő szakukban is szabadnapnak nyilvánították!

Steigerwald elvtársnak akkoriban nagy segítségére volt a mozgalmi munkájáért Budapestről kitiltott Stifter Ferenc, ki itthon átadta bőséges mozgalmi tapasztalatait, sőt, a börtönben tapasztalt élményeiről is beszámolt. Majd hasznosította régi kapcsolatait is, és kapott az egyesülete ekkor különböző nyomtatványokat, illegális kiadványokat. Kissé később a haladó irodalom nagyjainak – akkoriban kevés példányszámban kiadott és gyéren terjesztett – műveihez is hozzájutottak.

Találkozzók rendszeresen Kovács Károly gazdának a Körös-árterületi szőlőjében fekvő házában folytak le. Ide járt el friss hírekkel Szabó Demeter görögkeleti esperes is, ki szabad idejében nem csupán a hitet terjesztette, s emiatt állandó rendőrségi megfigyelés alatt állt. Sőt, a nagyobb állami ünnepek alkalmával Kistarcsára vitték.

Ezekkel a meggyőző beszélgetésekkel, vitákkal tudták Steigerwald elvtársék ébren tartani a pártban való bizalmat és az annak létezésében való hitet. Bár ez a tagság nem volt valami nagy létszámú, mindössze 15–20 főből állt, de kitartó fiatalok voltak. Igaz, pár idősebb és tapasztaltabb elvtárs is volt közöttük, mint László Mátyás és Szikes Antal elvtársak, régi munkásmozgalmi harcosok és a Szociáldemokrata Párt tagjai.

A már említett kapcsolatok útján szerzett nyomtatványokat továbbadták megbízható embereknek.

1943-ban őt is kivítették a frontra. 1945-ben keresték az átállási lehetőségeket és egy törzssőrmesterrel elindult a szovjet vonalak felé a kapcsolatok felvétele miatt. Neki nem sikerült, de a törzssőrmester átjutott, és ennek eredményeként az egész alakulat át tudott állni a szovjet oldalra. Mikor alakulatukat hátravitték, Steigerwald elvtárs Szevasztopolba került, ahol egy munkászászlóalj parancsnokságával bízták meg. Majd a tábor felosztatása után hazafelé még egyéb feladatokat is ellátott, így Máramarosszigeten a láger rendészetének a parancsnoka volt. Feladatának eleget téve 1945. szeptember 15-én került haza.

Itthon az első útja a Gyulán akkor már megalakult Kereskedelmi Alkalmazottak Szakszervezetének irodájába vezetett, hol kitörő örömmel fogadták. A szakszervezet-

nek alig három hónap múlva már ő lett az elnöke. Ebben a tisztségében addig maradt, míg a szakszervezetek összevonásával meg nem alakult a Közalkalmazottak Szakszervezete. Ugyancsak hazatérte után a szakszervezeti belépésével egyidejűleg belépett a Szociáldemokrata Párt soraiba. Ott ellenérzéssel vette tudomásul, hogy maga a munkásjelleg hiányzik a pártból. Így annak a baloldalát erősítette és a két nagy munkáspárt egyesülésének célja mellett agitált. Így nevezték ki „kommunistabérencnek”. A viták a két szárny között erősödtek, de a végén a Parasztpárt jelentős segítségével annyira megerősödött a baloldal, hogy az egyesülés mellett döntöttek.

A szakszervezeti elnöksége mellett az akkori Hangya Szövetkezet egyik üzletét vezette. Majd ebből lett a Dolgozók Szövetkezte, melyet már a Kommunista Párt hozott létre. Árjuk viszont alig volt. Így Jámbor István, a Földművesszövetkezet elnöke, Gerebenics István, Steigerwald Frigyes elvtársak az akkori polgármester – Dallos Ferenc – segítségével elég jelentős összeget kaptak kölcsön áruvásárlásra. A központi kiutalásból kapott árut azután Héthelyi Pál fuvarozó segítségével – ki szintén a párt tagja volt – tudták elosztani.

Ezt az üres raktárakkal átvett kereskedelmi egységet egészen komoly raktárkészlettel tudta átadni Steigerwald Frigyes elvtárs 1949-ben a Szolnok megyei Népbolt Vállalatnak.

A két munkáspárt egyesülése után Steigerwald elvtárs lett a városi pártszervezet titkára. Akkor az alapszervezetek teljes kiépítése híján a városi pártbizottság mellett egy túlzottan nagy létszámú, 7-800 főből álló pártszervezet működött. Majd állami funkcióba került. Mint a járási adófelügyelőség, majd a pénzügyi osztály vezetője, közel húsz évig dolgozott. Ezen beosztásából ment nyugdíjba. Ugyanakkor ő volt a járási és városi pártbizottság fegyelmi bizottságának tagja, majd elnöke. Nyugdíjazása után fiához költözött Budapestre.

Munkáját értékelve a párt javaslatára az Elnöki Tanács a Munka Érdemrend arany fokozatával tüntette ki.

Budapesten hunyt el 1973. október 7-én.

Marsi László

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

Jámbor István, az MSZMP Gyulai városi Bizottsága nyugdíjas első titkárának visszaemlékezései. Szóbeli közlés, 1983.

MEZŐBERÉNY, 1897. MÁJUS 15.
MEZŐBERÉNY, 1980. ÁPRILIS 16.

Szülei középparasztok voltak, öt gyermeküket nehezen nevelték. Az elemi iskola elvégzése után ezért nem tanulhatott tovább. Édesapja gazdaságában dolgozott az I. világháború kitöréséig.

1914-ben behívták katonának, az olasz fronton teljesített szolgálatot, ahol rövidesen fogságba esett. 1919-ben térhetett haza Mezőberénybe. Még ebben az évben – a Tanácsköztársaság leverése után – bekapcsolódott a munkásmozgalmába. Az olvasott, jó felkészültségű fiatalember felismerve az ellenállás szükségességét, igen aktívan tevékenykedett.

A több nemzetiségű Mezőberényben az uralkodó körök mindent megtettek annak érdekében, hogy egymás ellen hangolják az embereket, kiélezett politikai viszonyok jellemezték a községet. Szükség volt tehát tisztánláró, az ellentétek felszámolásáért sokat tevő, a marxizmust ismerő egyéniségekre, ilyen volt Stibán József is. Munkásosz-szejövineken, a gazdakörben, étteremben, piacon politizált, mindig megragadta az alkalmat arra, hogy a szocialista nézeteket terjessze. A Mezőberényben megjelenő „Alföldi Függetlenség” című lapba több cikket írt, amelyekben nyíltan kifejtette álláspontját. Emiatt felelősségre vonták, a rendőrség foglalkozott ügyével. Közvetlen harcostársaival – Mérei József és Hály József – azonban továbbra is hangoztatták nézeteiket. Megtorlásul akadályozták munkavállalásukat, minden lépésüket figyelem-mel kísérte a rendőrség. Megélhetését sem látta biztosítottnak, az üldözés és az anyagi gondok miatt 1926-ban – mint sok szegényember – kivándorolt Amerikába. Kanadában telepedett le. Belépett a szakszervezetbe, majd 1930-ban a Kommunista Párt ottavai szervezetének lett a tagja. Hazatéréseig – 1951-ig – folyamatosan párttag volt.

Sztrájkok, tüntetések szervezésében vett részt, elsősorban a munkanélküliség megszüntetéséért harcolt. 1933-ban például részt vett abban a montreali tüntetésben is, amelyben az egyik pártvezető kilakoltatása ellen tiltakoztak. A rendőrség a munkások közé lőtt, szerencsére ő nem sebesült meg.

Jól megtanult angolul, olyan szinten ismerte a nyelvet, hogy pártiskolát is végzett. 1937-ben a SZÍJO (baloldali szakszervezet) vezetőségi tagjává választották. 1940-ben a montreali repülőgépgyár munkatársai tüntetésének szervezése miatt elbocsátották. A jó felkészültségű kommunista éveken keresztül vezette a Kanadában élő magyar származású kommunisták szemináriumát. Előadásait, jegyzeteit élete végéig megőrizte.

A 40-es évek végén békealírást gyűjtött, minden baloldali megmozduláson részt vett, ezért mint politikailag megbízhatatlant munkahelyeiről elbocsátották. 1951-ben hazatért. Magyarországon kőműves- és ácsmunkát vállalt, előbb Békéscsabán, majd nyugdíjazásáig Budapesten dolgozott. Hazatérését követően itthon is bekapcsolódott a munkásmozgalomba. Bátor, szókimondó, emiatt nézeteltérésbe került a pártvezetőséggel. Bírálta a felmerült hibákat, a túlkapaszkodásokat. Ezért pártfegyelmi büntetést kapott. Bizalmatlan légkör alakult ki körülötte. Bár érvényes átigazolással és párttagsági könyvvél tért haza, megkérdőjelezték kanadai párttagságát. A Magyarok Világszövetsége Irodájában tisztázták Stibán József kanadai politikai múltját, kanadai párttagok nyilatkozata alapján. Mégis évek teltek el, amíg a Pártközpont is elfogadta ezt, de továbbra is intrikák vették körül.

1956-ban rehabilitálta végül is az MDP Központi Vezetősége. Ügye rendeződött, rendkívüli személyi nyugdíját állapítottak meg részére és párttagságát 1930-tól ismerték el. Ebben az időben a budapesti XI. kerületben lakott. Az ellenforradalom idején is itt élt. Erős jellemét bizonyítja, hogy a kommunista eszméhez hű maradt, egyéni sérelmein túltette magát és becsülettel helytállt az ellenforradalom alatt is. Részt vett az MSZMP megszervezésében, a kerületi pártbizottság tagjává választották.

1956 novemberében visszaköltözött szülőfalujába, ahol belépett a Munkásörsgbe. A már nem fiatal, harcedzett kommunista vállalta, ha kell fegyverrel védi a néphatalmat. Az MSZMP községi bizottsága tagjává és elnökévé választották 1957-ben. Mezőberényi harcostársai előtt nem kellett külön bizonyítania múltját, ismerték, tisztelték és szerették őt.

Aktívan kapcsolódott be a szocialista mezőgazdaság átszervezésébe is. Sokat tett a megalakult termelőszövetkezetek fejlesztéséért, megszilárdításáért. Élete utolsó éveiben betegeskedett, több esetben szanatóriumban kezelték. Betegsége miatt a pártrendezvények látogatása alól is felmentették, de érdeklődése a párt, a szocializmus ügye iránt élete végéig töretlen maradt.

Eredményes munkásmozgalmi tevékenységét 1967-ben a Szocialista Hazáért Érdemrenddel, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel tüntették ki.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma PTO iratok 1. fond., kádernyilvántartás VI. tekercs I. kategória.

Nagyközségi Pártbizottság, Mezőberény iratai.

Mezőberény története I. Szerk.: Szabó Ferenc, Mezőberény, 1973. 380., 409., 436–441., 481.

KUNCSORBA, 1910. JÚLIUS 12.
BUDAPEST, 1983. NOVEMBER 1.

Sulyán Mihály summás-kubikos és Csiga Rozália hajdani summáslány házasságából négy fiú és egy leány született. Mivel a föld nélküli summás napfeljöttől naplementéig tartó munkájából a nagy család csak éppen létezni tudott, a nehéz kenyerű emberek életét éltek. Szükségükön némiképp az is enyhített, hogy kilenchónapos gyermeküket, Györgyöt örökbe adták az apa bátyjának.

Sulyán György Szarvason nevelkedett. Gyermekkora összefonódott a szegények életével, hétéves korában kanásznak adták. Iskoláival a gimnázium első osztályáig jutott, utána tanoncnak szerződtek. Négy évig volt inas Bodnár István szarvasi csizmadiamesternél. Szabadulása után szarvasi csizmadia- és bőrdíszműves-mesterek-nél dolgozott.

Fiatalon, 18 éves korában ifjúmunkásként került a mozgalomba. A Szociáldemokrata Párt ificsoportjában tevékenykedett. 1928. május 1-én a szarvasi malom tetején lengő piros zászló Sulyán Györgynek kétszeres ünnepet jelentett. A zászló kitűzésével első pártmegbízatását teljesítette. A hatóságot valaki nyomra vezette, a megtorlás nem maradt el: Sulyán Györgyöt a csendőrök kegyetlenül megverték.

A hivatalos hatalommal való összeütközés nem törte meg akarateréjét, további feladatokat vállalt. A választási harcokban aktív és összekötő volt, kultúrmunkát végzett, eszperantóul tanult, tevékeny részese volt annak a nagy munkának, melyet a nép jogaiért, a dolgozók kizsákmányolásának megszüntetéseért folytattak.

1932-ben mint újoncot Orosházára vonultatták be. Tényleges szolgálatát a 9/III. zászlóalj géppuskásszázadában töltötte. 1934 decemberében őrzetóként szerelték le. Leszerelése után Orosházán vállalt munkát. 1938-ig az orosházi Cipészek és Csizmadiaák Szövetkezetében dolgozott.

1935-től rendszeresen látogatta az orosházi Szociáldemokrata Párt rendezvényeit.

1936-ban megnősült, a munkásmozgalomban való részvétele miatt azonban házassága néhány év alatt zátonyra futott.

Ha a szakmában nem volt munka, napszámosmunkát végzett. Az 1938–1944 közötti években az Orosházi Kisbirtokosok Kereskedelmi Rt. gabonaraktárában zsákvájtó munkásként dolgozott. Nyáron mezőgazdasági idénymunkát vállalt. Cséplőgépnél volt rudashordó, etető, fűtő.

A Szociáldemokrata Pártnak 1939. január 1-től volt tagja. A pártban szervezői feladatokat kapott. Szervező munkája során gyakran volt társa Keresztes Mihály elvtársnak, akivel az Orosháza vonzáskörzetéhez tartozó falvak pártszervezeteit kerékpárral járták végig.

1941-ben az országos állapotokhoz hasonlóan Orosháza politikai életében is mélyreható feszültségek uralkodtak. Gyakoribbá váltak az alig leplezett ürüggyel elrendelt letartóztatások, zaklatások. A Horthy-csendőrség Sulyán Györgyöt is gyakran meghurcolta. 1941 augusztusában egyik elvtársa lakásán a csendőrség megtalálta Sulyán elvtársnak a moszkvai rádióadásokról készült jegyzeteit, ezért rádióját elkobozták, rádióengedélyét bevonták. Még ebben a hónapban bevitték az orosházi tüzérlaktanyába, ahol megkínózták. Innen a „Szövetséges baráti állam elleni izgatás” vádjával a szegedi Csillag börtönbe szállították, ahol öt hónapot volt magánzárkás vizsgálati fogságban. A börtönből 1942. január 19-én szabadult. Állandó zaklatásnak volt kitéve, a harmincas évek végétől majdnem minden évben behívták néhány hónapos katonai szolgálatra. 1943-ban a keleti frontra vitték, ahonnan szerencsés körülmények folytán 1944 februárjában tért vissza Orosházára.

A német megszállás után Sulyán György is ott volt az 1944. április első napjaiban őrizetbe vett baloldaliak között. Orosházáról Budapestre, a Mosonyi utcai toloncházba szállították, majd Nagykanizsára internálták. 1944. szeptember 18-án szabadult a nagykanizsai II. számú kisegítő toloncházból. Ismét visszatért Orosházára, ahol ekkor már nemcsak harcostársai vártak rá, hanem Bohus Sára is, aki a házasságban és a mozgalomban egyaránt igaz társává szegődött.

A szovjet csapatok Orosházát 1944. október 6-án szabadították fel. Sulyán elvtárs és még néhány helybeli kommunista – akik tudtak egymásról –, illegalitásukat feladva, már október 8-án összegyűltek. Feladatukat világosan látták: legális körülmények között a lehető leggyorsabban meg kellett szervezni a pártot, el kellett indítani a küzdelmet a demokratikus átalakulásért. Az események felgyorsultak. 1944. október 9-én a község tanácstermében Vas Zoltán, „a Szovjetunió kiküldötte, a Kommunisták Magyarországi Pártja vezetőségének tagja” gyűlést hívott össze. Az ülésen Orosháza kommunistáit Keresztes Mihály, Szemenyei Pál, Sulyán György, Németh István és Csik János elvtársak képviselték.

Október 14-én megalakult a Kommunisták Magyarországi Pártjának orosházi szervezete, melynek egyik vezetőjévé Sulyán Györgyöt választották. Sulyán elvtárs feladatai közé tartozott: a sajtó szervezésének irányítása, a Nemzeti Bizottság szervezésének elősegítése, a Véderő megszervezése és a parancsnoki feladat ellátása, a vidéki alapszervezetek szervezése, illetve látogatása.

A közös erőfeszítés eredményeképpen 1944. október 15-én Orosházán kommunista napilapot lehetett kapni: megjelent a Népakarat. A lap szerkesztő bizottságának egyik tagja Sulyán György elvtárs volt.

1945 februárjában az MKP központi pártiskolájának hallgatója volt Debrecenben, mikor még az iskola befejezése előtt teljhatalmú miniszteri biztossá nevezték ki. Sulyán elvtárs 1945 tavaszán Békés vármegye egyik legelfoglaltabb embere volt: földművelésügyi miniszteri biztosként a földreform politikai és gyakorlati végrehajtásának ellenőrzése volt a feladata. A földosztással párhuzamosan a vidéki pártszervezeteket is instruálta. Sulyán György utolsó orosházi közszereplésére 1945. május 1-én került sor, amikor a Kossuth-szobor előtt soha nem látott tömeg ünnepelte a szabad május elsejét. Ekkor, az ünnepséget megnyitó szavaiban üdvözölte a munkásmozgalom legöregebb harcosait és Orosháza népét.

1945 májusától az MKP Központi Vezetőségének megbízásából Heves megye pártbizottságának vezető (első) titkára lett. Még ez évben országgyűlési képviselőnek is megválasztották. 1946-ban hathónapos pártiskolát végzett Budapesten. 1950-ig dolgozott Heves megyében. Ez idő alatt elévülhetetlen érdemeket szerzett a proletárdiktatúra megvalósításáért folyó küzdelemben, különösen az államosítások végrehajtásában.

1950-ben a párt a hadseregbe küldte, ezredesi rendfokozatba léptették elő, és a 3. gépesített hadtest politikai tisztjének nevezték ki. Még ez évben váratlanul tartalékhalmányba helyezték. Mivel tudta, hogy az ellene felhozott vádak alaptalanok, a félreállítás hitében nem ingatta meg. 1952-ben begyűjtési miniszteri biztosként tevékenykedett. 1953-tól a Dunántúli Rostkikészítő Vállalatnál központi termelési felügyelőként dolgozott. A Népstadion önkéntes építőjeként súlyos baleset érte, több műtéten esett át, hosszú ideig volt betegálmányban.

1956. október 24-én Sulyán elvtárs önként jelentkezett a budapesti XII. kerületi pártszékház fegyveres védelmére. Még ezen a napon a pártszékház védőinek parancsnokává választották. Sulyán elvtárs ezt a feladatát kiválóan teljesítette. Több alkalommal önként vállalkozott a védelemmel kapcsolatos külső feladatok elvégzésére is. A karhatalomban szolgált, de tevékeny részt vállalt a párt újjászervezésében is.

Sulyán elvtársat az Elnöki Tanács 1957-ben a Legfelsőbb Bíróság Népbíróági Tanácsába kinevezte népbírónak. A Legfelsőbb Bíróságon részt vett az ellenforradalmárok felelősségrevonásában. A Legfelsőbb Bíróság párttitkára volt. 1968-ig vett részt a bíróság munkájában.

1958-ban a Haditechnikai Intézet politikai helyettesévé nevezték ki, majd az intézet pártbizottságának titkárává választották. Fenti tisztségeiben 1965-ig, nyugdíjba vonulásáig dolgozott. A XII. kerületi pártbizottságnak 1956-tól haláláig tagja volt.

Sulyán elvtárs a hadseregben és a polgári életben vállalt feladatainak mindig kommunistához méltóan tett eleget. Elvhűségét környezete tisztelte, munkáját becsülte. Felelősségteljes beosztásaiban fáradtságot nem ismerve dolgozott. Szívvel-lélekkel a forradalmi eszme, a szocializmus meggyőződéses harcosa volt. Eredményes munkáját több szolgálati érdeméremmel, valamint az Igazságügy Kiváló Dolgozója kitüntetéssel jutalmazták.

Munkásmozgalmi tevékenysége 1928-tól volt folyamatos. Érdemeit számos magas kitüntetéssel: a Szocialista Hazáért Érdemrend, a Munkás–Paraszt Hatalomért Emlékérem, a Vörös Csillag Érdemrend, a Szabadság Érdemrend bronz fokozata, a Magyar Népköztársaság Érdemrend V. fokozata, a Partizán Emlékérem, a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem, valamint a Munka Érdemrend arany fokozatával ismerték el.

Sulyán György elvtársat a Magyar Néphadsereg saját halottjának tekintette, katonai tiszteletadás mellett Orosházán helyezték örök nyugalomra.

Verasztó Antal

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Orosháza Városi Bizottság Munkásmozgalom-történeti Bizottság gyűjteménye. 164/1980.
Felesége, özv. Sulyán Györgyné, Budapest, Ráth György u. 13. sz. alatti lakos szóbeli közlése.
Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig. Budapest, 1968. 281-284, 288.

OROSHÁZA, 1896. MÁRCIUS 12.

OROSHÁZA, 1962. ÁPRILIS 26.

Agrárproletár családból származott. Öten voltak testvérek. Az elemi iskola 6 osztályának elvégzése után molnártanuló lett. 1912-ben szabadult fel, s aztán mint molnárségéd dolgozott. 1915-ben behívták katonának, először a szerb, majd az orosz frontra került. 1916 októberében orosz fogságba esett, ahonnan 1918 februárjában jött haza. Újra behívták katonának, de mint megbízhatatlant, munkaszázadba osztották be. A Bácskában dolgozott, ott érte az őszirózsás forradalom. Orosházára hazakerülvén azonnal bekapcsolódott a forradalmi mozgalomba. 1919. január elején belépett a Magyarországi Molnárak és Malomipari Munkások Szakszervezetének orosházi csoportjába, ahol vezetőségi taggá választották.

Mint szakcsoport-küldött részt vett a Magyarországi Élelmezési Munkások Országos Kongresszusán, amelyen az országos kollektív szerződéseket és munkabéreket tárgyalták meg. Mire a kongresszus véget ért, Orosházát megszállták a román királyi csapatok, és így nem jöhetett haza, hanem az országos szakegyesület megbízásából szakszervezeti agitációt folytattak a Duna-Tisza közén, és toboroztak a Vörös Hadsereg soraiba.

A Tanácsköztársaság megdöntése után bujkálva került haza, de hazatérése így is a románok tudomására jutott, és hetenként kétszer jelentkeznie kellett a csendőrségnél.

A munkaadók időközben felrúgták a kollektív szerződést, az abban meghatározott bérezést. Mint szakszervezeti bizalmi ezzel nem értett egyet, követelte a kollektív szerződés betartását. Ezért elbocsátották munkahelyéről, és soha többé a molnárszakmában elhelyezkedni nem tudott.

1920-ban nősült meg, családja megélhetését csak úgy tudta biztosítani, hogy elment cselédnek a kakasszéki uradalomba, ahol 1929. december 31-ig dolgozott.

Egy fia született, akit nem vittek ki az urasághoz, mert olyan embertelen körülmények között éltek, hanem a nagyszülőknél hagyták. Szakmát változtatott, hogy el tudjon helyezkedni. Így tanulta meg a kőművesszakmát. A felszabadulás előtt a kőmű-

vesek munkája szezonális jellegű volt. A nyári hónapokban mindig aratást és cséplést vállalt, hogy az egész évi kenyérnekvalót megszerezze.

A 30-as évektől tagja lett a Magyarországi Építőipari Munkások Országos Szövetsége orosházi csoportjának, ahol vezetőségi tag volt, és ezzel együtt ellátta a könyvtárosi feladatokat is. Szoros kapcsolatban volt a Szociáldemokrata Párt baloldalával. Többször vett részt illegális összejöveteleken, sőt ilyet a szakszervezet keretein belül is szervezett. Illegális folyóiratokat, szemináriumi füzeteket juttatott el a megadott címekre.

A felszabadulás Orosházán érte. 1944 októberétől a szovjet katonai parancsnokságon és a községi előljárásságon tolmácsként dolgozott, mivel az orosz hadifogságban annak idején jól megtanult oroszul beszélni. 1945 januárjában lépett be a Magyar Kommunista Párt szervezetébe. Pártmegbízatásként 1945-től a községi lakáshivatalban dolgozott. Részt vett a közmunkák szervezésében. A helyhatósági és az országgyűlési képviselő választásokban mint pártagitátor vett részt. 1946-tól 1948 végéig a városonál dolgozott, különböző feladatok ellátásával bízták meg.

1950-ben az alakuló Új Élet Tsz szervezésében aktívan közreműködött, és annak egyik alapító tagja lett. A tsz pártszervezetében vezetőségi tag volt.

Az 50-es évek elejétől haláláig tagja volt a városi tanácsnak.

A tsz-ben az építőbrigádban dolgozott, de elvégezte a növénytermesztői mesterképző tanfolyamot is, és egy ideig brigádvezető volt. A termelőszövetkezetből ment nyugdíjba, betöltvén 65. életévét.

Egyszerű, szerény, becsületes munkásként élt, hű maradt a munkásmozgalomhoz, amely egész életét végigkísérte.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

MSZMP Városi Bizottsága PTO nyilvántartása, Orosháza.

Fia, dr. Süle József írásbeli közlése (Orosháza, Ady Endre u. 8. sz.)

OROSHÁZA, 1902. ÁPRILIS 4.
OROSHÁZA, 1983. AUGUSZTUS 15.

Kisparaszti családban született, apja Süle Antal, anyja Bors Julianna. Szüleinek Bogárcsón volt néhány hold földjük, de emellett még haszonbéres földet is műveltek. Az elemi iskola elvégzése után otthon, saját földjükön dolgozott.

A paraszti munka fáradalmai között is megmaradt érdeklődése a világ dolgai iránt, szívesen olvasott. Tudásszomja és érdeklődése révén kapcsolódott be barátai segítségével 1928-ban az eszperantó mozgalomba. Tagja lett a Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete orosházi fiókjának, részt vett az engedély kivívásáért folytatott küzdelemben. 1933-ban az ő tanyáján rendezték meg Szeged, Makó és környékbeli községek küldötteinek részvételével az eszperantó mozgalom dél-alföldi illegális konferenciáját, ahol a Komintern irányvonalát fogadták el. Süle József is, a többi társához hasonlóan, több országba levelezett eszperantó nyelven.

1928-tól tagja volt a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének, akkor is, amikor az orosházi csoportot betiltották, és csak befizetőhelyet tudtak fenntartani. 1930-ban belépett az orosházi szociáldemokrata pártszervezetbe, és annak a német megszállást követő betiltásáig tagja volt.

Az orosházi eszperantó csoportot az alispán 1934. április 11-én belügyminiszteri rendeletre fölloszlatta. A csoport tagjainak egy része, többek között Süle József is, még abban az évben bekapcsolódott a Dér István–Kun László által szervezett illegális kommunista csoportba. Többször tartottak illegális összejövetelt, amelyeken politikai és munkásmozgalmi kérdéseket vitattak meg. A csoport volt az egyik célpontja az 1937-es nagy letartóztatási hullámnak. A szegedi királyi ügyészség vádiratában Süle József a 33. rendű vádlottként szerepelt, ellene is az 1921. évi III. tc. alapján emeltek vádat. A kommunista mozgalomban való részvételén túl azzal vádolták konkrétan, hogy átengedte lakását illegális összejövetelek céljaira, és maga is egyszer előadást tartott. A bíróság 3 hónapi börtönbüntetésre ítélte, amit a szegedi Csillag börtönben töltött le.

Tagja volt az Orosházi Munkásotthon Szövetkezetnek, amelynek részvényeiből hat darab 2 pengő névértékűt vett, amit azután átruházott az eszperantó csoportra.

1944. április 2-án őt is internálták, egy hónapig tartották fogva, majd szabadon bocsátása után rendőri felügyelet alá helyezték. A második világháború idején a bogárzói tanyákon agitált a háború és a beszozláltatás ellen.

A felszabadulás után, 1944. október 14-én részt vett a Magyar Kommunista Párt orosházi szervezetének létrehozásában. 1944 novemberében a párt a kiscsáki Geisturadalomba küldte a mezőgazdasági termelés beindítására, a pártszervezet megalakítására, a földosztás végrehajtására. Süle József a feladatait becsülettel végrehajtotta. A földosztást úgy oldották meg, hogy a szétsztrott földből rögtön szövetkezetet szerveztek. A vetésig meg is volt az egyetértés a tagok között, de a kézi munkát már kiki csak a saját földjén akarta elvégezni, így a szövetkezet fölbomlott. Ő is saját földjén gazdálkodott. 1949-ben megnősült, feleségül vette Czipelle Juliannát.

1949-ben Békéscsabára küldték, megyei tsz-szervezőnek. 1950 és 1953 között a szarvasi Járási Tanácson dolgozott előadóként. 1954-ben a párt ismét Kiscsákóra küldte. Megválasztották az Ady Endre termelőszövetkezeti csoport üzemi MDP-szervezete titkárának. Az ellenforradalom idején minden erejével igyekezett védeni a közös vagyont a sok kilépővel szemben. Maga az elnök is kilépett, így 1957 tavaszán Süle Józsefet választották meg elnöknek, egyúttal új nevet is választva fölvették a „Törekvés” nevet. 1959–60-ban részt vett a mezőgazdasági szocialista nagyüzemek létrehozásáért folytatott szervezőmunkában. 1963-ban a tsz élére egy fiatal szakembert választottak az ő javaslatára, ő pedig elnökhelyettesként dolgozott 1967-ig, nyugdíjazásáig.

Süle József volt az egyetlen az orosházi birtokos parasztek között, aki az ellenforradalmi korszakban részt vett a forradalmi munkásmozgalomban. 1930-tól haláláig, 53 éven át volt a párt katonája, és a felszabadulás után néhány év kivételével a szocialista nagyüzemi mezőgazdaságért küzdött.

Kirüntetése: Munka Érdemérem 1955, Tanácsköztársasági Emlékérem 1959, Kiváló Termelőszövetkezeti Tag 1960, Szocialista Hazáért Érdemrend 1967, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

PI A 867. f. 1-d-31.

MSZMP Orosháza Városi Bizottsága PTO, Süle József személyi anyaga.

BML. Egyesületi alapszabálygyűjtemény, 849. szám.

MSZMP Orosháza Városi Bizottsága Munkásmozgalom-történeti Bizottság gyűjteménye, 132/1980., 282/1983.

Orosháza története és néprajza. Szerkesztette: Nagy Gyula. Orosháza, 1965. Darvas József: A felszabadulástól napjainkig 1944–1964. 705.; Fancsovics György: Az első világháború, a forradalmak és a Horthy-korszak 1914–1944. 654.

Orosháziaiak a haladásért. Orosháza, 1983. Dr. Forman István: Kormánypárt és haladó mozgalmak Orosházán 1939–1944. 65., 111.

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig. Budapest, 1968. 41., 90–92.

Békés megye 1944–1945-ben. Szerkesztette: Dér László és Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1975. Molnár Pálné: A Magyar Kommunista Párt szervezeteinek megalakulása és szervezeti fejlődése Békés megyében a felszabadulástól 1945 őszéig. 195.

Tanúságtevők 4/a. Vál. és szerk.: Petrák Katalin. Budapest, 1981. 296–402.

Süle József visszaemlékezése (a szerző gyűjtése).

GYULAVÁRI, 1902. AUGUSZTUS 20.
BUDAPEST, 1951. AUGUSZTUS 2.

Szabó elvtárs már kora ifjúságától fogva részt vett a munkásmozgalomban. Először Gyulavári községben, majd Gyulán, Békéscsabán és később Budapesten is.

A Tanácsköztársaság idején még nem is töltötte be a tizenhetedik életévét, mikor már önkéntesnek jelentkezett a Vörös Hadseregbe. A proletárforradalom után Gyulavári román királyi megszállás alá került. Ő a visszavonulás folyamán csupán Orosházáig tudott eljutni. Az ott élő nagybátyjai fiatal korára hivatkozva nem engedték továbbmenni a hátráló Vörös Hadsereggel. Indokul azt a szomorú tényt hozták fel, hogy Szabó Imrének már két bátyja is elesett a háborúban. Idősebb testvére viszont továbbra is harcolt a Vörös Hadsereg soraiban. Így tulajdonképpen ez az az időpont, amikortól Szabó Imre tudatosan részt vállalt a munkásmozgalomban.

Így vesz részt az ellenforradalmi hajszának kissé csillapodott időszakában – 1926-ban – a gyulavári MSZMP megszervezésében. A szervező bizottság tagjai rajta kívül még Irházi Imre, Lengyel Lajos, Nagy Károly és Kaposi József elvtársak voltak. A párt megalakítása az újvári Horváth-féle házban történt, mely ma az Iskola utca nevét viseli.

Az új szervezet igyekezett megismertetni minden embert az illegális kommunista párt I. kongresszusán kiadott nagyszerű anyaggal. Így már az 1926. év végén megjelent MSZMP-agrárprogram is eléggé jelentős visszhangot váltott ki a községben.

Mivel Szabó elvtárs mezőgazdasági munkás volt, elsősorban az volt a csendőrség érdeke, hogy munkát ne kaphasson. Állandóan fokozódtak a zaklatások (házkutatások, személyi motozások) úgy ellene, mint családtagjai ellen, s végül több elvtársával együtt „feketelistára” került. Így tehát az egyedüli biztos megélhetési forrása – vagyis az uradalomban való állandó és rendszeres munkalehetőség – mint olyan, a számára megszűnt. De nem csupán őt, hanem elvtársait is ugyanezen rendelkezés sújtotta.

Megpróbáltak gazdaságilag összefogni. Ezért alakítottak egy cséplőbandát. Szabó Sándor cséplőgép-tulajdonosnál tudták ezt megszervezni. A bandagazda Nagy Károly

elvtárs volt. Tagjai között volt még – Szabó Imrén kívül – Erdődi András, Lengyel János, Csukás Sándor és még több munkásmozgalomban részt vevő elvtárs is. A brigádban rendszeresen folyt a szervezett kommunista agitáció. Ez az akkori időszakban főleg a Népszava különböző cikkeinek megvitatásában, magyarázatában, valamint egyes kézről kézre adott füzetecskék tartalmának megvitatásában mutatkozott meg. A tájékoztatás javítása érdekében még külön előadókat is meghívtak Orosházáról, Békéscsabáról. Szabó elvtárs ennek a brigádnak az egyik legaktívabb agitátora volt, lévén nagyon széleskörű olvasottságú, nagyon jól tájékozott ember, és főleg maga is jó előadó!

Szabó elvtárs volt az egyik alapító tagja és egyben a vezetőségi tagja is az akkori gyulavári Szociáldemokrata Pártnak. Így természetesen részt vett a különböző illegális szemináriumokon és találkozókön nem csupán Gyulán, hanem Békéscsabán is. Részesen volt az 1930-as szeptemberi gyulai tüntetésnek. Majd az 1932-es választási korteskörútját járó Gömbös Gyula elleni tüntetés egyik fő szervezője és vezetője is ő volt.

Ahogy lassanként előretört a fasizmus, úgy nehezedett a pártszervezetekre is a fokozódó nyomás. Így például a csendőri zaklatások szinte napirenden voltak. Házkutatások, személyi motozások, különböző tilalmak keserítették meg a munkások életét. Szabó elvtárséknál például egy házkutatás alkalmával a csendőrség lefoglalta és elkobozta Petőfi Sándor összes műveit – mint uszító és felforgató irodalmat! Ennek ugyan egy kissé volt is „alapja”, mivel Szabó Imre elvtárs a pártszervezet gyűlésein eléggé rendszeresen szavalta Petőfi Sándor verseit, de természetesen az ő maga általi kiválogatás szerint. Így azután a csendőrségi megfigyelés miatt szabályosan be kellett jelentenie, ha el kívánta hagyni a helységet, és például Orosházára szeretett volna menni látogatóba a testvéreihez, rokonaihoz.

A háború kitörése után a terror növekedett. Ennek ellenére sem hagyta abba a párt a működését. Az elvtársak továbbra is dolgoztak, és az illegális párttal való kapcsolat sem szakadt meg. Agitáció folyt a Szovjetunió mellett, és főleg a fasizmus népiértó politikája ellen. Ezen agitációt segítettek felvilágosító munkájukkal Szabó elvtársék. S ez nem is volt hatástalan. Több elvtárs már a háború első hónapjaiban is lehetőséget talált az angol, vagy a moszkvai rádió hallgatására, és az így szerzett fronthíreket és egyéb politikai értesítéseket tovább is adták. Nos, ezen titkos rádióhallgatások egyik szervezője szintén Szabó Imre elvtárs volt.

Néhány gyulavári lakos rendszeresen tartott titkos találkozót, ahol ezen illegális gyűlések témája a párt határozatait, a röpcédulák átvétele és különböző agitációs feladatok voltak. Sok ilyen találkozó zajlott le Szabó elvtárs lakásán is, hol gyakrabban megjelentek többek között Lengyel Lajos, Nagy Károly, Megyesi Sándor, Szabó László, Szántó Mihály és Tarkó Mihály elvtársak. Sőt távolabbról is, mint például Orosházáról Keresztes Mihály, Békéscsabáról Vizsnyiczai János, Sarkadról Boros Gergely, Budapestről Irházi Imre, Busi Vince és később Hazai Jenő elvtárs, ki ifjúsági vonalon dolgozott. De jöttek még – rendszertelen időközökben – egyes elvtársak Szegedről és Endrődről is.

Hogy miért érezték magukat ezek az elvtársak nagyjából mégis biztonságban, erre

meg is volt az ok. Tudniillik Szabó elvtárs háza egy tér sarkára épült, melyet teljesen el is foglalt, így tehát több kijárat volt egyidejűleg biztosítva a ház elhagyásának esetére.

Ezeknek a megbeszéléseknek a fő témája természetesen akkor már a háborúellenes agitáció volt. A fő módszerek közé tartoztak a fronton levő katonák hozzátartozóival való beszélgetések, és így rajtuk keresztül a fasiszmus- és háborúellenes hangulat szítása.

A Népszava újság – egészen az 1944. évi betiltásig – több családnak – így Szabó Imrééknek is – rendszeresen járt. Ezen lap cikkeinek nagy részét szintén fel lehetett használni az agitációkra! Így is tettek. Így és erre használták fel például azt a híres 1941-es karácsonyi számot is, melyet azután 1942-ben a csendőrök vittek el a lakásból, – természetesen a házigazdával és annak több elvtársával együtt. Békéscsabára kísérték őket az illegális pártszervezettel való kapcsolat gyanújával, de később – bizonyíték hiányában – szabadlábra helyezték őket. Viszont a szabadonbocsátásig mindennap vallatásnak és kínzásoknak volt Szabó elvtárs alávetve. Ezek a kínzások, rúgások, ütések okozták aránylag fiatalkori halálát is, mert egészsége a szabadonbocsátása után többé már nem állt teljesen helyre. Ugyanakkor még csendőri felügyelet alá is helyezték.

Érthető, hogy az akkori rendszer alatt Gyulán a fentiek miatt munkalehetőséget már nem kaphatott. Így elment Budapestre dolgozni, és asztalossegédként keresett munkát. Végül a VII. kerületben ez sikerült is, ágyrajáróként is ott lakott. S ezzel sikerült egyik fő célkitűzése is: fel tudta venni közvetlenül a kapcsolatot elég rövid idő alatt a kerületben a mozgalommal és főleg a szakszervezettel, – melynek vonalában a későbbiekben tovább dolgozott.

1944 elején végre haza tudott térni családjához, és sikerült elhelyezkednie Dunai Sándor asztalosmesternél. Vele már jól ismerték egymást, mert Dunai Sándor az egyike volt azoknak a mesterembereknek, akik a legaktívabb háborúellenes, de főleg fasiszta-ellenes propagandát folytatták a városban. Természetesen ő sem egyedül cselekedett soha, hanem Duhovna János, Kocsis Lajos és Sztankovics János munkatársaival egyetemben.

A felszabadulás után Szabó elvtárs a gyulavári Magyar Kommunista Párt egyik alapító tagja, egyben vezetőségi tagja lett. 1944 október 8- vagy 9-én három társával megjelent a gyulai szovjet katonai városparancsnoknál. Társai Lengyel Lajos, Nagy Károly és Kaposi József elvtársak voltak. Két különböző tervezetet beszéltek meg. Az első a gazdasági, kereskedelmi és közigazgatási élet megújítására vonatkozott. A második tervezet az új, demokratikus pártok megszervezését célozta.

Terveiket szívesen fogadták. Egyik végrehajtójának Szabó elvtársat nevezték ki. A választások után Szabó elvtárs tagja lett, és mindvégig tagja is maradt a Gyula-újvári pártszervezet vezetőségének. A Nemzeti Bizottságnak is tagjául választották, sőt az 1948-ban szervezett termelőszövetkezet alapításában is tevékeny részt vállalt vezetőségi tagként.

Ezeket a funkciókat egészen 1949-ig tevékenyen, de már egyre betegbben látta el. Végül 1949-ben a feleségével együtt felköltözött a fiához Budapestre. Itt először a VII.

kerületben végzett mozgalmi munkát, majd átköltözése után a XII. kerületben folytatta agitációs megbízatását a párt részéről.

Szervezete egyre gyengült, mivel a régi csendőrségi brutalitásokat nem tudta kiheverni. 1951. augusztus hó 2-án vese- és szívműködés elégtelensége miatt aránylag fiatalon, 49 éves korában elhunyt.

Hamvai a Farkasréti temető munkásmozgalmi parcellájában vannak elhelyezve.

Fia tulajdonában levő, 1948-ban kiadott MKP-tagsági könyvében munkásmozgalmi múltja az 1930-as évtől, míg párttagsága 1944-től lett bejegyezve.

Marsi László

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

Szabó Imréné Lovász Erzsébet

GYULA, 1905. ÁPRILIS 23.
BUDAPEST, 1975. OKTÓBER 12.

Szülei Gyulaváriban éltek és dolgoztak, apja mezőgazdasági munkás volt. Ő maga az iskolái elvégzése után Gyulára járt be dolgozni, előbb a gyufa-, majd a harisnyagyárba. Már ott is érdeklődést mutatott a munkásmozgalmi élet felé, de ezt megérleltébbé tette a férjével való megismerkedés, illetve házasságuk. Szabó Imre elvtárs 1926-ban a gyulavári MSZMP szervezésében vett részt, melynek vezetőségi tagja is lett. A feleség szintén részt kívánt venni ezen munkában, és mint a párt aktív tagja nőfelelősként tevékenykedett a továbbiakban. Főleg az agitációkban, valamint a tüntetések megszervezésében járt élen. Részt vállalt a május elsejei ünnepségek szervezésében, előkészítésében ugyanúgy, mint a választási harcokban.

Állandóan továbbképezte magát. Pártszemináriumokon vett részt Békéscsabán, Gyulán, valamint a saját pártszervezetében. Tevékenysége miatt több alkalommal folyt ellene csendőrségi eljárás. Így például 1930. május elsején a rendszer elleni tiltakozásul és a munkásszolidaritás melletti kiállás jeléül több asszonytársával együtt piros kendőt kötöttek, és így sétálgattak fel-alá a legforgalmasabb utcákon. Néma tüntetésük nagy feltűnést keltett a városban, és a sétálgatásnak csendőri beavatkozás vetett véget. Előállították, az őrön jegyzőkönyvet vettek fel ezen cselekményéről, és másnap – pár társnőjével egyetemben – bekísérték a gyulai főszolgabíróságra. Itt őt – mint a tüntetés egyik fő szervezőjét és kezdeményezőjét – 10 nap felfüggesztett börtönbüntetésre ítélte a Gyulai Járásbíróság. Az esettel még a „Békés” című jobboldali lap is foglalkozott. Társnőit részint elítélték, részint figyelmeztetésben részesítették. Az elítéltek között voltak: Lengyel Jánosné, Lengyel Lajosné és Dobra Lajosné.

Szabó Imréné elvtársnő a pártszervezet megbízásából részt vett 1932-ben a Gömbös Gyula elleni tüntetésben is. Ekkor Gömbös gyulai választási beszédét állandó közbekiabálásokkal zavarták meg.

Mint ez előre sejtethető is volt, a csendőrség újra előállította, immár rendzavarás és

politikai tüntetés miatt. A parancsnokságon kihallgatták, érdeklődtek „felsőbb kapcsolatairól”, s ezek után fokozott csendőrségi megfigyelés alá vonták. Férjét már többször előállították a megmozdulásokat követően, de ugyanekkor is. Ezen előállítások mindig kihallgatásokkal és nagyon gyakran veréssel végződtek.

Lakásukon a harmincas években, majd később, a háború éveiben is rendszeresen voltak illegális találkozók. Ezeken a megbeszéléseken azok az elvtársak jöttek össze, akik a Szociáldemokrata Párt politikájától balra álltak. Ilyen volt például Lengyel Lajos, Nagy Károly, Szántó Mihály gyulavári, Hollósi Mihály és Tarkó Mihály gyulai lakosok, továbbá Botyánszky Pálné, Keresztes Mihály, Vizsnyiczai János, Boros Gergely és más elvtársak.

Ahogy közeledett a háború, úgy fokozódott a terror is. Egyre sűrűbbé és hosszadalmasabbá váltak a csendőrségi látogatások, zaklatások a munkásmozgalmában részt vevő elvtársakkal és családjaikkal szemben. Egyre inkább csak illegális lehetőségek maradtak a pártmunka végzésére. Szabó Imréné elvtársnő a férjével és több elvtárral együtt azonban – óvatosabban bár és körülfigyelve, de megszakítás nélkül – tovább folytatta a horthysta rendszer elleni agitációját, és már akkor eltökélten hirdették a Szovjetunió Vörös Hadseregének győzelmét a hitleri fasizmussal szemben! Ez a feltétel nélküli hit és bizalom nagyon sok – hozzájuk hasonló – szegényparasztnak, napszámosnak, elnyomott munkásnak adott bizalmat és reményt sorsa jobbra fordulásában, és egyben erőt is biztosított a rendszer elleni harchoz!

A háború folytán egyre kevesebb és rosszabb minőségű lett az élelem is. Ezért egyik összejövetelükön elhatározták az asszonyok, hogy a kevéske fejadag és a szinte már ehetetlen minőségű kenyér miatt tüntetést fognak szervezni. Ez 1943 telén vagy az 1944-es év első hónapjában történt.

Ennek a tüntetésnek, tiltakozási akciónak a megszervezésére Szabóné kapott megbízatást.

Rövid szervezkedés után 12-15 asszonytársával együtt felvonultak a kenyér minősége és mennyisége elleni kifogásaikat hangoztatva. A felvonulás Gyula városán keresztül történt, egészen a főszolgabíró hivataláig. Ott, a hivatal előtt további tüntetésbe fogtak, és követelték magának a főszolgabírónak a megjelenését. Az ki is jött közéjük. Erre a kezébe nyomták a ragacos, szinte ehetetlen kenyeret, és közölték vele, hogy ez az összes, mert a kenyérgyegyük is immár elfogyott. Majd egységesen követelték a jobb minőségű jegyes kenyér biztosítását, és főleg a fejadagok felemelését.

A sarokba szorított főszolgabíró meghallgatta a követeléseket, majd intett. Így hát ennek a tüntetésnek is a csendőrök megjelenése vetett véget. A csendőrségen feljegyezték a neveiket, majd másnap beidézték, és az őrön ki is hallgatták őket. Bár a jegyzőkönyveket felvették, de ezúttal nem mertek eljárást indítani ellenük.

1942 telén őrizetbe vették férjét, Szabó Imre elvtársat is, mert bizonyítékot szereztek a párt illegális szervezkedésében folyó munkájáról. Bár ez akkor még csak meg nem erősített gyanú volt, ennek ellenére Békéscsabára szállították Szabó Imrét. Vele együtt tartóztatták le Lengyel Lajos, Lengyel János, Megyesi Sándor, Szabó László és Nagy Károly elvtársakat is.

Békéscsabán Szabó elvtársat újra megkínózták. Több héten keresztül naponta vitték kihallgatásra. Ezen sorozatos vallatások után Szabó elvtárs már soha nem épült fel teljesen, és 49. évében történt korai haláláig nem is tudott teljes értékű ember lenni.

Férjének őrizetbevétele alkalmával házkutatást tartott náluk a csendőrség, melyet több alkalommal ezután megismételt. Ugyancsak szaporodtak az idézések is. A csendőrrőrk minden hónapban legalább egyszer nappal, vagy főleg éjszaka megjelentek a lakáson, és ilyenkor igyekeztek megfélemlíteni a családot, az álmukból riadóktól megtudakolni, hogy kikkel barátkoznak, kik járnak hozzájuk, mivel töltik ki szabad idejüket.

Természetes, hogy ezek a látogatások nagyon megviselték nem csupán Szabóné, hanem az egész családja idegrendszerét is.

Végre megérkezett a várva várt felszabadulás. Alapító tagja lett férjével – Szabó Imrével együtt – a Magyar Kommunista Pártnak. A gyulavári pártszervezet vezetőségi tagja volt. Férje szintén, és egész családja ugyancsak a pártban végzett különböző funkciókban különböző munkákat. De ezek a pártmunkák nem csupán kampányszerűek, hanem rendszeresek voltak.

Szabó Imre elvtárs a leggondosabb kezelések után sem tudott lábrakapni. Így László fia hívására felköltözött hozzá Budapestre. Természetesen felesége is követte.

1949 végén állandó lakosa lett Budapestnek, hogy beteg férjét ápolhassa. Először a főváros VII. kerületében végzett pártmunkát nőfelelősi beosztásban. Majd Budára való átköltözésük után a XII. kerületben az agitációs-propagandista beosztást vállalta el. Férjének 1951-ben bekövetkezett halála után minden szabad idejét ennek a munkának szentelte.

Tevékenységei nyomán már akkor is elismerték munkásmozgalmi múltját 1930-tól, valamint kissé később a párttagságát is 1931-től kezdve.

1968-ban megkapta a Szocialista Hazáért Érdemrend kitüntetését. Ugyanakkor tulajdonosa lett a „Jubileumi Emlékéremnek” is.

A régi nélkülözések és az állandó izgalmak nagyon megviselték erejét, és alaposan aláásták egészségét. 1969-ben ágyának esett.

1975. október 12-én csendesen elhunyt. Hamvai a Farkasréti temető munkásmozgalmi parcellájában vannak elhelyezve.

Marsi László

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

Szabó László, nevezett fiának visszaemlékezései, 1980. szeptember 15.

SIMONYIFALVA, 1901. SZEPTEMBER 24.
NAGYKAMARÁS, 1974. MÁRCIUS 20.

Elvhűség, jóság, szerénység, áldozatkészség – sorolják legjellemzőbb tulajdonságait elvtársai.

Hatan voltak testvérek, ő volt a családban az ötödik gyermek. Az 1920. évi határmegvonás után, 1921-ben jöttek Magyarországra, és Nagykamaráson telepedtek le. József főherceg bányászati uradalmában cselédeskedtek, végezték a kora hajnaltól a késő éjszakába nyúló, testet-lelket megnyomorító robotot. A szerződések megújítása során szószólója volt a munkások érdekeinek, vándorbotot nyomtak a kezébe.

Különböző helyeken végzett különféle nehéz fizikai munkát. A munka mindig más volt, a fizetség és a bánásmód mindig azonos, osztálya valamennyi tagjával azonos.

1935-ben a nagykamarási szociáldemokraták között ismerkedett meg a mozgalmi dolgokkal. Nagykamarás-Újtelepen terjesztette a szocialista eszméket, szervezte az országos és a helyi választásokat, Népszava-előfizetőket gyűjtött, felolvasta a lap cikkeit, megvitatta csoportjában a pártkiadványok közleményeit. Nem csak a telep lakosságával hánytá-vetette meg a világ, az ország helyzetét, alkalmat kerített arra is, hogy a nagyobb gazdaságokban dolgozó aratómunkások se legyenek tájékozatlanok, velük is sokszor tanácskozott, harcra nevelte őket.

Az ellenforradalmi rendszer hamar felfigyelt az agilis szervezőre, és gondoskodott arról, hogy megmutassa erejét, hatalmát. E. Szabó Istvánt 1936-ban és 1937-ben – gyűlések szervezése miatt – 8-8 napi elzárásra ítélték, amit Gyulán le is töltött.

Kiszabadulása után folytatta munkásmozgalmi tevékenységét.

A II. világháború idején azzal fejezte ki elégedetlenségét a rendszerrel szemben, hogy nyilas- és háborúellenes agitációt folytatott, sokszorosította és a környező községekben is terjesztette a „Seprűt a nyilasoknak!” című röplapot.

1944 októberében az elsők között lett a tagja a nagykamarási kommunisták pártszer-

vezetésnek. A rend megteremtését, megtartását kapta pártmegbízatásául, 1947-ig rendőrpáncsnok volt a községben.

A rendőrségtől való leszerelése után juttatott földjét művelte egészen addig, amíg meg nem alapították a Magyar–Román Barátság Termelőszövetkezetet (1951). Ebben a térszben három évig dolgozott vezetőként. 1954-ben a Ságvári Termelőszövetkezetnek lett a tagja, beválasztották a szövetkezet vezetőségébe is.

1956-ban szilárdan helytállt, részese volt az ellenforradalom leverésének, újjászervezője a kommunista pártnak. Munkásőrként fegyverrel védte a néphatalmat, a községi pártbizottság végrehajtó bizottsága tagjaként pedig részt vett szeretett községe politikai, gazdasági, kulturális élete irányításában.

1970. április 4-én tűzték a mellére a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmét.

Keresztényi Tibor

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond.

Felesége, E. Szabó Istvánné Engelhardt Franciska ny. térszttag, nagykamarási lakos közlése, 1983.

BÉKÉS, 1889. OKTÓBER 19.

BÉKÉS, 1956. JÚNIUS 3.

Kisparaszti családban született. Fiatalon lakatosszakmát tanult, de más fémmunkákhoz is erősen vonzódott. 1907-ben Budapestre ment dolgozni, itt kapcsolódott be a munkásmozgalomba, belépett a vas- és fémmunkások szakszervezetébe. 1910-től katonai szolgálatot teljesített 1918-ig, végigharcolta az első világháborút. Előbb a huszároknál, majd a Stiria nevű hadihajón szolgált. Hajójuk zátonyra futott, társai nagy része a tengerben lelte halálát. J. Szabó elvtárs néhány társával a hajón maradt, így sikerült megmenekülniük, de idegei még sokáig viselték a szerencsétlenség nyomait. Leszerelése után Bécsűjhelyre került a Daimler autógyárhoz, ott is szervezett munkás volt.

1919-ben hazajött, és bekapcsolódott a Tanácsköztársaság harcaiba. Előbb mint vöröskatona, később mint fegyvermester segítette a Vörös Hadsereg munkáját. Még ebben az évben a Hadügyi Népbiztosságra delegálták munkásküldöttként.

A Tanácsköztársaság megdöntése után Budapestről kitiltották, üldözték, feleségével együtt bujkálniuk kellett. Hogy a hatóságok szeme elől meneküljön, Békésre költözött, és bekapcsolódott a helyi munkásmozgalomba. Vizesfáson helyezkedett el lakatosként az uradalomban. Itt sem dolgozhatott sokáig nyugodtan, mert feljelentették, hogy kommunista. Munkásmozgalmi múltja miatt sehol sem kapott állandó munkát, így önálló kisiparos lett. Műhelye a baloldali emberek találkozóhelyévé vált. Kisiparosként is állandóan zaklatták, idegei felmondták a szolgálatot, és felesége 1931-ben visszaadta az iparendélyt. Felgyógyulása után az SZDP-ben folytatta a mozgalmi munkát, terjesztette a moszkvai rádió magyar adásainak tartalmát. Tevékenységéért ismét feljelentették, és 1941-ben a magyar állam és a magyar nemzet ellen irányuló büntetése miatt a kolozsvári toloncházba internálták hat hónapra. 1942. január 23-án tért vissza Békésre, ahol szigorú rendőri felügyelet alá helyezték, még munkavállalás céljából sem hagyhatta el a lakását. Szándékától a büntetés sem tudta eltéríteni, folytatta agitációs

munkáját, amiért ismét internálták 1944-ben négy hónapra a nagykanizsai II. sz. kisegítő toloncházba. Utána rendőri felügyelet alatt állt egészen a felszabadulásig.

J. Szabó elvtárs a Tanácsköztársaság leverésétől a felszabadulásig a saját és a családja érdekét a munkásmozgalom céljainak rendelte alá. Tevékenysége miatt korlátozták munkavállalását, sokszor kerültek nehéz anyagi helyzetbe. Felesége végig mellette állt, segítette a propagandaanyagok terjesztésében, házkutatások alkalmával azok inegsemisítésében.

A felszabadulás után az újjáalakuló SZDP-ben ott folytatta, ahol korábban abbahagyta. Megromlott egészségi állapota miatt 1948-tól már nem tudott aktívan részt venni a mozgalomban. Munkásmozgalmi tevékenységét 1907-től ismerték el.

Dávid Mátyás

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Biz. Archívuma, 1. fond.: PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag.

MSZMP Békés Városi Biz. Archívuma.

Nagy János, Békés, Csap u. 28. sz. alatti lakos visszaemlékezései.

BÉKÉS, 1875. JÚLIUS 2.
BÉKÉS, 1959. MÁRCIUS 13.

Agrárproletár szülők gyermekeként született Békésen. Végigjárta a felvilágosodó, jobb sorsért küzdő uradalmi cselédek harcának minden fokozatát. Agrárszocialistaként indult, majd SZDP-tagként tevékenykedett, 1945-től pedig az MKP sorait erősítette. Részes volt minden megpróbáltatásnak, amit a múlt század végétől a felszabadulásig oly sok nincstelen és névtelen harcos vállalt. Ugyanakkor abban a szerencsében is része volt, hogy megérte félévszázados küzdelmének eredményét, láthatta a szocializmus építésének első tíz évét.

Mint uradalmi cseléd, már a múlt század végén bekapcsolódott az agrárszocialista mozgalomba. 1891-ben tagja lett az akkor alakult Békési Földmunkás Egyletnek. Az 1800-as évek végén tagja volt a Független Szocialista Pártnak is. Aktív működését jelzi, hogy 1906-ban részt vett az aratósztrájk megszervezésében, amiért több hónapos börtönbüntetést kapott.

Addigi tevékenységének egyenes folytatásaként 1919-ben a Tanácsköztársaság mellé állt. A nép bizalmából tagja lett a Direktóriumnak, ahova az 1919 áprilisában megtartott választáson a leadott 1586 szavazatból 1537 szavazattal választották meg. Április 9-én megválasztották a birtokrendező és termést biztosító bizottság tagjának. Sajnos, a munkáshatalom rövid élete miatt igazi tevékenységükhöz, a grófi birtokok felosztásához hozzá sem foghattak. A Tanácsköztársaság leverése után letartóztatták, és 1920. június 8-án, Gyulán négyhónapi fogházbüntetésre ítélték, amiért részt vett a Direktórium munkájában, és gyűjtést szervezett a Tanácsköztársaság anyagi alapjára.

Szabadulása után újra mezőgazdasági munkásként helyezkedett el. Amikor 1931-ben engedélyezték az SZDP megszervezését, tagja lett, és itt tevékenykedett annak betiltásáig. Mezőgazdasági munkásként élt a felszabadulásig. Ekkor újra aktívan bekapcsolódott a mozgalomba, azonnal belépett az MKP-ba. Nehéz, kritikus helyzetekben mindig kiállt a párt, a munkáshatalom mellett. Az 1956-os ellenforradalom

után, november 5-én indult meg Békésen a párt újraszervezése. Szabó elvtárs megint az elsők közt tért vissza a párt soraiba. A megválasztott vezetőség munkacsoportokra oszlott. Szabó elvtársat beválasztották a szervezőcsoportba. Magas kora ellenére is rendszeres látogatója maradt a pártrendezvényeknek.

Dávid Máttyás

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

BML Békés megyei Direktóriumi iratok, 892/1919.

BML Békés megyei alispáni iratok, 2140/1920.

A Tanácsköztársaság Békés megyében, 1919. Szerk.: Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1969. 227.

Gulyás Sándor: A Tanácsköztársaság napjai Békés községben. Békés, 1959

Hortobágyi József szakdolgozata, 1957. Városi Könyvtár, Békés, 908. P. 83.

KÁLMÁNCSA, 1906. AUGUSZTUS 11.

GÁDOROS, 1979. JÚNIUS 27.

Forradalmi múlttal rendelkező munkáscsalád gyermeke. Édesapja Szepes megyei vasmunkásként dolgozott, 1919-ben vöröskatona, majd román „hadifogoly”.

Ő maga gyermekként vett részt a sztrájkokban, nem értette azok célját, de érezte, hogy édesapja mellett a helye. »A „Le vele!” „Éljen a proletárdiktatúra!” szavakat apám magyarázta meg.«

A Tanácsköztársaság leverése után Kiskirályságon mint summás dolgozott, de igen hamar felmondtak neki. Oka: apja vöröskatona volt.

1923-ban ismét munkásvidéken, Tatabányán találjuk. Itt lépett be a Szociáldemokrata Pártba. Ifjómunkásként több feladattal bízták meg. Többek között politikai anyagokat juttatott el megadott címekre, sztrájkterveket figyelt, és tájékoztatta munkatársait. Mind az 1924-es öthetes, mind az 1925-ös tízhetes sztrájkban részt vett. Az utóbbiról ezt írta: „Az előbbinél egy kis gyakorlatra szert téve, még aktívabban be tudtam kapcsolódni és dolgozni.”

A sztrájk után elbocsátották munkahelyéről. Gádorosra jött, bekapcsolódott az itteni munkásmozgalomba. Választások idején szervezést, tájékoztatást, agitálást végzett. Ismét tagja lett a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetének. Pártfeladatként a parasztság körében végzett felvilágosító munkát. Ezt sokkal nehezebbnek tartotta, mint a tatabányai megbízatásokat. „A parasztság szétszórt, nehezen szervezhető, a csendőrség állandóan figyelt” – magyarázta az okát.

A felvilágosító munka mellett „igyekeztem minden alkalmat felhasználni politikai tudásom bővítésére.” Továbbra is szüksége volt erre. Ugyanis a Szociáldemokrata Párt feloszlása után kapcsolatba került a gádorosi illegális kommunista csoporttal, és az összejöveleken hasznosította politikai ismereteit.

A háború éveiben terjesztette a Népszavát, a röpiratokat, agitált a háború ellen,

hallgatta a moszkvai rádió adásait, azok alapján a Szovjetunió mellett, a szocialista társadalom létrehozásáért hallatta szavát.

Ilyen múlttal rendelkezve nem éri felkészületlenül a felszabadulás. A kommunista párt helyi szervezetének alapító tagja, mindjárt vezetőségi tagja. A község lakossága ismerte munkásmozgalmi tapasztalatait, elvhűségét, szinte minden alakuló szervezet vezetőségébe beválasztotta.

Irányította a termelés megindítását, tanácsokkal látta el a Földigénylő Bizottságot. Tagja, majd elnöke a helyi Nemzeti Bizottságnak, elnöke az UFOSZ-nak, vezetőségi tagja a DÉFOSZ-nak. Szorgalmazója és szervezője a mezőgazdaság szocialista átalakításának.

Politikai ismereteit 1953-ban öthónapos pártiskola elvégzésével bővítette, szilárdította.

Az 1956-os ellenforradalmat elítélte. Részt vett a rendcsinálásban, a párt újjászervezésében, elsők között lépett be a munkásörök soraiba.

1957-ben a Gyulai Kötöttárugyárban lett párttitkár. Innen is ment nyugdíjba 1966-ban.

Ismét Gádorosra jött, bekapcsolódott a párt- és társadalmi munkába, s haláláig odaadással végezte azt. Ahogy egyik harcostársa jellemezte: „...mindvégig baloldali gondolkodásúnak ismertem, és kitartott a szocializmus eszméje mellett.”

Kitüntetései: Szocialista Hazáért Érdemrend, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

KÉTEGYHÁZA, 1893. JÚLIUS 19.
BÉKÉSCSABA, 1970. JANUÁR 20.

Szegény vasutas szülők gyermeke, a 6. elemi osztály elvégzése után ő is a MÁV szolgálatába állt. Előbb mint pályamunkás, majd előmunkás, pályaoőr, váltókezelő, sorompókezelő altiszt. A MÁV szolgálatában töltött 34 évet, amikor nyugdíjazták.

1916-ban behívták katonának, majd rövidesen egységüket az orosz frontra vezényelték, ahol fogságba esett, és a Tomszk közelében levő hadifogolytáborba kísérték. Itt kapcsolatba került dr. Münnich Ferencsel és Kun Bélával. A Nagy Októberi Szocialista Forradalom győzelméről Tomszkban értesültek. Itt előbb a magyar hadifoglyok Vihar című újságjának szerkesztésében tevékenykedett, majd a vörösgárdisták szervezője lett. 1918 elején, amikor Tomszk városát Kolcsak ellenforradalmi hadseregének tisztí különítményei foglalták el, a forradalommal szimpatizáló hadifoglyok első tevékenysége az volt, hogy a táborba menekült 21 fő vöröskatonát elrejtették, és így megmentették őket a kivégzéstől.

A Kolcsak-hadsereg parancsnoksága 1919-ben a hadifoglyok egy részét Szemipalatinosz városba szállította, ahol hadimunkára osztották be őket. 150 magyar hadifoglyot elláttak ruhával, csak fegyvert nem adtak a kezükbe. Azt a feladatot kapták, hogy szedjék össze a környező falvakban a lovakat Kolcsak hadserege számára. A csoportnak Szabó Pál volt a parancsnoka. A falvakban összebarátkoztak vörös partizánokkal. Ekkor úgy próbálta gátolni Kolcsakék munkáját, hogy a falvakból behozott lovak közül a legjobbakat nem a hadsereg rendelkezésére irányította, hanem a lókorházba. A fehér tisztek gyanút fogtak, és a város kiürítése előtt üzenettel jelentéstételre rendelték Szabó Pált, de őt egy Iván nevű őrmester – aki később a forradalmi hadsereg első gyalogezred-parancsnoka lett – értesítette, ne menjen el, mert ki akarják végezni. Sikertelenül elrejtőznie, majd csatlakozott a vörös csapatokhoz.

1920 elején szerveződött egy internacionalista dandár Omszk városában, amelybe ő is jelentkezett. Az első gyalogezred lovaskülönítményébe lett beosztva mint össze-

kötő. A dandár parancsnoka Mamentov elvtárs volt. Mint vörösgárdista harcolt Wrangel fehér hadserege ellen, majd Ukrajnában, a Krím-félsziget előtti területekért folyó harcokban, ahol megsebesült. Kórházban ápták, felgyógyulása után a Fekete-tenger vidéki 4. lovashadosztályhoz vezényelték, majd részt vett a Grúziában és a Kaukázusban folyó harcokban. Krasznodarban részt vett egyhónapos SZKP-tanfolyamon, ahol Ágoston Jenő volt az előadó, akit Moszkvából küldtek erre a feladatra.

A polgárháború befejezése Szocsiban érte. Onnan a novojeruzsáski fekete-tengeri kikötőbe szállították a szocialista forradalom harcaiban részt vett internacionalistákat, és a többi hadifogollyal együtt Konstantinápolyon keresztül tértek vissza hazájukba.

Szabó Pál 1921 őszén ért haza több magyar társával, köztük Dani Sándor sarkadi lakossal együtt. Itthon bizalmatlanul fogadják, két évig rendőri felügyelet alatt tartják. Régi munkáltatójánál, a MÁV-nál dolgozott, különböző állomásokra vezényelték szolgálattételre.

A felszabadulás utáni években bekapcsolódott a politikai mozgalomba. 1945-ben akkori állomáshelyén, a Pápa melletti Ugodon belépett a Magyar Kommunista Pártba. 1947-ben, a MÁV-nál történt nyugdíjaztatása után Újkígyószra települt, mert ott élt a testvére. Itt is vállalt politikai munkát, de később életkorára és rohamosan romló egészségi állapotára való tekintettel nem tudott tevékenykedni, 1956-ban nem kérte átigazolását az MSZMP-be. Bár élete további szakaszában pártonkívüli volt, de mindig a Szovjet-Oroszországban megismert eszmék szerint élt, dolgozott és nevelte gyermekeit.

1965-ben költözött feleségével Békéscsabára, mert egyik fia itt él. Élete utolsó éveiben gyakran keresték fel iskolák tanítói, tanárai, és kérték, hogy beszéljen a diákoknak a polgárháborúban átélt élményeiről. Amíg egészségi állapota engedte, mindig eleget tett a meghívásoknak.

Levelében, melyet a Háborús Veteránok Tanácsa Moszkvai Irodája vezetőihez írt, melyben kérte internacionalista tevékenységének elismerését, a következőket írta: „Elismerő igazolásra már nem nekem van szükségem, hanem a jövő generációnak, unokáimnak, akik büszkék lehetnek rá, hogy nagyapjuk is részt vett azokban a harcokban, melyeket ők csak a történelemből ismernek.”

Internationalista tevékenységét a Hadtörténeti Intézetben tartják nyilván. A Szovjetunió Legfelsőbb Tanácsa a Harci Érdeméért Érdeméremmel tüntette ki.

Szathmári Imréné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma, 1. fond.

Fia, Szabó László, Békéscsaba, Vajda utca 11. szám alatti lakos által közölt rövid életrajz és a birtokában levő dokumentációs anyag. 1983.

BÉKÉSCSABA, 1885. SZEPTEMBER 11.

BÉKÉSCSABA, 1966. MÁRCIUS 16.

Szülei agrárproletárok voltak. Nyolc testvérével együtt korán megismerkedett a cselédek nem éppen örömteli sorsával. Ahogyan növekedett, volt libapásztor, kanász, béres. Sorsával nem tudott megbékélni – kereste nyomorúságos helyzetéből a kivezető utat. Újságokat, folyóiratokat, könyveket olvasott s így jutott el a földmunkások mozgalmáig.

Többször eljárt gyűlésekre, míg egyszer hallotta Nyisztor Györgyöt beszélni, aki őszintén, nyíltan, érthetően rámutatott a földmunkások helyzetének tarthatatlanságára, de rávilágított arra is, hogy erejük elsősorban szervezettségükben van. 1912-ben belépett a földmunkások szakszervezetébe, melynek 1950-ig folyamatosan tagja volt. (Megszakítása csak az első világháború idején volt.) A háborúban orosz hadifogságba került. Cárcinben töltött három évet.

1918 októberében került haza. Itthon forradalmi helyzet fogadta, az események pedig lázas gyorsasággal követték egymást. A Tanácsköztársaság megalakulása után a békéscsabai direktórium tagjává választották. E tisztségében nagyon rövid ideig munkálkodott, mert megkezdődött a Vörös Hadsereg toborzása, ő az elsők között jelentkezett, hogy harcoljon a szabadságért.

A Tanácsköztársaság megdöntése után román fogságba esett – majd hazajövetele után az ellenforradalmi rendszer 8 hónapi fogházbüntetésre ítélte, melyet Gyulán le is töltött.

Kiszabadulása után hetenként háromszor jelentkeznie kellett a rendőrségen. Állandóan figyelték.

1922-ben Horthy Békéscsabán átutazóban egy rövid beszédet mondott, melynek az volt a lényege, hogy „több helyen az országban hamu alatt izzik a parázs és vigyázni kell, nehogy lángra gyúljon”. E látogatás előtt Szarvas elvtársat több társával együtt őrizetbe vették, több hetet töltöttek fogdában.

A választások előtt is számos esetben került börtönbe, mert mindig a baloldaliak jelöltje mellett korteskedett. A földmunkások szakszervezetében aktív szervező és irányító munkát végzett. Hosszú éveken keresztül volt a vezetőség tagja. Élete nem volt könnyű, uradalmaknál idénymunkás volt. Több éven keresztül Kígyóson a grófi birtokon a cukorrépa szedésénél és hordásánál dolgozott, 1934–44-ig pedig a cséplőgéphez szegődött. Nagyon várta a szovjet csapatokat. A felszabadulás után megváltozott az élete. Kapott 5 kataszteri hold földet s ezen gazdálkodott.

1945-ben a Magyar Kommunista Párt tagja lett. A közös gazdaságok szervezésekor az elsők között lépett be a Kossuth Termelőszövetkezetbe, pedig 1950-ben nem volt fiatal már, hiszen 65 éves ekkor, mégis példát mutatva dolgozott. Jó munkája eredményeképpen számtalan dicséretet, elismerést kapott. Munkásmozgalmi tevékenységét a felsőbb pártszervek 1912-től elismerték. Sok évtizedes munkásmozgalmi tevékenységéért 1958-tól kivételes nyugdíjat kapott.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Bizottsága Archívuma, 1. fond: PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag.

GYOMA, 1900. OKTÓBER 23.

GYOMA, 1969. MÁRCIUS 28.

Szülei nincstelen földmunkások, uradalmi cselédek. Elemi iskolai éveit során kanász és pásztorbojtár, s a bére alig több mint az egyhangú, sovány étkezés. Amikor felserdült, béres és részesarató lett gróf Bethlen Ödön telekpusztai birtokán.

Az első „világégés” kibontakozó baloldali megmozdulásaiba ösztönösen bekapcsolódott, a forradalmak oldalára állt. A Tanácsköztársaság idején önként jelentkezett a Vörös Hadseregbe. A román fronton harcolt.

1920-tól az SZDP mellett részt vett a választási harcokban. Több gyűlést szervezett a földmunkások részére, a sztrájkokban is aktívan vett részt báró Huszár Lászlóné póhalmi birtokán. 1925–1931 és 1934–1937 közötti években, a Körösök szabályozási, rendezési munkálatai során, magasabb bér megszerzésére szervezte társait. A Vörös Segély 1937–1943 közötti gyűjtéseiben – amit a bebörtönzöttek hozzátartozóinak megsegítésére végeztek – eredményesen vett részt.

A község felszabadulása után, 1944 decemberében tagja lett az újjáalakuló kommunista pártnak. A népi demokratikus vívmányok védelmét belügyi szolgálattal teljesítette, szülőhelyén rendőr lett. 1953-tól rövid ideig a Kőszigeti Állami Gazdaság igazgatója, majd a legeltetési bizottság elnöke Gyomán. 1960-ban a tanács megbecsült dolgozójaként nyugdíjba vonult.

1957 tavaszán az első között jelentkezett az alakuló munkásőrség soraiba, haláláig aktívan és példamutatóan vett részt a szolgálat teljesítésében.

Kitüntetések: Tanácsköztársasági Emlékérem.

Szakács Mihály

FORRÁSOK:

Fia, Szatmári László, Gyomaendrőd, Ady E. u. 34. közlése.

Toldi László, Gyomaendrőd, Ady E. u. 2. közlése

OROSHÁZA, 1880. SZEPTEMBER 16.
MEZŐBERÉNY, 1955. MÁRCIUS 7.

Szülei vendéglősök voltak Orosházán, de tönkrementek, így három leánygyermekük mellett egyetlen fiukat – aki szobrász szeretett volna lenni – nem tudták taníttatni. A hat elemi elvégzése után így került Mezőberénybe sógorához borbélyinasnak. Felszabadulása után egy ideig a kolozsvári Nemzeti Színház fodrásza volt. Tényleges katonaeveit letöltve visszatért Mezőberénybe, s átvette sógora borbélyüzletét. 1904-ben nősült, felesége Kulich Mária volt, Kulich Gyula unokatestvére. Házasságukból egy gyermekük született.

Már az I. világháború előtt bekapcsolódott a munkásmozgalomba. Tagja lett az MSZDP-nek, s bár önálló iparos volt, mint a munkások pártfogója vált ismertté. Fia visszaemlékezése szerint Mezőberényben a „gyepen” tartott gyűlésüket – amelyen Székely Frigyes is felszólalt – a csendőrök zavarták szét.

Alapító tagja volt a mezőberényi Munkás Dalkörnek és az Önkéntes Tűzoltó Egyesületnek. Közismert bátorsága és a katonaságnál szerzett szakaszvezetői rangja tette érdemessé arra, hogy a mezőberényi tűzoltóknak ő lett a parancsnoka.

Az I. világháború idején a szerb és az olasz fronton harcolt. Bal lábán súlyosan megsebesült. Betegszabadságon volt otthon, amikor kitört az 1918-i polgári demokratikus forradalom. A mezőberényi Nemzeti Tanács ülésén először november 17-én találkozunk nevével: ekkor az alakuló Népjelölti Tanács tagjává választották. December 19-én tárgyalták azt a rendeletet, amely a Nemzetőrség felállítását írta elő: parancsnokává Stein Frigyes „mezőberényi lakos, tiszthelyettes”-t nevezték ki, a 20 engedélyezett nemzetőr személyéről nem döntöttek, csupán – a mezőberényi tisztségválasztások régi szokása szerint – a nemzetőrök összetételében állapodtak meg. Eszerint 8 szlovák, 6 magyar és 6 német nemzetiségű nemzetőr személyének kijelölését az egyes nemzetiségekre bízták. A nemzetőrök feladata a rend, a vagyon- és személyi biztonság fenntartása volt. Székely Frigyes komolyan vette ezt a megbízatást, s fellépett

az élelmiszerek engedély nélküli kivitele, a korlátlan italmérés ellen, vigyázott a vasúti szállítmányok biztonságára, általában a rendet és a lakosság élmezését igyekezett biztosítani. Fellépései következetességéről, határozottságáról tanúskodnak.

A proletárforradalom győzelme után a Nemzetőrség Vörös Őrséggé alakult, parancsnoka továbbra is Székely Frigyes volt. Tagja lett a direktóriumnak. A községi direktórium április 2-i átalakulása alkalmával a munkás-, paraszt- és katonatanácsból alakult 3 tagú direktóriumban a katonatanácsot képviselte. A munkáshatalom rövid ideig tartott Mezőberényben is: április 26-án román csapatok szállták meg a községet. Székely Frigyes az utolsók között hagyta el a községet, családja Mezőberényben maradt.

Budapestre került, de itt munkásmozgalmi kapcsolatai nem voltak. Hogy megélhesen, József főherceg alcsuti birtokán dolgozott mezőgazdasági munkásként. Amikor lehetőség nyílt rá, visszatért Mezőberénybe, a román katonák azonban letartóztatták, s előbb a községházán tartották fogva, majd a mezőtúri forgolytáborba szállították.

A tábor feloszlása után szabadult s tért vissza Mezőberénybe. Nem zaklatták, de mesterségét nem folytathatta. Alkalmi munkából élt, általában útépitésnél dolgozott. A húszas évek közepén nyithatta meg újra a főtéren levő borbélyüzletét. Alig rendeződött helyzete, összeütközésbe került a hatalommal. A Körösvidék című újság első oldalán közli a hírt 1926. márciusi számában: „Letartóztatták a volt mezőberényi vörösőrpáncsnokot.” A cikk szerint szóváltásba került az egyik helybeli „vitéz”-zel, s eközben ócsárolta a vitézi széket és rendszerellenes kijelentéseket tett. A csendőrség március 8-án letartóztatta, majd Gyulára kísérték és átadták az ügyészségnek. A lakásán tartott házkutatás azonban eredménytelen volt, így egy napi vizsgálati fogság után szabadon engedték. Tüzoltóparancsnoki tisztségéről leváltották, s „megbízhatóbb” egyént jelöltek ki parancsnokká.

Közismert, népszerű ember volt a községben. Ezt bizonyítja az 1931-ben lefolyt ipartestületi elnöki választás is. Bár a jelölő bizottság nem jelölte a 3 jelölt között, nagy többséggel elnökké választották. Az ellenzéki győzelem után az ipartestületi tisztikar lemondott, mire Székely Frigyes – nyilvánvalóan külső nyomásra – néhány nap múlva átadta helyét a sorrendben következő jelöltnek.

A II. világháborúban idős kora miatt már nem vett részt. 1945-ben tagja lett a Magyar Kommunista Pártnak, s tevékenyen részt vett a mozgalmi életben. Mezőberényben a KIOSZ-nak most már akadálytalanul előbb elnöke, majd haláláig vezetőségi tagja volt.

Székely Frigyesnek a szerencsésebb életút jutott a Tanácsköztársaság „megbélyegzett” vezetői közül. Ipara, népszerűsége biztosította számára a megélhetést. A község egyszerű emberei tisztelték, s megérhette, hogy élete végén vezethette azokat, akiknek egész életében szószólója, védelmezője volt.

Czeglédi Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

BML Kigyűjtött munkásmozgalmi iratok. Mezőberény községi Munkástanács jegyzőkönyve 1918–1919.

MSZMP Városi Bizottsága Békéscsaba, Székely János személyi anyaga.

Mezőberény története. I. Szerk. Szabó Ferenc. Mezőberény, 1973.

Szabó Ferenc: A mezőberényi munkástanács működése 1919-ben. Levéltári Szemle, 1969. 1. sz. 205–214.

A Tanácsköztársaság Békés megyében. Szerk.: Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1969. 318–320.

„Letartóztatták a volt mezőberényi vörösőrparancsnokot.” Körösvidék, 1926. március 12.

Alföldi Függetlenség. 1931. február 22., március 1. (Az ipartestületi választásokkal kapcsolatos cikkek. Erdész Ádám levéltáros közlése.)

Fia, Székely János, Mezőberény, Kirov u. 2. szóbeli és írásos közlése.

Székely (Szarka) Gyula

TISZASZÖLLŐS, 1898. ÁPRILIS 13.
BUDAPEST, 1981. OKTÓBER 22.

Tízgyermekes vasúti pályaoor családjában született Tiszaszöllősen. Kéthónapos korában került Orosházára anyai nagybátyjához, Daubner Lajos szabóhoz, aki feleségével együtt felnevelte, taníttatta. Az elemi iskola hat osztályának elvégzése után még egy évig polgári iskolába járt, majd szabóinas lett. 1912-ben szabadult, utána segédként dolgozott különböző mestereknél.

1916-ban behívták katonának, két és fél évig szolgált vártüzérként Cattaróban. 1918-ban megszökött, és gyalog indult haza. 1918 októberében érkezett Orosházára.

Megérkezése után belépett a Magyarországi Szabómunkások és Munkásnők Egyesülete orosházi helyi csoportjába és a Magyarországi Szociáldemokrata Párt orosházi szervezetébe. 1919 januárjában Szegedre vonult be az 5. gyalogezred gépkocsizó századába. Itt, Szegeden belépett a Kommunisták Magyarországi Pártjába. Szeged francia megszállása után megszökött, és hazatért Orosházára.

A Tanácsköztársaság 38 napos fennállása után Orosházán a román királyi hadsereg megszállása következett. Ezt követően újra kellett szervezni a szakszervezeteket és az MSZDP-t is. A szabómunkások szakszervezeti csoportjának működését 1921. október 31-én vette tudomásul, azaz engedélyezte Békés vármegye alispánja. A növekvő infláció miatt fokozott bérharcra kényszerültek. Még abban az évben egyszer, 1922-ben háromszor sztrájkoltak. Anyagi követelések mellett a bizalmi rendszer elismertetését és a kollektív szerződés megkötését követelték. Az egyre növekvő infláció azonban minden kivívott eredményt megsemmisített, és munkaalkalom sem sok volt.

Szarka Gyula is részt vett a szociáldemokrata pártszervezet újjászervezéséért, a működés engedélyezéséért vívott küzdelemben. Az 1922-ben engedélyezett Orosházi Szociáldemokrata Párt a Táncsics Mihály utcán, a Csernok nagyvendéglő különtermében működött. A pártvezetés úgy látta, hogy a korábban összegyűjtött pénzre támaszkodva lehetőség van egy saját otthon felépítésére, ezért 1923. május 6-án megalakított

ták az Orosházi Munkásotthon Szövetkezetet. Szarka Gyula az egyik alapító tag volt, egy részvény tulajdonosa, és a továbbiakban különböző tisztségeket töltött be a szövetkezet vezetőségében.

1923-ban tettek először kísérletet munkásdalkör megszervezésére. Az 1926. május 31-én megalakult Általános Munkásdalárda egyik alelnöke Szarka Gyula volt. A dalárda működését a belügyminiszter nem hagyta jóvá. Csak a harmadik kísérlet sikerült. Az 1927. május 10-én megalakult Petőfi Dalárda alelnöke mégis Szarka Gyula lett, aki a helyi szociáldemokrata pártvezetőséget képviselte ebben a funkcióban. A Petőfi Dalárda fontos kulturális nevelőmunkát végzett, terjesztette és népszerűsítette a munkásdalkultúra legszebb darabjait Orosházán és környékén. Sikerrel szerepeltek a dél-alföldi városok munkásdalkörei által szervezett és az országos munkásdalos találkozókra is. A dalárda működése jó lehetőséget nyújtott bizonyos illegális munkára is.

Az Orosházi Baloldali Ellenzék, amely az MSZDP szervezetéből és az Orosházi Friss újság köré tömörülő Kossuth-párti emberekből állt, 1929 őszén két önálló listát indított a vármegyei törvényhatósági bizottsági választáson. Ezen a listán Szarka Gyula 1043 szavazatot kapott, és negyedik póttaggá választották. Mintegy négyszázzal kapott több szavazatot, mint a polgári lista első embere! A megyegyűlésre való behívására nem került sor.

A 20-as évek végén már a helyi szabómesterek több bérharc szervezése miatt a munkából kizárták, nem kapott munkát. Közben megnősült, egy fiuk született. Kontárkodni kényszerült, hogy családját el tudja tartani. Engedély nélküli iparűzésért többször megbüntették. 1932-ben belügyminiszteri engedéllyel családi nevét „Székely”-re változtatta.

A harmincas években különböző tisztségeket töltött be a Szociáldemokrata Párt orosházi vezetésében: pénztáros, a végrehajtó bizottság tagja. Megválasztották a községi képviselőtestület tagjává is. Itt azt javasolta, hogy a község a tavasszal végzett ínségmunkákon 1–2 napi munkabér helyett vetőmaggal, vetőburgonyával fizessen. Javaslatával a munkanélküliek éhezését kívánta csökkenteni. A javaslatát azonban leszavazták. 1933–34–35-ben a Munkásotthon oktatásügyi bizottságának a vezetőjeként dolgozott olyan jól, hogy ebben az időben az orosházi pártoktatást példaként emlegették országszerte.

1934 novemberében ismét szerepelt a polgárok és munkások blokkjának listáján a vármegyei törvényhatósági bizottsági választáson, de a haladó erők ekkor nem tudták megismételni az 1929-es sikerüket. A szavazatoknak csak 30%-át kapták, Székely Gyula 607 szavazatot kapott.

Az 1937-es nagy kommunista lebukás idején Budapesten dolgozott, ott nem találták meg, így kerülte el a letartóztatást. Hasonlóan kerülte el – véletlenül – az 1941. szeptemberi letartóztatást is.

A tisztújító közgyűlés levezető elnöke volt 1939 márciusában, ahol ismét a végrehajtó bizottság egyik tagjává választották. Az 1939. májusi választást megelőzően ő volt a szociáldemokrata jelölt Farkas István egyik főkorte, választási gyűléseinek egyik

összehívója. Farkas István a választáson kisebbségben maradt, 1940-ben elvtársai őt választották meg az Orosházi Szociáldemokrata Párt elnökévé, ezt a tisztséget töltötte be 1941-ben is.

1944. április elsején bevonult Törökszentmiklósról katonának, ahol egy hét múlva megtudta, hogy elvtársait Orosházán internálták. Ő is szerepelt a listán, a csendőrök házkutatást tartottak a lakásán, iratait, könyveit elvitték. Egységét hamarosan a frontra vitték, így ő az internálást elkerülte. A visszavonulás során Losonc-támasi községben megszökött alakulatától, és Serke községben várta meg bujkálva a felszabadító Vörös Hadsereget. A felszabadítást követően tevékenyen részt vett a Csehszlovák Kommunista Párt helyi szervezetének megalakításában, majd hazafelé indult.

Hazaérkezése után tifuszt kapott, ami néhány hétre az ágyának döntötte. Felgyógyulása után belépett a Magyar Kommunista Párt orosházi szervezetébe. A párt 1945 áprilisában rendőrségi szolgálatra küldte, megbízták az orosházi rendőrség politikai osztályának vezetésével. Júliustól októberig szervező munkát végzett az egész ország területén. Ezt követően a Békés megyei rendőrség politikai osztályának a vezetőjeként dolgozott őrnagyi rangban. Majd Hódmezővásárhelyen, Nagykanizsán, Pécsen, Pakson, Szekszárdon, majd Budapesten a XIII. kerületben teljesített szolgálatot. 1955. április 15-én a rendőrségi szolgálatból nyugállományba helyezték. 1955. szeptemberében a Kontakta gyárban az üzembiztonsági osztály vezetője lett, ahonnan az ellenforradalom idején a munkástanács „eltanácsolta”. 1956 novemberében jelentkezett a munkásőrségbe, és kérte reaktiválását. 1957 júliusáig a Budapesti Rendőrfőkapitányságon teljesített szolgálatot, majd ismét nyugdíjazták. 1957 decemberétől 1965 májusáig a Ganz Kapcsolók és Készülékek Gyárában rendészeti osztályvezetőként dolgozott, ekkor vonult végleg nyugdíjba. Budapesten halt meg 83 éves korában.

Az 1948–49-ben működő Központi Igazoló Bizottság Székely Gyula elvtárs párttagságát és munkásmozgalmi múltját 1918-tól ismerte el. Az MSZMP-nek haláláig tagja volt.

Kitüntetései: Közbiztonsági Szolgálati Jel bronz fokozata 1947, „48-as Díszérem” 1948, Közbiztonsági Érem bronz fokozata 1951, Közbiztonsági Érem arany fokozata 1955, Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérem 1957, Szocialista Hazáért Érdemrend 1967, Munka Érdemrend ezüst fokozat 1968, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

BML Orosházi járási főszolgabíró iratai 4921/1927.; 4426/1939. 4587/1939.; 3601/1940.

BML Egyesületi alapszabálygyűjtemény 795. szám.

MSZMP Orosháza Városi Bizottsága Munkásmozgalom-történeti Bizottság gyűjteménye 103/1/1979.; 246/1982., 247/1982., 250/1982.

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig. Budapest, 1968. 41., 273.

Orosháziaiak a haladásért. Orosháza, 1983. Dr. Forman István: Kormánypárt és haladó mozgalmak Orosházán 1939 – 1944. 40., 41.

Orosházi Friss Újság 1926. június 3. Általános Munkásdalárda alakult.

Orosházi Friss Újság 1929. október 27. A vármegyei törvényhatósági bizottság választása.

Orosházi Friss Újság 1932. február 4. Hírek.

Orosházi Friss Újság 1932. március 8. A Szociáldemokrata Párt közgyűlése.

Orosházi Friss Újság 1932. április 22. Vetőmag beszerzése 1–2 munkanappal.

Orosházi Friss Hírek 1934. november 22. Listák a megyebizottsági választásokra

Orosházi Friss újság 1939. március 14. A Szociáldemokrata Párt közgyűlése.

Székely Gyula visszaemlékezése 1979. július 31-én (a szerző gyűjtése).

Az MSZMP Budapest II. kerületi bizottsága II/PTO/121/1983. számú írásbeli közlése.

A Belügyminisztérium Személyzeti Csoportfőnökség 12–7230/1983. számú írásbeli közlése.

GYULAVÁRI, 1907. ÁPRILIS 28.
GYULAVÁRI, 1968. JÚNIUS 13.

Kétkezi munkás gyermeke. Édesapja amolyan ezermester–lakatos volt a gyulavári uradalomban. Elsősorban édesanyja – Békési Julianna – biztatására Székely elvtárs is szakmát tudott szerezni magának. Cipész lett.

Ez a szakma vitte őt a munkásság erejének, igazságának a felismeréséhez és ez adott erőt a későbbiekben is mindig a további tevékenységéhez. Kis műhelyét sokan látogatták. Nemcsak azért, hogy bakancsaikat, csizmájukat javíttassák, hanem egyre inkább csak beszélgetésekre. Párfilléres javítás mellett a szegény emberek itt szereztek híreket a nagyvilágból, a politikáról, s itt mondták el egymásnak a véleményüket a rendszerről, az inségmunkákról és a nincstelenségről. Tehát politizáltak és a mester szívesen adott helyet az elvbarátainak és ő maga is belekapcsolódott a beszélgetésekbe.

Amikor megalakult Gyulaváriban is a Szociáldemokrata Párt helyi szervezete, az elsők között volt, aki belépett. Szívesen vállalt pártmegbízásokat. 1932-től egészen 1936-ig pártbizalmi is volt. A pártszervezet betiltása után is tovább tudta tartani titkos kapcsolatait több régi pártvezetővel. Tőlük kapott röpcédulákat, s egyéb terjesztésre való illegális anyagot. Cipésműhelyében a régi társak és barátok rendszeresen felkeresték a továbbiakban is és tőle tudtak meg sok olyan információt, amiről a nagy nyilvánosság előtt nem eshetett szó.

Akkor már a röplapterjesztés mellett ismertette elvbarátaival a titokban hallgatott moszkvai magyar adás híreit is.

Nagyon hamar elterjedt a híre, hogy Székely elvtárs cipésműhelyében aránylag rendszeresen összejönnek a szociáldemokrata elvtársak és ezeken a találkozásokon beszélnek meg tennivalóikat. Bár erre felfigyelt a csendőrség is, nem sikerült bizonyítani az államellenes cselekvéseket, mivel megmaradtak a legális külszín alatt és szerencséjükre pártmunkát nem tudtak rájuk bizonyítani. Azonban még fokozottabb csendőrségi figyelmet keltett az a tény, hogy Székely elvtárs az akkoriban meghirdetett

ínségmunka ellen sztrájkot szervezett. De mivel ez is „államközi” téma volt, eljárást nem indíthattak ellene.

Nyíltan lépett fel a választásokon is a baloldali jelölt mellett. Támogatta őket, lelkesítő beszédekkel mondott mellettük és érdekükben, de nem támadta a jobboldali jelölteket. S ezen politikus magatartásának köszönhető, hogy a résen álló és mindenre figyelő csendőrség nem tudott alapot találni a letartóztatására.

A háború alatt teljesítette a bevonulási parancsot, de a szolgálat alól megszökött. Bujkálása során már 1944 év őszén a felszabadult Gyulaváriba érkezett és részt is vett a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetének megalakításában és szervezésében. Természetesen tovább folytatta agitációs és propagandamunkáját, műhelye továbbra is nyitva volt minden elvtárs előtt. Nem sokkal később belépett a bőripari szakszervezetbe is. Ebben szintén szervező munkát végzett.

1947-ben új utat kellett választania.

Tizenkét bőriparos társával együtt – kik között cipész, cipőfelsőrészkesztő, tímár, varga, szíjgyártó és egyéb szakmunkás volt – megalakította azt a Kisipari Terinelőszövetkezetet, melyben életének értelmét is megtalálta és amelynek egészen nyugdíjazásáig tagja volt. Mégpedig aktív, lelkiismeretes dolgozója és vezetőségi tagja egyaránt.

Amikor az ellenforradalom veszélyeztette hazánk létét és a párt létét is, Székely Lajos elvtárs újra agitált és szervezett a szocialista életforma és a párt mellett.

Részt vett 1956-ban a párt újjászervezésében, s ezen feladatait a tőle megszokott lelkesedéssel és megbízhatósággal hajtotta végre. A ktsz-ben is tovább dolgozott egészen 1967-ig. Akkor vonult nyugalmába.

Továbbra sem hagyta abba a szakmáját, a szomszédok, ismerősök rendelkezésére állt mindig kis műhelyében, bár ez már csak szórakozás volt akkor a számára.

Nagyobb munkát és egész embert lekötő feladatot végzett viszont a pártszervezetben. Minden gyűlésre eljárt, minden – tőle telhetően elvégezhető – feladatot elvállalt és azokat el is végezte.

1968-ban Gyulaváriban, a Somogyi Béla utca 9. szám alatti házában hunyt el.

Munkásmozgalmi múltját a felsőbb szervek 1932-től ismerték el.

Marsi László

FORRÁSOK:

Székely Lajos életrajzi felterjesztése.

MSZMP Gyula Városi pártbizottságának írásos közlése, 1983.

PUSZTAFÖLDVÁR, 1923. MÁRCIUS 8.
OROSHÁZA, 1976. MÁJUS 16.

Szülei gazdasági cselédek voltak a pusztaszöllősi Zichy-birtokon. Az elemi iskola elvégzése után ő is a cselédek és napszámosok életét élte Szöllősen, Szentetornyán és Árpádhalmán. A háború utolsó évében kapott katonai behívót, mint munkaszolgálatos, Ausztria területén fogságba esett. Négy hónap elteltével, 1945 szeptemberében tért haza Szentetornyára szüleihez, akik ekkor már párttagok voltak. Októberben belépett a Magyar Kommunista Pártba.

1946-tól 1951-ig téglagyári munkás volt Orosházán az I. számú, majd a II. számú téglagyárban. Itt kezdetben pártbizalmi, majd pártvezetőségi tag, 1950-től pedig alapszervezeti titkár. Kéthetes, majd kéthónapos pártiskolai tanulmányok után 1951-ben Gyulára, a Járási Pártbizottságra került, politikai munkásnak. Az öthónapos pártiskola elvégzése után 1954-ben az Orosházi Járási Pártbizottságra helyezték át, itt dolgozott 1973 márciusáig. Politikai munkatárs, később PTO vezető lett. A hosszú évek alatt tanúbizonyságot tett osztályhűségéről, becsületes helytállással szolgálta a párt ügyét a nehéz időszakokban. Helytállt az 1956-os ellenforradalom idején is. Részt vett a párt újjászervezésében és a karhatalom megszervezésében. Tagja volt a Járási Ideiglenes Intéző Bizottságnak, majd 1966-ig a járási pártbizottságnak. 1958–62 között járási tanács tag, 1966–72 között pedig a járási sportelnökség választott tagja. Közben folyamatosan képezte magát: elvégezte az egyéves bentlakásos pártiskolát, majd 1964-ben a mezőgazdasági technikumot. A termelőszövetkezeti átszervezést követően sok energiát fektetett a szövetkezeti pártalapszervezetek szervezésébe és megerősítésébe.

A pártapparátusból 1973-ban került át az Állami Biztosító Orosházi Járási Fiókjához vezetőnek. Itt sem szakadt meg kapcsolata a pártmunkával: a fegyelmi bizottság tagjaként dolgozott tovább, és a községi pártbizottságokat, alapszervezeteket segítette

mint aktivista. 1976-ban a Kardoskúti Rákóczi Tsz függetlenített személyzeti vezetője lett. Új munkakörében kevés ideig dolgozott, mert agyvérzés következtében meghalt.

A pártban végzett három évtizedes tevékenysége alatt fáradtságot nem ismerve, egészségét nem kímélve igyekezett mindenkori megbízatásának eleget tenni. Ezt ismerték el a felsőbb pártszervek felszabadulásunk harmincadik évfordulóján a Munka Érdemrend bronz fokozata kitüntetéssel.

Körmendi János

FORRÁS:

MSZMP Békés m. Biz. Arch. 1. fond. PTO nyilvántartási anyag

MSZMP Orosháza Járási Bizottsága, nyilvántartási anyag

Szeles Jánosné Martinák Katalin

ENDRÓD, 1903. JÚLIUS 27.

ENDRÓD, 1978. JÚNIUS 5.

Szegény, aprárproletár szülők gyermeke. Végigjárta a korabeli magyar parasztgenerációk életútját. Volt pásztorlány és később summás, majd részesarató és cséplőmunkás. Férjhezmenetele után naponta garasos gondok keserítették éjszakáit. Az anyagi és szociális bizonytalanság ösztönösen a munkásmozgalom felé sodorták. Asszonytársai, sorstársai között agitált a Horthy-rendszer idején. Meggyőződésből, az igaz ügybe vetett hittel vett részt a Vörös Segély 1930-as évi gyűjtéseiben.

1945 elején, az MKP útmutatásai, célkitűzései alapján, az endrődi női szakszervezet létrehozását irányította. Ezekből a szervezetekből jött létre az MNDSZ, melynek helyi titkára volt 10 évig. 1945. február 3-án, az Ideiglenes Nemzetgyűlés törvénye alapján, Endrődön is megalakult a nemzeti bizottság. Az 5 tagú testület munkájában Szeles Jánosné pártos, a nép érdekeit képviselő magatartásával tűnt ki. Az MKP oktatáspolitikai célkitűzéseit valósította meg, amikor az MNDSZ tagjait az iskolák államosítása mellett szólította harcba. Jelentős érdemei voltak abban, hogy a 27 egyházi tulajdonban levő tanterem az 1948–49-es tanévtől az egységes állami oktatást szolgálta. 1948-tól a földművesszövetkezetek szervezésében jeleskedett, majd az ÁFÉSZ igazgatósági tagjaként a szövetkezés különböző formáinak támogatója. Három cikluson keresztül tagja a községi tanácsnak, majd az MSZMP Endrődi Községi Bizottságának.

Kitüntetése: Felsőzabadulási Jubileumi Emlékérem.

Szakács Mihály

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Endrődi Községi Bizottsága iratai.

Gyebnár József: Endrőd község mozgalmi tevékenysége 1935-től 1975-ig (kézirat).

OROSHÁZA, 1918. OKTÓBER 7.

OROSHÁZA, 1977. DECEMBER 12.

Szülei az orosházi munkásmozgalom kiemelkedő harcosai voltak. Gyermekeveire, további életére ez meghatározó volt. Át kellett élnie csendőri zaklatásokat, házkutatásokat és édesapja többszöri letartóztatását. Számtalan alkalommal a „védőőrizetben” levő édesapjának vitte a reggelit, az ebédet, a vacsorát.

Hárman voltak testvérek. A hat elemi elvégzése után fényképészinak ment, s ezzel egyidőben az iparos tanonciskola tanulója lett, ahol az inasévek letelte után sikeres vizsgát tett a fényképész szakmából. Már a felszabadulás előtt a Szociáldemokrata Párt keretein belül működő ifjúsági mozgalom köréhez tartozott. Az itt végzett munka több irányú volt. Legnagyobb feladatuk az énekkar és a színjátszó csoport megalakítása és ennek széles körű aktívahálózatának megteremtése volt. A fiatalok kulturális munkájuk mellett a tapasztaltabb elvtársaktól sok mindent megtanultak. Részesei voltak az orosházi mozgalmi munkának.

1943 augusztusában Budapestre, a Magyar Optikai Művekhez ment dolgozni, mint fényképész. 1944 őszén betegsége miatt visszajött szüleihez. A felszabadulás Orosházán érte. 1945. május 9-én kérte felvételét a Magyar Kommunista Párt tagjai sorába. Felvétele után mint pártaktíva dolgozott, naponta bejárt az orosházi pártbizottságra. Kezdetben ezt a munkát társadalmi megbízásból végezte, majd később hivatásos pártmunkás lett. 1947 januárjában Gyulára, a Magyar Kommunista Párt városi bizottságára került munkatársnak, ahol propagandista és adminisztrátori feladatokat látott el 1948 májusáig. Innen Békéscsabára helyezték, ahol a megyei pártbizottságon dolgozott. 1948. július 15-ével az Államvédelmi Hatóság állományába került. Belügyi szolgálatát Gyulán kezdte meg, majd 1948 októberében Budapestre helyezték a Belügyminisztériumba, ahol különböző beosztásokban dolgozott. Az 1956-os ellenforradalmi lázadás idején szolgálati helyén tartózkodott. A Belügyminisztériumot az ellenforradalmárok több alkalommal megtámadták, de eredménytelenül. Az események úgy alakul-

tak, hogy 1956. október 30-án a Belügyminisztérium épületét az ott-tartózkodó elvtársaknak el kellett hagyni.

1956. november 4-étől a szovjet csapatokkal együtt részt vettek az ellenforradalmárok felszámolásában. A Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány megalakulása után Szemenyei elvtársnő belépett a karhatalmi egységbe, és ott fegyverrel a kézben vett részt az ellenforradalom felszámolásában és a rend helyreállításában. Ezzel kiérdemelte, hogy a Magyar Partizán Szövetség tagjai sorába felvették.

Szemenyei Margit munkáját egész életében mindig pártszerűen, nagy hivatástudattal végezte. Lelkiismeretesen, felelősségérzettel, fáradtságot nem ismerve dolgozott. Őszinte, szókimondó magatartásáért munkatársai szerették. Szakmai munkájának elismeréseként több esetben részesült dicséretben, jutalomban, valamint kitüntetésekben. Megkapta a Magyar Népköztársasági Érdemérem ezüst fokozatát 1953-ban, a Szolgálati Érdemérmét 1955-ben, a Munkás-Paraszt Hatalomért Emlékérmét 1957-ben, a Szolgálati Érdemérmét 1958-ban, a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmét 1970-ben.

1963. január 1-én betegsége miatt nyugállományba került és hazaköltözött Orosházára.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

Belügyminisztérium személyzeti csoportfőnökség 53–19/44/1983.

MSZMP Orosháza VB PTO nyilvántartása.

Saját gyűjtés: Szemenyei Margit visszaemlékezése 1975.

Szemenyei Pálné *Szemenyei Margit*

OROSHÁZA, 1894. NOVEMBER 5.
OROSHÁZA, 1971. JÚLIUS 14.

Munkáscsaládból származott, apja uradalmi gépész volt, édesanyja mosni járt. Öten voltak testvérek. Az elemi iskola hat osztályát végezte el s utána varrni tanult.

1917-ben kötött házasságot Szemenyei Pál cipészmunkással. A mozgalommal férjén keresztül ismerkedett meg, aki már 1912-től tagja volt a Szociáldemokrata Pártnak és a cipészek szakszervezetének. Férjét a Tanácsköztársaság ideje alatt Orosházán a direktórium tagjává választották és ott a titkári feladatokat látta el. A román királyi csapatok elől felső utasításra az értékek menekítésével bízták meg. Családjával együtt hagyta el Orosházát, először Kalocsára, majd Budapestre kerültek.

A család nagy megpróbáltatásokat élt át ez idő alatt. Hiszen velük volt kicsiny lánykájuk és Szemenyei elvtársnő második gyermekével terhesen követte férjét a bizonytalanságba.

A Tanácsköztársaság megdöntése után férjét letartóztatták és 18 hónapon keresztül börtönben tartották.

Szemenyei Pálné ebben a nehéz időben nemcsak férjét, hanem a börtönben levő többi elítélt elvtársat is segítette, bátorította, s ha szükség volt rá, ügyeiket intézte.

A Horthy-rendszer ideje alatt Orosházán a Szociáldemokrata Pártban a nőmozgalom legaktívabb tagja volt. Férjével együtt politikai munkát végeztek, emiatt állandó csendőri zaklatásnak voltak kitéve. Átélték számos házkutatást. „Egy-egy házkutatás-alkalmával végigdúlták az egész lakást, még a falióra sétálójába is belenéztek” – írta a visszaemlékezésében férje.

A 30-as évek gazdasági válsága Orosházán is éreztette hatását, súlyos volt a munkanélküliség. Több ínségmunkát szerveztek, de ez nem oldotta meg a problémákat. 1932 októberi jelentésében írta Békés vármegye alispánja, hogy „a munkásság helyzete a téli hónapokra igen nehéznek ígérkezik, nincs remény arra, hogy a folyó év folyamán újabb közmunkák legyenek folyamatba tehető”. Az Orosházi Friss Újság karácsonyi száma

is bizonyította a nagy szegénységet: „Orosháza lakossága elsőrendű életszükségeit sem tudja már kielégíteni”. Ugyanebben a számban Keresztes Lajos Tél című verse is figyelemre méltó.

„Nézd, hogy nyomorgunk, fázunk, éhezünk
Hiába van most dolgos két kezünk
Munkát hiába kér esdő szavunk
Kenyér se jut már, mind éhenhalunk”.

Orosházán ebben az időben több tüntetés, megmozdulás zajlott le. 1933 elején Szemenyei elvtársnő az egyik tüntetés szervezője volt. A nők tüntetését vezette és irányította annak hangulatát.

Éveken keresztül dolgozott a Vörös Segély akcióban. Több alkalommal vállalta tiltott könyvek, röplapok és illegális sajtótermékek szállítását Budapestről Orosházára.

Mozgalmi munkája mellett három gyermeket nevelt fel tisztességgel, becsülettel.

A felszabadulás Orosházán érte. Az elsők között, még 1944-ben lépett be a Magyar Kommunista Párt soraiba, ahol olyan feladatot kapott, több nőtársával együtt, hogy a Dolgozó Nők Demokratikus Szövetségét hozzák létre. Ez a nőszövetség 1944. december 5-én alakult meg a Táncsics utca 13. szám alatti Berthóty-féle házban. A nők összefogására már addig is óriási feladat hárult. Óvodákat, iskolákat hoztak rendbe. Ennek köszönhető, hogy 1944. november 15-én megkezdődhetett a tanítás.

1944. december 25-én karácsonyi gyermekünnepséget rendeztek, „ahol a gyermekeket kávéval, kaláccsal vendégelték meg, de ezenkívül sok játék és ruhanemű is összegyűlt, amelyet kiosztottak”. A nőszövetség részt vállalt a Nemzeti Segélyben, valamint a hadisegély szétosztásában is. A hadifoglyok fogadására is felkészültek. Az állomáson meleg étellel várták őket s ha szükséges volt, akkor szállással, ruhával is ellátták.

Az Orosházi Hírek 1945. január 11-i száma a nőszövetség munkájáról a következőket írta: „Vállalják a munkát és harcot, részt kérnek az újjáépítés hatalmas munkájából. Nem várnak felhívásra, utasításra, udvarias felkérésre, sutba dobták az érzékenykedést, finomkodást, kényelemszeretetet, dolgoztak, segítettek, szervezkedtek.”

1945. január 18-án Budapesten megalakult a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége, így Orosházán is nevet változtatott a nőszövetség.

Az 1945-ös választások alkalmával a Kommunista Párt mellett agitáltak és gyűjtötték a szavazókat.

1946 elején a Magyar Nők Demokratikus Szövetségében a szervező munka mellett előtérbe került a politikai képzés is.

A Magyar Kommunista Párt káderosztályának javaslatára Orosházáról 3 elvtársnőt pártiskolára küldtek, köztük Szemenyei Pálnét is. A pártiskola elvégzése után a Magyar Nők Demokratikus Szövetsége orosházi szervezetének a titkári feladatával bízták meg, amelyet éveken keresztül látott el. Sokoldalú társadalmi munkát végzett. Éveken keresztül tagja volt a városi tanácsnak és a végrehajtó bizottságnak. Ezzel egyidőben a Megyei Nótanács választmányi tagja, a Békebizottságban és a Hazafias Népfrontnál pedig az elnöki tisztséget töltötte be.

A párt javaslatára 1951-től kinevezték a helybeli Vendéglátóipari Vállalat igazgatójának. Itt dolgozott 1956. január 1-ig. Majd a városi tanács kereskedelmi előadója volt. Az 1956-os események idején az ellenforradalmárok kommunista magatartásáért az elsők között távolították el. Az ellenforradalom ideje alatt bátran védte a nép hatalmát. Aktívan részt vett a párt újjászervezésében és a Magyar Szocialista Munkáspárt orosházi szervezetének létrehozásában.

1958-tól a Községgazdálkodási Vállalathoz került, az egyik virágüzlet vezetőjeként és innen ment nyugdíjba is.

Élete összekapcsolódott az orosházi munkásmozgalommal. A társadalmi élet különböző területein végezte munkáját, mindenki „Margit nénije” volt. Szerény, határozott, becsületes elvtársként élt, megalkuvás nélkül szolgálta a munkásosztály ügyét.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. ARC. 1. fond: PTO 46. fond: Kaluzsa Pál visszaemlékezése, 46. fond: Szemenyei Pál visszaemlékezése.

A forradalmi munkásmozgalom Békés megyei harcosai Békéscsaba, 1979. MSZMP Békés m. Biz. Békéscsaba – Beck Zoltán: Szemenyei Pál.

Verasztó Antal: Az orosházi demokratikus nőmozgalom történeti áttekintése. Orosháziak a haladásért. Orosháza, 1983.

Fia, Szemenyei Pál ezredes írásbeli közlése, Budapest, II. Kuruclesi út 10.

Poór Istvánné, Orosháza Bajcsy-Zsilinszky u. 2. szóbeli közlése.

Orosházi Friss Újság 1932. november 5-i szám.

Orosházi Friss Újság 1932. december 25-i szám. (3–5. old.)

METZ (FRANCIAORSZÁG),
1924. OKTÓBER 8.
GYULA, 1976. SZEPTEMBER 2.

Ifjabb Szikes Antal elvtárs több generációra visszavezethetően az építőmunkások nagy családjából származott. Édesapja is kőművessegéd volt, sőt az édesanyja – Spitzer Terézia – is építőiparos leszármazottja volt, lévén atyja ács és tetőfedő.

Mivel apja az MSZDP tagja volt, s utóbb a Vörös Hadsereg harcosa, a Tanácsköztársaság bukása után el kellett menekülnie az országból. Itt munkát az építőipar általános pangása után amúgy sem kaphatott volna. Így került ki – több kitérő után – a franciaországi Metzbe, ahol ifj. Szikes Antal megszületett. Így gyermekként francia, magyar és – édesanyja révén – német nyelven kezdett el beszélni. 1928-ban a konszolidálódási folyamat és az amnesztia hírére a Szikes család is hazatelepült Magyarországra.

Iskolai elvégzése után nagyon szeretne volna, ha ő is édesapja példája után kőműves lehetne. Végül sikerült a szándéka, elszegődött és 1943 márciusában kőművessegédként felszabadult. Ezután az addig csak érdeklődő, kíváncsi, de szemináriumokra és politikai előadásokra ritkán eljáró fiatalember immár érett segédként beléphetett a tőle addig elérhetetlennek látszó szakszervezetbe, az akkori néven MÉMOSZ-ba. Ott már régi ismerősként fogadták, mivel az Építőmunkások Országos Szövetségének gyulai szervezete rég figyelemmel kísérte egész fiatal életét, munkásságát. S nem utolsósorban édesapja tevékenysége is nyomott a latban. Így hamar megbízták önálló feladatokkal is. Felfigyeltek jó és gyors felfogására, agitatív képességeire és nem utolsósorban jó beszédképességére. Ezért ellátták pártanyagokkal, ismertetőikkel azon célból, hogy adja tovább tudását a fiatal építőmunkásoknak és a fiatal napszámosoknak. Továbbá, hogy végezzen a körükben felvilágosító tevékenységet az immár zajló második világháború ellen.

Ezeknek a feladatoknak hűségesen eleget is tett. Agitált a hitleri fasizmus ellen, a horthysta kiszolgáló csatlós-politika ellen és az antifasiszta Szövetséges Hatalmak – főleg a Szovjetunió – igazsága mellett.

Az 1943–44-es év fordulóján került kapcsolatba a Magyar Kommunista Párttal és ezentúl tőlük kapta a rölapokat, újságokat és – ritkábban bár – a tiltott irodalmakat is.

Az 1944-es évben megszaporodott a rendőrségi, csendőrségi zaklatás a munkásmozgalomban részt vevőkkel szemben. Így ráterelődött a figyelem Szikes Antalra is, ki akkor már régen nemcsak az ifjómunkások között, hanem a felnőtt dolgozók soraiban is agitatív munkát végzett. Bár több intő figyelmeztetést kapott, ennek ellenére sem szüneteltette be pártmunkáját, csak kissé nagyobb körültekintéssel és óvatossággal tevékenykedett. Így például egy-egy megbeszélésen már nem nagy létszámmal, hanem csak 4–5 fővel ismertette a hadihíreket, politikai fordulatokat. Olyan idősebb elvtársakkal dolgozott együtt ebben a munkában, mint Gáleg György, Csiszér Ferenc, Tarkó Mihály és a saját édesapja.

Az 1944-es tavaszon történt német megszállás nyilvánvalóvá tette azt, hogy hazánk ebből az igazságtalan háborúból csak nagy áldozatok árán, vagy egyáltalán nem fog tudni kilépni. Viszont minden kapavágás a német fasiszta erőket segítette és egyben gyengítette a munkásosztályt. Emiatt megerősödött az agitációs munka és érezhetően lelassultak az építkezések, gátépítések, árokásások munkálatai. Ezt a hatalmon levő kormányzat szabotálásnak fogta fel és hamar elérkezett a megtorlás napja is.

1944. április 2-án Gyula városában is megkezdődtek az internálások, melynek során a zsidó származású személyeken kívül a munkásmozgalomban aktívan részt vevő elvtársakat is lefoglalták. Így Szikes elvtárs édesapját is.

A háború alatt megnövekedett a munkalehetőség újra és ezért ismét a szakmájában dolgozhatott végre ifj. Szikes Antal is. Helyzetében politizálgatását a már említett visszafogottabb és óvatosabb módon folytatta. Most már a Békepártnak köszönhetően hozzá is eljutottak az előzően már rongyosra olvasott illegális sajtótermékek, röpcédulák. Ezek a nemzeti összefogást hirdették és egységfrontot a német fasiszták ellen. Felolvasásukra általában az ebédszünetben került sor. Így szereztek tudomást többek között Ságvári Endre harcáról, hősi haláláról és a hadihelyzettel kapcsolatos ismereteik is bővültek.

A Szovjet Vörös Hadsereg gyors előrenyomulása végre meghozta a régen várt felszabadulást, mely 1944. október 6-án elérte Gyula városát is. Nyolc nap múlva megalakult a városban a Magyar Kommunista Párt helyi szervezete, amelybe az első között belépve ifj. Szikes Antal elvtárs egyik alapító tagja lett. Innen kelteződik párttagsága, mely egészen a haláláig folyamatos is lesz.

Párttagságát mindennél előbbre tartotta. S ő, aki mindig elítélte a fegyveres erőszakot, a párt hívó szavára belépett az immár újjászervezett magyar államrendőrség kötelékébe. Ekkor még sajnos napirenden voltak az erőszakosságok, betörések, vetkőztetések. Szolgálatát a szovjet katonai hatóságokkal együtt látta el, járőrözött, házkutatásokat folytatott, majd a későbbiek folytán ezeket irányította. A legnagyobb probléma ezután már a „feketetés” volt. Utána feltűntek a visszaszivárgó reakciós elemek, a lapító, bujkáló háborús bűnösök. Ezeknek a személyeknek a felderítésében és semlegesítésében is nagy szerepet vállalt.

Folytatta a kiképzést mind politikai, mind szakmai téren és természetesen továbbfej-

lesztette a saját maga képzését is. Minden beosztottját személyesen ismerte és rendszeresen eljár az idősebbek lakására a személyes kapcsolat szorosabbá tételének érdekében. Így volt elérhető az az emberközelség, mely Szikes elvtárs egyik legnagyobb és legszebb emberi tulajdonsága volt egész – sajnos nagyon rövid életében.

Ugyanakkor részt vett az MKP melletti agitációkban, tovább folytatta népnevelő munkáját. Államrendőrségi feladatait is végrehajtotta. Akkor még fokozottabban volt érvényben a belbiztonsági szervek részére az éjjel-nappali szolgálat. Ez a feszített állandó készenlét is hozzájárult egészsége hanyatlásához, álmatlanságaihoz és gyomorbántalmaihoz.

1947 januárjának a végéig vett részt a belügyi munkában. Ekkor áthelyezték a Szakszervezeti Társadalombiztosítási Központ gyulai kirendeltségéhez. Itt dolgozott egészen 1953. december 16-ig. Jellemző aktivitására, hogy pártnevelő munkájával soha nem hagyott fel és az is, hogy állandóan továbbképezte magát. Így először is letette a gimnáziumi érettségit, majd elvégezte a hároméves Marxista–Leninista Esti Egyetemet. Hogy szakmai vonalon is fejlessze és bővítse a tudását, a SZOT Központi Iskolájának hároméves felsőfokú társadalombiztosítási tagozatának oklevelét is megszerezte. Munkáját különben itt is a tőle megszokott lelkiismeretességgel végezte, melyről több szakmai dicsérte, oklevele és Kiváló Dolgozó emlékérmé tanúskodik.

1953 decemberében új beosztást kapott, a Magyar Nemzeti Bank gyulai fiókjához nevezték ki. Kissé idegen volt neki, hogy pénzügyekkel bányon, mert mindig szeretett emberek között dolgozni, azok problémáját intézni. Munkáját lelkiismeretesen ellátta, de kérelmet adott be áthelyezéséhez. Így nem sokkal később áthelyezték a gyulai Béke Termelőszövetkezetbe. Ennek a beosztásának nagyon megörült, hiszen mind szakmai, mind politikai képességeinek megfelelt. Itt dolgozott az 1956-os ellenforradalmi időszakban is, és az egyik legmegbízhatóbb védelmezője, érdekeinek szóvivője, felosztásának megakadályozója lett a termelőszövetkezetnek.

1958. február elsejétől újra visszahelyezték a gyulai Társadalombiztosítási Kirendeltséghez és mint osztályvezető, a továbbiakban ott tevékenykedett. Mindvégig nagyon megbecsült dolgozója volt a kirendeltségnek, melyeket további oklevelei, Kiváló Dolgozó címjei és érdemjelei tanúsítanak.

1959-től kezdve ő látja el a gyulai egyesített egészségügyi pártalapszervezet titkári teendőit is, kinevezés alapján. Ezt a tisztségét is nagy odaadással és a pártfegyelem legteljesebb betartásával látta el.

Ifjú Szikes Antal elvtárs munkásmozgalmi tevékenységét a felsőbb pártszervek 1943-tól kezdve ismerték el. Innen kelteződik szakszervezeti múltja is.

Politikai hozzáállását az okleveleken kívül a Felszabadulási Emlékéremmel is elismerték.

Feszített élettempója miatt – aránylag fiatalon – 1976. szeptember 12-én Gyulán, Kolozsvári utca 9. sz. házában hunyt el.

Marsi László

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma 46. fond.

Özv. Szikes Antalné nyugdíjas, gyulai lakos – nevezett feleségének szóbeli közlései, visszaemlékezései, Gyula, 1982-ben.

Elekes György gyulai nyugdíjas vízmester, annak idején építőipari napszámos szóbeli közlései 1983-ban.

Csiszér Ferenc budapesti lakos írásos visszaemlékezései.

BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1897. AUGUSZTUS 2.
OROSHÁZA, 1975. FEBRUÁR 1.

Agrárproletár családból származott. Ő is, mint olyan sokan mások, már gyermekfővel cselédként kereste kenyerét. Az elemi iskola 6 osztályát végezte el.

Az első világháború kitörésekor az elsők között hívták be katonának. 1918. október elején tért haza szerencsésen. Mint frontot járt, tapasztalt ember, a forradalmi eseményekkel kapcsolatba kerülve 1919 tavaszán jelentkezett vöröskatonának. (A 101-es gyalogezredhez került és részt vett a híres északi hadjáratban.)

A Tanácsköztársaság megdöntése után román fogságba került, Moldvába internálták. Az internálás ideje alatt a foglyokat dolgoztatták, és így ő is részt vett egy alagút építésében, ahol a kő fejtésénél baleset érte, eltört a lába. Az orvosi ellátás igen rossz volt, örökre nyomorék maradt. Kétévi szenvedés után 1921-ben jöhetett haza. Itthon azonnal csendőri felügyelet alá helyezték. Mindez nem törte meg, kapcsolatot keresett és talált a munkásmozgalommal. 1922-től a Szociáldemokrata Párt tagja. A Munkásotthonban folyó szervezeti élet irányítója, szervezője volt. Szoros kapcsolatot tartott fenn Birkás Imrével és Dumitrás Mihállyal. Részt vett a város területén és a környező községekben a Szociáldemokrata Párt létrehozásában. Munkássága főleg Bónum határ-rész területén emelkedett ki. A téglagyárban – ahol dolgozott – baloldali érzelmű emberek társaságát kereste: „Olyan emberekkel kell kapcsolatot tartani, akik hallgatnak, ha kell, de küzdeni is tudnak” – mondta.

Illegális összejöveteleket, gyűléseket szervezett. A felsőbb kapcsolat biztosítását is ellátta, például Kun László elvtárs esetében. Ő Budapestről járt Orosházára előadásokat tartani. Szin István feladata volt, hogy biztosítsa Kun László zavartalan munkáját, valamint hogy a hatóságok zaklatását elkerüljék.

Részt vett választási agitációkban, sztrájkok, bérharcok kezdeményezésében. A hatóságok részéről mindezt állandó üldözésnek volt kitéve. Munkásmozgalmi tevékenységében vele volt felesége is, aki a felszabadulás előtt már 15 évig szervezett

munkás volt. Sztrájk szervezése miatt őt is négyhónapi börtönbüntetéssel sújtották, amelyet a gyulai börtönben töltött le. A felszabadulás után feleségével együtt a Magyar Kommunista Párt tagjai lettek. A földosztás alkalmával 6 hold földet kapott. Megértve a közös gazdaság előnyét, már 1949-ben Szentetornyán termelőszövetkezeti csoportot hoztak létre. Itt dolgozott a tszcs pártvezetőségének tagjaként.

Az 1956-os ellenforradalom idején megszervezte a Petőfi Tsz vagyonának fegyveres őrzését. Több elvtársával együtt megakadályozták a közös vagyon széthurcolását. 1962-ben nyugdíjba vonult, de kapcsolata a párttal és a termelőszövetkezettel élete végéig megmaradt. Munkásmozgalmi tevékenységét 1919-től ismerték el.

Kitüntetései: 1959. Tanácsköztársasági Emlékérem, 1960. Kiváló Termelőszövetkezeti Dolgozó, 1970. Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

PIA 867. fond. H-s-14. Soós Gyula visszaemlékezése.

MSZMP Békés m. Biz. Arch. 1. fond. PTO munkásmozgalmi anyag.

MSZMP Orosháza Városi Pártbizottság PTO 1958. kérdőív.

BML. Alispáni iratok 3163/1925.

Nevelt lányának (Madarász Jánosné, Orosháza Bácska u. 47.) szóbeli közlése.

KÖRÖSTARCSA, 1901. OKTÓBER 24.
KÖRÖSTARCSA, 1980. FEBRUÁR 12.

SZIKRA KIADÁS
KÖRÖSTARCSA
1980

Agrárproletár szülők gyermeke, öt közül a legidősebb fiú. Édesapja elesett az első világháborúban. Korán kellett munkát vállalnia, hogy segítsen édesanyjának a család fenntartásában. Előbb kondás, majd béresként szolgált gazdánál, 1917-ben urasághoz szegődött 3/4 kommenciával. 1926-ig cselédeskedik, majd kubikosmunkát vállalt. 1932–40-ig a Körös-gát építésénél dolgozott, ahol társai bizalmából „első ember”-ként képviselte a kubikosok érdekeit. 1940-től 44-ig részes munkát vállalt a gazdánál, ebből tartotta el családját.

A mozgalomba kubikos korában, 1931-ben kapcsolódott be. Ekkor lépett be Köröstarcsán a Szociáldemokrata Pártba, ahol ellenőrző bizottsági taggá választották. Részt vett a párt minden fontosabb megmozdulásában. A harmincas években többször vett részt a kubikosok bérkövetelési sztrájkjában. A választások idején a baloldali jelöltjei mellett agitált. Tevékenységéért többször zaklatták a csendőrök, ürügyet keresve, hogy letartóztassák. A párt helyi szervezetének feloszlata után Mezőberénybe járt át pártgyűlésekre és tartotta fenn a kapcsolatot. A háború alatt többedmagával rendszeres hallgatója volt a moszkvai rádió magyar adásainak, majd terjesztője a reményt keltő híreknek.

A felszabadulás után 1945-ben belépett a Magyar Kommunista Pártba. Tagja lett a földigénylő bizottságnak, majd az UFOSZ elnökévé választották. Mint agrárproletár, ő is kapott 5 kh. földet, amelyen 1949-ig gazdálkodott, majd leadta földjét a helyi termelészövetkezetnek. Ezután tevékenységét több éven át a földművesszövetkezet keretén belül fejtette ki. Mint alkalmazott aktívan segítette a termelészövetkezeti mozgalmat. Később a Vízügyi Igazgatósághoz helyezik, ott dolgozik nyugdíjazásáig.

1956-ban, az ellenforradalom idején példamutatóan helytállt, majd Bak Sándor elvtárrsal, a későbbi párttitkárral együtt szervezték újjá a pártot, az elsők között kérte

átigazolását az MSZMP-be. Jelentkezett munkásőrnek, majd 1960-ban a mezőgazdaság szocialista szervezésében hasznosította tapasztalatait.

Fáradhatatlan, eredményes munkájáért 1955-ben megkapta a Kiváló dolgozó megtisztelő címet. 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel tüntették ki.

Munkásmozgalmi tevékenységét az MSZMP 1931-től ismerte el. Haláláig tagja volt a pártnak.

Szathmári Imréné

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottságának Archívuma PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag 1. fond.

BÉKÉSCSABA, 1898. SZEPTEMBER 21.

BÉKÉSCSABA, 1973. MÁRCIUS 7.

Tízgyermekes munkáscsaládból származik. A tíz gyermekből heten maradtak életben. Édesapja vasúti munkás volt, amikor Ádám született. Az elemi iskola hat osztályát elvégezte, utána cselédként (béres, kondás) szolgált.

1919-ben bátyjával, a békéscsabai munkásmozgalomban sokat szereplő Mátyással együtt vöröskatoná lett. (Neve nincs felsorolva a békéscsabai vöröskatonák között.) 1920-ban megtagadta a Horthy-hadseregbe való bevonulást, ezért hat hónapi szabadságvesztésre ítélték, amelyet a szegedi Csillag börtönben töltött le.

Szabadulása után, 1921-be megnősült. Feleségével együtt részesmunkából próbáltak megélni, de dolgozott a Schneider-féle baromfifeldolgozóban és a téglagyárakban is. Nem sokáig túrték egy helyen. A Tanácsköztársaság leverése után ugyanis bekapcsolódott a földmunkás szakszervezeti mozgalomba. Abban az időben épültek ki a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetségének vidéki szervezetei, s Sztankó Ádám a csabai földmunkások között végzett agitációs tevékenységet. 1924-től a Szociáldemokrata Pártnak is tagja volt és bizalmiként tevékenykedett. Ismert mozgalmi ember lévén, ahol megjelent, a munkások igyekeztek tájékozódni tőle, s ez nem tetszett a munkaadóknak, hamar felmondtak. Sokszor volt munkanélküli. Nyáron részesmunkával nagygazdánál, télen alkalmi munkával tartotta fenn népes családját. (Házasságukból hat gyerek született.) A gyermekek is segítettek a családfenntartásban, s gyakran csak ők kerestek, apjuk nem kapott munkát. Nagyobbik lánya 12 éves kora óta gyári munkát vállalt, majd amikor fia is betöltötte a 12. életévét, cselédnek állt be.

Az I. világháború idején légnyomás érte (a visszaemlékezés szerint akna csapódott le mellette, s betemetve találtak rá bajtársai), ezért nagyot hallott, a mozgalomban így vezető szerepet nem vállalt, mert nem hallotta jól az előadók beszédét, pedig többször hívták, bátyja is próbálta rábeszélni. Megmaradt egyszerű mozgalmi embernek. Állandó olvasással igyekezett tájékozódni a politikai életben, s részt vállalni a földmunk-

kás és szociáldemokrata mozgalomban. A jaminai földmunkás szakszervezeti csoport – amelyben tevékenykedett – a békéscsabai munkásmozgalmak egyik legfontosabb bázisa volt ebben az időben. Pestről kapott röpiratokat terjesztett. Tevékenysége miatt állandóan figyelték, gyakran zaklatták, éjszaka is ellenőrizték, s el-elvitték néhány napra munkára. A zaklatások rányomták a család életére a bélyeget, felesége szívbeteg lett, s korán meghalt.

1945-ben a földosztások alkalmával négy hold földhöz és ma is meglevő tanyájukhoz jutottak. Kiköltöztek a tanyára, ahol jószágot tartva anyagilag jobb körülmények között élhettek, majd részt vett a termelőszövetkezetek alapításában.

1945 óta volt tagja a Magyar Kommunista Pártnak, s előbb az erzsébethelyi alapszervezetben tevékenykedett, majd amikor 1949-ban a három termelőszövetkezet Kossuth Tsz néven egyesült és megalakult a pártszervezete, itt folytatta munkásságát.

Utolsó nyolc évében már sokat betegeskedett, egyre többet volt távol mind munkájától, mind a mozgalmi élettől.

A baloldali földmunkásmozgalom meggyőződéses harcosa volt Sztankó Ádám. Vállalta a harccal járó nélkülözést, megpróbáltatást, meghurcoltatást. Nem volt látványos élete, de hasznos, mindig áldozatkész munkása a mozgalomnak, a pártnak.

Czeglédi Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Virágh Ferenc: A Békés megyei szegényparasztság és a munkásság helyzete, küzdelme az ellenforradalmi korszakban. (1919–1933.) Békéscsaba, 1964. 149–150.

Leánya, Dohányos Pálné Sztankó Zsófia közlése.

Felesége, Sztankó Ádámné Zsíros Zsófia, Tanya 638. sz. közlése

Fia, Sztankó András békéscsabai lakos közlése.

Kovács Mátyás nyugdíjas, egykori tsz-párttitkár, Máriássy u. 60. sz. közlése.

NAGYKIKINDA, 1909. JÚNIUS 16.

OROSHÁZA, 1961. JÚNIUS 13.

Szula Mihály 1909. június 16-án született Nagyikindán, a ma már Jugoszláviához tartozó városban. Szegényparaszt családból származott. Szüleivel hároméves korában költöztek Orosházára, és itt kezdte meg elemi iskolai tanulmányait is. Nagyon nehéz körülmények között éltek, és az akkori kor szokása szerint, meg a család szűkös anyagi helyzete miatt a gyermek Szula Mihálynak már kisiskolás korában el kellett állnia a nyári szünetekben először libapásztornak, majd később kanásznak.

Az elemi iskola hatodik osztályát 1922-ben fejezte be, de még ugyanebben az évben inasnak állt, hogy kitanulja az asztalosmesterséget. Szakmájában 1926-ban szabadult fel, és még hét hónapig továbbra is Orosházán dolgozott a mesterénél.

Ebben az időben már rendszeresen járt az orosházi Munkásotthonba, ahol kezdett megismerkedni a szocialista eszmékkel. 1927. május 1-én felkerült Pestre dolgozni. Ez évben lépett be a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba, valamint a Magyarországi Famunkások Szövetségébe. Ettől az időtől kezdve számítjuk Szula Mihály párttagságát valamint munkásmozgalmi múltját. 1930-ban a nagy gazdasági válság idején visszatért Orosházára, remélve a több munkaalkalmat és ezáltal a jobb megélhetést. Asztalossegédként próbált elhelyezkedni, azonban szakmájában nem mindig sikerült folyamatosan dolgozni, ezért kénytelen volt más munkaalkalom után nézni. Erre leginkább a mezőgazdasági munkában nyílt lehetősége, főleg a nyári betakarítások idején. Szula Mihály a helyi munkásmegmozdulások rendszeres, aktív résztvevője volt. Tudjuk, hogy ebben az időben gyakoriak voltak az ország különböző helyein a legkülönbözőbb foglalkozási ágakban a sztrájkok, a tüntetések. Így volt ez Orosházán is. Szula elvtárs röpcédulákat, propagandaanyagot terjesztett, ezért 1931-ben rövid időre letartóztatták.

A nemrég elhunyt Dumitrás Mihály visszaemlékezéséből tudjuk, hogy Szula Mihály egyik szervezője és tevékeny résztvevője volt az Orosházán 1932. április 7-én lezajlott

nagy utcai tüntetésnek, amikor is a tüntetők a munkanélküliség megszüntetését követelték.

Szula elvtárs a Szociáldemokrata Párton belül a baloldallhoz tartozott, az illegális KMP-ben dolgozó elvtársakat igen komoly mértékben segítette pártfeladataik végrehajtásában. Amikor a Magyarországi Famunkások Szövetségének 1936. január 19-én megalakították az orosházi csoportját, egyike volt az alapító tagoknak, többek között Keresztes Mihállyal együtt. 1936. május 5-én részt vett a munkáltatókkal folyó, a munkaidőt szabályozó tárgyaláson, melyen a nyolcórás munkaidő ledolgozását foglalták kollektív szerződésbe. A szakszervezeti csoportban egy ideig a pénztárosi megbízás teendőit is ellátta. 1937-ben az orosházi tömeges letartóztatáskor ő is a csendőrségre került, ahol több héten keresztül vallatták, azonban végül is bizonyítékok hiányában szabadlábra helyezték. Ezek a zaklatások sem tudták megakadályozni abban, hogy továbbra is tevékenyen részt vegyen a munkások jogaiért vívott harcokban. 1941-ban újból letartóztatták, amikor is az állam és társadalmi rend elleni erőszakos felforgatás vádjával heteken keresztül vallatták jónéhány harcostársával együtt az orosházi lakatnyában. Ez alatt az idő alatt veréssel igyekeztek szóra bírni, azonban sem önmagára, sem társaira nézve semmiféle terhelő vallomást nem bírtak belőle kicsikarni. Hat hét után, amikor már a verés nyomai behegedtek, újból szabadlábra helyezték. Ettől kezdve azonban állandó, szigorított rendőri felügyelet alatt tartották, tartózkodási helyét (Orosházát és az orosházi járást) engedély nélkül nem hagyhatta el, ugyanakakor viszont minden héten kétszer kellett jelentkeznie a csendőrségen. E nehéz, bár önként vállalt megpróbáltatások közepette is sikerült a szakmájában mestervizsgát tennie 1942 októberében, minekutána kiváltotta az önálló iparendélyét. Ezekben a háborús években a faipari munkások több esetben sikeres sztrájkharcot kezdeményeztek és vívtak. A Magyarország német megszállását követő időben, 1944 tavaszán Orosházán sok embert vettek őrizetbe, így Szula Mihályt is internálták. Az erről szóló, úgynevezett „Véghatározat” kimondja: „Szula Mihály orosházi lakost a 8130/1939. M. E. sz. rend. 1§-a alapján rendőrségi védőőrizet alá helyeztem (internáltam) azért, mert egyénisége és eddigi magatartása állambiztonsági szempontból kifogás alá esik, és ezért a közre káros...; ...Erről Szula Mihály orosházi lakost, Orosháza község elöljáróságát és az orosházi csendőrsparancsnokságot értesítem. Orosháza, 1944. április 3. – dr. Haviár Lajos s.k. főszolgabíró.” Letartóztatása után a helyi központi iskolába vitték, amelyet akkor internálótáborrá minősítettek.

Orosháza felszabadulása után, 1944 októberében Szula elvtárs az elsők között lépett be a kommunista párt, az MKP megalakulásra kerülő helyi szervezetébe. Részt vett az élet normalizálásában, a közigazgatás újjászervezésében. Többek között az orosházi vasútállomáson vagonokat, vonatszerelvényeket javított társaival együtt, és a szerelvények összeállításánál segítkezett éjt nappallá téve, fáradtságot nem ismerve. Közben R-gárdista volt, és a környező falvakba is kijárt, ahol népművelőként, pártaktívaként az új, jövődó társadalmi rendszer mellett agitált. Az ezt követő néhány évben pártaktívaként dolgozott, miközben alap- és középfokú szemináriumot végzett. 1949 januárjában felhagy a szakmájával, beadja iparendélyét. Ekkor a városházához került

végrehajtónak, s ebben a munkakörben dolgozott hét hónapon keresztül. Innen 1949. július 18-án a honvédséghez került, ahol 1949. augusztus 15-én avatták fel főhadnagyként. A honvédségnél különböző helyeken és beosztásokban szolgált. Először a Honvédelmi Minisztérium szolnoki Kiegészítő Parancsnokságára helyezték, ahol hamarosan megválasztották párttitkárnak. Innen később Budapestre került, ahol fia visszaemlékezése szerint az Ács utcai laktanyában nyert beosztást. Sajnos a több évtizedes idegfeszítő megpróbáltatás aláásta egészségét. 1955-ben betegségére való tekintettel leszerelték. Ő maga úgy vélte, hogy ezzel befejeződött katonai pályafutása és az aktív, munkás élet. Azonban az 1956-os ellenforradalmi események megrázó módon szóltak bele az ország, s ezen belül Szula Mihály további életébe is. 1956. október 29-én az ellenforradalmárok letartóztatták és november 5-ig az orosházi laktanyában tartották fogva. Csak a szovjet csapatok megérkeztével tudott kiszabadulni börtönéből, minek utána öként jelentkezett a munkás-paraszt hatalom megvédésére. Amikor a városban november 10-én megalakult a karhatalmi szerv, Szula Mihály is ennek a kötelékébe lépett. Először Orosházán, majd december 8-tól Békéscsabán teljesített karhatalmistaként szolgálatot egészen 1958. május 1-ig, amikor áthelyezték a BM Határőrség orosházi alakulatához. Itt a határőrségnél elhelyezési előadóként szolgált, amikor kiújuló betegsége miatt kénytelen volt a nyugdíjaztatását kérni. 1958-ban nyugdíjazták, mint néphadseregünk őrnagyát. A közügyekben továbbra is aktívan dolgozott, az MHSZ járási elnökeként tevékenykedett 1961. június 13-án bekövetkezett haláláig.

Szula Mihály a munkásosztály ügyéért mindig bátran kiállt, ha kellett fegyverrel harcoló, megalkuvást elvi kérdésekben nem tűrő, osztályhű elvtárs volt. Néphadseregünk saját halottjának tekintette, katonai gyászpompával temették el Orosházán. A nehéz, súlyos helyzetekben való, megingás nélküli helytállását népünk a Munkás-paraszt Hatalomért Emlékérem (1957) adományozásával ismerte el.

Hévvizi Sándor

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP PIA 867. f. 1-k-388 (Kaluzsa Pál visszaemlékezése).

MSZMP Budapesti Pártbizottsága Archívuma R/6116 sz. anyag.

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma 1. fond.

BML., IV. B. 424/851. (Munkásmozgalmi anyag. Egyesületi alapszabálygyűjtemény).

BML. Orosházi járás főszb. ir. 3505/1936.

Orosházi Hírlap, 1961. június 22.

A fiánál, Szula Bélánál található dokumentumok (közte az önéletrajza).

BÉKÉSSÁMSON, 1923. JÚLIUS 18.
BÉKÉSSÁMSON, 1974. MÁJUS 26.

Agrárproletár család gyermekeként 1950-ig kubikos-, illetve napszámosmunkából élt. Mozgalmi, közéleti tevékenysége a tanácsok megalakulásának időszakában és azt követően teljesedett ki. 1950-ben az első tanácsválasztás idején 27 évesen tanácstag és a végrehajtó bizottság elnökhelyettese lett. 1951-ben vették fel a Magyar Dolgozók Pártja helyi szervezetébe. Ezt követően párt- és tanács munkáját szoros egységben végezte, vállalva az agitációt, az ütközést, a folyamatos tanulást, továbbképzést.

1954. december 1-től 1963 februárjáig a községi tanács elnöke volt. Ez idő alatt mélyreható gazdasági, társadalmi, kulturális változások mentek végbe Békéssámsonban; e változások irányításából, a gyakorlati megvalósításból oroszlánrészt vállalt. Az ellenforradalom rövid időre elmozdította választott funkciójából, de hitéből nem; bátor helytállással védelmezte a munkáshatalmat, 1957 januárjától pedig úttörő szerepet vállalt a párt újjászervezésében. A konszolidációtól kezdve a községi pártbizottság tagjaként, 1965–67 között mint a pártbizottság ütkára, még sokrétűbb feladatokat oldott meg. Sok energiát fektetett a mezőgazdaság szocialista átszervezésébe, az egyénileg gazdálkodók többszörös meggyőzésébe, a szövetkezeti termelés fellendítésébe, a kulturált lakóhelyi környezet megformálásába.

1968-tól mezőgazdasági osztályvezetőként dolgozott tovább a tanácsnál, miközben politikailag, szakmailag is képezte magát, hogy a mezőgazdaság előtt álló új feladatok végrehajtásában még következetesebben tudjon tevékenykedni. A szocialista faluról megformált elképzelése a mai Békéssámson külső képében tovább él. Korai halála megakadályozta abban, hogy a kiteljesedésnek is alkotó munkása és élvezője legyen.

Körmendi János

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békéssámson Községi PB nyilvántartási anyag.

A tanácsok Békés megyében 1950–1975. Békéscsaba, 1975. 180.

BÉKÉSCSABA, 1931. JANUÁR 2.
CSANÁDAPÁCA, 1973. OKTÓBER 12.

Agrárproletár szülők gyermeke, akinek hányatott gyerekkor jutott. Tizennégy éves koráig a nagyszülőknél nevelkedett, ekkor került Budapestre, a Vörös Csillag Traktorgyárba. A felnőtté válás éveiben igazi otthona a gyár volt és egy idős, munkásmozgalomban jártas munkatárs lakása.

A munkásmozgalomba 1947-ben kapcsolódott be a gyári ifjúsági szervezetben. Korán kitűnt átgondolt szókimondásával, következetes, pontos munkavégzésével, szervező-készségével, így már 1948-ban, a pártegyesítést közvetlenül megelőző időszakban felvették a Magyar Kommunista Pártba. Mint párttag továbbra is ifjúsági vezetőként, agitátorként dolgozott. Részt vett a budapesti VIT-en. A háromhónapos pártiskola elvégzése után a traktorgyár egyik pártalapszervezetének titkára lett. 1951-ben a határőrséghez vonult be sorkatonai szolgálatra; innen jelentkezett a Petőfi Katonai Főiskolára, majd ennek elvégzése után 1954-től 1957-ig politikai tisztként dolgozott, hosszabb ideig a délkeleti határszélen. Szeged környékén részt vett az 1956-os ellenforradalom felszámolásában.

1957 nyarán saját kérésére, családi okok miatt leszerelt, családot alapított és Gerendásra költözött, ahol megválasztották a községi pártvezetőség titkárának. Minden erejével a község társadalmi, politikai életének megszilárdításán és a termelőségmozgalom kiteljesítésén dolgozott. 1961-ben öthónapos pártiskolára került Debrecenbe; ennek elvégzése után 1962 tavaszán megválasztották Csanádapáca Községi Pártbizottságának titkárává. Ettől kezdve tagja volt a járási pártbizottságnak, 1966-tól pedig a járási fegyelmi bizottságnak.

Több mint egy évtizedes községi titkári tevékenységét a kiegyensúlyozottság, pontosság, kezdeményezőkészség, a párt ügyének szeretete és előrevitele, a teljes személyes odaadás jellemezte. Folyamatosan továbbfejlesztette politikai ismereteit: elvégezte az egyéves központi pártiskolát Budapesten és az egyéves speciális kollégiumot Békéscsa-

bán, miközben állandóan azon fáradozott, hogy a község politikai, gazdasági, társadalmi élete tovább fejlődjön. Döntő érdeme volt a tanácsî és a termelôszövetkezeti vezetés megszilárdításában. Mûködése idején teljesedett ki a község területén a nagyüzemi mezôgazdasági termelés, amit különösen szívügyének tekintett; kiépült a szolgáltatás rendszere, ugrásszerûen javultak a mûvelôdési lehetôségek, az egészségügyi ellátás. Nagy körültekintéssel patronálta az ifjúsági mozgalmat, emellett mindig volt ideje az idôs párttagoktól is tapasztalatot, erôt meríteni a jelen problémáinak megértéséhez és megoldásához.

Egyenes, szilárd jellemét, szerénységét a község lakossága tisztelte, szerette. Ereje teljében ragadta el munka közben a hirtelen halál. Hite, meggyôződése és törekvése leánygyermekében és feleségében tovább él.

Kitüntetése: KISZ Érdemérem (1971).

Körmendi János

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma, 1. fond.

MSZMP Orosháza Járási Bizottsága, PTO nyilvántartási anyag.

Özv. Szûcs Mihályné szíves szóbeli közlése.

SZENTETORNYA, 1897. OKTÓBER 8.
GYULAVÁRI, 1963. DECEMBER 3.

Nagycsaládos földmunkás gyermeke volt ő is, mint olyan sokan a Viharsarok szülöttei közül. Átélt a cselédsorsot, a kiszolgáltatottságot. Alig-alig cseperedett fel, mikor már neki is hozzá kellett járulnia a nagy létszámú család eltartásához. Napszámosként dolgozott különböző földbirtokosoknál. Ezen munkák közben ismerkedett meg olyan idősebb elvtársakkal, akik az emberek egyenlőségét hirdették és szocialista magokat vetettek el a fiatalember gondolatvilágába.

Az első világháborúban természetesen ő is részt vett. Az őszirózsás forradalom éppen Budapesten találja, ezért aránylag hamar haza tud jönni Gyulaváriba. Mikor a későbbiek folytán veszélybe kerül a Tanácsköztársaság, azonnal jelentkezik a Vörös Hadseeregbe. Önkéntesként vesz részt az északi hadjáratban, úgy a sikerekben, mint a visszavonulásban is.

A Tanácsköztársaság megdöntése idején már újra a Tiszántúlon van és itt esik a román királyi hadsereg fogságába.

Hazatérve azonnal csendőrségi megfigyelés alá kerül, bár anélkül is eléggé nehezen tud megélni. Gyakran kell váltogatnia munkahelyeit, mert a nagygazdák nem szívesen alkalmazzák a kiszolgált vöröskatonát, s ha kiderül róla, útilaput kötnek a talpára. Ezért alkalmi munkából tengődik hosszabb-rövidebb időszakokra. Baloldali magatartásából azonban nem enged és ez is az egyik oka, hogy nem szívesen látott személy a munkaadóknál.

A megalakuló Szociáldemokrata Párt nyilvános gyűléseit és előadásait buzgón látogatja. Ott először csak hallgatja a párttagok beszélgetéseit, majd lassan-lassan belekapcsolódik. Végül 1941-ben ő is kéri belépését a Szociáldemokrata Pártba. Azért nem hamarabb, mert „méltónak kívánt lenni a bizalomra.”

A párt megbízatásait – melyek főként mozgósítási, röplap és egyéb nyomdatermék

terjesztésére vonatkoztak – minden esetben pontosan és megbízhatóan végrehajtja. A tüntetéseken és egyéb munkásgyűléseken minden alkalommal részt vesz.

Az új háborúban nem vesz részt, de a csendőrségi ellenőrzések megsokasodnak lakásában. Felforgató irodalmakat, röplapokat keresnek. Így a kis gyulavári, ma Dózsa György utca 24. alatti házban elég gyakori vendég volt a hatóság kiküldött járőre.

A felszabadulás után azonnal jelentkezett a Magyar Kommunista Pártba, melynek így az egyik gyulavári községi alapító tagja is lett. A továbbiakban is végrehajtja a pártmegbízatásokat, melyek nagyjából megegyeznek az előző megbízatásaival.

Ötvenéves kora felé a múlt sanyarúságai, nehéz munkával eltelt fiatalkora megboszosulja magát és kénytelen a nyugdíjaztatását kérni. Bár a pártmunkáit erején felül is mindig végrehajtja, de földmunkán dolgozni már nem tud.

1963-ban halt meg, otthonában.

Munkásmozgalmi múltját 1931-től ismerték el a felsőbb pártszervek.

Marsi László

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma, 46. fond.

Gyula, Városi Pártbizottság közlése, 1983.

Id. Takács András életrajza, 1960. Gyula.

GYOMA, 1902. ÁPRILIS 21.

GYOMA, 1964. MÁJUS 6.

Nincstelen, szorgalmas szülők gyermeke. A család anyagi gondjain gyermekkori munkájával kényszerült enyhíteni. Az elemi iskola befejezése után ipari pályát választott, kosárfonó lett.

Alig volt ifjú még, amikor az első világháború növekvő nélkülözései a társadalmi igazságtalanságok okait világították meg számára. A kettős forradalom viharában gyorsan és határozottan ismerte fel helyét. 17 évesen a KMP endrődi szervezetének a tagja lett, majd 1919 tavaszán elsőik között jelentkezett vöröskatonának. A proletárhatalom védelme során megsebesült.

1919. augusztus 1. után internálták, majd megfigyelés alatt tartották a csendőrök, egészen a felszabadulásig. Lakásán ennek ellenére illegális összejöveteleket tartott, vállalta a röplapok és a Népszava terjesztésének veszélyeit. 1925-től, az MSZMP megalakulásától újból aktív tagja az Endrődön szervezkedő kommunista pártsejtnak. A Vörös Segély gyűjtéseiben önzetlenül vett részt.

A háború alatt a békét élte, és hirdette a szovjethatalom, a Vörös Hadsereg győzelmét. 1945-től újból tagja a pártnak, a párt endrődi vezető testületeinek.

Szorgalmasan végzi ezután is kaskötő munkáját, ugyanakkor választott, községi szintű párt- és állami megbízatásainak becsületesen és lelkiismeretesen megfelelt. 10 éven át területi alapszervezeti titkár, 3 cikluson keresztül tagja a községi tanácsnak. Odaadó, osztályhű pártmunkát végzett.

Kitüntetése: Tanácsköztársasági Emlékérem.

Szakács Mihály

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma 1. fond.

MSZMP Gyomaendrődi Bizottsága iratai.

Endrőd község mozgalmai tevékenysége 1935-től 1975-ig. Összeállította: Gyebnár József. (Kézirat)

DOMBEGYHÁZA, 1902. JANUÁR 23.
BUDAPEST, 1968. NOVEMBER 7.

Szegény napszámoszülők gyermeke volt. Szülei három gyermekükkel együtt a Dombegyházát körülvevő tizenkét nagybirtokon dolgoztak. Édesapja mindenütt az igazát kereste, ezért sűrűn kellett helyet változtatnia. Tapasztó Pálnak a négy elemi elvégzése után, kora gyermekkorától munkát kellett vállalnia.

1924-ben megnősült. Tizenhárom gyermekes zsellér egyik leányát vette feleségül. Házasságukból három gyermek született. Közülük kettő meghalt, egyet felneveltek.

A dombegyházi mezőgazdasági munkásokkal több aratósztrájkban vett részt. 1929-ben volt az első olyan sztrájk, melynek ő volt a vezetője. 1932-ben belépett a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetébe. Szervezett, propagandaanyagokat terjesztett, sztrájkokra mozgósított. A hatóság vezetői és a csendőrök veszedelmes lázítónak tartották. 1941 őszén tizenhárom társával együtt letartóztatták, mert ő is tagja volt annak kommunista szervezkedésnek, melynek központja Nagykamaráson volt. Negyvenhét napig Békéscsabán vallatták. Naponta megverték, pofozták. Békéscsabáról Budapestre, a Margit körüti börtönbe vitték. Ott a börtönben ismerte meg dr. Weil Emilt, a dombegyházi származású kommunista orvost, akinek javaslatára mindig visszavonta a korábbi vallomásait. A börtönben cellánként kommunista sejteket szerveztek, szemináriumokat tartottak, melyeket Marosán György, Rosner Jenő és mások tartottak. A Magyar Kommunista Párt tagjai sorába a börtönben működő illegális pártsejt vette fel, 1941-ben. Hadbíróóság elé állították. A vád kommunista szervezkedés, a fennálló társadalmi rend ellen irányuló erőszakos szervezkedés volt ellene. A per harmadrendű vádlottja volt. A tárgyalás során az ügyész felolvasta azt a jellemzést, melyet a dombegyházi jegyző küldött róla. Ez így kezdődött: „Teljesen megbízhatatlan, baloldali kommunista, a rendszer ellensége, a vörösök agitátora...” Tizennyolc hónapi börtönre ítélték. Ebből egy évet a Margit körüti börtönben töltött le, majd harmad kedvezmény-nyel szabadult 1942 őszén. Hazament szülőfalujába, Dombegyházára. Ott csendőri

megfigyelés alatt állott. Magyarország német megszállása után Nagykanizsára internáltak, ahonnan hat hónap múlva szabadult.

A felszabadulás Dombegyházán érte. Alapító, később vezetőségi tagja volt a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetének. A szovjet katonai parancsnok tanácsadója, majd a községi fegyveres karhatalom megszervezője, annak aktív tagja volt. 1945 tavaszán részt vett abban a járási küldöttségben, mely Debrecenbe ment az Ideiglenes Nemzeti Kormányhoz a földosztás követelése ügyében. Tagja volt a községi Nemzeti Bizottságnak, részt vett a földművesszövetkezet szervezésében a két munkáspárt egyesítésének előkészítésében. Tagja lett a Magyar Dolgozók Pártjának. 1950-ben családjával együtt Budapestre költözött s ott a Finommechanikai Vállalat dolgozója lett. Ott is bekapcsolódott a mozgalmi munkába. Az 1956-os ellenforradalom idején is megjelent munkahelyén, s elvtársaival együtt védte a gyárat. A Magyar Szocialista Munkáspártba elsőként kérte átigazolását, s haláláig példamutató hű harcosa maradt.

Tapasztó Pál munkásmozgalmi tevékenységének kezdetét a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1929-től, párttagságát 1941-től ismerte el. Munkássága elismeréseként a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1967-ben a Szocialista Hazáért Érdemrenddel tüntette ki.

Balogh György

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Biz. Archívuma, 46. fond.

Leánya, Kalmár Ignácné, budapesti lakos visszaemlékezése, 1982.

Felesége, özv. Tapasztó Pálné (Farkas Katalin) budapesti lakos visszaemlékezése. 1982.

Tassy Lajos

MEDGYESEGYHÁZA, 1895. JÚLIUS 14.
OROSHÁZA, 1980. OKTÓBER 13.

Apja urasági dohánykertész volt, aki hétgyermekes családjával medgyesegyházi, csanádapécái, magyarbánhegyesi földbirtokosoknál dolgozott. Később Magyarbánhegyesen egy fakereskedő telepén vállalt munkát. Gyermekeit igyekezett szakmára taníttatni, hogy könnyebben tudjanak majd boldogulni. Lajos fiát cipésztanulónak adta. A fiatal Tassy Lajos a szakmát el is sajátította, felszabadult és éveken keresztül segédként dolgozott. Önállósítani nem tudta magát a korabeli társadalmi és gazdasági viszonyok között. 1914-ben behívták katonának. Kiképzés után az olasz frontra került, ahol részt vett a Piave körüli harcokban. Az őszirózsás forradalom idején alakulatát Budapestre vezényelték. A forradalom kitörése után Károlyi-nemzetőr, majd a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének katonája volt. Harci cselekményekben alakulata nem vett részt. A Tanácsköztársaság leverése után leszerelték, visszakerült családjához Magyarbánhegyesre. Megnősült, de első házassága nem sikerült. 1932-ben újra nősült. E házasságából nyolc gyermeke született, akik közül kettő meghalt, hatot felneveltek.

A mozgalmi életbe a harmincas évek végén kapcsolódott be. Háborúellenes izgatás, munkamegtagadás miatt több esetben hatósági figyelmeztetésben részesült, sőt csendőri megfigyelés alá is került. Magyarbánhegyes felszabadulása után, 1944 októberében Godó Bertalan 1919-es kommunistaival együtt kezdték a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetét szervezni. A megalakult párt első titkárának Tassy Lajost választották meg. 1945. február 18-án szótöbbséggel a Nemzeti Bizottság elnökének is őt választották. Egyik legfőbb feladatának a lakosság alapvető közszükségleti cikkeivel, élelemmel való ellátását, a kereskedelem megszervezését tartotta. Tevékenykedett a földosztás előkészítése és végrehajtása terén is. A község lakói ismerték, szerették. 1945 tavaszán községi bírónak választották meg. E beosztásában mint párttag is, sokat fáradozott a községben az új demokratikus szervezetek megalakításán. A megalakult földművelőszövetkezetnek, a földmunkás-szakszervezetnek is ő lett az elnöke. Kezde-

ményezte és segítette a községben a Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ) megalakítását, nagy gondot fordított a fiatalok nevelésére. Lelkesen vett részt a közigazgatási választások előkészítésében és lebonyolításában. Tagja volt a két munkáspárt egyesítését előkészítő bizottságnak, az egyesülés után a Magyar Dolgozók Pártjának.

1949-ben híve, szószólója a mezőgazdaság szocialista átszervezésének. Jó példával szolgált, ő is belépett a Dózsa Termelőszövetkezetbe, ahol 1952-ben elnöknek választották meg. 1953-ra egészségi állapota megromlott s kérte az elnöki funkcióból való felmentését. Kérését teljesítették. Könnyebb munkakörben a magyarbánhegyesi tanács pénzügyi csoportja dolgozója lett. 1956-ban az ellenforradalmárok Tassy Lajost és családját a községből ki akarták telepíteni. Erre nem került sor, mert a magyarbánhegyesi kommunisták helytálltak. A Magyar Szocialista Munkáspártba Tassy Lajos is az elsők között igazolt át. A tanácstól ment nyugdíjba, de mozgalmi munkáját továbbra is folytatta. Nyugdíjas éveiben tagja volt több társadalmi szervezetnek. 1970-ben az akkor alakult Törpe Vízmű Társulat elnökének választották meg, ahol fáradhatatlanul szervezett, dolgozott a község jó ivóvízzel történő ellátásáért.

Tassy Lajos népét, családját szerető, egyszerű munkásemler volt. Nem vitt végbe kiemelkedő harci tetteket. Ő a munka frontján, a különböző beosztásokban teljesítette azokat a feladatokat, melyekkel dolgozó népe, pártja megbízta. Munkássága elismeréseként a Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel tüntette ki.

Balogh György

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Magyarbánhegyesi Községi Bizottsága irattára.

Fia, Tassy János gimnáziumi igazgató, magyarbánhegyesi lakos közlése. 1983.

Kóváry E. Péter: Magyarbánhegyes mezőgazdasága. Békéscsaba. 1980. Békés megyei Lapkiadó Vállalat kiad. 50., 51., 98., 110.

BML Magyarbánhegyesi Nemzeti Bizottság iratai 1945–1947.

BML Magyarbánhegyes község képviselőtestületi jegyzőkönyvei 1945–1948.

MEZŐKOVÁCSHÁZA, 1899. MÁRCIUS 21.
BOR, 1944. ?

A Teichner család 1897-ben került Mezőkovácsházára Szolnokról. Az apa, Teichner Mór jóhírű szobafestő volt, s ezért az említett évben őt hívták meg Mezőkovácsházára, hogy a katolikus templom mennyezetének a festését elvégezze. Mivel e munkája kiválóan sikerült, később a község háza, majd a környező földbirtokosok kastélyainak és lakásainak a festésével is megbízták. A sok jól fizető munka következménye az lett, hogy Teichner Mór feleségével és öt gyermekével Mezőkovácsházára költözött.

Teichner Sándor a hat elemi elvégzése után édesapja szakmáját, a szobafestést tanulta, s ő is szobafestő lett. 1917-ben behívták katonának. Gépkocsizó alakulathoz került. Bejárta Olaszország és Lengyelország nagy részét. 1918 végén alakulatát leszerelték s ő visszatért Mezőkovácsházára. 1919-ben önként jelentkezett a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregébe, a Csucs környéki harcokban vett részt. A Tanácsköztársaság leverése után rövid ideig bujdosott, majd hazatért Mezőkovácsházára. Megnősült, családot alapított, szakmájában kezdett dolgozni. Mint iparos nem volt szegény ember, de nem tartozott a gazdagok közé sem. A különböző kastélyok és földbirtokos kúriák festése közben nem csak azok gazdáival, de a legelnyomottabb, legkiszáknányoltabb rétegek képviselőivel, a szegényparaszttal is közvetlen kapcsolatba került. Világot látott, tapasztalt ember volt, aki sokat olvasott és tanult. Felismerte a társadalmi igazságtalanságokat, s azok közé tartozott, akik tenni akartak valamit azok ellen. 1930. elején, mikor Mezőkovácsházán megalakult a Szociáldemokrata Párt helyi szervezete, annak vezetői között Bajusz Pál, Katona János, Agócs Pál, Földházi Jánoson kívül Teichner Sándort is ott találjuk. Vasárnap délutánonként a lakásukon, vagy a lakásuk előtt az utcán összejöttek az emberek beszélgetni. Ilyenkor Teichner Sándor beszélt a katonaideje alatt látottakról, a Tanácsköztársaságról, a Népszava, a Föld és Szabadság című újságokban olvasott cikkekről. A hatóságoknak és a csendőrségnek feltűnő volt a sűrű össejövetel. Házkutatást tartottak a lakásán. Mindent

felforgattak, de semmit nem találtak. Teichner Sándort a csendőrök kihallgatták s figyelmeztették, hogy a lázítást hagyja abba. A pártkiadványokat, az újságokat Teichner húgai vitték egyik megadott címről a másikra. 1931. szeptember 27-re pártgyűlésre kértek engedélyt. A főszolgabíró a pártgyűlés megtartását a következő indoklással utasította el: „Kérelmezők, bár kifejezetten pártgyűlésre kértek engedélyt, bejelentik azt is, hogy a pártgyűlésen Szeder Ferenc országgyűlési képviselő budapesti, Kotroczó József és Farkas Imre törvényhatósági tagok, makói lakosok is felszólálnak. A bejelentés ezen része valószínűvé teszi, hogy kérelmezők pártgyűlés címe alatt, politikai népgyűlést óhajtanak tartani. Tekintettel pedig arra, hogy az ország súlyos viszonyai folytán, egy politikai népgyűlés a közrendet és a közönség nyugalma zavarná, az engedély megadását nem tartom indokoltnak. Erről Teichner Sándor és társai mezőkovácsházi lakosokat, Mezőkovácsháza község előljáróságát és a mezőkovácsházi magyar királyi csendőrsöt értesítettem. – Vásárhelyi főszolgabíró sk. –” 1932 áprilisában, mikor a végegyházi szociáldemokraták munkaalkalmat, munkát, kenyeret követelve vonultak Mezőkovácsházára Vásárhelyi főszolgabíróhoz, Teichner Sándor megszervezte a kovácsházaiakat s mintegy 20–25 fő a falu végén csatlakozott a felvonuló végegyházaikhoz. Vásárhelyi főszolgabíró a felvonulók küldötteivel hajlandó volt tárgyalni. E küldöttek között volt Teichner Sándor is. Tárgyalásuk eredménye az volt, hogy néhány nap múlva a végegyházi és kovácsházi nincstelenek az úgynevezett nagybányai szénés út építésén dolgozhattak. 1936-ban Teichner Sándor a kisiparosok alkalmazottainak béremelése ügyében szervezett sztrájk vezetője volt. Közben állandóan agitált, szervezett, terjesztette a pártsajtót és pártkiadványokat. Az 1930-as évek végén behívták katonának. Munkaszolgálatos alakulathoz osztották be. 1944 elején leszerelték. Alig érkezett haza, 1944. április 23-án mint kommunis- gyanús egyént letartóztatták és internálták. Családja nem tudta, hogy hova került. Később még ez évben az egész családot zsidó származásuk miatt gettóba zárták, majd elhurcolták.

Teichner Sándor 1944. május 8-án egyik ismerősétől üzent a családjának. Az üzenet annyi volt, hogy Borban van, a körülményekhez képest jól. Azóta semmit nem tudnak róla. Keresték, kerestették ismerősökkel a Vöröskereszt keresőszolgálatával, de nem találták. Valószínű, hogy a bori tábor felszabadulását még megérte, de az azt megelőző sok nélkülözés, a táborban szerzett betegség következtében még ott 1944-ben meghalt.

Mezőkovácsházán 1947-ben a Szociáldemokrata Párt székházában Oltvai Ferenc, Teichner Sándor régi ismerőse és barátja emlékezett meg róla. Tudomást szereztek arról, hogy Teichner Sándor özvegye és gyermekei Budapesten élnek és nélkülöznek. Megsegítésükre eredményes gyűjtést rendeztek.

Teichner Sándor harcos szocialista, igen művelt ember volt. Hajdani ismerősei, barátai ma is emlegetik. Ha a véleményük róla, hogy ha megérhette volna a felszabadulást, minden bizonnyal számottevő részt kapott volna az új szocialista Magyarország építésében.

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Testvére, Teichner Erzsébet nyugdíjas, budapesti lakos közlése. 1978.

BML Mezőkovácsházi járási főszolgabíróság iratai 4684/1931.

CSML Csanád–Arad–Torontál vármegyék főispáni iratai 330/1931.

Oltvai Ferenc nyugdíjas levéltárigazgató, szegedi lakos közlése. 1981.

Emlékkönyv Mezőkovácsháza alapításának 150. évfordulójára. (Szerk. Dankó Imre) Mezőkovácsháza, 1964. Községi Tanács kiad. 133–134.

HÓDMEZŐVÁSÁRHELY,
1883. NOVEMBER 22.
OROSHÁZA, 1954. JANUÁR 4.

Munkáscsaládból származott, édesapja kovács, édesanyja háztartásbeli volt. Öten voltak testvérek. Az elemi iskola 6 osztályát Hódmezővásárhelyen végezte.

A család az 1890-es évek elején költözött Szentetornyára. Fiatal korától kezdve napszámos, majd részes-mezőgazdasági munkásként dolgozott. Később kertészetben vállalt munkát. Szentetornyáról 1904-ben vonult be tényleges katonai szolgálatra az osztrák-magyar hadseregbe. Galíciában a huszároknál teljesített szolgálatot, ahol szakaszvezetői rendfokozatot ért el. Leszerelése után, 1912-ben alapított családot. Az első világháború kitörésekor ismét behívták katonának. Alakulatát az oroszországi frontra vezényelték, ahol a háború első éveiben fogságba esett. Szibériába vitték hadifogolytáborba, ahonnan később a vörösgárdisták szabadították ki.

Az orosz és a magyar bolsevik agitátorok hatására csatlakozott a magyar internacionalistákhoz. Omszk, Tomszk térségében, valamint Cáricin környékén harcolt. Az 1918-as magyar polgári demokratikus forradalom győzelme után az oroszországi kommunista párt magyar szekciójának a felhívására jött haza. Itthon bekapcsolódott a forradalmi eseményekbe. A Tanácsköztársaság győzelme után Szentetornyán 3 tagú direktóriumot választottak, ennek egyik tagja Tohai István lett. A direktórium legfontosabb feladatának tartotta a tanács hatalom védelmének megszervezését. Agitációs munkájuk hozzájárult ahhoz, hogy néhány nap alatt 89 szentetornyai vöröskatona indult harcba a betolakodó intervenciós csapatok ellen.

Tohai István is jelentkezett a Magyar Vörös Hadseregbe, vele együtt ment öccse, Tohai Lajos, sőt sógora, Juhász Antal is. A román intervenciós csapatok ellen harcoltak, Tohai Istvánnak szakaszparancsnoki beosztása volt.

A Tanácsköztársaság megdöntése után a románok elfogták, összeverték és az aradi várba börtönözték be. Később a magyar hatóságoknak adták át és így a gyulai börtönbe került. Az innen való szabadulása után öt éven keresztül csendőri felügyelet alatt állott.

Családi életében 1922-ben változás történt: másodszor kötött házasságot. Az első és második házasságából két-két gyermeke született.

A Szociáldemokrata Párt a 20-as évek elején Orosházán is újjáalakult. Tohai István tagja lett e szervezetnek, és részt vett a párt munkájában. Az 1929-ben kezdődő gazdasági válság a család számára szinte elviselhetetlen nélkülözést hozott. Másutt kellett megélhetés után nézni, így került Szegedre, ahol egy gyümölcs- és konyhakertészetben kapott munkát. Kapcsolata a Szociáldemokrata Párttal ott sem szakadt meg. Tagja volt a Munkásotthonnak, ahol baloldali nézeteket valló emberekkel kereste a barátságot.

1936-ban vegyszermérgezést kapott, s ezután már nehéz fizikai munkát nem tudott vállalni. A család 1937-ben visszaköltözött Szentetornyára, ahol Kovács Imre elvtárssal együtt gyümölcsösök kezelését vállalták bér munkában.

A Szociáldemokrata Párt keretein belül létrehozták 1938-ban a Gyümölcsstermelők Egyesületét, amelynek elnöke lett. Ez egyben jó fedőszerv is volt, hogy a szakmai beszélgetéseken kívül politikai nézeteiket terjesszék és illegális összejöveteleket szervezenek, később pedig a moszkvai rádió magyar adásának a hallgatására is.

A második világháború ideje alatt Szentetornyán kialakult egy „öntevékeny kommunista csoport”, amely szoros kapcsolatot tartott az orosházi elvtársakkal. 1944 októberében részt vett Tohai István Szentetornyán a Kommunista Párt megalakításában. A párt vezetőségének a tagja lett. Pártmegbízatása főleg gazdasági jellegű volt. A Kommunista Párt megbízásából részt vett a Nemzeti Bizottság munkájában. 1945-ben a földreform során 6 hold földet kapott. A termelőszövetkezeti csoport szervezésekor példamutatónak járt elől és elsőként lépett be a közös gazdaságba.

Párttagságának és a munkásmozgalomban való részvételének időpontját 1919-től ismerték el a felsőbb pártszervek. Kiemelkedő munkásmozgalmi tevékenységéért a Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 1967-ben a Szocialista Hazáért érdemrenddel tüntette ki.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma 46. fond.

Orosházi Újság 1921. május 28.

BML Orosházi járási főszolgabírói iratok 2169/1938.

Fiának írásbeli közlése (Tohai Ferenc, Miskolc, 3531 Thököly út 5.)

MEZŐBERÉNY, 1905. SZEPTEMBER 5.

BÉKÉS, 1972. NOVEMBER 27.

Uradalmi cselédsorban született, két testvérével együtt. Az elemi iskolának csak 4 osztályát tudta elvégezni az első világháború idején, mert édesapja már 1914-ben hősi halottja lett az értelmetlen világégésnek. Gyermekfejjel, 20 éves koráig béres cseléd gazdag békéscsabai parasztnál.

Fiatal éveiben sorstársaihoz hasonlóan kubikos munkát végzett, nyaranta pedig részesaratást vállalt a ludadi uradalomban.

1931-től lakott Békésen az Egyenes utcában, 1934-ben nősült, a házasságából három gyermeke született. A világgazdasági válság idején Békésen is erőre kapott a munkásmozgalom, melynek nyomán megalakult a helyi szociáldemokrata pártszervezet.

A legális munkáspártnak megteremtése után tagja lett Toldi elvtárs, amit eredeti tagkönyve is bizonyít. A pártvezetés agitációs munkával bízta meg a kubikosok között, ahol dolgozott. A párt ifjúsági csoportjában a szavalókórus, énekkar, színjátszás területén tevékenykedett, ami a maga korában a legális politikai munka egyik jelentős területe volt.

Mint korosztálya – a Horthy-rendszer revíziós törekvéseiből fakadóan – 1937-től sűrűn katonáskodott, részt vett a „bevonulásokban”, a bécsi döntések után.

A felszabadulás után jelentkezett a demokratikus rendőrség kötelékébe, ami élethivatásává vált. Szolgálatát következetesen, de szerényen látta el, ami kiváltotta szűkebb és tágabb környezete megbecsülését. Rendőri munkája mellett társadalmi feladatként tevékenykedett a FÉKOSZ-ban és a Szabadságharcos Szövetségben.

1947-től Békésen bünyügyi alosztályvezetőként, majd 1955-től két éven keresztül vizsgálótiszt beosztásban dolgozott. Közben egyhónapos pártiskolát végzett.

Az 1956-os ellenforradalom alatt kétszer is letartóztatták a lázadók, s megpróbálták rábírní az átállásra. Ő maga Békéscsabára ment és a Megyei Rendőrkapitányságon

szolgálattételre jelentkezett. Jelentős szerepet vállalt a rendőrségi pártszervezet újjászervezésében.

A konszolidáció után a megyei kapitányság titkárságán panasziroda vezetőjeként őrnagyi rendfokozatban dolgozott, társadalmi közmegelegedésre. 1962-ben ment nyugdíjba, s alig egy évtized pihenő után elragadta a halál.

Kitüntetései: 1950. Közbiztonsági Szolgálati Érem bronz fokozat, 1955. Közbiztonsági Szolgálati Érem ezüst fokozat, 1959. Szolgálati Érdemérem ezüst fokozat, 1960. Szolgálati Érdemérem arany fokozat.

Leiner Gyula

FORRÁS:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond.

OROSHÁZA, 1879. DECEMBER 8.

TÁPIÓGYÖRGYE, 1967. SZEPTEMBER 21.

Fiatal éveiről alig tudunk valamit. Szülei munkások voltak, ő pedig kőműves szakmunkás volt. A munkásmozgalommal hamar kapcsolatba került, már 1906-ban a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége orosházi csoportjának a könyvtárosa. Felvilágosultságát bizonyítja az a tény, hogy 1908. január 11-én és január 27-én járt az orosházi evangélikus lelkészi hivatalban és kérte az egyházból való kilépését.

1913-ban már a MÉMOSZ orosházi csoportjának az elnöke, de ellátta a gazdasági és pénztárosi feladatokat, valamint a Munkások Testgyakorló Körének alelnöki tisztségét is. Ebben az évben az elnök indítványára jóváhagyták, hogy „a húshagyó bál tiszta jövedelméből irodalmi és szakkönyveket vásárolhassanak, amelyek a munkások műveltségét és szakmai tudását fejlesztik.”

Az építőmunkások orosházi csoportja igen aktív kapcsolatot tartott a városban működő különböző szakszervezetekkel, s ha szükség volt rá, egymást anyagilag is támogatták.

1914. február 3-án az elnök (Tóth István) a vezetőséggel ismerteti, hogy a lakbérék emelkedése miatt szükség lenne egy saját ipari munkásotthon létesítésére. A javaslattal a vezetőség egyetértett és a feladat végrehajtásával megbízták az elnököt. 1914 áprilisában a taggyűlés küldöttet választott a MÉMOSZ közgyűlésére, amelyet Budapesten tartottak. A választás egyhangúlag az elnökre esett. A jó kapcsolatot bizonyítja az a tény, hogy az építőmunkások szarvasi csoportja felkérte az orosházaiakat, hogy a közgyűlésen őket is képviseljék, mivel felutazni Budapestre nem tudnak: abban az időben tartották zászlóavató ünnepségüket.

Ezen az áprilisi taggyűlésen Tóth István előterjesztette, hogy „a szociáldemokrata pártnál lehet kapni olyan kis könyvecskét, amelyből a magyar helyesírást gyakorolni lehet”. Javasolta a taggyűlésnek, hogy több darabot vegyenek meg, mivel erre, véleménye szerint nagyon nagy szükség van.

1914. július 19-én rendkívüli taggyűlést hívtak össze, ahol 800 koronát szavaztak meg a munkásotthon megvételére, de a tagság vállalta azt is, „hogy saját zsebéből hajlandó segíteni, ha a szükség úgy kívánja”.

Az első világháború kirobbanása után a szövetség működése lelassult, bár még 1915-ben is arról döntöttek, hogy több sajtót kell járatni, a Népszaván kívül a helyi lapra is elő kell fizetni.

Az 1918-as forradalmi események aktív résztvevője, ott volt a nemzeti tanács tagjai között. A Tanácsköztársasági megalakulása után Orosházán a nemzeti tanácsot feloszlatták és forradalmi bizottságot hoztak létre, amely megválasztotta a direktórium tagjait, köztük volt Tóth István is.

A Tanácsköztársaság ideje alatt Orosházán az iskolában az ő személyes követelésére tiltották be a hitoktatást. Nyugodtan állíthatjuk, hogy a fakultatív hitoktatás első úttörője volt. Ebben az időben nagy lelkesedéssel szervezte, irányította a Munkás Testedző Kör tevékenységét, ahol elnöki feladatokat látott el. 1919. április 15-én kérelemmel fordult a városi munkás-katona-földműves tanácshoz, amelyben kérte, hogy a sportegylet számára engedjék át a lóvásárteret. „Kérésünk támogatására bátrak vagyunk felhozni, hogy egyesületünk úgy mint a múltban, most is arra törekszik, hogy a munkásokkal a sportot megkedveltesse, őket a kocsmától, a kártyától, a züllött élettől elvonja” – írta a kérelemben.

A Tanácsköztársaság megdöntése után nehéz időket élt át. Előbb a románok fogták el, majd a csendőrök. Vácon a fegyházban volt vizsgálati fogságban, ahonnan „illetékességből” Gyulára tették át. A tárgyaláson elítélni nem tudták, de csendőri felügyelet alá helyezték és arra kötelezték, hogy két éven keresztül hetenként egy alkalommal jelentkezzen a csendőrségen.

1921-ben az Orosházi Munkás Testedző Kör zászlószentelési ünnepségén, amíg a szöveget a zászlórúdba verte, a következőket mondta: „Ez a szög legyen az utolsó a kapitalizmus koporsójába”.

Az Orosházi Újság a következőket írta erről: „Tóth István kőműves, akit a kommunizmus alatti viselkedéséről mindenki ismer, hazafiatlan beszéd kíséretében helyezte el a szögeket. A rendőrség megindította ellene a vizsgálatot”.

Az igazság az, hogy e kijelentéséért Szegeden a Csillag börtönben töltött pár hónapot. Kiszabadulása után az Építőmunkások Szövetségében újból vezetőségi tag, majd ismét elnöki tisztséget töltött be. 1924–25-ben ő volt az orosházi SZDP-szervezet elnöke. Ennek közgyűlésein több javaslatát, bírálatát, sürgetését mondta el.

Egyszerű munkásember volt, aki kétkezi munkájával kereste meg a kenyerét, mégis ha a mozgalomnak szüksége volt pénzre, attól sem zárkózott el. A viiharsarki 1937-es nagy letartóztatások alkalmával a szegedi királyi ügyészség mást nem tudott rábizonyítani, csak azt, hogy „segítette anyagilag a pártot.”

A felszabadulás már nem fiatalon éri. 1944-ben a Magyar Kommunista Pártba kérte felvételét. 1945 elején Orosházán is nagyarányú élelmiszer-gyűjtésre kerül sor az éhező Budapest megsegítésére. Ennek szervezésében aktívan részt vett. Az összegyűjtött

élelmiszer-szállítmányt első alkalommal személyesen kísért el és adta át Budapesten az illetékes kormánybiztosnak.

1951-ben 72 éves korában Budapestre költözött.

1959-ben május 1-re a városi pártbizottság meghívta, s ő boldogan ment haza Orosházára, hogy még egyszer vigye azt az emlékezetes zászlót, amiért börtönbüntetést is kapott.

Unokahúgának, Pataki Ferencnének a következőket mondta: „Alig bírtam azt a zászlót, de le nem tettem volna, büszkén vonultam el az elvtársak előtt.” 80 éves volt ekkor.

Tóth István élete összeforrott az orosházi munkásmozgalommal, osztozott örömeikben és bánatukban. Felesége a felszabadulás után halt meg, gyermekei nem voltak, így a szűk család helyett a munkásosztály nagy családjához tartozott.

Enyedi G. Sándorné

FORRÁSOK:

PIA 6067.6/9. Építőmunkás.

PIA 666 F IV. 194/1913., 194/1914.

BML 3923/1919.

BML Alispáni ált. iratok 3163/1923. Orosházi egyesületek.

MSZMP Békés m. Biz. Arch. 46. fond.

Orosházi Újság, 1921. június 7.

Orosházi Friss Hírek, 1932. március 8.

BML Kigyűjtött munkásmozgalmi iratok Szegedi Kir. Ügyészség 27887/1937. sz. vádirata.

Nagy Jánosné sz.: Tóth Etelka, Orosháza Előd u. 7.,

Pataki Ferencné Budapest, Ráday u. 54. III. em. írásos közlései.

BML Orosháza község iratai 10.374/1924; 9.681/1925.

NAGYMÁGOCS, 1905. SZEPTEMBER 4.
GÁDOROS, 1979. ÁPRILIS 5.

Az uradalmi cselédek nem könnyű életét élte a család négy gyermekkel. Helyzetük súlyosbodott az első világháború éveiben, és méginkább, amikor az édesapa a háború áldozata lett.

Tóth István a három elemi elvégzése után dolgozni volt kénytelen, segített édesanyjának. Édesapja elvesztésével a világháború közvetlenül is érinti, bár ezt inkább érzelmi-
leg, kevésbé tudatilag fogta föl. Az 1919-es eseményeket is csak később értette meg, azokból az elbeszélésekből, amelyeket az idősebbektől hallott. Ifjú korában „szívesen hallgatta az idősebb, tapasztaltabb emberek elbeszéléseit az orosházi munkásmozgalmi hagyományokról, a vörös uralomról, az orosz hadifogságról.” Ezek jelentették számára az első találkozást a munkásmozgalommal.

Édesapja halálával a kialakult helyzetét természetesnek tartotta. Kereste azonban azt a lehetőséget, hogy javítson a család és a saját sorsán.

1920-ban otthagyja az uradalmat, s ahogy ő írja: „faluba jöttünk lakni és a továbbiakban az agrárproletárok életét éltem.” A részesmunka, a napszámosmunka nem javított lényegesen a család anyagi helyzetén, „de mégis bizonyos önállóság volt.”

1928-tól kubikosmunkát vállalt s így „közelebb kerültem olyan emberekhez, akik már bizonyos jártassággal rendelkeztek a politikai kérdésekben.” Rendszeresen eljár a szociáldemokrata összejeövetelekre. Ezek jó alkalmak voltak a politikai ismeretek bővítésére egyrészt, másrészt kapcsolatok keresésére. Tóth István mindkét lehetőséggel bőven élt.

A gádorosi szociáldemokrata pártszervezet alapító tagja. Sokat olvasott, összejeöveteleken vitatkozott, véleményt nyilvánított. A pártszervezet feloszlata után azok közé tartozott, akik tovább szervezkedtek, keresték a kapcsolatot az illegális kommunista mozgalommal.

A válság utáni években tovább dolgozott, igen sokrétűen. Részt vett a Vörös Segély

munkájában. Gyűjtést szervez, segíti a rászorultakat. Új tagokat szervez a mozgalomnak, propagandát fejt ki a Szovjetunió mellett.

Az 1937-es lebukásnál letartóztatták. A kihallgatások után felmentették, de rendőri felügyelet alá helyezték és ez a felszabadulásig megmaradt.

A második világháború idején antifasiszta, háborúellenes propagandát folytatott. Hallgatta a moszkvai rádió adásait, azokat terjesztette. Valószínű, hogy az adások reális tájékoztatása alapján döntött úgy, hogy a háború már nem tart soká és nem tett eleget a katonai behívásnak. Hol otthon, hol ismerőseinél bujkált. Közben még arra is volt ereje, bátorsága, hogy fiatal leventéket is lebeszéljen a bevonulásról.

A felszabadulás Gádoroson érte. Az első perctől bekapcsolódott a politikai munkába. A kommunista párt helyi szervezetének alapító tagja. A szovjet katonákkal együtt vett részt a rendcsinálásban. A Termelési Bizottság tagjaként nagy szerepe volt a termelés gyors beindításában.

Szorgalmazta a szakszervezetek minél hamarabbi újjászervezését. Az újjászervezés után vezetőségi tagként képviselte a szakszervezeteket a Nemzeti Bizottságban.

1950 őszén, a tanácsok létrejöttékor, a község tanácselnöke lett. Ezt a funkciót 1955-ig töltötte be, amikor ahogy ő mondta: „Engem egy képzetebb elvtárs váltott fel.” A következő években tanácselnök-helyettesként dolgozott. 1966 június elsejével ment nyugdíjba.

Nyugdíjasként több mint egy évtizeden keresztül végzett aktív politikai-társadalmi munkát.

Kitüntetései: Szocialista Hazáért Érdemrend, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívum 46. fond.

G. Tóth János

NAGYKAMARÁS, 1905. DECEMBER 15.
NAGYKAMARÁS, 1975. DECEMBER 22.

„Ott él Nagykamaráson G. Tóth János elvtárs, – a pártsajtó egyik levelezője. Esténként ceruzát vesz kezébe és papírra veti a falu népe véleményét. Nem könnyű az írás, nehezen sorakoznak egymás után a mondatok, hisz’ csupán néhány esztendeje még, hogy megtanult írni és olvasni. A múltban, 1945 előtt kuláknál, grófnál telt az élete, s múltak felette a szűkös esztendők, nem tudta jól megtanulni a betűvetést, az olvasást sem. Kuszáltak még a sorai, de becsületes, igaz érzéseket mondanak ezek a sorok... Leveleiben mindig bátran kiáll az igazság mellett, keményen bírálja a hiányosságokat” – írta a Viharsarok Népe 1951. december 24-én.

Régtől fogva kereste az igazságot, az igazak táborát az urasági dolgozó szülők öt gyermekének egyike. Az apa az első világháború áldozata, az anya kénytelen volt a negyedik osztályt alig kijárt legidősebb gyermekét libapásztornak, kanásznak elállítani évi 200 kiló búzáért, a nagygazdák fiai elhordott ruháiért.

Tizenhat éves korától abban a „kegy”-ben részesült, hogy időszakonként alkalmazták József főherceg bánkúti uradalmában. Sok nagykamarási dolgozott ott, többek között Urbán Antal és Urbán Ferenc, akik sokat beszélgettek fiatal társukkal. Hatásukra G. Tóth János 1925-ben tagja lett a földmunkás szakszervezetnek. Mint szakszervezeti tag dolgozó társai bérköveteléseit szószólója lett, emiatt aztán a munkaadók nem szívesen álltak vele szóba, ha munkát kért.

1928. március 14-én ismerte meg közelebbről az elnyomó államszervezetet. Március 15-e megünneplésére készültek. Az almáskamarási csordalegelőn lett volna az összejövétel. Szalonnát fognak sütni, mondogatták. Valaki beárulta őket, a szabadságot fogják ünnepelni, a forradalmat! 15-én a battonyai járásbírószagra kíserte két rendőr a kilenc szervezkedő fiataalt. Öt nap fogházat szabtak ki rájuk.

Ettől kezdve végképp nem kapott munkát a környéken. A szegénység elhajtotta a községből, a megyéből. 1929-ben egy Fejér megyei grófi birtokon dolgozott. Az

embertelen bánásmód, az alacsony bérek miatt hamar hallatta szavát. Sztrájkot szervezett a bérek emelése és az élelmezés javítása érdekében. A sztrájk megkezdésének a napján a csendőrök letartóztatták. Két hétig vizsgálati fogságban volt, ahol súlyosan bántalmazták. A vizsgálati fogság letelte után a csendőrök visszakisérték munkahelyére, ahol a többi munkással nem beszélhetett, elkülönítve kellett dolgoznia. Az vigasztalta, a sztrájknak meglett az eredménye, a munkabért felemelték, megjavult az élelmezés.

Három éven keresztül volt uradalmi idénymunkás. 1931-ben szénbányában kezdett dolgozni a Dunántúlon. Alig három hónapig tartott ipari munkássága, a csendőrség beidézte és felszólította, hagyja el a bányát, ott nemkívánatos elem, mert kommunista agitátorként emlegeti őt a beszerzett információ.

Visszaköltözött Nagykomarásra. A harmincas évek elején ínségmunkákba járt. A vele dolgozó fiatalokat munkásmozgalmi dalokra, az Internacionálé éneklésére tanította, felolvasták a Népszava cikkeit.

1935-ben a szociáldemokrata képviselőjelölt melletti szavazásra buzdító plakátokat terjesztett. Az egyik éjjel éppen egy telefonkaróra mászott fel, hogy oda is kiragassza a választási felhívást, amikor csendőrök tűntek fel a közelben. Hiába próbált észrevétlen maradni, csakhamar szuronyok hegyét érezte magán. A szuronynyomok élete végéig elkísérték. A sebesülés nem riasztotta vissza, folytatta az agitatori tevékenységet, nem nézte éjjel van-e vagy nappal.

1941 decemberében G. Tóth Jánost is letartóztatták Nagykomaráson a háborúellenes, náciellenes szemináriumon való részvétel vádjával. Mivel nem találtak bizonyítékot, „csak” csendőri felügyelet alá helyezték.

A Magyar Kommunista Párt szervezetének megalakulásakor, 1944. októberében 20-án lett a tagja. A pártvezetőség rábízta a Rendező Gárda irányítását, a polgárőrség vezetését. 1950-től termelészövetkezeti csoportok, termelészövetkezetek szervezője és tagja volt (Visinszkij, Magyar–Román Barátság, Ságvári tszcs). Bekapcsolódott a földművesszövetkezeti mozgalomba. Halála előtt néhány hónappal vette át a 30 éves szövetkezeti tagságról szóló oklevelet.

Az 1956-os ellenforradalom alatt a „forradalmi bizottság” egyes tagjai házkutatást tartottak Tóthéknál. Iratait elszedték, elégették, őt magát csúnyán megverték és megfenyegették, ha továbbra is a téesz mellett agitál, agyonlövik. Elvitték a falusi párházhoz, kikötötték egy oszlophoz, arra kényszerítették, nézze végig, hogyan égetik a pártokmányokat, hogyan „égetik el a kommunizmust”. Nagyon haragudtak ezek az ellenforradalmárok a párt megyei újságjával levelező téeszparasztra.

Nem tagadta meg a termelészövetkezetet, sőt 1959–60-ban a szomszédos községekben is részt vett a mezőgazdaság szocialista átalakítását célzó meggyőző munkákban.

G. Tóth János elvtársat 1952. január 30-án a Magyar Népköztársasági Érdemrend bronz fokozatával tüntették ki. A szabadságért, a függetlenségért, a demokráciáért és a szocializmusért vívott küzdelemben kifejtett tevékenysége elismerésül 1970. április 4-én átvehette a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmet.

Keresztényi Tibor

FORRÁSOK:

Viharsarok Népe, 1951. december 24. Morvay: A levelező.

Felesége, G. Tóth Jánosné Virág Margit ny. téesztag, nagykamarási lakos családi iratai. 1983.

BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1898. MÁRCIUS 23.
BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1979. OKTÓBER 20.

Szegényparaszt családból született, édesapja 7 kat. hold földön gazdálkodott. Az elemi iskola elvégzése idején a nyári szünetben – mint legidősebb fiú – apja földjén dolgozott, hiszen a kilencgyermekes család megélhetése nagyon nehéz volt.

Azon kevesek közé tartozott, akinek szakma megszerzésére nyílt lehetősége. Kitanulta a férfiszabó szakmát.

1914-ben édesapját, majd 1916-ban sajnos legnagyobb fiát, Mártont is behívták katonának. Tóth Mártont az olasz frontra vitték, ahol októberben megsebesült, a temesvári kórházba került. 1918-ban tért haza Békésszentandrásra.

1918-ban a polgári demokratikus forradalom hullámai elérték Békés megyét, Békésszentandrást is. A népharag azok ellen fordult, akiknek a falusi szegénység megaláztatását, elesettségét köszönhette. Novemberben a forradalmi erők fölényre tettek szert. Mozgalmuk fegyveres hátterét a hazatérő katonák biztosították. A hazatérő katonák és hadifoglyok voltak Békésszentandrason is az osztályharc tudatos vezetői, közöttük Tóth Márton is, akit a helyi forradalmi bizottságba választottak. Az uradalom ellen fordultak, földet, jószágot foglaltak, tüntetést szerveztek. 1918. november 19-én Péteri József főjegyző kérésére egy század katonát küldtek „rendcsinálásra” a községbe. A katonák összegyűjtötték a forradalmi bizottság tagjait. Mrena Andrást, a bizottság elnökét agyonlőtték, a többieket – közöttük Tóth Mártont – többször eszméletlenre verték. Ez a megtorlás még erősebb ellenállásra készítette a baloldali erőket. 1919. január elején megalakult a KMP helyi szervezete. A háromtagú vezetőség egyik tagja Tóth Márton lett, titkára Grinyi István.

1919. kora tavasza a proletárforradalom kezdete volt Békés megyében is. Egyre több volt a vörös szín és vörös zászló a március 15-i ünnepeken. A Tanácsköztársaság győzelmét örömmel üdvözölte Békésszentandrás agrárproletár és szegényparaszt lakos-

sága. Az ellene fellépő támadás leverésére, a kiharcolt eredmények védelmére megkezdődött a vöröskatonák toborzása a Vörös Hadseregbe. 8–10 nap alatt 300-nál többen jelentkeztek. Az első századdal Tóth Márton is bevonult Békéscsabára a 6. vörös hadosztály 101. dandár csoportsorához, szakaszparancsnoka Ábel Imre lett.

Az első ütközet a román fronton zajlott, ahol a 8-as páncélvonat is segített az ellenség szétverésében. Majd Mezőtúr, Szolnok, Túrkeve volt a harcok színhelye. Később az egységet Salgótarján és környékére, a cseh frontra irányították, elfoglalták Kassát, Eperjest.

A kezdeti sikerek után Zagyvarékasra vezényelték őket, ahol a 101-es vörös ezred elnyerte a párt vörös zászlaját, amelyet Kun Béla és Münnich Ferenc adott át.

Amikor a túlerő következtében a kormány lemondott, a katonák Budapesten lerakták a fegyvert. Ezt követően Tóth Márton fogolytáborba került, Brassóba, innen megszökött és hazatért falujába, ahol csendőri felügyelet alá helyezték.

1922-ben ismét bekapcsolódott a mozgalmi munkába, a szarvasi SZDP községi szervezetének tagjaként tevékenykedett, mert Békésszentendrőn ekkor még nem volt önálló alapszervezet, nem engedélyezték. 1930-ban alakult a helyi szervezet, amelynek végrehajtó bizottsági és ellenőrző bizottsági tagja lett.

Az alacsony termetű, a politikai kérdésekben tájékozott, jól képzett, harcedzett férfi fő erénye – harcostársai szerint – tárgyalókészsége volt. Rendkívül fontosnak tartotta a munkásegység megteremtését. Ennek szükségességét logikusan, meggyőző érvekkel bizonyította. Elsősorban agitációs munkával bízták meg. Választások idején tett igen sokat a Szociáldemokrata Párt érdekében. Kimagasló volt a szerepe a Békésszentendrői Dalkör és Munkásszínjátszó Csoport tagjainak tartott szemináriumok szervezésében és vezetésében is.

A község 1944. október 6-án felszabadult, a kommunista alapszervezet 1945. január 15-én alakult meg, az egyik alapító tagja Tóth Márton volt. Beválasztották a nemzeti bizottságba és az igazoló bizottságba is. Mint a munkásegység szószólója, örömmel üdvözölte a két párt egyesülését. A Magyar Dolgozók Pártjában mint propagandista végzett elismerésre méltó munkát.

1956-ban, az ellenforradalom idején fegyvert fogott a munkáshatalom megvédéséért, részt vett a községi párház védelmében, az ellenforradalmi csoportok felszámolásában, az MSZMP újjászervezésében.

Eredményes munkásságát 1959-ben a Tanácsköztársasági Emlékérem, 1968-ban a Szocialista Hazáért Érdemrend, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem kitüntetéssel ismerte el hazánk.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma 1., 46. és 50. fond.

Nagyközségi Pártbizottság iratai, Békésszentendrő.

A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. Szerk.: Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1969.

Fancsovics György: A polgári demokratikus forradalom sajátosságai Békés megyében 91–113., Molnár Pálné: Munkásmozgalom Békés megyében 1918–1919. 113–133., Szabó Ferenc: A Vörös Hadsereg szervezése és harcai a Viharsarokban 209–261.

Békés megye 1944–1945-ben. Szerk.: Dér László és Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1975. Molnár Pálné: Az MKP szervezeteinek megalakulása és szervezeti fejlődése Békés megyében a felszabadulástól 1945 őszéig. 189–237.

Törkölty János

MEZŐHEGYES, 1895. JÚNIUS 24.

SZOB, 1974. NOVEMBER 29.

Szegényparaszt családból származott. Nyolcan voltak testvérek, ő a legidősebb. Az elemi iskola hat osztályának elvégzése után ő is munkába állt, hogy keresetével hozzájáruljon a család megélhetéséhez. 1915-ben behívták katonának. Kéthónapi kiképzés után az orosz frontra került, ahol 1915. szeptember 5-én fogságba esett. Szibériába vitték, ott súlyos beteg lett. Négyhónapi kórházi ápolás után felgyógyult. Hadifogolyként különböző helyeken mezőgazdasági munkát végzett, majd vasúti munkára kérte magát. 1919 júniusában önként jelentkezett a szovjet Vörös Hadseregbe harcolni. Az I. Internacionalista brigádba osztották be. Részt vett a brigád harcaiban, majd bátor hősiek magatartásáért leszerelték és lehetővé tették részére, hogy hazatérjen Magyarországra a családjához. 1920. december 25-én érkezett Csótra. Ott több hétig megfigyelés alatt állott. Közben arról faggatták, hogy mit csinált Oroszországban, mit tud a forradalomról, részt vett-e a fegyveres harcokban a bolsevikok oldalán? Végül hazaengedték.

1921-ben megnősült. Mezőhegyesi cselédlány lett a felesége. Házasságukból hét gyermek született. Mint Oroszországból hazatért személyt a hatóságok állandó megfigyelés alatt tartották. E megfigyelés miatt a Szociáldemokrata Pártnak sem lett a tagja. 1927-ben munkatársai előtt a szovjet rendszerről beszélt elismerően. Feljelentették és a csendőrök nagyon megverték. 1936-ban a szovjet rendszer nyilvános dicséretéért verték meg. 1942-ben a nyilasok és a háború ellen agitált. Ezért munkahelyéről elbocsátották. Mezőhegyest el kellett hagynia. Végegyházán telepedett le. Baloldali magatartása, a háború és a nyilasok elleni agitálása miatt a község főjegyzője több esetben szigorú figyelmeztetésben részesítette. A csendőrök is figyelték, lakásán több esetben házkutatást tartottak, de semmi gyanúsat nála nem találtak.

A felszabadulás után alapító tagja volt a Magyar Kommunista Párt végegyházi szervezetének. Tagja volt a Nemzeti Bizottságnak, a helyi Földigénylő és Földosztó

Bizottságoknak, alapítója a földművesszövetkezetnek. Tevékeny részese volt a két munkáspárt egyesítését előkészítő bizottságnak, majd maga is a Magyar Dolgozók Pártjának tagja lett. 1949-ig a földosztáskor kapott hét hold földjén dolgozott, majd a végegyházi Szabadság Termelőszövetkezetbe lépett be, annak alapító tagja volt. A termelőszövetkezetben becsületesen, példamutatóan dolgozott. 1954-ben megkapta a Termelőszövetkezet Kiváló Dolgozója kitüntetést. Az 1956-os ellenforradalom ideje alatt példamutató magatartást tanúsított. Védte a közös vagyont. Felismerte a felfordulás ellenforradalmi jellegét és nyíltan hangsúlyozta azt. Nagy érdeme volt az ellenforradalom utáni újjászervezésben. Személyes példamutatása, nyugodt, célratörő magatartása sok embert vonzott. Magatartása, tisztánlátása miatt a termelőszövetkezet tagsága 1957-ben alapszervezeti titkárnak választotta meg. Ő köszönettel fogadta a bizalmat, de idős kora miatt a funkciót hamarosan lemondta, a párt vezetőségének azonban tagja maradt, hogy tanácsaival segíthesse fiatalabb elvtársait. Tevékeny politikai munkát végzett a különböző tömegszervezetekben is.

A Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága Törköly János elvtárs munkásmozgalmi tevékenységének kezdetét és folyamatosságát 1942-től ismerte el. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa munkássága elismeréseként 1954. augusztus 20-án a Munka Érdemrenddel tüntették ki.

Balogh György

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Biz. Archívuma, 1. fond.

Községi Tanács Végegyháza, Anyakönyvi hivatala.

Bognár Ferenc termelőszövetkezeti alkalmazott, végegyházi lakos közlése. 1983.

Hankó Pál nyugdíjas termelőszövetkezeti tag, volt munkatársa, végegyházi lakos közlése. 1983.

Törőcsik István

SZENTETORNYA, 1906. NOVEMBER 15.
SZEGED, 1980. AUGUSZTUS 28.

Szülei mezőgazdasági munkások, hat gyermeket neveltek. Az édesapa az első világháborúban szinte végig katona volt. Ez nehezítette a család sorsát. Az anya egyedül volt kénytelen vállalni a családellátás és nevelés gondjait. Ez a sors fogékonnyá tette az események érzékelésére.

Első „munkásmozgalmi élményét” az iskolában kapta, amikor „a tanító sokat beszélt nekünk a forradalomról, miért szükséges az a munkásoknak, parasztoknak...” Ez az élmény a Tanácsköztársaság alatt tovább mélyült, amikor „a tanító szabadabban szólt az eseményekről.” – az élmények mellett az értelmi momentumok is erősödtek, ... ezen idő alatt sok mindent én is megértettem, mint gyerek, ez adta meg számomra, hogy én is figyelemmel kísérjem az eseményeket és még jobban megértsem azokat...”

Az elemi iskola elvégzése után szakmát szeretett volna tanulni, de otthon kellett dolgoznia, mivel szülei részes művelésre vettek ki földet. Így a szakma tanulása elmaradt. Egy ideig szüleinél dolgozott, később napszámos, majd kubikos lett. Ez a közösség hozta még közelebb a munkásmozgalomhoz. „A mi csoportunkban minden nap volt sajtótájékoztató” – emlékszik vissza azokra az időkre. A Népszava cikkeit olvasták, elemezték és terjesztették.

Még nem volt a párt tagja, de már megfigyelés alatt állt aktív tevékenysége miatt. Elsősorban a választási küzdelmek idején vállalt feladatokat. Nem volt könnyű az embereket meggyőzni, „... ugyanis akiket úgy ismertek, hogy a munkásmozgalomban részt vesznek, a községben bizony nagyon nehezen és ritkán tudtak munkához jutni...” – indokolja tartózkodásukat. Ő is többször volt ennek szenvedő alanya.

Harmincévesen lett a Szociáldemokrata Párt tagja. Tovább folytatta mozgalmi munkáját. Népszava-előfizetőket gyűjtött, a Vörös Segély akcióit segítette. E munkája során azt figyelte meg, hogy „... a gazdák és kereskedők nem, az iparosok mérsékelten vettek részt a fenti akciókban... legaktívabban a mezőgazdasági munkások...”

Az 1937-es lebukás közvetlenül nem érintette, de továbbra is megfigyelés alatt volt. Németországi munka, földhözjuttatás reményében kétszer is felszólítják, lépjen be a Magyar Élet Pártjába, „...erre én elvből nem voltam hajlandó...” – írja Maradt az itthoni munka, illetve munkanélküliség és a többszöri katonai behívás.

A háború alatt katona is volt, de itthon is volt. Ez idő alatt amikor csak módja nyílt hallgatta a moszkvai rádió (Kossuth) adásait és azokat terjesztette. Kapcsolatot tartott fenn a régi munkatársakkal, azokat az erők összefogására ösztönözte.

A felszabadulás itthon érte. Az elsők között jelentkezett a Kommunista Pártba. A közbiztonsági munkából vette ki elsősorban a részét. A helyi rendőrségen dolgozott. 1948-ban Budapesten őrsparancsnoki iskolát végzett. 1949. április 20-tól 1961. február 29-ig Szegeden a rendőrségen dolgozott. Több tanfolyamon szakmai és politikai ismereteit bővítette, szilárdította.

1961. februárjában betegsége miatt nyugállományba helyezték. Hazajött Nagyszénásra és haláláig aktív munkát végzett a társadalmi és pártmunkában.

Kitüntetései: Szocialista Hazáért Érdemrend, Közbiztonsági Érem ezüst fokozata, Kiváló Szolgálatért Érdemérem, Szolgálati Érdemérem.

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

TARNASZENTMIKLÓS,
1918. FEBRUÁR 28.
SARKAD, 1980. JÚNIUS 2.

Szegényparaszt szüleit 12 évesen, szinte egyszerre veszítette el. Tízen voltak testvérek. Hat elemivel szabóinas lett Hevesen, majd 1935-ben Budapestre ment segédnek. A közösség iránti vonzódása hamar elvezette a munkásmozgalomhoz. 1936-ban belépett a Magyarországi Szociáldemokrata Párt VIII. kerületi szervezetébe. Mint a Rendező Gárda tagja és utcabizalmi kapcsolatba került többek között Kulich Gyula elvtárral is. Részt vett a Tompa utcai nyilasház elleni akcióban, rölapok terjesztésében.

1940 elején behívták katonai szolgálatra Berettyóújfaluba, majd a frontra irányították. Többször megsebesült, kórházba került. Közben átmenetileg leszerelték, s a Szociáldemokrata Párt VIII. kerületi Rendező Gárdájának parancsnokaként folytatta mozgalmi munkáját. Utolsó sebesülését követően a kórházból szabadságra küldték, s ő szülőfalujában várta be a felszabadító szovjet csapatokat.

A felszabadulás után szülőfalujában részt vett a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetének megalakításában. Még ebben az évben, 1945-ben kéthónapos pártiskolát végzett Debrecenben. Ezt követően Hevesen, Egerben, Füzesabonyban és Hatvanban dolgozott a pártapparátusban, különböző beosztásokban. 1946-ban a Hevesi Járási Pártbizottság, 1947-ben az Egri Járási Pártbizottság, majd a párt Füzesabony körzeti titkára volt.

Sarkadra nősült, elszegődött szabósegédnek. Így került el Heves megyéből. 1948. november 1-től a Biharkeresztesi Járási Pártbizottságon dolgozott, mint politikai munkatárs. 1950 februárjában, koholt vádak alapján, fegyelmi eljárással elbocsátották. Visszament Sarkadra és 1954 végéig alkalmi munkákat végzett. Ekkorra tisztázódott az ügye, s a Magyar Szabadságharcos Szövetség sarkadi járási titkára lett. Emellett ellátta a Magyar-Szovjet Társaság helyi alapszervezetének titkári teendőit.

1956-ban az elsők között vett részt a karhatalom megszerzésében. Decemberben

a csőcselék lefegyverezte a rendőrséget, foglyul ejtette és bántalmazta Törőcsik Pált, Pekár Kálmán járási rendőrkapitányt, annak feleségét és Takó Jánosnét.

Törőcsik elvtárs az elsők között kérte átigazolását az MSZMP-be. Tavasszal pedig felvették a Munkásőrség tagjai sorába. 1962-ben öthónapos pártiskolán vett részt. 1964-ig a Vöröskeresztnél, ezt követően 1966-ig a Hazafias Népfrontnál dolgozott, mindkét helyen járási titkárként. A sarkadi járás megszűnése után, 1966-tól a Körösvidéki Vízügyi Igazgatóság sarkadi szakaszmérnökségén alkalmazták munkavezetőként. 1968-ban áthelyezték a Kossuth Termelőszövetkezetbe személyzeti vezetőnek. Háborús sérülései következtében 1970 augusztusában rokkantnyugdíjas lett.

Pártmunkáját továbbra is lelkiismeretesen végezte. A Munkásőrségnél 22 évig – haláláig – szolgálatvezető volt.

Kitüntetései: Szocialista Hazáért Érdemrend, Szolgálati Érdemérem, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem.

Tímár Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottság Archívuma 46. fond. Törőcsik Pál visszaemlékezése.

MSZMP Békés megyei Bizottság Mikrofilmtára 6. tekercs.

Tanulmányok Sarkad múltjából. Szerk. Komoróczy György. Gyula, 1971. 252., 254.

Felesége, Törőcsik Pálné Juhos Róza háztartásbeli sarkadi lakos közlése, 1982.

Árgyelán János agrármérnök, sarkadi lakos közlése, 1982.

Uhrin Imréné Hegedűs Brigitta

ENDRÓD, 1910. ÁPRILIS 20.

ENDRÓD, 1974. JANUÁR 21.

Hétgyermekes földmunkásszülők gyermeke volt. A népes család igen nehéz körülmények között élt a felszabadulás előtti időszakban.

1945 februárjában lépett be az MKP Endrőd-öregszőlői alapszervezetébe, férjével együtt. Rövidesen a vezetőség tagjává választották.

A kommunisták a nők szervezetbe történő tömörítését is szorgalmazták. Ennek az elképzelésnek megfelelően Uhrinné részt vett az MND SZ helyi szervezetének megalakításában, majd a községi nőtanács vezetőségi tagja volt.

1945 telén hozták létre Endrődön a nincstelenek, a kisparasztok a „Földmunkások Szakszervezetének Értékesítő Szövetkezetét”, az FMSZ elődjét. Férjével együtt alapító tagja volt a szövetkezetnek. Munkájával hozzájárult ahhoz, hogy megakadályozzák a községben a „feketézést”, az indokolatlan haszonszerzést.

Háztartási munkája, a gyermeknevelés mellett fáradhatatlanul végezte sokirányú mozgalmi munkáját.

1950 januárjában lépett be családtagként 5 kh. juttatott földjükkal a Béke Tsz-be.

Továbbra is az ÁFÉSZ Igazgatóságának tagja maradt 1962-ig, bevásárolták az FMSZ járási választmányába, 1962-től pedig a megyei választmány tagja is volt.

A SZÖVOSZ két kongresszusán képviselte a Békés megyei földművesszövetkezetek tagjait.

1956-tól tanácstag, majd végrehajtó bizottsági tag is volt.

Kitüntetései: Kiváló Földmunkásszövetkezeti Dolgozó 1964. Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970.

Cseuz Imre

FORRÁSOK:

Pintér Sándor, Gyomaendrőd, Micsurin út 22. szám alatti lakos szíves közlése.

GYOMA, 1914. MÁJUS 11.
UKRAJNA, 1942. OKTÓBER ?

Törpebirtokos szülők gyermeke. Az elemi iskolában élénk érdeklődéssel ismerkedett a környező világgal, szerette a könyveket, a verseket. A versírással már gyermekkorában megpróbálkozott, közülük több megjelent a Népszavában és a Gyomai Újságban.

Az 1930-as évek elején a földmunkásszervezet helyiségeit látogatta, majd a kommunista pártsejt megbízásából maga is agitált. Elsőcorban a szegény és kisparaszt származású fiatalok között fejtett ki baloldali elméleti és gyakorlati munkát. Vállalta a röplapok terjesztését, tudatosan ajánlotta és továbbadta a propagandaanyagokat. Az 1935-ös sortűz után a csendőrség különösen figyelte az endrődi agrárproletariátus szervezkedését. 1937-től Uhrin István állandó ellenőrzés alatt állt. 1942-ben, amikor a fasiszta államok hadereje a szovjet fronton elvesztette legyőzhetetlenségének mítoszát, a Horthy-rendszer szigorította a belső terrort. 1942-ben Endrődön is nagy letartóztatási hullám volt, Uhrin Istvánt is „hűtlenség bünteté”-vel, kommunista szervezkedéssel vádolták. Ügyét a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar Főnöke kikülönített ügyészhelyettese Budapestre tette át. A Margit körúti fogházban 4 hónapig kínozták, vallatták, majd büntetésből a keleti frontra vitték. A front legveszélyesebb szakaszain társaival aknazár-hatástalanításra kényszerítették, ott lelte halálát. Emlékét tisztelettel őrzik harcostársai.

Szakács Mihály

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Endrődi csendőrsortűz 1935. Szerk.: Orbán Sándor és Szakács Kálmán. Budapest, 1975. 167.

MSZMP Gyomaendrődi Bizottsága iratai.

Hornok Imre fogolytársa írásos visszaemlékezése.

Vágó Mihály

NAGYKAMARÁS, 1893. AUGUSZTUS 24.
NAGYKAMARÁS, 1977. NOVEMBER 6.

Csak 4 elemi iskolai osztályt tudott kijárni, szülei munkába adni kényszerültek az alig tízéves kisfiút. Kanász, napszámos, részes munkás, béres – ahogy növekedett, úgy emelkedett a „ranglétrán”. Uradalomból uradalomba járt dolgozni, gyorsan kitelt az ideje mindenütt, mert ami a szívéen, az a száján...

Megjárta az I. világháború szinte valamennyi frontját, 1914-től 1919-ig sínylődött a harctereken, szenvedte az olasz hadifogságot.

1928 volt az az esztendő, amikor az ösztönösségtől eljutott a tudatosságig, amikor a magányosságból eljutott a közösségig, megtalálta az utat a nagykamarási szociáldemokratákhoz. Tizenhat éven keresztül állt kapcsolatban a pártszervezettel, volt annak aktívja.

A nagykamarási Rákóczi utca végén levő háza jelentős munkákat végző pártcsoport főhadiszállása volt. Innen indultak szervezni az országgyűlési és a helyi választásokat, itt sokszorosították a röpcédulákat, rajzolták a plakátokat, ide gyűltek össze az akciók után, hogy megbeszéljék következő idők „hogyan tovább?”-jét.

Kapcsolatot tartottak a községben működő többi szociáldemokrata pártcsoporttal, a földmunkások szakszervezetével. A csoport fiatalabb tagjai kirándultak a Boda-tóhoz beszélgetni sorukról, részt vettek az Országos Ifjúsági Bizottság küldte Deák Lívia szemináriumain.

Sok fiatalot nevelt a munkásmozgalomnak a pártcsoportvezető Vágó Mihály. Közben ő is fiatalos lelkesedéssel végezte a pártépítő munkát 1945-től a Magyar Kommunista Párt nagykamarási szervezetében, vette ki részét a mezőgazdaság szocialista átalakításában. Vágó elvtárs erőfeszítéseivel alakult át a nagykamarási Hangya Szövetkezet földműyesszövetkezetté.

1956-ban az ellenforradalom idején Vágó elvtárs már túl volt a hatvanadik életévén, mégis így nyilatkozott: – Csináljuk, zúzzuk szét!

Csak hetvenéves korában volt hajlandó nyugdíjba menni, hűségesen kitartott a szövetkezetben.

1970-ben kapta meg a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmet. Majdnem fél évszázados munkásmozgalmi múlt után, nyolcvannégy éves korában hunyt el, adta át a munkát az utána levőknek.

Keresztényi Tibor

FORRÁS:

Nagyközségi Pártbizottság iratai, Nagykomarás, 1982.

GÁDOROS, 1903. DECEMBER 25.
SZEGED, 1961. MÁJUS 10.

Kisparaszti család gyermeke, aki a hat elemi elvégzése után napszámosként kereste kenyerét. Egyrészt mint napszámos, másrészt a kubikosokkal való kapcsolattartás, de nem utolsósorban olvasmányai révén jutott el a munkásmozgalomhoz. Azokkal tartotta a kapcsolatot, akik később az illegális mozgalomban is résztvettek.

1931-ben tagja lett a Szociáldemokrata Párt gádorosi szervezetének, ahol aktívan tevékenykedett. Részt vett az R gárdában, a kultúrcsoportban. Terjesztette a párt sajtóját, röplapjait. Orosházára járt be a rendezvényekre. Az országgyűlési választások alkalmával az agitációs, a szervező munkában vett részt.

A párt feloszlata után is tartotta a kapcsolatot harcostársaival és az illegális kommunista párt tagjaival. Erről így nyilatkozott: „... baloldali emberekkel barátkoztam mindig... nem voltunk párttagok, de kommunistáknak számítottunk...”

1940-ben mint megbízhatatlant munkaszolgálatra hívták be. Sikerült még a felszabadulás előtt hazajönnie. A helyi Kommunista Párt alapító tagja.

Az új élet megindításából tevékenyen kivette részét. A Földigénylő Bizottság elnökeként a földosztás lebonyolításában a legfőbb részt vállalta. Így szólt erről: „Én mértem ki a volt uradalmakat.” Alapító tagja és első elnöke a helyi Földműves Szövetkezetnek. Tagja a Nemzeti Bizottságnak.

1949-től megyei funkciókat töltött be. A Megyei Szövetkezeti Központ tervfelelőse. 1954–1956 őszéig a Megyei Tanács Város- és Községgazdálkodási Osztályának vezetője.

1956 őszén hazament és a Gádorosi Községi Tanács V. B. elnöke lett. Az ellenforradalom átmenetileg elmozdította állásából, de csakhamar visszatért. Tevékenyen részt vett a rendcsinálásban, a párt újjászervezésében, a konszolidáció munkájában.

Haláláig töltötte be a tanácselnöki funkciót és több választott testületnek volt aktív tagja.

Kitüntetése: A Szocialista Munkáért Érdemrend ezüst fokozata.

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

Valuch János

BÉKÉSCSABA, 1902. OKTÓBER 6.
CSORVÁS, 1969. ÁPRILIS 10.

A család napszínéből, cselédkeresetből tartotta el a három gyereket.

János a hat elemi elvégzése után, amelyet igen jó eredménnyel fejezett be, cseléd volt a környező uradalmakban.

Az édesapa az első világháborúból betegen tért haza. A családtartás gondjai kötötték le idejét. Az édesanya tevékenyebb volt. Ő már a háború alatt kapcsolatba került a munkásmozgalommal, a Tanácsköztársaság idején aktív mozgalmi tevékenységet fejtett ki a csorvási direktóriumban. A proletárhatalom leverése után az egész családnak el kellett hagynia a csorvási Wenckheim-uradalmat.

Valuch János érdeklődéssel figyelte a lejátszódó eseményeket, „... megismerte a jobb életmódért folytatott tudatos harcot a családon belül” – írta egyik harcostársa.

Ilyen családi indíttatás, a cselédsors, a munkatársak tevékenysége érlelte meg benne az elhatározást, hogy szervezett munkás legyen.

1928-ban belép a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetébe és a Földmunkás Szövetségbe. Az utóbbinak gazdasági vezetője és pénztárosa volt.

A Szociáldemokrata Pártban igen széles körű volt az a munka, amelyből „mindig komolyan kivette részét” – emlékezik egyik munkatársa.

A cselédek megmozdulásaiban (aratósztrájk, bérkövetelés) nemcsak részt vett, hanem szervező, irányító szerepet töltött be.

A párt folyóiratát, röplapjait terjesztette a munkásság körében.

Az országos képviselőválasztások idején munkája mindig aktívabb lett. Agitált az ellenzék, egyben a munkások jelöltje mellett. Erről a munkájáról egyik harcostársa így emlékszik vissza: „A képviselőválasztás előtt plakátokat ragasztottunk, kisgyűléseket szerveztünk, ...röpcédulókat is szórtunk, szavazókártyákat osztottunk...”.

Az aktív pártmunkával magára vonta a hatóságok figyelmét. A csendőrök több esetben előállították, lakását feldúlták, egy-két napra fogva tartották.

A mozgalmi munkában fontosnak tartotta a kulturális tevékenységet. Ő maga a válság éveiben szemináriumra járt Orosházára, Csorváson foglalkozásokat vezetett. 1935–1939-ig a pártalapszervezet könyvtárosa volt, kultúrcsoportokat szervezett, részt vett a dalkör tevékenységében.

A második világháborút elítélte, azt környezetében többször ki is fejtette. Kapcsolatot tartott a letartóztatottak hozzátartozóival, segítette őket.

A felszabadulás otthon éri. A szovjet csapatok „fogadásánál” jelen volt. A Kommunista Párt helyi szervezetének alapító tagja.

1945-ben a helyi „népőrség” megszervezésében és munkájában is részt vett. Megszervezte a helyi Földigénylő Bizottságot, szorgalmazta a Földműves Szövetkezet létrejöttét.

A parasztság boldogulásának útját a termelőszövetkezetben látta. Agitált a mezőgazdaság szocialista átszervezése érdekében. 1949-ben ő is belépett a termelőszövetkezetbe. Munkájával hozzájárult annak megszilárdításához, agitációval pedig ahhoz, hogy az ellenforradalom idején ne hordják azt szét.

Az ellenforradalom leverésében, a konszolidáció munkájában részt vállalt.

Amennyire egészségi állapota engedte, haláláig tevékenykedett a pártmunkában.

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

Valastyán Pál

SZARVAS, 1897. AUGUSZTUS 2.
KARDOS, 1978. ÁPRILIS 11.

Vagyontalan, napszámos-, földmunkáscsaládból származott. Kisgyermekkorától szolgált, cselédeskedett a Szarvas környéki nagygazdáknál. Édesapjával tiltott gyűléseken vett részt, hallotta Garami, Garbai és Nyisztor elvtársak nevelő-agitációs beszédeit.

Korán tapasztalta a társadalmi igazságtalanságokat, érzékelte a gazdák fizikai terrorját. A 6 elemi elvégzése után ácsmesterséget tanult, majd 1912-ben Budapestre került. Szaktársai bevonták a szervezett munkások közé, látogatja a szociáldemokrata összejöveteleket. Ilyen körülmények között élte meg nagy élményét, az 1912. május 23-i budapesti tömegfelvonulást. Tapasztalt harcostársaival együtt követelte az általános és titkos választójogot.

Az I. világháború vérzivatarában a keleti fronton, a rajvonalan az orosz katonákkal elvtársakká váltak, majd 1918 februárjában a cimpalungi katonalázadásban vett részt. Büntetésből az olasz frontra került, de onnan Károlyi Mihály 1918. október 15-i felhívása után megszökött.

1918. november 2-án újra Szarvason volt, majd a Tanácsköztársaság kikiáltása után a proletárhatalom katonája lett. Az előrenyomuló királyi román csapatok ellen harcolt Erdőgyarak és Szolnok környékén, majd részt vett a felvidéki harcokban a Salgótarján, Losonc, Miskolc és Eperjes közötti frontvonalon. Hősies helytállásáért a 101. Vörös Ezred 1. zászlóalja Bokányi Dezső elvtárstól vette át a kitüntetést.

A proletárdiktatúra leverése után rendőri felügyelet alá helyezték, csak alkalmi munkát kapott, éppen ezért agitált a szarvasi tanyavilágban. A választások előtt az SZDP jelöltjeinek támogatására titkos összejöveteleket szervezett. A 20-as években az SZDP szarvasi szervezetének vezetőségi tagja volt. 1937-ben kommunista szervezkedés vádjával letartóztatták, majd 1938-ban „az állam és társadalom rendjének erőszakos felforgatására irányuló tevékenység miatt...” a szegedi Királyi Törvényszék Sári-tanácsa 2 hónapos börtönbüntetésre ítélte. Büntetését a szegedi Csillag börtönben

töltötte le. 1944. szeptember 1-től december 9-ig, kommunista magatartása miatt, a hajdúnánási büntető századba internálták. Onnan a Vörös Hadsereg közeledésekor megszökött.

1944. december 13-án Szarvasra érkezett, s azonnal jelentkezett az újjáalakuló Kommunista Pártba. 1945 tavaszán a földigénylő bizottság tagja, az UFOSZ titkára Szarvason. 1950-től a szövetkezeti mozgalom agitátora, az önálló településsé alakult Örménykút termelőszövetkezeteinek alapító tagja. 1953-ban és 1956-ban megakadályozta a szövetkezeti tulajdon felbomlását, illetve fegyveresen védelmezte a szocialista rendszert. 1956 után fontos társadalmi megbízatásait maradéktalanul teljesítette. Töretlen hittel, boldog meglelégedéssal szolgálta a szocialista építést.

Valastyán Pál elvtárs párttagságát és munkásmozgalmi tevékenységét 1912-től ismerte el a Magyar Szocialista Munkáspárt.

Kitüntetései: Tanácsköztársasági Emlékérem, Szocialista Hazáért Érdemrend, Jubileumi Emlékérem.

Szakács Mihály

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. PTO/638.

Felesége, özv. Valastyán Pálné, Kardos, visszaemlékezése.

Vandlik János

MEDGYESEGYHÁZA, 1904. JANUÁR 8.
MEDGYESEGYHÁZA, 1972. OKTÓBER 4.

Az 1900-tól 1945-ig terjedő időszak viharsarki munkásmozgalmának országosan ismert alakja volt a medgyesegyházi Moravszki Mátyás, aki nevelt fiát, Vandlik Jánost már 1916-ban arra ösztönözte, hogy hívja az embereket gyűlésekre, örködjön amíg a felnőttek meghányják-vetik közös dolgaikat. A tanítványt 1918-ban bekapcsolta a világháború elleni küzdelembe, plakátok ragasztását, röpiratok terjesztését bízta rá. Ahogy növekedett a fiú, úgy növekedtek feladatai is: a környező községeket járta, vitte-hozta a híreket. 1919-ben segített apjának abban, hogy minél több medgyesegyházi katonája legyen a Vörös Hadseregnek.

A Tanácsköztársaság bukása után a községben is megkezdődött a baloldaliak üldözése. Különösen azokra vadásztak, akik szervezői, irányítói voltak a tanácshatalomnak. Az üldözöttek igyekeztek illegalitásba vonulni, bujkálni a burzsoa román hadsereg katonái, majd a Horthy-pribékek előtt. Vandlik János úgy segített e törvénytől kívül helyezett embereken, hogy rejtékhelyükre ennivalót vitt, tájékoztatta őket a külvilág eseményeiről, közvetített közöttük. Útjai közben néha megtalálták nála az élelmiszeres csomagot, s mivel nem fogadták el magyarázkodását a csomag eredetéről és céljáról, a románok és a csendőrök is megverték.

A medgyesegyházi községi főjegyző nemegyszer behívatta a községhezárára, arra akarta rávenni, hogy tagadja meg a nevelőapját. Sikertelen kísérlet volt! Ezért aztán az államhatalom községi első embere elzavarta: „Gondom lesz rá, hogy ne legyél második Moravszki!” – üvöltötte.

Esze ágában sem volt abbahagyni! 1924-ben aratósztájkot szervezett József főherceg bánykúti uradalmában, 1929-ben belépett a Földmunkások Országos Szövetségének helyi csoportjába. Mindjárt vezetőségi tagnak választották. Megtisztelő megbízatásnak tartotta, hogy 1930-ban küldöttként részt vehetett a földmunkások hódmezővásárhelyi kongresszusán, emiatt pedig a csendőrök meg is verték.

1931-ben tagja lett a Szociáldemokrata Pártnak. Választási agitációt folytatott az ellenzéki jelölt mellett, megszerezte az 1931-es választások szavazólistáját.

A 30-as évek szinte mindegyikében volt olyan tette, ami miatt zaklatták a hatóságok. Nem szűnt meg tevékenykedni azután sem, hogy az 1932-es bányászati aratósztrájk szervezése miatt kitiltották az uradalomból, nem adtak neki munkát.

A II. világháború alatt sokszor kiment a medgyesegyházi vasútállomásra, hogy a behívottakat agitálja: ne harcoljanak a Szovjetunió ellen, hanem menjenek át a szovjet csapatokhoz. Többen is hallgattak rá, átálltak. A háború éveiben hallgatta a moszkvai rádióadást, hirdette a Szovjetunió győzelmét. 1944-ben a Horthy-hadseregéből megszökött magyar katonákat bújtatott és látta el polgári ruhákkal.

Medgyesegyháza felszabadulása (1944. október 6.) után Keresztes Mihály elvtárs jelent meg a községben. Vandlik elvtárssal hozzáfogtak a kommunista párt szervezéséhez. 1944. október 20-án ki is mondhatták a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetének megalakulását.

Vandlik elvtárs lett 1945-ben a helybeli rendőrség vezetője. 1950-től a helyi termelőszövetkezet tagja volt, a termelőszövetkezet párttitkári tisztségét töltötte be 1952-ben. 1950-ben megválasztották tanácsagnak. 1956-ban védte a termelőszövetkezetet, novembertől pedig szervezte az új pártot.

1970-ben megkapta a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmet. A Haladás Termelőszövetkezet nyugdíjasaként halt meg 1972-ben.

Keresztényi Tibor

FORRÁS:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.

Vandlik Jánosné Gábor Erzsébet

MEDGYESEGYHÁZA, 1905. ÁPRILIS 28.
OKÁNY, 1977. MÁJUS 7.

Libapásztor, szolgáló, napszámos, idénymunkás, cselédasszony... Ilyen „karriert” tudott befutni egy felszabadulás előtti magyar parasztivadék. Ezt az utat járta be Vandlik Jánosné is. Hogy kellene és lehetne is másképp élni, csak akkor tudatosult benne, amikor a kiemelkedő medgyesegyházi földmunkásvezetőhöz, Moravszki Mátyásékhoz került menyecskének, ugyanis Vandlik Jánosnak, Moravszki fiának lett a felesége. Nem volt nehéz apósa és férje segítőtársául szegődnie, nem volt idegen számára az agrárproletárok mozgalma, hiszen ennek az elnyomott osztálynak volt tagja a bátyja is, aki 1919-ben fegyvert fogott a proletárdiktatúra védelmében. Hozzá tartozói hatására 1929-től kezdve segítette szervezni a földmunkásokat, később a szociáldemokrata párttagok összejöveteleit. Az apósánál tartott éjszakai összejövetelekkor vigyázott, hogy a csendőrök rajtuk ne üssenek. Képviselőválasztások idején járta a falut a baloldali jelölt érdekében – aláírásokat gyűjtött, röpcédulókat hordott szét, plakátokat ragasztott, terjesztette a baloldali sajtótermékeket, propagandaanyagot. Mivel „renitens” családban élt, nem volt szokatlan számára a házkutatás. Nem bénította meg a csendőri házkutatás, ellenőrzés, mindig olyan helyre dugta az illegális kiadványokat, ahol nem találták meg. Az egyik alkalommal pl.: csecsemője pólyájába rejtette e kompromittáló kiadványokat... Sajnos leleményessége nem mindig járt sikerrel. Ilyenkor aztán őt sem kímélték a durva csendőrkezek.

Annak ellenére, hogy lakásuk a felszabadulás előtt szinte állandóan csendőri megfigyelés alatt állott, ki tudta játszani a csendőrséget, sokszor adott menedéket vidéki társainak, elvtársainak.

Alaposan fellelégett 1944. október 6-án! Megszűnt a zaklatás, az illegalitás, a robot. 1945 a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetében találta őt. Megnövekedett energiával – most már szabadon – szervezte a nőmozgalmat. A Magyar Nők Demokratikus Szövetségének, majd a helyi nőtanácsnak húsz éven keresztül volt a vezetője

Medgyesegyházán. 1950-ben az ekkor alakult Moravszki Mátyás Termelőszövetkezet vezetőségébe választották be. 1952–1962 között tanácstagként képviselte választókerülete lakosságát, 1957-től 1960-ig népi ellenőrzési feladatainak tett eleget. Nem maradt ki a földművesszövetkezet szervezéséből sem.

1950-ben nagy kitüntetés érte: a 3. magyar parasztküldöttség tagjaként 30 napos tanulmányútra küldték ki a Szovjetunióba. Soha el nem felejtett élményekkel tért haza, és most már nemcsak lakóhelyén, hanem az egész mezőkovácsházi járásban is élménybeszámolókkal színesítve hirdette a kollektív gazdálkodás előnyeit.

Feleség, anya, háziasszony, mozgalmi munkás volt egy időben szívvel-lélekkel. A közösség boldogulása örömmel töltötte el, fáradhatatlanul tett eleget minden kötelességének.

A Felszabadulási Jubileumi Emlékérmét megérdemelten kapta 1970. április 4-én.

Keresztényi Tibor

FORRÁS:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.

Ványó Mátyás

VÉGEGYHÁZA, 1902. JANUÁR 31.
VÉGEGYHÁZA, 1978. MÁRCIUS 12.

Öt kicsi és öt nagy hold föld Végegyházán jó parasztbirtoknak számított. A tulajdonosa id. Ványó Mátyás tehetős gazda lett volna, ha nem kilenc gyereket kellett volna eltartania. Így bizony az ifjú Ványó Mátyásnak is úgy telt a gyermekora és ifjúkora, mint a hozzá hasonló többi szegényparaszt gyereké. Iskolába öt évig járt, 12 éves korában már hathetes munkára szerződött Marosvásárhelyre vízfordó gyerekek. A szülők a kilenc gyerekből csak ötöt tudtak felnevelni.

Ványó Mátyás 16 éves volt, mikor 1918 őszén a fiatalok és öregek ünnepeltek Végegyházán. Ünnepeltek, felvonultak, énekeltek, körbejárták a községet. Ő is ott volt a menetben, mellette a fiatal Kaskötő Teréz, a későbbi felesége, aki most emlékezett arra, hogy azt énekeltek: „Károlyi Mihály az elnökünk, / Károly király nem kell nekünk. / Károly király porbadöntő, / Károlyi Mihály sorsbadöntő, / Éljen a magyar szabadság, / Éljen a haza.” Az ismert Kossuth-nóta dallamára szállt a dal. Ványó Mátyás 17 éves 1919 tavaszán, lelkesen figyelte az eseményeket. Őt pedig a szülei figyelték, hogy meg ne szökjön otthonról vöröskatonának. A legtöbb családból úgyis odavolt valaki a háborúba. A Ványó családból a bátyja, József volt katona.

Ványó Mátyás 1923-ban megnősült. A már említett Kaskötő Terézt, egy kilencgyermekes agrárproletár lányát vette feleségül. Házasságukból gyermek nem született. Napszámosmunkából éltek. Summásként Tolna megyébe Gerjenpusztán, Fejér megyében, majd Szolnokon, Felsőszentivánon és Mezőhegyesen dolgoztak. Felsőszentivánon 1924-ben ehetetlen kenyeret kaptak. Ezért Ványó Mátyás és felesége megtagadták a munkát, és hazatértek Végegyházára. Hazaérkezésük után pár napra már ott voltak értük a csendőrök. Nem mertek azonban bemenni a lakásukba, mert Ványó Mátyás tifuszbetegségben feküdt. A teljes egészségét nem is nyerte vissza többé. Nehéz fizikai munkát nem bírt végezni, ezért Végegyházán mezőőr (csósz), majd a községházánál kézbesítőként dolgozott a felszabadulásig. Közben az 1930-as évek

elején belépett a Szociáldemokrata Párt végegyházi szervezetébe. Nem volt olyan baloldali megmozdulás, amelyben Vanyó Mátyás ne vett volna részt. Aktív részese volt a választási harcoknak, a végegyháziak Mezőkovácsházára történő felvonulásának, melyben munkát, kenyeret követeltek. A harmincas évek végétől Mezőhegyesre járt Kozák János lakására a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait hallgatni. A hallottakat terjesztette a végegyházi proletárok között. 1942–43-ban a községbe eljutó háborúellenes röplapokat terjesztette, a behívót kapott fiatalokat igyekezett lebeszélni a bevonulásról.

A felszabadulást követően feleségével együtt lépett be a Magyar Kommunista Párt végegyházi szervezetébe, még 1945-ben. Feleségét vezetőségi tagnak választották meg, ő a Földosztó Bizottság tagja lett. Őt hold földet kaptak és egyet örököltek a tízholdas szülői birtokból. Saját földjükön dolgoztak 1950-ig, akkor földjükkel együtt beléptek a termelőszövetkezetbe. 1948-ban mindketten lelkes hívei voltak a két munkáspárt egyesülésének. A végegyházi pártszervezet küldötteként Vanyó Mátyásné vett részt Makón az egyesülési kongresszuson. Vanyó Mátyást a két munkáspárt egyesülése előtt személyi intrikák miatt kizárták a pártból. Ügyét napok alatt felülvizsgálták s párttagságát annak folyamatosságával együtt visszaállították. A párt rendezőgárdájának, az akkor közismert R gárdának községi parancsnoka volt. Részt vett a földművesszövetkezet megszervezésébe, később annak baromfifelvásárlójaként dolgozott. Aktív pártmunkás, 15 éven keresztül pártcsoport bizalmi tisztséget is betöltött. Több alkalommal kapott munkájáért és mozgalmi tevékenységéért elismerő oklevelet és emléklapot. 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel tüntették ki.

Vanyó Mátyás munkásmozgalmi tevékenységét a Magyar Szocialista Munkáspárt Központi Bizottsága 1930-tól ismerte el.

Balogh György

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Archívuma, 1. fond.

Szénási Sándor MSZMP Községi Bizottsága titkára, végegyházi lakos közlése. 1983.

Felesége, özv. Vanyó Mátyásné (Kaskötő Teréz) nyugdíjas, végegyházi lakos közlése. 1983.

A NŐ ÉS A SZOCIALIZMUS

IRTA
BEBEL ÁGOST

A KI HENNYI KIADÁS (TÉK FISHIHOVTA)
BOMOGYI BELLA

Váradi Sándorné
Ádász Julianna

GÁDOROS, 1902. MÁRCIUS 10.
NAGYSZÉNÁS, 1977. ÁPRILIS 21.

Gádorosi proletárcsalád szülötte. Szülei napszámos- és aratómunkából keresték kenyerüket, sok nélkülözés közepette nevelték családjukat. Igen fiatalon neki is a cselédsors jutott, az időszakos arató- és részesmunka, a megalázó házicselédség.

A mozgalomba házasságkötésével egy időben kapcsolódott be. Férje, Váradi Sándor már az 1920-as években ismert mozgalmi ember volt. Segítette férjét 1926 októberében az SZDP-befizetőcsoport létrehozásában, a Népszava és a szocializmusról szóló tiltott könyvek terjesztésében. A világgazdasági válság éveiben férjével együtt – vallott politikai nézeteik miatt – csak ritkán alkalmazták munkára a környező uradalmak gazdatisztjei. Annyi pénzük sem volt, hogy a házadót befizessék. Reménytelennek tűnő helyzetükben a szervezett mozgalmi fellépés jelentett kiutat.

1931 februárjában férje vezetésével megalakult a Szociáldemokrata Párt nagyszénási szervezete. A pártnak ő is tagja lett, és ettől kezdve férje mellett részt vett az SZDP minden akciójában. Az illegális sajtó, röplap terjesztésében, az illegális összejövetelek szervezésében, az információáramlásban fontos megbízatásokat kapott és vállalt. A párhelyiséget ő gondozta; otthonossá, alkalmassá tette a különböző célú összejövetelek megtartására. Részt vett a párt által szervezett tömeges akciókban: az 1932. november 13-i nagygyűlésen, a tavaszi munkák indításakor szervezett május 1-i csoportos ünnepeken, a választási küzdelmekben. Aktív szervezője volt a Vörös Segélynek. A harmincas évek második felében, az erősödő hatósági nyomás időszaka alatt, a gyakori házkutatások idején férje védelme érdekében még többet vállalt magára a szervező munkából. Gádoroson összekötő volt, kislányával együtt pedig az orosháziakhoz vitte és hozta a híreket és a propagandaanyagot.

1943 szeptemberében betiltották a pártszervezet működését, a Váradi családra gyötrelmes másfél év várt. Férjét letartóztatták, internálták, bekövetkezett Váradiné életének legfájdalmasabb órája: kislánya meghalt. A hatalmas lelki fájdalomból a felsza-

badulás és az újrainduló, kiteljesedő mozgalmi élet serkentette újabb aktivitásra. 1945 januárjában, férje hazatértekor bekapcsolódott az MKP tevékenységébe. Alapító tagja, vezetője volt az MNDSZ-nek. A nőmozgalomban haláláig aktívan tevékenykedett.

Komoly megpróbáltatások és zaklatások érték az 1956-os ellenforradalom idején. Bátran helytállt és védte a mozgalmi elvtársakat. Az MSZMP politikai célkitűzéseinek végrehajtásán élete végéig dolgozott.

Pártunk 1931-től ismerte el munkásmozgalmát, kifejezve azt a folyamatos munkásmozgalmi tevékenységet, amit férje és a nagyszénási kommunisták oldalán több évtizeden keresztül végzett. Nőmozgalmi tevékenységét MNDSZ Emléklappal és Jubileumi Jelvény kitüntetéssel ismerték el. 1970-ben megkapta a Felszabadulási Jubileumi Emlékérmet.

Körmendi János

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Arch., 1. fond.

MSZMP Orosháza Járási Bizottsága, nyilvántartási anyag.

MSZMP Nagyszénás Községi PB nyilvántartási anyag.

BML Békés vm. főispáni iratok, 1509/1933.

Varga Antal

OROSHÁZA, 1927. MÁJUS 19.
OROSHÁZA, 1977. MÁRCIUS 2.

Édesapja Varga István fuvarosmunkás volt, aki 1933-ban tüdőgyulladásban meghalt. Édesanyja, Tenkes Etelka, hogy öt gyermekét fel tudja nevelni, bejárónő lett. Gyermekai mind korán munkába álltak.

Varga Antal is a hat elemi osztály elvégzése után különböző gazdáknál volt kisbéres, kanász, cseléd. Dolgozott bolgárkertésznél, aratott bandában. A felszabadulás előtt több leventetársával együtt útnak indították nyugatra, de hamarosan megszökött, és hazajött. 1945 tavaszán a földosztáskor édesanyja 5 hold földet kapott Kiscsákon, amire kis tanyát építettek, és azon gazdálkodtak.

Varga Antal 1949-ben belépett a Dózsa Tsz-be, a növénytermesztésben dolgozott, gyalogmunkásként.

1946-ban belépett az Újgazdák Földhözjuttatottak Országos Szövetségének orosházi szervezetébe, majd 1948-ban az Egységes Parasztifjúság Országos Szövetsége orosházi csoportjába. 1948. december végén az UFOSZ egyesült a Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetségével (FÉKOSZ). A létrejött új szervezet a Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége (DÉFOSZ) nevet vette föl, amely a földmunkásság szakszervezetének a folytatója, másrészt pedig a kis- és középparaszt-ság gazdasági és társadalmi szervezete volt. Ennek volt függetlenített titkára 1950–51-ben Varga Antal. A dogmatizmus légkörében a szervezet jelentősége egyre csökkent, utolsó lényeges feladata a cséplőmunkások ellátásának az ellenőrzése volt ebben a tisztségében.

1950-ben belépett a Magyar Dolgozók Pártjába. A párt javaslatára 1951-ben az orosházi földművesszövetkezet ügyvezetőjévé nevezték ki. A szükséges tudnivalók elsajátítására 5 hónapos ügyvezető tanfolyamot végzett Pálfán. Később a földművesszövetkezet elnöke lett, majd az Orosháza és Vidéke ÁFÉSZ Igazgatóságának elnökhelyetteseként dolgozott. 1951-ben a földművesszövetkezet 27 boltjában 85 fő négy és fél

millió forintos forgalmat bonyolított le. Az első öt éves tervben a város külterületén működő szövetkezetek csatlakoztak az orosházihoz. Immár az egész várost átfogó szervezet legfőbb irányítója a földmunkásfiúból lett kereskedelmi szervező: Varga Antal volt, aki 1955-ben 5 hónapos pártiskolát végzett.

1956 októberében az ellenforradalmárok őt is letartóztatták más elvtársakkal együtt. Kényszerű fogságukból a szovjet csapatok szabadították ki őket. 1956 decembere óta az MSZMP tagja volt.

Az ellenforradalom után az első sikeres évük 1958-ban volt: hetven egységük 63 millió Ft forgalmat bonyolított le 1,4 millió Ft haszonnal. Ekkor kapták meg először a „Kiváló Szövetkezet” címet, amit 1962–63–64-ben ismét elnyertek. Ezekben az években vezették be az önkiszolgáló és önkiválasztó boltokat, akkor jelentek meg és terjedtek el az élelmiszerboltokban a hűtőpultok. 1965-ben ezt tükrözte a KPVD SZ Vörös Vándorzászlója, majd 1966-ban megkapták a Minisztertanács és a SZOT Vörös Vándorzászlóját. Igazságtalanság lenne azt állítani, hogy mindez csak Varga Antalnak köszönhető, hiszen ekkor már több százan dolgoztak a földművesszövetkezetben, és a tagság meghaladta a hatezret. Azonban az elnök szervezőkészsége, mindenre kiterjedő figyelme, a külterületek boltokkal való ellátásának szorgalmazása vezetett oda, hogy Orosházán ma az ÁFÉSZ vidéki viszonylatban ritka boltvertikummal rendelkezik. Ösztönzésére dolgozták ki 1967-ben Orosháza város kiskereskedelmi hálózatának távlati fejlesztési és rendezési tervét.

Ha Varga Antal életében lehet „főmű”-ről beszélni, akkor az a Csillag Áruház. A helyi, megyei és országos összefogással felépült, 1969. október 5-én átadott 2540 négyzetméteres áruház akkor az ország legmodernebb szövetkezeti áruháza volt. Orosháza ismét kereskedelmi centrum lett, amelynek vonzáskörzetébe 25 falu tartozik három megyéből. 1968-ban vették fel az „Általános Értékesítési és Fogyasztási Szövetkezet” (ÁFÉSZ) nevet, kifejezve ezzel, hogy már nemcsak a szövetkezeti parasztság, hanem a város és környéke minden osztályának és rétegének beszerzési és értékesítési gondjaiban kívánnak segítségére lenni. Ezt tükrözik a felvásárlásban elért eredmények is, amelyek már a hetvenes évek elején meghaladták a százvagonos nagyságrendet.

Tagja volt a Városi Pártbizottság gazdaságpolitikai bizottságának. Több ciklusban megválasztották tanácsagnak. Mint a Kisállattenyésztő Szakbizottság tagja sokat tett a baromfitenyésztés ismételt fellendítéséért.

Szerteágazó tevékenysége mellett is megmaradt korrekt, határozott, becsületes embernek, aki józan paraszti logikával jó politikusként az egész társadalom javára igyekezett dolgozni. Jó kezdeményező készségével és szervezőkészségével munkatársai megbecsülését kivívta. Vezetésével az Orosháza és Vidéke ÁFÉSZ az ország második legnagyobb ÁFÉSZ-e lett, hétszer kapták meg a Kiváló Szövetkezet címet és egyszer a Munka Vörös Zászló Érdemrendet.

Közben Varga Antal közgazdasági érettségit szerzett, elvégezte a Marxista–Leninista Esti Egyetemet.

1974-ben napirendre került a járás több falujában működő szövetkezet egyesülése az orosháziával. A legtöbb szervező és meggyőző munkát Varga Antal végezte. Az egyesü-

lés után elnökhelyetessé választották. Ekkor sem kímélte magát, sokat törődött az emberekkel, igyekezett munkáját a legnagyobb gonddal ellátni.

1977 tavaszán halt meg mindenki számára váratlanul.

Kitüntetései: Kiváló Dolgozó 1965, Kiváló Földművesszövetkezeti Dolgozó 1966, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970, Kiváló Szövetkezeti Munkáért Emlékérem 1971.

Forman István

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Orosháza és Vidéke ÁFÉSZ Varga Antal személyi anyaga.

Békés megyei Népiújság, 1971. április 11.

A szocializmus útján. Orosháza, 1944–1974. Orosháza, é. n. Szerkesztette: Zilahy Lajos. Koszorus Oszkár.

A város kereskedelmének fejlődése, az áruellátás helyzete. 86–89.

Varga Antal önéletrajza, 1975. július 15. (özvegye tulajdona).

Özv. Varga Antalné pártmunkás, orosházi lakos közlése.

Vecsey Kornél közlése.

Viszonylag fiatalon romlott meg az egészsége. Rokkantsági nyugdíjba ment.
Mint nyugdíjas, társadalmi munkásként segítette a szocializmus építését.
Kitüntetése: Szocialista Hazáért Érdemrend.

Lovász György

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond.

TÓTKOMLÓS, 1898. JANUÁR 9.
TÓTKOMLÓS, 1979. JANUÁR 30.

Egyszobás kis házban élte gyermekkorát 3 testvérével és agrárproletár szüleivel. Ez a kis házacská volt szüleinek minden vagyona. Nem csoda hát, ha rövid gyermekkort engedélyezhettek Pali fiuknak és testvéreinek. A 4. elemi iskolai osztály elvégzése után tízéves kisgyermekként már dolgoznia kellett. Egyre nehezebb volt a család megélhetése. Ráadásul az első világháború kitörése után, 18 évesen Varga Pált behívták katonának, s nem sokkal később a keleti frontra irányították.

A Tanácsköztársaság idején jelentkezett a Vörös Hadseregbe. Hamarosan szakaszparancsnok lett. Vöröskatonaként is a román fronton harcolt. Megsebesült, súlyos fejsebet kapott, lövések érték a bal karját is. A Tanácsköztársaság megdöntése után súlyos betegen kitétték a kórházból és internáló táborba vitték. Betegen kellett átélnie a kihallgatásokat, kínzásokat. A cinkotai internáló táborból történt szabadulása után 85%-os rokkantnak nyilvánították. 1919. április 4-től a proletárdiktatúra leveréséig tagja volt az egyesült munkáspártnak. 1922-től 1925-ig részt vett a Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége tótkomlói csoportjának munkájában. E legális szervezetben baloldali szociáldemokratákkal és kommunistákkal illegális politikai tevékenységet folytattak.

1922-ben feleségül vett egy szegénysorsú leányt. Házasságukból két lány és egy fiú született. Mivel csendőri felügyelet alatt állt, lakóhelyén nemigen kapott munkát, ezért állandóan vándorolnia kellett. Uradalmaknál vállalt alkalmi munkát, volt napszámos, summás, idénymunkás, erdőmunkás, kubikos, vasúti pályaőr. Nemcsak a múltja, szókimondó természete miatt is sűrűn odébb kellett állnia, hiszen gyakran vádolták meg izgatással, szervezkedéssel és nem alaptalanul. A 20-as években tovább romlott a helyzet. Hosszabb időn át munkanélküli volt. Néha – ínségakció keretében kapott – segélyből tengődött családja. Érthető, hogy csak a változásban reménykedhetett.

1929-től a Szociáldemokrata Párt helyi szervezetében végzett mozgalmi munkát annak betiltásáig, 1932-ig. Titokban hallgatták és terjesztették a szovjet rádió magyar adásait.

A felszabadulással valóban megváltozott a család élete. 1945-ben a földosztáskor Varga Pál is kapott 3 kh. földet. Néhány évig ezen gazdálkodott. Aktívan bekapcsolódott a közéletbe. Beválasztották az első hatalmi és államigazgatási szervezetbe, melyet a tótkomlósiak „komitét”-nek hívtak, amely már október 8-án megalakult. Maliga Andrással, Matalik Emillel és másokkal együtt alapító tagja volt a Magyar Kommunista Párt tótkomlósi szervezetének. Ők 26-an 1944. november 14-én mondták ki a pártszervezet megalakulását. 1949-ben belépett a termelészövetkezetbe, ott dolgozott nyugdíjba meneteléig. A pártszervezetben – hosszabb időn át vezetőségi tagként – rendszeresen dolgozott, végezte pártmunkáját. 1970-től egészsége megromlott, súlyos műtétet hajtottak végre rajta. Hosszú időn át betegeskedett, 1979-ben bekövetkezett haláláig.

A Tanácsköztársaság kikiáltásának 50. évfordulóján – munkásságáért – megkapta a Munka Érdemrend arany fokozatát.

Tímár Imre

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 46. fond. Orosházi járás, Varga Pál visszaemlékezése.

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1. fond. ABC-s munkásmozgalmi anyag.

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 24. fond.

Szincsk György–Lugosi Mátyás: Tótkomlós negyedszázados története 1944–1970. Tótkomlós, 1972. 13., 16.

A Tanácsköztársaság Békés megyében 1919. Szerk. Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1969., 366.

Fia, Varga Pál tótkomlósi lakos közlése, 1983.

NAGYSZALONTA, 1894. SZEPTEMBER 5.
ZSADÁNY, 1975. SZEPTEMBER 22.

A bihari munkásmozgalom egyik jeles képviselője volt Varjú Lajos, aki munkáscsaládból származott. A hat elemi iskola elvégzése után szabóinasnak szerződötték szülei Szalontán, majd 1911-től Nagyváradon volt segéd.

Ez időben a váradi szocialista mozgalmak a fellendülés stadiumában tartottak. Sok-sok kiváló és képzett marxista hatott a munkásságra, a változást sürgető tömegekre. A szakszervezeti mozgalom az ipar minden területére kiterjesztette befolyását, így a szabómunkások 1903 óta szervezkedhettek országosan. Varjú Lajost a mozgalmi munkába Gál Patócs János kapcsolta be, aki később helyi és országos szerepkörben vált ismertté (a váradi direktórium elnöke, majd a Szovjetunióban élt, később a Párttörténeti Intézet munkatársa).

Összejöveteleiket titkos, eldugott helyeken tartották, ahol szemináriumokat szerveztek, képezték egymást politikailag. Ezeken az illegális találkozókön döntöttek el, hogy mikor és miért fognak sztrájkolni, illetve tüntetni.

Ilyen körülmények között nevelődött, fejlődött Varjú Lajos, amikor az első világháború kitörése egyelőre visszavetette a munkásmozgalom harcait. Ő is bevonult katonának, több frontszakaszon teljesített szolgálatot, több ízben megsebesült, megsérült.

1918 decemberében belép a kommunista pártba és 1919 tavaszán újra Nagyváradra utazik. A Tanácsköztársaság egyik legferrongóbb és legszervezettebb vidéki centrumában Gál Patócs János a Vörös Őrség, majd egy géppuskás különítmény szervezésével bízta meg. A Székely Hadosztály tétlensége miatt a várost mégis harc nélkül adták fel. Ekkor a visszavonuló vöröskatonákat fedezték. Sikertől a bekerítéstől megmenteni az ott harcolókat, ami annál is nagyobb tett, mert a löszernek híjával voltak.

Váradra történő visszavonulásuk után bujkálnia kellett, míg árulás révén május 10-én a román hatóságok elfogták. Sok-sok verés és vallatás után Brassóba szállították, ahová nagyszámú baloldalt internáltak. Innét Moldvába vitték vasútepítéshez, ahol

egy hastífuszjárvány kitörése során megszökött és hazatért szüleihez Zsadányba. Több hónapi betegség után 1920 júniusára gyógyult meg, amikor igazolványt kapott a szolgabíróságtól.

Társával – Lengyel Ferencsel – együtt sok üldözésnek volt kitéve, csendőri felügyelet, verés gyakran ismétlődött. Ha a körülmények megengedték, úgy más elvtársaikkal újra szervezték a már kipróbált erőket, hogy pártot alakítsanak.

Többször meghurcolták őket, bírósági tortúrákon estek át, de a vádak nem sikerült bizonyítani, így ismét szabadlábra kerültek. A választások során mindig az ellenzéki jelölteket támogatták, s ezért állandó zaklatásnak voltak kitéve.

Házasságot 1928-ban kötött Zsótér Rozália női szabóval. Házasságukból három gyermek született. 1929-ben kiváltotta az iparendélyt a férfisabóság folytatására, majd két év múlva a sok zaklatás és a megélhetési nehézségek miatt Okányba költöztek. Itt lépett be az akkor engedélyezett helyi Szociáldemokrata Pártba és Deli Istvánnal itt találta meg a felőbb kapcsolatot. A környéket ellátták rölapokkal és broszúrákkal, a munkásság érdekében beadványokat, bérköveteléseket hirdettek. Így került sor az 1930-as évek elején Zsadányban megszervezett aratósztrájkra.

A csendőrség ez időben nála dolgoztatott, hogy jobban lássák kapcsolatait, megnyilvánulásait. 1939-ben újra visszaköltözött a család Zsadányba, de okányi összeköttetéseit továbbra is fenntartotta.

1944 szeptemberében az első ízben bevonuló szovjet előőrsoket az oroszul tudó Kovács Ferencsel ő fogadta.

A szovjet erők visszavonulása után a visszatérő magyar alakulat vezetése elfogatási parancsot adott ki Varjú Lajos ellen, hazaárulás címen.

Éjjel családjával együtt Dávaványára menekült, ahonnan november 20-án tértek vissza. Ezt követően hozzákezdek a Kommunisták Párt megszervezéséhez. A pártszervezet 1944. december 6-án a gazdakör helyiségében alakult meg, melynek egyideig titkára, majd vezetőségi tagja volt. Később, 1949-től 1950. augusztus 30-ig a helyi bírói tisztet látta el. A tanácsválasztások előtt betegsége miatt mondott le tisztségéről. Még 1955-ig mint alapszervezeti vezetőségi tag dolgozott, de az egyre jobban elhatalmasodó betegsége megakadályozta további munkájában.

1959-től 1960-ig termelőszövetkezeti tag lett, ekkor vált munkaképtelenné. Nyugdíját 1966-ban a Minisztertanács mellett működő bizottság megbecsülésül felemelte. Később az egyik lábát amputálni kellett.

Kitüntetései: Tanácsköztársasági Emlékérem 1969, Felszabadulási Jubileumi Emlékérem 1970, Munka Érdemrend ezüst fokozata 1972.

Miklya Jenő

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Farkas Dezső: A két forradalom Bihar megyei történetéhez. Budapest, 1965.

Adatközlők: fia, Varjú Lajos, Zsadány, Táncsics utca 5. 1983. okt. 7-én. Kádár Sándor ny. tanácsi tisztviselő, Zsadány, Béke u. 67.

ENDRŐD, 1919. DECEMBER 15.

KÁRPÁTOK, 1941. MÁJUS 10.

Kubikos, napszámos, cselédeskedő szülők gyermeke. Négyen voltak testvérek a nélküli családban, ezért már gyermekkorában urak, jómódú gazdák kenyerét ette.

1937-ben kubikos munkatársai között került kapcsolatba a Földmunkások Országos Szövetsége helyi szervezet tagjaival. A szövetség célkitűzéseit megértette, magáévá tette, terjesztette, az endrődi fiatalokat szervezte. A társadalmi rend és a háború ellen agitált, s ezért megfigyelés alá került. 1941 áprilisában katonai szolgálatra behívták. A délvidéki megszállásban vett részt. Humánus egyénisége a katonai túlkapásokat nem fogadta el, s ennek szóban is hangot adott. Felettesei hadbíróssággal fenyegették meg magatartásáért. Ekkor érett meg véglegesen elhatározása, hogy a Szovjetunióba emigrál.

1941 tavaszán, amikor először kapott szabadságot, Endrődön közölte elvtársaival, hogy nem megy vissza alakulatához. Elvtársai azzal segítették, hogy megfelelő mennyiségű pénzt gyűjtöttek számára, valamint megadták a Szovjetunióban élő Hunya István címét.

Vaszkó Imre elvtárs szándékát szüleivel nem közölte, de az akkori Kárpátalja irányába elindult. Valószínű, hogy a tiltott határátlépés szándéka miatt, a katonaszökevényként kezelt foglyot kivégezték.

Humanizmusa, proletár becsülete ösztönösen és tudatosan a béke, a haladás irányába állították. Elébe indult a felszabadítóknak.

Szakács Mihály

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Endrődi Községi Bizottsága iratai.

Gyebnár József nyugdíjas visszaemlékezése.

KÖRÖSLADÁNY, 1910. OKTÓBER 28.
GYULA, 1974. MÁRCIUS 14.

Szülei nagyon szegény iparosok voltak, édesapja lakatos, édesanyja szövőnő. Tízen voltak testvérek, kiknek sorában ő a hetedik volt. Körösladányban – vagyis szülőhelyén – végezte el az elemi iskoláit. Ennek befejezése után kitanulta a villanyszerelő szakmát. Majd megkapván segédlevelét különböző munkahelyeken dolgozott. Így Gyulaváriban, Gyulán, Sarkadon és a környező kisebb falvakban.

A háború kitörésekor munkájára még nagy szükség volt, ezért csak 1943-ban kapta meg a behívóparancsot. Ezen parancsnak nem tett eleget, hanem inkább különböző helyeken próbált elrejtőzni, bujkálni. Mivel mint jó villanyszerelőt bárhol felismerhették, ezért sűrűn váltogatta búvóhelyeit is.

Ezen bujkálása közben érte meg a felszabadulást 1944-ben Gyulán, mely után újra villanyszerelőként folytatta mesterségét. Viszont ekkor ismerte meg a munkásmozgalmat – pár ismerőse, barátja segítségével –, amely olyan nagy hatással volt rá, hogy elhatározta a csatlakozását.

Az 1944-es év végén belépett a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetébe, és onnantól kezdve tevékeny szerepet vállalt a reakció elleni harcban.

Széles körű munkát végzett a munkásegység és a népi demokrácia megvalósításáért, teljes szívvel és odaadással, felvilágosító és agitációs munkájával.

Nagyon aktívan és tevékenyen működött közre a választási harcokban, amelyre bizonyíték, hogy az abban végzett kiemelkedő munkájáért a Magyar Dolgozók Pártja Békés megyei Bizottsága 1949. május 31-én külön díszoklevéllel tüntette ki.

1950-ben kinevezték a Gyulai Járási Tanács V. B. elnökének, mely tisztségében egészen 1954-ig tevékenykedett.

Közben elvégezte a kétéves tanácsakadémiát.

Ezek után 1954. december 6-tól egészen 1955. november 7-ig a Békés megyei Tanács ipari osztályát irányította.

Az 1955. november 7-i átszervezések folyamán reá bízta a Gyulai Mezőgazdasági Gépjavító Állomás igazgatói feladatait. Ezen feladatának egészen az 1959-es év legutolsó hónapjáig megfelelt. Onnan kezdve a Délmagyarországi Áramszolgáltató Vállalat gyulai kirendeltségének a vezetője lett.

Az 1956-os ellenforradalom is itt érte Gyulán. A munkásőrség megalakulása után azonnal belépett. Mint egységvezető itt is aktív tevékenységet fejtett ki az ellenforradalmi erők szétzúzásában, a proletárhatalom megvédésében és főleg megszilárdításában. Ezen tevékenységéért az MSZMP Békés megyei Végrehajtó Bizottsága elismerését és köszönetét fejezte ki Vincze elvtársnak. A munkásőrség tagjainak sorában való kiváló munkájáért és példamutató szolgálataért többször részesült dicséretekben és kitüntetésben. Így 1970-ben az Elnöki Tanács a hazánk szabadságáért, a demokráciáért és a szocializmusért vívott küzdelemben kifejtett tevékenységének elismeréseként a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel méltányolta munkásságát. 1971-ben a Munkásőrség Országos Parancsnoksága a Haza Szolgálataért Érdemérem arany fokozatával tüntette ki. Majd a szocializmus építésének munkájában végzett eredményes tevékenységéért megkapta a Munka Érdemrend ezüst fokozatát.

Jellemző volt a személyiségére, hogy nem csupán a párt iránti hűség és az állami fegyelem biztosítása lebegett a szeme előtt, de magáénak vallott minden olyan ügyet is, melyben egyáltalán segíthetett. Így vett részt a Szép Gyuláért mozgalomban is, vagy az önkéntes véradásokban.

Vincze Gyula elvtárs életét mindvégig az emberiség szeretete jellemzi, amelyhez hozzájárult a párt iránti hűség, a fegyelem betartása és megkövetelése, továbbá a mindvégig aktív közéleti munka. S mindezt az emberek érdekében, azoknak a javára cselekedte.

Marsi László

FORRÁSOK:

MSZMP Gyulai Városi Bizottságának iratai.

JÁNK, 1901. MÁJUS 5.
BÉKÉSCSABA, 1962 ?

Nagy család tagja gyermekkorában – kilenc testvére volt. – Édesapja utászként dolgozott, kisfizetésű alkalmazott volt. Szülei nehéz anyagi helyzetük ellenére 4 polgárit végeztettek vele, majd cipészszakmára taníttatták ki. A segédlevél megszerzése után az első világháború utolsó éveiben Szentmárnémetiben állt munkába. Itt került kapcsolatba a korabeli munkásmozgalommal. 1918-ban belépett a Cipészipari Munkások Szakszervezetébe, majd a Szociáldemokrata Párt tagja lett.

A Tanácsköztársaság idején a Vörös Hadsereg önkéntese, majd bukása után 1924-ig a Lichtmann cipőgyárban dolgozott, s szakszervezeti bizalmiként tevékenykedett.

1924-től Békésen élt és dolgozott önálló kisiparosként. Tagja volt a Lábbelikészítő Kisiparosok Országos Szövetségének, majd helyi vezetője lett. A szervezetben belül illegális kommunista szervezkedés folyt, többek között gyűjtést szerveztek a Vörös Segély javára. A baloldali munkások rendszeresen felkeresték, s különböző marxista kiadványokat adott a részükre.

1931-ben a helyi alakulással egy időben a Szociáldemokrata Párt tagja lett. Marxista elméleti képzettségének növelése érdekében sokat olvasott, a kapható és szerezhető ideológiai könyveknek szenvedélyes gyűjtője lett. Baráti körben rendszeresen hallgatták a moszkvai rádió magyar nyelvű adásait. Politikai beállítottsága miatt a csendőrség többször zaklatta.

1944. október 10-én a helyben létrejött Szociáldemokrata Párt alapító tagja lett, majd decembertől az MKP békési szervezetének titkára 1946-ig. Jelentős szerepe volt abban, hogy az 1945-ös és 1948-as országgyűlési választásokon a párt viszonylag jó eredményt ért el Békésen. Helyből őt küldték el elsőként a Pécssett szervezett háromhónapos pártiskolára.

Első állami feladatát a békési villamosmű államosítása idején kapta, mint számviteli tisztviselő. 1949–1954 között a tatai halgazdaságban dolgozott. 1955-ben került vissza

ismét Békésre. Rövid ideig szakmájában dolgozott, s társadalmi munkában különféle pártfunkciókat látott el. Az ellenforradalom idején helytállt világnézeti és politikai meggyőződése mellett. 1958-ban a Békési járás Munkaerő Gazdálkodási Hivatal vezetésével bízták meg. Itt érte a halál, mielőtt nyugdíjazták volna. Munkásságát a sok oklevél, jutalmazás mellett a Tanácsköztársasági Emlékérem kitüntetés jelzi.

Leiner Gyula

FORRÁSOK:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1. fond.: PTO ABC-s munkásmozgalmi anyag.

BÉKÉS, 1907. JANUÁR 26.

BÉKÉSCSABA, 1982. FEBRUÁR 26.

Békésen született. Anyja Huba Erzsébet, 15 gyereket hozott a világra. Édesapja szabó lévén nemigen tudta megteremteni családjának a mindennapi kenyérrelvált, pedig újszólván éjjel-nappal dolgozott. A malomban vállalt munkát, újságkézbesítést végzett, megragadott minden alkalmat a pénzkérésre. A kényszer vitte rá gyermekeit, mint akkoron a hasonló sorsúakat, hogy már 6-7 éves korukban gazdánál szolgáljanak, pusztán a betevő falatért. Vizsnyiczai János is ezt az utat járta be, míg aztán 12 éves korában cukrászinasnak adták. Bármennyire is kényszerítette azonban a mostoha élet önmaga megtagadására, nem tudott belenyugodni a megaláztatásba, abba a kegyetlenül rossz bánásmódba, amiben mint cukrászinas részesült. Ezért otthagyta az inasait napi 16-17 órán át foglalkoztató mesterét, és átment a csabai Adler céghez cipészinasnak.

Jellemző a kis termetű, de rendkívül élénk fiú agilitására, hogy már 13 évesen a tanoncok szószólója lett, bizalmi feladatok ellátására szemelték ki a szakszervezeti vezetők, bár az inasok között tilos volt a szervezkedés. 1922-ben sztrájkba lépett a szakma, és az inasok (akikkel pótolni akarták a munkakiesést) bizalmijuk agitálására a szerződésbontásokat is vállalva, csatlakoztak a felnőttek harcához. 1923-ban, amikor segéd lett, nem is adtak neki munkát az Adler cégnél. Ez nyilván hozzájárult ahhoz, hogy felszabadulása után nyomban belépett a Szociáldemokrata Pártba.

A fővárosban próbált megélhetést találni, és mint szervezett munkást, segítették őt a szaktársai. Így került a Kommersz cipőgyárba. A húszas években erősödő mozgalmi harcokban, sztrájkokban és tüntetésekből való részvételért ő is utcára kerül, s alkalmi munkákat vállal. A Szociáldemokrata Párt Tűzoltó utcai szervezetének ifjúsági csoportjában hallgat szemináriumokat, vesz részt már-már illegális tevékenységben. Aki ebbe bevonják, tagjai az akkor megalakult Vági-pártnak, s rajtuk keresztül Vizsnyiczai János is azzá lesz.

A Vági-féle MSZMP felszámolása után elhagyja a fővárost, és hazatér Békéscsabára.

Ismét állást kap az Adler cégnél. Azonban csak két hónapig tűrik meg a szaktársai között állandóan „izgató” Vizsnyiczai Jánost. Elbocsátják. Ekkor ismét alkalmi munkákból él. 1927-ben a Mayer-Hoffer céghez áll be szabászatot tanulni. A gazdasági válság éveiben újra a budapesti szaktársai között harcol. Részt vesz az 1930-as nagy tüntetésben, és 1932-ig az illegális kommunista párt egyik futáraként hordja a „csomagokat” (röpcédulákat és sajtótermékeket), részben Buda és Pest, részben pedig a főváros és Békéscsaba között, Havas, illetve Szántó nevű felső kapcsolatai megbízásából. 1932-ben Békéscsabára küldik, ahol Gálik Andrással kell felvennie a kapcsolatot. Ugyanis az ő vezetésével működik Békéscsabán egy illegális kommunista sejt. (Tagjai: Engel Imre, Lipták András, Spitz József.) Ettől kezdve Vizsnyiczai János Békéscsabán és a megyében hasznosítja a fővárosban tanultakat: a konspirációs munkát, a szemináriumokon hallottakat, valamint az eszperantó nyelvi ismereteit, amit ugyancsak a fővárosban sajátított el, és Békés megyében, mint oktató szervezi a gyulai, gyulavári, endrődi, orosházi eszperantó csoportok létrejöttét, illetve alakítja ki velük a párt kapcsolatait.

Közben Csabán önálló kisiparos lesz, és műhelye egyik találkozóhelye a titkos kapcsolatoknak. Marx Károly halálának 50. évfordulóján, 1933-ban Marx-kép és e plakát hátuljára nyomtatott Kommunista Kiáltvány Vizsnyiczai János révén jut el Békéscsabára és a megyébe. A Budapestről érkező vonatról Mezőberény határában egy megbeszélte helyen dobják le a csomagot, ahol Vizsnyiczai várja, és becsempészi a városba. Segítségével ugyenezen a módon jutnak el a megyébe a központ röpcédulái és más sajtótermékek, melyeket a dolgozók között terjeszt az illegális párt. Ebben az időben Vizsnyiczai a Vörös Segély megyei elosztója is. Műhelyének nagy forgalma csakhamar szemet szúr a békéscsabai rendőrségnek. Figyelni kezdik az odamenőket, onnan jövőket, és 1933 őszén letartóztatják Vizsnyiczai Jánost. Illegális összejövetelek tartásával, sajtótermékek terjesztésével, s a társadalmi rend erőszakos felforgatásának vádjával állítják bíróság elé. Héthónapi börtönre ítélik, amit a Pest vidéki fogházban és a szegedi Csillag börtönben tölt.

Kiszabadulása után rendőri felügyelet alá kerül, és bár közben feloszlatták az eszperantista csoportokat, valamint az ifjúsági dalkört (melyek fő összejövetelei helyei voltak a baloldali munkásoknak), tovább folytatja mozgalmi tevékenységét. A kisiparosoknál ez időben teljesen jobboldali beállítottságú a vezetés. Vizsnyiczaiék megszervezik a baloldali blokkot. Mintegy 40-50 főnyi csoport rendszeresen összegyűlik az Evanics vendéglőbe, ahol is elhatározzák, hogy kibuktatják a vezetőket funkciójukból. Ez az akció sikerül. A bőrsőknél baloldali vezetőség alakul, és 1939-ig működik, amikor is a rendőrhatalóság feloszlatta a testületet.

Az országos lebukások következtében mozgalmi szünet áll be az illegális munkában, átmenetileg megszakadnak a pesti kapcsolatok, de Vizsnyiczaiék kis idő múlva „partizánmunkába” kezdenek. Különböző lakásokban jönnek össze tanácskozásokra, szemináriumokra, s a hitleri Németország háborús akcióinak erősödését, hódító céljait magyarázva Tevan Andor nyomdatulajdonos két fiának segítségével papírt, nyomdai felszereléseket szereznek, és röpcédulákat szerkesztenek, mely a fasizmus elleni harcra

szólít. 1942–43-ban Vizsnyiczai János ismét megtalálja a kapcsolatot a központtal, a Béképárttal és az általuk küldött röpcédulák terjesztésében vesz részt. 1944-ben a Gestapo keresi. Illegalitásba vonul.

A felszabadulás után egyik alapítója az MKP-nak, s a párt részéről a Nemzeti Bizottság tagja és a szakszervezetek csabai, majd megyei vezetője lesz. Ebben a funkciójában tevékenykedik súlyos betegen is egészen a nyugdíjba vonulásáig.

Számos kitüntetés, közte a Szocialista Hazáért Érdemrend tulajdonosa. Hosszú szenvedés után 1982-ben kísérik utolsó útjára.

Varga Dezső

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1., 45., 46. fond.

Vizsnyiczai Jánosné Urbán Zs. Mária

SZELESTYÉN, 1913. FEBRUÁR 24.

BÉKÉSCSABA, 1980. JÚLIUS 13.

A szlovákiai Szelestyénben született. Lánykori neve: Urbán Zs. Mária. Anyja hat gyermeket szült. Apja malmi munkás, majd MÁV-váltóőr volt Békéscsabán, ahová költözött a család. Nőiszabó-szakmát tanult. 1929-ben lett segéd. Fivéreivel (akik közül kettő a Szocialista Hazáért Érdemrend tulajdonosa) gyakran látogatott a békéscsabai munkásotthonba. Itt ismerkedett meg férjével, Vizsnyiczai Jánossal, a harmincas évek derekán, és rajta keresztül a munkásmozgalommal is. 1938-ban kötöttek házasságot. Három gyermekük született.

Urbán Zs. Mária egy a sok asszony közül, akik bár ténylegesen és szervesen nem kapcsolódtak az illegális munkába, de tisztában voltak férjük ezen tevékenységével, és minden erővel, szóltanul vállalva a nélkülözéseket s megpróbáltatásokat is, segítették azt, hűségesen kitartottak az általuk is vallott eszme mellett. Ez az időszak jó előiskola volt Vizsnyiczai Jánosné felszabadulás utáni aktív tevékenységéhez. A Hugyeczi tanyáról, ahol férje a Gestapo elől bujdosott, már 1944. október 8-án, két héttel férje után három gyerekkel begyalogolt Békéscsabára, hogy jelen legyen az új élet megindításánál. Decemberben az első vérédek között volt, és sok asszonyt megagitált és magával vitt. Amikor pedig úgy alakult, hogy élelem kellett az éhező fővárosnak, házról házra járva asszonytársaival a Nemzeti Segély aktivistájaként szervezték az élelmiszerek és ruhák adományozását. 1944-től aktívan részt vett a nőmozgalomban. A Magyar Nők Demokratikus Szövetsége helyi csoportjának egyik alapítója és vezetője lett. 1945 tavaszán belépett a kommunista pártba. 1947-től városi képviselőtestületi tag, illetve tanácstag, és közel 10 esztendeig a városi tanács végrehajtó bizottságának, egy ciklusban a megyei tanácsnak is a tagja. 1948-ban az MNDSZ ügyvezető elnökévé választják, e funkciót 1950-ig látja el.

A tömegszervezetekben vállalt rendkívül sokirányú munka mellett 1950-től 1957-ig a III. kerületi pártalapszervezet titkára is. Fáradhatatlan a párt- és társadalmi tevékeny-

sége. Aktivistáival ott van a választási küzdelmekben, a tsz-szervezésben, a nőmozgalmi akciók előkészítésében, hiszen ki tudja nála jobban, hogy a családok sorsdöntő elhatározásakor elsőrendű fontosságú az asszonyok meggyőzése. Így szerveződnek szerte a megyében az olvasóköri körök, amelyek a régi elmaradottság megszüntetésének előiskolái voltak; így alakulnak meg a szülői munkaközösségek, és épülnek újjá társadalmi munkával a már-már romba dűlő tanyasi iskolák. A békéscsabai asszonyok mintegy százezer forintot adnak össze az iskolai felszerelések pótlására. A nőmozgalom nagy feladatokat lát el ekkoron. Az asszonyokat kellett elsősorban felvilágosítani a reakció által terjesztett rémhírek igazi céljairól, melyek az új világba való hitét akarták megingatni az embereknek. Vizsnyiczai Jánosné és aktivistái mindenütt ott voltak, ahol szükség volt rájuk.

Közben részt vett egy pécsi háromhónapos pártiskolán 1949-ben. Egy évvel később öthónapos vállalati vezetőképző tanfolyamra küldték, melynek elvégzése után az Ingatlanközvetítő Vállalat vezetője lett, majd 1954-től az Ingatlankezelő Vállalat igazgatója. 1955-ben a Patyolat Vállalat vezetésével bízták meg, 1957-ben pedig a városi tanács szociálpolitikai előadója, majd egy szociálpolitikai tanfolyamon szerzett államvizsga után e csoport főelőadója lett. Itt dolgozott 1968-ig, a nyugdíjba vonulásáig.

A társadalmi munkát azonban ezután sem hagyta abba, bár egyre többet kellett férjét ápolnia, aki súlyos, ágyhoz kötött betegségben szenvedett már akkor. Hűségesen kitarthatott mellette, mindent megtett szenvedésének enyhítéséért, és végül is két esztendővel hamarabb távozott el tőlünk, mint a férje.

Varga Dezső

FORRÁS:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, I., 45., 46. fond.

BÉKÉSCSABA, 1893. DECEMBER 15.

OROSHÁZA, 1980. DECEMBER 31.

Vlcskő János paraszti családban született. Édesapja Vlcskő András, édesanyja Vidove-nyecz Judit. Az elemi iskola hat osztályát szülővárosában végezte, annak befejezése után pedig neki is, mint sok más hasonló korú gyermeknek abban az időben, munkába kellett állnia.

Mivel gyenge fizikumú volt, ezért szülei igyekeztek valami könnyű munkát keresni számára, s így esett a választásuk a szabómesterségre. Így módon a fiatal Vlcskő János szabóinas lett, a férfiszabóságot tanulta ki. A szakmájában 1911-ben szabadult Oroshá- zán, és egy rövid ideig itt is dolgozott. Később Békéscsabán vállalt munkát. Már szabósegédként dolgozott, amikor kitört az első világháború. 1914-ben vitték be katonának, s két éven keresztül harcolt az orosz hadszíntéren. 1916-ban fogságba esett, és Kolomnában, a Moszkvától délkeletre fekvő ősi orosz városban volt hadifogoly két éven át. Az addig magyarul és szlovákul tudó fiatalember tökéletesen megtanult fogsága ideje alatt oroszul is. Innen, Kolomnából került aztán haza 1918-ban a breszt- litovszki béke különmegyezmény révén, amikor a hadirokkant foglyokat kicserélték. Ennek az évnek az őszén itthon, Békéscsabán 75%-os rokkantnak nyilvánították, amit később 50%-ra módosítottak. Tüdőbetegsége akadályozta meg abban is, hogy teljes erejével részt vegyen a Tanácsköztársaság forradalmi napjainak eseményeiben. Bár a harcoknak nem lehetett aktív részese, betegsége sem gátolhatta meg abban, hogy népgyűléseken vegyen részt. Ekkor kapcsolódott be a munkásmozgalmába. 1919 februárjában belépett a Magyarországi Szabómunkások és Munkásnők Szakegyesüle- tébe, amelynek 1928-ig volt a tagja. Rendszeresen látogatta a szakszervezet és a párt- szervezet otthonát. Ebben az időben mint bedolgozó vállalt munkát a szabóságban, 1923-ban pedig önálló iparengedélyt váltott, mint szabó kisiparos. Mindez Orosházán történt, hiszen ekkor már itt laktak. Orosházán 1922-ben alakult meg a Szabómunká- sok Termelőszövetkezete, amelynek Vlcskő János is az egyik alapító tagja lett. A szö-

vetkezetben vezető tisztséget töltött be 1928-ig. A szövetséget megszüntte után (1928) bedolgozó iparos volt a Magyar Ruháipari Vállalat orosházi kirendeltségén, a Réti Marcell-féle cégnél. Ez az orosházi részleg 1931-ben, a nehéz gazdasági időszakban megszűnt, és ettől kezdve Vlcskó János újból önállóan dolgozott, egészen 1944 őszéig. Időközben, 1930-ban belépett a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba, amelynek aktív tagja volt egészen 1944-ig. Részt vett az országgyűlési választásokon, és 1931-ben például a szavazatszedő bizottságok mellett mint pártbizalmi tevékenykedett. 1932. április 7-én részese volt az országosan, így Orosházán is lezajlott, munkanélküliség ellen szervezett nyílt utcai tüntetésnek. Ez alkalommal egyik tagja volt annak az öttagú bizottságnak, amely a szakszervezeti munkásság nevében megfogalmazott emlékiratot átadta dr. Kiss László járási főszolgabírónak. Az emlékiratban rámutattak a nagyarányú munkanélküliség tarthatatlanságára, és egyúttal javaslatot tettek a felszámolás lehetőségére, módjára. Ugyancsak 1930-ban lett tagja az orosházi haladó szellemű Petőfi dalárdának, ahol különösen a színjátszó gárda munkájában vett részt nagy lelkesedéssel. A dalárdában beválasztották az úgynevezett vigalmi bizottságba is. Mint a kultúrvezetőség egyik tagja, igen komoly politikai felvilágosító munkát végzett. Sajnos munkájában és mozgalmi tevékenységében is gyakran tétlenségre kárhoztatta a ki-kiújuló betegsége. 1944 elején tüdővérzést kapott, amelyből csak nagyon nehezen tudott kigyógyulni. 1944. október 6-a Orosháza lakói számára is meghozta a felszabadulást. Vlcskó János, aki az első világháborús hadifogságban jól megtanult oroszul, most kamatoztathatta tudását. Az első napoktól kezdve tolmácsként tevékenykedett. 1945. január 1-től április 15-ig a MÁV alkalmazottja, az orosházi vasútállomáson dr. Ziegler Sándor állomásfőnök tolmácsa lett. Innen került azután a pártórségbe, ahol Birkás Imre elvtárs tolmácsa volt egészen 1947. április 15-ig, amikor is megszűnt a városban a szovjet katonai parancsnokság.

Vlcskó János közvetlenül Orosháza felszabadulásakor, 1944 októberében az elsők között lépett be a Magyar Kommunista Pártba, s ily módon annak alapító tagja volt. A szovjet városparancsnokság megszüntése után, 1947-től 1949-ig újból eredeti szakmájában, szabómesterként dolgozott. 1949. augusztus 15-től az orosházi Magasépítő Vállalat SZTK-ügyintézője lett 1951-ig. Az 1949. évi tagrevízió után a kerületi pártalapszervezet vezetőségében kapott helyet. Ez idő alatt szemináriumot is végzett. Ugyancsak 1949-ben lépett be a Kereskedelmi és Pénzügyi Dolgozók Szakszervezete helyi csoportjába. Vlcskó János szervezete azonban nehezen bírta akaratát és tennivágyás iránti igényét követni. Újból beteg lett, ezúttal a szívével. Emiatt pártmunkát sem tudott vállalni két éven keresztül. 1951. augusztus 26-án a vendéglátóipari vállalatnál helyezkedett el. Lassan az egészsége is megerősödött, így újból bekapcsolódhatott a társadalmi feladatok elvégzésébe is. 1955-ben a vállalatánál az akkor megalakult pártalapszervezet vezetőségi tagjává választották, és ugyancsak ebben az időben lett vezetőségi tagja a Kereskedelmi és Pénzügyi Dolgozók Szakszervezete helyi csoportjának is. Az 1956-os ellenforradalom kirobbanásakor Vlcskó Jánost is október 23-tól november 5-ig minden közéleti tevékenységi lehetőségétől megfosztották. November 5-e után, amikor az ellenforradalom leverésére segítségünkre siető szovjet csapatok

Orosházára érkeztek, újból szükség lett orosz nyelvi tudására. A városi szovjet parancsnokság mellett volt hivatalos tolmács 1957. január 1-ig.

Vlcskó János 1958. február 1-ig dolgozott, akkor ment nyugdíjba. Párttagságát és munkásmozgalmi múltját 1930-tól ismerték el. Egész életével bizonyította, hogy a személyes problémák, nehézségek ellenére is (amely az ő esetében az első világháborúban szerzett betegségét jelentette) nagy akaraterővel lehet és tud tenni az ember elismerésre méltót a közösségért, családjáért, elvtársaiért. Társadalmunk Vlcskó Jánosnak az egész életén át tartó, az új Magyarország megteremtéséért és megszilárdításáért végzett töretlen fáradozását a Szocialista Hazáért Érdemrend és a Munkás-Paraszt Hatalomért Érdemérem kitüntetésekkel ismerte el.

Hévvizi Sándor

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 46. fond.

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma. 1. fond. 1966–1969., 61. dosszié.

BML Orosházi járási főszb. ir. 4638/1938.

MSZMP Orosházi Városi Bizottsága, Munkásmozgalom-történeti Bizottság Gyűjteménye, 152/1980.

BÉKÉS, 1900. FEBRUÁR 1.

1943. FEBRUÁR 15.

A huszadik század kezdetén született, édesapja az uradalmi malom főgépésze volt. Öt gyermeket neveltek a szülők. Az elemi iskola elvégzése után cipésznek tanult, s hároméves ipariskolát végzett. Már ifjúmunkás korában Budapestre került, ahol közvetlen kapcsolatba lépett a baloldali ifjúmunkás-mozgalommal. Különböző cipőgyárakban dolgozott.

A Tanácsköztársaság idején az egyesült párt tagja lett, különféle feladatokat hajtott végre. A nyílt ellenforradalom időszakában a KMP tagjaként illegalitásba vonult, s felkészítették az elkövetkezendő feladatokra a pártvezetésen belül.

1925-ben a KMP I. bécsi kongresszusán a Központi Bizottság póttagjává választották több társával együtt. A fiatal – hazulról jött – pártmunkások részére szeptemberben – a kongresszust követően – új tanfolyamot szervezett a pártvezetés. Közöttük volt Kiss Károly, Gazda Pál, Németh István, Lukács József, Fiala Ferenc, Qancz József, Weisenhoffer László.

Alig telt el három hét az elméleti felkészítés után – árulás nyomán – a Horthy-rendőrség kezébe kerültek mindannyian. A budapesti rendőrkapitányság 200-as termében gyűjtötték össze az őrizetbe vett kommunistákat.

Közel egyévi nyomozás és előkészítés után 1926. június 12-én kezdődött 54 kommunista bírósági tárgyalása, amely az első Rákosi-perként vonult be a magyar munkásmozgalom történetébe. A bíróság Weisenhoffert öt év börtönre ítélte, s egyben elrendelte a fővárosból való kitiltását, s illetőségi helyére, Békésre utasította állandó tartózkodással. Helyben is folytatta mozgalmi tevékenységét, a hatósági felügyelet ellenére. Itthon tanult szakmájában dolgozott, s a cipészekkel került jó kapcsolatba. 1928-ban május elsejét a ligetben sokak jelenlétében szónoklattal ünnepelte, amiért Szegeden hathónapi elzárással büntették. Szabadulása után ismét Budapestre ment, ahol a harmincas évek végén a rendőrhatalóság felfedte, és újból kitiltották.

A háború alatt illegalításban élt. A Budapesti Központi Járásbíróság Pk I. 581800/1949–6 sz. jogerős végzése halálát 1943. február 15-ben állapította meg. Az elhalálozás helye, a halál oka a VIII. kerületi anyakönyvi hivatal bejegyzése szerint ismeretlen.

Leiner Gyula

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Borsányi György: Kun Béla. Kossuth, 1979. 291. és 254.

Békés Vármegye Hivatalos Lapja, 1928. július 16.

Budapest VIII. ker. anyakönyvi kerület halotti anyakönyvi másolata.

SZOLNOK, 1874. SZEPTEMBER 17.
BÉKÉSCSABA, 1967. DECEMBER 23.

Mozgalmas életutat járt meg 1945-ig, amikor 71 éves korában belépett a Magyar Kommunista Pártba, melynek haláláig, 93 éves koráig tagja volt.

Eredeti szakinája lakatos volt. Fiatalon került a MÁV szolgálatába, ahol már a századforduló idején kapcsolatba lépett a haladó mozgalmakkal, s mint műhelybizalmi tevékenykedett.

Az 1919-es forradalmi események idején már Békéscsabán lakott, aktívan kapcsolódott be a társadalomátalakító munkába. A dolgozók bizalmából beválasztották a békéscsabai Munkás-Katona és Paraszttanácsba, majd a forradalmi törvényszék tagja lett. Hogy a reábizott feladatot jól végezhesse, Budapestre járt tanfolyamra, ahol Landler Jenő elvtárs tartott előadásokat. A tanult ismereteket nem sokáig hasznosíthatta, mert a dicsőséges proletárdiktatúra Békéscsabán csak 36 napig tartott.

A Tanácsköztársaság leverése után letartóztatták, 4 hónapig volt vizsgálati fogságban. A MÁV-nál fegyelmit kapott, állásából elbocsátották, majd hét évig rendőri felügyelet alatt tartották. Nehéz körülmények között élt akkor. Korábbi állásába csak hosszas pereskedés után vették vissza. A két világháború között is szimpatizált a párttal, tartotta a kapcsolatot a mozgalommal, de mint vasutas szervezeten nem vehetett részt annak munkájában.

A felszabadulás után azonnal belépett a Magyar Kommunista Pártba, fiatalos lendülettel látott hozzá a munkához. Részt vett a vasút újjáépítésében, megszervezte a békéscsabai MÁV-nyugdíjasok között a Magyar Kommunista Párt alapszervezetét. Haláláig rendszeresen eljárta taggyűlésekre, aktív hozzászólásaival segítette a munkát. Tisztséget magas életkorára való tekintettel nem vállalt.

Munkásmozgalmi tevékenységét a párt 1919-től ismerte el.

Szathmári Imréné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1. fond.

MSZMP Békés megyei PTO, személyi anyag.

Tibori János: Békéscsaba története a Körös-kultúra idejétől a felszabadulásig. Békéscsaba, 1960. 96., 104.

Zsigri Albert

BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1900. SZEPTEMBER 20.
BÉKÉSSZENTANDRÁS,
1978. AUGUSZTUS 7.

Szülei szegény földmunkások voltak. 11 gyermeküket nagy nehézséggel, sok-sok nélkülözés árán nevelték.

A többi nincstelenhez hasonlóan a gyermekeknek is munkát kellett vállalniuk ahhoz, hogy a család megélhetése biztosítva legyen. Már 6 éves korától libapásztor, majd cseléd. Az elemi iskola öt osztályát tudta csak elvégezni, mert már 11 évesen egész évben munkát kellett vállalnia. A mezőgazdasági cselédek élete rendkívül nehéz volt. Hajnaltól késő estig dolgozott, az istállóban aludt. Még enni sem azt kapta, amit a gazda és családja evett.

Ezt a kemény és keserű életmódot az I. világháború szakította félbe. 1918-ban Zsigri Albertet besorozták a békéscsabai 101-es gyalogezredbe. Hathi kiképzés után, 1918. május 1-én Dél-Tirolba vitték. A fronton az olaszok röpcédulákon hívták fel a magyar katonák figyelmét az értelmetlen harcra, arra, hogy „a háború az urak érdekeiért folyik. Hiába áldotta meg a fegyvereket kezében a kereszttel a pap, nem győzhetnek”. Megkezdődött a visszavonulás, 860 km-t tettek meg gyalog, mert a vonatok nem győzték a katonák szállítását. Éheztek, fáztak, hullák heverték az országutak, a vasúti sínek mentén. Betegség tizedelte soraikat.

A Tanácsköztársaság győzelmét örömmel és lelkesedéssel fogadta, mert sorsának jobbra fordulását várta. Amikor védelmére harcba hívták, belépett a Vörös Hadsergbe. A 6. vörös hadosztály 101. dandárcsoportjához került. Kezdetben a román fronton harcolt, majd részt vett a győzelmes északi hadjáratban, ahol elfoglalták Kassát, majd Eperjest. Az antant nyomására a Tanácsok Országos Gyűlése döntése értelmében fegyverszünetre került sor az északi fronton. A katonák nem értették a döntést, de parancsra visszavonultak; még a Tisza-menti harcokban eredményesen vettek részt, de az árulás és a túlerő következtében további harcuk nem járt sikerrel. Csapatukat Budapestre vezényelték, ahol az Andrássy úti laktanyában elvették fegyve-

rüket. Zsigri Albert erre így emlékezett: „úgy jártunk ennél a gyászos aktusnál, mint 1849-ben a szabadságharcos katonák, sírtunk.”

Zsigri Albert társaival együtt román fogságba került. Egy erdőben volt a tábor, ahol nagyon nehéz volt a foglyok sorsa, sokat éheztek, a legkisebb vétségért 25 botütés járt. A foglyok fellázadtak, közöttük ő is. Mint szervezőt eszméletlenülre verték. A fogság után egyhónapos megfigyelésre Fótra vitték, majd Békésszentandrásan hat hónapig rendőri felügyelet alatt állt.

Békésszentandrásan 1930-ban alakult meg az MSZDP helyi szervezete, amely igen sokat tett a munkások művelődéséért. A dalkör és munkásszínjátszó csoport keretében igyekeztek a békésszentandrási agrárproletárokat ügyüknek megnyerni. Megyei és központi előadók segítették munkájukat, akik jól képzett marxisták, műveltek és igényesek, áldozatkészek voltak. A programokba bekapcsolódott Zsigri Albert is. Az előadók olyan kérdésekre adtak választ, amelyek benne is felvetődtek, de addig sehol, senkitől nem kapott rájuk feleletet. A találkozások, beszélgetések hatására látásmódja kiszélesedett, barátokra tett szert az otthonban. 1931-ben belépett a Szociáldemokrata Pártba.

Látóköre kiszélesedett, műveltsége gyarapodott, a határozott egyéniségű, bátor, harcedzett férfi aktívan bekapcsolódott az MSZDP munkájába. A csendőrség jól ismerte állásfoglalását, befolyását, bátor kiállását, ezért állandóan zaklatta, ennek ellenére mindig nyíltan vállalta nézeteit a csendőrökkel szemben is. Emiatt munkát is szinte csak a községen kívül tudott szerezni, nagyon sokszor volt munka nélkül, a falu vezetőinek jellemzése mindig utolérte. Például Fűzfőn, ahol a hadiüzem építésénél sok kubikostársa dolgozott, sem alkalmazták, mert a „politikailag megbízhatatlan, kommunistagyanús” jellemzést utána küldték. Innen gyalog volt kénytelen Budapestre menni, Csepelen – elvtársai segítségével – sikerült elhelyezkednie rövid időre.

A II. világháború éveiben is bátran viselkedett, németellenességét hangoztatta, a szovjet rádió magyar nyelvű adásait hallgatta, erről tájékoztatta elvtársait is. 1931-től 1944-ig az MSZDP-tagsága folyamatos volt, ez is bizonyította, hogy minden elnyomás és terror ellenére nyíltan vállalta elveit. 1945-ben belépett a Kommunista Pártba. Jelentkezett a demokratikus rendőrségbe, ahol 1957-ig teljesített szolgálatot. 1957-ben tűzoltó lett, innen 1959-ben megromlott egészségi állapota miatt nyugdíjba vonult. A legnehezebb időszakban is határozott, de nagyon emberséges magatartása megővta a túlkapásoktól. Ez nagy érdeme volt. Több évtizedes munkásmozgalmi tevékenységét számos kitüntetéssel ismerték el: 1951-ben a Köztársasági Érdemrend bronz, 1955-ben az ezüst fokozata, 1958-ban a Tűzrendészeti Érem ezüst fokozata, 1959-ben a Tanácsköztársasági Emlékérem, 1967-ben a Szocialista Házáért Érdemrend, 1970-ben a Felszabadulási Jubileumi Emlékérem és a Haza Szolgálatáért Érdemérem ezüst fokozata kitüntetést kapta meg.

Molnár Pálné

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

MSZMP Békés m. Biz. Archívuma, 1., 46., és 50. fond.

Nagyközségi Pártbizottság iratai, Békésszentandrás.

Szabó Ferenc: A Vörös Hadsereg szervezése és harcai a Viharsarokban. A Tanácsköztársaság Békés megyében, 1919. Szerk.: Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1969. 218, 245.

NAGYBÁNHEGYES, 1921. OKTÓBER 27.
BIATORBÁGY, 1981. JÚLIUS 13.

Zsilák András életútja annak a példája, hogyan fordította meg egy kiemelkedő tehetségű agrárproletár fiatal sorsát a felszabadulás, s hogyan találta meg élete értelmét a mozgalom töretlen ívű szolgálatában.

Azok közé a kommunista történészek közé tartozott, akik a munkásélet, a mozgalom közvetlen ismeretével, a pártmunkában szerzett gazdag tapasztalatokkal felvértezve váltak kutatókká, a szocialista történeti tudat alakítóivá.

Szülei Zsilák Pál napszámos és Dobroczi Zsófia – egyik önéletrajza történész pontosságú meghatározása szerint – falusi félproletárok voltak. Apja a Nagyatádi-földreform során egy hold földet kapott, később anyja is egy holdat örökölt. Ebből a töredékbirtokból azonban nem lehetett megélni, ezért rendszeresen részesaratást, hónapos munkát vállaltak a község határában fekvő Hász-birtokon, kukoricakapálást, -törést a gazdagparasztoknál. Anyja a család ellátása mellett mosni, takarítani járt, éjszakánként pedig kézimunkázott, hogy a megélhetést biztosítani tudja. Édesanyja 1974-ben, édesapja – fiát túlélve – 1984-ben halt meg.

A szlovák nyelvet beszélő családban felnőtt Zsilák András a népiskola hat osztályát kitűnő eredménnyel végezte el, továbbtanulásra azonban nem gondolhatott, mert a család a gazdasági válság különösen nehéz éveiben az ő keresetére is rászorult. Amikor 1935-ben szülei tanyáscselédnek szerződtek, ő is velük dolgozott, majd 1938-tól egy esztendőre ugyanott évescseléd lett. A cselédsors kiszolgáltatottságát nehezen viselte, s mivel a jó munkabíró életkort elérte, a valamivel szabadabbnak látszó mezőgazdasági munkát, életformát kereste. 1939 tavaszától fogva öt éven át a községtől távolabb uradalmakban tavaszi és őszi répamunkát vállaló, munkászállalkozók által toborzott munkacsapatba szerződött a Csongrád és Békés, valamint Pest és Nógrád megyei nagybirtokokra, nyáron pedig szülőfalujában részesarató, cséplőmunkás, 1943-tól

cséplőgépetető volt. 1939-ben Árpádhalmán, a Károlyi-uradalomban és Solton bér-
emelésért folyó sztrájkokban vett részt. A háború alatt katonának nem hívták be.

A nehéz munka és a kevés kereset szorításában élő Zsilák András az agrárproletár élet
mélységeit megismerve, osztálytudatos földmunkásként érte meg Nagybánhegyes
1944. október 6-i felszabadulását. Szüleivel és Pál bátyjával együtt az elsők között lett
tagja a Magyar Kommunista Párt 1944. október 15-én megalakult helyi szervezetének.
Zelenák Jánossal és Tetlák Jánossal együtt pár hónap alatt nagy lelkesedéssel életre
hívták az MKP helyi ifjúsági szervezetét, amely 1945 márciusában a MADISZ helyi
csoportjává alakult át. A fiatalok közötti munkában népszerűséget szerzett Zsilák
András ezután a nagybánhegyesi MADISZ elnöke, majd 1947. január végéig a titkára
volt. Közben 1946 őszéig együtt dolgozott szüleivel, akik a földreform során négy hold
juttatásban részesültek.

Mint az MKP egyik legtevékenyebb tagja a községben, elsősorban agitációs és
kulturális feladatokat kapott, de elvi szilárdságát és tehetségét ismerve, a felsőbb
pártszervek mind fontosabb munkát szántak neki. 1945 őszén Mezőkovácsházán rövid
agitátorképző tanfolyamot végzett, 1946 őszén pedig a békéscsabai kéthónapos pártis-
kolát végezte el. A fiatalokkal az 1945. novemberi választások előtt igen sikeresen
agitált az MKP mellett: a községben a kommunisták a szavazatok 56,5%-át kapták.

Zsilák elvtárs 1947. február elsején került a függetlenített pártmunkások sorába:
ekkor bízták meg a mezőkovácsházi járás propagandamunkájának irányításával. Kere-
ken öt hónap múlva – a magyar–csehszlovák lakosságcsere nyomán – vissza kellett
térnie szülőfalujába, ahol alig 26 évesen az MKP községi titkárának választották meg.
A nagybánhegyesiek nagyon becsülték határozottságáért, kommunista következetessé-
géért, segítőkészségeért, szerették az általa tartott politikai tájékoztatókat, szemináriu-
mokat. Része volt abban is, hogy a lakosságcsere miatt támadt feszültségek nagyobb
része hamar feloldódott, az emberek a munka felé fordultak. Az MDP megalakulása
után is ő maradt a helyi szervezet titkára.

Mint jól képzett, jó szervező-agitációs készségű, megnyerő egyéniségű és fegyelme-
zett pártmunkást 1948. szeptember elsejével a Csanád megyei központi (makói) járás
Csanádpalotán működő pártbizottságához helyezték át, s megbízást kapott a propagan-
dista funkcióra, ami akkor azonos volt a titkárhelyettesi munkával. Zsilák elvtársat a tíz
községből álló járásban fontos és nehéz feladatok várták. Szabó Sándor járási titkárral
együtt csak a pártmunkának éltek; felosztották a tennivalókat, a járás területén
működő pártszervezeteket kerékpárral járták körül, a napi munka sűrűjében éltek,
nemegyszer csak a hét végén találkoztak. 1949 októberétől Zsilák András megbízott,
1950 júniusától megválasztott járási titkárként dolgozott. A járási pártbizottságon 1950
októberéig eltöltött több mint két esztendő alatt kellett megoldani a tagrevíziót, az
iskolák államosításának megvédését, győzelemre kellett vinni a népszavazásnak tekin-
tett 1949-es választásokat. A járásban mindent határozottan, de erőszakos módszerek
alkalmazása nélkül, a meggyőzés eszközeivel sikerült megvalósítani.

Zsilák elvtárs sohasem sajnálta az időt, a fáradságot az emberek meggyőzésére. Alig
volt olyan nap, hogy gyűlésen, pártrendezvényen ne szerepelt volna, s esténként

kitartóan képezte magát. 1949-ben munkatársaitól ajándékba kapta Lenin Materializmus és empiriokriticismus című klasszikus munkáját. Addig nem nyugodott, amíg azt teljesen fel nem dolgozta, részleteiben meg nem értette, a bonyolult filozófiai problémákkal együtt. Ezek az évek érlelték őt nagy tapasztalatú pártmunkássá. 1949-ben bátyja az akkor szerveződő nagybányhegyesi termelőszövetkezet egyik alapítója lett, 1950-ben szülei is a szövetkezetbe léptek. Családja, rokonai, barátai sorsán át nagy figyelemmel kísérte a mezőgazdaság szocialista átalakulásáért folyó küzdelmet. Ezzel kapcsolatos tapasztalatait a történeti kutatásban is kamatoztatta, mint 1980-ban tartott túrkevei előadása is jelezte.

1950 októberében az MDP központi pártiskolájának öthónapos tanfolyamára küldték. Vasszorgalmával és szervező készségével kiérdemelte, hogy annak elvégzése után ugyanott előadó lett. 1951 szeptemberében a budapesti öthónapos pártiskolára helyezték át oktatónak, majd rövidesen annak igazgatóhelyettese lett. Nagy hivatástudattal és türelemmel tanított, s közben maga is tanult: 1952–1954 között elvégezte a pártfőiskolát, utána azonnal annak tanára lett, s az is maradt 1959-ig. Az SZKP és a nemzetközi munkásmozgalom történetéről szóló előadásokat és szemináriumokat tartotta. A pártoktatástól élete végéig nem szakadt el, számos kiváló oktatási anyagot írt. 1956–57-ben fegyverrel védte a néphatalmat mint belügyi dolgozó.

A konszolidációt követően ösztöndíjjal Moszkvában, az SZKP Társadalomtudományi Akadémiáján elvégezte az aspirantúrát, és a történettudományok kandidátusa lett a Nagy Októberi Szocialista Forradalomban és a Szovjetunió polgárháborújában harcoló magyar kommunistákról, internacionalistákról írt disszertációja megvédésével. Ezután, élete utolsó két évtizedében bontakozott ki teljesebben kutatói, szerkesztői, tudományszervező munkássága.

1961 ősztől az MSZMP KB Párttörténeti Intézetében kapott fontos feladatot: ő lett a Párttörténeti Közlemények című tudományos folyóirat felelős szerkesztője, s őt választották meg a Párttörténeti Intézet alapszervezetének titkárává is, majd 1966 végétől haláláig az intézet egyik igazgatóhelyettese volt. Munkáját teljes elkötelezettséggel, nagy hozzáértéssel, lényeglátással, kommunista emberséggel végezte. „Múltjából, jellemvonásaiból következően igazságosságra törekvő, egyenes, sokszor úgy éreztük, nagyon is szókimondó, de önállóan gondolkodó, nem befolyásolható, a mellébeszélést, a frázisokat, a dolgok kódosítását elutasító, szigorú ember hírében állott... ez együtt járt nála a különböző emberi problémák alapos, együttérző mérlegelésével, a döntéseket megelőző, sokoldalú tárgyilagos elemzéssel” – jellemezte őt a sírnál búcsúztatva egyik legközelebbi munkatársa, Erényi Tibor.

Szülőföldjével állandó kapcsolatot tartott, amint tehetett, hazalátogatott, a Budapesten megforduló Békés megyeiektől gyakran érdeklődött itt élő elvtársai és szülőfaluja felől. 1981. május elején az agrárszocializmus kérdéseivel foglalkozó orosházi tudományos ülészen még megjelent.

Tudományos életművének középpontjában két nagy témakör állott. Az egyik: a Nagy Októberi Szocialista Forradalom és annak magyar kapcsolatai, a magyar internacionalisták részvétele a szovjethatalomért folyó harcokban. A másik: a szocia-

lista Magyarország útja, a fejlődés politikai és társadalmi elemzése, tanulságai a felszabadulástól napjainkig.

Megjelent tanulmányai nagyon elmélyült elvi felkészültségéről, alapos tényismeretéről, példás tudományos pontosságáról tanúskodnak. Az egyik munkatársa volt A magyar forradalmi munkásmozgalom története című, számos kiadást megért kézikönyvnek. A Párttörténeti Közlemények szerkesztése után közel egy évtizedig ő volt a szerkesztő bizottsági elnöke A nemzetközi munkásmozgalom történetéből című évkönyvnek, részt vett több fontos tanulmánykötet szerkesztésében (A népi Magyarország negyedszázada, Orosz internacionalisták a Magyar Tanácsköztársaságért, A Nagy Október és a magyarországi forradalmak). A nagy felelősséggel és önfeláldozással, türelemmel járó szerkesztői munkát szívesen vállalta. 1963-tól a Történelmi Szemle szerkesztő bizottságának is tagja lett. (A folyóiratot az MTA Történettudományi Intézete adja ki.) Fontos szerepet töltött be a szovjet–magyar tudományos kapcsolatok erősítésében is: tagja volt a történész vegyesbizottságnak, 1974-től pedig ő lett az elnöke a Nagy Október és az azt követő forradalmak nemzetközi témabizottsága magyar tagozatának, számos ülésen előadóként szerepelt a Szovjetunióban és a szocialista országokban.

Élete vége felé betegség kínozza, amit nagy fegyelemmel viselt. Nagyon lesújtotta felesége, a pártoktatás hosszú szolgálatát vállaló Kertész Paula 1981-ben bekövetkezett halála. Nem sikerült megvalósítania szép tervét: a pályája fiatalkori részét megörökítő önéletrajza megírását.

Számos kitüntetéssel ismerték el példamutató életét, ezek között 1970-ben a Munka Érdemrend arany fokozatával.

Szabó Ferenc

FORRÁSOK ÉS IRODALOM:

Fia, Zsilák András, Budapest, XI., Fehérvári út 203. sz. alatti lakos közlései és a tulajdonában levő személyi iratok.

Sógornője, özv. Zsilák Pálné, Nagybánhegyes, Rózsa Ferenc u. 30. sz. alatti lakos közlései, 1984.

Dr. Szabó Sándor, a Békés megyei Tanács általános elnökhelyettese közlései, 1984.

Vrbosvski György ny. tsz. elnök, Nagybánhegyes, Rózsa Ferenc utcai lakos közlései, 1984.

Erényi Tibor és Harsányi Iván búcsúztatója Zsilák András temetésén. – Párttörténeti Közlemények, 1981. 3. sz. 223–225.

Történelmi Szemle, 1981. 3. sz. 703. Szerkesztőségi nekrológ Zsilák Andrásról.

KUNÁGOTA, 1917. JÚNIUS 22.
MEZŐKOVÁCSHÁZA, 1980. MÁRCIUS 4.

Azok közé tartozott, akik a felszabadulás napjától kapcsolódtak be a munkásmozgalomba, az új világ, a szocialista haza építésébe. Apja szegényparaszt, napszámos ember, aki hat gyermekét és feleségét a különböző uradalmakban végzett részes-, napszámos-munkából igyekezett eltartani. Ahogy a gyerekek növekedtek, úgy szaporodott az apa körül a dolgozó gyerekek száma. Megélhetésük azonban nem javult az ismert társadalmi és gazdasági viszonyok miatt. Apja 1940-ben Nágel Henrik mezőkovácsházi földbirtokoshoz szerződött dohánykertésznek. A hat gyerek közül Antal, aki a családban a második, már nem dolgozott, mert behívták katonának, és csak 1943-ban szerelt le. A katonaságnál megismerkedett a gépekkel, mert páncélos alakulathoz került, s harckocsivezetőnek képezték ki.

Leszerelése után a környékbeli Simonyi-uradalomba szerződött le hathónapos munkára. Ott ismerkedett meg Stefanidesz Margittal, egy mezőkovácsházi férfiszábo kisiparos lányával, akit még az évben feleségül vett. A házasságból öt gyermekük született. Mind az ötöt felnevelték. Négy szakmát tanult, egy hivatásos katonatiszt lett. 1943 végén újból behívták katonának. Közben felesége édesapja eladósodott, s hogy Mezőkovácsházán levő lakóházát ne árverezzék el, azt vejének ajándékozta. Így 1944 tavaszán, mikor Zsoldi Antalt leszerelték, mezőkovácsházi lakóházába tért haza. Nyáron még részesarató volt, ősszel már nem dolgozott, mert a háború elérte a falut.

A felszabadulást követő első napokban Katona János, Tóth Pál, Dzsemba György munkásmozgalmi múlttal rendelkező személyek felkeresték, hívták, hogy lépjen be a Magyar Kommunista Párt helyi szervezetébe. Ő az első hívó szóra ment. Alapító tagja lett a pártnak. Beválasztották a Nemzeti Bizottságba, a Földosztó Bizottságba, s más társadalmi szervezetekbe. A földosztáskor 3,5 hold földet kapott. A párt részéről azzal bízták meg, hogy a faluban élelmiszert vásároljon fel, azt vigye Budapestre, ott

petróleumra és más ipari-ruházati cikkekre cserélje. Az így hazaszállított árut a Nemzeti Bizottság döntése alapján adták el a lakosság körében.

1948-ban a gépállomás dolgozója lett. Traktorvezető volt, s közben feleségével a 3,5 hold földet is művelte. Beválasztották a párt vezetőségébe, majd 1950-ben Kétegyháza-n a gépállomás függetlenített párttitkárának választották meg. 1951-ben visszatért Mezőkovácsházára. Felesége a földdel a termelőszövetkezetben dolgozott, ő a Melléktermék- és Hulladékgyűjtő Vállalat dolgozója, rövid idő után a mezőkovácsházi telep vezetője lett. Az 1956-os ellenforradalom alatt munkahelyét nem hagyta el, a rábízott értékekre vigyázott. A konszolidáció után elsőként kérte átigazolását a Magyar Szocialista Munkáspártba. Több évig pártvezetőségi tag, alapszervezeti titkár volt. Állandóan képezte magát. Politikai szemináriumokra járt, sokat olvasott. Munkatársai-val, elvtársaival szívesen beszélgetett, vitatkozott, mert mint mondotta, értelmes emberek véleménycseréjéből sokat lehet tanulni. Szakmai téren is képezte magát, középfokú oklevelet szerzett.

1978-ban a megerőltető munka, a sok idegeskedés következtében szívbeteg lett. Betegségén könnyíteni tudtak, de meggyógyítani nem, így 1979-ben, 62 éves korában nyugdíjazták.

Nyugdíjas korában is aktívan dolgozott a pártban. Alapszervezeti párttitkár, vezetőségi tag volt. Közben családja körében élt, s akkor volt igazán boldog, ha összejött a család, az öt gyermek és nyolc unoka – s ő mesélhetett nekik a felszabadulásról, a régi világról, az ő életéről. Zsoldi Antal lelkiismeretes, becsületes ember, a párthoz és munkájához ragaszkodó, a szocialista társadalmi rendszerünkhöz hű, a népért dolgozó ember volt. Munkahelyén és a közéletben kifejtett tevékenységéért több alkalommal oklevéllel, jelvényekkel, emléklapokkal ismerték el. A Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1970. április 4-én a Felszabadulási Jubileumi Emlékéremmel tüntette ki.

Balogh György

FORRÁSOK:

MSZMP Békés megyei Bizottsága Archívuma, 1. fond.

Társadalmi Ünnepeket és Szertartásokat Szervező Iroda irattára, Mezőkovácsháza.

Felesége, Stefanidesz Margit (özv. Zsoldi Antalné) nyugdíjas, mezőkovácsházi lakos közlése, 1983.

A személynevek mutatójában a nevek utáni csillag azt jelenti, hogy az illető életrajza az első kötetben szerepel. A kettős csillag azt jelenti, hogy az első kötet mutatójában rövid ismertetést közöltünk róla.

Abaházi András 587

Ábel Imre 531, 686

Ács Zsuzsanna 15

Acsády Ignác (1845–1906) történétíró. A magyar történétírók között elsőnek ismerte fel az osztályharc jelentőségét. Megírta a magyar jobbágyság első összefoglaló történetét. 169

Ady Endre** 566

Agócs Pál 670

Ágoston Etelka 266

Ágoston Jenő 626

Ágoston Péter 120

Áchim L. András** 545

Almási Zsófia 554

Ámon Károly 353

Andor Gergely 555

Antali István 15

Apró Antal** 161, 273

Aradi Viktor 424

Babinszki Pál 82

Bacsa Ilona 459

Bacsúr Imre 161, 353

Bagi Sándor 115

Bagó Eszter 171

Bajcsy-Zsilinszky Endre** 282, 538

Bajnóczi János 358, 524

Bajusz Pál 670

Bak Gábor 81

Bak Sándor* 653

Bak Zsófia 121

Bakó József 342

Bálan Mária 557

Balassa Pál 342

Balázs Anna 566

Baki Ferenc 38

- Baksa Erzsébet 524
- Balázs Pál 34, 183
- Bálint Ferenc id. 36
- Balla András* 178
- Balog Imre 161
- Balog István 379
- Balogh Mátyás 431
- Bányai Albert 360
- Bárány Aladár dr. 342
- Baráth János 46
- Bárdos Borbála 374
- Barta László 416
- Barta Szabó Imre 301
- Bátkai Pál 469
- Batthyány Ervin (1877–1934) gróf, nagybirtokos – az anarchizmus tanainak hirdetője. 1904–1908 között bögötei birtokán szociális jellegű, ún. szabad iskolát létesített, melyet a hatóság bezárattott. 119
- Bechler Péter 84
- Beethoven, Ludwig van (1770–1827). Minden idők egyik legnagyobb zeneköltője. 417
- Békési Julianna 637
- Belanka Pál 380
- Beleznai Sándor* 469
- Bella Elek* 83
- Belocerkovszkij Antal (1881–1946). Oroszországi tanítócsaládból származott. 1908-ban jött Magyarországra. Szegeden az SZDP-ben tevékenykedett – majd a KMP szegedi szervezete alapító tagja, a TK idején a szegedi vb tagja és a Művelődési Direktórium elnöke. 1922-ben a Szovjetunióba emigrált. 416
- Benczúr Julianna 391
- Benka Gyula (1838–1923) tanár, pedagógiai író. Műveiben a nevelés alapfogalmait, a leánynevelést, a nők társadalmi szerepének emelését, a munka pedagógiai jelentőségét tárgyalta. 391
- Benkő Anna 39
- Benkő József 358
- Bertold Lipótné gróf 67
- Besenyi József 27, 110, 457
- Bethlen István gróf (1874–1947) a Horthy-rendszer egyik vezető politikusa, miniszterelnök. 1943–44-ben egyik vezetője az angolszászok felé orientálódó konzervatív politikai áramlatoknak. – A Horthy-rendszer megmentése érdekében szerepet játszott a különböző különbéke kísérletekben. 561
- Bethlen Ödön gróf 629
- Birkás Imre* 267, 273, 536
- Bíró Sándor 272

Blahut János 42, 261, 396
 Blanár László dr.* 116, 423, 424, 469
 Bodnár István 601
 Bohus Pál 475
 Bohus Sára 602
 Bojtos Sándor* 139, 308
 Bokányi Dezső** 143, 542, 702
 Bokor István 505
 Bokor László* 458, 471
 Boldoczki János 337
 Bor Imre 560, 561
 özv. Bor Mihályné (Kovács Julianna) 363
 Boros Ádám 358
 Boros Gergely* 611, 615
 Boros János 403
 Boros Sándor 364, 506
 Boros Sándor id. 358
 Bors Julianna 607
 Bors László 161, 294
 Botos Julianna 71
 Botos Sándor 161, 353, 354, 403
 Botosék 72
 Botyánszki Pálné (Müller Erzsébet) 20, 261, 277, 400, 479, 615
 Bozsó Gábor 27
 Bögre Imre 81
 Böhm Vilmos (1880–1949) szociáldemokrata vezető. A Tanácsköztársaság idején
 hadügyi népbiztos, a Vörös Hadsereg főparancsnoka, része volt a Tanácsköztársaság
 megbuktatásában, kommunistaellenes álláspontot foglalt el. 145
 Brachna György* 471
 Branyiczky Jánosné 261
 Buchinger Manó (1875–1953), szociáldemokrata politikus, a Népszava és a Szocializ-
 mus c. lapok munkatársa. A II. világháború után a munkásegység álláspontjára
 helyezkedett és élete végéig a Magyar Dolgozók Pártja tagja, országgyűlési
 képviselő volt. 120
 Busi Vince 611
 Cholnoky Jenő 392
 Chován Károly 104
 Chudy Ferenc 528
 Csákvári Tamás 362
 Csalári Etelka 366
 Csapó László 496
 Csapó Mihály 96

Csapó Mihályné 160
Csapó Rozália 126
Csatári Mihály 41
Csató Jánosné 531
Cserhát nevű kommunista szervező (mozgalmi álneve: „Simon”) 403
Cseszkó Sándor 18, 269
Csibor Mátyás 496
Csicsely Ilona 189
Csicsely János 60
Csicsér Mihály 110
Csiga Rozália 601
Csík János 548, 584, 602
Csík Mihály 326
Csiszér Ferenc 648
Csizmadia András 13, 121, 485
Csizmadia Sándor** 335, 560
Csók Bálint 403
Csóti István 110
Csukás Sándor 611
Csurár Demeter 126
Czabán Samu* 590
Czibor István 542
Czibulás Sándor 295
Czipelle Julianna 608
Czrvikl Frigyes 590
Dallos Ferenc 598
Dáni Sándor 626
Darvas József* 159, 160, 161, 162, 279, 342
Daubner Lajos 633
Dauda János 292
Dávid Vince 446
Deák Livia 139, 141, 696
Dékány András 141
Deli István* 720
Dénes Margit 453
Dénes nevű kommunista szervező 403
Dér István* 160, 353, 402, 403, 607
Deutsch László 364
Dimák Antal 514
Dobsa József 269
Dobsa Lajosné 614
Dobroczi Zsófia 741

Dohányos András 335
 Domjanszki János 443
 Domjanszki Jánosné 443
 Domokos József* dr. 542
 Donáth Ferenc 63
 Dumitrás József 72, 134, 159
 Dumitrás Mihály 267, 294, 343, 403, 458, 591, 657
 Dundler Károly* 469
 Dzsamba György 745
 Elekfalvi ? 85
 Engel Imre* 727
 Engels, Friedrich (1820–1895)** 333, 580
 Engels ? 122
 Eördögh Lajos 314
 Erdődi András 358, 611
 Erdődi Lajos dr. 469
 Erdődi Sándor 171
 Erényi Tibor 743
 Fábri János 568
 Fajó Anna 419
 Faragó Erzsébet 319
 Faragó Mihály 319
 Farkas Imre 84, 86, 671
 Farkas István 13, 362, 364, 485, 634, 635
 Farkas József 175
 Fazekas István 111, 115
 Fehér Ilona 357
 Fehér János* 85
 Fehér Lajos** 457
 „Fekete” – Márton Sándor álneve a mozgalomban 452
 Féja Géza (1900–1978) író, publicista. Szociográfiai írásaiban a nagybirtok árnyékában
 sínylódó szegénységet mutatta be. Közismert műve a Viharsarok (1937). 63
 Fekete Sára 36
 Ferenc József (1830–1916) 314
 Ferenczi József 417
 Fiala Ferenc 734
 Fiam Dezső 113
 Filipinyi János 380
 Fischhoff Száli 340
 Fodor Gyula 273
 Fodor Manó 351
 Főgel Ádám 537

Forgó Zsófia 104
 Földesi János 194
 Földházi János 670
 Földi Julianna 408
 Frankó Mihály 408
 Friedmann Béla 277, 430
 Füzesséry Zoltán dr. 505
 Gál Patócs János 719
 Gáleg György 115, 648
 Gálik András 107, 727
 Garami Ernő (1876–1935) a századfordulótól 1919-ig a magyar szociáldemokrácia egyik legtekintélyesebb vezetője, a jobboldali opportunisták irányzat képviselője – a munkásegység ellenzője. 119, 121, 702
 Garbai Sándor (1879–1947) szociáldemokrata politikus – az SZDP vezetőségének tagja. A Tanácsköztársaság idején a Forradalmi Kormányzótanács elnöke. A Tanácsköztársaság leverése után eltávolodott a munkásmozgalomtól. 702
 Gárdos Mariska** 434, 437
 Gazda Pál 734
 Gazsi Lajos 295
 Geist Gyula 26
 Gerebenics István 598
 Gerebenics János 115
 Gereblyés László 451
 Gergely Endre 342
 Gintner István 314, 315
 Gisitz Endre 160
 Gold-Dreikus (Dobes) Jolán 451
 Goldmann György (1904–1945) szobrász, a munkásmozgalom harcosa. 565
 Gombkötő József 115
 Gömbös Gyula** 611, 614
 Görbics László 341, 343, 505, 506
 Görbics Mária 343
 Gregor József** 40, 382
 Grinyi István 685
 Grisin, Alexej 565
 Grünfeld Jakab* 469
 Gubicza Sándor 460
 Gugolya Balázs 524
 Gulyás Imre 382
 Gurmai Gyula 81
 Gurmai László 81
 Gyenge András* 294

Gyenge István 458
 Gyurik Pál 459
 Gyuska János* 150, 396
 Habsburg József főherceg** 282
 Hadászi Eszter 444
 Hajdú György 272, 403
 Hajdú Mihály 183
 Hály József 599
 Hankó Mátyás 475
 Harsányi Demeter 469
 Hász Antal 38, 741
 Havas ? 727
 Haviár Lajos 658
 Hazai Jenő 611
 Heckmann István 415
 Hedrich Károly (1899–1936), a nemzetközi munkásmozgalom harcosa. Szovjet, majd magyar vöröskatoná volt, később Spanyolországban Diaz néven harcolt – politikai biztos volt. 451
 Hegedűs Imre* 177, 178, 499
 Hegedűs János* 72, 161, 353, 364, 403, 486
 Hegedűs Mátyás 360, 431
 Hegedűs Pál 499
 Hegedűs Róza 71
 Héger Mihály 417
 Hegyi Antal 335
 Helfelder Jenő 40
 Hervai István 82
 Héthelyi Pál 598
 Hirka János 174, 337
 Hitler, Adolf** 564
 Hlaczki László 192
 Hollósi Mihály* 116, 615
 Horthy Miklós (1868–1957) tengerésztiszt. Magyarország kormányzója 1920–1944 között. Az ellenforradalmi rendszer népellenes politikájának kezdeményezője és megszilárdítója – szélsőséges kommunista- és munkásellenes politika jellemezte tevékenységét. 353, 627
 Horváth Erzsébet 357
 Horváth Gizella 404
 Horváth Ferenc 353
 Horváth György 357
 Horváth Imre 353
 Horváth János 353

Horváth József 357, 489, 506
 Horváth Mihály 127, 428
 Horváth Róza 459
 Horváth Teréz 375
 Horváth Vince 18
 Huba Erzsébet 726
 Hudák András* 174, 413, 443
 Hudák Andrásné 443
 Hunya István** 23, 122, 567, 721
 Huszár Lászlóné 629
 Huszár Pál* 42
 Iliás Ferenc** 63
 Illés Zsuzsanna 558
 Illyés Gyula** 564
 Irházi Imre 610, 611
 Jakubik József dr.* 110
 Jakucs Ferenc 382
 Jámbor István 598
 Janovics Imre 267, 584
 Jároli Julianna 52
 Jeszenszky Judit 261
 Jócsák Kálmán 120
 Jónás Sándor 81
 Joós Antal 127
 József Attila** 337, 342, 437, 452, 566
 József főherceg** 384, 617, 631, 682, 704
 Juhász Antal 673
 Juhász József 288
 Juhász Lajos* 54, 72, 353, 358
 Juhász Mátyás, id. 287
 Kabódi Zsuzsanna 159
 Kaluzsa Pál 343, 506
 Kandorsz Hermina 295
 Kaposi József* 610
 Karácsony József 374
 Karikás Frigyes** 451
 Károly (király) 1887–1922. IV. Károly Magyarország és Csehország királya, I. Károly néven osztrák császár. 485, 708
 Károlyi grófok 17, 362
 Károlyi Mihály (1875–1955) liberális, majd demokrata politikus. Magyarország köztársasági elnöke (1918). 121, 342, 403, 404, 561, 668, 708, 742
 Karsai János 26

Kaskötő Teréz 708
Katona Antal 417
Katona János 670, 745
Katona Julianna 110
Katona Vince 282, 475
özv. Katona Vincéné 308
Kávási család (Gyulavári) 428
Kazár – Kun László mozgalmi álneve 403
Kazár Judit 261
Kérdő Márton 313
Keresztes Lajos 644
Keresztes Mihály** 18, 35, 56, 85, 126, 134, 162, 294, 322, 327, 342, 343, 453, 458,
505, 506, 536, 555, 562, 574, 602, 611, 615, 658, 705
Kerti Károly 563
Király Endre* 115, 423, 424, 469, 587
Kis Etel 273
Kis Károly** 162, 591, 734
Kis Sándor* 321
Kiss Ferenc 113
Kiss János* 506
Kiss József, ifj. 331
Kiszely Mihály 178, 499
Kiszely Pál 26
Kitán-Kiss Zoltán újságírói álneve 333
Klajn József 295
Klein Andor dr. 127
Klein Mihály 340
Klein Vilmos 379
Klenk Frigyes 20
Kertész Paula 744
Kocsis János* 92, 350
Kohán György 342
Kohári György** 357, 358
Kolarik Ede 72, 161, 357, 364, 403, 486, 591
Kolarik Lajos 352, 353
Kolarik Rudolf 352
Kolcsak, Alexandr Vasziljevics (1873–1920)** 625
Komóczi Imre 357
Komóczi Sándor 13
Kónya Lajos 162, 322
Konyecsnyi György* 183
Korbely Mihály* 582

Korom Mihály 339
Kósa Julianna 569
Kossa István** 282
Kossuth Lajos 301, 708
Kotroczó József** 84, 105, 671
Kovács Antal 111, 159, 486, 487
Kovács Erzsébet 180
Kovács Eszter 279, 518
Kovács Ferenc* 720
Kovács Imre 673
Kovács Imre, ifj. 367
Kovács István** 368
Kovács János* 61, 174, 413
Kovács Józsefné 373
E. Kovács Kálmán 160
Kovács Károly 597
Kovács Sándor, ifj. 380
Kozák János* 319, 535, 709
Köcze Mihály 386
Körner Éva 566
Kráder József 475
Krajcsovics Lajos 291
Krisztoff András, ifj. 397
Kucsor Lajos 475
Kulich Gizella 578
Kulich Gyula* 399, 400, 578, 630, 692
Kulich János 399
Kulich Jolán 399
Kulich Lajos 399, 400
Kulich Mária 630
Kulich Mihály 399
Kun Béla** 52, 90, 498, 501 625, 686
Kun István 402
Kun László** 71, 72, 160, 161, 353, 590, 607
Kunfi Zsigmond** 122
Kurilla Bálint 512
Kurta Ferenc 115
Kurta János 114, 115
Kurusta János 443
Kurusta Pál 443
Külley Pál dr. 340
Ladvánszki József 417

Lánczi János 408
 Lánczi József 81
 Landler Jenő** 90, 736
 László Erzsébet 411
 László Mátyás 597
 Lázár Lajos 97
 „Lencsi” – Schreirer Magdolna – özv. Braun Istvánné 85
 Lengyel János* 611, 615
 Lengyel Jánosné 614
 Lengyel Lajos* 489, 610, 611, 615
 Lengyel Lajosné 614
 Lenin, Vlagyimir Iljics Uljanov (1870–1924) 291, 416, 417, 451, 496, 497, 541, 581, 743
 Lestyán György, id. 419
 Ligeti Borbála 434
 Lindeisz Ferenc 421
 Lindeisz Jakab 346
 Lipták András* 727
 Ludvig Mátyás – László Mátyás
 Ludvig Terézia 326
 Lukács József 734
 Mados Margit 127
 Madzsar József** 160, 403, 565
 Major János 437
 Maliga András 718
 Mamentov 626
 Mandli Jenőné 435
 Marcsó János 91
 Marhás Sándor 444
 Marhás testvérek 539
 „Maros” – Márton Sándor illegális neve 451
 Marosán György** 35, 153, 162, 297, 305, 591
 Márkus Franciska 15
 Márton Sándor 565
 Martos Julianna 21
 Marx, Karl Heinrich (1818–1883)** 333, 580, 727
 Matalik Emil 718
 Máté Mátyásné 261
 Mátó Ernő 60, 471
 Matula András 459
 Maximovics Misa 541
 Mazán János* 380

Medgyesi Péter 489
Medgyesi Ferenc 561
Medovarszki Mátyás 108
Megyesi Sándor, ifj. 465
Megyesi Sándor* 611, 615
Melis János* 282, 391
Mérei József 599
Mészáros Mária 40
Mezőfi István 424
Michucz Lászlóné 472
Mike János 554
Mikucz Tivadar 471
Miskolczi János* 269
Mitlasovszky János 342, 404
Mitrik Rozália 524
Mladonyiczky György 183, 568
Mladonyiczki Pálné* (Major Erzsébet) 35
Mokó Dániel** 353, 403
Mokó János 353
Molnár János* 174, 413
Molnár René dr. 431
Moravszki Mátyás 124, 282, 308, 478, 704, 706
Mrena András 685
Mucsi Jusztiina 321
Münnich Ferenc** 52, 498, 625, 686
Nádházy Bertalan 350
K. Nagy Eszter 408
Nagy János** 72, 353, 357
Nagy Julianna 402
Nagy Károly* 610, 611, 615
Nagy Katalin 147
Nagy Lajos 53
H. Nagy Mária 501
Nagyatádi Szabó István** 741
Násztor Sándor 328
Németh András 505
Németh István 53, 602, 734
Németh József 96, 291
Németh Mihály* 54, 72, 160, 161, 403
Németh Sándor 288
Niedermaier István – Braun István 84
Niethammer Franciska 287

Nyilas András* 42
 Nyisztor György** 84, 85, 121, 143, 627, 702
 Nyisztor Katalin 471
 Oláh György 315
 Olcsvári Gábor 382
 Olejnyik József 417
 Oltvai Ferenc 671
 Otlakán Tivadar 424
 Páli János, id. 524
 Palotás Béla 562
 Pantea Péter 539
 Pardi G. Bálint 554
 Pardi István* 539
 Paróczay János* 542
 Pásztor Imre 91
 Pataki Ferenc (1892–1944), a Szovjetunió Legfelső Népgazdasági Tanácsa Ellenőrző Bizottságának elnöke, össz-szövetségi Mozgóképzőházak Főigazgatóságának vezetője, a Kommunista Internacionálé Végrehajtó Bizottsága magas beosztású munkatársa, magyar partizán volt. Mártírhalt. 679
 Pataki Rebeka 496
 Pék Vendel 399
 Pekár Kálmán 693
 Pesti Mátyás 111, 287, 362, 486
 Péteri József 685
 Petőfi Sándor (1823–1849) 611
 Petri Margit 540
 Petrics József 127, 292
 Petrovski Pál 541
 Pettner András 346, 424
 Peyer Károly (1881–1956) jobboldali szociáldemokrata vezető, volt miniszter. A felszabadulás után az USA-ba disszidált, ahol a népi demokrácia megdöntésére irányuló tevékenységet fejtett ki. 396
 Pintye Péter – Petri Mátyás 539
 Pipis János 443
 Pipis József 54, 353, 358
 Pipis Mihály 545
 Plenter Károly 321
 Pleskonics Antal 358
 Polányi Máté* 83, 427, 512, 516
 Polczner Ilona 155
 Poór István 358
 Pór István 506

Pór Márton 451
Poszt Ádám 85
Prókai Rozika 550
Prónay Pál** 149
Pulai Árpád 495
Qancz József 734
Raab elvtárs 496
Rábai Imre 445, 570
Rábai Imre, id. 554
Rábai Károly 554
Radics Anna 369
Rajki József 358, 548
Rajki Sándor* 53
II. Rákóczi Ferenc 301
Rákosi Mátyás 145, 161, 496, 539
Ravasz Etel 133
Reed, John 160
Reisz Miksa 263, 264
Reszegi Ferenc 273
Rónai Sándor** 591 305
Rónaszéki Ferenc 403, 353
Rosta Julianna 292
Roxi József – Ránki József művészneve 564
Rózsa Gizella 434
Rózsa János 518, 519
Ságvári Endre** 139, 465, 476, 477, 648
Salamon Ferenc* 115
Sallai Imre** 282
Sándor Mária 415
Sánta család (Gyula) 428
Sánta Péter 518
Sariczki Mária 535
Satus Margit 539
Schneider Ignác 42
Schönherz Zoltán** 450
Schreier Ádám 84, 85
Schreier Magdolna 84
Schweinitzer (Sombor) József, a Horthy-féle politikai rendőrség vezetője 451
„Simon” – Cserhát nevű kommunista szervező 403
Sín Sándor 13, 357
Sin Sándor, ifj. 357, 358
Sin Sándor, id. 524

Sin Zsuzsanna 505
 Sinka László 54
 Sinkó Sándor 13, 328, 357, 358
 Skirta Anna 419
 Somló Dezső 541
 Somlyai Gábor 313
 Somogyi Béla** 120
 Somogyi Miklós** 273
 Soós Gyula 343
 Sós József dr. 342
 Sóstarics Lajos 20
 Spitz József 261, 727
 Spitzer Terézia 647
 Stefanidesz Margit 745
 Steigerwald Terézia (Terus) 596
 Stifter Ferenc 597
 Stoble István 115
 Stromfeld Aurél (1878–1929), a Magyar Tanácsköztársaság Vörös Hadseregének
 vezérkari főnöke, az illegális KMP tagja. 90
 Stumpf József 475
 Sulyán György 562
 Sulyán Mihály 157
 Susánszki Mihály 337
 Süle Antal 607
 Süle József 161
 Süle Róza 547
 Szabó Demeter 597
 Szabó elvtárs 451
 Szabó Ervin (1877–1918), a magyarországi forradalmi munkásmozgalom kiemelkedő
 alakja. A marxizmus eszméinek tolmácsolója és első hazai tudományos művelője.
 119, 122
 Szabó Ferenc 72
 Szabó Imre* 353, 614
 Szabó János 13, 357
 Szabó László* 611, 615
 Szabó Pál* 279, 342, 390
 Szabó Péter* 72, 83, 161, 353, 403, 427, 459, 460, 512
 Szabó Sándor (Gyulavári) 610
 Szabó Sándor (Köveg) 742
 Szabó Sándor 13, 110
 Szabó Zsófia 82
 Szakasits Árpád** 273

Szalmás Piroska (1898–1941) zongoraművész, pedagógus, a munkásmozgalomban
 nagy szerepet játszó Szalmás kórus alapítója (1930). 435
 Szamuely Tibor** 90, 145
 Szántó ? 727
 Szántó András* 182, 475
 Szántó-Kovács János** 284
 Szántó Mihály* 611, 615
 Szarka József 325
 Szász Ferenc 114
 Szécsi István 178, 499
 Szeder Ferenc 84, 277, 404, 671
 Székely Lajos dr. 542
 Szekeres Pál 13
 Szemán Mária 167
 Szemenyei Gy. László 53, 358, 506
 Szemenyei Pál* 5, 48, 126, 127, 287, 341, 343, 548, 562, 662, 644
 Szentiványi Miklós 63
 Szikes Antal 411, 469, 597
 Szilágyi József 491
 Szilágyi Julianna 464
 Szilágyi Lajos 491
 Szirmai István 453
 Szobek András** 54, 61, 261, 555
 Szokolai Mária 471
 Szömörei Lajos 457
 Sztach Éva 539
 Sztálin, Joszif Viszárionovics Dzsugasvili (1879–1953) 475, 592
 Sztesák Mária Julianna 561
 Szudán Mária 110
 Szűcs Ferenc* 475
 Szverle Imre 288
 Szverle Mihály 288
 Takács Albert 360
 Takács Árpád 146
 Takács Ferenc 404
 Takács József 84
 özv. Takács Józsefné 96
 Takó Jánosné 693
 Táncsics Mihály** 313, 314, 315
 Tarkó Mihály* 115, 587, 611, 615, 648
 Tarr Imre 451
 Teichner Mór 670

Tentecs Etelka 712
 Terpitkó András 75
 Tetlák János 742
 Tevan Andor 727
 Thék Endre 71
 Tihanyi Miklós 590
 Tisza Antal** 122
 Tisza István** 573
 Tokai István 287, 362
 Tokai Lajos 673
 Torkos Béla dr. 343
 Tóth Benedek 21
 Tóth Erzsébet 514
 Tóth József 126
 Tóth Karolin 555
 Tóth Margit 88
 Tóth Pál 745, 499
 Tóth Rozália 399
 Tóth Sándor 71, 403
 Tóth Zsigmond 81
 Tömpe István 403, 451
 Töröl János 273
 Trabach János* 568
 Tuli István 84
 Tunyogi Rozália 485
 Tusjak István 192
 Udvardi János 416
 Urbán Antal* 682
 Urbán Ferenc* 682
 Urbán testvérek 182
 Urbán István 311, 568
 Urbán Mihály 542
 Vági István (1883–1940), a magyarországi forradalmi munkásmozgalom egyik vezetője, 1925-ben az MSZMP titkára. 1927-ben letartóztatták, négyévi börtönre ítélték, majd a Szovjetunióba emigrált. 271, 297, 439, 726
 Vági József 72
 Vágó Béla (1881–1939), a magyarországi munkásmozgalom egyik vezetője, a KMP alapítója – a Magyar Tanácsköztársaság belügyi népbiztosa s egyik katonai vezetője. 119
 Valaczkai József* 56, 60 457, 458, 471
 Valastyán István* 192
 Valentinyi Ágoston dr. 404

Valuch János 75
Vámos Ilona 175
Vandlik János 124, 706
Vantara György* 380
Vanyó József 708
id. Vanyó Mátyás 708
Váradi Sándor* 710
Varga Bálint 360
Varga István 471, 712
Varga József 294
Varga Lajos 491
Vári András* 20, 594, 382
Várkonyi István** 27, 118, 119, 554
Várnai József 469
Vas Zoltán** 435, 470, 562, 602
Vásárhelyi 535, 671
Vass Margit 543
Vébel Lajos 38
Vera, a rádiós 537
Verasztó Etelka 194
Veres Péter** 54, 63, 279
Vértes György 161, 565
Vidovenyecz Tamás 475
Vildner Oszkár 81
„Virág” – Karikás Frigyes 451
Visnyovszki Mária 352
Vitai Katalin 90
Vizsnyiczai János 160, 261, 611, 615, 729
Voronyin őrnagy** 453
Vrangel, Pjotr Nyikolajevics (1878–1928)** 626
Weishaus Aladár** 353, 403, 404
Weltner Jakab** 113, 143
Wenckheim Géza 335
Zelenák János 742
Zola, Émile** 400
Zrínyi Miklós (1620–1644), a kor legnagyobb magyar költője, a török elleni harcok
kiemelkedő hadvezére, a Habsburg-ellenes központosított nemzeti királyság
szervezője. 592
Zsibrita János 313
Zsila Gyula* 580
Zsilák Pál 741
Zsódi Rozália 96
Zubán Mária 307

Rövidítések

A	Ausztria
Bu	Bulgária
Ca	Kanada
Cs	Csehszlovákia
Izr	Izrael
Ju	Jugoszlávia
L	Lengyelország
NDK	Német Demokratikus Köztársaság
NSZK	Német Szövetségi Köztársaság
O	Olaszország
R	Románia
SZU	Szovjetunió
Tör	Törökország
USA	Amerikai Egyesült Államok

Ács 216

Adony 175

Ajka-Csingervölgy 237

Albánia 145

Albertfalva (Budapest, XI. ker.) 544

Alcsút 631

Alföld (országész) 216, 219, 274, 313, 314, 354, 457

Almáskamarás 84, 85, 86, 244, 373, 384, 465, 475, 682

Alsónémedi 311, 377

Alsóvárosi temető (Szeged) 418

Amerika 219, 316, 437, 479, 599

Arad (R) 56, 88, 129, 145, 189, 255, 289, 295, 329, 351, 574

Arad megye (R) 84

Arcenbanszkaja (SZU, Grúz SZSZK) 496

Argentína 521

Árpádhalom 14, 279, 368, 639, 742

Auschwitz (Ma Oswiecim. Hitlerista koncentrációs tábor színhelye Lengyelországban a II. világháború idején) 423, 424

Ausztria 82, 90, 332, 334, 364, 402, 495, 541, 639

Bácska (Ju, országrész) 605
 Bajkál tó (SZU) 114
 Baku (SZU, Azerbajdzsán SZSZK fővárosa) 496, 538
 Balatonföldvár 238
 Balatonfüred 237
 Balatonfűzfő 552
 Balkán 60
 Bánfalva (Bánhorváti) 110
 Bandika-fa (Békéscsaba) 107
 Bánkút (Nagykamarás községhez tartozó puszta) 84, 182, 282, 370, 372, 377, 384, 617, 704, 705
 Baranya megye 197
 Bártfa (Cs, Bardejov) 567
 Battonya 44, 92, 93, 145, 146, 167, 181, 289, 295, 296, 302, 350, 351, 526, 543, 682
 Bécs (A, Wien) 52, 131, 160, 296, 348, 349, 399, 416, 452, 495, 520
 Bécsújhely (A, Wiener Neustadt) 496, 619
 Békés (város) 12, 20, 40, 41, 62, 136, 165, 166, 169, 175, 229, 230, 231, 309, 313, 382, 487, 488, 495, 496, 497, 503, 516, 520, 533, 552, 594, 619, 621, 622, 675, 724, 725, 726, 734
 Békés megye 14, 115, 120, 133, 150, 190, 285, 292, 324, 338, 339, 351, 369, 375, 376, 389, 400, 453, 464, 467, 476, 478, 505, 548, 554, 562, 563
 Békéscsaba 7, 20, 21, 29, 30, 42, 46, 48, 50, 51, 74, 77, 85, 101, 108, 114, 118, 124, 131, 132, 134, 136, 139, 141, 149, 150, 151, 189, 190, 207, 209, 214, 229, 231, 248, 258, 261, 263, 264, 265, 276, 277, 284, 289, 295, 307, 311, 313, 317, 319, 324, 328, 332, 335, 337, 339, 341, 342, 348, 349, 350, 365, 379, 386, 387, 395, 396, 397, 399, 400, 413, 419, 420, 422, 430, 437, 450, 455, 457, 460, 465, 467, 473, 478, 479, 482, 487, 491, 495, 515, 527, 533, 538, 539, 541, 542, 549, 550, 555, 559, 563, 571, 573, 584, 585, 592, 600, 608, 610, 611, 612, 614, 615, 616, 625, 626, 627, 642, 659, 661, 666, 675, 700, 724, 726, 727, 729, 731, 736
 Békéscsabai laktanya 477
 Békéssámson 17, 18, 112, 269, 289, 441, 660
 Békésszentandrás 7, 8, 34, 65, 66, 99, 177, 178, 179, 324, 325, 388, 434, 498, 499, 530, 531, 651, 685, 686, 738, 739
 Belgium 452
 Béli megye 503, 539
 Beremend 38
 Berettyóújfalu 72, 354, 692
 Berlin (NDK) 428, 453
 Besszarábia (SZU, Moldvai SZSZK) 104
 Beszterce (R, Bistrița) 280, 452
 Besztercebánya (Cs, Banská Bystrica) 40
 Biatorbágy 741

Bihar megye 159, 197, 569
 Biharkeresztes 692
 Birlad (R) 557
 Boda-tó 696
 Bodajk 533
 Bogárzó (Orosháza) 607
 Bolmán (Ju, Bolman) 38
 Bónum (Orosháza) 353, 651
 Bonyhád 358
 Bor (Ju. Bányaváros Szerbiában, a II. világháború alatt bányái mellett hírhedt fasiszta
 kényszermunkatábor volt) 671
 Borosjenő (R) 167, 554
 Borossebes (R, Sebiş) 485
 Borsa (R, Borşa) 395, 396
 Bosznia-Hercegovina (Ju, ma szövetségi állam) 204
 Bölcsipusztá (Okány) 46
 Budweis (Cs, České Budějovice) 487
 Brajla (R, Braila) 503
 Brassó (R, Braşov) 190, 430, 686, 719
 Brennbergbánya 558
 Breszt-Litovszk (SZU, Litovszk) 731
 Brno (Cs) 564
 Bruch (A) 495
 Brünn (Cs, Brno) 578
 Bucsa 88, 89, 360
 Buda 313
 Budafok (Budapest, XXII. ker.) 115, 214, 215
 Budapest 8, 9, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 29, 34, 39, 40, 41, 42, 45, 50, 52, 53, 65, 79,
 81, 83, 85, 86, 90, 91, 96, 104, 108, 118, 126, 129, 131, 133, 134, 136, 139, 143,
 145, 146, 150, 154, 161, 178, 179, 182, 194, 203, 211, 212, 222, 226, 227, 228,
 231, 236, 245, 247, 248, 249, 253, 254, 255, 258, 259, 261, 263, 266, 273, 274,
 277, 280, 281, 282, 295, 296, 297, 321, 325, 329, 333, 340, 348, 349, 352, 353,
 354, 356, 357, 358, 360, 365, 370, 379, 382, 389, 395, 396, 402, 403, 404, 408,
 411, 413, 429, 431, 434, 435, 437, 450, 453, 459, 460, 467, 481, 493, 498, 506,
 510, 516, 518, 520, 541, 542, 543, 554, 555, 558, 561, 562, 564, 565, 567, 568,
 569, 573, 574, 578, 580, 581, 588, 590, 591, 592, 594, 595, 596, 597, 598, 600,
 601, 602, 603, 610, 612, 614, 616, 619, 631, 633, 634, 635, 642, 644, 645, 651,
 657, 659, 661, 663, 666, 667, 668, 677, 678, 679, 686, 691, 692, 695, 702, 727,
 734, 738, 739, 741, 743, 745
 Budapesti vasas szakszervezeti ház 396, 498, 565
 Bukarest (R, Bucureşti) 204, 366, 402, 519, 574, 590
 Bulgária 402

Burgasz (Bu) 402
 Cattaró (Ju, Kotor) 633
 Cáricin (SZU, Sztálingrád, ma Volgográd város a Volga folyó mellett) 627, 673
 Cegléd 149, 195, 280, 311, 324, 590
 Chicago (USA) 219
 Cinkotai internálótábor (Budapest, XVI. ker.) 717
 Civilháza 39
 Csabacsüd 13, 95, 192
 Csákberény 533
 Csáktornya (Ju. Čakovec) 594
 Csanád megye 302, 478, 562, 742
 Csanádapáca 27, 60, 110, 255, 374, 375, 448, 449, 457, 469, 661, 668
 Csanádpalota 112, 304, 742
 Cseh front 149
 Csehország 92, 146, 204, 295
 Csehszlovákia 91, 165, 211, 281, 402, 416, 451, 452, 560, 564, 565, 590
 Cseljabinszk (SZU. Város a transzszibériai vasútvonal mellett, hadifogolytábor színhelye az I. világháború idején) 496
 Csepel (Budapest, XXI. ker.) 131, 739
 Csepreg 399
 Cserepespuszta (Somogyszil) 289
 Csernigovi fogolytábor (SZU, Ukrán SZSZK) 404
 Csetény 558
 Csíkszereda (R, Miercurea Ciuc) 477
 Csolnok 218
 Csongrád (város) 267, 462, 590
 Csongrád megye 120, 154, 181, 562, 741
 Csorvás 25, 226, 247, 273, 294, 335, 336, 353, 357, 481, 700, 701
 Csorvási tanyavilág 292
 Csóti ellenőrző tábor (az Oroszországból hazatérő hadifoglyok számára) 62, 496, 688
 Csópuszta 558
 Dachau (NSZK. Fasiszta koncentrációs tábor helye a II. világháborúban) 400, 580, 581
 Dalmácia (Ju, országrész) 145
 Darusziget (Vésztő) 358
 Darvas Emlékház (Orosháza) 162
 Debrecen 72, 116, 178, 322, 330, 354, 364, 439, 462, 548, 555, 567, 596, 603, 661, 667, 692
 Dél-Alföld 347
 Dél-Amerika 554
 Déli front 10, 462
 Délmagyarország 510, 511
 Dél-Tirol (A, szövetségi tartomány) 738

Délvidék 105, 384
 Derekegyháza 368
 Dévaványa 14, 15, 720
 Doberdó (O, fennsík az olasz fronton, az I. világháború idején véres harcok színhelye) 350
 Doboz 399, 419, 431, 465, 533
 Dombegyház 44, 45, 79, 80, 254, 415, 666, 667
 Dombiratos 307
 Donyec (folyó, SZU) 54
 Dorog 218
 Dorogi szénmedence 558
 Dorozsma (Kiskundorozsma) 502
 Dráva folyó 39
 Duna folyó 236, 352, 452, 605
 Dunakeszi 77
 Dunántúl 174, 230, 294, 296, 334, 496, 510, 550

 Eger 79, 90, 161, 692
 Egyesült Államok, Amerikai 216, 247
 Elek 475
 Endrőd 23, 83, 94, 185, 212, 217, 236, 237, 239, 241, 242, 251, 266, 271, 345, 356, 406, 427, 433, 439, 446, 491, 512, 516, 567, 611, 641, 665, 694, 721
 Endrőd-Kocsorhegyi határ rész (Endrőd V. kerülete) 446
 Endrőd-Öregszőlő 356, 433
 Eötvös majori internálótábor (Orosháza-Szentetornya) 354, 591
 Eperjes (Cs, Prešov) 25, 88, 104, 200, 498, 686, 702, 738
 Érd 232
 Erdély (R, országrész) 105, 157, 253, 395, 424, 452, 557
 Erdélyi harctér 533
 Erdélyi vasút 389
 Erdőgyarak (R, Ghíarac) 462, 702
 Erzsébethely (Békéscsaba) 190
 Észak-Erdély 89
 Északi front 8, 10, 311
 Északi hadjárat 195, 200, 324, 473, 547
 Északi jeges tenger 138
 Észak-Magyarország 142
 Esztergom megye 218

 Fábiánsebestyén 13
 Farkasréti temető (Budapest) 453
 Fáspuszta (Bélnegyér) 540

Fegyvernek 266, 364, 457
Fehér Körös 114
Fejér megye 197, 682, 708
Fekete Körös 115
Fekete tenger 139, 626
Feketebátor (R, Batár) 539
Felsőszentiván 708
Felvidék 90, 104, 105, 178, 195, 203, 221, 227, 329
Felvidéki bányavidék 352
Felvidéki harcok 333, 370, 430, 455, 469, 483, 567
Ferihegy (Budapest, XVIII. ker.) 157, 226
Fiume (Ju, Rijeka) 96, 331
Focșan (-i hadifogolytábor. R, Focșani) 578
Fót 739
Franciaország 154, 430, 451, 541, 561, 580
Füle (Cs, Filakovo) 195
Füzesabony 692
Füzessgyarmat 249, 250, 559, 578
Fűzfő 8, 389, 395, 739

Gádosoros 48, 49, 76, 77, 110, 162, 279, 280, 353, 481, 482, 522, 524, 623, 680, 681, 698,
710

Galícia (Tartomány volt az Osztrák–Magyar Monarchiában. Székhelye Lemberg, ma
Lvov) 92, 350, 673

Gerendás 661

Gerjenpuszta 708

Gerla 289, 533

Gleichenberg (A) 211

Gombos 157

Gödöllő 280, 360, 478, 567

Görögország 334

Grác (A, Graz) 90

Grúzia (SZU. Ma Grúz SZSZK) 496, 626

Gúta (Cs, Kolárovo) 227

Gyepes 471

Gyoma 15, 94, 136, 258, 358, 427, 433, 439, 446, 568, 590, 665, 695

Gyomaendrőd 356

Gyopárhalma (Orosháza) 287, 524

Gyopáros (Orosháza) 49, 591

Gyopáros-tó 506

Gyöngyös 79, 397

Győr 319

Gyula 26, 38, 91, 96, 114, 115, 116, 124, 129, 131, 141, 143, 147, 161, 175, 176, 194,
199, 200, 201, 214, 215, 222, 226, 232, 247, 248, 264, 277, 294, 326, 333, 334,
341, 346, 347, 357, 382, 411, 412, 421, 422, 423, 424, 428, 430, 431, 462, 464,
465, 469, 470, 505, 506, 514, 520, 528, 548, 549, 554, 570, 586, 588, 596, 597,
610, 611, 612, 614, 615, 617, 621, 627, 631, 639, 642, 647, 648, 649, 678, 722, 723

Gyulafirátót 374

Gyulai fogház 282, 336

Gyulai Városerdő 116

Gyula-Máriafalva 201, 214, 215, 223

Gyulamező 54

Gyula-Paradicsom major 225

Gyula-újvári 612

Gyulavári 36, 58, 147, 148, 169, 170, 171, 172, 187, 214, 257, 370, 371, 428, 429, 464,
465, 466, 469, 489, 491, 610, 612, 614, 637, 638, 663, 722

Haifa (Izr.) 452

Hajdúböszörmény 54

Hajdúnánás 54, 60, 190, 703

Hajdúnánási internálótábor 330, 360, 550

Hajdúszoboszlói internálótábor 431

Hajmáskér 42, 77, 82

Halaspuszta (Szeghalom) 539

Halászi 162

Harkány 38

Harkov (SZU. Város Ukrajnában) 175

Hármas-Körös 433

Hatvan 692

Havasmező (R, Poienile de sub Munte) 280

Heves (község) 692

Heves megye 603

Hidasnémeti 147, 311, 491

Hódmezővásárhely 14, 15, 17, 85, 117, 218, 267, 269, 313, 321, 322, 323, 382, 404,
441, 561, 635, 673, 704

Hollóstató 281

Hutti (Cs, Huty) 455

Ikervár-Antónia major 509

Inota 558

Irtványos (Cs, Kopanica) 352

Isonzó (folyó) 79

Istvántelke 130

Iszka-szentgyörgy 533

Jamina (Békéscsaba V. ker.) 46, 277, 380, 396
 Jánk (1950-től Jánkmajtis) 724
 Jászberény 15, 280
 Jekatyerinburg (SZU, Szverdlovszk. Város a középső Ural hegységben) 496
 Jugoszlávia 108, 453, 594, 657

 Kakasszék (-i uradalom. Orosházához tartozott) 287, 368, 605
 Kálmánca 623
 Kalocsa 60, 362, 644
 Kanada 599, 600
 Kaposvár 101, 558
 Káposztásmegyer (Budapest IV. ker.) 166
 Karancshegy 457
 Kárászmegyer (ma Bélmegyer) 539
 Karcag 249, 266
 Kardos 702
 Kardoskút 71, 449
 Kárpátalja 555, 569, 721
 Kárpátok 374, 433, 721
 Kassa (Cs, Košice) 7, 25, 52, 65, 104, 110, 195, 200, 203, 231, 239, 287, 311, 341, 348, 491, 538, 567, 686, 738
 Kaszaper 255, 256, 374, 375, 471
 Kaszaper-pusztá 305
 Kaukázus (hegység, SZU) 139, 626
 Kazincbarcika 515
 Kecskemét 29, 104, 145, 231, 333, 364, 377, 558
 Kelet-Csanád 162
 Keleti front 95, 512
 Kenderes 269
 Kereki 77
 Kétegyháza 625, 746
 Kevermes 329, 330, 374, 526, 527
 Kibéd (R) 557
 Kígyós (Szabadkígyós) 628
 Kijev (SZU, Ukrán SZSZK fővárosa) 404, 538
 Kijev melletti hadifogolytábor 477
 Kisbér 45, 162
 Kiscsákó (Orosháza) 226, 608, 712
 Kiscsány (Csányoszló) 38
 Kisiratos (R, Iratoşul mic) 104
 Kisjenő (R, Chişineu-Criş) 52
 Kiskirályság (Eperjes) 481, 623

Kisköre 266, 331
Kiskőrös 60
Kiskunfélegyháza 155, 340
Kispereg (R, Peregul mic) 180
Kispest (Budapest XIX. ker.) 119, 543, 544
Kistarcsa 162, 360, 597
Kistújszállás 197, 266
Kisvárd 573
Kolomna (SZU, Orosz SZSZK) 731
Kolozsvár (R, Cluj-Napoca) 154, 204, 558
Kolozsvári toloncház (R) 619
Komádi 487
Komárom (város) 217, 559, 581
Komárom megye 216
Komlódifalva (Vésztő) 444
Kondoros 25, 26, 35, 152, 183, 251, 252, 297, 298, 311, 316, 317, 335, 336, 567, 568
Konstantinápoly (Tör, Istambul) 626
Korompó (Cs, Krompachy) 348
Kossuthfalva 38
Kótpuszt (Vésztő) 540
Körmend 197
Körinöcbánya (Ju, Kremnica) 23
Körösgát 41
Körösladány 81, 82, 88, 89, 294, 408, 409, 518, 519, 722
Körösök 629, 653
Köröstarcsa 88, 653
Kőszeg 8, 72
Kötegyán 51, 424
Krakkó (L, Kraków) 40
Krasznodor (SZU, Orosz SZSZK) 626
Krasznogorszk (SZU, Orosz SZSZK) 127
Krasnojarszk (SZU. Város Szibéria déli részén) 12
Krim-félsziget (SZU) 626
Kunágota 253, 254, 384, 745
Kuncsorba 601
Kunmadaras 101
Kunszentmárton 29

Lemberg (SZU, Lvov. Város Nyugat-Ukrajnában) 210, 295
Lengyelország 452, 565, 670
Lengyel-udvar (Szeged, Ságvári lakótelep) 418
Leningrád (SZU) 62

Losonc (Cs, Lučenec) 7, 195, 311, 702

Losonctamási (Cs) 635

Lupény (R, Lupeni) 557, 558

Mád 210

Magyar frontszakasz 537

Magyarbánhegyes 38, 39, 124, 299, 434, 435, 437, 438, 543, 544, 668

Magyar–román frontszakasz 485

Magyar–román határ 485

Makó 85, 145, 155, 244, 245, 296, 302, 340, 607, 709

Malomrét (Hajmáskér) 157

Mándok 181

Máramarossziget (R, Sighetul Marmăției) 597

Margit körüti fogház (Budapest) 45, 139, 141, 212, 343, 353, 465, 477, 538, 666, 695

Markó utcai fogház (Budapest) 83

Marosvásárhely (R, Țirgu Mureș) 708

Mátyásföld (Budapest XVI. ker.) 117, 122, 360

Medgyesbodzás 244, 475

Medgyesegyháza 105, 124, 282, 283, 307, 308, 373, 475, 476, 477, 668, 704, 705, 706,
707

Megyeri úti temető (Újpest, Budapest) 405

Meszes-közi ev. központi iskola (Orosháza) 54, 72, 127, 134, 162, 277, 322, 343, 354

Metz (F) 647

Mező Imre úti temető (Budapest) 79

Mezőbaj (R, Boiu) 491

Mezőberény 10, 136, 230, 231, 277, 391, 503, 537, 538, 578, 599, 630, 631, 653, 675,
727

Mezőhegyes 81, 92, 145, 154, 180, 181, 197, 269, 300, 301, 319, 337, 357, 437, 477,
526, 535, 688, 708, 709

Mezőhegyesi állami ménesbirtok 269, 350, 357, 476

Mezőkovácsháza 39, 86, 105, 197, 198, 280, 284, 300, 302, 304, 305, 320, 351, 375,
379, 478, 535, 670, 671, 709, 742, 745, 746

Mezőlaborc (Cs, Medzilaborce) 496

Mezőtúr 10, 110, 231, 316, 317, 397, 568, 686

Mezőtúri fogolytábor 568, 631

Mielicz (L) 185

Mihálytelek (Nagyszénás) 204

Miskolc 110, 147, 195, 231, 239, 279, 287, 379, 423, 567, 702

Moldva (R. ország rész) 88, 557, 590, 641, 651

Mongol határ 496

Montenegró (Ju, Crna Gora) 204

Montreal (Ca) 599, 600

Moreni hegység (R) 402
 Morvaország 564
 Mosonmagyaróvár 162
 Mosonyi utcai laktanya (Budapest) 353
 Moszkva (SZU) 62, 129, 304, 367, 496, 588, 589, 731, 743
 Munkács (SZU, Mukacsevo) 537, 569

 Nagyatádi telep (Orosháza) 292
 Nagybánhegyes 104, 105, 167, 168, 299, 305, 524, 741, 742
 Nagybánhegyesi szénésút 305
 Nagybesenyő (Cs) 197
 Nagyér (korábban: Nagymajlát) 181
 Nagykamarás 45, 84, 85, 93, 138, 139, 141, 142, 182, 254, 308, 370, 372, 377, 378, 384, 465, 475, 476, 501, 502, 550, 551, 576, 577, 617, 666, 682, 683, 696
 Nagykamarás-Újtelep 617
 Nagykanizsa 170, 591, 594, 602, 635, 667
 Nagykanizsai internáló tábor 305, 308, 309, 322, 343, 475
 Nagykanizsai II. sz. kisegítő toloncház 620
 Nagykikinda (Ju, Kikinda) 295, 657
 Nagykopáncs 17
 Nagykőrös 311, 487
 Nagylak 304
 Nagymágocs 14, 362, 485, 680, 715
 Nagymihály (Cs, Michalovce) 211
 Nagyszalonta (R, Salonta) 127, 128, 569, 719
 Nagyszénás 32, 133, 157, 162, 203, 204, 209, 225, 226, 255, 279, 353, 548, 567, 584, 590, 691, 710, 715
 Nagyszöllős (SZU, Vinogradov. Város Kárpát-Ukrajnában) 382, 383
 Nagyvárad (R, Oradea) 17, 131, 175, 197, 247, 295, 296, 424, 450, 554, 588, 719
 Német frontszakasz 537
 Németország 134, 146, 250, 402, 404, 538, 541, 564, 691, 727
 Neuhaus (A) 204, 560
 New-Jersey (USA, szövetségi állam) 247
 Nógrád megye 741
 Novojerusászki? (SZU) 626
 Nyitra megye (Cs) 197
 Nyugat-Dunántúl 404
 Nyugat-Németország 86

 Ócsa 377
 Odessza (SZU, Fekete-tengeri kikötőváros) 354, 503
 Okány 47, 175, 539, 569, 706, 719, 720

Olasz front 7, 17, 23, 52, 60, 88, 90, 92, 199, 204, 249, 266, 295, 297, 350, 362, 379, 386, 411, 434, 487, 526, 567, 569

Olasz hadszíntér 145

Olaszország 334, 670

Omszk (SZU, város Szibériában az Irtyis folyó mentén) 496, 625, 673

Ónod 280

Óradna (R, Radna-Veche) 552

Orosháza 13, 15, 16, 21, 33, 48, 52, 53, 54, 60, 67, 69, 70, 71, 85, 96, 97, 98, 106, 110, 112, 113, 117, 118, 119, 126, 127, 128, 133, 134, 138, 141, 143, 145, 159, 160, 161, 162, 163, 174, 194, 198, 203, 210, 216, 217, 218, 219, 225, 233, 234, 266, 267, 272, 273, 274, 275, 279, 287, 291, 292, 294, 313, 314, 321, 322, 323, 326, 327, 328, 331, 332, 335, 340, 341, 342, 343, 352, 353, 354, 357, 358, 362, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 377, 386, 402, 403, 404, 405, 448, 449, 452, 453, 457, 458, 459, 460, 471, 472, 477, 481, 485, 486, 493, 494, 499, 505, 506, 507, 509, 510, 511, 514, 515, 524, 533, 547, 548, 549, 555, 560, 561, 562, 563, 564, 565, 566, 567, 573, 574, 584, 585, 590, 591, 592, 601, 602, 603, 605, 606, 607, 610, 611, 630, 633, 634, 635, 639, 642, 644, 645, 657, 658, 659, 668, 673, 674, 677, 678, 679, 698, 701, 712, 713, 715, 731, 732, 733

Orosházi tüzérlaktanya 322

Orosz front 7, 12, 88, 92, 175, 185, 199, 267, 289, 295, 350, 362, 495, 509, 569

Oroszország 62, 348, 350, 417, 475, 509, 552, 688

Őszölő 392

Ottawa (Ca) 599

Ozora 564

Öcsöd 178

Örkény 41

Örkénytábor 590

Örménykút 582, 583, 703

Pakarc? 38

Paks 635

Palesztina 452

Pálfa 712

Pankota (R, Pâncota) 372

Pápa 510, 555, 626

Párizs (F, Paris) 403, 451, 541, 561, 562

Pécs 560, 635, 724

Perecesbánya 558

Pest 158, 178

Pest megye 741

Pesterzsébet (Budapest XX. ker.) 175, 160

Pestlőrinc (Budapest XVIII. ker.) 249
Pest-vidéki fogház 727
Pétfürdő 558
Petőfi laktanya (Budapest) 568
Petrográd (SZU, Leningrád) 12
Piave (folyó, Olaszország északkeleti részén) 104, 266, 567, 668
Piski vasút (R, Simeria) 495
Póhalom (Gyoma) 629
Pokol-tábor? (R) 590
Póstelek (Korábban Doboz, ma Gerla része) 289
Pozsony (Cs, Bratislava) 52
Prága (Cs, Praha) 210, 404, 450, 451
Pusztaföldvár 56, 60, 162, 294, 457, 458, 471, 472, 639
Pusztatottlaka 42, 373, 475
Pusztaszentetornya (Orosháza, 1902-ig önálló község) 21, 522, 525, 549
Pusztaszöllös (Tótkomlós) 174, 358, 471, 639

Rákóczi-telep (Orosháza) 353, 357, 358, 368, 369
Rákoskeresztúr (Budapest XVII. ker.) 122, 236
Rákosszentmihály (Budapest XVI. ker.) 212, 377
Reformátuskovács háza (Mezőkovácsháza) 299, 300
Román front 311, 324, 350, 483
Románia 82, 88, 128, 139, 295, 335, 346, 352, 402, 533, 569, 574, 578
Rózsás (Szarvas) 392

Salgótarján 7, 65, 110, 185, 195, 231, 287, 370, 457, 498, 567, 686, 702
Sámsoni (hajdúsámsoni) dombok 462
Sámsoni tanyák 117
Sarkad 30, 58, 91, 143, 175, 197, 326, 333, 448, 450, 462, 463, 496, 528, 611, 692
Sárospatak 77, 537, 538
Sárvár 233, 234, 343, 509
Sátoraljaújhely 129, 211, 537
Segesvár (R, Sighișoara) 21
Serke (Cs) 635
Siklós 38
Simonfalva 501
Simonyifalva (R) 316, 617
Sipota (R) 590
Smirna (Tör, Izmir) 554
Soborsin (R, Săvîrșin) 145
Solt 742
Soltvadkert 362

Sopron 90, 91, 145, 354, 364, 538

Sopronkőhida 81, 538

Soroksár (Budapest XX. ker.) 74

Spanyolország 334

Sümeg 90

Szabadka (Ju, Subotica) 29

Szabad-Szent-Tornya (Szentetornya, Orosháza) 362, 485

Szada 433

Szajol 23

Szalonta (R, Salonta) 569

Szamosfalva (R, Someşeni) 558

Szanazug (Doboz) 400

Szappanos (Fülöpháza) 392

Száraz-ér 17

Szarvas 7, 33, 95, 143, 157, 192, 194, 195, 204, 209, 221, 235, 297, 325, 338, 391, 392, 393, 394, 425, 483, 530, 582, 601, 702, 703

Szatmárnémeti (R, Satu-Mare) 724

Százhalombatta 235

Szeged 27, 30, 34, 35, 46, 74, 77, 81, 92, 108, 119, 145, 146, 149, 154, 155, 183, 189, 210, 266, 267, 274, 291, 292, 295, 308, 346, 353, 358, 391, 394, 402, 404, 406, 415, 416, 417, 418, 428, 429, 431, 453, 459, 481, 493, 497, 502, 506, 548, 566, 570, 607, 611, 633, 661, 674, 690, 691, 698

Szegedi Csillag börtön 27, 54, 60, 72, 92, 107, 146, 155, 161, 256, 296, 351, 353, 404, 430, 444, 447, 591, 602, 607, 655, 678, 702, 727

Szeged-Rókus 154, 416

Szeghalom 90, 91, 207, 280, 360, 429, 453, 479, 482, 520, 580, 581

Széckelykeresztúr (R, Cristurul-Secuiesc) 21

Székesfehérvár 72, 501, 552, 564

Székkutas 14

Szekszárd 635

Szelestyén (Cs) 729

Szemipalatyinszk (SZU, város a Kazah SZSZK-ban) 625

Szentendre 452, 558

Szentes 13, 40, 304, 338, 491, 493, 495, 590

Szentetornya (Orosháza) 13, 111, 284, 285, 287, 288, 291, 354, 362, 366, 367, 368, 448, 452, 485, 486, 525, 565, 639, 652, 663, 670, 674, 690, 715

Szentetornya környéki tanyavilág 363

Szentpálfalva (Gyula) 333

Szepes megye (Cs) 623

Szepesváralja (Cs, Spišské Podhradine) 52

Szerb front 434, 496, 516

Szerb határ 230
 Szerbia 92, 204
 Szeret folyó (R) 590
 Szeretfalva-dédai vasút 157, 444, 552
 Szerinczi? 95
 Szevasztopol (SZU) 597
 Szibéria (SZU, országrész) 138, 673, 688
 Szikszó 88
 Szilvásvárad 559
 Szlovákia (Cs) 227, 266, 287, 304, 331, 332, 419
 Szob 688
 Szocsi (SZU, Orosz SZSZK) 626
 Szófia (Bu, Szofija) 402
 Szolnok 7, 23, 29, 65, 95, 110, 145, 185, 231, 239, 329, 333, 366, 377, 382, 409, 411, 453, 498, 557, 559, 567, 686, 708, 736
 Szolnok megye 40, 598
 Szolnoki internáló tábor 409
 Szombathely 14, 15, 296, 354, 566
 Szovjet front 29, 331, 433, 533
 Szovjetföld 565
 Szovjet-Oroszország 12, 62, 90, 129, 291, 408, 528
 Szovjetunió 13, 54, 85, 111, 169, 242, 288, 292, 309, 334, 358, 397, 403, 416, 419, 420, 448, 452, 495, 538, 542, 602, 611, 624, 626, 647, 681, 707, 719, 721, 743, 744
 Sztretenc? (SZU) 496

 Tápé 35
 Tápiógyörgye 175, 677
 Tápiószőlő 53
 Tapolca 448, 515, 558
 Tarhos 229, 231, 232, 382, 503, 552
 Tarnaszentmiklós 692
 Tarnó (L, Tarnow) 40
 Tarnóc (Cs) 165
 Taskenti fogolytábor (SZU, Üzbég SZSZK) 569
 Tata 284
 Tatabánya 41, 623
 Tatársánc (Orosháza) 54, 134, 460
 Telekpuszta 629
 Temesvár (R, Timisoara) 299, 487, 685
 Tirol (A, szövetségi tartomány) 92
 Tisza folyó 15, 25, 88, 200, 266, 324, 738
 Tiszántúl 149, 311, 510, 518

Tiszaföldvár 29, 254
 Tiszai front 95
 Tiszaszöllös 633
 Tokaj 90
 Tolna megye 90, 197, 708
 Tomszk (SZU, város Szibériában. Az I. világháború idején hadifogolytábor színhelye.
 Kun Béla itt szervezte meg 1918-ban az internacionalistákból álló Vörös Gárdát)
 625, 673
 Torna (R) 56, 295
 Tótkomlós 18, 61, 63, 174, 227, 246, 273, 337, 338, 413, 443, 455, 545, 562, 717
 Tótvárad (R) 145
 Tóketerebes 233
 Törökország 139, 334, 554
 Törökszentmiklós 15, 233, 409
 Túrkeve 686, 743
 Tyumen (SZU, város Szibériában a Tura folyó mellett, hadifogolytábor színhelye) 496
 Udvarhely megye (R) 557
 Ugod 626
 Újladány (Körösladány) 89
 Újpest (Budapest IV. ker.) 403, 450, 451, 452
 Újszász 498
 Újszék (Cs, Nová Sedlica) 21
 Újváros 471
 Ukrajna (SZU, ma Ukrán SZSZK) 85, 404, 565, 626, 695
 Ulm (NSZK) 86
 Ung völgy (SZU) 495
 Ungvár (SZU, Uzsgorod) 157, 211, 537, 569
 Üllő 82
 Üllő úti laktanya (Budapest) 498
 Vác 433, 477
 Váci fegyház 230, 521, 581, 678
 Vágvölgye (Cs) 197
 Várad gettó (Nagyvárad, R, Oradea) 47
 Várpalota 558
 Vas megye 509, 564
 Vásárhelyi tanyavilág 321
 Végegyháza 105, 167, 168, 197, 198, 299, 301, 302, 305, 319, 320, 535, 536, 671, 688,
 708
 Versec (Ju, Vršac) 40
 Veszely-híd (Békéscsaba) 107

Veszprém megye 558

Vésztő 358, 444, 445, 487, 539, 540, 554, 555, 556, 569, 570

Viharsarok 71, 122, 127, 138, 144, 190, 216, 266, 313, 314, 337, 352, 353, 402, 404,
460, 498, 564, 663

Vlagyivosztok (SZU) 12

Vizesfás (Békés) 116, 619

Vizesfási tanyák 462

Vulkán csúcs (R) 495

Zagyvarékas 175, 686

Zugló (Budapest XIV. ker.) 357

Zsadány 482, 487, 719

Zsámbék 205, 280

NÉPHATALMI, ÁLLAMI SZERVEK

Belügyi Népbiztosság 574

Bizottság(-a)

A felszabadulás után, 1944–45-ben a különböző feladatok megoldására népi forradalmi-hatalmi és végrehajtó szervek jöttek létre „...Bizottság(-a)” néven. Később a különböző közigazgatási szervek munkájának segítésére alakultak bizottságok. A változó körülmények következtében vagy feladatukat elvégezve befejezték működésüket.

– Begyűjtési... 300

– Földigénylő* 23, 61, 63, 116, 139, 142, 172, 195, 201, 216, 232, 246, 256, 259, 298, 302, 368, 371, 378, 441, 445, 472, 525, 526, 529, 530, 536, 548, 551, 624, 688, 698, 701, 709, 745

– Igazoló* 196, 248, 259, 407, 488, 686

– Nemzeti* 18, 24, 77, 99, 105, 116, 142, 253, 265, 298, 300, 302, 305, 308, 387, 389, 407, 441, 472, 488, 526, 529, 548, 574, 587, 602, 612, 624, 641, 667, 668, 674, 681, 686, 688, 698, 728, 745, 746

– Népjóléti 574

– Tagosító 86

– Termelési* 545, 681

– Választási 134

Centenárium emlékbizottság. Az 1848–1849-es polgári demokratikus forradalom és szabadságharc 100. évfordulója alkalmával rendezett ünnepségeket előkészítő bizottság 478

*Direktórium** 104, 129, 155, 185, 204, 210, 255, 329, 335, 341, 350, 368, 393, 416, 439, 457, 487, 505, 518, 519, 520, 542, 545, 547, 554, 555, 567, 621, 631, 644, 678, 700, 719

Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány 328, 453, 531

Függetlenségi front. 1941 második felében a KMP vezetésével kibontakozott Hitler-ellenes nemzeti összefogás táborának szervezeti neve 282

Ideiglenes Nemzetgyűlés 116, 439, 548, 594, 641

Ideiglenes Nemzeti Kormány 179, 667

Megyei Törvényhatósági Bizottság. Önkormányzati választott vezető testület. Tagjait helyi választásokon választották. A felszabadulás előtt e választások gyakran a helyi baloldali demokratikus tábor erőpróbájának számítottak. A felszabadulás után az Ideiglenes Nemzeti Kormány 1945 januárjában kiadott rendeletével fenntartotta a korábbi önkormányzati rendszer kereteit. Ennek alapján 1945

márciusában megalakult a megyei Ideiglenes Törvényhatósági Bizottság. Tagjait a koalícióban részt vevő pártok és a szakszervezet delegálta, a későbbi években helyi választásokon választották. Az 1950. évi I. (tanács) törvény a korábbi önkormányzati rendszer helyébe a tanácsrendszer kiépítését rendelte el. A Békés megyei Tanács 1950 júniusában tartotta alakuló ülését. 380, 488, 548

Ötös Bizottság. A Nemzeti Bizottság hozta létre Vésztőn 1944. december 21-én a községi előljáróság feladatainak végrehajtására. 1945 január végén az előljáróság újjászervezésével megbízatása lejárt. 555

Tanács (-ok). A proletariátus hatalmi szervei. Magyarországon 1918-ban alakultak munkás-, katona- és földműves tanácsok, amelyek elősegítették a proletárforradalom győzelmét. A Magyar Tanácsköztársaság idején az állam a tanácsok szervezete épült. A felszabadulás után közvetlenül helyi tanácsok is alakultak, de rövid működés után megszűntek. 1950-ben a Magyar Népköztársaság újra létrehozta a tanácsok intézményét, mint államhatalmi szerveket.

1918–1919-ben:

- Forradalmi Kormányzó Tanács 210, 573
- Katona Tanács 430
- Munkás Tanács 230, 244, 393, 416, 487, 560, 588
- Munkás-, Katona- és Földműves Tanács 210, 416, 505, 560, 573, 736
- Nemzeti Tanács 92, 97, 120, 154, 189, 295, 335, 630
- Népjóléti Tanács 530
- Néptanács 528
- Városi Intézőbizottság. A Tanács operatív végrehajtó szerve Békéscsabán 542

1944-ben

- Tízes Tanács. 1944. október 14-én jött létre. Tagjai többségben a régi előjárók voltak. Vezetője Mucsi Mihály, volt jegyző. Feladata volt a működésüket újrakezdő hivatali szervek irányítása Békésen. 497
- Ideiglenes Városi Tanács. 1944. október 9-én Békéscsabán alakult „Békéscsaba város Ideiglenes Vezetőtanácsa” néven. Tagjai a már működő pártok képviselői és más közéleti személyiségek. 349

1950-től

- Magyar Népköztársaság Elnöki Tanácsa. 86, 106, 146, 248, 259

Tanácsok Országos Gyűlése* 520, 738

KATONAI ÉS FEGYVERES SZERVEK

Gestapo* 292, 296, 453, 581, 728, 729, 735

Hadügyi Népbiztosság 619

Jugoszláv Népfelszabadító Hadsereg 38

„Kontroll-Komisszió.” *Fegyverszüneti Ellenőrző Bizottság*. Békés megyei hatáskörrel megbízott szovjet tisztekből állt. 1945 márciusában kezdte működését Gyula székhellyel. Jelenős segítséget nyújtott a gazdasági élet kibontakoztatásához, az újjáépítéshez, a közrend és közbiztonság megszilárdításához. 497

Kormányórság 179

Katonai alakulatok. A reguláris hadsereg kötelékében levő különböző szintű egységek.

- hadsereg 333, 433
- hadtest 588
- hadosztály 311, 374, 408, 498, 547
- dandár 15
- ezred 195, 266, 287, 289, 295, 304, 324, 329, 331, 335, 350, 374, 379, 382, 483, 487, 491, 495, 503, 520, 558, 567, 582, 590, 592, 738
- zászlóalj 362, 444, 506, 514, 537, 547
- század 354, 364, 452

Ludovika Katonai Akadémia 408

*Magyar Partizán Szövetség** 39, 128, 275, 367, 400, 405, 453, 576, 592, 643

*Magyar Szabadságharcos Szövetség** 412, 559, 576, 577, 675, 692

Munkásórság 14, 19, 21, 24, 91, 108, 146, 166, 252, 292, 328, 332, 380, 426, 427, 433, 497, 512, 515, 559

*Nemzetőrség** 92, 114, 144, 204, 304, 329, 371

Petőfi brigád 38

Polgárórság 555

Székely Hadosztály. Az erdélyi 38. hadosztály, amely 1919. január 20-án felvette a Székely Hadosztály nevet. Parancsnoka Szentkereszthegyi Kratochvil Károly ezredes volt. 719

Vörös Gárda 430

Vörös Hadsereg (Tanácsköztársaság). 7, 8, 10, 12, 25, 27, 40, 58, 60, 65, 81, 88, 90, 97, 104, 144, 145, 147, 149, 150, 154, 167, 192, 195, 228, 230, 255, 296, 304, 311, 324, 329, 333, 346, 352, 366, 370, 377, 379, 393, 413, 430, 439, 444, 457, 462, 473, 483, 487, 506, 518, 519, 535, 547, 554, 567, 605, 610, 619, 627, 647, 663, 668, 670, 673, 686, 704, 717, 738

Vörös Hadsereg (SZU). 155, 289, 304, 334, 351, 371, 397, 406, 409, 433, 477, 495, 496, 497, 524, 533, 537, 538, 552, 558, 565, 569, 615, 635, 648, 665, 688, 703

*Vörös Órség** 15, 92, 110, 154, 185, 204, 295, 296, 335, 353, 419, 430, 516, 631

Véderő 602

VKF defenzív osztály. A Magyar Királyi Honvéd Vezérkar Főnöke mellett működő kémelhárító, nyomozó osztály közhasználatú elnevezése. A II. világháború kitörése után részt vett az illegális kommunista és ellenállási mozgalom ellen folytatott nyomozásokban. 452

Általános Munkásegylet. A magyarországi munkásság első szocialista szervezete. 1868-ban alakult. 1871 júniusában vezetőit letartóztatták, majd 1872-ben perbefogták. Ez idő alatt az ÁME tevékenysége megbénult. Újjászervezését a hatóságok megakadályozták. 314

Általános Munkáspárt. Magyarországi Általános Munkáspárt. A Nemválasztók Pártja és a Magyarországi Munkáspárt 1880-ban tartott egyesülési kongresszusán az egyesült párt által felvett név. Az 1890. december 7–8-án tartott IV. kongresszusa a párt elnevezését Magyarországi Szociáldemokrata Párt-ra változtatta. 217

*Békepárt** 18, 63, 85, 150, 162, 201, 215, 445, 545, 648, 728

CGTU. 1922-ben alakult. A francia szakszervezeti mozgalomban a forradalmi és reformista irányzat elkülönülése szakadáshoz vezetett. Az Általános Munkaszövetségből kizárt baloldal létrehozta az Egységes Általános Munkaszövetséget (CGTU). Az 1935-ben létrejött népfront keretében helyreállt a szakszervezeti mozgalom egysége, a CGTU visszatért az Általános Munkaszövetségbe. 451.

Csehszlovák Kommunista Párt. Csehszlovákia Kommunista Pártja. (CSKP). Alapító kongresszusa: 1921. május 14–16. 165, 341, 564, 635

Dénes István-féle Földműves Munkáspárt. Magyarországi Munkáspárt néven alakult 1921-ben. Nevét többször változtatta. 1928-ban Magyarországi Földműves és Munkáspárt, 1930-ban Magyar Parasztpárt néven szervezkedett. 204

Egységbizottság. 1948 tavaszán alakított, az MKP és SZDP egyesülését előkészítő bizottság. 101, 162

Francia Kommunista Párt. Alakult 1920. december 29-én, a Francia Szocialista Párt tours-i kongresszusán, amelyen a baloldali többség a Kommunista Internacionálé-hoz való csatlakozás mellett döntött és felvette az FKP nevet. 160, 403

Kisgazdapárt. Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt. Békésen alakult 1930. október 13-án. 1930 decemberében egyesült a Magyar Agrárpárt-tal Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Agrárpárt néven. 1936-ban fuzionált a Bajcsy-Zs. Endre által vezetett Nemzeti Radikális Párt-tal. 1944. március 29-én működését betiltották, helyi szerveinek tevékenysége megszűnt, országos vezetői a Magyar Fronthoz csatlakoztak. A felszabadulás után Független Kisgazda, Földmunkás és Polgári Párt néven folytatta tevékenységét. Általánosan használatos elnevezése Független Kisgazda Párt (FKP). 445, 499, 531

Független Szocialista Párt. A magyarországi szegény- és kisbirtokos parasztság forradalmi demokratikus pártja. Cegléden, 1897. szeptember 8–10-én tartott földmunkás-kongresszuson alapította híveivel Várkonyi István. 27, 119, 554

*Hazafias Népfront** 27, 86, 234, 302, 380, 442, 477, 592, 646, 693

Internacionálé. A munkásosztály nemzetközi forradalmi himnusza. Szövegét írta 1871-ben E. Pottier, zenéjét szerezte P. Degeyter. Magyarra fordította 1904-ben Bresztovszky E. 417, 683

- I. Internacionálé.** Nemzetközi Munkásszövetség. 1864-ben alakult meg Londonban. 1876-ban a philadelphiai konferencia kimondta feloszlását. 688
- II. Internacionálé.** Alakult 1889-ben. A marxizmus alapján álló munkáspártok és szakszervezetek nemzetközi egyesülése. 1914-ben a II. Internacionáléban tömörült pártok többsége a háború kérdésében „honvédó” nacionalista álláspontot foglalt el, így a II. I. összeomlott. 218
- „Két és feles” *centrista Internacionálé.* Szocialista Pártok Nemzetközi Munkaközössége. A Munkás és Szocialista Internacionáléból kivált centrista csoport alakította 1921-ben. 1923-ban egyesült a Munkás és Szocialista Internacionáléval, létrehozva a Szocialista Munkásinternacionálét. „Két és feles” elnevezése a II. és III. Internacionálé közötti közbülső irányvonalára utaló gúnynév. 160
- III. Internacionálé** (Kommunista Internacionálé – Komintern.)^{*} 160, 450, 607
- Internacionalista.* A NOSZF győzelme után a szovjet állam elleni intervenció és polgárháború küzdelmeiben a szovjet csapatok oldalán részt vevő nemzetközi alakulatok tagjainak közkeletű elnevezése. 62
- Parasztinternacionálé.* Az agrárforradalmi mozgalmak összefogására alakult nemzetközi forradalmi parasztszervezet. A Komintern kezdeményezésével jött létre 1923-ban. Vezetőszerve a Nemzetközi Paraszti Tanács. 1933-ban feloszlott. 223
- Kommunista Ifjúságok Magyarországi Szövetsége (KIMSZ)*^{*} 263, 276, 352, 353, 450, 465, 590
- KISZ – Kommunista Ifjúsági Szövetség* 79, 80, 482
- Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP).* 18, 63, 72, 83, 121, 129, 160, 162, 185, 244, 264, 271, 277, 312, 337, 342, 403, 404, 406, 412, 417, 431, 450, 451, 452, 541, 542, 560, 561, 565, 576, 588, 602, 633, 658, 665, 685, 719, 734
- Kossuth-Párt.* 1924 márciusában alakult a Függetlenségi 48-as Párt és Reformpárt egyesüléséből. 634
- 48-as Párt.* Függetlenségi és 48-as Párt. 1893 szeptemberében alakult a Negyvennyolcas Függetlenségi Pártból kivált csoportok tagjaiból. 217
- Magyar Demokratikus Ifjúsági Szövetség (MADISZ).* 16, 101, 236, 256, 375, 478, 558, 669, 742
- Magyar Dolgozók Pártja (MDP)*^{*} 14, 20, 21, 27, 50, 82, 86, 94, 101, 105, 108, 142, 146, 162, 168, 172, 193, 233, 259, 280, 284, 288, 302, 319, 332, 363, 375, 380, 390, 404, 435, 453, 455, 466, 472, 479, 486, 491, 510, 515, 525, 527, 529, 587, 600, 660, 667, 669, 686, 689, 712, 722, 743
- Magyar Élet Pártja (MÉP).* 1939 februárjában jött létre a kormánypárt (Nemzeti Egység Pártja) újjászervezése során. A NEP magáévá téve a Magyar Élet Mozgalom politikai céljait, ennek kifejezésül a Magyar Élet Pártja nevet vette fel. 33
- Magyar Front.* A német megszállás idején illegalitásba szorult demokratikus pártok antifasiszta szövetkezése. 1944 májusában jött létre a Békepárt, az SZDP, az FKP összefogásából. A NPP szeptemberben csatlakozott hozzá. 201

Magyar kommunista emigránsok szervezete. A Tanácsköztársaság megdöntése után külföldre kényszerült magyar kommunisták Ausztriában, Franciaországban, Németországban és a Szovjetunióban megalakult szervezetei. 129

MINSZ – Magyar Ifjúság Népi Szövetsége. Alakult 1948 márciusában az ifjúság különböző rétegszervezeteinek összefogása céljával. Megszűnt 1950-ben a Dolgozó Ifjúsági Szövetség megalakulásakor. 284

Magyar Kommunista Párt (MKP) 9, 10, 12, 13, 14, 23, 26, 27, 29, 34, 37, 39, 41, 42, 43, 44, 48, 49, 50, 54, 56, 58, 61, 62, 66, 67, 70, 75, 77, 82, 85, 89, 91, 93, 95, 99, 105, 111, 116, 124, 132, 134, 139, 144, 146, 148, 150, 158, 162, 166, 168, 170, 174, 176, 181, 183, 185, 187, 195, 198, 201, 204, 207, 212, 215, 221, 225, 229, 230, 232, 233, 235, 236, 237, 239, 242, 245, 248, 250, 252, 254, 256, 257, 265, 267, 269, 271, 274, 277, 280, 282, 284, 288, 289, 292, 294, 296, 298, 300, 302, 305, 308, 309, 312, 316, 319, 322, 325, 327, 330, 332, 334, 336, 338, 343, 345, 347, 349, 351, 354, 356, 358, 360, 363, 367, 368, 371, 373, 375, 378, 385, 389, 396, 400, 406, 409, 411, 413, 420, 422, 425, 435, 438, 439, 441, 443, 445, 448, 453, 455, 458, 460, 463, 465, 472, 474, 476, 477, 479, 481, 484, 486, 488, 489, 491, 493, 497, 499, 503, 510, 512, 514, 516, 522, 525, 526, 529, 530, 533, 536, 539, 541, 542, 543, 545, 548, 551, 552, 555, 558, 562, 563, 568, 570, 571, 574, 576, 578, 583, 586, 598, 599, 603, 606, 608, 616, 626, 628, 631, 635, 637, 639, 641, 642, 645, 648, 649, 651, 653, 655, 658, 661, 664, 666, 667, 668, 674, 678, 681, 683, 688, 691, 692, 694, 696, 698, 701, 702, 705, 706, 709, 711, 718, 719, 720, 722, 724, 728, 732, 736, 739, 742, 745

Magyar Nemzeti Munkáspárt 121

Magyar Nemzeti Párt (CS) 341

Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) 11, 14, 19, 23, 27, 28, 30, 33, 39, 43, 45, 53, 62, 65, 72, 82, 86, 89, 91, 102, 106, 108, 111, 113, 125, 132, 135, 142, 146, 148, 156, 158, 172, 176, 188, 193, 198, 208, 223, 239, 254, 257, 260, 281, 283, 285, 288, 296, 300, 305, 320, 328, 332, 338, 339, 347, 351, 354, 356, 363, 365, 367, 369, 400, 405, 411, 435, 348, 449, 460, 472, 486, 490, 491, 494, 510, 515, 525, 531, 536, 538, 539, 541, 544, 545, 568, 577, 600, 610, 614, 626, 641, 646, 653, 665, 667, 669, 686, 693, 709, 711, 746

Magyarországi Független Szocialisták Csoportja. „Magyarországi Szocialisták Független Csoportja”. A Forradalmi Szocialisták és az MSZDP-ben, valamint a szakszervezetekben működő baloldali szocialisták közös elnevezése. Ezzel az aláírással adtak ki felhívást 1918 november elején a Szocialista Köztársaság kivívására. 588

Magyarországi Munkáspárt. Alakult 1878-ban. 1880-ban a Nemválasztók Pártjával egyesült Magyarországi Általános Munkáspárt néven. 277

Magyarországi Szocialista Munkáspárt (Vági-párt). Alakult 1925-ben. 83, 222, 271, 370, 417, 427, 439, 446, 726

Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP). Szociáldemokrata Párt (SZDP). 10, 11, 17, 18, 20, 23, 25, 32, 33, 36, 40, 44, 48, 49, 53, 58, 62, 65, 67, 69, 76, 82, 84, 85, 91, 92, 96, 101, 105, 107, 111, 115, 119, 120, 121, 127, 129, 133, 134, 138,

139, 144, 147, 152, 153, 154, 155, 158, 160, 161, 165, 168, 169, 170, 171, 174, 175, 177, 178, 183, 187, 190, 192, 195, 200, 201, 207, 209, 212, 214, 218, 219, 223, 225, 232, 233, 235, 244, 249, 251, 257, 259, 261, 262, 264, 267, 271, 272, 273, 276, 277, 279, 287, 291, 296, 297, 298, 299, 302, 304, 305, 307, 309, 311, 312, 319, 321, 322, 324, 325, 331, 335, 336, 342, 348, 350, 351, 357, 360, 362, 364, 366, 368, 370, 371, 377, 380, 382, 384, 386, 387, 388, 389, 396, 403, 404, 409, 411, 413, 423, 425, 429, 434, 437, 439, 441, 445, 457, 462, 465, 467, 471, 472, 481, 483, 484, 485, 486, 487, 488, 489, 491, 496, 499, 503, 505, 506, 510, 516, 520, 522, 528, 535, 539, 541, 545, 547, 551, 565, 568, 569, 573, 576, 582, 583, 586, 588, 590, 597, 598, 601, 602, 606, 607, 611, 615, 619, 623, 630, 633, 634, 635, 637, 642, 644, 647, 651, 653, 655, 657, 658, 663, 666, 670, 671, 674, 675, 677, 686, 688, 690, 692, 698, 700, 702, 705, 709, 710, 715, 718, 720, 723, 724, 726, 732, 739

Mezőfi-irányzat. A MSZDP-ből 1900-ban kizárt Mezőfi Vilmos és hívei által alakított Magyarországi Újjászervezett Szociáldemokrata Párt célkitűzéseinek és követeléseinek általános elnevezése. 219

Orosházi Baloldali Ellenzék 634

*Országos Ifjúsági Bizottság (OIB)** 160, 621, 696

Nemválasztók Pártja. Alakult 1878-ban. A magyarországi szocialista munkásság első politikai jellegű pártja. 1880-ban egyesült a Magyarországi Munkáspárttal Magyarországi Általános Munkáspárt néven. 217

Nemzeti Parasztpárt (NPP). 518, 555

*Nemzeti Segély** 645, 729

Parasztszövetség földmunkás szakosztálya. 1943 májusában alakult Országos Földmunkás Szakosztály elnevezéssel. 227

*Rendező Gárda** 252, 578, 683

Román Kommunista Párt. 1921-ben alakult a Romániai Szocialista Párt kongresszusán, amely a Kommunista Párttá alakulás és a Kommunista Internacionáléhoz csatlakozás mellett döntött. 1924-ben betiltották, 1944. augusztus 23-ig illegitimitásban volt. 1948-ban egyesült az SZDP-vel, Román Munkáspárt néven működött 1965-ig. A IX. Kongresszusán ismét felvette a Román Kommunista Párt nevet. 451

Román Szociáldemokrata Párt. 1893-ban alakult Románia Szociáldemokrata Pártja néven. 1899-től 1918-ig Romániai Munkások Szociáldemokrata Pártja, 1918–1921 között Romániai Szocialista Párt. 1921-ben tartott kongresszusán a többség a Kommunista Párttá alakulás mellett döntött. A kisebbség 1921 júniusban újjáalakította a RSZP-ot, 1938–1944 között illegitimitásban volt. 1948-ban egyesült a Román Kommunista Párt-tal, Román Munkáspárt néven. 557, 558

Szocialista Párt. Magyarországi Szocialista Párt. Az MSZDP és a KMP egyesülésével 1919. március 21-én alakult. 1919 júniusában tartott kongresszusán a Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja nevet vette fel. 291, 393, 542

Szocialista-Kommunista Munkások Magyarországi Pártja. Az MSZDP és a KMP egyesülésével alakult párt neve az 1919. június 12–13-án tartott pártkongresszus után 717

Szovjetunió Kommunista Pártja (SZKP) 626, 743

Szövetséges Hatalmak. Az antifasiszta koalícióban részt vevő Szovjetunió, Amerikai Egyesült Államok és Nagy-Britannia közös elnevezése. 647

Union Federale des Etudiants. Franciaországi diákszervezet. 451

Várkonyi-irányzat. Az 1897 februárjában Cegléden tartott földmunkás kongresszus és az ott megalakított Független Szocialista Párt célkitűzéseinek közkeletű elnevezése. 218

Vigalmista gárda. A pártszervezetekben főként fiatalokból álló csoport, amely a párt szórakoztató jellegű rendezvényeit szervezte és rendezte. 272

Volksbund. Volksbund der Deutschen von Ungarn – Magyarországi Németek Népi Szövetsége. A magyarországi német kisebbség náci irányzatának legális szervezete. Alakult 1918. november 26-án. 85

SZAKSZERVEZETEK, TÁRSADALMI SZERVEZETEK, EGYLETEK, KÖRÖK

Bőripari munkások szakszervezete. A bőripari munkások 1904-ben megalakították a Bőrmunkás Szövetséget. 1945-ben Magyar Bőripari Munkások Országos Szabad Szakszervezete néven újjáalakult. 1948-tól Bőripari Dolgozók Szakszervezete néven működött. 1967-ben egyesült a Textil- és Ruhaiipari Dolgozók Szakszervezetével Textil-, Bőr- és Ruházatipari Szakszervezet néven. 131, 263, 307, 417, 452

Cipészipari Munkások Szakszervezete. A pesti cipésmunkások már 1868-ban létrehozták az Általános Cipészegyletet, mely rendszeres szakszervezeti tevékenységet folytatott. A budapesti mozgalmat az 1892-ben tartott első cipéskongresszus terjesztette ki az ország területére. 1904-ben csatlakozott a bőripari munkások országos kongresszusán megalakított Bőrmunkás Szövetséghez. (L. Bőripari munkások szakszervezete.) 291, 386, 415, 724

SZÍŰO. CIO (Congress of Industrial Organization – Iparági Szervezetek Kongresszusa) Iparági szervezkedés elvére épült szakszervezeti egyesülés az USA-ban. Itt a CIO „kanadai fiókjaként” ismert „Kanadai Munkáskongresszus”-ról van szó (CCL, Canadian Congress of Labor), utalásként a szakszervezeti mozgalomnak arra az észak-amerikai sajátosságára, hogy a kanadai szakszervezeti szövetségek a saját nemzeti központjukhoz tartozás mellett az USA-ban levő központokhoz is tartoznak. 600

*Dolgozó Parasztok és Földmunkások Országos Szövetsége (DÉFOSZ)** 14, 43, 201, 225, 227, 246, 448, 476, 512, 548, 583, 624, 712

Erdőmunkások Szakszervezete 572

Élelmiszeripari Dolgozók Országos Szövetsége (ÉDOSZ) 473, 474, 590

Faipari Munkások Országos Szövetsége. Famunkások Országos Szövetsége. Az 1901-ben tartott I. famunkás kongresszus határozata alapján létrehozott egységes famunkás szövetség, amely 1904-ben kezdte meg működését. 1948-ban beolvadt a MÉMOSZ-ba. 133, 134, 189, 190, 207, 222, 263, 264, 346, 348, 421, 459, 473, 586, 657, 658

*Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége (FÉKOSZ)** 23, 24, 115, 116, 124, 201, 282, 325, 338, 439, 463, 499, 505, 506, 525, 529, 548, 583, 675, 682, 700, 704, 712, 721

Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetsége (KAOSZ). Az 1909-ben létrejött Magántisztviselők és Kereskedelmi Alkalmazottak Országos Szövetségéből 1919-ben kivált és önállósult KAOSZ. 1951-ben iparági szervezés útján a KPVD SZ-be olvadt be. 323, 588, 596, 597

KIOSZ. Kisiparosok Országos Szövetsége 455

Kisbirtokos Szövetség. A vagyonosabb gazdák érdekvédelmi tömörüléseként alakult 1906 decemberében az Orosházi Földművelők és Kertgazdák Szövetsége. 1907 májusában az Orosházi Kisbirtokos Szövetség nevet vette fel. 560

Közalkalmazottak Szakszervezete. Alakult 1949-ben, a Magyar Közalkalmazottak Országos Szakszervezete (MKAOSZ) és a Városi, Vármegyei és Községi Alkalmazottak Országos Szövetsége (VAOSZ) egyesüléséből. 323, 598

Lábbelikesztő Kisiparosok Országos Szövetsége 387, 724

Magánalkalmazottak Szakszervezete 451

Magyar Bányamunkások Szakszervezete. Bányaiipari Dolgozók Szakszervezete a felszabadulás utáni neve. A felszabadulás előtt Bányamunkások Országos Szövetsége, alakult 1918 júniusában. 559

Magyarok Világszövetsége 600

Magyarországi Élelmezési Munkások Országos Szövetsége (Kongresszusa). Alakult 1905-ben. 1949-től Élelmezési Ipari Dolgozók Szakszervezete (ÉDOSZ) 605

Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége (MÉMOSZ). Alakult 1903-ban. Iparági elv alapján történt szervezése során 1950-től Építő-, Fa- és Építőanyag-ipari Dolgozók Szakszervezete. 108, 149, 150, 165, 204, 231, 233, 253, 263, 267, 272, 273, 274, 323, 331, 346, 395, 411, 412, 421, 422, 460, 467, 493, 514, 571, 606, 647, 677, 678

Magyarországi Földmunkások Országos Szövetsége. 1906-ban alakult a MSZDP kezdeményezésére. 1944 márciusában működését betiltották. 1945 májusában Földmunkások és Kisbirtokosok Országos Szövetsége néven újjáalakult. 9, 10, 23, 40, 45, 48, 60, 67, 95, 115, 120, 121, 122, 124, 133, 139, 141, 143, 182, 195, 200, 201, 214, 215, 219, 222, 223, 227, 235, 242, 271, 282, 297, 324, 335, 338, 357, 358, 362, 377, 388, 406, 408, 457, 475, 476, 499, 505, 524, 525, 529, 535, 547, 548, 607, 655, 717

Magyarországi Szabómunkások és Munkásnők Egyesülete (Textilmunkások Szakszervezete). Alakult 1903-ban. 1936-tól Ruházati Munkások Országos Egyesülete. A felszabadulástól 1948-ig Ruházati Munkások Szabad Szakszervezete néven működött. 1949-től az iparági átszervezéssel Textil-, Bőr- és Ruházatiipari Szakszervezetek Szövetsége jött létre. 52, 259, 261, 263, 276, 278, 321, 322, 364, 479, 633, 731

Magyarországi Szakszervezeti Tanács (Szakszervezeti Tanács). A szakmai szervezeteket összefogó országos választott testület. Először 1891-ben jött létre. 1898-ban

- megszervezte a magyarországi szakszervezetek első országos kongresszusát. Ettől kezdve a SZT-ot a szakszervezetek országos kongresszusa választotta. 1948-tól Szakszervezetek Országos Tanácsa (SZOT) néven működik. 190, 264, 277, 474
- Magyarországi Vas- és Fémmunkások Központi Szövetsége* (Vasas Szakszervezet). Alakult 1903-ban. 1945-ben Magyarországi Vas- és Fémmunkások Országos Szabad Szakszervezete nevet vette fel. Iparági átszervezés során 1950-ben létrejött a Vas-, Fém- és Villamosenergiaipari Dolgozók Szakszervezete. 112, 113, 346, 379, 380, 421, 438, 498, 510, 543, 569
- Malomipari Munkások Országos Szövetsége*. Malomipari Dolgozók Szakszervezete. 1906-ban alakult Magyarországi Molnárok és Malomipari Munkások Országos Szövetsége néven. 1920-ban csatlakozott a ÉMOSZ-hoz. (Élelmezési Munkások Országos Szövetsége) 1934-től újra önállóan működött 1949-ig. 1949-től az ÉDOSZ-ban tömörülnek e szakma dolgozói is. 136, 326, 327, 441, 605
- Mezőgazdasági és Erdészeti Dolgozók Szakszervezete* (MEDOSZ). 116, 246, 460
- Munkások Irodalmi és Művészeti Országos Szövetsége*. (MIMOSZ) 1916-ban alakult. Fórumot biztosított a korabeli munkásíróknak. Összejövetelei 1918-ban különböző forradalmi csoportok gyülekezőhelyeivé váltak, s így jelentős szerepet töltött be a KMP létrejöttének előkészítésében. Működését 1922-ben betiltották. 588
- Nyomdászok szakszervezete*. 1887-ben alakult a Magyarországi Könyvnyomdászok és Betűszedők Egylete, az első országos szakszervezet Magyarországon. 1920-tól Magyarországi Könyvnyomdai Munkások Egyesülete néven működött. 1947-ben Magyar Könyvnyomdai Munkások Szabad Szakszervezete nevet vette fel. 1958. évi XXXV. kongresszusára létrejött a Nyomda- és Papíripari Dolgozók Szakszervezete. 20, 263
- Osztrák Vas- és Fémmunkás Szövetség* 487
- Pedagógusok „Vörös Szakszervezete”*. Magyarországi Tanítók Országos Szövetsége. 1918. december 30-án alakult. A Tanácsköztársaság leverése után vezetőit elbocsátották, bebörtönözték. 393
- Szakszervezeti bizottság*. 282, 346, 397, 421, 569
- Szociáldemokrata Földmunkások és Kisgazdák Tanácsa* 121
- Sztahanovista*. A Sztahanov Alekszej Grigorjevics szovjet munkás nevéhez fűződő versenymozgalomban meghatározott eredményt elérők közhasználatú elnevezése. A mozgalom az 1930-as évek derekán bontakozott ki a Szovjetunióban, élenjáró munka- és munkaszervezési módszerek alkalmazásával növelve a munka termelékenységét. Magyarországon az 1950-es évek elején indult a mozgalom. Országos híró sztahanovisták voltak többek között Muszka Gyula, Pióker Ignác. 66
- Újgazdák és Földhözjuttatottak Országos Szövetsége* (UFOSZ). 43, 105, 124, 183, 486, 583, 624, 703, 712
- UNESCO*. Az ENSZ Nevelésügyi Tudományos és Kulturális Szervezete. Alakult 1946-ban. 453
- VAOSZ*. Városi Alkalmazottak Országos Szövetsége. Alakult 1918-ban. 1949-ben egyesült a Közalkalmazottak Szakszervezetével. 588

Vas- és fém munkások szakszervezete (Románia). 577

Vasutasszövetség. Magyarországi Vasutasok Szövetsége. MVSZ. A vasúti dolgozók első legális szakszervezete. 1906-ban alakult. 1909-ben feloszlatták, új szakszervezet alakítását nem engedélyezték. 1918 novemberében ismét megalakult az MVSZ. Elnöke Landler Jenő volt. A Tanácsköztársaság leverése után a szakszervezetet ismét feloszlatták és a vasúti dolgozókat eltiltották a szakszervezeti mozgalomtól. 1945-ben megalakult a Magyar Vasutasok és Hajósok Országos Szabad Szakszervezete, amely 1950-ben a Vasutasok Szakszervezete nevet vette fel. 423

Vegyipari Munkások Szakszervezete. 1905-ben alakult a Magyarországi Vegyészeti Munkások Országos Szövetsége. 1948-ban iparági átszervezés során a Vegyipari Dolgozók Szakszervezete nevet vette fel. 477

EGYESÜLETEK, KÖRÖK STB.

Alkoholelleanes Munkásszövetség. 1904-ben alakult a munkásság közötti antialkoholista propaganda céljával. Tevékenysége baloldali kulturális és politikai jellegűvé szélesedett. Vezetői a MSZDP baloldali ellenzékéhez tartoztak. 403, 415, 451

*Auróra Kör** 342, 400

Egyesületek

- Egyletek, egyesületek 15, 76, 88, 129, 143, 219, 249, 271, 287, 325, 370, 409, 439, 445, 518, 528, 555, 621,
- Iparegylet, testület 342, 379, 406, 423, 455, 487, 488, 510, 566
- Képzőművészeti egyesület 562, 565

Körök

- Dalkör, dalárda, énekkar, kórus 53, 131, 134, 178, 258, 277, 321, 322, 324, 347, 388, 391, 415, 417, 425, 630, 634, 686, 732
- Munkáskör 9, 218, 231
- Népkör 40
- Polgári kör 47, 126, 212, 314, 406
- Olvasókör 204, 216, 218, 227, 314, 368, 528, 594
- Sportkör, egyesület, klub 126, 272, 341, 386, 423, 677, 678

Kultúr- és színjátzócsoporthok. 172, 272, 324, 347, 386, 388, 481

Othonok, munkásotthonok

- Békéscsaba 107, 258, 261, 262, 264, 276, 277, 395
- Gyula 586
- Orosháza 15, 16, 53, 113, 160, 267, 291, 327, 331, 341, 354, 358, 362, 403, 460, 471, 493, 524, 608, 634, 651, 674
- Szarvas 158
- Tótkomlós 63, 337, 413, 545
- Temesvár 299
- Újpest 450, 451, 452

Oktatási intézmények. 51, 94, 128, 233, 391, 392, 415

Ellenállók Nemzetközi Szövetsége (FIR). (Federation Internationale des Resistans). 1951-ben alakult Bécsben. A volt politikai foglyokat és deportáltakat egyesítő nemzetközi szervezet. Magyarországi tagszervezete a Magyar Partizán Szövetség. 453

Eszperantó mozgalom (Magyarországi Eszperantista Munkások Egyesülete.)^{*} 131, 160, 245, 259, 451, 591, 607

Magyar Nők Demokratikus Szövetsége (MNDSZ) 16, 34, 47, 75, 86, 98, 99, 242, 400, 438, 480, 548, 641, 645, 694, 706, 711, 729

Magyar Klub 129

Magyar–Szovjet Baráti Társaság 184, 246, 334, 412, 482, 559

Mezőberényi Önkéntes Tűzoltó Egyesület 630

Országos Béketanács (Magyar békemozgalom). A II. világháború után kialakult mozgalom a béke fenntartásáért, a háborús konfliktusok és egy új világháború elhárításáért. Legfelsőbb választott vezető-irányító szerve az Országos Béketanács. Alakult az 1949-ben tartott első országos kongresszuson. 281

Szovjetunió pavilonja. A SZU termékeit és fejlődését bemutató kiállítás pavilonja a Budapesti Nemzetközi Vásáron 1941 májusában. 162

Vörös Segély^{*} 32, 175, 185, 187, 209, 236, 237, 245, 253, 271, 273, 396, 411, 431, 439, 446, 458, 459, 471, 641, 645, 665, 680, 690, 710, 727

Vöröskereszt 285, 693

LAPOK, FOLYÓIRATOK, KIADVÁNYOK, FILM, RÁDIÓ

Alföldi Függetlenség 599

Amerikai Munkás 63

Aranytrombita 314

Békés 614

Békési Hírlap 594

Békésmegyei Hírlap 333

Békésmegyei Közlöny 277

Délmagyarország 418

Dolgozók Lapja 245, 404

Fáklya 342

Földművelő 118, 554

Föld és Szabadság 105, 182, 197, 670

Független Magyarország 566

Gyomai Újság 695

Ifjúmunkás 190

Ifjú Proletár 276, 403

Inprekorr 450

Kassai Újság 341
Körösvidék 277, 631
Ludvig Bakák 210
Magyar Nemzet 566
Malomipari Munkások Lapja 136
Marxizmus 516
Népakarat 562, 565, 603
Néperő 210
Népszava 32, 54, 58, 84, 105, 120, 127, 136, 152, 162, 177, 182, 197, 257, 262, 302, 322, 366, 388, 404, 417, 435, 437, 471, 479, 484, 486, 503, 505, 526, 528, 588, 611, 612, 617, 623, 665, 670, 678, 682, 690, 695, 715
Nőmunkás 261, 479
Orosházi Friss Újság 342, 560, 562, 591, 634, 644
Orosházi Hírek 511, 565, 645
Orosházi Újság 562, 678
Párizsi Munkás 451
Prágai Magyar Hírlap 341
Sarló és Kalapács 105
Szabad Nép 162, 592
Szabad Szó 18, 279
Szabad Vasmegye 566
Szarvasi Hírlap 392
Szarvasi Lapok 392
Szarvas és Vidéke 392
Szép Szó 342
Tömegkultúra 424
Új Kisipar 453
Új Nemzedék 417
Új Szó 353, 357
Vegyipari Munkás 588
Viharsarok 18, 138, 159, 161
Viharsarok Népe 682
Világ szabadság 119, 120, 121, 217
Vörös Hírlap 244
Vörös Újság 541

A jövő társadalma 424
100% 277, 516
Szocializmus 588
Tanulmányok... (MSZMP Okt. Ig.) 285
Társadalmi Szemle 516, 545, 571, 592, 724
Darvas József: A legnagyobb magyar falu 342

Erdei Ferenc: Futóhomok 481

Illyés Gyula: Puszták népe 481

Károlyi Mihály: Tiétek a föld 403

Keresztes Mihály: Napnyugtától napkeltéig 505

Kommunista ábécé 161, 353

Kommunista Kiáltvány 727

Kossuth Rádió (Moszkva). 41, 46, 48, 53, 105, 113, 136, 141, 150, 153, 161, 172, 187,
209, 245, 252, 257, 269, 271, 302, 309, 312, 319, 324, 337, 351, 353, 354, 358,
363, 367, 372, 389, 396, 403, 458, 459, 479, 486, 535, 545, 576, 594, 602, 611,
619, 681, 691, 705, 717, 739

Londoni Rádió 354, 396, 409, 611

Bankett (dok. film) 554

ELŐSZÓ	5
Ábel Imre (1898–1964)	7
Ábelovszki János (1893–1977)	10
Ágoston (Bleuer) Jenő (1897–1973)	12
Albert Pál (1911–1974)	13
Antali József (1900–1979)	15
Arany Tóth Lajos (1893–1977)	17
Ardeleán János (1894–1957)	20
Árus János (1922–1972)	21
Babos József (1894–1979)	23
Bacsa András (1883–1971)	25
Bacsa János (1886–1975)	27
Dr. Bácsmegi Gábor (1919–1976)	29
Balázs János (1904–1979)	32
Balázs Pálné Major Anna (1908–1983)	34
Bálint Ferenc (1901–1978)	36
Balogh József (1924–1979)	38
C. Balogh Sándor (1895–1978)	40
Balta András (1911–1969)	42
Baranyi József (1906–1961)	44
Baráth Jánosné Lagzi Judit (1899–1970)	46
Bella József (1907–1976)	48
Bella Mihály (1910–1974)	49
Benkó Pál (1927–1976)	50
Benkő József (1900–1979)	52
Berki János (1910–1980)	56
Bertók Károly (1895–1976)	58
Besenyei József (1889–1966)	60
Bimbó Gábor (1885–1964)	62
Boldoczki Mihály (1896–1952)	63
Bontovics János (1900–1965)	65
Boros Ádám (1884–1967)	67
Boros Sándor (1906–1970)	69
Botos Sándor (1901–1979)	71
Botyánszki Andrásné Hrabovszki Ilona (1905–1974)	74
Bottyán János (1905–1981)	76
Bozvári Imre (1934–1956)	79
Bögre Zsigmond (1891–1963)	81
Bradák Lajos (1903–1934)	83

Braun István (1904–1980)	84
Búzás Imre (1898–1975)	88
Chudy Ferenc (1896–1980)	90
Czakó Péter (1885–1964)	92
Czikkely Miklós (1926–1976)	94
Csányi Mihály (1893–1966)	95
Csapó Mihályné Németh Erzsébet (1887–1929)	96
Csató Jánosné Pálincás Ilona (1899–1980)	99
Csepregi Pál (1926–1983)	101
Csicsely János (1897–1980)	104
Csicsely János (1904–1981)	107
Csicser János (1887–1976)	110
Csik Mihály (1902–1972)	112
Csiszér Ferenc (1903–1981)	114
Csizmadia Sándor (1871–1929)	117
Csjernyik János (1904–1967)	124
Dr. Csurár József (1919–1978)	126
Csuta Károly (1883–1962)	129
Csüri Ferenc (1905–1973)	131
Darók Mihály (1904–1984)	133
Dávid András (1903–1976)	136
Dékány András (1895–1980)	138
Dékány István (1899–1976)	141
Demeter András (1885–1980)	143
Doba Péter (1897–1967)	145
P. Dobra György (1896–1975)	147
Dobroczi György (1899–1953)	149
Dobrotka Pál (1903–1978)	152
Dr. Drégely (Dreier) József (1887–1957)	154
Dudás Mihály (1899–1977)	157
Dumitrás Mihály (1906–1983)	159
Ember Vendel (1901–1980)	165
Engelhardt János (1901–1963)	167
Erdódi András (1893–1977)	169
Erdódi István (1897–1976)	171
Farkas Pál (1889–1970)	174
Farkas Sándor (1896–1976)	175
Fazekas Imre (1911–1980)	177
Fegyverneki József (1904–1973)	180
Fehér János (1902–1955)	182
Fekécs Imre (1888–1970)	185
Fekete József (1903–1977)	187

Filipinyi János (1891–1978)	189
Filyó János (1903–1980)	192
Földesi Zoltán (1929–1956)	194
Frankó András (1897–1978)	195
Gajdos János (1913–1980)	197
Gáleg György (1889–1966)	199
Gálik József (1891–1975)	203
Galisz Pál (1911–1980)	207
Garai Pál (1912–1963)	209
Dr. Garas (Grünwald) Nándor (1884–1930)	210
Gellai József (1896–1956)	212
Gerebenics János (1897–1973)	214
Gintner István (1856–1934–1939 között)	216
Glózik György (1901–1980)	221
Gombkötő József (1894–1940)	222
Gonda János (1913–1972)	225
Gógh Gábor (1903–1977)	227
Gregor József (1889–1965)	229
Gulyás Imre (1894–1975)	231
Gulyás János (1908–1970)	233
Gunda Pál (1907–1980)	235
Gyebnár Illés (1923–1947)	236
Gyuricza Mihály (1916–1980)	237
Gyuricza Pál (1888–1944)	239
Özv. Gyuricza Pálné Adamik Rozália (1895–1981)	241
Hack Ádám Ferenc (1885–1954)	244
Hajkó Pál (1905–1954)	246
Dr. Hraskó Gyula (1900–1970)	247
Hegedüs Mátyás (1898–1979)	249
Hidasi (Hanyecz) Illés (1902–1980)	251
Hornok György (1901–1969)	253
Horváth István (1898–1962)	255
Horváth József (1888–1974)	257
Horváth Lajos (1909–1978)	258
Horváth Lajosné Krnács Mária (1914–1976)	261
Hricsovinyi Pál (1904–1976)	263
Jagri Mihály (1897–1959)	266
Jáhn Mihály (1901–1975)	269
Jambrik István (1901–1964)	271
Janovics Imre (1902–1982)	272
Jeszenszki Judit (1899–1982)	276
Juhász Ferenc (1911–1965)	279

Juhász János (1900–1976)	282
Juhász József (1927–1983)	284
Juhász Mátyás (1901–1973)	287
Kalmár István (1895–1979)	289
Kaluzsa Pál (1908–1984)	291
Kányik Pál (1909–1977)	294
Kapitány Dezső (1891–1968)	295
Karsai János (1899–1971)	297
Kaskötő János (1902–1980)	299
Kasza Mihály (1903–1980)	301
Katona János (1896–1980)	304
Katona Vince (1900–1961)	307
Kecskeméti László (1906–1976)	309
Kenyeres Mihály (1894–1977)	311
Kertész György (1821–1887)	313
Keve Mihály (1914–1957)	316
Király István (1912–1975)	319
Kis János (1899–1959)	321
Sz. Kiss András (1892–1971)	324
Kiss Ferenc (1900–1958)	326
id. Kiss István (1887–1963)	329
Kiss József (1898–1958)	331
Kiss Zoltán (1894–1981)	333
Kiszely Pál (1890–1965)	335
Klaukó Mátyás (1923–1983)	337
Dr. Klein Andor (1884–1945)	340
Kmellár Frigyes (1899–1967)	345
Kneifel Ádám (1894–1973)	346
Kocziha János (1888–1976)	348
Kocsis György (1884–1968)	350
Kolarik Ede (1904–1979)	352
Koloh Imre (1915–1958)	356
Komóczi Sándor (1908–1980)	357
Kóti Kálmán (1893–1969)	360
Kovács Antal (1884–1973)	362
Kovács Géza (1904–1974)	364
Kovács Imre (1901–1973)	366
Kovács János (1906–1973)	368
Id. Kovács József (1895–1960)	370
Kovács József (1905–1976)	372
Kovács Károly (1920–1979)	374
S. Kovács Mihály (1900–1980)	377

Kovács Sándor (1896–1980)	379
M. Kovács Sándor (1892–1943)	382
Köböl Joachim (1897–1976)	384
Köcze Pál (1898–1974)	386
Köteles József (1906–1982)	388
Krecsmarik Endre (1879–1930)	391
Krisztoff András (1907–1960)	395
Kulich Mihályné Pék Teréz (1894–1965)	399
Kun László (1901–1965)	402
Kurilla Bálint (1890–1957)	406
Lánczi József (1896–1971)	408
László (Ludvig) Mátyás (1900–1951)	411
Lehoczky István (1892–1973)	413
Lengyel János (1881–1925)	415
Lestyán György (1889–1945)	419
Lindeisz Jakab (1892–1970)	421
Lindenfeld Albert (1892–1944)	423
Litauszki Mihály (1901–1970)	425
Liziczai Sándor (1906–1979)	427
Lóbl Sándor (1903–1944)	428
Luda Mátyás (1889–1976)	430
Magyar István (1913–1979)	433
Major János (1904–1983)	434
Major Jánosné Rózsa Gizella (1905–1981)	437
Majoros János (1901–1979)	439
Maksa Sándor (1895–1976)	441
Maliga András (1893–1958)	443
Marhás István (1898–1981)	444
Márton Péter (1909–1934)	446
Marton Sándor (1917–1977)	448
Márton Sándor (1907–1973)	450
Matalik Emil (1890–1961)	455
Mátó Ernő (1893–1980)	457
Matula Sándor (1902–1982)	459
Matus István (1898–1979)	462
Id. Megyesi Sándor (1889–1962)	464
Mészáros Mihály (1902–1973)	467
Mezőfi (Macskási) István (1897–1970)	469
Mihucz László (1907–1979)	471
Mitykó Mihály (1897–1970)	473
Mojdisz János (1898–1973)	475
Mokrán Pál (1920–1980)	477

Molcsán Pálné Ancsin Mária (1900–1978)	479
Molnár János (1906–1980)	481
Molnár Pál (1901–1979)	483
Muladi János (1896–1975)	485
Nagy Gáspár Gábor (1895–1974)	487
Nagy István (1897–1972)	489
Nagy István (1899–1971)	491
Nagy István (1906–1975)	493
Nagy János (1885–1979)	495
Nagy János András (1897–1980)	498
H. Nagy Pál (1902–1970)	501
Nánási János (1898–1969)	503
Németh András (1885–1944)	505
Németh István (1910–1964)	509
Németh János (1912–1980)	512
Németh József (1913–1976)	514
Oláh János (1895–1963)	516
Ombodi István (1886–1972)	518
Óri Sándor (1883–19??)	520
Paczuk József (1902–1979)	522
Páli János (1902–1981)	524
Pápai Mihály (1900–1979)	526
Pásztor Imre (1881–1969)	528
Pásztor Károly (1903–1980)	530
Pataki István (1919–1971)	533
Id. Paulik József (1898–1974)	535
Perei Mihály (1918–1971)	537
Petri Mátyás (1909–1976)	539
Petrovski Pál (1891–1979)	541
Pinczel István (1909–1981)	543
Pipis Mátyás (1906–1978)	545
Poór István (1900–1954)	547
Prókai István (1900–1952)	550
Pusztai Mihály (1893–1965)	552
Rábai Imre (1897–1970)	554
Raduly Zsigmond (1911–1978)	557
Rajki József (1894–1963)	560
Ránki (Roxi) József (1909–1953)	564
Réda Mihály (1893–1976)	567
Rikk József (1883–1961)	569
Sajben Pál (1905–1963)	571
Salgó Lajos (1875–1956)	573

Sallai Vendel (1888–1970)	576
Schidt György (1907–1976)	578
Simon Ferenc (1907–1945)	580
Skorka András (1887–1971)	582
Skorka János (1910–1982)	584
Solymosi János (1888–1959)	586
Somló Dezső (1884–1923)	588
Dr. Soós Gyula (1902–1970)	590
Sóstarics Lajos (1902–1968)	594
Steigerwald Frigyes (1908–1973)	596
Stibán József (1897–1980)	599
Sulyán György (1910–1983)	601
Süle József (1896–1962)	605
Süle József (1902–1983)	607
Szabó Imre (1902–1951)	610
Szabó Imréné Lovász Erzsébet (1905–1975)	614
E. Szabó István (1901–1974)	617
J. Szabó István (1889–1956)	619
Szabó Mihály (1875–1959)	621
Szabó Mihály (1906–1979)	623
Szabó Pál (1893–1970)	625
Szarvas Mátyás (1885–1966)	627
Szatmári László (1900–1969)	629
Székely (Stein) Frigyes (1880–1955)	630
Székely (Szarka) Gyula (1898–1981)	633
Székely Lajos (1907–1968)	637
Szekeres János (1923–1976)	639
Szeles Jánosné Martinák Katalin (1903–1978)	641
Szemenyei Margit (1918–1977)	642
Szemenyei Pálné (1894–1971)	644
Ifj. Szikes Antal (1924–1976)	647
Szin István (1897–1975)	651
Szöllősi András (1901–1980)	653
Sztankó Ádám (1898–1973)	655
Szula Mihály (1909–1961)	657
Szücs József (1923–1974)	660
Szücs Mihály (1931–1973)	661
Id. Takács András (1897–1963)	663
Tandi Sándor (1902–1964)	665
Tapasztó Pál (1902–1968)	666
Tassy Lajos (1895–1980)	668
Teichner Sándor (1899–1944)	670

Tohai István (1883–1954)	673
Toldi Sándor (1905–1972)	675
Tóth István (1879–1967)	677
Tóth István (1905–1979)	680
G. Tóth János (1905–1975)	682
Tóth Márton (1898–1979)	685
Törköly János (1895–1974)	688
Töröcsik István (1906–1980)	690
Töröcsik Pál (1918–1980)	692
Uhrin Imréné Hegedüs Brigitta (1910–1974)	694
Uhrin István (1914–1942)	695
Vágó Mihály (1893–1977)	696
Valach István (1903–1961)	698
Valuch János (1902–1969)	700
Valastyán Pál (1897–1978)	702
Vandlik János (1904–1972)	704
Vandlik Jánosné Gábor Erzsébet (1905–1977)	706
Vanyó Mátyás (1902–1978)	708
Váradi Sándorné Ádász Julianna (1902–1977)	710
Varga Antal (1927–1977)	712
Varga József (1906–1981)	715
Varga Pál (1898–1979)	717
Varjú Lajos (1894–1975)	719
Vaszkó Imre (1919–1941)	721
Vincze Gyula (1910–1974)	722
Vincze Imre (1901–1962)	724
Vizsnyiczai János (1907–1982)	726
Vizsnyiczai Jánosné (1913–1980)	729
Vlcskó János (1893–1980)	731
Weisenhoffer László (1900–1943)	734
Zsebik Pál (1874–1967)	736
Zsigri Albert (1900–1978)	738
Dr. Zsilák András (1921–1981)	741
Zsoldi Antal (1917–1980)	745

SEMEMÉLYNEVEK MUTATÓJA	747
FÖLDRAJZI NEVEK MUTATÓJA	765
A KÖTETBEN ELŐFORDULÓ SZERVEZETEK MUTATÓJA	782
TARTALOMJEGYZÉK	797

Kner Nyomda, Békéscsaba (85-316)

Felelős vezető: Háromszéki Pál vezérigazgató

ISBN 963 02 3376 2

ISBN 936 02 3377 0

*A forradalmi
munkásmozgalom
Békés megyei
harcosai*

II.

INTERVIEW:

*A forradalmi
munkásmozgalom
Békés megyei
harcosai
II.*